

ULUSLARARASI AKADEMİK ARAŞTIRMALAR KONGRESİ

INTERNATIONAL CONGRESS OF ACADEMIC RESEARCH

**17-18-19 ŞUBAT 2020
BÖLÜ**

Tam Metin Kitabı
Full Text Book

www.icarcongress.org

2. Uluslararası Akademik Araştırmalar Kongresi

(17-19 Şubat 2020 / Bolu)

(İCAR)

Tam Metin Kitabı

Editör / Editor

Dr. Öğr. Üyesi Hilal KAHVECİ

Asos Yayınevi

1.baskı

Adres: Çaydaçıra Mah. Hacı Ömer Bilginoğlu Cad. No: 67/2-4/MERKEZ/ELAZIĞ

Telefon: [0532 643 75 23](tel:05326437523)

Mail Adresi: asos@asosyayinlari.com

Web: www.asosyayinlari.com

[Instagram: https://www.instagram.com/asosyayinevi/](https://www.instagram.com/asosyayinevi/)

[Facebook: https://www.facebook.com/asosyayinevi/](https://www.facebook.com/asosyayinevi/)

[Twitter: https://twitter.com/Asosyayinevi](https://twitter.com/Asosyayinevi)

ISBN: 978-605-7736-81-9

DÜZENLEME KURULU BAŞKANI:

Dr. Öğr. Üyesi Hilal KAHVECİ ,Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

DÜZENLEME KURULU

Doç. Dr. Parisa GÖKER ,Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Doç. Dr. Nilgün GÜNEROĞLU ,Karadeniz Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Engin EROĞLU ,Düzce Üniversitesi

2

Doç. Dr. Müberra PULATKAN ,Karadeniz Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Özlem Candan HERGÜL ,Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Seraceddin Levent ZORLUOĞLU, Süleyman Demirel Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Oğuz ATEŞ, Kırklareli Üniversitesi

Dr. Öğretim Görevlisi Halil İbrahim ERTÜRK, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Öğr. Gör.

Sultan Ece Altınok ÇALIŞKAN, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Araştırma Gör. Adiva Begül

BULUT, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN ,Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Nergüz Bulut SERİN ,Lefke Avrupa Üniversitesi

Prof. Dr. Ferit İZCİ , Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Prof. Dr. Dosay KENJETAY – (Kazakistan)

Prof. Dr. Oğuz YILMAZ ,Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Arshi KHAN (Hindistan)

Prof. Dr. Şükran ŞAHİN ,Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Dimitri KİTSİKİS (Yunanistan)

Prof. Dr. Metin ARGAN ,Anadolu Üniversitesi

Prof. Nilgün BİLGE ,Mimar Sinan Üniversitesi

Prof. Dr. Nizami CEFEROV (Azerbaycan)

Prof. Caner KARAVİT ,Mimar Sinan Üniversitesi

Prof. Dr. Blagovesta IVANOVA (Bulgaristan)

Prof. Ridvan COŞKUN ,Anadolu Üniversitesi

Prof. Dr. Nurşat JUMADİLOVA – (Kazakistan)

Prof. Mustafa BULAT ,Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Tuğba DÜZENLİ ,Karadeniz Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Elif AKPINAR KÜLEKÇİ, Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Aşkın ÇELİK, Kafkas Üniversitesi

Doç. Dr. Müberra PULATKAN ,Karadeniz Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Işık SEZEN, Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Zeynep EREN, Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Serap CİVELEK, Karadeniz Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Fabio L. GRASSİ (İtalya)

Doç. Dr. Aslıhan ESRİNGÜ , Atatürk Üniversitesi

Doç. Dr. Sema MUMCU ,Karadeniz Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Banu BEKÇİ, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Doç. Dr. Gürcan YILDIRIM, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Doç. Dr. Nilgün GÜNEROĞLU, Karadeniz Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Banu KARAŞAH ,ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ

Doç. Dr. Mansumeh DAEİ – (İran)

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KURT , Hitit Üniversitesi Tıp Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Mine POYRAZ, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Derya SARI ,ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ

Dr. Öğr. Üyesi Özlem Candan HERGÜL, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Özgür Kamer AKSOY ,ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

Dr. Öğr. Üyesi Hilal KAHVECİ, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Aysun TUNA, İnönü Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Oğuz ATEŞ, Kırklareli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Seraceddin Levent ZORLUOĞLU, Süleyman Demirel Üniversitesi

Dr. Öğr. Gör. Halil İbrahim ERTÜRK ,Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi İrfan DÖNMEZ, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

Dr. Mehmet Sait Halim GENÇOĞLU, Kafkas Üniversite

Abant Salonu (1. Gün - 1. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Prof. Dr. Mustafa Kurt		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
11:00	Makine Yüksek Mühendisi Kürşat Tanrıver - Dr. Ö Üyesi İlknur Çavuşoğlu - Prof. Dr. Mustafa Kurt - Prof. Dr. Mustafa Ay	Biyogaz Yakıtlı Gaz Motorlu Kojenerasyon Sistemlerinde Egzoz Boru Tasarım İyileştirilmesi İle Verimlilik Artırımı
11:15	Öğrenci Berat Serhat Bektaş - Dr. Öğretim Üyesi Gürcan Samtaş	Alüminyum 6061 T651 Alaşımının Frezelenmesinde Kesme Parametrelerinin Kesme Sıcaklığı Üzerine Etkisi
11:30	Arş.Gör.Dr. Aslıhan Çetinbaş-Genç	Yüksek Sıcaklığın Punica Granatum'un İn-Vitro Polen Çimlenmesi ve Tüp Uzaması Üzerine Olan Etkileri
11:45	Doç.Dr. Murat Beşenk - Yüksek Lisans Öğrencisi Gizem Demirbaş Çevirici	Üst Yarı Düzlemde Yönlendirilmiş Yörüngesel Graflar
12:00	Adramane Assoumana - Prof.Dr. Gonca Çakır	Complementary Split Ring Resonators (Csrrs) Based Miniaturised and Defected Ground Structure (Dgs) Based Extended Bandwidth Circular Patch Antenna for 5g Terminals
12:15	Çay Kahve Arası	

Gölcük Salonu (1. Gün - 1. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Dr. Öğretim Üyesi Hümset Seçkin		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
11:00	Dr. Öğretim Üyesi Hümset Seçkin	Üniversite Öğrencilerinin İngilizce Konuşma Ödevlerine Yönelik Görüşleri
11:15	Dr. Hatice Bilgin - Serpil Çakıcı - Ahmet Kaysılı	Çalışan Kadınlarda Cam Tavan Sendromu
11:30	Kasım Sakaoğlu - Dr. Mustafa Kocaarslan	4. Sınıf Öğrencilerinin Ev Ödevleri Hakkında Tutumlarının İncelenmesi
11:45	Ünal Urul	Öğretmenlerin Sınıf Yönetiminde Karşılaştıkları Güçlükler
12:00	Mustafa Sayım - Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Kocaarslan	Öğretmenlerin Sınıf Yönetiminde Sergiledikleri Demokratik Tutumların Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi
12:15	Çay Kahve Arası	

Abant Salonu (1. Gün - 2. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Prof.Dr. Gonca Çakır		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
13:30	Erdem Çetintürk - Prof.Dr. Gonca Çakır	Mikroşerit Yama Antenlerde Yarıklı Toprak Yapısı (Yty) Kullanılarak Ön-Arka Lob Oranının (Öalo) Artırılması
13:45	Dr. Handan Tanyıldızı Kökkülünk	Klinikte Radyasyondan Korunma Kuralları ile Doz Azaltma Yöntemleri
14:00	Arş.Gör. Mustafa Kadir Esen - Dr. Öğretim Üyesi Ezgi Demir Özer - Öğr.Gör. Melih İçigen - Dr. Öğretim Üyesi Cem Okan Özer	Geleneksel Bir Ürün Olan Kalaba Yoğurdu ile Yapılan Tiramisunun Fiziksel ve Duyusal Özellikleri
14:15	Arş.Gör.Dr. Aslıhan Çetinbaş Genç	Saklama Sıcaklıklarının Dört Fındık (Corylus Avellana L.) Genotipinde Polen Canlılığına Etkisi
14:30	Doç.Dr. Güler Koca - Gamze Şimşek	Kayseride Cumhuriyet Dönemi Yapılarının Kentsel Dokudaki İzleri
14:45	Çay Kahve Arası	

Gölcük Salonu (1. Gün - 2. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Dr. Öğretim Üyesi Tubanur Bayram Kuzgun		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
13:30	Dr. Öğretim Üyesi Tubanur Bayram Kuzgun	Eroin Bağımlılarında Yüzdeki Duygu İfadelerini Tanımanın İncelenmesi
13:45	Dr. Öğretim Üyesi Hümset Seçkin	Üniversite Öğrencilerinin İngilizce Yazma Ödevlerine Yönelik Görüşleri
14:00	Dr. Obid Shofiyev	Erkin Azam'ın Edebi Kişiliği Üzerine
14:15	Uzman Fatma Betül Dağlı - Uzman Sibel Bilir - Uzman Büşra Nişasta - Uzman Orhan Şerifler - Uzman Gül Kaplan	Üniversite Öğrencilerinin Anne ve Babalarına Bağlanma Özelliklerinin Duygusal Özerkliklerini Yordama Gücü
14:30	Azize Asiloğulları - Dr. Öğretim Üyesi Sinem Tarhan - Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Kocaarslan	Yaşam Boyu Öğrenme, Hayat Boyu Öğrenme, Halk Eğitimi ve Yetişkin Eğitimi Konusunda Yapılan Lisansüstü Tezler Üzerine Bir İnceleme (2010-2017)
14:45	Çay Kahve Arası	

Abant Salonu (1. Gün - 3. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Prof.Dr. Ümit Büyüksarı		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
15:00	Gökhan Yılmaz - Prof.Dr. Ümit Büyüksarı	Termal İşlemin mısır Saplarından Üretilen Biyo-Kompozitlerin Boyut Stabilesi Üzerine Etkisi
15:15	Mustafa Erkin - Dr. Öğretim Üyesi Serkan Apay	Dd11 ve Dd13 Çeliklerinin Farklı Akım Türleri ile Kaynağında Isı Transferinin Sonlu Elemanlar Yöntemiyle Analizi
15:30	Araştırmacı Alperen Ahmet Cengiz - Prof.Dr. Sema Palamutçu	Türkiye’de Üretilen Pamuklu Havlu ve Pamuklu Peştamallere Uygulanan Çoklu Yıkama İşlemlerinin Ürünler Üzerindeki Etkisi
15:45	Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Ayyıldız - Aykut Eser	Aa 6082 Alüminyum Alaşımında Kesme Parametrelerinin Yüzey Pürüzlülüğü Üzerine Etkisinin Araştırılması
16:00	Dr. Öğretim Üyesi Latif Onur Uğur - Uzman Anıl Demircan	Allocation of Risk Responsibilities Between the Contractor, Employer and Engineer On Fıdic Conditions of Contract for the Design, Build and Operate Projects
16:15	Çay Kahve Arası	

Gölcük Salonu (1. Gün - 3. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Doç.Dr. Engin Eroğlu		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
15:00	Arş.Gör. Tuba Gül Doğan - Doç.Dr. Engin Eroğlu - Arş.Gör. Sertaç Kaya - Arş.Gör. Nermin Başaran - Arş.Gör. Alperen Meral	Sulak Alan Doğal Bitki Kompozisyonlarının Bitkisel Tasarımlarda Değerlendirilmesi; Düzce Üniversitesi Kampüs Örneği
15:15	Araştırmacı Merve Aydın	Yükseköğretim Kurumları Sınavına Hazırlanan Öğrencilerin Ders Çalışmaya Motive Olma Düzeylerinin Öznel İyi Oluş, Sosyal Destek ve Kişisel Erdemler Açısından İncelenmesi
15:30	Öğr.Gör. Mustafa Melkin Öder	Türk Vergi Sisteminde Uygulanan Harçların Klasik Vergileme İlkeleri Karşısındaki Durumu
15:45	Öğr.Gör. Özlem Tan	İngiltere'nin Avrupa Birliğinden Ayrılmasının Olası Etkileri
16:00	Dr. Öğretim Üyesi R. Dilek Koçak - Uzman Kutay Erden - Doç.Dr. Bahar Aşcı	Kalite ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk Bağlamında Yükseköğretim Kurumları
16:15	Çay Kahve Arası	

Abant Salonu (1. Gün - 4. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Dr. Öğretim Üyesi Latif Onur Uğur		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
16:30	Dr. Öğretim Üyesi Latif Onur Uğur - Uzman Anıl Demircan	Risk Responsibilities of the Contractor , Employer and Engineer Through the Analysis of the Fıdic Conditions of Contract for Epc/turnkey Projects
16:45	Arş.Gör. Muhammet Yuşa Cansız - Dr. Öğretim Üyesi Burak Yıldız - Dr. Öğretim Üyesi Ferdi Çakıcı	Satıhtaki Bir Denizaltı İçin Yalpa Hareketi Doğrusal Matematiksel Modelinin Oluşturulması
17:00	Esra Baltacı Gürler - Dr. Öğretim Üyesi Turgay Birtürk	Farklı Yetiştirme Ortamlarının Bazı Odunsu Taksonların Odun Anatomileri Üzerine Etkileri
17:15	Araştırmacı Enes Furkan Sancak - Doç.Dr. Cüneyt Yılmaz	Genetik Algoritma Kullanarak Bir Akıllı Bina Tahliye Sistemi Tasarımı
17:30	Ahmet Neim Kahveci - Doç.Dr. Nazile Ural	Atık Mermer Parçalarının Yol Temel Malzemesi Olarak Değerlendirilmesi
17:45	Çay Kahve Arası	

Gölcük Salonu (1. Gün - 4. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Dr. Öğretim Üyesi Seyyid Sancak		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
16:30	Dr. Öğretim Üyesi Seyyid Sancak	2010/ 2018 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Ders Kitaplarında “aile”
16:45	Dr. Öğretim Üyesi R. Dilek Koçak - Uzman Kutay Erden - Doç.Dr. Bahar Aşçı	Üniversitelerin Havacılık İle İlgili Bölümlerinde Pukö Döngüsündeki Sorunlar
17:00	Uzman Fatma Betül Dağlı - Dr. Öğr. Üyesi Hatice Deveci Şirin	Bağlanma Boyutları ve Romantik Mitler Genç Yetişkinlerin Yakın Romantik İlişkilerindeki Gelecek Yönelimini Belirler Mi'
17:15	Ali Deniz Koyuncu - Gizem Nur Ataç	Çevrenin Korunmasında Çevre Bilincinin ve Çevre Etiğinin Önemi
17:30	Dr. Ömer Faruk Özgür	Siyasal İletişimde Metafor Kullanımı ve 2015 Genel Seçimlerinde Siyasi Aktörlerin Metafor Kullanımına İlişkin Somut Örnekler
17:45	Çay Kahve Arası	

Abant Salonu (1. Gün - 5. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Prof.Dr. Ömer Günal		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
18:00	Dr. Öğretim Üyesi Sami Doğan - Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Fuat Çetin - Prof.Dr. Ömer Günal - Prof.Dr. Havva Erdem	Abdominal Cerrahi Sonrası Antiadeziv Maddelerin Etkinliklerinin Karşılaştırılması (Deneysel Çalışma)
18:15	Dr. Öğretim Üyesi Mehmet İnanır	Müsküler Bridgesi Olan Hipertansif Hastalarda Hemogram Parametrelerinin Değerlendirilmesi
18:30	Araştırmacı Recep Kamil Aksoy - Dr. Öğretim Üyesi Zeynep Bahadır Ağce	Unilateral Plantar Fasiitisli Bireylerde Her İki Ekstremitedeki Kassal Kuvvet, Esneklik ve Fonksiyonel Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
18:45	Dr. Ümit Halıcı - Dr. İlker Hasan Karal - Dr. Hüseyin Ağırbaş - Dr. Atilla Kanca	Karotis Endarterektomi Ameliyatı Sonuçlarımız
19:00	Araştırmacı Elif Oflu - Öğr.Gör. Cansel Kala - Prof.Dr. Yaşar Tatar - Doç.Dr. Selda Uzun - Arş.Gör. Nejla Gerçek - Arş.Gör. Göktuğ Şanlı - Öğr.Gör. Fatih Sani - Doç.Dr. Nusret Ramazanoğlu	Şınav Hareketinin Algılanan Zorluk Derecesi İle Mekanik Salınımın Karşılaştırılması
19:15	Çay Kahve Arası	

Gölcük Salonu (1. Gün - 5. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Dr. Öğretim Üyesi Aslı Soysal Eşitti		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
18:00	Dr. Öğretim Üyesi Aslı Soysal Eşitti	Sessiz EV'de Toplumsal Cinsiyet Normlarının Gölgesinde Kalan Erkeklik Üzerine Bir İnceleme
18:15	Dr. Ömer Faruk Özgür	Halkla İlişkiler Eğitiminin Sorunlarına İlişkin Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde Gerçekleştirilen Kantitatif Bir Araştırma
18:30	Dr.Araştırmacı Aigul Beskempirova	Öğrencilerin Öğrenme Yaklaşımları: Üniversitelerde Kazak Halk Nesri Öğretimi Üzerine Gelecekteki Filologların Eğitim Optimizasyonu
18:45	Arş.Gör.Dr. Ümit Duruk - Enise Aktaş	Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Pedagojik Alan Bilgisi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri ve Deneyimleri
19:00	Dr. Öğretim Üyesi M. Fatih Demirci	Fârâbî ve Teşahhus Meselesi

Abant Salonu (2. Gün - 1. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Prof.Dr. Hasan Sadıkoğlu		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
9:00	Nurdan Meşe - Prof.Dr. Hasan Sadıkoğlu - Dr. Öğretim Üyesi Muhammed Enes Oruç	Employing of Hydrophobic Membrane for Collecting of Gases in the Planar Electrolyzer
9:15	Arş.Gör.Dr. Şaban Güvenç	S-Manifoldlarda Sabit Eğimli Eğriler Üzerine
9:30	Dr. Handan Tanyıldızı Kökkülünk - Öğr.Gör. Gözde Sula - Öğr.Gör. Agit Ferhat Özel	Bir Element Olarak Radyum ve Radyumlu Kozmetik Ürünlerinin Değerlendirilmesi
9:45	Mehmet Ali İlhan - Dr. Öğretim Üyesi Seda Hatipoğlu	Motorlu Taşıtlar Sürücü Kursiyerleri Direksiyon Eğitimi Uygulama ve Değerlendirme Sınavının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi
10:00	Arş.Gör. Mustafa Ceylan	Köylerdeki Alansal Değişimin Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama İle Tespiti: Gümüşhane İli Çevrepınar Köyü Örneği
10:15	Çay Kahve Arası	

Gölcük Salonu (2. Gün - 1. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Doç.Dr. Didem Kılıç Mocan		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
9:00	Doç.Dr. Didem Kılıç Mocan	Akademik Erteleme Eğiliminin Demografik Özelliklere Göre Değişimi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma
9:15	Dr. Elif Umut	Entegre Raporlama, Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi (Un Global Compact) ve Kadının Güçlenmesi Prensipleri (Women's Empowerment Principles - Weps) Işığında Muhasebe-Finans Alanında Kadın Çalışmaları
9:30	Dr. Öğretim Üyesi Gülçin Özbay - Araştırmacı Koray Yunus Ellidört	Yiyecek-İçecek Sektöründe Faaliyet Gösteren Aile İşletmelerinin İşgücü Devir Hızı Üzerine Bir Araştırma
9:45	Dr. Öğretim Üyesi Meziyet Sema Erdem - Dr. Öğretim Üyesi Tülay Yel	Şirketlere Ait Piyasa Çarpanları İle Karlılık Oranları Arasında Ki İlişkinin Analizi: Bist Örneği.
10:00	Hüseyin Özkaya - Alev Uzun - Dr. Öğretim Üyesi Ercan Yavuz	Örgütlerde Sadakat Davranışı ve Kurumsal İtibar Algısının Oluşumunda Karizmatik Liderlik Davranışının Aracılık Rolü
10:15	Çay Kahve Arası	

Yedigöller Salonu (2. Gün - 1. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Prof.Dr. Abdullah Diler		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
9:00	Kâmil Atsatan - Prof.Dr. Abdullah Diler	Lactococcus Garvieae Aşısı Uygulanan Gökkuşığı Alabalıklarında (Oncorhyncus Mykiss) Yem Katkısı Olarak Sarı Kantaron (Hypericum Perforatum) Yağının Etkisinin Belirlenmesi
9:15	Kamil Atsatan - Prof.Dr. Abdullah Diler - Arş.Gör. Göknur Sürengil	Probiyotiklerin Su Ürünlerinde Uygulama Alanları
9:30	Dr. Öğretim Üyesi Süheyla Esin Köksal - Öğr.Gör. Orhan Kelleci - Öğr.Gör. Levent Gülüm	Bazı Ağaç Kabuğu Ekstraktlarının Tıbbi Açidan ve Besinsel Lif Olarak Değerlendirilmesi
9:45	Dr. Öğretim Üyesi Süheyla Esin Köksal - Öğr.Gör. Orhan Kelleci	Ağaç Kabuklarının Endüstriyel Kullanım Olanakları
10:00	Dr. Öğretim Üyesi Canan Koç - Doç.Dr. Türkan Kejanlı - Arş.Gör. Kübra Suna	Mimarlık Öğrencilerinin Çevre Sorunları Fakındalığı Üzerine Bir Değerlendirme
10:15	Çay Kahve Arası	

Abant Salonu (2. Gün - 2. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Prof.Dr. Gulsun Akdemir Evrendilek		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
10:30	Uzman Tuğçe Ulutaşdemir - Uzman Hamza Adıgüzel - Prof.Dr. Gulsun Akdemir Evrendilek	Importance and Characterization of Traditional “hanak (Ardahan) Tel Peynir”
10:45	Merve Yakar - Prof.Dr. Mustafa Aşçı	İki Değişkenli Balans Polinomları
11:00	Arş.Gör. Mustafa Ceylan	Google Earth Pro ve Surfer 13 Yazılımlarıyla 3 Boyutlu Modelleme: Kayseri İli Erciyes Dağı Örneği
11:15	Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Başoğlu	Farklı Lu Konsantrasyonuna Sahip Y358 Örneklerinin İletkenlikteki Dalgalanma Analizleri
11:30	Ergül Maden - Prof.Dr. Mehmet Yıldırım - Öğr.Gör. Samet Diri	Kocaeli Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mezunlarının Akademik Başarılarının Veri Madenciliği Yöntemleri Kullanılarak İncelenmesi
11:45	Çay Kahve Arası	

Gölcük Salonu (2. Gün - 2. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Prof.Dr. Yeşim Yener		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
10:30	Prof.Dr. Yeşim Yener - Arş.Gör. Mustafa Yılmaz - Arş.Gör.Dr. Burak Kıras - Arş.Gör. Mert Şen	Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Hücre ve Organellerine İlişkin Bilişsel Yapıları ve "hücre" Kavramına İlişkin Metaforik Algıları
10:45	Hüseyin Özkaya - Arş.Gör. Seda Erkekli - Dr. Öğretim Üyesi Ercan Yavuz	Konaklama İşletmelerinde Nepotizm (Akraba Kayırmacılığı) İşe Alımlara ve Kariyer Düzleşmesine Etkisi Ankara İli Örneği
11:00	Öğr.Gör. Reşit Akdağ - Elif Akdağ	Dönüşen Hukuk Olgusu, Bilinmeyen Bilinmezler ve Tarihyazımı
11:15	Elif Akdağ - Öğr.Gör. Reşit Akdağ	İnsan Odaklı Kadim Medeniyetimizin Küresel Ölçekte İhyası İçin Paradigma Değişimi Zarureti ve Yükseköğretim Sistemimizin Özülkülerinin Güncellenmesine Dair Bazı Somut Tespit ve Öneriler
11:30	Arş.Gör. Mustafa Yılmaz - Prof.Dr. Yeşim Yener - Arş.Gör. Mert Şen - Ceylan Özcan	Eğitim Sürecinde Velilerin Yeri: Öğretmen Görüşleri
11:45	Çay Kahve Arası	

Yedigöller Salonu (2. Gün - 2. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Prof.Dr. Hakkı Alper Maral		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
10:30	Burak Eker - Prof.Dr. Hakkı Alper Maral	20. Yüzyıl Müziğinde Ulusal Kimlik Arayışları: Fin Halk Müziği ve Sibelius Keman Konçertosu
10:45	Burak Eker - Dr. Öğretim Üyesi Tuğba Çağlak Eker	Romantik Dönemde Frédéric Chopin'in Nocturne Eserlerinin Keman-Piyano Transkripsiyonları
11:00	Dr. Öğretim Üyesi Sedat Tamay - Öğr.Gör. Rahşan Tamay	Kayıp Makamlar Bağlamında Üç Tarihî Makâmın Tanıtımı
11:15	Dr. Öğretim Üyesi İpek Fatma Çevik	"bao" Canlandırma Filmi Üzerinden Üç Boyutlu Mekan ve Karakter Uyumu İncelemesi
11:30	Uzman Consuelo Emilj Malara	"Bella Ciao". the Story of a Freedom Song in the Country of Star and Crescent
11:45	Çay Kahve Arası	

Abant Salonu (2. Gün - 3. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Prof.Dr. Selin Gündeş		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
12:00	Prof.Dr. Selin Gündeş	İnşaat Sektöründe Proje Finansmanı Modeli: Riskler ve Fırsatlar
12:15	Dr. Hasan Bayram	Harmonik Yalınkat Fonksiyonların Özel Bir Alt Sınıfı
12:30	Dr. Öğretim Üyesi Aysel Başoğlu - Prof.Dr. Ayşegül Karaküçük İyidoğan	2- {4- "Bis (2-Kloroetil) Amino" Benziliden} -N - "(4-Metiltio) Fenil" Hidrazinekarbotioamid'in Metal İyonları ile Kompleksleşme Özelliklerinin İncelenmesi
12:45	Dr. Öğretim Üyesi Yakupermurat	Application of Finite Difference Approximations to Solve Heat Equation in Algae Cultivation Process Integrated With Ground Source Heat Pump
13:00	Arş.Gör. Elif Emil Kaya - Arş.Gör. Burak Evren - Arş.Gör. Zeynep Erdöl - Dr. Öğretim Üyesi Duygu Ekinci - Dr. Öğretim Üyesi Mehmet İpekoğlu - Dr. Öğretim Üyesi Sibel Özenler	Sonokimyasal Yöntem ile Sentezlenen Fe ₂ O ₃ Partiküllerinin Mikroyapısal ve Fotokatalitik Performansının İncelenmesi
13:15	Çay Kahve Arası	

Gölcük Salonu (2. Gün - 3. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Prof.Dr. Yeşim Yener		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
12:00	Prof.Dr. Yeşim Yener - Arş.Gör. Mustafa Yılmaz - Arş.Gör. Mert Şen	Çizgi Filmlerde Değer Eğitimi: Trt Çocuk Örneği
12:15	Arş.Gör. Mustafa Yılmaz - Prof.Dr. Yeşim Yener - Ceylan Özcan - Arş.Gör. Mert Şen	Sınıf Öğretmeni Adaylarının Akademisyenlere İlişkin Görüşleri
12:30	Dr. Öğretim Üyesi Emel Can - Öğr.Gör. Özge Büyük	Troya Müzesi ve Ören Yerinin Çanakkale Destinasyonunun Markalaşmasına Etkisi
12:45	Hatice Kübra Ceviz	Hayat Boyu Öğrenmeye İlişkin Lisansüstü Tezlerin Anahtar Kelimelerinin Analizi
13:00	Prof.Dr. Galib Sayilov	H.D. Galib Sayilov the Religious-Ideological Progression in the Epic Tradition Before Islam Summary
13:15	Çay Kahve Arası	

Yedigöller Salonu (2. Gün - 3. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Prof.Dr. Gonca Büyükmihci		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
12:00	Prof.Dr. Gonca Büyükmihci - Öğr.Gör. Tuğçe Çetinkaya Kencer	Kayseri, Efkere Surp Stephanos Kilisesi Mimari ve Strüktürel Değerlendirmesi
12:15	Zeynep Yıldırım - Dr. Öğretim Üyesi Ayşegül Kaya	Yürünebilirlik İle Mekânsal Algı Arasındaki İlişkinin İrdelenmesi; Düzce Örneği
12:30	Dr. Öğretim Üyesi Canan Koç - Dr. Öğretim Üyesi Ahmet Koç	Alışveriş Merkezlerinin Yer Seçiminin Değerlendirilmesi: Yalova Örneği
12:45	Dr. Öğretim Üyesi Sedat Tamay - Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Sait Halim Gençoğlu	Sosyal Tarih İçinde İstiklâl Marşının Kabûlü Meselesi ve Unutulan Bir İstiklâl Marşı
13:00	Prof.Dr. Fehime Nihal Kuyumcu	Çok Disiplinli Sanat Atölyelerinde Göçmen Çocuklarla Sanat Yoluyla Dil Eğitimi
13:15	Çay Kahve Arası	

Abant Salonu (2. Gün - 4. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Prof.Dr. Selin Gundes		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
14:00	Prof.Dr. Selin Gundes	Proje Finansmanı ile Gerçekleştirilen Mega Projelerde Yüklenici Stratejileri ve Riskler
14:15	Dr. Hasan Bayram	Konkav Yalınkat Fonksiyonlarda Fekete-Szegö Problemi
14:30	Dr. Öğretim Üyesi Nur Atakul	İnşaat Sektöründeki Yüklenicilerin Nakit Akış Yönetimi Yaklaşımları
14:45	Dr. Öğretim Üyesi Yakup Ermurat	Forward and Backward Kinetic Constants Evaluation of Recombinant Bile Salt Hydrolase Enzymes Cloned From Lactobacillus
15:00	Dr. Öğretim Üyesi Tarık Koçal	Nevşehir Hamzalı İlçesindeki Güneş Enerjisi Santralinin Yatırım Analizi Araştırması
15:15	Çay Kahve Arası	

Gölcük Salonu (2. Gün - 4. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Prof.Dr. Fehime Nihal Kuyumcu		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
14:00	Prof.Dr. Fehime Nihal Kuyumcu	Göçmen Çocuklarla Sanat Eğitimi Yoluyla Yabancı Dil Olarak Türkçe Eğitimi ve Bir Avrupa Birliği Projesi Artıculan
14:15	Doç.Dr. Aybuke Ceyhun Sezgin - Arş.Gör. Veli Ceylan	Sakarya ve Kocaeli İllerinde Çalışan Mutfak Personelinin Gıda Güvenliği Bilgi Düzeyinin Belirlenmesi
14:30	Araştırmacı Gülşen Oran	Yalvaç Ural'ın Çocuk Kitaplarında Değer Eğitimi ve Bu Eserlerin Türkçe Öğretimine Katkısı
14:45	Beşşar Sittiddar	Göç Coğrafyası Bağlamında Suriye'den Kaynaklanan Göç Hareketleri ve Etkileri
15:00	Doç.Dr. Semra Tetik	Özel Güvenlik Elemanı Adaylarının İletişim Becerileri İle Psikolojik Kırılganlıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
15:15	Çay Kahve Arası	

Yedigöller Salonu (2. Gün - 4. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Doç.Dr. Güler Koca		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
14:00	Doç.Dr. Güler Koca - İlkten Alveroğlu	İki Göçmen Kentinde Morfolojik Bir Karşılaştırma, Eskişehir ve Edirne
14:15	Dr. Öğretim Üyesi Hilal Kahveci - Dr. Öğretim Üyesi Özlem Candan Hergül - Doç.Dr. Parisa Göker	Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi
14:30	Melike Davarcı - Dr. Öğretim Üyesi Abdurrahman Yağmur Topraklı	Türkiye'deki Adliye Binaları Tasarımının Mahkeme Yönetimi Sistemi Üzerinden Değerlendirilmesi
14:45	Melike Davarcı - Dr. Öğretim Üyesi Abdurrahman Yağmur Topraklı	Türkiye'deki Adliye Binalarının Tasarım Yönetimi İyileştirmesine Yönelik Çıkarımlar
15:00	Dr. Öğretim Üyesi Filiz Şenler - Arş.Gör. Mert Aslan	Görsel İletişim Tasarımı Eğitiminde Toplumsal Sorumluluk Kampanyası Projeleri, "hayvan Hakları ve Nesli Tükenden Hayvanlar" Örnek Proje Süreci
15:15	Çay Kahve Arası	

Abant Salonu (2. Gün - 5. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Doç.Dr. Aşkın Çelik		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
15:30	Doç.Dr. Aşkın Çelik	Halk Müziği Araştırmaları'nda Arşivciliğin Önemi: Kubilay Dökmetaş Arşivi ve Özgün Bir Yörük Ali Türküsü
15:45	Doç.Dr. Aşkın Çelik - Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Sait Halim Gençoğlu	Türk Halk Müziği Korolarının Toplumsal ve Bireysel Düzenleyicilik İşlevi
16:00	Dr. Öğretim Üyesi Gülseren Budumlu	Matrakçı Nasuh; Topografik Manzaraları ve Kompozisyon Öğeleri Bağlamında Bir Değerlendirme
16:15	Öğr.Gör. Zeynep Çavdar Kaleli	Geleneksel Türk Sanatlarına İnovatif Yaklaşımlar
16:30	Öğr.Gör. Zeynep Çavdar Kaleli	Farklı Disiplinlerdeki Görsel Algının Dokuma Yüzey Tasarımlarına Sanatsal Yansıması
16:45	Çay Kahve Arası	

Gölcük Salonu (2. Gün - 5. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Prof.Dr. Prof. Dr. Yasin Ünsal		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
15:30	Oğuzhan Kanbur - Prof.Dr. Prof. Dr. Yasin Ünsal	Fizik Öğretmenlerinin İş Doyumu ve Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Demografik Değişkenler Bakımından İncelenmesi
15:45	Doç.Dr. Semra Tetik	Empatik Eğilim İle Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişki: Çocuk Gelişimi Programı Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma
16:00	Araştırmacı Gülşen Oran - Dr. Öğretim Üyesi Serap Demiriz	4-6 Yaşa Yönelik Resimli Çocuk Kitaplarının Doğacı Zeka Alanı Açısından İncelenmesi
16:15	Doç.Dr. Murat Güreşçi	Ekonomik, Toplumsal ve Çevresel Sürdürülebilirlikte Yeni Bir Lider Türü: Entellektüel Liderlik
16:30	Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Kurt - Araştırmacı Esin Eser - Dr. Yasemin Alan	Yapay Zeka Jinekoloji ve Obstetriyi Etkileyecek Mi' Yoksa Etkiledi Mi'
16:45	Çay Kahve Arası	

Yedigöller Salonu (2. Gün - 5. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Doç.Dr. Onur Şahin		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
15:30	Doç.Dr. Onur Şahin	Farklı Cila Ajanları Uygulanmış Geçici Materyaller Üzerinde Diş Fırçalama Simülatörünün Değerlendirilmesi
15:45	Dr. Öğretim Üyesi Müjgan Gürler - Arş.Gör.Dr. Buket Büşra İçin	A Case Referred for Diagnostic Screening With Family History of a Rare Disease: Alagille Syndrome
16:00	Dr. Öğretim Üyesi Cem Cahit Barışık	Meme Kanseri Riskinin Belirlenmesinde Gail Modelinin Yeri: Kansere Endişesi ve Riskinin Sağlıklı Kadınlar Üzerindeki Etkisi
16:15	Uzman İbrahim Yılmaz - Dr. Öğretim Üyesi Yasin Emre Kaya - Dr. Öğretim Üyesi Numan Karaarslan	İntervertebral Disk Dokusunda Farmako-Rejeneratif/reperatif Araştırmalar
16:30	Dr. Öğretim Üyesi Yasin Emre Kaya	Spinal Kord Hasarlarında Gözlenen Antinöropatik Farmasötiklerin Sistemik Olarak Literatür Eşliğinde Değerlendirilmesi
16:45	Çay Kahve Arası	

Abant Salonu (2. Gün - 6. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Doç.Dr. M.bilal Bağbancı		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
17:00	Doç.Dr. M.bilal Bağbancı	Erdek Ballıpınar Kilisesinin Mekanik ve Dinamik Özelliklerinin Belirlenmesi
17:15	Mustafa Erkin - Ayşegül Şeker - Dr. Öğretim Üyesi Serkan Apay	S355j2+n Malzemesinin Mag Kaynağında Termal Değişimlerin Sonlu Elemanlar Analizi
17:30	Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Cemil Kale	Dalgacık Dönüşümü Kullanarak Elektrik Hattı Tespiti
17:45	Dr. Nilay Akdeniz Acar	Zonguldak İli Hayvansal Atıklarının Enerji Üretiminde Değerlendirilmesi
18:00	Dr. Öğretim Üyesi Zafer Karslı	Farklı Dozlarda Uygulanan 17 α -Metiltestosteron ve 17 β -Estradiol Hormonlarının Labidochromis Caeruleus Türünde Büyüme, Gelişme ve Üremeye Olan Etkisi
18:15	Çay Kahve Arası	

Gölcük Salonu (2. Gün - 6. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Dr. Öğretim Üyesi Suzan Onur Yaman		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
17:00	Dr. Öğretim Üyesi Suzan Onur Yaman - Hilal Bilgi - Sena Durmuş - Zeynep Karadağ - Sedanur Cengiz - Mervenur Gürcü	Üniversite Öğrencilerinin Özel Eğitim Dersine Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi
17:15	Dr. Öğretim Üyesi Suzan Onur Yaman - Hilal Bilgi - Sena Durmuş - Tuba Keskin	Üniversite Öğrencilerinin Eğitimlerine Bakış Açıları ve Mesleki Beklentileri
17:30	Uzman Tolga Canbak - Doç.Dr. Barış Bayraktar - Uzman Aysin Acar - Prof.Dr. Rafet Yiğitbaşı	Gastrointestinal Stromal Tümörlerin Klinik Özellikler, Histopatolojik Bulgular ve Prognostik Kriterler Açısından Değerlendirilmesi
17:45	Dr. Hayati Eren	Sadece Kalp Yetmezliği Hastaları İçin Poliklinik Açılmasının Kalp Yetmezliği Hastalarının Hospitalizasyonuna ve Hayat Kalitelerine Etkisinin Araştırılması
18:00	Dr. Songül Peltek Özer - Arş.Gör.Dr. Fatih Keyif - Dr. Öğretim Üyesi Bahri Özer - Dr. Öğretim Üyesi Oguz Çatal - Doç.Dr. Mustafa Şit - Prof.Dr. Nuri Aydın Kama	Ekstratiroidal Yayılım Gösteren Timik Lenfoepitelyoma-Like Karsinom
18:15	Çay Kahve Arası	

Yedigöller Salonu (2. Gün - 6. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Prof.Dr. Hayri Erkol		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
17:00	Dr. Songül Peltek Özer - Arş.Gör.Dr. Fatih Keyif - Dr. Öğretim Üyesi Bahri Özer - Dr. Öğretim Üyesi Oguz Çatal - Doç.Dr. Mustafa Şit - Prof.Dr. Hayri Erkol	Pleomorfik Liposarkom Komponenti ve Skuamöz Kist İçeren Malign Fillodes Tümör
17:15	Doç.Dr. Onur Şahin	Farklı Protez Temizleme Ajanlarının Peek (Polieter Eter Keton) Materyalinin Yüzey Pürüzlülüğüne Etkisi
17:30	Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Altıparmak	Onarım Sonrası Gelişen Akciğer Embolisi ve İnfluenza ile Komplike Meme Kanseri Vakası
17:45	Dr. Öğretim Üyesi Müjgan Gürler - Dr. Öğretim Üyesi Can Özlü	New Generation Technologies in Health System: Hızır
18:00	Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Kurt - Dr. Öğretim Üyesi Fikri Özdemir	Laparoskopide Veress İğneli Giriş Açık Giriş ve Direk Trokar Girişine Üstün Mü'
18:15	Çay Kahve Arası	

Gölcük Salonu (2. Gün - 7. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Dr. Nilay Akdeniz Acar		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
18:30	Dr. Nilay Akdeniz Acar	Büyükbaş Hayvan Atığı ile Çalışan Biyogaz Tesisleri
18:45	Dr. Öğretim Üyesi Naciye Somuncu Demir - Prof.Dr. Dudu Duygu Kılıç	Öğrencilerde Böcek Farkındalığı Kazandırılmasında Tübitak 4004 Projesinin Yeri
19:00	Dr. Öğretim Üyesi Naciye Somuncu Demir - Prof.Dr. Dudu Duygu Kılıç	Öğretmen Adaylarının Bilim Danışmanlığı Çalıştayına Yönelik Görüşleri
19:15	Dr. Öğretim Üyesi Sevgi Bozkurt Yaşar	Limited Şirketlerde Ortağın Oy Hakkına İlişkin Esaslar ve Özellikle Veto ile Üstün Oy Hakkı
19:30	Dr. Öğretim Üyesi Çiğdem Mine Yılmaz	Mülkiyet Hakkına Getirilen Kısıtlamalardan İrtifak Haklarına Bir Bakış

Abant Salonu (3. Gün - 1. Oturum)

Oturum Başkanı		Oturum Başkan Yrd.
Doç.Dr. Seda Topgül		
Sıra	Yazar Bilgisi	Bildiri Bilgileri
9:00	Doç.Dr. Seda Topgül	Çalışma Yaşamında Yaşlı İşçilerin Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme
9:15	Dr. Öğretim Üyesi Alev Erenler	Özel Amaçlı Tekstil Kaplama Patlarının Farklı Renklerdeki Kumaşların Renk Değerlerine Etkisinin İncelenmesi
9:30	Dr. Nazif Muhtaroğlu	Homo Deus: İnsan Tanrı Olabilir Mi'
9:45	Dr. Öğretim Üyesi Gözde Kılıç - Araştırmacı Mustafa Akın - Doç.Dr. Neslihan Şaki	Farklı Düzeylerdeki Ceviz (Juglans Regia L.) Yaprak Ekstraktının Yumurta Sarısı Antioksidan Düzeyi Üzerine Etkisi
10:00	Dr Nabeel Alobaidi - ahlam Alasadi	The Role of the International Law in the Face of Extremist Intellectual Terrorism - Middle East As a Model –

İçindekiler

Konkav Yalınkat Fonksiyonlarda Fekete-Szegö Problemi	38
Harmonik Yalınkat Fonksiyonların Özel Bir Alt Sınıfı.....	51
Proje Finansmanı İle Gerçekleştirilen Mega Projelerde Yüklenici Stratejileri Ve Riskler	65
Biyogaz Yakıtlı Gaz Motorlu Kojenerasyon Sistemlerinde Egzoz Boru Tasarım İyileştirilmesi İle Verimlilik Artırımı	79
Öğretmenlerin Sınıf Yönetimindeki Demokratik Tutum Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi	55
Öğretmenlerin Sınıf Yönetiminde Karşılaştıkları Güçlükler	68
4. Sınıf Öğrencilerinin Ev Ödevleri Hakkında Tutumlarının İncelenmesi	98
4. Sınıf Öğrencilerinin Ev Ödevleri Hakkında Tutumlarının İncelenmesi	109
Türk Vergi Sisteminde Uygulanan Harçların Klasik Vergileme İlkeleri Karşısındaki Durumu	121
Alüminyum 6061 T651 Alaşımının Frezelenmesinde Kesme Parametrelerinin Kesme Sıcaklığı Üzerine Etkisi	132
"Bella Ciao". The story of a song of freedom in the country of the Star and the crescent.....	141
Mikroşerit Yama Antenlerde Yarıklı Toprak Yapısı (YTY) Kullanılarak Ön-Arka Lob Oranının (ÖALO) Artırılması	153
İngiltere'nin Avrupa Birliğinden Ayrılmasının Olası Etkileri	161
Geleneksel Bir Ürün Olan Kalaba Yoğurdu ile Yapılan Tiramisunun Fiziksel ve Duyusal Özellikleri	169
Termal İşlemin Mısır Saplarından Üretilen Biyo-kompozitlerin Boyut Stabilitesi Üzerine Etkisi.....	178
Kayseri, Efkeri Surp Stephanos Kilisesi Mimari ve Strüktürel Değerlendirmesi.....	185
2010/ 2018 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Ders Kitaplarında "Aile"209	
2010 / 2018 In Elementary Religious Culture and Ethics Teaching Programs and Textbooks " Family"209	
AA 6082 Alüminyum Alaşımında Kesme Parametrelerinin Yüzey Pürüzlülüğü Üzerine Etkisinin Araştırılması	217
Investigation of the Effect of Cutting Parameters on Surface Roughness in AA 6082 Aluminium Alloy	217
Allocation of Risk Responsibilities Between The Contractor, Employer and Engineer on FIDIC Conditions of Contract for Design, Build and Operate Projects	226
Risk Responsibilities of The Contractor, Employer and Engineer Through The Analysis of The FIDIC Conditions of Contract for EPC/Turnkey Projects.....	239
Genetik Algoritma Kullanarak Bir Akıllı Bina Tahliye Sistemi Tasarımı.....	253
Çevrenin Korunmasında Çevre Bilincinin Ve Çevre Etiğinin Önemi.....	262
"Bao" Canlandırma Filmi Üzerinden Üç Boyutlu Mekân ve Karakter Uyumu İncelemesi	267
Alışveriş Merkezlerinin Yer Seçiminin Değerlendirilmesi: Yalova Örneği	276
Görsel İletişim Tasarımı Eğitiminde Toplumsal Sorumluluk Kampanyası Projeleri, "Hayvan Hakları Ve Nesli Tüklenen Hayvanlar" Örnek Proje Süreci.....	285
Limited Şirketlerde Ortağın Oy Hakkına İlişkin Esaslar ve Özellikle Veto ile Üstün Oy Hakkı	309

Türkiye’deki Adliye Binaları Tasarımının Mahkeme Yönetimi Sistemi Üzerinden Değerlendirilmesi	319
Özel Amaçlı Tekstil Kaplama Patlarının Farklı Renklerdeki Kumaşların Renk Değerlerine Etkisinin İncelenmesi	326
Mülkiyet Hakkına Getirilen Kısıtlamalardan İrtifak Haklarına Bir Bakış	335
Örgütlerde Sadakat Davranışı ve Kurumsal İtibar Algısının Oluşumunda Karizmatik Liderlik Davranışının Aracılık Rolü	341
Konaklama İşletmelerinde Nepotizmin İşe Alımlara Ve	360
Kariyer Düzleşmesine Etkisi	360
Ankara İli Örneği	360
FÂRÂBÎ ve TEŞAHHUS MESELESİ	394
Yiyecek İçecek Sektöründe Faaliyet Gösteren Aile İşletmelerinin İşgücü Devir Hızı Sorunları:	404
Kocaeli İlinde Bir Araştırma	404
Kayseri’deki Cumhuriyet Dönemi Yapılarının Kentsel Dokudaki İzleri, Örnek Kayseri Tren İstasyonu ve İşçi Lojmanları	415
Yiyecek İçecek Sektöründe Faaliyet Gösteren Aile İşletmelerinin İşgücü Devir Hızı Sorunları:	425
Kocaeli İlinde Bir Araştırma	425
İnşaat Sektöründeki Yüklenicilerin Nakit Akış Yönetimi Yaklaşımları	436
Üniversite Öğrencilerinin İngilizce Konuşma Ödevlerine Yönelik Görüşleri	449
Üniversite Öğrencilerinin İngilizce Yazma Ödevlerine Yönelik Görüşleri	457
Troy Müzesi ve Ören Yerinin Çanakkale Destinasyonunun Markalaşmasına Etkisi	464
The Effects of Troy Museum and Archaeological Site of Troy on the Branding Effort of Canakkale Destination	464
A case referred for diagnostic screening with family history of a rare disease	479
Alagille Syndrome	479
Hayat Boyu Öğrenmeye İlişkin Lisansüstü Tezlerin Anahtar Kelimelerinin Analizi	487
Özel Güvenlik Elemanı Adaylarının İletişim Becerileri İle Psikolojik Kırılganlıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	505
Empatik Eğilim İle Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişki: Çocuk Gelişimi Programı Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma	513
Mimarlık Öğrencilerinin Çevre Sorunları Farkındalığı Üzerine Bir Değerlendirme	520
Göç Coğrafyası Bağlamında Suriye’den Kaynaklanan Göç Hareketleri Ve Etkileri	537
Fizik Öğretmenlerinin İş Doyumu ve Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Demografik Değişkenler Bakımından İncelenmesi	550
4 - 6 Yaş Yönelik Resimli Çocuk Kitaplarının Doğacı Zekâ Alanı Açısından İncelenmesi	557
Onarım Sonrası Gelişen Akciğer Embolisi ve İnfluenza ile Komplike Meme Kanseri Vakası	571
New Generation Technologies İn Health System Hızır	577
Is Laparoscopic Entry With Veress Needle Superior To Open And Direct Trocar Entries?	586
Will Artificial Intelligence Affect Gynecology And Obstetrics?	590

Or Did It Affect?	590
Ekonomik, Toplumsal ve Çevresel Sürdürülebilirliğe Liderlik Edecek.....	595
Yeni Bir Lider: Entelektüel Lider	595
Farklı Düzeylerdeki Ceviz (<i>Juglans Regia</i> L.) Yaprak Ekstraktının Yumurta Sarısı Antioksidan Düzeyi Üzerine Etkisi	609
İnşaat Sektöründe Proje Finansmanı Modeli: Riskler Ve Fırsatlar.....	616
DD11 ve DD13 Çeliklerinin Farklı Akım Türleri ile Kaynağında Isı Transferinin Sonlu Elemanlar Yöntemiyle Analizi	627
Matrakçı Nasuh; Topografik Manzaraları ve Kompozisyon Öğeleri Bağlamında Bir Değerlendirme	638
Motorlu Taşıtlar Sürücü Kursiyerleri Direksiyon Eğitimi Uygulama ve Değerlendirme Sınavının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi	647
Kayıp Makamlar Bağlamında Üç Tarihi Makâmın Tanıtımı	658
Sosyal Tarih İçinde İstiklâl Marşının Kabûlü Meselesi ve Unutulan Bir İstiklâl Marşı	662

Konkav Yalınkat Fonksiyonlarda Fekete-Szegö Problemi

Hasan BAYRAM

Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Matematik Bölümü

e-mail: hbayram@uludag.edu.tr

Öz

Geometrik fonksiyonlar teorisinde önemli bir yere sahip olan yalınkat (univalent) fonksiyonların sınıfı daha öncelerinde birçok araştırmacı tarafından çalışılmıştır. Ayrıca yalınkat fonksiyon sınıfının alt sınıf incelemesi birçok araştırmacı tarafından yapılmıştır. Yıldızlılık, konvekslik, konkavlık kavramları yalınkat fonksiyon sınıflarının en bilindik alt sınıflarındandır. Bu çalışmada konkav yalınkat fonksiyonlar ve konkav yalınkat fonksiyon sınıfının alt sınıfı ön bilgi olarak verilmiştir. Ardından Fekete-Szegö Problemi olarak bilinen $\lambda \in (0,1]$ reel değerli sayısına bağlı katsayı bağıntısının üst sınırını bulma problemi kısaca tanımlanmıştır. Sonuç olarak bildirinin sonunda verilen teoremin ispatı için gerekli tüm durumlar incelenip özel bir operatörü yardımıyla tanımlanan konkav yalınkat fonksiyonların alt sınıfında Fekete-Szegö Problemi çözülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Konkav Yalınkat Fonksiyonlar, Fekete-Szegö Problemi

38

Fekete-Szegö Problem in a Subclass of Concave Univalent Functions

Abstract

The class of univalent functions, which has an essential place in the theory of geometric functions, has been studied by many researchers before. In addition, the subclass examination of the univalent function class was carried out by many researchers. The concepts of starlike, convex, and concave are among the most well-known subclasses of univalent function classes. In this study, concave univalent functions and subclass of concave univalent function class are given as preliminary information. Then, the problem of finding the upper bound of the coefficient relation based on the real-valued number $\lambda \in (0,1)$, known as the Fekete-Szegö Problem, was briefly defined and problem solved.

Keywords: Concave Univalent Functions, Fekete-Szegö Problem

1. Giriş

$$\mathbb{D} = \{z \in \mathbb{C} : |z| < 1\}$$

birim dairede tanımlı analitik fonksiyonların sınıfı A olsun. A sınıfındaki fonksiyonlar

$$f(z) = z + \sum_{n=2}^{\infty} a_n z^n \quad (1)$$

eşitliğini sağlasın. Ayrıca S ile birim dairede yalınkat olan A sınıfındaki tüm fonksiyonların sınıfını tanımlayalım.

f fonksiyonu \mathbb{D} diskinde tanımlı (1) tipinde S sınıfına ait bir fonksiyon olsun. Klasik Fekete-Szegö eşitsizliği Loewner'in metoduna göre tanımlanırsa $f \in S$ fonksiyonunun katsayıları için $\lambda \in (0,1]$ olmak üzere;

$$|a_3 - \lambda a_2^2| \leq 1 + 2 \exp\left(-\frac{2\lambda}{1-\lambda}\right) \quad (2)$$

eşitsizliği geçerlidir. $\lambda \rightarrow 1^-$ iken temel $|a_3 - a_2^2| \leq 1$ eşitsizliği elde edilir. Dahası

$$\Lambda_\lambda(f) = a_3 - \lambda a_2^2$$

katsayı fonksiyonu ve \mathbb{D} diskinde tanımlı normalizasyonu yapılmış f analitik fonksiyon fonksiyonlar teorisinde önemli rol oynamaktadır. Örneğin $a_3 - a_2^2$ sayısı S_f ; \mathbb{D} diskinde lokal yalınkat f fonksiyonlarının Schwarzian türevi $(f''/f')' - (f''/f')^2/2$ olmak üzere $S_f(0)/6$ sayısını temsil eder. $\Lambda_\lambda(f)$ fonksiyonunun mutlak değerinin maksimumunu bulma problemi Fekete-Szegö (1933) problemi olarak adlandırılır. Burada bir operatör yardımıyla tanımlanan konkav fonksiyonlar için λ reel parametrelili Fekete-Szegö problemi çözülecektir.

2 Ön Hazırlıklar

$$f_j(z) = \sum_{n=0}^{\infty} a_{n,j} z^n \quad (j = 1,2)$$

tipindeki fonksiyonlar \mathbb{D} birim dairede analitik ve $z \in \mathbb{D}$ olmak üzere f_1 ve f_2 fonksiyonlarının Hadamard çarpımı,

$$(f_1 * f_2)(z) = \sum_{n=0}^{\infty} a_{n,1} a_{n,2} z^n = (f_2 * f_1)(z) \quad (3)$$

eşitliğiyle tanımlansın.

Srivastava ve Choi (2001) tarafından tanımlanan genel $\Phi(z, s, a)$ Hurwitz-Lerch Zeta fonksiyonunu ele alalım. Bu fonksiyon, $\mathbb{Z}_0^- := \mathbb{Z} \setminus \mathbb{N}$, ve $\mathbb{N} := \{1, 2, 3, \dots\}$ olduğunda $|z| < 1$ iken $a \in \mathbb{C} \setminus \mathbb{Z}_0^-$ ve $s \in \mathbb{C}$, $|z| = 1$ iken $\text{Re}(s) > 1$ olmak üzere

$$\Phi(z, s, a) := \sum_{n=2}^{\infty} \frac{z^n}{(n+a)^s}$$

olarak tanımlanır. $\Phi(z, s, a)$ Hurwitz-Lerch Zeta fonksiyonu ile ilgili bu ve buna benzer birçok özellik Choi ve Srivastava (2005), Ferreira ve Lopez (2004), Srivastava ve Attiya (2007), Lin ve ark. (2006) çalışmalarında mevcuttur. Srivastava ve Attiya (2007) tarafından (Attiya ve Hakami (2013), Kutbi ve Attiya (2012) çalışmalarında da görülebilir.) $z \in \mathbb{D}$, $b \in \mathbb{C} \setminus \mathbb{Z}_0^-$, $\mu \in \mathbb{C}$ ve $f \in A$ iken

$$\mathfrak{S}_b^\mu f(z) = (G_b^\mu * f)(z) \quad (4)$$

Hadamard çarpımı ile tanımlanan

$$\mathfrak{S}_b^\mu: A \rightarrow A$$

lineer operatörü araştırılıp tanıtıldı. Bu operatör burada kolaylık sağlaması açısından $z \in \mathbb{D}$ için

$$G_b^\mu(z) := (1+b)^\mu [\Phi(z, \mu, b) - b^{-\mu}] \quad (5)$$

eşitliği ile verilecek.

Ayrıca (1), (4) ve (5) eşitlikleri yardımıyla

$$\mathfrak{S}_b^\mu f(z) = z + \sum_{n=2}^{\infty} \left(\frac{1+b}{n+b} \right)^\mu a_n z^n \quad (6)$$

olup, burada

$$\mathfrak{M}_n = \left| \left(\frac{1+b}{n+b} \right)^\mu \right| \quad (7)$$

olarak tanımlanır. Burada,

$$\mathfrak{M}_1 = 1, \mathfrak{M}_2 = \left| \left(\frac{1+b}{2+b} \right)^\mu \right|, \mathfrak{M}_3 = \left| \left(\frac{1+b}{3+b} \right)^\mu \right|$$

dir.

$$S_{\mathfrak{M}}^* = \left\{ f \in S: \operatorname{Re} \left(\frac{z \left(\mathfrak{S}_b^\mu f(z) \right)'}{\mathfrak{S}_b^\mu f(z)} \right) > 0, \quad z \in \mathbb{D} \right\}$$

biçiminde tanımlanan $S_{\mathfrak{M}}^*$ sınıfı analitik fonksiyonların bir alt sınıfıdır.

Geçmişte Avkhadiev ve Wirths (2002) tarafından birim daireyi konkav bölgelere(kapalı konveks kümelerin tümleyeni) dönüştüren konform dönüşümlerle ilgili bazı yeni özellikler bulundu. $Co(\alpha)$ sınıfı konkav yalınkat fonksiyonların bir sınıfı olarak tanımlansın. Bir $f: \mathbb{D} \rightarrow \mathbb{C}$ fonksiyonunun $Co(\alpha)$ sınıfına ait olması için aşağıdaki şartları sağlaması gerekli ve yeterlidir:

- f fonksiyonu \mathbb{D} dairesinde $f(0) = f'(0) - 1 = 0$ standart normalizasyonu sağlayan analitik bir fonksiyondur. Ayrıca $f(1) = \infty$ şartı sağlanır.
- f fonksiyonu \mathbb{D} dairesini tümleyeni \mathbb{C} ye göre konveks olan bir kümeye konform olarak resmeder.
- $f(\mathbb{D})$ nin ∞ da açılma açısı $\alpha \in (1,2]$ iken $\pi\alpha$ değerine eşit veya bu değerden daha azdır.

Bhowmik ve ark. (2010) f analitik fonksiyonunun \mathbb{D} dairesini $\pi\alpha$ açılı konkav bir bölge üzerine resmetmesi için gerek ve yeter şartın

$$P_f(z) = \frac{2}{\alpha - 1} \left[\frac{\alpha + 1}{2} \frac{1+z}{1-z} - 1 - z \frac{f''(z)}{f'(z)} \right]$$

iken $\operatorname{Re} P_f(z) > 0$ olması gerektiğini göstermiştir.

S^* yıldızlı fonksiyonların sınıfını gösterebiliriz. Aşağıdaki teorem Bhowmik ve ark. (2010) tarafından bu karakterizasyon kullanılarak ispat edilmiştir.

2.5 Teorem. $\alpha \in (1,2]$ iken $f \in Co(\alpha)$ olması için gerek ve yeter şart

$$\Lambda_\phi(z) = \int_0^z \frac{1}{(1-t)^{\alpha+1}} \left(\frac{t}{\phi(t)} \right)^{(\alpha-1)/2} dt \quad (8)$$

iken $f(z) = \Lambda_\phi(z)$ olacak şekilde $\phi \in S^*$ fonksiyonunun mevcut olmasıdır.

2.6 Lemma. $g(z) = z + a_2 z^2 + a_3 z^3 + \dots \in S^*$ olsun. Bu takdirde

$$|a_3 - \lambda a_2^2| \leq \max\{1, |3 - 4\lambda|\}$$

dir. Eşitlik, $|\lambda - 3/4| \geq 1/4$ iken k Koebe fonksiyonu için, $|\lambda - 3/4| \leq 1/4$ iken $(k(z^2))^{1/2} = z/(1-z^2)$ fonksiyonu için sağlanır (Koepf 1987).

Teorem 2.5 den hareketle (1) formundaki f fonksiyonunun $Co(\alpha)$ sınıfında olması için gerek ve yeter şart

$$f'(z) = \frac{1}{(1-z)^{\alpha+1}} \left(\frac{z}{\mathfrak{M}_n \phi(z)} \right)^{(\alpha-1)/2} \quad (9)$$

olacak şekilde $\phi(z) = z + \sum_{n=2}^{\infty} \phi_n z^n$ formunda bir $\phi \in S_{\mathfrak{M}}$ fonksiyonunun mevcut olmasıdır.

$$f(z) = z + \sum_{n \geq 2} a_n z^n \quad \text{ve} \quad \phi(z) = z + \sum_{n \geq 2} \phi_n z^n$$

denirse (9) bağıntısındaki z ve z^2 nin katsayıları eşitlenirse,

$$a_2 = \frac{\alpha+1}{2} - \frac{\alpha-1}{4} \left| \left(\frac{1+b}{2+b} \right)^\mu \right| \phi_2$$

$$a_3 = \frac{(\alpha+1)(\alpha+2)}{6} - \frac{\alpha^2-1}{6} \left| \left(\frac{1+b}{2+b} \right)^\mu \right| \phi_2 - \frac{\alpha-1}{6} \left| \left(\frac{1+b}{3+b} \right)^\mu \right| \phi_3 + \frac{\alpha^2-1}{24} \left(\left| \left(\frac{1+b}{2+b} \right)^\mu \right| \right)^2 \phi_2^2$$

elde edilir. Buradan yola çıkılarak $a_3 - \lambda a_2^2$ ifadesi hesaplanırsa

$$\begin{aligned} a_3 - \lambda a_2^2 &= \frac{(\alpha+1)^2}{4} \left[\frac{2(\alpha+2)}{3(\alpha+1)} - \lambda \right] + \left(\frac{\alpha^2-1}{4} \right) \left(\lambda - \frac{2}{3} \right) \left| \left(\frac{1+b}{2+b} \right)^\mu \right| \phi_2 \\ &- \frac{\alpha-1}{6} \left| \left(\frac{1+b}{3+b} \right)^\mu \right| \left[\phi_3 - \left(\frac{2(\alpha+1) - 3\lambda(\alpha-1)}{8 \left| \left(\frac{1+b}{3+b} \right)^\mu \right|} \right) \left(\left| \left(\frac{1+b}{2+b} \right)^\mu \right| \right)^2 \phi_2^2 \right] \end{aligned} \quad (10)$$

42

bulunur. λ nın aldığı değer aralıklarına göre birkaç durumda $|a_3 - \lambda a_2^2|$ fonksiyonunun maksimum değeri incelenecektir.

1. Durum. $\lambda \in \left(-\infty, \frac{2(\alpha+1)((\mathfrak{M}_2)^2 - 8\mathfrak{M}_3)}{3(\mathfrak{M}_2)^2} \right)$ olsun. Bu varsayım

$$\frac{2(\alpha+1) \left(\left| \left(\frac{1+b}{2+b} \right)^\mu \right| \right)^2 - 3\lambda(\alpha-1) \left(\left| \left(\frac{1+b}{2+b} \right)^\mu \right| \right)^2}{8 \left| \left(\frac{1+b}{3+b} \right)^\mu \right|} \geq 1$$

eşitsizliğine denktir ve son ifadedeki ilk terim negatif değildir. (10) eşitliğinin son terimine Lemma 2.6 uygulanır ve $|\phi_2| \leq 2/\mathfrak{M}_2$ olduğu göz önünde bulundurulursa

$$\begin{aligned}
& |a_3 - \lambda a_2^2| \\
& \leq \frac{\alpha^2 + 5}{6} + \frac{(\alpha^2 - 1) \left| \left(\frac{1+b}{2+b} \right)^\mu \right| \left(\left| \left(\frac{1+b}{2+b} \right)^\mu \right| + 2 \left| \left(\frac{1+b}{3+b} \right)^\mu \right| \right)}{6 \left| \left(\frac{1+b}{3+b} \right)^\mu \right|} \\
& - \lambda \left[\frac{(\alpha + 1)^2 \left| \left(\frac{1+b}{3+b} \right)^\mu \right| + 2 \left| \left(\frac{1+b}{3+b} \right)^\mu \right| \left| \left(\frac{1+b}{2+b} \right)^\mu \right| (\alpha^2 - 1) + \left(\left| \left(\frac{1+b}{2+b} \right)^\mu \right| \right)^2 (\alpha - 1)^2}{4 \left| \left(\frac{1+b}{3+b} \right)^\mu \right|} \right] \quad (11)
\end{aligned}$$

elde edilir.

2. Durum. $\lambda \geq \frac{2(\alpha+2)}{3(\alpha+1)}$ olsun. Bu (10) eşitliğinin ilk teriminin pozitif olmadığını gösterir. Böylece $\lambda \geq 2/3$ elde edilir. Buradan

$$\left(\frac{2(\alpha + 1) - 3\lambda(\alpha - 1)}{8} \right) \frac{\left(\left| \left(\frac{1+b}{2+b} \right)^\mu \right| \right)^2}{\left| \left(\frac{1+b}{3+b} \right)^\mu \right|} \leq \frac{\left(\left| \left(\frac{1+b}{2+b} \right)^\mu \right| \right)^2}{2 \left| \left(\frac{1+b}{3+b} \right)^\mu \right|}$$

bulunur. Lemma 2.6 dan

$$\left| \phi_3 - \left(\frac{2(\alpha + 1) - 3\lambda(\alpha - 1)}{8} \right) \phi_2^2 \frac{\left(\left| \left(\frac{1+b}{2+b} \right)^\mu \right| \right)^2}{\left| \left(\frac{1+b}{3+b} \right)^\mu \right|} \right| \leq 3 - \frac{2}{\left| \left(\frac{1+b}{3+b} \right)^\mu \right|}$$

eşitsizliği elde edilir. Bu eşitsizlik ve $|\phi_2| \leq 2/\mathfrak{M}_2$ eşitsizliği (10) eşitliğinde kullanılarak yukarıdaki eşitsizlik düzenlenirse

$$\begin{aligned}
|a_3 - \lambda a_2^2| & \leq \frac{\alpha - 1}{2} - \left(\frac{(\alpha + 1)(\alpha + 2)}{6} + (\alpha^2 - 1) \left| \left(\frac{1+b}{3+b} \right)^\mu \right| - \frac{\alpha - 1}{2 \left| \left(\frac{1+b}{3+b} \right)^\mu \right|} \right) \\
& + \lambda \left(\frac{(\alpha + 1)^2}{4} + \frac{(\alpha^2 - 1) \left| \left(\frac{1+b}{3+b} \right)^\mu \right|}{2} - \frac{(\alpha + 1)(\alpha + 2)}{6} \right) \quad (12)
\end{aligned}$$

elde edilir.

3. Durum. Bu Fekete-Szegö probleminin tam çözümünü elde etmek için

$$\lambda \in \left(\frac{2(\alpha + 1)((\mathfrak{M}_2)^2 - 8\mathfrak{M}_3)}{3(\mathfrak{M}_2)^2(\alpha - 1)}, \frac{2(\alpha + 2)}{3(\alpha + 1)} \right)$$

durumunu da göz önünde bulundurmak gereklidir. Bu durum için (9) ve (10) formülleri dikkate alınırsa $w: \mathbb{D} \rightarrow \overline{\mathbb{D}}$ fonksiyonu \mathbb{D} diskinde analitik ve

$$w(z) = \sum_{n=0}^{\infty} c_n z^n$$

tipinde Taylor seri açılımına sahip iken $\phi \in S_{\mathfrak{M}}^*$ için

$$\frac{z(\mathfrak{M}_n \phi(z))'}{\mathfrak{M}_n \phi(z)} = \frac{1 + zw(z)}{1 - zw(z)} \quad (13)$$

temsil formülü kullanılır. (13) eşitliğinde Taylor seri açılımları sırasıyla yerlerine konulup z ve z^2 terimlerinin katsayıları eşitlenirse

$$\phi_2 = \frac{2c_0}{\mathfrak{M}_2} \quad \text{ve} \quad \phi_3 = \frac{c_1 + 3c_0^2}{\mathfrak{M}_3} \quad (14)$$

elde edilir. Bu değerler (10) eşitliğinde yerine yazılırsa

$$\begin{cases} A = \frac{(\alpha + 1)(\alpha + 2)}{6} - \lambda \frac{(\alpha + 1)^2}{4}, \\ B = (\alpha^2 - 1) \left(\frac{\lambda}{2} - \frac{1}{3} \right), \\ C = -\frac{(\alpha - 1)(4 - 2\alpha + 3\lambda(\alpha - 1))}{12}, \\ D = -\frac{\alpha - 1}{6} \end{cases}$$

44

olmak üzere

$$\begin{aligned} a_3 - \lambda a_2^2 &= \frac{(\alpha + 1)^2}{4} \left(\frac{2(\alpha + 2)}{3(\alpha + 1)} - \lambda \right) + \frac{\alpha^2 - 1}{4} \left(\lambda - \frac{2}{3} \right) c_0 + \left(-\frac{\alpha - 1}{2} + \frac{\alpha^2 - 1}{6} - \frac{\lambda(\alpha - 1)^2}{4} \right) c_0^2 \\ &\quad - \frac{\alpha - 1}{6} c_1 \\ &=: A + Bc_0 + Cc_0^2 + Dc_1 \end{aligned}$$

elde edilir. $|c_0| \leq 1$ ve $|c_1| \leq 1 - |c_0|^2$ olduğu bilinmektedir. Bu eşitsizlikler kullanılarak

$$|a_3 - \lambda a_2^2| = |A + Bc_0 + Cc_0^2 + Dc_1| \leq |A + Bc_0 + Cc_0^2| + |D|(1 - |c_0|^2) \quad (15)$$

elde edilir. $c_0 = re^{i\theta}$ olsun. Şimdi (15) ifadesinin maksimum değerini bulalım. Bunun için ilk olarak r sabit, θ değişken değerler alırken $|A + Bc_0 + Cc_0^2|$ ifadesinin maksimum değeri araştırılmalıdır. c_0 değerleri yerine konulup hesaplama yapılırsa

$$\begin{aligned}
|A + Bc_0 + Cc_0^2|^2 &= |A + Bre^{i\theta} + Cr^2e^{2i\theta}|^2 \\
&= (A - Cr^2)^2 + B^2r^2 + (2ABr + 2BCr^3)^2\cos\theta + 4ACr^2(\cos\theta)^2 \\
&=: f(r, \theta)
\end{aligned} \tag{16}$$

ifadesi elde edilir. Buradan $|a_3 - \lambda a_2^2|$ ifadesinin üst sınırını elde etmek için r , $(0,1]$ aralığında değerler alırken $f(r, \theta)$ maksimum fonksiyonunun en büyük değeri bulunmalıdır. (14) eşitliğinde $\cos\theta = x$ değişken değişimi yapılırsa $x \in [-1,1]$ için

$$h(x) = (A - Cr^2)^2 + B^2r^2 + (2ABr + 2BCr^3)^2x + 4ACr^2x^2 \tag{17}$$

olur. Buradan yedi farklı durum ortaya çıkar.

Durum 3.1. $\lambda \in \left(\frac{2(\alpha+1)(3m_2)^2 - 8m_3}{3(3m_2)^2(\alpha-1)}, \frac{2(\alpha-2)}{3(\alpha-1)}\right)$ olsun. Bu aralıkta $r \in [0,1]$ için $C > 0$, $B < 0$ ve $A + Cr^2 > 0$ olduğundan $h(x)$ fonksiyonu maksimum değerine herhangi $r \in [0,1]$ için $x = -1$ de ulaşır. Böylece

$$g(r) = A - Br + Cr^2 + \frac{\alpha - 1}{6}(1 - r^2)$$

olmak üzere $g(r)$ fonksiyonunun maksimum değerinin bulunması gerekir.

$$g'(r) = -B + 2Cr - \frac{\alpha - 1}{3}r$$

olup $g'(0) = -B > 0$ ve

$$g'(1) = -B + 2C - \frac{\alpha - 1}{3} = \frac{\alpha - 1}{6}(-6\lambda + 4(\alpha - 1)) > 0$$

olduğundan fonksiyon maksimum değerini $r = 1$ sınırında alır. Bu ise

$$|a_3 - \lambda a_2^2| \leq g(r) \leq g(1) = A - B + C = \frac{2\alpha^2 + 1}{3} - \lambda\alpha^2 \tag{18}$$

olduğunu gösterir.

Durum 3.2. $\lambda = \frac{2(\alpha-2)}{3(\alpha-1)}$ ise $C = 0$ olup h lineer fonksiyonu maksimum değerine $x = -1$ de ulaşır. Yine 3.1 Durumundaki hususlar geçerli olup $|a_3 - \lambda a_2^2|$ ifadesinin maksimum değerinin yukarıdaki gibi $g(1)$ olduğu görülür.

Durum 3.3. $\lambda \in \left(\frac{2(\alpha-2)}{3(\alpha-1)}, \frac{2(\alpha-1)}{3\alpha}\right)$ olsun. İlk olarak $x \in [-1,1]$ için ikinci dereceden h fonksiyonunun bu aralıkta monoton azalan olduğunu göstermek gerekir. $h: \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ fonksiyonu maksimum değerini

$$x(r) = \frac{-B(A + Cr^2)}{4ACr} = \frac{-B}{4} \left(\frac{1}{Cr} + \frac{r}{A} \right)$$

de aldığından $x(r)$ nin monoton artan ve $x(1) < -1$ olduğunu göstermek yeterli olacaktır. Burada $x(r)$ nin monoton artan olduğu açıktır. $x(1) < -1$ olması ise

$$j(\lambda) = \alpha^2(3\lambda - 2)^2 - 4 + 3\lambda > 0$$

ifadesine denktir. Böylece $|a_3 - \lambda a_2^2|$ ifadesi için 3.1 Durumu ve 3.2 Durumundakilere benzer bir üst sınır elde edilir. Sonuç olarak 3.1, 3.2 ve 3.3 Durumlarında,

$$|a_3 - \lambda a_2^2| \leq \frac{2\alpha^2 + 1}{3} - \lambda\alpha^2$$

dir.

Durum 3.4. $\lambda \in \left[\frac{2(\alpha-1)}{3\alpha}, \frac{2}{3} \right)$ olsun. $j(\lambda) = 0$ fonksiyonunun kökleri

$$\lambda_1 = \frac{4\alpha^2 - 1 - \sqrt{8\alpha^2 + 1}}{6\alpha^2} \quad \text{ve} \quad \lambda_2 = \frac{4\alpha^2 - 1 + \sqrt{8\alpha^2 + 1}}{6\alpha^2} \quad (19)$$

dir. Dikkat edilirse $\lambda_2 > \lambda_1$ dir. $\lambda \in \left[\frac{2(\alpha-1)}{3\alpha}, \lambda_1 \right)$ için h fonksiyonu en büyük değerini $x = -1$ noktasında alır ve g fonksiyonu maksimum değerine

$$r_m = \frac{-B}{-2C + \frac{\alpha-1}{3}} \in (0,1]$$

iken ulaşır. Buradan Fekete-Szegö fonksiyonelinin maksimumu

$$g(r_m) = A - Br_m + Cr_m^2 = \frac{\alpha(10 - 9\lambda) - (3\lambda - 2)}{9(2 - \lambda) + 3\alpha(3\lambda - 2)}$$

dir. $\lambda \in \left[\lambda_1, \frac{2}{3} \right)$ için $(0,1]$ aralığında $x(r) = -1$ eşitliğinin tek çözümü

$$r_0 = \frac{B}{2C \left(1 + \sqrt{1 - \frac{B^2}{4AC}} \right)} \in (0,1]$$

eşitliği ile elde edilir. $\lambda < \frac{2}{3}$ için $r_m < r_0$ olduğu açıktır. Dahası $r \geq r_0$ için

$$k(r) = \sqrt{h(x(r))} + \frac{\alpha-1}{6}(1-r^2) = (A - Cr^2) \sqrt{1 - \frac{B^2}{4AC}} + \frac{\alpha-1}{6}(1-r^2)$$

fonksiyonu monoton azalandır. Buradan anlaşılıyor ki bu durumdaki aralık için de $|a_3 - \lambda a_2^2|$ nin maksimum değeri $g(r_m)$ fonksiyonu ile bulunur. Ekstremal fonksiyon \mathbb{D} bölgesini sonsuzluğa $\pi\alpha$ dereceden daha az açılma açısına sahip kama biçimli ve Bhowmik ve ark. (2010) örneğindeki gibi sonlu bir köşeye sahip bir bölgeye resmeder.

Durum 3.5. $\lambda = \frac{2}{3}$ için $B = 0$ ve $C = -\frac{\alpha-1}{6}$ dir. Böylece maksimum değer herhangi bir $r \in (0,1]$ ve $\cos\theta = 0$ için sağlanır. Tüm durumlarda kesin üst sınır olarak $|a_3 - \lambda a_2^2| = \frac{\alpha}{3}$ elde edilir. Ekstremal fonksiyon \mathbb{D} diskini sonsuzluğa $\pi\alpha$ dereceden daha az açılma açısına sahip ve Bhowmik ve ark. (2010) örneğindeki gibi sonlu iki köşeye sahip bir bölgeye resmeder. Sonuç olarak 3.3 ve 3.4 Durumlarında

$$|a_3 - \lambda a_2^2| \leq \frac{\alpha(10 - 9\lambda) - (3\lambda - 2)}{9(2 - \lambda) + 3\alpha(3\lambda - 2)} \quad (20)$$

elde edilir.

Durum 3.6. $\lambda \in (2/3, \lambda_2]$ olsun. $B > 0$ olduğundan $x(r)$ fonksiyonu monoton azalan olur. $(0,1]$ aralığında $x(r) = 1$ eşitliğinin tek çözümü

$$r_1 = \frac{B}{-2C \left(1 + \sqrt{1 - \frac{B^2}{4AC}} \right)} \in (0,1]$$

47

eşitliği ile elde edilir. $r < r_1$ için $h(x) \leq h(1)$ elde edilir.

$$l(r) = A + Br + Cr^2 + \frac{\alpha - 1}{6}(1 - r^2)$$

fonksiyonu göz önüne alınırsa, bu fonksiyon $r_n > r_1$ için

$$r_n = \frac{B}{-2C + \frac{\alpha - 1}{3}}$$

noktasında maksimum değerini alır. $k(r)$ monoton artan olduğundan Fekete-Szegö fonksiyonelinin $\cos\theta_0 = \frac{-B(A+C)}{4AC}$ iken $c_0 = e^{i\theta_0}$ için elde edilen

$$k(1) = (A - C) \sqrt{1 - \frac{B^2}{4AC}} = \alpha(1 - \lambda) \sqrt{\frac{12(1 - \lambda)}{(4 - 3\lambda)^2 - \alpha^2(3\lambda - 2)^2}}$$

şeklinde bir maksimum değeri vardır. Böylece ekstremal fonksiyon

$$f'(z) = \frac{(1 - ze^{i\theta_0})^{\alpha-1}}{(1-z)^{\alpha+1}}$$

kompleks diferansiyel denkleminin çözümü ile belirlenir. Sonuç olarak $\lambda \in (2/3, \lambda_2]$ için

$$|a_3 - \lambda a_2^2| \leq \alpha(1 - \lambda) \sqrt{\frac{12(1 - \lambda)}{(4 - 3\lambda)^2 - \alpha^2(3\lambda - 2)^2}} \quad (21)$$

elde edilir.

Durum 3.7. $\lambda \in \left(\lambda_2, \frac{2(\alpha+2)}{3(\alpha+1)}\right)$ olsun. Bu tipteki λ değerleri için $x(1) < -1$ olduğundan

$$r_2 = \frac{B}{-2C \left(1 - \sqrt{1 - \frac{B^2}{4AC}}\right)}$$

sayısı $x(r_2) = -1$ ve $r_2 \in (0,1)$ şartlarını sağlar. $r \leq r_2$ için önceki durumlardaki benzer hususlar yazılabilir örneğin $r \leq r_1$ için $l(r)$ maksimum değeri alır ve $r \in (r_1, r_2]$ için $k(r)$ fonksiyonu benzer roldedir. $r > r_2$ için $x(r)$ noktası $[-1,1]$ aralığında değildir. Dolayısıyla problemdeki maksimum değer $x = -1$ veya $x = 1$ için geçerlidir. Şu anki çalıştığımız λ değerleri için $A + C < 0$ ve $-A - Cr^2 > 0$ ve $c_0 = -r$ için (16) nın maksimum değeri $x = -1$ için sağlanır. Böylece $r \in (r_2, 1]$ için

$$n(r) = -A + Br - Cr^2 + \frac{\alpha - 1}{6}(1 - r^2)$$

maksimum fonksiyonudur. $-C > (\alpha - 1)/6$ ve $B > 0$ olduğundan bu aralıkta $n(r) \leq n(1)$ elde edilir.

Dolayısıyla da $\lambda \in \left(\lambda_2, \frac{2(\alpha+2)}{3(\alpha+1)}\right]$ için

$$|a_3 - \lambda a_2^2| \leq n(1) = -A + B - C = \lambda\alpha^2 - \frac{2\alpha^2 + 1}{3}$$

elde edilir.

(11), (12), (18), (20), (21) ve 3.7 Durumu aşağıdaki teoremi verir.

2.7 Teorem. $\alpha \in (1,2]$ için $f \in Co(\alpha)$ fonksiyonu (1) tipinde bir açılıma sahip olsun. λ_2 , (19) eşitliğindeki gibi tanımlansın. O halde

$$|a_3 - \lambda a_2^2| \leq \begin{cases} \frac{\alpha^2 + 5}{6} + \frac{(\alpha^2 - 1)\mathfrak{M}_2(\mathfrak{M}_2 + 2\mathfrak{M}_3)}{6\mathfrak{M}_3} \\ -\lambda \left[\frac{(\alpha + 1)^2\mathfrak{M}_3 + 2\mathfrak{M}_3\mathfrak{M}_2(\alpha^2 - 1) + (\mathfrak{M}_2)^2(\alpha - 1)^2}{4\mathfrak{M}_3} \right], & \lambda \in \left(-\infty, \frac{2(\alpha + 1)((\mathfrak{M}_2)^2 - 8\mathfrak{M}_3)}{3(\mathfrak{M}_2)^2} \right] \\ \frac{2\alpha^2 + 1}{3} - \lambda\alpha^2, & \lambda \in \left[\frac{2(\alpha + 1)((\mathfrak{M}_2)^2 - 8\mathfrak{M}_3)}{3(\mathfrak{M}_2)^2(\alpha - 1)}, \frac{2(\alpha - 2)}{3(\alpha - 1)} \right] \\ \frac{\alpha(10 - 9\lambda) - (3\lambda - 2)}{9(2 - \lambda) + 3\alpha(3\lambda - 2)}, & \frac{2(\alpha - 1)}{3\alpha} \leq \lambda \leq \frac{2}{3} \\ \alpha(1 - \lambda) \sqrt{\frac{12(1 - \lambda)}{(4 - 3\lambda)^2 - \alpha^2(3\lambda - 2)^2}}, & \frac{2}{3} \leq \lambda \leq \lambda_2 \\ \lambda\alpha^2 - \frac{2\alpha^2 + 1}{3}, & \lambda_2 \leq \lambda \leq \frac{2(\alpha + 2)}{3(\alpha + 1)} \\ \frac{\alpha - 1}{2} - \left(\frac{(\alpha + 1)(\alpha + 2)}{6} + (\alpha^2 - 1)\mathfrak{M}_3 - \frac{\alpha - 1}{2\mathfrak{M}_3} \right) \\ + \lambda \left(\frac{(\alpha + 1)^2}{4} + \frac{(\alpha^2 - 1)\mathfrak{M}_3}{2} - \frac{(\alpha + 1)(\alpha + 2)}{6} \right), & \lambda \in \left[\frac{2(\alpha + 2)}{3(\alpha + 1)}, \infty \right) \end{cases}$$

dir. Sınırın, herhangi bir α için λ nın sürekli bir fonksiyonu olduğunu ve λ nın bazı değerleri için aynı sınır için iki farklı ifadeden söz edilebildiğini vurgulamakta yarar vardır. Eşitsizlikler kesindir.

Kaynakça

- Avkhadiev, F. G. and Wirths, K. J. (2002). Convex holes produce lower bounds for coefficients. *Complex Variables, Theory and Application*, 47:556-563.
- Attiya, A. A., Hakami, A. H. (2013). Some subordination results associated with generalized Srivastava-Attiya operatör. *Adv. Difference Equ.*, 105.
- Bhowmik, B., Ponnusamy, S. ve Wirths, K. J. (2010). Characterization and the pre-Schwarzian norm estimate for concave univalent functions. *Monatsh Math.*, 161:59-75.
- Choi, J., Srivastava, H. M. (2005). Certain families of series associated with the Hurwitz-Lerch Zeta function. *Appl. Math. Comput.* 170: 399-409
- Fekete, M., Szegö, G. (1933). Eine Bumerkung Über Ungerade Schlicht Funktionen, *J. London Math. Soc.* 8:85-89.
- Ferreira, C., Lopez, J. L. (2004). Asymptotic expansions of the Hurwitz-Lerch Zeta function. *J. Math. Anal. Appl.*, 298: 210-224.

Koepf, W. (1987). On the Fekete-Szegö problem for close –to-convex functions. *Proc. Amer. Math. Soc.*, 101: 420-433.

Kutbi, M. A., Attiya, A. A. (2012). Differential subordination results for certain integrodifferential operator and its applications. *Abst. Appl. Anal.*, 2012: 1-13.

Lin, S. D., Srivastava, H. M., Wang, P. Y. (2006). Some expansion formulas for a class of generalized Hurwitz-Lerch Zeta functions. *Integral Transform. Spec. Funct.*, 17: 817-827.

Srivastava, H. M., Attiya, A. A. (2007). An integral operator associated with the Hurwitz-Lerch Zeta function and differential subordination. *Integral Transform. Spec. Funct.*, 18: 207-216.

Srivastava, H. M., Choi, J. (2001). Series Associated with the Zeta and Related Functions. *Kluwer Academic, Boston, Mass. USA*, 388.

Harmonik Yalınkat Fonksiyonların Özel Bir Alt Sınıfı

Hasan BAYRAM

Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Matematik Bölümü

e-mail: hbayram@uludag.edu.tr

Öz

Harmonik fonksiyonlar geometrik fonksiyonlar sınıfında klasik bir başlıktır. Geçmişten günümüze birçok araştırmacı bu fonksiyon sınıflarını incelemiş olup uygulama alanı çok geniş olduğu için günümüzde hala popülerliğini koruyan bir fonksiyon sınıfıdır. Biz ise bu çalışmada harmonik fonksiyonların bir alt sınıfı olan harmonik yalınkat fonksiyonları inceleyeceğiz. Genel olarak harmonik yalınkat fonksiyonlar; h ve g fonksiyonları harmonik fonksiyonların analitik fonksiyonları içeren alt sınıfında olmak üzere $f = h + \bar{g}$ tipinde yazılabilen fonksiyonlardır. Burada h analitik kısım, g ise co-analitik kısım olarak bilinir. Bu çalışmada harmonik yalınkat fonksiyonların bir alt sınıfı incelenecek olup. Bu alt sınıfa ait katsayı bağıntıları, distorsiyon teoremleri, konveks kombinasyonları ve ekstrem noktaları incelenecektir.

51

Anahtar Kelimeler: Harmonik Fonksiyonlar, Yalınkatlık, Lineer Operatör

A Special Subclass of Harmonic Univalent Functions

Abstract

Harmonic functions are a classic title in the class of geometric functions. Many researchers have studied these function classes from past to present, and since it has a wide range of applications, it is still a popular class. In this study, we will examine harmonic univalent functions, a subclass of harmonic functions. In general, harmonic univalent functions; The functions h and g are functions that can be written in $f = h + \bar{g}$ type, including the subclass of harmonic functions containing analytic functions. Where h is known as the analytical part, g is known as the co-analytical part. In this study, a subclass of harmonic univalent functions will be examined. The coefficient relations, distortion theorems, convex combinations and extreme points of this subclass will be examined.

Key Words: Harmonic Functions, Univalence, Linear Operator

1. Giriş

f fonksiyonunun \mathbb{D} dairesinde yerel yalınkat ve yön koruyan olması için gerek ve yeter şart $|h'(z)| > |g'(z)|$ eşitsizliğinin sağlanmasıdır. (Clunie and Sheil-Small 1984). Bu ise genelliği bozmadan $h(0) = 0$ ve $h'(0) = 1$ olduğu kabul edilirse $h'(z) \neq 0$ olduğunu gösterir ve

$$h(z) = z + \sum_{k=2}^{\infty} a_k z^k \quad \text{ve} \quad g(z) = \sum_{k=1}^{\infty} b_k z^k \quad (1)$$

tipinde yazılabilir. \mathbb{D} dairesinde $f(0) = f_z(0) - 1 = 0$ eşitliğini sağlayan harmonik yalınkat ve yön koruyan fonksiyonlar $f = h + \bar{g}$ tipinde yazılabilir. Bu fonksiyonların oluşturduğu sınıf SH ile gösterilsin. Böylece SH c sınıfı analitik yalınkat fonksiyonlarının oluşturduğu S sınıfını da içerir. Her ne kadar $f \in SH$ fonksiyonunu analitik kısmı olan h fonksiyonu yerel yalınkat olsa da yalınkat olması gerekmediği görülecek. Bu ise basitçe yön koruma özelliğinin $|b_1| < 1$ anlamına geldiğini gösterir. SH^0 alt sınıfı SH sınıfındaki fonksiyonların $f_z(0) = 0$ özelliğini sağlayanlardan oluşur. 1984 yılında Clunie ve Sheil-Small tarafından SH sınıfı incelendi ve bu sınıfın alt sınıfları ve katsayı bağıntuları elde edildi. Daha sonrasında SH sınıfı ve bu sınıfın alt sınıfları ile ilgili birçok çalışma yapıldı. Örneğin Avcı ve Zlotkiewicz (1990), Cho ve Srivastava (2003), Flett, (1972), Jahangiri (1999), Jahangiri vd. (2002), Silverman (1998), Silverman ve Silvia (1999), Uralegaddi ve Somanatha (1992), vb. Ayrıca f fonksiyonunun co-analytic kısmı sıfır ise SH sınıfı \mathbb{D} dairesinde normalizasyonu yapılmış analitik yalınkat fonksiyonların oluşturduğu S sınıfına dönüşür. S sınıfında bulunan f fonksiyonları için, D^n ($n \in \mathbb{N}_0 = \mathbb{N} \cup \{0\}$) differansiyel operatörü Salagean (1983) tarafından tanımlanmıştır. Bu operatör zaman içerisinde bir çok araştırmacı tarafından düzenlenip geliştirilmiştir. Basit bir örnek olarak (1) bağıntısıyla verilen $f = h + \bar{g}$ fonksiyonu için Jahangiri vd. (2002) değiştirilmiş Salagean operatörünü

$$D^n h(z) = z + \sum_{k=2}^{\infty} k^n a_k z^k \quad \text{ve} \quad D^n g(z) = \sum_{k=1}^{\infty} k^n b_k z^k.$$

iken

$$D^n f(z) = D^n h(z) + \overline{D^n g(z)} \quad (2)$$

şeklinde tanımlamışlardır. Şimdi biz de $D_\lambda^{n,\alpha}: SH \rightarrow SH$ diferansiyel operatörünü $n, \alpha \in \mathbb{N}_0$ ve $\lambda \geq 1$ iken

$$D_\lambda^{n,\alpha} f(z) = z + \sum_{k=2}^{\infty} [k^\alpha + (k-1)k^\alpha \lambda]^n a_k z^k + (-1)^n \sum_{k=2}^{\infty} [-k^\alpha + (k+1)k^\alpha \lambda]^n \overline{b_k z^k} \quad (3)$$

şeklinde tanımlayalım. (1) formunda yazılabilen f fonksiyonlarının oluşturduğu SH sınıfının alt sınıfı olan

$$\operatorname{Re} \left(\frac{D_\lambda^{n+1, \alpha} f(z)}{D_\lambda^{n, \alpha} f(z)} \right) \geq \mu, \quad 0 \leq \mu < 1 \quad (4)$$

eşitsizliğini ve (3) eşitliğini sağlayan $D_\lambda^{n, \alpha} f(z)$ tipindeki fonksiyonlardan oluşan alt sınıf $SH(\alpha, \lambda, n, \mu)$ ile gösterilsin. SH sınıfındaki h ve g_n fonksiyonları

$$h(z) = z - \sum_{k=2}^{\infty} a_k z^k, \quad g_n(z) = (-1)^n \sum_{k=1}^{\infty} b_k z^k, \quad a_k, b_k \geq 0 \quad (5)$$

iken $f_n = h + \bar{g}_n$ tipinde yazılabilen fonksiyonlarının oluşturduğu alt sınıf $\overline{SH}(\alpha, \lambda, n, \mu)$ ile gösterilsin. Burada α, λ, n ve μ parametrelerinin özel seçimiyle bazı bilindik alt sınıflar elde edilir.

2. Ana Sonuçlar

İlk teoremden harmonik yalınkat fonksiyonların $SH(\alpha, \lambda, n, \mu)$ sınıfında olması için gerek ve yeter şartı tanımlanacaktır.

2.1 Teorem. $b_1 = 0$, h ve g fonksiyonları (1) formunda iken $f = h + \bar{g}$ olsun. Bu taktirde $n, \alpha \in \mathbb{N}_0, \lambda \geq 1, 0 \leq \mu < 1$ iken

$$\sum_{k=2}^{\infty} [k^\alpha + (k-1)k^\alpha \lambda]^n (k^\alpha + (k-1)k^\alpha \lambda - \mu) |a_k| + \sum_{k=2}^{\infty} [-k^\alpha + (k+1)k^\alpha \lambda]^n (-k^\alpha + (k+1)k^\alpha \lambda + \mu) |b_k| \leq 1 - \mu. \quad (6)$$

dir. Bu durumda f fonksiyonu \mathbb{D} dairesinde harmonik yalınkat ve yön koruyandır ve $f \in SH^0(\alpha, \lambda, n, \mu)$ olur.

İspat. $z_1 \neq z_2$ olduğunu kabul edelim. Buradan,

$$\begin{aligned} \left| \frac{f(z_1) - f(z_2)}{h(z_1) - h(z_2)} \right| &\geq 1 - \left| \frac{g(z_1) - g(z_2)}{h(z_1) - h(z_2)} \right| = 1 - \left| \frac{\sum_{k=2}^{\infty} b_k (z_1^k - z_2^k)}{(z_1 - z_2) + \sum_{k=2}^{\infty} a_k (z_1^k - z_2^k)} \right| \\ &> 1 - \frac{\sum_{k=2}^{\infty} k |b_k|}{1 - \sum_{k=2}^{\infty} k |a_k|} \\ &\geq 1 - \frac{\sum_{k=2}^{\infty} \frac{[-k^\alpha + (k+1)k^\alpha \lambda]^n (-k^\alpha + (k+1)k^\alpha \lambda + \mu) |b_k|}{1 - \mu}}{\sum_{k=2}^{\infty} \frac{[k^\alpha + (k-1)k^\alpha \lambda]^n (k^\alpha + (k-1)k^\alpha \lambda - \mu) |a_k|}{1 - \mu}} \geq 0 \end{aligned}$$

elde edilir. Bu ise yalınkatlığı ispatlar. f fonksiyonunun \mathbb{D} dairesinde yön koruyan olduğu kabul edilirse;

$$\begin{aligned}
|h'(z)| &\geq 1 - \sum_{k=2}^{\infty} k|a_k| |z|^{k-1} \\
&> 1 - \sum_{k=2}^{\infty} \frac{[k^\alpha + (k-1)k^\alpha\lambda]^n (k^\alpha + (k-1)k^\alpha\lambda - \mu)}{1 - \mu} |a_k| \\
&\geq \sum_{k=2}^{\infty} \frac{[-k^\alpha + (k+1)k^\alpha\lambda]^n (-k^\alpha + (k+1)k^\alpha\lambda + \mu)}{1 - \mu} |b_k| \\
&> \sum_{k=2}^{\infty} k|b_k| |z|^{k-1} \\
&\geq |g'(z)|
\end{aligned}$$

bulunur. $\text{Re } w \geq \alpha$ ancak ve ancak $|1 - \alpha + w| \geq |1 + \alpha - w|$ özdeşliği kullanılırsa

$$|(1 - \mu)D_\lambda^{n,\alpha} f(z) + D_\lambda^{n+1,\alpha} f(z)| - |(1 + \mu)D_\lambda^{n,\alpha} f(z) - D_\lambda^{n+1,\alpha} f(z)| \geq 0 \quad (7)$$

olduğunu göstermek yeterli olur. (7) bağıntısında $D_\lambda^{n,\alpha} f(z)$ ve $D_\lambda^{n+1,\alpha} f(z)$ değerleri yerlerine konursa

$$\begin{aligned}
&|(1 - \mu)D_\lambda^{n,\alpha} f(z) + D_\lambda^{n+1,\alpha} f(z)| - |(1 + \mu)D_\lambda^{n,\alpha} f(z) - D_\lambda^{n+1,\alpha} f(z)| \\
&\geq 2(1 - \mu)|z| - \sum_{k=2}^{\infty} [k^\alpha + (k-1)k^\alpha\lambda]^n (k^\alpha + (k-1)k^\alpha\lambda + 1 - \mu) |a_k| |z|^k \\
&\quad - \sum_{k=2}^{\infty} [-k^\alpha + (k+1)k^\alpha\lambda]^n (-k^\alpha + (k+1)k^\alpha\lambda - 1 + \mu) |b_k| |z|^k \\
&\quad - \sum_{k=2}^{\infty} [k^\alpha + (k-1)k^\alpha\lambda]^n (k^\alpha + (k-1)k^\alpha\lambda - 1 - \mu) |a_k| |z|^k \\
&\quad - \sum_{k=2}^{\infty} [-k^\alpha + (k+1)k^\alpha\lambda]^n (-k^\alpha + (k+1)k^\alpha\lambda + 1 + \mu) |b_k| |z|^k
\end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
&> 2(1 - \mu)|z| \left\{ 1 - \sum_{k=2}^{\infty} [k^{\alpha} + (k-1)k^{\alpha}\lambda]^n (k^{\alpha} + (k-1)k^{\alpha}\lambda - \mu) |a_k| \right. \\
&\quad \left. - \sum_{k=2}^{\infty} [-k^{\alpha} + (k+1)k^{\alpha}\lambda]^n (-k^{\alpha} + (k+1)k^{\alpha}\lambda + \mu) |b_k| \right\}
\end{aligned}$$

elde edilir. Bu son ifade (6) bağıntısından dolayı negatif olmaz. Bu ise ispatı tamamlar.

2.2 Teorem. $b_1 = 0$ ve $f_n = h + \overline{g_n}$ fonksiyonu (5) formunda olsun. Bu taktirde $n, \alpha \in \mathbb{N}_0, \lambda \geq 1, 0 \leq \mu < 1$ iken $f_n \in \overline{SH}^0(\alpha, \lambda, n, \mu)$ olması için gerek ve yeter şart

$$\begin{aligned}
&\sum_{k=2}^{\infty} [k^{\alpha} + (k-1)k^{\alpha}\lambda]^n (k^{\alpha} + (k-1)k^{\alpha}\lambda - \mu) |a_k| + \sum_{k=2}^{\infty} [-k^{\alpha} + (k+1)k^{\alpha}\lambda]^n (-k^{\alpha} + (k+1)k^{\alpha}\lambda + \mu) |b_k| \\
&\leq 1 - \mu \quad (8)
\end{aligned}$$

eşitsizliğinin sağlanmasıdır.

İspat. Teoremin yeter şartı 2.1 Teoreminde $\overline{SH}^0(\alpha, \lambda, n, \mu) \subset SH^0(\alpha, \lambda, n, \mu)$ yazılarak kolaylıkla görülür. Gerek şartı için ise, (8) bağıntısı sağlanmadığında $f_n \notin \overline{SH}^0(\alpha, \lambda, n, \mu)$ olduğunu göstermemiz yeterli olur. (5) bağıntısındaki $f_n = h + \overline{g_n}$ fonksiyonlarının $\overline{SH}^0(\alpha, \lambda, n, \mu)$ sınıfında olması için gerek ve yeter şart (4) eşitsizliğinin sağlanmasıdır. Bu şart $|z| = r < 1$ özelliğindeki tüm z sayıları için sağlanmalıdır. Pozitif reel ekseninde z değerlerini seçtikten sonra $0 \leq |z| = r < 1$ iken

$$\begin{aligned}
&\operatorname{Re} \left\{ \frac{(1 - \mu)z - \sum_{k=2}^{\infty} [k^{\alpha} + (k-1)k^{\alpha}\lambda]^n (k^{\alpha} + (k-1)k^{\alpha}\lambda + 1 - \mu) a_k z^k}{z - \sum_{k=2}^{\infty} [k^{\alpha} + (k-1)k^{\alpha}\lambda]^n a_k z^k + \sum_{k=2}^{\infty} [-k^{\alpha} + (k+1)k^{\alpha}\lambda]^n b_k \bar{z}^k} \right. \\
&\quad \left. - \frac{\sum_{k=2}^{\infty} [-k^{\alpha} + (k+1)k^{\alpha}\lambda]^n (-k^{\alpha} + (k+1)k^{\alpha}\lambda - 1 + \mu) b_k \bar{z}^k}{z - \sum_{k=2}^{\infty} [k^{\alpha} + (k-1)k^{\alpha}\lambda]^n a_k z^k + \sum_{k=2}^{\infty} [-k^{\alpha} + (k+1)k^{\alpha}\lambda]^n b_k \bar{z}^k} \right\} \geq 0
\end{aligned}$$

elde etmeliyiz. Bu ise

$$\begin{aligned}
&\left\{ \frac{(1 - \mu) - \sum_{k=2}^{\infty} [k^{\alpha} + (k-1)k^{\alpha}\lambda]^n (k^{\alpha} + (k-1)k^{\alpha}\lambda + 1 - \mu) a_k r^{k-1}}{1 - \sum_{k=2}^{\infty} [k^{\alpha} + (k-1)k^{\alpha}\lambda]^n a_k r^{k-1} + \sum_{k=2}^{\infty} [-k^{\alpha} + (k+1)k^{\alpha}\lambda]^n b_k r^{k-1}} \right. \\
&\quad \left. - \frac{\sum_{k=2}^{\infty} [-k^{\alpha} + (k+1)k^{\alpha}\lambda]^n (-k^{\alpha} + (k+1)k^{\alpha}\lambda - 1 + \mu) b_k r^{k-1}}{1 - \sum_{k=2}^{\infty} [k^{\alpha} + (k-1)k^{\alpha}\lambda]^n a_k r^{k-1} + \sum_{k=2}^{\infty} [-k^{\alpha} + (k+1)k^{\alpha}\lambda]^n b_k r^{k-1}} \right\} \geq 0 \quad (9)
\end{aligned}$$

eşitsizliğine denk bir ifadedir. (8) eşitsizliği sağlanmazsa (9) ifadesi 1'e yaklaşan r değerleri için negatif olur. Böylece (0,1) dairesinde (9) eşitsizliğindeki bölümü negatif yapan $z_0 = r_0$ sayıları bulunur. Bu ise f_n fonksiyonunun $\overline{SH}^0(\alpha, \lambda, n, \mu)$ sınıfında olması için gerek şartı gösterir ve ispat tamamlanmış olur.

2.3 Teorem. $f_n \in \overline{SH}^0(\alpha, \lambda, n, \mu)$ olsun. $|z| = r < 1$, $n, \alpha \in \mathbb{N}_0$, $\lambda \geq 1$ ve $0 \leq \mu < 1$ için

$$|f_n(z)| \leq r + \frac{1 - \mu}{[2^\alpha(1 + \lambda)]^n [2^\alpha(1 + \lambda) - \mu]} r^2,$$

ve

$$|f_n(z)| \geq r - \frac{1 - \mu}{[2^\alpha(1 + \lambda)]^n [2^\alpha(1 + \lambda) - \mu]} r^2$$

elde edilir.

İspat. Eşitsizliğin sadece sağ tarafını ispatlayacağız. Sol tarafın ispatı benzer şekilde yapılabilir. $f_n \in \overline{SH}^0(\alpha, \lambda, n, \mu)$ olsun. f_n fonksiyonunun mutlak değerini alırsak

$$\begin{aligned} |f_n(z)| &\leq r + \sum_{k=2}^{\infty} (a_k + b_k) r^k \\ &\leq r + \frac{(1 - \mu)r^2}{[2^\alpha(1 + \lambda)]^n [2^\alpha(1 + \lambda) - \mu]} \sum_{k=2}^{\infty} \frac{[k^\alpha + (k - 1)k^\alpha \lambda]^n (k^\alpha + (k - 1)k^\alpha \lambda - \mu)}{1 - \mu} |a_k| \\ &\quad + \frac{(1 - \mu)r^2}{[2^\alpha(1 + \lambda)]^n [2^\alpha(1 + \lambda) - \mu]} \sum_{k=2}^{\infty} \frac{[-k^\alpha + (k + 1)k^\alpha \lambda]^n (-k^\alpha + (k + 1)k^\alpha \lambda + \mu)}{1 - \mu} |b_k| \\ &\leq r + \frac{1 - \mu}{[2^\alpha(1 + \lambda)]^n [2^\alpha(1 + \lambda) - \mu]} r^2 \end{aligned}$$

elde edilir.

2.4 Teorem. $\overline{SH}^0(\alpha, \lambda, n, \mu)$ sınıfı konveks birleşimi altında kapalıdır.

İspat. $i = 1, 2, \dots$ için f_{n_i} fonksiyonları

$$f_{n_i}(z) = z - \sum_{k=2}^{\infty} a_{k_i} z^k + (-1)^n \sum_{k=2}^{\infty} b_{k_i} \bar{z}^k$$

şeklinde iken $f_{n_i} \in \overline{SH}^0(\alpha, \lambda, n, \mu)$ olsun. (8) eşitsizliğinden,

$$\begin{aligned} \sum_{k=2}^{\infty} \frac{[k^\alpha + (k - 1)k^\alpha \lambda]^n (k^\alpha + (k - 1)k^\alpha \lambda - \mu)}{1 - \mu} a_{k_i} + \sum_{k=2}^{\infty} \frac{[-k^\alpha + (k + 1)k^\alpha \lambda]^n (-k^\alpha + (k + 1)k^\alpha \lambda + \mu)}{1 - \mu} b_{k_i} \\ \leq 1 \quad (10) \end{aligned}$$

elde edilir. $0 \leq t_i \leq 1$ olmak üzere $\sum_{i=1}^{\infty} t_i = 1$ iken f_{n_i} fonksiyonlarının konveks kombinasyonu aşağıdaki biçimde yazılabilir. Sonra (10) eşitsizliğinden

$$\begin{aligned} \sum_{i=1}^{\infty} t_i f_{n_i}(z) &= z - \sum_{k=2}^{\infty} \left(\sum_{i=1}^{\infty} t_i a_{k_i} \right) z^k + (-1)^n \sum_{k=2}^{\infty} \left(\sum_{i=1}^{\infty} t_i b_{k_i} \right) \bar{z}^k. \\ \sum_{k=2}^{\infty} \frac{[k^\alpha + (k-1)k^\alpha \lambda]^n (k^\alpha + (k-1)k^\alpha \lambda - \mu)}{1 - \mu} \left(\sum_{i=1}^{\infty} t_i a_{k_i} \right) \\ &+ \sum_{k=2}^{\infty} \frac{[-k^\alpha + (k+1)k^\alpha \lambda]^n (-k^\alpha + (k+1)k^\alpha \lambda + \mu)}{1 - \mu} \left(\sum_{i=1}^{\infty} t_i b_{k_i} \right) \\ &= \sum_{i=1}^{\infty} t_i \sum_{k=2}^{\infty} \frac{[k^\alpha + (k-1)k^\alpha \lambda]^n (k^\alpha + (k-1)k^\alpha \lambda - \mu)}{1 - \mu} a_{k_i} + \\ &+ \sum_{i=1}^{\infty} t_i \sum_{k=2}^{\infty} \frac{[-k^\alpha + (k+1)k^\alpha \lambda]^n (-k^\alpha + (k+1)k^\alpha \lambda + \mu)}{1 - \mu} b_{k_i} \\ &\leq \sum_{i=1}^{\infty} t_i = 1 \end{aligned}$$

elde edilir. Bu ise (8) şartını sağlar ve böylece $\sum_{i=1}^{\infty} t_i f_{n_i}(z) \in \overline{SH}^0(\alpha, \lambda, n, \mu)$ olur.

Kaynakça

- Avcı, Y., Zlotkiewicz, E. (1990). On harmonic univalent mappings. *Ann. Univ. Mariae Curie-Skłodowska Sect. A*, 44, 1-7.
- Cho, N.E., Srivastava, H.M. (2003). Argument estimates of certain analytic functions defined by a class of multiplier transformations. *Math. Comput. Modelling*, 37, 39-49.
- Clunie, J., Sheil-Small, T., (1984). Harmonic univalent functions. *Ann. Acad. Sci. Fenn. Ser. A I Math.*, 9, 3-25.
- Flett, T.M., (1972). The dual of an inequality of Hardy and Littlewood and some related inequalities. *J. Math. Anal. Appl.*, 38, 746-765.
- Jahangiri, J.M., (1999). Harmonic functions starlike in the unit disk. *J. Math. Anal. Appl.*, 235, 470-477.
- Jahangiri, J.M., Murugusundaramoorthy, G., Vijaya, K., (2002). Salagean-type harmonic univalent functions. *South J. Pure Appl. Math.*, 2, 77-82.

Salagean, G.S., (1983). Subclasses of univalent functions. *Lecture Notes in Math. Springer- Verlag Heidelberg*, 1013, 362-372.

Silverman, H., (1998). Harmonic univalent functions with negative coefficients. *J. Math. Anal. Appl.*, 220, 283-289.

Silverman, H., Silvia, E.M., (1999). Subclasses of harmonic univalent functions. *N. Z. J. Math.*, 28, 275-284.

Uralegaddi, B.A., Somanatha, C., (1992). Certain classes of univalent functions. *Current topics in analytic function theory, World Sci. Publishing, Singapore, (Edited by H.M. Srivastava and S. Owa)*, 371-374.

Çalışan Kadınlarda Cam Tavan Sendromu

Dr.Hatice Bilgin,Serpil Çakıcı,Ahmet Kaysılı
Modern Bilimler Akademisi Öğretmenleri
(haticebilgin06@gmail.com)

Öz

Kadınlar tarihten bu yana ev içinde ve çocuk bakımında büyük çaba sarf etmişlerdir. Son yıllarda işgücündeki yerini de almaktadırlar Kadınlar zaman ilerledikçe pek çok alanda mesleki ilerleme göstermiştir. Ancak üst düzey yönetim kademelerinde kadın görmek zordur. Toplumdaki bu durum olağan karşılanmakta, kadının evdeki emeği neden gösterilmektedir. Özüksenen durum kadınların yönetici olamaması yadırganmamaktadır. Kadınların mesleki gelişimine yönelik olumsuz tutumlar aslında cinsiyet ayrımcılığının kaynaklanmaktadır. Böylece kadınların üst kademe yöneticiliğe yükselmesinin önünde engeldir. Yasalar ne kadar uygun olursa olsun kadınların yönetici olması görünmeyen bir şeylerle engellenmektedir. Bu çalışma ile, okullarda öğretmenlere yönelik cam tavan sendromunun var olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Ayrıca kadınların okul yöneticisi olmalarına engel olan bileşenlerinin betimlenmiştir. Bu amaçla kadın öğretmenlerin, yönetim kademelerine ve yöneticiliğe ilişkin algılarının ne olduğu incelenerek cam tavan varlığı ve nedenleri tespit edilmiştir. Bu tespitlerden hareketle kadınların yönetim kademelerinde yükselmelerinin önündeki engellerin daha hızlı olarak ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. Kadın öğretmenlerde cam tavan sendromu nasıldır? Sorusu araştırmanın problem cümlesini oluşturmaktadır. Bu problemin cevabını bulmak için nitel görüşme yapılmıştır. Okullarda kadın öğretmenlerin çoğunluğu yönetici olmayı düşünmemektedir. Düşünenlerden bir kısmı ise henüz değil demektedirler. Yönetim kademelerine yükselmek konusunda engel olmadığını söyleyen azımsanmayacak kadın bulunmaktadır. Bunun yanında yönetici olmayı düşünen ve engeller olduğunu belirten katılımcılar da vardır. Kadınlar tarafından belirtilen engellerin nedenleri sıralanmış ve en çok tekrarlananlar belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cam Tavan, Kadın, Yönetim

Giriş

Kadınlar yüzyıllardır hane içinde tartışılmaz bir emek göstermektedirler. Pek çok araştırmada kadınların sanayi devriminden sonra işgücündeki yerini aldığını belirtmektedir. Oysa sanayi devriminden önce tarım alanında kadınların performansları hiç de azımsanmayacak şekildedir. Kadınlar zaman ilerledikçe pek çok alanda mesleki ilerleme göstermiştir. Fakat yönetim kademelerinde kadınları çok fazla görmek mümkün değildir.

Kadınların iş yaşamında yönetici mevkilerde yeterince temsil edilmemesi de kadın eğitime önem verilmemesiyle ilişkilendirilmektedir. Kadın yöneticilerin sayısının az olması büyük ölçüde geleneksel cinsiyet ayrımcılığına dayalı tutumların eğitim alanına da yansması sonucu eğitimde fırsat eşitliğinin tam anlamıyla gerçekleştirilmemesi ve bunu doğal sonucu olarak kadınların işlerinin gerektirdiği bilgi ve beceriyle yeterince donatılmamış olmalarına bağlıdır (Altan, 1980).

Cam tavan; devlette, şirketlerde, eğitim kurumlarında veya kar amacı gütmeyen kuruluşlarda yüksek mevkilere gelmeyi arzulayan ve bunun için çabalayan kadınların karşılaştıkları engellerdir. Cam tavan terimi ile anlatılmak istenen, karşılaşılan sorunların belirsizliğidir (Aycan, 2004). Yönetici pozisyonunda çalışan kadınların, belirli bir aşamadan sonra yükselmelerini engelleyen faktörlerin toplamına "Cam Tavan" ya da "Cam Tavan Sendromu" adı verilir. Cam Tavan adından da anlaşılacağı gibi görünmez bir engeli tanımlamaktadır. Cam tavan, bir kadın yönetici olarak belirli bir noktaya kadar yükseldikten sonra önemli bir terfi

beklediği anda adını tam olarak ortaya koyamadığı nedenlerden ötürü istediği terfiyi alamama durumu şeklinde de açıklanmaktadır (Şiyve, 2004).

Kadınlar, bir erkekler kulübü olarak algılanan yönetim dünyasına oldukça geç girmişlerdir, ancak aradaki farklı hızla kapatmaya başlamışlardır. Son yıllardaki teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlerde kadınların daha üst yönetim görevlerine gelmelerini desteklemiştir. Bu durum kadın ve erkek arasında yönetime yansıyan tarz anlayış ve yaklaşım farklılıklarının olup olmadığı konusunu ve kadın yöneticilerin başarısını gündeme getirmiştir (Barutçugil, 2009, s. 10).

Kadınlar iş yaşamında gerek toplumsal gerekse ailevi gerekçelerle baskı altında tutulmakta, ikincil konumunu muhafaza etmektedir (Ecevit, 1985). “Cam Tavan (Glass Ceiling)” kavramı ilk olarak 1986’da Hymovitz ve Schellhard tarafından Wall Street Journal’ın “İş Yaşamında Kadın” konulu bir haberinde kullanılmıştır. Buna göre cam tavan; “devlet ve şirketlerde, eğitim kurumlarında veya kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda yüksek pozisyonlara gelmeyi arzulayan ve bunun için çabalayan kadınların karşılaştıkları engeller” olarak tanımlanmıştır (Lockwood, 2004).

Kadınların iş yaşamına katılmalarına karşı bir takım tutumlar sergilenmektedir. Bu tutumlar kadınların eğitim düzeylerine, bilgi ve becerilerine, yeteneklerine ve deneyimlerine bakılmaksızın sadece kadın olmaları nedeniyle cinsiyet ayrımcılığı kökenli önyargılardır. Bu önyargılar kadının iş yaşamındaki arz ve talebini etkilemektedir. (Eyuboğlu, 1999: 19-20). Kadınların kamusal alana gecikmeli çıkmaları ve bu durumun genel kabul görmemesinden dolayı kadınlar işe almada sıklıkla cinsiyet esaslı ayrımcılıkla karşılaşmaktadırlar (Irmak, 2007: 160).

Kadınların iş sektöründe çalışmaya başlamasının nedenleri vardır. Bunlar en başta ekonomik nedenlerdir. Sadece erkeğin geliri artık ev geçindirmeye yetmemektedir. Bir diğeri sosyal sebeplerdir. Okuyan ve bağımsız olmak isteyen kadınlar iş hayatında kendi varlıklarını göstermek ihtiyacı hissetmektedirler. Kadınların çalışmaları kendilerine olan güvenlerini artırmakta, daha özgür düşünmekte, yaşam kalitesini yükseltmektedir. Ayrıca bireyin yaptığı iş toplumda sosyal bir statü ve kimlik kazandırmakta ve kendisi ile birlikte ailenin de toplumdaki sosyal ve ekonomik konumunu belirlemektedir (Kapız, 2002: 85).

Kadınların çalışma hayatındaki sorunlarından biri de ücret farklılığı yaşamaktadırlar. Uygulamada ücret bakımından farklılığın nedenleri, kadının biyolojik özelliği, toplum içindeki rol dağılımı, kadın-erkek işi ayrımı, kadınların eğitim düzeylerinin düşüklüğü, kadınların çalışma yaşamlarının genellikle kısa ve aralıklı olması, kadının sarf ettiği emeğin ekonomik yönden daha değersiz sayılması ve kadınlar arasında sınıfsal dayanışmanın zayıf olmasıdır (Tuncay, 1982: 177-183).

Kadının, ailenin ekonomik yetersizliği nedeniyle işgücüne katılmasının beraberinde getirdiği birçok sorun, kadınların erkeklerle eşit koşullarda ilerlemesini ve tepe yönetim pozisyonlarına ulaşmasını engellemiştir (Aytaç, 1997, s. 222).

Toplumsal boyutta iş-aile çatışması kadın ve erkeklerin toplumsal rolleriyle ilişkilendirilmektedir. Belirli bir toplumda veya sosyal sistemde kadınlar ve erkekler bazı ortak değerleri paylaşmalarına rağmen kültürel olarak tanımlanmış sosyal cinsiyet rollerine uygun tutum ve uygulamaların sonucu olarak farklı benlik geliştirme süreçlerine maruz kalmaktadırlar (Uyguç, 2003: 94). İş-aile yaşam çatışması tüm çalışanlar üzerinde baskı yaratması, rol çatışması, stres, verimsizlik ve performans düşüklüğü ve bununla birlikte işten ayrılma oranlarında dikkate değer artışlara yol açması söz konusu olmaktadır (Oğuz ve İplik, 2009: 63).

Günümüzde kadın, yönetim dünyasında erkeğin arkasında değil yanında yer almak istemektedir. Ancak, kadının daha çok ev, eş ve çocuk döngüsü içinde ve erkekten geride görüldüğü geleneksel düşünce yapısı, bu çevrelerin temel dayanağını oluşturmaktadır. Bu düşünce yapısı az gelişmiş toplumlarda kendini daha çok göstermektedir. Bu ülkelerde kadının gerek toplumsal alanda gerekse iş yaşamında belirli bir yer edinme

süreci tamamlanmadığından, kadınların yönetim pozisyonlarına yükselmeleri engellenmektedir (Akoğlan, 1997, s. 10).

Evli olmak ve anne olmak iş yaşamına girmemenin ve çalışmamanın bir nedeni olmaktan çoktan çıkmıştır. Yapılan araştırmalar ve istatistikler, birçok Batı ülkesinde evli veya çocuklu olmasına bakılmaksızın çalışan kadınların toplam işgücü içindeki oranının erkeklerden fazla olduğunu ortaya koymaktadır (Kılıç, 1998, s. 26). Tüm bu durumlar toplumumuzda olağan karşılanmakta, kadının evdeki emeği neden gösterilmektedir. Toplum bu durumu o kadar özümsemiştir ki kadının büyük çabasına rağmen yönetici olamaması yadırganmamaktadır. Kadınların mesleki gelişimine yönelik olumsuz tutumlar aslında cinsiyet ayrımcılığının kaynaklanmaktadır. Böylece kadınların üst kademe yöneticiliğe yükselmesinin önünde engeldir. Yasalar ne kadar uygun olursa olsun kadınların yönetici olması görünmeyen bir şeylerle engellenmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, öncelikle çeşitli kurumlarda çalışan kadınlara yönelik cam tavan uygulamasının olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Ayrıca kadın çalışanların yönetici olmalarına engel olan bileşenlerinin neler olduğunu betimlenmesidir. Bu amaçla kadın çalışanların, yönetim kademelerine ve yöneticiliğe ilişkin algılarının ne olduğu incelenerek cam tavan varlığının ve nedenlerinin tespiti olacaktır. Bu tespitlerden hareketle kadınların yönetim kademelerinde yükselmelerinin önündeki engellerin daha hızlı olarak ortadan kaldırılması hedeflenmiştir.

Araştırmanın Problemi: Çalışan Kadınlarda Cam Tavan Sendromu nedir?

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yönteminden olgu bilim deseni kullanılmıştır. Araştırma Ankara ilinde yapılmıştır. Veri toplama amacı ile kadın çalışanlara “Çalıştığınız kuruma veya başka herhangi bir kuruma yönetici olmak ister miydiniz? İstiyorsanız nedenleri, istemiyorsanız nedenleri nedir?” ve “Herhangi bir kuruma yönetici olmanızın önünde engeller olduğunu düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız, bunlar nelerdir?” şeklinde açık uçlu sorular sorulmuştur. Nitel olarak yapılan araştırmada elde edilen veriler kodlar kullanılarak toplanmıştır. Veriler kategorilere ayrılarak değerlendirilmiştir. Nitel araştırmanın amacı; küçük örneklem grubuyla çalışarak derin ve nitelikli bulgular elde etmektir.

Nitel araştırma yöntemlerinde, olay ve olgular doğal ortamlarında gözlemlenir. Bu bağlamda gerçeğin birden fazla ve sosyal olarak yapılandığına inanan nitel araştırmacı, sosyal olaylar araştırırken bunların gerçekleştiği doğal ortamda insanları inceleyerek araştırmasını yapar. Nitel araştırma yöntemleri, araştırmanın gerçekleştirildiği doğal ortamı anlamaya, tanımaya ve sonuçlara olan etkilerini açıklamaya duyarlı olduğundan eğitsel gerçekleri çok boyutlu olarak ortaya koyma imkânı tanır. Bu yönleri ile de eğitim araştırmalarında zenginlik katar (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Çalışma Grubu

Araştırma, 2018 yılında Ankara’ da görev yapan kadın çalışanlardan oluşmaktadır. Çalışma grubu Ankara ’nın farklı bölge ve kurumlarında görev yapan 33 kadın çalışandır.

Bulgular

Araştırmanın çalışma grubu olan; Ankara ilinin farklı bölgeleri ve kurumlarında görev yapan otuz üç kadın çalışan ile yapılan görüşmeler doğrultusunda; kadın çalışanlarda cam tavan sendromunun olup olmadığı ve bu konuya yönelik algıları değerlendirilmiştir.

Kadın çalışanlara yönetici olmak isteyip, istemedikleri sorulduğunda, görüşme yapılan otuz üç kadın çalışandan; yönetici olmak isteyen çalışan sayısı sekizdir. Yönetici olmak istemeyen çalışan sayısı ise yirmi beş kişidir.

Yönetici olmak istemeyen ve araştırma grubunun dörtte üçünü oluşturan yirmi beş kadın çalışana neden yönetici olmak istemedikleri sorulmuştur.

Tablo.1 Kadın çalışanların yöneticilik istememe nedenleri

<i>Kadın çalışanlar neden yönetici olmuyor?</i>	<i>Tekrarlanma Derecesi</i>
1) Yöneticilikte verimli olamayacağını düşünen	11
2) Çocuklarına yeterince zamana ayıramadığını düşünen	9
3) Kişilik özelliklerinin yöneticiliğe uygun olmadığını düşünen	8
4) Kadın yöneticilere karşı toplumda olumsuz tutum olduğundan	5
5) Yöneticiliğin ağır bir yük olduğunu düşünen	4
6) İş yerinde çok zaman geçirmek istemeyen	3
7) Kadınların özelliklerinin yönetim için gerekli olan otorite ve kararlılık açısından zayıf olduğunu düşündüğünden	2
8) Yönetici olmak için siyasi gücün gerekliliğine inanan	1

Yönetici olmak istemeyen yirmi beş kadın çalışanın, yönetici olmak istememe nedenlerinin başında yöneticilikte verimli olamayacağını düşünmeleri gelmektedir. Kadınlar yönetim kademelerinde kendilerini yeterli görmemektedirler. Ataerkil toplumun özellikleri içinde yetişen kadın yönetim görevini kadına uygun olmadığını kendisi de kabul etmiş görünmektedir. Kadın çalışanlarda görülen bu algı; Barutçugil' in (2009); kadınların, erkekler kulübü olarak algılanan yönetim dünyasına geç girmiş olmakla birlikte, aradaki farkın hızla kapanmaya başladığını, son yıllardaki değişimlerle kadınların daha üst yönetim görevlerine gelmelerinin desteklemiş olduğunu belirtmişse de araştırmamız henüz bu destek ve değişimin tam olarak sağlanmadığını ortaya koymaktadır.

Yönetici olmak istememe nedenleri arasında önemli sırada yer alan etkenin, kadınların çocuklarına yeterince zamana ayıramadığını düşünmeleridir. Bu etken aynı şekilde ataerkil aile yapısından gelen ve çocuk bakımını tamamen kadına yükleyen bir durumdur. Bunun yanında görüşülen kadınlar azımsanmayacak oranda; kişilik özelliklerinin yöneticiliğe uygun olmadığını düşünenler bulunmaktadır.

Kadın yöneticilere karşı toplumda olumsuz tutum olduğundan, kadından yönetici mi olur, nasıl yönetecek şeklindeki düşüncelerin etkisinde kalarak yöneticiliği düşünmeyen kadınlar olduğu görülmektedir. Çok sayıda olmamakla birlikte; yöneticiliğin ağır bir yük olduğunu düşünen, iş yerinde çok zaman geçirmek istemeyen; çok çalışmayı ve sorumluluğu kabul etmek istemediklerinden yöneticilikten uzak durmaktadırlar. Ayrıca iki katılımcı kadınların özelliklerinin yönetim için gerekli olan otorite ve kararlılık açısından zayıf olduğunu düşündüklerini belirtmektedirler. Bir katılımcı; yönetici olmak için siyasi gücün etken olduğunu, siyasi gücü olmadığı için yöneticilik düşünmediğini belirtmektedir.

Tablo.2 Kadın çalışanların yöneticilik isteme nedenleri

<i>Kadın çalışanlar neden yönetici olmak ister?</i>	<i>Tekrarlanma Derecesi</i>
1) Yöneticilik özelliklerine sahip olduğunu düşündüğünden	4
2) Kadınların yönetimde daha çok söz sahibi olması gerektiğini düşünen	2
3) Kadınların genel anlamda erkeklere göre daha iyi yönetici olacağını düşünen	1
4) Gördüğü yanlışları düzeltmek istediğinden	1

Yönetici olmak isteyen sekiz kadın çalışanın, yönetici olmak isteme nedenlerinin başında, yöneticilik özelliklerine sahip olduğunu düşünmeleri gelmektedir. Kadınların yönetimde daha çok söz sahibi olması gerektiğini düşünen iki katılımcı bulunmaktadır. Kadınların genel anlamda erkeklere göre daha iyi yönetici olacağını düşünen ve gördüğü yanlışları yönetici olarak düzeltereğini belirten çok az sayıda kadın çalışan olduğu görülmektedir.

Kadın çalışanlara; yönetici olmalarının önünde engeller olup olmadığı sorulduğunda, görüşme yapılan otuz üç kadın çalışandan; yönetici olmalarının önünde engel olduğunu söyleyen çalışan sayısı on dokuzdur. Yöneticiliğin engellenmediğini düşünen çalışanlar ise on dört kişidir.

Tablo.3 Kadın çalışanların yönetici olmalarının önündeki engeller nelerdir

Kadın çalışanların yönetici olmalarının önündeki engeller	Tekrarlanma Derecesi
1) Hem evde hem iş yerinde çalışıyor olmaları kadınların yöneticiliğe zaman ayıramamasına neden olmaktadır.	10
2) Kadınların önceliğinin aile ve çocuklarının olması kariyer planlarından vazgeçmelerine neden olmaktadır.	8
3) Toplumsal yargıların kadınlara yöneticilik rolünü uygun görmemesi, kadınları yönetici olmaktan uzak tutmaktadır.	6
4) Başarıya göre değil, belirli kalıplara göre yönetici seçimi yapılması.	3
5) Yönetici olarak ciddiye alınıp alınmayacağı konusunda endişelerinin olması.	3
6) Cinsiyet ayrımcılığı yapıldığından.	3
7) Yöneticiliğin erkek egemen bir alan olması.	3
8) Kadınların hedeflerine ulaşmak için çaba göstermemesi	1
9) Kadınların duygusal yönünün yöneticiliğe uygun olmaması	1
10) Sendikal engellerin olması	1

Kadınların yönetici olmalarının önündeki en büyük engelin; kadınların hem evde hem iş yerinde çalışıyor olmaları, yöneticiliğe ayıracak zamanlarının kalmadığı yönünde görüş ağır basmaktadır. Beraberinde; kadınların önceliğinin aile ve çocuklarının olması kariyer planlarından vazgeçmelerine neden olmaktadır. Bu durum; Uyguc' un (2003); sosyal hayatta kadınların iş ve aile çatışması yaşadıkları ve bu çatışmanın kadının toplumsal rollerine bağdaştırıldığını görüşüyle örtüşmektedir. Yine Oğuz ve İplik' in (2009); iş-aile yaşam çatışmasının tüm çalışanlar üzerinde baskı yarattığı, rol çatışmasına, strese ve verimsizliğe neden olduğu, işten ayrılmalarla sonuçlanabildiğine yönelik bulguları bulunmaktadır. Yöneticilik yüklü bir sorumluluk getirdiğinden ve iş için çok zaman istediğinden; işten ayrılmaya kadar varacak olan bu stresli görevden kaçmak isteyebilirler.

Toplumsal yargıların kadınlara yöneticilik rolünü uygun görmemesi, kadınları yönetici olmaktan uzak tutmakta olduğunu belirten altı katılımcı öğretmen bulunmaktadır. Yine başarıya göre değil, belirli kalıplara göre yönetici seçimi yapılması kadınların önüne engel olarak çıkmaktadır. Bu kalıpların en başında toplumsal kalıplar yer almaktadır. Kadınları yönetici olarak görmeye alışkın olamamak gibi. Bu toplumsal kalıplardandır ki katılımcı öğretmenlerden üç kişi; kadınların yönetici olarak ciddiye alınıp alınmayacağı konusunda endişelerinin olduğunu söylemektedirler. Cinsiyet ayrımcılığı yapıldığı için yönetici olamadığı görüşünde olan üç katılımcı öğretmen vardır. Yöneticiliğin erkek egemen bir alan olduğu görüşü katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Bu görüş diğer tüm görüşlerin içinde bir şekilde hissettirilmektedir.

Kadınların yönetici olmalarına engel olarak; kadınların hedeflerine ulaşmak için çaba göstermemesini belirten bir katılımcı öğretmen bulunmaktadır. Kadınların duygusal yönünün yöneticiliğe uygun olmadığını bir kadın katılımcı öğretmen söylemektedir. Sendikal engellerin kadınların yönetici olmasına engeldir diyen kadın öğretmenler de vardır.

“Cam Tavan (Glass Ceiling)” kavramı, devlet ve özel şirketlerde, hizmet alanlarında üst yönetim kademelerine gelmek isteyen ama bu isteklerinin önüne engel olarak çıkan durumlardır. Bu engeller yasalarla gelen engeller değildir. Araştırmamızda gösteriyor ki kadınların önündeki engeller örtük engellerdir. Herkesin bildiği ancak herkesin de olağan gördüğü ve kabullendiği durumlardır. Öyle ki bu durumu kadınların kendileri bile kabul

etmişlerdir. Araştırmamızda da görüldüğü gibi kadınların duygusal yönünün yöneticiliğe uygun olmadığını belirten kadın katılımcılar bulunmaktadır.

Araştırma grubundaki katılımcılardan yönetici olmalarının önünde engeller olduğunu belirten kadınlar bulunurken; engel olmadığını belirten kadınların sayısı da az değildir.

Sonuçlar

1. Kurumlardaki kadın çalışanlar büyük çoğunluğu yönetici olmayı düşünmemektedir.
2. Kadınların yönetici olmalarının önündeki en büyük engellerden biri sosyal yaklaşım, toplumsal normlardır.
3. Kadınların yönetici olarak verimli olamayacaklarını düşünmektedirler.
4. Kadınların çocuklarına ve evlerine yeterince zamana ayıramadıklarını düşündüğünden yönetici olmak istemektedirler.
5. Az oranda olmakla birlikte; kadınlar yöneticiliğin ağır bir yük olduğu görüşündedirler.
6. İş yerinde çok zaman geçirmek istemeyen kadınlar bulunmaktadır. Bu kadının evine ve çocuğuna zaman ayırmak istemelerinden kaynaklanmaktadır.
7. Yönetici olmak isteyen öğretmenlerin, isteme nedenlerinin başında, yöneticilik özelliklerine sahip olduğunu düşünmeleri gelmektedir. Kadınların yönetimde daha çok söz sahibi olması gerektiğini düşünen kadınlar ve kadınların genel anlamda erkeklere göre daha iyi yönetici olacağını düşünen kadınlar bulunmaktadır. Çok sayıda olmasa da yönetim alanında kendine güvenen kadınların yöneticiliğini özümsemiş kadınlar bulunmaktadır.
8. Kadınların yönetici olarak ciddiye alınıp alınmayacağı konusunda endişe duyan kadın öğretmenler vardır.
9. Okullarda yöneticiliğin erkek egemen bir alandır.

Öneriler

1. Yönetim alanında başarılı kadınların tanıtımı yapılmalıdır.
2. Kadınların çocuk ve ev bakımını kolaylaştırıcı uygulamalar planlanmalıdır.
3. Yönetim biliminin konusunda kadın çalışmaları yapılmalıdır.

Kaynakça

Altan, Ö. Z. (1980), Kadın İşçiler ve Türkiye’de Kadın İşçilerin 1457 Sayılı İş Kanununa Göre Korunması, İktisadi ve Ticaret İlimleri Akademisi Yayınları, Eskişehir.

Akoğlan, M.(1997). Konaklama Endüstrisinde Kadın Yöneticiler. Yayın No: 994, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Aycan, Z. (2004). Üç Boyutlu Cam Tavan: Kadınların Kariyer Gelişiminde Kim, Kime,

Neden Engel Oluyor?. www.aneyiz.biz/haber/haberdtl.php?hid=1809

adresinden 16. 09. 2009 tarihinde erişilmiştir.

Aytaç, S. (1997). Çalışma Yaşamında Kariyer Yönetimi Planlaması Geliştirilmesi

Sorunları. İstanbul: Epsilon Yayıncılık, 1. Baskı.

Barutçugil, İ. (2009). Yüzyılda Yönetim ve Kadın Yönetici. İstanbul: Kariyer Yayınları .
Araştırmalar Dergisi, Şubat-Mart, Ankara.

Eyuboğlu, Dilek, (1999), Kadın İşgücünün Değerlendirilmesinde Yetersizlikler, MPM
Yayınları, Ankara.

IRMAK, Emel, (2007), “Cinsiyet Esaslı Ayrımcılığın İnsan Kaynakları Yönetimine
Etkileri”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi,
İzmir.

Kapız, S. Ö. (2002). İş-Aile Yasamı Dengesi ve Dengeye Yönelik Yeni Bir Yaklaşım: Sınır Teorisi. Dokuz
Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 4, Sayı 3, İzmir.

Kılıç, M. (1998). Kadınlar Gerçekle Tanıştı, Kariyer Dünyası Dergisi, sayı 4.

Lockwood, N. (2004). The Glass Ceiling: Domestic and International Perspectives. HR
Magazine.

Oğuz, S. Ç. ve İplik, F. N. (2009), “İş-Aile Yaşam Çatışmasının Kadın Çalışanların İş
Tatminini ve Örgütsel Bağlılıkları Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Turizm
Sektöründe Bir Araştırma”, Sakarya Üniversitesi Uluslararası ve Disiplinlerarası
Kadın Çalışmaları Kongresi, Sakarya.

Şiyve, O. Ç. (2004). “Kadın-Erkek Liderlik Tarzları ve Cam Tavan” Tügiad Elegans Magazin,
Sayı: 66, Mart-Nisan. www.elegans.com.tr/arsiv/66/haber018.html adresinden
06.09.2009 tarihinde erişilmiştir.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara:
Seçkin Yayınları.

Öz

Dünyada uzun yıllardan beri büyük çaplı projelerin gerçekleştirilmesinde proje finansmanı kullanılmaktadır. Ülkemizde sıklıkla yap-işlet-devret (YİD) modeli çerçevesinde gerçekleştirilen proje finansmanı sisteminde, bir proje şirketi kamuya ait bir inşaat projesi için finansman temin etme, inşaatı gerçekleştirme ve tesisi belirli bir süre işletme görevini üstlenmekte ve işletme süresi sona erdiğinde tesisi kamuya devretmektedir. Proje finansmanı modelinde inşaat şirketleri, yükleniciliğin yanı sıra genellikle proje şirketinde hissedar/yatırımcı olarak yer almaktadırlar. Bu durum, bir yandan yüklenicilere büyük fırsatlar sunarken, diğer yandan da inşaat firmalarını geleneksel iş akışında karşılaşmadıkları tipte finansal sorunlar ve işletme riskleri ile karşı karşıya bırakmaktadır. Özellikle son yıllarda bu model kullanılarak yapılan projelerin hem sayı hem de ölçek olarak büyümesi, inşaat firmalarının büyüyen bu pazarda yer alabilmeleri için yeni stratejiler geliştirmelerini gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada yüklenici firmaların proje finansmanı modeli ile geliştirilen projelere dahil olmaları için sahip olmaları gereken finansal, ticari ve yönetsel beceri ve nitelikler bir literatür tarama çalışması üzerinden tartışılmaktadır. Bu kapsamda özellikle inşaat firmalarının YİD modelinin merkezinde yer alan proje şirketine dahil olabilmek için uyguladıkları ortaklık stratejilerine, ve YİD modelinin yüklenici firmalara getirdiği finansal altyapı ihtiyaçlarına dikkat çekilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Proje finansmanı, Yap işlet devret, Kamu özel sektör ortaklıkları, Proje şirketi, Mega projeler, Yüklenici, İnşaat sektörü, Altyapı, İnşaat firmaları, Strateji, Risk.

1. Giriş

Son yıllarda yazılan bir çok raporda ve düzenlenen toplantılarda dünyadaki altyapı ihtiyacının artmakta olduğundan ve daha da artmasının beklendiğinden bahsedilmektedir. Dünya nüfusunun artması, nüfusun çoğunun şehirlerde yaşamaya başlaması, ekonomilerin büyümesi, endüstrilerin gelişmesi ve dolayısıyla da üretim ihtiyaçlarının artması altyapı ihtiyacındaki artışın temel nedenleri olarak gösterilmektedir.

Oxford Economics'in "Global Infrastructure Outlook" adlı raporunda (Oxford Economics, 2017) 2016-2040 yılları arasında dünya altyapı ihtiyacının 94 trilyon dolar olacağı tahmin edilmektedir. Rapora göre, bu ihtiyacın yarısından fazlası (%54) Asya kıtasında gerçekleşecek ve en çok ihtiyaç duyulan proje tipleri elektrik ve otoyol projeleri olacaktır. Bunları telekomünikasyon, raylı sistemler, içme suyu ve havalimanı/liman projeleri takip etmektedir.

Diğer yandan, son yıllarda dünya altyapı yatırım ihtiyacını etkileyen başka bir önemli gelişme baş göstermiştir. 2013 yılında Çin hükümeti tarafından lanse edilen "Kuşak ve Yol" projesinin, dünya tarihinin gelmiş geçmiş en büyük çaplı ticaret, yatırım ve altyapı projesi olduğu söylenmektedir. Proje kapsamında, tarihi ipek yolundan yola çıkılarak 6 ekonomik koridor oluşturulmuş ve bu ekonomik koridorları desteklemek amacıyla 100'den fazla ülkede altyapı yatırımları hayata geçirilmeye başlanmıştır. "Kuşak ve Yol" projesi kapsamında gerçekleştirilmeye

başlanan başlıca altyapı türleri, demiryolu, enerji, liman, havaalanı, karayolu su ve telekomünikasyon projeleridir. Önceleri “Bir Kuşak, Bir Yol“ projesi olarak bilinen “Kuşak ve Yol” projesi kapsamında ilk proje sözleşmesi 2015’te imzalanmış ve ilk planda değeri 890 milyar dolar ile 1.3 trilyon dolar arasında olduğu tahmin edilen altyapı projeleri hayata geçirilmeye başlanmıştır (Passi, 2019).

Bütün bu gelişmeler sonucunda, ülkeler artan nüfus ihtiyaçlarını karşılamak ve büyüyen ekonomilerde endüstrileri desteklemek için altyapı yatırımlarını arttırmak zorunda kalmaktadır. Ancak kısıtlı kamu kaynaklarının sağlık, güvenlik, eğitim ve sektörler arasında paylaşılması zorunda olması, ülkeleri artan altyapı ihtiyacının nasıl finanse edileceği sorunu ile karşı karşıya bırakmaktadır.

Dünya Ekonomik Forumu altyapı finansman problemini ve önerilen çözümü şöyle dile getirmektedir (World Economic Forum, 2019):

“Özel sektör yatırımları altyapı finansmanında sık kullanılan bir yol. Devlet bütçelerinin sağlık, eğitim ve emeklilik ihtiyaçlarına cevap vermek için gittikçe sıkıştığı bir ortamda, altyapı projelerinin finansmanında özel sektöre başvurmak her zamankinden daha fazla gerekli. BM’nin 2015 yılında altyapı ve kalkınmanın finanse edilmesi için kamu ve özel sektör sermayesinin harmanlanmasının önemine dikkat çeken Addis Ababa Eylem Gündemini kabul etmesinden beri bu görüş kalkınma kurumları arasında neredeyse ortak bir fikir haline gelmiştir. ”

Bu noktada proje finansmanı modeli devreye girmektedir. Proje finansmanı, bir yatırım ihtiyacının birçok farklı yatırımcının oluşturduğu bir “proje şirketi” kurulup, projenin esas olarak işletme safhasında elde edilecek gelirler bazında değerlendirilip, finanse edilmesi ve gerçekleştirilmesine dayanan sistemler bütününe verilen addır. Her ne kadar proje finansmanın tanımı karmaşık gözükse de aslında bu sistemin örnekleri büyük kitleler tarafından bilinmektedir. Ülkemizde yaygın olarak uygulanan Yap-İşlet-Devret (YİD) tipi projeler, proje finansmanı modelinin en çok kullanılan alt tipidir. Dünyanın birçok farklı noktasında enerji santralleri, sağlık yapıları, telekomünikasyon yapıları, petrol ve madencilik projeleri, havalimanları, köprüler, otoyollar ve hatta hapishaneler proje finansmanı sistemi ile gerçekleştirilmektedir. Proje finansmanı modelinde organizasyon - finansman yapısı ve riskler Gundes (2020)’de detaylı olarak açıklanmaktadır. Proje finansmanında, örgütsel yapının tam merkezinde bir “Proje Şirketi” yer alır. Proje şirketi; yükleniciler, tedarikçiler, tasarımcılar, bakım-onarım yüklenicileri gibi birçok farklı tipte yatırımcı tarafından geçici bir ortaklık kurulmak suretiyle oluşturulur. Proje şirketi tamamen özel sektör girişimcilerinden oluşabilir ya da kamu-özel sektör ortaklığı şeklinde kurulabilir.

Ülkemizde sıklıkla uygulanan YİD modelinde, devlet veya proje kapsamında yetkili bir kamu kuruluşu bir tesisin/altyapının gerçekleştirilmesi ve bir süre işletilmesi için gereken yetkiyi bir imtiyaz sözleşmesi ile proje şirketine verir. Yapılan anlaşmaya göre, proje şirketi öncelikle projenin yapımı için gerekli harcamaları karşılamak üzere finansman kuruluşlarından kredi temin eder, daha sonra proje şirketinde yer alan yatırımcıların ortaya koyacakları öz kaynağı, ve finansal kuruluşlardan alınan kredileri kullanarak projeyi inşa eder. Bu noktaya kadar organizasyon, finansman ve inşaat için harcamalar yapmış olan proje şirketi, tüm bu nakit çıkışlarını projenin

inşaatı bittikten sonra işletme safhasında elde edeceği gelirlerle karşılayacaktır. İşletme süresinin sonunda proje şirketi, tesisi kamu sektörüne devreder.

Proje finansmanı modeli bir yandan yüklenicilere bir çok fırsatlar sunarken, diğer yandan da firmaları daha önce deneyimlememiş oldukları bazı yeni finansal, yönetimsel ve ticari riskler ile karşı karşıya bırakmaktadır. Uner ve diğ. (2018) YİD modelinin yabancı pazarlara giriş stratejileri arasında politik ve ticari riskleri en yüksek olan giriş modeli olduğunu belirtmişlerdir. Bunun sebebi, geleneksel olarak proje yaşam döngüsünün sadece inşaat safhasında rol alan inşaat firmalarının proje finansmanı modelinde proje şirketine dahil olmaları ile birlikte işletme safhasında ve finansmanda görev almalarıdır. İçerdiği risklere karşın, dünyada proje finansmanı modeli ile gerçekleştirilen projelerin yaygınlaşması, bu modelin inşaat firmaları için büyük fırsatlar sunma potansiyeline de sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, yatırımcıların ve devletlerin doğru stratejiler geliştirerek, yüklenici firmaların bu projelere dahil olmaları için gerekli adımları bir an önce atmaları önem arz etmektedir.

Bahsedilen ihtiyaçtan yola çıkılarak, bu çalışmada yüklenici firmaların proje finansmanı modelinde gerçekleştirilecek projelere dahil olmaları için sahip olmaları gereken finansal, teknik ve yönetimsel becerilerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, devletlerin projeleri ve firmaları desteklemek için ne tür girişimlerde bulunmaları gerektiği ve bu yönde geliştirilecek stratejiler de tartışılmıştır.

2. Çalışmanın Yöntemi

Yüklenici firmaların proje finansmanı modeli kapsamında gerçekleştirilen projelere dahil olmaları için uygulayacakları stratejileri belirlemek için Scopus veritabanından faydalanılarak bir literatür taraması yapılmıştır. Scopus veritabanı, 25000 den fazla dergi, kitap, konferans bildirileri ve diğer ticari yayınları kapsayan en önemli ve en büyük veritabanlarından biridir (Elsevier, 2018). Araştırmanın ilk aşamasında Scopus veritabanının “başlık, özet, anahtar kelime” kısmında “project finance”, “project financing”, “build operate transfer”, “private finance initiative” ve “PFI/PPP” anahtar kelimeleri kullanılmıştır. Daha sonra, bu anahtar kelimelerden elde edilecek sonuçların firmaların uyguladığı yabancı pazarlara giriş, rekabet ve iş stratejileri ile ilgili konuları içermesi bakımından “AND” Boolean operatörü kullanılarak “competitive strategy”, “business strategy”, “entry”, “competitive advantage”, “competitiveness” ve “critical success factors” terimleri aramaya eklenmiştir. Çalışmada inşaat firmalarının benimsemesi gereken stratejilerin belirlenmesi hedeflendiği için bu aramaya yine AND Boolean operatörü kullanılarak yüklenici ve girişimci firmalar ile ilgili anahtar kelimeler olan "sponsors", "contractors", "construction firms", "AEC", "construction companies", "construction organizations" ve "architecture engineering construction" anahtar kelimeleri eklenmiştir. 10 Ocak 2020 tarihinde yapılmış olan bu arama 24 sonuç vermiştir. Son olarak, arama sonuçları bilimsel dergiler ile kısıtlandırılmış, bu sayede ticari yayınlar elenmiştir. 10 Ocak 2020 tarihinde yapılmış olan ve 16 sonuç veren bu aramanın kodu aşağıdaki gibidir.

(TITLE-ABS-KEY ("project finance" OR "project financing" OR "Build operate transfer" OR "private finance initiative" OR "PFI/PPP") AND TITLE-ABS-KEY ("business strategy" OR "competitive strategy" OR "entry" OR "competitive advantage" OR "competitiveness" OR "critical success factors") AND TITLE-ABS-KEY ("sponsors" OR "contractors" OR "construction firms" OR "AEC" OR "construction companies" OR "construction organizations" OR "architecture engineering construction")) AND (LIMIT-TO (SRCTYPE , "j"))

Mümkün olduğunca fazla sayıda yayına ulaşmak açısından aramanın başlangıç ve bitiş tarihleri belirli bir yıl ile sınırlanmamıştır. Aramada çıkan sonuçlardan en eski yayın 1992 yılına ait olduğu için, sonuç olarak elde edilen 16 yayının 28 yıllık bir dönemi kapsadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, kapsamı geniş tutmak amacıyla alan, dergi adı ve yayın diline göre de bir sınırlandırma yapılmamıştır.

Bir sonraki aşamada, elde edilen 16 yayının tam metinleri detaylı bir şekilde taranarak konu ile ilgili kısımlar değerlendirmeye alınmıştır. Arama kodunda yapılan sınırlandırmalara karşın sonuç olarak elde edilen bazı yayınların hedef alandan farklı olduğu tespit edilmiştir. Örneğin, sonuçların içinde kalan ve tesis yönetimine, finansal maliyetleri hesaplamaya, sermaye yapısı ve karlılık hesaplarına odaklanan bazı makaleler elenmiş, kalan makaleler değerlendirmeye alınmıştır.

3. İnşaat firmalarının proje şirketinde yer alabilmek için uyguladıkları stratejiler

Proje finansmanı modelinin yıllar içinde ölçekleri gittikçe büyüyen inşaat projelerinde yaygın olarak kullanılması, inşaat şirketlerinin bu model ile gerçekleştirilen projelere dahil olmalarını daha önemli bir hale getirmektedir. Vorasubin ve Chareonngam (2007)'a göre inşaat firmaları, değişen piyasa koşullarında rekabet avantajı sağlayabilmek için sadece proje seviyesinde bir odaklanmadan ziyade, öncelikli olarak organizasyonun stratejik yönlenmesine ağırlık vererek proje hedeflerini benimsenen kurumsal stratejiler ile uyumlu hale getirmelidir. Proje finansmanı kapsamında hangi alanlarda bu tip stratejiler geliştirilmesi gerektiğini belirlemeyi amaçlayan bu sistematik literatür çalışması sonucunda elde edilen 16 yayının tam metinlerinin incelenmesi sonucunda, bu yayınlardan 8 tanesinde ilgili bulgulara ulaşılmıştır. Sonuç olarak, proje finansmanı ile gerçekleştirilecek projelerin sayı ve hacim olarak artması ile birlikte, inşaat firmalarının bu projelere dahil olabilmeleri için gerekli koşullar ve uygulanacak stratejiler sekiz başlık altında toplanmıştır. Bunlar; (1) güçlü finansal altyapı; (2) ihracat kredisi kuruluşları, banka ve finansal kuruluşların desteği; (3) teknik uzmanlık, ve proje tipine göre odaklanma stratejileri; (4) stratejik ortak girişimlerin kurulması; (5) ev sahibi ülkedeki politik ve ekonomik risklerin doğru bir şekilde değerlendirilmesi; (6) ekonomik analizlerin ve talep tahminlerinin gerçekçi olması; (7) gecikmelere ve maliyet artışlarına hazırlıklı olmak; ve (8) teklifin rekabetçiliğidir. Bu bölümde bu başlıklar tartışılmış ve her bir başlık için stratejiler ortaya koyulmuştur.

3.1. Güçlü finansal altyapı

Proje finansmanı ile gerçekleştirilecek girişimlerde yüklenici firmaların yatırımcı olarak proje şirketine dahil olabilmeleri için öncelikle projeye öz sermaye sağlamaları gerekir. Proje finansmanında kredi-öz sermaye oranı yüksektir. Tipik olarak, toplam proje bedelinin %70'i ile %90'ı finansal kuruluşlardan kredi olarak temin edilirken, toplam proje bedelinin %30'u ile %10'u arasında bir oran öz sermaye olarak, proje şirketi ortakları olan yatırımcılar tarafından sağlanır. Bu öz sermaye tutarı, proje şirketi ortakları tarafından ortak girişimde sahip oldukları hisse nispetinde paylaşılmaktadır. Ancak proje finansmanı modeli ile gerçekleştirilen yatırımların bir özelliği bu projelerin büyük çaplı ve yüksek maliyetli olmalarıdır. Dolayısıyla, her ne kadar öz sermaye oranı kredi oranına göre düşük olsa da, yatırım maliyetleri yüksek olduğu için öz sermaye tutarı oldukça yüksektir. Bu durumda, proje şirketinde hisse sahibi olan bir yüklenici firma güçlü bir finansal altyapıya sahip olmak zorunluluğundadır.

İnşaat firmaları öz sermaye sağlamak için güçlü bir finansal altyapıya sahip olmanın yanı sıra, aynı zamanda finansal kuruluşlardan yüksek miktarlarda kredi temin edebilecek güce ve yeterliliğe de sahip olmalıdır. Proje finansmanında, proje şirketinde yer alan yatırımcı firmalar öz sermaye sağlamanın yanı sıra, finansal kuruluşlarla görüşerek proje için finansman bulmaktadırlar. Firmaların temin edecekleri finansman koşulları ne kadar uygun olursa, firmaların ihaleyi kazanma ihtimalleri o kadar artmaktadır. Bu kapsamda firmaların düşük faizli ve uzun geri ödeme sürelerine sahip finansman temin edebilmeleri çok önemlidir. Vorasubin ve Chareonngam (2007), inşaat organizasyonlarının finansal yeterliliklerini inceledikleri çalışmada, firmalar ve finansal kuruluşlar arasında uzun süreli iyi ilişkiler geliştirilmesinin firmaların uygun koşullarda finansman temin edebilmelerinde önemli bir koşul olduğunu göstermişlerdir. Benzer şekilde, Tiong ve Yeo (1993) yüklenici firmalar ve finansal kuruluşlar arasındaki kopukluğa dikkat çekmiş, ve bu konuya çözüm olarak finansal kuruluşların yüklenici firmalara finansal yapılanma, proje değerlendirme, finansman temini ve potansiyel finansman kaynakları hakkında danışmanlık hizmeti vermelerinin, yüklenici firmaların projelerin finansal ve ekonomik boyutlarını çözmelerinde etkili olacağını belirtmişlerdir.

Firmaların uygun koşullarda finansman temin edebilmelerinde rol oynayan diğer bir faktör de firma ölçeğidir. Küçük firmaların finansal kuruluşları etkileme gücü daha düşük olduğu için gerekli olan finansmanı temin etmede büyük firmalara göre daha fazla zorluklar yaşamaktadırlar (Tiong ve Yeo, 1993). Ayrıca küçük firmaların finansal kuruluşlardan alacakları faiz oranları da daha yüksek olmakta ve bu durum projenin finansal fizibilitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu noktada, firmaların ölçek olarak rakiplerine göre daha küçük olmalarının proje için gerekli olan finansal altyapıyı sağlamalarının önünde önemli bir engel teşkil ettiğini söylemek mümkündür.

Proje şirketi ortaklarının yaşadığı ve Tiong ve diğ. (1992) tarafından dile getirilen diğer bir finansal sorun, fizibilite çalışmalarının maliyetinin bu firmalara getirdiği finansal yüklerdir. Proje finansmanı modeli ile gerçekleştirilen yatırımlarda bazı durumlarda kavramsal tasarım kamu tarafından gerçekleştirilirken, bazı durumlarda ise yüklenici firmalar kavramsal tasarım, fizibilite ve tekliflerin hazırlanması ile ilgili maliyetleri

üstlenmek zorunda kalmaktadırlar. Bu durum özellikle yatırımın sponsorlar tarafından önerildiği projelerde daha kritik hale gelmekte ve proje ortakları için ciddi bir sorun haline gelmektedir.

Bütün bu özellikler göz önüne alındığında; geleneksel olarak projelerin sadece teknik kısımlarında yer almış olan yüklenicilerin, proje finansmanı modeli ile birlikte projelerin finansal ve ticari kısımlarında da yer almalarının (Tiong ve Yeo, 1993) firmalara bir çok yeni yükler getirdiği söylenebilir. Ancak geleneksel yöntemlerle çalışmış bir çok firma, bahsedilen tipte bir değişimi riskli bulmakta ve bu sebeple proje finansmanı ile gerçekleştirilen işlere temkinli yaklaşmaktadırlar. Literatür taramasında, bu engellere karşın proje şirketinde yer alarak finansal yükler üstlenen inşaat firmalarının organizasyon yapılanmalarında da değişiklikler olabildiği saptanmıştır. Bazı şirketler artan finansal altyapı ihtiyaçlarını karşılamak ve bu ihtiyaçları iyi yönetebilmek için finans departmanlarını genişletmekte, veya proje finansmanı ile ilgili işleri yönetebilmek için ayrı bir yan şirket kurmaktadırlar.

3.2. İhracat kredisi kuruluşları, banka ve finansal kuruluşların desteği

Geçmişte yüklenici firmaları uluslararası pazarlarda YİD projelerini başarı ile gerçekleştirmiş ülkelere bakıldığında göze çarpan bir konu da bu ülkelerde yüklenici firmaların devletlerin ihracat kredisi kuruluşları, banka ve finansal kuruluşlardan yüksek oranda destek görmesidir (Tiong ve Yeo, 1993). İhracat kredi kuruluşları bir ülkenin ihracatını desteklemek için kurulmuş olan kamu kuruluşları veya devlet için çalışan özel sektör kuruluşlarıdır (Yescombe, 2002). İnşaat projelerine de destek sağlayan ihracat kredi kuruluşları, genellikle uygun koşullarda ve ticari krediler ile kıyaslandığında oldukça uzun vadeli kredi sağlayabilmektedirler. Propersi ve Gundes (2006) Türkiye’de YİD modeli ile gerçekleştirilen ilk büyük projelerden biri olan Birecik Barajı ve Hidroelektrik Santrali projesinde inşaat konsorsiyumunda ve aynı zamanda proje şirketinde yer alan şirketlerin geldikleri ülkelere ait ihracat kredisi kuruluşlarının, projeye ihraç edilen mal ve hizmet maliyetleri için finansman sağladıklarını belirtmektedirler. İhracat kredisi kuruluşlarının desteği, projenin yapıldığı ülkenin politik ve ekonomik istikrarının düşük olması, veya projenin ekonomik/sosyal/çevresel sürdürülebilirliğinin sorunlu olması nedeni ile finansman temininde zorluk yaşanan durumlarda özellikle önem kazanmaktadır.

Bu kapsamda, yüklenici firmanın geldiği ülkeye ait ihracat kredisi kuruluşlarının şartlarının iyileştirilmesi ve yabancı kuruluşlarla rekabet edebilecek seviyeye getirilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca, yerel finansal piyasaların proje finansmanı yatırımları için uygun koşullarda ve faiz oranlarında kredi verecek biçimde gelişmiş olması, yüklenici firmaların yurtdışında yapılacak olan YİD tipi projelere dahil olabilmeleri için önemli bir kriterdir. Ozdogan ve Birgonul (2000) gelişmekte olan ülkelerde gerçekleştirilecek olan altyapı projelerinin değerlendirilmesine yönelik oluşturdukları kontrol listesinde, yeterli miktarda kredi ve öz sermaye oluşturulabilecek destekleyici finansal piyasaların olmasını, projenin yabancı sermaye çekebilme gücünü ve uygun koşullarda kredi temin etme olanaklarını kritik başarı faktörleri arasında sırlamışlardır.

Yurtdışında yapılacak olan proje ihalelerine teklif vermek yüklenici firmalar için oldukça masraflı olmaktadır. Bu kapsamda bazı ülkeler, firmaların üzerindeki bu yükü paylaşmak amacıyla finansal yardımlar yapmakta ve/veya uygun koşullarda kredi vermektedirler (Tiong ve Yeo, 1993). İhalelere teklif hazırlama ve sunma aşamasında üstlenilecek bu riskler bu sayede azaltılabilmektedir.

3.3 Teknik uzmanlık, ve proje tipine göre odaklanma stratejileri

Proje finansmanı modelinde projeler genellikle teknoloji ve finansal boyut anlamında mega proje kapsamına girmektedir. Daha önce büyük çaplı karmaşık projelerde çalışmamış olan yükleniciler için, YİD projeleri finansal ve ticari boyutlarının yanı sıra teknik kapasite anlamında da zorluklar barındırmaktadır. Proje ölçeklerinin ve karmaşıklığın gittikçe arttığı bu pazarda başrolde yer alabilmek için yüklenici firmaların teknik uzmanlıkları ve becerileri projenin teknik ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte olmalıdır. Ayrıca firmanın teknik anlamda sağlam bir geçmiş performansa sahip olması, firmaya rakipleri karşısında önemli bir rekabet avantajı sağlayacaktır. Aksi takdirde yüklenici firmalar proje finansman modelinde altyüklenici olarak yer almakla yetinmek zorunda kalacaklardır.

Ling ve diğ. (2005), Çin’de inşaat yüklenicilik ihalelerini kazanan yabancı firmalar ile anket ve görüşmeler yaptıkları çalışmalarında, yabancı firmaların ihaleleri kazanmalarına etki eden en önemli faktörün belirli proje tipi alanlarında (örn. havalimanları, enerji santralleri vb.) uzmanlaşmaları olduğunu bulmuşlardır. Değerlendirilen 33 faktör arasında en yüksek ortalamaya sahip olan diğer faktörler de firmaların yabancı pazarlara girebilmeleri için yüksek kaliteli niş hizmetler vermeleri gereğini ortaya koymaktadır. Her ne kadar bu çalışmada coğrafi bölge olarak sadece Çin’de yapılan yatırımlara ve proje finansmanı modeli dahil olmak üzere tüm proje teslimat sistemlerinde gerçekleştirilen projelere odaklanılmış olsa da, bulguların proje finansmanı kapsamında gerçekleştirilen yatırımlar için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim, makalelerinde proje finansmanı modeline odaklanan Tiong ve Yeo (1993)’ya göre, firmaların uluslararası alanda rekabetçiliğini arttıracak en önemli stratejilerden biri, öncelikle uluslararası pazarlarda iş yapacakları alanı belirlemeleri, ve daha sonra bu hedef alanlarda hizmetlerini farklılaştırmalarıdır. Bunu yapabilmek için yüklenici firmalar ihtiyaçları doğru bir şekilde tespit etmeli ve halihazırda başarılı oldukları noktalara odaklanmalıdırlar. Bu şekilde belirli bir alanda uzmanlık kazanılmış olacak ve aynı zamanda da ihaleleri kazanmak için gerekli olan geçmiş performans kriterleri sağlanmış olacaktır.

3.4. Stratejik ortak girişimlerin kurulması

Finansal açıdan bakıldığında, ortak girişimler proje şirketinin yapacakları olan ödemelerin ortaklar arasında hisse oranları nispetinde paylaştırılmasını sağlar. Benzer şekilde ortaklar birbirlerinin teknik kapasitelerinden de yararlanırlar. Proje başarısız olduğunda ortak girişim ortakları proje şirketindeki hisseleri nispetinde bir kayıp ile karşı karşıya kalırlar. Proje başarısız olduğunda yaşanacak kayıplar sadece ve sadece proje şirketi ve projeye ait

varlıklar ve nakit akışlar ile karşılanabilir. Yani ortaklar bu kayıpları diğer işlerinde elde edecekleri nakit akışlar ve varlıklar ile karşılamak zorunda değildir.

Literatürde stratejik ortaklıklar konusunda göze çarpan bir konu, ev sahibi ülkenin yerel firmaları ile ortak girişimler kurmanın sağlayacağı avantajlardır. Proje şirketi için oluşturulacak ortaklıklara ev sahibi ülkeye ait firmaların dahil edilmesi; bahsedilen finansal ve teknik risklerin ortaklar arasında paylaşılmasının yanı sıra, diğer bazı avantajlar da sağlamaktadır. Ortak girişimler kurmak yurtdışında YİD modeli ile iş yapacak olan firmalara ev sahibi ülkedeki politik, ekonomik ve ticari dinamiklere hakim olma ve bu bağlamdaki ilişkileri geliştirme avantajı sağlar. Ayrıca, ortak girişimde yer alan ortakların finansal kuruluşlarla olan ağının kuvvetli olması projeye finansman bulma konusunda faydalı olabilir.

3.5. Ev sahibi ülkedeki politik ve ekonomik risklerin doğru bir şekilde değerlendirilmesi

Geçmişte proje finansmanı ile gerçekleştirilen birçok proje ev sahibi ülkedeki politik ve ekonomik riskler sebebi ile zorluklarla karşılaşmış ve bazı durumlarda projeler iptal edilmiştir. Proje finansmanı sisteminde yüklenici firmalar çok uzun bir süre için projeye dahil olduklarından, politik risklerin çok iyi bir şekilde değerlendirilmesi gerekir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde geçmişte proje finansmanı modeli ile gerçekleştirilmeye başlanan bir çok projede, ihale yapıldığı anda görev yapan hükümetin bir sonraki seçimi kazanamaması nedeniyle projeler başarısızlığa uğramış veya iptal edilmiştir. Bir önceki bölümde bahsedilen ev sahibi ülkenin yerel firmaları ile ortak girişimler kurma stratejileri, inşaat firmalarına ev sahibi ülkedeki ekonomik ve politik riskleri minimum düzeye getirme konusunda da büyük faydalar sağlayabilir.

Tiong ve Yeo (1993) ev sahibi ülkedeki iç kargaşa, politik çalkantılar, döviz kontrolü, konvertibilite gibi sorunların projelere zarar verdiğini belirtmektedirler. Benzer şekilde Ozdogan ve Birgonul (2000), ev sahibi ülkede politik ve ekonomik durumun istikrarlı olması, devletin projeye desteğinin yüksek olması, YİD tipi projeler için hukuki altyapının sağlam olması, ihale ve seçim sistemlerinin şeffaf olması, hükümetin politik ve hukuki riskleri üstlenmesi, ve bürokratik gecikmelerin ihmal edilebilir düzeyde olması gibi faktörleri proje finansmanı modelinde kritik başarı faktörleri arasında sıralamışlardır. Bu kapsamda, Tiong ve diğ. (1992) de ev sahibi ülkedeki hükümetlerin YİD modeline ve özellikle de yapılacak olan projeye olan desteğinin önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Sınır ötesinde yapılacak olan yatırımlarda, projenin risk seviyesi ülkedeki mevzuat ile de doğrudan ilişkilidir. Çalışmalarda sıklıkla rastlanılan bir sorun, yabancı ülkelerde iş yapan yüklenicilerin konvertibilite ve transferibilite sorunları ile karşı karşıya kalmalarıdır. Bazı ülkeler yabancı yatırımcıların o ülkede elde ettikleri yerel para birimi cinsinden olan getirilerin yabancı para birimlerine dönüştürülmesine (konvertibilite) ve/veya bu paranın yabancı ülkelere transfer edilmesine (transferibilite) yasal sınırlamalar getirmekte ve bu durum yüklenici firmaları zor durumda bırakmaktadır. Ling ve diğ. (2005) Çin’de ihale kazanan yüklenici firmalar ile yaptıkları

görüşmelerde konvertibilite ve transferibilitenin Çin'de iş yapan yabancı yükleniciler için önemli sorunlar olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Yabancı yüklenici firmalar bu sorunların üstesinden gelebilmek için ilginç bazı yollara başvurmuşlardır. Ling ve diğ. (2005) tarafından yapılan görüşmelerde, Singapur'lu bir yüklenici firmanın bu sorunları aynı işin farklı parçaları için biri Çin'de diğeri ise Hong Kong'da olmak üzere iki ayrı sözleşme imzalayarak çözdükleri ortaya çıkmıştır. Çin para birimi üzerinden Çin'de imzalanan sözleşme, inşaat girdilerini ödemekte kullanılırken, Hong Kong'da HK doları üzerinden yapılan sözleşmeye ait ödemeler kara ayrılmış, ve bu sayede gelirler Singapur'a sorunsuz bir şekilde transfer edilebilmiştir.

3.6. Ekonomik analizlerin ve talep tahminlerinin gerçekçi olması

Proje finansmanı modelinde proje gerçekleştirilmeden önce bir çok farklı türde analiz yapılmaktadır. Bu kapsamda yapılan ekonomik analizlerde projenin yapım ve işletme sürecindeki harcamalar ve alınacak ödemeler için nakit akış tabloları oluşturulur. Projenin yapım sürecinde harcanacak olan inşaat maliyetleri ve işletme safhasında harcanacak olan bakım, onarım ve işletme giderlerini hesaplamak göreceli olarak daha kolay iken; uzun yıllar sonra elde edilecek olan işletme gelirlerini tahmin etmek her zaman kolay olmayabilir.

Nihai olarak bir ürün üretmeye yönelik olan tesislerde işletme gelirlerini tahmin etmek nispeten daha kolay olabilir. Örneğin, bir hidroelektrik santral projesinde üretilen elektrikten elde edilecek getiriler, projenin erken safhalarında yapılacak çıktı alım sözleşmeleri ile önceden belirlenmektedir. Gelir veya talep riski olarak adlandırılan bu riskler, YİD modeli ile gerçekleştirilen otoyol projelerinde ise en önemli risk gruplarındandır. Köprü veya otoyol gibi hizmete yönelik projelerde, proje şirketi ortakları öncelikle işletme süresi boyunca inşa edilen otoyol veya köprüden geçecek araç sayısını tahmin edecek ve daha sonra da tarifelerdeki fiyatlarla araç sayısını çarparak gelirleri hesaplayacaktır. Nakit akış tablolarına gelirleri ilave ettikten sonra ortaya çıkacak olan kar; yatırım maliyetlerini, kredi ile ilgili anapara ve faizinin geri ödenmesini ve proje şirketi ortaklarının bekledikleri getiriye karşılamalıdır.

Proje finansmanı ile gerçekleştirilen yatırımlarda, gelir risklerinin önemli bir kısmı genellikle kamu sektörü tarafından üstlenilmektedir. Bunun sebebi, gelir garantisi olmadan proje şirketinin finansal kuruluşlardan yatırım için gerekli finansmanı temin edememesi ve dolayısıyla ihalede teklif çıkmamasıdır. Bu kapsamda otoyol, köprü gibi projelerde kamu sektörü genellikle minimum trafik garantisi veya minimum gelir garantisi sağlamaktadır. Enerji santrali gibi projelerde ise devlet kurumları “al ya da öde” tipi çıktı alım sözleşmeleri veya ek garantiler ile gelir risklerini paylaşmaktadırlar. Fakat bu durum, proje finansmanı modelinin kullanılmasının gerekçelerinden biri olarak gösterilen inşaat ve işletme risklerinin özel sektöre devredilmesi prensibi ile çatışmaktadır. Çünkü dünyada gerçekleştirilmiş birçok projede, talep tahminlerinin gerçekçi olmaması projenin finansal fizibilitesini sarsan önemli bir sorun olmaya devam etmekte ve dolayısıyla, işletme safhasında bu tip projelerden planlanan getiriler elde edilememektedir. Bu durumda, kamu sektörünün projenin proje finansmanı modeli ile ihale edilebilmesi için verdiği garantiler önemli bir yük haline gelmekte ve toplumsal muhalefete neden olmaktadır. Son

yıllarda, akademik çalışmalarda bu sorunun çözümüne yönelik birçok model geliştirilmektedir. Örneğin Buyukyoran ve Gundes (2018a) geçmiş verilere dayanarak otoyol projelerinde trafik talebinin işletmenin ilk yıllarında düşük, daha sonraki yıllarda ise nispeten daha yüksek olduğuna dikkat çekmişler, ve adil bir risk paylaşımı için, ilk yıllarda kamu sektörü tarafından ödenecek olan yüksek miktarda garantilerin, daha sonraki yıllarda projeden elde edilecek getirilerin bir kısmının kamu sektörüne ödenmesi yolu ile telafi edileceği reel opsiyon tabanlı bir optimizasyon modeli önermişlerdir.

Talep tahminlerinin gerçekçi olmasının yanı sıra, yüklenicilerin proje seçiminde dikkat etmeleri gereken diğer önemli bir faktör ise proje ile üretilecek olan ürünün satılmasında veya verilecek olan hizmet karşılığında alınacak gelirlere sorun yaşanmaması için alternatiflerin sınırlı olmasıdır (Tiong ve diğ., 1992). Özellikle ulaştırma projelerinde alternatif rotaların olması sebebiyle gelir riskleri daha da yüksek olmaktadır. Bu durum talep ve trafik tahminlerinin çok daha dikkatle yapılması gereğini doğurmaktadır. Öyleyse ekonomik analizlerde, proje ile üretilecek olan ürüne veya verilecek hizmete gerçek bir ihtiyaç olup olmadığının; hizmet/ürün alıcıları için alternatif ürünlerin/hizmetlerin ne derece var olduğunun değerlendirilmesi ve devletin bu talep risklerini ne ölçüde üstleneceğinin belirlenmesi yükleniciler için en önemli faktörlerdendir. Proje şirketinde ortak olan yükleniciler tüm bu faktörleri göz önüne alarak uzun yıllara yayılmış olan nakit akış tabloları oluşturmalıdırlar. Bütün bu analizlere bakıldığında, talep/gelir risklerinin doğru bir şekilde değerlendirilmesinin özellikle ön plana çıktığı gözlemlenmekte ve bu tip analizlerin doğru bir şekilde yapılarak projeye dahil olma kararının verilmesinin son derece önemli olduğu görülmektedir.

3.7. Gecikmeler ve maliyet artışlarına hazırlıklı olmak

YİD tipi projeler genellikle uzun süren anlaşmalar sonucunda hayata geçirilebilmektedir. Kamu ve özel sektör arasında gerçekleşen risk paylaşımına yönelik görüşmeler anlaşma süreçlerinin uzamasında ana etkindir (Tiong ve diğ., 1992). Ülkemizde de Gebze-İzmir otoyolu ve üçüncü köprü başta olmak üzere birçok projede kamu-özel sektör risk dağılımı ile ilgili anlaşmazlıklar ilk ihalelerde teklif çıkmamasına neden olmuş ve sonuç olarak da süreçler uzamıştır. Bu projeler ancak risk dağılımında önemli değişiklikler yapıldıktan sonra başarı ile ihale edilebilmiştir. Örneğin, Yavuz Sultan Selim Köprüsü ve Kuzey Marmara Otoyolu için yapılan ilk ihalede teklif çıkmamış; proje ancak proje ölçeği/kapsamı, minimum trafik garantileri ve kamulaştırma risklerinin tekrar düzenlenmesi sonucunda ihale edilebilmiştir (Buyukyoran ve Gundes, 2018b).

Proje finansmanı modelinde karşılaşılan gecikmelerin diğer bir nedeni ise bu tip projelerin toplumsal muhalefet ile karşılaşmasıdır. Toplumsal muhalefet ağırlıklı olarak çevresel etkilerin yarattığı endişelerden kaynaklanmakla birlikte, muhalif politikacılar ve medya kuruluşları tarafından yürütülen kampanyalar ve projeden kaynaklanan diğer sosyal etkiler de toplumsal muhalefete yol açmaktadır (Tiong ve diğ., 1992). Toplumsal muhalefet sadece ihale öncesi süreçte değil, inşaat ve işletme süreçlerinde de sorunlara neden olabilmektedir. Dolayısıyla, yapılacak

projede çevresel endişelere olan duyarlılık ve projenin toplum tarafından kabul görmesi proje finansmanında kritik başarı faktörleri arasında yer almaktadır (Ozdogan ve Birgonul, 2000).

Gecikmeler ve maliyet artışları ile ilgili risklerin yüksek olması, sadece yüklenicileri değil, aynı zamanda projeye kredi vermesi beklenen kuruluşları da olumsuz etkileyerek projenin finanse edilmesini sorunlu hale getirebilir. Owolabi ve diğ. (2020) kamu özel sektör ortaklığı ile gerçekleştirilen mega projelerde sıklıkla gözlemlenen tamamlanma risklerine dikkat çekmişler ve özellikle süre-maliyet artışları olarak ortaya çıkan tamamlanma risklerini finansörler açısından değerlendirmişlerdir. Finansörlerin perspektifinden bakıldığında tamamlanma riskleri; maliyetlerin artması, işletme safhasına geçişin ve dolayısıyla projeden elde edilecek gelirlerin gecikmesi, borcun vadesinin uzaması, erteleme gibi ciddi sorunlara yol açmaktadır. Dolayısıyla, finansörler açısından bakıldığında projeden elde edilecek gelirlerin tatmin edici bir düzeyde olması projenin finanse edilebilirliği için yeterli bir kıstas değildir. Projenin zamanında ve beklenen maliyette tamamlanması verilen borcun zamanında ve planlandığı miktarda geri ödenmesi anlamına gelmektedir. Buradan yola çıkarak, proje finansmanı modelinde inşaat safhasında gerçekleşebilecek bu risklerin önlenmesinin, finansal kuruluşlardan beklenen kredilerin temin edilebilmesi açısından son derece önemli olduğu söylenebilir. Owolabi ve diğ. (2020) 103 finansman kuruluşu ile anket yaparak, finansörlerin proje finansmanı modeli ile kredi verirken tamamlanma riskleri kapsamında değerlendirdikleri faktörleri sıralamışlardır. Bulgular, yüklenicinin geçmişte başarılı bir şekilde mega proje tamamlama tecrübesinin olması, yüklenicinin finansal açıdan güçlü olması ve inşaat safhasında daha önce denenmiş teknolojilerin kullanılmasının tamamlanma riskleri açısından projenin finanse edilebilirliğini sağlayan en önemli faktörler olduğunu göstermektedir.

3.8. Teklifin rekabetçi olması

Tiong ve diğ. (1992)'ne göre altyapı proje tekliflerinin rekabetçi bir hale gelebilmesi için inşaat maliyetleri düşük olmalı, kredi-öz sermaye oranı makul ölçüde yüksek tutulmalı, tarifeler kabul edilebilir olmalı, inşaat ve imtiyaz süreleri kısa olmalıdır. Aslında, buraya kadar bahsedilmiş olan stratejiler uygulandığında, ihalede teklifin rekabetçi olması ile ilgili önerilen kriterlerin çoğu yerine getirilmiş olacaktır. Örneğin yatırımcıların finansal anlamda güçlü olması, teknik uzmanlık, başarılı bir geçmiş performans ve doğru stratejik ortaklıklar, finansal kuruluşların yatırımcılara olan güvenini artırarak kredi-öz sermaye oranının yüksek tutulmasını destekleyecektir. Benzer bir mantıkla, teknik uzmanlık ve proje tipine göre odaklanma stratejileri maliyetlerin ve inşaat sürelerinin düşük tutulmasına imkan verecektir.

Daha önce bahsedildiği gibi, ekonomik analiz kapsamında uzun yıllar boyunca elde edilecek gelirlerin ve yapılacak harcamaların kaydedildiği nakit akış tabloları oluşturulmaktadır. Analizlerde ortaya çıkacak olan kar; yatırım maliyetlerini, kredi ile ilgili anapara ve faizinin geri ödenmesini ve beklenen getiriye karşılamalıdır. Dolayısıyla, istekliler tarafından ihalede sunulacak olan tarifeler ve işletme süresi ekonomik analizlerde gerçekleştirilen hesaplar ile ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, özellikle alternatif ürün veya hizmetlerin

bulunmadığı ortamlarda tarifelerin belirli sınırlar altında tutulmasının hükümetler için politik açıdan önem taşıdığını belirtmek gereklidir.

4. Sonuçlar

Son yıllarda yapılan bir çok çalışmada dünyada altyapı ihtiyacının artmakta olduğu ve daha da artacağı tahmin edilmekte ve bu ihtiyacın karşılanmasında özel sektörün rolü vurgulanmaktadır. Bu kapsamda proje finansmanı sistemi firmalara ve devletlere bir çok fırsat sunmakta; ancak bu model aktörleri ana iş faaliyetlerinde deneyimlemedikleri bazı risklerle karşı karşıya bırakmaktadır. İnşaat firmalarının bu projelere dahil olabilmeleri için gerekli koşulları ve uygulanacak stratejileri belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada sistematik literatür taraması ile sekiz strateji belirlenmiştir. Bunlar; (1) güçlü finansal altyapı; (2) ihracat kredisi kuruluşları, banka ve finansal kuruluşların desteği; (3) teknik uzmanlık, ve proje tipine göre odaklanma stratejileri; (4) stratejik ortak girişimlerin kurulması; (5) ev sahibi ülkedeki politik ve ekonomik risklerin doğru bir şekilde değerlendirilmesi; (6) ekonomik analizlerin ve talep tahminlerinin gerçekçi olması; (7) gecikmelere ve maliyet artışlarına hazırlıklı olmak; ve (8) teklifin rekabetçiliğidir. Bu kapsamda, yatırımcıların ve devletlerin doğru stratejiler geliştirerek, yüklenici firmaların bu projelere dahil olmaları için gerekli adımları bir an önce atmaları büyüyen altyapı pazarında var olabilmek için önem arz etmektedir.

Referanslar

- Buyukyoran, F. ve Gundes, S. (2018a). Optimized real options-based approach for government guarantees in PPP toll road projects. *Construction Management and Economics*, 36(4), 203-216.
- Buyukyoran F. ve Gundes, S. (2018b). The Third Bosphorus Bridge and the Northern Marmara Motorway Project. In Ricci, S ve Brebbia, C.A. (Ed.) *Transport and the City*, (s. 63-73) Southampton, Birleşik Krallık: WIT Press.
- Elsevier (2018). Scopus. <http://www.elsevier.com/solutions/scopus>
- Gundes, S. (2020). İnşaat Sektöründe Proje Finansmanı Modeli: Riskler ve Fırsatlar. ICAR2020 Congress, Bolu, Türkiye.
- Ling, F.Y.Y., Ibbs, C.W. ve Kumaraswamy, M.M. (2005). Enablers that help foreign architectural, engineering, and construction firms win construction contracts in China. *Journal of Management in Engineering*, 21(2), 63-69.
- Owolabi, H.A., Oyedele, L.O., Alaka, H.A., Ajayi, S.O., Akinade, O.O. ve Bilal, M. (2020). Critical Success Factors for Ensuring Bankable Completion Risk in PFI/PPP Megaprojects. *Journal of Management in Engineering*, 36(1), 04019032.
- Oxford Economics (2017). *Global Infrastructure Outlook: infrastructure investment needs 50 countries, 7 sectors to 2040*. Oxford: Global Infrastructure Hub.
- Ozdogan I.D. ve Birgonul, T.M. (2000). A decision support framework for project sponsors in the planning stage of build-operate-transfer (BOT) projects. *Construction Management and Economics*, 18(3), 343-353.
- Passi, R. (2019). Unpacking economic motivations and non-economic consequences of connectivity infrastructure under OBOR. In Xing, L. (Ed.) *Mapping China's One Belt One Road Initiative*. Palgrave Macmillan: İsviçre.
- Propersi, A. ve Gundes, S. (2006). Project Finance and Hydropower Projects: Case Study of Birecik Dam and Hydroelectric Power Plant Project in Turkey. *Proceedings of the Joint International Symposium of CIB Working Commissions*, Roma, İtalya (s. 18-20).

- Tiong, R.L., Yeo, K.T. ve McCarthy, S.C. (1992). Critical success factors in winning BOT contracts. *Journal of Construction Engineering and Management*, 118(2), 217-228.
- Tiong, R. ve Yeo, K.T. (1993). Project financing as a competitive strategy in winning overseas jobs. *International Journal of Project Management*, 11(2), 79-86.
- Uner, M.M., Çavuşgil, E. ve Çavuşgil, S.T. (2018). Build-operate-transfer projects as a hybrid mode of market entry: The case of Yavuz Sultan Selim Bridge in Istanbul. *International Business Review*, 27(4), 797-802.
- Vorasubin, P. ve Chareonngam, C. (2007). Strategic assets driving financial capability of Thai construction firms. *Journal of Financial Management of Property and Construction*.
- World Economic Forum (2019). The world is facing a \$15 trillion infrastructure gap by 2040. Here's how to bridge it. <https://www.weforum.org/agenda/2019/04/infrastructure-gap-heres-how-to-solve-it/>
- Yescombe E.R. (2002) *Principles of Project Finance*. California: Academic Press.

Biyogaz Yakitli Gaz Motorlu Kojenerasyon Sistemlerinde Egzoz Boru Tasarım İyileştirilmesi İle Verimlilik Artırımı

Kürşat TANRIVER
İlknur ÇAVUŞOĞLU
Mustafa KURT
Mustafa AY

Özet

Atık oluşumundaki artış, geri kazanım hedefini giderek büyütmede ve buna bağlı olarak geri kazanım sürecinde sürdürülebilir yakıt olan biyogazın elde edilmesiyle birlikte bu hedefe bir adım daha yaklaşılmıştır.

Biyogazın üretildiği tesislerde hem elektrik hem de mekanik güç elde edilmesi amacıyla kojenerasyon sistemleri kurulmaya başlanmıştır.

Bu çalışmada kojenerasyon sistemlerin verimliliğini artırıcı yöntemler araştırılmıştır. Geri kazanımı sürekli hale getirmek adına bu tesislerin kesintisiz çalışması ve veriminin artırılması amaçlanmaktadır. Buna yönelik olarak egzoz sisteminde ani basınç artışı ile beraber oluşan zararı engellemek için tahliye damperi tasarımı yapılmış ve sistematığı ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözükleler: Geri dönüşüm, kojenerasyon, egzoz sistemi

79

Abstract

The increase in waste generation is increasingly improving the recycle target of waste and accordingly it has been taken one step closer to this goal in the recovery process due to biogas which is the sustainable fuel.

Cogeneration systems have started to be installed in the plants where biogas is produced in order to obtain both electrical and mechanical power.

In this study the methods were investigated, increasing the efficiency of cogeneration systems. It is aimed to increase the efficiency and uninterrupted operation of these facilities in order to make the recovery continuous.

It is aimed to increase the efficiency and get uninterrupted operation of these plants in order to make the recovery continuous. A discharge damper, in order to prevent damage caused by sudden increasing of pressure in the exhaust system, was designed and systematized.

Keywords: Recycle, cogeneration, exhaust system

1. Giriş ve Amaç

Günümüzde mevcut enerji kaynaklarının tanımlanması ve ömrünün sınırlı olacağına bilinmesiyle birlikte daha yeni ve yenilebilir enerji kaynakları arayışına gidilmiştir. Aynı zaman diliminde çevresel, hayvansal atıkların

çoğalması ile çevre kirliliği ve bu atıklardan oluşan sera gazların atmosfere verdiği zararlar hali hazırda bilinmektedir. Bu iki bilinen sorun ile ilgili bilim insanları teknolojinin de gelişmesiyle birlikte bazı fikirler ortaya çıkarmışlardır. Bu fikirlerden bir tanesi söz konusu atıklardan çevre dostu olan biyogaz elde edilerek çeşitli proseslerde kullanılmasını sağlamak ve dolayısıyla emisyon değerlerini düşürerek sera gazı oluşumunu azaltmaktadır. İkincisi ise bunların neticesinde atık yönetimi sürekli hale getirilerek geri kazanım elde edilmesi amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada biyogaz kullanılan elektrik üretim tesislerindeki proseslerden biri olan kojenerasyon sistemi incelenmiş ve verimliliğe etki eden faktörler araştırılmıştır.

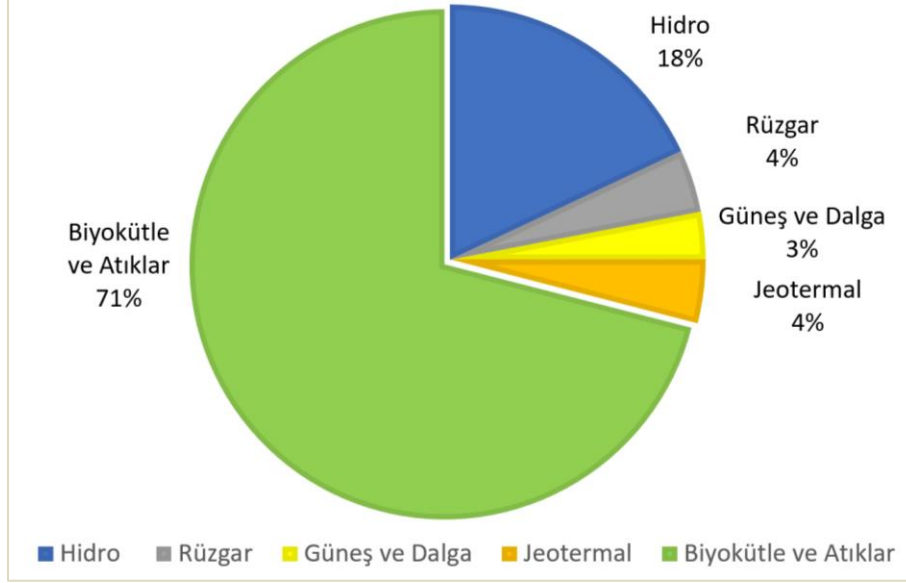
Yapılan literatür taramasında, kojenerasyon sistemi, elektrik üretim tesislerinde başlı başına verimi artırıcı bir sistem olduğu görülmektedir. Kojenerasyon sistemlerinin veriminin artırılması ve buna katkıda bulunmak için bazı çalışmalar mevcuttur. Roubaut A, Favrat D. kojenerasyon tesislerinde sürdürülebilir ekonomik katkı ile birlikte verimlilik değerlerinin; atık-atık su geri kazanımı, CO₂ üretim dengesi, emisyon değerleri ve tesislerin kendi ikame alınında üretilen enerjinin tüketilmesi bakımından verimliliğin %70 ile %90 seviyelerini bulduğunu ortaya koymaktadırlar (6).

Karaali R, Öztürk İ'nin örnek bir kojenerasyon tesisi üzerinde yaptıkları çalışmalarında; yakıt-yanma havasının ön ısıtılması ve üretilen buharın yanma odasına verilmesiyle tesisin güç elde etmedeki veriminin artırılmasında etkili olduğunu ortaya koymuşlardır (5).

Sözü edilen verim artırıcı yöntemlerin yanında, kojenerasyon tesislerinde atıkların dışarıya atılmasını sağlayan egzoz boru ve diğer ekipmanların bağlı olduğu egzoz sistemlerindeki kritik bazı tasarımların gereksinimi bu çalışmanın kapsamında ortaya konmuştur. Bu ihtiyacı karşılayacak tasarım fikri ile tahliye damperi yaklaşımı geliştirilmiştir. Bunun ışığında tahliye damperi ile verimin artırılması veya enazından tesisin önceden planlanmış olan verim hedeflerine ulaşması sağlanabilir.

2. Biyogaz

Fosil yakıtların oluşturduğu zararlardan göz önünde bulunduğunda yenilenebilir enerji kaynaklarının önemi ortaya çıkmaktadır. 2015 yılında Dünya çapında üretilen enerji kaynakları dağılımı Şekil 1' de gösterilmiştir (1).

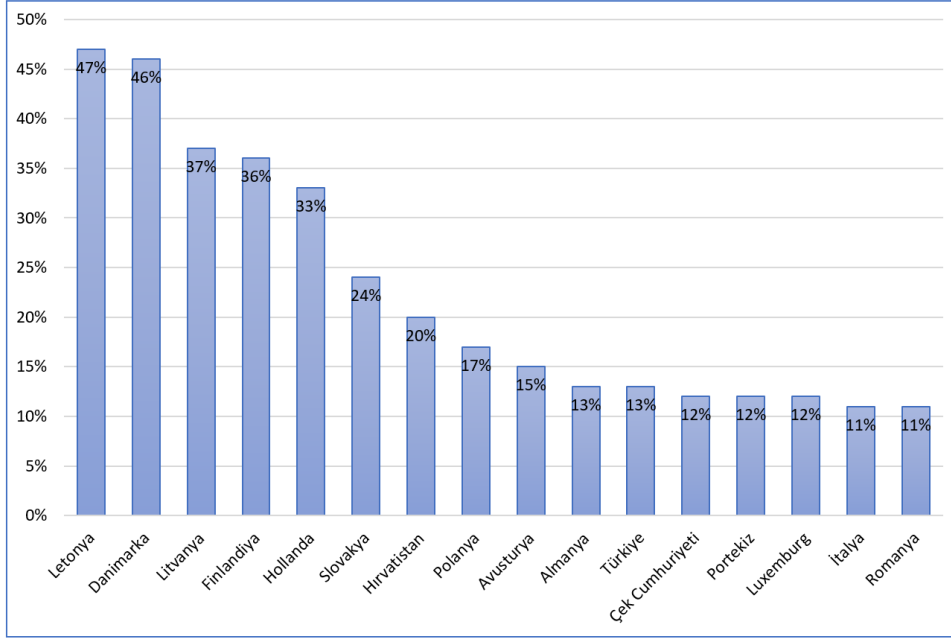
Şekil 1. 2015 yılında Dünya çapında üretilen enerji kaynakları dağılımı (1)

Biyogaz genellikle üretilen yerde tüketildiği için o bölgenin atık yönetimine önemli katkı sunmaktadır. Biyogaz içerisindeki CO₂ parçacıklarının, su buharı ve hidrojen sülfür gibi çeşitli maddelerden arındırıldığında doğalgaz sistemine bağlanmakta böylelikle biyogazın boşa kullanılmasının önüne geçilmiş olmaktadır (2).

Biyogaz yakıtı ile oluşan egzoz gazı emisyon değerleri diğer yakıtlardan daha düşük olduğu bilinmektedir. Biyogazın içerisinde önemli miktarda bulunan metan diğer dizel, benzin ve likit petrol gaza göre daha az karbon içermektedir. Karbon miktarının az olması CO₂ emisyonlarının az olması demektir. Bazı yakıtların emisyon değerleri Şekil 2’de gösterilmektedir (3).

3. Kojenerasyon

Aynı anda elektrik ve /veya mekanik güç elde edilen sisteme kojenerasyon adı verilmektedir. Avrupa ülkelerinde kojenerasyon kurulu gücün toplam kurulu güce oranını yüzdesel olarak Şekil 2’de gösterilmektedir [4].

Şekil 2. Avrupa ülkelerinde kojenerasyon kurulu gücün toplam kurulu güce oranı [4]

4. Biyogaz Yakıtlı Kojenerasyon Sisteminin Veriminin İncelenmesi

Kojenerasyonda verim için kullanılan kaynaklar; motor gücü – motor ısı, soğutma yağı ve baca gazı ısısı şeklinde sıralanmaktadır (4).

Biyokütle ile elektrik üretimi ve atık ısı değerlendirme için yapılan kojenerasyon tesislerinin sürdürülebilir ekonomik katkı ile birlikte verimlilik değerleri %70 ile %90 seviyelerini bulmaktadır. Bu durum atık-atık su geri kazanımı, CO₂ üretim dengesi, emisyon değerleri ve tesislerin kendi ikame alınında üretilen enerjinin tüketilmesi bakımından verimliliğini ortaya koymaktadır (6).

Bilindiği gibi kojenerasyon tesislerinde, aynı anda elektrik ve ısı enerjisi birlikte üretilerek yakıtın kimyasal enerjisinden daha yüksek oranda faydalanma imkânı bulunmaktadır. Kojenerasyon tesisleri ısı üretimin yanında soğutma grubu eklenerek trijenerasyon sistemine dönüştürülmesi durumunda, yaz sezonunda soğutma amaçlı çalıştırılması veya tesisin herhangi bir yerinde bu amaca yönelik çalıştırılarak sistemin yıllık kullanım miktarının artırılmasına olanak sağlamaktadır.

Kullanım amaçlarına göre uygun seçilen kojenerasyon tesislerinin verimlerini artırmaya yönelik tasarım aşamasında ve kullanım aşamasında değişik metodlar önerilmekte ve kullanılmaktadır. Bu çalışmada gaz türbinli kojenerasyon sistemlerinin verimini artırma yöntemleri incelenecektir. Sisteminin tasarım aşamasında maksimum verimde çalışabilmesi için çevrimin çalışma şartlarının ortaya konulmalıdır. Ayrıca yine tasarım aşamasında mümkün olan verim artırma metotlarının çok iyi bir şekilde etüt edilerek sistemle entegrasyonu sağlanmalıdır.

Kojenerasyon sistemlerinin verimini artırmak için Karaali R, Öztürk İ. tarafından bir çalışma yapılmıştır. Örnek olarak bir kojenerasyon tesisi seçilmiş ve çeşitli yöntemler ortaya konulmuştur. Bu yöntemler yakıt ve yanma havasının ön ısıtması, aynı üniteden üretilen buharın yanma odasına verilmesi ve kompresör hava girişinin soğutulmasıdır. Bu yöntemlerden yakıt ve yanma havasının ön ısıtma yapılmasının bu yöntemlerden en iyi verim alınan bir yöntem olduğu ortaya konulmuştur (5).

Bu bildiri kapsamında yapılan incelemede kojenerasyon sistemlerinde yukarıda bahsi geçen konuların yanında, yapılan egzoz tasarımının sisteminin verimliliğini dolaylı olarak etkilediğinden bahsedilmiştir. Bunun için pratikte karşılaşılan zorluklar ve ortaya çıkan sorunlarla birlikte ele alınmıştır. Yapılan saha araştırmaları ve kullanıcı geri bildirimleri sonucunda egzoz tasarımında genel anlamda iki temel sorunla karşılaşıldığı gözlemlenmiştir.

- Bunlardan birincisi; sistemdeki ekipmanların basınç kayıplarının eksik veya hatalı alınması sonucunda, sistemden planlanan verimin tam anlamıyla alınamaması.

- İkincisi ise; sistem tasarımında herhangi bir sıkıntı gözlemlenmediği halde, bazı durumlarda ani basınç artışıyla sistemin herhangi bir yerinde özellikle egzoz borularında deforme ve sistemin çalışmasında aksalıklar meydana gelmesidir. Bunların sonucunda verim düşmesi söz konudur.

4.1 Ekipman Basınç Kayıplarından Oluşan Hatalı Egzoz Tasarımı

Bu çalışma kapsamında incelenen kojenerasyon tesisinde kurulacak egzoz sistemlerinin, kesit hesabının yapılması önemli bir etkiye sahiptir. Egzoz borularının kesit hesabında; gaz motorunun ısıl kapasitesi, sistemde bulunan atık gaz kazanı ve/veya ekonomizer, susturucu, üç yollu klape vb. basınç kaybı girdilerinin doğru girilmesi önem arz etmektedir. Bu girdilerden herhangi birinin eksik veya hatalı alınması sistemin çalışmasını engelleyerek sistemden istenen verimin elde edilmesinin önünde önemli bir engeldir.

Sistemin tasarımı yapılıp, montaj işlemi bittikten sonra mevcut egzoz sisteminde, basınç düşüşü şikayeti alınmıştır. Egzoz sistemi üzerinde yapılan incelemelerde tasarımda ve hesaplamalarında herhangi bir hata bulunmamasına ve egzoz boru çaplarının doğru seçilmiş olmasına rağmen, egzoz sisteminde çekiş sorunu yaşanmakta olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumdan dolayı motor üreticisi resmi olarak sistemi devreye almak istememiş, alsa da ürün garantisi verilemeyeceğini müşteriye bildirmiştir.

4.2 Ani Basınç Artışı ile Egzoz Sisteminin Deforme Olması

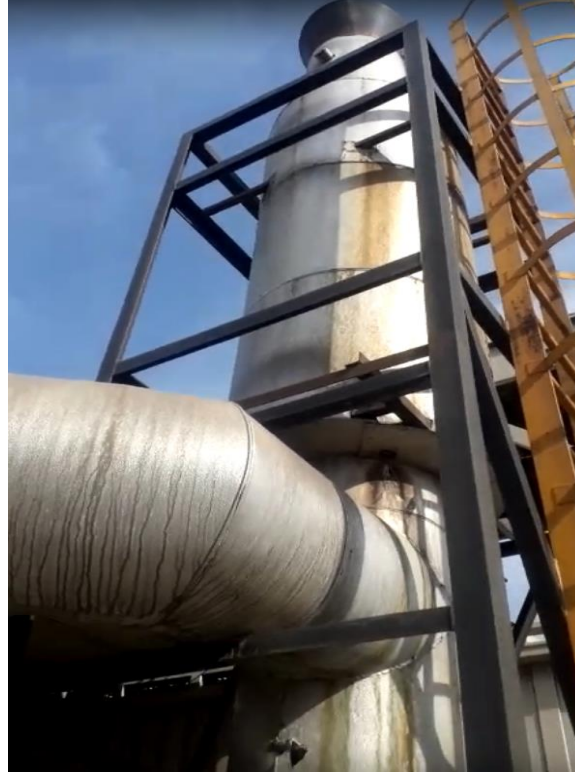
Randımanlı çalışan egzoz boru sistemlerinde ise gerekli hesaplamalar yapılıp istenilen verim tam anlamıyla alınsa da sistemde bazen aşırı yüklenme vb. durumlardan olayı ani egzoz gazı basınç artışı ortaya çıkmaktadır. Bu bulunan ekipmanlara özellikle egzoz gazı tahliye borularına zarar vermektedir. Bu zarar kalıcı hasarlara neden olmakta ve bu hasarı giderecek zaman zarfında sistemin durmasına sebebiyet vermektedir. Sistemin durmadığı durumlarda ise sistem çalıştırılarak hem çevre hemde insan sağlığı açısından istenmeyen durumlara yol açma ihtimali bulunmaktadır. Bu durum sistemin çalışması açısından planlanan bir durum değildir.

Tablo 1 'de gösterildiği üzere İstanbul-Hasdal biyogaz üretim tesisi günlük planan kabul edilecek atık miktarı ve bunun karşılığında üretilen biyogaz ve elektrik miktarı gösterilmiştir (7). Bu tablodaki veriler dikkate alındığında daha önceden planan üretimler saatlik olarak gecikse dahi sistemin çalışması açısından önemli kayıplar oluşturacağı görülmektedir. Bu da egzoz boru tasarımının verimini önemli ölçüde etkilediğini gözönüne sermektedir.

Tablo 1 İstanbul-Hasdal Biyometanizasyon Projesi (7)

Yatırım Bütçesi	4-5 Milyon €	
Günlük Kabul Edilecek Atık Miktarı	150 ton/gün	45.000 ton/yıl
Hedeflenen Biyogaz Miktarı	750 m ³ /saat	5.400.000 m ³ /yıl
Elektrik Enerjisi Üretimi (Net)	1057 kWh/saat	8.456.000 kWh//yıl
Üretilen Gübre	50 ton/gün	15 000 ton/yıl

Ani basınç artışıyla beraber egzoz sisteminde deformeler oluşmaktadır. Bunlar sistemin çalışmasına engel teşkil etmekte verimi düşürmektedirler. Şekil 3, Şekil 4'te görüldüğü gibi egzoz borusunun deforme olmuş görüntüsü vardır. Fazla basınç, egzoz sacını parlatmış suyun oradan çıkmasına neden olmuştur.

Şekil 3. Egzoz sisteminde oluşan deformeler

Şekil 4. Egzoz sisteminde oluşan deformeler

Şekil 5 ve Şekil 6' da egzoz sisteminde ani basınç sonucu oluşan vakumun egzoz sac kaplamasındaki deforme görüntüleri gösterilmektedir.

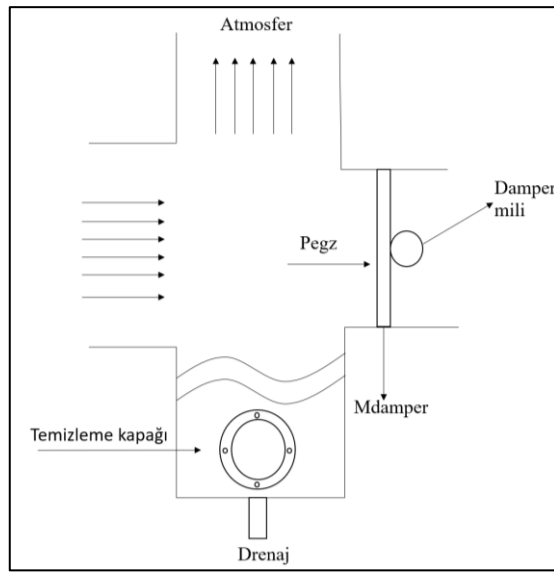
Şekil 5. Egzoz sisteminde oluşan deformeler

Şekil 6. Egzoz sisteminde oluşan deformeler

Bu basınç artışının ne zaman ve ne kadarlık bir oranda olacağı gözlemlenememektedir. Bundan dolayı egzoz tasarımının hangi mukavemet değerlerine göre tasarlanacağı kestirilememektedir. Kullanılan malzemelerin fiziksel özelliklerinin seçimi, et kalınlıkları ve egzoz borusunun çapı için akış hesabı normal şartlara göre yapıldığı için bu durum dikkate alınmamaktadır. Bu oluşan ani basınç artışı aynı zamanda vakumlamayı beraberinde getirmektedir. Basınç artışında sistem borunun herhangi bir yerini patlatarak veya jet cap başlılığını yerinden kopararak kendini deşarj etmiş olmaktadır. Bu şekilde bir tahliye olmazsa (boru et kalınlıkları da bu sebeple artırılmış ise) boru deforme olamayacağından sistemin bağlı olduğu saportlarda deformeler gözlenebilir. Bu da geri dönülemez maddi hasarlara ve can kayıplarına neden olabilmektedir.

Bu ani basınçın deşarj edilmesi için egzoz sistemine tahliye damperi adı verilen bir ekipmanın konulması fikri ortaya çıkmıştır. Bu sistemin nasıl olması yapılacağı ile ilgili tasarım ortaya konulmuştur. Bu tasarımın şematik çizimi Şekil 7’de gösterilmiştir.

Şekil 7. Tahliye damperi tasarımı şematik çizim

Buradaki tasarımda, sisteme konulacak bir sensör vasıtasıyla, sistemin anlık basıncı ölçülebilecektir. Bu sistemin birebir prototip tasarımı ortaya konduğunda, sisteme istenilen ayar değeri girilerek bunun üzerindeki değerlerde kontrol mekanizmasının motor yardımıyla tahliye damperinin açılması ve sistemdeki fazla basınç anlık tahliye edilmesi amaçlanmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER.

Geri kazanım ve sürdürülebilir atık yönetimi açısından biyogaz üretim tesislerinin önemi ortaya konmuş, bu tesislerdeki kojenerasyon sistemleri incelemeye alınmıştır. Bu sistemlerin veriminin artırmak için gerekli yöntemler araştırılmış literatür taraması yapılmıştır. Literatür taramasında kojenerasyon tesislerinin verimini artırmada yakıt -yanma havasının ön ısıtma işlemine tabi tutulması, sistemden elde edilen buharın yanma odasına püskürtülmesiyle etkili olduğu gösteren çalışmalar öne çıkmaktadır. Bu etkilere paralel olarak bu çalışmada egzoz sisteminin tasarımının verimliliğe doğrudan etkili olduğu öne sürülmüş ve bunun örnekleriyle açıklaması yapılmıştır. İstanbul-Hasdal biyogaz üretim tesisi günlük planlanan -kabul edilecek atık miktarı ve bunun karşılığında üretilecek biyogaz, elektrik miktarı verileri örnek olarak verilmiştir. Bu veriler dikkate alındığında daha önceden planan üretimler saatlik olarak gecikse dahi sistemin çalışması açısından önemli kayıplar oluşturacağı görülmektedir. Bu egzoz boru tasarımının verimini önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Böylelikle egzoz tasarımının önemini ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmanın sonucunda egzoz sistem tasarımını etkileyen iki ana faktör olduğu, bunlar birincisinin ekipman basınç kayıplarından oluşan hatalı egzoz tasarımı, ikincisinin ise ani basınç artışı ile egzoz borularının deforme olması şeklinde tespitler yapılmıştır. Bu sorunların çözülmesi amacıyla karşılayan tahliye damper tasarımı gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bu gereksinimleri karşılayacak tahliye damperinin tasarımının nasıl yapılacağı şematik olarak ortaya konmuştur. Daha sonraki çalışmalarda egzoz damperinin tasarımı detaylı araştırma konusu olabilir.

KAYNAKÇA

1. Adıgüzel E, (2018) . Avrupa Birliğinin Yenilenebilir Enerji Dinamikleri ve Türkiye'nin Uyumu. Başkent Üniversitesi, Yüksek lisans Tezi, Ankara
- 2 .Yılmaz V. Sürdürülebilir Bir Sistemde Biyogazın Yeri. Yenilenebilir Enerji Kaynakları Sempozyumu 2019, Diyarbakır.
3. Eyidoğan M. Biyogazın Saflaştırılması ve Motorlu Taşıtlı Yakıtı olarak Kullanılması. Mühendis ve Makine.cilt:49 Sayı:54
4. Gül Ö, Beltir V. Bir Ticari İşletmede Kurulacak Kojenerasyon veya Treijenerasyon Sistemlerinin Ekonomik Analizi. İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik- Elektronik Mühendisliği.
5. Karaali R, Öztürk İ. Gaz Türbinli Kojenerasyon Sistemlerinin Veriminin iyileştirilme Yöntemlerinin İncelenmesi. Mühendis ve Makine.cilt:49 Sayı:577
6. Roubaut A, Favrat D. Improving performances of a lean burn cogeneration biogas engine equipped with combustion prechambers. Science Direct Fuel 84 (2005) 2001–2007
- 7 .Yıldız Ş, Saltabaş F, Balahorli V, Sezer K, Yağmur K. Organik Atıklardan Biyogaz Üretimi, Projesi İstanbul Örneği. TÜRKAY 2019 Türkiye Katı Atık Yönetimi Sempozyumu, YTÜ, 15-17 Haziran 2019, İstanbul

Öğretmenlerin Sınıf Yönetimindeki Demokratik Tutum Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi

Mustafa SAYİM

Bartın Üniversitesi E.B.E YL Öğrencisi

Dr. Öğretim Üyesi Mustafa KOCAARSLAN

Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Öz

Bu araştırma farklı eğitim kademelerinde görev yapan öğretmenlerin sınıf yönetiminde ne düzeyde demokratik tutum sergilediklerini ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Araştırmada nicel araştırma türlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini 2019-2020 eğitim öğretim yılında Bartın il merkezindeki devlet okullarında görev yapan 73 erkek 77 kadın olmak üzere toplam 150 öğretmen oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak yazar tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ve Demirtaş (2004) tarafından geliştirilen “Demokratik Sınıf Yönetimi Ölçeği” kullanılmıştır. Verilerin analizinde öğretmenlerinin sınıf yönetimindeki demokratik tutumlarının cinsiyet değişkeni açısından karşılaştırılmasında t testi; mesleki kıdem, görev yaptığı kademe ve okuduğu kitap sayısı açısından karşılaştırılmasında Tek Yönlü Varyans analizi yapılmıştır. Elde edilen verilerin analizleri sonucunda öğretmenlerin sınıf yönetiminde sergiledikleri demokratik tutumlarının orta düzeyin üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öğretmenlerin sınıf yönetiminde demokratik tutumlarının cinsiyet, kıdem, öğretmenlerin görev yaptıkları öğreti kademe, sınıf yönetimi ve demokratik tutum ile ilgili okudukları kitap sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular literatür ışığında yorumlanarak uygulamaya yönelik çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sınıf Yönetimi, Demokratik Tutumlar, Öğretmen Görüşleri

1. GİRİŞ

Sınıf kavramı öğretimin gerçekleştirildiği mekanı, mekanın içerisinde yer alan materyalleri, öğretmeni ve öğrenciyi de kapsamaktadır. Kısaca ifade edecek olursak sınıf, öğretmenin öğrenciler ile buluşma yeridir (Çalık, 2004). Bu buluşma yeri, öğretmen ile öğrencinin yüz yüze bulunduğu, eğitim öğretim faaliyetlerinin hedeflediği davranışlarının oluşmaya başladığı yerdir. Eğitimin temel kaynakları sınıfta bulunur bu aşamada sınıf yönetimi, eğitim öğretimin ilk aşamasını oluşturur. Bu bağlamda eğitim öğretim faaliyetlerinin başarısı, çoğunlukla, sınıf yönetiminin başarısına bağlı olduğu söylenebilir (Başar, 1999).

Sınıf yönetimi, önceleri öğretmenin sınıfta hâkim olduğu, otoriteye ve disipline dayanan bir süreç olarak düşünülürken, günümüz anlayışında, sınıf ortamının düzenlenerek öğrenmeyi geliştirici hale getirildiği süreci ifade eden bir disiplindir. Sınıf yönetimi, sınıf içerisinde gerçekleşen tüm durumların ve öğretim faaliyetlerinin yönetilmesidir (Çınar, 2010). Sınıf ortamında çekingenlik, korku gibi eğitim öğretim faaliyetlerini engelleyici faktörler olmamalıdır. Sınıfta duyu temelli demokratik bir ortam yaratılması durumunda akademik başarının da artacağı varsayılmaktadır.

Sınıf yönetimi becerileri donanımına sahip olan öğretmenlerin, verimli ve pozitif sınıf ortamı oluşturdukları ve daha başarılı öğretmen oldukları araştırmalar ile ortaya konmuştur (Karakelle, 2005). Öğretmenlerin sınıf içinde sergiledikleri demokratik sınıf yönetimi uygulamaları öğrencinin akademik başarısı özelinde belirleyici olduğundan, eğitimcilerin, sınıf yönetimi alanında yeterliklere sahip ve uygulama pratikleri olmalıdır (Erden 2008, İlgar 2000)

Demirsöz (2010) demokratik tutumu, “bireyin haklara saygı, kişiliğe saygı, adalet, sorumluluk, eşitlik, açık görüşlülük, dürüstlük, hoşgörü, işbirliği, takdir, yol göstericilik, yardımseverlik gibi ilkeleri benimseme, davranış haline getirme, hazır oluş ve vaziyet alış yetisi” şeklinde ifade etmiştir. Koç’a (2008) göre ise demokratik değer, tutum ve davranışların yaygınlaşması ve demokrasinin hakim kılınması için hayat boyu eğitime ihtiyaç vardır. Bütün bu özellikler demokratik tüm devletlerde sağlanmaya çalışılırken bireyin iyi bir demokrasi eğitimi almış olması onun sağlam bir kişiliğe sahip olması ve bu kişiliğine bağlı tutumlarından anlaşılır.

Sınıf ortamı öğrencinin yaşantısında aile faktöründen sonra gelen ikinci derecede öneme sahip ilişkiler sistemidir. Sınıfta öğrenciler, ailelerinden edindiklerinin üzerine yeni davranışlar kazanır, çeşitli bilgiler edinir ve eğer olumsuz davranışları ya da öğrendikleri varsa değiştirilmeye çalışılır olumlu davranış ve öğrendikleri ise daha da geliştirilmeye çalışılır (Demirtaş, 2012, s. 5).

Öğretmenin sınıf yönetiminde demokratik tutum merkezli yönetim sergilemek çok önemlidir. Sınıf yönetiminde öğretmen yol gösterici görevi görmelidir. Öğretmen sınıfı yönetmek otorite kurmaya çalışmak yerine öğrencilerin kendilerini yönetebilmelerine imkan vermelidir (Başar, 2012, s. 16). Bu noktada öğretmen kendisini öğrencilerin üzerinde bir makam olarak görmeyip kendisini de öğrenciler ile eşit haklara sahip bir paydaş olarak görmelidir. Sınıf yönetimine bu noktadan bakan bir öğretmenin öğrencileri de demokratik tutum ve davranışlar kazanmak yolunda çok önemli bir adım atmış sayılmaktadır.

Okullarda demokratik tutum ve davranışların işe koşulmasıyla bilinçli bireyler yetiştirilebilir. Bu bireyler, toplumsal kararlara aktif bir şekilde katılıp sorumluluklarını ve haklarını yerine getirirler. Bu bakımdan kişi ülke demokrasisinin gelişmesine katkıda bulunurken diğer taraftan da kendi yaşam standardını arttıracaktır (Sağlam, 1997). Bununla birlikte demokratik bir sınıf yönetimi öğrenci başarısını da pozitif yönde etkiler. Böyle bir ortamdaki öğrencini de demokratik açıdan tutum ve davranışları da geliştirecektir (Yağcı, 1998, s. 21).

Alan yazın incelendiğinde bu alanda yapılmış birçok araştırmaya rastlanmaktadır. Gözütok (1995), "Öğretmenlerin Demokratik Tutumları" adlı araştırmasında öğretmenlerin demokratik tutumlarını araştırmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre, kıdemleri farklı öğretmenlerin demokratik tutum puan ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, çocuk sahibi olup olmama ve çocuk sayısı değişkenleri açısından da öğretmenlerin demokratik tutum puan ortalamaları arasında anlamlı farklılaşma olmadığı ortaya çıkmıştır.

İlköğretim sınıf öğretmenlerinin demokratik tutumlarını belirlemek amacıyla Taçman (2006).Araştırma sonuçlarına göre bayan öğretmenlerin; 0-5 yıl ile 30 yıl üzeri kıdeme sahip olan öğretmenlerin ve yüksek lisans mezunu öğretmenlerin demokratik tutum düzeyleri daha yüksek çıkmıştır.

Toper (2007), ilköğretim ikinci kademedeki görev yapan öğretmenlerin demokratik tutum ve davranışları sergileme düzeylerini araştırdığı çalışmada ilköğretim ikinci kademe öğretmenlerinin demokratik tutum ve davranışları yeterli düzeyde sergilemedikleri ortaya çıkmıştır. Yalçın (2007),genel liselerde görev yapan öğretmenlerin sınıf yönetimindeki demokratik davranışları sergileme düzeylerini öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre belirlemeyi amaçlamıştır. Genel lise öğretmenlerinin sınıf yönetimindeki davranışlarının demokratikliğine ilişkin öğrenci görüşlerine göre ise öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre kız öğrenciler lehine; öğrenim gördükleri sınıf değişkenine göre ise 1. sınıf öğrencileri lehine anlamlı bir biçimde farklılaşma görüldüğü ortaya çıkmıştır.

Yapılan çeşitli araştırmalarda demokratik tutum sergileyen eğitimcilerin demokratik davranışları olarak öğrencilerin duygu, düşünce ve ihtiyaçlarını önemseyen, samimi, öğrenciye güven veren, işbirlikli, eleştirilere fırsat tanıyan, iletişim becerileri yüksek ve öğrencilerin aktif katılımını destekleyen özellikler sayılmaktadır (Bilgin, 1996; Kale, 1998). Bu doğrultuda demokrasi karşılığının daha çok toplumun yaşam alanlarında sergilendiği bir kavramdır. Demokrasinin bir kavram olarak özelden genele yani insandan topluluğa doğru bir evrim yaşamasında eğitimciler kritik bir konuma sahiptir (Elkatmış, 2014). Bundan dolayı eğitimcilerin okullarda hangi düzeyde demokrasi yanlısı davranışlar sergilediği, eğitimcilerin demokratik davranışlarını hangi değişkenin ne oranda etkilediğinin tespit edilmesi; demokratik sınıf ortamlarının oluşturulmasında geliştirilmesi gereken yönlerin belirlenmesi açısından önemlidir.

Araştırmanın Önemi

Öğretmenlerin sınıf yönetimindeki demokratik tutumlarını konu alan araştırmaların büyük çoğunluğunda çalışma yapılan öğretmenlerin hepsinin aynı eğitim öğretim kademesinde görev yaptığı tespit edilmektedir. Bu çalışmada öğretmenlerin farklı eğitim öğretim kademelerinde görev yapmasına dikkat edilmektedir bu bağlamda araştırmanın değişkeni olarak görev yapılan eğitim öğretim kademesi belirlenmiştir. Günümüzde bir öğrenci sorunu olarak görülen kitap okuma alışkanlığı aslında toplumumuzun geleninde bulunmaktadır çalışmamızda öğretmenlerin alanlarında okuduğu kitap sayısına göre incelenmiş olması yönüyle de alana katkı sunacağı öngörülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı farklı eğitim kademelerinde görev yapan öğretmenlerin sınıf yönetiminde ne düzeyde demokratik tutum sergilediklerini ortaya çıkarmaktır. Bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır :

1. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetiminde sergiledikleri demokratik tutumlar ne düzeydedir ?
2. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetiminde sergiledikleri demokratik tutumları cinsiyet, mesleki kıdem ,görev yaptıkları eğitim kademesi ve sınıf yönetimi alanında okudukları kitap sayısı değişkenlerine göre anlamlı farklılıklar göstermekte midir ?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Öğretmenlerin sınıf yönetiminde sergiledikleri demokratik tutum düzeylerini belirlemeyi hedefleyen bu çalışmada nicel araştırma türlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modelleri, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar,1995, s. 79). Bu çalışmada araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetimindeki demokratik tutumlarının cinsiyet, mesleki kıdem, görev yaptığı kademe, alanda okuduğu kitap sayısı gibi değişkenler açısından nasıl bir farklılık gösterdiğini belirlemek amaçlandığından tarama modeli tercih edilmiştir.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2019-2020 öğretim yılının ilk döneminde Bartın ili merkez ilçesindeki 16 farklı eğitim öğretim kademelerinde görev yapan 150 öğretmen oluşturmaktadır. Çalışma grubu belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolay ulaşılabilir durum örneklemesinde araştırmacı yakın ve erişilmesi kolay bir durum seçtiği için, bu örnekleme araştırmacıya hız ve pratiklik kazandıran bir örnekleme yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Çalışmaya katılan öğretmenlere ilişkin kişisel bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Demografik Özellikleri

Kişisel Özellikler	f	%
Cinsiyet		
Erkek	73	48,66
Kadın	77	51,33
Kademe		
İlkokul	55	36,66
Ortaokul	55	36,66
Lise	40	26,66
Kıdem		
1-5	31	20,66
6-10	30	20,00
11-15	37	24,66
16-20	19	12,66
21 ve yukarısı	33	22,00
Kitap Sayısı		
1-5	67	44,66
6-10	31	20,66
11-15	12	8,00
16-20	11	7,33
21 ve yukarısı	29	19,33
TOPLAM	150	100

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin %48,66'sının (f=73) erkek, %51,33'ünün (f=77) ise kadın olduğu; %36,66'sının (f=55) ilkököl, %36,66'sının (f=55) ortaoköl, %26,66'sının ise lise kademelerinde görev yaptığı, %20,66'sının (f=31) mesleki kıdeminin 1-5 yıl arasında, %20,00'inin (f=30) 6-10 yıl, %24,66'sının (f=37) 11-15 yıl, %12,66'sının (f=19) 16-20 yıl, %22,00'inin ise (f=33) 21 yıl ve üzerinde olduğu, %44,66'sının (f=67) okuduğu kitap sayısı 1-5 arasında, %20,66'sının (f=31) 6-10, %8,00'inin (f=12) 11-15, %7,33'ünün (f=11) 16-20 , %19,33'ünün ise (f=29) 21 ve üzerinde olduğu anlaşılmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama araçları olarak, araştırmacı tarafından hazırlanan sınıf öğretmenlerinin kişisel bilgileri hakkında 4 maddelik (cinsiyet, mesleki kıdem, görev yaptıkları eğitim öğretim kademesi, sınıf yönetimi veya demokratik tutum alanlarında okudukları kitap sayısı) bir "Kişisel Bilgi Formu" ve sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimindeki demokratik tutumlarını çeşitli değişkenler açısından incelemek için Demirtaş (2004) tarafından geliştirilen "Demokratik Sınıf Yönetimi Ölçeği" kullanılmıştır.

2.3.1. Demokratik Sınıf Yönetimi Ölçeği

"Demokratik Sınıf Yönetimi Ölçeği" Demirtaş (2004) tarafından geliştirilmiştir. Veri toplamak amacıyla geliştirilen, "Demokratik Sınıf Yönetimi Ölçeği"nde yer alan maddeler Likert tipi ve beşli olarak derecelendirilmektedir. Dereceleme maddeleri; "Hiçbir zaman", "Nadiren", "Ara sıra", "Çoğu zaman" ve "Her zaman" seçeneklerinden oluşmaktadır. "Demokratik Sınıf Yönetimi Ölçeği"nin geliştirilmesi sürecinde ilk olarak ilgili literatür taranmış ve demokratik tutum ve davranışlarla ilgili ifadeler yazılmış, bu ifadeler ölçek biçiminde düzenlendikten sonra, uzman görüşlerine paralel olarak 30 maddelik, 1'den 5'e doğru giden Likert tipi bir ölçek olarak yeniden düzenlenmiştir. 2002-2003 eğitim- öğretim yılında İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler üzerinde yapılan ön uygulama sonrasında ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarına geçilmiştir. Ölçeğin yapı geçerliği için faktör analizi yapılmış, faktör analizinde temel bileşenler ve varimax dik döndürme teknikleri uygulanmıştır. Bu analizler sonrasında ölçek 25 maddelik bir ölçek olarak son şeklini almıştır. Ölçeğin güvenilirlik çalışmaları kapsamında ise Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmış ve .76 olarak bulunmuştur. Yapılan analizler sonucunda ulaşılan değerler, ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği için yeterli bulunmuştur.

Yalçın (2007) tarafından yapılan araştırma için bu ölçek maddeleri yeniden düzenlenerek, 2005-2006 eğitim-öğretim yılında yeniden bir ön uygulama yapılmıştır. Veri toplama araçlarının güvenilirliğinin bir göstergesi olan iç tutarlılığını belirlemek için yeniden Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmış ve öğrenci uygulaması için .76 ve öğretmen uygulaması için .86 olarak bulunmuştur. Ölçeğin bu şekli üzerinde yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları sonucu veri toplama aracı olarak kullanılması uygun görülmüştür.

Bu araştırma kapsamında farklı okul ve kademelerden 150 öğretmenin görüşleri alınmıştır. Çalışmaya katılan öğretmenlerin anket maddelerine vermiş oldukları cevapların güvenilirliğinin belirlenmesi amacıyla Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Alpha güvenilirlik katsayısı ise .86'dır. Güvenirlik katsayısı .60 ve üstünde olan ölçekler oldukça güvenilir,.80 ve üstünde olan ölçekler ise yüksek düzeyde güvenilir ölçekler olarak kabul edilmektedir (Özdamar, 1999).

2.4. Veri Toplama Süreci

Araştırmadan elde edilen veriler 2019-2020 eğitim-öğretim yılının ilk döneminde Bartın ili Merkez ilçesinde görev yapmakta olan 150 öğretmenden toplanmıştır. Gerekli izinler alındıktan sonra çalışmada kullanılan ölçme araçları öğretmenlerin uygun olduğu bir zaman diliminde grup olarak uygulanmıştır.

Önce kişisel bilgi formu ardından ise okuma tutum ölçeği sunulmuştur. Ortamın sessiz olmasına ve dikkat dağıtıcı unsurlardan arındırılmasına özen gösterilmiştir.

2.5. Verilerin analizi

“Sınıf Yönetiminde Demokratik Tutum Ölçeği” ile elde edilen verilerin analizi SPSS

21.00 istatistik paket programı aracılığıyla yapılmıştır. Verilerin analizleri gerçekleştirilmeden önce normallik varsayımı kontrol edilmiştir. Bu doğrultuda öncelikle çarpıklık ve basıklık katsayısı hesaplanmış, sonuçlar Tablo 2’de gösterilmiştir

Tablo 2. Verilerin normalliğine ilişkin istatistiksel değerler

Değişkenler	Ort.	Med.	Mod	Çarpıklık	Basıklık
SYDTÖ	3,7843	24,25	28,75	-1.022	1.844

Not. SYDTÖ : Sınıf yönetiminde demokratik tutum ölçeği

Tablo 2 incelendiğinde elde edilen verilerin merkezi eğilim ölçülerinin (ortalama, medyan ve mod) birbirine yakın değerler aldığı ve çarpıklık ve basıklık katsayısının -2 ile +2 arasında yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla verilerin normallik varsayımını karşıladığı söylenebilir. Bununla birlikte yapılan Kolmogorov-Smirnov testi sonucu da bu varsayımı desteklemektedir ($p>0.05$).

Araştırmadan elde edilen puanların genel ortalaması 5’li Likert tipi ölçeğine göre 1.00-

1.80 aralığında “tamamen katılmıyorum”, 1.81-2.60 aralığında “katılmıyorum”, 2.61-3.40 aralığında “kararsızım”, 3.41-4.20 aralığında “katılıyorum” ve 4.21-5.00 aralığında ise “kesinlikle katılıyorum” şeklinde değerlendirilmiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetiminde sergiledikleri demokratik tutumların ne düzeyde olduğunu tespit etmek için kullanılan puan aralığı Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Öğretmenlerin Sınıf içi Demokratik Davranışlar Ölçeğinden Alınan Puanların Hangi Düzeyde Kaldıklarını Belirlemek Amacıyla Kullanılan Puan Aralıkları

Puan Aralığı	Düze y
1.0 – 1.8	1
1.8 – 2.6	2
2.6 – 3.4	3
3.4 – 4.2	4
4.2 – 5.0	5

3. BULGULAR

Bu bölümde, araştırma ile elde edilen bulgular araştırmanın alt problemleri doğrultusunda ele alınmaktadır. Bu bağlamda; “demokratik tutum ölçeği”ne ilişkin betimsel veriler ortaya konulduktan sonra ilköğretim araştırmaya katılan öğretmenlerin cinsiyet, mesleki kıdem , görev yaptıkları kademe ve kitap sayısı değişkenleri açısından “demokratik tutum düzeyi” bakımından bir farklılaşma olup olmadığına ilişkin sorulara cevap aranmıştır.

3.1 Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorumlar

3.1.1. Öğretmenlerinin Demokratik Tutum Düzeylerine İlişkin Bulgular ve Yorumlar

Araştırmaya katılan öğretmenlerinin sınıf yönetiminde demokratik tutumlara ilişkin bulgular ve yorumlar Şekil 1’de yer almaktadır.

Şekil 1. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetimindeki demokratik tutum düzeyleri

Şekil 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetimindeki demokratik tutum düzeylerinin %0,7’sinin ($f=1$) “hiçbir zaman”, %0’ının ($f=0$) “nadiren”, %10’unun ($f=15$) “ara sıra”, %87’sinin ($f=130$) “çoğu zaman” ve %2’sinin ($f=4$) “her zaman” aralığında yer aldığı görülmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde %89’unun ($f=134$) sınıf yönetiminde demokratik tutumlarının ortalamasının üzerinde olduğu dikkat çekmektedir.

3.1 İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular Ve Yorumlar

Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetiminde sergiledikleri demokratik tutumlarının cinsiyet, mesleki kıdem ,görev yaptıkları eğitim kademesi ve sınıf yönetimi alanında okudukları kitap sayısı değişkenlerine ilişkin anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koyan bulgular ve yorumlar yer almaktadır.

3.1.1. Öğretmenlerin Sınıf İçi Demokratik Tutum Puanlarının Cinsiyetlerine Göre Değişimi

Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf içi demokratik tutum puanlarının cinsiyetlerine göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin t testi sonuçları Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Öğretmenlerin Sınıf İçi Demokratik Tutum Puanlarının Cinsiyetlerine Gore Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin t Testi Sonuçları

Değişkenler	N	X	SS	sd	t	p
Kadın	77	3,83	,30650	,03493	-,397	,692*
Erkek	73	3,85	,30784	,03603	-,397	,692*

Not.p>.05

Tablo 5’de görüldüğü gibi çalışmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetiminde demokratik tutum puanlarının arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık yoktur. Hem erkek hem de kadın öğretmenler sınıf içi demokratik tutumlara ilişkin benzer özelliklere sahiptir. Her iki öğretmen grubu sınıfta demokratik davrandıklarını ifade etmektedir.

3.1.2. Öğretmenlerin demokratik tutumlarının mesleki kıdemlerine göre incelenmesine ilişkin bulgular

Araştırmanın “Sınıf öğretmenlerin demokratik tutumları meslekteki kıdem yıllarına göre farklılık göstermekte midir?” yönündeki alt problemi tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş sonuçlar Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Sınıf Yönetiminde Demokratik Tutumlar Ölçeği Puanlarının Mesleki Kıdem Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	0,176	4	0,044	0,461	0,764
Gruplar İçi	13,802	145	0,095		
Toplam	13,977	149			

Not.p>.05

Tablo 6’da görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğretmenlerin Sınıf Yönetiminde Demokratik Tutumlar Ölçeği puanlarının mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır (P= ,764; p>.05).

3.1.3. Öğretmenlerin demokratik tutumlarının görev yaptıkları eğitim öğretim kademesine göre incelenmesine ilişkin bulgular

Araştırmanın “Sınıf öğretmenlerin demokratik tutumları görev yaptıkları kademeye göre farklılık göstermekte midir?” yönündeki alt problemi tek yönlü varyans analizi

(ANOVA) ile incelenmiş sonuçlar Tablo 7 'de verilmiştir.

Tablo 7. Sınıf Yönetiminde Demokratik Tutumlar Ölçeği Puanlarının Görev Yaptıkları Kademeye Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	0,11	2	0,005	0,056	0,946
Gruplar İçi	13,967	147	0,095		
Toplam	13,977	149			

Not. $p > .05$

Tablo 7'de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğretmenlerin Sınıf Yönetiminde Demokratik Tutumlar Ölçeği puanlarının görev yapılan kademe değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F = ,056$; $p > .05$).

3.1.4. Öğretmenlerin demokratik tutumlarının okudukları kitap sayılarına göre incelenmesine ilişkin bulgular

Araştırmanın “Sınıf öğretmenlerin demokratik tutumları okudukları kitap sayısına göre farklılık göstermekte midir? ”yönündeki alt problemi tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş sonuçlar Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Sınıf Yönetiminde Demokratik Tutumlar Ölçeği Puanlarının Kitap Sayısı Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	0,569	4	0,142	1,539	0,194
Gruplar İçi	13,408	145	0,092		
Toplam	13,977	149			

Not. $p > .05$

Tablo 8'de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğretmenlerin Sınıf Yönetiminde Demokratik Tutumlar Ölçeği puanlarının kitap sayısı değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü

varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($F = ,194$; $p > .05$).

SONUÇ , TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sonuç

Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetiminde demokratik tutumları ortalamanın üzerinde bulunmuştur.
- Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetimindeki demokratik tutumları cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemiştir.
- Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetimindeki demokratik tutumları mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemiştir.
- Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetimindeki demokratik tutumları görev yaptıkları kademe değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemiştir.
- Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetimindeki demokratik tutumları okudukları kitap sayısı değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemiştir.

Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmada öğretmenlerin sınıf yönetiminde sergiledikleri demokratik tutumları belirlenen değişkenlere göre incelenmiştir. Araştırmada öğretmenlerinin sınıf yönetiminde demokratik tutumlara ilişkin puanların ortalaması ortalamanın üzerinde olduğu bulunmuştur. Öğretmenlerin demokratik tutumlarının ortalamanın üzerinde olması pozitif bir durum olarak değerlendirilebilir ama bu puanların en yüksek değere ulaşması için eğitimin tüm paydaşlarının ortak çalışmalar yürütmesi gerekmektedir. Bu noktada literatürde yapılan bazı çalışmaların bulguları öğretmenlerin sınıf içinde demokratik tutumlarının düzeyini yüksek olarak tespit etmiştir. Yalçın (2007) çalışmasında ortaöğretim öğretmenlerin sınıf yönetiminde gösterdikleri davranışların demokrasi ilkelerine uygunluğuna yönelik ifadelerinin oldukça olumlu seviyede olduğunu belirlenmiştir. Kiroğlu (2013) sosyal bilgiler öğretmenleri ile gerçekleştirdiği çalışmasında eğitimcilerin demokrasinin temelini oluşturan katılım, özgürlük eşitlik ve adaleti okul içinde öğrencileriyle beraber sağladıklarını belirttiklerini ifade etmiştir. Demirbolat (1999) ilkokulda görev yapan öğretmenlerinin demokrasi ortamını sağlamada kendilerinin çok iyi seviyede gördüklerini ifade ettiklerini tespit etmiştir. Ayrıca Yurtseven (2003) ile Büyükkaragöz ve Kesici (1996) çalışmalarında öğretmenlerin katılımcı, hoşgörüyü dayalı ve eşitliğe önem veren bir demokrasi anlayışına sahip oldukları tespit etmişlerdir. Özdaş, Ekinci ve Bindak (2014) ise araştırmalarında eğitimcilerin demokratik tutumlarının genel olarak yüksek seviyede olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Tüm bu çalışmalar ışığında gelecek nesil ile en yakın teması kuran öğretmenlerin bu teması demokratik ilkeler üzerine kurmuş olması toplumuz adına umut verici olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmada eğitimcilerin sınıf içi demokratik davranışlarının cinsiyete ve kıdemlerine göre anlamlı farklılık göstermediği sonucu tespit edilmiştir. Bu bulgular Yalçın'ın (2007) araştırmasını güçlendirir özelliğindedir. Alan yazında eğitimcilerin demokratik tutumlarının cinsiyet ve kıdeme göre istatistiksel olarak anlamlı farklılaşma olduğunu tespit eden araştırmalar da bulunmaktadır. Özdaş, Ekinci ve Bindak (2014), Taçman (2009), Karatekin, Merey ve Kuş (2013) çalışmalarında kadın öğretmenlerin demokratik tutumlarının erkek öğretmenlerden daha olumlu değer gösterdiği tespit edilmiştir. Taçman (2009) yaptığı araştırmada göreve yeni başlayan öğretmenler ile 30 yıldan fazla hizmeti olan öğretmenlerin diğer öğretmenlerden daha olumlu demokratik tutuma sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Tutumlar davranışları etkiler ancak davranışların tek belirleyicileri değildir (İnceoğlu, 2010). Öğretmenlerin sınıf yönetiminde demokratik tutumlarına ait puan ortalamaları cinsiyet ve kıdem değişkeninden bağımsız olarak ortalamanın üzerinde bir değerde olması toplumumuzun geleceği açısından büyük bir önem taşımaktadır. Farklı kademelerde farklı fiziksel ve zihinsel özelliklere sahip öğrencilerin demokratik tutum sergileyen öğretmenler ile bir arada olması demokrasinin temel değerlerini yaşayarak öğrenmelerini ve özümsemelerini sağlayacaktır. Eğitimin her kademesinde bu değerlerle büyüyen öğrenciler hayatları boyunca demokratik tutum ve davranışlar sergileyeceği düşünülmektedir.

Öğretmenlerin görev yaptıkları eğitim-öğretim kademesi ve sınıf yönetimi alanında okudukları kitap sayılarına göre sınıf yönetiminde demokratik tutum puanlarının ortalaması arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Bu bulgu Yalçın'da (2007) yaptığı çalışmayı destekler niteliktedir. Her eğitim öğretim kademesinin kendine özgü bir bakışı bulunmaktadır. Öğrencilerin her kademe farklı gelişimsel basamakların özelliklerini taşıdığını düşünecek olursak her kademe öğretmenlerinin sınıf yönetiminde karşılaşması muhtemel sorunlar farklılaşmaktadır. Ancak öğretmenlerin görev yaptıkları eğitim öğretim kademesine göre sınıf yönetiminde sergiledikleri demokratik tutumların değişmemesi öğretmenlerin davranışlarına hedef kitlelerinden ziyade insani değerlerinin daha ön planda olduğunu düşündürmektedir.

Bir öğrenci ilkokul, ortaokul ve lise dönemlerinde okullarında birbirlerinden çok farklı öğretmenlere temas etmektedir. Genel olarak cinsiyet, kıdem, görev yapılan eğitim öğretim kademesi ve alanda okuduğu kitap sayısı değişkenlerine göre sınıf yönetiminde sergiledikleri demokratik tutumlarının değişmemesi son derece önemli görülmektedir. Çünkü öğrencilerin hayatlarına dokunan öğretmenlerin birbirleri ile tutarlı olması onların demokratik tutumları hayatlarına taşımalarını kolaylaştıracaktır.

Yapılan bu araştırmada öğretmenlerin sınıf yönetiminde sergiledikleri demokratik tutumları kendi görüşleriyle belirlenmeye çalışılmıştır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda bu konuyla ilgili öğrencilerin kendi bakış açılarının tespit edilmesi önemli görülmektedir. Bununla birlikte karma yöntem kullanılarak hem öğretmen hem de öğrencilerin görüşleri ayrıntılı olarak ortaya konulabilir. Son olarak özel okullarında yer aldığı daha geniş örneklem grubuyla elde edilen sonuçlar karşılaştırılabilir.

KAYNAKÇA

Başar, H. (1999). *Sınıf yönetimi*. İstanbul: MEB Yayınları.

Başar, H. (2012). *Sınıf Yönetimi Öğretmen Kitabı*. Ankara: Morpa Kültür Yayınları.

Bilgin, H. (1996). *Okulöncesi eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin öğretmenlik tutumlarının incelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Büyükkaragöz, S. ve Kesici, Ş. (1996). Öğretmenlerin hoşgörü ve demokratik tutumları. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 2(3).

Çalık, T. (2004). *Sınıf yönetimi ve özellikleri*. Leyla Küçükahmet (Ed.), Sınıf yönetimi içinde (s.1-10). Ankara: Nobel Yayıncılık

Çınar, G. (2010). *Birleştirilmiş sınıflarda sınıf yönetimi*. Çavuş Şahin (Ed.), Birleştirilmiş sınıflarda öğretim içinde (s.151-177). Ankara: Pegem Akademi.

Demirbolat, A. O. (1999). Demokrasi ve demokratik eğitim. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 5(2).

Demirsöz, E. S. (2010). *Yaratıcı dramının öğretmen adaylarının demokratik tutumlar, bilişüstü farkındalıkları ve duygusal zekâ yeterliliklerine etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Demirtaş, H. (2012). *Etkili sınıf yönetimi*. Hüseyin Kıran (Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık. Erden, M.

(2008). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Arkadaş Yayınları.

İlgar, L. (2005). *Eğitim Yönetimi Okul Yönetimi Sınıf Yönetimi*. (3. Baskı). İstanbul: Beta Basım.

İnceoğlu, M. (2010). *Tutum, algı ve iletişim* (5. Baskı). İstanbul: Beykent Üniversitesi.

Kale, N. (1998). Demokratik yaşama ustalığını kazandırmanın yolu demokratik bir eğitimden geçer. VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Kitabı Cilt II, Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları.

Karakelle, S. (2005). Öğretmenlerin etkili öğretmen tanımlarının etkili öğretmenlik boyutlarına göre incelenmesi. Eğitim ve Bilim, 30(135), 1-10

Karasar, N.(1995). *Bilimsel araştırma yöntemi*, Sim Matbaası, Ankara

Karatekin, K., Merey, Z. ve Kuş, Z. (2013). Öğretmen adayları ve öğretmenlerin demokratik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(2)

Kiroglu, K. (2013). Is my social studies teacher democratic? *Egitim Arastirmalari – Eurasian Journal of Educational Research*, 50.

Koç, Y. (2008). *Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Demokratik Tutumlarının Belirlenmesi ve Çeşitli Değişkenler Açısından Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Özdamar, K. (1999). *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi* (2. Baskı). Eskişehir: Kaan Kitabevi.

Özdaş, F., Ekinci, A., ve Bindak, R. (2014). Öğretmenlerin demokrasiye ilişkin tutumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(3).

Sağlam, H. İ. (1997). *İlköğretim Okullarında Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretiminin Değerlendirilmesi*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Taçman, M. (2009). İlköğretim sınıf öğretmenlerinin demokratik tutumları, www.worldeducationcenter.org/index.php/cjes/article/.../6/9. Erişim Tarihi: 30.12.2015

Tooper, T. (2007). *İlköğretim 2. kademedeki demokrasi eğitiminin: ikinci kademe öğretmenlerinin demokratik tutum ve davranışları sergileme düzeyi* (Kars ili örneği), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.

Yağcı, E. (1998). Demokrasi ve Eğitim. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 22(107), 15-22.

Yalçın, G. (2007). *Ortaöğretim öğretmenlerinin sınıf yönetiminde gösterdikleri davranışlarının demokratikliğine ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi, Malatya.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (5.Baskı). Ankara: Seçkin.

Yurtseven, R. (2003). *Ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin demokratik tutumları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Adana.

Öğretmenlerin Sınıf Yönetiminde Karşılaştıkları Güçlükler

Ünal URUL

Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Öz

Bu araştırmada farklı eğitim kademelerinde görev yapan öğretmenlerin sınıf yönetimi konusunda, sınıfta karşılaştıkları istenmeyen davranışlar ve bu davranışlarla başa çıkma yaklaşımlarını belirlemek, sınıf ortamının düzenlenmesi ve olumlu iklim oluşturulmasında görüşlerini tespit etmek, uygun olmayan öğrenci davranışlarının önceden belirleyip önlenmesi ile kurallara uyumun sağlanması konularında öğretmenlerin görüşlerinin alınması amaçlanmıştır. Araştırmada nicel araştırma türlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini 2019-2020 eğitim öğretim yılında Bartın il merkezindeki farklı kademelerdeki 10 devlet okullarında görev yapan 94 kadın, 80 erkek olmak üzere toplam 174 öğretmen oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak yazar tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu ve Keskin (2009) tarafından geliştirilen “Sınıf Yönetimi Ölçeği” kullanılmıştır. Verilerin analizinde, bağımsız gruplar t testi, Tek Yönlü Varyans analizi uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analizleri sonucunda öğretmenlerin sınıf yönetiminde karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin puanlarının orta düzeyin üzerinde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca toplam puan üzerinden sınıf ortamının düzenlenmesi ve sınıf ikliminin olumlulaştırılması, istenmeyen davranışların önceden tespit edilerek önlenmesi ve sınıf kurallarının uyulmasının sağlanması açısından karşılaştırılmasında da Tek Yönlü Varyans analizi yapılmıştır. Öğretmenlerin sınıf yönetiminde karşılaştıkları güçlüklerin cinsiyet, sınıf mevcudu, istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı belirlenmiştir. Araştırma neticesinde bulgular literatür çerçevesinde yorumlanarak uygulamaya yönelik çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sınıf Yönetimi, İstenmeyen Davranış, Öğretmen Görüşleri.

1.Giriş

Belli bir topluluk içinde yaşayan birey, daha ilkökul zamanlarında sınıf ortamıyla tanışır. Sınıf ortamında özgürce hareket edip arkadaşlarıyla da olumlu vakit geçirdikçe de kendisine ait fikirlerin oluşacağı ortam oluşur. Bu ortamın oluşmasında eğitmenin, dolayısıyla da okul ortamında öğretmenin sınıf eğitimdeki rolü oldukça önemlidir.

Özellikle gelişmiş ülkelerde ki çocukların sınıf içindeki rolü, öğretmenin rolünün oluşmasında da negatif ve pozitif etkiye sahip olabilir. Öğretimin amaçlarına uygun olarak gerçekleşmesinde öğretmenin fonksiyonu oldukça büyüktür ki çağdaş eğitim anlayışı öğretimi öğretmen merkezli olmaktan çıkararak öğrenci merkezli hale getirmiş, bu yaklaşım öğretimde öğrencilerin çok daha aktif olmalarını ve her aşamada sürece katılmalarını gerektirmektedir (Demirel, 2005).

Bir tanıma göre istenmeyen öğrenci davranışları; okulda eğitsel çabaları engelleyen, sınıf düzenini bozan, amaçlara ulaşmayı engelleyen ve zaman kaybına yol açan eylemlerdir (Başar, 1999; akt.: Turanlı, 2010, 144).

Eğitim sistemi; ğrenci, ğretmen, okul, müfettiŐ, yönetici, aile, amaç, konu, metot ve evre öğelerinin birbiriyle sıklı etkileşimi ile oluşan bir çerçeveden oluşmaktadır (Kahyaoglu ve Yangın, 2007, 74).

Sınıf yönetimi becerilerine sahip olmayan öğretmenlerin kazandırmak istedikleri davranış biçimlerini istenen düzeyde gerekleŐtirmeyecekleri bilinen bilinmektedir (Terzi, 2002). Mesleğine yeni başlayan öğretmenlerin en büyük zorluklarından birisi sınıf yönetimidir. Eğer ğretmenler, öğretimin bu yönünde başarılı olamazlarsa eğitimsel çabalarında da başarısız olabilirler.

Başka yönleriyle çok iyi olan birçok ğretmen, sadece sınıf yönetimi konusunda yetersiz olduğu için işi bırakmak durumunda kalmıştır (Phelps, 1991, 1). Sınıf, öğrencilerle yüz yüze olunan bir yerdir. Eğitimin hedefi olan ğrenci davranışının oluşması sınıfta başlar. Eğitim için gerekli birincil kaynaklar, sınıfın içindedir. Eğitim yönetiminin kalitesi, büyük lde, sınıf yönetiminin verimliliğine bağlıdır (Başar, 2001, 4).

Öğretmen etkililiği araştırmaları da öğretmenin sınıf yönetimindeki performansının öğrencilerin performansını artırdığını göstermektedir (elik, 2005).

Öğretmenin pozitif bir öğrenme ortamı oluŐturabilmesi için etkili sınıf yönetimi davranışları göstermesi gereklidir. Çünkü sınıf atmosferinin en önemli belirleyicisi öğretmendir ve öğretmenin davranışları öğrencilerin sınıf içindeki tutum ve davranışlarını etkilemektedir (Dönmez, 2007).

Sınıf yönetimi becerileri dört ana başlık altında toplanabilir. Bunlar; ğretimin yönetilmesi, sınıf prosedürü ve rutin işler, sınıfın fiziksel düzeninin örgütlenmesi ve ğrenci davranışlarının yönetilmesi Şeklinde (Sanford ve Emer, 1998). Başar (1999) ve Gündüz (2004) ise sınıf yönetiminin beş boyutundan söz etmektedir.

Bunlar; sınıf ortamının fiziksel düzeni, plan-program, sınıfta ilişkilerin düzenlenmesi, davranış düzenlemeleri ve süre kullanımına ilişkin etkinliklerdir. Lemlech'e göre (1991) sınıf yönetimi; sınıf yaŐamının düzenlenmesi, öğretimin programlanması, prosedürlerin ve kaynakların organize edilmesi, etkililiği en st düzeye çıkarabilmek için sınıf çevresinin düzenlenmesi, ğrenci gelişimine rehberlik edilmesi ve sınıfta oluşabilecek potansiyel problemlerin önceden tahmin edilerek önlemler alınması süreçlerinden oluşmaktadır.

Sınıfı iyi yönetmek, başarılı bir ğretmen olmak için ilk adım olarak kabul edilmektedir. Sınıf yönetiminde başarılı olanlar genellikle iyi ğretmen özellikleri taşımaktadırlar (Demirel, 2000). Belirlenen hedefler doğrultusunda, öğrencilerde istenilen yönde davranış değişikliği meydana getirme görevi olan ğretmen, bu görevini yerine getirmek için etkili sınıf yönetimi becerilerine sahip olmalıdır. Bu becerilerin kazanılması iyi bir eğitimle mümkündür (Şahin, 2003). Oysa ğretmenlerin mesleki eğitimleri sırasında sınıf yönetimi becerilerinin geliştirilmesi büyük oranda ihmal edilmektedir (Kaliska, 2002). Günümüzde ğrencilerin istenmeyen davranışları üzerinde yođunlaŐmak yerine, öğretmenlerin sınıf yönetimi becerilerinin geliştirilmesi üzerinde durulmaktadır (Wragg ve Wragg, 1998).

Öğrencilerin ilgi, beklenti ve gereksinimlerini tanımak, etkili bir sınıf yönetimi için önemlidir bundan dolaydır ki sınıf yönetimine ilişkin etkinlikler, öğrencileri kontrolden çok, eğitimin kalite ve sürekliliğini sağlamaya dönük olmalıdır (Brophy, 1988; Akt: Yalnkaya ve Tonbul, 2002, 97).

Sınıf yönetimi becerilerine sahip olmayan öğretmenlerin kazandırmak istedikleri davranış biçimlerini istenen düzeyde gerekleŐtirmeyecekleri bilinmektedir (Terzi, 2002). Mesleğine yeni başlayan öğretmenlerin en büyük zorluklarından birisi sınıf yönetimidir. Eğer ğretmenler, öğretimin bu yönünde başarılı olamazlarsa eğitimsel çabalarında da başarı gösteremeyebilirler öyle ki başka yönleriyle çok iyi

olan birçok öğretmen, sadece sınıf yönetimi konusunda yetersiz olduğu için sadece bu sebeple mesleğini bırakmak durumunda kalmıştır (Phelps, 1991, 1).

Sınıf yönetimi, eğitim yönetimi sıra dizininin ilk ve temeldeki ana unsurdur ve sınıf, öğrencilerle karşı karşıya olunan bir yerdir. Eğitimin hedefi olan öğrenci davranışının oluşması burada başlar. Eğitim için gerekli birincil kaynaklar, sınıfın içindedir. Eğitim yönetiminin kalitesi, büyük ölçüde, sınıf yönetiminin kalitesiyle paraleldir (Başar, 2001, 4).

Türkiye’de “Sınıf Yönetimi” dersi 1997 yılına kadar öğretmenlik formasyonu programlarında kendisine yer bulamamıştır . Önceki programlarda sınıf yönetimi ile ilgili konulara, Eğitim Yönetimi, Genel Öğretim Yöntemleri, Eğitim Psikolojisi gibi bazı derslerin içinde kısa bölümler halinde yer verilmiştir. Eğitim Fakülteleri’ndeki yeniden yapılanma çalışmaları çerçevesinde, ‘Sınıf Yönetimi’ dersleri 1997-1998 öğretim yılından itibaren öğretmen yetiştiren programlara zorunlu ders olarak konulmuştur. Böylece sınıf yönetimi alanındaki konular Türkiye’de de büyük bir ilgi görmeye başlamış ve bu alandaki araştırmalar hızla çoğalmıştır (Turan, 2006). Bu yüzden sınıf yönetimi ile ilgili yapılan çalışmaların da oldukça yeni olduğu söylenebilir.

Pozitif disiplini benimseyen öğretmenler sınıfta yardımlaşmayı, iş birliğini geliştirmeyi; sorumluluk ve özgüven duygusu kazandırmayı, okulu ve eğitimi sevdirmeyi amaçlayarak, hatalı anne baba tutumlarından dolayı çeşitli uyum ve davranış bozuklukları gösteren çocuklara bir rehber gibi yaklaşmaktadırlar (Çankırılı, 2005). Bu nedenle başarılı bir sınıf yönetimi için öğretmen liderlik ve rehberlik niteliklerine sahip olmalıdır. Ayrıca yönetim ve iletişim becerilerini sınıf içinde olduğu kadar aile, okul çevresi ve topluma da aktarmalıdır (Terzi, 2002).

Sınıf yönetimi hakkında birçok teorik bilgiler, araştırmalar olmasına rağmen sınıf öğretmenlerinin sınıf içinde yaşadığı sorunlar ve istenmeyen davranışlarla baş etmede karşılaştığı güçlükler, sınıf yönetimi uygulamalarının teoriye uygun olmadığını göstermiştir. Bu yüzden her öğretmen sınıf yönetimini sağlamak için kendine göre bir yöntem belirlemektedir.

Sınıf yönetimi ile ilgili Yalçınkaya ve Tonbul (2002) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada sınıf öğretmenlerinin kendi sınıf yönetimi becerilerine ilişkin algıları ile aday öğretmen ve ilköğretim okulu yönetici ve denetçilerinin gözlemleri karşılaştırılmıştır. 103 sınıf öğretmeni, 47 ilköğretim okulu yöneticisi ve 38 denetçisi ile 120 aday öğretmen çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırma bulgularına göre sınıf yönetimi becerilerinin uygulama düzeyine ilişkin öğretmen algılarının cinsiyet ve sınıf mevcudu değişkenlerine göre farklılık gösterdiği, aday öğretmen gözlemlerinin ise sınıf mevcudu ve okulun bulunduğu sosyo-ekonomik çevre değişkenlerine göre farklılık göstermiştir. Sınıf yönetimi becerilerine ilişkin öğretmen algılarıyla ilköğretim yönetici algıları arasında farklılık çıkmazken, ilköğretim denetçileri ve aday öğretmen gözlemleri ile farklılık gösterdiği saptanmıştır. Sınıf yönetimi becerilerinin alt boyutları arasında olan “zamanı verimli kullanma” ile “öğrenci katılımı” tüm gruplar arasında en düşük düzeyde değerlendirilmiştir.

İlgili alan yazın incelendiğinde öğretmenlerin sınıf yönetimine yönelik karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin farklı örneklem grupları üzerinde gerçekleştirilen bir çok araştırma mevcuttur (Savran, 2002; Özdemir, 2003; Güven ve Cevher, 2005; Everstson, 2006; Akın ve Koçak, 2007; Yaşar, 2008; Şentürk ve Behçet, 2008; Çubukçu ve Girmen, 2008; Ekici, 2008; Şahin Tuba, 2009; Turanlı Sultan, 2010; Korkut ve Babaoğlu, 2010; Yılmaz, 2011; Paliç ve Keleş, 2011; Ocakcı, 2017; Demir, 2018; Kaplan, 2018; Adıyeke Kaplan, 2019).

Yapılan bu araştırmaların sonuçları incelendiğinde öğretmenlerin sınıf yönetiminde karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin araştırmaya göre farklılaştığı ve alan yazında ortak bir bulgunun olmadığı görölmektedir.

2. Araştırmanın Önemi

Sınıf içinde karşılaşılan istenmedik davranışlar ve sınıf yönetimi öğretmenlerin en önemli problemlerindedir. Öğretmenler zamanının büyük bir kısmını sınıf içinde karşılaştığı istenmedik davranışlarla mücadele etmeye ve sınıf yönetiminde harcamaktadır. Bu problemin ortadan kalkması için istenmeyen davranışların sebeplerinin bilinmesi, çözüm yollarının çoğaltılması, sınıf ortamının düzenlenmesi gerekmektedir. Bu araştırmadan elde edilen bulgular; öğretmenlerin sınıf yönetimi ile ilgili düşüncelerini, karşılaştıkları istenmeyen davranışları ve bu davranışlarla başa çıkma yöntemlerini ortaya koymasından önemlidir. Bu araştırma farklı kademelerdeki öğretmenlerinin sınıf yönetiminde karşılaştıkları başlıca sorunları gündeme getirmede, bu sorunları aşmada geliştirdikleri çözümleri belirlemede ve bunlardan araştırmacıları haberdar etmede fayda sağlayabilir. İstenmedik davranışların oluşmasına engel olacak önlemler almada öğretmenlerin ürettiği farklı yöntemlerden okuyucuları haberdar ederek yarar sağlayabilir.

Öğretmenlerin sınıf yönetimi ile ilgili düşüncelerinin araştırılması sahip oldukları farkındalıklarının gelişmesinde önemli olacağı düşünölmektedir. Bu araştırmanın, etkili ve çağdaş bir sınıf yönetimi anlayışı oluşturulması için öğretmenlerin belirli zaman aralıklarıyla bilgi ve deneyimlerini güncellemelerinin önemini vurgulayabileceği bu yolla alana katkı sunacağı düşünölmektedir.

3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı sınıf yönetimi konusunda, sınıfta karşılaştıkları istenmeyen davranışlar ve bu davranışlarla başa çıkma yaklaşımlarını belirlemek, sınıf ortamının düzenlenmesi ve olumlu iklim oluşturulmasında görüşlerini tespit etmek, uygun olmayan öğrenci davranışlarının önceden belirleyip önlenmesi ile kurallara uyumun sağlanması konularında öğretmenlerin görüşlerinin alınmasıdır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır.

4. Araştırmanın Problemi

Farklı kademelerdeki öğretmenlerinin sınıf yönetiminde istenmeyen davranışlarla başa çıkma yöntemleri nelerdir?

4.1. Alt Problemler

1. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetiminde karşılaştıkları güçlükler nelerdir?

2. Araştırmaya katılan öğretmenlerin;

a) Cinsiyet,

b) Mezun olduğu fakülte,

c) Yüksek lisans,

d) Doktora eğitimi,

e) Meslekteki çalışma süresi,

f) Verdikleri dersler,

g) Sınıf mevcudu, değişkenlerine göre öğretmenlerin sınıf yönetiminde anlamlı farklılık göstermekte midir?

3. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetimi için sınıf ortamını düzenlemelerine yönelik görüşleri nasıldır?

4. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıfta istenmeyen davranışlarla karşılaşma sıklıkları nasıldır?

5. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıflarında sınıf kurallarına uyumu sağlamlarında anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

5. Yöntem

5.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nicel araştırma yöntemlerinden tarama araştırmasında desenlenmiştir. Tarama modeli; çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek veya örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 1994: 79). Fraenkel ve Wallen (2009) tarama araştırmalarının asıl amacının bir gruba ait özelliklerin betimlenmesi olduğunu belirtmektedir. Bu araştırmada Bartın'daki devlet okullarında görev yapmakta olan farklı kademelerdeki öğretmenlerinin sınıf yönetimine ilişkin görüş ve düşüncelerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda öğretmenlerin sınıf yönetiminde kullandıkları öğretim etkinlikleri incelenmiş; sınıf yönetimi bazında sınıf ortamını düzenlemeleri, sınıfta istenmeyen davranışlarla karşılaşma sıklıkları ve sınıfta istenmeyen davranışları önlemek için kullandıkları yöntemler belirlenmiştir. Öğretmenlerin çalıştıkları kuruma göre de sınıf yönetimi bazında sınıf ortamını düzenlemeleri, sınıfta istenmeyen davranışlarla karşılaşma sıklıkları ve sınıfta istenmeyen davranışları önlemek için kullandıkları yöntemler değerlendirilmiştir.

Bu araştırmada araştırmaya katılan öğretmenlerin çalıştıkları kurumun niteliğine, cinsiyetine, eğitim fakültesinden mezun olma durumuna, yüksek lisans eğitimi yapma durumuna, kıdemine, çalıştıkları okuldaki çalışma sürelerine, ders verdikleri öğrenci sayısına göre sınıf yönetiminde kullandıkları öğretim etkinliklerinin anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı vb. durumlar amaçlandığından tarama modeli kullanılmıştır.

5.2. Çalışma Grubu

Araştırma 2019-2020 eğitim öğretim yılında Bartın iline bağlı olmak üzere 174 farklı kademelerdeki öğretmenlerle gerçekleştirilmiştir. Bartın ilinde ki okullardan tesadüfi örneklem yoluyla okul seçilerek tamamlanacaktır. Tesadüfi örneklemede, örneklem seçimine eşit seçilme olasılığı verilerek evrendeki tüm öğeler veya kişiler, örneğe seçilmek için eşit ve bağımsız bir şansa sahiptir. Kısaca tüm öğelerin seçilme olasılığı aynıdır. Temsil edici bir örneklemin seçiminin geçerli ve en iyi yolu tesadüfi örneklemedir. Tesadüfi örneklemede, öğeler ya da kişiler rastlantısal olarak seçildiği için sistematik bir yanlılığı söz konusu olmaz. (Büyüköztürk ve diğ., 2011, 84).

Tablo 1. Seçilen Okullardaki Görüşülen Öğretmen Sayısı

Seçilen Okullar	Görüşülen Öğretmen Sayısı
Atatürk İlkokulu	22
Ağdacı İlkokulu	35
Cumhuriyet Ortaokulu	12

Davut Fırıncıoğlu Anadolu Lisesi	21
Hasandede İlkokulu	12
İnönü İlkokulu	9
Kıranpazarı İlkokulu ve Ortaokulu	10
Kozcağız Ahmetler İlkokulu ve Ortaokulu	14
Kozcağız Çok Programlı Anadolu Lisesi	20
Turgut Işık Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	19
Toplam	174

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğretmenlerinin ilkokul ve ortaokul ile lise kademelerinden oluşan farklı kademelerden bir araya geldikleri gösterilmiştir.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

Değişken	F	%
<i>Cinsiyet</i>		
Kadın	94	54,0
Erkek	80	46,0
Toplam	174	100

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılanların % 54,0’ünü bayan, % 46,0’sini bay öğretmenlerden oluşturduğu görülmektedir.

5.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri Kişisel Bilgi Formu ve Sınıf Yönetimi Ölçeği ile toplanmıştır.

5.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formunda öğretmenlerinin cinsiyetlerine, mezun oldukları fakülteye, pedagojik formasyon alma durumlarına, mezun oldukları lisans programına, yüksek lisans ve doktora yapma durumlarına, okulda verdikleri derslere, öğretmenlik kıdemine, bulunduğu okuldaki çalışma süresine, çalışmaya katıldığı dönem ders verdiği sınıf ve öğrenci sayısına ilişkin bilgiler elde edilmiştir. Öğretmenlerden alınan bilgiler doğrultusunda öğretmenlerin sınıf yönetimine yönelik tutum ve anlayışlarının çok yönlü bir şekilde ele alınması, öğretmenlerin sınıf yönetimlerine etki eden faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

5.3.2. Sınıf Yönetimi Ölçeği

Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi bağlamında sınıf ortamlarına, istenmeyen davranışların önceden tespit edilmesi ve sınıf kurallarına uyumun sağlanmasına yönelik görüşlerinin belirlenmesi amacıyla Keskin (2009) tarafından geliştirilen Sınıf Yönetimi Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin birinci bölümü üç ana başlıktan oluşmaktadır: Sınıf Ortamının Düzenlenmesi ve Sınıf İkliminin Olumlulaştırılması olarak adlandırılan birinci bölümde 10 madde bulunmaktadır. İstenmeyen Davranışların Önceden Tespit

Edilerek Önlenmesi olarak adlandırılan ikinci bölümde 7 madde; Sınıf Kurallarına Uyumun Sağlanması adlı üçüncü bölümde de 8 madde yer almaktadır. Maddeler “hiçbir zaman”, “bazen”, “genellikle” ve “her zaman” olacak şekilde 4’lü Likert tipinde derecelendirilmiştir.

5.3.2.1. Güvenirlik Analizi Sonuçları

Bu araştırma kapsamında 174 farklı kademedeki öğretmenin görüşleri alınmıştır. Çalışmaya katılan öğretmenlerin anket maddelerine vermiş oldukları cevapların güvenilirliğinin belirlenmesi amacıyla Cronbach alfa güvenirlilik katsayısı hesaplanmıştır. Hesaplanan güvenirlilik katsayısı sonuçları Tablo 3’de gösterilmiştir. Literatürde...

Tablo 3. Sınıf Yönetimine İlişkin Ölçümü Güvenirlilik Analizi Sonuçları

Bu	Sınıf Yönetimin İlişkin Ölçüm	N	A	doğrultuda
	Sınıf ortamının düzenlenmesi ve sınıf ikliminin olumlulaştırılması	10	0,802	
İstenmeyen davranışların önceden tespit edilerek önlenmesi	7	0,727		
Sınıf kurallarına uyumun sağlanması	8	0,499		
Toplam	25	0,831		

araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin Sınıf Yönetimi Ölçeği’ne vermiş oldukları cevapların güvenilir olduğu belirlenmiştir (Can, 2014).

5.4. Veri Toplama Süreci

Araştırmadan elde edilen verilere, 2019-2020 eğitim-öğretim yılının 1. Döneminde farklı kademelerde öğretmenlik yapan 174 öğretmene uygulanan kişisel bilgi formu ve sınıf yönetimi anketi sonucu ulaşılmıştır. Öğretmenler rastgele seçilmiş ve çalışmaya öğretmenlerin gönüllü olarak katılımı sağlanmıştır. İlk önce kişisel bilgi formu doldurulmuş sonrasında sınıf yönetimi anketi uygulanmıştır.

5.5. Verilerin Çözümlemesi

5.5.1. Verilerin İncelenmesi

Verilerin çözümlemesi aşamasında ilk olarak veri seti üzerinde incelemeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında farklı kademedeki 174 öğretmenin ölçek ve anket maddelerine vermiş oldukları cevaplar, SPSS 21.0 programına aktarılmıştır. Veri setinde eksik veri incelemesi yapılmış ve eksik veri olmadığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle çarpıklık ve basıklık katsayısı hesaplanmış, sonuçlar Tablo 4’de gösterilmiştir.

5.5.2. Veri Analizi

Tablo 4. Verilerin normalliğine ilişkin istatistiksel değerler

Değişkenler	Ort.	Med.	Mod	Çarpıklık	Basıklık
-------------	------	------	-----	-----------	----------

SODVSİÖ	3,28	3,30	3,10	-,253	-,426
İDÖTEÖ	3,22	3,21	3,00	-,40	-188
SKUS	3,16	3,12	3,13	-,003	-,003
SYİÖ	3,22	3,24	3,16	449	-,445

Not. SODVSİÖ=Sınıf ortamının düzenlenmesi ve sınıf ikliminin olumlulaştırılması; İDÖTEÖ=İstenmeyen davranışların önceden tespit edilerek önlenmesi; SKUS=Sınıf kurallarına uyumun sağlanması; SYİÖ=Sınıf yönetimine ilişkin ölçüm

Tablo 4’de yer alan bilgiler incelendiğinde sınıf yönetimde öğretim etkinlikleri ölçeği puanlarına yönelik çarpıklık ve basıklık katsayılarının ± 1 arasında değer aldığı tespit edilmiştir. Büyüköztürk (2017), çarpıklık ve basıklık katsayısının ± 1 olması durumunda, verilerin normal dağılımdan aşırı bir sapma göstermediğini belirtmektedir.

Tablo 5. Farklı kademelerdeki öğretmenlerin sınıf yönetimi güçlükleri ölçeğindeki puanların hangi düzeyde kaldıklarını belirlemek amacıyla kullanılan puan aralıkları

Puan Aralığı	Düzye
1.0 – 1.8	Çok Kolay
1.8 – 2.6	Kolay
2.6 – 3.4	Orta
3.4 – 4.2	Zor
4.2 – 5.0	Çok Zor

Tablo 5’e bakıldığında araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetimi güçlükleri ölçeğindeki puanlarının, “çok kolay”, “kolay”, “orta”, “zor”, “çok zor” şeklide puanlandırılmasının amaçlandığı belirlenmiştir.

6. Bulgular

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulgular, araştırmanın alt problemleri doğrultusunda ele alınmaktadır. Sınıf Yönetimi Ölçeği’ ne ilişkin betimsel veriler ortaya konulduktan sonra, sınıf yönetimi becerileri ölçeğinin alt boyutları ile demografik verilerin analizleri yer almaktadır.

6.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular Ve Yorumlar

6.1. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetimde karşılaştıkları güçlüklerin düzeyi nedir?

Araştırmaya katılan öğretmenlerinin sınıf yönetimde demokratik tutumlara ilişkin bulgular ve yorumlar Tablo 5’te yer almaktadır.

Tablo 6. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetimde güçlük düzeyleri

Düzeyler	Düzye	F	%
1.0-1.8	çok kolay	0	0
1.8-2.6	kolay	9	5,17
2.6-3.4	orta	115	66,10
3.4-4.2	zor	50	28,73
4.2-5.0	çok zor	0	

Toplam	174	100
--------	-----	-----

Tablo 6’da yer alan bulgulardan hareketle araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetiminde sınıf yönetimi ölçeğinden aldıkları puan ortalamaların düzeylerine baktığımızda 9(% 0,7) öğretmenin kolay düzeyde , 115(%66,10) öğretmenin orta düzeyde, 130 (%86,6) öğretmenin ise zor düzeyde puan ortalamasının üzerinde sahip oldukları görülmektedir.

6.2. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetimi güçlükleri belirli değişkenlere bağlı anlamlı farklılık göstermekte midir?

6.2.1. Araştırmaya katılan öğretmenlerin cinsiyete göre sınıf öğretmenlerin sınıf yönetiminde anlamlı farklılık göstermekte midir?

Kadın ve erkek öğretmenlerinin öğretim etkinlikleri tutumlarının puanlarının normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Bu doğrultuda öğretmenlerin cinsiyetlerine göre öğretim etkinliklerinin değişimine yönelik ilişkisiz ölçümlerde t testi hesaplanmıştır. Bulgular Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Cinsiyet değişkenine göre bağımsız gruplar için t-testi sonuçları

SYİÖ	N	Ort.	SS.	Sd.	t	p
<i>Cinsiyet</i>						
Kadın	94	3,22	0,35	174	-0,98	0,759
Erkek	80	3,22	0,34			
Toplam	174					

Tablo 7’de yer alan bilgiler doğrultusunda araştırmaya katılan öğretmenlerinin sınıf yönetiminde öğrenci merkezli öğretim etkinliklerini kullanma durumlarının cinsiyetlerine göre anlamlı bir değişiklik göstermediği saptanmıştır ($t(174)=0,759$; $p>0,05$). Diğer bir ifadeyle kadın ve erkek öğretmenlerinin sınıf yönetiminde öğrenci merkezli öğretim etkinliklerini kullanmalarının benzerlik gösterdiği belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında görüşleri alınan öğretmenlerinin cinsiyetlerine göre sınıf yönetimi etkinliklerine yönelik tutumları anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($t(174)=0,759$; $p>0,05$). Öğretmenlerin cinsiyetlerinin farklılaşması sınıf yönetiminde öğretim etkinlikleri hakkındaki görüşlerini farklılaştırmamaktadır.

6.2.2. Araştırmaya katılan öğretmenlerin mezun oldukları fakülte durumunun sınıf yönetiminde anlamlı farklılık göstermekte midir?

Öğretmenlerinin kıdemlerine göre sınıf yönetimindeki öğretim etkinlikleri puanlarına yönelik tek yönlü varyans analizi (One Way ANOVA) hesaplanmış, bulgular Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mezun Oldukları Fakülte Durumuna Göre Dağılımı

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar arası	2,289	4	0,572	5,116	0,001
Gruplar içi	18,903	169	0,112		
Toplam	21,191	173			

Tablo 8’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğretmenlerin Sınıf Yönetiminde Demokratik Tutumlar Ölçeği puanlarının mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farkistatistiksel olarak anlamlı fark vardır ($t(174)=0,001$; $p<0,05$).

6.2.3. Araştırmaya katılan öğretmenlerin formasyon alma durumuna göre öğretmenlerin sınıf yönetiminde anlamlı farklılık göstermekte midir?

Araştırmada devlet okullarındaki öğretmenlerden bazılarının eğitim fakültesi mezunu olduğu, bazılarının ise eğitim fakültesi dışındaki fakülte veya kurumlardan mezun oldukları tespit edilmiştir.

Eğitim fakültesinden mezun olan ve olmayan öğretmenlerin öğretim etkinliklerindeki tutumlarının puanları normal dağılım gösterdiğinden karşılaştırmada ilişkisiz ölçümlerde t testi kullanılmıştır. Hesaplanan değerler Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Formasyon Dersleri Alma Durumuna Göre Dağılımları

Değişken	F	%
<i>Formasyon</i>		
Evet	164	94,3
Hayır	10	5,7
Toplam	174	100

Tablo 10. Formasyon Dersleri Alma Durumuna Göre Bağımsız Gruplar İçin T-Testi Sonuçları

SYİÖ	N	Ort.	SS.	Sd.	t	p
<i>Cinsiyet</i>						
Kadın	164	3,22	0,34	174	-570	0,121
Erkek	10	3,28	0,49			
Toplam	174					

Tablo 9 ve tablo 10’da görüldüğü gibi araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin öğrenci merkezli öğretim etkinliklerini kullanma durumları eğitim fakültesinden mezun olma durumlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t(174)=0,121$; $p>0,05$).

Öğretmenlerinin eğitim fakültesinden mezun olma durumuna göre öğretmen merkezli öğretim etkinliklerini benimseme durumlarının da anlamlı bir değişiklik gösterdiği belirlenmiştir ($t(174)=0,121$; $p>0,05$).

6.2.4. Araştırmaya katılan öğretmenlerin yüksek lisans eğitimi alma durumuna göre öğretmenlerin sınıf yönetiminde anlamlı farklılık göstermekte midir?

Tablo 11. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Yüksek Lisans Eğitimi Alma Durumuna Göre Demografik Dağılımları

Değişken	F	%
<i>Yüksek Lisans</i>		
Evet	11	6,3
Hayır	163	93,7
Toplam	174	100

Yüksek lisans yapan ve yapmayan öğretmenlerinin sınıf yönetimindeki öğretim etkinliği tutumlarına yönelik puanlarının normal dağılım göstermediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda öğretmenlerin yüksek lisans yapma durumlarına yönelik sınıf yönetimindeki öğretim etkinliklerine ilişkin T testi hesaplanmıştır. Bulgular Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin yüksek lisans eğitimi alma durumuna Durumlarına Göre Dağılımları

SYİÖ	N	Ort.	SS.	Sd.	t	p
<i>Cinsiyet</i>						
Kadın	11	3,04	0,3450	174	-1,840	0,724
Erkek	163	3,23	0,3477			
Toplam	174					

Tablo 12’deki bilgiler incelendiğinde araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin yüksek lisans yapma durumlarına göre sınıf yönetiminde öğrenci merkezli öğretim etkinlikleri puanlarının anlamlı bir değişiklik gösterdiği belirlenmiştir ($t(174)=0,724$; $p>0,05$). Bunun sebebi öğretmenlerin eğitim alanında yüksek lisans yaparak bilgilerini güncellemeleri, günümüz eğitim sistemindeki değişiklikleri takip etmeleri sonucunda öğrenci merkezli etkinliklere yönelmeleri olabilir.

Tablo 12’de görüldüğü gibi öğretmenlerin yüksek lisans yapma durumlarına göre sınıf yönetimi etkinlikleri puanları anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($t(174)=0,724$; $p>0,05$). Başka bir ifadeyle yüksek lisans yapan ve yapmayan öğretmenlerin sınıf yönetiminde etkinliği puanlarının benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

6.2.5. Araştırmaya katılan öğretmenlerin doktora eğitimi alma durumuna göre öğretmenlerin sınıf yönetiminde anlamlı farklılık göstermekte midir?

Araştırmaya katılan öğretmenlerin doktora eğitimi alma durumları sınıf yönetimindeki ölçek puanlarına göre dağılımları tablo 13’de gösterilmiştir

Tablo 13. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Doktora Yapma Durumlarına Göre Demografik Dağılımları

Değişken	F	%
<i>Doktora</i>		
Evet	-	-
Hayır	174	100,0
Toplam	174	100

Tablo 13 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerden doktora eğitimi alan öğretmenin olmadığı belirlenmiştir.

6.2.6. Araştırmaya katılan öğretmenlerin verdikleri derslere göre öğretmenlerin sınıf yönetiminde anlamlı farklılık göstermekte midir?

Öğretmenlerinin verdikleri derslere göre sınıf yönetimindeki öğretim etkinlikleri puanlarına yönelik tek yönlü varyans analizi (One Way ANOVA) hesaplanmış, bulgular Tablo 14’de gösterilmiştir

Tablo 14. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Verdikleri Derslere Göre Dağılımı

Varyansın Kaynağı	<i>Kareler Toplamı</i>	<i>sd</i>	<i>Kareler Ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Gruplar arası	7,053	29	0,243	2,477	0,000
Gruplar içi	14,138	144	0,098		
Toplam	21,191	173			

Tablo 14’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğretmenlerin Sınıf Yönetiminde Ölçeği puanlarının mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($t(173)=0,001$; $p<0,05$).

6.2.5. Araştırmaya katılan öğretmenlerin kıdemlerine göre öğretmenlerin sınıf yönetiminde anlamlı farklılık göstermekte midir?

Tablo 15. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Kıdemlerine Göre Demografik Dağılımları

Değişken	F	%
<i>Kıdem</i>		
0-5 yıl	37	21,3
6-10 yıl	35	20,1
11-15 yıl	31	17,8
16-20 yıl	21	12,1
21 yıl ve sonrası	50	28,7
Toplam	174	100

Öğretmenlerinin kıdemlerine göre sınıf yönetimindeki öğretim etkinlikleri puanlarına yönelik tek yönlü varyans analizi (One Way ANOVA) hesaplanmış, bulgular Tablo 16’da gösterilmiştir.

Tablo 16. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Kıdemlerine Göre Dağılımları

Varyansın Kaynağı	<i>Kareler Toplamı</i>	<i>sd</i>	<i>Kareler Ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Gruplar arası	1,373	4	0,343	2,928	0,023
Gruplar içi	19,818	169	0,117		
Toplam	21,191	173			

Tablo 16’da görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğretmenlerin Sınıf Yönetiminde Ölçeği puanlarının mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($t(174)=0,023$; $p<0,05$).

Tablo 17. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Kıdemlerine Göre Post Hoc Testi Tukey HSD Sonuçları

(I)Görev Süresi	(J)Görev Süresi	Ortalama Farkı	SS.	P
0-5 yıl	6-10 yıl	0,040	0,080	0,988
	11-15 yıl	-0,639	0,083	0,940
	16-20 yıl	0,184	0,093	0,282
	21 yıl +	-0,098	0,074	0,673
6-10 yıl	0-5 yıl	-0,040	0,080	0,988
	11-15 yıl	-0,104	0,084	0,732
	16-20 yıl	0,144	0,096	0,544
	21 yıl +	-0,138	0,078	0,354
11-15 yıl	0-5 yıl	0,063	0,083	0,940
	6-10 yıl	0,104	0,084	0,732
	16-20 yıl	0,248	0,096	0,080
	21 yıl +	-0,034	0,078	0,992
16-20 yıl	0-5 yıl	-0,184	0,093	0,282
	6-10 yıl	-0,144	0,094	0,544
	11-15 yıl	-0,248	0,096	0,080
	21 yıl +	-0,283	0,089	0,015
21 yıl +	0-5 yıl	-0,098	0,074	0,673
	6-10 yıl	0,138	0,075	0,354
	11-15 yıl	0,034	0,078	0,992
	16-20 yıl	0,283	0,089	0,015

Tablo 17 incelendiğinde yapılan post-hoc testi sonucunda her dört ölçüm arasında değişen farklılıklar vardır. 6-10 yıl ile 0-5 yıl arasında anlamlı fark yoktur ($p=0,988>0,05$). 16-20 yıl ile 21 yıl ve fazlası arasında anlamlı fark vardır ($p=0,015<0,05$).

6.2.6. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Görev Yaptıkları Okuldaki Çalışma Süresine Göre Dağılımı öğretmenlerin sınıf yönetiminde anlamlı farklılık göstermekte midir?

Tablo 18. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Görev Yaptıkları Okuldaki Çalışma Süresine Göre Demografik Dağılımı

Değişken	F	%
Çalışma Süresi		
0-3 yıl	81	46,6
4-6 yıl	42	24,1
7-9 yıl	24	13,8
10 yıl ve sonrası	27	15,5
Toplam	174	100

Öğretmenlerin görev yaptıkları okuldaki çalışma süresine göre sınıf yönetimindeki öğretim etkinlikleri puanlarına yönelik tek yönlü varyans analizi (One Way ANOVA) hesaplanmış, bulgular Tablo 19’da gösterilmiştir.

Tablo 19. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Görev Yaptıkları Okuldaki Çalışma Süresine Göre Dağılımı

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	0,189	3	0.63	0,511	0,675
Gruplar içi	21,002	170	0.124		
Toplam	21,191	173			

Tablo 19’da görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğretmenlerin Sınıf Yönetimi Ölçeği puanlarının mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($t(174) = 0,675; p > 0.05$).

6.2.7. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Bu Dönem Ders Verdikleri Sınıf Sayısına Göre Dağılımı öğretmenlerin sınıf yönetiminde anlamlı farklılık göstermekte midir?

Tablo 20. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Bu Dönem Ders Verdikleri Sınıf Sayısına Göre Demografik Dağılımı

Değişken	F	%
Öğrenci Sayısı		
0-3 sınıf	84	48,3
4-6 sınıf	39	22,4
7-9 sınıf	26	14,9
10 sınıf ve fazlası	25	14,4
Toplam	174	

Öğretmenlerin bu dönem ders verdikleri sınıf sayısına göre sınıf yönetimindeki öğretim etkinlikleri puanlarına yönelik tek yönlü varyans analizi (One Way ANOVA) hesaplanmış, bulgular Tablo 21’de gösterilmiştir.

Tablo 21. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Bu Dönem Ders Verdikleri Sınıf Sayısına Göre Dağılımı

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar arası	1,551	3	0,517	4,476	0,005
Gruplar içi	19,640	170	0.116		
Toplam	21,191	173			

Tablo 21’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğretmenlerin Sınıf Yönetimi Ölçeği puanlarının mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (P= 0,005; p<0,05).

Tablo 22. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Ders Verdikleri Sınıf Sayısına Göre Post Hoc Testi Tukey HSD Sonuçları

(I)Sınıf Sayısı	(J)Sınıf Sayısı	Ortalama Farkı	SS.	P
0-3 sınıf	4-6 sınıf	0,185	0,065	0,028
	7-9 sınıf	0,216	0,076	0,026
	10 sınıf +	0,154	0,077	0,192
4-6 sınıf	0-3 sınıf	-0,185	0,065	0,028
	7-9 sınıf	0,031	0,086	0,984
	10 sınıf+	-0,030	0,087	0,985
7-9 sınıf	0-3 sınıf	-0,216	0,076	0,026
	4-6 sınıf	- 0,031	0,086	0,984
	10 sınıf+	-0,061	0,095	0,916
10 sınıf+	0-3 sınıf	-0,154	0,077	0,192
	4-6 sınıf	0,030	0,087	0,985
	7-9 sınıf	0,061	0,095	0,916

Tablo 22 incelendiğinde yapılan post-hoc testi sonucunda her dört ölçüm arasında değişen farklılıklar vardır. 0-3 sınıf ile 4-6 sınıf arasında anlamlı fark vardır ($p=0,028<0,05$). 7-9 sınıf ile 4-6 sınıf arasında anlamlı fark yoktur ($p= 0,984>0,05$).

6.2.8. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Ders Verdikleri Öğrenci Sayısına Göre Dağılım öğretmenlerin sınıf yönetiminde anlamlı farklılık göstermekte midir?

Tablo 23. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Ders Verdikleri Öğrenci Sayısına Göre Demografik Dağılımı

Değişken	F	%
Öğrenci Sayısı		
0-20 öğrenci	27	15,5
21-40 öğrenci	47	27,0
41-60 öğrenci	7	4,0
61-80 öğrenci	13	7,5
81 öğrenci ve fazlası	80	46,0
Toplam	174	100

Öğretmenlerin bu dönem ders verdikleri öğrenci sayısına göre sınıf yönetimindeki öğretim etkinlikleri puanlarına yönelik tek yönlü varyans analizi (One Way ANOVA) hesaplanmış, bulgular Tablo 24’de gösterilmiştir.

Tablo 24. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Ders Verdikleri Öğrenci Sayısına Göre Dağılımı

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar arası	2,097	4	0,524	4,640	0,001
Gruplar içi	19,095	169	0.113		
Toplam	21,191	173			

Tablo 24’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğretmenlerin Sınıf Yönetimin Ölçeği puanlarının ders verdikleri öğrenci sayılarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($P= 0,001$; $p<0.05$).

Tablo 25. Araştırmaya Katılın Öğretmenlerin Ders Verdikleri Öğrenci Sayısına Göre Post Hoc Testi Tukey HSD Sonuçları

(I)Öğrenci Sayısı	(J)Öğrenci S	Ortalama Farkı	SS.	P
0-20 öğrenci	21-40 öğrenci	-0,050	0,081	0,971
	41-60 öğrenci	0,231	0,142	0,485
	61-80 öğrenci	0,095	0,113	0,917
	81 öğrenci +	0,190	0,074	0,085
21-40 öğrenci	0-20 öğrenci	0,050	0,081	0,971
	41-60 öğrenci	-0,281	0,136	0,238
	61-80 öğrenci	0,146	0,105	0,637
	81 öğrenci +	0,241	0,061	0,001
41-60 öğrenci	0-20 öğrenci	-0,231	0,142	0,485
	21-40 öğrenci	- 0,281	0,136	0,238
	61-80 öğrenci	- 0,135	0,157	0,910
	81 öğrenci +	-0,407	0,132	0,998
61-80 öğrenci	0-20 öğrenci	-0,095	0,113	0,917
	21-40 öğrenci	-0,146	0,105	0,637
	41-60 öğrenci	0,135	0,157	0,910
	81 öğrenci +	0,095	0,100	0,879
81 öğrenci +	0-20 öğrenci	-0,190	0,074	0,085
	21-40 öğrenci	-0,241	0,061	0,001
	41-60 öğrenci	0,040	0,132	0,998
	61-80 öğrenci	-0,095	0,100	0,879

Tablo 25 incelendiğinde yapılan post-hoc testi sonucunda her dört ölçüm arasında değişen farklılıklar vardır. 0-20 öğrenci ile 21-40 öğrenci arasında anlamlı fark yoktur ($p=0,971>0,05$). 21-40 öğrenci ile sınıf ile 81 öğrenci ve fazlası arasında anlamlı farklılık vardır ($p= 0,001<0,05$).

6.2.9. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Bir Sınıfta Ortalama Öğrenci Sayısına Göre Dağılım öğretmenlerin sınıf yönetiminde anlamlı farklılık göstermekte midir?

Tablo 26. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Bir Sınıfta Ortalama Öğrenci Sayısına Göre Demografik Dağılımı

Değişken	F	%
Öğrenci Sayısı		
0-10 öğrenci	10	5,7
11-20 öğrenci	69	39,7
21-30 öğrenci	79	45,4
31 öğrenci ve fazlası	16	9,2
Toplam	174	100

Öğretmenlerin bir sınıfta ortalama öğrenci sayısına göre dağılımı sınıf yönetimindeki öğretim etkinlikleri puanlarına yönelik tek yönlü varyans analizi (One Way ANOVA) hesaplanmış, bulgular Tablo 27’de gösterilmiştir.

Tablo 27. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Bir Sınıfta Ortalama Öğrenci Sayısına Göre Dağılımı

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar arası	0,443	4	0,111	903	0,464
Gruplar içi	20,748	169	0.123		
Toplam	21,191	173			

Tablo 27’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğretmenlerin Sınıf Yönetimi Ölçeği puanlarının mesleki kıdem değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($t(174)=0,464$; $p>0,05$).

6.3. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetimi için sınıf ortamını düzenlemelerine yönelik görüşleri nasıldır?

Öğretmenlerin sınıf ortamını düzenlemelerinde sınıf yönetimindeki öğretim etkinlikleri puanlarına yönelik tek yönlü varyans analizi (One Way ANOVA) hesaplanmış, bulgular Tablo 28’de gösterilmiştir.

Tablo 28. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sınıf Yönetimi İçin Sınıf Ortamını Düzenlemelerine Yönelik Dağılımı

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar arası	26,325	37	0,711	14,912	0,000
Gruplar içi	6,489	136	0,048		
Toplam	32,814	173			

Tablo 28’de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğretmenlerin Sınıf Yönetimi Ölçeği puanlarının sınıf yönetimi için sınıf ortamını düzenlemelerine yönelik anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların

aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($t(174)= 0,000$; $p<0,05$).

6.4. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıfta istenmeyen davranışlarla karşılaşma sıklıkları nasıldır?

Öğretmenlerin sınıfta istenmeyen davranışlarla karşılaşmalarına yönelik sınıf yönetimindeki öğretim etkinlikleri puanlarına yönelik tek yönlü varyans analizi (One Way ANOVA) hesaplanmış, bulgular Tablo 29’de gösterilmiştir.

Tablo 29. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sınıf Yönetimi İçin Sınıfta İstenmeyen Davranışlarla Karşılaşma Sıklıkları Yönelik Dağılımı

Varyansın Kaynağı	<i>Kareler Toplamı</i>	<i>sd</i>	<i>Kareler Ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Gruplar arası	23,729	37	0,641	9,251	0,00
Gruplar içi	9,428	136	0.069		
Toplam	33,157	173			

Tablo 29’da görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğretmenlerin Sınıf Yönetimi Ölçeği puanlarının sınıfta istenmeyen davranışlarla karşılaşma sıklıkları değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($t(174)= 0,00$; $p<0,05$).

6.5. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıflarında sınıf kurallarına uyumu sağlamalarında anlamlı bir farklılık göstermekte midir ?

Öğretmenlerin sınıfta sınıf kurallarına uyumun sağlanmasına yönelik sınıf yönetimindeki öğretim etkinlikleri puanlarına yönelik tek yönlü varyans analizi (One Way ANOVA) hesaplanmış, bulgular Tablo 30’da gösterilmiştir.

Tablo 30. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Sınıf Yönetimi İçin Sınıf Kurallarına Uyumu Sağlamalarına Yönelik Dağılımı

Varyansın Kaynağı	<i>Kareler Toplamı</i>	<i>sd</i>	<i>Kareler Ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
Gruplar arası	0,443	4	0,111	903	0,464
Gruplar içi	20,748	169	0.123		
Toplam	21,191	173			

Tablo 30’da görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğretmenlerin Sınıf Yönetimi Ölçeği puanlarının sınıf yönetimi için sınıf kurallarına uyumu sağlamalarına yönelik değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($P= 0,464$; $p>0,05$).

6.6. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin “Sınıf Yönetimi Ölçeği” Sorularına Ait Bulgular ve Yorumlar

6.6.1. Eğitsel kol seçiminde öğrenci ilgi yetenek ve isteklerini dikkate alıyor musunuz? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 31. Soru-1: Eğitsel kol seçiminde öğrenci ilgi yetenek ve isteklerini dikkate alıyor musunuz?

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	1	0,6
Bazen	14	8,0
Genellikle	72	41,4
Her zaman	87	50,0
Toplam	174	100

Tablo 31 incelendiğinde Öğretmenlerin %0,6'sının (n=1) hiçbir zaman öğrenci ilgi yetenek ve isteklerini dikkate almadığı belirlenmiştir. Öğretmenlerin %8,0'inin (n=14) bazen, %41,4'ünün (n=72) genellikle, %50,0'sinin (n=87) hiçbir zaman öğrenci ilgi yetenek ve isteklerini dikkate alıp almama durumları tespit edilmiştir.

6.6.2. Planlarınızı öğrenci ihtiyaçlarınıza göre düzenliyor ve değiştiriyor musunuz? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 32. Soru-2: Planlarınızı öğrenci ihtiyaçlarınıza göre düzenliyor ve değiştiriyor musunuz?

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	1	0,6
Bazen	17	9,8
Genellikle	75	43,1
Her zaman	81	46,6
Toplam	174	100

Tablo 32 incelendiğinde Öğretmenlerin %0,6'sının (n=1) hiçbir zaman planlarını öğrenci ihtiyaçlarına göre düzenlemediği belirlenmiştir. Öğretmenlerin %9,8'inin (n=17) bazen, %43,1'inin (n=75) genellikle, %46,6'sının (n=81) her zaman planlarını öğrenci ihtiyaçlarına göre düzenlediği ve değiştirdiği tespit edilmiştir.

6.6.3. Seçmeli dersler belirlenirken öğrenci ilgi ve yetenekleri dikkate alınıyor mu? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 33. Soru-3: Seçmeli dersler belirlenirken öğrenci ilgi ve yetenekleri dikkate alınıyor mu?

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	8	4,6
Bazen	27	15,5
Genellikle	73	42,0
Her zaman	66	37,9
Toplam	174	100

Tablo 33 incelendiğinde Öğretmenlerin %4,6'sının (n=8) hiçbir zaman seçmeli dersler belirlenirken öğrenci ilgi ve yetenekleri dikkate almadığı belirlenmiştir. Öğretmenlerin %15,5'inin (n=27) bazen, %42,0'sinin (n=73) genellikle, %37,9'unun (n=66) her zaman seçmeli dersler belirlenirken öğrenci ilgi ve yeteneklerini dikkate aldığı tespit edilmiştir.

6.6.4. Dersin özelliğine göre farklı etkinlikler düzenliyor musunuz? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 34. Soru-4: Dersin özelliğine göre farklı etkinlikler düzenliyor musunuz? Sorusuna İlişkin Bulgular

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	1	0,6
Bazen	25	14,4
Genellikle	77	44,3
Her zaman	71	40,8
Toplam	174	100

Tablo 34 incelendiğinde Öğretmenlerin %0,6'sının (n=1) hiçbir zaman dersin özelliğine göre farklı etkinlikler düzenlemedikleri belirlenmiştir. Öğretmenlerin %14,4'ünün (n=25) bazen, %44,3'ünün (n=77) genellikle, %40,8'inin (n=71) her zaman dersin özelliğine göre farklı etkinlikler düzenledikleri tespit edilmiştir.

6.6.5. Sınıf başkanı seçimi için seçim ortamı sağlıyor musunuz? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 35. Soru-5: Sınıf başkanı seçimi için seçim ortamı sağlıyor musunuz?

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	1	0,6
Bazen	5	2,9
Genellikle	49	28,2
Her zaman	119	68,4
Toplam	174	100

Tablo 35 incelendiğinde Öğretmenlerin %0,6 'sının (n=1) hiçbir zaman sınıf başkanı seçimi için seçim ortamı sağlamadıkları belirlenmiştir. Öğretmenlerin %2,9 'unun (n=5) bazen, %28,2 'sinin (n=49) genellikle, %68,4 'ünün (n=119) her zaman sınıf başkanı seçimi için seçim ortamı sağladıkları tespit edilmiştir.

6.6.6. Sınıf ortamını düzenlerken öğrencilerin psikolojik durumlarını dikkate alıyor musunuz? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 36. Soru-6: Sınıf ortamını düzenlerken öğrencilerin psikolojik durumlarını dikkate alıyor musunuz?

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	-	-
Bazen	19	10,9
Genellikle	69	39,7
Her zaman	86	49,4
Toplam	174	100

Tablo 36 incelendiğinde Öğretmenlerin %10,9'unun (n=19) bazen, %39,7'sinin (n=69) genellikle, %49,4'ünün (n=86) her zaman sınıf ortamını düzenlerken öğrencilerin psikolojik durumlarını dikkate aldıkları tespit edilmiştir.

6.6.7. Sıra ve masaların değişik eğitsel düzenlemeler için yerlerini değiştiriyor musunuz? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 37. Soru-7: Sıra ve masaların değişik eğitsel düzenlemeler için yerlerini değiştiriyor musunuz?

Değişken	F	%
----------	---	---

Hiçbir zaman	5	2,9
Bazen	44	25,3
Genellikle	62	35,6
Her zaman	63	36,2
Toplam	174	100

Tablo 37 incelendiğinde Öğretmenlerin %2,9'unun (n=5) hiçbir zaman sıra ve masaların değişik eğitsel düzenlemeler için yerlerini değiştirmedikleri belirlenmiştir. Öğretmenlerin %25,3'ünün (n=44) bazen, %35,6'sının (n=62) genellikle, %36,2'sinin (n=63) her zaman sıra ve masaların değişik eğitsel düzenlemeler için yerlerini değiştirdikleri tespit edilmiştir.

6.6.8. Öğretim yöntem ve teknikleriniz öğrenci merkezli mi? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 38. Soru-8: Öğretim yöntem ve teknikleriniz öğrenci merkezli mi?

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	-	-
Bazen	20	11,5
Genellikle	82	47,1
Her zaman	72	41,4
Toplam	174	100

Tablo 38 incelendiğinde Öğretmenlerin %11,5'inin (n=20) bazen, %47,1'inin (n=82) genellikle, %41,4'ünün (n=72) her zaman öğretim yöntem ve tekniklerinin öğrenci merkezli olduğu tespit edilmiştir.

6.6.9. Sınıf ortamının öğrenciler için rahat olduğunu düşünüyor musunuz ? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 39. Soru-9: Sınıf ortamının öğrenciler için rahat olduğunu düşünüyor musunuz ?

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	7	4,0
Bazen	35	20,1
Genellikle	83	47,7
Her zaman	49	28,2
Toplam	174	100

Tablo 39 incelendiğinde Öğretmenlerin %1,7'sinin (n=3) hiçbir zaman öğrenciye yönelik ödül yöntemini kullanmadığı belirlenmiştir. Öğretmenlerin %32,2'sinin (n=56) bazen, %42,5'inin (n=74) genellikle, %1,7'sinin (n=3) hiçbir zaman öğrenciyi notla cezalandırdığı tespit edilmiştir.

6.6.10. Araç gereç ve materyalden yeterince faydalanabiliyor musunuz? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 40. Soru-10: Araç gereç ve materyalden yeterince faydalanabiliyor musunuz?

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	4	2,3
Bazen	19	10,9
Genellikle	76	43,7
Her zaman	75	43,1
Toplam	174	100

Tablo 40 incelendiğinde Öğretmenlerin 2,3'inin (n=4) hiçbir zaman Araç gereç ve materyalden yeterince faydalanmadığı belirlenmiştir. Öğretmenlerin %10,9'unun (n=19) bazen, %42,5'inin (n=76)

genellikle, %1,7'sinin (n=75) her zaman Araç gereç ve materyalden yeterince faydalandığı tespit edilmiştir.

6.6.11. Beklediğiniz davranışları öğrencilere açıklıyor musunuz? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 41. Soru-11: Beklediğiniz davranışları öğrencilere açıklıyor musunuz?

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	1	0,6
Bazen	10	5,7
Genellikle	64	36,8
Her zaman	99	56,9
Toplam	174	100

Tablo 41 incelendiğinde Öğretmenlerin %0,6'sının (n=1) hiçbir zaman beklediği davranışları öğrenciye açıklamadığı belirlenmiştir. Öğretmenlerin %5,7'sinin (n=10) bazen, %36,8'inin (n=64) genellikle, %56,9'unun (n=99) her zaman beklediği davranışları öğrenciye açıkladığı tespit edilmiştir.

6.6.12. Öğrencilerinizdeki davranış değişikliklerini günlük olarak takip edebiliyor musunuz ?

Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 42. Soru-12: Öğrencilerinizdeki davranış değişikliklerini günlük olarak takip edebiliyor musunuz ?

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	3	1,7
Bazen	41	23,6
Genellikle	86	49,4
Her zaman	44	25,3
Toplam	174	100

Tablo 42 incelendiğinde Öğretmenlerin %1,7'sinin (n=3) hiçbir zaman öğrencilerinin davranış değişikliklerini günlük olarak takip etmediği belirlenmiştir. Öğretmenlerin %23,6'sının (n=41) bazen, %49,4'inin (n=86) genellikle, %25,3'sinin (n=44) her zaman öğrencilerinin davranış değişikliklerini günlük olarak takip ettiği tespit edilmiştir.

6.6.13. Planlama çalışmalarına öğrencileri katıyor musunuz? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 43. Soru-13: Planlama çalışmalarına öğrencileri katıyor musunuz?

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	6	3,4
Bazen	36	20,7
Genellikle	86	49,4
Her zaman	46	26,4
Toplam	174	100

Tablo 43 incelendiğinde Öğretmenlerin %3,4'sinin (n=6) hiçbir zaman planlama çalışmalarına öğrencileri katmadığı belirlenmiştir. Öğretmenlerin %20,7'sinin (n=36) bazen, %49,4'inin (n=86) genellikle, %26,4'ünün (n=46) her zaman öğrenciyi planlama çalışmalarına öğrencileri kattığı tespit edilmiştir.

6.6.14. Öğrencileriniz size samimi olarak sorunlarını açabiliyor mu? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 44. Soru-14: Öğrencileriniz size samimi olarak sorunlarını açabiliyor mu?

Değişken	F	%
----------	---	---

Hiçbir zaman	1	0,6
Bazen	20	11,5
Genellikle	76	43,7
Her zaman	77	44,3
Toplam	174	100

Tablo 44 incelendiğinde Öğretmenlerin %0,6'sının (n=1) hiçbir zaman öğrencilerin samimi olarak sorunlarını açamadıkları belirlenmiştir. Öğretmenlerin %11,5'inin (n=20) bazen, %43,7'sinin (n=76) genellikle, %44,3'ünün (n=77) her zaman öğrencilerin samimi olarak sorunlarını açabildikleri tespit edilmiştir.

6.6.15. Veli-öğretmen işbirliği sağladınız mı? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 45. Soru-15: Veli-öğretmen işbirliği sağladınız mı?

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	4	2,3
Bazen	27	15,5
Genellikle	78	44,8
Her zaman	65	37,4
Toplam	174	100

Tablo 45 incelendiğinde Öğretmenlerin %2,3'ünün (n=4) hiçbir zaman Veli-öğretmen işbirliği sağlamadıkları belirlenmiştir. Öğretmenlerin %15,5'inin (n=27) bazen, %44,8'inin (n=78) genellikle, %37,4'ünün (n=65) her zaman Veli-öğretmen işbirliği sağladıkları tespit edilmiştir.

6.6.16. Kendilerinizi öğrencilerinizin yerine koyarak empati kuruyor musunuz? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 46. Soru-16: Kendilerinizi öğrencilerinizin yerine koyarak empati kuruyor musunuz?

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	-	-
Bazen	19	10,9
Genellikle	75	43,1
Her zaman	80	46,0
Toplam	174	100

Tablo 46 incelendiğinde Öğretmenlerin %10,9'unun (n=19) bazen, %43,1'inin (n=75) genellikle, %46,0'ının (n=80) her zaman kendilerini öğrencilerinin yerine koyarak empati kurdukları tespit edilmiştir.

6.6.17. Öğrencilerinizin yaş gruplarına göre problem davranış türlerini biliyor musunuz ? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 47. Soru-17: Öğrencilerinizin yaş gruplarına göre problem davranış türlerini biliyor musunuz ?

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	-	-
Bazen	21	12,1
Genellikle	87	50,0
Her zaman	66	37,9
Toplam	174	100

Tablo 47 incelendiğinde Öğretmenlerin %12,1'inin (n=21) bazen, %50,0'sinin (n=87) genellikle, %37,9'unun (n=66) her zaman öğrencilerinin yaş gruplarına göre problem davranış türlerini bildikleri tespit edilmiştir.

6.6.18. Sınıf kurallarına hangi sıklıkla gereksinim duyuyorsunuz? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 48. Soru-18: Sınıf kurallarına hangi sıklıkla gereksinim duyuyorsunuz?

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	1	0,6
Bazen	24	13,8
Genellikle	85	48,9
Her zaman	64	36,8
Toplam	174	100

Tablo 48 incelendiğinde Öğretmenlerin %0,6'sının (n=1) hiçbir zaman sınıf kurallarına hangi sıklıkla gereksinim duymadıkları belirlenmiştir. Öğretmenlerin %13,8'inin (n=24) bazen, %48,9'unun (n=85) genellikle, %36,8'inin (n=64) her zaman sınıf kurallarına hangi sıklıkla gereksinim duydukları tespit edilmiştir.

6.6.19. Kuralları belirleyerek sınıfa asıyor musunuz? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 49. Soru-19: Kuralları belirleyerek sınıfa asıyor musunuz?

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	13	7,5
Bazen	41	23,6
Genellikle	60	34,5
Her zaman	60	34,5
Toplam	174	100

Tablo 49 incelendiğinde Öğretmenlerin %7,5'inin (n=13) hiçbir zaman Kuralları belirleyerek sınıfa asmadıkları belirlenmiştir. Öğretmenlerin %23,6'sının (n=41) bazen, %34,5'inin (n=60) genellikle, %34,5'inin (n=60) her zaman Kuralları belirleyerek sınıfa astıkları tespit edilmiştir.

6.6.20. Kuralları belirleme sürecine öğrencileri katar mısınız? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 50. Soru-20: Kuralları belirleme sürecine öğrencileri katar mısınız?

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	3	1,7
Bazen	29	16,7
Genellikle	74	42,5
Her zaman	68	39,1
Toplam	174	100

Tablo 50 incelendiğinde Öğretmenlerin %1,7'sinin (n=3) hiçbir zaman kuralları belirleme sürecine öğrencileri katmadıkları belirlenmiştir. Öğretmenlerin %16,7'sinin (n=29) bazen, %42,5'inin (n=74) genellikle, %39,1'inin (n=68) her zaman kuralları belirleme sürecine öğrencileri kattıkları tespit edilmiştir.

6.6.21. Kurallara uyulduğunda ödül yöntemini hangi sıklıkta kullanırsınız? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 51. Soru-21: Kurallara uyulduğunda ödül yöntemini hangi sıklıkta kullanırsınız?

Değişken	F	%
----------	---	---

Hiçbir zaman	3	1,7
Bazen	56	32,2
Genellikle	74	42,5
Her zaman	41	23,6
Toplam	174	100

Tablo 51 incelendiğinde Öğretmenlerin %1,7'sinin (n=3) hiçbir zaman kurallara uyulduğunda ödül yöntemini kullanmadıkları belirlenmiştir. Öğretmenlerin %32,2'sinin (n=56) bazen, %42,5'inin (n=74) genellikle, %1,7'sinin (n=3) her zaman kurallara uyulduğunda ödül yöntemini kullandıkları tespit edilmiştir.

6.6.22. Kurallar ihlal edildiğinde cezaya hangi sıklıkta başvurursunuz ? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 52. Soru-22: Kurallar ihlal edildiğinde cezaya hangi sıklıkta başvurursunuz ?

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	17	9,8
Bazen	68	39,1
Genellikle	61	35,1
Her zaman	28	17,1
Toplam	174	100

Tablo 52 incelendiğinde Öğretmenlerin %9,8'inin (n=17) hiçbir zaman kurallar ihlal edildiğinde cezaya başvurmadıkları belirlenmiştir. Öğretmenlerin %39,1'inin (n=68) bazen, %35,1'inin (n=61) genellikle, %17,1'inin (n=28) her zaman kurallar ihlal edildiğinde cezaya başvurdukları tespit edilmiştir.

6.6.23. Sınıf kuralları okul kurallarıyla uyumlu mu? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 53. Soru-23: Sınıf kuralları okul kurallarıyla uyumlu mu?

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	3	1,7
Bazen	16	9,2
Genellikle	81	46,6
Her zaman	74	42,5
Toplam	174	100

Tablo 53 incelendiğinde Öğretmenlerin %1,7'sinin (n=3) hiçbir zaman sınıf kurallarının okul kurallarıyla uyumlu olmadığı belirlenmiştir. Öğretmenlerin %9,2'sinin (n=16) bazen, %46,6'sının (n=81) genellikle, %42,5'inin (n=74) her zaman sınıf kuralları okul kurallarıyla uyumlu olduğu tespit edilmiştir.

6.6.24. Kurallara uyararak öğrencilere model oluyor musunuz? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 54. Soru-24: Kurallara uyararak öğrencilere model oluyor musunuz?

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	1	0,6
Bazen	7	4,0
Genellikle	53	30,5
Her zaman	113	64,9
Toplam	174	100

Tablo 54 incelendiğinde Öğretmenlerin %0,6'sının (n=1) hiçbir zaman kurallara uyarak öğrencilere model olmadıkları belirlenmiştir. Öğretmenlerin %4,0'ünün (n=7) bazen, %30,5'inin (n=53) genellikle, %64,9'unun (n=113) her zaman kurallara uyarak öğrencilere model oldukları tespit edilmiştir.

6.6.25. Kurallara uyumu kontrol ediyor musunuz? Sorusuna İlişkin Bulgular

Tablo 55. Soru-25: Kurallara uyumu kontrol ediyor musunuz?

Değişken	F	%
Hiçbir zaman	-	-
Bazen	10	5,7
Genellikle	74	42,5
Her zaman	90	51,7
Toplam	174	100

Tablo 55 incelendiğinde Öğretmenlerin %5,7'sinin (n=10) bazen, %42,5'inin (n=74) genellikle, %51,7'sinin (n=90) her zaman kurallara uyumu kontrol ettikleri tespit edilmiştir. Bulgular gösteriyor ki kadın ve erkek öğretmenlerin, öğrencilerin kurallara uyumunu kontrol etmelerinde cinsiyet farklılığı bulunmamaktadır.

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

1. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetiminde karşılaştıkları güçlükler ortalamanın üstünde bulunmuştur.
2. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetimindeki güçlükleri cinsiyet, mezun oldukları fakülte değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermemiştir.
3. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetimindeki güçlükleri formasyon alma durumları ve yüksek lisans eğitimi alma değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermemiştir.
4. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetimindeki güçlükleri görev sürelerine göre anlamlı farklılık göstermiştir.
5. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetimindeki güçlükleri bu yıl/dönem kaç sınıfa ders verdiklerine göre anlamlı farklılık göstermiştir.
6. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıf yönetimindeki güçlükleri bir sınıfta ortalama kaç öğrenci var değişkenine göre anlamlı farklılık göstermiştir.

TARTIŞMA

Bu araştırmada öğretmenlerin sınıf yönetiminde karşılaştıkları güçlükler çeşitli değişkenlere bağlı olarak incelenmiştir. Araştırmada öğretmenlerin sınıf yönetiminde karşılaştıkları güçlüklerle ilgili puanların ortalamasının ortalamanın üzerinde olduğu bulunmuştur. Öğretmenlerin sınıf yönetiminde karşılaştıkları güçlüklerle ilgili puanların ortalaması ortalamanın üzerinde pozitif bir durum olarak değerlendirilebilir ama bu puanların en yüksek değere ulaşması için eğitimin tüm paydaşlarının ortak çalışmaları yürütmesi gerekmektedir.

Sarıtaş, (2000, 55) araştırmasında öğretmenin sınıf yönetiminde yeterli olmaması öfke patlamasına, umutsuzluk gibi davranışların ortaya çıkmasına ve yıkıma sebebiyet verebilir şeklinde ifade etmiştir. Öğretmenler özellikle göreve başladıkları ilk yıllarda zamanlarının çoğunu disiplin problemleriyle baş etmeye ve sınıf yönetimine harcamaktadır (Demirtaş, 2009). Öğretmenlerin sınıf yönetimi becerileriyle eğitim-öğretimin başarısı arasında doğrudan bir ilişkinin bulunduğu kabul edilmektedir. Özellikle mesleğe yeni başlamış öğretmenlerin en önemli sorunlarından biri, dersin amaçlarını yerine getirmek için öğrenci davranışlarını sınıf içinde yönetmede yaşanan güçlüklerdir (Özyürek, 2001).

Araştırmamızda öğretmenlerin sınıf yönetiminde sergiledikleri davranışları kendi görüşleriyle ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bununla beraber çalışmamızda yer alan tüm öğretmenler devlet okullarında görev yapmaktadır, özel okullarda çalışan öğretmenleri kapsayan çalışmalar da yapılarak çalışma genişletilebilir. Verilen sınıf yönetimi eğitimi yalnızca teoriden ibaret olmamalı, öğretmen adaylarının uygulamalı olarak deneyimlemelerine yönelik, gerçek hayatta uyumlu olarak verilmelidir. İlkokullarda sınıfların kalabalık olması sınıf yönetimini olumsuz etkiler. Bu sebeple ilkokulun özellikle ilk sınıflarında sınıf mevcudu azaltılmalıdır. Üniversitelerle anlaşma sağlanarak öğretmenlere sınıf yönetimi ile ilgili hizmet içi eğitim desteği verilmeli, yeni stratejiler, teknikler, beceriler hizmet içi eğitimle uygulamalı olarak kazandırılmalıdır.

Eğitimler alanında uzman kişiler tarafından verilmelidir. Sınıf yönetimi ile ilgili öğretmen ve öğrenci görüşlerinin karşılaştırılarak değerlendirilmesine yönelik araştırma yapılabilir. Kalabalık sınıflardaki öğretmenlerin sınıf yönetimi ile az sayıda öğrenci bulunan sınıflardaki öğretmenlerin sınıf yönetimi karşılaştırmalı olarak incelenebilir.

Öğretmenlerin ihtiyaç ve yönlendirmeleri doğrultusunda mevcut sınıflarda, sıralar, köşeler, duvarlar, ışık, ses, hava, temizlik ve diğer sınıf düzenleriyle ilgili çağdaş sınıf yönetimini destekleyen aynı zamanda öğrencilerin düşünme becerilerini üst düzeye çıkarmayı hedefleyen için gerekli fiziksel düzenlemeler yapılmalıdır.

Çağdaş sınıf yönetiminde davranış düzenlemeleri ile ilgili sorumluluk verme, yapıcı eleştiride bulunma, kural koyma, düşünme ve konuşmaya zaman ayırma boyutlarında hizmetiçi eğitimler düzenlenerek bu konuda öğretmenlerin bilinç ve farkındalık düzeyleri artırılmalı. Müfredat, öğrencilerin düşünme becerilerini üst düzeye çıkarmayı sağlayacak biçimde yeniden düzenlenmeli, deney, gözlem, problem çözme, soru sorma, tartışmaya yönelik etkinlikler ön plana çıkarılmalı ve öğretmenler bu yöntem/tekniklerin kullanılması ve ölçme/değerlendirme konusunda daha esnek, donanımlı hale getirilmelidir. Çağdaş sınıf yönetiminde öğrenci-öğrenci ve öğretmen-öğrenci arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinde işbirliğinin geliştirilmesi, dayanışma, empati, sevgi ortamlarının yaratılması ve motivasyonun sağlanması konusunda öğretmenler bilinçlendirilmeli ve donanımlı (hizmetiçi eğitim, öğrenci koçluğu programları) hale getirilmeli.

Düzenlenecek hizmetiçi eğitim programlarıyla öğretmenler, düşünmeyi sağlayan ve düşünmeyi durduran öğretmen davranışlarıyla ilgili bilinçlendirilmeli. Zümre düzeyinde çalışmalar yapılmalıdır. Aynı zaman da bu kazanımlar eğitim fakültelerinin programlarına dahil edilmelidir. Okul yöneticileri öğretim liderliği, çağdaş sınıf yönetimi ve öğrencilere üst düzey düşünme becerilerinin kazandırılmasıyla ilgili düzenlenecek hizmetiçi eğitimlerle yetiştirilmeli, okul geliştirme projelerinde çalışmaları sağlanmalıdır.

Bu araştırma 2019-2020 eğitim öğretim yılı Bartın ilindeki 20 devlet okulunda görev yapan öğretmenleriyle sınırlanmıştır. Türkiye'deki diğer bölgelerde, başka illerde de yapılabilir. Bununla birlikte araştırma hizmet öncesinde sınıf yönetimi dersi almış ve almamış öğretmenlerde karşılaştırmalı olarak yapılabilir. Çağdaş sınıf yönetiminde düşünme becerilerinin üst düzeye çıkarılması ile ilgili nicel yöntemle farklı araştırmalar yapılabilir. Çağdaş sınıf yönetiminde düşünme becerilerinin üst düzeye

çıkarılmasında Milli Eğitim Bakanlığı'nın, il ve ilçe milli eğitim müdürlüklerinin rolleri üzerine araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Adıyeke, K. Ş. (2019). *İlkokul Öğretmenlerinin Sınıf Yönetimi Konusunda Düşünceleri*. (Yayınlanmamış)Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Akın, A. G. U., & Koçak, R. (2007). Öğretmenlerin Sınıf Yönetimi Becerileri İle İş Doyumları Arasındaki İlişki. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 51(51), 353-370.

Can, A. (2014). SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi. Pegem Akademi, (3),47-50.

Demirtaş, H. 2009. Sınıf Yönetiminin Temelleri. Etkili Sınıf Yönetimi. Ed. Hüseyin Kıran Ankara: Anı Yayıncılık.

Çubukçu, Z., & Girmen, P. (2008). Öğretmenlerin Sınıf Yönetimi Becerilerine İlişkin Görüşleri. *Bilig*, (44), 123-142.

Demir, T., & Ası, D. Ş. (2018).Sınıf Yönetimi Stratejileri, Öz-Yeterlik Algısı Ve Çocuk-Öğretmen Etkileşimleri Arasındaki İlişkiler. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 69-86.

Ekici, G. (2008). Sınıf yönetimi dersinin öğretmen adaylarının öğretmen öz-yeterlik algı düzeyine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(35), 98-110.

Evertson, C. M., ve National Education Association of the United States. (2006). *Classroom management*. Washington, D.C.: NEA

Güven, E. D., ve Cevher, N. (2005). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Sınıf Yönetimi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(18), 71-92.

Kaplan, Z., ve İlgar, D. D. L. Becerileri, O. Ö. Ö. S. Y., Yönetimi, Ö. G. V. Ö. S., Yüksek Lisans Tezi.

Kahyaoğlu, M., ve Yangın, S. (2007). İlköğretim öğretmen adaylarının mesleki özyeterliliklerine ilişkin görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 73-84.

Karasar, Niyazi. 1994. Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.

Korkut, K., & Babaoğlu, E. (2010). Sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimi becerisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2), 146-156.

Ocakcı, E., & Samancı, O. Birleştirilmiş Sınıf Öğretmenlerinin Sınıf Yönetimi Yeterlilikleri Ve Sınıf Yönetimi İle İlgili Görüşlerinin İncelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 604-620.

Özyürek, Mehmet. 2001.Sınıf Yönetimi. Ankara: Karatepe Yayınları.

Paliç, G., & Keleş, E. (2011). Sınıf yönetimine ilişkin öğretmen görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 2(2), 199-220.

Saracoğlu, M. (2015). *Etkin Sınıf Yönetimi Ve Öğretmen-Öğrenci-Veli Üçgeninin Sınıf Yönetimine Etkisi* (Doctoral Dissertation).

Sarıtaş, M. 2000. Sınıf Yönetimi ve Kurallarla İlgili Kurallar Geliştirme ve Uygulama. Sınıf Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Savran, A., Çakıroğlu, J., & Özkan, Ö. (2002). Fen bilgisi öğretmenlerinin yeni fen bilgisi programına yönelik düşünceleri. *V. ulusal fen bilimleri ve matematik eğitimi kongresi bildirileri*, 16-18.

Şahin, İ. T., Sak, R., & Tuncer, N. (2013). Okul öncesi ve birinci sınıf öğretmenlerinin ilköğretime hazırlık sürecine ilişkin görüşlerinin karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(3), 1691-1713.

Şentürk, H., & Behçet, O. R. A. L. (2008). Türkiyede Sınıf Yönetimi İle İlgili Yapılan Bazı Araştırmaların Değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(26), 1-13.

Turanlı, A. S. Sınıf Yönetimi Ve Öğretmenlerin Mesleklerine İlişkin Alguları Arasındaki İlişki (Kayseri Merkez İlçe Örneği). *Milli Eğitim Dergisi*, 40(188), 144-157.

Yılmaz, K. (2011). İlköğretim okulu öğretmenlerinin sınıf yönetimi tarzları ile demokratik değerlere ilişkin görüşleri arasındaki ilişki. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9(21), 147-170.

4. Sınıf Öğrencilerinin Ev Ödevleri Hakkında Tutumlarının İncelenmesi

Kasım SAKAOĞLU

Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KOCAARSLAN

Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Öz

Bu çalışmada, ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin ev ödevleri hakkındaki görüşleri tespit edilmiştir. Araştırmada nicel araştırma türlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu 2019-2020 eğitim öğretim yılı I. döneminde Bartın ili merkezinde yer alan 3 farklı ilkokulda öğrenim gören ve basit tesadüfî örnekleme yöntemiyle seçilen 140 öğrenciden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak Özer ve Öcal (2009) tarafından geliştirilen “Ev Ödevlerine Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 22.0 istatistik programı kullanılarak analiz edilmiş ve verilerin çözümlenmesinde Bağımsız Gruplar T-testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) hesaplanmıştır. Elde edilen bulgulara göre öğrencilerin ev ödevleriyle ilgili tutumlarının orta düzeyin üzerinde olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte öğrencilerin ev ödevlerine ilişkin tutumları cinsiyet değişkenine ve annenin eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterirken; babanın eğitim düzeyi, ödevde ayrılan zaman, ödev kontrolü, öğrencilerin bir odaya sahip olma durumu değişkenleri açısından ise anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında uygulamaya yönelik çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dördüncü Sınıf Öğrencileri, Ev Ödevleri, Tutum

Abstract

In this study, the opinions of fourth grade primary school students about homework were determined. In the research, screening model which is one of the quantitative research types was used. The study group consisted of 140 students attending 3 different primary schools in the center of Bartın in the first semester of 2019-2020 academic year and selected by simple random sampling method. Veri Attitude Scale towards Homework geliştiril developed by Özer and Öcal (2009) was used as data collection tool. The data obtained from the study were analyzed by using SPSS 22.0 statistical program and Independent Groups T-test and One Way Analysis of Variance (ANOVA) were calculated for data analysis. According to the findings, it was found that the attitudes of the students about homework were above the middle level. However, students' attitudes towards homework showed a significant difference according to gender variable and education level of mother; There was no significant difference in terms of education level of father, time allocated to assignment, homework control and students' having room. In the light of the findings obtained from the research, various suggestions were made for the application.

Key Words: Fourth Grade Students, Homework, Attitude

Giriş

Okullar bireylerin eğitiminden sorumlu görülerek eğitim sürecinin en önemli kısmını oluşturmaktadır (Fidan, 1986). Bununla birlikte eğitim tek başına okulla özdeşleştirilemeyecek kadar kapsam ve genişliğe sahiptir. Bireyin okul içi ve dışı bütün yaşantıları eğitim programında bulunmaktadır (Demirel, 2002). Okuldaki eğitimin yanı sıra öğretmenlerin vermiş oldukları ev ödevleri, öğrencilerin öğrendikleri bilgileri pekiştirmelerini sağlamakta ve ders dışındaki zaman sürecinde araştırma yapmalarını sağlayacak öğrenme faaliyetlerini içermektedir (Türkoğlu, İflazoğlu ve Karakuş, 2007; Yuladır ve Doğan, 2009; Aladağ ve Doğu, 2009). Bunun yanı sıra ev ödevi, Milli Eğitim Bakanlığı 2300 sayılı Tebliğler Dergisinde (1989) öğrencinin ders dışı vakitlerinde yönetmelikte belirtilen hedefler doğrultusunda bireysel ya da grupça yapılan etkinlikler ile oluşturulabilen metin, araç vb. şeklinde tanımlanmaktadır.

Ev ödevleri öğrencilere çok çeşitli imkânlar sunmaktadır. Bu imkânlar; kaynak kullanımını (kütüphane, internet vb.) öğrenme, derse hazırlıklı gelme, konuyu inceleme ve derste öğrendiklerini uygulama, konu hakkında daha çok bilgilenme, sorumluluk sahibi olma gibi olumlu alışkanlıklar edinme gibi sayılabilir (Amundson, 1999).

Ev ödevleri, öğrencilerin okuldaki öğrenmelerinin devamını sağlayan en önemli unsurlardandır. Ayrıca öğrencilerin bireysel disiplin ve sorumluluk gibi kişisel özelliklerine katkı sağlarlar. Öğrencilere zamanını daha etkili kullanmasını ve planlamasını öğretirken kendi kabiliyetleri dâhilinde çalışmalarını ve ilgilerini fark etmeyi sağlarlar (Kapıkıran ve Kıran, 1999).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın (1989), öğrencilerin ders dışındaki eğitim ve öğretim faaliyetleri ilgili yayınladığı yönetmelikte ödevlerin amaçları olarak ödevleri özenle yapma ve zamanında teslim etme alışkanlığı kazandırma, plan yapma alışkanlığı kazandırma, ödev için gerekli bilgi, malzeme, araç-gereçleri toplama ve amacına uygun kullanabilme, farklı kişi ve eserlerden yararlanarak ödevin öğrencinin kendisini geliştirmek için yapması ve bunun bir görev olduğunun farkına varmasını sağlama, ödevin yapılırken kullanılan kaynakları ve bilgi alınan insan veya kurumları belirleyebilme alışkanlığı kazandırma, alet yapabilme ve kullanabilme kabiliyetini geliştirme sayılabilir. Bunların yanı sıra kaynakları etkin bir şekilde kullanabilme ve iletişim becerilerini geliştirme, ödevlerde elde edilen sonuçların, yararlanılan yöntem ve kaynaklara bağlı olduğunu farkına varmalarını sağlama şeklinde sıralanabilir.

Doğru ve Aydoğdu'ya (2004) göre öğrencilere ev ödevi verilirken öğretmenlerin derste ödev ile ilgili açıklamalar için yeterince vakit ayırmaları ve ev ödevlerinin içeriği hakkında bilgi vermeleri gerekmektedir. Ayrıca ev ödevlerinin açık ve anlaşılabilir iyi tanımlanmış olması sağlanmalıdır. Verilen ev ödevinde öğretmenin öğrencilerin ayıracağı zaman diliminin ödevin kapsamıyla uygun olmasına dikkat etmesi gereklidir. Öğretmenler ev ödevlerine not vererek öğrencinin başarısını artıran yönde olması sağlanmalıdır. Bunların yanı sıra öğrencilerin bireysel ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerinde uygun ve yaratıcılığı teşvik edici ilginç ödevlerin verilmesi önem arz etmektedir (Akt.,Yapıcı, 1995).

Ev ödevlerinin pratik alıştırmalar, hazırlık ödevleri, geliştirme ödevleri gibi farklı türleri görülmektedir. Pratik alıştırmalar, öğrencilere öğrendikleri bilgiyi uygulama, gözden geçirme ya da yeni kazanılmış becerileri pekiştirme, tekrar etme imkânları sağlayan ödevlerdir. Hazırlık ödevleri derste öğrenilecek konu hakkında temel bilgi kazandıran ve öğrencinin yeni bilgiler hakkında fikir sahibi olmasını sağlayan ödevlerdir. Geliştirme ödevleri ise öğrencilerin hayal güçlerini ve kişisel bilgilerini geliştirmeyi sağlar. Eleştirel düşünmenin ve yaratıcılığı geliştirir (Türkoğlu, İflazoğlu, Karakuş, 2007, s.63).

Literatür tarandığında ev ödevleriyle ilgili pek çok çalışmanın yapıldığı görülmektedir (Altınay, 2018; Atlı, 2012; Bora, 2018; Büyükalın ve Altınay,2018; Çetinkaya, 2019; Gür, 2003; Hizmetçi, 2007;

İflazoğlu ve Hizmetçi, 2006; Kaplan, 2018; Özben, 2006; Özer ve Öcal, 2013; Şen ve Gülcan, 2012; Turanlı, 2007 ve Yılmaz, 2013). Bu çalışmaların her birinde ev ödevlerine yönelik daha olumlu tutuma sahip öğrencilerin ev ödevlerine ilişkin daha yüksek bir başarı düzeyine ulaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan araştırmalar incelendiğinde dördüncü sınıf öğrencilerinin ev ödevlerine yönelik tutumları ile cinsiyet, ödev kontrolü, anne ve babaların eğitim durumu, kendilerine ait bir odaya sahip olup olmama gibi değişkenlerin birlikte incelendiği çalışmaların çok sınırlı olduğu görülmektedir. Bu bakımdan yapılan bu araştırmanın ev ödevleri literatürüne katkı sağlayacağı ön görülmektedir. Aynı zamanda, bu araştırmadan elde edilen bulguların hem öğretmenler hem de veliler için ev ödevi sürecinde yol göstereceği olacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın amacı;

Bu araştırmanın temel amacı ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin ev ödevleri hakkındaki tutumlarını belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

1. Araştırmaya katılan ilkökul 4. sınıf öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutumları ne düzeydedir?
2. Araştırmaya katılan 4. Sınıf öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutumları, cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. Ödevlere ayırdığı zaman değişkenine göre araştırmaya katılan öğrencilerin ev ödevlerine karşı tutumları arasında anlamlı farklılık göstermekte midir?
4. Anne ve babalarının eğitim durumu değişkenine göre araştırmaya katılan öğrencilerin ev ödevleri hakkında görüşleri arasında bir ilişki var mı?
5. Evde kendine ait odaya sahip bulunma değişkeni araştırmaya katılan öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutumlarını olumlu etkiliyor mu?
6. Ödevlerin öğretmenler tarafından kontrol edilmesi değişkeni araştırmaya katılan öğrencilerin tutumlarını olumlu yönde etkiliyor mu?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma nicel araştırmalardan (survey) tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Tarama modeli; çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek veya örnekleme üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 1994: 79). Bu çalışmada, araştırmaya katılan öğrencilerin ev ödevleri hakkındaki görüşleri hakkında tutumlarını ortaya çıkarmak ve cinsiyete göre, anne ve baba eğitim durumuna göre, evde kendine ait oda olma vb. değişkenlerine göre tarama modeli kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Bartın ili Merkez ilçesinde bulunan ilkökullarda 2019-2020 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören 4. Sınıf 140 öğrenciden oluşmaktadır.

Tutum ölçeğinin uygulandığı öğrencilerin sayıları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmanın çalışma grubuna ilişkin demografik bilgiler

Değişken	f	%
<i>Cinsiyet</i>		
Kız	71	50.7
Erkek	69	49.3
Toplam	140	100

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılanların % 49.3'ünü erkek, % 50.7'sini kız öğrencilerin oluşturduğu, toplam 140 öğrencinin çalışmaya katıldığı görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak ev ödevlerine yönelik tutum ölçeği kullanılmıştır. Üçlü likert tipi olarak oluşturulan ölçekte; birinci bölümde kişisel bilgiler, ikinci bölümde üç seçenekli 14 sorudan oluşmaktadır.

Özer B. ve Öcal (2009) tarafından geliştirilmiş olan tutum ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını yapmışlardır. Ayrıca güvenilirlik katsayısının da (Cronbach α) .85 olarak bulunduğu ifade edilmiştir. Öcal (2009: 172-174)'ın geliştirdiği tutum ölçeğinde “Tamamen Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum”, “Hiç Katılmıyorum” şeklinde beşli likert şeklindedir. Ancak Atlı, S. (2012), tutum ölçeğinin beşli likert şeklindeki cevaplama bölümünü “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum” dönüştürmüş ve geçerlik güvenilirlik çalışmaları sonucu ölçekteki 34 soruyu 14 soruya indirmiştir. Ölçeğin kapsam geçerliliği için uzman görüşü alınmış, yapı geçerliliği için de faktör analizine başvurulmuştur. Faktör analizi sonucunda ev ödevlerine yönelik tutum ölçeğinin dört boyuttan meydana geldiği sonucuna varılmıştır. Atlı, S. (2012) toplam varyansın % 63, ölçekte yer alan 14 maddeye ilişkin faktör yükleri 0,43 ile 0,82 arasında değiştiğini ve ölçeğin genel güvenilirlik katsayısının (Cronbach α) 0,67 bulmuştur. Ölçeğin İlk boyutta toplanan maddelere bakıldığında tamamının ödev yapmaya karşı ilgi ölçen maddeler olduğu, ikinci boyutta ödev yapmanın zorunluluk olduğunu ölçen maddeler olduğu, üçüncü boyutta ödev yapmaya karşı isteksizlik tutumu ölçen maddeler olduğu ve dördüncü boyutta ödev yapmada kendine güven ölçen maddeler olduğu belirlenmiştir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmadan elde edilen veriler 2019-2020 eğitim-öğretim yılının I. Döneminde ilkokul dördüncü sınıfta öğrenim gören 140 öğrenciye uygulanmıştır. Gerekli izinler alındıktan sonra öğrencilerin uygun olduğu bir zaman diliminde, öğrenciler rastgele seçilerek ve gönüllü olarak çalışmaya katılımı sağlanarak anket uygulanmıştır. İlk önce kişisel bilgi formu doldurulmuş ardından 14 soruluk tutum ölçeğini cevaplamaları sağlanmıştır.

Sınıfın sessiz olmasına ve dikkat dağıtıcı unsurlardan arındırılmasına özen gösterilmiştir.

Veri Analizi

Öğrencilerin vermiş oldukları cevapların normalliğine ilişkin analizler yapılmış elde edilen analizler Tablo 2’ de verilmiştir.

Tablo 2. Verilerin normalliğine ilişkin istatistiksel değerler

Değişken	Ortalama	Medyan	Mod	Çarpıklık	Basıklık
Okumaya Yönelik Tutum Puanı	24.6	24.0	22.0	1.00	0.988

Tablo 2' ye bakıldığında bulunan verilerin merkezi eğilim ölçülerinin (ortalama, medyan ve mod) birbirine çok yakın değerlerde olduğu ve çarpıklık ile basıklık katsayılarının -1 ile +1 arasında olduğu görülmektedir. Bu değerlerin normallik varsayımını karşıladığı söylenebilir. Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 22.0 istatistik programı kullanılarak analiz edilmiş ve verilerin çözümlenmesinde normal dağılım varsayımı karşılandığından Bağımsız Gruplar T-testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) hesaplanmıştır. Araştırmanın birinci problemine ilişkin yapılan betimsel analizler hesaplanmış ve ölçekteki derecelendirme aralıklarına ilişkin oranlar ise şu şekilde kullanılmıştır: 1.00-1.49 arası "Katılmıyorum"(1), 1.50-2.49 arası "Kararsızım" (2) ve 2.50-3.00) arası ise "Katılıyorum"(3).

BULGULAR

3.1. Araştırmanın Birinci Problemine Yönelik Bulgular

Dördüncü sınıf öğrencilerinin ev ödevlerine yönelik tutumlarının ölçekteki her bir maddeye göre betimsel istatistiklerinin ayrıntılı olarak incelendiği veriler Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Ev Ödevlerine Yönelik Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Soru no	Ölçek madde	f	\bar{X}	Sonuç	SS
1	<i>Ödevler olmasaydı okulu daha çok severdim</i>	140	2.52	3	0.74
2	<i>Ödevler sayesinde düzenli ve planlı ders çalışma alışkanlığı kazanıyorum</i>	140	1.35	1	0.68
3*	<i>Ödevlerimi isteyerek yapmam</i>	140	2.53	3	0.78
4	<i>Ödevler, derslerime daha hazırlıklı olmamı sağlıyor.</i>	140	1.37	1	0.72
5*	<i>Ödevler benim için zorla yaptığım bir iş olmuştur.</i>	140	2.55	3	0.75
6	<i>Ödevlerimi genellikle en son zamanda yaparım.</i>	140	2.52	3	0.73
7	<i>Evde zamanımın çoğunu ödevlerime ayırmayı isterim.</i>	140	1.92	2	0.85
8	<i>Ödevlerimi yaparken kendimi çok mutsuz hissedirim.</i>	140	2.50	3	0.80
9	<i>Ödevler, okulu daha zevkli hale getiriyor.</i>	140	1.53	2	0.77

10*	Ödev yapmak bana göre zaman kayıdır.	140	2.64	3	0.68
11*	Ödev yapma konusunda kendime güvenmem.	140	2.55	3	0.74
12	Ödevlerim fazla olsa da bitirmeye gayret gösteririm.	140	1.35	1	0.69
13*	Ödevlerimi öğretmenlerimden korktuğum için yaparım	140	2.45	2	0.72
14	Ödevlerimi yaparken zaman geçmek bilmez.	140	2.45	2	0.76

Not. *Ölçekte yer alan olumsuz maddelerdir.

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutumlarında en fazla ortalamaya sahip olan maddeler sırasıyla “Ödev yapmak bana göre zaman kayıdır ($\bar{X} = 2.64$)”, “Ödev yapma konusunda kendime güvenmem ($\bar{X} = 2.55$)”, “Ödevler benim için zorla yaptığım bir iş olmuştur” ($\bar{X} = 2.55$) şeklindedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutumlarında en düşük ortalamaya sahip olan üç madde sırasıyla “Ödevlerim fazla olsa da bitirmeye gayret gösteririm” ($\bar{X} = 1.35$), “Ödevler sayesinde düzenli ve planlı ders çalışma alışkanlığı kazanıyorum” ($\bar{X} = 1.35$), “Ödevler, derslerime daha hazırlıklı olmamı sağlıyor” ($\bar{X} = 1.35$) şeklindedir.

Araştırmaya katılan dördüncü sınıf öğrencilerinin ev ödevlerine yönelik genel tutum ortalamalarına ilişkin elde edilen analizler Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Ev ödevlerine yönelik tutum puanlarına ilişkin istatistikler

Değişken	N	Min.	Max.	Ort.	SS.
Okumaya yönelik tutum puanı	140	18.0	36.0	24.6	3.66

Not. Okumaya yönelik tutum ölçeğinden elde edilen en küçük ve en yüksek değerler 18 ile 36 arasında yer almaktadır.

Tablo 4’de de görüldüğü gibi öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutum puanlarının 18 ile 36 arasında dağıldığı, aritmetik ortalamasının (\bar{X}) 24.6 ve standart sapmasının (SS) ise 3.66 olduğu görülmektedir. Veriler incelendiğinde tutum puanlarının ortalamasının üzerinde olduğu (katılıyorum aralığında) ve puanlar arasındaki farklılığın birbirine yakın olduğu görülmektedir.

3.2. Araştırmanın İkinci Problemine Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan dördüncü sınıf öğrencilerinin ev ödevlerine yönelik tutum puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla bağımsız gruplar için t-testi analizi yapılmış ve analiz sonuçları Tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo 5. Cinsiyet değişkenine göre bağımsız gruplar için t-testi sonuçları

Değişkenler	\bar{X}	SS	sd	t	p
-------------	-----------	----	----	---	---

Kız ^a	23.7887	3.04	126	-2.782	0.008*
Erkek ^b	25.4783	4.05			

Not. ^an=71, ^bn =69, p<0.01

Tablo 5 incelendiğinde yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçlarına göre kız ve erkek öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutum puanları arasında erkek öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($t_{(126)}=-2.782$; $p<0.01$). Diğer bir ifadeyle kız öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutum puanlarının ortalaması ($\bar{X} =23.7887$) ile erkek öğrencilerin tutum puanlarının ortalamasından ($\bar{X} =25.4783$) daha düşüktür.

3.3. Araştırmanın Üçüncü Problemine Yönelik Bulgular

Dördüncü sınıf öğrencilerinin ev ödevlerine yönelik tutum puanları ile ev ödevleri için ayırdıkları zaman dilimlerinin arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analizin sonuçları Tablo 6’da belirtilmiştir.

Tablo 6. Ev ödevlerine ayrılan zamanın Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları

<i>Varyansın Kaynağı</i>	<i>Kareler Toplamı</i>	<i>sd</i>	<i>Kareler Ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
<i>Gruplar arası</i>	<i>0.424</i>	<i>2</i>	<i>0.212</i>	<i>0.016</i>	<i>0.985*</i>
<i>Gruplar içi</i>	<i>1866.512</i>	<i>137</i>	<i>13.624</i>		
<i>Toplam</i>	<i>1866.936</i>	<i>139</i>			

Not. *p>0.05

Tablo 6’ya göre araştırmaya katılan dördüncü sınıf öğrencilerinin 1 saatten az ödev yapanların tutum puanları ortalaması $\bar{X}=24,65$, 1 saatle 2 saat arasında ödev yapanların tutum puanları ortalaması $\bar{X}=24,57$ ve 2 saat ile 3 saat arasında ödev yapanların tutum puanlarının ortalaması $\bar{X}=24,40$ dır. Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucuna göre araştırmaya katılan öğrencilerin ev ödevlerine ayırdıkları zaman ile ev ödevlerine ilişkin tutum puanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır [$F_{(2-137)}=0.016$; $p>0.05$].

3.4. Araştırmanın Dördüncü Problemine Yönelik Bulgular

Dördüncü sınıf öğrencilerinin annelerinin mezun olduğu okul türlerine göre ev ödevlerine yönelik tutum puanlarının anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi Tablo 7’ de belirtilmiştir.

Tablo 7: Öğrencilerin annelerinin mezun oldukları okul türleri ile ilgili Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları

<i>Varyansın Kaynağı</i>	<i>Kareler Toplamı</i>	<i>sd</i>	<i>Kareler Ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>LSD</i>
<i>Gruplar arası</i>	<i>114.353</i>	<i>3</i>	<i>38.118</i>	<i>2.958</i>	<i>0.035*</i>	1-2
<i>Gruplar içi</i>	<i>1752.583</i>	<i>136</i>	<i>12.887</i>			1-3
<i>Toplam</i>	<i>1866.936</i>	<i>139</i>				

Not. * $p < 0.05$; 1= ilkököl , 2=ortaokul, 3= lise 4= üniversite

Tablo 7' ye göre araştırmaya katılan dördüncü sınıf öğrencilerinin annelerinin mezun oldukları okul ile tutum puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur [$F_{(3-136)}=2.958$; $p < 0.05$]. Farklılığın sebebini anlamak için LSD çoklu karşılaştırma testine göre annesi ortaokul mezunu olan öğrencilerin tutum puanı ortalamaları ($\bar{X}=29.29$), annesi ilkököl mezununu olanların tutum puanı ortalamasından ($\bar{X}=23.57$) anlamlı şekilde daha yüksektir. Bununla birlikte annesi ilkököl mezununu olanların tutum puanı ortalamasının ($\bar{X}=23.57$), annesi lise mezununu olanların tutum puanı ortalamasından ($\bar{X}=22.14$) anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur.

Dördüncü sınıf öğrencilerinin babalarının mezun olduğu okul türleri ile ev ödevlerine yönelik tutum puanları arasında ilişkiyi belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi Tablo 8'de belirtilmiştir.

Tablo 8: Öğrencilerin babalarının mezun oldukları okul türleri ile ilgili Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları

<i>Varyansın Kaynağı</i>	<i>Kareler Toplamı</i>	<i>sd</i>	<i>Kareler Ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
<i>Gruplar arası</i>	<i>33.363</i>	<i>18</i>	<i>1.837</i>	<i>1.673</i>	<i>0.53*</i>
<i>Gruplar içi</i>	<i>132.823</i>	<i>121</i>	<i>1.098</i>		
<i>Toplam</i>	<i>165.886</i>	<i>139</i>			

Not. $p > 0.05$

Tablo 8'e göre araştırmaya katılan dördüncü sınıf öğrencilerinin babası ilkököl mezunu olan öğrencilerinin tutum puanı ortalamaları $\bar{X}=25,40$, babası ortaokul mezunu olan öğrencilerin tutum puanı ortalamaları $\bar{X}=24,1081$, babası lise mezunu olan öğrencilerin tutum puanı ortalamaları $\bar{X}=24,30$, üniversite mezunu olan öğrencilerin tutum puanı ortalamaları $\bar{X}=24,86$ 'dır. Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucuna göre araştırmaya katılan öğrencilerin ev ödevlerine ayırdıkları zaman ile ev ödevlerine ilişkin tutum puanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır [$F_{(18-121)}=0.673$; $p > 0.05$].

3.5. Araştırmanın Beşinci Problemine Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan dördüncü sınıf öğrencilerinin kendilerine ait odalarının olup olmadığının tutum puanları ile ilişkisine bakılmak için bağımsız gruplar t-testi analizi yapılmıştır. Ulaşılan sonuçlar Tablo 12’ de verilmiştir.

Tablo 9: Araştırmanın Beşinci Problemine Yönelik Bulgular

Değişkenler	\bar{X}	SS	sd	t	p
Var ^a	24.55	3.89	138	-0.464	0.07
Yok ^b	24.92	2.48			

Not. ^an=71, ^bn =69 , p>0.05

Tablo 9 incelendiğinde yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçlarına göre öğrencilerin odalarının olup olmamaları ile tutum puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır ($t_{(138)}=-0.464$; $p>0.05$). Diğer bir ifadeyle odası olan ve olmayan öğrencilerin tutumları birbirine benzerdir.

3.6 Araştırmanın Altıncı Problemine Yönelik Bulgular

Öğrencilerin ödev kontrolü ile tutum puanları arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Yapılan analizin sonuçları Tablo 10’ de gösterilmiştir.

Tablo 10: Ödev kontrolü değişkeni ile ilgili Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	5.762	2	2.881	0.212	0.809*
Gruplar içi	1861.174	137	13.585		
Toplam	1866.936	139			

Not. $p>0.05$

Tablo 10 incelendiğinde ödevi kontrol edilenlerin tutum puanı ortalaması ($\bar{X}=24,6585$), ödevi kontrol edilmeyenlerin tutum puanı ortalaması ($\bar{X}=24,7273$), ödevi kısmen kontrol edilenlerin tutum puanı ortalamaları ($\bar{X}=23,6667$)’dır. Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucuna göre araştırmaya katılan öğrencilerin ödevi kontrol edilen, edilmeyen ve kısmen kontrol edilen gruplar arasında anlamlı fark bulunmamıştır [$F_{2-137}=0.212$; $p>0.05$].

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırmadan elde edilen bulgular aşağıda sıralanmıştır

- 1) Araştırmaya katılan öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutumları genel olarak orta düzeyde bulunmuştur.
- 2) Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre ev ödevlerine yönelik tutum puanları anlamlı şekilde daha olumlu bulunmuştur.

- 3) Araştırmaya katılan öğrencilerin ev ödevlerine ayırdıkları zaman ile ev ödevlerine ilişkin tutum puanları arasında anlamlı fark yoktur.
- 4) Araştırmaya katılan dördüncü sınıf öğrencilerinin annelerinin eğitim durumu ile ev ödevleri ve tutum puanları arasında anlamlı fark bulunmuşken babalarının mezun oldukları okul ile tutum puanları arasında anlamlı fark olmadığı görülmüştür.
- 5) Yapılan araştırmada odaya sahip olma değişkenine göre öğrencilerin tutum puanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır.
- 6) Ödev kontrolü değişkeni öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutumlarını farklılaştırmamaktadır.

Öğrencilerin ev ödevleri ile tutumlarına yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde bu çalışmada tespit edilen sonuçlar ile benzerlik ve farklılıklar bulunmaktadır. Elde edilen sonuçlarla Kaplan (2018)'ın öğrencilerin matematik dersi ödev uygulamaları çalışmasında öğretmenler ödevleri gerekli bulduklarını sonucu ile paralellik göstermektedir. Ayrıca Atlı (2012)'nin öğrencilerin ev ödevlerine olumlu tutum gösterdikleri sonucu ile de örtüşmektedir.

Şeref ve Varışoğlu (2015) öğrencilerin Türkçe dersinde verilen ev ödevleriyle ilgili görüşleri arasında cinsiyet ve akademik başarı düzeylerine göre aralarında anlamlı farklılık bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Özer ve Öcal (2012)'in öğrencilerin günlük olarak ödev ayırdıkları zaman ile tutumları arasında anlamlı farklılık bulunduğu ve öğrencilerin ödev ayırdıkları zaman miktarı azaldıkça tutumları yükseldiği sonucunu bulmuşlardır.

Büyükalın ve Altınay (2018) Sınıf öğretmenlerinin ilköğretim öğrencilerine verdikleri ödevler hakkındaki görüşleri; öğretmenlerin ödevlere karşı olumlu bir tutum gösterdikleri ve katılımcıların ev ödevi ile ilgili görüşlerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, mesleki tecrübeleri ve eğitim durumları değişkenlerine göre değişmediği sonucu ile paralellik göstermektedir.

Ayrıca Tapanyığıt Solmaz (2019)'un öğrencilerin baba ve annelerinin eğitim durumu ile algılanan ödev başarı puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yaptığı çalışmasında da anlamlı bir fark bulunamamıştır. Şen ve Gülcan (2012) velilerin eğitim durumlarına göre ev ödevlerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark bulmuşlardır.

Öneriler

Bu sonuçlar doğrultusunda uygulamaya ve gelecekte yapılacak araştırmalara yönelik öneriler şunlardır:

- Sınıf öğretmenlerine ev ödevlerine ilişkin hizmet içi eğitim verilebilir.
- Öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutumlarını artıracak etkinlikler ve stratejiler uygulanabilir.
- Örneklem sayısı artırılarak daha geniş kapsamlı araştırmalar gerçekleştirilebilir.
- Farklı sınıf düzeylerinin yer aldığı ilişkisel çalışmalar yapılabilir.
- Annelerin mezun oldukları okul türleri ile ev ödevlerine karşı tutumlarının farklılaşma nedenlerini ortaya koyan çalışmalar yapılabilir.
- Ders türlerine göre öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutumları incelenebilir.
- Ev ödevleri verilirken ödev seçiminde sürece öğrencileri katıp tutumlarının değişimine bakılabilir.

Kaynakça

- Aladağ, C.,& Doğu, S. (2009). Fen Ve Teknoloji Dersinde Verilen Ödevlerin Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (21), 15-23.
- Amundson, K.J., (1999), Helping Your Child With Homework. Parents As Partners Series, American Association Of School Administrators, Arlington.
- Atlı, S. (2012) 4. Sınıf Fen Ve Teknoloji Dersinde Ev Ödevlerinin Öğrencilerin Kavram Öğrenme Düzeylerine, Akademik Başarılarına Ve Ev Ödevlerine Yönelik Tutumlarına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Büyükalın Filiz, S. & Altınay Boyacı, Y. (2018). Views Of Primary Teachers About Homework (A Qualitati ve Analysis) Journal Of Education And Training Studies, 2324-8068. <https://doi.org/10.11114/jets.v6i9.3382>
- Çetinkaya, A. (1992), Adana İli Merkez Ortaokullarında Ev Ödevlerine İlişkin Karşılaşılan Sorunlar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Adana: Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirel, Ö. (2002) . Sorumluluk Bilinci Ödevle Gelişir Mi? <http://www.milliyet.com.tr/2002/10/06/guncel/gun08.html> Sayfasından Erişilmiştir.
- Doğru, M., Aydoğdu, M. (2004), “Fen Bilgisi Derslerinde Ev Ödevlerine Karşı Öğrenci Görüşleri ve Ev Ödevlerinin Öğrenci Başarısına Etkisi”, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, XII. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri, Cilt:III, Ankara, 1671-1680
- Fidan, N. (1986). Okulda Öğrenme Ve Öğretme. Gül Yayınevi.
- Gür. H. (2003). Ev Ödevi Yapma Stillerinin Akademik Başarıya Etkisi. www.matder.com.tr (Saat: 15.30 Tarih:01.11.2019).
- Hizmetçi, S. (2007). İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Ödev Stilleri İle Akademik Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi.
- İflazoğlu, A. & Hizmetçi, S. (2006). İlköğretim Birinci Kademe Sınıf Öğretmenlerinin Ev Ödevleri Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Nitel Bir Çalışma Örneği. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Kongresinde Sunulmuş Bildiri, Ankara.
- Kapıkıran, Ş. Ve Kıran, H. (1999). Ev Ödevinin Öğrencinin Akademik Başarısına Etkisi.
- Kaplan, G. (2018). Ortaokul Öğrencilerine Verilen Matematik Ödevleri Hakkında Öğrenci, Öğretmen Ve Veli Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi.
- Karasar, N. (1994). Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler. Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.
- Meb, (1996). Milli Eğitim Temel Kanunu. [Online]: http://mevzuat.meb.gov.tr/html/temkanun_0/temelkanun_0.html Adresinden 1 Nisan 2016 Tarihinde İndirilmiştir.

Orta Okul Ve Orta Öğretim Kurumlarındaki Öğrencilerin Ders Dışı Eğitim Ve Öğretim Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik. (1989, 8 Kasım). Resmi Gazete (Sayı: 20336). Erişim Adresi: [Http://www.resmigazete.gov.tr/Arşiv/20336.Pdf](http://www.resmigazete.gov.tr/Arşiv/20336.Pdf)

Özben, G. B. (2006). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerin Fen Bilgisi Dersindeki Başarılarına Ev Ödevi Çalışmalarının Etkisi. Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi.

Özer, B., Öcal, S. (2013). Sınıf Öğretmenlerinin Ev Ödevlerine Yönelik Uygulamalarının Ve Görüşlerinin Değerlendirilmesi. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 2(1), 133-149.

Şen, H. Ş., & Gülcan, M. G. (2012). İlköğretim 4. ve 5. sınıflarda verilen ev ödevleri konusunda veli görüşleri. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 29-41.

Şeref, İ., & Varışoğlu, B. (2015). İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin Türkçe dersi ödevleri hakkında görüşleri. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2015(4), 93-105.

Tapanyığıt Solmaz, İ. E. (2019) İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinde Aile İşlevselliğinin Ve Algılanan Ödev Başarılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yüksek lisans Tezi. Adana: Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Turanlı, A.S., 2007. Gerçek bir ikilem: Ödev vermek ya da vermemek. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 1, 136-154.

Türkoğlu A., İflazoğlu A. Ve Karakuş M. (2007). İlköğretimde Ödev. Ankara: Morpa Kültür Yayınları

Yapıcı, N. (1995). İlkokullarda Öğretmen, Öğrenci Ve Velilerin Ev Ödevi Konusundaki Görüşlerinin Belirlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Yılmaz, Ç. (2013). İlköğretim 4. Ve 5. Sınıflarda Türkçe Ödev Uygulamalarının Öğrencilerin Okul Başarısına Etkisinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Nitel Bir Araştırma). Yüksek Lisans Tezi.

Yuladır, C., S. Dogan, (2009), Fen Ve Teknoloji Dersinde Öğrencilerin Ev Ödevi Performansını Arttırmaya Yönelik Bir Eylem Araştırması. *Journal Of Arts And Sciences Çankaya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi*, 12, 211-238.

4. Sınıf Öğrencilerinin Ev Ödevleri Hakkında Tutumlarının İncelenmesi

Kasım SAKAOĞLU

Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KOCAARSLAN

Öz

Bu çalışmada, ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin ev ödevleri hakkındaki görüşleri tespit edilmiştir. Araştırmada nicel araştırma türlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu 2019-2020 eğitim öğretim yılı I. döneminde Bartın ili merkezinde yer alan 3 farklı ilkokulda öğrenim gören ve basit tesadüfî örnekleme yöntemiyle seçilen 140 öğrenciden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak Özer ve Öcal (2009) tarafından geliştirilen “Ev Ödevlerine Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 22.0 istatistik programı kullanılarak analiz edilmiş ve verilerin çözümlenmesinde Bağımsız Gruplar T-testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) hesaplanmıştır. Elde edilen bulgulara göre öğrencilerin ev ödevleriyle ilgili tutumlarının orta düzeyin üzerinde olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte öğrencilerin ev ödevlerine ilişkin tutumları cinsiyet değişkenine ve annenin eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterirken; babanın eğitim düzeyi, ödevle ayrılan zaman, ödev kontrolü, öğrencilerin bir odaya sahip olma durumu değişkenleri açısından ise anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında uygulamaya yönelik çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dördüncü Sınıf Öğrencileri, Ev Ödevleri, Tutum

Abstract

In this study, the opinions of fourth grade primary school students about homework were determined. In the research, screening model which is one of the quantitative research types was used. The study group consisted of 140 students attending 3 different primary schools in the center of Bartın in the first semester of 2019-2020 academic year and selected by simple random sampling method. Veri Attitude Scale towards Homework geliştiril developed by Özer and Öcal (2009) was used as data collection tool. The data obtained from the study were analyzed by using SPSS 22.0 statistical program and Independent Groups T-test and One Way Analysis of Variance (ANOVA) were calculated for data analysis. According to the findings, it was found that the attitudes of the students about homework were above the middle level. However, students' attitudes towards homework showed a significant difference according to gender variable and education level of mother; There was no significant difference in terms of education level of father, time allocated to assignment, homework control and students' having room. In the light of the findings obtained from the research, various suggestions were made for the application.

Key Words: Fourth Grade Students, Homework, Attitude

Giriş

Okullar bireylerin eğitiminden sorumlu görülerek eğitim sürecinin en önemli kısmını oluşturmaktadır (Fidan, 1986). Bununla birlikte eğitim tek başına okulla özdeşleştirilemeyecek kadar kapsam ve genişliğe sahiptir. Bireyin okul içi ve dışı bütün yaşantıları eğitim programında bulunmaktadır (Demirel, 2002). Okuldaki eğitimin yanı sıra öğretmenlerin vermiş oldukları ev ödevleri, öğrencilerin öğrendikleri bilgileri pekiştirmelerini sağlamakta ve ders dışındaki zaman sürecinde araştırma yapmalarını sağlayacak öğrenme faaliyetlerini içermektedir (Türkoğlu, İflazoğlu ve Karakuş, 2007; Yuladır ve Doğan, 2009; Aladağ ve Doğu, 2009). Bunun yanı sıra ev ödevi, Milli Eğitim Bakanlığı 2300 sayılı Tebliğler Dergisinde (1989) öğrencinin ders dışı vakitlerinde yönetmelikte belirtilen hedefler doğrultusunda bireysel ya da grupça yapılan etkinlikler ile oluşturulabilen metin, araç vb. şeklinde tanımlanmaktadır.

Ev ödevleri öğrencilere çok çeşitli imkânlar sunmaktadır. Bu imkânlar; kaynak kullanımını (kütüphane, internet vb.) öğrenme, derse hazırlıklı gelme, konuyu inceleme ve derste öğrendiklerini uygulama, konu hakkında daha çok bilgilenme, sorumluluk sahibi olma gibi olumlu alışkanlıklar edinme gibi sayılabilir (Amundson, 1999).

Ev ödevleri, öğrencilerin okuldaki öğrenmelerinin devamını sağlayan en önemli unsurlardandır. Ayrıca öğrencilerin bireysel disiplin ve sorumluluk gibi kişisel özelliklerine katkı sağlarlar. Öğrencilere zamanını daha etkili kullanmasını ve planlamasını öğretirken kendi kabiliyetleri dâhilinde çalışmalarını ve ilgilerini fark etmeyi sağlarlar (Kapıkıran ve Kıran, 1999).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın (1989), öğrencilerin ders dışındaki eğitim ve öğretim faaliyetleri ilgili yayınladığı yönetmelikte ödevlerin amaçları olarak ödevleri özenle yapma ve zamanında teslim etme alışkanlığı kazandırma, plan yapma alışkanlığı kazandırma, ödev için gerekli bilgi, malzeme, araç-gereçleri toplama ve amacına uygun kullanabilme, farklı kişi ve eserlerden yararlanarak ödevin öğrencinin kendisini geliştirmek için yapması ve bunun bir görev olduğunun farkına varmasını sağlama, ödevin yapılırken kullanılan kaynakları ve bilgi alınan insan veya kurumları belirleyebilme alışkanlığı kazandırma, alet yapabilme ve kullanabilme kabiliyetini geliştirme sayılabilir. Bunların yanı sıra kaynakları etkin bir şekilde kullanabilme ve iletişim becerilerini geliştirme, ödevlerde elde edilen sonuçların, yararlanılan yöntem ve kaynaklara bağlı olduğunu farkına varmalarını sağlama şeklinde sıralanabilir.

Doğru ve Aydoğdu'ya (2004) göre öğrencilere ev ödevi verilirken öğretmenlerin derste ödev ile ilgili açıklamalar için yeterince vakit ayırmaları ve ev ödevlerinin içeriği hakkında bilgi vermeleri gerekmektedir. Ayrıca ev ödevlerinin açık ve anlaşılabilir iyi tanımlanmış olması sağlanmalıdır. Verilen ev ödevinde öğretmenin öğrencilerin ayıracağı zaman diliminin ödevin kapsamıyla uygun olmasına dikkat etmesi gereklidir. Öğretmenler ev ödevlerine not vererek öğrencinin başarısını artıran yönde olması sağlanmalıdır. Bunların yanı sıra öğrencilerin bireysel ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerinde uygun ve yaratıcılığı teşvik edici ilginç ödevlerin verilmesi önem arz etmektedir (Akt.,Yapıcı, 1995).

Ev ödevlerinin pratik alıştırmalar, hazırlık ödevleri, geliştirme ödevleri gibi farklı türleri görülmektedir. Pratik alıştırmalar, öğrencilere öğrendikleri bilgiyi uygulama, gözden geçirme ya da yeni kazanılmış becerileri pekiştirme, tekrar etme imkânları sağlayan ödevlerdir. Hazırlık ödevleri derste öğrenilecek konu hakkında temel bilgi kazandıran ve öğrencinin yeni bilgiler hakkında fikir sahibi olmasını sağlayan ödevlerdir. Geliştirme ödevleri ise öğrencilerin hayal güçlerini ve kişisel bilgilerini geliştirmeyi sağlar. Eleştirel düşünmenin ve yaratıcılığı geliştirir (Türkoğlu, İflazoğlu, Karakuş, 2007, s.63).

Literatür tarandığında ev ödevleriyle ilgili pek çok çalışmanın yapıldığı görülmektedir (Altınay, 2018; Atlı, 2012; Bora, 2018; Büyükalın ve Altınay,2018; Çetinkaya, 2019; Gür, 2003; Hizmetçi, 2007; İflazoğlu ve Hizmetçi, 2006; Kaplan, 2018; Özben, 2006; Özer ve Öcal, 2013; Şen ve Gülcan, 2012; Turanlı, 2007 ve Yılmaz, 2013). Bu çalışmaların her birinde ev ödevlerine yönelik daha olumlu tutuma sahip öğrencilerin ev ödevlerine ilişkin daha yüksek bir başarı düzeyine ulaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan araştırmalar incelendiğinde dördüncü sınıf öğrencilerinin ev ödevlerine yönelik tutumları ile cinsiyet, ödev kontrolü, anne ve babaların eğitim durumu, kendilerine ait bir odaya sahip olup olmama gibi değişkenlerin birlikte incelendiği çalışmaların çok sınırlı olduğu görülmektedir. Bu bakımdan yapılan bu araştırmanın ev ödevleri literatürüne katkı sağlayacağı ön görülmektedir. Aynı

zamanda, bu araştırmadan elde edilen bulguların hem öğretmenler hem de veliler için ev ödevi sürecinde yol göstereceği olacağı düşünölmektedir.

Araştırmanın amacı;

Bu araştırmanın temel amacı ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin ev ödevleri hakkındaki tutumlarını belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

1. Araştırmaya katılan ilkokul 4. sınıf öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutumları ne düzeydedir?
2. Araştırmaya katılan 4. Sınıf öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutumları, cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. Ödevlere ayırdığı zaman değişkenine göre araştırmaya katılan öğrencilerin ev ödevlerine karşı tutumları arasında anlamlı farklılık göstermekte midir?
4. Anne ve babalarının eğitim durumu değişkenine göre araştırmaya katılan öğrencilerin ev ödevleri hakkında görüşleri arasında bir ilişki var mı?
5. Evde kendine ait odaya sahip bulunma değişkeni araştırmaya katılan öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutumlarını olumlu etkiliyor mu?
6. Ödevlerin öğretmenler tarafından kontrol edilmesi değişkeni araştırmaya katılan öğrencilerin tutumlarını olumlu yönde etkiliyor mu?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma nicel araştırmalardan (survey) tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Tarama modeli; çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek veya örnekleme üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 1994: 79). Bu araştırmada, araştırmaya katılan öğrencilerin ev ödevleri hakkındaki görüşleri hakkında tutumlarını ortaya çıkarmak ve cinsiyete göre, anne ve baba eğitim durumuna göre, evde kendine ait oda olma vb. değişkenlerine göre tarama modeli kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Bartın ili Merkez ilçesinde bulunan ilkokullarda 2019-2020 eğitim-öğretim yılında öğrenim gören 4. Sınıf 140 öğrenciden oluşmaktadır.

Tutum ölçeğinin uygulandığı öğrencilerin sayıları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmanın çalışma grubuna ilişkin demografik bilgiler

Değişken	f	%
<i>Cinsiyet</i>		
Kız	71	50.7
Erkek	69	49.3
Toplam	140	100

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılanların % 49.3'ünü erkek, % 50.7'sini kız öğrencilerin oluşturduğu, toplam 140 öğrencinin çalışmaya katıldığı görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak ev ödevlerine yönelik tutum ölçeği kullanılmıştır. Üçlü likert tipi olarak oluşturulan ölçekte; birinci bölümde kişisel bilgiler, ikinci bölümde üç seçenekli 14 sorudan oluşmaktadır.

Özer B. ve Öcal (2009) tarafından geliştirilmiş olan tutum ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarını yapmışlardır. Ayrıca güvenilirlik katsayısının da (Cronbach α) .85 olarak bulunduğu ifade edilmiştir. Öcal (2009: 172-174)'ın geliştirdiği tutum ölçeğinde “Tamamen Katılıyorum”, “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum”, “Hiç Katılmıyorum” şeklinde beşli likert şeklindedir. Ancak Atlı, S. (2012), tutum ölçeğinin beşli likert şeklindeki cevaplama bölümünü “Katılıyorum”, “Kararsızım”, “Katılmıyorum” dönüştürmüş ve geçerlik güvenilirlik çalışmaları sonucu ölçekteki 34 soruyu 14 soruya indirmiştir. Ölçeğin kapsam geçerliliği için uzman görüşü alınmış, yapı geçerliliği için de faktör analizine başvurulmuştur. Faktör analizi sonucunda ev ödevlerine yönelik tutum ölçeğinin dört boyuttan meydana geldiği sonucuna varılmıştır. Atlı, S. (2012) toplam varyansın % 63, ölçekte yer alan 14 maddeye ilişkin faktör yükleri 0,43 ile 0,82 arasında değiştiğini ve ölçeğin genel güvenilirlik katsayısının (Cronbach α) 0,67 bulmuştur. Ölçeğin İlk boyutta toplanan maddelere bakıldığında tamamının ödev yapmaya karşı ilgi ölçen maddeler olduğu, ikinci boyutta ödev yapmanın zorunluluk olduğunu ölçen maddeler olduğu, üçüncü boyutta ödev yapmaya karşı isteksizlik tutumu ölçen maddeler olduğu ve dördüncü boyutta ödev yapmada kendine güven ölçen maddeler olduğu belirlenmiştir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmadan elde edilen veriler 2019-2020 eğitim-öğretim yılının I. Döneminde ilkokul dördüncü sınıfta öğrenim gören 140 öğrenciye uygulanmıştır. Gerekli izinler alındıktan sonra öğrencilerin uygun olduğu bir zaman diliminde, öğrenciler rastgele seçilerek ve gönüllü olarak çalışmaya katılımı sağlanarak anket uygulanmıştır. İlk önce kişisel bilgi formu doldurulmuş ardından 14 soruluk tutum ölçeğini cevaplamaları sağlanmıştır.

Sınıfın sessiz olmasına ve dikkat dağıtıcı unsurlardan arındırılmasına özen gösterilmiştir.

Veri Analizi

Öğrencilerin vermiş oldukları cevapların normalliğine ilişkin analizler yapılmış elde edilen analizler Tablo 2’ de verilmiştir.

Tablo 2. Verilerin normalliğine ilişkin istatistiksel değerler

Değişken	Ortalama	Medyan	Mod	Çarpıklık	Basıklık
Okumaya Yönelik Tutum Puanı	24.6	24.0	22.0	1.00	0.988

Tablo 2’ ye bakıldığında bulunan verilerin merkezi eğilim ölçülerinin (ortalama, medyan ve mod) birbirine çok yakın değerlerde olduğu ve çarpıklık ile basıklık katsayılarının -1 ile +1 arasında olduğu

görülmektedir. Bu değerlerin normallik varsayımını karşıladığı söylenebilir. Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 22.0 istatistik programı kullanılarak analiz edilmiş ve verilerin çözümlenmesinde normal dağılım varsayımı karşılandığından Bağımsız Gruplar T-testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) hesaplanmıştır. Araştırmanın birinci problemine ilişkin yapılan betimsel analizler hesaplanmış ve ölçekteki derecelendirme aralıklarına ilişkin oranlar ise şu şekilde kullanılmıştır: 1.00-1.49 arası "Katılmıyorum"(1), 1.50-2.49 arası "Kararsızım" (2) ve 2.50-3.00 arası ise "Katılıyorum"(3).

BULGULAR

3.1. Araştırmanın Birinci Problemine Yönelik Bulgular

Dördüncü sınıf öğrencilerinin ev ödevlerine yönelik tutumlarının ölçekteki her bir maddeye göre betimsel istatistiklerinin ayrıntılı olarak incelendiği veriler Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Ev Ödevlerine Yönelik Tutumlarına İlişkin Betimsel İstatistikler

<i>Soru no</i>	<i>Ölçek madde</i>	<i>f</i>	<i>\bar{X}</i>	<i>Sonuç</i>	<i>SS</i>
1	<i>Ödevler olmasaydı okulu daha çok severdim</i>	140	2.52	3	0.74
2	<i>Ödevler sayesinde düzenli ve planlı ders çalışma alışkanlığı kazanıyorum</i>	140	1.35	1	0.68
3*	<i>Ödevlerimi isteyerek yapmam</i>	140	2.53	3	0.78
4	<i>Ödevler, derslerime daha hazırlıklı olmamı sağlıyor.</i>	140	1.37	1	0.72
5*	<i>Ödevler benim için zorla yaptığım bir iş olmuştur.</i>	140	2.55	3	0.75
6	<i>Ödevlerimi genellikle en son zamanda yaparım.</i>	140	2.52	3	0.73
7	<i>Evde zamanımın çoğunu ödevlerime ayırmayı isterim.</i>	140	1.92	2	0.85
8	<i>Ödevlerimi yaparken kendimi çok mutsuz hissedirim.</i>	140	2.50	3	0.80
9	<i>Ödevler, okulu daha zevkli hale getiriyor.</i>	140	1.53	2	0.77
10*	<i>Ödev yapmak bana göre zaman kaybıdır.</i>	140	2.64	3	0.68
11*	<i>Ödev yapma konusunda kendime güvenmem.</i>	140	2.55	3	0.74
12	<i>Ödevlerim fazla olsa da bitirmeye gayret gösteririm.</i>	140	1.35	1	0.69

13*	Ödevlerimi öğretmenlerimden korktuğum için yaparım	140	2.45	2	0.72
14	Ödevlerimi yaparken zaman geçmek bilmez.	140	2.45	2	0.76

Not. *Ölçekte yer alan olumsuz maddelerdir.

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutumlarında en fazla ortalamaya sahip olan maddeler sırasıyla “Ödev yapmak bana göre zaman kaybıdır ($\bar{X} = 2.64$)”, “Ödev yapma konusunda kendime güvenmem ($\bar{X} = 2.55$)”, “Ödevler benim için zorla yaptığım bir iş olmuştur” ($\bar{X} = 2.55$) şeklindedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutumlarında en düşük ortalamaya sahip olan üç madde sırasıyla “Ödevlerim fazla olsa da bitirmeye gayret gösteririm” ($\bar{X} = 1.35$), “Ödevler sayesinde düzenli ve planlı ders çalışma alışkanlığı kazanıyorum” ($\bar{X} = 1.35$), “Ödevler, derslerime daha hazırlıklı olmamı sağlıyor” ($\bar{X} = 1.35$) şeklindedir.

Araştırmaya katılan dördüncü sınıf öğrencilerinin ev ödevlerine yönelik genel tutum ortalamalarına ilişkin elde edilen analizler Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Ev ödevlerine yönelik tutum puanlarına ilişkin istatistikler

Değişken	N	Min.	Max.	Ort.	SS.
Okumaya yönelik tutum puanı	140	18.0	36.0	24.6	3.66

Not. Okumaya yönelik tutum ölçeğinden elde edilen en küçük ve en yüksek değerler 18 ile 36 arasında yer almaktadır.

Tablo 4’de de görüldüğü gibi öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutum puanlarının 18 ile 36 arasında dağıldığı, aritmetik ortalamasının (\bar{X}) 24.6 ve standart sapmasının (SS) ise 3.66 olduğu görülmektedir. Veriler incelendiğinde tutum puanlarının ortalamasının üzerinde olduğu (katılıyorum aralığında) ve puanlar arasındaki farklılığın birbirine yakın olduğu görülmektedir.

3.2. Araştırmanın İkinci Problemine Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan dördüncü sınıf öğrencilerinin ev ödevlerine yönelik tutum puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla bağımsız gruplar için t-testi analizi yapılmış ve analiz sonuçları Tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo 5. Cinsiyet değişkenine göre bağımsız gruplar için t-testi sonuçları

Değişkenler	\bar{X}	SS	sd	t	p
Kız ^a	23.7887	3.04	126	-2.782	0.008*
Erkek ^b	25.4783	4.05			

Not. ^an=71, ^bn=69, p<0.01

Tablo 5 incelendiğinde yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçlarına göre kız ve erkek öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutum puanları arasında erkek öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($t_{(126)} = -2.782$; p<0.01). Diğer bir ifadeyle kız öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutum puanlarının

ortalaması ($\bar{X} = 23.7887$) ile erkek öğrencilerin tutum puanlarının ortalamasından ($\bar{X} = 25.4783$) daha düşüktür.

3.3. Araştırmanın Üçüncü Problemine Yönelik Bulgular

Dördüncü sınıf öğrencilerinin ev ödevlerine yönelik tutum puanları ile ev ödevleri için ayırdıkları zaman dilimlerinin arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analizin sonuçları Tablo 6’da belirtilmiştir.

Tablo 6. Ev ödevlerine ayrılan zamanın Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları

<i>Varyansın Kaynağı</i>	<i>Kareler Toplamı</i>	<i>sd</i>	<i>Kareler Ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
<i>Gruplar arası</i>	<i>0.424</i>	<i>2</i>	<i>0.212</i>	<i>0.016</i>	<i>0.985*</i>
<i>Gruplar içi</i>	<i>1866.512</i>	<i>137</i>	<i>13.624</i>		
<i>Toplam</i>	<i>1866.936</i>	<i>139</i>			

Not. * $p > 0.05$

Tablo 6’ya göre araştırmaya katılan dördüncü sınıf öğrencilerinin 1 saatten az ödev yapanların tutum puanları ortalaması $\bar{X} = 24,65$, 1 saatle 2 saat arasında ödev yapanların tutum puanları ortalaması $\bar{X} = 24,57$ ve 2 saat ile 3 saat arasında ödev yapanların tutum puanlarının ortalaması $\bar{X} = 24,40$ ’dır. Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucuna göre araştırmaya katılan öğrencilerin ev ödevlerine ayırdıkları zaman ile ev ödevlerine ilişkin tutum puanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır [$F_{(2, 137)} = 0.016$; $p > 0.05$].

3.4. Araştırmanın Dördüncü Problemine Yönelik Bulgular

Dördüncü sınıf öğrencilerinin annelerinin mezun olduğu okul türlerine göre ev ödevlerine yönelik tutum puanlarının anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi Tablo 7’de belirtilmiştir.

Tablo 7: Öğrencilerin annelerinin mezun oldukları okul türleri ile ilgili Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları

<i>Varyansın Kaynağı</i>	<i>Kareler Toplamı</i>	<i>sd</i>	<i>Kareler Ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>LSD</i>
<i>Gruplar arası</i>	<i>114.353</i>	<i>3</i>	<i>38.118</i>	<i>2.958</i>	<i>0.035*</i>	1-2
<i>Gruplar içi</i>	<i>1752.583</i>	<i>136</i>	<i>12.887</i>			1-3

Toplam **1866.936** **139**

Not. * $p < 0.05$; 1= ilkokul , 2=ortaokul, 3= lise 4= üniversite

Tablo 7' ye göre araştırmaya katılan dördüncü sınıf öğrencilerinin annelerinin mezun oldukları okul ile tutum puanları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur [$F_{(3-136)}=2.958$; $p < 0.05$]. Farklılığın sebebini anlamak için LSD çoklu karşılaştırma testine göre annesi ortaokul mezunu olan öğrencilerin tutum puanı ortalamaları ($\bar{X}=29.29$), annesi ilkokul mezununu olanların tutum puanı ortalamasından ($\bar{X}=23.57$) anlamlı şekilde daha yüksektir. Bununla birlikte annesi ilkokul mezununu olanların tutum puanı ortalamasınının ($\bar{X}=23.57$), annesi lise mezununu olanların tutum puanı ortalamasından ($\bar{X}=22.14$) anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur.

Dördüncü sınıf öğrencilerinin babalarının mezun olduğu okul türleri ile ev ödevlerine yönelik tutum puanları arasında ilişkiyi belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi Tablo 8'de belirtilmiştir.

Tablo 8: Öğrencilerin babalarının mezun oldukları okul türleri ile ilgili Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları

<i>Varyansın Kaynağı</i>	<i>Kareler Toplamı</i>	<i>sd</i>	<i>Kareler Ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
<i>Gruplar arası</i>	<i>33.363</i>	<i>18</i>	<i>1.837</i>	<i>1.673</i>	<i>0.53*</i>
<i>Gruplar içi</i>	<i>132.823</i>	<i>121</i>	<i>1.098</i>		
<i>Toplam</i>	<i>165.886</i>	<i>139</i>			

Not. $p > 0.05$

Tablo 8'e göre araştırmaya katılan dördüncü sınıf öğrencilerinin babası ilkokul mezunu olan öğrencilerinin tutum puanı ortalamaları $\bar{X}=25,40$, babası ortaokul mezunu olan öğrencilerin tutum puanı ortalamaları $\bar{X}=24,1081$, babası lise mezunu olan öğrencilerin tutum puanı ortalamaları $\bar{X}=24,30$, üniversite mezunu olan öğrencilerin tutum puanı ortalamaları $\bar{X}=24,86$ 'dır. Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucuna göre araştırmaya katılan öğrencilerin ev ödevlerine ayırdıkları zaman ile ev ödevlerine ilişkin tutum puanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır [$F_{(18-121)}=0.673$; $p > 0.05$].

3.5. Araştırmanın Beşinci Problemine Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan dördüncü sınıf öğrencilerinin kendilerine ait odalarının olup olmadığının tutum puanları ile ilişkisine bakılmak için bağımsız gruplar t-testi analizi yapılmıştır. Ulaşılan sonuçlar Tablo 12' de verilmiştir.

Tablo 9: Araştırmanın Beşinci Problemine Yönelik Bulgular

<i>Değişkenler</i>	<i>\bar{X}</i>	<i>SS</i>	<i>sd</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
--------------------	-----------------------------	-----------	-----------	----------	----------

Var ^a	24.55	3.89	138	-0.464	0.07
Yok ^b	24.92	2.48			

Not. ^an=71, ^bn =69 , p>0.05

Tablo 9 incelendiğinde yapılan bağımsız gruplar t-testi sonuçlarına göre öğrencilerin odalarının olup olmamaları ile tutum puanları arasında anlamlı farklılık bulunmamıştır ($t_{(138)}=-0.464$; $p>0.05$). Diğer bir ifadeyle odası olan ve olmayan öğrencilerin tutumları birbirine benzerdir.

3.6 Araştırmanın Altıncı Problemine Yönelik Bulgular

Öğrencilerin ödev kontrolü ile tutum puanları arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Yapılan analizin sonuçları Tablo 10' de gösterilmiştir.

Tablo 10: Ödev kontrolü değişkeni ile ilgili Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları

<i>Varyansın Kaynağı</i>	<i>Kareler Toplamı</i>	<i>sd</i>	<i>Kareler Ortalaması</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
<i>Gruplar arası</i>	<i>5.762</i>	<i>2</i>	<i>2.881</i>	<i>0.212</i>	<i>0.809*</i>
<i>Gruplar içi</i>	<i>1861.174</i>	<i>137</i>	<i>13.585</i>		
<i>Toplam</i>	<i>1866.936</i>	<i>139</i>			

Not. $p>0.05$

118

Tablo 10 incelendiğinde ödevi kontrol edilenlerin tutum puanı ortalaması ($\bar{X}=24,6585$), ödevi kontrol edilmeyenlerin tutum puanı ortalaması ($\bar{X}=24,7273$), ödevi kısmen kontrol edilenlerin tutum puanı ortalamaları ($\bar{X}=23,6667$)'dir. Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonucuna göre araştırmaya katılan öğrencilerin ödevi kontrol edilen, edilmeyen ve kısmen kontrol edilen gruplar arasında anlamlı fark bulunmamıştır [$F_{2-137}=0.212$; $p>0.05$].

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırmadan elde edilen bulgular aşağıda sıralanmıştır

- 7) Araştırmaya katılan öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutumları genel olarak orta düzeyde bulunmuştur.
- 8) Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre ev ödevlerine yönelik tutum puanları anlamlı şekilde daha olumlu bulunmuştur.
- 9) Araştırmaya katılan öğrencilerin ev ödevlerine ayırdıkları zaman ile ev ödevlerine ilişkin tutum puanları arasında anlamlı fark yoktur.
- 10) Araştırmaya katılan dördüncü sınıf öğrencilerinin annelerinin eğitim durumu ile ev ödevleri ve tutum puanları arasında anlamlı fark bulunmuşken babalarının mezun oldukları okul ile tutum puanları arasında anlamlı fark olmadığı görülmüştür.

11) Yapılan araştırmada odaya sahip olma değişkenine göre öğrencilerin tutum puanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

12) dev kontrolü değişkeni öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutumlarını farklılaştırmamaktadır.

Öğrencilerin ev ödevleri ile tutumlarına yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde bu çalışmada tespit edilen sonuçlar ile benzerlik ve farklılıklar bulunmaktadır. Elde edilen sonuçlarla Kaplan (2018)'ın öğrencilerin matematik dersi dev uygulamaları çalışmasında öğretmenler ödevleri gerekli bulduklarını sonucu ile paralellik göstermektedir. Ayrıca Atlı (2012)'nın öğrencilerin ev ödevlerine olumlu tutum gösterdikleri sonucu ile de örtüşmektedir.

şeref ve Varışoğlu (2015) ğrencilerin Türkçe dersinde verilen ev ödevleriyle ilgili görüşleri arasında cinsiyet ve akademik başarı düzeylerine göre aralarında anlamlı farklılık bulunduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Özer ve cal (2012)'ın öğrencilerin günlük olarak ödevde ayırdıkları zaman ile tutumları arasında anlamlı farklılık bulunduğu ve öğrencilerin ödevde ayırdıkları zaman miktarı azaldıkça tutumları yükseldiği sonucunu bulmuşlardır.

Büyükalan ve Altınay (2018) Sınıf ğretmenlerinin ilköğretim öğrencilerine verdikleri ödevler hakkındaki görüşleri; öğretmenlerin ödevlere karşı olumlu bir tutum gösterdikleri ve katılımcıların ev devi ile ilgili görüşlerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, mesleki tecrübeleri ve eğitim durumları değişkenlerine göre değişmediği sonucu ile paralellik göstermektedir.

Ayrıca Tapanyiğit Solmaz (2019)'un öğrencilerin baba ve annelerinin eğitim durumu ile algılanan dev başarı puanları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yaptđđı çalışmasında da anlamlı bir fark bulunmamıştır. şen ve Glcn (2012) velilerin eğitim durumlarına göre ev ödevlerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir fark bulmuşlardır.

neriler

Bu sonuçlar doğrultusunda uygulamaya ve gelecekte yapılacak araştırmalara yönelik öneriler şunlardır:

- Sınıf ğretmenlerine ev ödevlerine ilişkin hizmet içi eğitim verilebilir.
- Öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutumlarını artıracak etkinlikler ve stratejiler uygulanabilir.
- Örneklem sayısı artırılarak daha geniş kapsamlı araştırmalar gerçekleştirilebilir.
- Farklı sınıf düzeylerinin yer aldığı ilişkisel çalışmalar yapılabilir.
- Annelerin mezun oldukları okul türleri ile ev ödevlerine karşı tutumlarının farklılaşma nedenlerini ortaya koyan çalışmalar yapılabilir.
- Ders türlerine göre öğrencilerin ev ödevlerine yönelik tutumları incelenebilir.
- Ev devleri verilirken dev seçiminde sürece öğrencileri katıp tutumlarının değişimine bakılabilir.

Kaynakça

Aladağ, C.,& Doğu, S. (2009). Fen Ve Teknoloji Dersinde Verilen ödevlerin ğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (21), 15-23.

Amundson, K.J., (1999), Helping Your Child With Homework. Parents As Partners Series, American Association Of School Administrators, Arlington.

Atlı, S. (2012) 4. Sınıf Fen Ve Teknoloji Dersinde Ev Ödevlerinin Öğrencilerin Kavram Öğrenme Düzeylerine, Akademik Başarılarına Ve Ev Ödevlerine Yönelik Tutumlarına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Büyükalın Filiz, S. & Altınay Boyacı, Y. (2018). Views Of Primary Teachers About Homework (A Qualitati ve Analysis) Journal Of Education And Training Studies, 2324-8068. <https://doi.org/10.11114/jets.v6i9.3382>

Çetinkaya, A. (1992), Adana İli Merkez Ortaokullarında Ev Ödevlerine İlişkin Karşılaşılan Sorunlar. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Adana: Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirel, Ö. (2002) . Sorumluluk Bilinci Ödevle Gelişir Mi? <http://www.milliyet.com.tr/2002/10/06/guncel/gun08.html> Sayfasından Erişilmiştir.

Doğru, M., Aydoğdu, M. (2004), “Fen Bilgisi Derslerinde Ev Ödevlerine Karşı Öğrenci Görüşleri ve Ev Ödevlerinin Öğrenci Başarısına Etkisi”, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, XII. Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri, Cilt:III, Ankara, 1671-1680

Fidan, N. (1986). Okulda Öğrenme Ve Öğretme. Gül Yayınevi.

Gür. H. (2003). Ev Ödevi Yapma Stillerinin Akademik Başarıya Etkisi. www.matder.com.tr (Saat: 15.30 Tarih:01.11.2019).

Hizmetçi, S. (2007). İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Ödev Stilleri İle Akademik Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi.

İflazoğlu, A. & Hizmetçi, S. (2006). İlköğretim Birinci Kademe Sınıf Öğretmenlerinin Ev Ödevleri Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Nitel Bir Çalışma Örneği. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Kongresinde Sunulmuş Bildiri, Ankara.

Kapıkıran, Ş. Ve Kıran, H. (1999). Ev Ödevinin Öğrencinin Akademik Başarısına Etkisi.

Kaplan, G. (2018). Ortaokul Öğrencilerine Verilen Matematik Ödevleri Hakkında Öğrenci, Öğretmen Ve Veli Görüşleri. Yüksek Lisans Tezi.

Karasar, N. (1994). Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler. Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.

Meb, (1996). Milli Eğitim Temel Kanunu. [Online]: http://mevzuat.meb.gov.tr/html/temkanun_0/temelkanun_0.html Adresinden 1 Nisan 2016 Tarihinde İndirilmiştir.

Orta Okul Ve Orta Öğretim Kurumlarındaki Öğrencilerin Ders Dışı Eğitim Ve Öğretim Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik. (1989, 8 Kasım). Resmi Gazete (Sayı: 20336). Erişim Adresi:<http://www.resmigazete.gov.tr/Arşiv/20336.pdf>

Özben, G. B. (2006). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerin Fen Bilgisi Dersindeki Başarılarına Ev Ödevi Çalışmalarının Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi.

Özer, B., Öcal, S. (2013). Sınıf Öğretmenlerinin Ev Ödevlerine Yönelik Uygulamalarının Ve Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2(1), 133-149.

Şen, H. Ş., & Gülcan, M. G. (2012). İlköğretim 4. ve 5. sınıflarda verilen ev ödevleri konusunda veli görüşleri. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 29-41.

Şeref, İ., & Varışoğlu, B. (2015). İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin Türkçe dersi ödevleri hakkında görüşleri. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2015(4), 93-105.

Tapanyığıt Solmaz, İ. E.(2019) İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinde Aile İşlevselliğinin Ve Algılanan Ödev Başarılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Turanlı, A.S., 2007. Gerçek bir ikilem: Ödev vermek ya da vermemek. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1, 136-154.

Türkoğlu A., İflazoğlu A. Ve Karakuş M. (2007). İlköğretimde Ödev. Ankara: Morpa Kültür Yayınları

Yapıcı, N. (1995). İlkokullarda Öğretmen, Öğrenci Ve Velilerin Ev Ödevi Konusundaki Görüşlerinin Belirlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Yılmaz, Ç. (2013). İlköğretim 4. Ve 5. Sınıflarda Türkçe Ödev Uygulamalarının Öğrencilerin Okul Başarısına Etkisinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi (Nitel Bir Araştırma). Yüksek Lisans Tezi.

Yuladır, C., S. Dogan, (2009), Fen Ve Teknoloji Dersinde Öğrencilerin Ev Ödevi Performansını Arttırmaya Yönelik Bir Eylem Araştırması. *Journal Of Arts And Sciences Çankaya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi*, , 12, 211-238.

Türk Vergi Sisteminde Uygulanan Harçların Klasik Vergileme İlkeleri Karşısındaki Durumu

Öğr.Gör. Mustafa Melkin ÖDER

Balıkesir Üniversitesi, Havran Meslek Yüksekokulu, Havran, Balıkesir, Türkiye

mstfoder@gmail.com

Özet

Toplumsal ihtiyaçların karşılanması için gerekli parasal kaynaklar olarak ifade edilen kamu gelirleri dünyada olduğu gibi ülkemizde de birden fazla ve birbirinden farklı kaynaklardan sağlanmaktadır. Harçlar da bu farklı kaynaklardan sağlanan kamu gelirlerinden biridir. Türkiye’de harçlar konusu esas

olarak 02.07.1964 tarihli ve 492 sayılı Harçlar Kanunu ile düzenlenmiştir. Bunun yanında 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu gereği yerel yönetimler tarafından uygulanan harçlar da bulunmaktadır. Parasal büyüklük olarak diğer kamu gelirleri içinde önemli bir ölçüğe sahip olmamakla birlikte uygulama alanı ve harçları ödemekle mükellef kılınanlar çokluğu itibarıyla Türk vergi sisteminin önemli bir unsuru durumundadır.

Kamu gelirleri olarak başta sayılan vergi ve diğer gelirlerin etkinliği bu gelirlerin vergileme ilkeleri olarak ifade edilen temel prensiplere uyumu ile ölçülür. Literatürde klasik ve modern vergileme ilkeleri olarak sınıflandırılan bu ilkelere uyum, söz konusu kamu gelirlerinin etkinliğini de arttırmaktadır. Bu çalışmada Türkiye’de uygulanan vergi sistemi içinde yer alan ve ekonominin neredeyse her kesimini etkileyen harçların, vergileme ilkelerinden klasik vergileme ilkeleri ile uyumu tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu, Kamu Geliri, Vergileme İlkeleri, Türkiye, Harç.

GİRİŞ

Gerek tabiat şartları gerekse diğer dış etkenler nedeniyle insanların bir arada yaşamaya başladıkları ilk çağlardan itibaren ortak nitelikte bir takım ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Devleti oluşturmaya zorlayan iç etkenlerin başında, toplumun teşkilatlanmaya olan ihtiyacı (kanunsuz, kuralsız ve düzenden yoksun toplum olamaz) toplum dışı etkenlerin başında, insan ve toplum hürriyetine yönelik dış tehditler gelir (Doğan, 2001: 125). Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık (Türk Dil Kurumu Sözlük, 2005: 514) olarak tanımlanan devlet, ulusal sınırlar içinde yaşayan topluluğun ortak nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamakta, genel çıkarlarını gözetmekte, korumakta ve temsil etmektedir (Nadaroğlu, 1986: 16). Devlet niteliklerinden biri, bazen egemenlik kavramıyla dile getirilen bir toplumu oluşturan insan bireylerinin üzerinde ve onlardan üstün bir varlık (Claessen ve Skalnik, 1993: 4) şeklinde de ifade edilebilir. Yapılan tanımlamalardan da görüleceği üzere devletin bir takım görevleri yerine getirme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Günümüze kadar geçen sürede ise devletin üstlendiği görevler giderek artmış ve çeşitlenmiştir. Devletin kolektif ihtiyaçları karşılamak amacıyla yaptığı hizmetlere kamu hizmeti denir (Orhaner, 2007: 19). Devlet kendisine yüklenen bu görevleri yerine getirmek için harcama yapmaktadır. İnsan ihtiyaçlarının takas yoluyla karşılandığı trampa ekonomisi dönemi dikkate alınmazsa, paranın kullanılmaya başlandığı dönemlerden itibaren devlet bu harcamaları para ile yapmaktadır ki bu durumda devletin her şeyden önce paraya ihtiyacı vardır (Eker ve Tüğen, 1993: 7). Dolayısıyla ihtiyaç duyulan bu paranın sağlanmasına da genel anlamda kamu geliri elde edilmesi denilmektedir. Kamu geliri, devlet veya diğer kamu kuruluşlarının, kamu ihtiyaçlarından doğan giderlerini karşılamak için gerek vergileme yetkilerine dayanarak gerekse özel mülk ve teşebbüs gelirleri dolayısıyla elde ettikleri bütün değerlerdir (Erginay, 1984: 24). Kamu geliri ile ilgili olarak yapılan başka bir tanımda ise devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin gerek üretim faktörleri gerekse mal ve hizmeti para ödeyerek satın alması için ihtiyaç duyacağı finansmanı sağlamak amacıyla anayasal sınırlar içinde başvurduğu ve değerlendirdiği çeşitli kaynaklardan elde ettiği gelirlerin tümüne kamu geliri denmektedir (Orhaner, 2007: 131). Ortak nitelikteki, çeşitli ve miktarı giderek artan ihtiyaçların karşılanması için gerekli olan kamu geliri birçok kaynaktan elde edilmektedir. Uygulamaya bakılacak olursa Türkiye’de de kamu gelirleri başta vergiler olmak üzere harçların da içinde sayıldığı çeşitli gelir unsurlarından oluşmaktadır.

Vergi, harç ve benzeri kamu gelirlerinin elde edilmesi konusunda günümüzde kanunsal bir zorlamaya başvurulmaktadır. Ancak kamu geliri elde etme konusu ile ilgili kanun yapma hürriyeti her ne kadar devlet olarak ifade edilecek otoritenin elinde olsa da söz konusu kamu gelirinin etkinliği için başkaca ölçütlere de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ölçütlere ise genel olarak vergileme ilkeleri denir. Uygulamada ve teoride klasik ve modern vergileme ilkelerinden ayrı ayrı söz edilse de bu ilkeler bir bütün olarak kamu gelirlerinden istenen etkinin sağlanması açısından bütünlük gösterir.

Bu çalışmada Türkiye’de kamusal ihtiyaçların karşılanması için sağlanan kamu gelirleri içerisinde harçların, klasik vergileme ilkeleri karşısındaki durumu irdelenerek Türk Vergi Sistemi içinde harçlardan beklenen etkinin sağlanıp sağlanamayacağı konusunda bir görüş ortaya çıkarabilmektir.

1. KAMU GELİRLERİ

Kamu geliri dar anlamda merkezi yönetim tarafından çeşitli gelir kaynaklarından elde edilen; geniş anlamda ise yerel yönetim kuruluşlarının, parafiskal kurumların ve kamu iktisadi teşebbüslerinin gelirlerinin toplamıdır(Akdoğan, 1997: 87). Devletin ekonomik, mali, sosyal nitelikli fonksiyonlarını gerçekleştirmek amacıyla, anayasal sınırlar içinde başvurduğu ve değerlendirdiği çeşitli kaynaklardan elde ettiği gelirlerin tümüne kamu geliri denilmektedir(Işık vd.,2005: 109). Devletin niteliği ve fonksiyonlarına bağlı olarak kamu gelirlerinin tür, miktar, hacim, bileşim ve etkinliğinde zaman içinde önemli değişiklikler medya gelmektedir(Devrim, 1998: 178). Alanyazında kamu gelirleri, devletin egemenlik hakkına dayanarak ve egemenlik hakkına dayanmaksızın elde ettiği gelirler şeklinde bir ayrıma tabi tutularak açıklanmaya çalışıldığı gibi(Devrim, 1998; Pehlivan, 2008; Mutluer vd.,2007) böyle bir sınıflandırma gözetilmeden yapılan çalışmalar da mevcuttur(Erdem vd.,1996; Erginay, 1984; Işık vd.,2005; Akdoğan, 1997; Uluatam, 1991, Erginay, 1994). Yapılan literatür çalışmalarında genel olarak kamu gelirlerinin şu unsurlardan oluştuğu görülür: vergi, harç, resim, şerefiye, parafiskal gelir, fon geliri, zorunlu-gönüllü borçlanma, para basımı, mali tekeller, para-vergi cezaları, mülk ve teşebbüs gelirleri, bağış ve yardımlar. Öte yandan Türkiye’de kamu gelirleri ile ilgili uygulamalara yön veren temel kanun olan 5018 sayılı ve 10/12/2003 tarihli Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nun tanımlar başlıklı 3. maddesinin i ve j bentlerine göre de kamu gelirleri sıralanmıştır. Buna göre bahsi geçen kanunun i.bendinde kamu geliri, kanunlarına dayanılarak toplanan vergi, resim, harç, fon kesintisi, pay veya benzeri gelirler, faiz, zam ve ceza gelirleri, taşınır ve taşınmazlardan elde edilen her türlü gelirler ile hizmet karşılığı elde edilen gelirler, borçlanma araçlarının primli satışı suretiyle elde edilen gelirler, sosyal güvenlik primi kesintileri, alınan bağış ve yardımlar ile diğer gelirler şeklinde açıklanmışken takip eden j. bendinde de özel gelir olarak ifade edilen bir kamu geliri belirtilmiştir. Buna göre özel gelir de genel bütçe kapsamındaki idarelerin kamu görevi ve hizmeti dışında ilgili kanunlarında belirtilen faaliyetlerinden ve fiyatlandırılabilir nitelikteki mal ve hizmet teslimlerinden sağlanan ve genel bütçede gösterilen gelirleri ifade etmektedir. Görüldüğü üzere gerek literatürde gerekse kanunsal düzenlemelerde, kamusal harcamaların finansmanında kullanmak için birden fazla gelir kaynağı oluşturulmuştur.

2. HARÇLAR

Kamu gelirleri içinde sayılan harçlar konusunda, alanyazında çeşitli tanımlamalara yer verilmiştir. Harç, bazı kamu hizmetlerinden yararlanma karşılığında alınan bedeldir (Pehlivan, 2008: 86). Harçlar, devletin veya diğer kamu tüzel kişilerinin sağladıkları bazı hizmetler karşılığında bu hizmetlerden yararlananların ödediği paradır (Bilici ve Bilici, 2013: 24). Harçlar, devlet hizmetlerinden faydalanan kişilerin bu hizmetlerden elde ettikleri özel faydalar karşılığında ödedikleri paralardır(Eker ve Tüğen, 1993: 134). Harçlar, bazı kamu kuruluşlarının bireylere sunmuş oldukları kamu hizmetleri nedeniyle devletin egemenlik gücüne dayanarak ve hizmetlerden yararlananlardan, yararlanma karşılığı alınan paralardır (Mutluer vd.,2007; 217). Literatürde yapılan bu tanımlamaların yanında Türkiye’de harçlar konusunda ana düzenleyici olarak 02.07.1964 tarih ve 492 sayılı Harçlar Kanunu öne çıkmaktadır.

492 Sayılı Harçlar Kanunu’nda harcın tanımı yapılmamış olmakla beraber kanunun birinci maddesinde harç alınacak iş ve işlemler sayılmıştır. Harçlar Kanunu’nda dokuz kalem olarak sayılan her bir harç türü için ayrı bir konu tanımı yapılmış, bu konuyla ilgili olacak mükellef grubu belirlenmiş, harcın alınma ölçütü ve ödenmesi ile ilgili düzenleyici hükümlere yer verilmiştir. Buna göre harçlar; yargı harçları, noter harçları, vergi yargısı harçları, tapu ve kadastro harçları, konsolosluk harçları, pasaport, ikamet tezkeresi, çalışma izni, çalışma izni muafiyeti, vize ve dışişleri bakanlığı tasdik harçları, gemi ve liman harçları, imtiyazname, ruhsatname ve diploma harçları, trafik harçlarından oluşmaktadır.

İlgili kanunun ifade ettiği harçlar ve harç alınacak hizmetlere bakıldığında, bu hizmetlerin sadece devlet tarafından sağlanan hizmetlerden olup söz konusu hizmetlerin ekonominin kamu dışında kalan özel kesimi tarafından verilmesinin söz konusu olamadığı görülür. Buna göre harca konu olan iş ve işlemleri yaptırmak veya yapabilmek için kamudan yararlanmak bir zorunluluk olarak kabul edilebilir. Başka bir ifadeyle harca tabi bir hizmet sadece kamu tarafından üretilebilmektedir. Bu durumda harca tabi bir iş veya işlem yaptırmak için kanunda belirtilen harç tutarını ödemek zorunludur. Söz konusu zorunluluk, harçları başka bir kamu geliri olan vergiye tanım olarak yaklaştırmaktadır. Zira literatürde vergi ile ilgili yapılan tanımlamalarda vergi ödemek bir zorunluluk olarak ifade edilmektedir. Vergi; devletin mahalli

idarelerin ya da kamu müdahalesinin, kamu yüklerini karşılamak amacıyla gerçek kişiler, özel hukuk tüzel kişileri veya muhtemelen kamu hukuku tüzel kişilerinden bunların ödeme güçlerine göre, otorite yoluyla kesin bir şekilde ve belirli bir karşılığı bulunmaksızın aldıkları bir paradır(Nadaroğlu, 1981: 240). Ödenmesinin zorunluluk olarak ifade edilmesi vergi ve harcı birbirine benzer hale getirirse de harç ödeyenlerin, harç ödeme sebeplerinin açık olarak belirtilmesi, başka bir ifade ile harcın belirli bir karşılık olarak ödenmesi, vergi ile harcı birbirinden farklılaştırmaktadır. Harçlar, kanununda belirtilen işler için ve sadece o iş veya işlemlerden yararlananlar tarafından ödenmesi ile vergilerden ayrılan bir diğer nokta olarak ortaya çıkar ki bu da vergilerin herkese uygulanmasıdır.

Harca konu olan hususlar, ilgili kanunun ekli listelerinde maddeler halinde belirtilmiştir. Harcın mükellefi yani harcı ödeyecek olan ise bu harca konu olacak iş veya işlemlerden birebir yararlanacak olanlardır. Dolayısıyla harcı ödeyen ile hizmeti alan arasında doğrudan bir bağ bulunmaktadır.

Harçlar, iş veya işlemin cinsi ve kapsamına göre işin ve işlemin değeri üzerinden nispi ya da maktu esas üzerinden alınmaktadır. Bu bakımdan her harç işlemi için ödenecek tutar, iş veya işlemde önce bilinebilmektedir. Ancak harç olarak ödenen tutar ile alınan hizmetin maliyeti arasında da birebir bir örtüşme yoktur(Devrim, 1998: 180). Harca konu kamu hizmetinden yararlanmak isteyenlerin bu bedeli peşin olarak ödemek zorunda oldukları kanunun maddeleri içinde sayılmıştır. Harçlar gene vergilerden farklı olarak hizmetin alınacağı kamu birimine ödenmektedir. Vergilerin geneli, merkezi yönetim birimi olarak kabul edilen vergi idaresi aracılığı ile tahsil edildiği görülür.

Harçlar Kanunu dışında başka bir harç uygulaması da 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu'nda belirtilen yerel yönetim geliri olarak sayılan ve merkezi yönetim gelirleri dışındaki harçlardır. Türkiye'de belediyeler tarafından tahsil edilen bu harçlar işgal harcı, tatil günleri çalışma harcı, kaynak suları harcı, tellallık harcı, hayvan kesimi muayene ve denetim harcı, ölçü ve tartı aletleri muayene harcı, bina inşaat harcı, kayıt ve suret harcı, imar ile ilgili harçlar, işyeri açma izin harcı, muayene, ruhsat ve rapor harcı ve sağlık belgesi harçlarından oluşmaktadır.

Türkiye'de yerel yönetim olarak ifade edilen belediyelerde uygulanan harçlarla ilgili olarak merkezi yönetim tarafından uygulanan ve Harçlar Kanununda olduğu gibi belediye harçlarında da, harca konu olan hizmetlerden yararlananların, maliyetinin birebir karşılığı olmaksızın, ilgili harcı ödemek zorunlulukları bulunmaktadır. Ayrıca burada harca konu olan hizmetlerin çoğunun sadece yerel yönetimler tarafından, dolayısıyla kamu kesimi tarafından verildiği de görülebilir.

3. VERGİLEME İLKELERİ

Vergi kavramının tarihsel süreci incelendiğinde kendisinden beklenen fonksiyonların gittikçe arttığı görülür. Önceleri sadece bağış ya da yardım şeklinde uygulanmaya başlanarak toplumun temel ihtiyaçlarının finansmanında kullanılırken günümüze gelindiğinde iktisadi, ekonomik, sosyal, siyasal ve hatta kültürel bir takım hedeflere ulaşmada önemli bir araç olmuştur. 17.yüzyıldan itibaren çağımıza gelene kadar vergi uygulamalarına bilimsel ilke ve prensiplerle yaklaşılmasının temel nedeni de bu önemli araç olma vasfından kaynaklanmaktadır. Vergi uygulamalarında bilimsel ilke ve prensiplerin dikkate alınması ile vergileme ilkeleri denilen kurallar ve standartlar ortaya çıkmıştır.

Ortaçağdan itibaren Grotius, Pufendorf, Guicciardini, Hobbes, Hume, Rousseau ve Bodin gibi filozof ve iktisatçılar vergi konusuna çeşitli açılardan değinmiş eski yazarlardandır. Daha sonraki yıllarda Adam Smith, Mc Culloch ve John Stuart Mill gibi Liberal Okulun öncüleri, Adolph Wagner gibi devletçiler, Sismondi gibi sosyalistler, nihayet modern iktisat ve maliye teorisinin gelişmesine büyük katkıları olan Panteleoni, Mazzola, Sax, Wicksell, Lindalh ve de Viti de Marco gibi yazarlar bu konuda ilkeler belirtme gereği duymuşlardır(Uluatam, 1991: 210). David Ricardo'nun 1817 yılında yayınladığı "Siyasi İktisat ve Vergilendirmelerin İlkeleri" adlı kitabında vergilendirme ilkelerinden söz edilmektedir (Ricardo, 1997: 33). Vergi politikasının ve tekniğinin kısmen temelini oluşturan bu ilkeler, modern mali literatürde Fritz Neumark ve Heinz Haller tarafından geliştirilmiş ve bilimsel açıdan gerekçelendirilmiştir (Turhan, 1993: 190-191).

Vergileme ilkelerinin ya da bazı kaynaklarda belirtildiği üzere vergi ilkelerinin ne olduğu konusunda literatürde birçok tanım yapılmıştır. Vergileme ilkeleri iktisadi, sosyal ve ahlaki vb. yönlerden etkin olmayan vergi şekilleri ve tekniklerini ortadan kaldırmak ve bunların yerine daha etkinlerinin vergi sisteminde yer almasını sağlamak arzusu ile ortaya çıkmıştır(Neumark, 1975: 19). Vergiciliğin

anayasası niteliğinde olan ve biçime ve yöntemle ilişkin bir dizi sorunları kapsayan bu ilkeler, “olan” dan çok “olması gerekeni” amaç edinen birer norm ve kurallar topluluğudur (Tekin, 1978: 5-6). Vergileme ilkeleri, ayrı ayrı vergilerden veya bir vergi sisteminden beklenen ekonomik, sosyal ve mali fonksiyonların gerçekleştirilmesi için vergi bileşiminin oluşturulmasında, tekniğinde ve uygulamasında dikkat edilmesi gereken, uzun yılların deneyimi sonucu ortaya çıkmış ve/veya iktisadi mali düşünce sistemi içinde önerilmiş temel unsurlar ve kurallardır (Devrim, 1996: 181). Vergileme ilkeleri, başarılı bir vergi uygulamasının sağlanabilmesi için vergilemede uyulması gereken kuralları göstermektedir (Orhaner, 2000: 148). Vergileme ilkeleri, toplumun iktisadi ve sosyal hedefleri gerçekleştirilmesini kolaylaştıracak nitelikte, vergilerin taşınması gereken vasıflardan ibarettir, başka bir deyişle, vergiler öyle kriterlere göre seçilmelidir ki, bu seçimden sonra kurulan vergi sistemi, toplumun genel iktisadi ve sosyal hedeflerinin gerçekleşmesini mümkün olduğu kadar kolaylaştırsın (Edizdoğan, 2000: 134). Vergileme ilkeleri aynı zamanda vergilerden ve bir vergi sisteminden beklenen ekonomik, mali ve sosyal amaçların gerçekleşebilmesi için vergi bileşiminin oluşturulması ve uygulanması ile tekniğinde dikkat edilmesi gereken unsurları ifade eder (Devrim, 2002: 201). Vergileme ilkelerini, vergileme ile güdülen amaçların gerçekleştirilebilmesi için uyulması gereken prensipler şeklinde tanımlamak mümkündür (Pehlivan, 2001: 187). Vergileme ilkeleri, bir vergi uygulamasında mevzuat ve uygulama aşamasında vergileme işlemlerinin başarılı bir şekilde yürütülebilmesi için geliştirilen kuralları ifade eder (Akdoğan, 2006: 192). Vergileme ilkelerine yön veren maliyecilerin başında “Ulusların Zenginliğinin Doğası ve Sebepleri Üzerine Bir İnceleme” adlı eseri ile Adam Smith gelmektedir. Adam Smith'in 1776 yılında yayımlanan bu eserinde yer alan vergileme ilkeleri, maliye otoritelerinin çoğu tarafından kabul edilen ilkelere aittir. Bu ilkeler adalet, kesinlik, uygunluk ve iktisadilik olarak sıralanmıştır (Yay, 2010: 86). Yaşadığı döneme nazaran bir hayli değişik ve ileri fikirler ileri süren Alman sosyolog ve maliyecisi Adolph Wagner, kısmen Adam Smith'in savunduğu ilke ve kurallardan da yararlanarak vergileme ilkelerini tamamlamağa ve sistematik bir şekilde derlemeğe çalışmıştır (Devrim, 1998: 209). Bunlar sırasıyla mali ilkeler, iktisadi ilkeler, ahlaki ilkeler ile teknik ve idari ilkelere aittir (Edizdoğan, 2000: 135-136). Fritz Neumark ise adil ve iktisadi açıdan rasyonel bir vergi politikasının ilkelerini ortaya koymuş ve vergilendirme ilkelerini mali ve bütçeye ait, ahlaki ve sosyal politikaya ilişkin, iktisadi ve siyasi, vergi hukuku ve vergi tekniğine ait ilkelere şeklinde dört ana gruba ayırmıştır (Eker ve Tügen, 1993: 158). Heinz Haller ise vergilemenin mali, özgürlük, adalet ve refah amaçlarıyla alınmakta olduğunu belirtmiş ve bunları birden sekize kadar giden talepler şeklinde sıralamıştır. Bu talepler vergilendirmenin nasıl yapılmasına ilişkin konulardan oluşmaktadır (Turhan, 1993: 190). Teoride yapılan bu tanımlama ve sınıflandırmalara göre bir vergi sisteminin başarıyla uygulanması, sayılan ilke ve esaslara uyumla beraber kendini gösterecek ve istenen sonuçlar elde edilebilecektir. Vergileme ilkeleri, bir yandan ekonomik, sosyal düzen ve ideolojideki gelişmelere, diğer yandan vergi kurumunun nitelik ve amaçlarında meydana gelen gelişmelere paralel olarak zamanın akışı içinde önemli değişimlere uğramıştır (Turhan, 1998: 190).

4. KLASİK VERGİLEME İLKELERİ VE HARÇLAR

Harçlar, gelir vergisi, kurumlar vergisi gibi bir vergi türü olmamakla birlikte özellikleri itibariyle vergiye benzeyen yönler taşıdığı görülür. Bu yüzden harçlardan beklenen etkilerin elde edilebilmesi için de belirli esaslar çerçevesinde vergileme ilkelerine uyulması gerektiği düşünülebilir.

Adalet, kesinlik (belirlilik), uygunluk ve iktisadilik olarak sıralanan klasik vergileme ilkeleri, klasik iktisadi düşüncenin kurucusu olarak kabul edilen Adam Smith tarafından ileri sürülmüştür. Günümüzde de halen geçerliliğini koruyan bu ilkeler, vergileme ile ilgili bütün ilkeleri kapsamasa da literatürde ve uygulamada kendini ilk sıralarda göstermektedir. Çalışmanın bu kısmında Türk vergi sistemindeki harçların klasik vergileme ilkelerinden adalet, kesinlik, uygunluk ve iktisadilik ilkelerine uyumu incelenmeye çalışılacaktır.

4.1 Adalet İlkesi ve Harçlar

Adalet kavramı, somut olmaktan çok soyut bir kavramdır. Adalet, toplumlara, zamana ve yere bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Bir topluma ya da belirli bir çağa göre adaletli bir davranış veya tutum, başka bir toplum ya da zamanda adil sayılmayabilir. Bu durumda adalet kavramı mutlak bir kavram değildir. Buna göre vergi adaleti konusunda da kesin bir tanımlama yapmak zordur. Adam Smith bunun

için ödeme gücü kavramını kullanmıştır. Dolayısıyla adalet ilkesi, kişilerden veya kurumlardan vergilerin ödeme güçlerine veya mali güçlerine göre alınması olarak tanımlanabilir. Öte yandan kamu gelirlerinin elde edilme amacı kamu harcamalarını finanse etme olduğuna göre bu gelirlerin içinde sayılan vergi benzeri zorunlu ödemelerin toplumu oluşturan herkesi kapsamı gerekliliğinde de söz edilebilir.

Harçların alınış amacı ile bu ilkeyi karşılaştırdığımızda, harçların sadece söz konusu harcın alınmasını gerektiren hizmetten yararlananlarca ödenmesi gerektiğinden ve o hizmetten doğrudan yararlanmayanların böyle bir ödeme ile karşılaşmayacak olmaları açısından, harçların adalet ilkesi ile uyumlu olduğu ifade edilebilir. Ancak söz konusu hizmetten yararlananların böyle bir ödeme güçlerinin sorgulandığı ya da dikkate alındığı ise gözlemlenemez. Ayrıca diğer vergi gelirlerinde olduğu gibi harcın uygulanması sırasında tanınan muafiyet ve istisnaların çoğunlukla kamu kurum ve kuruluşlarına uygulanması adalet ilkesini harçlar karşısında zedelendiği izlenimi doğurabilmektedir.

4.2 Kesinlik(Belirlilik) İlkesi ve Harçlar

Adam Smith tarafından ortaya konan bu ilkeye göre her mükellefin ödeyeceği vergi kesinlik ifade etmeli; mükellefler keyfi uygulamalarla karşılaşmamalıdır(Devrim, 1998: 208).Vergi, isteyen kişilerin istediği miktarda ödeyecekleri bir bedel değildir(Erdem vd., 1996: 107). Ödeme miktarı konusunda olduğu gibi bunun zamanı konusu da mükelleflere bırakılamaz. Öte yandan kamu gelirlerini oluşturan vergi ve benzeri uygulamalarının ülkedeki kamu otoritesinin keyfiliğine bırakılması durumunda hem gelirlerin elde edilmesinde hem de bu gelirlerden beklenen etkilerin sağlanması hususunda istenen sonuçlara ulaşılamayacaktır. Bu yüzden harçlar da dahil olmak üzere bütün kamu gelirleri, kanunla konur, kanunla alınır ve kanunla kaldırılır. Yapılan bu kanunlarının ise kesin, sade, farklı yorumlara yol açmayacak bir şekilde hazırlanması ve uygulanması gerekir. Türkiye’de harçlar 02.07.1964 tarih ve 492 sayılı Harçlar Kanunu ile 26.05.1981 tarih ve 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu ile alınmaktadır. İlgili kanunlarda harç alınacak işlemler ve harçları ödeyecekler açık olarak belirtildiği gibi ödenecek parasal tutar da her yıl başında düzenli olarak ilan edilmektedir. Bu açıdan harçların, kesinlik ilkesi ile uyumlu olduğu söylenebilir.

4.3 Uygunluk İlkesi ve Harçlar

Uygunluk ilkesi, Adam Smith’ den bu yana vergi uygulamalarına yerleşmiş olup verginin mükellefler için en uygun zaman ve biçimde toplanmasını istemektedir(Orhaner, 2000: 170). Devletin vergilemeden en yüksek hasılat veya randımanı sağlaması amacıyla düşünülmüş bir ilkedir(Devrim, 1998: 208). Kişilerin, harcama güçlerinde ve/veya servetlerinde azalmaya neden olacak vergi ve benzeri kamu gelirlerini ödemekten çekinmeleri veya mümkün olduğunca geç ödeme istekleri uygulamada çokça görülen davranış türüdür. Öte yandan kamu otoritesi, üstlendiği sorumlulukları zamanında ve tam olarak yerine getirebilmek için ihtiyaç duyduğu kaynağa bir an önce ulaşma gayreti gösterir. Harçların ödenme zamanı, harca konu olan hizmetten yararlanması sırasında veya hemen öncesindedir. Buna göre harçların ödenmesi bakımından mükellefin uygun olduğu zamandan çok hizmetin alındığı zaman ön plandadır. Dolayısıyla harcı ödeyecek olanların içinde buldukları durumu dikkate almayan bir tahsilat yapısı vardır. Bu bakımdan harçların uygunluk ilkesi karşısında ödeyecek olanların aleyhine tahsil edecek olanın lehine bir sonuç ortaya çıktığı söylenebilir.

4.4. İktisadilik İlkesi ve Harçlar

Kamu otoritesi, kamusal gelirlerle sadece kamu harcamalarının finansmanını sağlamayı hedeflememektedir. Kamu gelirlerinin diğer bir amacı da iktisadi kalkınmayı sağlamak ve ayrıca ekonomik sistemin sağlıklı işlemlerini devam ettirecek tedbirlerin alınmasına yardımcı olmaktır. Adolph Wagner’ e göre iktisadi ilkeler uygun vergi kaynaklarını ve çeşitlerini seçme ilkelerinden oluşmaktadır(Eker ve Tügen, 1993: 158). Bu yaklaşımda verginin sermaye birikimi, kaynak dağılımı, gelir dağılımı, iktisadi kalkınma ve yükümlülerin üretim ve tüketim gibi konulardaki davranışları üzerinde bazı etkiler meydana getirmemesi mümkün değildir(Devrim, 1998: 210). Dolayısıyla kamu gelirlerinin iktisadi açıdan olumlu veya olumsuz etkileri olacaktır. Tablo 1.de harçların diğer kamu

gelirlerine göre büyüklüğü 2017 ve 2018 yılları açısından incelenmiştir. Harçların gayrisafi yurtiçi hasıladaki yüzde payı %0,59 iken Merkezi Yönetim Gelirleri Tahsilatının%2,53'ü, Genel Bütçe Gelirleri Tahsilatının %2,61, Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilatının %3'ü olarak gerçekleşmiştir. Görüleceği üzere diğer kamu gelir türlerine kıyasla harçların toplam kamu gelirleri içindeki payının açısından bakıldığında ise harçların bütün kamu gelirleri içindeki payının diğer kamu gelir türlerine göre daha küçük olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan harçların iktisadi etkisinin Gelir, Kurumlar, Katma Değer, Özel Tüketim vergileri gibi kamu gelirlerine göre daha az olduğu söylenebilir.

Tablo 1. Harçların Kamu Gelirleri İçindeki Payı (2017-2018)

Gelirin Çeşidi	2017 TAHSİLAT	2018 TAHSİLAT	TAHSİLAT ARTIŞI(%)	GSYH'DAKİ YÜZDE	MERKEZİ YÖNETİM GELİRLERİ	GENEL BÜTÇE GELİRLERİ	GENEL BÜTÇE VERGİ GELİRLERİ
Merkezi Yönetim Gelirleri	720.852.113	876.323.203	21,6	23,53	100		
Genel Bütçe Toplamı	697.499.914	847.389.488	21,5	22,75	96,7	100	
Vergi Gelirleri	626.082.415	738.180.401	17,9	19,82	84,24	87,11	100
Gelir Ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler	201.831.147	259.552.229	28,6	6,97	29,62	30,63	35,16
Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	11.592.260	13.855.615	19,5	0,37	1,58	1,64	1,88
Dahilde Alınan Mal Ve Hizmet Vergileri	264.100.247	286.291.560	8,4	7,69	32,67	33,79	38,78
Dahilde Alınan KDV	106.573.701	128.359.938	20,4	3,45	14,65	15,15	17,39
Özel Tüketim Vergisi	139.370.681	135.133.359	-3	3,63	15,42	15,95	18,31
Banka Ve Sigorta	13.297.065	18.195.918	36,8	0,49	2,08	2,15	2,46

Muameleleri Vergisi							
Şans Oyunları Vergisi	992.881	1.155.080	16,3	0,03	0,13	0,14	0,16
Özel İletişim Vergisi	3.865.892	3.447.265	-10,8	0,09	0,39	0,41	0,47
Dahilde Alınan Diğer Mal/Hiz. Verg	27	0					
Uluslararası Tic. Ve Muam. Al. Vergiler	113.157.300	138.743.669	22,6	3,73	15,83	16,37	18,8
Gümrük Vergileri	12.539.011	15.734.432	25,5	0,42	1,8	1,86	2,13
İthalde Alınan KDV	100.105.977	122.301.655	22,2	3,28	13,96	14,43	16,57
Diğer Dış Ticaret Gelirleri	512.312	707.582	38,1	0,02	0,08	0,08	0,1
Damga Vergisi	15.812.610	17.381.264	9,9	0,47	1,98	2,05	2,35
Harçlar	19.587.276	22.157.348	13,1	0,59	2,53	2,61	3
Başka Yerde Snflırmayan Vergi.	1.575	198.716	12.517,80	0,01	0,02	0,02	0,03
Teşebbüs Ve Mülkiyet Gelirleri	19.805.214	26.261.458	32,6	0,71	3	3,1	
Alınan Bağış, Yard. İle Özel Gelirler	1.374.706	1.254.421	-8,7	0,03	0,14	0,15	
Diğer Gelirler (Faizler, Paylar Ve Cezalar)	36.387.206	73.323.767	101,5	1,97	8,37	8,65	
Sermaye Gelirleri	11.701.874	7.818.242	-33,2	0,21	0,89	0,92	

Alacaklardan Tahsilat	2.148.499	551.199	-74,3	0,01	0,06	0,07	
Özel Bütçe Gelirleri	19.148.319	23.760.620	24,1	0,64	2,71		
Düzenleyici Ve Dntl.Kurm. Gelirleri	4.203.880	5.173.095	23,1	0,14	0,59		
Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (*)	3.110.650.155	3.724.387.936	19,7				

Kaynak: https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_21.xls.htm
Erişim: 23.12.2019

5. SONUÇ

Kamu gelirlerinin etkin ve sürekli olarak alınabilmesi için bir takım ilkelere uyulması gerekliliği teoride olduğu kadar uygulamada görülmektedir. Bu ilkeler vergileme ilkeleri olarak ifade edilmekte, literatürde klasik ve modern vergileme ilkeleri olarak yer almaktadır.

Kamu otoritesi olarak da ifade edilen devletin gerek klasik gerekse de modern görevlerini yerine getirmekte ihtiyaç duyduğu kamu gelirleri çeşitlendirilmiştir. Türkiye’de uygulanan harçlar da, merkezi ve yerel yönetimlerce uygulanan bir kamu geliri türüdür. Harçlar yargı alanından dış ticarete kadar yirmiden fazla konuyu etki altına almaktadır. Buna göre harçların uygulandığı kamusal hizmetlerin toplumun geneline doğrudan ilgilendirmektedir. Harçların uygulama ve etki alanının genişliğine rağmen kamu gelirleri içindeki parasal büyüklüğünün aynı ölçekte olmadığı da görülür. Bu tezatlığın; harca konu olan hizmetlerin sadece kamu kesimi tarafından yerine getirilebilmesi, söz konusu hizmetlerin toplumun tamamına hitap etmesi ve hizmet ile harç ödeme konusunda birebir karşılık olmasından kaynaklandığı ifade edilebilir.

Diğer kamu gelirlerinde olduğu gibi harçlarında kamu gelirleri içindeki payının artmasının ve etkin olarak uygulanmasının, vergileme ilkeleri ile uyumuna bağlı olduğu ifade edilebilir. Bu çalışmada harçların klasik vergileme ilkeleri olan adalet, kesinlik, uygunluk ve iktisadilik ilkelerine uyumu incelenmeye çalışılmıştır. Buna göre harçların kesinlik ilkesi ile uyumlu, adalet ve uygunluk ilkesi ile kısmen uyumlu, iktisadilik ilkesi ile uyumsuz olduğu ileri sürülebilir.

KAYNAKÇA:

- Akdoğan, A.(1997). *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Akdoğan, A. (2006). *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Claessen, H.J.M. ve Skalnik, P.(1993). *Erken Devlet*,(Çev.Alaeddin Şenel),İmge Yayınevi, Ankara.
- Bilici, N. ve Bilici, A.(2013). *Mali Hukuk*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Devrim, F.(1996). *Kamu Maliyesine Giriş*, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- Devrim, F.(1998). *Kamu Maliyesine Giriş*, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- Devrim, F.(2002). *Kamu Maliyesine Giriş*, İlkem Ofset, 4.Baskı, İzmir.
- Doğan, İ. (2001). *Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları*, Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Edizdoğan, N. (2000). *Kamu Maliyesi (Kamu Gelirleri ve Vergi Teorisi)*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Eker, A. ve Tüğen K. (1993). *Kamu Maliyesine Giriş*, Tolga Matbaası, Ankara.

- Erdem, M., Şenyüz, D., ve Tatlıoğlu, İ.(1996). Kamu Maliyesi, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Erginay, A. (1984). Kamu Maliyesi, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Erginay, A. (1994). Kamu Maliyesi, 15.Baskı, Savaş Yayınları, Ankara.
- Işık, A., Karayılmazlar, E., Organ,İ. ve Işık, H. (2005). Kamu Maliyesi, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Mutluer, K.M., Öner, E. ve Kesik, A.(2007). Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 185, İstanbul.
- Neumark, F. (1975). Vergi Politikası, (Çev. İ. Cankorel), İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Maliye Enstitüsü No: 2090/357/53, İstanbul.
- Nadaroğlu, H. (1981). Kamu Maliyesi Teorisi, 4. Baskı, Sermet Matbaası, İstanbul.
- Nadaroğlu, H. (1986). Mahalli İdareler, 3.Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul.
- Orhaner, E.(2000). *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, 3. Baskı, Ankara.
- Orhaner, E.(2007). *Kamu Maliyesi*, Siyasal Kitabevi, 3. Baskı, Ankara.
- Pehlivan, O.(2001). *Kamu Maliyesi*, Derya Kitabevi, Trabzon, 2001.
- Pehlivan, O. (2008). *Kamu Maliyesi*, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Rıcardo, D.(1997). *Ekonomi Politikası ve Vergilendirmenin İlkeleri*, (Çev. T. Ertan), Belge Yayınları, İstanbul.
- Tekin, F.(1978). *Artan Oranlılık ve Türk Gelir Vergi Sistemindeki Uygulaması*, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, No:192/122, Eskişehir.
- Turhan, S. (1993). *Vergi Teorisi ve Politikası*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Turhan, S.(1998). *Vergi Teorisi ve Politikası*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu, (2005). *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Uluatam, Ö.(1991). *Kamu Maliyesi*, Savaş Yayınları, Ankara.
- YAY, T., Adam Smith'in Düşünce Sisteminde Devletin Rolü ve Önemi Üzerine içinde, “*Politik İktisat ve Adam Smith*”, ss: 77-91, Yön Yayınları, İstanbul, 2010.

Diğer Kaynaklar

Belediye Gelirleri Kanunu

Harçlar Kanunu

Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu

<http://www.gib.gov.tr>

Alüminyum 6061 T651 Alaşımının Frezelenmesinde Kesme Parametrelerinin Kesme Sıcaklığı Üzerine Etkisi

Berat Serhat Bektaş
Düzce Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İmalat Mühendisliği Bölümü, Düzce
beratbektas94@hotmail.com

Gürcan SAMTAŞ
Dr. Öğretim Üyesi, Düzce Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Mekatronik Mühendisliği
Bölümü, Düzce
gurcansamtas@duzce.edu.tr

Öz

Günümüz endüstrisinde demir ve çelikten sonra en çok alüminyum ve alüminyum alaşımları kullanılmaktadır. Alüminyum malzeme hafif olup, alaşımları yapı çeliklerine göre çok daha fazla mukavemet özelliklerine sahiptir. Korozyon direncinin yüksek olması, döküm ve şekillendirilmesinin kolaylığı birçok hizmet sektörlerinde kullanılmasını sağlamaktadır. 6061 alüminyumun özellikle savunma sanayisinde kullanılmasının yanı sıra, uçak sanayi, gemi inşaat sektörü, askeri köprüler, uzay uygulamaları gibi ağır sanayilerde kullanımı oldukça fazladır. Bu çalışmada 80x80x30 mm ebatlarında alüminyum 6061 alaşımına yüzey frezeleme işlemi uygulanmıştır. Yüzey frezeleme işlemi için kesme parametreleri olarak; üç farklı kaplamaya sahip kesici uç (CVD tekniği ile TiN-TiCN-Al₂O₃ kaplamalı, PVD tekniği ile TiALN-NANO kaplamalı ve PVD tekniği ile ALTiN kaplamalı) üç farklı kesme hızı (250, 350 ve 450 m/dak) ve üç farklı ilerleme (0.15, 0.30 ve 0.45 mm/diş) kullanılmıştır. Kesme derinliği 0.5 mm seçilerek tüm deneyler için sabit tutulmuştur. Tam faktöriyel tasarım kullanılarak toplam 27 adet deney yapılmış ve deneyler esnasında termal kamera ile kesme bölgesi sıcaklıkları ölçülmüştür. Deneysel sonuçlar varyans analizi, iki boyutlu ve üç boyutlu grafiklerle değerlendirilmiştir. Deneylerde en düşük sıcaklık (29.6 °C), PVD tekniği ile ALTiN kaplamalı kesici uç, 250 m/dak kesme hızı ve 0.45 mm/diş ilerleme oranında elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Alüminyum 6061, Yüzey frezeleme, kesme sıcaklıkları, kaplamalı uçlar

The effects of cutting parameters on cutting temperature in milling of 6061 T651 aluminum alloy

Abstract

In today's industry, aluminum and its alloys are the most frequently utilized materials after iron and steel. Aluminum as a material is light, and its alloys have much higher strength properties in comparison to structural steels. The fact that it has a high corrosion resistance and its easy casting and malleability allow it to be used in several service sectors. In addition to its usage especially in the defense industry, the usage areas of 6061 aluminum are wide in heavy industries such as the aviation industry, ship building industry, military bridges and space applications. In this study, a surface milling process was applied on 6061 aluminum alloy with the dimension of 80x80x30 mm. For the surface milling process, as the cutting parameters, cutting tips with three different coatings (TiN-TiCN-Al₂O₃ coating with the CVD technique, TiALN-NANO coating with the PVD technique and ALTiN coating with the PVD technique), three different cutting speeds (250, 350 and 450 m/min) and three different progression rates (0.15, 0.30 and 0.45 mm/tooth) were used. The cutting depth was selected as 0.5 mm and kept constant for all experiments. A total of 27 experiments were carried out by using a full factorial design, and during the experiments, the temperatures of the cutting zone were measured by a thermal camera. The experimental results were analyzed by analysis of variance and two-dimensional and three-dimensional plots. In the experiments, the lowest temperature (29.6 °C) was achieved with the cutting tip coated with

ALTiN with the PVD technique at the cutting speed of 250 m/min and the progression rate of 0.45 mm/tooth.

Keywords: 6061 Aluminum, Surface milling, cutting temperatures, coated tips

1. GİRİŞ

Alüminyum alaşımları günümüzde, yüksek dayanım ve ağırlık oranı, iyi korozyon ve yorulma direnci ve yüksek ilerleme oranları nedeniyle havacılık, otomotiv ve havacılık sanayinde, plastik enjeksiyon kalıplarında yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Da Silva vd., 2006). Alüminyumun iyi olan birçok özelliklerinin yanında döküm ve mekanik özellikleri zayıftır. Bu özelliklerin iyileştirilebilmesi için bu malzemelere genellikle alaşım katılmaktadır. Mühendislik malzemelerinin işlenebilirliği takım aşınması, kesme kuvvetleri, kesme sıcaklığı ve yüzey pürüzlülüğü gibi faktörler göz önüne alınca işleme süreçlerine uyumluluğu anlamına gelmektedir (Kechagias vd., 2011; Kechagias vd., 2009).

Al-Zn alloy olarak bilinen alüminyum 7000 serileri yaygın bir şekilde havacılık endüstrisinde kullanılmaktadır. (Meyers ve Slattery, 2001). Yaşla sertleşebilen 7000 serisi (Al-Zn-Mg-Cu) alüminyum alaşımlarının, üstün ağırlık-mukavemet oranına, iyi korozyon ve aşınma direncine sahip olduğu bilinmektedir (Chen, 2017). Bu serilere uygulanan cep frezeleme işlemleri, özellikle serbest formdaki yüzeylerin ince talaş bitirme işlemlerinde kullanılmaktadır. Vakondos et al. (Vakondios vd., 2012). AA 7075-T6 alüminyum alaşımına cep frezeleme işlemi uygulayarak frezeleme stratejilerinin yüzey pürüzlülüğü üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Rao ve Shin karbit ve elmas kesiciler kullanarak alüminyum 7075-T6 malzemesine yüzey frezeleme işlemi uygulamışlardır. Deneylerde elde edilen sonuçlar talaş biçimi ve kesme kuvvetleri yönünden analiz edilmiştir (Rao ve Shin, 2001).

133

Diğer taraftan 6000 serisi alüminyum alaşımları genelde, magnezyum, silikon ve bakır esaslı olup, bina materyallerinden otomobil mobilyalarına kadar üretim süreçlerinin hemen hemen hepsinde kullanılabilir. Ayrıca bu alaşımların işlenmesi kolaydır ve çökertme sertleşmesi uygulanabilir (Meyers ve Slattery, 2001; Gonçalves ve Da Silva, 2015; Lloyd, 2004). Campatelli ve Scippa alüminyum 6082-T4 alaşımının frezelenmesinde kesme kuvvetleri katsayılarının tahmininde bulunmuşlardır (Campatelli ve Scippa, 2012). Dimin et al. (Dimin, 2010). TiALN kaplamalı kesici takımlarla Al 6061-T6511'i parmak frezeleme işlemi uygulayarak en ideal yüzey kalitesi için uygun kesme parametrelerini araştırmışlardır. Rahmati v.d. yaptıkları çalışmada alüminyum 6061-T6 alaşımının frezelenmesinde nano soğutma sıvısı kullanarak işleme yüzeyinin şekil bilgisini incelemiştir (Rahmati vd., 2014). Sayuti v.d. alüminyum 6061-T6 alaşım için SiO₂ nano soğutma sıvısı kullanarak frezelenmiş yüzeylerin şekil bilgisini incelemiştir. Çalışmalarında, 40x40x100 mm ölçülerinde alüminyum numuneleri ve iki oluklu 10 mm çapa sahip karbit kesici takım kullanmışlardır (Sayuti vd., 2014). Sukumar v.d. CNC yüzey frezeleme işlemi gerçekleştirerek alüminyum 6061 alaşımının işlenmiş yüzeyinden elde edilen yüzey pürüzlülüğünü tahmin etmede Taguchi ve yapay sinir ağı yaklaşımı kullanmışlardır (Sukumar vd., 2014). Tsai v.d. yaptıkları çalışmada, alüminyum 6060-T6 alaşımının frezelenmesinde kesme kuvvetlerini ve kesme parametrelerini incelemiştir (Tsai vd., 2015).

Pınar v.d. yaptıkları çalışmada, 5083-H36 alüminyum alaşımının cep frezeleme işleminde klasik soğutma ile vorteks tip soğutma tipini birbirleriyle karşılaştırmışlardır (Pınar vd., 2016). Diğer taraftan Martini ve Morri yaptıkları çalışmada, EN AB – 43300 alüminyum alaşımına PVD ve CVD metotlarla kaplanmış karbit takımlarla yüzey frezeleme işlemi gerçekleştirmişlerdir (Martini ve Morri, 2011). Dikshit v.d. eğrisel uçlu parmak freze kullanarak Alüminyum 2014 – T6 malzemesini frezeleyerek

kesme kuvvetlerini ölçmüşlerdir. Deneysel modelleme olarak yanıt yüzey metodunu kullanmışlardır (Dikshit vd., 2014).

Yapılan literatür taramasında, Alüminyum 6061 alaşımına yüzey frezeleme uygulanması esnasında kesme sıcaklıklarını inceleyen bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. Dolayısıyla bu çalışma içeriği literatür açısından özgündür. Bu çalışmada Alüminyum 6061 T651 alaşımına üç farklı kesici uç, üç farklı ilerleme ve kesme hızı kullanılarak yüzey frezeleme işlemi uygulanmıştır. Deney tasarımı için tam faktöriyel tasarım kullanılarak 27 adet deney yapılmıştır. Her bir deney esnasında termal kamera ile sıcaklık ölçümleri yapılmış, deneysel sonuçlar, varyans analizi ve üç boyutlu grafikler kullanılarak tartışılmıştır.

2. MATERYAL METOT

Deney malzemesi olarak 80x80x30 mm ebatlarında alüminyum 6061 T651 alaşımı kullanılmıştır. Kullanılan malzemeye ait teknik özellikler Tablo 1, Tablo 2 ve Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 1. 6061 T651 alüminyum alaşımına ait kimyasal bileşimi (İnternet)

Al	Cr	Cu	Fe	Mg	Mn	Si	Ti	Zn	Diğer
95.8-98.6	0.04 - 0.35	0.15 -0.40	0.7	0.8 - 0.12	0.15	0.4 – 0.8	0.15	0.25	0.15

Tablo 2. 6061 T651 alüminyum alaşımına ait mekanik özellikler (İnternet)

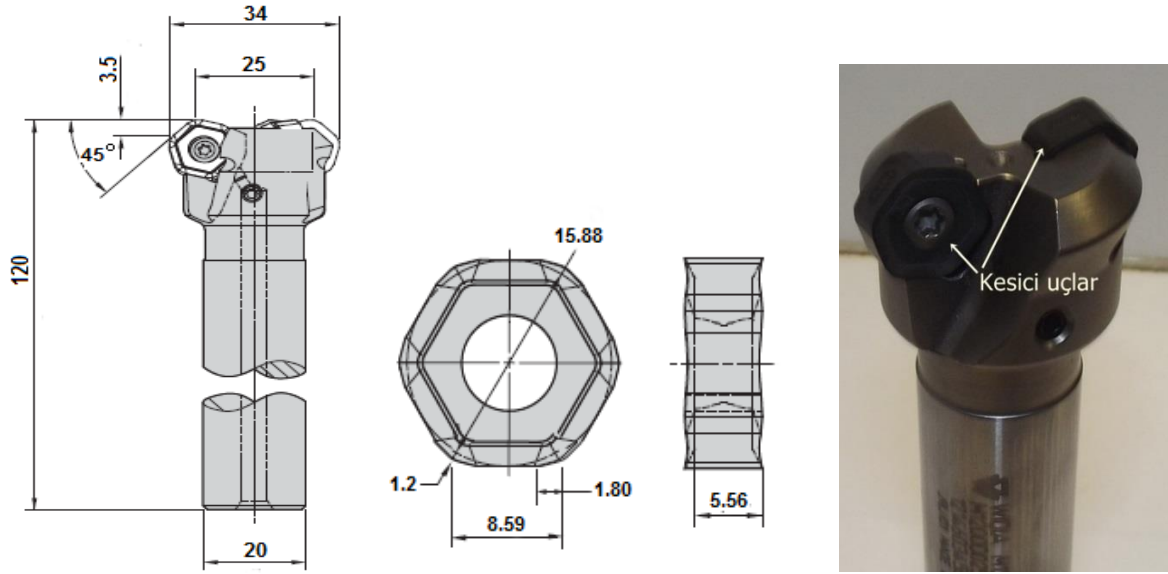
Yoğunluk	Sertlik Brinell	Çekme Dayanımı	Elastik modülü	Yorulma Dayanımı	Kopma uzaması
2.70 g/cm ³	95	310 Mpa	68.9 GPa	96.5 Mpa	% 17

Tablo 3. 6061 T651 alüminyum alaşımına ait ısıl özellikler (İnternet)

Tavlama Sıcaklığı	Ergime Noktası	Yaşlandırma Sıcaklığı	Çözelti sıcaklığı
413 °C	582-651.7 °C	160 °C	529 °C

Deneylerde WIDIA (Germany) kesici takım firmasına ait WK15CM kodlu CVD tekniği ile TiN-TiCN-Al₂O₃ kaplanmış, TN6520 kodlu PVD tekniği ile TiALN kaplanmış nano ve WP25PM kodlu PVD tekniği ile ALTiN (çok katmanlı) kaplanmış 12 kesme kenarına sahip kesici uçlar kullanılmıştır. Takım tutucu olarak, WIDIA firmasına ait iki ağızlı Victory M1200 mini takım tutucu kullanılmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Deneylerde kullanılan takım tutucu ve kesici uçlar detayı

Frezeleme işlemlerinde DELTA SEIKI 1050A (Fanuc Oimate MC, iş milinin maksimum hızı 8000 dev/dk, işletme basıncı 5,5 bar, motor gücü 12kw) üç eksenli dikey freze tezgâhı kullanılmıştır. Deneyler soğutma sıvısı kullanılmadan kuru ortamda yürütülmüştür. Çalışmada kesme parametreleri belirlenirken takım üreticisi katalog değerleri dikkate alınmıştır. Deneyler için seçilen kesme parametreleri Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4. Kesme parametreleri

Parametreler	Seviye 1	Seviye 2	Seviye 3
Kesici uçlar (Ku)	TiN-TiCN-Al ₂ O ₃ CVD	TiALN-Nano PVD	ALTiN-Çok katmanlı PVD
Kesme hızı (V, m/dak)	250	350	450
İlerleme oranı	0.15	0.30	0.45

Her bir deney için kesici takım talaş kaldırmaya başladıktan 3 sn sonra kesme bölgesinin orta noktasından Fluke TiS20 model termal kamera ile sıcaklık ölçümleri yapılmıştır. Kullanılan termal kamera -20 °C ile 350 °C arası ölçüm yapabilen, dedektör çözünürlüğü 120x90, görüş alanı 35,7° x 26,8° ve 9 Hz kare hızına sahiptir. Kullanılan malzemenin emissivity (yayınım) değeri 0.95 olarak alınmıştır.

3. SONUÇLAR VE DEĞERLENDİRME

3.1. Deneysel Tasarım ve Deneylerin Yürütülmesi

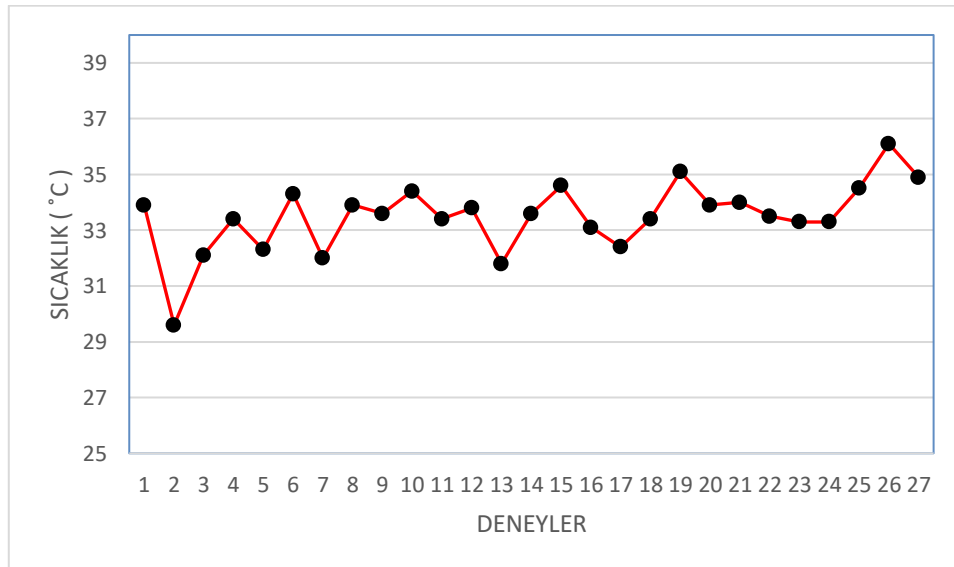
Deneysel tasarım için tam faktöriyel tasarım (3³) kullanılarak 27 adet deney yapılmıştır. Deneysel tasarım ve deneysel sonuçlar Tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo 5. Deneysel tasarım ve ölçülen sıcaklık değerleri

Deney no	Kesme Parametreleri			Sıcaklık (T, °C)
	Kesici uçlar (Ku)	Kesme hızı (V, m/dak)	İlerleme oranı (f, mm/diş)	

1	PVD ALTiN-Çok katmanlı	450	0.45	33,9
2	PVD ALTiN- Çok katmanlı	250	0.45	29,6
3	PVD ALTiN- Çok katmanlı	350	0.3	32,1
4	TiALN-Nano PVD	250	0.3	33,4
5	PVD ALTiN- Çok katmanlı	450	0.3	32,3
6	TiN-TiCN-Al ₂ O ₃ CVD	450	0.15	34,3
7	PVD ALTiN- Çok katmanlı	250	0.3	32
8	TiALN-Nano PVD	350	0.3	33,9
9	PVD ALTiN- Çok katmanlı	350	0.45	33,6
10	TiN-TiCN-Al ₂ O ₃ CVD	250	0.15	34,4
11	TiALN-Nano PVD	450	0.3	33,4
12	PVD ALTiN- Çok katmanlı	350	0.15	33,8
13	TiALN-Nano PVD	250	0.45	31,8
14	TiN-TiCN-Al ₂ O ₃ CVD	350	0.15	33,6
15	PVD ALTiN- Çok katmanlı	450	0.15	34,6
16	TiALN- Nano PVD	450	0.15	33,1
17	TiN-TiCN-Al ₂ O ₃ CVD	250	0.45	32,4
18	TiN-TiCN-Al ₂ O ₃ CVD	450	0.45	33,4
19	TiALN- Nano PVD	350	0.15	35,1
20	TiN-TiCN-Al ₂ O ₃ CVD	250	0.3	33,9
21	PVD ALTiN- Çok katmanlı	250	0.15	34
22	TiN-TiCN-Al ₂ O ₃ CVD	350	0.45	33,5
23	TiN-TiCN-Al ₂ O ₃ CVD	450	0.3	33,3
24	TiALN- Nano PVD	450	0.45	33,3
25	TiALN- Nano PVD	350	0.45	34,5
26	TiN-TiCN-Al ₂ O ₃ CVD	350	0.3	36,1
27	TiALN- Nano PVD	250	0.15	34,9

Şekil 2. Deneylere bağlı olarak ölçülen sıcaklık değerleri

Şekil 2’de 27 deneyden elde edilen sıcaklık değerlerinin grafiği gösterilmiştir. Burada en düşük sıcaklık değeri 2. deneyde elde edilmiştir. Bu durum ilerleme değerinin yüksek olması nedeniyle birim zamana düşen sürtünmenin az oluşundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Diğer taraftan en yüksek sıcaklık değeri ise 26. deneyde elde edilmiştir. Bu durum kesme hızına ve kesici ucun kaplama tipine atfedilmektedir. 26. Deneyde kesici ucun kaplama türü, üç katmanlı olup kullanılan kaplama malzemelerinin sıcaklık dirençlerinin artan kesme hızına göre düşük olduğu sonucuna varılmıştır.

3.2. Sonuçların Varyans Analizi ile Değerlendirilmesi

Deneyel sonuçlar %95 güven seviyesinde varyans analizi ile değerlendirilmiş, kesme parametrelerinin sıcaklık üzerine etki yüzdeleri çıkarılmıştır. ANOVA sonuçları Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Deneyel sonuçlar için ANOVA sonuçları

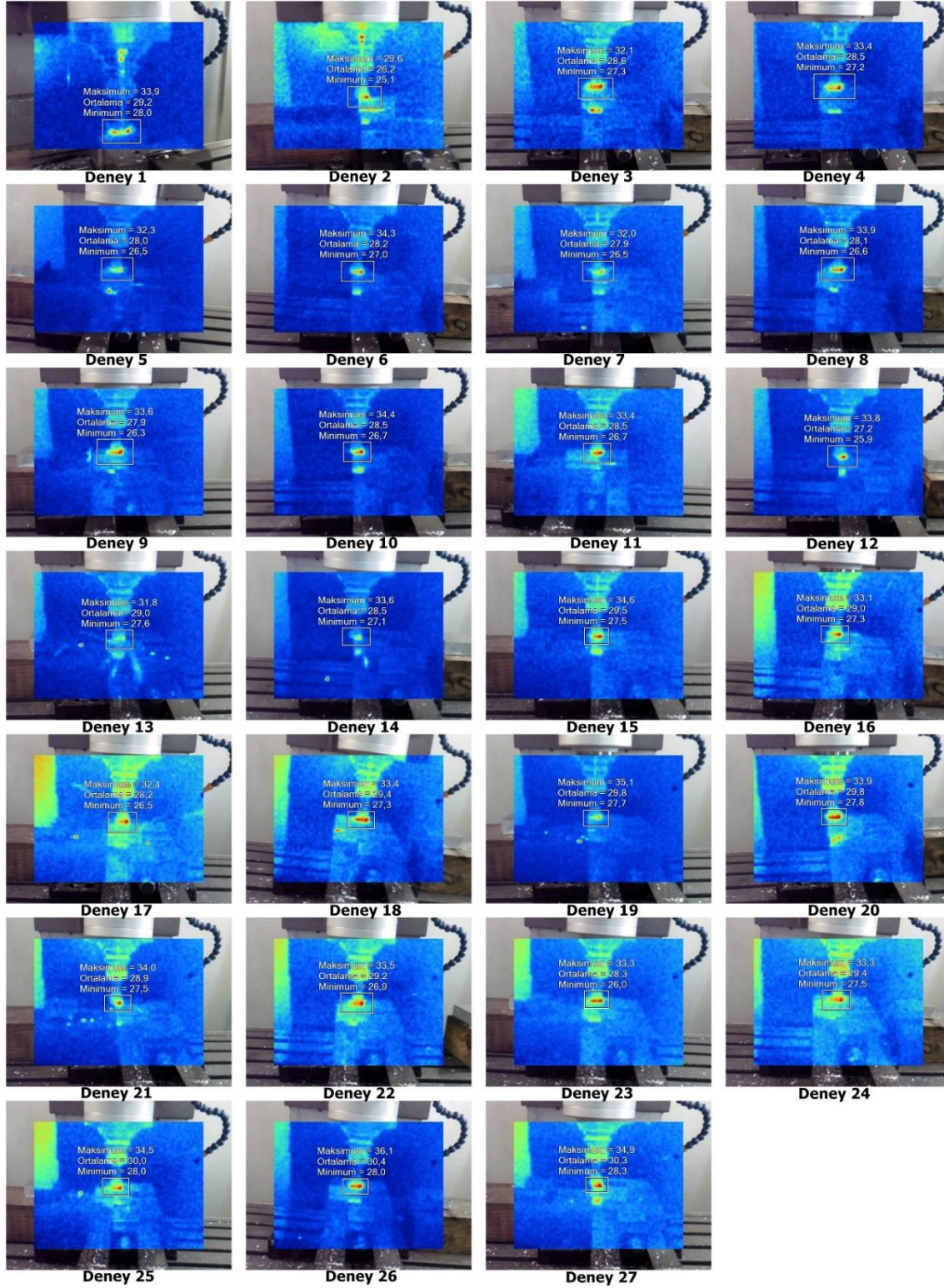
Faktörler	Serbestlik derecesi (DoF)	Kareler toplamı (SS)	Kareler ortalaması (MS)	F - Değeri	P-Değeri	Faktör etkisi (%)
Sıcaklık (T, °C)						
Kesici takım (Ku)	2	5.167	2.583	2.29	0.128	12.60
Kesme hızı (V)	2	5.342	2.671	2.36	0.120	13.03
İlerleme oranı (f)	2	7.902	3.951	3.50	0.050	19.27
Hata (e)	20	22.596	1.130			55.10
Toplam	26	41.007				100

Tablo 6’da varyans analizi sonuçları verilmiştir. Tablo 6’da sıcaklık üzerine en etkili parametre %19.27 ile ilerleme oranı olmuştur. Bu değeri %13.03 ile kesme hızı ve %12.60 ile kesici takım takip etmiştir.

3.3. Termal Görüntülerin Değerlendirilmesi

Her bir deney esnasında termal kamera ile kesme bölgesinin ortasından termal görüntüler alınmıştır. Deneylerden elde edilen termal görüntüler Şekil 3’de gösterilmiştir.

Şekil 3. Deneylerden elde edilen termal görüntüler

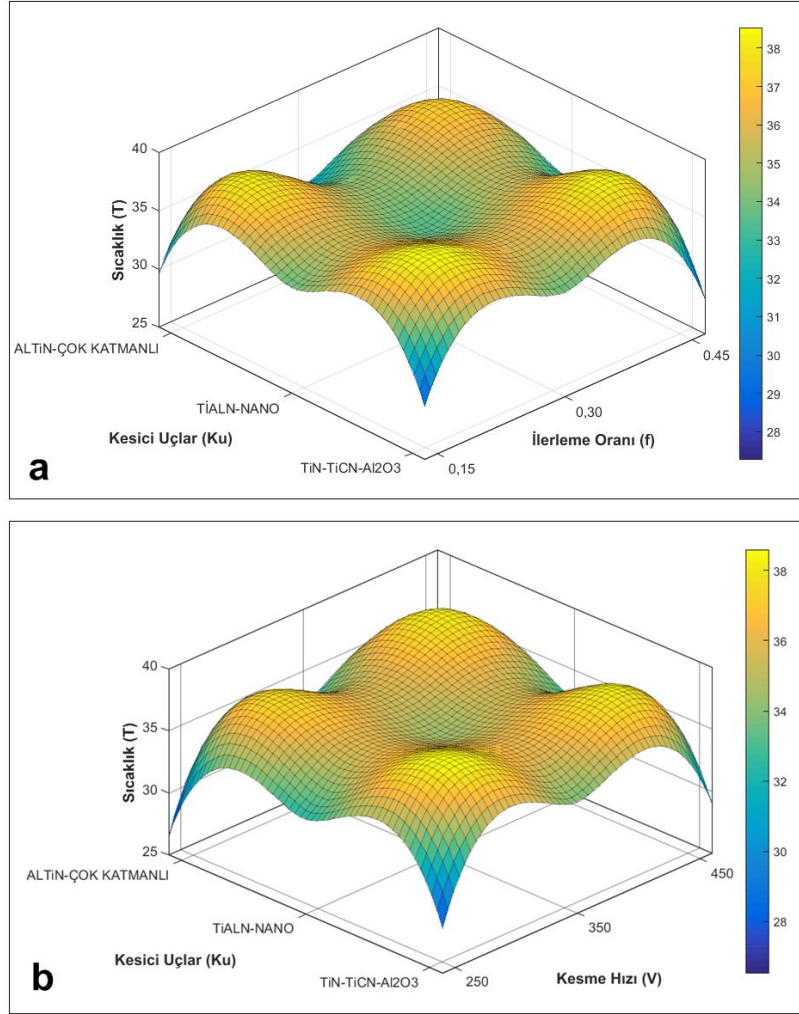

Şekil 3’de, termal kamera ile elde çekilen görüntülere yer verilmiştir. Ölçüm bölgesi olarak kırmızı bölge seçilmiştir. Seçim dikdörtgen şekil içerisine alınarak belirgin hale getirilmiştir. Ölçüm bölgesinde maksimum, minimum ve ortalama sıcaklık değerleri de belirtilmiştir. Burada, en düşük sıcaklık değeri, 2. Deneyde ve en yüksek sıcaklık değeri ise 26. Deneyde ölçülmüştür. 2. Deneyde maksimum sıcaklık değeri 29.6 °C, minimum sıcaklık değeri 25.1 °C ve ortalama sıcaklık değeri 26.2 °C olarak ölçülmüştür.

3.4. Kesme Parametrelerinin Sıcaklık Üzerine Etkisi

Deneylerde kullanılan kesici uç tipi, kesme hızı ve ilerleme oranlarının sıcaklık üzerine etkilerinin yorumlanmasında üç boyutlu grafiklerden faydalanılmıştır (Şekil 4).

Şekil 4. Kesme parametrelerinin sıcaklık üzerine etkisi

Şekil 4’de kesme parametrelerinin sıcaklık üzerine etkilerini incelemek için üç boyutlu grafikler gösterilmiştir. Grafikler MATLAB programında elde edilmiştir. Grafiklerde, parametrelerin tamamı dikkate alınmaktadır. Şekil 4a’da ilerleme oranı ve kesici uçların sıcaklık üzerine etkileri gösterilmiştir. Burada, en düşük sıcaklık 0.30 mm/diş ilerleme ve TiALN-nano kaplamalı kesici uçlarda yürütülen deneylerde olmuştur. Ayrıca ALTiN-Çok katmanlı kesici uç ve 0.30 mm/diş ilerlemede yine düşük sıcaklık elde edilmiştir. Bu durum deneysel sonuçlarda da görülmektedir. Şekil 4a’da ilerleme oranı arttıkça sıcaklığında arttığı görülmektedir. Düşük sıcaklıkların TiALN–nano kaplamalı kesici uçta olduğu gözlemlenmiştir. Şekil 4b’de kesme hızı ve kesici uçların sıcaklık üzerine etkisi gösterilmiştir. Burada en düşük sıcaklık 250 m/dak kesme hızı ve ALTiN kaplamalı kesici uçta olmuştur. Bu durum deneysel sonuçlarda da görülmektedir. Burada da kesme hızı arttığında sıcaklığın kademeli olarak arttığı görülmektedir. Ancak, 350 m/dak kesme hızında ve kesici uçların tamamında sıcaklığın düştüğü görülmektedir. Ayrıca TiALN-nano kaplamalı kesici uçta da tüm kesme hızlarında düşük sıcaklıkların ölçüldüğü görülmektedir. Bu durum kaplama tipine atfedilmektedir.

4. SONUÇLAR

Bu çalışmada üç farklı kaplama türünde kesici uç, üç farklı kesme hızı ve üç farklı ilerleme oranı kullanılarak tam faktöriyel tasarımıyla, alüminyum 6061 T651 alaşımı kullanılarak, 27 adet yüzey frezeleme deneyi gerçekleştirilmiştir. Her bir deney esnasında kesme sıcaklıkları, kesme bölgesinin ortasından termal kamera ile ölçülmüştür. Talaşlı imalatta takım aşınmasının önüne geçmek ve kaliteli bir yüzey elde etmek için düşük sıcaklıklar arzu edilendir. Bu durum dikkate alınarak deneysel sonuçlar varyans analizi ve üç boyutlu grafikler kullanılarak değerlendirilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür.

- Varyans analizi sonucu sıcaklığa etki eden en etkili parametre % 19.27 ile ilerleme oranı olmuştur. Bu parametreyi sırasıyla kesme hızı ve kesici takım takip etmektedir.
- Termal görüntüler ve deneysel sonuçlar incelendiğinde en düşük sıcaklık, ALTiN-Çok katmanlı kesici uç, 250 m/dak kesme hızı ve 0.30 mm/diş ilerlemede olmuştur.
- Termal görüntüler ve deneysel sonuçlar incelendiğinde en yüksek sıcaklık, TiN-TiCN-Al₂O₃ kaplamalı kesici uç, 350 m/dak kesme hızı ve 0.3 mm/diş ilerleme oranında elde edilmiştir.
- Tüm deneysel sonuçların dikkate alındığı üç boyutlu grafikler incelendiğinde ilerleme oranının artması sıcaklığı da arttırmıştır.
- Grafiklerde TiALN –nano kaplamalı uç ile yürütülen deneylerde, hem kesme hızına bağlı grafikte, hem de ilerleme oranına bağlı grafikte en düşük sıcaklıkların ölçüldüğü gözlemlenmiştir.
- Grafiklerde 350 m/dak kesme hızı ve 0.30 mm/diş ilerleme oranında düşük sıcaklıkların ölçüldüğü görülmüştür.

Alüminyum alaşımı birçok sektörde yaygın olarak kullanılmasına rağmen literatürde yeteri kadar işlenebilirlik çalışması bulunmamaktadır. Bu çalışmanın devamı olarak sonraki çalışmalarda, aynı deneysel tasarım kullanılarak yüzey frezeleme işlemleri ile yüzey pürüzlülüğü ve işlemeye bağlı takım aşınmaları incelenebilir. Ayrıca çalışmada sunulan deneysel tasarım, alüminyum alaşımlarının çeşitli işleme operasyonlarına uygulanabilir niteliktedir.

5. TEŞEKKÜR

Bu çalışma Düzce Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından desteklenmiştir (Proje numarası: 2019.06.06.910) Yazarlar finansal olarak bu projeyi desteklediği için Düzce Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri birimine teşekkür eder.

6. KAYNAKLAR

- Campatelli G., Scippa A., Prediction of milling force coefficients for aluminum 6082-T4, *Procedia CIRP I*, 2012, 563-568.
- Chen Y., Yang Y., Feng Z., Huang B., Luo X., Surface gradient nanostructures in high speed machined 7055 aluminum alloy, *Journal of Alloys and Compounds*, 2017, 726: 367-377.
- Da Silva F.J., Franco S.D., Machado A.R., Ezugwu E.O., Souza JR A.M., Performance of cryogenically treated HSS tools, *Wear*, 2006, 261: 674-685.
- Dimin S. F., Anand T.J.S., Jamli R., Kamely A., Surface quality investigation of Al 6061-T6511 using TiALN coated milling tool, *International Journal of Basic & Applied Sciences IJBAS-IJENS*, 2010, 10 (4): 55-59.
- Dikshit M. K., Puri A. B., Maity A., Experimental study of cutting forces in ball end milling of Al2014-T6 using response surface methodology, *Procedia Materials Science*, 2014, 6: 612-622.

Gonçalves R.A., Da Silva M.B., Influence of Copper Content on 6351 Aluminum Alloy Machinability, *Procedia Manufacturing*, 2015, 1: 683-695.

Internet : www.matweb.com

Kechagias J. D., Ziogas C. K., Pappas M. K., Ntziatzias I. E., Parameter optimization during finish end milling of Al alloy 5083 using robust design, *Proceedings of the World Congress on Engineering (WCE 2011)*, 2011, 1, London, U.K.

Kechagias J., Petropoulos G., Iakovakis V., Maropoulos S., An investigation of surface texture parameters during turning of a reinforced polymer composite using design of experiments and analysis, *Int. J. Experimental Design and Process Optimisation*, 2009, 1 (2/3): 164–177.

Lloyd D.J., Some aspects of the metallurgy of automotive al alloys, *Materials Forum*, 2004, 28: 107-117.

Meyers A.R., Slattery T. J. *Basic machining reference handbook*, New York:Industrial Press, 2001.

Martini C., Morri A., Face milling of the EN-AB-43300 aluminum alloy by PVD and CVD coated cemented carbide inserts, *Int. Journal of Refractory Metals and Hard Materials*, 2011, 29: 662-673.

Pınar A.M., Filiz S., Ünlü B.S., A comparison of cooling methods in the pocket milling of AA5083-H36 alloy via Taguchi method, *Int. J. Adv. Manuf. Technol*, 2016, 83: 1431-1440.

Rahmati B., Sarhan A. A. D., Sayuti M., Morphology of surface generated by end milling AL6061-T6 using molybdenum disulfide (MoS₂) nano lubrication in end milling machining, *Journal of Cleaner Production*, 2014, 66: 685-691.

Rao B., Shin Y. C., Analysis on high – speed face-milling of 70075-T6 aluminum using carbide and diamond cutters, *International J. of Machine Tools and Manufacture*, 2001, 41: 1763-1781.

Sayuti M., Erh O. M., Sarhan A. A. D., Hamdi M., Investigation on the morphology of the surface in end milling of aerospace AL6061-T6 for novel uses of SiO₂ nanolubrication system, *Journal of Cleaner Production*, 2014, 66: 655-663.

Sukumar M.S., Ramaiah P.V., Nagarjuna A., Optimization and Prediction of Parameters in Face Milling of Al-6061 Using Taguchi and ANN Approach, *Procedia Engineering*, 2014, 97: 365–371.

Tsai m.Y., Chang S.Y., Hung J.P., Wang C.C., Investigation of milling cutting forces and cutting coefficient for aluminum 6060-T6, *Computers and Electrical Engineering*, 2015, 1-11.

Vakondios D., Kyratsis P., Yaldız S., Antoniadis A., Influence of milling strategy on the surface roughness in ball end milling of the aluminum alloy AL7075-T6, *Measurement*, 2012, 45: 1480-1488.

"Bella Ciao". The story of a song of freedom in the country of the Star and the crescent.

Consuelo Emilj Malara

Graduated in History of Arts, Università degli Studi di Messina, Messina.

Abstract¹

This paper aims to illustrate the story of the Italian song *Bella Ciao* and the reasons which made this song out of Italy important for those people singing it. It also investigate what this song represents for people who have never known anti-fascism, focusing on the why it is famous in Turkey. I will write about the folk's origins of *Bella Ciao* and I will try to define its musical characteristics. Furthermore, it will be illustrated *Bella Ciao* in musical Turkey's scene. The purpose of the article is to highlight the causes of the popularity and the meaning this song has taken on in the Anatolian Country. I conclude my article with my observations focusing on the meaning of the song *Bella Ciao* has assumed.

Keywords: Bella Ciao – Folk music – Italy – Anti-fascism –Turkey

Introduction

The song is a short poem or sets of words meant to be sung with musical accompaniment. (*Dizionario Treccani* cit.) Due to their popularity or because these are linked to specific events, the texts of many songs or simply the melodies became a “musical icons”. Furthermore, the ideal and political values are attributed made this to become a "social musical icons". An evaluated “social musical icon” is the Italian *Bella Ciao*, famous all over the world and translated into dozens of different languages. Its popularity is mainly due to its meaning as an expression of freedom and for its melody, easy to remember and sing. This song, belonging to the folk-popular genre and associated with the partisan movement, became famous only after the Second World War.

Bella Ciao is a song without a composer or a singer who has obtained the copyright. This song was born from the assembly of pre-existing popular sounds and texts from Italian tradition referring to literary themes, such as love for women, unrequited feelings, and the soldier who leaves his homeland.

For what concern the origin of *Bella Ciao*, according to the Italian anthropologist Alberto Cirese this song is originated from the folksong *Fior di Tomba*. This it is a song spread throughout Italy in different musical and textual variants, which however end with the same motif: the flower on the grave in memory of the girl who died of love (Bermani, 2015, pp.219-220; APTO no. 1936; APTO no. 2633).

As stated by the ethnomusicologist Roberto Leydi, the clapping of the hands of "Bella Ciao" derives from the folksong typical of the northern Italy *Bevanda Sonnifera* (Pestelli, 2016, p. 14; APTO n.2939, Bermani, 2015, pp. 220-221). In 2006, the engineer and music lover Fausto Giovanardi proposes in his article a comparison between the song *Bella Ciao* and the Klezmer² song *Oi oi di Koilen* recorded in

¹ This paper is the result of a previous published article in Italian language published by the magazine OCCHIALI – RIVISTA SUL MEDITERRANEO ISLAMICO (N.4/2019), Department of culture, education and society of the University of Calabria. <http://phi.unical.it/wp34/occhiali/files/2019/01/Malara.pdf>

² The term Kletzmer refers to all musicians of Jewish origin. Over the years the term has extended its meaning to the traditional musical genre of the Jewish communities of Eastern Europe.

New York in 1919 by the Yiddish accordionist Misha Ziganoff, a gypsy from Odessa (Giovannardi, 2006, p. 2, Meletti, 2018). At a first listening, and paying attention to the attack of the music, there are similarities and Giovannardi himself has put forward the hypothesis of a Kletzmer origin of *Bella Ciao*. (Giovannardi, 2006, p. 2). Regarding to these studies and to the musical comparisons made on the recordings, we can argue that *Bella Ciao* is a song made up of ancient sounds, with words and musical influxes coming from a faraway places. The mix of sounds of *Bella Ciao* and the universal theme of love and freedom present in the song make difficult to reconstruct the history of the song. *Bella Ciao* was not invented out of thin air for the Resistance. Indeed, the Italian partisans resumed traditional musical tunes of the regions of Northern and Central Italy and topoi such as freedom, death for the homeland and love, and they made their song. (Maffeis, 2011, p. 16).

During the Resistance, the music represented a vehicle of propaganda, an instrument of discipline and collective organization. By means of rhymes and rhythms the partisans were politically oriented. Directives of struggle were given and, their noble sentiments were appealed. (Pivato, 2007, p.120). *Bella Ciao* was the perfect song to be sung by the partisans: a simple text with repeated and rhythmic verses very easy to remember, full of positive feelings and with a pounding tune that remains in the mind. According with Cesare Bermani, in 1944 *Bella Ciao* had been sung by partisans who fought in the areas of Montefiorino, in the province of Modena, and that song was also popular in the Reggio Emilia and Alto Bolognese areas. Moreover, the Partisans of the Maiella Brigade who fought in Abruzzo, remember that they sang a song similar to *Bella Ciao*. (Bermani, 2015, pp. 213-214). In the same period, *Bella Ciao* was sung by anarchist formations on the Apuan Mountains and in the Rieti area and during the fighting, the rhythm of “Bella Ciao” spread rapidly in the northern Italian regions.

Bella Ciao became famous only after the World War II, in 1947, during the “World Festival of Democratic Youth” in Prague where a group of Emilian partisans participated in the review "World songs for youth and for peace" and they intoned that song. At that Festival participated more than 17 thousand delegates from 71 different nations. (Solak, 2018; Pestelli, 2016, p. 53; Bergamopost, 2015). *Bella Ciao* was sung also at the youth festival in Budapest in 1949 and in Berlin in 1951. (Pestelli, 2016, p. 53; Scott-Smith & Krabbendam, 2003, p. 140). *Bella Ciao* received a great consensus and was consecrated as a song of the Resistance the 20 of June in 1964 during the “Festival dei due Mondi” of Spoleto. At that Festival, the Italian group “Il Nuovo Canzoniere Italiano”, founded by ethnomusicologist Roberto Leydi and by the musician and expert Giovanni Bosio, put down a musical show entitled “Bella Ciao”. In this concert the group proposed a collection of folk songs sung during the partisan resistance.

Due to its being sung by anti-fascists and by a strong component of men who believed in left-wing ideas, over time this song took on a very specific political connotation: left-wing song, close to communist and anarchist ideas, expression of ideas of struggle against all abuses. In Italy, the link between this song

and the left parties has grown stronger following numerous events. In 1960, the year of the crisis of centrism and the troubled Tambroni government, it was sung for the martyrs of Reggio Emilia. A few years later, in 1968, *Bella Ciao* became a symbol of the protests and utopias of young people who committed themselves to the defense of civil rights. Furthermore, this song was performed during the funeral of the Sardinian anti-fascist and PCI (Italian Communist Party) secretary Enrico Berlinguer on 13 June 1984 and on 6 November 2007 for the funeral of the anti-fascist, writer and journalist Enzo Biagi. These two events further marked the political character of this song and linked it to the circles of the left.

Its connotation as a left-wing song has not made it less popular even in right-wing and more conservative parties. Without a doubt its popularity was given by not having a clear reference within the text to a precise political orientation or party of the enemy, which is just defined as an "invader" in a general sense. This has allowed its spread also in territories that have not known anti-fascism and cannot fully understand its meaning. *Bella Ciao* does not tell precisely about the invading fascist but it is a song about freedom. The concept of freedom as a choral feeling made this song applicable to any resistance movement.

"Bella Ciao" and its success in Anatolia

Already in the 1950s, *Bella Ciao* began to translate and circulate in German, Polish and English language (Pivato, 2007, pp. 128-129). The artist Yves Montand, of Italian origins, who engraved it in France, in 1963 making it a prototype for future foreign versions of "Bella Ciao". (Pestelli, 2016, p. 85). Among the cases of translation and adoption of the Italian partisan song, the Turkish one is certainly among the most interesting. Indeed, between adaptations, translations, and parody there are many versions of *Bella Ciao*. We can count at least two translation cases, many adaptations of the base with parodic intent: one in a pop / rap key, the other in a religious key. Many musical adaptations among which are the basis for the anthem of the Galatasaray football and Göztepe football club; basis for an ironic-romantic pop song and many other versions both on a pop and electronic basis³.

It was precisely through an adaptation that the song *Bella Ciao* was first known in Anatolia. In 1969 the artist Mehmet Taneri released the song "Sen", on the album "Bu son Gecemiz". This Turkish song faithfully reproduces the base of *Bella Ciao*, respecting the musical chord, without the clapping, but with completely different text, distorting its ideological sense. In the text, the artist ironically turns to a

³ The comparisons that are proposed between the Turkish versions and the Italian original are mainly in textual and meaning level. The first verse of the original Italian version that I report here is considered as a reference. «Questa mattina mi sono alzato/ O bella ciao, bella ciao/ Bella ciao ciao ciao/ Questa mattina mi sono alzato/ Ed ho trovato l'invasor.». As an example of translation into Turkish, the version of Grup Yorum "Çav Bella" will be considered as it reflects the Italian original as meaning and text. Later, that song became a model for the Turkish version of *Bella Ciao*. I report the first verse: «İşte bir sabah uyandıgımda/ Çav bella, çav bella, çav bella, çav, çav, çav/ Elleri bağlanmış bulduğum yurdumun/ Her yanı işgal altında/ Elleri bağlanmış bulduğum yurdumun/ Her yanı işgal altında.».

In the text there are not translations of the corresponding Turkish versions, I preferred to quote the first verse in the text and make a comment about the meaning and rhythm used without translating.

woman telling her that she cannot stay away from her and he cannot forget her even if he would like because anything makes him think of her. I report the first strophe:

«Kime anlatsam, akıl danışma
sen her yerde, her zaman, yine sen sen
nasıl unutsam, uzakta dursam
elimde değil yapamam»⁴

In 1988 the leftist group "Grup Yorum" within their album "Haziranda Olmek Zor" published their translation of *Bella Ciao* with the title "Çav Bella" (Pestelli, 2016, pp. 76-77).

The group respects the musical performance and tone of the partisan song, although it reflects its meaning the text is not faithfully translated. The refrain "Bella Ciao" is not translated with the respective "Hoşçakal" and "güzelim" but it has undergone a process of Turkification in "Çav Bella" which recalls the two Italian words. For example, the first verse of the Italian partisan song "Una mattina mi sono alzato e ci ho trovato l'invasor" (literal translation. One morning I woke up and found the invader) is translated with "Elleri bağlanmış bulduğum yurdumun her yanı işgal altında", from the literal meaning "finding myself with hands tied with my land under the invader", while the literal translation would be "Bir sabah uyandıgımda düşmanı yurdumda buldum". I report the first strophe:

«İste bir sabah uyandıgımda
Çav Bella Çav Bella
Çav Bella Çav, çav, çav
Elleri bağlanmış bulduğum yurdumun
Her yanı işgal altında»⁵

Until it is considered a real translation"model", The Grup Yorum song conquered Turkey, as it conveys the meaning of freedom of the original and is perfectly in harmony with the base. Many Turkish artists repropose it and some of them made successful covers. In 1992 the group "Grup Kızılırmak", within their album "Aynı Göğün Ezgisi" offers its own version of "Çav Bella" respecting the text written by the Grup Yorum. In this version the "Çav" of the refrain is sung in its original Italian guise with a "Ciao". It is perfectly punctuated by the singer and main voice of the group İlkay Akkaya⁶. Other covers of the Grup Yorum "Çav Bella" were made by the artist Serhad Raşa in the 2012 and by the artist Se Bıra in 2019. These two covers respect the text of the Grup Yorum but alter the rhythm of the original base

⁴ Mehmet Taneri. "Sen Sen Sen" da Sezen Cumhuri Önal, *Bu son Gecemiz. Grafson*. 1969. Vinile, 7",45 RPM.

⁵ Grup Yorum. "Çav Bella". da Grup Yorum. *Haziranda Ölmek Zor-Berivan*. 1988. CD

⁶ Grup Kızılırmak. (1992). Çav Bella. *Aynı Göğün Ezgisi*. Seyhan Müzik Prod. [CD].

and eliminate the clapping. Another cover was made by the artist Gara in 2018. Using the text of the Grup Yorum song with a more rock rhythm the Gara's song first verse is sing in Italian language like the refrain. Compared to the text of the Grup Yorum there are some small changes especially in the last verses. An example, in the last verse Grup Yorum used the phrase "Güneş doğacak açacak çiçek" while in the same verse and in the same point of the verse Gara uses "Bahar gelecek açacak çiçek". In the same album Gara sung *Bella Ciao*, in Italian language.

Another cover was created by Ferhat Tunç in 2017. That song respects the text of the Grup Yorum and keeps the clapping of the original *Bella Ciao* version.

An interesting version of "Bella Ciao" in Turkish language was made by Mehmet Celal in 2015. The artist has not literally translated the *Bella Ciao* text but the meaning of the song that are in the soldier's feeling of going to battle and turning to the beloved woman of the original version is perfectly preserved. As for the base, the original chords of *Bella Ciao* are preserved, the rhythm is very marked, the flute is present and the clapping is missing. I report the first strophe:

*«Bir sabah erkenden yoldaşlar bella çav bella çav bella çav çav çav
bir zafer sabahı erkenden karşılaştık düşmanla
alın beni de yoldaşlarım bella çav bella çav bella çav çav çav
alın beni de yanınıza duyuyorum ölümü»*

In 1991, the pop group Grup Vitamin created a parodic version of the song, which had for theme the alcohol. This song is entitled "Cevriye" and is collected within the album "Grup Vitamin". The song refers to beer drinkers and potato eaters, who were in bars under the old Galata bridge.

*«İşte bir akşam köprü altında
Cevriye cevriye cevriye cev cev cev
Bira patates takıldığında
Bar dolu işgal altında
Bira patates takıldığında
Bar dolu işgal altında»⁷*

In 2011, within their album "Bandista-Daima! Siempre" the band Bandista creates a version of "Bella Ciao" entitled "Hoşçakal" which, except in some ways, reflects neither the version of the Grup Yorum nor the literal translation. The aim of the group, known for its far-left positions, is to express its discontent with a society perceived as careless towards those men who suffer every day due to hunger, poverty and war. With this version of "Bella Ciao", Bandista Group wants to draw attention to

⁷ Grup Vitamin. (1991). Cevriye. *Grup Vitamin*. Uras Plak 021. [Tape].

marginalized populations, so much so that the group's musicians have declared that they want to give concrete help to the most disadvantaged giving to them the profit from the sale of the album. The text maintains the "Bella" of the Italian version while the "Ciao" becomes "Çao". The rhythm is much warmer and reminds of Balkan musicality. In the background, the saxophone that accompanies the singing predominates.

«Gün penceresinde, uyandı güneş
O bella çao, bella çao, bella çao
Tenimde terin, gözümde ferin, bekler beni kardeşlerim»⁸

The base of *Bella Ciao* was used by Galatasaray fans for their song-hymn made in honor of the team that has been several times the champion of Turkey. Entitled "Destanlar Yazan" our *Bella Ciao* has become the queen song of the "Aslantepe Ali Sami Yen" stadium, better known as "Türk Telekom Arena". "Destanlar Yazan" was released in 2008 on the album "Çıldırın Çıldırın Galatasaray Taraftar Albümü". The song "Destanlar Yazan" preserve the clapping of the *Bella Ciao*, the rhythm is faster than the original version and the key has been changed but the *Bella Ciao* melody remaining recognizable.

«Lig ve kupanın
Tüm Avrupa'nın
Geçmiş ve gelecek bütün takımların
Destanlar yazan
Zaferler yaratan
Uğruna canını koyan
Taraftarınla,
Tüm camianla
En büyük sensin Cimbom-bom»⁹

In reference to the Galatasaray hymn and to the song "Bella Ciao" as a tool to evoke future victories, the basis of this Italian partisan song was used by fans of the Göztepe football team and they created their own version with the title "Çav Bella". I report the first strophe:

«Eğer ölürsem Göz Göz uğruna,
Çav bella çav bella çav çav çav,
Ateşte yanarım senin uğruna,

⁸ Bandista. (2011). Hoşakal . *Daima!*. [CD].

⁹ GS Tribune Choir. (2008). Destanlar Yazan. *Çıldırın Çıldırın. Galatasaray Taraftar Albümü*. Galatasaray S. K. Lisanslı ürünüdür. [CD].

*Son duam mahşerde senin yoluna,
İmparator Neron yakmışsa Roma'yı
Ben de yakarım bütün dünyayı!»¹⁰*

In the 2018 the artist Hilal Cebeci created her version of *Bella Ciao*. The original text is respected but the adopted base is in electronic dance tone. The singer also makes two different video clips of this "Bella Ciao" where don't seem to be a reference to the values professed by the partisan song. In both of the videoclip there are clear references to the protagonists of the famous TV series "La Casa de Papel", movie series have *Bella Ciao* as its soundtrack.

The exploitation and use that has been made in Turkey of our "Bella Ciao" is truly remarkable. Despite this, its historical significance has never been forgotten. In Anatolia the song gained new popularity as a rebel song during the Gezi Park protests in May 2013, in Istanbul. In this occasion, young Turkish activists protested against the government's decision to demolish Gezi Park, a small green space located near Taksim square, in the Beyoğlu district, Istanbul. With the slogan "sit-in at the park", armed with banners and flags, the demonstrators wanted to attract the attention of public opinion, so as to convince the government on the need, felt by the population, to preserve the small green space as it is now among the last remaining in Beyoğlu. Protesters attempted to block the demolition of Gezi Park through its occupation, but were forced to abandon their positions due to the police reaction. In the ensuing clashes there were many injured. The images and episodes of violence against this small group of environmentalists circulated on the newspapers, causing general indignation on the part of the whole Turkish population. Because of the violence that young activists have suffered, on May 28 Gezi's protest turned into an uprising against the government itself. During these protests, the "Bella Çav" of the Grup Yorum was sung and showed themselves indignations caused for the ways in which the movement was repressed. Furthermore, the population asked to the government to gain greater power of decisions affecting the city and respect for the citizens themselves and their opinion.

The choice of *Bella Ciao* as a protest song is easily understandable for its libertarian sense, against the oppressor and its easy tune to the memory. Indeed, the choice of young Turks to use the *Bella Ciao* Grup Yorum version instead of the version created by the Bandista group, is also understandable. "Çav Bella" by Grup Yorum is engaging, pounding, full of positive ideals and without any political or party references. It has a universal message of freedom, of a priori struggle against those infringing the fundamental rights of people similar in meaning to the Italian original.

In addition, since its inception, the Grup Yorum has been characterized by its political and social commitment that its texts have been bitterly criticized by representatives of the Turkish government and many of the Yorum musicians have undergone numerous convictions. The covers of "Çav Bella" by

¹⁰ Göztepe Tribün Besteleri. (2015?). *Çav Bella*.

Yorum have helped to increase the popularity of this song exponentially by making it take on an iconic role within the Turkish music scene.

Conclusions. "Bella Ciao": obstinate action and reaction of this song.

We can argue that today *Bella Ciao* is not only a folksong symbol of an important historical moment such as the Resistance against the Fascism but it is a “music phenomenon”, a song ready to be used for any occasion. In concerts, techno music gatherings¹¹, strikes, during the protests this song is always present with the involving and galvanizing clapping. If in Italy "Bella Ciao" is a left-wing song, sung by that part of the population that remembers the Resistance, with nostalgia the 60s, the struggles of the center left the union and party meetings, the and meets every year in Rome for the concert of the May 1st, in Turkey *Bella Ciao* became a melody used as a basis for creating songs and parodies. At the same time, the Turkish population and the musicians appreciated and shared the feeling of freedom that *Bella Ciao* evokes. In the streets of the main Turkish cities even street musicians play it with their harmonics, guitars and wind instruments and it is not uncommon to see passersby recognize it.

In recent years, *Bella Ciao* has enjoyed greater popularity: was chosen as the soundtrack for the popular Spanish TV series “Casa del Papel”. From that popular Tv series and the use that was made of *Bella Ciao*, this song assumed a new ideological sense. *Bella Ciao* has become a symbol of a personal struggle for one's ideals and freedom of expression. These two feelings are perfectly expressed by the tone in which *Bella Ciao* is sung in the tv series and by the same words of the narrating voice of the series which explains why *Bella Ciao* was chosen. *Bella Ciao* represents the rebellion, the resistance, the revenge of men on the capitalist system to which the protagonists of the series want to escape. During these remakes and some new ideological senses, *Bella Ciao* ended up losing its historical and egalitarian sense that made it a partisan song. *Bella Ciao* remains an expression of the Resistance in a historical sense, an expression of the volunteers who also fought against their fascist compatriots motivated by those ideals of democracy and unity that have revived Italy against fascism.

Index Musical Citations

Bandista. (2011). Hoşakal . *Daima!*. [CD].

Canzoniere Popolare Tortonese. (2016). Fior di Tomba . *Piemonte: Antologia della musica Piemontese*. Musicofitaly. [CD].

Cebeci, Hilal. (2018). *Bella Ciao*.

Celal, Mehmet. (2015). *Bella Çav. Fırtınadan Önce*. Anadolu Tur Reklam.

Gara. (2018). *Çav Bella. Yol*. Arpej Production.

Gara. (2018). *Bella Ciao. Yol*. Arpej Production.

Göztepe Tribün Besteleri. (2015?). *Çav Bella*.

¹¹ During the Festival of electronic music “Tomorrowland” 2018, Belgium, the artist Hardwell&Mddix sung a electronic version of *Bella Ciao*. <https://www.youtube.com/watch?v=E46iFwVdzrE>

Grup Kızılırmak. (1992). Çav Bella. *Aynı Göğün Ezgisi*. Seyhan Müzik Prod. [CD].

Grup Vitamin. (1991). Çevriye. *Grup Vitamin*. Uras Plak 021. [Tape]

Grup Yorum. (1988). Çav Bella. *Haziaranda Olmek Zor-Berivan*.Kalan Müzik. [CD].

GS Tribune Choir. (2008). Destanlar Yazan. *Çıldırım Çıldırım. Galatasaray Taraftar Albümü*. Galatasaray S. K. Lisanslı ürünüdür. [CD]

Raşa, Serhad. (2012). *Çav Bella*.

Se Bıra. (2019). *Çav Bella*.

Taneri, Mehmet. “Sen Sen Sen” da Sezen Cumhuri Önal, *Bu son Gecemiz. Grafson*. 1969. Vinile, 7”,45 RPM.

Bibliografia

Ansaldo, Marco. (2013). Çapulcu a chi?. *Limes*, 06/2013. Roma: L’Espresso.

Battaglia, Roberto & Garritano, Giuseppe. (1965). *Breve storia della Resistenza italiana*. (2th ed.). Roma: Editori Riuniti.

Bermani, Cesare. (2015). *Guerra ai palazzi e alle chiese. Saggi sul canto sociale*. Roma: Odradek edizioni s.r.l.

Bilgin, Fevzi. (2013). *Turkey: Politics of The Gezi Protests*. Washington DC: Rethink Institute Washington DC.

Carli Balolla, Renato. (1957). *Storia della Resistenza*. Milano: Edizioni Avanti.

Di Nallo, Egeria. (1977). *Per una teoria della comunicazione di massa. Studi e ricerche sociologiche*. Milano: Franco Angeli Editore.

Giuntella, Vittorio Emanuele. (1975). La lotta di un popolo. in AA.VV.(ed. by) *La Resistenza Italiana: dall’opposizione al Fascismo alla lotta popolare*. (pp. 143-194). Milano: Mondadori edizioni.

Erkoc, Taptuc. (2013). Taksim Gezi Park protest: Birth and backlash of a political sphere. in Gökay Bülent, Xypolia Ilia (ed. by) *Reflections on Taksim-Gezi Park Protests in Turkey*.(pp. 43-46). Journal of Global Faultlines, School of Politics and International Relations (SPIRE) Keele University: Keele European Research Centre.

Kahyaoğlu, Orhan. (2003). *And Dağları’ndan Anadolu’ya ‘Devrimci Müzik’ Geleneği ve ‘Sıyrılıp Gelen’ Grup Yorum*. Istanbul: NeKitaplar.

Kahyaoğlu, Orhan. (2010). *Grup Yorum: 25 Yıl Hiç Durmadan*. Istanbul: Can Gençlik.

McQuail, Denis. (1986). *Le comunicazioni di massa*. Bologna: Il Mulino (original edit. Mass Communication Theory. An Introduction, 1983).

Pestelli, Carlo. (2016). *‘Bella Ciao’: La canzone della libertà*. Torino: add editore.

Pivato, Stefano. (2007). *‘Bella Ciao’. Canto e politica nella storia d’Italia*. Bari: Edizioni Laterza.

Scott-Smith Giles e Krabbendam Hans. (2003). *The Cultural Cold War in Western Europe 1945-60*. London: Frank Class Publisher.

Şebnem Yardımcı-Geyikçi. (2014). Gezi Park Protests in Turkey: A Party Politics View”. *The Political Quarterly*, Vol. 85 (4), 1-4.

Tatar, Recep S. (2008). *Devrimci marşlar, türküler, ağutlar, şiirler*. Istanbul: Su Yayınevi.

Vaenti, Pietro. (1995). *Canti della Resistenza italiana all'estero*. Cesena: Società Editrice Il Ponte Vecchio.

Online sources

Amnesty International. (2013). “Gezi Park Protests Brutal Denial of The Right to Peaceful Assembly in Turkey”. *Amnesty. Org.*

<https://www.amnestyusa.org/files/eur440222013en.pdf>

Bella Ciao’. APTO-Archivio Provinciale della Tradizione Orale, n. documento 1936, MUCGT-Museo degli Usi e Costumi della Gente Trentina

<http://www.museosanmichele.it/apto/schede/bella-ciao/>

‘Bella Ciao’ in Turchia. *Il Post testata online*, 11-06-2013.

<https://www.ilpost.it/2013/06/11/bella-ciao-in-turchia/>

Bergomi, Elena (eds). (2005). “Canto Narrativo. Fior di Tomba”. in *AESS- Archivio di Etnografia e Storia Sociale, Regione Lombardia*.

http://www.aess.regione.lombardia.it/percorsi/canto_narrativo/canti/pdf/fior_di_tomba.pdf

‘Bevanda Sonnifera’. APTO-Archivio Provinciale della Tradizione Orale, n. documento 2939, MUCGT-Museo degli Usi e Costumi della Gente Trentina.

<http://www.museosanmichele.it/apto/schede/la-bevanda-sonnifera-2/>

‘Canzone’. *Dizionario Treccani- Treccani Enciclopedia online*,

<http://www.treccani.it/vocabolario/canzone/>

Di Giorgi, Franco. (2016). «Bella Ciao»: canto internazionale dei popoli oppressi. *SCENARI: Il settimanale di approfondimento culturale di Mimesis*. Mimesis (eds), 1-12-2016.

<http://mimesis-scenari.it/2016/12/01/bella-ciao-canto-internazionale-dei-popoli-oppressi/>

‘Fior di Tomba’. APTO-Archivio Provinciale della Tradizione Orale, n. documento 2633, MUCGT-Museo degli Usi e Costumi della Gente Trentina <http://www.museosanmichele.it/apto/schede/fior-di-tomba/>

Giambartolomei, Andrea. (2016). 25 aprile, la vera storia di Bella Ciao. Dai partigiani a Yves Montand, come è diventata un inno di resistenza. *Il Fatto Quotidiano*, 25-04-2016. <https://www.ilfattoquotidiano.it/2016/04/25/25-aprile-la-vera-storia-di-bella-ciao-dai-partigiani-yves-montand-come-e-diventata-un-inno-di-resistenza/2668885/>

‘Klezmer’. *Treccani Enciclopedia. Treccani: il portale del Sapere online* <http://www.treccani.it/enciclopedia/klezmer/>

‘La Resistenza Italiana’. *Associazione Nazionale Partigiani d’Italia*, 6-06-2016. <http://www.anpi.it/storia/120/la-resistenza-italiana>

‘La vera Storia di Bella Ciao’. *Atlante Enciclopedia Treccani*, 06-05-2016. http://www.treccani.it/magazine/atlane/cultura/La_vera_storia_di_Bella_ciao.html

Papademetriou, Nikolas. (2017). La fiamma del Festival Mondiale della Gioventù e degli Studenti resta viva. in *Senzatregua: giornale della gioventù comunista*, 15-03-2017. www.senzatregua.it. <http://www.senzatregua.it/2017/03/15/la-fiamma-del-festival-mondiale-della-gioventu-degli-studenti-resta-viva/>

Papagna, Marzia. (ed.by) (2013). Turchia, cantano 'Bella Ciao' le mille voci della protesta. in *Video Repubblica. LaRepubblica.it*, 14-06-2013. <https://video.repubblica.it/dossier/turchia-in-rivolta/turchia-cantano-bella-ciao-le-mille-voci-della-protesta/132042/130564>

Perché ‘Bella Ciao’ è diventato un canto di libertà nel mondo. *Bergamo Post: più del quotidiano*, 26-01-2015. <http://www.bergamopost.it/chi-e/perche-bella-ciao-diventato-canto-liberta-mondo/>

Rizzo, Domenico Valter. (2013). Scontri Istanbul, Bella Ciao sulla collina di Bisanzio. *Il blog di Domenica Valter Rizzo nel Fatto Quotidiano.it*, 03-06-2013. <https://www.ilfattoquotidiano.it/2013/06/03/istanbul-bella-ciao-sulla-collina-di-bisanzio/614803/>

Ruccia, G. (2013). Scontri Istanbul, i manifestanti cantano ‘Bella Ciao’. *Il Fatto Quotidiano/ Mondo*, 03-06-2013. <https://www.ilfattoquotidiano.it/2013/06/03/istanbul-manifestanti-cantano-bella-ciao/235252/>

Santoro, Marco (2015). Canzone, nazione, regione. in *Enciclopedia Treccani (eds). L’Italia e le sue Regioni*.

http://www.treccani.it/enciclopedia/canzone-nazione-regione_%28L%27Italia-e-le-sue-Regioni%29/

Traynor Ian e Letsch Costance. (2013). Turkey divided more than ever by Erdoğan's Gezi Park crackdown. *The Gurdian*, 20-06-2013.

<https://www.theguardian.com/world/2013/jun/20/turkey-divided-erdogan-protests-crackdown>

'Turkish authorities violated human rights during Gezi Park protests, says Amnesty International'. *Istanbul Hürriyet Daily News*, 02-10-2013.

<http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-authorities-violated-human-rights-during-gezi-park-protests-says-amnesty-international-55545>

'US philosopher Chomsky supports Gezi Park movement with video message'. *Hürriyet Daily News*, 01-06-2013.

<http://www.hurriyetdailynews.com/us-philosopher-chomsky-supports-gezi-park-movement-with-video-message-48018#.Uan11IVsrKI.twitter>

Mikroşerit Yama Antenlerde Yarıklı Toprak Yapısı (YTY) Kullanılarak Ön-Arka Lob Oranının (ÖALO) Artırılması

Erdem ÇETİNTÜRK¹

¹Kocaeli Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Elektronik Haberleşme Mühendisliği, Kocaeli, Türkiye
erdemcetinturk@gmail.com

Gonca ÇAKIR²

²Kocaeli Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Elektronik Haberleşme Mühendisliği, Kocaeli, Türkiye
gonca@kocaeli.edu.tr

ABSTRACT

The microstrip patch antennas whose back layer are covered with conductive ground layer radiate perpendicularly to the plane where the conductive patch is. Unidirectional microstrip antennas whose Front-To-Back Ratio (FTBR) is low are preferred to reduce the Specific Absorption Rate (SAR) in some applications such as mobile phones, Although microstrip antennas are said to radiate perpendicularly to the plane where the conductive patch is, the radiation in the backward direction occurs and this decreases the FTBR. In this paper, a rectangular microstrip antenna with Defected Ground Structure (DGS) is developed to improve the Front-To-Back Ratio (FTBR). The proposed microstrip patch antenna was designed at 2.4 GHz operating frequency and it consist of FR4-Lossy substrate with 4.08 relative permittivity, backed by 80x80x0.035 mm³ copper ground plane. To reduce the radiation in the backward direction, as DGS, single slot with several lengths are modeled by etching off a shape on the ground plane. By using slots within the bare ground surface, the front-to-back ratio of a patch antenna significantly increased. The simulation results obtained, by using CST Microwave Studio 2016, Show that the front to back ratio can be increased from 18.23 to 25.87.

Keywords: Microstrip Patch antenna, Defected Ground Structure, Front-To-Back Raito Enhancement, Antenna gain, Antenna Simulation

ÖZET

Arkası iletken toprak tabakası kaplı olan mikroşerit yama antenler, iletken yamanın bulunduğu ön düzleme dik doğrultuda ışımaya yaparlar. Bazı uygulamalarda, örneğin cep telefonlarında özgül soğurma oranını (ÖSO) düşük tutmak için, tek yönlü ışımaya yapan ve ön-arka lob oranının düşük olduğu mikroşerit antenler tercih edilir. Her ne kadar mikroşerit antenlerin yamanın bulunduğu düzleme dik doğrultuda ışımaya yaptığı ifade edilse de istenmeyen geriye doğru ışımaya da meydana gelmektedir, bu da ön-arka lob oranını (ÖALO) azaltmaktadır. Bu çalışmada, yarıklı toprak yapısı (YTY) kullanılarak ön-arka lob oranı artırılmış dikdörtgen bir mikroşerit yama anten tasarlanmıştır. 2.4 GHz çalışma frekansında tasarlanan mikroşerit yama anten, 80x80x0.035 mm³ bakır toprak ile desteklenen ve dielektrik sabiti 4.08 olan FR4 alt katmandan oluşmaktadır. Geriye doğru ışımaları azaltmak için yarıklı toprak yapısı olarak farklı uzunluklardaki tekil yarıklar, toprak tabakası üzerinden kazınarak modellenmiştir. Toprak yapısında kullanılan yarıklar ile yama antenin ön-arka lob oranı önemli ölçüde artırılmıştır. CST Microwave Studio kullanılarak elde edilen simülasyon sonuçları ön-arka lob oranının 18.23'ten 25.87'e artırılabilceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Mikroşerit Yama Anten, Yarıklı Toprak Yapısı, Ön-Arka Lob Oranının Artırılması, Anten Kazancı, Anten Simülasyonu.

GİRİŞ

Mikroşerit antenler, arkası iletken toprak tabakası ile kaplı olan ve dielektrik alt katman üzerinde farklı geometrik yapılara sahip iletken yamadan oluşmaktadır.

Mikroşerit antenler literatürdeki yerini 1953 yılında G. A. Deschamps ile almış ve daha sonra 1955 yılında Gutton ve Baissinot ile ilk mikroşerit anten patenti [1] alınmasına rağmen ancak uzun bir süre uygulamaya geçmemiştir. Mikroşerit antenler uzay araçları, uçaklar, radarlar, uydu haberleşmesi, güdümlü mermi gibi birçok askeri alanda kolaylıkla kullanılabilir olması nedeniyle 1970'li yıllarda çok popüler hale gelmiş ve mikrodalga antenleri içinde başlı başına bir konu halini almıştır.

Mikroşerit antenler, düşük maliyetleri, geometrik yapılarının sağladığı montaj kolaylığı, kolay üretilebilir ve hafif olmaları nedeniyle modern haberleşme sistemlerinde geniş kullanım alanlarına

sahiptir. Ancak mikroşerit antenlerin birçok avantajının yanında, düşük verim, düşük güç, düşük frekans bant genişlikleri ile yama doğrudan beslendiğinde yüzey dalgaları ve geriye doğru ışımaların oluşması gibi dezavantajlara sahiptirler.

Literatürde ön arka lob oranını artırmak için farklı yapılar kullanılmaktadır. Bu yöntemlerden birisi de elektromanyetik bant boşluk yapısıdır. Dikdörtgen mikroşerit yama antene uygulanan bu yöntemde, silindirik delikler yama iletkeninin üzerinde farklı yarıçaplı iki elipsin çevresine periyodik olarak dağılmış ve bir tam dalga yöntemi kullanılarak yeni anten performansı ile aynı frekansta çalışan geleneksel mikroşerit anten performansı karşılaştırılmıştır [2].

Yumuşak yüzey yapısı, yüzey dalga yayılmalarını bastırmak ve ön arka lob oranını artırmak için kullanılan diğer bir yöntemdir. Bu uygulamalarda iletken hücreler, mikroşerit yama anten ya da toprak zemin etrafına belirli mesafe ve şekillerde yerleştirilmektedir. Anten beslemeleri ise genellikle antenin orta kısmından yapılmaktadır. Simülasyon sonuçlarındaki ön arka lob oranlarına göre hücreler arasındaki mesafe ya da boyutları değişiklik göstermektedir [3-5].

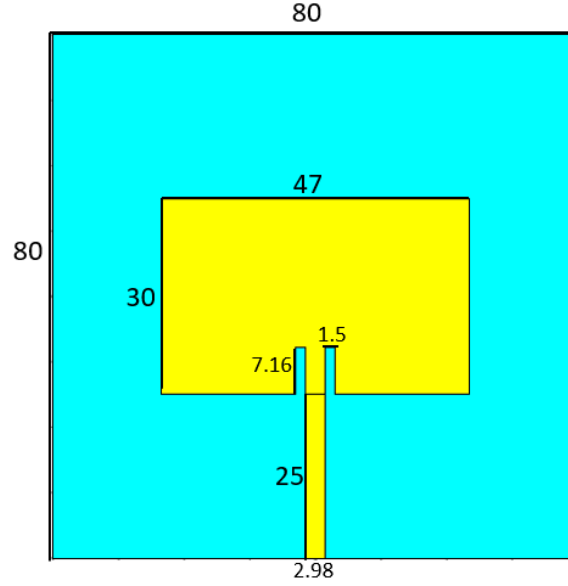
Yarıklı toprak yapıları, yama antenin arka yüzeyindeki toprak tabakasında çeşitli geometrik şekiller kazınarak oluşturulmaktadır. Bu yöntem çok bantlı anten tasarlamak, rezonans frekansını daha düşük frekanslara indirmek, geniş bantlı anten oluşturmak ya da cep telefonu ve laptoplar için geniş bant antenlerin minyatürleştirilmesi için kullanılmaktadır [6-11].

Arkası iletken toprak tabakası kaplı olan mikroşerit yama antenler, iletken yamanın bulunduğu ön düzleme dik doğrultuda ışımaya yaparlar. Bazı uygulamalarda, örneğin cep telefonlarında özgül soğurma oranını (ÖSO) düşük tutmak için, tek yönlü ışımaya yapan ve ön-arka lob oranının düşük olduğu mikroşerit antenler tercih edilir. Geri yönde ışımaya ya da parazit istenmediğinde ÖALO önemli bir parametre olarak kabul edilebilir ve ileri yöndeki kazancın kabul edilebilir seviyede azalması ile ÖALO geliştirilebilmektedir [12].

Bu çalışmada, 2.4GHz rezonans frekansında ön arka lob oranını artırmak amacıyla mikroşerit yama anten tasarımı yapılmıştır. Tasarlanan antenin rezonans karakteristiği ve arka lob seviyelerindeki değişimleri gözlemlemek için toprak tabakasındaki yarıklı yapılar üzerinde çalışılmıştır. Yarıkların genişliği ile antenin ön arka lob oranı arasında ters orantı bulunmaktadır. Tasarım aşamasında antenin ÖALO, anten performansı, geri dönüş kaybı gibi anten parametrelerinin analizleri için CST simülasyon programı kullanılmıştır. Simülasyon sonuçları literatürde özellikle minyatürleştirme, çok bantlı anten vb. tasarımı için kullanılan bu yöntemin geleneksel mikroşerit antene kıyasla ön arka lob oranını 7.64dBi artırdığını göstermektedir.

MATERYAL VE METOT

2.4 GHz rezonans frekansına sahip mikroşerit anten tasarlanmıştır. İlk antende basit dikdörtgen mikroşerit yapısı, diğer anten denemelerinde ise yarıkli toprak yapısı kullanılmıştır. Bu araştırmada dielektrik sabiti $\epsilon_r=4.08$, alt katman yüksekliği $h=1,5mm$ ve kayıp *tanjant*= $0,015$ olan dielektrik malzeme seçilmiştir. Toprak zemin dielektrik malzeme ile aynı boyutlarda olup, uzunluğu $L= 80mm$ ve genişliği $W=80mm$ ve yüksekliği $h=0,035mm$ olan bakır malzemedir. Şekil 1’de temel mikroşerit anten yapısı görülmektedir.

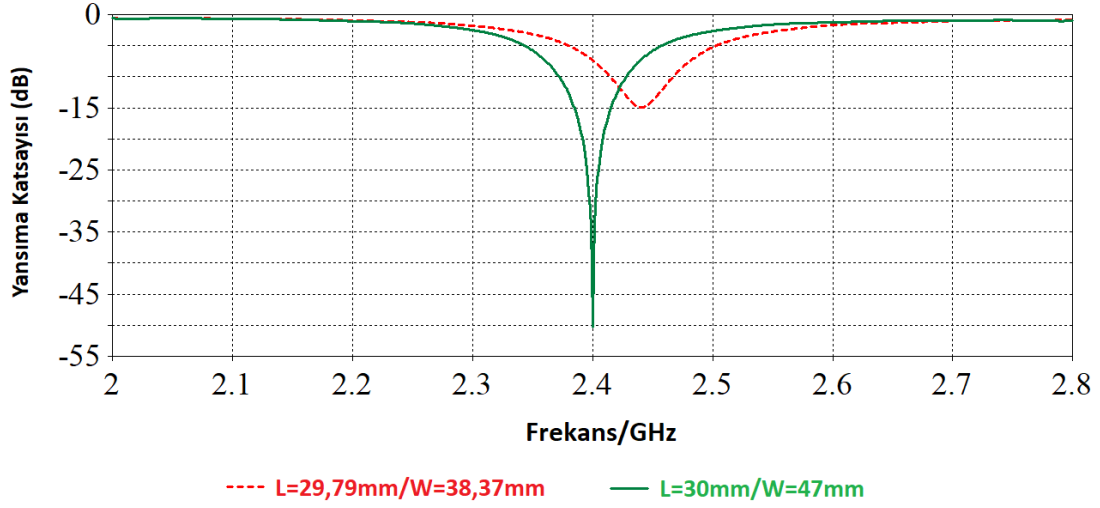
Şekil 1. Mikroşerit yama anten (birimler mm olarak verilmiştir)

Mikroşerit antenlerde anten boyutları, sonuçları etkileyen ana parçalardır. Yama antenin uzunluğu, antenin rezonans frekansını belirlemektedir ve dalga boyunun yaklaşık yarısı uzunluğundadır [3]. Yama antenin uzunluk ve genişliği aşağıdaki formüller yardımıyla $L=29,79mm$ ve $W=38,37mm$ olarak hesaplanmıştır.

$$L \approx 0.49 \lambda_d = 0.49 \frac{\lambda_0}{\sqrt{\epsilon_r}} \quad (1)$$

$$W = \frac{c}{2fr} \sqrt{\frac{2}{\epsilon_r + 1}} \quad (2)$$

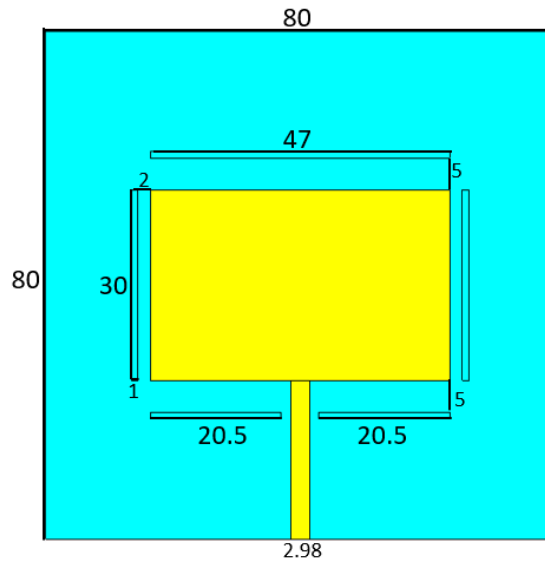
Şekil 2’de görüldüğü gibi ilk hesaplanan yama anten boyutları ile yapılan analizde rezonans frekansı $2.44GHz$ ve geri dönüş kaybının $-15dB$ olarak ölçülmüştür. Anten boyutları değiştirilerek yapılan denemelerde en iyi sonuç, rezonans frekansı $2.4GHz$ ve geri dönüş kaybı $-45.85dB$ olan $L=30mm$ ve $W=47 mm$ ölçülerinde tespit edilmiş ve çalışmaya bu boyutlar ile devam edilmiştir.

Şekil 2. Yansımaya katsayıları

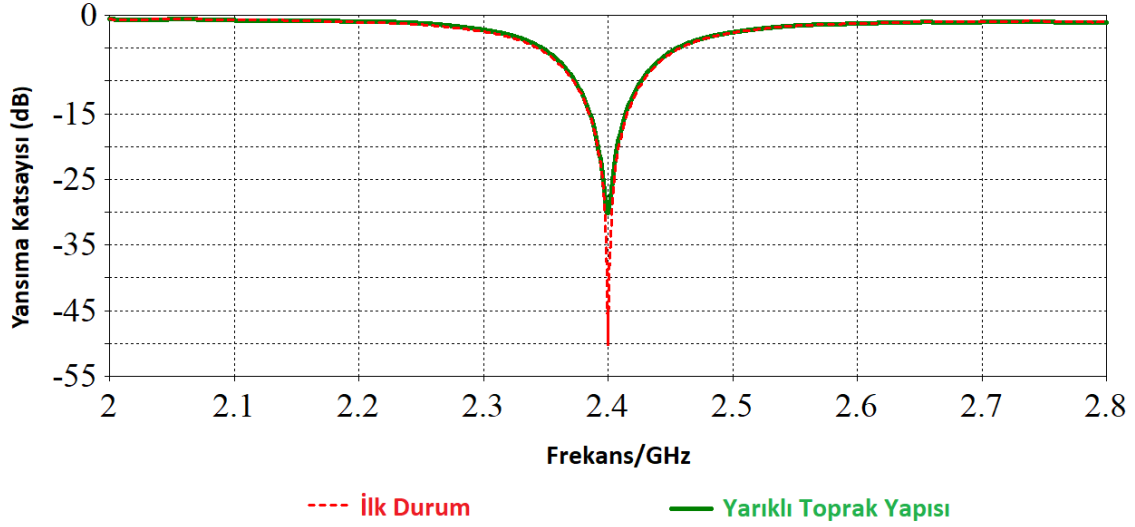
BULGULAR VE TARTIŞMA

Şekil 3’te farklı uzunluklarda ve pozisyonlarda kullanılan yarıklı toprak yapıları görülmektedir. Yarıklar simetrik olarak ayarlanmış ve 1 mm genişliğindedir. Antenin rezonans karakteristiği ve arka lob seviyelerindeki değişimleri gözlemlemek için yarıkların boyutlarında değişiklik yapılmıştır. Toprak tabakasına kazınan ve Şekil 3’te yama antenin üst yüzeyinde gösterilen yarığın genişliği 1 mm ’den daha büyük olduğunda arka lob seviyelerinin mevcut antene yakın ya da daha kötü olduğu görülmüştür. Anten besleme hattına 47 mm uzunluğunda yarık eklendiğinde, anten geniş bantlı olmaktadır bu nedenle yarıklar 20.5 mm olarak besleme hattının her iki tarafına yerleştirilmiştir.

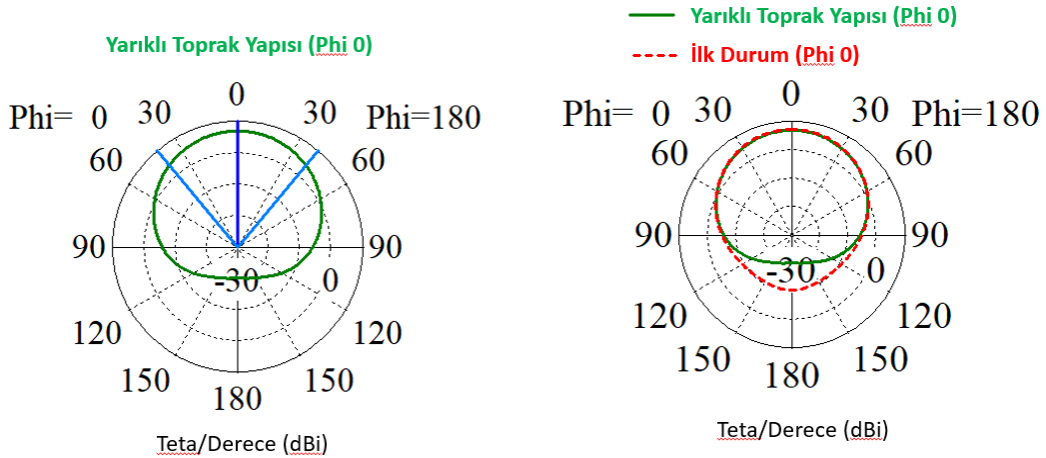
Şekil 3. Yarıklı toprak yapısı uygulanmış mikroşerit anten (birimler mm olarak verilmiştir)

Şekil 4'te mikroşerit antenin ilk durumu ve yarıklı toprak yapısının yansımaya katsayıları incelendiğinde YTY ile uygulanan yarıklar sonrasında antenin geri dönüş kaybı $-30.09dB$ olarak azalmasına rağmen $2.4GHz$ rezonans frekansında değişiklik olmamıştır.

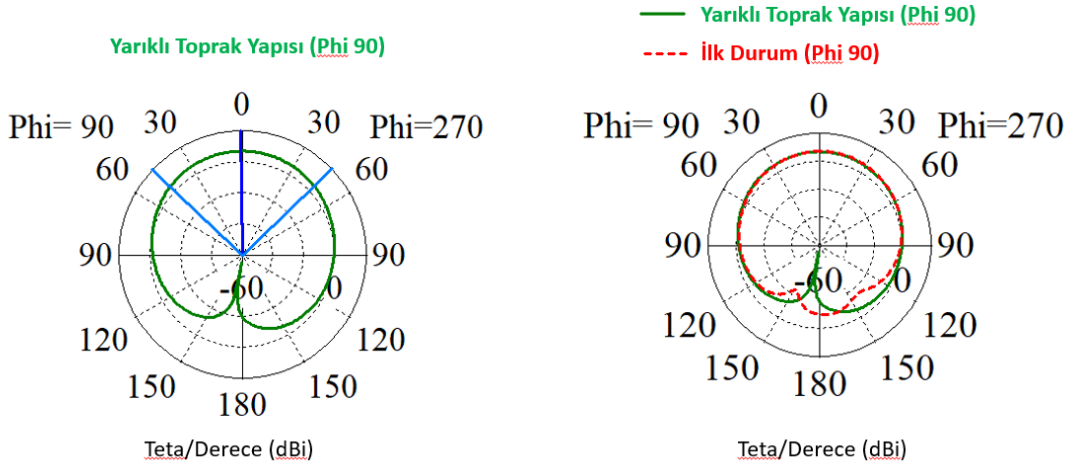
Şekil 4. Mikroşerit anten yansımaya katsayıları

Şekil 5'deki ışınma deseni ($\phi=0$) analizinde antenin ilk durumdaki $7.15dBi$ kazancının yarıklar eklendikten sonra $6.86dBi$ olduğu görülmektedir. İlk durumda $-17.8dB$ olan arka lob seviyesi ise oldukça iyileşerek 79.6 derece olmaktadır.

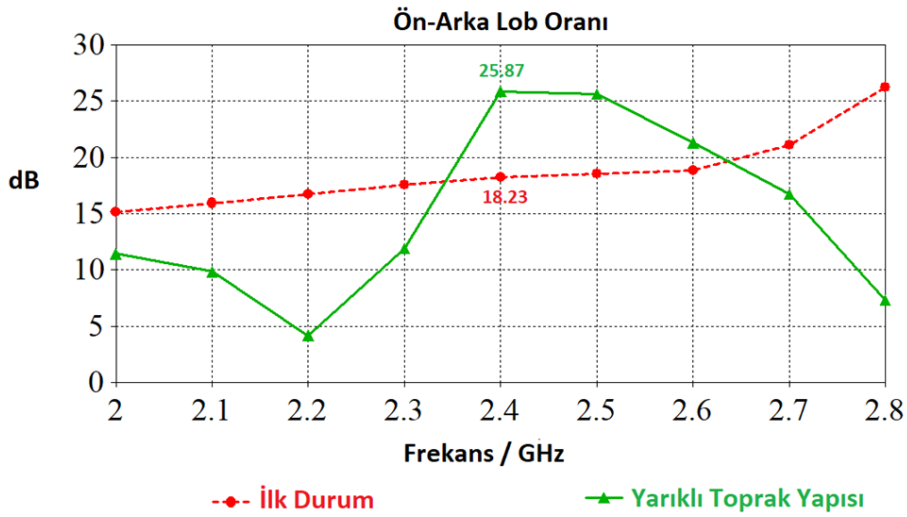
Şekil 5. Işınma deseni ($\phi=0$)

Şekil 6'daki ışınma deseni ($\phi=90$) analizinde ise ilk durumda $-17.8dB$ olan arka lob seviyesi 93 derece olmaktadır.

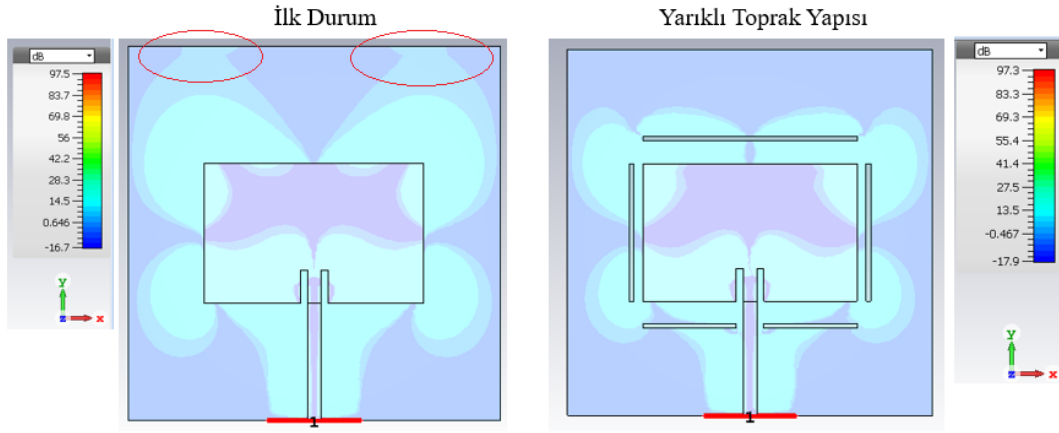
Şekil 6. Işıma deseni (Phi90)

Yarıklı toprak yapısı uygulanan antende ileri yöndeki kazanç 0.29dBi azalmasına rağmen ön arka lob oranı 7.64dBi artmıştır (Şekil 7).

Şekil 7. Ön-Arka Lob Oranları

İlk durum ve yarıklı toprak yapısının yüzey akımları incelendiğinde 97.3dB seviyelerinde ilk durumdaki istenemeyen geri yöndeki kaçaklar Şekil 8'de kırmızı alan ile gösterilirken, yarıklı toprak yapısı sayesinde yüzey dalgalarının bastırıldığı görülmektedir.

Şekil 8. Yüzey Akımları

SONUÇLAR

Yarıklı toprak yapısının mikroşerit antenin parametreleri üzerindeki etkileri araştırıldı. Simülasyon sonuçları bu yöntemin, geleneksel mikroşerit antene kıyasla ön arka lob oranını 7.64dB artırıldığını göstermektedir. Önerilen antenin yapısı basittir ve kolayca uygulanabilir. Literatürde çok bantlı anten tasarımı için kullanılan bu yöntemin ön arka lob oranının artırılmasında da kullanılabileceği görülmüştür.

KAYNAKLAR

- [1] C. A. Balanis, Antenna theory: analysis and design. John wiley & sons, 2016.
- [2] Zoubiri, B., et al. "Enhancement of Front-to-Back Ratio and Gain of Rectangular Microstrip Antenna Using Novel Elliptical EBG Structure." *Microsystem Technologies: Micro- and Nanosystems Information Storage and Processing Systems*, vol. 24, no. 8, 2018, p. 3241. EBSCOhost, doi:10.1007/s00542-018-3855-9.
- [3] Kim, J. H., and H. M. Lee. "Backward wave reduction of a microstrip patch antenna using dual-band isolated soft surface structures." *2010 IEEE Antennas and Propagation Society International Symposium*. IEEE, 2010.
- [4] Thai, Trang T., Gerald R. DeJean, and Manos M. Tentzeris. "Design and development of a novel compact soft-surface structure for the front-to-back ratio improvement and size reduction of a microstrip Yagi array antenna." *IEEE Antennas and Wireless Propagation Letters* 7 (2008): 369-373.
- [5] Lee, Hong-min, and Joong-kwan Kim. "Front-to-back ratio improvement of a microstrip patch antenna using an isolated soft surface structure." *2009 European Microwave Conference (EuMC)*. IEEE, 2009.
- [6] Er-Rebyiy, R., et al. "A new design of a miniature microstrip patch antenna using Defected Ground Structure DGS." *2017 International Conference on Wireless Technologies, Embedded and Intelligent Systems (WITS)*. IEEE, 2017.

- [7] Ammai, Liska, Radial Anwar, and Dwi Andi Nurmantris. "Analysis on multi rings defected ground structure for microstrip antenna miniaturization." 2017 International Conference on Engineering Technology and Technopreneurship (ICE2T). IEEE, 2017.
- [8] Marotkar, Devashree S., and Prasanna Zade. "Bandwidth enhancement of microstrip patch antenna using defected ground structure." 2016 International Conference on Electrical, Electronics, and Optimization Techniques (ICEEOT). IEEE, 2016.
- [9] Shah, S. Imran Hussain, et al. "Compact Multiband microstrip patch antenna using Defected Ground structure (DGS)." 2014 XIXth International Seminar/Workshop on Direct and Inverse Problems of Electromagnetic and Acoustic Wave Theory (DIPED). IEEE, 2014.
- [10] Ripin, N., et al. "Miniaturization of microstrip patch antenna through metamaterial approach." 2013 IEEE Student Conference on Research and Development. IEEE, 2013.
- [11] Wulandari, Ike Yuni, and Mudrik Alaydrus. "Observation of multiband characteristics of microstrip antenna using defected ground structure." 2017 International Conference on Broadband Communication, Wireless Sensors and Powering (BCWSP). IEEE, 2017.
- [12] Ananthi, S., and S. Dhanasekaran. "Front-to-back ratio improvement of a microstrip patch antenna by using co-planar rod parasitic elements for 1.8 GHz wireless applications." 2017 International Conference on Energy, Communication, Data Analytics and Soft Computing (ICECDS). IEEE, 2017.

İngiltere'nin Avrupa Birliğinden Ayrılmasının Olası Etkileri

Öğr.Göv Özlem Tan
Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Özet

1951 yılında altı kurucu ülke ile Avrupa Bütünleşme süreci başlamış oldu. Bütünleşme süreci farklı tarihlerdeki genişleme dönemi ile üye sayısını 28'e çıkardı. Fakat, Avrupa Birliği'nin üç büyük ülkesinden biri olan İngiltere 23 Haziran 2016 tarihinde referanduma giderek Avrupa Birliğinde 'den ayrılma kararı aldı. Aslında İngiltere başta Avrupa Bütünleşmesine karşı çıkan ülkelerden biriydi. İngiltere o dönemlerde ülkelerin ulusal egemenliklerini engellemeyen bir Serbest Ticaret Bölgesinden yanaydı. Bu düşünce ile İngiltere, Avrupa Bütünleşmesine karşı çıkarak Avrupa Serbest Ticaret Alanına üye oldu. İngiltere, Avrupa Ekonomik Topluluğunun (AET) daha fazla yarar sağladığını anlayınca 1961 yılında AET'ye ilk başvurusunu yapmıştır. Fakat, Fransa'nın vetosu ile karşılaşmıştır. İkinci başvuruyu 1967 yılında yapan İngiltere bir kez daha Fransa'nın vetosu ile karşılaşmıştır. İngiltere'nin o dönemdeki AET'ye üyelik çabaları 1 Ocak 1973 yılında sonuç vermiş Danimarka ve İrlanda ile birlikte birinci genişleme döneminde Avrupa Bütünleşmesine dahil olmuştur. Aslında İngiltere'nin Avrupa Topluluğuna üyeliği "garip ortaklık" olarak tanımlanmaktaydı. Çünkü İngiltere, Schengen antlaşmasını kabul etmemiş, ortak para birimine geçiş, Avrupa Ordusu'nun kurulma Birlik Vatandaşlığı fikirlerine

karşı çıkmıştır.Bu çalışmada İngiltere'nin Avrupa Birliği üyeliğinden ayrılmasının Euro Bölgesi ve İngiltere açısından olası siyasi ve ekonomik etkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, İngiltere, Ayrılma, Ekonomik ve Siyasi Etkiler

Abstract

In 1951,the European Integration process began with six founding countries.The integration process increased the number of members to 28 with the expansion period on different dates.

However,on 23 June 2016, Britain on of the three largest countries of the European Union ,decided to leave Brexit in the European Union. In fact, Britain was one of the countries that opposed European integration.Britain was in favor a Free Trade Zone that did nat hinder the national sovereignty of the countries at that time.With this in mind, Britain opposed European integration and established the European Free Trade Area (EFTA) . The United Kingdom made it is first application to the ECC in 1961 whwn it realized that the European Economic Community had benefited more.Howevwr,Britain met with the veto of France. United Kingdom made the second application in 1967 and once again met with the veto France.The United Kingdom's efforts to join the EEC at that came to an end 1 January 1973 WITH Denmark and Ireland joining the European integration in the first expansion period.

In fact,United Kingdom membership in the European Community was defined as a "strange partnership".Because, Britain did nat accept the Schengen Treaty,it opposed the ideas of the transition to a common currency, the establishment of the European Army,the Union Citizenship.In this study, the possible political and economic effects of separation of Britain from the European Union membership to the Euro Area and Britain wewrw evaluated.

Key Worda: European Union, England,Separation,Economic and Political Impacts.

Giriş

1951 yılında altı kurucu ülke tarafından Paris Antlaşması ile temelleri atılan Avrupa Birliği Avrupa Bütünleşme sürecinde ilk kez üye bir ülkenin birlikten ayrılması acı gerçeği ile karşı karşıya kalmıştır. Bu Avrupa Birliği için tarihi bir süreçtir. Çünkü AB'den ayrılacak ülke birlik içinde ekonomik güç olarak ikinci, diplomatik alanda ağırlığı yüksek olan İngiltere'dir. Tarihinde ciddi krizleri aşmayı bilen AB, Brexit krizini aşamamış ve ağır bir siyasi darbe almıştır. 23 Haziran 2016 tarihinde gerçekleştirilen referandum ile İngiltere, 1 Ocak 1973 başladığı inişli çıkışlı 47 yıllık AB macerasına son vermiş oldu. Özellikle son yıllarda Muhafazakar ve İngiltere Bağımsızlık Partisi milletvekillerinin İngiltere'nin Birlikten çıkması yönündeki baskı ve çağruları artmış ve yapılan referandum ile Brexit yanlılarının dediği olmuştur. AB'den çıkma yanlıları; İngiltere'nin kendi yasaları ve düzenlemeleri üstünde daha fazla kontrole sahip olması, sınırlarını daha fazla kontrol edebilmesi, AB'ne her yıl yaklaşık 19 milyar

sterlin ödemekten kurtulması ve genişleme süreci içerisinde İngiltere'ye geleceklerin artık kontrol edilemez noktaya gelebileceği ve göçmenlerin devlete yük olacağı argümanlarını savunmuş,

AB yanlıları ise; AB'den çıkılsa bile Ortak Pazarda kalmak için serbest dolaşımın kabul edilmesi gerektiği, İngiltere'nin küresel etkisinin zayıflayacağı, İhracat açısından İngiltere'nin AB'ne bağımlılığının daha fazla olduğu ve AB'nin sağladığı ekonomik faydaların, maliyetinin çok üzerinde olduğu argümanlarını savunmuştur.

Almanya'dan sonra AB'nin 2.76 trilyon dolarlık (3.1 trilyon Euro) Milli Geliri ile ikinci büyük ekonomisi olan İngiltere'nin ayrılık kararı gerek AB, gerekse İngiltere'nin geleceği üzerinde belirsizlikleri de beraberinde getirmiştir. Her iki taraf bu belirsizlikleri ortadan kaldırmak için hızlı bir şekilde adımlar atmazsa siyasi ve ekonomik olarak olumsuz olarak etkilenmeye başlayacak ve etkiler giderek derinleşecektir. Bu çalışmada İngiltere'nin AB'den ayrılışının özellikle İngiltere açısından oluşturacağı potansiyel maliyetler ve avantajlar üzerinde durulacaktır.

İngiltere'nin Avrupa Birliği'nde Ayrılışının Ekonomik Olarak Olası Etkileri

İngiltere, AB'nin önemli ticaret ve finans merkezidir. İngiltere'nin bu duruma gelmesinde Ortak Pazar önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Londra merkezli İngiltere küresel piyasalar için oldukça önemli bir ülkedir. İngiltere'nin Birlikten ayrılması ile Londra'da faaliyet gösteren şirketler yatırımlarını Fransa ve Almanya gibi ülkelere kaydırabilirler bu durum İngiltere'nin ekonomisini olumsuz etkileyebilir.

Ortak Pazar İngiltere'ye AB ile yüksek ticaret hacmi imkanı sağlamaktadır. AB ülkeleri İngiltere'nin mal ve hizmet ihracatında önemli paya sahiptir. 2018 'de ithalat oranı % 55, ihracat oranı % 51 olmuştur. İngiltere, AB üyesi ülkeler arasında alım gücü en yüksek pazar konumundadır. Örneğin; 2018 yılında İngiltere yiyecek ve içecek ithalatının % 71'ini AB'nden yapmıştır. Brexit ile İngiltere'nin Ortak Pazar'a ulaşım hakkı ortadan kalkacağı için ekonomisinin %5-6 küçüleceği öngörülmektedir. Diğer taraftan, İngiltere açısından AB'ne üye iken AB'nin üçüncü ülkeler ile yapmış olduğu çift taraflı serbest ticaret antlaşmaları artık geçerli olmayacaktır. Bu ülkeler ile tekrar antlaşma yapmak zaman alacaktır. Bu antlaşmaların sonucunda serbest Pazar veya benzeri avantajların korunup korunmayacağı şüphelidir. Sterlinin % 10-12 aralığında değer kaybetmesi beklenmektedir.

İngiltere'nin Birlikten ayrılışı Doğrudan sermaye yatırımlarını ve hareketlerini de olumsuz etkileyecektir. Özellikle İngiltere, AB ülkeleri içerisinde en fazla doğrudan yatırım alan ülke pozisyonundaydı. Bu yatırımların büyük bir kısmı AB ve A.B.D gelmektedir. AB üyeliğinden çıkış İngiltere'nin AB'nden doğrudan yatırım alma özelliğini olumsuz etkileyecektir. Bu durum İngiltere'nin

Dış Ticaretinde yavaşlamaya ve daralmaya neden olabilir ve Cari Açık doğabilir. Cari açığın finansmanı zorlaşabilir. Bu durum neticesinde İngiltere'nin kredi notu düşecektir.

İngiltere'nin Ortak Pazar'dan çıkması ile gümrük işlemleri ve AB standartlarına yeniden uyum için ek maliyetler ve kota gibi tarife dışı engeller ile karşılaşma olasılığı belirlemiştir. Yani İngiltere, AB tarafından Birlik dışındaki diğer ülkelere uygulanan tarifelere maruz kalacaktır.

İngiltere'nin AB'nden ayrılmasının ekonomik yansımalarından biri de Bankacılık sektörü içindir. İngiltere, AB'den ayrılrsa bile Birlik üyesi ülkelerinin başta Londra olmak şube açmasına izin verebilmektedir. Fakat AB dışındaki bankalar, Londra'da bir şube açamayacak, diğer AB üyesi ülkelerde şubeleşecektir. Avrupa Birliği pazarına açılmak için Londra'yı merkez olarak gören büyük uluslararası şirketlerin ve bankaların durumu da böylece belirsizliğe girmiş oldu.

Bundan sonra İngiltere, ekonomi ve dış ticaret politikasını üçüncü bir ülke konumunda AB'ne uyumlu hale getirmek zorundadır. Düzenlemelerdeki farklılıklar, maliyetleri de beraberinde getirecektir. Çünkü İngiltere AB üyesi olmadığı için AB Komisyonundaki düzenlemelere müdahale etme şansını yitirmiş oldu.

İngiltere' Birliğe üye iken yaklaşık 14 milyar Sterlin AB bütçesine katkı sunmaktaydı. Bu AB bütçesinin yaklaşık % 13 üne denk gelmekteydi. Bu durum İngiltere'yi Almanya ve Fransa'dan sonra en büyük bütçe karşılayıcısı yapmaktaydı. İngiltere, AB'den ayrılması ile yıllık yaklaşık 10 milyar Euro tasarruf edecektir.

İngiltere'nin AB'nden ayrılmasını savunanların dayandıkları gerekçelerden biri de göçmenlerdi. Göçmenlerin ülke ekonomisini olumsuz etkiledikleri düşünülüyordu. Özellikle 2004 yılında sekiz Orta ve Doğu Avrupa ülkesini bünyesine katarak genişleyen AB bir nevi Berxit'in de bilmeden fitilini ateşlemiş oldu. Fakat özellikle Batı Avrupa'dan gelen göçmenlerin İngiliz ekonomisine olumlu katkı yaptıkları üzerinde durulmuştur. Göçmen işgücünün nitelikli oluşu, teknik bilgi birikiminin oluşunun üretkenliği artırdığı düşünülmekteydi.

İngiltere resmi otoriteleri ayrılığın etkilerinin yaklaşık 130 milyar sterlini bulacağını ve bunun finansmanının da vergilerle karşılanacağını belirtmişlerdir. Bu durum İngiliz halkının daha fazla vergi ödemesi anlamına gelmektedir.

İngiltere'nin Avrupa Birliği'nde Ayrılışının Siyasi ve Sosyal Olarak Olası Etkileri

AB'nden ayrılması ile İngiltere'nin siyasi bütünlüğü risk altına girmiştir. Çünkü İskoçya ve Kuzey İrlanda, İngiltere'den ayrılarak AB'nde kalmanın yollarını aramaktadır. Büyük Britanya'nın parçası olan iki bölgede bağımsızlık talepleri tekrar gündeme getirilmeye başlanmıştır. Avrupa Parlamentosu'nun Kuzey İrlandalı üyeleri, Kuzey İrlanda ile AB üyesi Kuzey İrlanda Cumhuriyetinin yeniden birleşmesi için referandum yapılması çağrısında bulunmuşlardır. Bu çağrıda, Kuzey İrlanda seçmeninin yapılan Brexit referandumunda AB'nden ayrılmayı onaylamadığı fakat ayrılmanın gerçekleştiği ve bu durum da referandumun şart olduğu vurgulanmıştır. Aynı şekilde Büyük Britanya sınırları içerisinde yer alan İskoçya'da Brexit referandumunda AB'nde kalınması yönünde oy kullanmıştır. İskoçya ve Kuzey İrlanda'nın Büyük Britanya'dan ayrılma olasılığı İngiltere ekonomisinden önemli parçaların kopması anlamına gelir ki bu da İngiltere ekonomisi üzerinde olumsuz bir etki yaratır. İngiltere siyasi ve ekonomik olarak güç kaybeder.

Büyük Britanya ortak bir pazar, ortak bir sosyal devlet ve iç güvenlik konularında birlikte karar aldığı sürece, devlet kademelerinde alınan kararlar bütün Büyük Britanya çapında etkisini gösterecektir. İskoçya, Galler, Kuzey İrlanda'ya mali yardımlar İngiliz hükümetin kararlarına bağlıdır. İngiltere, ayrılık sonrası bazı giderlerini kısma yoluna giderse özerk bölgeler için de bu söz konusu olacaktır. Bu durum özerk bölgelerin Birleşik Krallıktan ayrılma baskılarını arttırabilir. AB'nin hem birleştirici hem de ayrıştırıcı bir özelliği olduğu ortaya çıkmaktadır.

Artık İngiltere'nin AB'nde herhangi bir oy hakkı olmayacak. AB'nin veri tabanlarına, diplomatik yazışmalarına, yasama süreçlerine erişimi sona erecek. Karar mekanizmalarında yer almayacak. Bununla birlikte karar mekanizmasında yer almadan üye olduğu dönemde sahip olduğu hakları 31 Aralık 2020 tarihine kadar olan geçiş süreci boyunca kullanabilecek. Aynı durum İngiltere'nin AB'ne yönelik yükümlülükleri için de geçerli olacak. İngiltere, geçiş süreci boyunca AB kurallarına uymaya devam edecek. Geçiş süreci sonunda AB ile İngiltere geniş bir yelpazede yeni bir anlaşma yapacak. AB ile İngiltere arasındaki ilişkiler bu yeni antlaşma etrafında şekillenecek.

Brexit'in Avrupa Birliği Açısından Olası Etkileri

İngiltere'nin ayrılık kararı ile Avrupa Birliği'nin siyasi geleceği ile ilgili belirsizlik ekonomi yapıyı da olumsuz etkileyebilir. Avrupa'daki en büyük finans merkezinin ve birliğin en büyük ikinci ekonomisinin artık birlik dışında kalması AB ekonomisinin darbe almasına ve birliğin ekonomisine güvenin azalmasına neden olabilir. Özellikle AB ve Euro Bölgesi'nin ekonomik açıdan son yıllarda yavaş büyümesi İspanya, Yunanistan, İtalya ve Portekiz gibi ülkelerin tekrar ekonomik sıkıntılar yaşamasına neden olabilir. Bu durum Euro Bölgesi ve Avrupa Parasal Birliği'nin tartışılmasına neden olacak ve Euro önümüzdeki yıllarda zayıf kalabilir. Aynı zamanda AB, İngiltere'nin katkı payı ödememesinden kaynaklanacak yıllık 12 milyar Euro'luk kaynak kaybına uğrayacak ve bu açığı kapatmak zorunda kalacaktır.

Aynı zamanda Hisse senetlerinde değer kaybı yaşanabilir. Almanya, Fransa, Hollanda gibi önemli AB ülkelerinde faiz düşüşleri yaşanabilir. İş kayıpları, bazı AB ülkelerine göç artışı, AB bütçesi üzerinde çatışma, reel gelirden azalma, daha yüksek askeri harcamalar, tüketim hızının düşmesi ,büyük AB reformu gibi gelişmeler olası etki olarak ifade edilmektedir.

İngiltere'nin birlikten ayrılması ile AB'nin nüfusu 66 milyon azalacaktır. Birliğin yüzölçümü % 5.5 küçülecektir. Avrupa Parlamentosundaki İngiliz parlamenterler koltuklarını kaybedecek ve Avrupa Parlamentosunun vekil sayısı 751'den 705'e düşecektir. İngiltere'ye ait koltukların 46'sı gelecekteki üyelere ayrılacak,27'si mevcut üyeler arasında dağıtılacaktır.

İngiltere'nin ayrılması ile Avrupa Birliği hızla kendi içinde yeniden yapılanmaya gitmesi elzemdir. Çünkü geride kalan 27 ülkeyi bir arada tutmak zorundadır. Özellikle İngiltere ile yapılacak olan ayrılık antlaşmasında en az imtiyazları vererek AB'nden ayrılığı cazip hale getirmemeye çalışacaktır.

Avrupa Birliği küresel kriz ve İngiltere'nin Birlikten ayrılma kararı ile birlikte kendi geleceği adına arayışlara girmiş ve 25 Mart 2017 tarihinde "White Paper" adını verdiği bildiri yayınlamıştır. Bu bildiri de AB geleceği ile ilgili 5 senaryo üretmiştir.

Birinci senaryo'da; mevcut yapının devamı öngörülmüştür. AB mevcut reformlarını devam ettirerek AB-27 ile yeni nesil ticaret ve yatırım antlaşmalarına ağırlık verecektir.

167

İkinci senaryo'da; mevcut yapı korunacak fakat, birlik daha çok kademeli olarak mal ve sermayenin serbest dolaşımına olanak sağlayacak Ortak Pazara yoğunlaşacak. Başka konularda ortak politika aranmayacak.

Üçüncü senaryo'da; Çok vitesli AB modeli öngörülmektedir. Bu modele göre isteyen ülkeler kendi tercih ettikleri alanlarda AB ile yakın işbirliği içinde olacak.

Dördüncü senaryo'da; Avrupa Birliği seçilecek politika alanlarına öncelik verecek ve bu alanlarda uyum aranacak. Diğer alanlarda ise daha az uyum aranacak. Mevcut yapı korunacak.

Beşinci senaryo'da ise; Mevcut yapı sürdürülerek tüm alanlarda işbirliği hedeflenmektedir. Politika ve uygulamaların daha da güçlendirilmesi, daha hızlı karar alınması hedeflenmektedir. Bu amaçla üye devletlerin Brüksel'e daha çok alanda yetki devretmesi amaçlanmaktadır. Bütün senaryolarda Birlikten yeni çıkışlar öngörülmemiş tam tersine güçlü bir birliktelik hedeflenmiş ve 27 üyenin daha güçlü bir AB için çalışacağı mesajı verilmiştir.

Sonuç

Almanya'dan sonra AB'nin 2.76 trilyon dolarlık (3.1 trilyon Euro) Milli Geliri ile ikinci büyük ekonomisi olan İngiltere'nin aylık kararı gerek AB, gerekse İngiltere'nin geleceği üzerinde belirsizlikleri de beraberinde getirmiştir. Şüphesiz her iki taraf bu belirsizlikleri ortadan kaldırmak için hızlı bir şekilde adımlar atacaktır. Olası etkilerin en çok ekonomi üzerinde olacağı tahmin edilmektedir. AB, 27 üyenin artık daha güçlü bir şekilde çalışacağını vurgulayarak reform ve sıkı işbirliği sinyali vermiştir. İngiltere'de Avrupa Kıtasının ekonomik, siyasi ve diplomasi açısından önemli bir devletidir. İngiltere iç dinamikleriyle bu ayrılışın getirdiği sorunları kısa sürede bertaraf edecek güce sahiptir.

Kaynakça

Kılıcı,E.N.(2018). Brexit; Birleşik Krallık Ve Euro-Bölgesi Açısından Sonuçlarının Değerlendirilmesi. *Sakarya İktisat Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, 1-26*

Sokullu,E.C.İngiltere'nin AB ile İmtihanı: Siyasal Söylemlerde Avrupa-Şüphesizliğin Evrimi ve Brexit. Erişim Tarihi: 14.01.2020. dergipak.org.tr/en/download/article-file/700833

Güntay.B; Ertugral Y.(2017).Birleşik Karallık'ın AB'ndeki Geleceği ve İskoçya Sorunu. Erişim Tarihi. 24.01.2020. dergipark.org.tr/en/download/article-file/700842.

Alakbarov.N.(Eylül 2018).Brexit'in Politik Ekonomisi. *İstanbul Kalkınma Vakfı Yayınları. Yayın No:299.İstanbul.syf.83*

Gürlesel,C.F.(2017) *AB İçin Gelecek Senaryo Önerisi*. Erişim Tarihi:23.12.2019.Türkiye İhracatçılar Meclisi.<https://www.tim.org.tr/kose-yazarlari-can-fuat-gurlesel-ab-icin-5-gelecek-senaryo-onerisi.html>.

Gürlesel,C.F.(2016) *Büyük Britanya'nın AB'den Ayrılma Kararı ve Etkileri*. Erişim Tarihi:23.12.2019.Türkiye İhracatçılar Meclisi.<https://www.tim.org.tr/trkose-yazarlari-can-fuat-gurlesel-buyuk-britanyanın-abden-ayrilma-karari-ve-etkileri.htm>

Gürlesel.C.F *Brexit ve Küresel Etkileri*. Erişim Tarihi: 06.01.2020. www.makfed.org/TR,5788/brexit-ve-kuresel-etkileri.html

Kurtaran..G (10.07.2019).*İngiltere'de Korkulan Senaryo, Anlaşmasız Ayrılık*. Erişim Tarihi:03.12.2019. aa.com.tr/tr/analiz/ingilterede-korkutan-senaryo-anlasmasiz-ayrilik/1527800

<https://t24.com.tr/haber/10-soruda-brexit-nedir-ingiltere-abden-ne-istiyor;345754>.“10 soruda “Brexit” nedir? İngiltere AB'den ne İstiyor?”Erişim Tarihi: 12.01.2020

Romya.K.(24 Haziran 2016) Brexit'in Ekonomik Etkileri. Erişim Tarihi: 13.01.2020. Anka Enstitüsü. ankaenstitusu.com/brexitin-ekonomik-etkileri.

Hürriyet Gazetesi.(31.01.2020). *AB'den İlk Kopuş*. Syf.10

Geleneksel Bir Ürün Olan Kalaba Yoğurdu ile Yapılan Tiramisunun Fiziksel ve Duyusal Özellikleri

Arş. Gör. Mustafa Kadir ESEN

Dr. Öğr. Üyesi Ezgi DEMİR ÖZER

Öğr. Gör. Melih İÇİGEN

Dr. Öğr. Üyesi Cem Okan ÖZER

169

Öz

Bölgesel kalkınma ve gastronomi ile iç içe olan geleneksel gıda ürünlerine talep günden güne artmaktadır. Türkiye’de Doğu ile Batı’nın buluşma noktası olan Kapadokya bölgesi, önemli gastronomi ürünlerine sahiptir. Geleneksel süt ürünleri de bu ürünler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Kapadokya bölgesinde yer alan Nevşehir’in Avanos ilçesinde Kalaba kasabasında yöreye özgü ve yörede yüz yoğurdu, makine ağzı yoğurdu diye bilinen Kalaba yoğurdu üretilmektedir. Geleneksel ve yöreye özgü nitelikte kalmış Kalaba yoğurdunun yemek tariflerine entegre edilmesi ile ürünün tanınırlığının arttırılacağı ve bu ürünün gastronomi açısından değerinin vurgulanacağı düşünülmektedir. Dünya mutfağında yerini almış Tiramisu tatlısı katmanlı puding benzeri bir tatlıdır. Orijinal reçetesinde mascarpone peyniriyle yapılmasına rağmen bazı reçetelerde farklı süt ürünleri de kullanılmaktadır. Bu çalışmada, ünlü İtalyan tatlısı olan Tiramisu reçetesine diğer süt ürünlerinin yerine Kalaba yoğurdunun konulmasıyla elde edilen ürünün kullanım olanaklarının araştırılması ve bu ürünlerin niteliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle çalışmada mascarpone peyniri, labne peyniri ve Kalaba yoğurdu ile yapılan tiramisü tatlılarının, fiziksel ve duyusal özellikleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda tiramisü tatlısının reçetesinde mascarpone peyniri ve labne peyniri yerine Kalaba yoğurdu kullanımının önemli bir alternatif olabileceği tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Duyusal özellik, Fiziksel özellik, Gastronomi, Geleneksel gıda, Kalaba yoğurdu, Tiramisu.

Physical and Sensory Properties of Tiramisu Made with Kalaba Yogurt which is Traditional Product

Abstract

Demand for traditional food products intertwined with regional development and gastronomy has increased day by day. In Turkey, Cappadocia region which is the meeting point of the east and the western has significant gastronomy products. Traditional dairy products also have an important place among these products. Kalaba yogurt which is known as different names according to the region is produced in Kalaba town, Avanos district of Nevşehir in the Cappadocia region. It is thought that the recognition of the product will be increased and the value of this product in terms of gastronomy will be emphasized by integrating the yoghurt which is traditional and indigenous into the recipes. Tiramisu dessert, which has taken place in the world cuisine, is a layered pudding-like dessert. Although it is made with mascarpone cheese in its original recipe, different dairy products are also used in some recipes. In this study, it was aimed to investigate the usage possibilities of the product obtained by replacing other dairy products with Kalaba yoghurt in Tiramisu recipe which is the famous Italian dessert and to determine the properties of these products. For this reason, physical and sensory properties of tiramisu desserts made with mascarpone cheese, labne cheese and kalaba yogurt were investigated. As a result of the research, it was determined that the use of Kalaba yogurt instead of mascarpone cheese and labne cheese in the recipe of tiramisu dessert may be an important alternative.

Key words: Sensory Property, Physical Property, Gastronomy, Traditional Food, Kalaba Yogurt, Tiramisu.

Giriş

Geleneksel gıdalar gıda sanayinin önemli konularından biridir. Geçmişte yaşamış olan toplulukların ve uygarlıkların beslenme alışkanlıklarını ortaya koyan geleneksel gıda sanayi, bünyesinde tarihi ve kültürel birikimleri barındıran, bu gıdaların unutulmasını önleyen, bahsi geçen gıdaların formüle edilerek sonraki kuşaklara aktarılmasında aracı rol oynayan, yöresel de olsa üretimi ve tüketiminin devamlı hale getirilmesinde etkin rol oynayan bir endüstri koludur (Uçan ve Köten, 2014; Karaca; 2016).

Dünya üzerinde birçok farklı toplum çeşitli sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal özelliklere sahiptir. Önemli kültürel miraslar arasında yer alan yemek ve mutfak kültürü de toplumların kimliğini, yaşam biçimlerini ve beslenme alışkanlıklarını ortaya koymaktadır (Karaca ve Karacaoğlu, 2016).

Türkiye'nin her bir bölgesinde yaşayan yöre halkı tarafından kültürel geleneklere uygun olarak üretilip yerinde tüketilen sadece çok az miktarı gıda sanayi üretimine katılan çeşitli ve farklı bileşimlerden oluşan zengin geleneksel ürünlerimiz vardır. Bu sayede günümüz gıda endüstrisinde 'geleneksel, yöresel gıdalar' kavramlarıyla sıkça karşılaşılmaktadır. Bahsi geçen bu kavramlar araştırmacılar ve tüketiciler açısından kolayca anlaşılabilir gibi bu kavramların hangi tür gıdaları anlatmaya yönelik olduğu konusunda da önemli fikirler sunmaktadır (Kaçar ve Gölge, 2014).

Süt içerisinde pek çok besin maddesi bulundurması sebebiyle bütün memeli canlılarda organizmanın ihtiyaçlarını karşılayabilen temel bir gıdadır (Akbulut ve Karagözlü, 2019). Süt ve süt ürünlerinin bilhassa protein gereksinimini karşılamadaki rolü büyüktür (Hasipek ve ark., 1988). Süt temelli ürünler, günlük diyeteye önemli bir kalsiyum ve D vitamini kaynağı ve ayrıca fosfor, potasyum, magnezyum, riboflavin ve niasin olarak önemli katkılara sahiptir. (Akpınar-Bayizit ve ark., 2009). Temel içeriği büyük oranda süt bileşenlerinden oluşan tatlıların çok çeşitli türleri vardır (Öksüztepe ve ark., 2013).

Tiramisu, belki de tüm Avrupa ve Amerika'daki restoranlarda bulunabilen dünyanın en ünlü tatlısıdır ([Anonim, 2017](#)). Tiramisu kahve aromalı bir İtalyan tatlısıdır ([Anonim, 2020](#)). İtalyan dilinde Tiramisu beni al veya neşelendir anlamına gelir (Wilbur, 2006). Kakao ile tatlandırılan, çırpılmış yumurta, şeker ve mascarpone peyniri karışımı ile kaplanan kahveye batırılmış ladyfingers (savoiardi) 'den yapılıdır. Kökenleri genellikle İtalyan bölgeleri olan Veneto ve Friuli Venezia Giulia arasında olduğu tartışılmaktadır ([Anonim, 2020](#)). Geleneksel tiramisu, genellikle pandispanya veya bir liköre batırılmış, sonra rendelenmiş çikolata ve zengin muhallebi ile katmanlı puding benzeri bir tatlıdır. Tiramisu başlangıçta gevşek bir muhallebi olarak yapılmaktaydı fakat son yıllarda reçetelerde mascarpone peyniri kullanılmaktadır ([Anonim, 2015](#)).

Mascarpone yüksek yağ ve nem oranına sahip, belirli sıcaklıkta asitle pıhtılaştırılmış taze bir peynirdir. Üretiminde süt kreması ısıtılır ve seyreltilmiş organik asit ile pıhtılaştırılır. Ardından peyniraltı suyu herhangi bir basınç uygulamadan bez kullanılarak pıhtıdan boşaltılır. Mascarpone peyniri yumuşak, pürüzsüz ve sürülebilir bir şekilde tereyağı yerine kullanılabilir. Mascarpone peyniri % 44-50 nem ve % 45-55 yağ içermektedir ve raf ömrü oda sıcaklığında 3-4 gündür. Mascarpone peyniri, modern Tiramisu'nun (İtalyan tatlısı) ana bileşenidir (Zade ve Ghosh, 2016). Tiramisinun orijinal reçetesinde mascarpone peyniri kullanılmasına rağmen özellikle Türkiye'de bazı reçetelerde labne peyniri ile tiramisu tatlısı yapılmaktadır (Anonim, 2019a; Anonim, 2019b; Anonim, 2019c; Anonim, 2019d). Labne peyniri ülkemizde üretilen fermente süt ürünlerinden biridir. Yağ ve kurumadde standardizasyonu yapılan sütün daha sonra fermantasyonu için *Streptococcus thermophilus* ve *Lactobacillus delbrueckii* ssp. bulgaricus kullanılmaktadır. Kremsi beyaz bir renk görüntüsüyle hafif asidik bir tada sahip olan Labne, yumuşak, pürüzsüz ve kültürlü kremaya benzer kıvamı sayesinde sürülebilir bir özellik taşımaktadır (Aydınol-Sönmez, 2019).

Geleneksel süt ürünleri dünya genelinde ve ülkemizde büyük süt tesisleriyle birlikte küçük aile işletmelerinde üretilmektedir (Yerlikaya ve ark., 2014). Türkiye sınırları içerisinde yer alan Kapadokya bölgesi, doğanın ve tarihin dünyanın en güzel biçimde bulunduğu yerlerden biridir. Kapadokya bölgesinde tarihi ve doğal güzelliklerinin yanında birçok geleneksel süt ürünü üretilmektedir (Esen ve Güzeler, 2019). Kapadokya bölgesinde yer alan Nevşehir'in Avanos ilçesinde Kalaba kasabasında yöreye özgü ve yörede yüz yoğurdu, makine ağzı yoğurdu diye bilinen Kalaba yoğurdu üretilmektedir. Genellikle kahvaltılarda tüketilen Kalaba yoğurdu kremanın yoğurt kültürüyle pıhtılaştırılmasından elde edilmektedir. Günlük taze çiğ süt yaklaşık 48°C'de krema seperatörlerinden geçmektedir. Elde edilen kremaya kremanın yaklaşık yarısı kadar çiğ süt eklenip ortalama 95°C'de ısıtılmaktadır. Sonra krema 45-46°C'ye soğutulup yoğurt mayası eklenerek 3-4 saat fermantasyona bırakılmaktadır. Fermantasyon tamamlandıktan sonra elde edilen Kalaba yoğurdu ±4°C'ye soğutulmaktadır (Anonim, 2018).

Gastronomi turizminin içerisinde yer alan geleneksel gıdalara verilen önem gün geçtikçe tüm dünyada artmaktadır (Karaca, 2016). Bu çalışmada, ünlü İtalyan tatlısı olan Tiramisu reçetesine diğer süt ürünlerinin yerine Kalaba yoğurdunun konulmasıyla elde edilen ürünün kullanım olanaklarının araştırılması ve bu ürünlerin niteliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle çalışmada mascarpone peyniri, labne peyniri ve kalaba yoğurdu ile yapılan tiramisu tatlılarının, fiziksel ve duyuşal özellikleri incelenmiştir.

Materyal ve Yöntem

Materyal

Bu çalışmada süt ürünleri olarak, Mascarpone ve labne peynirleri piyasadan temin edilmiştir. Geleneksel süt ürünü olan Kalaba yoğurdu Nevşehir ilinin Avanos ilçesine bağlı Kalaba kasabasında yerel işletmeden temin edilmiştir.

Tiramisu reçetesinde sırasıyla: Yumurta, Toz şeker, Vanilin, Granül kahve, Kahve likörü, Savoiardi bisküvisi (Kedi dili bisküvisi) ve Kakao tozu kullanılmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada İtalyan mutfağının en sevilen peynirlerinden olan Mascarpone ile yapılan “Tiramisu tatlısının tarifi, Carluccio (2002) ve Drouet (2008)’un kitabından alınarak uyarlanmıştır. Çalışmada Türkiye de ki reçetelerde sıkça karşılaşılan labne peyniri, Kapadokya bölgesine özgü lezzet olan Kalaba yoğurdu ve Mascarpone peyniri kullanılarak Tiramisu tatlısı yapılmıştır.

Tiramisu Krema Hazırlığı,

Tiramisu üretiminde birinci adımda krema hazırlığı yapılmıştır. Öncelikle, 1 adet yumurta sarısı, 13 gr toz şeker ve 2 gr vanilin karışımı kremi hale gelene kadar çırpılmıştır. 250 gr Mascarpone peyniri karışıma eklenmiştir, krema kıvamı elde edene kadar karıştırılmıştır.

Kahve Bazlı Bisküvi Tabanı Hazırlığı,

Ayrı bir kaba 175 ml sıcak su içerisine 9 gr granül kahve eklenip karıştırılmıştır.

Ürün Birleşimi,

12 adet Savoiardi bisküvisi (Kedi dili bisküvisi) kahve bazlı karışıma 2 saniye batırıp çıkarılmıştır. Son olarak servis edilecek kupta sırasıyla bisküvi ve krema karışımı kat kat yerleştirilmiştir (Carluccio, 2002). Üzerine 12 gr kakao tozu kakao tozu serpilerek soğuması için buzdolabına yerleştirilmiştir ve 4 saat bekletilmiştir (Drouet, 2008).

Tiramisu Örneklerinin Fiziksel Özellikleri

Tiramisu örneklerinin renkleri Minolta Chroma Meter (Model CR-400, Konica Minolta Sensing Inc., Osaka, Japan) ile ölçülmüştür. L*, a* ve b* renk koordinatları CIE L *, a *, b * renk koordinat sistemine göre belirlenmiştir (Röhrle ve ark 2011).

Tiramisu örneklerinin sertlik (firmness), tutarlılık (consistency), yapışkanlık (cohesiveness) ve viskozite indeksi testlerinin tekstür analizleri, Texture Analyzer TA-XT Plus (Micro Systems markalı TA HD Plus modeli) ile gerçekleştirilmiştir (Aytaç, 2017).

Tiramisu Örneklerinin Duyusal Analizleri

Tiramisu örnekleri Kapadokya Üniversitesi çalışanları ve öğrencileri tarafından 60 panelist tarafından duyusal değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Duyusal değerlendirmede, 60 panelist 5 tam puan üzerinden ürünlerin görünüm, doku, renk, tat ve koku özelliklerini değerlendirmiştir. Duyusal analiz kriterlerinin belirlenmesi Cengiz (2006), Ünal (2011), Seçim (2017)’ ye göre düzenlenmiştir.

İstatistiksel Analizler

Tiramisu üretimine ait bütün deneme grupları tamamen şansa bağlı olarak tasarlanmış ve tüm deneme iki tekerrürlü olarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçları SPSS 22.0.0 (SPSS Inc., Chicago, ABD) paket programı kullanılarak, varyans analizi (One-way ANOVA) ile incelenmiş ve ortalamalar arasındaki fark Duncan çoklu karşılaştırma testi ile test edilmiştir.

Araştırma Bulguları

Tiramisu Örneklerinin Fiziksel Özellikleri

Gıda yüzeyinin görünüşü ve rengi, tüketiciler tarafından değerlendirilen ilk kalite parametresidir ve ürün tüketilmeden önce bile ürünün kabulünde kritik öneme sahiptir. Rengin gözlenmesiyle birlikte gıda maddelerinde belirli anormalliklerin veya kusurların tespitine izin verir. L*, 0 ila 100 arasında değişen parlaklık veya hafiflik bileşenidir. a* (yeşilden kırmızıya) ve b* (maviden sarıya) parametreleri, -120 ila 120 arasında değişen iki kromatik bileşendir (Leon ve ark., 2006). Tiramisu örneklerinin renk özellikleri Çizelge 1.'de verilmiştir.

Çizelge 1'de görüldüğü gibi tiramisu örneklerinin L* değerleri 63.61 ile 67.91 arasında değişmiştir. En yüksek L* değerini mascarpone peyniri ile yapılan tiramisu örneği alırken bunu sırasıyla labne peyniriyle yapılan ve Kalaba yoğurduyla yapılan tiramisu örnekleri takip etmiştir. Tiramisu örneklerinin üretiminde farklı süt ürünleri kullanımı L* değerleri üzerinde istatistiksel açıdan önemli düzeyde olmadığı belirlenmiştir ($p>0.05$).

Tiramisu örneklerinin a değerlerine bakıldığında en yüksek a* değerini mascarpone peyniri ile yapılan tiramisu örneği alırken bunu sırasıyla Kalaba yoğurduyla yapılan tiramisu ve labne peyniriyle yapılan tiramisu örnekleri takip etmiştir. Örneklerin b* değerleri ise 5.41 ile 13.40 arasında değişmiştir. Süt yağının içeriği ve süt ürünlerinin, özellikle de β -karoten, A ve E vitaminlerinin yağda çözünür mikrobesein fraksiyonu b* değerlerini etkilemiş olabileceği düşünülmüştür (Almeida ve ark., 2018). Tiramisu örneklerinin üretiminde farklı süt ürünleri kullanımı a* ve b* değerlerini istatistiksel açıdan önemli düzeyde etkilemiştir ($p<0.05$). Buratto (2010), mascarpone peynirinin tereyağı gibi bir renge sahip olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple en yüksek b* değeri mascarpone peyniriyle yapılan tiramisu örneğinde belirlenmiştir. Yazıcı ve Akgün (2004), yağ oranının arttıkça örneklerin sarı renklerinin önemli ölçüde arttığını belirtmiştir.*

Çizelge 1. Tiramisu örneklerinin renk özellikleri

Özellik	Tiramisu Örnekleri		
	Mascarpone peyniri ile yapılan	Kalaba yoğurdu ile yapılan	Labne peyniri ile yapılan
L*	67.91 ^a	63.61 ^a	67.39 ^a
a*	35.42 ^a	27.26 ^b	26.58 ^b
b*	13.40 ^a	5.41 ^b	5.50 ^b

a, b: Aynı satırda farklı harflerle gösterilen değerler birbirinden $p<0.05$ düzeyinde farklıdır.

Gıdaların kalitesi sadece lezzet, boyut, şekil ve rengiyle değil aynı zamanda gıdaların tekstür özellikleri de önemli bir kalite parametresidir (Arana, 2012). Tiramisu örneklerinin tekstür özellikleri Çizelge 2.'de gösterilmiştir. Tiramisu örneklerinin üretiminde farklı süt ürünleri kullanımı tekstür özelliklerini istatistiksel açıdan önemli düzeyde etkilemiştir ($p<0.05$). Sertlik (firmness) değerlerine bakıldığında en yüksek değeri mascarpone peyniri ile yapılan tiramisu örneği alırken bunu labne peyniriyle yapılan ve Kalaba yoğurduyla yapılan tiramisu örnekleri takip etmiştir. Tiramisu örneklerinin kıvamlılık (consistency) değerleri 9758.84 ile 11666 arasında değişmiştir. Tiramisu örneklerinin yapışkanlık (cohesiveness) değerleri -567.44 ile -425.80 arasında değişmiştir. Genel olarak yumuşak ve kremi yapıda bir tiramisu elde etmek için mascarpone peyniri kullanılır (Lee ve Lee, 2009). Örneklerin sertlik ve kıvamlılık değerlerine bakıldığında Kalaba yoğurdu ile yapılan örneklerin mascarpone peyniriyle yapılan örneklerden daha az olduğu görülmüştür. Zade and Ghosh (2016), kremanın β -karoten ve yağ asidi bileşimi içeriğinin Mascarpone peynirinin fiziksel ve duyuşal özellikleri üzerinde maksimum

etkiye sahip olduğunu belirtmiştir. Kahyaoğlu ve ark. (2005), yaptıkları bir çalışmada peynirlerde yağ oranı azaldıkça yapışkanlık değerlerinin arttığını belirtmişlerdir. Genel olarak enstrümantal tekstür profil analizi tiramisu örnekleri arasındaki farkı belirlemek için yararlı olduğu düşünülmüştür.

Çizelge 2. Tiramisu örneklerinin tekstür özellikleri

Özellik	Tiramisu Örnekleri		
	Mascarpone peyniri ile yapılan	Kalaba yoğurdu ile yapılan	Labne peyniri ile yapılan
Sertlik (Firmness)	594.30 ^a	480.55 ^b	483.96 ^b
Kıvamlılık (Consistency)	11666.00 ^a	10460.48 ^b	9758.84 ^b
Yapışkanlık (Cohesiveness)	-567.44 ^c	-539.31 ^b	-425.80 ^a

a, b, c: Aynı satırda farklı harflerle gösterilen değerler birbirinden $p < 0.05$ düzeyinde farklıdır.

Tiramisu Örneklerinin Duyusal Özellikleri

Görünüş, renk, yapı, tat ve koku özelliklerinin belirlenmesi için örnekler $\pm 4^{\circ}\text{C}$ 'de 1 gün bekletildikten sonra duyu analizleri gerçekleştirilmiştir. Duyusal özelliklerin belirlenmesinde panelistler Kapadokya Üniversitesi çalışanları ve öğrencilerinden seçilmiştir. Çizelge 5 örneklerin duyu özelliklerini göstermektedir.

Tiramisu örneklerinin üretiminde farklı süt ürünleri kullanımı tat hariç diğer duyu özellikleri üzerinde istatistiksel açıdan önemli düzeyde olmadığı belirlenmiştir ($p > 0.05$). Kalaba yoğurdu ile yapılan tiramisu örnekleri görünüş, renk ve tat özelliklerinde en yüksek değerleri alırken, mascarpone peyniri ile yapılan tiramisu örnekleri tat ve koku özelliklerinde en yüksek değerleri almıştır. Bütün özelliklerde en düşük değeri labne peyniriyle yapılan tiramisu örnekleri almıştır. Genel toplama bakıldığında en yüksek değeri mascarpone peyniri ile yapılan tiramisu örneği alırken bunu sırasıyla Kalaba yoğurduyla yapılan tiramisu ve labne peyniriyle yapılan tiramisu örnekleri takip etmiştir. Duyusal özelliklere göre Tiramisu yapımında Kalaba yoğurdunun kullanımı panelistlerin görüşleri de dikkate alınarak uygun bulunmuştur.

Çizelge 3. Tiramisu örneklerinin duyu özellikleri

Özellik	Tiramisu Örnekleri		
	Mascarpone peyniri ile yapılan	Kalaba yoğurdu ile yapılan	Labne peyniri ile yapılan
Nitelik, Görünüş	4.12 ^a	4.17 ^a	3.74 ^a
Renk	4.18 ^a	4.25 ^a	4.02 ^a
Yapı	4.04 ^a	4.18 ^a	4.04 ^a
Tat	4.14 ^a	3.20 ^{ab}	3.03 ^b
Koku	4.13 ^a	3.46 ^a	3.54 ^a

Genel Toplam	20.60 ^a	19.26 ^a	18.36 ^a
--------------	--------------------	--------------------	--------------------

a, b: Aynı satırda farklı harflerle gösterilen değerler birbirinden $p < 0.05$ düzeyinde farklıdır.

Sonuç

Dünya lezzetlerinde yöresel bir ürünün kullanımının o ürünün kullanım alanının ve değerinin artması sağlayacağı düşünülen çalışmamızda mascarpone peyniri, labne peyniri ve Kalaba yoğurdu kullanılarak Tiramisu yapılmıştır. Araştırmada tiramisü örneklerinin fiziksel ve duyuşsal özellikleri incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre örneklerin renk değerlerinde L^* değeri hariç farklı süt ürünleri kullanımı istatistiksel olarak önemli bulunmuştur ($p < 0.05$). Örneklerin tekstür değerleri farklı süt ürünleri kullanımından önemli düzeyde etkilenmiştir ($p < 0.05$). Duyusal özelliklerde ise farklı süt ürünleri kullanımı sadece tat özelliği yönünden önemli bulunmuştur ($p < 0.05$). Sonuç olarak yapılan analizlerle tiramisü tatlısının reçetesinde mascarpone peyniri ve labne peyniri yerine Kalaba yoğurdu kullanımının alternatif olabileceği tespit edilmiştir.

Teşekkür

Bu araştırmayı (KÜN.2019-BAGP-006) maddi olarak destekleyen Kapadokya Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Koordinatörlüğüne ve duyuşsal analizlerde yer alan panelist üyelerine teşekkür ederiz.

Kaynaklar

Akbulut N., ve Karagözlü, C. (2019). Gıda Bilimi ve Teknolojisi. Sidas Medya, 3. Baskı ISBN NO: 978-605-5267-01-8

Akpınar-Bayizit, A., Özcan, T., ve Yılmaz-Ersan, L. (2009). Milk-based traditional Turkish desserts. *Mljekarstvo*, 59(4), 349.

Anonim. (2015). Tiramisu History and Recipe, Erişim Adresi: <https://whatscookingamerica.net/History/Cakes/Tiramisu.htm> Erişim Tarihi: 02.02.2020.

Anonim. (2017). All About Tiramisu: History, Origin and Recipe, Erişim Adresi: <https://enjoyfoodwine.com/all-about-tiramisu-history-origin-recipe/> Erişim Tarihi: 02.02.2020.

Anonim. (2018). Kalaba Yoğurdu Hakkında Görüşme. Özel Görüşme (Songül Koç), 23.12.2018.

Anonim. (2019a). Tiramisu, Erişim Adresi: <https://www.lezzet.com.tr/yemek-tarifleri/tatli-tarifleri/sutlu-tatlilar/tiramisu> Erişim Tarihi: 10.10.2019

Anonim (2019b). Kupta Tiramisu, Erişim Adresi: https://www.sabah.com.tr/sofra/tarifler/pastalar/kupta_tiramisu Erişim Tarihi: 10.10.2019.

Anonim. (2019c). Tiramisu, Erişim Adresi: <https://www.pelinchef.com/2010/05/tiramisu.html> Erişim Tarihi: 10.10.2019.

Anonim. (2019d). Tiramisu Nasıl Yapılır? Orijinal Tiramisu Tarifi ve Kolay Tiramisu Tarifi, Erişim Adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/lezizz/tiramisu-nasil-yapilir-orijinal-tiramisu-tarifi-ve-kolay-tiramisu-tarifi-41089463> Erişim Tarihi: 10.10.2019.

Anonim. (2020). Tiramisu, Erişim Adresi: <https://en.wikipedia.org/wiki/Tiramisu> Erişim Tarihi: 02.02.2020.

Arana, I. (2012). *Physical Properties of Foods Novel Measurement Techniques and Applications*. CRC Press, Taylor & Francis Group, LLC.

Aydınoğlu-Sönmez (2019). Yağı Azaltılmış Labne Peynirinin Tekstürel Özelliklerinin Geliştirilmesi. Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gıda Mühendisliği Anabilim Dalı, 150s.

Aytaç, F. (2017). Doğal Tatlandırıcıların (Stevia ve Akçaağaç Şurubu) Sütü Tatlıların Fiziksel, Kimyasal ve Tekstürel Özellikleri Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gıda Mühendisliği Anabilim Dalı, 117s.

Buratto, T. T. (2010). *Mastering Mascarpone: What it takes to make a perfect batch of Mascarpone Cheese*. Dairy Science Department, College of Agriculture, Food and Environmental Sciences, California Polytechnic State University, San Luis Obispo, 36s.

Carluccio, A. (2002). "An Invitation To Italian Cooking, Tiramisu", Headline Book Publishing; 2nd edition, ISBN: 0747275904, 9780747275909 Erişim Adresi: <https://books.google.com.tr/books>

Cengiz, Ö. (2006). Farklı Oranlarda Lor Peyniri ve Eritme Tuzu İlavesiyle Hazırlanan Tekirdağ Peynir Helvalarının Çeşitli Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gıda Mühendisliği Anabilim Dalı, 62s.

de Almeida, J. D. S. O., Dias, C. O., Pinto, S. S., Pereira, L. C., Verruck, S., Fritzen-Freire, C. B., Amante, E.R., Prudencio, E.S., ve Amboni, R. D. (2018). Probiotic Mascarpone-Type Cheese: Characterisation and Cell Viability During Storage and Simulated Gastrointestinal Conditions. *International Journal of Dairy Technology*, 71, 195-203.

Drouet, V. (2008). "Tiramisu: So chic", Hachette Pratique, ISBN: 2012313000, 9782012313002, Erişim Adresi: <https://books.google.com.tr/books>

Esen, M.K., ve Güzeler, N. (2019). Cappadocia Region and Its Traditional Dairy Products. International Conference On Agronomy And Food Science & Technology Conference, 20-21 Haziran 2019, İstanbul, 56-68.

Hasipek, S., Aktaş, N., Sürücüoğlu, M. S., ve Akın, N. (1988). Konya Selcuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi öğrencilerinin süt ve süt ürünleri tüketim sıklığı ve bunu etkileyen faktörler. *Gıda*, 13(2), 99-106.

Kaçar, A., ve Gölge, Ö. (2014). Geleneksel Gıdaların Türk Gıda Kodeksi'ndeki Yeri. 4. Geleneksel Gıdalar Sempozyumu, 17-19 Nisan 2014, Adana, 61-64.

Kahyaoglu, T., Kaya, S., ve Kaya, A. (2005). Effects of Fat Reduction and Curd Dipping Temperature on Viscoelasticity, Texture and Appearance of Gaziantep Cheese. *Food Science and Technology International*, 11(3), 191-198.

Karaca, O. B. (2016). Geleneksel Peynirlerimizin Gastronomi Turizmindeki Önemi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 17-39.

Karaca, O. B., ve Karacaoğlu, S. (2016). Kültür, Din ve Yemek Etkileşimi Çerçevesinde Arap Mutfağının Kavramsal Olarak İncelenmesi: Adana İli Örneği. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 561-584.

Lee, M. R., ve Lee, W. J. (2009). The Role of Ca Equilibrium on The Functional Properties of Cheese: A Review. *Food Science of Animal Resources*, 29(5), 545-549.

Leon, K., Mery, D., Pedreschi, F. ve Leon, J. (2006). Color Measurement in L* a * b* Units from RGB Digital Images. *Food Research International*, 39:1084-1091.

Öksüztepe, G., Güran, H., ve İncili, G. (2013). Elazığ'da satışa sunulan bazı sütlü tatlıların mikrobiyolojik kalitesi. *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi*, 27, 19-24.

Röhrle FT, Moloney AP, Osorio MT, Luciano G, Priolo A, Caplan P, Monahan FJ (2011). Carotenoid, Colour and Reflectance Measurements in Bovine Adipose Tissue to Discriminate Between Beef from Different Feeding System. *Meat Science*, 88, 347-353.

Seçim, Y. (2017). İnek, Koyun ve Keçi Peynirleri ile Üretilen Höşmerim, Künefe ve Peynir Helvasının Bazı Kalite Kriterleri. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Besin Hijyeni ve Teknolojisi Anabilim Dalı, 88s.

Uçan, F., ve Köten, M. (2014). Elazığ'dan Bir Lezzet: "Sırın". 4. Geleneksel Gıdalar Sempozyumu, 17-19 Nisan 2014, Adana, 128-130.

Ünal, D. (2011). Farklı Oranlarda Laktitol ve Sakkaroz İlavesiyle Hazırlanan Tekidağ Peynir Helvalarının Bazı Özelliklerinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Gıda mühendisliği Anabilim Dalı, Tekirdağ.

Wilbur, T. (2006). *Top Secret Restaurant Recipes 2*. Penguin Publishing Group. p. 234. ISBN 978-1-101-04213-7.

Yazici, F., ve Akgun, A. (2004). Effect of Some Protein Based Fat Replacers on Physical, Chemical, Textural, and Sensory Properties Of Strained Yoghurt. *Journal of Food Engineering*, 62(3), 245-254.

Yerlikaya, O., Akan, E., ve Kınık, Ö. (2014). Geleneksel Süt Ürünlerinde Mikrobiyal Güvenliğin Sağlanması. 4. Geleneksel Gıdalar Sempozyumu, 17-19 Nisan 2014, Adana, 22-26.

Zade, S. B., ve Ghosh, B.C. (2016). Mascarpone cheese—a butter substitute. *Indian Journal of Dairy Science*, 69(2).

Termal İşlemin Mısır Saplarından Üretilen Biyo-kompozitlerin Boyut Stabilitesi Üzerine Etkisi

Gökhan YILMAZ¹ Prof. Dr. Ümit BÜYÜKSARI²

¹ Düzce Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Endüstri Mühendisliği, Düzce, Türkiye,
gokhany06g@gmail.com

² Düzce Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Endüstri Mühendisliği, Düzce, Türkiye,
umitbuyuksari@duzce.edu.tr

Özet

Türkiye’de ve dünyada azalan orman kaynaklarına karşılık tarımsal atıkların biyo-kompozit üretiminde kullanılması giderek önem kazanmaktadır. Türkiye tarımsal atık potansiyeli bakımından dünyanın önde gelen ülkelerin arasında yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı mısır saplarının biyo-kompozit üretiminde kullanım imkanlarının artırılması için boyut stabilitesinin termal işlem uygulaması ile iyileştirilmesidir. Bu amaçla mısır sapları belli boyutlarda un haline getirilerek farklı sıcaklık (140 C, 160 C ve 180 C) ve sürelerde (20 ve 40 dakika) termal işlem uygulanmış ve biyo-kompozit üretimi yapılmıştır. Biyo-kompozit üretiminde % 50 plastik (polipropilen (PP)) ve % 50 mısır sapı unu kullanılmıştır. PP/ mısır sapı unu karışımının ara yüzeylerinde bağlayıcı etkiyi sağlamak amacıyla % 3 oranında maleik anhidrit polipropilen (MAPP) kullanılmıştır. Termal işlem uygulanmış ve uygulanmamış mısır sapı unu etüvde kurtulmuş ve vidalı extruder kullanılarak plastikle karıştırılarak pelet haline getirilmiştir. Üretilen peletlerden sıcak pres kullanılarak kompozit levha üretimi yapılmıştır. Kompozit levhalardan su alma ve kalınlık artımı değerlerinin ölçümü için her gruptan 10’ar adet deney örneği hazırlanmış ve bu örneklerde 2 saat, 24 saat, 48 saat, 72 saat ve 1 hafta su alma ve kalınlık artımı değerleri ölçülmüştür. Kontrol grubu (termal işlem uygulanmamış) kompozitlerde 2 saat, 24 saat, 48 saat, 72 saat ve 1 hafta su alma değerleri sırasıyla % 0,50, % 2,12, %3,3, % 4,05 ve % 6,90 olarak bulunmuştur. Termal işlem uygulanmış kompozitlerin kalınlık artımı değerlerinde % 35’e varan oranlarda iyileşme sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Termal işlem, Boyut stabilitesi, Bio-kompozit, Mısır sapı, Polipropilen

Abstract

Agricultural wastes are becoming increasingly important in the manufacture of bio-composites in Turkey and in the world. Turkey is among the world’s leading country in terms of agricultural waste potential. The aim of this study is to improve the dimensional stability and increase usage possibility of

the bio-composites produced from corn stalks. The thermal treatment at different temperatures and times were applied to corn stalk flour and bio-composites were produced from %50 polypropilen and % 50 corn stalks. MAPP (Maleic anhydride polypropylene) for polypropylene mixtures will be used at a rate of 3% in order to provide the bonding effect on the interface of polymer/corn stalks flour mixtures. The untreated and thermally treated corn stalks were dried in an oven and pellets were produced in a twin-screw extruder. Composite panels were pressed using a hot press from these pellets. 10 test specimens for each groups were cut and 2-h, 24-h, 48-h, 72-h, and 1 week thickness swelling and water absorption values were determined. The thickness swelling values of control group (non-treated) were 0.50%, 2.12%, 3.3%, 4.05%, and 6.90% for 2-h, 24-h, 48-h, 72-h, and 1 week immersion times, respectively. The thermal treatment at 180 C for 10 and 20 min were improved the thickness swelling values of the bio-composites

Keywords: Thermal treatment, Dimensional stability, Bio-composites, Corn stalk, Polypropylene

1. GİRİŞ

Odun Plastik Kompozitleri (OPK) lignoselülozik malzeme ile plastiklerin karıştırılması sonucunda oluşan kompozitlere verilen genel bir isimdir. Odun unlarının termoplastik esaslı polimerler polietilen (PE), polipropilen (PP), polivinilklorür (PVC), polisitren (PS) vb. ile karıştırılmasıyla oluşan kompozit levhalara termoplastik esaslı kompozit malzemeler denilmektedir. Termoplastik esaslı kompozit üretiminde farklı türde ağaçlardan elde edilen unlar ya da lifler ile PE, PP, PVC ve PS gibi plastikler kullanılabilir. Bu termoplastikler, lignoselülozik yapıya sahip olan materyallerin bozunmasını önlemek için daha düşük sıcaklıklarda (150–220 °C) üretilebildiklerinden dolayı tercih edilmektedir (Matuana ve Heiden, 2004).

Doğal liflerden WPC üretiminde genellikle bitki lifleri kullanılmaktadır. Bitki lifleri sentetik liflere göre özgül ağırlığının, fiyatının ve işleme sırasındaki enerji sarfiyatının düşük olması, yenilenebilir ve biyolojik olarak bozunabilir olması, aşındırıcı olmaması gibi avantajlara sahiptir (Ray ve Rout, 2005). Fakat, yıllık bitkilerin daha higroskopik olması yıllık bitkiler kullanılarak üretilen OPK'ların su alma ve kalınlık artımı değerlerinin yüksek olmasına neden olmaktadır ve OPK üretiminde yıllık bitkilerin kullanılmasını sınırlandırmaktadır.

Yıllık bitkilerin OPK üretiminde kullanımı ile ilgili çok sayıda yapılmış çalışma bulunmaktadır. Çam kozalağı (Ayrılmış ve ark, 2010), zeytin fabrikası atıkları (Ayrılmış ve Büyüksarı, 2010), Hindistan cevizi (Ayrılmış ve ark, 2011a), kestane kabuğu (Kaymakçı ve Ayrılmış, 2014), ayçiçeği sapı (Kaymakçı ve ark, 2013), kendir ve keten (Lia ve Saina, 2003), buğday sapı (Mengeloglu ve Karakuş, 2012), çay fabrikası atıkları (Çavdar ve ark. 2011), mısır sapı (Karakuş ve ark, 2010), pamuk karpeli (Kaymakçı ve ark, 2008), hintkeneviri (Gassan ve Bledzki, 1997) OPK üretiminde kullanılan odun dışı lignoselülozik hammadde kaynaklarından bazılarıdır.

Bu çalışmanın amacı yıllık bitkilerin OPK üretiminde kullanılmasını sınırlandıran en önemli dezavantajlardan biri olan boyut stabilitesinin (su alma ve kalınlık artımı) iyileştirilmesi ve yıllık bitkilerin OPK üretiminde kullanılabilirliğinin artırılmasıdır. Bu amaçla mısır saplarına farklı sıcaklık ve sürelerde termal işlem uygulanmış ve üretilen OPK levhaların boyut stabilitelerindeki değişimler ortaya konulmuştur.

2. MATERYAL ve YÖNTEM

Bu çalışmada tarımsal atık olarak fındık zurufu ve plastik olarak polipropilen ve bağlayıcı madde olarak Maleik anhidrit polipropilen kullanılmıştır. Mısır sapları öğütücüde öğütülmüş ve sarsak elek kullanılarak ayrılmıştır. OPK üretiminde 20 mesh'lik elekten geçip 60 mesh boyutundaki eleğin üzerinde mısır sapı unu kullanılmıştır. Elenen mısır sapı unlarının bir kısmı termal işlem uygulanmamış gruplar için ayrılmış, diğer kısım mısır sapı unlarına laboratuvar şartlarında etüv kullanılarak 3 farklı sıcaklık (140, 160 ve 180 °C) ve 2 farklı sürede (20 ve 40 dakika) termal işlem uygulanmıştır. Çalışma planı Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Çalışma planı

Grup	İşlem Türü	Isıl İşlem Sıcaklığı	Isıl İşlem Süresi	Plastik Oranı	Yıllık Bitki Oranı	Bağlayıcı madde (MAPP) oranı
A	-	-	-	100	-	-
B	-	-	-	50	50	-
C	-	-	-	47	50	3
D	Isıl İşlem	140	20	50	50	-
E	Isıl İşlem	140	40	50	50	-
F	Isıl İşlem	160	20	50	50	-
G	Isıl İşlem	160	40	50	50	-
H	Isıl İşlem	180	20	50	50	-
I	Isıl İşlem	180	40	50	50	-
J	Isıl İşlem	180	20	47	50	3

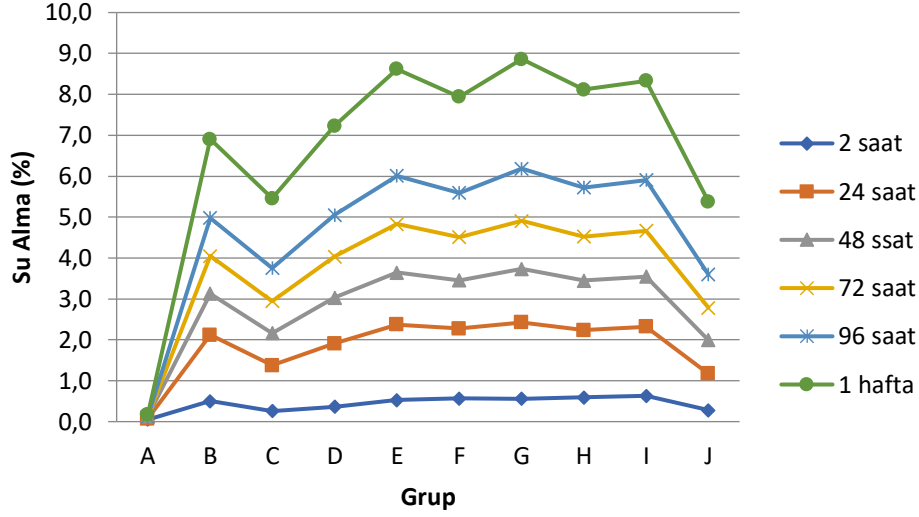
PP, mısır sapı unu ve MAPP karışımları çift vidalı ekstrüder kullanılarak yapılmıştır. Ekstruderin çalışma sıcaklığı 185 °C sıcaklığa ayarlanmıştır. Besleme haznesi çıkış hızı ve vida hızı 7 m/dk olarak ayarlanmıştır. Sıcak presleme işlemleri, 10 dakikalık ön ısıtma sonrasında 200 °C sıcaklık ve 80 bar basınçta yapılmıştır.

Üretilen OPK'lardan ASTM D 570 göre 50x50 mm ebadında 4 mm kalınlığında her bir gruptan en az 10 adet olmak üzere kalınlığına şişme ve su alma örneği hazırlanmıştır. 2, 24, 48, 72, 96 saat ve 1 hafta su alma ve kalınlık artımı değerleri ölçülmüştür.

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

3.1. Su Alma

Üretilen kompozitlerin su alma değerlerine ait grafik Şekil 1' de verilmiştir.

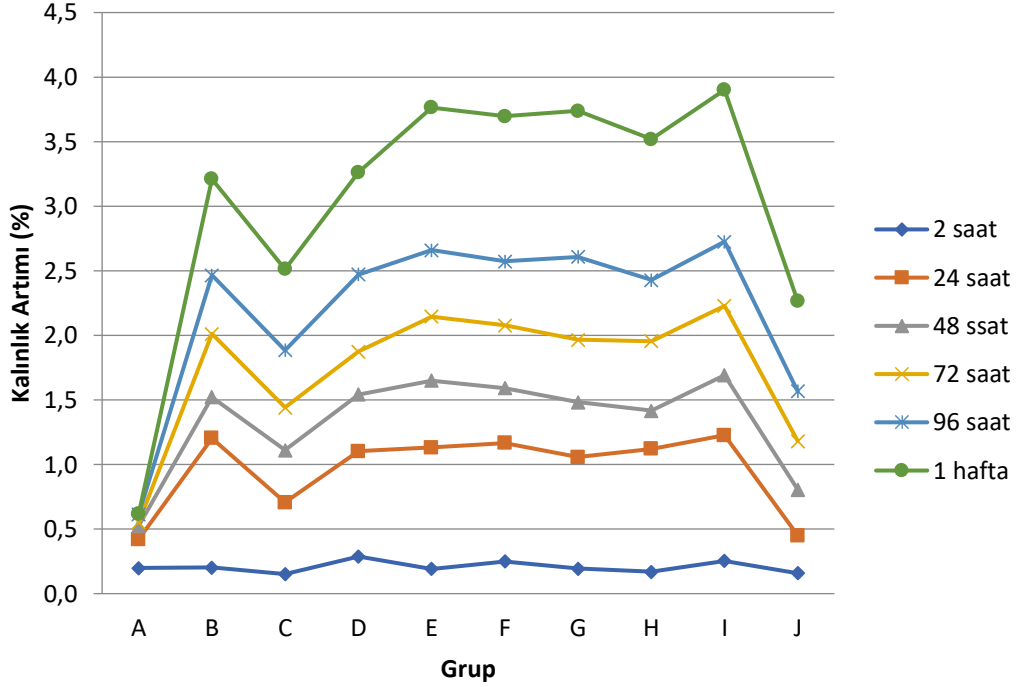
Şekil1. Kompozit levhaların su alma grafiği

Termal işlem uygulanmamış ve uygulanmış mısır sapı kullanılarak üretilen kompozitlerin 2 saat, 24 saat, 48 saat, 72 saat, 96 saat ve 1 hafta su alma değerleri %100 PP içeren kompozitlerle karşılaştırıldığında daha yüksek bulunmuştur. 140 C’de 20 dakika süre ile termal işlem uygulanmış mısır sapı içeren kompozitlerin 2 saat su alma değerleri termal işlem uygulanmamış mısır sapı içeren kompozitlere (B grubu) göre daha düşük bulunmuştur.

Termal işlem uygulaması sonucunda bazı grupların su alma değerlerinde iyileşmeler gözlenmiştir. Birinci ve ark. (2016) ısıtma işlemi görmüş Uludağ Göknaarı odunu ununu içeren OPK’ların 24 saat, 1 hafta ve 28 gün su alma değerlerinin ısıtma işlemi görmemiş gruba göre daha düşük olduğunu ve ısıtma işleminin su alma değerlerini iyileştirdiğini bulmuştur. Benzer şekilde Ayrılmış ve ark. (2011b) ısıtma işleminin OPK’ların su alma değerlerinde önemli azalmalara neden olduğunu belirtmektedir.

3.2. Kalınlık Artımı

Üretilen kompozitlerin kalınlık artımı değerlerine ait grafik Şekil 2’ de verilmiştir.

Şekil 2. Kompozit levhaların kalınlık artımı grafiği

Termal işlem uygulaması sonucunda bazı grupların kalınlık artımı değerlerinde azalmalar gözlenmiştir. Benzer sonuçlar daha önceki çalışmalarda da bulunmuştur (Birinci ve ark. 2016, Ayrılmış ve ark. 2011b). Ayrılmış ve ark. (2011b) 180 C’de 40 dakika işlem görmüş OPK’ların kalınlık artımı değerinin kontrol grubuna göre % 60 daha düşük olduğunu bulmuşlardır.

4. SONUÇ

Termal işlem uygulanmış mısır saplarından üretilen kompozitlerin su alma değerleri termal işlem süresinin artması ile artmaktadır. Termal işlem sıcaklığı artışının su alma değerleri üzerine önemli derecede azaltıcı etkisi olmamıştır. 140 C’de 20 dakika süre ile termal işlem uygulanmış mısır sapı içeren kompozitlerin su alma değerleri termal işlem uygulanmamış mısır sapı içeren kompozitlere göre daha düşük bulunmuştur. MAPP kullanımı termal işlem uygulanmış ve uygulanmamış mısır sapı içeren kompozitlerde su alma değerlerini iyileştirmiştir.

Kalınlık artımı değerleri bakımından termal işlem uygulamasının iyileştirici etkisi su alma değerlerinden daha olumlu sonuçlar vermiştir. Termal işlem görmüş mısır saplarında üretilen kompozitlerin özellikle 2 ve 24 saat kalınlık artımı değerleri termal işlem uygulanmamış mısır sapı içeren kompozitlere göre daha düşüktür. MAPP kullanımı termal işlem uygulanmış ve uygulanmamış mısır sapı içeren kompozitlerde kalınlık artımı değerlerini iyileştirmiştir.

KAYNAKLAR

Ayrılmış, N., Buyuksari, U., Dundar, T. 2010. Waste Pine Cones as a Source of Reinforcing Fillers for Thermoplastic Composites, Journal of Applied Polymer Science 117:2324-2330.

- Ayrılmış, N., Büyüksarı, U. 2010. Utilization of olive mill sludge in manufacture of lignocellulosic/polypropylene composite. *Journal of Materials Science*, 45(5):1336-1342.
- Ayrılmış, N, Jarusombuti, S., Fueangvivat, V., Bauchongkol, P.,White, R.H. 2011a. Coir fiber reinforced polypropylene composite panel for automotive interior applications. *Fibers and Polymers* 12(7):919-926.
- Ayrılmış, N., Jarusombuti, S., Fueangvivat, V., Bauchongkol, P. 2011b. Effect of thermal-treatment of wood fibres on properties of flat-pressed wood plastic composites. *Polym Degrad Stabil* 96:818-822.
- Birinci, E., Kaymakçı, A., Türker, D., Ayrılmış, A. 2016. Effect of Heat-Treatment on Some Properties of Wood Plastic Composites, *International Forestry Symposium*, 838-838, December 2016, Kastamonu/TURKEY.
- Çavdar, A.D., Kalaycıoğlu, H., Mengeloğlu, F. 2011. Tea mill waste filled thermoplastic composites: the effects of plastic type and fiber loading, *Journal of Reinforced Plastics and Composites* pp: 1-12.
- Gassan, J., Bledzki, A. K. 1997. Influence of Fiber-Surface Treatment on The Mechanical Properties of Jute-Polypropylene Composites, *Composites - Part A: Applied Science and Manufacturing*, 28 (12): 1001-1005.
- Karakuş, K., Güleç, T., Kaymakçı, A., Mengeloğlu, F., 2010. Mısır Sapı Unlarının Dolgu Maddesi Olarak Polimer Kompozit Üretiminde Değerlendirilmesi, *Ambalaj, Plastik, Gıda, Makine, Kalıp, Otomasyon Teknolojileri Dergisi (AP Ambalaj Plastik)*, Sayı:42, ISSN:1305-6646, pp:46-50.
- Kaymakçı, A., Ayrılmış, N. 2014. Waste chestnut shell as a source of reinforcing fillers for polypropylene composites, *Journal of Thermoplastic Composite Materials*, 27(8): 1054-1064.
- Kaymakçı, A., Ayrılmış, N., Özdemir, F., Güleç, T. 2013. Utilization of Sunflower Stalk in Manufacture of Thermoplastic Composite, *Journal of Polymers and The Environment*, 21(4): 1135-1142.
- Kaymakçı, A., Güleç, T., Karakuş, K., Kayış, S., Mengeloğlu, F. 2008. Pamuk Karpeli ve Yüksek Yoğunluklu Polietilenin Polimer Kompozit Üretiminde Değerlendirilmesi, *I. Ulusal Batı Karadeniz Ormancılık Kongresi*, 5-7 Kasım 2009, s. 273-277, Bartın.
- Lia, H, Saina, M.M. 2003. High Stiffness Natural Fiber-Reinforced Hybrid Polypropylene Composites, *Polymer-Plastics Technology and Engineering*, 42(5):853-862.
- Matuana, L.M., Heiden, P.A., 2004. Wood Composites, *Encyclopedia of Polymer Science and Technology*, 12: 521-546.
- Mengeloğlu, F. Karakuş, K. 2012. Mechanical properties of injection-molded foamed wheat straw filled

HDPE biocomposites: The effects of filler loading and coupling agent contents. *BioRes.* 7(3), 3293-3305.

Ray, D., Rout, J. 2005. Thermoset Biocomposites, In: Natural Fibers, Biopolymers, and Biocomposites Mohanty, 291-345, Boca Raton.

Kayseri, Efkere Surp Stephanos Kilisesi Mimari ve Strüktürel Değerlendirmesi

Prof. Dr.Gonca BÜYÜKMIHÇI

Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Kayseri, Türkiye

goncabm@gmail.com

Öğr. Gör. Tuğçe ÇETİNKAYA KENCER

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Avanos Meslek Yüksek Okulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, Nevşehir, Türkiye

cetinkayatugcee@gmail.com

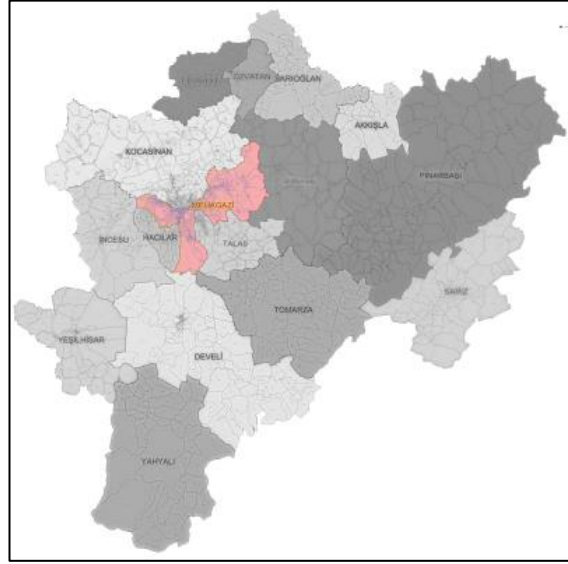
Özet

Tarihi yapılar ve çevreler, inşa edildikleri dönemin yaşam biçiminin mekâna yansması ile ortaya çıkmış, döneminin strüktürel sistemi, mimari özelliklerinin ifadesini günümüze aktaran bir belge olması açısından önemli bir noktada yer almaktadır. Anadolu kiliseleri ise, çoğunluğu Müslüman olan bir coğrafyanın çok katmanlı ve kültürlü birikiminin ifadesi olarak mimari ve kültürel zenginliği temsil eden önemli bir yapı grubudur. Tarihi yapılar içerisinde, ibadet yapıları toplumsal yaşamın ve hafızanın önemli bir parçasını oluşturan dini inançların fiziksel mekâna yansması ile diğer tüm yapılardan farklılaşan özel bir toplumsal bağ kurmaktadır. Bu yapı grubu içerisinde Kayseri ili, Melikgazi ilçesi, Efkere (Bahçeli) Mahallesiinde yer alan Surp Stephanos Kilisesi Konumu, plan özellikleri, strüktürel yapısı, bezeme sistemi, ikonografik özellikleri ile önemli bir yapıdır. Özgün özelliklerini koruyarak günümüze ulaşmayı başarmış özel bir yapı tanımlayan Surp Stephanos Kilisesi kentsel, mimari ve bezeme özellikleri açısından bölgedeki diğer kiliselerden ayrılmaktadır. Efkere Surp Stephanos Kilisesinin önemli bir kentsel koruma nesnesi olarak tanımlanması ve tanıtılması bu bildirinin amacını oluşturmaktadır.

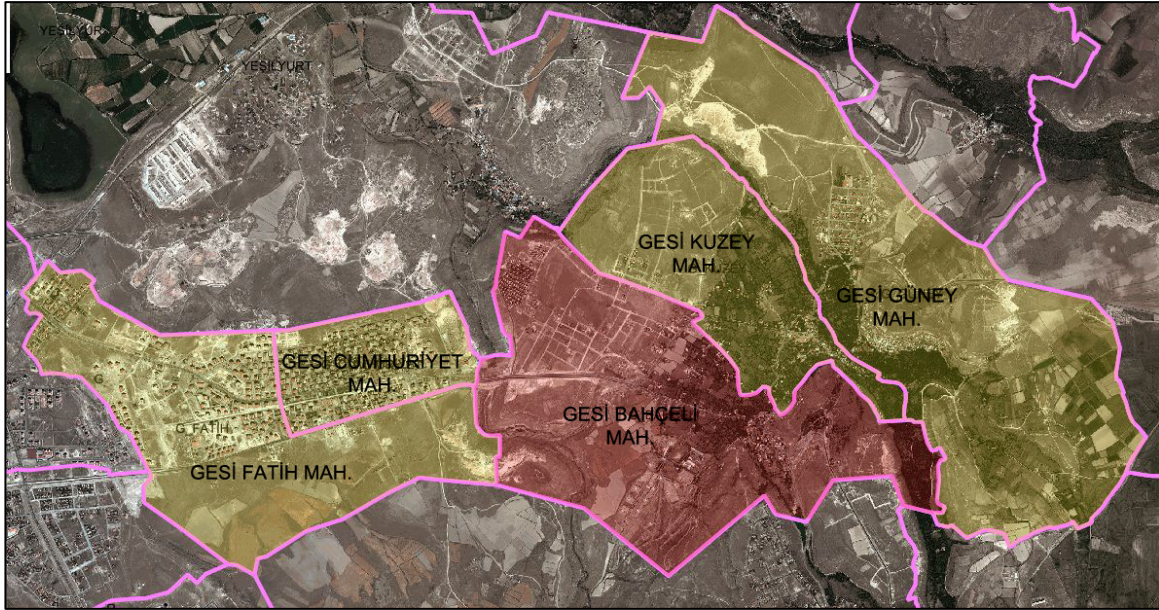
Anahtar Kelime; Efkere, Kilise, Surp Stephanos, strüktür, kilise mimari.

Gesi ve Efkere Yerleşim ve Konum Özellikleri

Kayseri şehir merkezinin kuzeydoğusunda 18 km uzaklıkta bulunan Gesi, merkez ilçe olan Melikgazi' ye bağlıdır. Gesi' nin tarihinin Neolitik Çağa uzandığı tahmin edilmektedir (Beştaş, 2006). Gesi, Kuzey, Güney, Fatih, Cumhuriyet ve Bahçeli (Efkere) olmak üzere beş mahalleden oluşmaktadır. Çalışmanın konusu olan Surp Stephanos Kilisesi Efkere mahallesinde yer almaktadır.

Şekil 1: Kayseri ili Melikgazi İlçesi (Anonimus, 2019a)

Şekil 2: Gese Mahalleleri (Anonimus, 2019b)

Efkere, günümüzdeki adıyla Bahçeli Mahallesi Kayseri şehir merkezine 16 km uzaklıkta Darsiyak Suyunun oluşturduğu vadinin yamaçlarında konumlanan küçük bir yerleşim birimidir. Geçmişte Ermeni ve Türklerin, bir arada yaşadıkları çok katmanlı kültürel dokuya sahip olan Efkere' nin temel geçim kaynakları tarım, hayvancılık ve demirciliktir (Köker, 2013).

Cömert Gese Vadisi isimli çalışmada; 1831 yılı nüfus sayımı kayıtlarına ulaşamadığını, ancak “Karye-i Efkere Millet-i Ermeniyan” 1256/1840 senesi nüfus sayımına göre Ermeni nüfusun Türk nüfusunun dört katı olduğunu belirtirken, 1875 yılı nüfus sayımında yaklaşık beş katı olduğunu ifade etmiştir. Cömert; Aynı çalışmada KAYTAM arşivinde bulunan 183 numaralı 1872 tarihli “Emlak

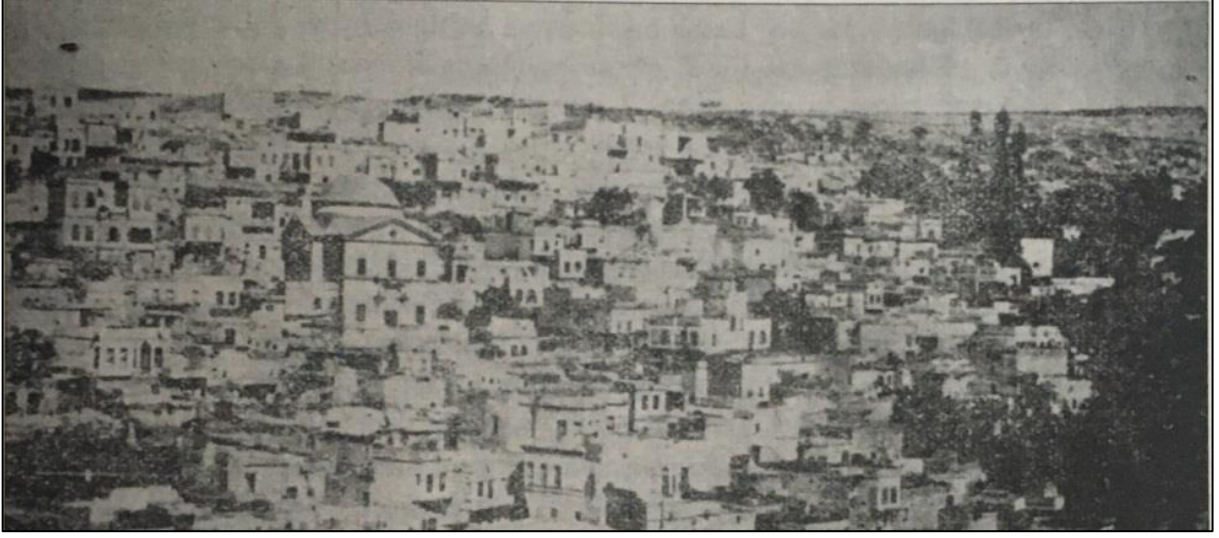
Defteri” ne göre Surp Stephanos Kilisesi’nin Han Mahallesi, Kilise Sokağı’ nda bulunduğunu belirtmiştir (Cömert H. , 2010).

Efkere’ nin Ermeniler için önemli bir merkez olmasının nedeni yakınlarında yer alan Hıristiyanlar için önemli bir hac merkezi olan Surp Garabed Manastır’dır. Manastır aynı zamanda çok sayıda el yazması eser barındıran bir kütüphane olması özelliği ile de döneminin önemli bir eğitim merkezidir (Köker, 2013). Literatürde adı geçen Surp Garabed Manastır’ı günümüze ulaşmamıştır.

Şekil 3: Surp Garabed Manastır (Köker, 2013)

Efkere geleneksel yerleşim dokusu; yamaca yaslanmış arazi eğimini iyi kullanan farklı kotları birbirine bağlayan yolların küçük meydancıklar tanımlayarak birbirine eklemlediği organik yerleşim düzenine sahiptir. Bu geleneksel doku içerisinde meydancıklarda tanımlayıcı eleman olarak çeşitli mimari yapılar/öğeler bulunmaktadır. Kentsel düzeni oluşturan yapılarda yerel malzeme olan taş ve ahşap kullanımı yerleşim yerinin kimliğini belirlemektedir. Efkere, geleneksel yerleşim dokusunu günümüzde büyük oranda yitirmiş, var olan yapıların büyük bir çoğunluğu kullanım dışı kalarak yıpranmış, kullanılmaya devam edenler ise bilinçsiz müdahaleler ile ağır hasarlar almıştır. Yerleşim bugün Şekil 4’ te görülen 1915 tarihli fotoğrafta yoğun dokusunu kaybetmiş Şekil 5’ te görüldüğü gibi kırsal bir yerleşim haline dönüşmüştür.

Şekil 4: Efkere Genel Yerleşim dokusu (Paboudjian & Kévorkian, 2012), (Köker, 2013)

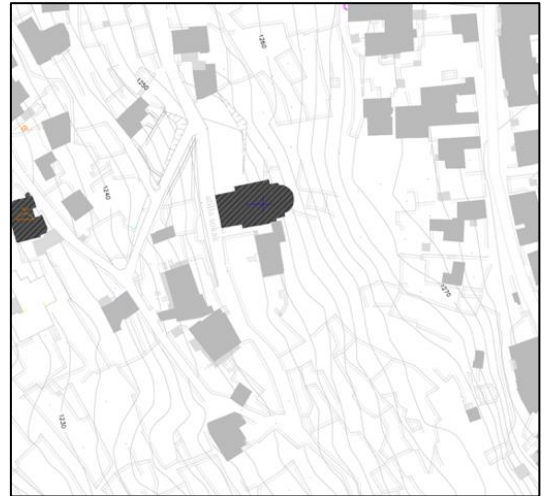

Şekil 5: Efkere' nin günümüzdeki yerleşim dokusu (Orijinal, 2019)

Kilise, Gesi Efkere (Bahçeli) Mahallesinde Atilla Sokak ta konumlanmaktadır.

Şekil 6: Kilisenin Araziye Konumlanışı
(Anonimus, 2019c)

Şekil 8: Kilisenin arazide konumlanışı 2
(Melikgazi belediyesi arşivi, 2020)

Geçmişin yoğun yerleşim dokusu içerisinde silueti etkileyen en önemli yapı olarak öne çıkan Surp Stephanos kilisesi, günümüzde yapı yoğunluğunu kaybeden ancak peyzajla bütünlenen doku içerisinde de etkinliğini hissettiren en önemli yapı olarak dikkat çekmektedir.

Şekil 9:Geçmişte ve günümüzde Efkerde Surp Stephanos Kilisesinin bulunduğu dokuda geleneksel yerleşim dokusunda yapılar azalmış yerini doğal bitki örtüsü almıştır (Anonimus, 2019d)

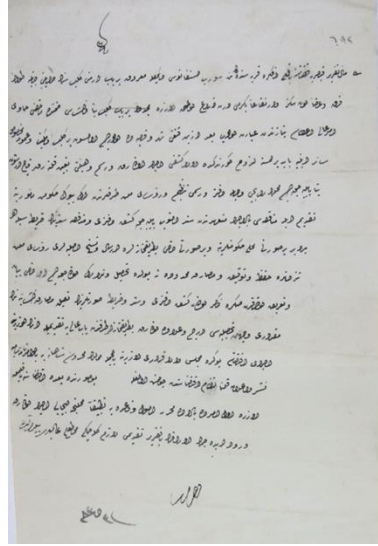
Surp Stephanos Kilisesi Tarihçesi

Efkere Surp Stephanos Kilisesinin yapım tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte literatürde kiliseye yönelik farklı yorumlara rastlanmaktadır.

İlter; kilisenin 1835’ de yörede büyük hasarlara neden olan depremden sonra inşa edilmiş olduğunu, 19. yy’ ın ortalarına tarihlenebileceğini belirtirken (İlter, 1982),

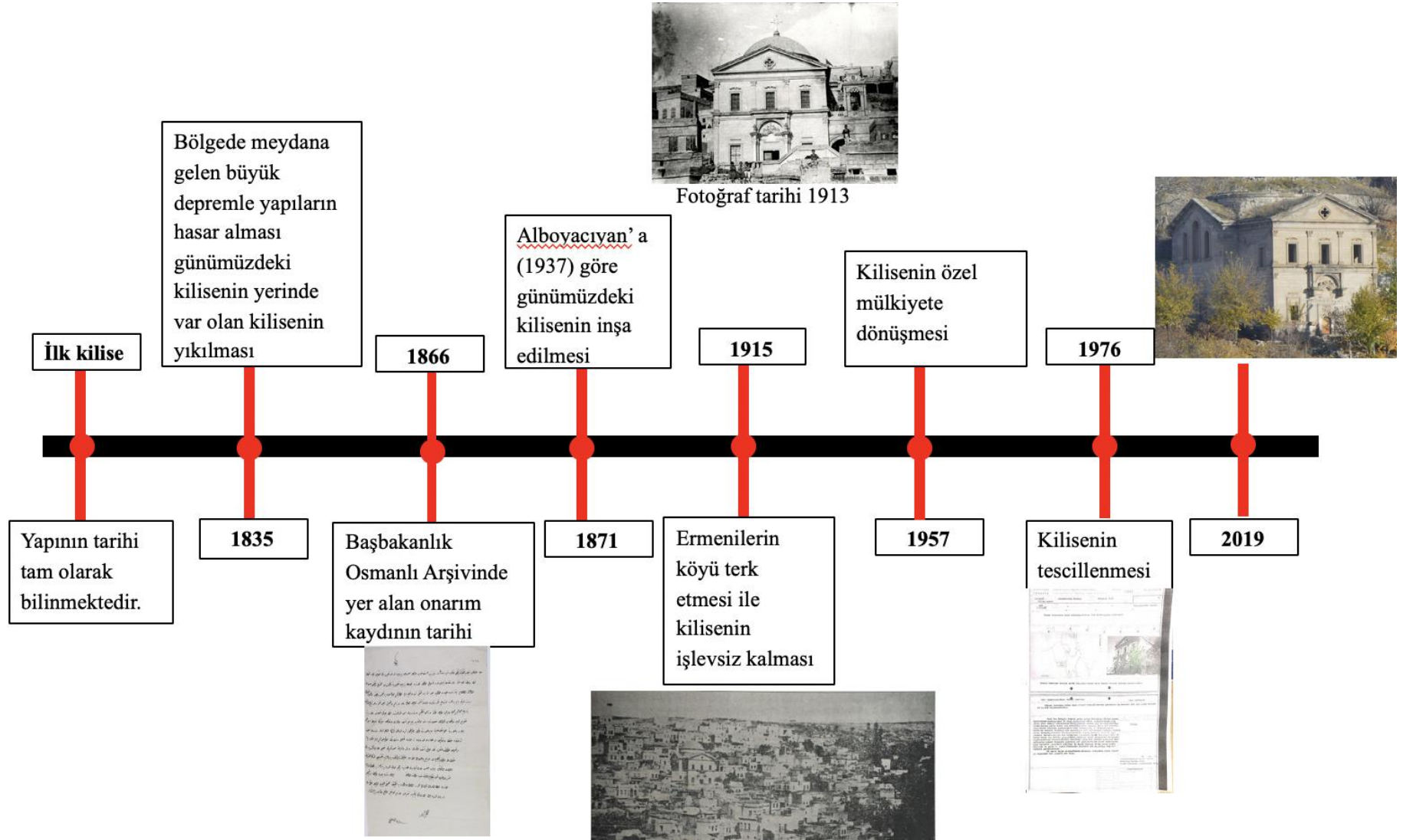
Alboyacıyan; yapıyı 1871’ e tarihlemektedir (Alboyacıyan, 1937).

Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Kayseri’deki Ermeni Kiliselerinin Onarımları isimli çalışmasında Aydın; “Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde bulunan 17 Haziran 1866 tarihli onarım kaydından 30 m uzunluğunda, 13,5 m genişliğinde ve 18 m yüksekliğindeki kilisenin yeniden inşası için ruhsat talep edildiği öğrenilmektedir.” Onarıma ait belgenin devamında, kiliselerin inşa ve onarımına dair sürece ilişkin bilgiler yer aldığını belirtmektedir.(Aydın, 2018)

Şekil 10: Osmanlı Arşivinde yer alan onarım kaydı (Aydın, Osmanlı Arşivinde yer alan belge Remzi Aydın arşivinden alınmıştır., 2019)

Cemaatini kaybeden kilise işlevsiz kalmış ve köyün nüfusu oldukça azalmıştır. Kilise 1957 yılında özel mülkiyete dönüştürülmüş ve 25 yıl konut olarak kullanılmıştır. 1976 yılında tescillenen yapı günümüzde özel mülkiyette olan herhangi bir işlevle kullanılmamaktadır (KKVKBK Müdürlüğü arşivinden alınan tescil fişi, 2020).

Şekil 11: Efkere Surp Stephanos Kilisesi' nin tarihsel süreci

Mimari Özellikleri

19. yy' ın ikinci yarısına tarihlenen Surp Stephanos Kilisesi' nin plan şeması narteks, merkezi naos, vaftizhane, prothesis ve diaokonikon' dan oluşmaktadır. Kilise merkezi plan şemasına sahip olmakla birlikte naosun dışarı taşan kısımları haçvari plan şemasını çağrıştırmaktadır. Cephe özellikleri açısından bakıldığında giriş cephesi olan batı cephe Neoklasik üslup ve 19. yy' ın seçmeci üslubuna sahiptir (Hançer, 2016). Doğu cephe apsis cephesi olması nedeniyle planın yansıması olarak dairesel şekilde inşa edilmiştir ve zemin kat seviyesi toprak altında kalmaktadır. Simetrik olarak biçimlendirilen kuzey ve güney cepheler sade bir mimari üslup taşımaktadır. Bu özellikleri ile Kayseri' de yer alan 19. yy kiliselerinden günümüze ulaşan 14' ü arasında ayrılmaktadır ¹².

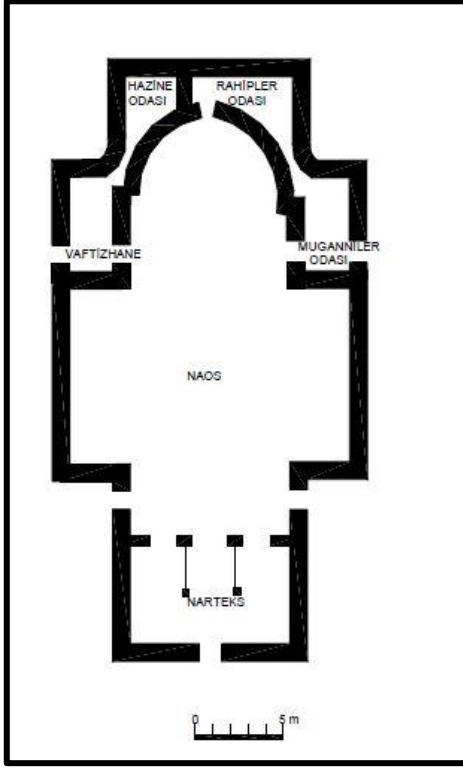
Plan Özellikleri

Doğu batı ekseninde narteks' i batıya bakacak şekilde uzanan kilise merkezi plan şemasına sahiptir. Ancak naos' un dışarı taşan kısımları haçvari plan şemasını anımsatmaktadır.

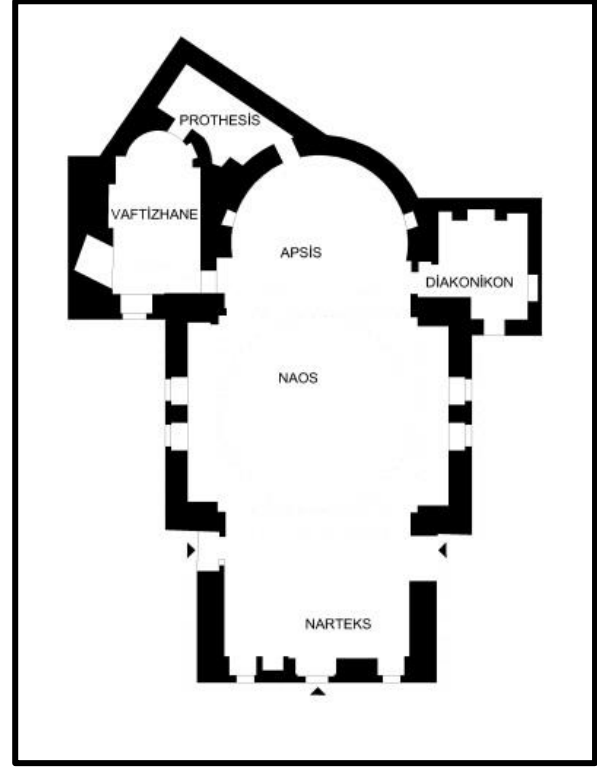
Hançer; “yapının plan şemasının İstanbul, Beşiktaş'ta bulunan Meryem Ana Kilise' sinden (Surp Asdvadzadzin Ermeni Kilisesi) alınarak uygulandığını” ifade etmiştir (Hançer, 2016). ¹³

¹² Plan tipine göre kiliselerin 11' i üç nefli, 1' i tek nefli bazilikal plan şemasına, Efkere' de yer alan çalışma konusu olan Surp Stephanos Kilisesi ise merkezi plan şemasına sahiptir. Konuya ilgili araştırma ve tablo için bakınız: Kencer Çetinkaya, T. (2018). Tarihi Çevrede Çağdaş Ek Bağlamında Germir Surp Stephanos Kilisesi Restorasyon Çalışması. Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.

¹³ Batar, tarafından Beşiktaş Meryem Ana Kilisesi' nin yapım tarihi 19. yy' ın ilk yarısı 1838 olarak belirtilmiştir. Efkere Surp Stephanos Kilisesi' nin yapımının 19. yy' ın ikinci yarısına tarihlendiği tahmin edildiğine göre bu bilginin doğru olduğu düşünülebilir.

Şekil 12: Beşiktaş Meryem Ana
Kilisesi Plan Şeması (Batar, 2007)

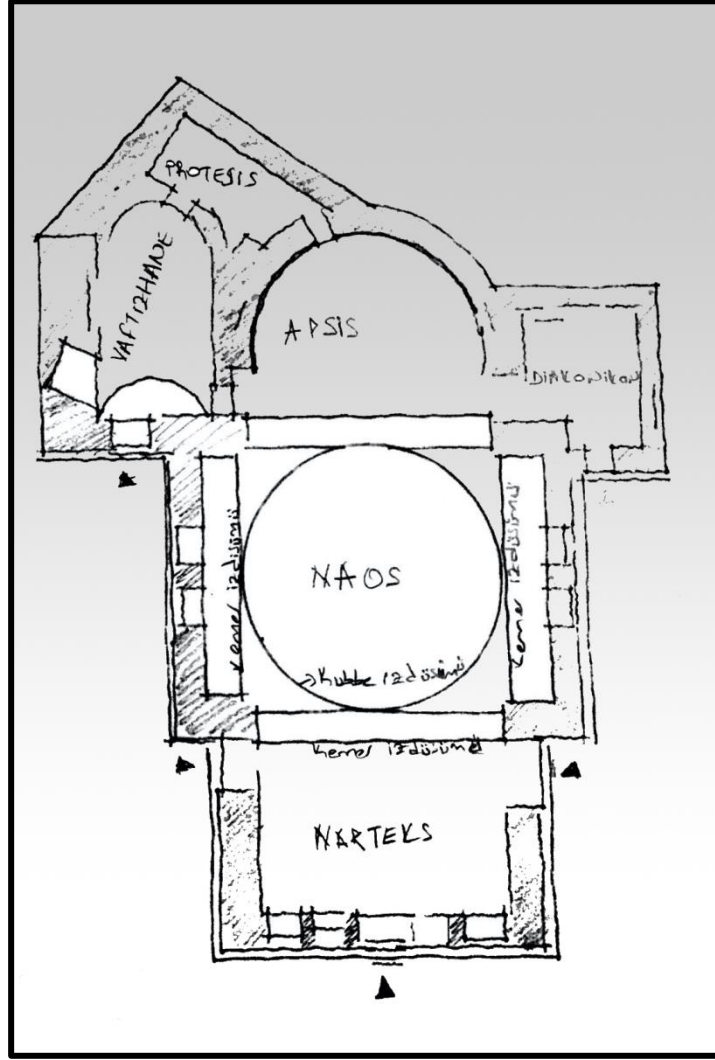

Şekil 13: Efkere Surp Stephanos
Kilisesi Plan Şeması¹⁴

Yapıya batıda konumlanan yaklaşık 9,5 x 7,5 m ölçülerindeki narteks' e batı cephede yer alan ana giriş kapısına ek olarak kuzey ve güneyde bulunan kapılardan da girilmektedir. Narteks' in üst katında günümüzde yerinde olmayan galeri katı bulunmaktadır. Narteks bölgedeki diğer kiliselerin birçoğunda yarı açık bir mekân olarak yapılandırılmışken bu kilisede kapalı bir mekân tanımlanmaktadır¹⁵. Narteks' ten hemen sonra enine dikdörtgen plan şemasına sahip tek nefli merkezi mekân olan yaklaşık 8,95 x 13 m ölçülerindeki naos' a geçilmektedir. Naos, bema ve apsisle sonlanmaktadır. Apsisin kuzeyinde yer alan vaftizhaneye geçiş burada yer almaktadır. Vaftizhane' nin batı cephesinde dışarıya açılan bir kapısı bulunmaktadır. Apsis' in hemen doğusunda bulunan geçiş prothesis' e bağlanmaktadır. Apsis' in güneyinde bulunan diakonikon'a kapıyla geçilmekte ve tıpkı vaftizhane' de olduğu gibi dışarıya açılan kapısı bulunmaktadır. Prothesis ve vaftizhane yapının yaslandığı eğimli arazinin altında konumlanmıştır.

¹⁴ Lazer metreyle kaba rölye alınmış ve plan çizimi bu yöntemle yapılmıştır.

¹⁵ Bkz. Kencer Çetinkaya, 2018.

Şekil 14: Surp Stephanos Kilisesi plan şeması (Orijinal, 2019)

Cephe Özellikleri

Bölgedeki kiliselerden farklı olarak oldukça yoğun bezeme özelliklerine sahip olan batı cephesi ana giriş olarak değerlendirilmiştir. Yatay da zemin kat, galeri katı ve üçgen alınıktan oluşan, batı cephesi düşeyde dört adet plastr ile üçe ayrılmıştır. Zemin kat seviyesinde ortada bezemeli ana giriş kapısı ve iki yanda pencereler bulunmaktadır. Giriş kapısının iki yanında yer alan dikdörtgen pencereler sade söveleri ile ana girişi kapısını vurgulamaktadır. Ana kapının kuzey ve güneyinde bulunan pencerelerin üzerinde haç işaretli rozet bulunmaktadır. Neoklasik etkili batı cephesine eşlik eden vaftizhane ve diakonikon' un giriş kapıları cephe etkisine derinlik kazandırmakta ve yerleşkenin siluet etkisinde kiliseyi öne çıkarmaktadır.

Şekil 15: Kilise Batı cephesi (Hançer, 2016)

Galeri katı seviyesinde yer alan üç adet pencere ince söveler ile çerçevelenmiştir. Batı cephesinde yer alan bütün pencerelerin üzerinde sade söveleriyle bütünleşen haç işaretli rozetler yer almaktadır. En üstte konumlanan üçgen alınlığın ortasında bulunan dört yapraklı yonca haç işaretine gönderme yapan sembolik bir öge olarak diğer imgeler ile bütünlük sağlamaktadır.

Şekil 16: Kilise Batı Cephesi Galeri Katı (Orijinal, 2019)

Kuzey ve güney cepheler simetrik olarak inşa edilmiştir. Kuzey cephe kilisenin yanında yer alan küçük meydancığa açıldığı için net bir şekilde izlenebilirken, güney cephe bitişik düzende yapılandırılan konut nedeniyle izlenememektedir. Düşeyde üç bölümden oluşan kuzey cephesinin ilk kısmını oluşturan narteks' in kuzey duvarında zemin katta bir kapı ve üst katta galeri katının penceresi bulunmaktadır. Orta kısımda öne çıkan naos' un kuzey duvarında zemin kat seviyesinde iki adet dikdörtgen pencere,

üst kat seviyesinde üç adet kemerli pencere yer almaktadır. Son kısımda ise apsisin dairesel kesiti yapının araziye gömülü olmasından kaynaklı olarak sadece üst katta algılanabilmektedir.

Şekil 17:Kilise Kuzey Cephesi (Orijinal, 2019)

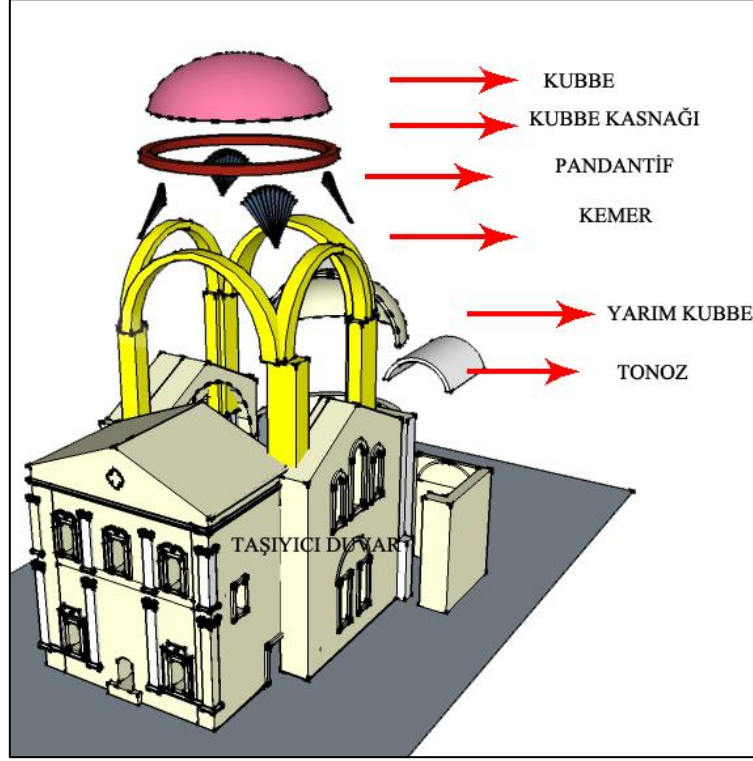
Doğu da apsis dairesel kesiti sağır cephe düzeniyle yer almaktadır.

Şekil 18:Kilise Doğu ve Güney Cephe (Orijinal, 2019)

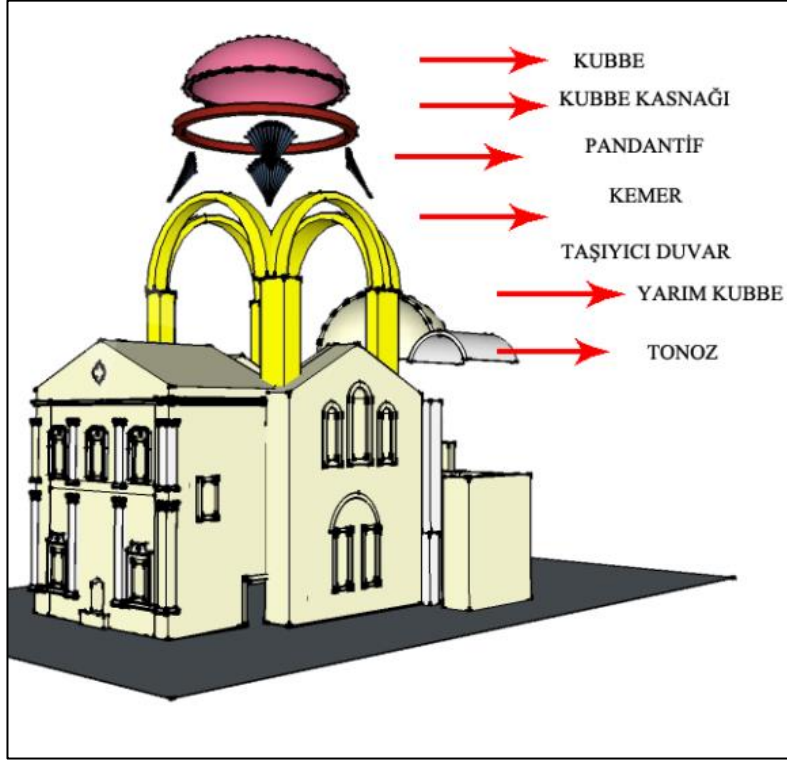
Strüktürel Sistem (Mekân –Strüktür ilişkisi)

Yığma yapım sistemi ile düzgün kesme taştan çift cidarlı olarak yanaşık duvar tekniğiyle inşa edilen kilisenin ana yapı malzemesi volkanik tüf taşıdır (Hançer, 2016). Bağlayıcı noktalarda, gergilerde ve pencere parmaklıklarında demir, iç mekân da bezeme elemanlarında alçı görülmektedir. Ahşap yapı malzemesine pendentif kaplamalarının aşındığı bölgelerde ve yıkılmış galeri katının döşeme izlerinde rastlanılmaktadır.

Şekil 19:Kilise'nin strüktürel sistem analizi 1 (Orijinal,2019)

Kilisenin ana strüktürel sistemine bakıldığında; yığma duvarlar üzerinde merkezi kubbenin geçiş elemanları ile taşındığı görülmektedir. Günümüzde yıkılmış olan merkezi kubbe açılımlara karşı kasnaklarla dengelenmektedir. Merkezi kubbeden gelen yük dikdörtgenel mekâna geçiş ögesi olan pendentifler aracılığıyla kemerlere buradan da taşıyıcı duvarlara iletilmektedir. Narteks' in üst örtüsünü oluşturan beşik tonoz çatıdan gelen yükü yığma duvarlar aracılığıyla zemine iletmektedir. Benzer şekilde apsisin yarım kubbe üst örtüsü çatıdan gelen yükü yığma duvarlara ve oradan da zemine aktarmaktadır.

Şekil 20:Kilisenin strüktürel sistem analizi (Orijinal, 2019)

Bezeme Özellikleri

Kilise cephe ve iç mekân bezemeleri açısından bölgede yer alan diğer kiliselere göre oldukça yoğun bezeme özelliklerine sahiptir. İç mekanda; narteks, naos ve apsis olmak üzere 3 alanda bezeme görülmektedir (Tablo 1). Konut olarak kullanıldığı dönemde narteks'in tahrip edilmiş olmasından kaynaklı zemin katta özgün bezeme elemanlarına rastlanılmamaktadır. Ancak bu kısımda sonradan yapılan sıvaların döküldüğü alanlarda devşirme taşlara rastlanılmıştır. Bununla birlikte narteksi örten tonozun bir kısım bezemeleri görülmektedir. Naos ve apsis'in zemin kat duvarlarının mekansal süreklilik hissi sağlayan panolarla kaplanmış olduğu görülmektedir. Naos'u zemin kat ve üst kat seviyesi olarak ayıran akantus yaprakları ve üzüm bezemeleriyle oluşturulan silme apsisde de devam etmektedir. Üst kat seviyesinde duvarlar sade bırakılmıştır. Naos'un köşelerinde, aynı zamanda taşıyıcı görev üstlenen akantus yapraklı başlıklara sahip yarım sütunlar konumlanmaktadır. Günümüzde yıkılmış olan kubbeden gelen yükü köşelerde toplayan pandantifler halen mevcuttur. Buralarda İncil' in 4 yazarı tasvir edilmektedir. Apsis üst örtüsü olan yarım kubbede haç işaretleri görülmektedir.

İÇ MEKÂN BEZEME TABLOSU

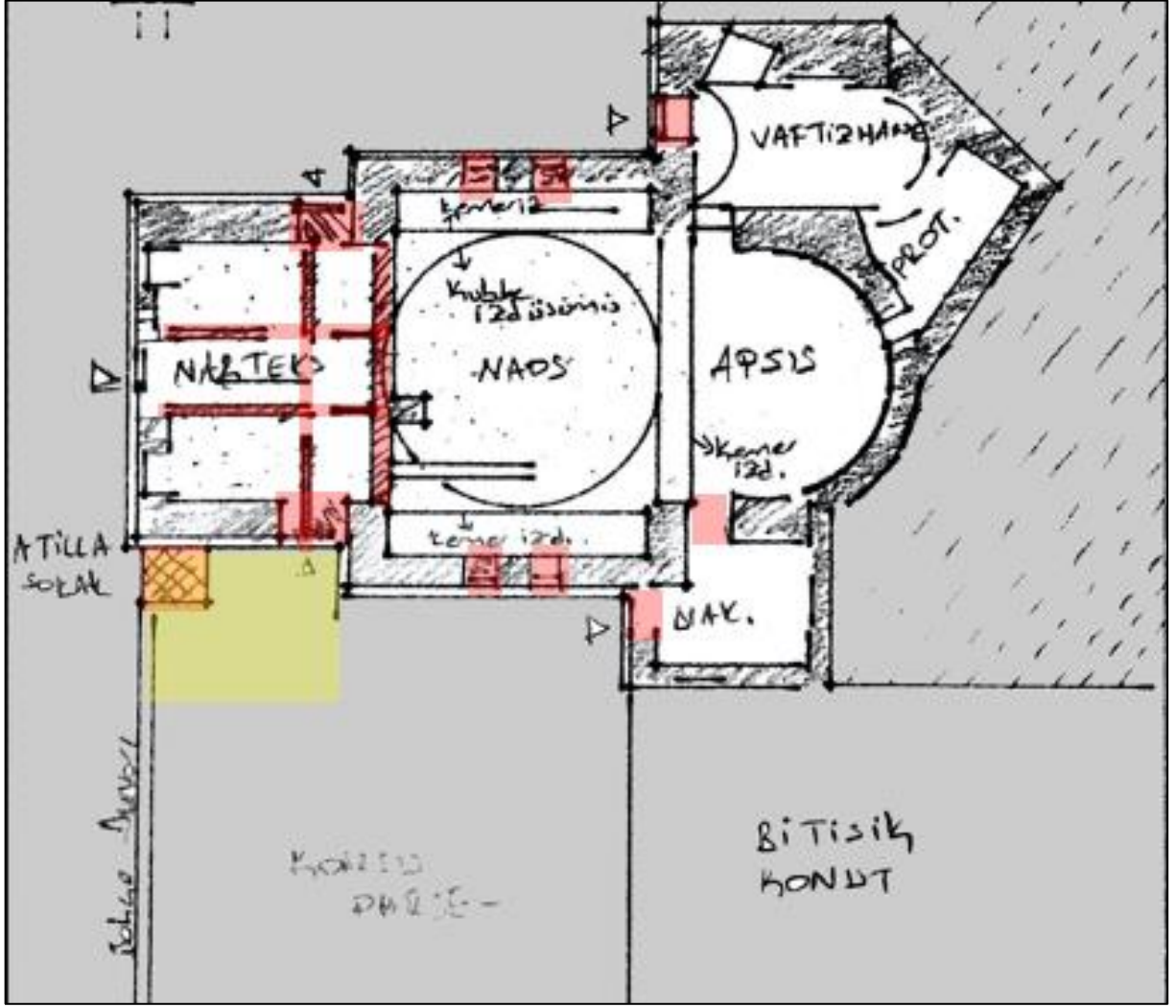
Narteks		Naos		Apsis		
Tonoz	Duvar	Pendantif	Duvar	Duvar	Yarımkübe	Silme
<p>Tonoz bezemeleri büyük oranda dökülmüştür. Bu nedenle tespit yapılamamıştır. Kubbeyi tonozla bağlayan ve kubbe kasnağını dört taraftan destekleyen kemerin altında geometrik şekilli bezemeler görülmüştür.</p>	<p>Konut olarak kullanıldığı dönemde duvarların tahrip olması nedeniyle tespit yapılamamıştır. Bununla birlikte sıvaların döküldüğü bazı alanlarda taşların üzerinde devşirme malzeme veya taşçı işareti olduğu düşünülen bazı izlere rastlanılmıştır.</p>	<p>Kubbe'den dışı dörtgenel mekâna geçişi sağlayan 4 pendantifte incilin 4 yazarı Matta, Markus, Lukas ve Yuhanna tasvir edilmiştir. Matta'nın simgesi Melek, Markus'un Aslan, Lukas'ın Oküz ve Yuhanna'nın Kartaldır. Bunlardan ikisinin kaplamaları dökülmüştür.</p>	<p>Naos'un kuzey ve güney duvarları silme ile zemin ve üst kat olarak ikiye ayrılmıştır. Zemin katta duvar dört bölme akantus yapraklı sütun kabartmaları görülmüştür. Üst kat sade üslupla oluşturulmuş, burada bulunan üç adet kemerli pencereden ortadaki yüksektir ve ince bir söveyle çerçevelemiştir.</p>	<p>Apsis duvarında naos duvarındaki ile aynı özellikleri taşıyan mekânsal bütünlüğü sağlayan bezemeler aynı şekilde devam etmiştir. Yarımdaire şeklinde olan apsisin yayının iki ucunda bulunan nisler ibadet ritüeli ile ilişkilendirilmiştir.</p>	<p>Apsis üzerini örten yarımkübe'de haç işaretleri görülmüştür. Apsis yarımkübesi ile merkezi kubbe arasında geçişi sağlayan kemer burada diğer üçüne göre daha kalın şekilde tasarlanmıştır. Bu nedenle bezemeler iki sıra halinde yerleştirilmiştir.</p>	<p>Kilisenin bütün iç mekânını dolayan alçı silme akantus yaprakları ve üzümle bezenmiş yapıyı zemin ve üst kat seviyesi olarak ikiye ayırmıştır. Akantus yaprakları bereketin, üzüm ise ibadet ritüelinde yer alan şarabın simgesi olarak temsil edilmiştir.</p>
		 				
		 				

Tablo 1: İçmekân bezeme tablosu

Bugünkü Durumu; Bozulmalar ve Ekler

Kilise inşa edildiği tarihten günümüze ulaşana dek çeşitli müdahaleler görmüştür. 1957 yılında özel mülkiyete geçmesi ile bir dönem konut olarak kullanılan yapı çeşitli değişikliklere uğramıştır. Kubbesi yıkılmış, bazı pencere ve kapılar kapatılmış, bazı kapı ve pencereler küçültülmüş, güneyde yer alan teras tamamen yıkılmış, çeşitli cephe elemanları yerinden sökülmüş, iç mekânda yer alan bezemeler iklim şartları ve vandalizm kaynaklı çeşitli hasarlar almıştır. Bu bölümde; hasarlar ve ekler plan şeması ve 1913 tarihli fotoğraf baz alınarak karşılaştırmalı olarak ifade edilmeye çalışılmıştır.

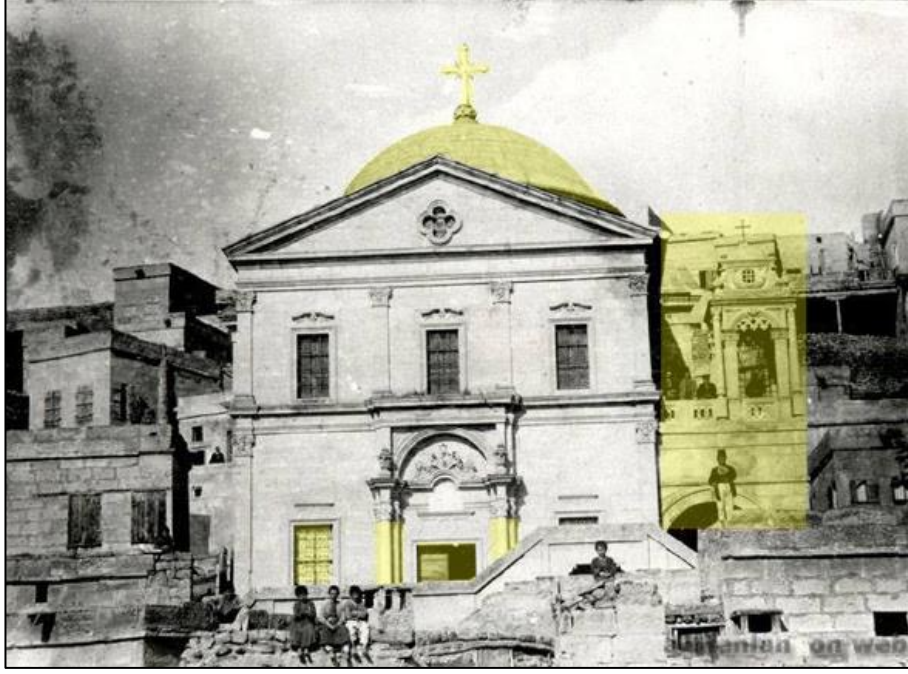
Plan şemasına göre incelendiğinde, çeşitli dönemlerde farklı işlevlerle kullanılmış olan yapının içerisine bu kullanımlara uygun çeşitli bölümler eklendiği görülmüştür. Kilisenin batıda bulunan ana giriş kapısı küçültülmüş ve özgün doğraması çıkarılarak yerine demir kapı yerleştirilmiştir. Kuzey ve güneyde bulunan kapılar ise taş duvar örülerek kapatılmıştır. Narteks' e ortada bir koridor ve yanlarında dört oda olacak şekilde duvarlar eklenmiştir. Özgün yapıda bu kısımda üst katı oluşturan döşeme izlerinden var olduğu anlaşılan galeri katı yıkılmıştır. Naos 'un kuzey ve güney cephesindeki pencerelerden zemin kat seviyesinde bulunanlar ile vaftizhane' nin dışarı açılan kapısı taş duvar örülerek kapatılmıştır. Yapıya bitişik olarak inşa edilen konutun sakinleri tarafından kullanılan diakonikon' a apsisten geçişi sağlayan kapı da aynı şekilde duvar örülerek doldurulmuştur. Yapının iç mekânında zemin naos ve apsiste tamamen toprak ve molozlarla, narteks, vaftizhane, prothesis' in zemini taş kaplanmıştır.

Şekil 21: Kilise Plan Şeması (Orijinal, 2019)

Yapının uzunca bir süredir işlevsiz kalması ve üst örtüsünün olmaması sonucu bakımsızlık ve kasıtlı tahrip ile çeşitli hasarlar meydana gelmiştir. Bütün cephelerde bitiş silmesi altında, çatının toprakla örtülmüş, üzerinin bitkilerle kaplanmış olmasına bağlı olarak su izleri ve tuzlanmalar oluşmuştur. Zeminden yükselen sular zemin kat seviyesinde de su izleri ve tuzlanmaya neden olmuştur. Bütün cephelerde yer alan silmelerde çeşitli noktalarda kırılmalar ve çatlamlar görülmektedir. Pencereerde var olması gereken demir parmaklıklar sökülmüştür.

Batı cephesinde giriş kapısını çevreleyen plastrlar sökülmüş, zemin katta yer alan ana giriş kapısı ile pencereler küçültülmüş ve bütün pencerelerin özgün doğramaları kaybolmuştur. Giriş kapısı üzerinde bulunan kitabe sökülerek yerine taş doldurulmuştur.

Şekil 22: Kilise' nin özgün batı cephesinde yıkılan kısımların tespiti (Anonimus, 2019e)

Şekil 23: Batı cephede değişikliğe uğramış kısımlar (Orijinal, 2019)

Kuzey cephede zemin kat seviyesindeki pencereler ile galeri katının penceresi taş örülerek kapatılmıştır. Narteks üst kat pencerelerinin özgün doğramaları ve parmaklıkları sökülüştür. Cephede iklimsel etkilere bağlı olarak, zeminden yükselen ve tamamen bitkilerle kaplanan çatıdan gelen su tuzlanmalara sebep olmuştur.

Şekil 24: Kuzey cephe hasarları (Orijinal, 2019)

Güney cephe, kuzey cephe ile benzer özelliklere ve bozulmalara sahiptir. Zemin kat seviyesindeki pencerelerden biri taş örülerek kapatılmış, üst kat seviyesindeki pencereler özgün doğrama ve parmaklıklarını kaybetmiştir. Çatının tamamen bitkilerle kaplanmış olmasına bağlı olarak bu cephede de su izleri meydana gelmiştir. Güney cephede kalıntısı bulunan kemer izi ile 1913 tarihli fotoğrafta yer alan çan kulesi ve önünde yer alan teras tamamen yıkılmıştır.

Şekil 25: Güney cephe yıkılan teras izleri (Orijinal, 2019)

Şekil 26: Güney cephe hasarları (Orijinal, 2019)

Apsis cephesi olan doğu cephede ise yine çatının bitkilenmesine bağlı olarak su izleri ve tuzlanmalar oluşmuştur. Bununla birlikte bu cephe büyük oranda topografyaya gömülü olduğundan sadece açıkta kalan kısımlarında doğal nedenlere bağlı olarak çeşitli hasarlar meydana gelmiştir.

şekil 27: Doğu cephe hasarları (Orijinal, 2019)

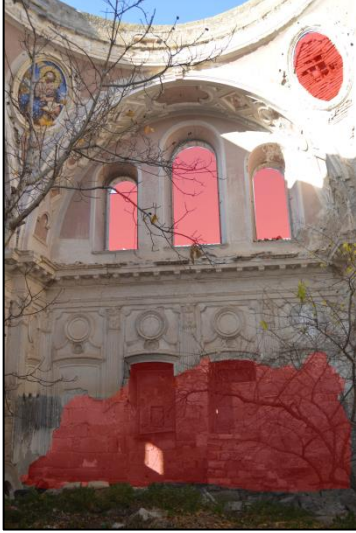
İ mekânda narteks' in üzerinde yer alan galeri katı yıkılmıştır ancak ahşap döşeme izleri ve bir üst kata çıkan merdiven izleri görülmektedir. Bu alanın üst örtüsü olan tonoz ve kemerde neme bağlı olarak tuzlanma ve sıvada dökülmeler meydana gelmiştir.

Şekil 28:Yıkılan galeri katı döşeme izleri ve narteks' e eklenen duvarlar (Orijinal, 2019)

Şekil 29: Narteks galeri katı döşeme izleri ve yıkılan merdiven (Orijinal,2019)

Naos üst örtüsü olmaması nedeniyle iklimsel etkilere en çok maruz kalan bölümdür. Zemini yıkıntılar ve bitkilerle kaplanmıştır. Kuzey ve güney duvarında yer alan bezeme elemanları iklimsel etkiler ve vandalizme bağlı olarak ciddi şekilde hasar görmüştür.

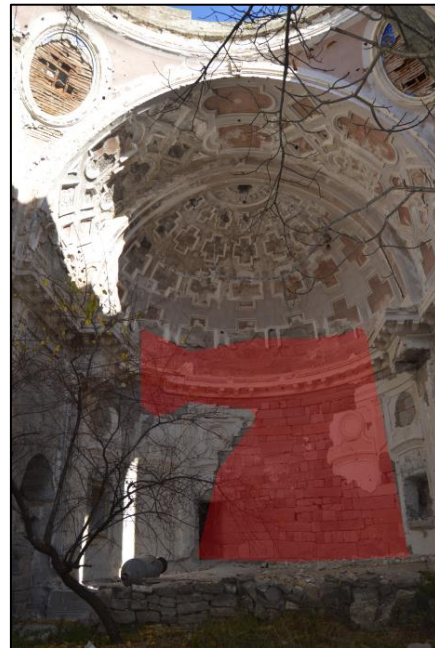
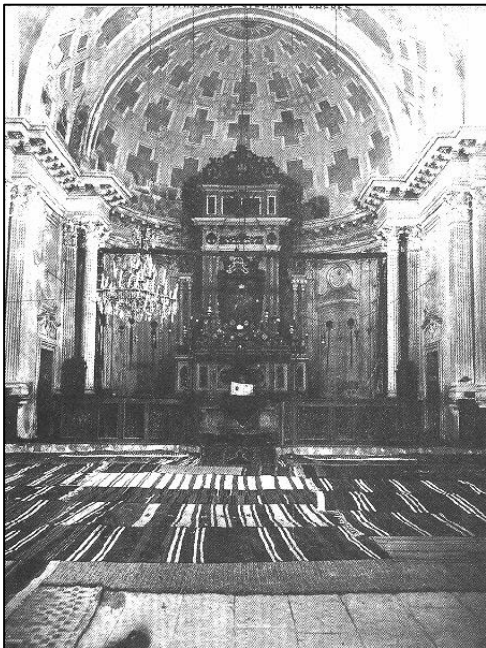

Şekil 30:: Naos kuzey duvarındaki bozulmalar (Orijinal, 2019)

Şekil 31: Naos güney duvarındaki bozulmalar (Orijinal,2019)

Naos' u sonlandıran apsis mekânsal bütünlüğünü korumuş ancak bezemeleri ve üst örtüsünde dökülmeler meydana gelmiştir.

Şekil 32: Surp Stephanos Kilisesi apsisi
1913 (Anonimus, 2019f)

Şekil 33: Surp Stephanos Kilisesi apsisi
2019 (Orijinal, 2019)

Kubbe kasağı ve dört adet pandantifte bulunan bezeme elemanlarından ikisi tamamen yok olmuştur.

Sonuç

Bu çalışmada Kayseri İli Melikgazi İlçesi Efker (Bahçeli) Mahallesinde bulunan 19. yy' a tarihlenen Surp Stephanos Kilisesinin mimari ve strüktürel özellikleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Yapı merkezi plan şeması, yoğun bezemeli batı cephesi ve iç mekân özellikleriyle Kayseri' deki diğer kiliselerden ayrılmaktadır. Öncelikle kilisenin tarihsel süreci araştırılmış ve bu sürecin zaman çizelgesi oluşturulmuştur. Daha sonra mimari özellikleri ve 3 boyutlu modellemeler aracılığıyla strüktürel sistem analizi yapılmıştır. Bezeme özellikleri ise iç mekân bezemeleri ve cepheler olarak iki aşamada değerlendirilmiştir.

Plan şeması detaylı olarak incelendiğinde doğu batı doğrultusunda merkezi sisteme sahip olduğu ve giriş kısmı narteks, ana mekân naos, din adamlarının ibadeti gerçekleştirdiği apsis, vaftiz işleminin gerçekleştirildiği vaftizhane, kutsal emanetlerin saklandığı diakonikon ve prothesis' ten oluştuğu görülmüştür. Bezemelerde sütun başlıklarında ve iç mekânda plastrlar ile silme de akantus yaprakları ve üzümün yoğun olarak kullanıldığı görülmüştür. Buna ek olarak kapı ve pencere sövelerinin üst başlarında ve iç mekânda yoğun haç işareti kullanımına rastlanmıştır. Batı cephenin bitiş silmesi olan üçgen alınlığın ortasında yer alan dört yapraklı yonca haç işaretine gönderme yapan sembolik eleman olarak yorumlanmıştır.

Ermenilerin köyü terk etmesi ile bir süre işlevsiz kalan kilise, özel mülkiyete geçmiş ve tescillenmiştir. Günümüzde ise herhangi bir işlevle değerlendirilmemektedir. Geçirdiği süreçte yanlış kullanımlar ve müdahaleler, bakımsızlık, iklimsel etkenler gibi çeşitli nedenlerle kubbesi ve naos' un üzerinde bulunan galeri katı ile güney cephede yer aldığı tespit edilen teras ve çan kulesi yıkılmıştır. Üst örtüsünün yıkılmış olmasına bağlı olarak ve kasıtlı tahriplerle iç mekânda ciddi hasarlar meydana gelmiştir. Sonuç olarak yapısal bütünlüğünü büyük oranda korumuş olan Surp Stephanos Kilisesinin çeşitli nedenlerle yukarıda açıklanan hasarları aldığı görülmüştür.

Kaynakça

Alboyacıyan, A. (1937). Badmootiun Hye Gesaria. Cairo.

Anonimus. (2019a, Aralık 5). <https://cbs.kayseri.bel.tr/Icerik.aspx?P=6> adresinden alındı

Anonimus. (2019b, Kasım 25). <http://harita.melikgazi.bel.tr/harita/#layers> adresinden alındı

Anonimus. (2019c, Kasım 12). <http://harita.melikgazi.bel.tr/harita/#search> adresinden alındı

Anonimus. (2019d, Kasım 20). <http://efkere.com/recent-photos/> adresinden alındı

Anonimus. (2019e, Kasım 15). <http://efkere.com/ibadet-yerleri/> adresinden alındı

Anonimus. (2019f, Kasım). <http://efkere.com/surp-stepanos-church-the-apse/> adresinden alındı

Melikgazi Belediyesi arşivi, (2020, Ocak).

Aydın, R. (2018). Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Kayseri'deki Ermeni Kiliselerinin Onarımları. *History Studies International Journal Of History*, 10(2), s. 1-28.

Batar, T. (2007). İstanbul Ermeni Kiliseleri Üzerine Bir Araştırma ve Narlıkapı Surp Hovhannes Ermeni Kilisesi (Eski Narlıkapı Ermeni Hastanesi). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Beştaş, N. (2006). Kayseri, Gesi, Akarun Evinin Rölöve, Restitüsyon Ve Restorasyon Önerisi. Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Cömert, H. 2. (2019, Kasım 15). Hüseyin Cömert ile 15 Kasım 2019 tarihinde yapılan sözlü görüşmeden elde edilen bilgi.

Cömert, H. (2010). Gesi Vadisi: Gesi, Efkere, Darsiyak, Nize, Balagesi, Mancusun. Ankara: Gesi Vakfı.

Hançer, E. (2016). Surp Stephanos Kilisesi (Efkere). A. Yılmaz içinde, Ermeni ve Rum Kültür Varlıklarıyla Kayseri. İstanbul: HDV Yayınları.

İlter, F. (1982). Kayseri'de XIX. Yüzyıldan İki Kilise: Darsiyak ve Evkere. *Anadolu (Anatolia)* , 353-370.

Köker, O. (2013). 100 Yıl Önce Türkiye'de Ermeniler. İstanbul: Birzamanlar Yayıncılık.

KKVKBK Müdürlüğü arşivinden alınan tescil fişi. (2020, Ocak 5). Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü arşivinden alınan tescil fişi.

Paboudjian, P. B., & Kévorkian, R. H. (2012). 1915 Öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeniler. (M. Saris, Çev.) İstanbul: Aras Yayıncılık.

2010/ 2018 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Ders Kitaplarında “Aile”

Seyyid SANCAK*

Öz

Aile, uzun bin yıllardan beri insanoğlunun sahip olduğu en önemli toplumsal kurumlardan biridir. Her toplum kendini oluşturan ailelere dayanır. İnsanın içinde bulunduğu toplumun yaşama biçimini öğrendiği ve öğrendiklerini kendisinden sonra gelenlere aktardığı dinamik bir yapıdır. İster dini olsun ister olmasın bireyin bütün davranış ve inançlarının gerisinde aile önemli bir etkidir. Modern toplumda sağlıklı bir toplumun ön şartı olarak sağlıklı aile görülmektedir. Sağlam ve güçlü bir toplum ancak güçlü ve düzenli ailelerden oluşur. Bu nedenle de, bütün uluslar aileyi yasalarla korumakta, refah düzeyini yükselterek güçlendirmektedir. Ülkemizde de, refah toplumuna dönüşürken oluşan çekirdek ailenin korunması ve güçlendirilmesi gerektiği giderek daha çok anlaşılmaktadır. Bu yönde ulusal politikalar oluşturulmakta, yaygın ve örgün eğitim programlarına bu yönde hedefler konulmaktadır. Eğitim programının değerlendirilmesi, program planlama ve uygulama boyutu kadar önemli bir süreçtir. Değerlendirme süreci programın güçlü ve zayıf yönleri ortaya çıkarır. Etkin bir değerlendirme süreci programın geliştirilmesini ve beklentileri karşılamasını mümkün kılar. Bu çalışmada ki amacımız, 2010/2018 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve ders kitaplarında aile konusunu kazanım, etkinlik ve açıklamalar çerçevesinde eleştirel bir yaklaşımla karşılaştırmalı olarak güçlü ve zayıf yönlerini tespit etmek, programın aile kurumu ile ilgili hedeflerini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Aile, İdkab Programı, Ders kitabı, Değerlendirme

2010 / 2018 In Elementary Religious Culture and Ethics Teaching Programs and Textbooks " Family”

The family is one of the most important social institutions that mankind has had for many millennia. It is a dynamic structure in which man learns the way of life of the society in which he resides and transfers what he learns to those who come after him. Family, whether religious or not, is an important factor behind all the individual's actions. Healthy family is seen as prerequisite for a healthy community in Modern society. Therefore, all nations protect the family by law and strengthen it by raising the level of prosperity. National policies and objectives in all areas of education are set to protect and strengthen the family while transforming into a welfare society in our country. Evaluation of the training program is very important as the evaluation process reveals the weaknesses and strengths of the program. Effective evaluation process ensures that the program is developed and meets expectations. Our aim in this study Primary religious culture and ethics curricula and textbooks acquisition 2010/2018 the family issues, events, and descriptions to identify the strengths and weaknesses in comparison with a critical approach within the framework of the program is to reveal the institution of the family regarding their goals.

Anahtar Kelimeler: Religious Education, Family, İdkab Programı, Textbook, evaluation

Giriş

* Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi Anabilim Dalı, seyyidsanck@ibu.edu.tr

Aile, uzun bin yıllardan beri insanoğlunun sahip olduğu en önemli toplumsal kurumlardan biridir. Her toplum kendini oluşturan ailelere dayanır. Aile, insanın, içinde bulunduğu toplumun yaşama biçimini öğrendiği ve öğrendiklerini kendisinden sonra gelenlere aktardığı dinamik bir yapıdır. İster dini olsun ister olmasın bireyin bütün davranış ve inançlarının gerisinde aile önemli bir etkidir (Turgut, 2017). Modern toplumlarda sağlıklı bir toplumun ön şartı olarak sağlıklı aile görülmektedir. Sağlam ve güçlü bir toplum ancak güçlü ve düzenli ailelerden oluşur. Bu nedenle de, bütün uluslar aileyi yasalarla korumakta, refah düzeyini yükselterek güçlendirmektedir. Ülkemizde de, refah toplumuna dönüşürken oluşan çekirdek ailenin korunması ve güçlendirilmesi gerektiği giderek daha çok anlaşılmaktadır (Karlı, 2019). Bu yönde ulusal politikalar oluşturulmakta, yaygın ve örgün eğitim programlarına bu yönde hedefler konulmaktadır. Anayasamızın 41. maddesinde “*Aile Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar.*” şeklinde temel toplumsal kurum olarak aileye atfedilen bu anayasal önem, aileyi diğer toplumsal kurumların yanında ayrıca önemli kılmaktadır (Zabun, 2019).

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, Türk milli eğitiminin genel amaçlarından ilkinin “*Türk Milletinin bütün fertlerini Atatürk ilke ve inkılaplarına ve Anayasa’da ifade bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi, kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan....*” bireyler yetiştirmek şeklinde ifade etmektedir (Zabun, 2019; bkz: Büyükkaragöz-Çivi, 1994). Türk milli eğitiminin temel amaçlarında da ifade edilerek özel bir önem atfedilen aile kurumu, yine örgün eğitimle beraber kendisine yüklenen önemli bir fonksiyon olarak “*Türk milletinin milli, manevi, ahlaki, insani, kültürel değerlerini benimseyen bireyler yetiştirmek*” işlevi ile dikkat çekmektedir (Sancak, 2019). Aile kurumuna atfedilen önem, ailenin bir toplumsal kurum olarak örgün öğretim aşamalarında nasıl öğretildiği sorusuna dikkat çekmektedir. Ülkemizde bir kurum olarak ailenin öğretimi, çeşitli öğretim seviyelerinde ve öğretim programlarında farklı şekillerde bulunmaktadır. Başta Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi olmak üzere Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Tarih, vb. derslerde aile kurumu belirli ölçüde özet bir şekilde ele alınmaktadır. (Zabun, 2019).

Eğitim programlarının ve ders kitaplarının değerlendirilmesi, program planlama ve uygulama boyutu kadar önemli bir süreçtir. Değerlendirme süreci program ve ders kitaplarının güçlü ve zayıf yönleri ortaya çıkarır. Etkin bir değerlendirme süreci programın ve ders kitaplarının geliştirilmesini ve beklentileri karşılamaını mümkün kılar. Bu çalışmada ki amacımız, 2010/2018 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve ders kitaplarında aile konusunu kazanım, etkinlik ve açıklamalar çerçevesinde eleştirel bir yaklaşımla karşılaştırmalı olarak inceleyerek güçlü ve zayıf yönlerini tespit etmek, programın aile kurumu ile ilgili hedeflerini ortaya koymaktır.

A. 2010 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Programı ve Ders Kitaplarında “Aile”

2010 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programını “aile” kavramı üzerinden incelediğimizde aile kurumuna özel bir önemin verildiğini programın giriş kısmında yer alan genel amaçlar başlığı altında yer alan;

“Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasa’da ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliği’ne bağlı; Türk Milleti’nin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasa’nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek” ifadelerinden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Türk milli eğitiminin temel amaçlarında aileye özel bir önem atfedilmekte *“Türk milletinin milli, manevi, ahlaki, insani, kültürel değerlerini benimseyen bireyler yetiştirmek”* ifadeleri ile de ailenin işlevi ön plana çıkarılmaktadır (Meb, İdkab Programı, 2010; Sancak, 2019).

2010 İdkab programı, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Öğrencilere Verilecek Kavramlar Listesi 4.sınıf listesine baktığımızda birinci sırada “Ahlak” ikinci sırada “Aile” yer almaktadır. Programın *“Din Bilimsel Yaklaşım”* başlıklı bölümünde *“sağlıklı bir din ve ahlak öğretimiyle öğrencilerin, Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları arasında ifadesini bulan millî, ahlaki, insani ve kültürel değerleri benimsemeleri, beden, zihin, ahlak, ruh, duygu bakımından dengeli ve sağlıklı gelişmeleri, böylece kültürel yabancılaşmanın önlenmesi”* (Meb, İdkab Programı, 2010) hedeflenmektedir. Bu hedeflerin gerçekleşmesi sürecinde ailenin özel bir yeri olduğu ve özellikle dengeli ve sağlıklı bireylerin yetişmesi ve kültürel yabancılaşmanın engellenmesi olayının aileden bağımsız olarak gerçekleştirilemeyeceği programın 4.sınıf *“Din ve Kültür”* öğrenme alanının da *“Aile ve Din”* ünitesine yer verilmesinden anlaşılmaktadır (Meb, İdkab Programı, 2010).

Ünite de yer Alan *“Anne ve babaların, çocuklarının iyiliğini istediğinin farkında olur”, “Kardeşleriyle iyi geçinmeye istekli olur.”*, *“Ailedeki sevgi, saygı ve yardımlaşmanın aile mutluluğundaki önemini açıklar.”*, *“Aile içinde kendi sorumluluklarını yerine getirmeye istekli olur.”*, *“Sorunlarını aile bireyleri ile birlikte çözer.”* Kazanımlara baktığımızda duyuşsal ve bilişsel alana hitab eden birçok kazanımın olduğunu görmekteyiz. İyilik sevgi, yardımlaşma, saygı, sorumluluk gibi değerler; programın giriş kısmında ifade edilen zihin, duygu ve ahlak, bakımından dengeli ve sağlıklı bireylerin yetişmesi hedefinin kazanımlara yansıdığını bizlere göstermektedir (Meb, İdkab Programı, 2010).

2010 İdkab öğretim programında yer alan *“Aile ve Din”* ünitesinin Etkinlikler kısmında ise aile olma bilincinin öğrencide gelişmesi için öğrenciyi aktif kılan birçok uygulama göze çarpmaktadır. Özellikle *“Öğrencilerin aile kurumunun çağrıştırdığı kavramlar üzerine konuşurulması ve bir kavram haritası oluşturulması”* (Meb, İdkab Programı, 2010) dikkat çekicidir. Ayrıca *“Öğrencilerden bir gruba anne, baba, ağabey, abla ve kardeş gibi aile bireylerinin rolleri verilerek aile ortamında bireylerin birbirlerine nasıl davranmaları gerektiğine yönelik bir drama çalışmasının yapılması ve öğrencilerden aile içerisindeki sevgi, saygı, güven ve sorumluluğun geliştirilmesi için neler yapılabileceği ile ilgili önerilerin yer aldığı bir metin oluşturulması”* isteği; çocukta empati duygusunu geliştirerek aile bilincinin güçlenmesine katkı sağlayacaktır. Özellikle aile üyeleri üzerinden dağıtılan roller, öğrenci de aile bireylerinin duygularını ve hissiyatlarını anlama ve tecrübe etme fırsatını ortaya koyacaktır (Meb, İdkab Programı, 2010).

“Aile ve Din” ünitesinin açıklamalar kısmına baktığımızda ise; Açıklamalar başlığı altında yer alan *“dinimizin kadına ve çocuğa karşı şiddet, ayrımcılık ve her türlü istismarı yasakladığına vurgu yapılır”* ve

“Sınıfta farklı problemlere sahip ya da anne babası boşanmış öğrenciler olabileceği daima dikkate alınacaktır” (Meb, İdkab Programı, 2010) ifadeleri programda aile ile ilgili muhtemel tehditlerin dikkate alındığını, aileye zarar verebilecek şiddet, ayrımcılık ve istismara dikkat çekildiğini bizlere göstermektedir. Ayrıca öğrencilerin bireysel, sosyo-kültürel ve ailevi özelliklerinin ders işleme süreci içerisinde dikkat edilmesine özen gösterildiği, öğretmenden çocukların psikolojisini koruyacak şekilde davranması ve öğrencilerin ailelerinde şiddet ve boşanma gibi problemlerin olabileceği ihtimalini de göz ardı etmemeleri beklenmektedir. Bu maddeler bizlere, pedagojik birçok tedbirin alındığını göstermektedir. Sonuç olarak programda hem ailenin önemi, aile içi iletişim ve sorumluluklar hem de aileye zarar vermesi muhtemel kötü davranışlar üzerinde durulmaktadır (Nazıroğlu, 2014). Bu ünite de verilmesi istenen öncelikli değerler ise; “sevgi, saygı, güven, aile birliğine önem verme, dayanışma, şefkat, paylaşma, özveri, hoşgörü, anlayış, sorumluluk, duyarlılık”tır (Meb, İdkab Programı, 2010). Dikkat edilirse birçok değer “aile” kavramıyla bağlantılı olarak zikredilmektedir.

2010 İdkab programına paralel olarak hazırlanan 4.sınıf ders kitabında “Aile” konusunun işlenişine baktığımızda İdkab programının kazanım, etkinlik ve açıklamalar kısımlarının kitabın yazımında dikkate alındığını ve programla ders kitabı arasında tam bir uyumun olduğunu söyleyebiliriz. Ders kitabında programa paralel bir şekilde toplumda barış ve huzurun hakim olması ve sağlıklı nesillerin yetişmesi için; güçlü, duyarlı ve örnek ailelere ihtiyaç duyulduğuna dikkat çekilmektedir. Ayrıca, sevgi ve saygı değerlerinden hareketle anne ve babaların daima çocuklarının iyiliğini isteyeceği ifade edilmektedir. Ders kitabına baktığımızda Aile ve toplumun huzuru için, aile büyüklerinin çocukları için yapmış olduğu uyarıların dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu vurgunun devamında ise iyi arkadaş seçme, çevreye örnek olma ve başarılı davranışlarla anne babanın sevindirilmesi gibi tavsiyeler verilmektedir. Anne-baba dışında kardeşlerle iyi geçinme de aile üzerinden toplum mutluluğu ve huzurunun temeli sayılmaktadır (Akgül ve dğr., 2012).

Kitabın aile ilgili bölümünde dikkatimizi çeken önemli bir diğer husus ise, daha çok çocuk merkezli bir perspektifin ders kitabında yer almasıdır. Hz. Ali'nin “Çocuklarınızı içerisinde yaşadığınız zamana göre değil, onların yaşayacakları zamana göre yetiştirin!” buyruğu da bu yaklaşımı desteklemek için kitaba alınmış olması dikkat çekicidir (Akgül ve dğr, 2012). Aile içinde yaratılış ve çevre etkisi sebebiyle görüş farklılıklarının olabileceği; bu durumun makul karşılanması ve bireylerin düşünce özgürlüğü ve tercihlerine saygı duyulmasının istenmesi, İdkab dersinin özgürlük noktasındaki hassasiyetini göstermektedir (Akgül ve dğr, 2012).

Bununla beraber ders kitabında kadına yönelik şiddetle ilgili olarak sadece bir iki paragrafta: “aile bireylerinin birbirine saygı göstermesi, aile içinde kadın ve çocuklara şefkatli ve merhametli davranılması” ifadeleri geçmekte ve konu ile ilgili olarak “...kadınlara hoşça davranın...”, “...erkeklerin kadınlar üzerinde olduğu gibi kadınlarında erkekler üzerinde hakları vardır...” ayetleri ile bu düşünce desteklenmektedir. (Akgül ve dğr, 2012). Özellikle kadın ve çocuklara yönelik şiddet gibi önemli bir hususa sadece bir iki paragraf da değinilmesi önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

B. 2018 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Programı ve Ders Kitaplarında “Aile”

2018 İdkab programını “Aile” kavramı üzerinden incelediğimizde 2010 İdkab programına göre daha farklı bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Öncelikli olarak şunu belirtelim ki 2018 İdkab programı, 2010 İdkab programına göre daha sade ve anlaşılır bir yapıda hazırlanmıştır. 2018 İdkab programının içeriğine baktığımızda

2010 İdkab programından farklı olarak sadece öğretim programının “1739 sayılı milli eğitim kanununun 2.maddesinde ifade edilen Türk milli eğitiminin genel amaçları ile Türk milli eğitiminin temel ilkeleri esas alınarak hazırlanmıştır” ifadesi geçmektedir (Meb, İdkab Programı, 2018). Dolayısıyla 2010 İdkab programında açık bir şekilde yer alan, aile ile ilgili vurgulayıcı ve dikkat çekici ifadeleri, 2018 İdkab programında görmemekteyiz. Özellikle 2010 İdkab programında 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre Türk millî eğitiminin genel amaçları madde madde giriş bölümünde ifade edilirken, 2018 İdkab programında sadece ilgili kanun maddesinin bilgisi verilmiştir.

2010 İdkab programında yer alan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Öğrencilere Verilecek Kavramlar Listesi (Meb, İdkab Programı, 2010), -ki bu listenin 4.sınıf listesi ikinci sırada aile kavramı yer almaktadır- 2018 İdkab programında yer almamaktadır.

Bununla beraber 2010 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı'nda belirtilen temel beceriler ve kavramlara ek olarak değerlerin öğretimi de söz konusudur. Programda öğrenciler tarafından içselleştirilmesi amaçlanan değerler listesi bulunmaktadır ve bu liste içerisinde “Aile Kurumuna ve Birliğine Önem Verme” maddesini ikinci sırada görmekteyiz(Meb, İdkab Programı, 2010). Söz konusu bu yaklaşım tarzı, 2018 İdkab programında kendisine yer bulamamıştır.

2018 İdkab programına baktığımızda “Değerler” başlığı altında “Temel Değerleri Benimseme” hedefi üzerinde durularak “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” Kök değerlerine dikkat çekilmiştir (Meb, İdkab Programı, 2018). Sonuç olarak 2010 İdkab programında ifadesi geçen “Aile Kurumu ve Birlikteliği” gibi açık bir değer, 2018 yeni İdkab programından çıkarıldığını ya da en azından açık net bir şekilde zikredilmediğini söyleyebiliriz.

2018 İdkab programında aile ve aile ile ilgili değer ve kavramları bize net bir şekilde çağrıştıran ifadeler “Programın Vizyonu” kısmında yer almaktadır. 2018 İdkab programında “Programın Vizyonu” şöyle ifade edilmektedir: “Dinin hayatı anlamlandırmadaki rolünü fark eden; millî, manevi ve ahlaki değerleri benimseyen; farklılıklarla bir arada yaşama becerisi kazanmış bireyler yetiştirmektir” (Meb, İdkab Programı, 2018). Programın vizyon kısmındaki bu açıklamalarda geçen “millî, manevi ve ahlaki değerler” ifadesi, aile ve aile ile ilgili sevgi, saygı, yardımlaşma, paylaşma, şefkat ve merhamet vb değer ve kavramları dolaylı yoldan bizlere hatırlatmaktadır.

2018 idkab programında aile ve aile içi ilişkilere örnek olabilecek konulardan biri, 5.sınıf “Adab ve Nezaket” ünitesinde geçen “Hz. Lokman'ın (a.s.) öğütlerini hayatına yansıtmaya özen gösterir” (Meb, İdkab Programı, 2018) kazanımıdır. Hz. lokmanın oğluna verdiği öğütler, Aile içi baba-oğul arasındaki ilişkiye örnek oluşturabilir.

2018 İdkab programının sınıf düzeylerine göre ünite, konu, kazanım ve açıklamaları kısmına baktığımızda 2010 İdkab programında yer alan “Din ve Kültür” (Meb, İdkab Programı, 2010) öğrenme alanının yerini “Temel Değerlerimiz” (Meb, İdkab Programı, 2018) ünitesinin aldığını görmekteyiz. 2010 İdkab programında “Din ve Kültür” öğrenme alanında yer alan “Aile ve Din” ünitesinin; 2018 İdkab (4,5,6,7,8. Sınıflar) öğretim programından kaldırıldığı anlaşılmaktadır. “Aile ve Din” ünitesinin yerine, Aile Kurumu ile ilgili konuların 4.sınıf “Güzel Ahlak” ünitesi, kazanımlar ve açıklamalar başlığı altında “Anne, baba, kardeşler, akraba, komşu, arkadaş

ve öğretmenlerle ilişkiler ayet ve hadislerle açıklanır.” (Meb, İdkab Programı, 2018) şeklinde kısaca ele alınmaktadır.

2018 İdkab programında aile ve aile içi ilişkiler hakkındaki en kapsamlı eğitici yaklaşımı, 4.sınıf “Hz. Muhammed’i Tanıyalım” ve özellikle 5. sınıf “Hz. Muhammed ve Aile Hayatı” Ünitesinde görmekteyiz. Söz konusu ünitenin açıklama ve kazanım başlıklarına baktığımızda konu ile ilgili olarak 4.sınıf “Hz. Muhammed’in (s.a.v.) peygamberlik öncesi hayatı; sütanneye verilmesi, seyahatleri, hilfü’l-fudûla katılması, Kâbe hakemliği, ticari hayatı ve evliliği konularına kısaca yer verilir, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) çocukluk ve gençlik yıllarındaki erdemli davranışlarına örnekler verilir. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) amcası, dedesi ve diğer aile büyükleriyle olan ilişkileri ve amcasının evinde gördüğü yakın ilgiyle ilgili somut örnekler verilir.” ve 5.sınıf “Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Evliliği ve Çocukları”, “Bir Eş Olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)”, “Bir Baba Olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)”, “Bir Dede Olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)”, “Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Ailesinin Örnek Davranışları”, “Hz. Hasan (r.a.) ve Hz. Hüseyin (r.a.)”, “Bir Sure Tanıyorum: Kevser Suresi ve Anlamı” (Meb, İdkab Programı, 2018) başlıkları yer almaktadır.

Bu noktada 2018 İdkab ders kitaplarına baktığımızda 2018 programına paralel bir şekilde Hz. Muhammed’in hayatı üzerinden aile ve aile içi ilişkiler ile ilgili olarak geniş bir anlatımın olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle 2018 İdkab 4.sınıf ders kitabı, Hz. Muhammed’i tanıyalım ünitesinde Hz. Peygamber’in aile fertlerine karşı davranışlarında çok duyarlı olduğu, eşine ve çocuklarına her zaman iyi davrandığı ve bu hususla ilgili olarak Enes b.Malikten : “Çoluk çocuğuna ve aile fertlerine karşı Hz. Muhammed’den daha şefkatli olan hiç kimse görmedim.” rivayeti oldukça dikkat çekicidir (Erdoğan ve dğr, 2019).

Yine 4. sınıf ders kitabı “Hz. Muhammed’i Tanıyalım” ünitesinde Arap toplumunda “Sosyal Durum” (Pınarbaşı, 2019) başlığı altında Hz. Muhammed’in doğduğu dönem Arap toplumunda kadın ve çocukların olumsuz durumlarının anlatılması kız çocuklarının içinde buldukları kötü durumun dile getirilmesi, günümüzde kadın ve çocuklara yönelik şiddet ve istismarın engellenmesine ve öğrencilerimizin bu konularda bilinçlenmesine fayda sağlayacak, onların farkındalıklarını artıracaktır.

Sonuç ve Öneriler:

2010 ve 2018 ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programları ve ders kitaplarını “aile” açısından incelediğimizde aşağıda ki sonuçlara ulaştık:

1-Zihin, duygu ve ahlak açısından genç nesillerin yetiştirilmesinde en önemli etkenin aile olduğu görülmektedir. Ailenin güçlendirilmesi, mutlu ailelerde çocukların yetiştirilmeleri ve toplumsallaştırılmaları, bu şekilde topluma ve devlete uyum sağlamaları 2010 ve 2018 program ve ders kitaplarının açık ve gizli amaçları arasında bulunmaktadır.

2-İdkab program ve ders kitaplarında ailenin öğretim konusu yapılması, toplum için ideal insan yetiştirme hedefinin aileden başlamasıyla bağlantılı bir durumdur. Burada dinin aileye verdiği önem sebebiyle ideal toplum oluşturma hedefinin, din kurumundan da faydalandığı görülmektedir. İslam inancının birey ve toplum üzerindeki işlevsel gücünün, aile kurumu noktasında direk devreye sokulduğu ve dinin, milli eğitim felsefesi için doğrulayıcı bir otorite haline geldiği anlaşılmaktadır.

3-2018 İdkab programı 2010 İdkab programına göre daha sade ve anlaşılır bir şekilde hazırlanmıştır. 2018 İdkab programının içeriğine baktığımızda 2010 idkab programından farklı olarak sadece öğretim programının “1739 sayılı milli eğitim kanununun 2.maddesinde ifade edilen Türk milli eğitiminin genel amaçları ile Türk milli eğitiminin temel ilkeleri esas alınarak hazırlanmıştır” ifadesi geçmektedir. Dolayısıyla 2010 idkab programında açık bir şekilde yer alan “aile” ile ilgili vurgulayıcı dikkat çekici ifadeleri, 2018 İdkab programında görmemekteyiz.

4- 2010 İdkab programında yer alan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Öğrencilere Verilecek Kavramlar Listesi -ki bu listenin 4.sınıf listesi ikinci sırada “aile” kavramı yer almaktadır. Ayrıca 2010 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı’nda belirtilen temel beceriler ve kavramlara ek olarak değerlerin öğretimi de yer almaktadır. Programda öğrenciler tarafından içselleştirilmesi öngörülen değerler listesi bulunmaktadır ve bu liste içerisinde “*Aile Kurumuna ve Birliğine Önem Verme*” maddesini yine ikinci sırada görmekteyiz. 2018 idkab programına baktığımızda ise 2010 idkab programından farklı olarak “*Değerler*” başlığı altında “*Temel Değerleri Benimseme*” hedefi üzerinde durularak “*adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik*” kök değerlerine dikkat çekilmiştir. Sonuç olarak 2010 İdkab programında değerler ve kavramlar listesinde yer alan “*Aile Kurumu ve Birlikteliği*” gibi açık bir değer 2018 İdkab programından çıkarıldığını ya da en azından açık net bir şekilde zikredilmediğini söyleyebiliriz.

5-2010 İdkab programında “*Din ve Kültür*” öğrenme alanında yer alan “*Aile ve Din*” ünitesi, 2018 İdkab (4,5,6,7,8. Sınıflar) öğretim programından çıkarılmıştır. İdkab 4.sınıf müfredatından “*Aile ve Din*” ünitesinin kaldırılmasını erken yaşta çocuklarımızda aile bilincinin sağlıklı bir şekilde gelişmesi açısından önemli bir eksiklik olarak görüyoruz. Her ne kadar aile ile ilgili konular 2018 idkab programında “*Hz. Muhammed ve Aile Hayatı*” ünitesinde detaylı bir şekilde işlense de “aile” ile ilgili konuların 2010 İdkab programında olduğu gibi müstakil ayrı bir ünite de yer verilmesinin doğru olacağı kanaatindeyiz. Ayrıca aile ilgili konular, anne, baba ve kardeş arasındaki ilişkiler, aile içi iletişim, kadına ve çocuklara yönelik istismar ve şiddetin engellenmesi vb

hususlarda ayet, hadis ve Hz. Peygamber'in sözleriyle beraber aynı zamanda Müslüman Türk büyüklerinin hayatı ve söylemlerinden de örnek olarak ders kitaplarında faydalanılabilir.

Kaynakça

Akgül, Mehmet, ve Diğerleri (2012), İlköğretim Dkab Ders Kitabı (4.Sınıf), MEB Yayınları.

Büyükkaragöz, Savaş; Çivi, Cuma, (1994), *Genel Öğretim Metotları*, Atlas Kitapevi, Konya.

Erdoğan, İsmail (2019), İlköğretim Dkab Ders Kitabı (5.Sınıf), lisans Yayıncılık.

Karlı, Emine (2019) "Modernleşme Sürecinde Çözülen Aile Yapısı ve Kadının Yeniden İnşası", *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1 , ss.1-14.

MEB, (2010), İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı, Ankara.

MEB, (2018), İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı, Ankara.

Nazıroğlu, Bayramali, (2014), "Din Eğitiminde Aile Vizyonu", *Journal Of International Social Research*, Cilt 7, Sayı 32, ss. 300-309.

Sancak, Seyyid, (2019), "Küreselleşme ve Değişen Değerler Bağlamında 2010-2018 İdkab Öğretim Programıyla Yetiştirilmek İstenen Model İnsan Tipi", *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 13, ss.94-11.

Turğut, Faruk, (2017) "Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar" *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, ss.93-117.

Zabun, Beyhan (2009) "Temel Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin Sosyoloji Öğretim Programlarında Yer Alış Durumu", *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, Cilt 5, Sayı 17, ss.97-103.

AA 6082 Alüminyum Alaşımında Kesme Parametrelerinin Yüzey Pürüzlülüğü Üzerine Etkisinin Araştırılması

Araştırma Makalesi/ Research Article

Aykut ESER¹, Mustafa AYYILDIZ²

¹Teknoloji Fakültesi, İmalat Müh. Bölümü, Düzce Üniversitesi, Türkiye

²Teknoloji Fakültesi, Makine ve İmalat Müh. Bölümü, Düzce Üniversitesi, Türkiye

Özet

Alüminyum alaşımları, yüksek dayanıklılık, ısı ve elektrik iletkenlikleri, ısıl işlemlere elverişli olmaları nedeniyle, otomotiv, demiryolu, gemi inşaat sektörü ve havacılık sektörlerinde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu çalışmada 300x50x25 mm ebatlarında saf AA 6082 alüminyum alaşımlarının, kriyojenik ve kriyojenik olmayan kesici uçlarla yüzey frezeleme işlemi yapılmış ve belirlenen kesme parametrelerinin yüzey pürüzlülüğü üzerinde oluşturduğu etkiler gözlemlenmiştir. Deneylede iki farklı kesici uç (Kriyojenik, Kriyojenik Olmayan) ve üç farklı; kesme hızı (100, 150, 200 m/dak), ilerleme hızı (0.1, 0.15, 0.2 mm/dev), kesme derinliği (1, 1.5, 2 mm) kullanılmıştır. Gerçekleştirilen deneylerin sonuçları grafikler ile değerlendirilmiştir. Kriyojenik uçlar için elde edilen en iyi yüzey pürüzlülük için kesme durumları; 200 m/dak kesme hızı, 0.1 mm/dev ilerleme hızı ve 1 mm kesme derinliği olarak elde edilmiştir. Kriyojenik uçlar ile yapılan deneylerde yüzey pürüzlülük değerlerinin azaldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: AA 6082, Yüzey Pürüzlülüğü, Kriyojenik İşlem

217

Investigation of the Effect of Cutting Parameters on Surface Roughness in AA 6082 Aluminium Alloy

ABSTRACT

Aluminum alloys are widely used in the automotive, railway, shipbuilding and aviation industries, due to their high strength and weight ratio, good corrosion and fatigue resistance, thermal and electrical conductivity, and heat treatment. In this study, the surface milling process of pure AA 6082 aluminum alloys with dimensions of 300x50x50 mm was made with cryogenic and non-cryogenic inserts and the effects of the determined cutting parameters on the surface roughness were observed. In the experiments, two different inserts (Cryogenic, Non-Cryogenic) and three different; cutting speed (100, 150, 200 m / min), feed rate (0.1, 0.15, 0.2 mm / rev), cutting depth (1, 1.5, 2 mm) were used. The results of the experiments were evaluated with graphics. Cutting conditions for best surface roughness achieved for cryogenic inserts; 200 m / min cutting speed, 0.1 mm / rev feed speed and 1 mm cutting depth were obtained. In the experiments with cryogenic inserts, it was seen that the surface roughness values decreased.

Keywords: AA 6082, Surface Roughness, Cryogenic Process

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte alüminyumun; dayanıklılığın yüksek olması, ısı ve elektrik iletkenlikleri, şekillendirme ve işleme kolaylığı gibi özelliklerinin avantajları sayesinde sanayi sektöründe kullanım alanları

artmaktadır. Ayrıca hafiflik özellikleri otomobil, hava ve uzay imalat sektörlerinde yakıt tasarrufu sağlamak için ve hava kirliliğinin önlenmesine yönelik kullanımları giderek artmaktadır. AA 6082 alüminyum alaşım malzemesi; demiryolu, gemi inşaat sektörü, platformlar, makina parçaları, otomotiv ve havacılık sektörlerinde kullanılmaktadır. 6082 alüminyum alaşımı 6000 serisi alaşımların en yüksek mukavemetine sahip alaşımdır. 6082 alüminyum alaşımı yüksek mukavemeti sayesinde birçok uygulamada AA 6061 alaşım malzemesinin yerini almıştır [1].

Ürün kalitesi her zaman imalat yöntemlerinde en önemli seçeneklerden biri olmuştur [2]. Yüzey Pürüzlülüğü imalat yöntemlerinden biri olan talaşlı üretimde sık tercih edilen kalite özelliklerinden biridir. Yüzey pürüzlülüğü için toplam ve ortalama yüzey pürüzlülüğü çok kullanılan pürüzlülük değişkenleridir. Çalışmalar, kesme değişkenlerinin (kesme hızı, ilerleme hızı, eksenel ve radyal talaş derinliği), kesici takım malzemesi veya geometrisi, iş parçası malzemesi ile ilgili yüzey pürüzlülüğüne etkisi üzerine yoğunlaşmıştır [3]. Frezeleme işlemlerinde doğru ölçümlere ulaşılabilmesine ilişkin bilinen sorunların ortaya çıkmasının yanı sıra, en büyük sorunlardan biri deney numunesine en uygun yüzey ve yüzey pürüzlülüğü elde etmektir [2]. Farklı talaşlı imalat yöntemleri uygulanarak gerçekleştirilen yüzey işlemleri, kesme değişkenlerinden etkilenmektedir. Kesici takımların; aşınması, yanması, kırılması, gibi olumsuz durumların yanı sıra iş parçasının yüzey kalitesinin düşmesi kesme parametrelerinin uygun seçilmemesinden kaynaklanabilir. Bu yüzden kesme parametreleri önemli bir etkidir. Yüzey kalitesinin öneminden dolayı imalatçılar malzemelerin yüzey pürüzlülüğünü azaltma konusu üzerine yoğunlaşmıştır [4]. Geleneksel kesme sıvılarına bir alternatif seçenek olarak kriyojenik soğutucular; malzemelerin talaşlı imalatında takım ömrü ve malzeme kalitesini artırılması için çevre ve insan dostu bir yöntem olarak kabul görmektedir [5]. Kriyojenik işlem ve yüzey pürüzlülüğü ile birçok araştırma yapılmıştır. Aşağıdaki çalışmalarda bunların örneklerinden bahsedilmiştir.

Dhokia ve ark., deneysel çalışmalarında 6061-T6 alüminyum alaşımının, frezeleme işlemini ele almışlardır. Kriyojenik soğutmanın, AA 6061-T6 alaşım malzemenin işlenebilirliği üzerindeki etkilerini göstermeyi amaçlamış, geleneksel soğutma ve kuru işleme ile karşılaştırmışlardır. Kriyojenik soğutmanın alüminyum işlenmesinde, geleneksel kesme sıvılarını ortadan kaldırmak için etkili bir yöntem olduğunu ifade etmişlerdir [6]. Abdulgadir, AA 6082 malzemesini kriyojenik işlem görmüş uçlar ile işleyerek yüzey pürüzlülüğü için en uygun parametreyi elde etmeyi amaçlamıştır. Kriyojenik soğutmanın çevre dostu olduğunu ve yüzey pürüzlülüğünün iyileştirilmesindeki etkinin büyük olduğunu vurgulamıştır [7]. Özbek ve ark, işlenebilirlik için kriyojenik işlem görmüş ve işlem görmemiş takımları yüzey pürüzlülüğü değerleri üzerinden karşılaştırmışlardır. Kriyojenik işlem uygulanmış takımların daha iyi yüzey pürüzlülüğü sonuçları verdiğini ifade etmişlerdir [8]. Nalbant ve Yıldız, kriyojenik soğutmanın işlenebilirlik üzerindeki etkilerini farklı işleme operasyonlarında incelemişlerdir. Kriyojenik soğutmanın yüzey pürüzlülüğünü azalttığını, kuru işleme ve geleneksel soğutma yöntemine göre de daha iyi sonuçlar verdiğini gözlemlemişlerdir [9]. Uçak ve Çiçek, talaşlı üretimde kriyojenik uygulamaları üzerine bir araştırma yapmışlardır. Farklı talaşlı imalat yöntemlerinde kullanılan kriyojenik soğutmanın, talaş kaldırma hacmini arttırdığına, ürün kalitesini iyileştirdiği verilerini elde etmişlerdir. Ayrıca çevre dostu olması açısından, yaygınlaştırılmasını tavsiye etmişlerdir [10]. Dhar ve ark., AISI-4037 çeliğini kriyojenik soğutma uygulanarak tornalama imalat yöntemi ile işlemişlerdir. Kriyojenik soğutma, kuru işleme ve geleneksel kesme sıvısı ile kıyaslamışlardır. Kriyojenik soğutmanın, kuru işlem ve geleneksel kesme sıvısına göre yüzey pürüzlülük kalitesini arttırdığını, ayrıca daha az takım aşınması elde edildiğini gözlemlemişlerdir [11]. Kumar ve Dhananchezian, Ti-6Al-4V alaşımını işlerken kriyojenik soğutma kullanmış, kriyojenik soğutmanın yüzey pürüzlülüğünü iyileştirdiği sonucuna varmışlardır [12]. Shokrani ve ark., Ti-6Al-4V alaşımının frezelelenmesinde kriyojenik soğutmanın etkilerini gözlemlemişlerdir. Geleneksel soğutma sıvısı ve kuru işleme göre kıyasladıklarında en düşük yüzey pürüzlülüğü değerini kriyojenik soğutma ile elde etmişlerdir [13]. Pinar ve ark., AA 7075 malzemesini frezeleme işlemi uygulamışlar ve yüzey pürüzlülüğü için Varyans analizini kullanmışlardır. Yüzey pürüzlülüğü (Ra) için optimum değer olarak ortalama 0.49 µm değerine ulaşmışlardır [14]. Kulekci ve ark., kesme parametrelerinin yüzey pürüzlülüğüne etkisini incelemişler talaş derinliği ve ilerleme miktarının düşük değerlerinde yüzey pürüzlülüğünün azaldığını, ayrıca devir sayısı ve ilerlemenin düşük

değerlerinde de yüzey pürüzlülüğü değerlerinin azaldığı sonucuna varmışlardır [15]. Park ve ark., çalışmalarında kriyojenik soğutma yöntemi ve minimum miktar yağlamanın (MQL) birlikte kullanılması ile geleneksel soğutma yöntemini kıyaslamışlardır. Gerçekleştirilen frezeleme deneylerinden sonra, MQL ile kriyojenik soğutmanın takım ömrünü %32 artırdığı sonucunu elde etmişlerdir [16]. Rawangwong ve ark., kesme parametrelerinin, AA 7075 malzemesini freze yöntemi işlerken yüzey pürüzlülüğünde oluşacak etkileri araştırmışlardır. Yüksek kesme hızının ve düşük ilerleme hızının yüzey pürüzlülüğünü azalttığını gözlemlemişlerdir [17]. Bayraktar ve Turgut, Al-5083 alaşımının frezelenmesinde, çapak yüksekliği, yüzey pürüzlülüğü, kesme kuvveti optimizasyonunu araştırmışlardır. Yüzey pürüzlülüğü ve çapak yüksekliğinin artmasının ilerlemenin artmasına bağlı olduğunu, kesme kuvveti ve yüzey pürüzlülüğünün azalmasının kesme hızının artması ile ilgili olduğu sonucuna ulaşmışlardır [18]. Rawangwong ve ark., çalışmalarında kesme parametrelerin yüzey pürüzlülüğüne etkisini incelemişlerdir. Bu çalışma için AA 2024 malzemesini belirlenen kesme parametrelerine göre yüzey frezeleme yöntemi ile işlemişlerdir. Sonuç olarak kesme hızının artmasının ve ilerleme hızının azaltılmasının yüzey pürüzlülüğünü azaltmada önemli bir etken olduğu sonucunu elde etmişlerdir [19].

Bu çalışmada, Saf AA 6082 malzemesini kriyojenik işlem uygulanmış ve işlem görmemiş kesici uçlar ile belirli kesme parametreler altında frezelemedeki yüzey pürüzlülüğü etkileri araştırılmıştır. Gerçekleştirilen deneyler sonucunda en düşük yüzey pürüzlülüğü değerlerini veren en uygun kesme parametreleri belirlenmiştir.

2. DENEYSEL ÇALIŞMALAR (EXPERIMENTAL STUDIES)

Bu çalışmada 300x50x50 mm ebatlarında saf AA 6082 malzemesi deney örneği olarak kullanılmıştır (Şekil 1). Kullanılan AA 6082 malzemesinin kimyasal bileşimi Tablo 1’de verilmiştir. Deneyler de kullanılmak üzere iki farklı kesici uç (kriyojenik ve kriyojenik olmayan) belirlenmiştir. Kesici uçların kriyojenik olanı için uçlara, -180 °C’de 24 saat kriyojenik işlem uygulanmıştır. Dakika da bir -1 °C derece soğutularak işlem yapılmıştır. Kriyojenik işlemden sonra kriyojenik kesici uçlara 200 °C’de 2 saat boyunca temperleme işlemi gerçekleştirilmiştir. Kriyojenik olarak literatür taramasına bakılırsa, farklı sıcaklıklarda kriyojenik işlem uygulandığı görülmektedir.

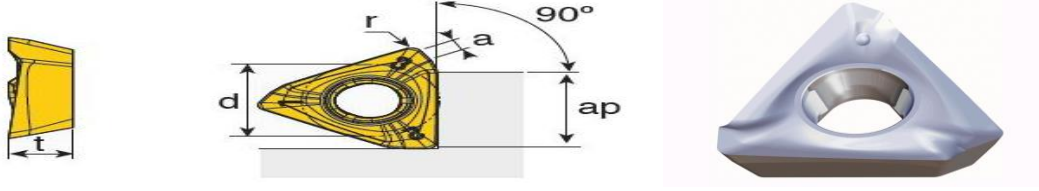

Şekil 1. Deneylerde kullanılan AA 6082 malzemesi (AA 6082 material used in experiments)

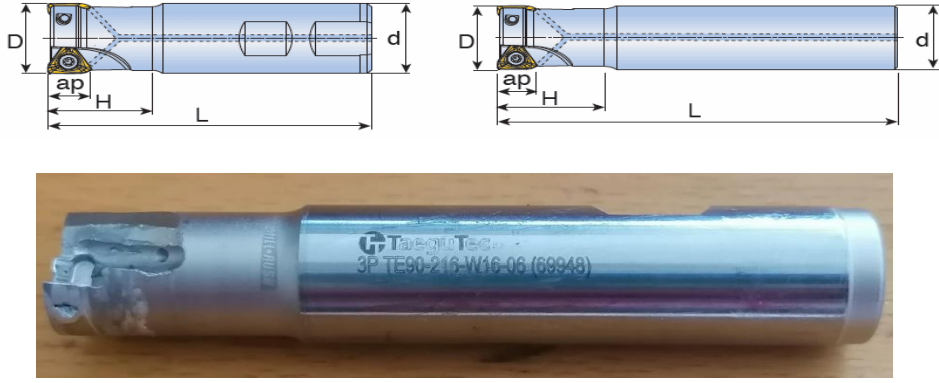
Tablo 1. AA 6082 malzemesinin kimyasal bileşimi (%) (Chemical composition of AA 6082) [7]

Fe	Si	Cu	Mn	Mg	Zn	Cr	Diğer	Al
0,26	1,05	0,04	0,68	0,8	0,02	0,01	0,05	Kalan

Deneyler de TaeguTec firmasının 3PHT-060304R-AL K10 kodlu kaplamasız kesici uçlar kullanılmıştır (Şekil 2). Takım tutucu olarak TAEGUTEC marka iki ağızlı 3P TE90- 216- W16 – 06 takım tutucu kullanılmıştır (Şekil 3).

Şekil 2. Deneylerde kullanılan 3 kesici kenarlı uçlar (3 cutting edge inserts used in the experiments)

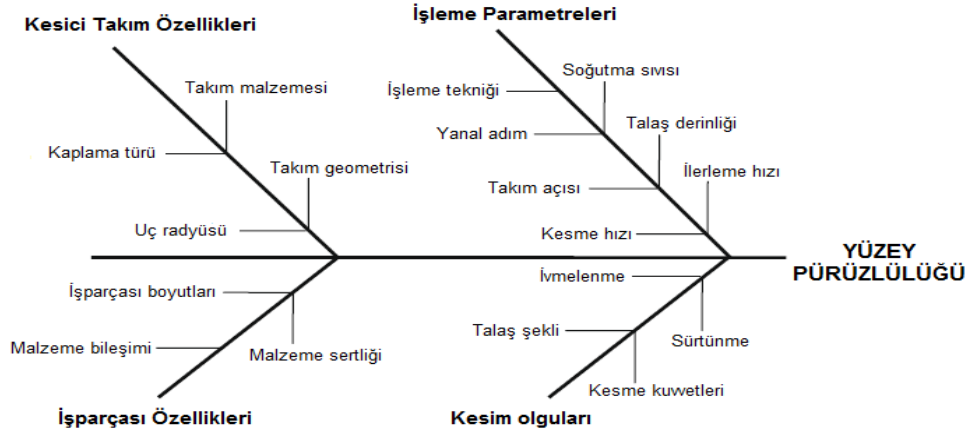
Şekil 3. Deneylerde kullanılan takım tutucu (Tool holder used in experiments)

Frezeleme işlemlerinde, DELTA SEIKI marka CNC- 1050 – A (Fanuc Kontrol Ünitesi, iş milinin maksimum hızı 10000 dev/dak.) üç eksenli dikey freze tezgâhi kullanılmıştır. İşlenebilirlik durumlarında yüzey pürüzlülüğünün ölçülmesi ve gözlemlenmesi çok önemlidir. Yüzey pürüzlülüğü ölçümleri, Tablo 2’ de özellikleri gösterilen MarSurf PS 10 marka cihaz ile gerçekleştirilmiştir. Deneylerin yapıldığı yüzeylerden üç kez yüzey pürüzlülüğü ölçümü yapılmış olup, bu ölçümlerin ortalaması alınarak ortalama yüzey pürüzlülük (Ra) değerleri elde edilmiştir.

Tablo 2. Yüzey pürüzlülüğü ölçümleri için kullanılan MARSURF PS 10 ölçüm cihazı (MARSURF PS 10 measuring device used for surface roughness measurements)

Ölçme Prensibi	Metrik/inç
Kalibrasyon İşlevi	Dinamik; Ra, Rz
Ölçüm Aralığı	350 μm , 180 μm , 90 μm (otomatik geçiş)
Ölçme Prensibi	Tarama ucu yöntemi
Hareket Uzunluğu	1 mm, 2 mm, 4 mm, 8 mm, 12 mm, 16 mm
Değerlendirme Uzunluğu	1,25 mm, 4,0 mm, 12,5 mm
Örnekleme Uzunluğu	Seçilebilir 1-5
Ölçüm Aralığı	350 μm , 180 μm , 90 μm (otomatik geçiş)
Ölçüm Kuvveti	Yaklaşık 0,7 mN
Koruma Sistemi	IP 40
Geniş Aralıklı Güç Kaynağı	100-264 V
Mm Cinsinden Boyutlar	160 mm x 77 mm x 50 mm
Depolama Kapasitesi	Maks. 15 profili maks. 20000 sonuç

Yüzey pürüzlülüğüne etki eden birden fazla durum vardır. Talaşlı üretimde bu faktörler; ilerleme hızı, kesme derinliği, meydana gelen ısı, malzeme seçimi, kesici takım tercihi ve meydana gelen ısı gibi faktörlerdir. Belirtilen durumlardan bir tanesinin bile farklı değerlerde seçilmesi ile yüzey pürüzlülüğü de değişmektedir [20]. Şekil 1’de ki balık kılıcı yöntemiyle, işlem süreçlerinde yüzey pürüzlülüğüne etki eden ana nedenler gösterilmiştir.

Şekil 4. Yüzey pürüzlülüğüne etki edebilecek faktörler (Factors that can affect the surface roughness) [20].

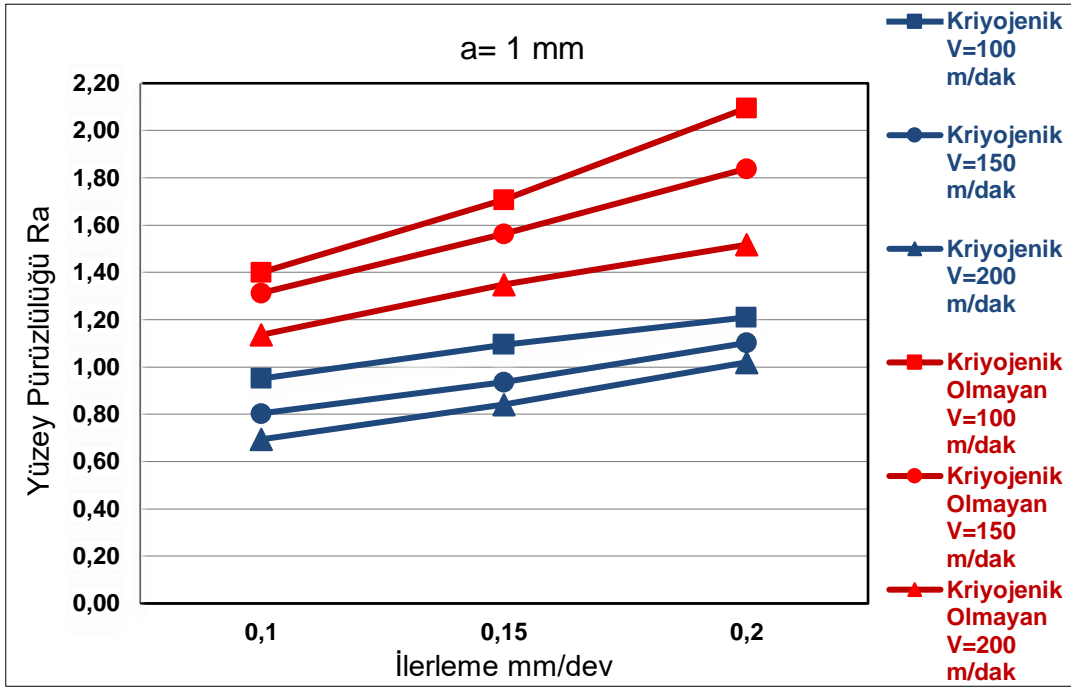
Bu çalışmada frezeleme işleminde yüzey pürüzlülüğüne etki eden faktörler arasından, kesme hızı, ilerleme hızı ve kesme derinliği parametreleri üzerinde incelemeler yapılmıştır. Deneysel olarak kullanılan kesme parametreleri Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Deneysel olarak kullanılan kesme parametreleri

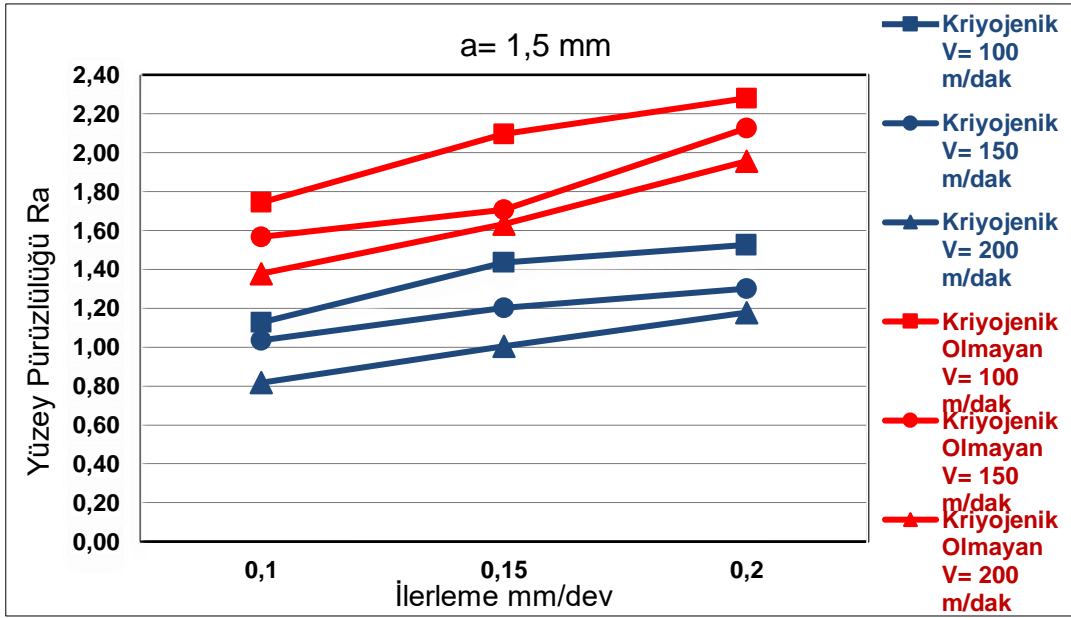
Sembol	Kontrol Faktörleri	Seviye 1	Seviye 2	Seviye 3
A	Kesme Hızı- V (m/dak)	100	150	200
B	İlerleme Hızı – f (mm/dev)	0.1	0.15	0.2
C	Kesme Derinliği- a (mm)	1	1.5	2

3. DENEYSEL SONUÇLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ (EVALUATION OF EXPERIMENTAL RESULTS)

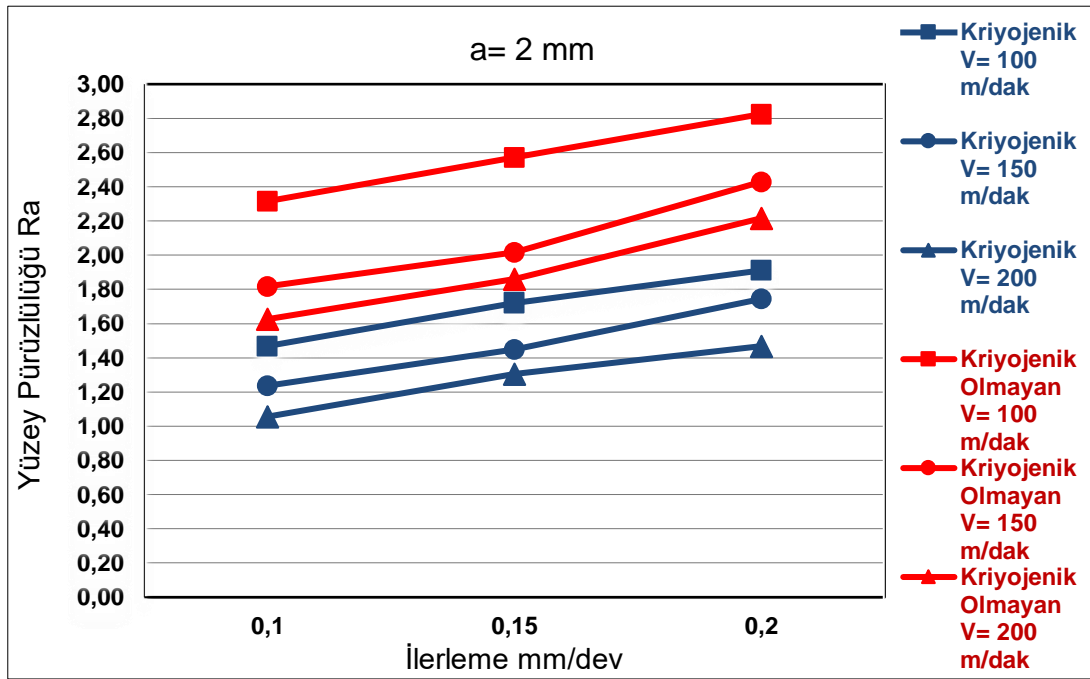
Belirlenen kesme parametrelerine göre gerçekleştirilen deneylerin sonuçları Şekil 5’te gösterilmiştir. Kriyojenik işlem görmüş uçların deneysel sonuçları ile işlem görmemiş kesici uçların deneysel sonuçları ifade edilmiştir. Üç grafikte de kesme hızının, ilerleme hızının ve kesme derinliği ile birlikte kriyojenik işlemin yüzey pürüzlülüğü üzerinde gösterdiği etkiler gösterilmiştir.

a)

b)

c)

Şekil 5. Kesme parametrelerinin yüzey pürüzlülüğü üzerindeki etkileri (Effect on surface roughness of cutting parameters)

Şekil 5a' da 1 mm kesme derinliği sabit tutularak, yüzey pürüzlülüğü incelenmiştir. Kesme hızının artması ile birlikte yüzey pürüzlülüğünün azaldığı, ilerleme hızının artması ile birlikte ise pürüzlülüğün arttığı görülmektedir. Kriyojenik kesici uçlar ile yapılan deneylerin de işlem görmemiş uçlardan pürüzlülük açısından daha iyi sonuçlar verdiği sonucu elde edilmiştir. Şekil 5b incelendiğinde 1.5 mm kesme derinliği sabit tutularak grafik ele alınmıştır. Kesme hızının ve kriyojenik uçların pürüzlülüğü azalttığı, ilerleme hızının ise pürüzlülüğü arttırdığı görülmektedir. Şekil 5c' de 2 mm kesme derinliği sabit alınarak grafikler oluşturulmuştur. İlerleme hızının yüzey pürüzlülüğünü bozulmasına neden olduğuna, kriyojenik uçların ve kesme hızının ise pürüzlülük üzerinde iyileşme sağladığı gözlenmiştir. Üç grafik de incelendiğinde, kesme derinliğinin ve ilerleme hızının yüzey pürüzlülüğünü olumsuz etkilediğini, kriyojenik işlem görmüş uçların ve kesme hızının ise olumlu etkiler oluşturduğu anlaşılmıştır.

5. SONUÇLAR VE TARTIŞMA (RESULTS AND DISCUSSIONS)

Bu çalışmada, kesici uçların belirli kısmı -180 °C' 24 saat kriyojenik işleme tabi tutulmuş, bu uçlar ile üç farklı kesme parametresi belirlenerek Saf AA 6082 malzemesi üzerine frezeleme yapılmıştır. Belirlenen parametreler ile birlikte kriyojenik uçlar ve işlenmemiş uçlarla gerçekleştirilen deneylerde yüzey pürüzlülüğü değerleri karşılaştırılmıştır. Toplam 27 deney yapılmıştır.

- Deneysel sonuçlarına göre kesme hızının yüzey pürüzlülüğüne etkisinin olumlu yönde olduğu, kesme derinliği ve ilerleme hızının ise olumsuz yönde olduğu gözlemlenmiştir.
- Ayrıca kriyojenik uçlar ile işlem görmemiş uçlar karşılaştırıldığında, kriyojenik işlemin yüzey pürüzlülüğünü azalttığı elde edilmiştir.
- En iyi yüzey pürüzlülük değerleri; a=1 mm kesme derinliği, V=200 mm/dak kesme hızı, f=0.1 ilerleme hızı kesme parametrelerinde ve kriyojenik uçlarla gerçekleştirilen deneylerde görülmüştür.

Bu çalışmada asıl amaç kriyojenik işlenmiş uçların yüzey pürüzlülüğüne etkisini görebilmektir. Bunlarla birlikte kesme parametrelerinin de etkileri incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar olumlu yönde gözlemlenmiştir. İleriki çalışmalarda kriyojenik işlem ile ilgili farklı işleme çalışmaları yapılabilir.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- [1] Mihir, T.P., Vivek, A.D. “Experimental Investigation of Effect of Process Parameters on Mrr and Surface Roughness In Turning Operation on Conventional Lathe Machine For Aluminum 6082 Grade Material Using Taguchi Method”, *Int. Journal of Engineering Research and Applications*, 4(1): 177-185, (2014).
- [2] Escalona, M.P., Maropoulos, G.P. “A geometrical model for surface roughness prediction when facemilling Al 7075-T7351 with square insert tools” *Journal of Manufacturing Systems*, 1-8, (2014).
- [3] Pınar, M.A. “AA 6013 Alüminyum Alaşımının Frezelenmesinde Ortalama Ve Toplam Yüzey Pürüzlülüğüne Göre Kesme Parametreleri Etkilerinin İncelenmesi”, *e-Journal of New World Sciences Academy; Technological Applied Sciences*, 5.1: 1-13, (2010).
- [4] Sarı, H. “Frezelemede Takım Geometrisi Ve Tırlama Titreşimlerinin Yüzey Pürüzlülüğüne Etkileri”, *Yüksek Lisans Tezi*, 3-17, Konya, (2008).
- [5] Çetindağ, A.H., Çiçek, A., Uçak, N. “Sert Tornalama İşleminde İçten Kriyojenik Soğutmanın Yüzey Pürüzlülüğü ve Kalıntı Gerilmelere Etkileri”, *7th International Symposium on Innovative Technologies in Engineering and Science*, 1-8, (2019).
- [6] Dhokia, V., Shokrani, A., Paulino, C.D., Newman, S.T. “Effects of Cryogenic Cooling on the Surface Quality and Tool Wear in End-Milling 6061-T6 Aluminium”, *Flexible Automation and Intelligent Manufacturing*, 1-7, (2012).
- [7] Abdulgadir, Mustafa M., “The Influence of Cryogenic Cooling on Surface Roughness in Machining of AL Alloy AA 6082”, *Materials Research*, 1-9, (2017)
- [8] Özbek, A.N., Çiçek, A., Gülesin, M., Özbek, O. “Kriyojenik İşlem Uygulanmış Kaplamasız WC-Co Takımlarla AISI 304 Paslanmaz Çeliğin İşlenmesinde Yüzey Pürüzlülüğü Ve Kesme Kuvvetlerinin İncelenmesi”, *International Conference on Engineering Technology and Applied Sciences*, 1-7, (2016).
- [9] Yıldız, Y., Nalbant M. “A review of cryogenic cooling in machining processes”, *International Journal of Machine Tools & Manufacture*, 48: 947–964, (2008).
- [10] Uçak, N., Çiçek, A.” Talaşlı İmalat Süreçlerinde Kriyojenik Soğutma Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma”, *5th International Symposium on Innovative Technologies in Engineering and Science*” 1-10, (2017).
- [11] Dhar, R.N., Kamruzzaman, M.” Cutting temperature, tool wear, surface roughness and dimensional deviation in turning AISI-4037 steel under cryogenic conditions” *International Journal of Machine Tools & Manufacture*, 47: 754–759, (2007).
- [12] Dhananchezian, M., Kumar, P.M. “Cryogenic turning of the Ti–6Al–4V alloy with modified cutting tool inserts”, *Cryogenics*, 51: 34-40, (2010).
- [13] Shokrani, A., Dhokia, V., Newman, T.S. “Investigation of the effects of cryogenic machining on surface integrity in CNC end milling of Ti–6Al–4V titanium alloy” *Journal of Manufacturing Processes*, 21: 172-179, (2016).

- [14] Pinar, M.A., Atik, E., Çavdar, U. “Aa 7075 Alaşımın Frezelenmesinde Kesme Hızı, İlerleme Oranı, İşleme Deseni Ve Talaş Derinliği İşlem Parametrelerinin Yüzey Kalitesi Üzerinden Etkilerinin İncelenmesi”, **2. Ulusal Tasarım İmalat ve Analiz Kongresi**, 1-8, (2010).
- [15] Kulekci, M.K., Eşme U., Ekşi, K.A., Koçoğlu, Yılmaz, F.N. “En Aw 5754 (Almg3) Alüminyum Alaşımının Frezelenmesi İşleminde Kesme Parametrelerinin Yüzey Pürüzlülüğüne Etkisinin İncelenmesi”, 32(2): 153-160, (2017).
- [16] Park, H.K., Yang, D.G., Suhaimi, A.M., Lee, Y.D., Kim, G.T., Kim, W.D., Lee, W.S. “The effect of cryogenic cooling and minimum quantity lubrication on end milling of titanium alloy Ti-6Al-4V”, 29(12): 5121-5126, (2015).
- [17] Rawangwong, S., Chatthong, J., Boonchouytan, W., Burapa, R. “Influence of Cutting Parameters in Face Milling Semi-Solid AA 7075 Using Carbide Tool Affected the Surface Roughness and Tool Wear”, **11th Eco-Energy and Materials Science and Engineering**, 56: 448-457, (2014).
- [18] Bayraktar, Ş., Turgut, Y. “Al-5083 Alaşımının Frezelenmesinde Kesme Kuvveti, Yüzey Pürüzlülüğü Ve Çapak Yüksekliğinin Optimizasyonu” 1-11, (2016).
- [19] Rawangwong, S., Chatthong, J., Boonchouytan, W., Burapa, R., Homkhiew, C., Cheewawuttipong, W. “Influence of Cutting Parameters in Face Milling Semi-Solid AA 2024 Using a Carbide Tool Affecting the Surface Roughness and Tool Wear”, **Walailak J Sci & Tech: Engineering and Physical Sciences**, 1-9, (2017).
- [20] Hamamcı, M., Topal, S.E. “Yüksek Hızlı Talaşlı İşlemede Yüzey Kalitesinin İyileştirilmesi”, **Akademik Platform**, 1-10, (2012).

Allocation of Risk Responsibilities Between The Contractor, Employer and Engineer on FIDIC Conditions of Contract for Design, Build and Operate Projects

Asst.Prof.Dr Latif Onur Uğur

**Duzce University, Technology Faculty, Civil Engineering Dept., Construction Management Division,
Konuralp Campus, Duzce, Turkey,**

latifugur @duzce.edu.tr

MSc.Civil Eng. Anil Demircan

**Duzce University, Technology Faculty, Civil Engineering Dept., Construction Management Division,
Konuralp Campus, Duzce, Turkey**

anildemircan @gmail.com

Abstract

Long-term commercial arrangements between governments and private sector to design, build and operate the projects which is called public private partnerships are potentially effective to manage the improvement of cost effectiveness and quality of the project. The success of design-build-operate types of contracting depends upon meeting the cost-saving and performance based objectives in terms of capacity of governments from the perspective of public sector. However, embarking upon the feasibility phase until design, tendering and construction works, the project is subject to various risks needed to be taking into consideration from the point of view of the employer, contractor and engineer in different stages of the project. In this context, the structure of this study is based on a literature review of risk allocation and contracting risks, a detailed table which shows how the risk responsibilities of the parties (the client, contractor and engineer) allocated on different subjects through the analysis of the FIDIC Conditions of Contract for Design, Build and Operate Projects (Gold Book) , two case studies reported by analysts and recommendations for risk reduction.

Keywords

Contract management, DBO Contracts, Construction Sector, Risk Responsibilities, Risk Allocation

1. Introduction

At the end of the tendering process, the inseparable items of the contract between the contracting firm and the administration that won the tender are the start and end dates of the work. The contractual work must be completed during a predetermined time period. The completion date of the work determined by considering all kinds of technical information, land conditions, construction methods and techniques, necessary labor, machine, equipment and material information is one of the main objectives of a successful project implementation for the contractor. The date of building's operation or start-up, targeted by the administration, starts from the moment of completion of the construction works. Completion of the work within the period specified in the contract is of great significance both for minimizing the costs and reputation of the contracting organization. Likewise, a study that exceeds the anticipated time will cause delays in the benefits expected from this investment due to the increase in costs and the time to start the business. In terms of both the loss of benefit that may come from this displacement

and the sanction of the contractor, the administrations have to put penal sanctions to be imposed if the foreseen period is exceeded.

A design build operate contract is a project delivery model in which a single private contractor is engaged to design, build and operate a project for a period of time on a simple responsibility basis.

It differs from the conventional design-build concept as it includes maintenance and operation of the completed works. It means that the responsibilities and duties of the contractor to the client do not end at final acceptance but continue through a defined operational term.

Hughes(2019) clarifies: “In theory, this encourages the contractor to develop a project with its long-term performance rather than just considering the efficiency of its construction, as the contractor will be responsible for any high operating, maintenance or repairs bills. However, it ties both the client and the contractor into a very long-term relationship that can be difficult to price. As a result, contractors may price considerable risk into their tenders and so the client may not always achieve a best value outcome” (Question 0.5 when should we use the new NEC4 Design Build and Operate Contract?, para.6).

DBO contracts are typically medium to long-term contracts with operation service periods of 15 to 20 years. Shorter term contracts can be considered but these may result in a distortion or weakening of contract incentives which will need to be addressed in the design of the contract.

2. Aim and Objectives of the Study

The study aims to discuss the contradictory “partnership” subject and examine the unfavourable contracting conditions to reduce contracting risks while achieving the project objectives through the analysis of the FIDIC Conditions of Contract For Design, Build and Operate Projects (Gold Book).

In the context of risk responsibility and risk allocation between the contractor, employer and engineer; the structure of this study is based on ;

- The literature review of risk allocation and contracting risks
- A detailed distribution about risk responsibilities of the parties (the contractor, employer and engineer) for different contractual subjects.
- Summarization of two case studies reported by analysts to emphasize the risk conditions
- Evaluation and recommendation for risk reduction in conclusion part.

3. Literature Review for The Risk Allocation in DBO Projects and Public Private Partnerships

In DBO project, the public sector finance is the new facility and also the resulting assets. By procuring the design, build an operation as a single contract, the employer can reduce interface risk and improve the incentives for innovation, cost efficiency and performance delivery.

The DBO model is an output based contract. In other words, the contract makes contractor accountable for meeting the contract outputs. It is the contractors responsibility to select the most efficient process and to ensure that the result is fit for purpose. Within certain limits, the contractor should be given the maximum amount of freedom to design, build and operate the facility in the most efficient way possible.

The DBO contracts' common form is a PPP (public private partnership) so that a public agency or a client (e.g. government) set out a contract with a private contractor to design, build and operate the projects, while the employers retains ownership and finances the project.

Even though public private partnerships have been the subject of articles, books and many publications, this popular term's definition is still complicated.

National Council for PPP(2010) defines these commercial contracts between private companies and governments as: “A public private partnership (PPP) is a contractual agreement between a private sector entity and a public agency. By this agreement, the public and private sector's skills are shared in delivering a service or facility for the use of general public. In addition to these, each party shares the responsibilities of risks and rewards that are potential in the delivery of the facility or the service”.

“Another commentators have also support the view that PPPs are characterized by the arrangements which enable to share the risks and rewards for the participants” (Becker&Patterson,2005; Moore,2000).

Allocation and sharing the rewards and risks is thought as a problem between the parties for two reasons;

First, the general premise that private vendors bear no risk in traditional contracts is incorrect. Bloomfield & Ahern (2006) illustrates the situation as; "Under the traditional design-bid-build delivery method used by many public agencies for construction projects, the contractor who agrees a contract with a public agency to build a facility in accordance with a set of plans and specifications for a lump-sum bid price bears risks associated with unpredictable factors, such as changes in labour markets or commodity prices that could alter the actual cost to the contractor of performing the contracted work."

“Secondly, the public has a non-proportional risk sharing in many contracts” (Bloomfield,2006 ; Forner, Kee and Zhang, 2002; Hodge, 2007). This imbalance can be attributed to short-term political focus, public participant's inadequate skills on contracting and corruption” (Bloomfield, 2006; Boardman, Poschmann and Vining,2005; Klitgaard and Treverton, 2003).

“The idea to allocate risk to be beared for the parties who is the best able to manage increased in recent years in the literature of PPP” (Boardman, Poschmann and Vining,2005; Corner, 2005; Evans and Bowman, 2005; Klein 1998). Boardman, Poschmann and Vining (2005) expresses: “In this context, private contractors are better in managing design, operational, maintenance and construction risks, whereas governments are better for regulatory changes and unforeseen conditions during construction that affect operations of the project. Most of long-term partnerships distribute a disproportional risk sharing for the project to the public as private contractors are unable or reluctant to undertake the risks associated with unpredictable variables such as regulatory and political environment and labor markets” .

3.1. Why to choose a DBO contracting model?

In relation to the design-build concept, it is beneficial to have a single organization responsibility in terms of performance and costs. As the contract is rewarded based on the lowest operating and capital costs, cost efficiencies are obtained. The contractor has an interest in making sure that the facility is efficient, reliable and durable for operation. So the concept awards innovation in operation, design and construction. The improved work performance will be assured by the DBO model corresponding to the public operation to some extent since the outcomes of the standards of breach of contract is more harsh (e.g. including the imposition of penalties). If it is specified in the contract, the skills (training of the staff of the employer) may be provided in the latter years of the operation period. Additionally, the DBO concept of contracting comprises provisions to guarantee the replacement of the assets which have completed their useful service lives or failed.

Now, in this section; the risk responsibility distributions for various contractual subjects will be discussed from the perspective of the contractor, employer and the engineer through the analysis of the main clauses of the FIDIC Conditions of Contract for Design, Build and Operate Projects (Gold Book);

Table 1: Risk Responsibility Distribution Table

Title	Responsibility	Employer	Contractor	Explanation
The Site	2.1 – Right of Access to the Site	X		<i>If no such time is stated in the Contract Data, the Employer shall give the Contractor right of Access to the site within such times as may be required to enable the contractor to proceed in accordance with the programme submitted under sub-clause 8.3.</i>
	4.8 – Safety Procedures		X	
	4.10 – Site Data		X	
	4.13 – Rights of Way and Facilities		X	
	4.15 – Access Routes		X	
	4.16 -Transport of Goods		X	<p><i>Unless otherwise stated in the particular conditions:</i></p> <p><i>(a)The contractor shall give notice to the employer’s representative not less than 21 days prior to the date on which any plan for a major item of other goods will be delivered to the site.</i></p> <p><i>(c)The contractor shall indemnify and hold the employer harmless against and from all damages, losses and expenses resulting from the transport of goods, and shall negotiate and pay all claims arising from their transport.</i></p>
	4.17-Contractor’s Equipment		X	

	4.18 – Protection of the Environment		X	
	4.20- Employer’s Equipment and free issue equipment	X		(a)The employer shall be responsible for the employer’s equipment, except that (b) the contractor shall be responsible for each item of employer’s equipment whilst any of the contractor’s personel is operating it, driving it, directing it or in possession or control of it.
	4.22 – Security of the Site		X	
	4.23 – Contractor’s operations on the site		X	
	4.24 - Fossils	X	X	
Licensing and Permits	2.2 – Providing permits, licenses and approvals		X	
Employer’s Personnels	2.3 - Ensuring the personnel and other contactors of th employer on the site.	X		
The Design Phase	5.1 – Carrying out the design of the Works and completing the works in accordance with the contract		X	
	5.2 – The documentation		X	Providing the technical documents to satisfy all regulatory approvals and documents.
	5.4 – Technical standards and regulations		X	
	5.5 – As-built documents		X	

	5.6 – Operation and Maintenance Manuals		X	
	5.7 – Design Error		X	<i>If errors, omissions, ambiguities, inconsistencies, inadequacies or other defects are found in the contractor's documents, they and the works shall be corrected at the contractor's cost, notwithstanding any consent or approval under this clause.</i>
The Contract Price	14.1 – The Contract Price	X		<i>The contract price shall be the amounts submitted by the contractor for the design-build and the operation service including the asset replacement fund, priced at the base date, and due to be paid to the contractor in accordance with the contract.</i>
	14.2 – Advance Payment	X		<i>The employer shall make an advance payment as an interest-free loan for mobilisation and design, when the contractor submits a guarantee in accordance with this sub-clause that shall be based on the sample form included in the tender document or in another form acceptable to the employer. The amount of the advance payment and the applicable currencies shall be as stated in the contract data.</i>
	14.3 – Application for Advance and Interim Payment Certificates		X	
	14.8 - Payment	X		<i>The employer shall pay to the contractor the advance payment within 21 days after receiving the documents in accordance with sub-clause 4.2 and sub-clause 14.2 and the payment certificate for the advance payment issued in accordance with sub-clause 14.7 .</i>
	14.9 – Delayed Payments	X		<i>If the contractor doesn't receive payment in accordance with sub-clause 14.8, the contractor shall be entitled to receive financing charges compounded monthly on the amount unpaid during the period of delay.</i>

Staff and Labour	<p>6.1-6.11 (Engagement of staff and labour, rates of wages and conditions of employment, Persons in the service of employer, labour laws, working hours,</p> <p>Facilities for staff and labour, health and safety, contractor's superintendence, contractor's personnel, Record of contractor's personnel and equipment, disorderly conduct</p>		X	
Commencement Date, Completion and Programme	8.1 - Commencement Date	X		
	8.2 – Time for completion		X	<i>The contractor shall complete the whole of the design-build and each section ith sub-clause 9.2 or as extended under sub-clause 9.3 and shall provide the operation service fort he period stated in the contract data.</i>
	8.3 – Programme		X	<i>The contractor shall submit a detailed time programme to the employer's representative within 28 days after receiving the notice under sub-claue 8.1 . The contractor shall also submit a revised programme whenever the previous programme is inconsistent with actual progress or with the contractor's obligations.</i>

	8.4 – Advance Warning	X	X	
	8.5 – Delay Damages		X	<i>If the contractor fails to complete the design-build in accordance with the requirements of sub-clause 9.2, he shall pay delay damages as detailed in sub-clause 9.6.</i>
Design-Build	9.1 Commencement of Design-Build		X	<i>The contractor shall commence the design and execution of the works within 28 days of the commencement date, and shall then proceed with the design-build with due expedition and without delay.</i>
	9.2- Time for completion of design-build		X	
	9.3 – Extension of time for completion of Design-Build		X	
	9.6 – Delay Damages relating to Design-Build		X	<i>Delay damages shall be the amount stated in the contract data which shall be paid for every day which shall elapse between the relevant time for completion and the date stated in the commissioning certificate.</i>
	9.7- Suspension of work	X		
	9.12 – Completion of Design-Build		X	
	9.13 – Failure to Complete		X	
Operation Service	10.1 – General Requirements		X	
	10.2 – Commencement of Operation services		X	
	10.4 – Delivery of raw materials	X		
	10.5 – Training		X	

	10.6 – Delays and Interruptions during the operation service	X	X	
	10.7 – Failure to reach Production outputs	X	X	
	10.8 – Completion of operation service		X	
Testing	11.1 – Testing of the works		X	
	11.2 - Delayed tests on completion of design-build		X	
Defects	12.1 – Completion of outstanding work and remedying defects		X	
	12.2 – Cost of remedying defects		X	<i>All work required to repair defects or damage shall be executed at the risk and cost of the contractor, except;</i> <i>(a) where it is attributable to any act by the employer or the employer's personnel or agents, or</i> <i>(b) where it is as a result of an event that is covered under clause 18 (exceptional risks)</i>
Termination by employer	15.1 – Notice to correct	X		
	15.2 – Termination for contractor's default		x	

Suspension and Termination by contractor	16.1 – Contractor’s entitlement to suspend work		X	
	16.2 – Termination by contractor		X	
	16.4 – Payment on termination	X		

3.2. Risk Responsibilities of the Engineer

In the FIDIC specifications, special attention is paid to the authority, which is called an engineer, which we can accept as a control or consultant in a broader sense. The engineer, who is considered to have great experience, knowledge and dignity, is considered as an independent decision making body between the employer and the contractor. In many cases, it is controversial that conflicts of interest may tend to make decisions in favour of the employer, who the wages of the engineer are paid by, the engineer is expected to make reasonable decisions required by science and technique.

The engineer/controller/consultant is obliged to carry out the project designed by the business owner in accordance with this draft at the stage before starting the construction of the project. It is among the engineer’s duties to be responsible for the completion of the project with success and minimum disputes, to check whether the works are carried out in accordance with the contract during the completion phase and to confirm the exact progress payment.

In the context of the above, the duties and responsibilities of the engineer have been analyzed in terms of the main clauses of the FIDIC Conditions of Contract for Design, Build and Operate Projects (Gold Book) as;

2.1&13: Inspection and management authorization of the work on behalf of the employer.

6.3: Giving the necessary drawings and instructions to the contractor.

6.4: Delays in giving the drawings and instructions to the contractor.

6,7,49,51: Providing complete and impeccable work, otherwise; documenting these situations.

7: Examining the documents related to design in terms of suitability and convenience.

7.2: Confirming the calculations and drawings designed by the contractor.

37.2: Inspection and testing right for related materials and assets.

37.4: Refusing the materials and assets.

42.2: Extension of time because of the late delivery of the workplace to the contractor and adding to the contract price.

55-56: Confirming the measurements and measuring documents.

58.1: Giving the instructions for the advance payments.

60.2: Confirming interim payments prepared by the contractor.

60.3:

- Granting the payment of the half of the money held for all of the works to the contractor when the temporary acceptance document was set.

- Giving the second half of the money held to the contractor when the final acceptance period ends.
- If there is any work to be done by the contractor, the corresponding part of money will be held until the work is completed.

60.8: Giving the final acceptance to the employer (Within 28 days following the final progress payment report and release)

62.1: Signing the final acceptance document to the employer and forwarding the copy to the contractor (The contract is not considered to be completed before this process is completed).

63.2:

- Determination and approval of the amount earned by the contractor and the amount which can be accrued to the contractor. (After the employer enters the workplace and terminates the contract.)
- Determination and approval of fully or partially used materials, contractor equipment and temporary works.

67.1: Authority to apply in case of dispute between the employer and the contractor.

4. Case Studies

4.1. Case Study 1 - A Lease Partnership of a Highway Project (Bloomfield&Ahern,2006)

In 2007 a competitive process of procurement was performed by the state of Pennsylvania for a 75 year contract to operate and lease the Pennsylvania 512 mile toll road that was opened in 1940. It has been estimated by the state commission that the unfunded cost of infrastructure needs of the state was \$14 billion and \$1.7 billion per year to maintain current transportation system of the state. It has been aimed for the lease to obtain funding sufficiently to support expensive needs of infrastructure of the state through a payment by a selected bidder. The private operator would be able to raise tolls of the highway by 2.5% annually or the consumer price index that was greater according to lease terms which was established by the state. During this lease period, the operator of the highway was responsible for the improvements of the funding. A three-member board (transportation secretary, governor and budget secretary) would monitor the operator.

236

It has been estimated by the state of officials that the winning bid would be as high as \$30 billion however it was below that amount which was \$12.8 billion. The consortium of two companies (the winning bidder) expressed their intention to pay for the lease on the turnpike. State legislators debated the partnership to approve the lease for four months without a vote. Then, this consortium withdrew the bid in September 2008.

From March 2019 Report of this case, it was found that some aspects of the contracting process had been handled well by the state ; the infrastructure needs identified, bidding process run well and the performance standards was set for the life of the lease. Contrarily, several problems were expressed also which were;

- " - The financial assumptions related to the deal were overly optimistic,
- The proposed oversight mechanism, the three member board, raised concerns among legislators about transparency, adequate planning and accountability,
- The debate lacked adequate consideration of the state's long term interests."

4.2. Case Study 2 - A Design-Build-Operate Partnership for a Sewer System (Bloomfield&Ahern,2006)

In 1999, due to seriously encountered sewer overflow problems in Massachusetts, a local water commission and sewer undertook on the process of selecting a private company for a 20 year design-build-operate contract to maintain and repair the local sewer system. Even though the proposal were advertised by the commission for the contract, only two proposals were related parties that one of the proposers had operated wastewater treatment plant of the commission since 1985 and also controlled and owned one of the firms on the other proposer's team. Nevertheless, the procurement process and the corporate affiliation had not constituted a meaningful competition. The commission's plant operator was awarded a contract for \$48 million. Even though a positive national publicity was generated by public officials, it was not sufficient to guarantee to fix and avoid the future overflow problems of the sewer with this long-term contract signed between the parties.

The two privatization consultants' services, a law and an engineering firm had been engaged by the commission. For the first three years of the project, the cost of these consulting services exceeded \$3 million however, the commission could not afford these costs. To assist the commission virtually, the method of paying for the expertise assured that the DBO contract would go forward, regardless of whether or not the commission was able to procure a cost-effective contract containing public protections. The consultants were highly unlikely to recommend against signing a contract that would enable them to be paid, the commission was highly unlikely to cancel a procurement that would leave the commission with a \$3 billion bill to pay.

Less than five years after the partnership began in 2004, the contract was terminated by the commission. It had been discovered by the commission that a contract requirement, \$15 million letter of credit of the contractor had expired in 2001 (Jourgensen, 2004). If the contractor's compliance with the requirements of the contract has been monitored by the commission more closely, the contract might have been terminated or the problem might have been corrected three years earlier.

5. Conclusion

The impression obtained as a result of the study is that the responsibilities and risks transferred to the contractor in the FIDIC type specifications are the largest of the existing ones, followed by the employer and the engineer exposed to the lowest level of risk and responsibility. Compared to contractors, the risks and liabilities of the employer are set out in the contract for the design-build. The employer may face for additional costs arising from faults, errors and omissions in the employer's requirements, unforeseeable physical conditions, forces of nature and exceptional risks, changes in legislation and delays by the authorities. The fact that the engineer has such a low responsibility and a lot of power that affect the completion time of the job is also a significant issue to be emphasized.

As it has been discussed and focused in the study to long-term type of contracted partnerships, some of the most significant risks are related to lots of unpredictable factors which involves economic, environmental, political or market conditions. As discussed in the two case studies which were infrastructure projects, it can be said that the government are better equipped and more willing to bear the project risks such as cost of maintaining and operating than the private sector. In addition to that, governments must also undertake the performance risks associated with the lack of market forces over the life of a long-term contract.

The management of a construction project is constantly facing a time-cost mismatch. The equivalent of this in construction projects is to reveal the relationship of all kinds of time, cost and responsibility and to determine and apply the optimum solution according to the existing conditions.

The best approach in determining the limits of responsibility will be the naming and addressing of the risks in that construction contract and the classification of the responsibilities at an appropriate level that will be beneficial to all parties.

For professional and responsible builders, it is of great significance to follow the national and international legislation and practices closely, to know when, under what conditions and all kinds of rights and powers were born and to take measures in some cases, which may go up to termination of the contract.

To sum up, it is vital to allocate risks correctly to the parties (the client, contractor, government, lenders, etc.) who is the best to manage them since if the contract management is not controlled and implemented properly, it is obvious that it will leave negative impact on the projects in terms of cost overruns, delayed schedules, safety, quality and more.

References

- Becker, F & Patterson, V. (2005). Public-Private Partnerships: Balancing Financial Returns, Risks, and Roles. *Public Performance & Management Review*, 29(2): 125-144.
- Bloomfield, P. (2006). The Challenging Business of Long-Term Public-Private Partnerships: Reflections on Local Experience. *Public Administration Review*, 66(3): 400-411.
- Boardman, A, E., Poschman, F & Aidan R. Vining. (2005). North American Infrastructure P3s: Examples and Lessons Learned.. In Hodge and Greve (Eds.), *The Challenge of PublicPrivate Partnerships: Learning from International Experience* (163-189). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, Inc.
- Corner, D. (2005). The United Kingdom Private Finance Initiative: The Challenge of Allocating Risk. In Hodge and Greve (Eds.), *The Challenge of Public-Private Partnerships: Learning from International Experience* (44-60). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, Inc.
- Evans, J & Bowman,D. (2005). "Getting the Contract Right." In Hodge and Greve (Eds.), *The Challenge of Public-Private Partnerships: Learning from International Experience* (62-79). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, Inc
- Forrer, John, Kee, J.E. , and Zhang, Z. (2002). Private Finance Initiative: A Better Public-Private Partnership? *The Public Manager*, 31(2): 43-47.
- Hughes,K . (2019). NEC4:100 Questions and Answers. Taylor&Francis.
- Jourgensen, T. (2004). Lynn Water and Sewer Commission Fires Contractor US Filter. *Water Industry News*. [On-line]. Available at: www.waterindustry.org. [Retrieved on April 21, 2019]
- Klein, M. (1998). Bidding for Concessions – The Impact of Contract Design. *The World Bank Group*, Note No. 158: November.
- Klitgaard, R. & Treverton, G.F. (2003). Assessing Partnerships: New Forms of Collaboration. *New Ways to Manage Series, IBM Endowment for The Business of Government*, March.
- Moore, A. (2000). Long Term Partnerships in Water and Sewer Utilities: Economic, Political, and Policy Implications. *Journal of Contemporary Water Research and Education*, 117: 21-26. [Online]. Available at: www.ucowr.siu.edu. [Retrieved May 6, 2019]
- National Council for Public-Private Partnerships. (2010). [On-line]. Available at: www.ncppp.org. [Retrieved April 28, 2019]
- Bloomfield, F & F. Daniel Ahern, Jr. (2006) LONG-TERM INFRASTRUCTURE PARTNERSHIPS: CONTRACTING RISKS AND RECOMMENDATIONS [On-line]. [Retrieved May 2, 2019]
- The Pew Center on the States. (2009). Driven by Dollars: What States Should Know When Considering Public-Private Partnerships to Fund Transportation. [On-line]. Available at <http://www.pewcenteronthestates.org>. [Retrieved April 7, 2019]

Risk Responsibilities of The Contractor, Employer and Engineer Through The Analysis of The FIDIC Conditions of Contract for EPC/Turnkey Projects

Asst.Prof.Dr Latif Onur Uğur

**Duzce University, Technology Faculty, Civil Engineering Dept., Construction Management Division,
Konuralp Campus, Duzce, Turkey,**

latifugur @duzce.edu.tr

MSc.Civil Eng. Anil Demircan

**Duzce University, Technology Faculty, Civil Engineering Dept., Construction Management Division,
Konuralp Campus, Duzce, Turkey**

anildemircan @gmail.com

Abstract

As there are various types of contracting strategies in use in the construction industry, turnkey or engineering, procurement and construction (EPC) type of contracts are becoming the most widely applied contracting forms especially on large scale projects in construction sector. In every project, it is vital to have an effective contract management in terms of identifying and scrutinising every type of risk and responsibilities separately with reference to activities for executing a healthy construction project. If the contract management is not controlled and implemented properly, it is inevitable that it may give rise to negative impacts on the project as a whole. While studying on turnkey type of contracts, risks decreases for the owner considerably. The most significant of the risk is the shortening of project delivery time. However, starting from the feasibility works until design, tendering and construction, the project is exposed to several risks needed to be taking into consideration in various stages of the project. This research aims to identify the employer's/owner's, contractor's and engineer's risk responsibilities in the context of the main clauses of the turnkey/EPC contract, to assist to reduce the risks through the execution of the required procedures and to determine the level of importance and a checklist for the employer, contractor and the engineer in order to enhance a minimum risk construction contract. In this context, the structure of this study is based on literature review, a case study and a detailed table that illustrates how the risk responsibilities of the employer, contractor and engineer distributed on different subjects by the analysis of FIDIC Conditions of Contract for EPC/Turnkey Projects (Silver Book).

239

Keywords

Contract management; Turnkey/EPC Contracts; Construction Sector; Risk Responsibilities, Risk Allocation

1. Introduction

The "turkey" arrangement (also known as the "package deal", "design and build", "design and construct" or "Engineering-Procurement-Construction (EPC)") places the duty to design and construction merely on the

contractor. By the turnkey contracting concept, the contractor has the furthest responsibility form of placing the construction and design on himself such that only need for the employer is turn the key to commence constructed facility's operation after the completion.

In addition to this, the term "turnkey" will be used here to describe the more general global composition of placing all design, construction and procurement responsibilities on one contractor.

In the turnkey contract, embarking upon the design stage through the operational stages of the project, the contractor is directly responsible for assessing and describing all uncertain risks to consider them in terms of cost, time and quality objectives according to their level of impact for the project.

2. Aim and Objectives of the Study

The main objectives of this study are;

- Identifying the employer's/owner's and contractor's risk responsibilities in the context of the main clauses of the turnkey contract
- Assisting to reduce the risks through the execution of the required procedures
- Determining the level of importance for the risk responsibilities of the contractor, employer and engineer in order to enhance a minimum risk construction contract.

3. Literature Review of Contractual Risks

Taylor&Mbachu(2014) expresses the significance of the risks in construction sector as : "Risk or uncertainty is an impairing reality in the construction industry. Not accounting and appreciation for the risk can be very costly to all the parties involved in decision-making part with respect to the construction contracts".

As it is clear that the risk is present in every undertaking, the construction sector is especially a risk prone industry itself which make them unique compared to most industries. Lengthy construction periods, time pressures, complexity and a very competitive market give rise to so many risks which must be responded to (Zou et al., 2007). Globally, extensive research has been carried out into construction risks and several risk factors have been identified (Yean Yng Ling&Liu,2005; Marcus&David,2012; Rowe,1977)

The construction sector has a poor reputation for modelled and structured analysis of the risk when compared to other sectors such as finance and insurance (Laryea & Hughes, 2008). This demonstrates that there is a vital need for sector and in particular contractors to have a gratitude of response deployment and the risk analysis. The risk of failure in construction businesses suggests that construction companies are not successfully accounting and allowing for risk (Oyewobi, Ibrahim & Ganiyu, 2012) .

3.1. Risks and Risk Responsibility Distribution in EPC/Turnkey Contracts

Nieto-Morote & Ruz-Vila(2011) expresses the definition of risk as: "There are lots of definitions in literature which define it almost in the same direction as an uncertainty or an unwanted effect for objectives of the projects. In all construction project, the existence of the risk is inherent and it is almost unlikely to be fully eliminated. Notwithstanding this, the risk is likely to mitigate and limit the impacts on the project in terms of an effective management".

Ahmet & Önder(2003) indicates that ; "Risk analysis is conducted to show what will happen if the project does not proceed according to plan. It acts as a warning system to alert the organisation to risks and uncertainties in the project's external landscape. It therefore assists in capturing all feasible options and helps to analyse various outcomes of any decision".

According to Shen et. al (2016) ; “The turnkey concept has gained acceptance in international markets increasingly (Guo et.al, 2010). Under the turnkey method, the contractor is liable to carry out the procurement, design and construction stages as a fast-track strategy of project delivery in succeeding reduced duration, cost savings and early builder environment (Hale et al. 2009). Nevertheless, compared to conventional method of Design-Bid-Build(DBB), more uncertainties are left in EPC concept, which may make turnkey projects risky, especially for the contractors (Öztaş, Ökmen 2004)”.

Now, in this context, from this section; the risk responsibility distributions for different contractual subjects will be illustrated from the point of view of the contractor, employer and engineer through the analysis of the main clauses of the FIDIC Conditions of Contract for EPC/Turnkey Projects (Silver Book).

Table 1: Risk Responsibility Distribution Table

Title	Responsibility	Employer	Contractor	Explanation
The Site	2.1 – Giving Access to the Site	X		<p><i>If no such time is stated in the particular condition, the employer shall give the contractor right of acces to the site.</i></p> <p><i>If the contractor suffers delay and/or cost as a result of a failure by the employer, the contractor shall give notice to the employer and shall be entitled to;</i></p> <p><i>(a)an extension of time for any such delay</i></p> <p><i>(b)payment of any such cost pus reasonable profit that hall be added to the contract price.</i></p>
	4.8 – Safety Procedures		X	
	4.10 – Site Data		X	
	4.13 – Rights of Way and Faciilies		X	
	4.15 – Access Routes		X	
	4.16 -Transport of Goods		X	<p><i>Unless otherwise stated in the particular conditions:</i></p> <p><i>(a)The contractor shall give the employer not less than 21 days notice of the date on which any plant tor a major</i></p>

				<p>item of other goods will be delivered to the site.</p> <p>(c)The contractor shall indemnify and hold the employer harmless against and from all damages, losses and expenses resuting from the transport of goods, and shall negotiate and pay all claims arising from their transport.</p>
	4.17-Contractor's Equipment		X	
	4.18 – Protection of the Environment		X	
	4.19 – Elctricity, Water and Gas		X	
	4.20- Employer's Equipment and free issue equipment	X		<p>The employer shall be responsible fort the employer's equipment, except that ; the contractor shall be responsible for each item of employer's equipment whilst any of the contractor's personel is operating it, driving it, directing it or in possession or control of it.</p>
	4.22 – Security of the Site		X	
	4.23 – Contractor's operations on the site		X	
	4.24 - Fossils	X	X	
Licensing and Permits	2.2 – Providing permits, licenses and approvals		X	
Employer's Personnels	2.3 - Ensuring the personnel and other contactors of th employer on the site.	X		

The Design Phase	5.1 – Carrying out the design of the Works and completing the works in accordance with the contract		X	
	5.2 – The documentation		X	<i>Providing the technical documents to satisfy all regulatory approvals and documents.</i>
	5.4 – Technical standards and regulations		X	
	5.6 – As-built documents		X	
	5.7 – Operation and Maintenance Manuals		X	
	5.8– Design Error		X	<i>If errors, omissions, ambiguities, inconsistencies, inadequacies or other defects are found in the contractor’s documents, they and the works shall be corrected at the contractor’s cost, notwithstanding any consent or approval under this clause.</i>
The Contract Price	14.1 – The Contract Price	X		<i>The payment shall be made on the basis of a lump-sum contract. The contractor shall pay all taxes, duties and fees.</i>
	14.2 – Advance Payment	X		<i>This Payment shall be paid by the employer for mobilization and design.</i>
	14.3 – Application for Interim Payment		X	
	14.6 –Interim Payments	X		<i>No amount will be paid until the employer has received and approved the performance security. Thereafter, the employer shall within 28 days after receiving a statement and supporting documents, give to the contractor notice of any</i>

				<i>items in the statement which the employer disagrees with supporting particulars.</i>
	14.8 – Delayed Payments	X		<i>If the contractor doesn't receive payment in, the contractor shall be entitled to receive financing charges compounded monthly on the amount unpaid during the period of delay.</i>
Staff and Labour	6.1-6.11 (Engagement of staff and labour, rates of wages and conditions of employment, Persons in the service of employer, labour laws, working hours, Facilities for staff and labour, health and safety, contractor's superintendence, contractor's personnel, Record of contractor's personnel and equipment, disorderly conduct		X	
Commencement, Delays and Suspension	8.1 - Commencement of Works		X	<i>The contractor shall commence the design and execution of the Works as soon as is reasonably practicable after the commencement date and shall then proceed with the Works with due expedition and without delay.</i>
	8.2 – Time for completion		X	<i>The contractor shall complete the whole of the Works including; - Tests on completion</i>

				- Completing all work as stated in the contract to be completed for the purposes of taking over the Works and sectors.
	8.3 – Work Schedule		X	The contractor shall submit a detailed time programme to the employer within 28 days after the commencement date.
	8.4 – Time Extension for Completion and Delay Damages		X	-The contractor is responsible for complete the Works within the completion date of the projects. Otherwise, foreseen daily delay damages will be applied for every days of delay on the calendar. -Due to the delays caused by management, there is no responsibility for the contractor. In this case, The completion date will be extended according to the characteristics of the work -The written notices which were not made on time is the responsibility of the contractor.
	8.7 – Delay Damages		X	If the contractor fails to comply with sub-clause 8.2, the contractor shall be subject to pay delay damages to the employer for this default.
	8.8 – Suspension of Work	X		The employer may at any time instruct the contractor to suspend progress of part or all of the Works. During such suspension, The contractor shall protect, store and secure such part of the Works against any deteriorating loss or damage.
Plant, Material and Workmanship	7.2 - Samples		X	
	7.3 - Inspection	X	X	
	7.4 - Testing		X	
	7.5 - Rejection	X		
	7.6 – Remedial Work	X		
Tests After Completion	12.1 – Procedure for tests after completion	X		

Defects Liability	11.1 – Completion of outstanding work and remedying defects		X	
	11.2 – Cost of remedying defects		X	<i>All work required to repair defects or damage shall be executed at the risk and cost of the contractor, except;</i> <i>(a) where it is attributable to any act by the employer or the employer's personnel or agents, or</i> <i>(b) where it is as a result of an event that is covered under clause 18 (exceptional risks)</i>
Termination by employer	15.1 – Notice to correct	X	X	
	15.2 – Termination for contractor's default		x	
	15.4 – Payment after Termination	X		
Suspension and Termination by contractor	16.1 – Contractor's entitlement to suspend work		X	
	16.2 – Termination by contractor		X	
	16.4 – Payment on termination	X		

3.1.1 Risk Responsibilities of the Engineer

The engineer/controller/consultant is obliged to carry out the project designed by the business owner in accordance with this draft at the stage before starting the construction of the project. It is among the engineer's duties to be responsible for the completion of the project with success and minimum disputes, to check whether the works are carried out in accordance with the contract during the completion phase and to confirm the exact progress payment.

In the context of the above, the duties and responsibilities of the engineer have been analyzed in terms of the main clauses of the FIDIC Conditions of Contract for EPC/Turnkey Projects (Silver Book) as;

- 2.1&13:** Inspection and management authorization of the work on behalf of the employer.
- 6.3:** Giving the necessary drawings and instructions to the contractor.
- 6.4:** Delays in giving the drawings and instructions to the contractor.
- 6,7,49,51:** Providing complete and impeccable work, otherwise; documenting these situations.
- 7:** Examining the documents related to design in terms of suitability and convenience.
- 7.2:** Confirming the calculations and drawings designed by the contractor.
- 37.2:** Inspection and testing right for related materials and assets.
- 37.4:** Refusing the materials and assets.
- 42.2:** Extension of time because of the late delivery of the workplace to the contractor and adding to the contract price.
- 55-56:** Confirming the measurements and measuring documents.
- 58.1:** Giving the instructions for the advance payments.
- 60.2:** Confirming interim payments prepared by the contractor.
- 60.3:**
- Granting the payment of the half of the money held for all of the works to the contractor when the temporary acceptance document was set.
 - Giving the second half of the money held to the contractor when the final acceptance period ends.
 - If there is any work to be done by the contractor, the corresponding part of money will be held until the work is completed.
- 60.8:** Giving the final acceptance to the employer (Within 28 days following the final progress payment report and release)
- 62.1:** Signing the final acceptance document to the employer and forwarding the copy to the contractor (The contract is not considered to be completed before this process is completed).
- 63.2:**
- Determination and approval of the amount earned by the contractor and the amount which can be accrued to the contractor. (After the employer enters the workplace and terminates the contract.)
 - Determination and approval of fully or partially used materials, contractor equipment and temporary works.
- 67.1:** Authority to apply in case of dispute between the employer and the contractor.

3.2. Drawbacks and Benefits of Turnkey/EPC Type of Contracts from The Contractor's and The Employer's Point of View

Ghareeb(2018) examines the disadvantages of the turnkey contracts in his study as : “The risk amounts that contractors, employers and sponsors faces are different in different projects. In a turnkey contract, the contractor faces a greater amount of risks compared to others, so a certain parts of the owners prefer a turnkey contract”. One of the main disadvantages of turnkey contracts from the employer's perspective is the difficulty of an effective comparison of the initial design proposals submitted by contractor. This situation leads to a limited interference of the employer to modify the design of the structure in detail since, the contractor rather than the employer is responsible to modify and follow up the design works so, the design does not end up as the owner wishes and this situation may lead to conflicts afterwards.

In an EPC type of contract, the employer may not get the least cost for the project since the EPC contract is usually entered by negotiation rather than competitive bidding.

The contractor is often subjected to the risk of not paying the cost of initial design to the employer if the employer does not agree these designs, so before the design stage, the prior agreement on these payments is one of the solutions to get out of this expected conflict.

This type of contract does not allow any real comparison or evaluation between contractors in terms of prices where there are design variations and if this is attempted, for example, by placing the project on a tender with the requirements of the employer, the result is inevitably competitive in a lower price design with long-term efficiency considerations in terms of simplicity, cost and quality of maintenance.

Ghareeb (2018) also expresses: "There are no satisfactory standard forms for turnkey contracts in many counts of law, with the rare existence of substantive provisions for a conventional construction contract which is quite different from Turkey contracts since the changes need to be very precision formulation. The contractor wants to have the guarantees that help him change the drawings and specifications from the point of view of the owner, so the instalments payable at specific stages is in fact the only satisfactory solution to the parties" (Disadvantages of Turnkey Contracts, para.6).

Additionally, in the contractual concept of tunkey or EPC types, long-term protection is often provided regarding to design and suitability and the insurance or the interdependence of such an undertaking is possible to be either expensive or nonnegotiable. It will be a significant point for the employer to understand the coverage extent for the rest of the design, like design and insurance of the contractor. Even though the employer is able to prove that the shortage in the product is cause of a defect in the application and design, the employer may be unable to recover anything if the insurance coverage or assets of the contractor is inadequate to compensate the employer.

In a EPC type of contracting, contractors take over the overall responsibility and the risks of the construction to cover the damages and claims as they are responsible for both execution and design under that concept.

Ghareeb clarifies the 'Insurance Policies' subject as it is one of the significant considerations of the employer with almost all contractors: "The liability does not cover damage to property resulting from faulty designs and specifications prepared by design professionals, and on the other hand, most if not all professional liability policies covering turnkey engineers do not cover damage caused by a defect or shortage of labor, or equipment that the contractor has included in its work during the construction" (Disadvantages of Turnkey Contracts, para.8).

On the contrary, Huse(2002) clarifies the benefits of the turnkey contracting as: "The turnkey contract places the responsibility to the hands of the contractor for the entire project. The employer receives a completed project in compliance with the performance specifications. When the employer looks for accountability as to quality of the works and the performance, he needs no further than the contractor. This means that the employer does not need to worry about coordinating the contractors in an effective way. If the employer wishes to make a claim regarding to a defect whether it is a workmanship or design problem, he can look to the contractor without the need to address".

In addition, the single point responsibility is also beneficial in terms of reducing the opportunity for claims by the contractor. These claims are often based on the directions given by the engineer under more traditional contracting systems. The turnkey contract may provide decreased opportunity for the claims since in this concept the contractor bears the design and construction responsibility solely and the engineer is no longer a central coordinating system.

The works must be delivered by the contractor in the manner that are fully operational with the employer's specifications. Any fault or defect is necessarily contractor's responsibility except where the contract provides otherwise; everything relative to the works can be concentrated in a single point responsibility (the contractor).

This single point responsibility has two remarkable consequences; first, the performance standards expected from the contractor and second; the role of performance criteria. The works must be deigned and built by the contractor in such a way that finished works' performance satisfies the criteria defined in the contract. The performance criteria will be defined by the employer to ensure that the works provided at the level of profitable production required.

Under an EPC concept, both the responsibilities of the contractor and designer are positioned on the contractor accompanied by a stricter performance standard. The performance standard is provided by the contract or by the applicable law which is "fitness for purpose" standard (sub-clause 4.1 under the silver book). The contractor in a turnkey contract is under a strict liability to deliver the project "fit for purpose" according to the English Case law.

Huse(2002) clarifies: "The "fitness for purpose" standard goes beyond a professional duty of care, placing on the contractor liability for any failure of the design to perform to the standards required. This provides the employer

which works constructed and operational in accordance with the intended purpose or use of the works as provided in the contract” (Contracting Methods,pg.4).

3.2.1 The Significance of Lump-Sum Pricing Method in the Project Financing

As Huse(2002) expresses: “In turnkey and EPC contracts, the method of lump-sum pricing is often used which enables the use of fixed payments by the stages of the completion”. Fixed installment payments and lump-sum pricing provide the employer for overall cost certainty and timing of payments (Wallace,1986). It is advantageous in terms of rapid project completion as the system decreases front-loading by the contractor. In addition, it also alleviates the financing as the lenders will have the timing of drawdowns and greater financial exposure certainty. However, even though the contract price is lump-sum based, the contractor has the right to claim an increase in the contract price under certain limited circumstances.

3.2.2 The Speed of Procurement

The EPC or turnkey method allows the construction to progress rapidly as the design and construction stages combined in itself; in certain cases the construction may even be commenced by the contractor prior to the completion of the design stage. Consequently, turnkey construction method may result in an earlier completion of the project.

3.3.3 The Efficiency

As the works both designed and built by the contractor, there is no need for the contractor to waste time to understand the designs of the employer anymore. Since the contractor and the designer work as a team, it is more easy and possible to identify the critical tasks of the design stage earlier, ensuring mitigation or avoidance. In this context, construction and design risks will be avoided by means of this team approach. Consequently, it will be beneficial to join the design and construction tasks under one contractor in terms of decreasing the number of disputes that may arise between the employer and the contractor.

4. Case Study – A Coal Based Thermal Power Plant Project (Bali&Apte, 2014)

The employer planned to set up a coal based thermal power plant close to major resources. Availability of a broad gauge railway connection with the perennial river water source, that was considered for power station’s water requirement, were the priorities for that purpose.

The site was finalized to make use of both getting water from the river for the consumptive use of the railway to buy coal. The appointments were made for the consultants to implement a gumping-out test to find the feasibility of drawing water based on sand’s field permeability along with the sand bed depth in the river and the quality and type of sand.

The feasibility and required tests were implemented by M/S PRATHAMESH Project Engineering and Management Consultants, Nagpur(PRA) and Radial Collector Well was recommended for the Project. They made the recommendations which are based on the conditions of site data, the water required for the life span of the project, permeability tests of field, pumping out tests, sand quality, sand bed depth in the river, topographic surveys, geotech investigation, flood records, field surveying, maximum flood of the project, design flood, highest flood level calculations in the river, standard codes, referances and manuals.

The recommendations were approved by the employer in order to keep risks of all the parties under consideration and the tender was floated on a design-build single responsibility basis by a Lump-Sum EPC/Turnkey type of contract. The scope of the contract was set in the manner of including the design and construction of Radial Well in the river, switchgear room, approach bridge, pumping machinery at radial well, rising main from radial well

top plant and reservoir, substantiation at radial well and plant end, single circuit, 33KV overhead and transmission line.

Consequently, the execution completed in 15-16 months exceeding the stipulated completion date of 11 months. Due to the heavy rains, floods and government clearance problems, nearly three months of the overrun occurred which resulted in cost overruns of overall project.

Apart from this delay of three months, the project underwent smooth execution until the completion. Present day status is project stands is commissioned fully and completed. Major part of the financial dues has been received by the contractor from the employer's side and the project stated as success for all stakeholders.

5. Conclusion

When there is a successful methodology for risk handling and risk awareness, it can be indicated that the project management is efficient and effective. To some extent, the turnkey/EPC contracts minimize employer's risk however in situations where the project completion is priority and time is the principal subject, stakeholders take efforts equally in the interest of project. As discussed in case study part of the research, due to direct contact with harsh climate conditions or flowing water, infrastructure projects (which was a thermal power plant in the case study) are more tend to risks.

Turnkey contracting method is beneficial from the perspective of the employer as the contractor bears te full responsibility solely in the matter of the following;

- Completion cost (if it is a lump-sum contract)
- Completion time of the project
- Success of performance guarantees and the design and work quality.

This means that the potential for disputes also became avoided. However, the main drawback of the turnkey contract for the employer is that the detailed design is contractor's concession. Consequently, in a turnkey contract, the employer defines and specifies the deliverables and the parameters of the design thereby, the employer achieves the project in required standards.

From the employer's point of view, resolving liabilities will be expensive and difficult phenomenally for the defects in the requirements of the employer. The selection of the appropriate pricing structure in combination with the above will reduce the employer's risk.

To sum up, it can be told that the process of risk identification and risk allocation enables an effective project management if it is developed well between the project team. Risks derived from unstable, risk prone and fast changing environments are hard to be prevented however, the parties can prepare themselves to the impacts resulted from the time and performance risks.

Referances

Ahmet, Ö., & Önder, Ö. (2003). Risk analysis in fixed-price design–build construction projects. *Building and Environment*, 39, 229-237.

Brown (1995) . Opportunities and Risks of Design Build Projects, The construction Superconference, San Francisco, U.S. ,December 7-8, 1995, p.5.

Bali,R & Apte,M.R. (2014) , Risk Managment in EPC Contract – Risk Identificaton , February,2014. Available at: <http://www.iosrjournals.org/iosr-jmce/papers/vol11-issue1/Version-4/B011140712.pdf> [Retrieved May 2, 2019]

Construction Contracts, op.cit. n.5 above, p.407

D.Blumental (1998) , Sources of Funds and Risk Management for International Energy Projects . 16 Berk. I. Int'l Law 267, online: LEXIS at 271, 288-289

Ghareeb, M.Z. (2018) , Risk Assesment in Turnkey Contracts and Its Impacts on Contruction Projects in Egypt . Available at: http://www.ijirset.com/upload/2018/september/36_9_Risk.pdf [Retrieved May 11, 2019]

Guo, Q.; Xu, Z. P.; Zhang, G. F.; Tu, T. T. (2010). Comparative analysis between the EPC contract mode and the traditional mode based on the transaction cost theory, *IEEE 17th International Conference on Industrial Engineering and Engineering Management*, 2010, 191–195.

Hale, D.; Shrestha, P.; Gibson, G. Jr.; Migliaccio, G. (2009). Empirical comparison of design/build and design/bid/build project delivery methods, *Journal of Construction Engineering and Management*

Huse , J.A, (2002), Undertaking and Negotiating Turnkey and EPC contracts, Second Edition. *Sweet&Maxwell, London*, Available at: https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=XiaDaHHhtBEC&oi=fnd&pg=PR5&dq=contractor%27s+risk+in+epc+contracts,&ots=qO68k89TIU&sig=rgLX3QLZNK8v3tvqHPgq5cur_6A&redir_esc=y#v=onepage&q=contractor's%20risk%20in%20epc%20contracts%2C&f=false [Retrieved May 16, 2019]

IBA v. EMI and BICC (1980), 14 B.L.R. 1

I.N.D. Wallace(1986), Construction Contracts: Principles and Policies in Tort and Contract (*Sweet&Maxwell,London*),p.408 (hereinafter Construction Contracts)

Laryea, S., & Hughes, W. (2008). How contractors price risk in bids: theory and practice. *Construction Management & Economics*, 26(9), 911-924.

Loots,P & Henchie,N (2007) , Worlds Apart: EPC and EPCM Contracts: Risk issues and allocation. Available at: https://www.mayerbrown.com/files/Publication/fe15bba4-fbe2-4eb0-804e-17911edb0b15/Presentation/PublicationAttachment/ecb7569b-e0ef-4aee-9ff9-a7c4e853aac6/ART_EPC_EPCM_5DEC07.PDF [Retrieved May 20, 2019]

Marcus, T., & David, B. (2012). Risk Pricing in Construction Tenders - How, Who, What. *Australasian Journal of Construction Economics and Building*(1), 49.

Nieto-Morote, A., & Ruz-Vila, F. (2011). A fuzzy approach to construction project risk assessment. *International Journal of Project Management*, 29(2), 220-231. doi: 10.1016/j.ijproman.2010.02.002

Oyewobi, L. O., Ibrahim, A. D., & Ganiyu, B. O. (2012). Evaluating the Impact of Risk on Contractor's Tender Figure in Public Buildings Projects in Northern Nigeria. *Journal of Engineering, Project & Production Management*, 2(1), 2-13.135(7): 579–587.

Öztaş, A.; Ökmen, Ö. (2004). Risk analysis in fixed-price design-build construction projects, *Building and Environment* 39(2): 229–237. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2003.08.018>

Davis, P. (2008), Building Procurement Methods Report, *Cooperative Research Centre for Construction Innovation*, PP 8: 16, 2008.

Rowe, W. D. (1977). An Anatomy of Risk: R.E. *Krieger Publishing Company*.

Shen,W & Tang,W & Yu,W & Duffield, C.F. & Hui F.K.P & Wei Y. & Fang J (2016) “Causes of contractors' claims in international engineering-procurement-construction projects” Available at: https://www.researchgate.net/publication/317819201_Causes_of_contractors'_claims_in_international_engineering-procurement-construction_projects [Retrieved May 20, 2019]

Silver Book sub-clause 4.1

Taylor, S. and Mbachu, J. (2014). Profiling and mitigating risks in construction contracts. *Proceedings of the 4th New Zealand Built Environment Research Symposium (NZBERS)*. Auckland, New Zealand. 14 November. ISSN 2324-1829 Available at: http://construction.massey.ac.nz/NZBERS-2014_proc_fp_Taylor-S.pdf [Retrieved May 20, 2019]

Yean Yng Ling, F., & Liu, M. (2005). Factors considered by successful and profitable contractors in mark-up size decision in Singapore. *Building and Environment*, 40(11), 1557-1565.

Zou, P. X. W., Zhang, G., & Wang, J. (2007). Understanding the key risks in construction projects in China. *International Journal of Project Management*, 25(6), 601-614.

Genetik Algoritma Kullanarak Bir Akıllı Bina Tahliye Sistemi Tasarımı

Enes Furkan SANCAK^{1,2}, Cüneyt YILMAZ¹

¹Yıldız Teknik Üniversitesi

²TÜBİTAK MAM, ÇTÜE

2020

ÖZET

Son yıllarda akıllı bina sistemleri alanında güncel teknolojik gelişmelerin etkisiyle büyük gelişmeler olmaktadır. Bu sistemlerden biri olan bina tahliye sistemleri, yangın gibi acil durumlarda insanların en kısa zamanda güvenli bir şekilde binadan çıkarılmasına yönelik bir sistem olduğu için büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle literatürde bu konu üzerine yapılmış birçok çalışma olmasına rağmen mevcut çözümlerin eksikliklerinin giderilerek daha iyi hale getirilmesi ve güncel çözümlerin geliştirilmesi için bu alanda yeni çalışmaların yapılması büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada bir akıllı bina tahliye sistemi geliştirilmiştir. Tasarlanan bu sistem donanımsal olarak, binanın belirli konumlarına yerleştirilmiş yangın dedektörleri, kalabalık sensörleri, dinamik çıkış tabelaları ve bunların bağlı olduğu merkez bilgisayardan oluşmaktadır. Dinamik çıkış tabelaları, merkezi kontrol sisteminden gelen sinyallere göre gösterdiği yönü dinamik olarak değiştirilebilen özel tabelalardır. Bir acil durum sırasında sürekli olarak güvenli olmayan bölgeler sensörler tarafından tespit edilip merkezi kontrol yazılımına iletilmekte, kontrol yazılımı da “Genetik Algoritma” kullanarak en kısa güvenli çıkış yollarını hızlıca hesaplayarak dinamik çıkış tabelalarını en kısa güvenli çıkış rotasını gösterecek şekilde sürekli olarak güncellemektedir. Sonuç olarak bu çalışmada, yapay zeka yöntemlerinden biri olan genetik algoritma kullanılarak bir akıllı bina tahliye sistemi geliştirilmiş, sanal ortamda bir simülasyon yazılımı hazırlanarak test edilmiş ve mevcut yöntemlere göre avantajları ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Akıllı Bina, Bina Otomasyonu, Bina Tahliye Sistemi, Genetik Algoritma, Yapay Zeka

GİRİŞ

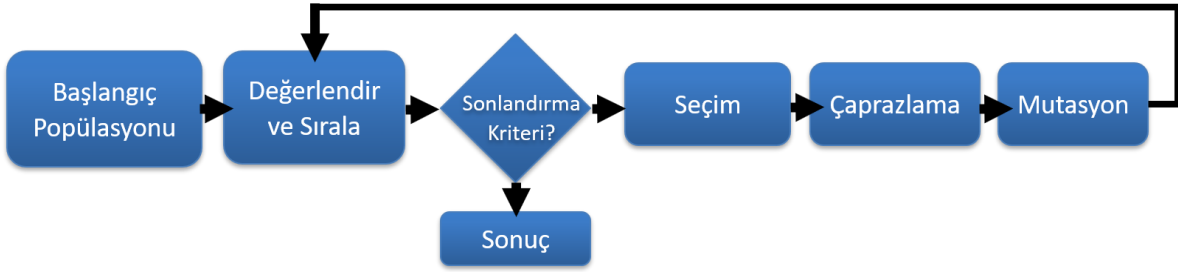
Özellikle, büyük ve karmaşık binalarda yaşanan deprem, yangın, terör saldırısı gibi acil durumlarda insanların binadan en hızlı şekilde çıkabilmelerinde tahliye sistemleri büyük bir öneme sahiptir. Böyle acil durumlarda insanların yardım olmadan en kısa çıkış rotasını bulmaları çok zor olmaktadır ve bu nedenle insanlara yardımcı olması amacıyla binalarda belirli konumlara çıkış tabelaları yerleştirilir. Ancak klasik çıkış tabelaları yangın gibi dinamik bir durumda insanları yanlış yönlendirebilmektedir çünkü böyle durumlarda en kısa rota her zaman en iyi rota değildir. Böyle durumlarda tabelaların gösterdiği rota tehlikeli veya çok kalabalık alanlardan geçiyor olabilir ve bu durum can kayıplarına ve ağır yaralanmalara neden olabilir. Bu çalışmada bu sorunu çözmek amacıyla Genetik Algoritma (Genetik Algoritma) kullanılarak bir akıllı bina tahliye sistemi geliştirilmiştir. Bu akıllı bina tahliye sistemi, çıkış rotasındaki güvenlik risklerini ve insan yoğunluğunu göz önünde bulundurarak en kısa rotayı hızlı bir şekilde hesaplayabilmekte ve değişen şartları izleyerek rotayı sürekli güncel tutmaktadır. Bu sayede statik tabelaların kullanımında yaşanan insanların tehlikeli alanlara yönlendirilme ve izdiham yaşanma riskinin önlenmesi ve tahliye süresinin kısaltılması amaçlanmaktadır.

Bina tahliye rotasının bulunması temelde en kısa yol problemine dayanmaktadır. En kısa yol problemi üzerine uzun yıllardır bir çok çalışma yapılmış, çeşitli algoritmalar geliştirilmiştir. Bazı araştırmacılar Dijkstra algoritması

gibi klasikleşmiş algoritmaları baz alarak onları çeşitli problemlere uyarlamaya veya geliştirmeye çalışmış, bazıları ise alternatif olabilecek yeni algoritmalar geliştirmişlerdir (Dijkstra, 1959). Bunların dışında bazı araştırmacılar ise yapay sinir ağları, karınca kolonisi optimizasyonu, yapay arı kolonisi optimizasyonu, Genetik Algoritma gibi farklı yöntemleri kullanarak en kısa yol problemini çözmeyi denemişlerdir. Örneğin, Ali ve ark. yaptıkları bir çalışmada yapay sinir ağlarını en kısa yol problemini çözmek için kullanmıştır (Ali & Kamoun, 1993). Ahn ve ark. ve Gen ve ark. ise genetik algoritma kullanarak en kısa yolu bulmak üzerine çalışmışlardır (Ahn & Ramakrishna, 2002) (Gen, Cheng, & Wang, 1997). Mohemmed ve ark. ise gerçekleştirmiş oldukları bir çalışmada en kısa yolu bulmak için parçacık sürüsü optimizasyonunu kullanmıştır (Mohemmed, Sahoo, & Geok, 2008). Ghoseiri ve ark. karınca kolonisi optimizasyon algoritması ile iki-objektif en kısa yol probleminin çözümü üzerinde çalışmıştır (Ghoseiri & Nadjari, 2010). Ebrahimnejad ve ark. bulanık ark ağırlıkları ile en kısa yol problemlerini çözmek için yeni bir yapay arı kolonisi algoritması geliştirmiştir (Ebrahimnejad, Tavana, & Alrezaamiri, 2016).

YÖNTEM

Genetik Algoritma, 1975 yılında John Holland tarafından geliştirilen bir çeşit yapay zeka yöntemidir (Holland, 1975). Bu yöntem uyarlanabilen bir yapıya sahiptir ve her bir problem için özel olarak tasarlanması gerekmektedir. Genetik algoritmanın temel kavramları genetik bilimi terminolojisini kullanılarak adlandırılmıştır.

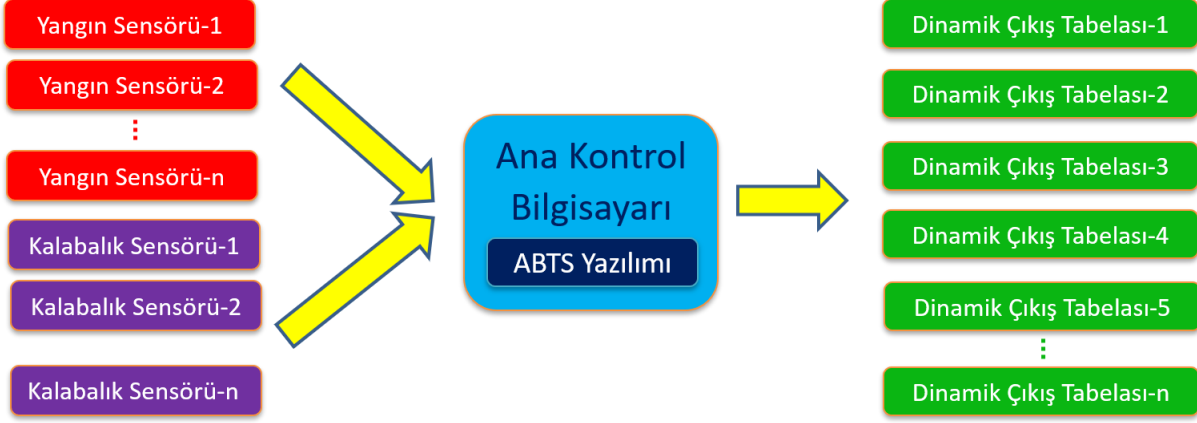
Şekil 36 Genetik Algoritmanın Blok Diyagramı

Şekil 1’ te görüldüğü gibi, Genetik Algoritma bir başlangıç popülasyonunu giriş olarak alarak her döngüde, seçim, çaprazlama ve mutasyon işlemlerini uygulayarak belirlenen sonlandırma kriterine ulaşana kadar bu popülasyonu geliştirmeye çalışmaktadır. Sonlandırma kriteri olarak, belirli bir jenerasyon sayısına ulaşılması, son n jenerasyon boyunca daha iyi bir sonuç ortaya çıkmaması, belirli bir uygunluk değerine sahip çözümün bulunması gibi çeşitli kriterler belirlenebilmektedir. Bahsedilen bu işlemlerin klasikleşmiş bir çok farklı çeşidi mevcuttur ayrıca bu yöntemlerin dışında probleme özgü yeni yöntemler geliştirmek de mümkündür. Bu yapısı sayesinde genetik algoritma, istenen probleme uyarlanabilmekte ve amaca göre özelleştirilebilmektedir.

Akıllı Bina Tahliye Sistemi:

Akıllı Bina Tahliye Sistemi (ABTS) binanın belirli bölgelerine yerleştirilmiş dinamik çıkış tabelaları, yangın ve kalabalık seviyesini ölçen sensörler ve ana kontrol yazılımının çalıştığı bir bilgisayardan oluşmaktadır. Sensörler tarafından yangın algılandığında ana kontrol yazılımı sensör ağını kullanarak binadaki tehlikeli bölgeleri tespit etmekte ve bu bölgeleri tehlikeli olarak işaretleyerek rota hesaplanırken kullanılmasını önlemektedir. Kalabalık sensörleri, bir ortamda bulunan kişi sayısını tespit etmekte ve ana kontrol yazılımına bu bilgiyi göndermektedir. Ana kontrol yazılımı da o noktadan çıkışa giden en kısa güvenli rotayı genetik algoritma yardımıyla hesaplayarak dinamik çıkış tabelalarını hesaplanan rotayı gösterecek şekilde güncellemektedir. Binada kalabalık sensörleri

tarafından insan varlığı tespit edilen her noktada aynı işlemler tekrarlanmaktadır. Yeni bir yangın bölgesi algılandığında o bölge “*tehlikeli*” olarak işaretlenmekte ve önceden belirlenen tüm rotaların durumu kontrol edilmektedir. Bir rota eğer bu “*tehlikeli*” bölgeden geçiyor ise o rota tekrar hesaplanmakta ve ilgili tabelalar güncellenmektedir. Kalabalık sensörleri bir bölgede aşırı kalabalık oluşmaya başladığını tespit ettiğinde o bölgeden geçen tüm rotalar yoğunluğu daha az bir tarafa yönlendirilerek izdiham oluşması önlenmektedir. Bu sayede akıllı bina tahliye sistemi, tabelaları sürekli olarak güncelleyerek, hızlı ve güvenli bir şekilde binayı tahliye edebilmeleri için insanları yönlendirebilmektedir. Sistemin yapısı, Şekil 2’ de bir blok diyagramı ile gösterilmiştir.

Şekil 37 Akıllı Bina Tahliye Sisteminin Genel Yapısı

Neden Genetik Algoritma?

Bina tahliyesinde zaman çok önemli olduğu ve tabelaların dinamik bir şekilde sürekli güncellenmesi gerektiği için özellikle büyük ve yüksek binalarda klasik yöntemlerle rota hesaplaması çok uzun sürebilmektedir. Sezgisel bir optimizasyon yöntemi olan Genetik Algoritmanın tüm olasılıkları tek tek hesaplamaya çalışmadığı için Dijkstra Algoritması gibi sezgisel olmayan yöntemlere göre özellikle karışık ve büyük ağlarda çok daha hızlı sonuçlar verdiği Sharma ve ark. ve Bagheri ve ark. tarafından gerçekleştirilen çalışmalarla ortaya koyulmuştur (Sharma, Saini, & Bhandhari, 2012), (Bagheri & Akbarzadeh Totonchi, 2008). Bu nedenle tasarlanan sistem için genetik algoritma kullanarak böyle bir sistemde genetik algoritmanın başarısının analiz edilmesi amaçlanmıştır. Genetik algoritma sezgisel bir optimizasyon yöntemi olduğu için klasik yöntemlerdeki gibi kesin olarak optimum sonucun bulunduğu ispatlanamamaktadır, ancak iyi tasarlandığında genellikle optimum veya optimuma çok yakın sonuçları bulabilmektedir. Ancak kısa süre içinde çözüm gerektiren yangın gibi dinamik durumlarda en kısa yol olmasa da ona yakın sonuçların bulunmasının, uzun süre çözüm üretilemeyerek insanların tehlikeli rotalara yönlendirilmesi ve izdiham gibi durumları önleyebilme avantajı nedeniyle tercih edilebileceği öngörülmektedir.

Genetik Algoritma Tasarımı

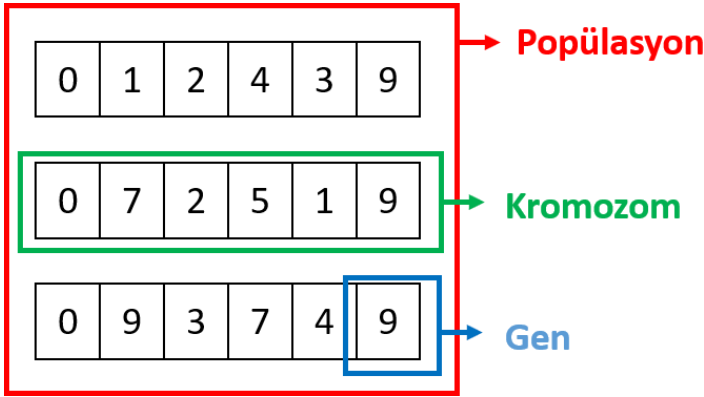
Genetik algoritmanın her problem için özel olarak tasarlanması gerektiği için bu çalışmada çözülmek istenen probleme uygun bir genetik algoritma tasarlanmış ve farklı seçim, çaprazlama ve mutasyon yöntemleri ile deneyler yapılarak en iyi sonucu verecek şekilde geliştirilmiştir.

Genetik algoritmayı tasarlamak için ilk önce çözümlerin kromozomlara nasıl kodlanacağına, ardından başlangıç popülasyonunun nasıl oluşturulacağına ve hangi seçim, çaprazlama ve mutasyon fonksiyonlarının kullanılacağına karar verilmesi gerekmektedir. Bunlar daha önce geliştirilmiş mevcut bir çok fonksiyon arasından seçilebileceği gibi ihtiyaç duyulursa yeni bir fonksiyon geliştirmek de mümkündür. Bir sonraki adımda, uygunluk fonksiyonu tasarlanmakta ve Genetik Algoritma'nın sonlandırma kriteri belirlenerek Genetik Algoritma tamamlanmaktadır. Genetik algoritma hazır hale geldikten sonra popülasyon büyüklüğü, mutasyon ve çaprazlama oranları gibi parametrelerde ve gerekirse fonksiyonlarda değişiklikler yapılarak sonuçlara etkisi gözlemlenmeli ve en iyi sonucu verecek hale getirilmeye çalışılmalıdır.

Bu çalışmada geliştirilen Genetik Algoritmanın tasarımı hakkında detaylar aşağıda açıklanmıştır:

Kromozomların Kodlanması

problem için olası bir çözümü temsil eden kromozomlar genlerden oluşmaktadır ve her kromozom genellikle ikili sistem veya tamsayılar kullanılarak oluşturulur. Bu çalışmada uygulama ve gözlem kolaylığı nedeniyle her düğüm noktasına bir tamsayı değeri verilmiş ve rotalar kromozomlara bir tamsayı listesi şeklinde kodlanmıştır. Popülasyon ise kromozomların oluşturduğu kümeyi temsil eder. Şekil 3'te popülasyon, kromozom ve gen kavramlarının şeması görülmektedir.

Şekil 38 Popülasyon, kromozom ve gen kavramları

Başlangıç Popülasyonu

Başlangıç popülasyonunu oluştururken kromozomlar tamamen rastgele oluşturulabileceği gibi probleme göre belli kurallara bağlı olarak da oluşturulabilir. Kromozomlar tamamen rastgele oluşturulduğunda geçersiz rotalar da oluşturulacağından dolayı bu sorunu önlemek için bu çalışmada başlangıç popülasyonunun belli kurallara bağlı kalınarak oluşturulması sağlanmıştır. Bu kurallar:

- ilk gen başlangıç noktası olmalıdır
- son gen çıkış noktalarından biri veya daha önce hesaplanan rotalardan birinin başlangıç noktası olmalıdır
- kurulum fonksiyonu başlangıç noktasından başlayarak çıkışa veya önceden hesaplanan rotalardan birinin başlangıç noktasına giden rastgele kromozomlar oluşturur

- merdivenlere gelindiğinde eğer tehlike veya yoğunluk yoksa zemin kata kadar merdivenlerden aşağı incek şekilde rota devam ettirilir

Başlangıç popülasyonu bu kriterlere göre oluşturulduğunda genetik algoritmanın çok hızlı bir şekilde sonuç verdiği görülmüştür.

Uygunluk Fonksiyonu

Uygunluk fonksiyonu genetik algoritmanın istenen sonucu vermesinde çok büyük öneme sahiptir, bu nedenle çok iyi tasarlanması gerekmektedir. Bu çalışmada uygunluk fonksiyonu rotaların toplam uzunluğu ile ters orantılı olarak değerlendirilecek şekilde tasarlanmıştır. Yani bir rotanın uygunluk değeri = 1 / rota uzunluğu olacak şekilde belirlenmektedir.

Seçim Yöntemi

Bilinen çeşitli seçim yöntemlerinin değerlendirilmesinin ardından en çok tercih edilen yöntemlerden olan uygunlukla orantılı seçim (fitness proportional selection) ve rank seçiminin kullanılmasına karar verilmiştir.

Uygunlukla orantılı seçim yönteminde (rulet seçimi olarak da bilinir) her kromozoma uygunluk değeriyle orantılı olarak çark üzerinde bir pay verilir. Bu sayede uygunluk değeri yüksek olan daha yüksek seçilme olasılığına sahip olmaktadır ancak düşük uygunluk değerine sahip kromozomların da az da olsa seçilme ihtimalleri vardır. Bu sayede popülasyonda çeşitliliğin sağlanması amaçlanmaktadır.

Rank seçiminde ise uygunlukla orantılı seçimde yaşayabilen bir durumun önüne geçmek için farklı bir yol izlenir. Bu durum eğer en yüksek uygunluk değerine sahip kromozom diğer tüm kromozomlara göre çok yüksek bir farka sahipse diğer kromozomların seçim ihtimali neredeyse sıfıra yakın olması durumudur. Bu da çeşitliliğin sağlanmasını önleyerek erken yakınsama sonucu lokal optimum noktalarda takılmaya sebep olabilmektedir. Bu durumun önüne geçmek için rank seçiminde en düşük uygunluk değerine sahip kromozomdan başlayarak uygunluk değerlerine göre birer sıra numarası verilir. Böylece uygunluk değerleri arasında çok büyük fark olsa da rank değerleri arasında birer fark olduğu için düşük uygunluk değerli kromozomların da seçim ihtimali diğer yöntemlere göre yükseltilmiş olur. Böylece daha iyi bir çeşitlilik elde edilmekte ve lokal optimumlara takılma ihtimali azaltılmaktadır.

Değiştirme Stratejisi

Değiştirme (replacement) stratejisi, her yeni nesil oluşturulurken kullanılan yöntemi ifade etmektedir. Genelde iki farklı değiştirme stratejisi kullanılmaktadır. Bunlar statik ve jenerasyonel (generational) olarak bilinmektedir.

Jenerasyonel değiştirme stratejisinde, popülasyondaki kromozomları uygunluk değerlerine göre azalan şekilde sıralandıktan sonra ortadan ikiye bölünür ve ilk parçanın (en yüksek uygunluk değerine sahip olanlar) içinden ebeveynleri belirlenen seçim yöntemine göre seçilerek çaprazlama ve mutasyon sonucunda 2 yeni kromozom oluşturulur. Oluşturulan bu kromozomlar diğer yarıdaki kromozomların yerine geçirilir. Bu döngü ikinci yarıdaki kromozomların hepsi yenilerle değiştirilene kadar devam eder, böylece düşük uygunluk değerine sahip olanların yerine yeni oluşturulan kromozomlar geçmiş olur. Bu yöntem çok iyi sonuçlar veriyor olsa da işlem yükü olarak ağır olduğundan hız konusunda başarısız olduğu için statik yöntem de sisteme eklenmiştir.

Statik değiştirme stratejisinde her nesilde sadece bir çift ebeveyn seçilerek (en iyi uygunluk değerine sahip olan ilk iki kromozom) çaprazlama ve mutasyon işlemlerinden geçirilerek elde edilen iki yeni kromozom, popülasyondaki en düşük uygunluk değerine sahip iki kromozomun yerine geçirilir. Bu yöntem iş yükü olarak daha çok daha hafif olduğu için çok daha hızlı sonuç verebilmektedir. Ancak çeşitlilik sağlama konusunda

jenerasyonel yöntem kadar iyi olmadığı için lokal optimum noktalara daha sık takılabilmekte, bu nedenle gerçek optimum değeri bulma başarısı daha düşük olarak görülmektedir. Yapılan testlerde genellikle gerçek optimum değeri veya çok yakın bir değeri bulabildiği görüldüğünden hız konusundaki başarısı nedeniyle çok büyük ve karmaşık binalar için bu yöntem tercih edilebileceği düşünülmektedir.

Çaprazlama

Çaprazlama yöntemi olarak çok kullanılan tek noktadan çaprazlama tercih edilmiştir ancak bu noktanın seçimi için özel bir fonksiyon hazırlanmıştır. Bu fonksiyon ile iki kromozomun içinde ortak olan genlerden biri seçilerek o noktadan çaprazlama yapılır. Bu sayede hatalı rotaların oluşmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

Mutasyon

Bu çalışmada mutasyon olasılığı düşük olarak seçilmiş olsa da popülasyon çeşitliliğinin korunması ve lokal optimum noktalarda erken yakınsamaların önlenmesi açısından çok önemli bir yere sahip olduğu için tamamen iptal edilmemiştir. Mutasyon işlemi, başlangıç popülasyonunu oluşturan fonksiyon kullanılarak yeni bir kromozom oluşturularak çaprazlama sırasında oluşan kromozomlardan birinin yerine koyulması şeklinde ayarlanmıştır. Mutasyon işlemi sadece birinci seçim yöntemi için uygulanmış, ikinci seçim yöntemi ile birlikte kullanımı uygun olmadığı için uygulanmamıştır.

SİMÜLASYON ÇALIŞMALARI VE SONUÇLARI

Tasarlan Akıllı Bina Tahliye Sisteminin sanal ortamda test edilebilmesi için bir simülasyon yazılımı geliştirilerek bir yangın durumunda sistemin nasıl çalıştığı gözlemlenmiştir. Simülasyon üzerinde belirli zaman aralıklarında belirli bölgelerde yangın ve aşırı kalabalık durumlarının olduğu bir senaryo hazırlanmış ve genetik algoritma parametrelerinde çeşitli değişiklikler yapılarak elde edilen sonuçlar karşılaştırılmış ve bu bulgulara göre genetik algoritmanın performansı geliştirilmiştir.

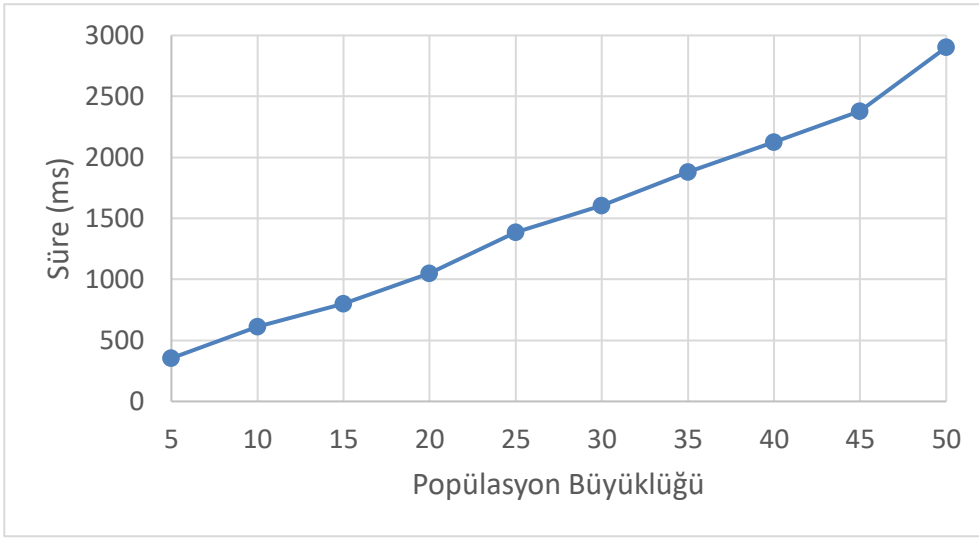
Simülasyon yazılımı Microsoft Visual Studio kullanılarak C# dilinde yazılmıştır. Yazılımın kullanıcı arayüzü Şekil 4'te gösterilmiştir. 5.katta çıkan bir yangın durumunda yangın algılanan noktalar kırmızı olarak işaretlenmiştir (renksiz olan yangın işaretleri yangın sensörlerini temsil etmektedir). Yeşil ile gösterilen oklar aktif olan dinamik çıkış tabelalarını ifade etmektedir. Görüldüğü üzere sistem daha kısa olan yol tehlikeli olduğu için biraz daha uzun ancak güvenli bir rota hesaplamıştır.

Alt kısımda ise başlangıç ve çıkış noktalarının, genetik algoritma parametrelerinin ayarlanabildiği, senaryo ve deney modlarının yer aldığı görülmektedir.

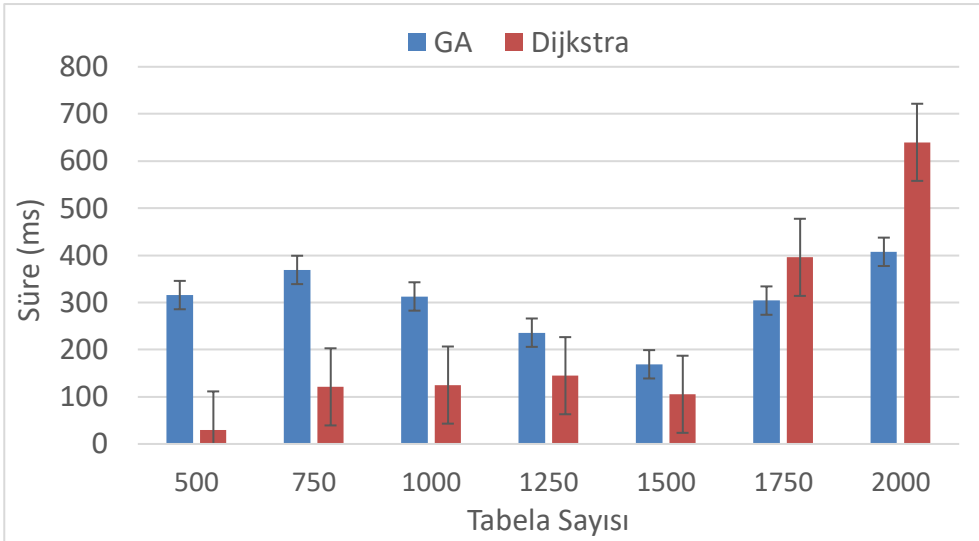
Şekil 39 ABTS Yazılımı Kullanıcı Arayüzü

Popülasyon büyüklüğündeki artışın Genetik Algoritma performansına etkisi Şekil 5’te gösterilmiştir. Görüldüğü üzere popülasyonun büyüklüğü arttıkça daha fazla kromozoma işlem yapılması gerektiğinden işlem süresi uzamaktadır. Ancak popülasyon büyüklüğü problem için yeterli olmadığında lokal optimum sonuçlar elde etme ihtimali artacağından popülasyon büyüklüğünü uygun bir şekilde belirlemek büyük önem arz etmektedir.

Şekil 40 Popülasyon büyüklüğündeki artışın Genetik Algoritmanın performansına etkisi

Geliştirilen genetik algoritmanın performansı, en kısa yol algoritmalarının en bilinenlerinden biri olan Dijkstra algoritması ile karşılaştırılmış, elde edilen sonuçlar Şekil 6 üzerinde gösterilmiştir. Görüldüğü üzere az sayıda tabelaya sahip küçük binalarda Dijkstra algoritmasının daha hızlı çözüme ulaştığı görülmektedir. Ancak bu sistem büyük ve karmaşık binalar için tasarlanmıştır ve çok sayıda tabela kullanılması gereken böyle binalarda genetik algoritmanın çok daha hızlı sonuç verdiği görülmektedir.

Şekil 41 Tabela sayısına göre Dijkstra Algoritması ile Genetik Algoritmanın performansının karşılaştırılması

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma sonucunda, özellikle büyük binalarda yangın gibi bir acil durum yaşandığında, insanların tehlikeli bölgelerden geçmesini ve aşırı kalabalık oluşmasını önleyerek en kısa zamanda güvenli bir şekilde çıkışa ulaştırabilecek bir akıllı bina tahliye sistemi tasarımı geliştirilmiştir. Sistemin performansı, hazırlanan bir simülasyon yazılımı üzerinde test edilerek genetik algoritmanın bu sistemde beklenen başarılı sonuçları verebildiği görülmüştür. Çalışmada ayrıca çeşitli parametrelerdeki değişimlerin genetik algoritmanın performansı üzerindeki etkileri de incelenmiştir ve bunlar değerlendirilerek genetik algoritmanın performansı bu probleme göre optimize edilmiştir. En kısa yol bulma algoritmalarının en bilinenlerinden biri olan Dijkstra algoritması ile yapılan performans karşılaştırmasının sonucunda az sayıda tabelaya sahip küçük binalarda Dijkstra algoritması

daha hızlı çözüm sağlıyor olsa da çok sayıda tabela kullanılması gereken büyük ve karmaşık binalarda Genetik Algoritmanın çok daha hızlı sonuç verdiği görülmüştür.

KAYNAKLAR

- Ahn, C. W., & Ramakrishna, R. S. (2002). A genetic algorithm for shortest path routing problem and the sizing of populations. *IEEE transactions on evolutionary computation*, 6(6), 566-579.
- Ali, M. K. M., & Kamoun, F. (1993). Neural networks for shortest path computation and routing in computer networks. *IEEE transactions on neural networks*, 4(6), 941-954.
- Bagheri, A., & Akbarzadeh Totonchi, M. R. (2008). Finding shortest path with learning algorithms. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1.
- Dijkstra, E. W. (1959). A note on two problems in connexion with graphs. *Numerische mathematik*, 1(1), 269-271.
- Ebrahimnejad, A., Tavana, M., & Alrezaamiri, H. (2016). A novel artificial bee colony algorithm for shortest path problems with fuzzy arc weights. *Measurement*, 93, 48-56.
- Gen, M., Cheng, R., & Wang, D. (1997). *Genetic algorithms for solving shortest path problems*. Paper presented at the Proceedings of 1997 IEEE International Conference on Evolutionary Computation (ICEC'97).
- Ghoseiri, K., & Nadjari, B. (2010). An ant colony optimization algorithm for the bi-objective shortest path problem. *Applied Soft Computing*, 10(4), 1237-1246.
- Holland, J. (1975). Adaptation in natural and artificial systems: an introductory analysis with application to biology. *Control and artificial intelligence*.
- Mohammed, A. W., Sahoo, N. C., & Geok, T. K. (2008). Solving shortest path problem using particle swarm optimization. *Applied Soft Computing*, 8(4), 1643-1653.
- Sharma, Y., Saini, S. C., & Bhandhari, M. (2012). Comparison of Dijkstra's shortest path algorithm with genetic algorithm for static and dynamic routing network. *International Journal of Electronics and Computer Science Engineering*, 1(2), 416-425.

Çevrenin Korunmasında Çevre Bilincinin Ve Çevre Etiğinin Önemi

Ali Deniz Koyuncu¹, Gizem Nur Ataç²

¹alidenizkoyuncu@hotmail.com, ²atacgizemnur@gmail.com

^{1,2} Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Özet

Çevre sorunları günümüzün önemli sorunları arasında yer almaktadır. İnsanların bilinçsiz şekilde üretim ve tüketim faaliyetleri içinde yer alması, çevre sorunlarının çeşitlenerek artmasına neden olmaktadır. Çevre sorunlarının yoğunluğunun ve kapsamının artması bu sorunlara bağlı olarak çevresel kaygıyı da artırmaktadır. Çevrenin korunması düşüncesi, insanların kendi yarattıkları çevre sorunlarından zarar görmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Çevre sorunlarına karşı alınacak önemli tedbirlerden birisi insanlarda çevre bilincinin oluşturulmasıdır. Çevre ile ilgili bilgi ve fikir düzeyinin, çevreye saygı ile birleşmesi çevre bilincini oluşturmaktadır. Çevre etiği kavramının ahlaktan farklı yönlerinin olduğu kabul edilmektedir. Çevre etiğinin insan-çevre-toplum arasında denge kurulmasında, gelecek kuşaklara yaşanılabilir bir çevre bırakılmasında ve insanların çevreye yönelik davranışlarına yön verilmesinde önemli bir rolü bulunmaktadır. Dünya üzerindeki tüm canlılar, varlıklarını sürdürebilmeleri için ya diğer canlılarla rekabet etmekte ya da çevrelerini değiştirmektedir. Çevrenin daimî olabilme yeteneğinin korunması için sürdürülebilirlik anlayışı devreye girmektedir. Çevre bilinci ve çevre etiği yaklaşımlarının insan-çevre-toplum üçgeninde çevre sorunlarının önlenmesinde ve sürdürülebilir bir çevrenin oluşturulmasındaki katkısı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Çevre Sorunları, Çevre Koruma, Çevre Bilinci, Çevre Etiği, Sürdürülebilirlik.

Importance Of Environmental Awareness And Environmental Ethics In Environmental Protection

Abstract

Environmental issues are among the important problems of today. The unconscious involvement of people in production and consumption activities caused to increase by diversification of environmental issues. While environmental issues' scope and density are ascending environmental concerns increased accordingly. People being harmed by environmental issues they create, creates the idea of environmental protection. One of the important measures to be taken against environmental issues is to create environmental awareness in humans. Environmental awareness is created by combining the level of knowledge and ideas about the environment with respect to the environment. The concept of environmental ethics is different from morality. The environmental ethics have important roles in the balance between human-environment-society, leaving a livable environment for future generations and guiding people's environmental behavior. All organisms on Earth either compete with other living beings or change their environment in order for survive. In order to ensure a permanent environment, the concept of sustainable comes into play. The contribution of environmental awareness and environmental ethics approaches to the prevention of environmental issues in the human-environment-society triangle and the creation of a sustainable environment will be examined.

Key Words: Environmental Issues, Environmental Protection, Environmental Awareness, Environmental Ethics, Sustainability.

Giriş

Çevre; canlıların hayatları boyunca karşılıklı etkileşimlerde bulunduğu fiziksel, biyolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel ortam şeklinde tanımlanmaktadır. Çevrede meydana gelen canlıların sağlığını ve çevre dengesini

bozabilecek her türlü olumsuz etki ise çevre sorunları olarak ifade edilmektedir. Modern çağın üretim ve tüketim teknikleri, ister istemez çevre sorunlarının çeşitlenerek artmasına neden olmaktadır. Bu çevre sorunlarının yegâne sebebi olarak insan faaliyetleri gösterilmektedir. İnsanların çevre bilincine sahip olması ve etik anlayış benimsemesi, çevresel değerlerin korunması açısından önem arz etmektedir.

Çevre Sorunları

İnsanların çevre ile olan ilişkisi, yeme-içme-barınma vb. masum ve mecburi çabalarla başlamış, teknolojik gelişmeler, daha daha fazla düşüncesiyle ilerleme, ulusların birbirleri üzerinde üstünlük sağlama mücadelesi gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak çevre ile olan ilişki insan lehine dönüşmüş ve insan, çevre üzerinde üstünlük kurmaya başlamıştır (Hatipoğlu, 2016: 106).

Keleş'e göre (2015: 21-49) başlıca çevre sorunları; hava kirliliği, toprağın değerini yitirmesi, ormanların azalması, erozyon, içme ve kullanma suyunun kirlenmesi, okyanus ve deniz kirliliği, hayvan ve bitki türlerinin azalması, gürültü ve titreşim kirliliği, elektromanyetik kirlenme, nükleer kirlilik, görüntü kirliliği ve imar kirliliği, atık kirliliği, savaşlardan kaynaklanan kent kırım, ekolojik kırım şeklinde belirtilmektedir.

İnsan faaliyetlerinden kaynaklanan çevre sorunları iki farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. İlki, doğal kaynakların üretim-tüketim sürecinde aşırı kullanımını, ikincisi ise doğaya, ekosistemin kendini yenileme kapasitesini aşan miktarda atığın bırakılması şeklindedir (Karataş, 2013: 126-127). Dünya nüfusu Birleşmiş Milletler verilerine göre 2020 yılı itibarıyla 7,7 milyar kişidir. Nüfusun 2050 yılında 9,7 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir (URL-1, 2020).

Çevre sorunlarına karşı alınacak en önemli tedbirin insanlara çevre bilincinin aşılması olacaktır. Çünkü artık insanların çevre sorunlarına karşı duyarsız kalma lüksü kalmamıştır. Uluslararası boyutlara ulaşan çevre sorunlarına her gün bir diğeri eklenmektedir. İnsanların çevre bilinci kazanması pek çok çevre sorununu çözüme kavuşturacaktır (Karataş, 2013: 134-135).

Çevre Bilinci

Çevre bilinci, bireyin doğaya karşı saygılı davranması ve bu davranışın toplumsal bir sorumluluk olduğunu fark ederek hareket etmesidir. Çevreyle ilgili analizleri, seçimleri ve hisleri içeren düşüncelerden, bunların pratiğe aktaran davranışlardan ve çevreye ilişkin duygulardan oluşmaktadır. Çevre bilincine sahip bireyin dış bir uyarıcıya ihtiyacı yoktur. Yapması gerekenleri, iç huzurunu sağlamak için yapmaktadır (Türk, 2013: 129,138).

Çevre bilinci bireylerin tarihsel, toplumsal ve doğal çevrelerini kavrayarak duyarlılık kazanmasını; çevre sorunlarının çözülmesinde çevreci örgütler aracılığıyla kararlara katılmasını, girişimlerde bulunarak tepki göstermesini, hakkını savunmasını; çevreyi yok etmeden dengeli şekilde kullanması gerektiğini, doğal kaynakların ve doğal yaşamın insanlar için önemini vazgeçilmez olduğunu kavramasını; tüketim faaliyetlerinde tasarruflu olması gerektiği şeklinde belirtilmektedir (Karataş, 2016: 4).

Çevre bilincinin geliştirilmesinde ailenin, eğitim kurumlarının, sivil toplum kuruluşlarının ve kitle iletişim araçlarının önemli rolleri bulunmaktadır. İnsanların çevreyle etkileşimiyle başlayan süreç yaşam boyu devam etmektedir. Kişilik gelişimiyle çevre bilinci de gelişmektedir. Ancak aynı oranda geliştiğinden söz edilememektedir. Örnek olarak çevre bilgisi olup, bunu davranışa dönüştüremeyen insanlar ve çevre kirliliğinden endişe duyup, çevreyi koruma konusunda davranış sergilemeyen insanlar gösterilmektedir (Türküm, 1998: 172,178).

Çevre bilinci oluşturulurken insanların kendi aralarındaki ilişkileri, insanların egolarını kontrol altına almayı ve düzenlemeyi içeren davranış değişiklikleri de gerçekleştirilmektedir. Başka bir deyişle çevre etiğini uygun şekilde geliştirilmesi için insanların egolarından kurtulmaları, evrenin efendileri olduklarına inanmaktan vazgeçmeleri ve gelecek kuşakların haklarına saygı göstermeleri gerekmektedir (Gül, 2013: 19).

İnsanların çevre bilinci kazanması pek çok çevre sorununu hem çözüme kavuşturabilir hem de çevrenin sürdürülebilirliğine katkı sağlayabilir.

Çevre Etiği

Çevre etiği insanın doğaya bakışında köklü değişiklikler olması gerektiği ve olması gerekenleri de geliştirmeyi amaçlamaktadır. Çevre etiği her türlü din ve kültürde anlam ifade eden, uzun vadede çevrenin kalkınmasını sağlayan, çevresel sürdürülebilirliğini benimseyen, çevrenin korunması üzerine politikalar oluşturmaya çalışan, adaletli paylaşımı ve insan doğa ilişkilerinin düzenlenmesini hedef edinen nitelikler taşımaktadır (Kayaer, 2013: 69).

Çevre etiği çalışmalarındaki etik kavramı, ahlaktan farklı olarak çevreye verilen değerler ile davranışlarımızı ve düşüncelerimizi şekillendiren, bakış açımızı belirleyen temel ilkeleri ifade etmektedir. Çevre etiği, ekolojik sistem kapsamında insanların nasıl yaşadıkları ve doğayla nasıl etkileşimde bulduklarıyla ilgilidir. Bu anlamda ahlaki önemin sınırını, değer kuramını kullanarak canlı cansız varlıkları kapsayacak şekilde insanın ötesine taşımaktadır. Bu çerçevede çevre etiğinin konusu, insanın çevre ilişkilerine yönelik yaklaşımını belirleyen temel ilkeler oluşturmaktadır (Akkoyunlu Ertan, 2014: 98-99).

Etik yaklaşımlarda araçsal ve içsel olmak üzere iki farklı değer yaklaşımı vardır. Herhangi bir nesne, bir yerde kullanılabiliriyorsa o nesnenin bir araçsal değeri vardır. O nesneyi kullanacak kişi, nesneye ne kadar fazla değer atfederse nesne de o kadar değerli olmaktadır. İçsel değer ise doğadaki herhangi bir varlığın, insanların işine yarayıp yaramadığına bakılmaksızın kendiliğinden değerli olmasıdır (Kılıç, 2008: 44).

Bu iki yaklaşım aslında çevre sorunlarının hem nedenini hem de çözümünü oluşturan “insan merkezilik” ile “çevre merkezilik” anlayışının temelini ve bakış açısını oluşturmaktadır.

İnsan merkezci etik yaklaşım, her şeyin merkezine insanı koyarak, canlı ve cansız diğer varlıkların insanın yararlanması için var olduğunu kabul eden bir görüş şeklinde tanımlanmaktadır. Bu yaklaşımda insanların, çevreye saygı göstermek gibi sorumluluğunun bulunmadığı kabul edilmektedir. Doğadaki varlıkların kendi başlarına bir değeri yoktur, insana sağladığı araçsal değeri kadar önemlidir. Teknoloji geliştirilirken çevreye verilen zararlar göz ardı edilmektedir. Çevre korunacaksa bile insan çıkarları doğrultusunda korunduğu belirtilmektedir (Ergün, 2014: 151).

Çevre merkezci etik yaklaşım, insanın hem kendisiyle ve toplumla hem de doğayla olan ilişkilerini düzenleyen, bu ilişkiler üzerinden bireyin çevreye olan bakışını belirleyen kurallar bütünü olarak ifade edilmektedir. Yaklaşımın asıl odağını, insanın kendi dışındaki canlı cansız varlıklara karşısında nasıl davranması gerektiği oluşturmaktadır (Gül, 2013: 19-20).

Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik ekonomik alanda adını duyurmuş olsa da öncelikle hava, toprak, su, biyolojik çeşitlilik gibi çevresel değerlerle birlikte ozon tabakasından mercan resifine kadar pek çok alanın korunmasını içermektedir. Sürdürülebilirlik, çevre-toplum-ekonomi arasındaki ilişkinin, etik açıdan gözden geçirilmesi, tüketimin azaltılması, doğal kaynakların dengeli kullanımı ve bu yönde gerekli uygulamaların faaliyete geçirilmesi düşüncesidir (Kılıç, 2008: 212-217).

Sürdürülebilirlik düşüncesinin kavramsallaşması Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (IUNC) tarafından hazırlanan “Dünya Koruma Stratejisi” adlı raporda görülmektedir. Kavramın yaygınlaşp, çok boyutlu bir hal alması ise Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından 1987 yılında hazırlanan “Ortak Geleceğimiz” başlıklı *Brundtland Raporu*’ndaki sürdürülebilir kalkınma ile gerçekleşmiştir. Sürdürülebilir kalkınma genel ifadeyle gelecek kuşakların ihtiyaçlarını ellerinden almadan bugünün ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bunu gerçekleştirmek için çevre-toplum-ekonomi arasında denge kurulması gerekmektedir (Keleş vd., 2012: 245-246).

Sürdürülebilir kalkınmada vatandaşların etkin katılımı ve demokratik süreçlerin işleyişinin yoğunlaşması gerekmektedir. Uluslararası konferanslarda ortak bir düşünce olarak benimsenen sürdürülebilir kalkınma anlayışı sadece gelişmekte olan ülkeler için bir model değil, zengin ve yoksulluyla tüm dünyada uygulanması gereken bir anlayıştır. Bu anlayış gelişmekte olan ülkeler için ekonomik-toplumsal gelişmeler gerçekleştirirken çevreyi ve doğal kaynakları korumayı ifade ederken, sanayileşmiş ülkeler için bugünkü refah düzeylerini koruyabilmek için

çevresel değerlere sahip çıkmak anlamına gelmektedir. Bu anlayışın gerçekleşebilmesi için toplumsal düzeyde olduğu kadar bireysel olarak da değişim gereklidir (Sezer, 2011: 771).

Sonuç ve Öneriler

Önceleri sadece doğanın temiz tutulması olarak algılanan çevre bilinci; günümüzde artık doğanın ve yer altı kaynaklarının verimli yönetilmesi olarak da değerlendirilmektedir. İnsanların yaşam saygınlığı elde etmek ve gelecekteki kuşakların refahını güvence altına almak için çevrelerini koruması gerekmektedir. Çevrenin korunmasında toplumsal uzlaşmaya her şeyden daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü çevre, insanlığı ortak bir amaç etrafında birleştiren, kuşaklararası adalet anlayışı gibi temel bir değişkeni içinde barındıran evrensel bir değerdir. Anayasanın 56. maddesindeki “Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir” ifadesiyle çevreyi korumak anayasal bir zorunluluktur. Söz konusu bu zorunluluğa dayanarak; çevrenin etkili şekilde korunabilmesi için çevreye yapılan baskının duyarlı biçimde ölçülebilmesi gerekmektedir. Çevreyi korumak, yasal zorunluluk olmasının yanında toplumsal bir sorumluluktur. İnsanların çevre sorunlarının önemini kavraması, bu sorunların çözümü ve tekrar oluşmaması için önlem alması çevre bilincine varmasına ve etik anlayış benimsemesine bağlıdır.

Kaynakça

1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Akkoyunlu Ertan, K. (2014). Çevre etiği üzerine değerlendirmeler. Reyhan, H., Mutlu, A., Doğan, H. H. & Reyhan, A. S. (Ed.), *Sosyal Çevre Bilimleri* içinde (s. 95-118). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Ergün, T. (2014). *Türkiye’de çevre denetimi ve çevre etiği bağlamında yeniden yapılandırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gül, F. (2013). İnsan-doğa ilişkileri bağlamında çevre sorunları ve felsefe. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 17-21.

Hatipoğlu, M. (2016). Çevrenin korunmasında idari yaptırımların caydırıcılık açısından değerlendirilmesi. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 1, 77-118.

Karataş, A. (2013). *Çevre bilincinin geliştirilmesinde çevre eğitiminin rolü ve Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Karataş, A. (2016). Yerel yönetimlerde çevre korumanın bir aracı olarak çevre eğitimi. *Çağdaş Yönetim Bilimler Dergisi*, 3(1), 1-10.

Kayaer, M. (2013). Çevre ve etik yaklaşımlar. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 63-76.

Keleş, R., Hamamcı, C. & Çoban, A. (2012). *Çevre Politikası* (7 b.). Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, R. (2015). *100 Soruda Çevre, Çevre Sorunları ve Çevre Politikası* (2 b.). İzmir: Yakın Kitabevi.

Kılıç, S. (2008). *Çevre Etiği* (1 b.). Ankara: Orion Kitabevi.

Sezer, Ö. (2011). Küresel konferanslar ve çevre sorunları: Çevre kalkınma ve etik açısından eleştirel bir değerlendirme. 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi* (s. 757-776). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

Türk, M. (2013). *Çevre Bilinci Yasal Zorunluluktan Sosyal Sorumluluğa* (3 b.). Ankara: Nobel Yayın.

Türküm, A. S. (1998). Çağdaş toplumda çevre sorunları ve çevre bilinci. Can, G. (Ed.), *Çağdaş Yaşam Çağdaş İnsan* içinde (s. 165-181). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

URL-1 *Population*. (2020). Ocak 20, 2020 tarihinde Birleşmiş Milletler web sitesi: <https://www.un.org/en/sections/issues-depth/population/index.html> adresinden alınmıştır.

“Bao” Canlandırma Filmi Üzerinden Üç Boyutlu Mekân ve Karakter Uyumu İncelemesi

Dr. Öğr. Üyesi İpek Fatma ÇEVİK¹

¹Iğdır Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Bölümü, Iğdır, Türkiye
ipekfatmacevik@gmail.com

Özet

Pixar Animasyon Stüdyoları (Pixar Animation Studios) yapımı olan “Bao” üç boyutlu canlandırma filmi, 2019 yılı en iyi kısa animasyon filmi 91. Oscar ödülünün sahibi olmasının yanı sıra yönetmenin Pixar Stüdyoları tarihindeki ilk kadın yönetmen olması ile de diğer kısa canlandırma filmlerinden ayrılır. 2018 yılı yapımı olan yedi buçuk dakikalık bu kısa canlandırma filmi Kanada’da bir Çin mahallesinde geçer. Hikâyede ana karakterler Çinli anne ile oğlu Bao ve hikâyenin geçtiği mekânların tasarımı, üç boyutlu ortamlarda mekân ve karakter uyumu bakımından incelenmiştir. Mekân, içerisindeki kişi ya da kişilere ait bilgileri tanımlayıcı, yaşanan ya da yaşanması olası olaylar hakkında tahmini bilgiler barındırma özelliği taşır. Bu çerçevede Batı’nın kültür çeşitliliği içerisinde yoğun Çin öğeleri barındıran canlandırma filminde gerçek hayatta var olan karakter ve mekânların sayısal ortamlarda da gerçeğin yerini aldığı görülmüştür. Bao filminde bu tarz canlandırma filmlerinde çoğunlukla görüldüğü şekliyle karakterlerin vücut ölçülerinde abartılı detaylara yer verilmiştir. Bu detaylarla doğru orantılı olarak oluşturulan mekân tasarımlarının karakterleri tamamlandığı görülmektedir. Mekânda karakterlerin vücut tasarımlarına uygun bir dünya oluşturulmuştur. Filmde yabancı bir ülkede olmasına rağmen kendi kültüründen kopmayan karakterlerin anlatımında mekân tasarımının önemli bir anlatım öğesi olarak kullanıldığı ve hikâyede dikkat çekilmek istenen kültürel atmosferin oluşturmasında önemli bir rol oynadığı görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Canlandırma Film, Animasyon, Üç Boyutlu Tasarım, Mekân Tasarımı, Karakter Tasarımı.

Three-Dimensional Place and Character Design Analysis on Animation Film of “Bao”

Abstract

The “Bao” three-dimensional animation film, produced by Pixar Animation Studios, is distinguished from other short animation films by being the first female director in the history of Pixar Studios as well as being the 91st Oscar winner of the best short animation film of 2019. This seven-and-a-half short animated film made in 2018 takes place in a Chinese neighborhood in Canada. In the story, the main characters were examined by the Chinese mother and son Bao and the design of the place where the story takes place, in terms of place and character compatibility in three-dimensional environments. The place has the feature of identifying the information about the person or people in it, and having predictive information about the events that are experienced or likely to happen. In this context, in the animation film, which contains intensive Chinese elements in the cultural diversity of the West, it has been observed that the place design does not change in three-dimensional designs as in real life, and the characters and place that exist in real life replace reality in digital environments. With the place designed in the Bao animation movie, it has been reached the view that it completes the characters, creates the cultural atmosphere to be told, and increases the credibility in the story.

Keywords: Animation Movie, Three-Dimensional Design, Place Design, Character Design.

1. Giriş

Canlandırma filmleri geçmişinden günümüze kadar olan süreç içerisinde teknolojik gelişmelere bağlı olarak ilerleme göstermiş, farklı disiplinleri bir arada ya da ayrı ayrı kullanarak farklı anlatım dilleri oluşturmuştur.

Konvansiyonel bir yaklaşımdan dijitale dönüşerek üretimdeki süreci değiştirmiş, tercih ve ihtiyaçlar doğrultusunda canlandırma film üretiminde bu süreci kısaltmak adına çözümler yapılmıştır. Üretim sürecinin kısılması ile canlandırma filmlerde karakter ve mekân tasarımı üzerine daha fazla yoğunlaşarak, izleyicilerin beklentilerini karşılayacak, daha inandırıcı ve etkileyici karakter ve mekân tasarımı günümüzde birçok canlandırma filminde dikkatleri çekmektedir. Bu araştırmanın konusu olan 2018 yılında Pixar Animasyon Stüdyoları tarafından üretilen ve gösterime giren Bao canlandırma filminde de kullanılan üstün üretim teknolojileri sayesinde senaryoda anlatılan ve verilmek istenen duygu durumunu karakterler ile mekânlardaki inandırıcılık ve etkileycilik sayesinde izleyicilerin beklentilerini karşılayarak beğenisini toplamıştır. Bunun yanı sıra canlandırma filmi incelendiğinde Çinli kadın yönetmen ve senaryo yazarı Domee Shi tarafından hazırlanan filmin hikâyesinde, kendinden ve kendi ailesinden izler taşıdığı; geleneksel Çin yemeği olan Baozi'nin animasyonları için Baozi ustası olan kendi annesinden yardım aldığı ve filmin inandırıcılığını artırdığı görülmüştür. Böylece 2019 yılı 91'inci Oscar ödül töreninde en iyi canlandırma filmi ödülünü kazanan Bao, taşıdığı kültürel çeşitliliği izleyiciye aktarabilmesi bakımından da karakter ve mekân tasarımı takdiri hak eder. Bu çerçevede Bao canlandırma filmi bu araştırmanın konusu olarak seçilerek karakter ve mekân tasarımı uygunluk bakımından incelenmiştir.

2. Mekân

Türk Dil Kurumu (TDK)'na göre Mekân “yer, bulunulan yer, ev, yurt” olarak tanımlanmaktadır. Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğüne ise kişiyi çevresinden ayırarak eylem gerçekleştirebileceği bir boşluk olarak tanımlar (Hasol, 1990). İçerisinde beden, ruh ve toplumsal gereksinimlerin karşılandığı uzay parçası olarak mekânı ifade eden Schulz (1971), Benedikt'in (2008) de ifade ettiği mekân tanımını etrafını saran çatı ve duvarlardan ibaret olmayan bir duruma işaret eder. Benedikt'in bir başka araştırmasında mekân, onu kullanan kişileri etkileyerek duygu durumlarını kontrol edebileceğini ifade eder (Benedikt, 1979). Gerçek hayatta tasarlanan mekânlar, içerisinde yaşayanlarla bütünleşir, bu kişilere ait bilgileri taşır ve yansıtır. İçinde yaşanan ve henüz yaşanmamış olaylara referans olur. Böylece Adiloğlu'nun ifade ettiği gibi mekân ruhu ortaya çıkar (Adiloğlu, 2005). Mekân üzerine yapılan çok sayıda araştırma incelendiğinde farklı ayrımlar göze çarpmaktadır. Üç boyutlu canlandırma filmlerinde kullanılan mekân bağlamında ise kurgu ve doğal olmak üzere iki farklı mekân kavramı öne çıktığı görülür (Özsoy, 2004: 300). Gerçek hayatta içinde yaşadığımız mekânları işaret eden doğal mekân kavramı, gerçek hayatta içinde yaşadığımız mekânın isteğe ve ihtiyaca göre benzetme yöntemi ile yeniden kurgulanması sonucu kurgu mekândan ayrılır. Gerçek mekânda içerisinde yaşayanlar tarafından deneyimlenen yer, yeniden var edilen kurgusal mekânda gerçek kişilerin yerini alan karakterler ve izleyici tarafından deneyimlenir. Bu araştırmanın konusunu oluşturan üç boyutlu canlandırma filminde mekânı açıklayabilmek için canlandırmada mekân kavramını ele alarak konuyu detaylandırmak gerekliliği görülmüştür.

2.1. Üç Boyutlu Canlandırmada Mekân Tasarımı

Tüm canlandırma film türlerinde olduğu gibi üç boyutlu canlandırma film türünde de mekân tasarımı, hikâye ve karakter tasarımı kadar önem taşır. Gerçek hayattaki gibi ev, oda, bina hikâyenin işaret ettiği şekilde boş olarak sayısal ortamda tasarlanır ve sonrasında yine gerçek hayattaki gibi içerisinde yer alacak nesnelere tasarlanarak yerleştirilir. Canlandırma filmlerinde mekânlar gerçek hayatta kişilerin fiziksel, ruhsal ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılayan yer olması durumundan farklı olarak, filmin hikâyesini ilgi uyandırıcı hale getirmek ve gerçeklik duygusu oluşturarak inandırıcılığı artırmak amacı taşır. Hikâyenin işaret ettiği mekân tasarımcı tarafından sayısal ortamda kurgulanır. İzleyiciye verilmek istenen duygu durumunu oluşturmak adına bu kurgusal mekâna film dili açısından simgesel anlamlar taşıyan nesnelere yerleştirilebilir. Üç boyutlu canlandırma filminde kurgu mekânda yer alan her nesnenin belli bir amacı ve verdiği bir mesajı vardır. Üç boyutlu canlandırma filminde anlatılmak

istenen hikâyede yer alan olayların geçtiği farklı mekânlar, canlandırma filminin geneline hâkim olan bir kavram üzerinden ele alınır ve üç boyutlu karakterler de bu kurgu mekân içerisindeki rollerini gerçekleştirir. Gerçek hayattaki yapıya ait tüm sorunlar üç boyutlu canlandırma filmlerde de geçerli olması sebebi ile tüm mekânların sahip olduğu oran, orantı, ergonomi, işlevsellik ve estetik gibi bir takım özellikler, üç boyutlu canlandırma filmler için tasarlanan kurgu mekânlarda da hikâyeye ve tasarımcının tercihine göre kendini gösterir. Üç boyutlu canlandırma filmlerinde gerçek insanların yerini sayısal ortamlarda modellenen karakterlerin aldığı gibi, gerçek mekânların yerini de yine sayısal ortamlarda modellenen mekânlar alır.

3. Üç Boyutlu Canlandırma (Animasyon)

Bilgisayar teknolojilerinin geçmişinden günümüze dek gösterdiği gelişim ile üç boyutlu canlandırma televizyon, sinema sektörünün yanı sıra mimarlık, tıp, sanat, oyun gibi pek çok alanda da kullanılmaktadır. Gerçek dünyayı sayısal ortamda benzetim yolu ile taklit etmesinin yanında gerçek dünyada olmayan kurgusal ortamları canlandırabilme özelliği ile sayısal ortamlardaki yükseklik, genişlik ve derinliğe sahip her türlü nesneye üç boyutlu tanımı yapılır (Çevik, 2019). Gerçek hayatta var olan ışık, gölge, doku, yerçekimi ve hareket gibi özellikleri taklit eden üç boyutlu tasarımlar, gerçek hayattakine benzer özellikleri tanımlayan ve uygulayan yazılımlar sayesinde gerçeklik etkisi yaratarak inandırıcılığı artırır. Üç boyutlu sayısal ortamlarda bir koordinat sistemi üzerinde bulunan her nesne yükseklik, genişlik ve derinliğe ait sayısal değer taşıması sayesinde anahtar kare yöntemi ile hareket ettirilebilir. Yine bu sayede tasarımı yapılan nesne her yöne döndürülebilir, büyültüp küçültülebilir ve ileri-geri, sağa-sola hareket ettirilebilir. Günümüzde teknolojideki gelişmelerle birlikte üç boyutlu yazılım programlarında çeşitlilik anlamında bir artış gözlenmektedir. Böylelikle kullanıcıların ihtiyaçlarına ve yeteneklerine göre farklı yazılım tercihleri sağlanmıştır.

3.1. Üç Boyutlu Canlandırmada Karakter Tasarımı

Televizyon ve sinemada oyuncu önemi üç boyutlu canlandırma filmlerinde de karakter tasarımı ile izleyiciye sunulmaktadır. Bu anlamda canlandırma filmlerinde karakter tasarımı önem teşkil eder. Geçmişten günümüze kadar yapılan canlandırma filmleri ele alındığında, konudan çok canlandırma film karakterlerinin hatırlandığı görülmüştür. Canlandırma filmlerinde karakter tasarımı hikâyeyi destekler niteliktedir. Uygun karakter tasarımı ile izleyici canlandırma filminde anlatılmak istenen hikâyeye anlam yükler. Anlatılmak istenen hikâyeye vurgusu çerçevesinde mekân tasarımı karakteri vurgular ya da tam tersi olarak karakter mekânı vurgular. Canlandırma filminin hikâyesi için tasarlanan karaktere göre mekân, karakterin hareket edeceği şekilde gerçek hayattaki gibi ergonomik ve estetik olarak tasarlanır. Bu sebeple karakter tasarımıdaki boyutlar mekân tasarımına da etki eder. Hikâyenin içerisinde geçen karakterler hayali ya da gerçek hayattakine benzer nesne, bitki ve hayvan olabilir. Gerçek hayatta olduğu gibi canlandırma filmlerinde de her karakterin kendine ait ayırt edici bir kişilik özelliği, yaşam tarzı, geçmişi ve bir amacı bulunur. Canlandırma filmlerde karakter tasarımı için geleneksel ya da bilgisayar destekli çizim, heykel ve modelleme gibi farklı yöntemler tercih edilebilir. Bu yöntemler tasarımcı ya da tasarım ekibi yetkinlik ve tercihi doğrultusunda belirlenir. Bir karaktere ait çok sayıda yapılan tasarım içerisinde hikâyede anlatılan karakteri tanımlayan bir tasarım seçilerek, karakterin ayırt edici kişisel özelliklerini öne çıkaran aksesuar, kıyafet gibi ayrıntılar eklenir (Maestri, 2006: 57).

4. Bao Canlandırma Filmi Mekân-Karakter Uyumu

2018 yılında sinemalarda gösterime giren yedi buçuk dakikalık kısa canlandırma film Bao, Pixar Animasyon Stüdyoları'nda hazırlanmıştır. 91'inci Oscar ödül töreninde 70 film arasından seçilerek en iyi kısa animasyon

filmine layık görülen Bao'nun senaryosunu ve yönetmenliğini Çin asıllı Domee Shi yapmıştır. Kanada'nın başkenti Toronto'da büyüyen Domee Shi, Sheridan Üniversitesinde Animasyon Bölümünü bitirerek Pixar Animasyon Stüdyoları'nda 2011 yılında stajyer olarak çalışmaya başladı. Sinema sektöründe yeni bir isim olan Domee Shi, Pixar Animasyon Stüdyoları tarihindeki ilk Çinli kadın canlandırma kısa film yönetmeni olarak da anılmıştır. Canlandırma filmine ismini veren Çince bir kelime olan Bao, iki farklı anlamı vardır. Çincece Baozi (Bao), Çin'in geleneksel yemeği olan buharda haşlanmış çörek dolması ve kıymetli şey anlamına gelir. Canlandırma filminde ise Bao, hikâyede geçen kahramanlardan biridir ve bu geleneksel Çin yemeği olan Baozi'ye benzetilerek anlatılmaya çalışılmıştır.

Resim 1. Baozi (buharda haşlanmış çörek dolması)

Kaynak: <https://thewoksoflife.com/steamed-pork-buns-baozi/>

Bao canlandırma filmi geleneksel Çin yemeği aracılığı ile anne ve babaların çocuklarına olan ebedi ve yeri doldurulamaz sevgisini tasvir eder. Bu nedenle, yoğun Çin kültürünü barındırmasına ve izleyiciye yansıtmasına rağmen farklı coğrafya ve kültürlere ait insanların beğenisini kazanmayı başarır. Hikâyede ele alınan duygusal tema ve Çin'e özgü kültürel havanın izleyiciler tarafından bu kadar beğenilmesinin bir diğer nedeni, canlandırma filmindeki anne karakterinin filmin yönetmeni ve senaryo yazarı olan Domee Shi'nin annesinden esinlenmesi ve kendisine ait izler taşıyor olmasıdır.

Film Afişi	
Tür	Canlandırma Kısa Film
Eser Sahibi	Pixar Animation Studios

Senaryo	Domee Shi
Yönetmen	Domee Shi
Gösterim Tarihi	2018
Ülke	ABD-Canada

Şekil 1. Bao Künye

Hikâye

İzleyicinin filmde anlatılmak istenen olaylara ilgi duyarak izlemesi ve inanması bakımından sinemada olduğu gibi canlandırma filmlerinde de hikâye çok büyük önem teşkil eder (Gürata ve Özsoy, 2004: 23). Sinema ve televizyon filmlerinde olduğu gibi canlandırma filmlerinde de kamera açısı, çevreleme, ses ve müzik gibi anlatım araçları ile izleyiciye hikâye ile verilmek istenen duygu durumu aktarılır (Allmer, 2010: 115). Böylece izleyici ile hikâyedeki karakter arasında bir etkileşim ortaya çıkar ve kişi kendini hikâyede anlatılan karakterin yerine koyarak duygusal geri dönüş yapar. Bao canlandırma filminde de bu bahsi geçen durum söz konusudur. Canlandırma filminin ana teması, oğlunun evden ayrılmasını ve buna bağlı olarak büyüdüğünü kabullenmekte zorlanan bir annenin hikâyesini ele alır. Bao'da hikâye Kanada'nın Toronto kentinde bir Çin mahallesinde geçmektedir. Burada yaşayan Çinli bir anne ile Batı'nın kültürel çeşitliliği içerisinde büyüyen oğlu arasındaki duygusal ilişki geleneksel Çin yemeği Baozi ile izleyiciye anlatılmaya çalışılmıştır. Kendini işine çok fazla kaptırmış kocası yüzünden yalnızlaşan anne karakteri özenle hazırladığı buharda haşlanmış çörek dolması Baozi'leri eşiyile birlikte yemek yeme hayali ile sofraya getirir. Eşi hızlıca bir Baozi alarak aceleyle evden çıkar. Anne karakteri yalnız başına özenle pişirdiği Baozi'den biri ağızına atmasıyla yemeğin koca bir kafadan ibaret, yeni doğmuş bir bebek olduğunu ve ağladığını fark ederek tabağa geri bırakır. Baozi bu andan sonra hızlıca büyümeye başlar (Resim 2.), kolları ve bacakları çıkararak insansı bir hal alır. Anne karakteri ve Baozi arasında her anne ve çocuk arasında olan o büyük bağ oluşur.

Resim 2. Bao canlandırma filmi görselleri.

Buharda haşlanmış çörek dolması Bao, anne tarafından özenle büyütülür. Bir çocuğun başına gelebilecek bütün tehlikelerden annesi tarafından korunur. Evdeki yalnızlığını Bao ile dolduran, tüm sevgisini ve ilgisini ona veren annesinin bu aşırı koruma içgüdüğü Bao'yu büyüdükçe sıkılıp özgürlük arayışı içine sokmaya başlar. Buharda haşlanmış çörek dolması Bao, giderek daha fazla bağımsızlık ister (Resim 3.) ve bu durum annesini üzmeye başlar.

Resim 3. Bao canlandırma filmi görselleri.

Buharda haşlanmış çörek dolması Bao, eve nişanlısını getirir ve eşyalarını toplayarak evden ayrılacağını söyler. Fakat annesi bu durumu kesinlikle istemez ve oğlunu engellemeye çalışır. Bao ise gitmek konusunda ısrarlıdır. Annesi engel olamayacağını anlayınca kızgınlıkla buharda haşlanmış çörek dolması Bao'yu yer (Resim 4.) ve bu yaptığına ağlar.

Resim 4. Bao canlandırma filmi görselleri.

Bao canlandırma filminin sonunda ise anne içine düştüğü pişmanlık ile yatağında ağlamaya devam ederken tüm bu olayların alegorik bir düş olduğunu izleyici buharda haşlanmış çörek dolması olarak hayal ettiği gerçek oğlu Bao'nun yanına gelmesiyle anlamaktadır. Gerçek oğlu buharda haşlanmış çörek dolması Baozi'ye çok benzemektedir. Babasının Bao'ya annesinden tüm olanlar için özür dilemesini ister. Küçük bir çocukken annesiyle birlikte yedikleri çörekleri yine annesiyle birlikte ağlayarak yatağın üstünde yerler. Annesi Bao'yu ve nişanlısını affeder ve tüm aile (Resim 5.) hep birlikte Baozi yapmaya koyulurlar.

Resim 5. Bao canlandırma filmi görselleri.

Mekân-Karakter Uyumu

Bu araştırmanın konusu olan Bao canlandırma filminde kurgu mekân tercih edilmiştir. Hikâyenin gerçekçiliğini artırmak için abartılmadan, gerçek hayattakine benzer şekilde yatak odası, yemek odası, mutfak, giriş, pastane ve otobüs gibi iç mekânların yanı sıra manav ve park dış mekân olarak tasarlanmıştır. Karakter tasarımının boyutlarına ve hareket alanlarına göre mekân tasarımları yapılmıştır. Filmin her sahnesi ince detaylar barındırır. Özellikle Çin kültürünü yansıtan geleneksel yemekler, süs eşyaları ve günlük hayatta tercih edilen ev ve kişisel eşyaların yanında Batı'ya ait modern eşyalar ile mekân tasarımı tamamlanmıştır. Filmde mekân fon olarak değil olayın ve karakterlerin bir parçası olarak izleyiciye sunulmuş, hikâyeyi tamamlaması anlamında büyük bir rol üstlenmiştir. Özellikle filmin başında mutfak sahnesi ile geleneksel Çin yemek kültürü anlatımı bakımından hayranlık uyandırmaktadır. Mutfakta kullanılan eşya tasarımlarının yine geleneksel Çin mutfağına ait olduğu görülür. Baozi'nin sunulduğu kapaklı ahşap kutu ve içerisindeki yaprak gibi detaylar gerçeğini aratmamaktadır. Yemek salonunun duvarında asılı olan modern çerçevelerin yanında, Çin kültürünü yansıtan dekoratif eşyalar bulunur. Yine modern çatal, bıçak, kaşık yerine yemek çubuğu kullanılarak iki farklı kültürün çeşitliliği izleyiciye aktarılmıştır. Mekân tasarımında duvarlarda kullanılan eski tarz duvar kâğıtları, Çin biblo ve motifli vazoları, Çin yelpazesi, ejderha figürlü sandık, saksıda bambu gibi birçok detay evin ruhunu yansıtır.

Evin girişinde duvarda asılı beysbol şapkasının hemen altında bulunan ev terlikleri de bu kültür çeşitliliğine bir örnektir. Dış mekân olarak tercih edilen arkasında yüksek binaların ve modern bir kulenin yükseldiği Toronto'nun bir parkı, Çinlilerin her sabah yaptığı geleneksel sporu sergileyen karakterler ve çocukların futbol oynadığı gösterilerek iki farklı kültüre ait sporlar vurgulanır. Manav, pastane ve otobüs sahnelerinde ise meyve ve sebzelere ait bilgilerin, tabelaların, bilgilendirmelerin Çince ve İngilizce yazıldığı ve sokakta balon şeklinde aydınlatmaların olduğu görülür. Böylece izleyiciyi modern ve Batılı bir şehirdeki Çin Mahallesi olduğunu düşündürecek mekânlar hakkında detaylı bir bilgiye ulaşır. Canlandırma filmi daha detaylı incelendiğinde duvarda asılı olan aile fotoğraflarında Bao karakteri, film boyunca ele alınan Baozi yemeği formunda değil filmin sonunda ortaya çıkan gerçek Bao'nun fotoğrafları olduğu görülür. Tüm ailenin birlikte yemek yaptığı son sahnede baba karakterinin televizyonda Çin dizisi izleyerek ait olduğu kültüre gönderme yapar. Bao karakteri için tasarlanan yatak odası ise tam bir Batı kültürünü yansıtır. Filmin tamamı sert çizgilerden uzak yuvarlak ve yumuşak hatlara sahip birbirine uyumlu mekânlar olarak en ince ayrıntısına kadar tasarlanmış olduğu görülür.

Karakter tasarımında, mekân tasarımında olduğu üzere yuvarlak hatlara sahip sade bir yaklaşım izlenmiştir. Canlandırma filminde kullanılan tüm karakterlerin vücut oranları ele alındığında, kafalarının vücutlarına göre daha büyük olmasına rağmen mekânla tam bir uyum içinde olduğu görülür. Karakterlerin çoğunun göz yapısı çekik olarak tasarlanır ve Çinli vurgusu yapılıdır. Canlandırma filminde Bao'nun Kanadalı nişanlısı ise büyük,

renkli gözlü ve sarı saçlı olarak tasarlanmıştır. Canlandırma filmi karakterler üzerinden işlenmesine karşın replik içermez. Karakterlerin duygu durumları çeşitli mimik ve heyecanlandığında gözlerinin abartılı derecede büyümesi gibi bazı abartılı vücut hareketleri ile izleyiciye anlatılmıştır. Bunun yanı sıra filmin tamamında kullanılan müzik, izleyicinin verilmek istenen duygu durumuna çabucak girmesini sağlar. Anne karakterinin kızgınlığını, hüznünü, heyecan ve mutluluğunu müzik ile ikinci bir anlatım dili olarak izleyiciye verilir.

Filmin son sahnesine kadar Bao karakteri, diğer tüm karakter ve mekânlara göre boyut olarak daha küçüktür. Bunun sebebi Bao ve Baozi metaforunun vurgulanmaya çalışılmasıdır. Yapımı nasıl emek ve sabır isteyen, zahmetli ve bir o kadar da lezzetli ise bir anne için de çocuğunun öyle olduğu ifade edilmiştir. Bunu anlatırken Bao karakteri için çabuk şekil değiştirebilen, bozulabilen nazik davranılması gereken bir hamur benzetmesi kullanılmıştır. Bao karakterinin küçük olmasının bir diğer sebebi ise hikâyenin sonunda anne karakterinin Bao'ya sinirlenerek tek seferde yutabilmesi içindir. İzleyici gerçek hayattaki mekân ve karakterlerin benzerini canlandırma filminde izlerken Bao karakterinin tüm bu mekân ve diğer karakterlere uyumsuzluğunu fark eder ve anlatılmak istenen metaforu kavrar.

5. Sonuç

Yaşadığımız gerçek hayatta mekân kavramına yüklenen teknik anlamların ve duygusal ya da ruhsal çıkarımların, sinema ve televizyon filmlerinde olduğu gibi canlandırma filmlerinde tasarımı yapılan mekânlar için de taşıdığı görülür. İzleyiciye anlatılacak her hikâye, bahsi geçen her olay mekânlara ihtiyaç duyar. Mekânlar içerisindeki eşyalarla içinde yaşayanlara ait bilgileri, izleri taşır. Gerçekleşmiş ya da gerçekleşmesi olası her olayın işaretlerini taşır ve izleyiciye sunar. Aynı içerisinde yeni eşyaların olduğu fakat bir yerinde bazılarının parçalandığı, izleyicide orada bir kavganın yaşanmış olabileceğini düşündürteceği gibi. Mekânlar gerçek hayata olduğu gibi canlandırma filmlerinde de olayları, durumları ve kişileri tanımlayan unsurları içinde barındırır. Bao canlandırma filminde kullanılan mekân tasarımları incelendiğinde, içinde yaşayanların kültürel özellikleri, yaşlarına ve yaşadıkları döneme ait bilgileri açıkça görülmektedir. Bu mekân tasarımları canlandırma filmindeki karakter tasarımlarını işaret eder. Canlandırma filmini izleyen izleyici hikâyede geçen kültürel çeşitliliği ile geçen olaylar döngüsünü mekân ve karakter tasarımından rahatça okuyabilir. Filmde mekân ve karakter tasarımlarının birbirini tamamladığı, böylece hikâyenin inandırıcılığının arttığı görülür. Bao canlandırma filminde karakter tasarımlarının boyutlarına ve hareket alanlarına göre mekân tasarımlarının yapıldığı gözlenmiştir. Bu araştırma ile canlandırma filmlerinde mekân tasarımlarının da karakter tasarımları gibi büyük önem taşıdığı, karakter tasarımı ile uyum içinde olan mekân tasarımlarının anlatılmak istenen hikâyeyi desteklediği, inandırıcılığı artırdığı görüşüne varılmıştır.

Kaynakça

- Adiloğlu, F. (2005). Sinemada mimari açılımlar: Halit Refiğ filmleri (Vol. 15). Es yayımları. İstanbul.
- Allmer, A. (2010). Sinemekan: Sinemada Mimarlık. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Hasol, D. (1990). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü. YEM Yayın. İstanbul.
- Benedikt, M. L. (1979). To take hold of space: isovists and isovist fields. *Environment and Planning B: Planning and design*, 6(1), 47-65.
- Benedikt, M. L. (2008). Cityspace, cyberspace, and the spatiology of information. *Journal For Virtual Worlds Research*, 1(1).
- Gürata, A. ve Özsoy A. (2004). Sinemada Anlatı ve Türleri. Vadi Yayınevi.

Maestri, G. (2006). Digital character animation 3. New riders.

Özsoy, A. (2004). Türkiye’de 1960’lar Dönemi Aile Melodramlarında Kadın ve Erkek İmgesi. Ankara: Vadi Yayınları.

Schultz, N. (1971). Christian (Existence Space and Architecture) Studio Vista. London.

Alışveriş Merkezlerinin Yer Seçiminin Değerlendirilmesi: Yalova Örneği

Dr. Öğr. Üyesi Canan KOÇ¹

¹ **Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehircilik ABD, Diyarbakır, Türkiye**

canan.koca@dicle.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KOÇ²

² **Diyarbakır Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Diyarbakır, Türkiye**

ahmetkoc0625@hotmail.com

Özet

Kentleşme ile birlikte kent nüfusunun artmasıyla kentlerdeki fonksiyonlar değişmiş ve çeşitlenmiştir. Ülkemizde özellikle 1980 sonrasında gelişme gösteren alışveriş merkezleri; alışkanlıkların ve tüketim kalıplarının değişmesi ile boş vakit geçirme, eğlenme, alışveriş, sosyo-kültürel aktivite gibi etkinliklerden ötürü tüketici tarafından yoğun olarak tercih edilir olmuştur. 1988 yılında İstanbul/Bakırköy’de inşa edilen “Galleria” alışveriş merkezlerinin ilk örneği olmuş ve sonraki yıllarda büyükşehirler başta olmak üzere diğer kentlerde hızla yayılmıştır. Çeşitli işlevlerin yüklendiği alışveriş merkezlerinin uygun yerde konumlanması daha çok tüketici çekerek sosyo-ekonomik faydayı artırmaktadır. Dolayısıyla, yer seçimi kriterlerinin değerlendirilerek ideal alanların belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda, çalışmada Yalova’da bulunan üç alışveriş merkezi yer seçimi uygunluğu açısından değerlendirilmiştir. Bu alışveriş merkezleri, arsanın doğal özellikleri, arsanın büyüklüğü ve şekli, erişilebilirlik ve sosyo-ekonomik faktörler açısından ele alınmıştır. İncelenen alışveriş merkezleri konumları nedeniyle birbirinden farklı özellikler göstermektedir. Genel olarak alışveriş merkezi yer seçiminde uygulanan kriterlere uyulduğu, ancak yer seçiminde mevcut ulaşım akslarının daha çok etkili olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Alışveriş merkezi, yer seçimi, Yalova

GİRİŞ

Kentleşme ile birlikte kent nüfusunun artmasıyla kentlerdeki fonksiyonlar değişmiş ve çeşitlenmiştir. Bu fonksiyon alanlarından biri olan alışveriş merkezlerinin (AVM) ilk örneği 1852 yılında Paris’te açılan Bon Marché alışveriş merkezidir (Kılıç ve Tunçel, 2010). “ABD’de ilk örnekleri 1920’li yıllarda görülen alışveriş merkezlerinin asıl yaygınlaşması İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra olurken, Avrupa’da 1960’lı yıllardan sonra yaygınlaşmıştır (Timor, 2004:15-16; Kılıç ve Tunçel, 2010).

Ülkemizde ise özellikle 1980 sonrasında küreselleşmeyle birlikte gelişen ve zamanla giderek yaygınlaşan fonksiyon alanlarından biri alışveriş merkezleri olmuştur. Alışkanlıkların ve tüketim kalıplarının değişmesi ile boş vakit geçirme, eğlenme, alışveriş, sosyo-kültürel aktivite gibi etkinliklerden ötürü alışveriş merkezleri tüketici tarafından tercih edilmiştir. 1988 yılında İstanbul/Bakırköy’de inşa edilen “Galleria” alışveriş merkezlerinin ilk örneği olmuş ve sonraki yıllarda büyükşehirler başta olmak üzere diğer kentlerde hızla yayılmıştır. “Alışveriş merkezleri kültürel, ekonomik ve rekreasyonel olarak büyük öneme sahiptir ve müşteriler tarafından sık ziyaret edilen yerler arasındadır” (Kılıç ve Tunçel, 2010).

2016 yılında yürürlüğe giren Alışveriş Merkezleri Hakkında Yönetmeliğe göre alışveriş merkezleri; “En az 5000 m² satış alanı kaplayan, içinde en az biri büyük mağaza niteliğini taşımak şartıyla beslenme, giyinme, eğlenme, dinlenme, kültürel ve benzeri ihtiyaçların bir kısmının veya tamamının karşılandığı en az on işyerine ya da büyük mağaza niteliği taşıyan işyeri bulunmasa dahi beslenme, giyinme, eğlenme, dinlenme, kültürel ve benzeri

ihtiyaçların bir kısmının veya tamamının karşılandığı en az otuz işyerine sahip bir yapıyı veya alan bütünlüğü içinde yapılar topluluğunu” ifade etmektedir. Çeşitli işlevlerin yüklendiği alışveriş merkezlerinin uygun yerde konumlanması daha çok tüketici çekerek sosyo-ekonomik faydayı artırmaktadır. Dolayısıyla, yer seçimi kriterlerinin değerlendirilerek ideal alanların belirlenmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda, çalışmada Yalova’da bulunan üç alışveriş merkezi yer seçimi uygunluğu açısından değerlendirilmiştir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Alışveriş merkezlerinin yer seçimini belirlemek için ulaşım sistemi ve nüfus başta olmak üzere çok sayıda kriterden yararlanılmaktadır. Cheng vd (2007), “yaptıkları çalışmada alışveriş merkezleri yer seçimi ile ilgili olarak, hedef kullanıcı kitlesine minimum uzaklık, maksimum ihtiyacın karşılanabileceği servis mekanlarına yakınlık gibi kriterlerin önemli olduğunu belirlemişlerdir (Ünlükara ve Berköz, 2016). Alışveriş merkezinin yer seçiminde nüfus yoğunluğu, sosyo-ekonomik durumu, demografik özellikler, coğrafi yapısı, ulaşım şekli, yaşam biçimi, rakiplerin durumları, müşteri çekim alanları gibi birçok veriye ihtiyaç duyulmaktadır (Köksal ve Emirza, 2011). Bu kapsamda, Crewe ve Gabriel (1998), “nüfus yoğunluğu, nüfusun ortalama geliri, mevcut arazi kullanımı, bölgesel alışveriş merkezleri, erişilebilirlik (taşıma olanakları), park olanakları, işgücüne yakınlık, boş alanlar ve diğer olanakları baz alarak lokasyon analizi uygulamışlardır” (Bayar, 2005). (Ünlükara ve Berköz, 2016) çalışmalarında “alışveriş merkezi yer seçiminde önemli olan unsurları; erişilebilirlik, görüş alanı, rekabet ortamı, demografik özellikler, fiziksel olanaklar, ekonomik unsurlar ve gelecekteki gelişmeler” şeklinde sıralamıştır. Gümüş vd, (2019), alışveriş merkezi yer seçiminde üç temel gösterge üzerinde durmuşlardır. Bunlar;

- “Arazi özellikleri (arazi eğimi, bakı durumu, arazi büyüklüğü ve şekli)
- Erişilebilirlik (otoyol/ana caddelere yakınlık, kavşak noktalarına yakınlık, toplu taşıt duraklarına yakınlık, yakıt dolum istasyonlarına yakınlık, mevcut avm lere yakınlık, sosyo-kültürel alanlara yakınlık, eğitim alanlarına yakınlık, sağlık alanlarına yakınlık, ticari alanlarına yakınlık, idari alanlarına yakınlık)
- Sosyo-ekonomik faktörler (nüfus yoğunluğu, arazi m² birim fiyatları) olarak sıralanır” Gümüş vd, (2019).

Çalışmada Gümüş vd. (2019)’un belirlemiş olduğu başlıklar esas alınarak Yalova kentinde bulunan üç alışveriş merkezinin yer seçim özellikleri değerlendirilmiştir. İncelenen alışveriş merkezlerinden Kipa AVM ve Star AVM merkez ilçede, Özdilek AVM ise Çiftlikköy ilçesinde konumlanmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Çalışma alanının konumu

2008 yılında açılan Kipa AVM, Yalova Merkez ilçede Kazım Karabekir Mahallesi'nde Şehit Ömer Faydalı Caddesi üzerinde konumlanmaktadır. Günümüzde 33 mağaza, sinema, yeme-içme mekânları, eğlence yeri ve bir adet hiper market yer alan Kipa AVM'de 512 araçlık otopark bulunmaktadır. Dört katlı olan alışveriş merkezi 24.175 m² arsa büyüklüğüne sahiptir (<https://emlakkulisi.com>, 2019) (Şekil 2).

Şekil 2. Kipa Alışveriş Merkezi (www.kipaavm.com.tr, 2019)

2008 yılında açılan diğer alışveriş merkezi olan Özdilek AVM, Çiftlikköy ilçesi Sahil Mahallesi'nde İzmit - Yalova Yolu üzerinde konumlanmaktadır. Günümüzde 4 mağaza, sinema, yeme-içme mekanları, eğlence yeri, hiper market ve geniş otopark alanı bulunmaktadır. 40.000 m² alan üzerine kurulu ve iki kat olarak toplam 19.000 m² satış alanına sahiptir (www.perakende.org, 2019) (Şekil 3-4).

Şekil 3-4. Özdilek Alışveriş Merkezi (www.tripadvisor.com.tr, 2019, www.vizyonproje.com.tr, 2019)

2014 yılında açılan Star AVM, Yalova Merkez ilçede Süleymanbey Mahallesi'nde Yalı Caddesi'nde konumlanmaktadır. Günümüzde 15 mağaza, sinema, yeme-içme mekânları, eğlence yeri, hiper market ve otopark alanı bulunmaktadır. 5 katlı olan alışveriş merkezi yaklaşık 10.000 m² kapalı alana sahiptir (www.yalovastar.com.tr, 2019).

Şekil 5. Star Alışveriş Merkezi (www.avmgezgini.com, 2019)

BULGULAR VE TARTIŞMA

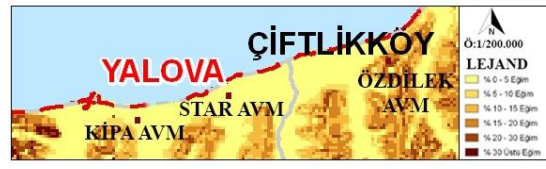
Çalışmada, Yalova'da bulunan üç alışveriş merkezi; arsanın doğal özellikleri, arsanın büyüklüğü ve şekli, erişilebilirlik ve sosyo-ekonomik faktörler başlıkları altında ele alınarak uygunlukları değerlendirilmektedir.

- **Arsanın doğal özellikleri (eğim, bakı durumu, jeolojik özellikler ve toprak özellikleri):** Alışveriş merkezinin inşa edileceği alanın eğim, yükselti ve bakı durumunun yerleşim açısından sakınca oluşturmaması gereklidir. Arazi topoğrafyası ne kadar düz olursa o kadar az maliyet gerektirdiğinden alışveriş merkezi yeri için önemli bir tercih sebebidir (Gümüş vd, 2019). Yalova'nın yerleşim alanları ortalama 0-20 m kodunda bulunmakta olup, Kipa ve Star Avm 0-10 m kotunda, Özdilek Avm ise 20-50 m kotunda yer almaktadır. Alışveriş merkezlerinin bulunduğu topoğrafyalar düz ve düze yakın olduğundan yer seçimi açısından uygun görülmektedir (Şekil 6).

Farklı formlarda tasarımlara imkân tanınması açısından sokağa ya da caddeye doğru hafif eğimli araziler, alışveriş merkezleri için ideal alanlar olarak tercih edilebilmektedir (Ersoy, 2006). Gümüş vd., (2019) yaptıkları çalışmada % 10'dan küçük alanları çok uygun ve % 10-20 arasındaki eğime sahip alanları uygun alan olarak belirlemişlerdir. Kipa ve Star Avm % 0-5 eğime sahip iken, Özdilek Avm % 15-20 eğime sahiptir (Şekil 7). Bu açıdan değerlendirildiğinde eğim bakımından problem oluşturan bir durum söz konusu değildir.

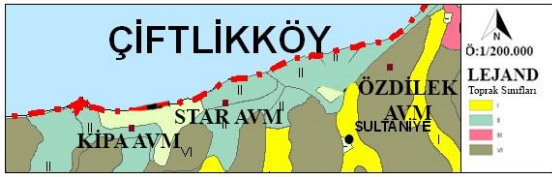
Şekil 6. Eşyüksekti analizi (Modül Planlama, 2007)

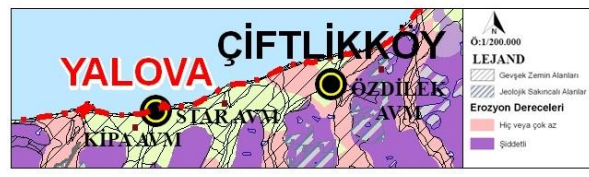
Şekil 7. Eğim analizi (Modül Planlama, 2007)

Alışveriş merkezlerinin yer seçiminde en uygun bakı yönü Güney/Güneybatı/Güneydoğu bölgeleri olarak kullanılmaktadır (Gümüş vd., 2019). İncelenen alışveriş merkezlerinin yönelişinde ulaşım sistemi etkili olmuştur. Kipa ve Star Avm girişleri kuzeyden geçen ana yol aksına, Özdilek Avm girişi ise güneyden geçen şehirlerarası yola bakmaktadır.

Arazi kullanım özellikleri ve jeolojik özellikler yapılaşmanın dayanıklılığı ve kalitesi açısından önemli olup, alışveriş merkezleri ekolojik yapıya baskı yapmayacak alanlarda yer seçilmesi önerilmektedir. Arazi kullanım kabiliyet sınıflarına göre Kipa ve Star Avm'nin bulunduğu alan II. sınıf toprak yapısına sahip, Özdilek Avm'nin bulunduğu alan ise VI. Sınıf toprak yapısına sahiptir (Şekil 8). Kipa ve Star avm'nin bulunduğu alan "gevşek zemin", Özdilek Avm'nin bulunduğu alan ise jeolojik açıdan sakıncalı alan olarak belirlenmiştir (Şekil 9).

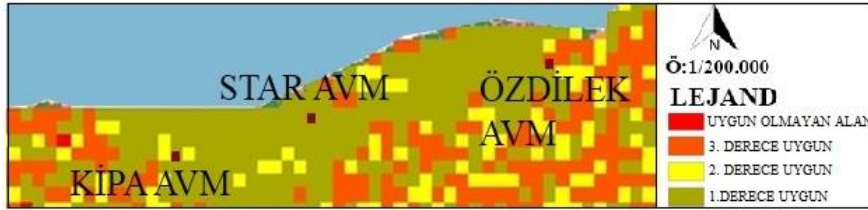

Şekil 8. Toprak sınıfları (Modül Planlama, 2007)

Şekil 9. Zemin açısından riskli alanlar (Modül Planlama, 2007)

Kejanlı ve Koç (2019)'un yapmış olduğu çalışmada da Kipa ve Star avm'nin bulunduğu alan yerleşim açısından 1. Derece uygun, Özdilek Avm ise 3. Derece uygun alan olarak belirlenmiştir (Şekil 10).

Şekil 10. Yerleşime uygunluk durumu (Kejanlı ve Koç, 2019)

Arsanın doğal özelliklerine göre, Kipa ve Star Avm'nin bulunduğu alan benzer özellikler taşırken, Özdilek Avm'nin bulunduğu alan ise daha farklı özellikler göstermektedir.

- **Arsanın şekli ve büyüklüğü:** Alışveriş merkezi yer seçiminde arsanın düzgün ve tek parça olması tercih edilmektedir. Ayrıca, önerilen alışveriş merkezinin ticari etki alanının büyüme eğilimi varsa, merkezin genişleyebilme potansiyeli için projeye bitişik bir arsa ayrılması ve satın alınması tercih edilmelidir (Ersoy, 2006). İncelenen alışveriş merkezlerinin arsaları dörtgen şeklindedir (Şekil 11). Kipa ve Star Avm'nin etrafında yoğun yapılaşma bulunmasından dolayı, ileriki yıllarda alışveriş merkezinin yatayda büyümesi mümkün görünmemektedir. Buna karşın, Özdilek Avm'nin günümüzde otopark olarak kullanılan alanları merkezin büyümesi halinde yatayda büyümeyi sağlayacak niteliktedir.

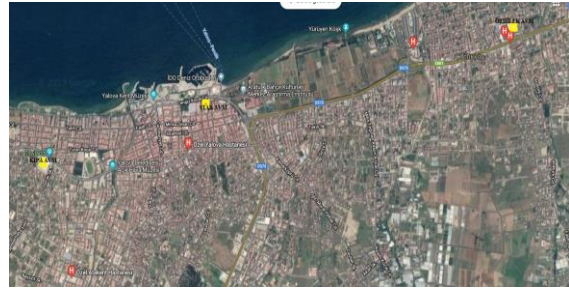

Şekil 11. Arsanın Şekli ve Büyüklükleri

- **Erişilebilirlik:** Alışveriş merkezlerinin yer seçiminde; otoyol/ana caddelere, kavşak noktalarına, toplu taşıt duraklarına, yakıt dolum istasyonlarına, mevcut alışveriş merkezlerine, ticari alanlara ve diğer sosyal donatı alanlarına yakınlık önem taşımaktadır. Çalışma alanlarından Kipa ve Star Avm'nin şehir içinde konumlanmasından dolayı, eğitim tesislerine yakın konumdadırlar (Şekil 12). Mevcut özel ve devlet hastanelerinin konumu değerlendirildiğinde ise, Özdilek Avm'nin çevresinde yoğunlaştığı görülmektedir (Şekil 13).

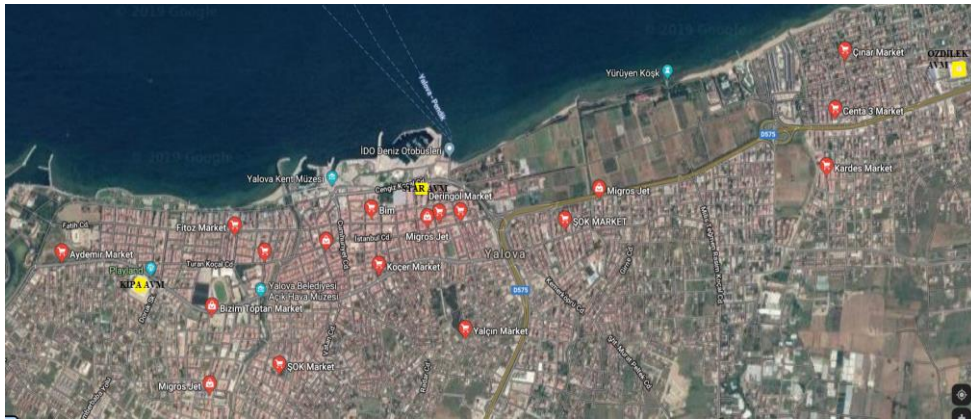

Şekil 12. Eğitim tesislerinin konumu
(www.google.com.tr/maps, 2019)

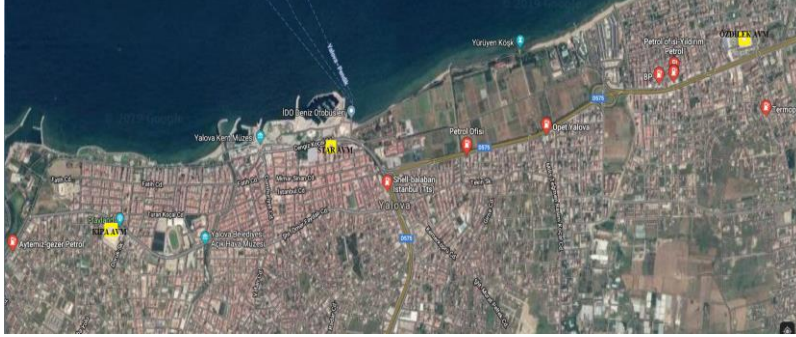
Şekil 13. Sağlık tesislerinin konumu
(www.google.com.tr/maps, 2019)

Alışveriş merkezlerinin “rekabetleri ile aralarındaki mesafe arasında ters bir orantı bulunmaktadır. Rekabeti azaltabilmek için yeni kurulacak market alanlarının diğer market alanlarına göre en fazla 3 km yakınında olması tercih edilmektedir” (Bayar, 2005). Bu bağlamda, Kipa ve Star avm arasında 2 km, Star ve Özdilek Avm arasında ise 3.8 km mesafe bulunmaktadır. Şehir merkezinde konumlanan Star Avm'nin yakın çevresinde çok sayıda market yer almaktadır (Şekil 14). Kentin yüzölçümünün küçük olması alışveriş merkezlerinin yakın olması ile sonuçlanmıştır.

Şekil 14. Marketlerin konumu (www.google.com.tr/maps, 2019)

Ülkemizdeki “alışveriş merkezlerinin ilk örnekleri şehrin yoğun konut ve ticaret alanlarının ortasında ya da hemen kenarında, trafik akımının yoğun olduğu büyük bir anayolun ya da başlıca yolların kesişme noktasının yakınında kurulmuştur” (Kılıç ve Tunçel, 2010). Ancak sonraki yıllarda açılan alışveriş merkezleri büyük otoyolların kenarlarında yer seçmiştir. Kent çeperlerinde yer alan bu büyük alışveriş merkezleri yaya olarak erişimi çoğu zaman önemsememiş ve taşıt odaklı olarak tasarlanmıştır (Southworth, 2005; Kılıç ve Aydoğan, 2006). Çalışma alanlarından Kipa ve Star Avm kent içindeki önemli ulaşım aksları, Özdilek Avm ise Yalova-Kocaeli şehirler arası yolu üzerinde konumlanmaktadır. Özdilek Avm'nin şehirler arası yol üzerinde bulunmasına bağlı olarak diğer incelenen alışveriş merkezlerine kıyasla yakın çevresinde daha fazla benzinlik bulunmaktadır (Şekil 15).

Şekil 15. Benzinliklerin konumu (www.google.com.tr/maps, 2019)

Çalışma kapsamında, trafiğin yoğun olduğu saatler referans alınarak her gün için alışveriş merkezleri çevresinde oluşan trafik yoğunluğu incelenmiştir. Şehir içinde yer alan Kipa ve Star avm'nin çevresinde özellikle hafta sonları ve iş çıkış saatlerinde trafik yoğunluğu artarken, Özdilek avm çevresindeki yoğunluk daha düşük seviyede kalmaktadır.

Çalışma kapsamında ideal yürüme mesafesi incelenmiş ve 500 m olan yürüme mesafesi çerçevesinde alışveriş merkezlerinin konumu değerlendirilmiştir (Şekil 16). Alışveriş merkezleri etrafında yoğun konut dokusu bulunmasına bağlı olarak, yakın çevredeki kullanıcılar yürüyerek de ulaşabilmektedir.

Şekil 16. Yürüme mesafesi

Yapılan çalışmalar, müşterilerinin arabalarından ya da otobüs, metro gibi toplu taşıma araçlarından indikten sonra yürüyüş mesafesinin genel olarak 200 m'yi geçmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır (Scott,N.K.,1989; Beddington,N.,1982; Bayar, 2005). Üç alışveriş merkezinin önünde toplu taşıma durağı bulunmakta ve Star Avm'nin karşındaki alanda ilçe otogarı ve feribot iskelesi yer almaktadır. Bu özellik, Star Avm'nin etkin kullanımında avantaj sayılmaktadır.

Sosyo-ekonomik faktörler (nüfus yoğunluğu, arazi m² birim fiyatları): Arazi fiyatlarının daha düşük olduğu yerler maliyet açısından; nüfusun yoğun olduğu yerleşimler ise kullanıcı kitlesi ve sayısı açısından alışveriş merkezlerinin yeri seçiminde önemli kriterlerdir (Gümüş vd.,2019). İncelenen alışveriş merkezlerinin

konumlandığı mahallelerde yoğun yapılaşma bulunduğundan satılık arazi/arsaya çok fazla rastlanmamaktadır. Konut değerlerine bakıldığında m² birim fiyatlarının yüksek olduğu görülmektedir.

Mahallelere göre nüfuslar incelendiğinde alışveriş merkezlerinin yüksek ve orta nüfus yoğunluğuna sahip mahallelerde yer seçtiği görülmektedir (Şekil 17). Kipa Avm'nin konumlandığı Kazım Karabekir Mahallesinde nüfus 4.775 kişi iken, kuzeyinde bulunan Bahçelievler Mahallesinde nüfus 14.919 kişi ve doğusunda bulunan Adnan Menderes Mahallesinde nüfus 14.832 kişidir. Kipa avm üç mahallenin kesişim noktasında bulunmakta, nüfusun yoğun olduğu bölgede yer almaktadır. Star avm'nin bulunduğu Süleyman Bey Mahallesinde ise nüfus 8.441 kişidir. Çiftlikköy ilçesinde bulunan Özdilek avm'nin bulunduğu Sahil Mahallesindeki ise nüfus 11.191 kişiden oluşmaktadır.

Şekil 17. Mahallelere göre nüfus dağılımı

SONUÇ

İncelenen alışveriş merkezleri konumları nedeniyle birbirinden farklı özellikler göstermektedir. Genel olarak alışveriş merkezi yer seçiminde uygulanan kriterlere uyulduğu, ancak yer seçiminde mevcut ulaşım akslarının daha çok etkili olduğu görülmektedir. Yüz ölçümü olarak ülkemizdeki en küçük illerden biri olan Yalova'da mevcut alışveriş merkezlerinin sayısının ve büyüklüğünün yeterli olduğu anlaşılmaktadır. Gelecekte artan nüfus ve talepler karşısında alışveriş merkezinin açılması halinde Yalova-Bursa karayolu güzergahında yer seçmesi uygun bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

Alışveriş Merkezleri Hakkında Yönetmelik, 2016

Bayar, R. 2005. CBS Yardımıyla Modern Alışveriş Merkezleri İçin Uygun Yer Seçimi: Ankara Örneği, Coğrafi Bilimler Dergisi, 3(2): 19-38.

Beddington, N. (1982) Design for Shopping Centers. Londra.

Cheng, E. W. L., Li, H., & Yu, L. 2007. A GIS Approach to Shopping Mall Location Selection, Building and Environment, 2(42): 884-892.

Crewe, K., Gabriel, P. 1998 Downtown Revitalization, www.public.asu.edu/~sspatil/Projects/Studio_II/Studio1.ppt, (Erişim tarihi: 31 Mayıs 2005).

Ersoy, M.A. 2006. Alışveriş Merkezleri Yer Seçimi Ve Forum İstanbul Alışveriş Ve Eğlence Merkezi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Gümüş, M.G.,Balta, M.Ö., Durduran, S.S. 2019. Coğrafi Bilgi Sistemlerine Dayalı Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri İle Alışveriş Merkezi Kuruluş Yeri Seçimi: Niğde Örneği, Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 8(1): 134-146

Kejanlı, D.T., Koç, C. 2019. Coğrafi Bilgi Sistemleri Yoluyla Yalova'nın Yerleşime Uygunluk Açısından Değerlendirilmesi, Sosyal Bilimlerde Yeni Araştırmalar, 99-112.

Kılıç, S.E., Aydoğan, M. 2006.Alışveriş Merkezleri-Kent" İlişkisinde Kronikleşen Sorunlar, Toplu Ulaşım ve Yaya Ulaşımı İlişkileri: Forum (Bornova) Alışveriş Merkezi Örneği, Planlama 3: 89-95.

Kılıç, T., Tunçel, H. 2010. Diyarbakır'daki Alışveriş Merkezlerinin Yer Seçimini Etkileyen Faktörler, e-Journal of New World Sciences Academy, Nature Sciences 5, (3), 137-145.

Köksal, Y., Emirza, E. 2011. Kuruluş Yeri Açısından Cadde Ve Alış Veriş Merkezi Mağazacılığının Karşılaştırılması: Ankara İlinde Bir Araştırma, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 8(16): 75-87.

Modül Planlama, 2007. Yalova Çevre Düzeni Planı Analizleri.

Scott,N.K. 1989. Shopping Centre Design, Londra.

Southworth, M. 2005. Reinventing Main Street: From Mall to Townscape Mall, Journal of Urban Design, 10(2):151-170.

Timor, A.N. 2004. Yaygınlaşan Bir Pazarlama Yöntemi: Modern Alışveriş Merkezleri ve Türkiye'deki Durumu, Çantay Kitabevi, İstanbul.

Ünlükara, T., Berköz, L. 2016. Alışveriş Merkezlerinin Yer Seçimi Kriterleri: İstanbul Örneği, Megaron. 11(3):437-448.

284

İnternet Adresleri

www.avmgezini.com/avmler/yalova/star-avm-289.html Erişim Tarihi:01.07.2019

<https://emlakkulisi.com/yalova-kipa-avm-satiliyor/565505> , Erişim Tarihi: 27.06.2019

www.google.com.tr/maps Erişim Tarihi: 08.10.2019

www.kipaavm.com.tr/yalova-kipa Erişim Tarihi: 27.06.2019

www.perakende.org/ozdilek-yalova-avm-acildi-1207032565h.html Erişim Tarihi: 01.07.2019)

www.tripadvisor.com.tr/LocationPhoto_DirectLink-g298043-d12816377-i289134276-Ozdilek-Yalova.html
Erişim Tarihi:01.07.2019.

www.vizyonproje.com.tr/ozdilek-yalova-avm-yangindan-korunum-sistemleri_raporlama-hizmeti/ Erişim Tarihi:01.07.2019.

www.yalovastar.com.tr/hakimizda/ Erişim Tarihi:01.07.2019

Görsel İletişim Tasarımı Eğitiminde Toplumsal Sorumluluk Kampanyası Projeleri, “Hayvan Hakları Ve Nesli Tükenen Hayvanlar” Örnek Proje Süreci

Dr. Öğr. Üyesi Filiz Şenler¹

¹TOBB Ekonomi Ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara, Türkiye,

fsenler@etu.edu.tr

Arş. Gör. Mert Aslan²

²TOBB Ekonomi Ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara, Türkiye,

meraslan@etu.edu.tr

Öz

Görsel iletişim tasarımı, yoğun teknoloji pratiği ve bilgi görselleştirme alt yapısı ile beslenen, basılı, dijital, hareketli ve etkileşimli görsel tasarım ortamlarını birleştiren multidisipliner bir alandır. İçinde bulunduğumuz bilgi çağında ortaya çıkan markalaşma kavramıyla birlikte bir kurumsal kimliğe sahip olma ihtiyacı, uygun görsel tasarımların bir araya getirilmesiyle karşılanabilmektedir. Kurumsal markaların yanı sıra, toplumsal sorumluluk projelerinin yürütüldüğü dernek ve vakıf gibi sivil toplum kuruluşları da sıklıkla görsel tasarım yoluyla toplumla iletişim kurmaktadır. Bir görsel iletişim tasarımcının bu konudaki başarısı, yalnızca teknoloji kullanımındaki becerilerine veya kültürel birikimine değil, aynı zamanda üretimlerini özgün ve anlamlı kılan araştırma ve planlamanın kalitesine bağlıdır. Görsel iletişim tasarımı eğitimi, görüntüyü ve görme biçimlerini amaca yönelik olarak kullanma yetisini kazandırmayı hedeflemektedir. TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi bünyesindeki Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, toplumsal sorunları hedef alan konuların işlendiği “Tasarım Stüdyosu” derslerini yürütmektedir. Bu kapsamda 2019-2020 akademik yılının güz döneminde “Tasarım Stüdyosu II” dersine katılım sağlayan ikinci sınıf öğrencileri, “Hayvan Hakları ve Nesli Tükenmekte Olan Hayvanlar” başlığı altında bir toplumsal sorumluluk kampanyası geliştirmişlerdir. Bu projede öğrenciler logo, afiş, kitapçık, üç boyutlu karakter ve mobil uygulama arayüzü tasarlamışlardır. Aynı zamanda bu üretimler, Ankara’da bulunan ATO Congressium’da 28-29-30 Kasım 2019’da düzenlenen Uluslararası Marka Buluşmaları kapsamında ziyaretçilerin ilgisine sunulma fırsatı bulmuştur. Bu projede öğrencilerin ekip çalışması sürecinde kendilerini ifade etme şekillerinin ve kampanya yönetimindeki tutumlarının gözlemlenmesi, gelecekteki “Tasarım Stüdyosu” derslerinin düzenlenmesinde değerlendirilecek olan faydalı bulgular açığa çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Görsel İletişim Tasarımı Eğitimi, Toplumsal Sorumluluk Kampanyası, Öğrenci Projesi, Tasarım Teknolojileri, Bilgi Görselleştirme

Social Responsibility Campaign Projects In Visual Communication Design Education, “Animal Rights and Endangered Animals” Example Project Process

Abstract

Visual Communication Design is a multidisciplinary field that combines printed, digital mobile and interactive design environments, fed with intensive technology practice and information visualization infrastructure. In conjunction with the need to have a corporate identity branding concept that emerged in the information age we are living, it can be met by combining the appropriate visual design. As well as corporate brands, associations and foundations such as NGOs where social responsibility projects carried out are also frequently communicate with the public through visual design. A visual communication designer’s success in this regard depends not only on his/her skills or cultural accumulation in the use of technology, but also on the quality of research and planning that make his production unique and meaningful. Visual communication design education aims to gain the ability to use the image and the ways of seeing purposefully. Visual Communication Design Department in TOBB University of Economics and Technology carries out “Design Studio” courses where subjects addressing social problems are covered. In this context, second year students who attended the “Design Studio II” course in the fall semester of the 2019-2020 academic year have developed a social responsibility campaign under the heading “Animal Rights and Endangered Animals”. In this project, students designed logo, poster, booklet, three-dimensional character and mobile application interface. Additionally, these products had the opportunity to be presented during the International Brand Meetings held at ATO Congressium in Ankara on 28-29-30 November 2019. In this project, observing the way students express themselves in the process of teamwork and their attitudes in campaign management has revealed useful findings that will be evaluated in the organization of future “Design Studio” courses.

Keywords: Visual Communication Design Education, Social Responsibility Campaign, Student Project, Design Technologies, Information Visualization

Giriş

Bu makale, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümünün 2019-2020 güz dönemi “GİT 222 Tasarım Stüdyosu II” dersi kapsamında gerçekleştirilen “Hayvan Hakları ve Nesilleri Tükenecek Hayvanlar” proje başlığı altında üretilen bir sosyal sorumluluk kampanyası projesini

ele almaktadır. Görsel İletişim Tasarımı Bölümü ikinci sınıf stüdyo dersi kapsamında yürütülen bu çalışmanın temel amacı, öğrencilere proje tasarım süreci hakkında bilgi aktarmak ve yaratıcı bir şekilde problem çözme becerileri kazandırmaktır. Bu süreçte öğrencilerin iki ve üç boyutlu mecralarda akıl yürütmeleri teşvik edilmiş ve aynı zamanda yetenekleri görsel iletişim problemlerinin çözümüne yöneltilerek yaratıcı hayal güçlerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Tasarım stüdyosu dersindeki temel hedefler; görsel iletişim tasarımı öğrencilerini tasarım sürecine ilişkin elle (manuel) eskiz geliştirmede cesaretlendirmek, öğrencilerin yaratıcı hayal güçlerinin ve yeteneklerinin gelişmesine destek olmak, öğrencilerin edinmiş oldukları bilgi birikimlerinden hareketle soyut fikirlerin somutlaştırarak iletilmesini sağlamak, öğrencilerin görsel algısını ve estetik değer yargılarını geliştirmek, tasarım problemlerinin çözümünde bilgisayar destekli tasarımda yetkinlik kazandırmak ve bunların yanı sıra öğrencilerin toplumsal olaylara karşı daha çok bilinçli ve duyarlı bakış açılarına sahip olmalarını sağlamaktır. Bunun yanı sıra stüdyo tasarım süreci aynı zamanda bilgisayar kullanım becerilerini geliştirmek ve bilgisayar destekli tasarım için vazgeçilmez bir araç olarak görülmektedir. Bu süreçte öğrenciler logo, afiş, mobil uygulama arayüzü, iki ve üç boyutlu karakter tasarımı ve proje kitapçığı gibi dijital, basılı ve etkileşimli görsel tasarımlar üretirken bir yandan da ekip çalışmasını tecrübe etmişlerdir.

Görsel İletişim Tasarımına Genel Bakış

“Görsel iletişim tasarımı, yoğun teknoloji pratiği ve bilgi görselleştirme alt yapısı ile beslenen, basılı, dijital, hareketli ve etkileşimli görsel tasarım ortamlarını birleştiren multidisipliner bir alandır” (Şenler, 2010). Çağın gereksinimleri göz önünde bulundurulduğunda tasarım alanları daha hareketli ve etkileşimli olarak evrilmeye başlamıştır. Bu açıdan görsel iletişim tasarımının mesleki tanımını, logo, kurumsal kimlik, kitap kapağı, dergi, katalog, ambalaj tasarımı, afiş ve broşür gibi uzmanlık gerektiren özel grafik tasarım alanlarıyla beraber, reklam fotoğrafı, film prodüksiyonu, animasyon, dijital oyun grafikleri, web sayfası ve mobil arayüz tasarımları (UI) ve kullanıcı deneyimini (UX) arttırmayı hedefleyen etkileşimli ortamlar oluşturmaktadır. Özetle, görsel iletişim tasarımı grafik öğelerin etkili bir şekilde tasarlanarak çözümlenmiş düzenlemesidir diyebiliriz.

Görsel iletişim tasarımı alanında güncel söylemler şu yöndedir: dijital teknolojilerin gelişmesi, geniş çapta dizüstü bilgisayar kullanımı ve özellikle internet erişiminin etkisi tasarım alanını tamamıyla değiştirmiştir (Heller, 1997; Heller & Ballance, 2001; Cole, 2005; Oxman, 2006; Armstrong, 2009). Bunun yanında tasarımın geleceği hakkında birbirinden oldukça farklı görüşler de mevcuttur. Kimileri bilgisayarın tüm tasarım sektörleri için elzem olduğunu düşünürken (Jonson 2005), kimileri de teknolojiyi bir çözüm olarak değil, bir problem olarak görmektedirler (Noble 2003). Tasarım teorisinde ve tasarım tarihinde önde gelen isimlerden Steven Heller,

bilgisayarın sadece tasarım sürecinde bir yardımcı olduğu ve bu disiplinin geleceğinin tasarımcının yenilik yapma kabiliyetine bağlı olduğu konusunda ısrarcıdır (Heller & Talerico, 2008).

Günümüzde görsel iletişim tasarımı alanını tartışmalı kılan konulardan biri, bireylerin herhangi bir sanatsal yetkinlik veya yaratıcılık kabiliyeti gözetmeden, yeni mecralar aracılığıyla artık kolaylıkla iletişim kurabilen görsel tasarımlar üretebiliyor olmasıdır. Özellikle başlarda yaratıcılığı fiziki atölyeyle kısıtlı olan bireylerin masaüstü ve çevrimdışı ortamdaki mobil ve sosyal ortama olan göçü bu üretkenliği tetiklemiştir. İnternetin ortaya çıkışı, gelişen ve aynı zamanda ulaşılması kolay hale gelen sanatsal üretime dayalı mecralar, beraberinde yeni iletişim kurma biçimleri getirmiştir. Bu durum, görsel iletişim konusunun akademide incelenip tartışılmasına ortam oluşturmuş ve artan teknoloji kullanımı görsel iletişim tasarımı alanının yeniden tanımlanmasını gerektirmiştir. Görsel iletişim tasarımcıları ise üzerinde çalıştıkları konular için her dönemde kendi duruş ve atılımlarını yeniden belirlemektedir.

Bugün iletişim olgusu haline gelen görsel ürünlerin kökeni, geçmişte peşi sıra birbirini geliştirmeye iten farklı teknolojilerin icadına dayanmaktadır. Fiziksel donanımlar çeşitlendikçe üretim de özerkleşmiş ve özgürleşmiştir. Özellikle yeni medya ve tasarım ortamlarının olanakları ile bireyler, doğru tasarım yapabilmeyi gerektirdiği şekilde, çok yönlü düşünebilmeye ve üretebilmeye başlamıştır. Diğer taraftan bu durum bireyleri sosyal ve kültürel anlamda daha duyarlı eylemlere yönlendirmektedir. Lev Manovich yeni medyayı radikal bir kültürel devrim olarak şöyle açıklamaktadır: “Eğer 1920’lerin avangart akımı, fotoğraf, baskı ve film gibi kendi zamanının yenilikçi olarak kabul edilen formlarıyla beden bulduysa, yeni medya da şu anda, halihazırda ortaya konmuş mecralar ve ürünlerle, bilgisayar tabanlı manipülasyon, bilgi erişimi ve analiz imkanlarıyla yeni avangart sayılır” (Manovich, 1999). Bir zamanlar vakur bir uğraş ve uzmanlık olan tasarım, bugün herhangi biri tarafından bilgisayar ve internet aracılığıyla üretilebilir hale gelmiştir (Cole, 2005). Telifsiz, hazır görseller, ücretsiz yazı karakterleri ve profesyonel şablonlar herhangi birinin yetkin biçimde tasarım yapabilmesini mümkün kılmıştır (Austin, 2002). Bununla birlikte akademisyen tasarımcı Ellen Lupton, tasarım konusunda teknik bilgilerin yanında, akademinin sağladığı kavramsal bakış açılarının kazanılmasının da elzem olduğunu savunmaktadır (Lupton, 2007).

Görsel İletişim Tasarımı Eğitiminde Toplumsal Sorumluluk Projelerinin Yeri

Bir tasarım sürecini ve bir tasarım ürününü sosyal bağlamlarından ayrı olarak ele almak pek mümkün değildir. Alman düşünür Walter Benjamin’e göre, “görüntü repertuarımızın neredeyse tamamen doymuş olması nedeniyle, sanatsal uygulama artık pasif bir çevre tarafından tüketilecek nesnelere inşası etrafında dönmeyecek. Bunun yerine, gerçekle etkileşim kurarak, sosyal bağları onarmak için – ancak küçük önlemlerle – bir eylem yöntemi

olmalıdır” (Benjamin, 1935). Bu doğrultuda görsel iletişim tasarımı eğitimi gerçekte etkileşim kuran ve sosyal bağları onarabilen bir platform olarak görerek ilerlemek gerekmektedir.

Bir görsel iletişim tasarımcısının başarısı, yalnızca teknoloji kullanımındaki becerilerine ve kültürel birikimine değil, aynı zamanda üretimlerini özgün ve anlamlı kılan araştırma ve planlamanın kalitesine bağlıdır. Görsel iletişim tasarımı eğitimi, görüntüyü ve görme biçimlerini amaca yönelik olarak kullanma yetisi kazandırırken aynı zamanda iyi araştırmacılar yetiştirmeyi amaçlamıştır. Bu bakımdan toplumsal sorumluluk olgusu, görsel iletişim tasarımı alanı için doğrudan değerli bir çalışma konusu haline gelmiştir. Bu alanda gerek teknik gerekse özgün düşünsel beceriler kazandırılması sürecinde toplumsal sorumluluk konularının ders içeriğinde sıklıkla yer alması oldukça yaygın bir yöntemdir. Bu yöntemle yalnızca güncel tasarım uygulamalarının incelenmesi değil, tasarımcı adaylarının yaratıcılıklarının güncel ve faydalı toplumsal sorumluluk içeren projeler üretmeye yönlendirilmesi de hedeflenmiştir. “Anlatının hiçbir şekli teknolojinin basitçe uygulanması yoluyla üretilemez. Etkileşim, fantazi olduğu kadar farkındalık ile de ilgili bir şeydir” (Burnett, 2007)

Ulus Baker, Beyin Ekran kitabında; “Gerçek hayatı gözlemlemek demek bir laboratuvar kurmak değil, doğal olanı gözlemlemek demek” ifadesini kullanmıştır (Baker, 2017). Bir görsel iletişim tasarımcı teknik olanakların ışığında, belirli yönergeler doğrultusunda bir mesaj iletme kaygısıyla üretimlerde bulunur. Bu üretimlerin kalitesinin, tasarımcının konular üzerindeki gözlem yeteneğine, objektif olmasına ve rasyonel davranmasına dayandığı söylenebilir. “Tasarım çalışmalarında konu tek başına bir şey ifade etmez: Sonuca ulaşmak için öz ve biçim ilişkisini, konu ortaya çıkarmaktadır. İnsanın yaşadığı ortamda her olay ve varlık bir tasarım konusudur. Tarih boyunca konular, insanın kendi yarattığı efsaneler, mitolojik öyküler, din ve toplumların arasındaki sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkiler sanatsal tasarımın asıl kaynağını oluşturmaktadır” (Şenler, 2006).

Görsel iletişim tasarımı eğitiminde temel sorulardan biri, farklı sosyal ve kültürel altyapılardan gelen, becerileri ve eğilimleri farklı olan öğrencilerin hem genel bir kavrayışa ulaşmasının hem de özel bir konuda uzmanlaşmasının nasıl sağlanacağıdır. Eğitim kapsamında uygulanan yöntemlerden biri, öğrencilerin belirli tasarım problemlerine yönelik olarak geliştirdiği çözüm önerilerine yapıcı eleştirilerde bulunarak ilerlemektir. Bu makalenin araştırma konusunu oluşturan toplumsal sorumluluk projeleri daha önceki Tasarım Stüdyosu derslerinde; küresel ısınma, kadına şiddet ve terör gibi güncel konu başlıklarıyla ele alınarak görsel iletişim tasarım sürecinin tecrübe edilmesinde kapsamlı bir uygulama profesyonel ortama hazırlayan önemli süreçlerden biridir. Kuşkusuz,

üniversite özünde toplumsal faydayı hedef alır; “Üniversitenin gerçek işlevi, yaratıcı bir biçimde bilgi yaratmak ve üretmek ve bu bilgiyi topluma yapıcı bir yolla aktarmak”tır (Heper, 1973).

Bu çalışma, toplumsal sorumluluk kampanyalarının bir görsel iletişim tasarım problemi olarak eğitim alanında kullanılan etkili bir öge olup olmadığı araştırması ile yola çıkmıştır. Örnek bir çalışma olarak TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi bünyesinde, Mimarlık ve Tasarım Fakültesine bağlı 4 yıllık Görsel İletişim Tasarımı Bölümü müfredatında bulunan “Tasarım Stüdyosu II” dersinde üretilen “Hayvan Hakları ve Nesli Tükenen Hayvanlar” projesinin tasarım süreci ele alınmıştır. Lisans programının zorunlu ana derslerinden biri olan bu derste ikinci sınıf ikinci dönem öğrencilerinin (39) söz konusu toplumsal sorumluluk kampanyası için ürettikleri kurumsal kimlik, logo, afiş, iki ve üç boyutlu karakter tasarımı, mobil uygulama arayüzü ve proje kitapçığı tasarımı, görsel iletişim tasarımı eğitimi açısından değerlendirilmiştir.

Örnek Proje Süreci: “Hayvan Hakları ve Nesli Tükenen Hayvanlar”

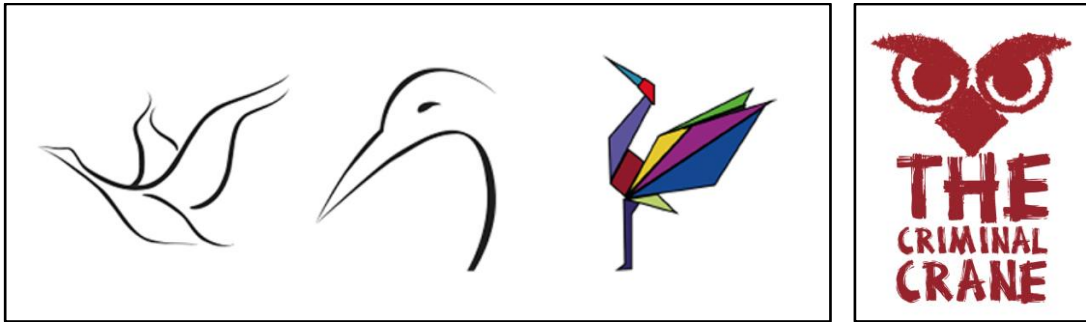
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü müfredatının zorunlu “Tasarım Stüdyosu I-II-III-IV-V-VI” ana dersleri ikinci sınıftan itibaren her dönem verilmektedir. 2019-2020 akademik yılı güz döneminde bölümün ikinci sınıf öğrencileri “GİT 222 Tasarım Stüdyosu II” dersinde “Hayvan Hakları ve Nesli Tükenen Hayvanlar” konulu toplumsal sorumluluk kampanyası tasarlamıştır. Ders akış planına göre ilk olarak ekipler oluşturulmuştur. Ekiplerden toplumsal sorumluluk kampanyasına ilişkin verilen başlık doğrultusunda bir arka plan araştırması yaparak birer brief (yazılı talimat) oluşturmaları istenmiştir. Bu brief’lerde hayvan hakları ve nesli tükenen hayvanlar konusunda araştırmış oldukları ve geliştirdikleri çözüm önerileri doğrultusunda yazılı ve görsel çözüm önerileri sunmaları beklenmiştir. Kısaca proje tasarım süreci; problemin verilmesi ve tamamlanması arasındaki bir seri adımdan oluşmaktadır. Ekiplere ayrılan öğrenciler şu süreci deneyimlemişlerdir: a) Arkaplan araştırması, b) Proje brief’inin yazılması, c) Manuel logo eskizi, ç) Dijital logo gelişimi, d) Manuel karakter illüstrasyonu eskizi, e) Dijital karakter illüstrasyonu gelişimi, f) Dijital 3 boyutlu karakter tasarımı, g) 3 boyutlu karakter baskılarının renklendirilmesi, ğ) Manuel afiş eskizi, h) Dijital afiş gelişimi, ı) Mobil uygulama arayüzü tasarımı, i) kitapçık tasarımı.

İlk olarak, verilen “Hayvan Hakları ve Nesli Tükenen Hayvanlar” konusunun araştırma aşamasında öğrenciler çeşitli vakıf, dernek gibi kurumsal oluşumların sahip oldukları görsel kimliklerin yanı sıra bu oluşumların hayvan hakları ve nesli tükenen hayvanlar konusundaki uygulamalarını incelemişlerdir. Ekiplerden, seçtikleri nesli tükenen canlı türlerinin yok olma tehlikelerine karşı yeni çözümler geliştirmeleri ve kendilerinin kurguladıkları

vakıf ya da dernek gibi sivil toplum örgütlerinin görsel kimliklerini tasarlayarak yeni marka oluşturmaları istenmiştir. Bu doğrultuda ekipler isim fikirleri ve logo eskizleri ile yola çıkarak kurumsal oluşumlar ve etkinlikler kurgulamıştır. Daha sonra bu kurumsal oluşumları temsil eden maskot karakterlerin tasarımları için ele aldıkları canlıların fiziki ve davranışsal özelliklerini soyutlama yoluna gitmişlerdir. “Soyutlama, algılama ve düşünme arasındaki vazgeçilmez halkadır; daha doğrusu algılama ve düşünmenin en temel ortak özelliğidir. Soyutlama olmadan görme yetisi kördür, görme yetisi olmadan soyutlama boştur” (Arnheim, 2015). Kavramlar ve imgeler arasında soyut bir bağ kurmaya çalışarak bir tasarım geliştirmek, aynı zamanda farklı alanlara ait bilginin bir arada işlenmesini sağlamıştır. Son olarak ortaya çıkan karakter tasarımlarının yer aldığı kurumsal afişler, proje kitapçığı ve toplumsal sorunun çözümüne yönelik öneriler içeren mobil uygulamaların grafik arayüzleri üretilmiştir.

Her ekip üyesi, projenin bütünü oluşturana her aşamada bireysel olarak elle (manuel) eskizler üretmiştir. Eskiz süreci birçok versiyonu oluşturmayı gerektiren bireysel ve özel bir faaliyettir ve sonucu doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla elle eskiz üretmek görsel iletişim tasarımı sürecinde son derece değerlidir. Elle çizimde yeterlilik, sadece bir iletişim aracı olmamakla beraber, aynı zamanda hayal gücünü kullanmada önemli bir yere sahiptir. Öğretmenler ile öğrencilerin birbir görüşme noktasında tartışılan eskizler, öğrencilerin ilk kavramsal ifadelerinin görsel olarak sağlıklı ilerlemesini sağlamıştır. Bu noktada öğretmenler, yeni yollar öneren, destekleyici ve ileriye taşımada farkındalık yaratacak geri bildirimlerle öğrencilerin önermiş olduğu brief’lerin gerekliliklerini yerine getirmeye odaklanmıştır.

Aşağıda yer alan görsellerde “The Criminal Crane” adlı projenin tasarım süreci izlenmektedir. Bu projede, izinsiz avlanma ve iklim bozuklukları sebepleriyle nesli tükenmekte olan kuş türleri ele alınmıştır. Tasarımcı ekip bu projede turnaların izinin sürülerek ve doğal yaşam alanlarının korunması gerektiğini savunarak dedektif rolündeki bir turna kuşu karakteri tasarlamıştır.

Görsel 1: “The Criminal Crane” projesi logo eskiz çalışmaları.

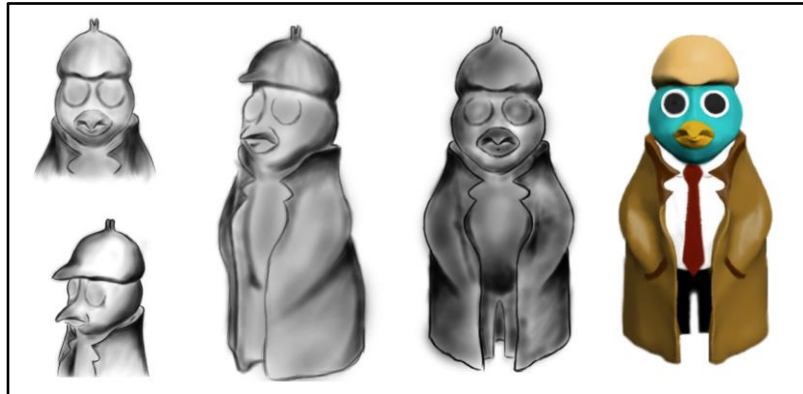
Görsel 2: “The Criminal Crane” projesi logo tasarımı.

Görsel 3: “The Criminal Crane” projesi karakter eskiz çalışmaları.

Görsel 4: “The Criminal Crane” projesi dijital karakter tasarımı

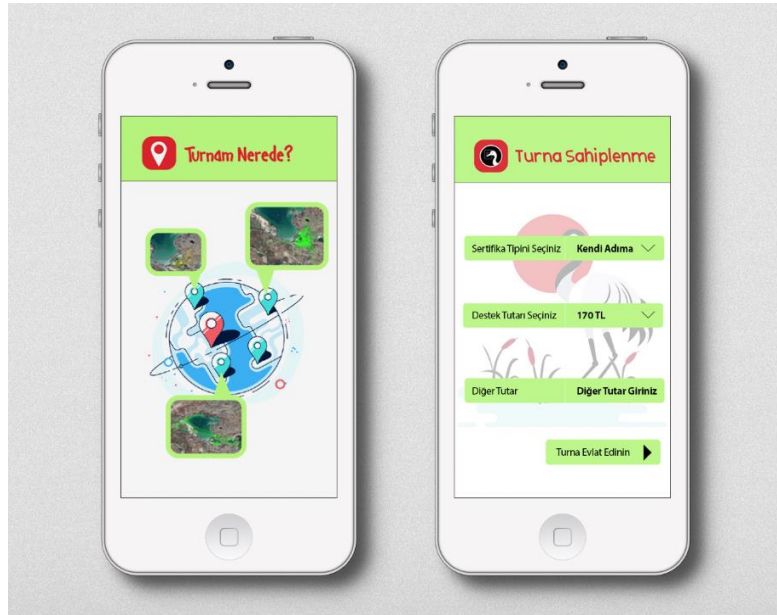

Görsel 5: “The Criminal Crane” projesi üç boyutlu karakter eskiz çalışmaları.

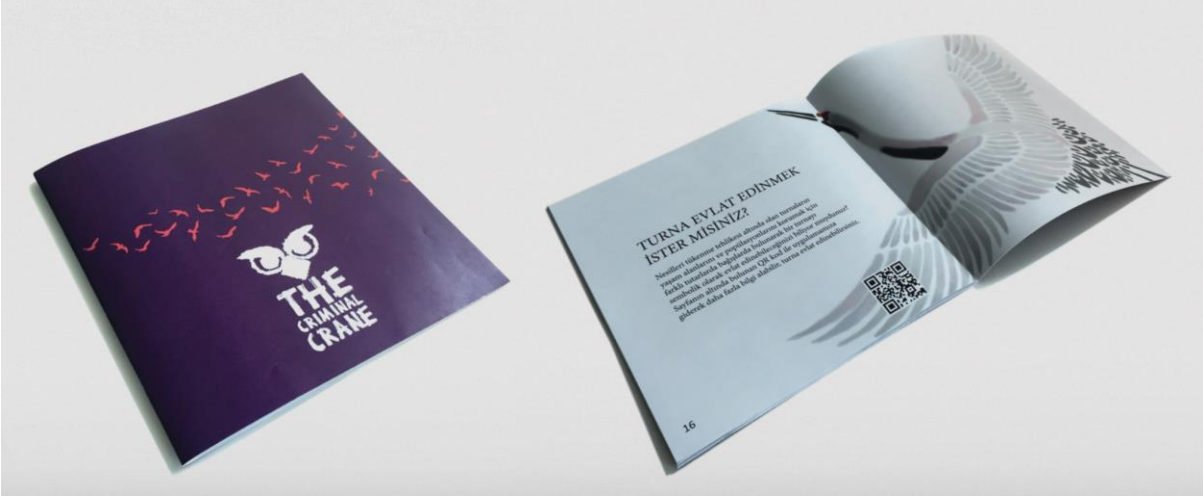

Görsel 6: “The Criminal Crane” projesi üç boyutlu karakter tasarımı.

Görsel 7: “The Criminal Crane” projesi afiş tasarımı.

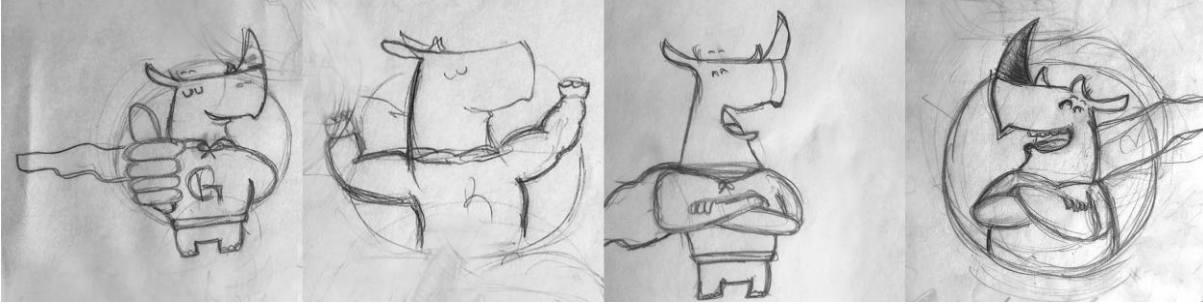

Görsel 8: “The Criminal Crane” projesi mobil uygulama, kullanıcı deneyimi ve kullanıcı arayüzü tasarımı.

Görsel 9: “The Criminal Crane” projesi kitapçık tasarımı.

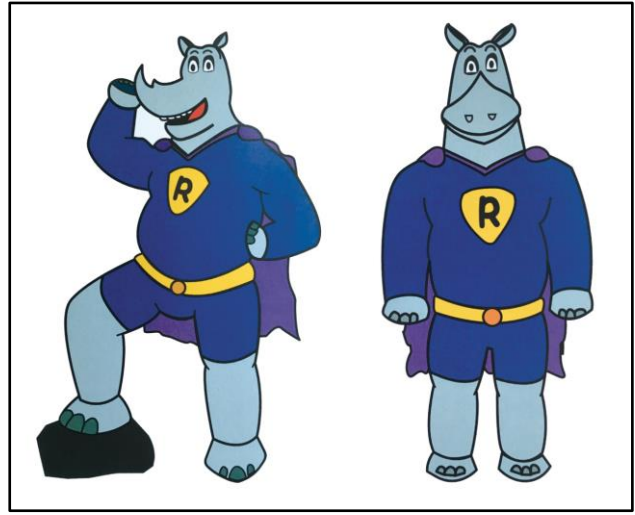
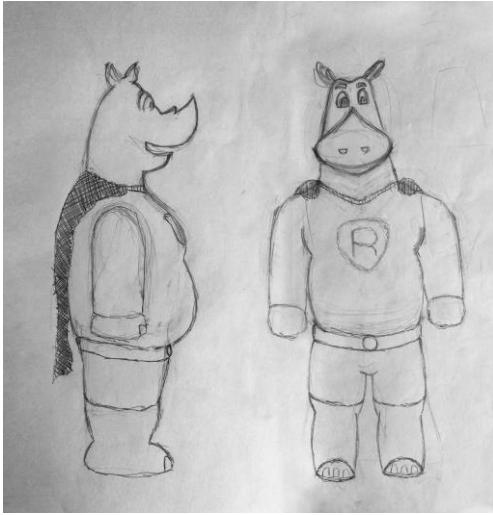
Aşağıda yer alan görsellerde “Rhino Rules” adlı projenin tasarım süreci izlenmektedir. Bu projede, şifalı olduğuna inanılan ve kılıç kabzası gibi aksesuarların yapımında kullanılan gergedan boynuzu yüzünden gergedanların avlanmasına vurgu yapılmıştır. Tasarımcı ekip bu projede söz konusu hayvanların katledilmemesi gerektiğini anlatan bir çizgi romanla öne çıkarak süper kahraman tipindeki bir gergedan karakteri tasarlamıştır.

Görsel 10: “Rhino Rules” projesi logo eskiz çalışmaları.

Görsel 11: "Rhino Rules" projesi logo tasarımı.

Görsel 12: "Rhino Rules" projesi karakter eskiz çalışmaları.

Görsel 13: "Rhino Rules" projesi iki boyutlu karakter tasarımı.

Görsel 14: “Rhino Rules” projesi üç boyutlu karakter tasarımı.

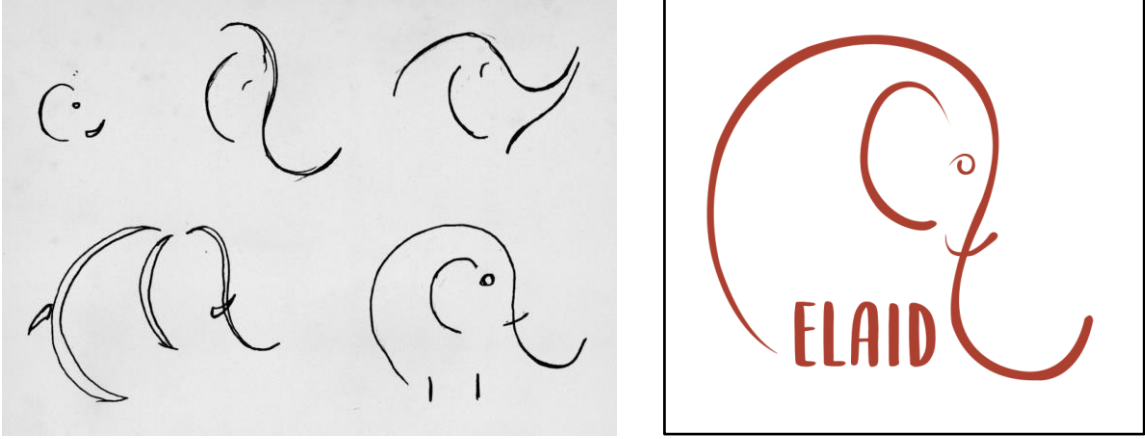

Görsel 15: “Rhino Rules” projesi afiş tasarımı.

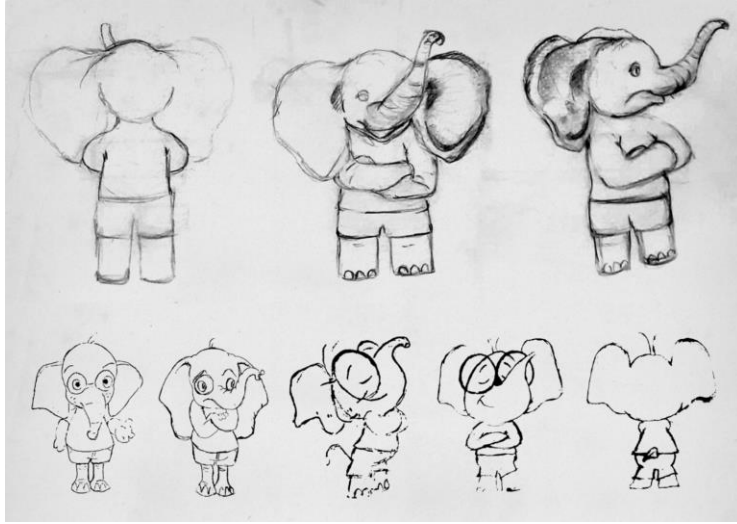
Görsel 16: “Rhino Rules” projesi hikaye kitabı tasarımı.

Aşağıda yer alan görsellerde “Elaid” adlı projenin tasarım süreci izlenmektedir. Bu projede, boynuzları için fillerin katledilmesi durumuna vurgu yapılmıştır.

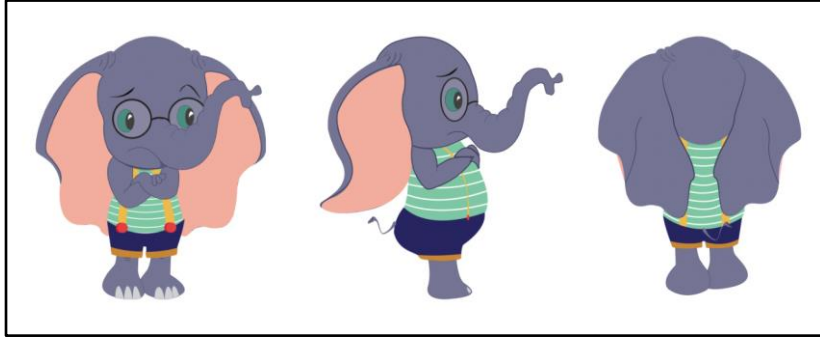

Görsel 17: “Elaid” projesi logo eskiz çalışmaları.

Görsel 18: “Elaid” projesi logo tasarımı.

Görsel 19: “Elaid” projesi karakter eskiz çalışmaları.

Görsel 20: “Elaid” projesi dijital karakter tasarımı.

Görsel 21: “Elaid” projesi üç boyutlu karakter eskizi çalışmaları.

Görsel 22: “Elaid” projesi üç boyutlu karakter tasarımı.

Görsel 23: “Elaid” projesi kitapçık tasarımı.

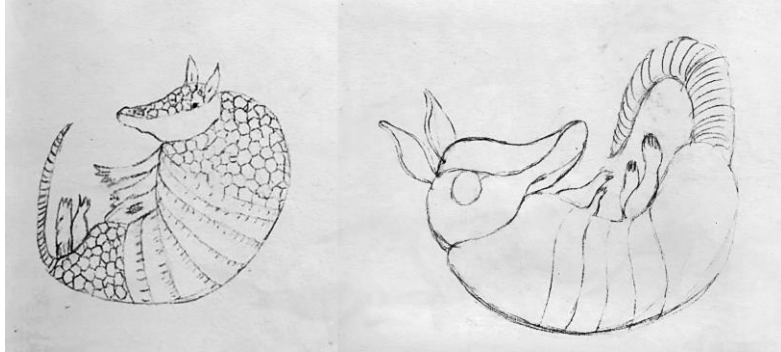
Aşağıda yer alan görsellerde “Pronimal” adlı projenin tasarım süreci izlenmektedir. Bu projede nesli tükenmekte olan armadillo türüne vurgu yapılmıştır.

Görsel 24: “Pronimal” projesi logo eskiz çalışmaları.

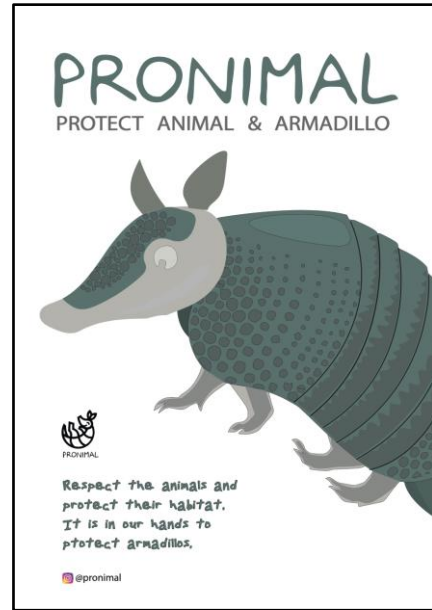
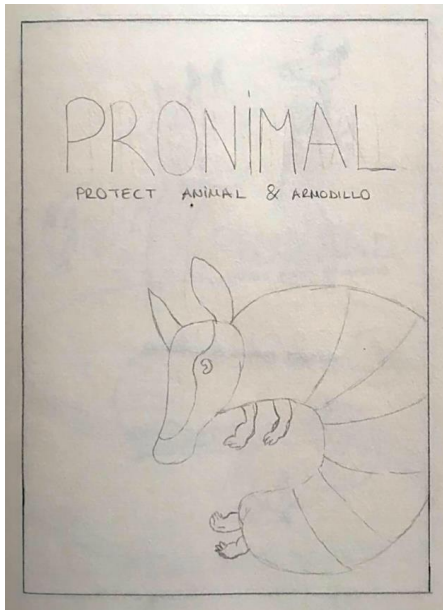
Görsel 25: “Pronimal” projesi logo tasarımı.

Görsel 26: “Pronimal” projesi karakter eskiz çalışmaları.

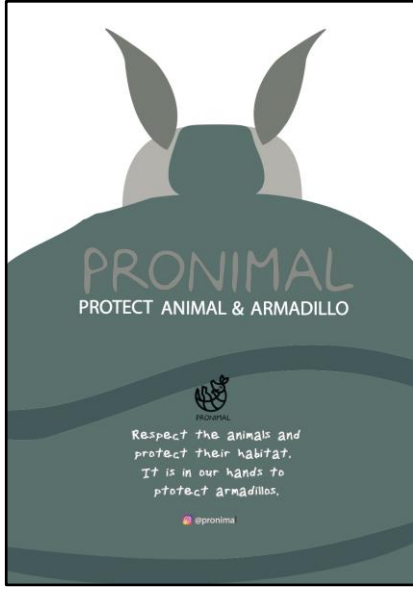

Görsel 27: “Pronimal” projesi üç boyutlu karakter tasarımı.

Görsel 28: “Pronimal” projesi afiş eskizi çalışması.

Görsel 28: “Pronimal” projesi afiş tasarımı.

Görsel 29: “Pronimal” projesi alternatif afiş tasarımı.

Görsel 30: “Pronimal” projesi alternatif afiş tasarımı.

Aşağıda yer alan görsellerde “Furman” adlı projenin tasarım süreci izlenmektedir. Bu projede, özellikle kürklerini kullanmak için öldürülen tilkilere vurgu yapılmıştır.

Görsel 31: “Furman” projesi logo tasarımı.

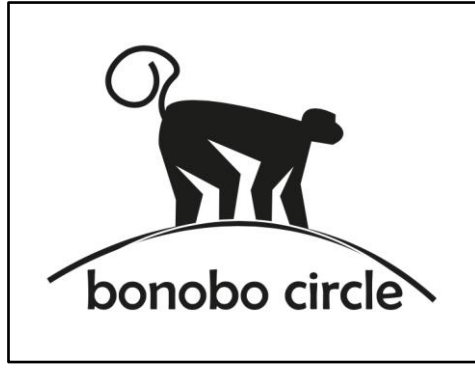
Görsel 32: “Furman” projesi karakter eskiz çalışmaları.

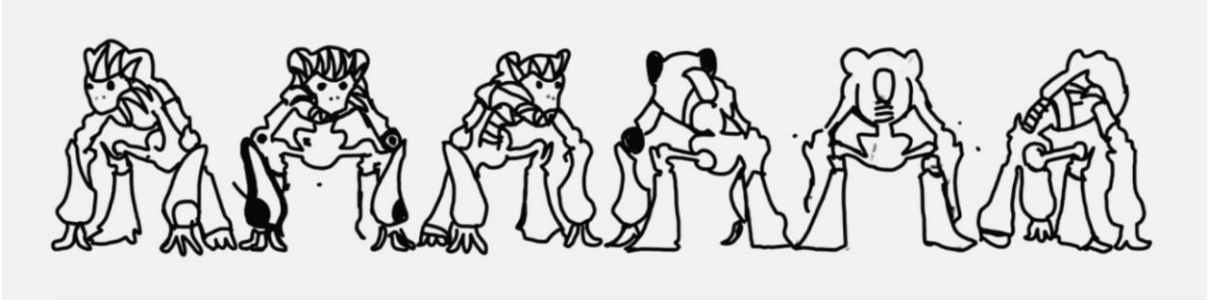
Görsel 33: “Furman” projesi üç boyutlu karakter tasarımı.

Görsel 34: “Furman” projesi afiş tasarımı.

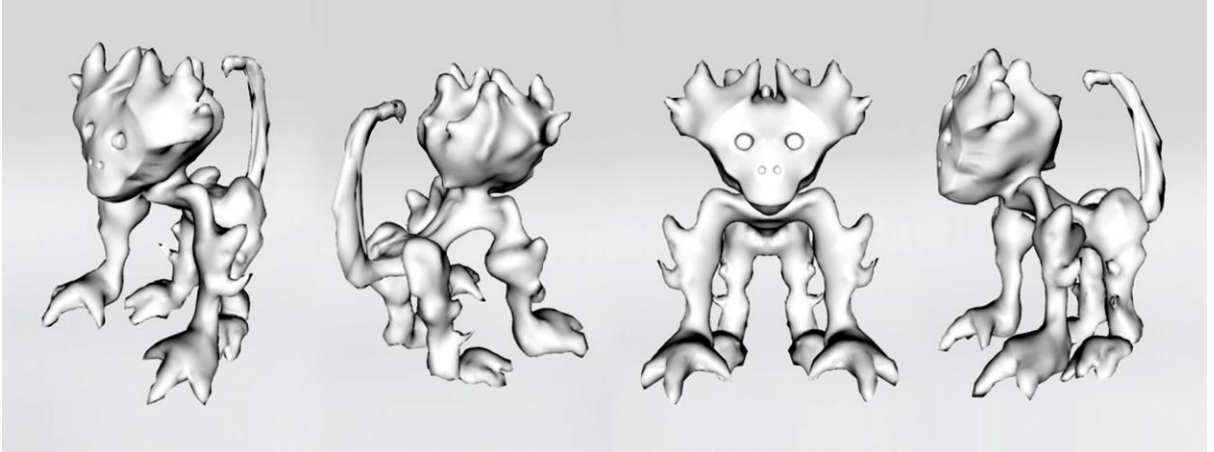
Aşağıda yer alan görsellerde “Bonobo Circle” adlı projenin tasarım süreci izlenmektedir. Bu projede özellikle sirklerde çalıştırılan hayvanlara dikkat çekmek amaçlanmıştır.

Görsel 35: "Bonobo Circle" projesi logo tasarımı.

Görsel 36: "Bonobo Circle" projesi karakter eskiz çalışması.

Görsel 36: "Bonobo Circle" projesi üç boyutlu karakter tasarım süreci.

Görsel 37: “Bonobo Circle” projesi üç boyutlu karakter tasarımı.

Görsel 38: “Bonobo Circle” projesi üç boyutlu afiş tasarımı.

Ekiplerin büyük bir kısmı, kendi içerisinde tutarlı bir yaratıcı uyuma ve çalışma disiplinine sahip oldukları için, tasarım sürecine odaklanmak daha kolay olmuştur. Sürece odaklanan öğrenciler, önceden belirlenen kriterler

(değerlendirme ölçütleri) ve syllabus (ders akış planı) doğrultusunda projenin her aşamasını zamanında tamamlamış oldular. Proje brief'inde yer alan adımlar ve son teslim tarihlerine dayalı teknik kriterler stüdyo dersinin öğretim hedeflerine açıklık getirmiş ve öğrenciler tarafından tamamlanması gereken görevler onların görsel iletişim tasarım sürecini kavramalarına yardımcı olmuştur.

TMMOB Tasarım		2019-2020 GÜZ DÖNEMİ	
GİT222 TASARIM STÜDYOSU II PROJE & NOT DOSYASI			
Öğretim elemanları: Dr. Öğretim Üyesi Filiz Şenler, Arş. Gör. Mert Aslan			
Öğrenci: <input type="text"/>			
PROJE SUNUMU			
03.09.2019 HAFTA 1	"Hayvan Hakları ve Hayvana Şiddet" projesinin açıklanması, bu konuda var olan aktif kurum ve derneklerin araştırılması ve yürüttükleri kampanyaların incelenmesi.		
VİZE DEĞERLENDİRMESİ			
10.09.2019 17.09.2019 HAFTA 2-3	Logo tasarımı A4 300dpi PDF teslim	→	☐ /5
24.09.2019 01.10.2019 HAFTA 4-5	Karakter tasarımı 70x100cm 300dpi PDF teslim	→	☐ /5
08.10.2019 15.10.2019 HAFTA 6-7	3D Karakter tasarımı Renklendirilmiş 3D print teslim	→	☐ /5
FINAL DEĞERLENDİRMESİ			
22.10.2019 29.10.2019 HAFTA 8	Afiş tasarımı 70x100cm 300dpi PDF teslim	→	☐ /5
05.11.2019 12.11.2019 HAFTA 9-10	Mobil arayüz tasarımı Mobil ölçü 72dpi PDF teslim	→	☐ /5
19.11.2019 26.11.2019 HAFTA 11-12	Artbook (sanatsal kampanya kitapçığı) tasarımı Serbest ölçü 300dpi PDF + baskı teslim	→	☐ /5
BONUS ÇALIŞMA			
	Tasarımcı tanıtım sunumu 15 dk konuşma ve slayt PDF teslim	→	☐ /5

Görsel 39: TOBB ETÜ Görsel İletişim Tasarımı Bölümü 2019-2020 güz dönemi ikinci sınıf "GİT222 Tasarım Stüdyosu II" dersin programı ve değerlendirme kriterleri.

Sonuç olarak bu proje, ATO Congressium'da 28-30 Kasım 2019'da gerçekleştirilen Uluslararası Marka Buluşmaları kapsamındaki sergilemede yer almıştır. Öğrenciler tasarımlarını büyük bir kitleye sunma fırsatı bularak motive olmuşlardır.

Görsel 40:“Hayvan Hakları ve Nesli Tükenen Hayvanlar” toplumsal sorumluluk projesi sergisi, ATO Congressium, Ankara, 2019.

Stüdyo Dersi Tasarım Sürecinde Elde Edilen Bulgular ve Sonuç

Görsel iletişim tasarımı eğitimi sürecinde ikinci sınıf öğrencilerinin kapsamlı bir görsel iletişim tasarım sürecini yaratıcı ve çözüm odaklı bir şekilde yönetebileceği belgelenmiştir. Yaratıcı tasarım sürecinde eğitmenler her ekip üyesiyle birebir görüşerek teknik ve kavramsal problemlerin aşılmasına destek olunmuştur. Tasarım stüdyosu sürecinde, ekipteki her bireyin farklı kişilik özellikleri ve çalışma yöntemleri göz önüne alındığında ortaya çıkan bir dizi eskizin bir araya getirilerek sentezlenmesi, tasarımın dijital ortama taşınması aşamasında hedeflenen çözüm önerilerinin daha olumlu ve verimli sonuçlar doğurduğu gözlenmiştir. Toplumsal sorumluluk kampanyası tasarımı sürecinde gözlemlenen bulgular arasında;

- Brief oluşturma aşamasında arkaplan araştırmasının önemi,
- Elle eskiz yapmanın birçok çözüm önerisi oluşturabileceği,
- Elle eskiz yapmanın bireysel ve özel bir yaratıcı süreçten, paylaşımlı ve ortak bir yaratıcı sürece dönüşmesi,
- Elle eskiz yapılmadığında dijital ortama geçişte hazır örneklerle yönelerek özgünlükten uzaklaşılması,
- Elle eskiz üretmenin, bireylerin kendilerine özgü anlatım biçimleri geliştirmelerini sağladığı,
- Her birey, bireysel olarak problem karşısında başa çıkmayı öğrenirken, ekip çalışmasının problemi kolaylaştırdığı,

- Öğrencilerin büyük bir kısmının tasarım problemini tanımlamasının ve kazanacağı farkındalıklarla kendini keşfetmesinin verilen kritikler sayesinde olduğu,
- Bazı öğrencilerin genelden özele doğru ilerlemesi belirgin olurken, diğer bir kısım ise bir noktadan genele doğru ilerleyerek öğrendiği gözlemlenmiştir. Bu durum stüdyodaki öğrencilerin öğrenme biçimlerinin farklı olduğunu göstermektedir.

“GİT 222 Tasarım Stüdyosu II” dersine bu dönem ilk defa dâhil edilmiş olan üç boyutlu karakter tasarımı projesi ile başarılı oldukları gözlenmiştir. Öğrencilerin ekip olarak çalışmasının önemi, değerlendirilmesi gereken faydalı bulgular arasındadır. Rene Vidal, yaratıcı problem çözme konusunda grup çalışmalarında ortaya çıkan bir “yaratıcı aşınma” durumundan söz etmektedir (Vidal, 2010). Vidal’a göre yaratıcı aşınma, heterojen bir grup yaratıcı fikirler geliştirmek için birlikte çalıştığında ortaya çıkan sürtünmeden kaynaklanır. Düşük veya yüksek aşınma seviyelerinde grup daha az yaratıcı olurken, orta düzeyde aşınma performansı en üst düzeye çıkar. Yaratıcı aşınma, ekip üyelerinin bireysel mesleki uzmanlık, kültürel miras, baskın düşünme tarzları vb. boyutlardaki çeşitliliğinden kaynaklanır. Vidal, yaratıcı aşınma gruplarına sahip olmak için aynı boyutlar boyunca çeşitlilik yakalamak gerektiğini öne sürmektedir.

Bu çalışmada başka bir önemli çıkarım olarak Görsel İletişim Tasarımı Bölümü öğrencilerinin hem elle (manuel) tasarım hem de bilgisayar destekli tasarım (CAD) tekniklerinin birlikte kullanılmasının daha etkili sonuçlar doğurduğu söylenebilir. “Bilgisayar destekli öğretim, öğretim sürecini ve öğrenci motivasyonunu güçlendiren, öğrencinin kendi öğrenme hızına göre yararlanabileceği, kendi kendine öğrenme ilkelerinin bilgisayar teknolojisiyle bütünleşmesinden oluşan bir öğretim yöntemidir” (Şahin & Yıldırım, 1999).

Sonuç olarak Görsel İletişim Tasarımı Bölümünün ikinci sınıf öğrencilerine, proje tasarımı sürecinde farklı yöntemlerle daha yaratıcı problem çözme becerileri kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, yaratıcılık ve teknolojinin birleştiği noktada tasarım sürecinin güçlendiğini ve strateji ile disiplinin, yaratıcı sürecin vazgeçilmez parçaları olduğunu göstermektedir. Görsel iletişim tasarımı eğitiminde bu tür proje süreçlerinde problemin tanımına ve hedeflenen sonuçlara ne çok kadar dikkat edilirse, tasarım süreci deneyimi de o kadar sağlıklı tamamlanmaktadır.

Kaynakça

Görseller TOBB ETÜ Görsel İletişim Tasarımı Bölümünün 2019-2020 güz dönemi ikinci sınıf öğrencilerine ve yazarlara aittir.

- Armstrong, A. (2009). *Graphic Design Theory*. New York: Princeton Architectural Press.
- Arnheim, R. (2015). *Görsel Düşünme*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Austin, J. (2002). *Graphic Originals: Designers Who Work beyond the Brief*. Sussex: Rotovision.
- Baker, U. (2017). *Beyin Ekran*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Benjamin, W. (1936). *The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction*.
- Burnett, R. (2007). *İmgeler Nasıl Düşünür?* İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Cole, S. (2005). *Dialogue: Relationships in Graphic Design*. London: Victoria and Albert Museum.
- Heller, S. & Ballance, G. (2001). *Graphic Design History*. New York: Allworth Press.
- Heller, S. & Talarico, L. (2008). *The Design Entrepreneur: Turning Graphic Design into Goods that Sell*. London: Rockport Publishers.
- Heper, M. (1973). Üniversitelerin İşlevleri ve Toplumsal Değişim. *Amme İdaresi Dergisi* (1), 43-56.
- Jonson, B. (2005). *Design Ideation: The Conceptual Sketch in the Digital Age*. Design Studies.
- Lupton, E. (2007). Learning to Love Software. *Artifact* 1(3), 149-158.
- Manovich, L. (1999). *Avant-garde as Software*. <http://www.manovich.net/docs/avantgardeassoftware.doc>
- Şahin, T. Y. & Yıldırım, S. (1999). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şenler, F. (2010). Bilgi Toplumu ve Görsel İletişim. *Ekonomik Forum*, 52-54
- Şenler, F. (2006). *Türkiye'de Geleneksel Motiflerin Grafik Sanatlarında Kullanımı*. 1. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 25-26 Mayıs 2006, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 219-236.
- Vidal, R. V. V. (2010). Creative Problem Solving: An Applied University Course. *Pesquisa Operacional*, (30), 405-426.

Limited Şirketlerde Ortağın Oy Hakkına İlişkin Esaslar ve Özellikle Veto ile Üstün Oy Hakkı

Dr. Öğr. Üyesi Sevgi Bozkurt Yaşar^{§§§§}

1. Genel Olarak Oy Hakkı ve Hukuki Niteliği

Oy hakkı, ortağın, genel kurul toplantılarında kararın oluşumuna katılarak, şirketin bünyesi, yönetim ve temsili ile denetimi konularında etkili olabilme yetkisi olarak tanımlanabilir (Teoman, 1983, s.3). Oy hakkı, ortakların şirket yönetimine katılmasını sağlayan en önemli katılma haklarından biri olup, doktrinde katılma haklarının özünü teşkil ettiği kabul edilmektedir (Böckli, 2009, s.1387; Çeker, 2000, s.5). TK m. 618/1/c.3'te ortağın en az bir oy hakkını haiz olduğu düzenlenmiştir. Ortağın bu asgari oy hakkı kural olarak elinden alınamayan (Siffert, Fisher, & Petrin, 2008, s.216; Akbay, 2010, s. 157) ve vazgeçilemez nitelikte bir haktır (Poroy, Tekinalp, & Çamoğlu, 2017, s.478; Şener, 2017, s. 583; Truffer & Dubs, 2012, s.1807; Siffert, Fisher, & Petrin, 2008, s.216).

Genel kurulda ortakların oy hakkını kullanması irade beyanı niteliğindedir (Şener, 2017, s.582; Akbay, 2010, s.157; Teoman, 1983, s.3; Yiğit, 2005, s. 202; Çeker, 2000, s.12). Oy şirkete yöneltilmek ve ulaşmakla ortak bakımından bağlayıcı hale gelir (Çeker, 2000, s.12; Paslı, 2009, s.179). Oyun bir hukuki işlem niteliği bulunup bulunmadığı hususu ise doktrinde tartışmalıdır. Doktrinde savunulan bir görüşe göre; oy verenlerin sözleşmelerde olduğu gibi iradelerini birbirlerine karşılıklı olarak yöneltmedikleri, oyun içerdiği irade beyanının istenen hukuki sonucu her zaman meydana getirme imkanını haiz olmadığı, tek başına değer taşımayan ve istenilen hukuki sonucu ancak diğer oyların aynı yöndeki irade beyanları ile birlikte meydana getirdiği dikkate alındığında oy hukuki bir fiildir (Korkut, 2012, s. 5; bu görüşe ilişkin ayrıntılı bilgi ve yabancı literatür için Moroğlu, 2014, s. 11-12). Bizim de katıldığımız doktrinde savunulan diğer görüş ise oyun hukuki bir sonuç elde edilmesi amacıyla yönelmiş bir irade beyanı niteliğinde bulunduğu, kararın, katılanların bağlayıcı nitelikte irade açıklamalarının saptanması amacıyla güttüğünü, bu sebeple ortakların oy kullanmaları da genel kurul kararları gibi hukuki bir işlem niteliğinde olduğunu kabul eder (Moroğlu, 2014, s.11; Teoman, 1983, s.4-5; Çeker, 2000, s.12; Paslı, 2009, s.178; Bilgili & Cengil, 2017, s.73). Oyun hukuki işlem veya hukuki fiil olarak nitelendirilmesinden bağımsız olarak, hukuki işlemler hakkında uygulanan hükümlerin bir irade beyanı olan oy verme hakkında geçerli olduğu genel olarak kabul edilmektedir (Moroğlu, 2014, s. 11; Korkut, 2012, s.5; Teoman, 1983, s.4-5; Yiğit, 2005, s.5; Çeker, 2000, s.13-14).

2. Oy Hakkının Kullanılması

Ortaklar genel kurulda gündemde bulunan konular hakkında müzakerelerin tamamlanmasından sonra olumlu, olumsuz veya çekimser yönde oy kullanarak şirketin iradesinin oluşmasını sağlarlar (Çeker, 2000, s.11). Oy hakkının kullanım şekli ve bu bağlamda oylama usulü şirket sözleşmesinde belirlenebilir. Şirket sözleşmesinde açık düzenleme bulunmaması durumunda ise oy kullanma şekli ve oylama usulü genel kurul toplantısının ve müzakerelerinin gerekli şekilde yürütülmesi görevi çerçevesinde toplantı başkanı tarafından tespit edilir. Toplantı başkanı oylamanın açık- gizli, yazılı-sözlü veya el kaldırma suretiyle yapılmasına karar verebilir (Forstmoser, Meier-Hayoz, & Nobel, 1996, s. 228; Akbay, 2010, s.205-206; Korkut, 2012, s.14). Ayrıca ortaklar TK m. 618/1 c. son uyarınca şirket sözleşmesinde bu yönde bir düzenleme olması halinde kanuni şartlar çerçevesinde toplanmış olan bir genel kurul toplantısına yazılı bir şekilde oy göndererek şirketin iradesinin teşkiline katılabilirler. Kanunda yazılı oy verme usulüne ilişkin detaylı bir düzenleme mevcut değildir. Bu sebeple şirket sözleşmesinde yazılı oy kullanılabilmesi şartlarının belirtilmesi, özellikle yazılı oyun ne zamana kadar, hangi yollar ile genel kurula gönderilebileceği gibi hususların düzenlenmesi ileride ortaya çıkacak ihtilafların çözümünde yardımcı olacaktır (Akbay, 2010, s.169).

^{§§§§} Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı

Anonim şirketlerden farklı olarak limited şirketlerde ortakların oy hakkının hangi şartla doğacağını tespit eden açık bir kanun hükmü bulunmamaktadır. Anonim şirketlere ilişkin TK m. 435'te oy hakkının payın kanunen veya esas sözleşmeyle belirlenmiş bulunan en az miktarının ödenmesiyle doğacağı düzenlenmiştir. TK m. 585'in kabul edilen ilk halinde mehzaz kanuna uygun surette nakden taahhüt edilen esas sermaye paylarının bedellerinin kuruluş anında tamamen ödenmesi esas düzenlenmiş olmasına rağmen, 26.06.2012 tarihli 6335 sayılı Kanun(RG. 30.06. 2012, S.28339) m. 31 ile bu hükümde değişiklik yapılmış ve bu değişiklik ile esas sermaye pay bedellerinin ödenmesi, ödeme yeri, ifa borcu, ifa etmemenin sonuçları, bedelleri tamamen ödenmemiş payların devri hususlarında anonim şirkete ilişkin hükümlerin kıyasen uygulanması öngörülmüştür. Bu sebeple doktrinde TK m. 435'in limited şirkette oy hakkı bakımından uygulanması önerilmekteydi (Şener, 2017, s.582; Bilgili & Cengil, 2017, s.71) . Ancak 15.02.2018 tarihli 7099 sayılı Kanun (RG. 10.03.2018, S.30356) m. 25 ile yapılan son değişiklik ile nakden taahhüt edilen payların itibari değerinin en az yüzde yirmibeşinin tescilden önce ödenmesi şartının limited şirketler bakımından uygulanmayacağı düzenlenmiştir. Hükümde gerçekleştirilen son değişiklik sebebiyle artık ortağın oy hakkının doğumu için sermaye taahhüdünün gerçekleştirilmiş olması yeterli kabul edilmelidir (Şener, 2019, s. 740). İstisnaen ortakların menfaatini doğrudan veya dolaylı şekilde ilgilendiren TK m. 619'da belirtilen kararlarda ise oy hakkından yoksunluk söz konusu olup, ayrıca Kanun'un çeşitli hükümlerinde düzenlenen oy hakkının donması hallerinde de (TK m. 201, 198/2, 612/4, 638/2) ortağın oy hakkı bulunmaz. Bir esas sermaye payının birden fazla ortağa ait olması halinde ise ortaklar esas sermaye paylarından doğan haklarını ancak atayacakları ortak bir temsilci aracılığı ile kullanabilir (TK m.599/2).

Oy hakkını oy hakkı sahipleri bizzat veya temsilcileri aracılığı ile kullanmaları mümkündür. Genel kurula katılımda olduğu üzere yasal veya iradi temsil oy hakkının kullanılması açısından da geçerlidir. Bir esas sermaye payının birden fazla ortağa ait olması halinde ortaklar esas sermaye paylarından doğan haklarını ancak atayacakları ortak bir temsilci aracılığı ile kullanabilir (TK m.599/2). TK m. 427 uyarınca katılma haklarını temsilci olarak kullanan kişi temsil edilenin talimatına uyar. Ancak talimata aykırılık kullanılan oyu geçersiz kılmaz. Oy hakkını haiz kişilerin temsilci yoluyla oy kullanabilme hakkını ortadan kaldıran bir düzenleme ise şirket sözleşmesi ile getirilemez (Akbaş, 2010, s.159-160; Şener, 2019, s. 741, karşı:Bilgili & Cengil, , 2017, s.72).

3.Oy Hakkının Hesaplanması, Sınırlanması, Oy Hakkında İmtiyaz ve İmtiyazın Ortadan Kalktığı Haller

3.1 Temel kural: Oy Hakkının Esas Sermaye Payının İtibari Değerine Göre Tespit Edilmesi

Bir sermaye şirketi olan limited şirketlerde (TK m.124/2) katılma haklarından en önemlilerinden birini oluşturan oy hakkı da kanuni düzenlemeye göre sermaye ile ilişkilendirilmiştir. Kural olarak ortağın oy hakkı esas sermaye payının itibari değerine göre belirlenir (Truffer & Dubs, 2012, s. 1808). Ancak TK m. 618/1/c.2'de her esas sermaye payının bir oy vermesi esas yerine, şirket sözleşmesinde aksine bir düzenleme mevcut değilse esas sermaye payının her yirmibeş Türk lirasının bir oy hakkı vereceği düzenlenmiştir. Hükümün kaynağını teşkil eden İsviçre Borçlar Kanunu (OR) 806'da bu yönde bir düzenleme ise mevcut değildir. TK m. 618/1 c.2'deki bu hükmün, mülga TK m. 537/1 c.2'ye paralel nitelikte olduğu ve benzeri bir hükmün Alman Limited Şirketler Kanunu (GmbH) §47/2'de bulunduğu tespit edilmektedir. Alman Limited Şirketler Kanunu (GmbH) §47/2 uyarınca esas sermaye payının her bir Euro'su bir oy hakkı verir ancak şirket sözleşmesi ile farklı bir düzenleme yapılması mümkündür (Zöllner, 2013, s.1251-1252; Roth, 2012, s.886).

3.2. Şirket Sözleşmesi ile Oy Hakkının Sınırlanması

TK m. 577/I/1 uyarınca şirket sözleşmesinde düzenlenmiş olmak kaydıyla genel kurulda karar almaya, oy hakkına ve oy hakkının hesaplanmasına ilişkin kanuni düzenlemeden ayrılan hükümler bağlayıcı niteliktedir. Bu kapsamda TK m. 618/1/c.3 uyarınca şirket sözleşmesi ile bir ortağın oy hakkı, genel hesaplama ölçüsüne göre kendisine ait esas sermaye paylarından kaynaklanan daha yüksek oy hakkına sahip olmasına rağmen, belirli azami bir miktar ile sınırlanabilir. Bu sınırlandırma örnek olarak ortağın tüm esas sermaye paylarından kaynaklanan oy hakkının yüzde onunu haiz olduğu şeklinde düzenlenebileceği gibi (Truffer & Dubs, 2012, s. 1808), ortağın

sermaye payının, şirketin esas sermayesinin belirli bir yüzdesini geçmesi halinde uygulama alanı bulacak şekilde de belirlenebilir (Nussbaum, Sanwald, & Scheidegger, 2007, s. 195; Siffert, Fisher, & Petrin, 2008, s. 217). Keza pay sahibinin kullanabileceği azami bir oy sayısının belirlenmesi yoluyla da sınırlandırma getirilmesi mümkündür (Poroy, Tekinalp, & Çamoğlu, 2017, s.23). Böyle bir durumda sınırı aşan oy hakkı, genel kurulda temsil edilen oy çerçevesindeki hesaplamada dikkate alınmaz. Ancak esas sermayenin dikkate alındığı karar yetersayılarında oy gücünün bu şekilde sınırlandırılması etkisizdir (Pulaşlı, 2017, s.21).

Ortağın oy hakkındaki sınırlama genel olarak genel kurulda alınacak tüm kararlar için veya münferit bazı konularda alınacak kararlarda uygulanacak şekilde de belirlenebilir (Pulaşlı, 2017, s. 21). Ancak TK m. 618/1 uyarınca ortağın oy hakkının sınırlanması, oy hakkında tanınacak imtiyazdan farklı olarak TK m. 618/3 çerçevesinde alınacak kararlar bakımından da etkisini sürdürür (Pulaşlı, 2017, s.21; Coştan, 2012, s.81).

Ortağın oy hakkının sınırlandırılmasına ilişkin düzenlemeye kuruluş sırasında şirket sözleşmesinde yer verilebileceği gibi, sonradan sözleşmenin değiştirilmesi yoluyla bir düzenleme yapmak da mümkündür. Ancak şirket sözleşmesine bu konuda bir düzenlemenin sonradan eklenmesi eşit işlem ilkesini ihlal etmemeli ve bu yönde getirilen bir sınırlandırma ortağın müktesep hakkına müdahale anlamına geldiğinden kural olarak ortağın muvafakati ile gerçekleştirilmelidir (Akbay, 2010, s. 172).

3.3 Şirket Sözleşmesi ile Oy Hakkında İmtiyaz Tanınması

Limited şirketlerde esas sermayeye katılım oranına bağlı olarak belirlenen oy hakkı emredici nitelikte bir düzenleme değildir. Şirket sözleşmesi ile oy hakkının itibari değerden bağımsız olarak her esas sermaye payına bir oy hakkı düşecek şekilde belirlenmesi mümkündür (TK m. 618/2). Bu şekilde daha az itibari değere sahip esas sermaye paylarına ait oy hakkı imtiyazlı hale getirilmiş olur (Akbay, 2010, s.180). Oy hakkında imtiyaz şirket sözleşmesinde düzenlenmiş olması halinde bağlayıcıdır (TK m. 577/I/ı).

TK m. 618/2’de kaynak kanun OR 806/2’ye uygun olarak farklı itibari değerdeki esas sermaye paylarına eşit oy hakkı tanınması yolu ile oy hakkında imtiyazın şirket sözleşmesi ile öngörülmesine imkan tanımıştır (dolaylı imtiyaz). (Doktrinde kullanılan farklı terimler için bkz.: Kendigelen, 1999, s. 100). İsviçre hukukunda OR 806/2 anonim şirkette oy hakkında imtiyazın düzenlendiği OR 693 paralel olup, her iki şirket tipi için yeknesak bir uygulamaya gidilmiştir. Bu yolla hem anonim şirketlerde hem de limited şirketlerde sadece farklı itibari değerde esas sermaye paylarına, itibari değerleri dikkate alınmaksızın bir oy verme yolu ile imtiyazın düzenlenebileceğini, aynı itibari değerdeki esas sermaye paylarına farklı oy hakkı tanınması yolu ile bunun sağlanamayacağı kabul edilmiştir (Truffer & Dubs, 2012, s.1808-1809). TK’da ise anonim şirketler bakımından aynı konuyu düzenleyen TK m. 479/1’de sadece doğrudan imtiyaza olanak tanınmış, eşit itibari değerli paylara farklı oy hakkı tanınması suretiyle oy sayısında imtiyaz oluşturulmasına imkan verilmiştir. Anılan hükmün gerekçesinde oyda imtiyaz tanınması yönteminin emredici bir hükümlerle sınırlandırıldığı, farklı itibari paylara eşit oy hakkı tanınması yolu ile oy gücünde imtiyazın yaratılamayacağı ayrıca vurgulanmıştır. Her iki şirket türünün sermaye şirketi niteliği göz önüne alındığında, kanun koyucunun birinde yasaklamış olduğu imtiyaz tanıma yöntemini, diğer bir şirket tipinde izin vermesinin haklı bir gerekçesini bulmak güçtür (Kendigelen, 2016, s. 529; Coştan, 2012, s. 82-83). TK m. 618/2 gerekçesinde, TK m. 479/1 gerekçesinden farklı olarak imtiyazı şekillendirme konusunda emredici nitelikte bir düzenleme yapıldığına ilişkin bir açıklık bulunmamaktadır. Bu sebeple anonim şirkete ilişkin TK 479/1’de öngörülen eşit değerdeki paylara farklı oy hakkı tanınması yolu ile imtiyaz oluşturulması olanağının limited şirketler bakımından uygulama alanı bulup bulamayacağı ve soruya olumlu cevap verilmesi halinde imtiyazın sınırının tespiti hususu ise doktrinde tartışmalıdır (Sadece dolaylı imtiyaz tanınabileceği yönünde Akbay, 2010, s. 179-180; k.g.: Bilgili & Demirkapı, 2013, s.665-666).

Oy hakkında imtiyazın sınırı TK m. 618/2/c.2’de düzenlenmiştir. Hükme göre “*en küçük esas sermaye payının itibari değeri, diğer esas sermaye paylarının itibari değerleri toplamının onda birinden az olamaz*”. Hükümün lafzı kaynak kanun OR 806/2’den farklıdır. OR 806/2’de en az itibari değere sahip esas sermaye payının en azından diğer esas sermaye paylarının onda birine sahip olması gerektiği düzenlenmiştir. Kaynak kanunda

“*değer esas sermaye paylarının toplamı*” ifadesi yer almamaktadır. TK m. 618/2 c. 2 lafzına sıkı surette bağlı kalınarak uygulanması hakkaniyete aykırı sonuçlar verebilecektir (Akbay, 2010, s.182). Bu sebeple düzenlemenin kaynak kanun OR 806/2’ye uygun surette yorumu ile imtiyazın farklı itibari değerler arasında 1/10 oranının aşılmaması şartı ile düzenlenebileceği kabul edilmelidir (Şener, 2017, s. 584; Bilgili & Demirkapı, 2013, s. 665; Çebi, 2019, s.91; Kendigelen, 2016, s. 529; Yıldız Ş. , 2007, s. 174-175; Karş.: (Bahtiyar, 2017, s. 429; Poroy, Tekinalp, & Çamoğlu, 2017, s. 479).

Şirket sözleşmesinde oy hakkında imtiyazlı esas sermaye payları kuruluş aşamasında düzenlenmemiş ise böyle bir düzenlemenin sonradan sözleşme değişikliği ile getirilmesi TK m. 621/1/b gereği önemli kararlardan biridir. Bu sebeple bu yöndeki bir değişiklik TK m. 621/1, c.1 uyarınca ilgili genel kurulda temsil edilen oyların en az üçte ikisinin ve oy hakkı bulunan esas sermayenin tamamının salt çoğunluğu ile alınacak bir kararlar mümkündür.

3.4. Oy Hakkında İmtiyazın Ortadan Kalktığı Haller

3.4.1 Denetçilerin Seçimi

TK m. 635 atfı ile TK m.397’nin beşinci ve altıncı fıkraları dışında kalan anonim şirketin denetçiye, denetime ve özel denetime ilişkin hükümleri limited şirkete de uygulanacaktır. TK 397/4 hükmünde TK m. 398 kapsamında denetime tabi olan şirketlerin Cumhurbaşkanınca belirleneceği düzenlenmiştir. Bu yetkiye dayalı 2018/11597 sayılı Bağımsız Denetime Tabi Şirketlerin Belirlenmesine Dair Karar (RG 26.05.2018, S.30432) gereği belirlenen ölçütü gerçekleştiren limited şirketler TK m. 398’de düzenlenen bağımsız denetime tabidir. Bunun dışındaki şirketler ise TK m. 635 açık lafzı gereği denetimden yoksundurlar (Poroy, Tekinalp, & Çamoğlu, 2017, s.521). Karar kapsamında bağımsız denetime tabi şirketlerde, topluluk denetçisi ile denetçilerin atanmaları ve görevden alınmaları TK m. 616/1/c uyarınca genel kurulun devredilemez yetkileri içindedir. Genel kurul tarafından denetçinin TK m. 399 ve 400 çerçevesinde seçimi kararlarında oy hakkında imtiyaz TK m. 618/3 a uyarınca uygulanmayacaktır.

3.4.2. Özel Denetim Hakkında Karar Verilmesi

TK m. 618/3/b uyarınca şirket yönetimi ya da onun bazı bölümlerinin denetimi için özel denetçi seçimi halinde oy hakkının esas sermaye paylarının sayısına göre belirlenmesine ilişkin şirket sözleşmesi hükmü uygulanmaz. Özel denetime ilişkin anonim şirket hükümleri TK m 635 atfı sebebiyle limited şirketler için geçerli olduğundan TK 438 vd. hükümleri uygulanacaktır. TK m. 618/3/b’de özel denetçi seçiminde imtiyazın uygulanmayacağı belirtilmiş olmasına rağmen, TK m.438 vd. uyarınca genel kurul tarafından kabul veya reddedilecek olan husus özel denetimin yapılması olup, özel denetçinin belirlenmesi mahkeme eli ile yapılmaktadır. Bu sebeple hükmün genel kurulun özel denetim yapılması hakkında karar aldığı hallerde imtiyazın etkisizleştiği şeklinde anlaşılması gerekmektedir (Akbay, 2010, s. 184-185; Kendigelen, , 2016, s. 530-531; Coştan, 2012, s.83).

3.4.3 Sorumluluk Davası Açılması Hakkında Karar Verilmesi

TK m. 644/1/a uyarınca *Belgelerin ve beyanların kanuna aykırılığına ilişkin 549’uncu; sermaye hakkında yanlış beyanlar ve ödeme yetersizliğinin bilinmesi hakkında 550’inci; değer biçilmesinde yolsuzluğa dair 551’inci; kurucuların, yönetim kurulu üyelerinin, yöneticilerin ve tasfiye memurlarının sorumluluğunu düzenleyen 553’üncü; denetçilerin sorumluluğuna ilişkin 554 ila 561’inci maddeler*’limited şirketlere de uygulanacaktır. TK m. 618/3/c sebebiyle anılan maddeler çerçevesinde genel kurulca verilecek sorumluluk davası açılması veya açılmaması konusundaki kararda oy hakkında imtiyaz etkisiz hale gelecektir. TK m. 618/3/c’de genel kurulun sorumluluk davası açılması konusunda karar vermesi halinde oy hakkında imtiyazın etkisiz hale geleceğine ilişkin düzenlemesi beraberinde genel kurulun sorumluluk davaları bakımından karar alma yetkisinin mutlak olup olmadığı sorusunu doğurmuştur.

Mülga Ticaret Kanununda ise konu açık hükümle düzenlenmişti. eTK m. 539/7'de kuruluş veya idare işlerinden dolayı şirketin kendi organlarına veya münferit ortaklara karşı haiz olduğu tazminat taleplerini dermeyan etmek genel kurulun yetkisi içinde olduğu belirtilmişti. Ayrıca eTK m. 556 atfı ile limited şirketler için de uygulama alanı bulan eTK m. 341'de açık bir hükümle şirket adına yönetim kurulu üyeleri aleyhine açılacak sorumluluk davasında karar verme yetkisinin esas olarak genel kurulda bulunduğu düzenlenmişti. Mülga TK döneminde sorumluluk davası açılması konusunda mutlak surette genel kurul kararının varlığı aranmakta, böyle bir karar olmaksızın açılan davalarda ise HUMK m. 39 ve 40 uyarınca süre verilerek eksikliğin tamamlattırılması yoluna gidilmekteydi (Y.11. HD.08.02.1999, E. 1998/8950, K. 1999/615).

TK kapsamında konuya ilişkin açık bir düzenleme olmamakla birlikte TK 618/3 c hükmünün mülga TK döneminde olduğu genel kurul kararı sorumluluk davası için bir dava şartı olarak düzenleyip düzenlemediği tartışılabilir. Doktrinde savunulan bir görüşe göre TK m. 618/3/c düzenlemesi nedeniyle şirketin davacı olabilmesi için genel kurulun bu yönde bir karar alması gerekir (Akbaş, 2010, s. 185; Nussbaum, Sanwald, & Scheidegger, 2007, s.342; Yıldız, 2013, s.76-77; Arslan & Tüzemen Atik, 2016, s. 20-25; Bahtiyar, 2017, s.393;Şener, 2017, s.792; Bahtiyar, 2017, s.399 dp.692; Kendigelen, 2016, s. 308, dp.164; Üçışık & Çelik, 2013, s.549; Altay, 2012, s. 236). Bizim de katıldığımız diğer bir görüş ise TK m. 618/3/c bir dava şartı olarak genel kurul kararı gerekliliğini düzenlememektedir. TK m. 625/1'de şirket sözleşmesi ve kanunlar ile genel kurula yetki verilmeyen bütün durumlarda müdürlerin yetkili ve görevli olduğu belirtildiği dikkate alındığında, sorumluluk davasının müdürler tarafından genel kurul kararı olmaksızın açılabilmesi mümkündür. Ancak bu kararın yoğun menfaat çatışmasını gündeme getireceği hallerde özellikle tek müdürü veya müdürlerin hepsini veya çoğunluğunu ilgilendiren bir durumda genel kurul da bu konuda karar almaya yetkilidir. Bu sebeple TK m. 618/3 c her durumda genel kurul kararının aranması esasını değil, genel kurul kararı ile de sorumluluk davası açılabilmesini ve bu kararlarda oy hakkında imtiyazın uygulanmayacağını düzenlemiştir (Çebi, 2019, s. 216; Yıldırım, 2008, s. 167); Helvacı, 2013, s. 78, dp.1; Helvacı, 2017, s. 155 vd.;Truffer & Dubs, 2012, s. 1809). Ayrıca sorumluluk davası açılması hakkındaki karar müdür/lerin devredilemez görev ve yetkileri (TK m. 625) içerisinde yer almamaktadır. Bu sebeple şirket sözleşmesi ile konu hakkında genel kurulun yetkili olduğu şeklinde bir düzenleme yapılması da mümkündür. Yargıtay ise TK 618/3 c uyarınca sorumluluk davası açılması için bu konuda genel kurul kararı alınmasının dava şartı niteliğinde bulunduğunu, gerektiğinde mahkeme tarafından genel kurulca dava açılması yönünde bir karar alınması için davacı tarafa mehil verilmesi gerektiğini kabul etmektedir (Y. 11. HD. 28.05.2014, E. 2014/4452, K. 2014/9938; Y. 11. HD. 14.09.2017, E. 2016/10657, K. 2017/4388; Y. 11. HD. 21.12. 2017, E. 2016/5212, K. 2017/7552; Y. 11. HD. 29.11.2018, E. 2016/14101, K. 2018/7479).

4. Ortağa Tanınan Üstün Oy ve Veto Hakkı

4.1. Veto Hakkı

TK m. 577/1 e uyarınca şirket sözleşmesi ile belirli veya belirlenebilir ortaklara genel kurulun kararlarına karşı veto hakkı tanınabilir. Veto hakkı, esas sermaye payına bağlı oy hakkından farklı olarak, paya değil, ortağın şahsına bağlı akdi inşai bir hak niteliğindedir (Siffert, Fisher, & Petrin, 2008, s.226; Şener, 2017, s. 56; veto hakkının paya değil, ortağın şahsına bağlı bir hak olarak tanınabileceği yönünde bkz.: Pulaşlı, , 2018, s. 2804; k.g. esas sermaye payına ve pay gruplarına veto ve üstün oy hakkının tanınabileceğine ilişkin bkz.: Bilgili&Demirkapı, 2013, s. 637; Tekinalp, 2013, s.462).

Veto hakkı genel kararlarına karşı tanınabilir. Kural olarak müdürlerin kararlarına karşı veto hakkı tanınmaz. Ancak TK m. 625/2 uyarınca şirket sözleşmesinde müdürün veya müdürlerin aldıkları belirli kararları ve münferit sorunları genel kurulun onayına sunması gereği öngörülebilir. Bu durumda genel kurulun bu kararlarında da veto hakkının kullanılması mümkün olduğundan dolayı olarak müdürlerin kararlarına karşı veto hakkının kullanılmasından söz edilebilir (Siffert, Fisher, & Petrin, 2008, s.227-228)

Veto hakkı varması gereken bir irade beyanı ile kullanılır ve irade beyanının muhatabı genel kuruldur. Genel kurulda bu hakkın sözlü olarak kullanılması yeterlidir. Aksi takdirde genel kurula sunulmak üzere müdür/lere yazılı olarak gönderilmesi gerekir (Siffert, Fisher, & Petrin, 2008, s.228).

TTK m. 577/1’de veto hakkı şirket sözleşmesine eklenebilecek kayıtlar arasında sayılmıştır. Ancak veto hakkına ilişkin ayrıntılı bir düzenleme kanunda mevcut değildir. Kaynak kanun İsviçre Borçlar Kanunu’nun 807. maddesinde ise veto hakkının kapsamı, sonradan bir veto hakkının ne şekilde şirket sözleşmesi ile düzenlenebileceği, veto hakkının devredilebilir olup olmadığı hususları düzenlenmiştir. Doktrinde TTK’daki bu boşluğun hakim tarafından TMK m.1 dikkate alınarak OR 807 hükmündeki ilke ve esaslar çerçevesinde doldurulması gerektiği kabul edilmektedir (Şener, 2017, s.56-57; karşı: Bilgili & Demirkapı, 2013, s. 638).

OR 807’de veto hakkı üç bend halinde düzenlenmiştir. Anılan hükmün ilk fıkrası uyarınca genel kurulun belirli kararlarına karşı şirket sözleşmesi ortaklara veto hakkı tanıyabilir. Veto hakkının hangi kararlarda uygulanacağını belirlemek gerekir. Bu sebeple ortağın genel kurul kararına karşı veto hakkı şirket sözleşmesinde kayıt olması koşuluna bağlı olup, şirket sözleşmesinde bu hakkın tanındığı belirlenen kararlarda (örnek olarak esas sermaye payının devrinin onay kararı veya müdür seçimi gibi) veto hakkı kullanılabilir (Siffert, Fisher, & Petrin, 2008, s. 227; Nussbaum, Sanwald, & Scheidegger, 2007, s. 219). Şirket sözleşmesi ile belirli veya belirlenebilir ortaklara tanınabilecek veto hakkı, oybirliği ile karar alınmasını gerektiren hallerde, ortağın olumsuz oy vererek bunun gerçekleşmesini engellemesinden ise farklılık taşır (Bilgili & Demirkapı, 2013, s.636; yasal veto hakkı için bkz.: Pulaşlı, 2018, s. 2804).

Veto hakkı kuruluş sözleşmesinde öngörülebileceği gibi daha sonra sözleşmeye eklenebilir (Siffert, Fisher, & Petrin, 2008, s.226). OR 807/2 uyarınca sonradan şirket sözleşmesinde veto hakkı öngörülebilmesi için tüm ortakların onayı gerekir. Veto hakkı şirket genel kurulunun karar alma sürecini esaslı bir şekilde değiştireceği için sonradan şirket sözleşmesinde bu yönde bir düzenleme getirilmesi tüm ortakların rızasını gerektirmektedir. Şirket sözleşmesi ile veto hakkı, bazı ortaklara ve tüm ortaklara tanınabilir. Hakkın tanındığı ortakların şirket sözleşmesinde açık bir şekilde belirtilmesi gerekir. Ancak şirketin karar almasını engelleyebileceği ve işlerliğini aksatabileceği için veto hakkının çok sayıda ortağa tanınması tavsiye edilmez (Siffert, Fisher, & Petrin, 2008, s. 227). TK m. 577/1/e’de de veto hakkının belirli veya belirlenebilir ortaklara tanınabileceği belirtilmiştir. Bu sebeple şirket sözleşmesinde veto hakkı tanınan ortak veya ortakların ismen belirtilmesi veya belirlenebilir şekilde tanımlanması gerekir. Hükümdeki *belirlenebilir ortaklar* ifadesi ortakların kimler olduğunun belirlenebilir şekilde tanımlanmasını mümkün kılmaktadır. Örnek olarak şirket sözleşmesi ile belirli bir ailenin mensuplarının veto hakkını haiz olduğu şeklinde bir düzenleme getirilmesi mümkündür (Pulaşlı, 2018, s.2803). Şirket sözleşmesi ile tanınmış bir veto hakkına ilişkin düzenlemenin sonradan kaldırılması ise bu hakkı haiz kişinin onayı ile mümkündür (Truffer & Dubs, 2012, s. 1815; akdi hakkın hak sahibinin izni olmadan değiştirilemeyeceğine ilişkin anonim şirketler hakkında bkz.:Y. 11. HD. 25.12.1987, E. 1987/3565, K. 1987/7565; Tekinalp, 1996, s. 7 vd.; Poroy, Tekinalp, & Çamoğlu, 2014, s. 566; Y. 11. HD.13.02.2013, E. 2011/15478, K.2013/2491).

Veto hakkı çeşitli şekillerde sınırlandırılabilir. Bu bağlamda veto hakkının süreli olarak tanınması söz konusu olabilir. Ayrıca şirket sözleşmesi ile sadece şirket açısından kritik zamanlarda örnek olarak sadece kuruluş veya sermaye artırım sırasında veto hakkının bulunması ve bunlar dışında veto hakkının ortadan kalkması şirket sözleşmesi ile düzenlenebilir (Siffert, Fisher, & Petrin, 2008, s. 227; Nussbaum, Sanwald, & Scheidegger, 2007, s. 218). Veto hakkının şirket sözleşmesinde, iki veya daha çok ortağın birlikte kullanabileceği bir hak olarak düzenlenmesi yoluyla verilmesi de mümkündür (Siffert, Fisher, & Petrin, 2008, s. 227). Tüm ortaklara tanınacak bir veto hakkı ise ilgili karar bakımından oybirliğinin aranması sonucunu doğurur (Truffer & Dubs, 2012, s.1814).

Veto hakkının şahsi bir hak olarak tanınması, esas sermaye payına bağlı olmaması ve veto hakkı tanınan ortaklar dışındakiler açısından önemli etkisi sebebiyle OR 807/3’te veto hakkının devredilemez nitelikte olduğu belirtilmiştir. Ölüm halinde veto hakkının haleflere geçmeyeceği ve mirasçılara veto hakkının tanınması isteniyor ise tüm ortakların onayı ile bu hakkın şirket sözleşmesinde düzenlenerek tanınması mümkündür (Siffert, Fisher,

& Petrin, 2008, s. 229; akdi hak niteliğindeki ayrıcalıklı hakların ilgili kişinin ölümü ile sona ereceğine ilişkin bkz.: Pulaşlı,1999, s. 564). Veto hakkı şahsi bir hak olmakla birlikte kişiye sıkı surette bağlı bir şahsi hak niteliği taşımadığından temsil yolu ile bu hakkın kullanılması mümkündür (Siffert, Fisher, & Petrin, 2008, s. 229).

Veto hakkının kullanılma usul ve şartlarının şirket sözleşmesinde düzenlenmesi önemlidir. Kural olarak veto hakkının doğrudan genel kurulda kullanılması amaca uygundur. Ancak şirket sözleşmesi kararın alınmasından sonra veto hakkının kullanılabilmesini öngörebilir. Şirket sözleşmesinde bu yönde bir düzenleme olması halinde karar geçerli bir şekilde alınmış olmakla birlikte, uygulanmaya konulamaz. İşlevsellik gereği veto hakkının genel kurul toplantısı veya ilgili kararın oylanması öncesinde kullanılması da mümkündür (Siffert, Fisher, & Petrin, 2008, s. 228; Nussbaum, Sanwald, & Scheidegger, 2007, s.219).

4.2 Üstün Oy Hakkı

Bir genel kurul kararının oylanması sonucunda oyların eşit çıkması halinde bazı ortaklara üstün oy hakkı tanıyan bir hüküm şirket sözleşmesi ile düzenlenebilir (TK m. 577/1/e) Üstün oy hakkı bir öneri leh ve aleyhinde çıkan oyların eşitliği durumunda şirketin karar alma kabiliyetini sağlamaya yöneliktir (Siffert, Fisher, & Petrin, 2008, s. 233).

Kanunda üstün oy hakkı bazı ortaklara tanınabilecek nitelikte bir hak olarak düzenlenmiş ve esas sermaye payını imtiyazlı hale getirecek şekilde üstün oy hakkının tespitine olanak tanınmamıştır. Bu halde bazı ortakların şahsına tanınabilecek üstün oy hakkı akdi hak olarak kabul edilmelidir (Akbay, 2010, s. 175; k.g. üstün oy hakkının esas sermaye payına ve esas sermaye pay gruplarına tanınabileceği yönünde bkz.: Bilgili&Demirkapı, s. 637; Tekinalp, 2013 s. 462; pay sahibi sıfatını taşıya da kişilere veya belirli makamlara bağlanan hakların imtiyaz olarak nitelendirilmesi mümkün değildir bkz.: Kendigelen, 1999, s. 26-27ve s. 26 dp.93'de yer alan literatür). Bu nedenle üstün oy hakkına sahip ortak, kendisine ait bulunan esas sermaye payını veya paylarının tamamını devrederek ortak sıfatını yitirmesi halinde, üstün oy hakkı da sona erecektir (Akbay, 2010, s. 175). Hüküm gereği şirket sözleşmesinde bu hakkın tanındığı ortak açıklıkla belirtilmelidir. Bazı ortaklara tanınacak üstün oy hakkı kuruluşta şirket sözleşmesinde düzenlenebileceği gibi, sonradan yapılacak bir sözleşme değişikliği ile de tanınabilir. Şirket sözleşmesinde bazı ortak veya ortaklara tanınmış bulunan üstün oy hakkının kaldırılmasında ise ilgili ortağın onayı aranmalıdır.

TK m. 577/1/e üstün oyun işlevini oyların eşit çıkması haline özgülemiştir. Bu sebeple genel kurulda istenen çoğunluk sağlanmış iken belirli bir ortağa üstün oy hakkı tanınması yoluyla onun istediği yönde karar alınmasını sağlayacak bir düzenleme yapılamaz (Akbay, 2010, s. 174). Oyların eşit çıkması olasılığı TK m. 620'de yer verilen olağan karar nisabı veya şirket sözleşmesinde öngörülen mutlak veya basit çoğunluk aranan hallere münhasırdır (Nussbaum, Sanwald, & Scheidegger, 2007, s. 220; Akbay, 2010, s.174). Bu sebeple nitelikli çoğunluk aranan TK m. 621, 589, 151/1,5 c; 173/2,3; 189/1 c ve ilgili tüm ortakların onayının arandığı TK m. 607 kapsamındaki kararlarda uygulama alanı bulmaz (Akbay, 2010, s.174).

İsviçre Borçlar Kanunu OR 808a'da TK sisteminden farklı olarak genel kurul toplantı başkanının karar oyuna sahip olduğunu düzenlemiştir. Bu durumun aksinin şirket sözleşmesi ile öngörülebilmesine de olanak tanınmıştır. Bu sebeple şirket sözleşmesi ile toplantı başkanının karar oyuna sahip olmadığı şirket sözleşmesi ile düzenlenebileceği gibi, kura kararı veya oylamanın tekrarlanması öngörebilir (Siffert, Fisher, & Petrin, 2008, s.233-234). TK sisteminde şirket sözleşmesi ile kaynak kanuna paralel şekilde doğrudan toplantı başkanına karar oyu tanınması imkanı bulunmamaktadır. Kanunda genel kurul toplantı başkanının kural olarak müdürler kurulu başkanı olduğu düzenlenmiştir(TK m. 625/1 g; 624). Müdürler kurulu başkanı ise ortak olmak zorunda değildir (TK m. 624/1). Bu sebeple şirket sözleşmesi ile doğrudan toplantı başkanı veya müdürler kurulu başkanına genel kurulda üstün oy hakkı tanıyan bir düzenleme öngörülemez (Akbay, 2010, s. 174).

5. Sonuç

Bir sermaye şirketi olan limited şirketlerde ortakların en önemli katılma haklarından birini teşkil eden oy hakkının belirlenmesinde temel kural esas sermaye payının itibari değerinin dikkate alınmasıdır. Ancak TK m. 618 ortağın asgari oy hakkının elinden alınmaksızın oy hakkının sınırlandırılmasına veya oy hakkında imtiyaz tanınmasına imkan tanımıştır. Ayrıca ortağın oy gücünü ve şirketin karar alma mekanizmasını önemli bir şekilde etkileyen veto ve üstün oy hakkının şirket sözleşmesinde düzenlenmesi mümkündür (TK m. 577/1e) TK m. 577/1 üstün oy ve veto hakkının şirket sözleşmesinde öngörülmesi halinde ortaklar açısından bağlayıcı nitelik kazanacağını düzenlemiştir. Kanunda üstün oy hakkı ve veto hakkı ortakların şahsına tanınabilecek bir hak olarak belirtilmiş olduğundan, her iki hak da esas sermaye payına bağlı bir imtiyaz değil, akdi bir hak niteliğini taşımaktadır. Ancak TK m. 577/1 e’de veto ve üstün oy hakkının şirket sözleşmesinde düzenlenmesine imkan tanınmış olduğundan, şirket sözleşmesinde ortaklara bu yönde bir hak tanınması halinde, mevcut ve gelecekteki tüm ortaklar bakımından bağlayıcı nitelik taşıyacaktır (Kendigelen, 2016, s.484). Kanunda her iki hak bakımından da yeterli bir düzenleme bulunmadığından özellikle hakların kullanım şartları ve usulü konusunda şirket sözleşmesinde detaylı bir düzenleme yapılması ileride doğacak ihtilafları ortadan kaldıracaktır.

Kaynakça

- Akbay, D. (2010). Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Limited Ortaklık Genel Kurulunun Toplanma ve Karar Alma Esasları. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Altay, S. A. (2012). Anonim Ortaklıkta Yönetim Yetkilerinin Devrinin Sorumluluğa Etkileri . İstanbul : Vedat Kitapçılık.
- Arslan, İ., & Tüzemen Atik, E. (2016). Anonim Şirketlerde Yönetim Kurulu Aleyhine Sorumluluk Davası Açılması Kararı ve Açılacak Davada Şirketin Temsili. Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , 11-35.
- Bahtiyar, M. (2017). Anonim Şirket Adına Yönetim Kurulu Üyelerine Karşı Açılacak Sorumluluk Davasında Genel Kurul Kararının Gerekli Olup Olmadığı Sorunu. Prof. Dr. Seza Reisoğlu Armağanı . İstanbul: Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü, 393-414.
- Bahtiyar, M. (2017). Ortaklıklar Hukuku. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Bilgili, F., & Cengil, F. (2017). Limited Şirket Genel Kurulunda Pay Sahibinin Oy Hakkından Yoksunluğu. Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , 69-120.
- Bilgili, F., & Demirkapı, E. (2013). Şirketler Hukuku. Bursa: Dora Basım Yayım.
- Böckli, P. (2009). Schweizer Aktienrecht. Zürich: Schulthess Verlag.
- Coştan, H. (2012). Limited Şirkette Oyda İmtiyazlı (!) Paylar ve İmtiyazlı Paylar. Ankara Barosu Dergisi , 78-90.
- Çebi, H. (2019). Limited Şirketler Hukuku. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Çeker, M. (2000). Anonim Ortaklıkta Oy Hakkı ve Kullanılması . Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- Forstmoser, P., Meier-Hayoz, A., & Nobel, P. (1996). Schweizerisches Aktienrecht. Bern: Stämpfli Verlag.
- Helvacı, M. (2017). Anonim Ortaklık Tarafından Yönetim Kurulu Üyelerine Karşı Açılacak Sorumluluk Davalarında Genel Kurul Kararının Gerekli Olup Olmadığı Sorunu. Türk Ticaret Kanunu Sempozyumu (Tebliğler ve Tartışmalar) (s. 143-175). İstanbul : On İki Levha Yayıncılık.

- Helvacı, M. (2013). Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğunda Farklılaştırılmış Teselsül . Prof. Dr. Oğuz İmregün'e Saygı Günleri GÜHFD , 77-96.
- Kendigelen, A. (1999). Anonim Ortaklıkta Yönetime Katılma Haklarında İmtiyaz. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Kendigelen, A. (2016). Yeni Türk Ticaret Kanunu: Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler. İstanbul : On İki Levha Yayıncılık.
- Korkut, Ö. (2012). Anonim Şirketlerde Genel Kurul Kararlarının Butlanı. Adana: Karahan Kitapevi.
- Moroğlu, E. (2014). 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Anonim Ortaklıkta Genel Kurul Kararlarının Hükümsüzlüğü. İstanbul : On İki Levha Yayıncılık.
- Nussbaum, M. F., Sanwald, R., & Scheidegger, M. (2007). Kurzkomentar zum neuen GmbH-Recht. Bern: Cosmos.
- Paslı, A. (2009). Anonim Ortaklık Genel Kurulunda Kullanılan Oy'un Hukuki Niteliği. İÜHFM , 167-182.
- Poroy, R., Tekinalp, Ü., & Çamoğlu, E. (2014). Ortaklıklar Hukuku I. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Poroy, R., Tekinalp, Ü., & Çamoğlu, E. (2017). Ortaklıklar Hukuku II. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Pulaşlı, H. (2017). Anonim Şirketlerde Esas Sözleşme ile Oy Hakkının Sınırlandırılması, Buna İlişkin Yöntemler ve Oyun Donduğu Haller . Batider , 15-40.
- Pulaşlı, H. (1999). Anonim Şirketlerde Yönetimde İmtiyaz ve Buna İlişkin Esas Sözleşme Düzenlemelerinin Anlam ve Etkisi. Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu'na 65. Yaş Günü Armağanı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 563-592.
- Pulaşlı, H. (2018). Şirketler Hukuku Şerhi C.III. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Roth, G. A. (2012). GmbHG Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung. München: C.H. Beck.
- Siffert, R., Fisher, M. P., & Petrin, M. (2008). GmbH-Recht Revidiertes Recht der Gesellschaft mit beschränkter Haftung (Art. 722-827 OR). Bern: Stämpfli Verlag AG.
- Şener, O. H. (2019). Ortaklıklar Hukuku. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şener, O. H. (2017). Yargıtay Kararları Işığında Limited Ortaklıklar Hukuku. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tekinalp, Ü. (1996). İmtiyazlı Paylara İlişkin Bazı Sorunlar. Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu Bildiriler-Tartışmalar (s. 3-21). Ankara : Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.
- Tekinalp, Ü. (2013). Sermaye Ortaklıklarının Yeni Hukuku. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Teoman, Ö. (1983). Anonim Ortaklıkta Pay Sahibinin Oy Hakkından Yoksunluğu. İstanbul: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü .
- Truffer, R., & Dubs, D. (2012). Basler Kommentar, Obligationenrecht II, Art. 530-964 OR Art. 1-6 SchIT AG Art. 1-11 ÜBEst GmbH, Honsell /Vogt/Watter(Hrsg). Basel: Helbing Lichtenhahn Verlag.

Üçışık, G., & Çelik, A. (2013). Anonim Ortaklıklar Hukuku C. I. Ankara: Adalet Yayınevi.

Yiğit, İ. (2005). Anonim Ortaklık Genel Kurulunun İşleyişı ve Ortaya Çıkan Sorunlar. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Yıldırım, A. H. (2008). TTK Tasarısına Göre Limited Şirket Müdürlerinin Hukuki Durumu . İzmir : Güncel Hukuk Yayınları.

Yıldız, Ş. (2013). Limited Ortaklıkta Müdürlerin Sorumluluğu. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 61-79.

Yıldız, Ş. (2007). Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Limited Şirketler Hukuku. İstanbul: Arıkan Yayıncılık.

Zöllner, W. (2013). Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG), Baumbach/Hueck (Hrsg.). München: C.H. Beck .

Türkiye'deki Adliye Binaları Tasarımının Mahkeme Yönetimi Sistemi Üzerinden Değerlendirilmesi

Melike Davarcı¹

Dr. Öğr. Ü. Abdurrahman Yağmur Topraklı²

¹Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara, Türkiye.
melikedavarci92@gmail.com

²Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Ankara, Türkiye. toprakli@gazi.edu.tr

ÖZET

Yargı faaliyetlerinin yürütüldüğü mekânlar olan adliye binalarının mimarisinde, hukuk ve mimari birbirlerini karşılıklı olarak etkilemektedir. Hukuksal faaliyetler ve yasaların uygulanışı adliye mimarisini, adliye mimarisi de hukuksal işleyişi etkiler. Bu nedenle, hukuki faaliyetlerin iyileştirilmesine yönelik yapılan çalışmalar, adliye binaları tasarımında değişikliklere neden olabilmektedir. Hukuki faaliyetlerin iyileştirilmesine yönelik yapılan bu çalışmalardan biri de adliye binalarında uygulanan 'Mahkeme Yönetimi Sistemi Projesi'dir. Mahkeme Yönetimi Sistemi Projesi, adliyelerde mevcut iş yükünü azaltacak; yargılama süreci içerisinde yer alan bürokratik işlemlerin tekrarlanmasını, iş yükünün artmasını, yargılama süresinin uzamasını önleyecek; kişilerin yargıya yaptıkları başvurulardan daha etkin sonuçlar almalarını sağlayacak bir sistemin ve bu sistemin işlemesine imkân tanıyacak teknik alt yapının kurulmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda adliyelerde sistemin teknik alt yapısını oluşturacak danışma masası ve ön büroların kurulumu sağlanarak, kısıtlı ve yarı kısıtlı alanlar oluşturulmaktadır.

319

Anahtar Kelimeler:Adliye Binası Tasarımı, Mahkeme Yönetimi Sistemi, Ön Bürolar, Kısıtlı Alanlar, Yargı Faaliyetleri

Evaluating the Design of Courthouses in Turkey Based on Court Management System

In the architecture of the courthouses, where the judicial activities are carried out, law and architecture affect each other mutually. Legal activities and enforcement of the law affect the courthouse architecture, and the courthouse architecture also affects the legal functioning. Therefore, efforts to improve legal activities can lead to changes in the design of courthouses. One of these efforts to improve legal activities is the 'Court Management System Project' which implemented in courthouses. The Court Management System Project aims to establish a system that will reduce the current workload in court, will prevent the repetition of the bureaucratic procedures in the trial process, the increase of workload and the prolongation of the trial period and will enable people to obtain more effective results from their applications to the judiciary; and aims to establish the technical infrastructure that will enable this system to function. In this context, by setting up the information desk and front offices that will constitute the technical infrastructure of the system in the courthouses, restricted and semi-restricted areas are recreated.

Keywords:Courthouse Design, Court Management System, Front Offices, Restricted Areas, Judicial Activities.

1. Giriş

Adliyelerdeki mevcut iş yükünü azaltmak; yargılama süreci içerisinde iş yükünün artmasını ve yargılama süresinin uzamasını önlemek; kişilerin yargıya yaptıkları başvurulardan daha etkin sonuçlar almalarını sağlamak amacıyla adliyelerde uygulanan Mahkeme Yönetimi Sistemi Projesi'nin uygulanmasına imkan tanıyacak teknik alt yapının kurulması kapsamında adliye mimarisinde bazı yenilikler söz konusu olmuştur. Bu yenilikler; danışma masası, ön bürolar, kısıtlı ve yarı kısıtlı alanları içermektedir. Bu çalışmada, Mahkeme Yönetimi Sistemi Projesi kapsamında adliye binalarında kurulan danışma masası ve ön bürolar ile oluşturulan kısıtlı ve yarı kısıtlı alanlar adliye binası mimarisine etkileri açısından incelenmiştir.[1]

2. Mahkeme Yönetimi Sistemi Projesi

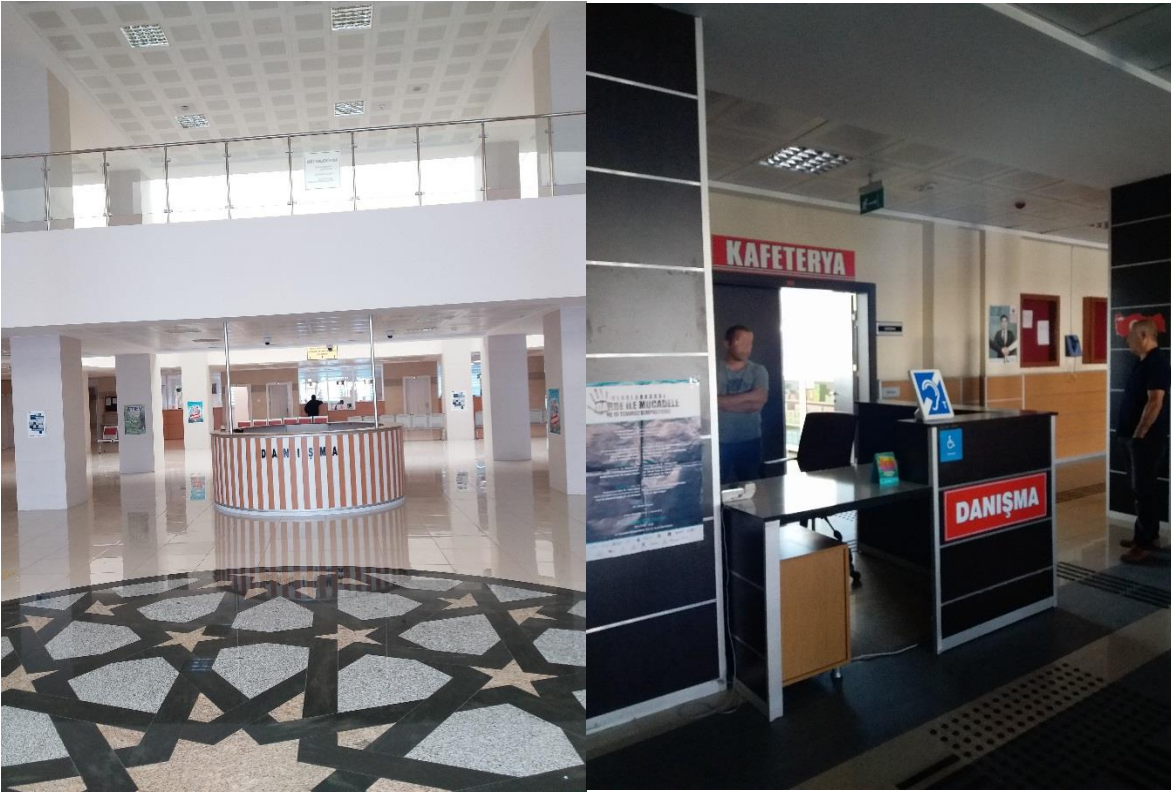
Yargı işleyişinin ve etkinliğinin geliştirilmesi amacıyla Adalet Bakanlığı ve Avrupa Konseyi tarafından yürütülen 'Mahkeme Yönetimi Sistemine Destek Projesi' belirlenen 5 pilot adliye olan Aydın, Konya, Manavgat, Mardin ve Rize Adliyelerinde uygulanarak 2009 yılında tamamlanmıştır. Bu projenin devamı olan 'Mahkeme Yönetimi Sisteminin Güçlendirilmesi Ortak Projesi' ise belirlenen 21 pilot adliye olan Alanya, Amasya, Bafra, Bandırma, Bergama, Çorum, Düzce, Elazığ, Erzurum, Eskişehir, Isparta, İstanbul Anadolu, İskenderun, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kırşehir, Kırklareli, Ordu, Salihli, Siirt, Yalova Adliyelerinde uygulanmıştır. Proje kapsamındaki çalışmalarda adliye kullanıcıları ile yapılan görüşmeler ve adliyelere yapılan ziyaretler neticesinde mevcut sistemde kullanıcıların eleştirdikleri noktalar belirlenerek, bu sorunlara çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Çözüm önerileri kapsamında adliyelerde danışma masaları, ön bürolar, kısıtlı alanlar gibi bazı yeni uygulamaların yapılmasına karar verilmiştir.[5]

2.1. Danışma Masaları

Adliye binasına gelen vatandaşları adliyeye girişte karşılayarak öncelikle ihtiyaç duyduğu hizmeti adliyeden alıp almayacağına netleştirilmesini, adliyede herhangi bir işlem yapması gerekiyorsa ilgili birime yönlendirilmesini sağlayacak birimin kurulmasıdır. [2]

Bu birim her ne kadar 'danışma masası' olarak ifade edilse de, ilgili adliyenin ihtiyacına göre masa şeklinde veya açık bankolu bir oda şeklinde düzenlenebilmektedir. Her iki düzenlemede de engelli vatandaşların rahatlıkla hizmet alabileceği şekilde planlama yapılmaktadır.

Danışma masası planlaması ile hem adliyeye gelen vatandaşın adliye içinde gereksiz trafiğe neden olmadan işlemlerini rahatlıkla yapabilmesi, hem de vatandaşların adliye içinde rastgele birimlere girip çıkmaları sonucu personelin kendi işini yapmaktan alıkonulmasının önüne geçilmesi hedeflenmiştir.[5]

Resim 1 ve 2: Mevcut adliyelerden danışma masası örnekleri.

2.2. Ön Bürolar

Bu birim, adliyelerde kalem personelinin, hâkim ve Cumhuriyet savcılarının yaptığı işleri kolaylaştırıcı nitelikte kurulmuştur. Kişilerin adliyeye sunduğu ve adliyeden talep ettiği her türlü evraka ilişkin işlemler bu birimler tarafından takip edilerek sonlandırılmaktadır. Ön bürolar kurulmadan önce özellikle kalemlerde çalışan personel mevcut iş yükünün yanı sıra gelen kişilere evrakın nereden alınacağı, nasıl doldurulması gerektiği, evraka kimlerden onay alınması gerektiği gibi konularda da meşgul edilmekteydi. Bu da personelin asli işlerini yapmakta zorlamasına neden olmaktaydı. Birçok ülkede başarılı bir şekilde uygulanan ön bürolar, ülkemizdeki adliyelerde de Mahkeme Yönetimi Sistemi Projesi kapsamında uygulanmaya başlanmıştır. Bu birimler danışma masasının çok daha ötesinde bir rol üstlenerek bir oyun kurucu gibi adliye birimlerinin daha verimli ve sağlıklı çalışmasına yardımcı olmaktadır.[3][5]

Ön büroların adliyenin zemin katında, vatandaşın adliyeye girdiğinde rahatlıkla ulaşabileceği bir konumda planlanmasına özen gösterilmektedir. Böylece adliyeye gelen vatandaşın adliye içerisinde çok fazla dolaşmadan ön bürolardaki işlerini hallederek adliyeyi terk etmesi sağlanmaktadır. Bu da adliyedeki insan sirkülasyonunun azaltılmasına yardımcı olmaktadır.

Ön büro planlamasında engelli vatandaşların rahatlıkla hizmet alabileceği şekilde planlama yapılmaktadır.

Resim 3: Mevcut adliyelerden ön büro örnekleri.

Resim 4: Mevcut adliyelerden ön büro örnekleri.

2.3. Kısıtlı Alanlar

Hakim, Cumhuriyet savcısı ve kalem odaları gibi çalışma ofislerinin bulunduğu koridorlara, hollere girişlerin kontrol altına alınarak oluşturulan denetimli alanlardır. Bu uygulama ile çalışma ofislerindeki personelin verimli, çalışabilmesine olanak sağlanması amaçlanmaktadır. [4][5] Ayrıca kısıtlı alan uygulaması ile yargı personelinin adliyedeki güvenliğinin sağlanması da bu uygulamanın bir diğer olumlu yanını oluşturmaktadır.

Bu uygulama ile adliyelerde serbest alan, yarı kısıtlı alan ve kısıtlı alan olmak üzere 3 alan oluşturulmaktadır. Serbest alanlar, herkesin kullanımına açık olan ve herhangi bir kısıtlama getirilmeyen alanı; yarı kısıtlı alan (ikinci derece korumalı alan), ihtiyaç duyulması halinde danışmadan alacağı kart ile ya da izin alarak kontrollü bir şekilde vatandaşın da girebileceği alanı; kısıtlı alan (birinci derece korumalı alan), yalnızca o bölümde görev yapan hakim ve Cumhuriyet savcılarının kimlik kartı ile girebildiği alanı ifade etmektedir.

Kısıtlı alan uygulamaları, adliyelerde yapılan gerekli yönlendirme işaretleri ve adliye kat planları gibi görsellerle de desteklenmektedir. Böylece adliyeye gelen vatandaşın gitmek istedikleri yeri bulmaları oldukça kolaylaşmaktadır.[5]

Resim 5,6 ve 7: Mevcut adliyelerden kısıtlı alan uygulaması örnekleri.

3. Sonuç

Çeşitli adliyelere yapılan ziyaretler ve bu adliyelerdeki kullanıcılar ile yapılan görüşmeler neticesinde Mahkeme Yönetimi Sistemi Projesi kapsamında adliye binalarında kurulan danışma masası ve ön bürolar ile oluşturulan kısıtlı ve yarı kısıtlı alanlar ile ilgili bir takım tespitlere ulaşılmıştır. Danışma biriminin adliye içindeki gereksiz insan trafiğinin önüne geçilmesine büyük katkı sağladığı görülmüştür. Yine adliyelerdeki danışma biriminin, vatandaşın adliyedeki işlemlerini yapacağı birimi bulmasını kolaylaştırdığı, adliye personelinin kendi işini yaparken çalışmasının gereksiz yere bölünmemesine katkı sağladığı kullanıcılar tarafından belirtilmiştir. Bu da, proje kapsamında uygulanan danışma biriminin amacına ulaştığını göstermektedir. Ön büroların kurulup faaliyete başlamasından sonra özellikle kalemlerde çalışan personelin asli işinin dışında kalan işlerle gereksiz yere meşgul olmasının önemli ölçüde azaldığı kullanıcılar tarafından belirtilmiştir. Kısıtlı ve yarı kısıtlı alanların oluşturulması ile adliyede çalışma ofislerinin bulunduğu bölümlerde daha sessiz bir ortam oluştuğu ve personelin bu gürültüden uzak çalışma ortamında daha verimli çalışabildiği kullanıcılar tarafından belirtilmiştir. Kısıtlı ve yarı kısıtlı alan uygulaması ile adliyeye gelen vatandaşların adliyede her bölüme kontrolsüzce girebilmesinin önüne geçildiğinden; personelin adliyede kendini daha güvende hissettiği kullanıcılar tarafından belirtilen diğer bir önemli husus olmuştur.

Adliyelerde sistemin kullanıcıları ile yapılan görüşmeler neticesinde Mahkeme Yönetimi Sistemi Projesi kapsamında adliye binalarında kurulan danışma masası ve ön bürolar ile oluşturulan kısıtlı ve yarı kısıtlı alanlar ile projenin kuruluş amacına ulaştığı gözlemlenmiştir.

4. Kaynakça

- [1] URL-1 Hukuki Yardım. <http://www.hukukiyardim.gov.tr/kitapeski.pdf>, Erişim: 9 Ocak 2018.
- [2] URL-2 Hukuki Yardım. (Danışma Masası)<http://www.hukukiyardim.gov.tr/kitapeski.pdf>, Erişim: 9 Ocak 2018.
- [3] URL-3 Hukuki Yardım. (Ön Bürolar) <http://www.hukukiyardim.gov.tr/kitapeski.pdf>, Erişim: 9 Ocak 2018.
- [4] URL-4 Hukuki Yardım. (Kısıtlı Alanlar) <http://www.hukukiyardim.gov.tr/kitapeski.pdf>, Erişim: 9 Ocak 2018.
- [5] Adliye Personeli El Kitabı, Şen Matbaa, Ankara, 2013.

Özel Amaçlı Tekstil Kaplama Patlarının Farklı Renklerdeki Kumaşların Renk Değerlerine Etkisinin İncelenmesi

Dr. Öğr. Üyesi Alev ERENLER

**Sinop Üniversitesi, Gerze Meslek Yüksekokulu, Sinop, Türkiye
aleverenler@gmail.com**

Öz

Çalışma kapsamında piyasada farklı kumaş efektleri elde etmek amacıyla kullanılan 2 farklı hazır baskı patının farklı renklerdeki (Kırmızı, Mavi, Sarı) kumaşların renk değerlerine etkileri incelenmiştir. Çalışmada aynı baskı reçetesi için 2 farklı baskı patı aynı miktarda kullanılarak baskısı yapılan kumaşların CIELab renk değerleri karşılaştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde her bir baskı patının kumaş renginde hem açıklık-koyuluk (L^*) hem kırmızılık-yeşillik (a^*) hem de sarılık-mavilik (b^*) değerleri açısından farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Baskı Patları, CIELab Değerleri, Sedef, Fosfor

Investigation of the Effects of Special Purpose Textile Coating Pastes on the Color Values of Fabrics Which Have Different Colors

326

Abstract

Within the scope of the study, the effects of 2 different ready-made printing pastes, which are used to obtain different fabric effects in the market, on the color values of fabrics of different colors (Red, Blue, Yellow) were examined. In the study, CIELab color values of the printed fabrics were compared by using the same amount of 2 different printing pastes for the same printing recipe. When the obtained results are examined, it is determined that each printing paste differs in fabric color in terms of both lightness-darkness (L^*), redness-greenness (a^*) and yellowness-blueness (b^*) values.

Keywords: Printing Pastes, CIELab Values, Pearl, Phosphorus

1. GİRİŞ

Moda sektörünün çok hızlı ilerlemesi ürün görünüm özelliklerinin de hızlı gelişmesine neden olmaktadır. Bu kapsamda piyasada boya, baskı, apre işlemlerinde çok çeşitli yöntemler ve kimyasallar yardımıyla farklı efektler elde edilmeye ve ürün çeşitliliği artırılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmalar çerçevesinde temelde kumaşın renklendirilmesi için geliştirilmiş bir yöntem olan baskı teknolojisi zaman içerisinde farklı yüzey görünüm efektleri ve farklı özellikler elde etmek amacıyla da kullanılan bir yöntem haline gelmiştir. Bu yöntemler içerisinde özellikle bu çalışmada da tercih edilen baskı tekniği olan Pigment baskı tekniği tekstil renklendirme süreçlerinde kolay uygulanması ve işlem sonunda yıkama gerektirmemesi gibi avantajları dolayısıyla yaygın olarak tercih edilen bir yöntemdir. Günümüzde tekstil kimyasalları piyasasında her baskı tekniğine uygun farklı kumaş efektleri elde etmek amacıyla geliştirilmiş çok çeşitli baskı patları mevcuttur. Bu patlar kumaş yüzeyine çeşitli görünüm efektleri kazandırmanın yanı sıra içerdiği kimyasal yapılar vb nedeniyle kumaş rengine etki edebilmektedir. Bu durum da zaten tekstil terbiye dairelerinde büyük sıkıntılar yaratan renk tutturmanın daha da zorlaşmasına neden olmaktadır. Bu nedendir ki terbiye dairelerinde bu patların kumaş rengi üzerine etkilerinin bilmesinin renk tutturmada işleri kolaylaştıracağı aşikardır. Bu çerçevede baskı renk verimi üzerine literatürde yer alan çalışmalar kapsamında; Tutak ve Bilget 2014 yılında pigment baskı patına nano boyutta gümüş/çinko metal formunda partikül ekleyerek fonksiyonel kumaş elde etmeye çalışmışlardır. Ve çalışma kapsamında pata eklenen gümüş/çinko nano partiküllerin kumaş renk değerlerine ve haslık özelliklerine etkisini incelemişlerdir. Çalışma sonucunda nano partiküllerin renk koordinatlarını değiştirdiğini saptamışlardır[1]. Özgüney ve Özkaya (2007) yaptıkları çalışmada reaktif boyalı pamuklu örgü kumaşlarda parça baskının fiksaj koşullarında meydana gelen renk değişiminin reaktif boyarmaddeler ile ilişkisi araştırılmıştır. İlk olarak, reaktif boyarmaddelerin kromofor grubunun cinsi ile ısı işlem sonrası kumaşlarda oluşan renk değişimi arasındaki ilişki incelenmiştir. Ardından reaktif boyarmaddelerin ısı hassasiyetleri daha geniş olarak ele alınmıştır. Ayrıca boyama koyuluğunun ısı işlem sonrası kumaşta meydana gelen renk değişimi üzerine etkileri incelenmiştir. Kumaşlar, CIE (Commission International d'Eclairage) 1976 renk uzayı L^* , a^* , b^* koordinatları kullanılarak değerlendirilmiştir. Yapılan denemeler sonucunda, boyarmaddelerin ısı hassasiyetlerinin, boyarmadde molekülünde renkliliği esas olarak belirleyen kromofor grubun cinsini göz önüne alarak genelleştirilemeyeceği, her boyarmaddenin kendi molekül yapısına göre ısı hassasiyete sahip olduğunu belirlemişlerdir[2]. Özgüney ve Özkaya 2008'de yaptıkları çalışmada ise pamuklu örgü kumaşlarda parça baskının fiksaj koşullarında meydana gelen renk değişiminin, bitim işleminde kullanılan yumuşatıcı madde ile ilişkisi araştırılmıştır. Bu bağlamda, katyonik, non-iyonik ve silikon yumuşatıcılar arasından geniş bir seçki yapılarak, yumuşatıcıların boyalı ve boyasız pamuklu kumaşlarda parça baskı fiksaj koşullarında neden olduğu ve çoğunlukla sararma şeklinde beliren renk değişimi üzerine etkilerini araştırmışlardır[3]. Gemci, Solak ve Serin ise 2012 yılında yaptıkları çalışmada selüloz esaslı kumaşlara pat içerisinde boyar madde kullanılmaksızın baskı efekti

kazandırılmasını amaçlamışlardır. Çalışma kapsamında farklı dokuma tipine ve kumaş ağırlığına sahip numuneler, boyarmadde yerine sodyum hidroksit içeren baskı patı kullanılarak şablon baskı yöntemiyle baskılandırılmış ve sonrasında emdirme yöntemi ile renklendirilmişlerdir. Baskılı kumaşların farklı ışık kaynakları altındaki renk verimleri gözlenmiş ve haslık değerleri ölçülmüştür. Bu yöntem ile selüloz esaslı kumaşlara baskı efektinin kazandırıldığı, baskı netliğinin kullanılan renk tonuna ve kumaş ağırlığına göre değiştiği tespit etmişlerdir. Kumaşların haslık değerlerinin ise 4 ve 5 aralığında değişen değerlerde seyrettiğini gözlemlemişlerdir[4].

Bu çalışma kapsamında ise piyasada farklı kumaş efektleri elde etmek amacıyla kullanılan 2 farklı hazır baskı patının üç farklı renkteki (kırmızı, Sarı, Mavi) kumaş renk değerlerine etkisi incelenmiştir. Çalışmada aynı baskı reçetesi için 2 farklı baskı patı aynı miktarda kullanılarak ve 3 farklı renkte boyarmadde aynı miktarda kullanılarak pigment baskı tekniği ile baskısı yapılan kumaşların CIELab renk değerleri karşılaştırılmıştır ve renk değerleri arasında fark olup olmadığı belirlenmiştir. Böylelikle aynı boyarmadde reçetesi için kullanılan farklı baskı patlarının farklı renklerdeki renk değişimi incelenmeye çalışılmıştır.

2. MATERYAL ve METOT

Çalışma kapsamında 3/1 Z dimi dokuyla dokunmuş 103 gr/m² gramajlı %100 polyester kumaş kullanılmıştır. Kumaş üzerine, Tablo 1. de özellikleri verilen, kumaşa farklı efektler kazandırmak için geliştirilmiş 2 farklı özel amaçlı baskı patı pigment baskı yöntemiyle her bir renk için (3 farklı renk) ayrı ayrı uygulanarak 6 farklı numune kumaş elde edilmiştir.

Tablo 1. Kullanılan Patların Özellikleri

Pat Adı	Özelliği	Firma
Pigmacolor Fosfor Patı	Baskılı kumaşlara fosforlu bir görünüm vermek üzere formüle edilmiş kullanıma hazır su bazlı baskı patı.	Kemiteks
Pigmacolor Pigmapearl Patı	Baskılı kumaşlara çekici sedefli bir görünüm vermek üzere formüle edilmiş kullanıma hazır su bazlı baskı patı.	Kemiteks

Baskı işleminde kullanılan diğer malzemeler ise Tablo 2. de verilmiştir.

Tablo 2. Kullanılan Diğer Malzemeler

Malzeme Adı	Özelliği	Firma
Binder	Yapıştırıcı	Bersa Chemistry
Kıvamlaştırıcı	Kıvamlaştırıcı	Bersa Chemistry
Bercolin RED BA	Kırmızı Pigment Boyarmadde	Bersa Chemistry
Bercolin Yellow BG	Sarı Pigment Boyarmadde	Bersa Chemistry
Bercolin Blue CR	Mavi Pigment Boyarmadde	Bersa Chemistry

İlk olarak Tablo 3’de verilen malzemeler kullanılarak ana pat hazırlanmıştır. Daha sonra hazırlanmış olan bu ana pat ile boyarmadde ve Tablo 1 de yer alan özel amaçlı baskı patları Tablo 4. de verilen reçete kullanılarak 6 farklı baskı patı hazırlanmıştır. Özel amaçlı baskı patları tekbaşlarına ana pat olarak kullanılabilirle birlikte piyasada maliyet açısından tekbaşlarına kullanılmayıp ana pat ile karıştırılarak kullanımı tercih edildiğinden çalışmada da bu yönde bir sistematik kullanılmıştır.

Tablo 3. Ana Pat Reçetesi

Malzeme	Birim
Binder	160 gr/lt
Kıvamlaştırıcı	20 gr/lt
Destile Su	820 ml/lt

Table 4. Baskı Patı Reçetesi

Malzeme	Birim (gr)
Ana Pat	%72
Boyarmadde	%4
Özel Amaçlı Baskı Patı	%24

Ayrıca her 3 renk için ayrı ayrı herhangi bir özel amaçlı baskı patı kullanılmaksızın 96 gr ana pat ve 4 gr boyarmadde karışımı baskı patı hazırlanarak kontrol numunesi basılmıştır. Baskı işlemi Şablon baskı tekniği kullanılarak yapılmıştır. Baskı işleminin ardından numuneler etüvde 120°C’de 1,5 dk kurutulmuştur. Numune kumaşlara ait bilgiler Tablo 5 de verilmiştir.

Tablo 5. Numune Kumaş Özellikleri ve Kodları

Numune Kodu	Kumaş Rengi	Kullanılan Özel Amaçlı Pat
1	Kırmızı	Kontrol Numunesi
2	Kırmızı	Pigmapearl
3	Kırmızı	Fosfor Patı
4	Mavi	Kontrol Numunesi
5	Mavi	Pigmapearl
6	Mavi	Fosfor Patı
7	Sarı	Kontrol Numunesi
8	Sarı	Pigmapearl
9	Sarı	Fosfor Patı

330

Baskı işlemi sonrasında elde edilen numunelerin renk ölçümleri Konicaminolta 3600d model spektrofotmetre ile D65 gün ışığı altında ve 10° bakış açısı altında ölçülmüş ve hesaplamalar Color Mission® CM Plus yazılımı ile yapılmıştır. Renk değerlerine ait sonuçlar CIELab L*, a*, b* yansıma renk koordinatları yardımıyla değerlendirilmiştir. Ayrıca her bir özel patlı numune özel pat içermeyen kontrol numunesi ile karşılaştırılarak CIELab ΔL^* , Δa^* , Δb^* ve ΔE renk farkı hesaplanarak değerlendirme yapılmıştır.

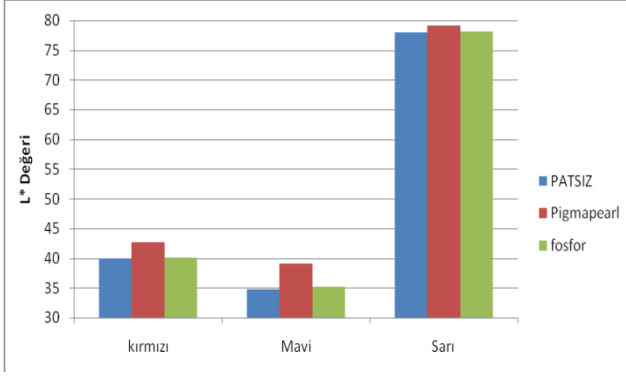
3. BULGULAR

Çalışma kapsamında yapılan ölçümler sonucunda elde edilen L*, a* ve b* değerleri Tablo 6. da verilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde özel amaçlı baskı patlarının her ikisinin de her üç renk kumaşın renk değerlerinde ciddi oranda değişime yol açtığı belirlenmiştir.

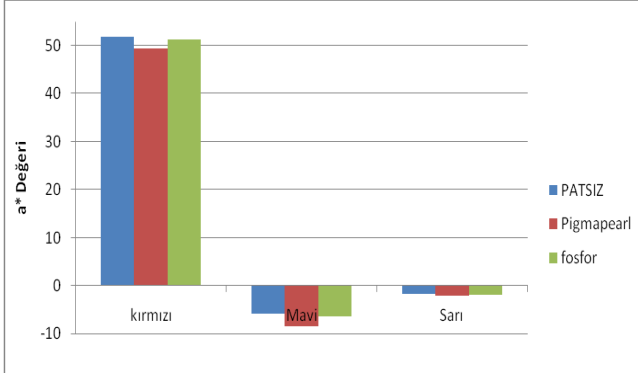
Tablo 6. CIELab Renk Değerleri

Numune Kodu	L*	a*	b*	ΔL	Δa	Δb	ΔE
1	39,999	51,89	13,562	-	-	-	-
2	42,737	49,432	7,771	2,738	-2,458	-5,791	6,86
3	40,149	51,358	13,154	0,150	-0,532	-0,408	0,69
4	34,806	-5,787	-33,362	-	-	-	-
5	39,085	-8,536	-34,39	4,279	-2,749	-1,028	5,19
6	35,17	-6,468	-34,871	0,364	-0,681	-1,509	1,70
7	78,049	-1,766	75,018	-	-	-	-
8	79,138	-2,071	70,611	1,089	-0,305	-4,407	4,55
9	78,163	-1,872	79,076	0,114	-0,106	4,058	4,06

L*, a* ve b* değerleri açısından bakıldığında Şekil 1'de de görüldüğü üzere her iki patın da her üç rengin L* (açıklık-koyuluk) değerini artırdığı yani rengi açtığı görülmektedir.

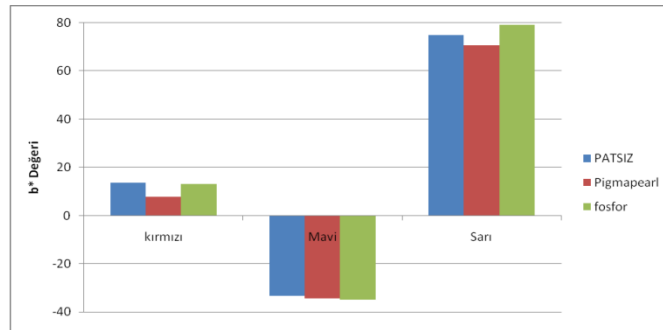

Şekil 1. L* Değeri

Şekil 1. a* Değeri

a* (kırmızılık-yeşillik) değeri açısından numuneler incelendiğinde ise Şekil 2’de de görüldüğü üzere numune rengi fark etmeksizin her iki patın numunelerin rengini yeşile kaydırıldığı yani kırmızılık tonunu azalttığı (rengi yeşile kaydırıldığı) görülmüştür.

Şekil 3. b* Değeri

Sonuçlar b* (sarılık-mavilik) değeri açısından incelendiğinde ise sedef patının tüm numunelerde kumaş rengini maviye kaydırıldığı görülürken, fosfor patının mavi numunelerde kumaş rengini maviye kaydırırken sarı numunelerde rengi sarıya kaydırıldığı belirlenmiştir. Sonuçlar ΔE toplam renk farkı açısından incelendiğinde ise en fazla renk değişimi $\Delta E=6,86$ ile 2 numaralı numunede gerçekleşirken en düşük renk farkı ise $\Delta E=0,69$ ile 3 numaralı numunede gerçekleşmiştir.

4. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada kumaş yüzeyinde farklı görüntü efektleri elde etmek amacıyla piyasada hazır bulunan iki farklı baskı patının kumaş renk değerlerine etkileri incelenmiştir. Çalışma kapsamında elde edilen sonuçlar aşağıda sıralanmıştır.

- Gerek toplam renk farkı (ΔE) açısından gerekse L^* , a^* ve b^* renk koordinatları açısından bakıldığında çalışma kapsamında test edilen her iki baskı patının her üç renkte kumaş renk değerlerinde ciddi oranda değişiklik meydana getirdikleri saptanmıştır.
- Kumaşın L^* (açıklık-koyuluk) değeri açısından veriler incelendiğinde hem sedef görünümü kazandırmak amacıyla geliştirilmiş hem de fosforlu görünüm için geliştirilmiş her iki patın da numune kumaşın rengini açtığı belirlenmiştir. Ancak sedef patının her üç renkte de fosfor patına nazaran kumaş rengini daha çok açtığı tespit edilmiştir.
- Kumaşın a^* (kırmızılık-yeşillik) değeri açısından veriler incelendiğinde her iki patın da numune kumaşların rengini yeşile kaydırıldığı (kırmızılığı azalttığı) görülmüştür.
- Sonuçlar b^* (sarılık-mavilik) değeri açısından incelendiğinde ise sedef patının tüm numunelerde kumaş rengini maviye kaydırıldığı görülürken, fosfor patının mavi numunelerde kumaş rengini maviye kaydırırken sarı numunelerde rengi sarıya kaydırıldığı belirlenmiştir.

Sonuçlar incelendiğinde yapılan çalışma tekstil terbiye dairelerinin en büyük sorunlarından birisi olan renk tutturma noktasında, kullanılan özel amaçlı patların dikkate alınması gereken önemli bir nokta olduğunu ortaya koymuştur. Konuyla ilgili daha detaylı bir çalışma olarak piyasada kullanılan başka patların kumaş renk değerlerine etkilerinin aynı doğrultuda olup olmadığı değerlendirilebilir. Ayrıca kullanılan pat konsantrasyonunun da renk değerleri üzerine ne derece etkisi olduğunun araştırılmasının da önemli olduğu düşünülmektedir.

5. TEŞEKKÜR

Çalışma kapsamındaki yardımlarından dolayı Öğr. Gör. Yusuf DEMİREL'e katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım.

KAYNAKLAR

1. Tutak M., Bilget Ö., 2014. Pigment Baskı Patı İle Basılmış Nano Boyutta Gümüş/Çinko Partiküllerin Renk Performansı Üzerine Etkisi, Tekstil ve Mühendis, Vol 21, 13-17.

2. Özgüney A. T., Özkaya K., 2007. Investigation Of Colour Change Tendency Of Reactive Dyed Knitted Fabrics After Curing In Screen Printing, *Tekstil ve Konfeksiyon*, Vol 3, 192-199.
3. Özgüney A. T., Özkaya K., 2008. Effects Of The Softeners On The Colour Change Which Occurs During The Curing Of Cotton Fabric In Screen Printing Conditions, *Tekstil ve Konfeksiyon*, Vol 2, 121-129.
4. Gemci R., Kurt M., Solak H.H., Serin S., 2012. Printing Of Cellulose-Based Fabrics With Sodium Hydroxide And Investigating Color Efficiency And Fastness Properties of These Fabrics, *Tekstil ve Konfeksiyon*, Vol3, 240-247.

Mülkiyet Hakkına Getirilen Kısıtlamalardan İrtifak Haklarına Bir Bakış

Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem Mine Yılmaz¹⁷

1. Mülkiyet Hakkının Tanımı ve İçeriği

Mülkiyet hakkı Türk Medeni Kanun’unda tanımlanmamıştır. Mülkiyet hakkının içeriği başlıklı 683. Maddesinde, mülkiyet hakkına sahip olan kişinin, hukuk düzeninin sınırları içinde eşya üzerinde dilediği gibi kullanma, yararlanma ve tasarrufta bulunma yetkisine sahip olduğu ifade edilmektedir. Maddenin ikinci fıkrasında da malikin, malını haksız olarak eline bulunduran kişiye karşı geri alma ve haksız el atmanın önlenmesini dava edebileceği şeklinde dava yetkisinin bulunduğu belirtilmektedir. Maddenin lafzi yorumu ile birlikte eşya hukukunun bütünü göz önüne alındığında eşya üzerinde en geniş yetkiler sağlayan aynı hakkın mülkiyet hakkı olduğu çıkarılmaktadır (Oğuzman, Seliçi, & Özdemir, 2013, s. 23; Sirmen, 2019, s. 30; Antalya, 2017, s. 27; Akipek, 1973, s. 34; Akipek, Akıntürk, & Ateş, Eşya Hukuku, 2018, s. 32; Ayan, 2016, s. 29; Eren, 2015, s. 22; Esener & Güven, 2017, s. 22; Hatemi, Serozan, & Arpacı, 1991, s. 24; Tekinay, Akman, & Altop, 1989, s. 30).

Eşya üzerinde en geniş yetkileri veren mülkiyet hakkı, sadece yetkilerden ibaret olmayıp bir takım ödevler de içermektedir. Malike bir takım ödevlerin yüklenmesi, hukuk sistemlerinin özünü etkileyen siyasi ve ekonomik düşüncelerden kaynaklanmaktadır. Farklı sosyal görüşlerden kaynaklı iki tür mülkiyet anlayışı vardır.

Bu görüşlerden biri “klasik mülkiyet” görüşüdür. Klasik mülkiyet görüşü, bu hakkın sadece yetkilerden ibaret olduğunu, malikin mülkiyet konusu eşyayı dilediği gibi kullanma, yararlanma hatta eşyayı zarara uğratma, yok etme yetkisinin bulunduğunu savunmaktadır (Zevkliler, 1982, s. 44). Diğer görüş ise “modern görüş” tür. Bu görüş sahiplerine göre mülkiyet sosyal işlevi olan bir yapıya sahiptir (Akipek, s. 5; Oğuzman, Seliçi, & Özdemir, 2013, s. 277). Bu sebeple, mülkiyetin sosyal işlevine yönelik hukuk düzeni çerçevesinde getirilen her sınırlama, bu hakkın özünde var olan bir ödev olarak görülmektedir.

Hukukumuzda mülkiyet hakkı ise modern görüşe göre düzenlenmiştir. Şöyle ki; 1982 tarihli Anayasamızın 35. Maddesinde, Herkesin mülkiyet ve miras hakkına sahip olduğu ve bu hakların ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabileceği ve mülkiyet hakkının kullanılmasının toplum yararına aykırı olamayacağı ifade edilmiştir. Bu madde, her ne kadar 1961 Anayasasının aksine “Kişinin Hakları ve Ödevleri” başlıklı bölümde düzenlenmiş olsa da içerik itibarıyla modern görüşün benimsendiği apaçık ortadadır. Bu düzenleme ile malike, mülkiyet hakkını toplum yararına kullanması konusunda ödev yüklenmektedir. Medeni Kanun’un mülkiyet hakkını düzenleyen 683. Maddesi de malike tüm yetkileri vermekte gibi görünmekte ise de kullanmanın “ hukuk düzeninin sınırları içinde “ olacağı belirtilerek modern görüşü kabul ettiği sonucu çıkmaktadır.

2. Taşınmaz Mülkiyetine Getirilen Sınırlamalar ve Zorunlu İrtifakların Hukuki Niteliği

2.1. Taşınmaz Mülkiyetinin İradi ve Kanundan Doğan Sınırlamaları

Anayasamız ve Medeni Kanunumuz mülkiyet hakkı sahibine mevcut bir takım ödevler yüklemiştir. Mülkiyetin içeriğindeki ödevler, hakkın özünde mevcut olduğundan bunların karşılığında malike

¹⁷ Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı

herhangi bir tazminat ödenmesi söz konusu değildir (Sirmen, s. 250). Hakkın özünden kaynaklanan kısıtlamalara örnek olarak; malikin taşınmaz mülkiyetinden doğan yetkileri kullanırken ve özellikle işletme faaliyetinin sürdürürken, taşınmazın durumuna, niteliğine ve yerel âdete göre komşular arasında hoş görülebilecek dereceyi aşan duman, buğu, kurum, toz, koku çıkartmama, gürültü veya sarsıntı yapmama yükümlülüğü; kazı ve yapı yaparken komşu taşınmaza zarar verilemeyeceği; ağaç dal ve köklerinin taşmasına katlanma, komşuluk hukukunun gerektirdiği giderlere katılma; doğal olarak akan sulara katlanma yükümlülüğü hakkın özünden kaynaklanmakta olup, katlanan malike bir tazminat ödenmesi söz konusu değildir.

Mülkiyet hakkının özünden kaynaklanan sınırlamalar dışında, içeriğine aykırı, bir başka deyişle, dışarıdan da sınırlamalar getirilebilir. Bu sınırlamalar özel hukuk ya da kamu hukuku kaynaklı olabilir. Özel hukuktan doğan kısıtlamalar, tarafların anlaşarak taşınmaz üzerinde tasarrufta bulunulabileceği düzenlemelerdir (Oğuzman, Seliçi, & Özdemir, 2013, s. 551). Bu kısıtlamaların ortadan kaldırılması veya değiştirilmesi, buna ilişkin resmî sözleşmenin düzenlenmesine ve tapu kütüğüne şerh verilmesine bağlıdır. Çalışma konumuz dışında olması sebebi ile mülkiyet hakkının özel hukuktan doğan kısıtlamaları üzerinde durulmayacaktır.

Taşınmaz mülkiyetinin kanundan doğan kısıtlamaları ise tapu siciline tescil edilmesine gerek olmaksızın mevcuttur. Bu durum “Kanunu bilmemek mazeret sayılmaz” ilkesinin genel bir sonucudur. Kanundan kaynaklanan kısıtlamalardan “kamu yararı” amacıyla konulan kısıtlamaların taraflarca anlaşarak ortadan kaldırılması mümkün değildir. Herkese veya belirli kişilere taşınmaza girme yetkisi veren ve söz konusu taşınmaz malikine de bu duruma katlanma yükümlülüğü yükleyen kısıtlamalar kamu yararından doğan kısıtlamalardır. Bunlara örnek olarak, orman ve mer’aya girme hakkı (MK m. 751), sürüklenen şeyler ile benzerlerinin alınması hakkı (MK m. 752) ve zorunluluk hâli verilebilir (Tekinay S. S. s.67 vd.).

İrtifak hakkı, bir eşya üzerinde hak sahibine o eşyadan yararlanma yetkisi sağlayan aynı hak olarak tanımlanır (Oğuzman, Seliçi, & Özdemir, 2013, s. 778). İrtifak hakları da, aynı hak niteliğinde olması sebebiyle, herkese karşı ileri sürülebilen mutlak etkiye sahiptir. İrtifak hakkı, eşyadan veya eşyanın özünden elde edilebilecek menfaatleri kullanma imkanı sağlayan aynı hak niteliğindedir. İrtifak hakkı, kural olarak malikin iradesiyle kurulabilmekte iken, istisnaen malike bazı hallerde taşınmazı üzerinde irtifak kurma yükümlülüğü getirilmiştir.

2.2. Kanuni Sınırlamalardan Zorunlu İrtifakların Hukuki Niteliği

Zorunlu irtifakların hukuki niteliği hususunda doktrinde iki farklı görüş bulunmaktadır (Kazancı , s. 22 vd). Türk İsviçre Hukukunda savunulan bir görüşe göre zorunlu irtifaklar mülkiyet kavramı içerisinde “komşuluk hukukundan doğan doğrudan mülkiyet kısıtlaması” olarak değerlendirilmektedir (Özsunay, s. 164; Şahiniz , s. 42). Bu görüşe göre, bu yetkiler malikin mülkiyet hakkının içerisinde var olup, sonradan doğmazlar. Dolayısıyla kısıtlanan taşınmaz üzerinde tasarruf işlemi yani tapuya tescil gerekmemektedir. Doktrinde bazı yazarlarca daha da ileri gidilerek bu kısıtlamaların tescile elverişli nitelik taşımadığı düşünülmektedir. Bu görüş Alman hukukundaki geçerli olan komşuluk hukuku teorisinden kaynaklanmaktadır. İhtiyaç içerisinde bulunan malik, bu durumdan kurtulmak için zaten var olan yetkiyi “ etkin” hale getirebilir. Malik bu yetkiyi etkin hale getirebilmek için talep hakkını kullanmalıdır. Bu görüş sahipleri arasında zaten mevcut olan yetkiyi etkin hale getirme yolunun nasıl olacağı noktasında farklılıklar mevcuttur. Bir görüş, komşu malike talebin yönlendirilmesi ve komşunun kabulünün yeterli olduğu, zaruret ihtiyacında bulunanın komşuya karşı şahsi hak elde edeceği; diğer bir görüş ise mahkemenin, zarureten kaynaklanan

talebin doğru komşuya ileri sürüldüğünü belirleyen kararının olması gerektiğini ileri sürmektedir (Kazancı , s.25 vd.).

Zorunlu irtifak haklarının hukuki niteliği hakkında diğer görüş, bu hakların esasen zaruret hakkında kaynaklandığını ve “irtifak hakkı” olarak kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir (Akman, s. 168; Kazancı, s.29). Komşu malik, zaruret hakkının kurulması için gerekli işlemlere katılmakla yükümlü olduğundan iradi irtifaklardan ayrı olarak değerlendirilmelidir. Bu sebeple de iradi irtifaka ilişkin hükümler mahiyetine uygun düştüğü ölçüde kıyasen uygulanmalıdır. Zaruret içerisindeki malik ile komşu malik karşılıklı görüşerek zorunlu irtifak kurulmasını sağlamalı ve tescil talep edilmelidir. Tescile bağlı olmasına rağmen, zorunlu irtifak sahibi bu hakkının en ön sırada yer almasını talep edebilir.

3.Zorunlu İrtifakların Tesisi

Çalışma konumuz olan “Zorunlu İrtifak Hakları” Medeni Kanun’un Eşya Hukuku ilişkilerini ele alan Dördüncü kitabının “Mülkiyet Hakkı” başlıklı Birinci Kısımının, “Taşınmaz Mülkiyeti” olan İkinci Bölüm’ünde düzenlenmiştir. “Taşınmaz Mülkiyetinin İçeriği ve Kısıtlamaları” başlıklı ikinci ayırımında Devir kısıtlamaları, Komşu Hakkı, Başkasının Arazisine Girme ve Kamu Hukuku Kısıtlamaları düzenlenmiştir.

Zorunlu Mecra, MK. 744-746. Maddelerde, Zorunlu Geçit İrtifakı kurulması MK. 747. Maddelerde, Kısıtlamalar başlığı altında “ Komşu Hakkı” çerçevesinde ele alınmıştır. Zorunlu Su İrtifakı kurulması ise Taşınmaz mülkiyeti içeriği ve kısıtlamalarından ayrı olarak, “Kaynak ve Yeraltı Suları” başlığı altında 762. Maddede düzenlenmektedir. İncelendiği üzere zorunlu irtifak hakların hukuki niteliği ve kurulabilme şartları açısından büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.

3.1 İrtifakların Tesisi İçin Gerekli Şartlar

3.1.1 Zaruret Şartı

MK. 744- 746. Maddeler arasında düzenlenen zorunlu mecra irtifakı, malikin, su yolu, kurutma kanalı, gaz ve benzeri nitelikte boruların, elektrik hat ve kablolarının başka yerden geçirilmesi olanaksız veya aşırı ölçüde masraflı olduğu takdirde kendi arazisinin altından ya da üstünden geçirilmesine katlanma yükümlülüğünü ifade etmektedir. Kanun sınırlı olarak saymadığından doğalgaz, petrol gibi akarlar da bu kapsamda kabul edilmektedir (Ayan, s. 363). Teleferik veya dekovil hattının, akar nitelikte olmaması sebebiyle, zorunlu olarak değil ancak sözleşme yoluyla kurulabileceği kabul edilmektedir (Oğuzman, Seliçi, & Özdemir, s. 575).

MK. 747. Maddesinde düzenlenen zorunlu geçit irtifakı tesisi için, geçit isteyen taşınmaz malikinin genel yola çıkmak için yeterli bir geçidi bulunmaması ya da mevcut geçidin ihtiyacı karşılamaması zorunludur. 761. Maddenin ilk fıkrasında da, arazisi veya işletmesi için gerekli sudan yoksun olup, bunu aşırı zahmet ve gidere katlanmaksızın başka yoldan sağlayamayan taşınmaz malikinin, komşusundan kaynak irtifakı kurulmasını isteyebileceği; 744. Maddede de mecranın başka yerden geçirilmesinin imkansız veya aşırı ölçüde masraflı olması zorunluluğu ifade edilmiştir.

Kanun koyucu tüm zorunlu irtifaklarda öncelikli olarak irtifak ihtiyacının “zarureti”ni aramaktadır. Hakim zarureti takdir ederken, irtifakın başka bir yerden tesisinin olanaklı olup olmadığına, olanak varsa da aşırı masraflı olup olmadığını değerlendirecektir. Aşırı masraf belirlenirken malikin fedakarlığı ile hak sahibinin başka yerden irtifak tesisi dolayısıyla yapacağı masraf arasındaki oran esas alınarak, tarafların karşılıklı menfaatlerinin gözönünde tutulması gereklidir (Yar. 14. HD.

24.09.1985 3461/5698 s. Kararı, Yar.14. HD. 14.04.2003 t. 9071/2900 s. Kararı; Yar. 14. HD. 08.06.2012 t. 8017/8602 s. Kararı). Malikin kendi fiili ile ihtiyaç durumu yarattığı durumlarda dahi eğer ekonomik ihtiyaçlar ve taşınmazın rasyonel işletmesi gerektiriyorsa zorunlu geçit istenebileceği kabul edilmektedir (Oğuzman; Seliçi& Özdemir, s. 581). Ancak malik, taşınmazın rasyonel kullanılması ve işletilmesinin haklı kılmadığı iradi bir fiili ile geçit zorunluluğu doğurmuşsa geçit isteyemez (Özsunay, s. 68). Suya olan ihtiyaç ise taşınmazın işletilmesi, oturulması veya beslenme ihtiyacından kaynaklanmalıdır. Örneğin; taşınmazın güzelleştirilmesi amacıyla fiskiye havuz yapılması için suya olan ihtiyaç kaynak irtifakı için kabul görmez (Oğuzman; Seliçi&Özdemir, s. 588).

Zaruret şartının mevcudiyetini kabul açısından, irtifakın “fiili ihtiyaç” olması gerekir. Örneğin genel yola çıkış mevcutsa bu yolun engebeli, taşlı olduğu, rahat olmadığı gibi gerekçeler kabul edilmemelidir. Yine talep eden taşınmaz malikinin kişisel ihtiyacındaki değişiklikler sebebiyle de talepte bulunulamaz. Malikin değil taşınmazların durumuna göre objektif değerlendirmede bulunulur.

3.1.2 Talebin En Az Zarar Görecek Taşınmaza Yöneltilmesi

Mecra yükümlülüğünün doğabilmesi için öncelikle bu ihtiyacın “komşu taşınmaz maliki” açısından zorunlu olması gerekir. Yar.14. HD. 04.04.2003 t. 2003/282 E., 2003/2663 K. sayılı kararında, yükümlü ve yararlanan taşınmazlar arasında 4 kilometrelik mesafe bulunmasından dolayı komşuluk ilişkisinden söz edilemeyeceği, bu sebeple de mecranın ancak iradi olarak kurulabileceği ifade edilmiştir. Bu zorunluluk yoksa diğer şartların tartışılmasına dahi gerek yoktur. Nitekim yukarıda ifade edildiği üzere mecra ve geçit irtifakının kanunda düzenlenme yeri de, yükümlü taşınmazın “komşu” olması zorunluluğunu göstermektedir. Komşu kavramından ne anlaşılması gerektiği kanunda tanımlanmamaktadır. Doktrinde ise bu hususta farklı görüşler mevcut olmakla birlikte, zorunlu irtifaklar sanayii ve bilimin gelişmesine engel olmamalı aksine katkıda bulunmalıdır. Bu sebeple de “ komşu “ kavramı geniş yorumlanmalıdır (Kazancı, s. 75). Nitekim Yar. 1. HD. 12.05.1978 t. 1978/4474 E. 1978/5433 s. Karar ve Yar. 1. HD. 02.10.1981 t. 1981/11581 E. 1981/11163 Karar’da yalnızca sınırdış olanlar değil, mecranın geçirileceği çevrede bulunan taşınmaz malikleri de yükümlü ve irtifak hakkı sahibi olarak kabul edilmektedir (Oğuzman; Seliçi&Özdemir, s. 575). Geçit irtifakı kurulurken Yargıtay içtihatlarında yükümlü taşınmazın belirlenmesinde, kullanım bütünlüğünün bozulmaması gerektiği, bütünlüğün bozulması halinde bu durumun gerekçelendirilmesi gerektiği belirtilmiştir (Yar. 14. HD. 11.04.2011 3248/4777 s. Karar). Yine Yar. 14.HD.’nin 30.03.1982, 875/2018 sayılı kararında genel yola bağlantısı olmayan taşınmazın bulunduğu çevredeki genel yollar saptanarak, bu yola ulaşabilmek için geçit hakkı ile yükümlü tutulacak yerler belli edilmeli, en kısa ve en az giderle nereden geçit hakkı tesis edilebilecekse o yer tercih edilmelidir (Sirmen 448). Geçit tesis edilecek yer, o taşınmazın maliki için külfetli olacaksa, geçit yerinin uzun olmasına bakılmaksızın husumetin en az zarar göreceğ taşınmaz malikine yönlendirilmesi gerekir. Zorunlu su irtifakının kurulmasında da, kaynak sahibinin menfaati gözetilmesi gerekli olup, öncelikle bu talebin en az zarar göreceğ komşuya yöneltilmesi gereklidir.

3.1.3 Uğranılacak Zararın Ödenmesi

Mecra geçirmeye ihtiyacı bulunan kişi, yükümlünün uğrayacağı zararı tamamıyla ve peşin olarak tazmin etmiş olmalıdır. Yerleşik Yargıtay içtihatlarına göre, bu zarar hesaplanırken, yalnızca mecra kurulacak yer için değil, böyle bir külfetle tutulmuş olmasından dolayı taşınmazın tamamında meydana gelecek değer kaybı ve bu yüzden uğranılacak zararın göz önünde tutularak

değerlendirilmesi gerekir (Yar. 14 HD. 22.06.1987, 3955/5412 t. Karar; Yar. 14.HD. 16.12.2004, 9193/8823 t. Karar; Yar. 14. HD. 04.04.2003 t. 282/2663 t. Karar). Nitekim 745. Maddenin II. Fıkrasını yorumladığımızda, örneğin; mecra geçirilecek kısım taşınmazın büyük bölümünü kaplıyorsa veya taşınmazın işletilmesi bu yüzden imkânsız hale geliyorsa, malik arazinin uygun parçasının zararını tam karşılayacak şekilde satın alınmasını da isteyebilir. Bu zarara sadece maddi değil manevi zararlar da dâhildir (Kazancı, s. 77). Yükümlü taşınmazın uğramış olduğu zarar tespit edilirken bedelin yanı sıra kaynak malikinin menfaatini gözeterek alınacak su miktarını, zamanını da gözeterek karar verilmelidir. Bu bedel fedakârlığın denkleştirilmesi ilkesine göre hesaplanmalıdır (Ulusan, s. 130 vd.) .

Zorunlu irtifakların tesis edilebilmesi ancak tüm şartların bir arada gerçekleşmesi halinde mümkündür. Bedelin ödenmemiş olması; yüklü taşınmazın kesin olarak belirlenmemesi, irtifak zaruretinin ispatlanmamış olması halinde irtifak hakkı doğmaz.

4. Zorunlu İrtifakların Tesisi

Kanundan dolayı irtifak haklarının doğabilmesi için şartların kümülatif olarak gerçekleşmesi gerekir. Şartların gerçekleşmesi halinde ise irtifakların kendiliğinden mi yoksa her iki malikin ya da maliklerin birinin talebi ile mi tescil edileceği hususu açıklığa kavuşturulmalıdır.

Zorunlu mecra irtifakında, kaynak ve geçit irtifakından farklı olarak, doğrudan kanundan doğan, tescile tabi olmayan, eşyaya bağlı borç olduğu fikri doktrinde mevcuttur (Oğuzman; Seliçi&Özdemir, s. 578; Hatemi, Serozan, & Arpacı, s. 664; Aynı yönde Yar.14. HD. 24.02.1995 t., 319/1684 s. Karar) . Aksi yönde, diğer irtifak haklarında olduğu gibi kanunun mecra irtifakı ihtiyacı olan taşınmaz malikine irtifak hakkı kurması yönünde dava yoluyla kullanacağı dava hakkı tanındığı şeklinde görüş de mevcuttur (Sirmen, s. 446). Oysa Yar. HGK. 03.03.2010 t. 2010/12-101 e. 2010/128 k. s. Kararında, zorunlu mecra irtifakı kurulabilmesi için dava yoluna başvurulabileceğini ifade etmiştir. Diğer irtifaklarda ise şartları sağlayan malik, irtifak hakkı kurulması yönünde talep hakkı kazanmış olur. Bu hakkını dava yoluyla ileri sürmelidir. Mahkeme hükmü ile kabul edildikten sonra “tescil” ile kurulmuş olurlar.

Zorunlu mecra irtifakının kapsamına, mecraların döşetilmesi için gerekli tesisatın yapılmasıyla ilgili faaliyetler olduğu kadar, tesisat döşendikten sonra bunların bakım ve tamiri için taşınmaza girilmesine ve ilgili malzemelerin sokulmasına katlanma da girmektedir. Tüm zorunlu irtifak haklarında hak sahibi hakkın icrası veya korunması için gerekli bütün önlemleri alma hakkına sahiptir. Örneğin kaynak irtifakı kurulurken kaynağı temizleyebilir, gerekli tesisleri yapabilir, filtre takabilir (Oğuzman, s. 588).

5. Sonuç

Zorunlu irtifaklar, iradi irtifaklardan ayrı bir irtifak sınıfı olarak düşünülmelidir. Bu yüzden de, irtifak haklarına ilişkin hükümler zorunlu irtifaklara ancak kıyasen uygulanabilir. Komşu taşınmaz malikinin ihtiyaç sahibi lehine bu üç tür irtifak hakkını kurma yükümlülüğü kanundan kaynaklanan eşyaya bağlı borç niteliğindedir. İhtiyaç sahibi taşınmaz malikine kanuni bir talep hakkı tanınmaktadır. Yükümlü taşınmaz üzerinde sınırlı aynı veya şerh edilmiş şahsi hak varsa kanun gereği zorunlu irtifakların önceliği mevcuttur. Bu irtifaklar taşınmazı yükümlü kıldığından şartlar dikkatlice tetkik edilmelidir. Zira mülkiyet hakkının malike eşya üzerinde tam yetki vermesi esas olup, sınırlandırılması istisna olduğundan şartların birlikte gerçekleşmiş olduğu mahkeme tarafından belirlenmelidir.

Kaynakça

- Akipek , J. G., Akıntürk , T., & Ateş, D. (2018). *Eşya Hukuku* . İstanbul: Beta Yayınevi.
- Akipek, J. G. (1973). *Türk Eşya Hukuku (Aynı Haklar) İkinci Kitap Mülkiyet* . Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınevi.
- Akman, S. (1982). *Taşkın İnşaat*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Antalya, G. (2017). *Eşya Hukuku C.I, Giriş, Temel Kavramlar*. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Ayan, M. (2016). *Eşya Hukuku II Mülkiyet*. Ankara: Seçkin.
- Eren, F. (2015). *Mülkiyet Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınevi.
- Esener, T., & Güven, K. (2017). *Eşya Hukuku*. Ankara: Turhan.
- Hatemi, H., Serozan, R., & Arpacı, A. (1991). *Eşya Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Kazancı , M. N. (2014). *Zorunlu İrtifaklar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Oğuzman, M. K., Seliçi, Ö., & Özdemir, S. O. (2013). *Eşya Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özsunay, E. (1968). *Türk Hukukunda ve Mukayeseli Hukukta Zaruri Geçit Hakkı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Sirmen, A. L. (2019). *Eşya Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınevi.
- Şahiniz , S. (2001). *Türk Medeni Kanununda Zaruri Mecra İrtifakı*. İstanbul: Beta.
- Tekinay , S. S., Akman, S., & Altop, A. (1989). *Tekinay Eşya Hukuku, Zilyetlik Tapu Sicili Mülkiyet*. İstanbul : Filiz Kitabevi.
- Tekinay, S. S. (1988). *Taşınmaz Mülkiyetinin Takyitleri II/1* . İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Uluslan, İ. (2012). *Medeni Hukukta Fedekarlığın Denkleştirilmesi İlkesi ve Uygulama Alanı*. İstanbul : Vedat Kitabevi.
- Zevkliler , A. (1982). *Taşınmaz Malikinin Yetkisi Açısından İmar Kurallarına Aykırı ve Zarar Verici İnşaat*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Adalet Yüksekokulu .

Örgütlerde Sadakat Davranışı ve Kurumsal İtibar Algısının Oluşumunda Karizmatik Liderlik Davranışının Aracılık Rolü

Hüseyin ÖZKAYA

Alev UZUN

Dr. Öğr. Üy. Ercan YAVUZ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Özet

Bu çalışmanın amacı örgütlerde sadakat davranışı ve kurumsal itibar algısının oluşumunda karizmatik liderlik davranışının aracılık rolünü incelemektir. Buna yönelik olarak öncelikle ilgili literatür taraması yapılmıştır. Verilerin toplanması aşamasında ise ölçek tekniği kullanılmıştır. Kullanılan ölçek dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümü katılımcıların demografik bilgilerini belirlemeye yönelik ifadelerden oluşmaktadır. İkinci bölümde de J.A Conger ve R.N Kanungo'nun (1994) geliştirmiş olduğu Karizmatik Liderliğe Yönelik ifadeler yer almaktadır. Üçüncü bölümde Aşkın'ın (2014) çalışmasında yararlandığı Örgütsel Sadakat Ölçeği kullanılmıştır. Son bölümde ise Fombrun, Gardberg ve Joy (2000) tarafından geliştirilen Kurumsal İtibar Ölçeği kullanılmıştır. Belirlenen örneklem kitlesine 555 anket formu gönderilmiştir. 502 anketin geri dönüşü sağlanmış ve bu anketlerden eksik veya hatalı doldurulan 92 anket formu veri setine dahil edilmemiştir. Bu bağlamda toplamda 410 anket araştırmanın veri setini oluşturmaktadır. Veriler SPSS istatistiksel veri analiz programı ile analiz edilmiştir. Araştırmada örgütsel sadakat ile kurumsal itibar algısı arasında ilişki olup olmadığını belirlemeye yönelik yapılan korelasyon analizi sonucunda her iki değişken arasında anlamlı pozitif yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Araştırmanın diğer hipotezlerinden birisi olan karizmatik liderliğin örgütsel sadakat ile kurumsal itibara olan etkisini belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucuna bakıldığında karizmatik liderliğin örgütsel sadakat üzerinde bir etkisi olduğu görülmüş ve ayrıca karizmatik liderliğin kurumsal itibar algısı üzerinde bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın ana konusu olan kurumsal itibar ile örgütsel sadakat davranışının oluşumunda karizmatik liderliğin aracılık rolü olup olmadığını belirlemek için ise Process analizi uygulanmış ve analiz sonucunda karizmatik liderliğin kurumsal itibar ile örgütsel sadakat arasındaki ilişkide aracılık rolünün olduğu görülmüş her bir değişken arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Yapılan analizler sonucunda yalnızca H₆ hipotezi desteklenmemiş araştırmaya bağlı geliştirilen diğer hipotezler ise araştırma kapsamında yapılan analizler ile desteklenmiştir

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Sadakat, Kurumsal İtibar, Karizmatik Liderlik, Liderlik

Mediating Role of Charismatic Leadership Behavior in Organizations' Loyalty Behavior and Corporate Reputation Perception

Abstract

The aim of this study is to investigate the mediating role of charismatic leadership behavior in the formation of loyalty behavior and corporate reputation perception in organizations. For this purpose, firstly, the related literature was searched. Questionnaire method was used for data collection. The questionnaire used consists of four sections and the first section consists of questions to determine the demographic information of the participants. In the second part, a Survey on Charismatic Leadership developed by J.A. Conger and R.N. Kanungo (1994) is given. In the third part, Organizational Loyalty Scale used by Aşkın (2014) in his master's thesis was used. In the last section, Corporate Reputation Scale developed by Fombrun, Gardberg and Joy (2000) was used. The data will be analyzed with SPSS program. A total of 555 questionnaires were sent. The return of 502 questionnaires was provided and 92 questionnaire forms that were filled out incompletely or incorrectly were not included in the dataset. A total of 555 questionnaires were sent. The return of 502 questionnaires was provided and 92 questionnaire forms that were filled out incompletely or incorrectly were not included in the dataset. Accordingly, a total of 410 questionnaires were included in the study. Data were analyzed with SPSS 25.0 statistical data analysis program. As a result of the analyzes, charismatic leadership has a significant and positive effect on organizational loyalty behavior and corporate reputation perception. In addition, a two-way and positive relationship was found between organizational loyalty and corporate reputation perception.

Keywords: *Organizational Loyalty, Corporate Reputation, Charismatic Leadership, Leadership*

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı örgütlerde sadakat davranışı ve kurumsal itibar algısının oluşumunda karizmatik liderlik davranışının aracılık rolünü incelemektir. Bu bağlamda yapılan literatür taramasında üç kavrama yönelik bir çok çalışmaya rastlanmıştır. Ancak örgütlerde sadakat davranışı ve kurumsal itibar davranışının oluşumunda karizmatik liderliğin aracılık rolünü inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Bu nedenle yapmış olduğumuz çalışmanın literatürde bulunan bu boşluğu doldurabileceği düşünülmektedir.

Örgütsel sadakat, kurumsal itibar algısı ve karizmatik liderlik kavramları doğrudan veya dolaylı olarak birbirini etkilemektedir. Örgütlerin yaşadığımız bilgi çağında rekabet üstünlüğü sağlayabilmesi, stratejik üstünlük kazanması gibi avantajlar örgütsel sadakat davranışı, kurumsal itibar algısı ve başarılı karizmatik liderler ile mümkün kılınabilmektedir. Örgütsel sadakat davranışı gösteren bireylerin kurumlarına karşı gösterdikleri özveri ile kurumlar fayda sağlayabilmektedir. İyi bir kurumsal itibara sahip olan ve kurumsal itibarı iyi yöneten işletmeler ise çok önemli bir stratejik

üstünlük sağlayabilirler. Liderlerin sergilemiş oldukları liderlik tarzları ile çalışanların örgütsel sadakat ve kurumsal itibar algıları şekillenebilmektedir. Çünkü liderler izleyicilerini etkileyerek onları harekete geçirme özelliğine sahip olan kişilerdir.

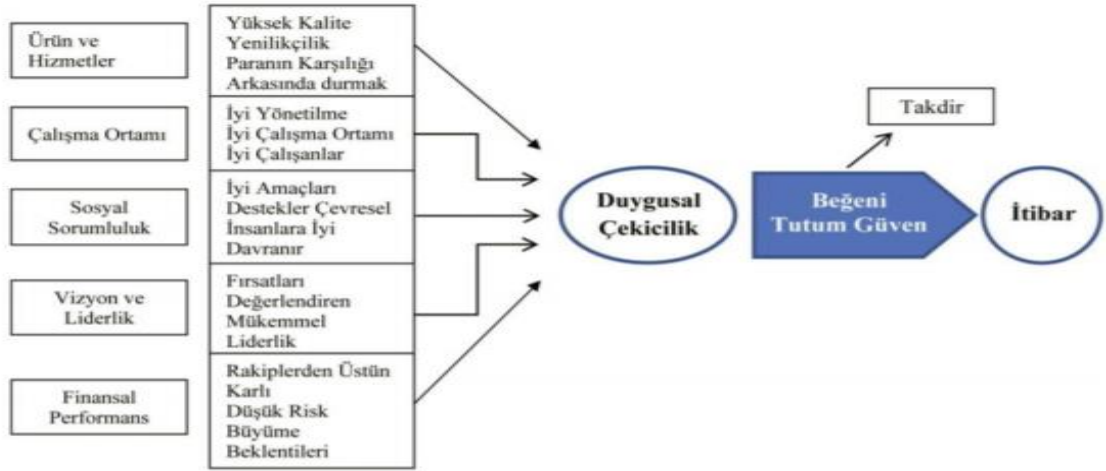
KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Örgütsel Sadakat

İnsanoğlunun var olmasıyla birlikte özünde de var olan aidiyet duygusu, kişinin tutum ve davranışlarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. İnsanoğlu doğumuyla birlikte bir kişiye, bir eşyaya veya bir örgüte ait olma duygusu ile doğar. Kişilerin örgütlere karşı olan ait olma duyguları ile hem kendileri hem de örgütler iyi ve faydalı sonuçlar elde ederler. Örgütlere karşı hissedilen ait olma duygusunun iki alt bileşeni vardır. Bunlar; örgütsel bağlılık ve örgütsel sadakat şeklindedir (Koç, 2009). Örgütsel sadakat için örgütsel bağlılığın en üst derecesi, son safhası denilebilir. Bireyin uzun süre boyunca örgüte karşı yüksek düzeyde bir bağlılık hissetmesi, kendini örgüte adanması, örgüt ile kendini özdeşleştirilmesi, örgütün çıkarları için çokça çabalaması gibi eylemler ile kendini gösterir (Çelik ve Turunç, 2009). Örgütlerin süreklilik arz etmesinde iş görenlerin örgütte tutulabilmesi önemli bir rol oynar. Buna istinaden örgütler iş görenlerinin örgüte karşı pozitif duygularını artırmak ve örgütle iş görenleri özdeşleştirmeye yönelik faaliyetler yürütürler. Bu faaliyetlerin asıl hedefi ise iş görenlerin uzun vadede örgüte karşı olan sadakat duygularını artırmaktır (Çınaroğlu, Öner İğici ve Şahin, 2015). Sadakat kavramı bireylerin herhangi bir şeye örneğin, başka bir kişiye, bir fikre, bir örgüte, bir mesleğe vb. şeylere bağlanma duygusunu veya bu şey için gösterdiği özveriye belirtmektedir (Akman, 2017). Örgütsel sadakat kavramı, sadakat duygusunun bir türüdür (Çınaroğlu, Öner İğici ve Şahin, 2015). Örgütsel sadakat, bireyin kendi çıkarlarından önce üyesi olduğu örgütün çıkarlarını göz önünde bulunduran, örgütün çıkarlarına aitlik hissedilen ve gösteren üye davranışlarını ifade eder. Örgütsel sadakat yaşayan bir kişi üyesi olduğu örgüte karşı psikolojik ve davranışsal olarak bir sahiplenme duygusu yaşamaktadır. Örgütlerde sadakat duygusunu yaşayan bireyler dahil oldukları grupları veya toplulukları teşvik ederler, aynı zamanda korurlar. Örgüte fayda sağlayacak olan her işte çaba harcamaya hazırdırlar (Aşkın, 2014). Kurumsal İtibar Kavramı ve Kurumsal İtibar Algısı yaşadığımız bilgi çağında örgütler arası rekabetin ciddi oranda hüküm sürdüğü görülmektedir. Bu rekabet ortamında örgütlerin varlıklarını sürdürebilmeleri ve çağın gerekliliklerini sağlayabilmeleri için itibarlarını iyi yönetmeleri, itibarın devam eden bir süreç olduğunu ve örgüte katma değer yarattığını anlamaları gerekmektedir. Böyle bir durumda örgütlerin itibarlarını yönetmeleri için belirli bir plan dahilinde hareket etmeleri ve itibar yönetiminin esasında örgütün iletişimini yönetmekten geçtiğinin bilinmesi önemlidir (Demir,2018). Kurumsal itibar kavramı en genel anlamıyla, bir kurumun tüm iç ve dış çevresi tarafından yani kurumdan doğrudan ve dolaylı olarak yararlanan herkes tarafından ne kadar güvenilir ve saygın algılandığına yönelik bir süreç içerisinde oluşan değerlendirmelerin bütünüdür

(Alnıaçık, Alnıaçık ve Genç, 2010). Kurumsal itibar işletmelerin hem soyut hem de somut olarak rekabet üstünlüğü sağlayabilmesi açısından önemli bir kaynaktır. Yani bu yönü ile aslında kurumsal itibar işletmeler için stratejik bir kaynaktır. Çünkü genel anlamda işletmeler birbirinin benzeri veya taklidi mal ve hizmetler üretirken, kurumsal itibar gözden kaçmaktadır ya da taklit edilemeyen kaynak olmaktadır (Koçoğlu, 2018). Kurumsal itibarın iyi yönetilmesi demek, kurumun bir çok fayda sağlaması demektir. Kurumsal itibar yönetimi ile, kurumların daha fazla satış yapması, tercih edilmesi, tavsiye edilmesi, paydaşlarının sadakatlerini kazanmaları gibi bir çok fayda elde edilebilmektedir (Karayel Bilbil, Güler, 2017). Kurumsal itibarı etkileyen birçok faktör bulunmaktadır bunlar itibar enstitüsü kurucusu Charles Fombrun tarafından şekil 1'deki şekliyle ifade edilmiştir.

Şekil 1. Charles Fombrun Kurumsal İtibar Bileşenleri

Kaynak: Erhan ve Çarıkçı (2016:356)

Bileşenler kısaca şu şekilde açıklanabilir (Erdem, 2018); Ürün ve Hizmetler: Örgütlerin çevrelerinde iyi bir itibar bırakabilmeleri sundukları ürün ve hizmetlerin kalitesi ile doğru orantılıdır. Ürün ve hizmet konusunda daha iyiye gitmek için örgütler devamlı bir gelişim süreci göstermelidir.

- **Çalışma Ortamı:** Örgütsel iletişimi artırmakla birlikte örgütlerin itibar konusunda yürüttükleri faaliyetler çalışanlarının örgüte olan güvenini de arttıracaktır.

- **Sosyal Sorumluluk:** Örgütlerin ticari kaygılarının haricinde toplum tarafından kabul görüp aynı zamanda müşterileri ve toplum üzerinde iyi bir itibar bırakma ve potansiyel müşterilerine ulaşma çabalarını oluşturur.

- **Vizyon ve Liderlik:** Kurumların vizyonlarını liderler belirlemelidir ve iyi bir vizyon güçlü bir liderlik davranışı ile mümkündür.

- **Finansal Performans:** Finansal anlamda güçlü olan örgütlerin, diğer örgütlere oranla daha itibarlı oldukları görülmektedir.

Kurumsal itibar, oldukça uzun bir sürede ve çaba ile sağlanan ancak ufacık bir hata ile çok basit bir şekilde kaybedilebilecek bir değerdir. Bu hassas yapısından dolayı, doğru yönetilmesi büyük önem arz etmektedir. Kurumsal itibarın yönetilmesi için tüm paydaşların isteklerini, rollerini, etkilerini iyi ve doğru şekilde analiz ederek buna göre adım atmak gerekmektedir (Dülger ve Acar, 2017). Kurumsal itibar sayesinde örgütlerin kazanmış oldukları yararların maddi yönden ölçülmesi mümkün değildir ancak kurumsal itibarın örgütler için ne kadar önemli olduğu kaybedildiğinde veya zarar gördüğünde anlaşılabilir (Kızıllı, 2018).

Liderlik Kavramı

Yönetim bilimi, bilimsel anlamda olmasa da uygulamada yazılı tarihin öncesine kadar gitmektedir. Bunlar başlıca insan davranışları şeklindedir ve bu davranışların neticesinde de liderlik olgusu ortaya çıkmıştır. İnsanların bir araya gelerek oluşturdukları her türlü toplulukta (site, klan, kabile, cemiyet, devlet vb.) liderler olmuştur (Doğan,2014). Bilimsel anlamda ise liderlik kavramına ilk kez 19. yüzyılın başlarında Webster sözlüğünde rastlanılmıştır. Son iki yüzyılda kavram hakkında yapılan çalışmalar giderek artmıştır ve halen de önemini koruyarak yapılmaya devam etmektedir (Kösele, 2018). Liderlik ve yöneticilik kavramları sık sık birbirine karıştırıldığından ve uzun yıllar birbirinin yerine kullanıldığından öncelikle yöneticilik ve liderliğin aynı şeyler olmadığından bahsetmek gerekmektedir. Temel olarak aradaki fark şu şekilde açıklanabilir yönetici belirli kurallara bağlı olarak hareket eder ve belirli kurallar çerçevesinde etrafındaki kişileri veya işgörenleri yönlendirir. Lider ise insanları etrafına toplayarak belirli amaçlar için stratejik kararlar verir ve insanları belirli bir amaca kendi istekleri doğrultusunda yönlendirir (Buldu,2016). Liderlik kavramı hakkında yapılan tanımlar, yönetim bilimleri literatüründe farklı birçok kavram gibi üzerinde genel bir tanım sağlanamayan kavramlardandır. Ancak literatür incelendiğinde daha çok insanların belli bir amaç etrafında toplanması ve bu amaca ulaşmak için insanların harekete geçirilmelerini sağlamak konusundaki bilgi ve yeteneklerin oluşturduğu bir bütün şeklinde ifade edilebilir (Kaya, 2019). Liderliğin görülmeye başladığı çağdan bu zamana kadar bakıldığında liderlik davranışının içinde bulunduğu zamana, şartlara, duruma bağlı olarak çeşitli liderlik tiplerinin oluştuğu görülmektedir. Farklı olarak ise liderlik davranışının idrak şekli ile liderlik hakkındaki düşüncelerin değişikliğe

uğradığı görülmektedir. Toplum sürekli olarak bir değişim ve yenilik içerisinde olduğundan zamanla bu değişikliklere bağlı olarak mevcut liderlik stilleri de topluma uygun olarak değişiklik göstermektedir ve bu şekilde de çeşitlenmektedir. (Başbekleyen, 2019). Etkili liderlik stiline hangisi olduğu üzerine konu hakkında birçok çalışma yapılmıştır ve halen de yapılmaya devam etmektedir. Yapılan çalışmalarda dört tane liderlik teorisi üzerinde durulmuştur. Bu teoriler; Özellikler Teorisi, Davranışsal Teoriler, Durumsallık Teorileri ve Modern Liderlik Teorileri şeklindedir (Durmaz, 2019). Çalışmalar liderlik olgusunu inceleyerek farklı liderlik tiplerini ortaya koymuşlardır. Başlıca liderlik tipleri şu şekilde belirtilebilir; Otokratik Liderlik, Demokratik Liderlik, Karizmatik Liderlik, Dönüşümcü Liderlik, Etkileşimci Liderlik, Vizyoner Liderlik dir.

Karizmatik Liderlik

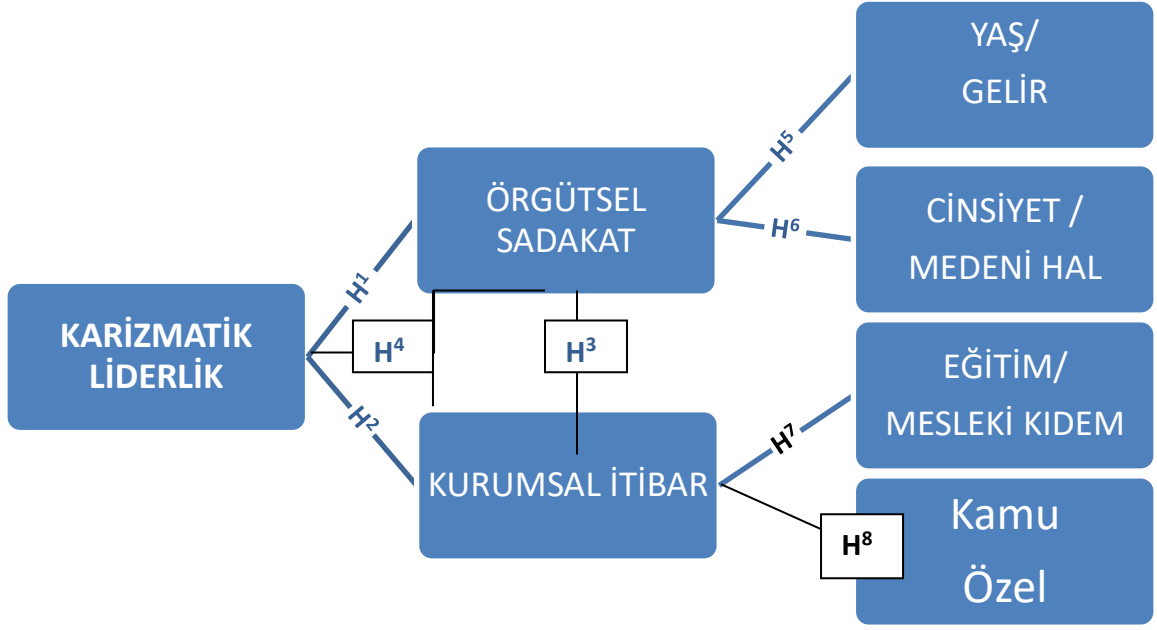
Karizma kavramı Eski Yunan uygarlığına kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Kavram Eski Yunanca'da "ilahi ilham yeteneği" veya "ilahi hediye" anlamını ifade etmekteydi (Oktay ve Gül, 2003). Karizmatik liderlik konusu sosyoloji, psikoloji, örgütsel davranış, tarih, yönetim, insan kaynakları ve siyaset bilimi gibi sosyal bilimlerin birçok farklı dalında irdelenmiştir, bu sebeple herkesin üzerinde fikir birliğine vardığı bir tanımlı yapabilmek zorlaşmaktadır (Oktay ve Gül, 2003). Kavramın literatürde ilk olarak Alman sosyolog Max Weber tarafından ortaya atıldığı görülmektedir. Karizmatik liderlik kavramı 1980'li yıllardan itibaren örgütsel liderlik araştırmalarında daha yaygın kullanılmaya başlanmıştır. Weber'e göre karizmatik liderin özünde sahip olduğu bir tarz vardır (Yılmaz, 2018). Karizmatik liderlik modern liderlik yaklaşımları arasında yer almaktadır. Literatürde bir çok karizmatik lider tanımlı yapılmıştır. Karizmatik liderler izleyicilerine vizyon geliştirebilen, örgütsel amaçlara yönelik çaba sarf eden ve amaçlara ulaşıldığında kendilerini başarılı hissedecek bir yol göstermeyi hedef edinen bireylerdir. Çoğu zaman karmaşık ve negatif durumlarda belirlediği vizyonu zor kullanmadan bir gruba veya izleyicilerine benimseterek, birçok insanı peşinden götürebilecek gerekli zekâya ve cesarete sahip olan liderdir (Kırca, 2015). Karizmatik liderler büyük toplulukları etkileme gücüne sahip ve saygı duyulan kişilerdir (Aykanat ve Yıldız, 2016).

Karizmatik liderde bulunan ortak ve yaygın özellikler şu şekilde belirtilebilir; özgüvenli olmaları, kendilerine haran bırakmaları, cesaretli olmaları, ikna kabiliyetlerinin yüksek olması ve izleyenlerini motive edebilmeleridir. Karizmanın lidere has bir kişisel özellik olduğu varsayımı hakimdir. Karizmatik liderler izleyenlerine değer verir onların gereksinimlerini önemser. Buda izleyenlerin motive olmalarını ve liderin misyonuna bağlılık duymalarını sağlar. İzleyenler liderlerine karşı inanç ve güven duyarlar (Kökçikaran, 2016).

YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı örgütlerde sadakat davranışı ve kurumsal itibar algısının oluşumunda karizmatik liderliğin aracılık rolünü belirlemektir. Literatür tarandığı zaman araştırma konusu ile

İlgili herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu anlamda çalışmanın önemi ortaya çıkmaktadır ve literatürdeki bu boşluğa katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma da nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma verileri anket tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Çalışmada sekiz araştırma hipotezi test edilmiştir. Araştırma hipotezleri ve araştırma modeli aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

H₁: Karizmatik liderliğin örgütsel sadakat üzerinde bir etkisi vardır.

H₂: Karizmatik liderliğin kurumsal itibar üzerinde bir etkisi vardır.

H₃: Örgütsel sadakat ile kurumsal itibar algısı arasında bir ilişki vardır.

H₄: Örgütsel sadakat davranışı ve kurumsal itibar algısının oluşumunda karizmatik liderlik davranışının aracılık rolü vardır.

H₅: Kurumda çalışanların örgütsel sadakat davranışları ile kurumsal itibar algıları yaşlarına ve gelirlerine göre farklılık gösterir.

H₆: Örgütsel sadakat anlayışı cinsiyet ve medeni hale göre farklılık gösterir.

H₇: Kurumsal itibar algısı ve örgütsel sadakat davranışlarında çalışanların eğitim düzeyleri ve mesleki kıdemleri farklılaşmaktadır.

H₈: Kurumsal itibar algısı ve örgütsel sadakat davranışının kamu ve özel sektörleri arasında farklılık göstermektedir.

Araştırmaya ilişkin verilerin analizinde frekans (f) ve yüzde (%) gibi tanımlayıcı istatistiksel analizler ile Bireylerin “Örgütsel Sadakat” ile “Kurumsal İtibar Algısı” arasındaki ilişkinin belirlenmesi için Pearson Korelasyon analizinden yararlanılmıştır. 'Karizmatik Liderliğin' diğer iki değişkene olan etkisini belirlemek amacıyla Regresyon analizi yapılmıştır. Bununla birlikte 'Karizmatik Liderliğin' diğer iki değişken arasındaki aracılık rolünü saptamaya yönelik olarak Process analizi kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Ayrıca demografik özelliklerin örgütsel sadakat ve kurumsal itibar algısı üzerindeki farklılıklarını belirlemek içinde anova ve t-testi uygulanmıştır.

Evren ve Örneklem

Ankara’da kamu alanı ve özel sektörde çalışan nüfus çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu evren büyüklüğü göz önünde bulundurularak Yazıcıoğlu ve Erdoğan'ın (2004) çalışmalarında geliştirmiş oldukları örneklem hesaplama yöntemi ile hesaplanarak 0,05 önem düzeyinde 1000000 ve üzeri evren büyüklüğü için geçerli olan 384 örneklem sayısı esas alınmıştır. Belirlenen örneklem alanı içerisinde özel sektör ve kamu alanına yönelik toplamda 555 anket formu gönderilmiştir. 502 anketin geri dönüşü sağlanmış ve bu anketlerden eksik veya hatalı doldurulan 92 anket formu veri setine dahil edilmemiştir. Buna bağlı olarak toplamda 410 anket araştırmanın veri tabanını oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Veri toplamada kullanılan ölçek dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde araştırmacılar tarafından hazırlanan katılımcıların demografik bilgilerini belirlemeye yönelik ifadeler yer almaktadır. Ölçeğin ikinci bölümünde Hasan Hüseyin Aşkın'ın (2014) kullanmış olduğu 'Örgütsel Sadakat Ölçeği' ne ait ifadeler yer verilmiştir. Anket formunun üçüncü bölümünde Conger ve Kanungo'nun (1994) 'Karizmatik Liderlik Ölçeği' ne ait ifadeler yer verilmiştir. Ölçeğin son bölümünde ise Fombrun, Godberg ve Joy'un (2000) geliştirdikleri ve Berrin Sancı (2018) tarafından kullanılan 'Kurumsal İtibar Algısı' ölçeğine ait ifadeler yer almıştır. Kullanılan ölçeklerin güvenilirlik ve geçerlilik analizleri daha önceki kullanılmış araştırmalarda uygunluğu ölçülmüştür. Bu çalışmada da bu güvenilirlik ve geçerlilik kat sayıları göz önünde bulundurularak ölçeğe eklenmiştir.

BULGULAR

Tablo 1: Araştırmaya katılan Bireylerin Demografik Özelliklerini Belirlemeye İstatistiksel Varyans Analizi:

Değişken	Grup	N	%
Yaş	20-30	231	56,3
	31-40	100	24,4

	41-45	46	11,2
	46-56	27	6,6
	57 ve üzeri	6	1,5
<i>Cinsiyet</i>	<i>Erkek</i>	282	68,8
	<i>Kadın</i>	128	31,2
<i>Medeni Durum</i>	<i>Evli</i>	183	44,6
	<i>Bekâr</i>	227	55,4
<i>Eğitim Durumu</i>	<i>İlköğretim</i>	34	8,3
	<i>Lise</i>	103	25,1
	<i>önlisans</i>	106	25,9
	<i>Lisans</i>	141	34,4
	<i>lisansüstü</i>	26	6,3
<i>Mesleki Kıdem</i>	<i>1 yıl altı</i>	38	9,3
	<i>1-5 yıl</i>	185	45,1
	<i>6-10 yıl</i>	102	24,9
	<i>11-15 yıl</i>	51	12,4
	<i>16 yıl ve üzeri</i>	34	8,3
<i>Haftalık Çalışma Süresi</i>	<i>40 saatten az</i>	62	15,1
	<i>41-45 saat</i>	170	41,5
	<i>46-50 saat</i>	85	20,7
	<i>51 saat ve üzeri</i>	93	22,7
<i>Kurum İçi Çalışma Süresi</i>	<i>1 yıldan az</i>	123	30,0
	<i>1-5 yıl</i>	159	38,8
	<i>6-10 yıl</i>	88	21,5
	<i>11-15 yıl</i>	21	5,1
	<i>16 ve üzeri</i>	19	4,6
<i>Gelir</i>	<i>2020-2500 TL</i>	97	23,7
	<i>2600-3000 TL</i>	43	10,5
	<i>3100-3600 TL</i>	68	16,6
	<i>3700-4500 TL</i>	67	16,3
	<i>4600-5600 TL</i>	106	25,9
	<i>5700 ve üzeri</i>	29	7,1
<i>Çalışılan Kurum Türü</i>	<i>Kamu</i>	147	35,9
	<i>Özel</i>	263	64,1
<i>Çalışılan Pozisyon Türü</i>	<i>İş gören/Memur</i>	300	73,2
	<i>Alt Kademe Yönetici</i>	66	16,1
	<i>Orta Kademe Yönetici</i>	37	9,0
	<i>Üst Kademe Yönetici</i>	7	1,7
TOPLAM		410	100,0

Araştırmaya katılan bireylerin demografik özellikleri incelendiğinde %56,3 (n=231)'inin 20-30 yaş aralığında olduğunu, erkek katılımcıların %68,8 (n=282)'ile daha yoğunlukta olduğu görülmektedir. Eğitim ve medeni durumlarına baktığımızda ise %34,4 (n=141)'inin lisans eğitim düzeyinde, %55,4 (n=227) 'inin bekar oldukları görülmektedir. Mesleki kıdem ve çalışmaya devam ettikleri kurum içerisindeki çalışma sürelerine bakıldığında ise %45,1 (n=185)' inin meslekte bulunma sürelerinin 1-5 yıl arasında şuan buldukları kurum içerisinde çalışma süreleri ise %38,8 (n=159)'unun 1-5 yıl arası olduğu gözlenmiş, aynı zamanda 159 kişinin mesleğe başladıkları kurumda devam ettiklerini söyleyebiliriz. Haftalık çalışma sürelerine baktığımızda ise %41,5 (n=170)'inin 41-45 saat aralığında

olduğu belirlenmiştir. Çalışılan kurum ve çalışılan pozisyona baktığımızda %64,1 (n=263)'ünün özel sektörde %35,9 (n=147)sinin ise kamuda çalıştığı görülmektedir. Katılımcıların çalışma pozisyonuna bakıldığında %73,2 (n=300)'ünün İş gören /memur konumunda olduğu saptanmıştır. Son olarak gelir ortalamalarına bakıldığında %25,9 (n=106) 'sının 4600-5600 arasında gelire sahip oldukları görülmektedir. Hemen ardından da %23,7 ile yani (n=97)'sinin 2020-2500 tl arasında gelire sahip olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2: Örgütsel Sadakat ile Kurumsal İtibar Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Basit Korelasyon Analizi;

	<i>n=410</i>	<i>Örgütsel Sadakat</i>	<i>Kurumsal İtibar Algısı</i>
<i>Örgütsel Sadakat</i>	<i>r</i>	,386**	,386**
	<i>p</i>	,000	,000
<i>Kurumsal İtibar Algısı</i>	<i>r</i>	,386**	,386**
	<i>p</i>	,000	,000

Tablo 2 ye bakıldığında örgütsel sadakat ile kurumsal itibar algısı arasındaki ilişkiyi saptamak amacı ile korelasyon analizi yapılmıştır. Tabloya bakıldığında her iki değişken arasında anlamlı pozitif yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Anlamlılık oranı olarak analiz sonucunda(r=,386) olarak bulunmuştur. Başka bir ifade ile değişkenlerden bir tanesi olumlu yönde geliştirildiğinde diğer değişkeninde olumlu yönde etkilenip gelişeceği ortaya konmaktadır. Bu sonuç doğrultusunda araştırma hipotezi olan H3 hipotezi desteklenmiştir

Tablo3.Karizmatik Liderliğin Örgütsel Sadakat Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Regresyon Analizi;

<i>Bağımsız Değişken</i>	<i>β</i>	<i>P</i>	<i>\bar{x}</i>
<i>Kurumsal itibar Algısı</i>		,000	,144
<i>Karizmatik Liderlik</i>	,455	,000	,043

Bağımlı Değişken: Örgütsel Sadakat

Tablo 3'e baktığımızda karizmatik liderliğin örgütsel sadakat üzerinde (,455) önem düzeyinde bir etkisi olduğu saptanmıştır. Başka bir ifade ile kurum içinde karizmatik liderin niteliği arttıkça iş görenin örgütsel sadakat davranışını olumlu yönde etkilediği saptanmıştır. Bu sonuca bağlı olarak araştırma kapsamında kurulan H1 hipotezi desteklenmiştir.

Tablo 4. Karizmatik Liderliğin, Kurumsal İtibar Algısına etkisini belirlemeye yönelik regresyon analizi;

<u>Bağımsız Değişken</u>	β	<i>P</i>	\bar{x}
<u>Karizmatik Liderlik</u>	,695	,000	,142

Bağımsız Değişken: Kurumsal İtibar Algısı

Tablo 4'e baktığımızda karizmatik liderliğin kurumsal itibar algısı üzerinde (,695) 'lik bir önem düzeyinde bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Başka bir ifade ile kurumsal itibar algısının oluşumunda karizmatik liderlik pozitif yönlü bir etkiye sahiptir şeklinde ifade edilebilir. Bu sonuç doğrultusunda araştırma hipotezlerinden H₂ hipotezi desteklenmektedir.

Tablo 5. Karizmatik Liderliğin Kurumsal İtibar İle Örgütsel Sadakatın Oluşumundaki Aracılık Rolünü Belirlemeye Yönelik Process Analizi;

	<u>Karizmatik liderlik</u>		<u>İtibar algısı</u>		<u>Total Effect</u>
	<i>p</i>	<i>Sig.</i>	<i>p</i>	<i>Sig.</i>	
<u>Kurumsal itibar algısı</u>	,0000	,5826			,4205
<u>Örgütsel sadakat</u>	,0000	,3506			
<u>Karizmatik liderlik</u>			,0271	,1101	

Tablo 5'de karizmatik liderliğin kurumsal itibar ile örgütsel sadakat arasındaki ilişkide aracılık rolünün derecesi gösterilmiştir. Tabloda ki verilere bakıldığında her bir değişken arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Fakat karizmatik liderlik ile kurumsal itibar algısı arasındaki ilişki (,5826), karizmatik liderlik ile örgütsel sadakat davranışı arasındaki ilişki düzeyinden (,3506) daha yüksek bulunmuştur. Buna bağlı olarak kurumsal itibar algısının örgütsel sadakat davranışına olan etkisinde karizmatik liderliğin aracılık rolünün (,4205) önem düzeyinde olduğu saptanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen verilere bağlı olarak karizmatik liderliğin iki değişken arasındaki aracılık rolünün kısmi aracılık rolü olduğu görülmüştür.

Tablo 6. Örgütsel Sadakat Değişkeninin Cinsiyet ve medeni hale Göre Farklılaşmalarına İlişkin T-Testi Sonuçları;

		n	p	M
Cinsiyet	Erkek	282	,063	3,0834
	Kadın	128		3,1832
Medeni Hal	Evli	183	,075	3,1191
	Bekar	227		3,1928

Yukarıdaki tablo 6'da örgütsel sadakat algısında cinsiyet ve medeni hal içerisindeki farklılıkları incelemek üzere t-testi uygulanmış. Gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığı değerlendirilmiştir. Test verilerine göre örgütsel sadakat algısında cinsiyet ve medeni hal durumlarından istatistiksel olarak bir anlamlılık ifade etmediği görülmüştür. ($p > ,05$) önem düzeyinden yüksek çıktığı için her hangi bir farklılık olmadığı görülmüştür. Elde edilen veriler sonucunda H^6 hipotezi desteklenmemiştir. Elde edilen bu verilere göre örgütsel sadakatin cinsiyetsel farklılıklar ve medeni hal değişkenlerinden etkilenmediği belirlenmiştir.

											352
	Yaş	n	M	f	p	Gelir/	n	M	f	p	
1.Örgütsel sadakat	1) 20-30	23		1,749	0,038	1)2020250	97	2,8904	7,32	,00	
		1	3,1381			0			0	0	
	2) 31-40	10				2) 26003000	43	2,8771			
		0	3,0314								
	3) 41-45	46				3) 31003600	68	3,0162			
				3,2888							
2.Kurumsal itibar	4) 46-56	27				4) 37004500	67	3,2612			
			3,4418								
	5)57veüzeri	6				5) 46005600	106	3,4124			
			3,3452								
						6)5700 ve üzeri	29	3,5493			
	1) 20-30	231	3,3830	5,497	,000	1) 20202500	97	3,4845	3,244	,007	
	2) 31-40	100	3,8893			2) 26003000	43	3,7395			
	3) 41-45	46	3,8609			3) 31003600	68	3,6980			

4) 46-56	27	3,5877	4) 37004500	67	3,9085
5) 57 ve üzeri	6	3,5222	5) 46005600	106	3,3730
			6) 5700 ve üzeri	29	3,3218

Tablo7. Örgütsel Sadakat İle Kurumsal İtibar Algısında Yaş ve Gelir grupları Arasındaki Farklılıkları Belirlemeye Yönelik Anova Testi Sonuçları;

Tablo 7'de yaş ve gelir değişkenlerine göre örgütsel sadakat ve kurumsal itibar algısında gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre yaş ve gelir grupları arasında örgütsel sadakat ve kurumsal itibar algısı üzerinde anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. ($p < ,05$) Farklılıkların örgütsel sadakat üzerinde 46-56 yaşları arasında örgüte bağlılık fazlaşırken kurumsal itibar algısında ise 31-40 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Bunun sebebinin ise daha genç yaşlardaki iş görenlerin kurumsal itibar algısının örgüte olan sadakat davranışından daha çok önem vermesi ve kariyer planlarının etkili olduğu öngörülebilir ileriki yaşlarda örgütsel sadakatin yüksek çıkmasında ise iş görenlerin kariyer planlamalarındaki hedeflerine ulaşmalarının ön planda tutulduğu öngörülebilir. Gelirde oluşan farklılıklara bakıldığında iş görenlerin maaşları arttırıldığında örgütsel sadakat davranışları ve kurumsal itibar algılarının da arttığı görülmüştür. Analiz sonuçlarına bakılarak H_5 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo8. Örgütsel Sadakat İle Kurumsal İtibar Algısında Öğrenim Düzeyi Ve Mesleki Kıdem Arasındaki Farklılıkları Belirlemeye Yönelik Anova Testi Sonuçları;

	Öğrenim düzeyi/	n	M	f	p	Mesleki kıdem/				
						n	M	f	p	
1) Örgütsel sadakat	1) ilkökul	34	3,0693	5,379	0,000	1) Bir altı yıl	39	3,0385	2,394	,050

	2) lise	10				2) 1-5 yıl	184	3,1232		
		3	2,8564							
	3) ön lisans	10				3) 6-10 yıl	102	3,0672		
		6	3,2737							
	4) lisans	14				4) 11-15 yıl	51	3,4664		
		1	3,2388							
	5) lisans üstü	26	3,1520			5) 16 yıl üzeri	34	3,2209		
	1) ilkokul	34	4,0333	5,898	,000	1) Bir yıl altı	39	3,3983	3,610	,007
	2) lise	103	3,7948			2) 1-5 yıl	184	3,4656		
	3) ön lisans	106	3,5836			3) 6-10 yıl	102	3,7242		
	4) lisans	141	3,2894			4) 11-15 yıl	51	3,9582		
	5) lisansüst	26	3,6282			5) 16 yıl üzeri	34	3,3549		

2.Kurumsal itibar

Tablo 8'de öğrenim düzeyleri ile mesleki kıdem değişkenlerine göre örgütsel sadakat ile kurumsal itibar algısı değişkenleri arasında gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre öğrenim düzeyleri ile mesleki kıdem grupları arasında örgütsel sadakat ve kurumsal itibar algısı üzerinde anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.($p<,05$) Farklılıkların örgütsel sadakat üzerinde ön lisans düzeyinde en yüksek olduğu görülmüştür ardından sırasıyla lisans ve lisans üstü eğitim gören iş görenler gelmektedir. İş görenlerin örgüt içerisindeki bulunma süreleri arttıkça örgütsel sadakatlerinin de arttığı gözlemlenmiştir Fakat bu durum kurumsal itibar algısında aynı şekilde olmadığı görülmüş örgütsel sadakatın tam aksi bir sonuca ulaşmıştır öğrenim düzeyi ile tam aksi yönde bir sonuç elde edilmiş ilk okul ve lise düzeyindeki iş görenlerin kurumsal itibar algısında daha yoğunlaştığı görülmüştür. Kurumsal itibar algısı ile mesleki kıdem arasında da doğrusal bir artış görülmektedir iş görenin kurum içerisindeki bulunma süresi arttıkça kurumsal itibar algısında arttığı görülmüştür. Analiz sonuçlarına bakılarak H_7 hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 9. Örgütsel Sadakat Ve Kurumsal İtibar Algısı Değişkenlerinin Kamu Ve Özel Sektöre Göre Farklılaşmalarına İlişkin T-Testi Sonuçları;

		n	p	M
1Örgütsel Sadakat:	Kamu	147	,000	3,4621

	Özel	263		2,9787
2 Kurumsal İtibar algısı:	Kamu	147	,011	3,4032
	Özel	263		3,6720

Tablo 9'da örgütsel sadakat davranışı ve kurumsal itibar algısının kurumlar arasındaki farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere t-testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda elde edilen verilere göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($p < 0,5$). Kamu kurumlarında örgütsel sadakat davranışı oranının daha yüksek olduğu, özel sektörün daha düşük olduğu görülmüştür. Bu durumun sebebinin ise kamu kurumlarındaki liderlerin karizmatik liderlik özelliğinin daha fazla olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte kurumsal itibar algısının ise kamu kurumlarından ziyade özel sektör de daha fazla belirgin olduğu görülmüş ve bunun nedeninin ise özel sektörde marka değeri gibi algılara daha fazla önem verilmesinden dolayı olabileceği düşünülmektedir. Bu analiz sonucunda elde edilen veriler ile kurulmuş olan H_8 kabul edilmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmanın amacı örgütlerde sadakat davranışı ve kurumsal itibar algısının oluşumunda karizmatik liderliğin aracılık rolünü belirlemektir. Literatürde çalışma konusuna yönelik daha önce yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmaması konunun önemini ortaya çıkarmaktadır. Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizi sonucunda katılımcıların demografik bilgileri şu şekildedir; çalışmaya dahil olan bireylerin yarısından fazlasının (%56,3) 20-30 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Cinsiyet açısından bakıldığında ise erkek katılımcıların %68,8 oranı ile daha yoğunlukta olduğu görülmektedir. Katılımcıların öğrenim düzeyleri ve medeni durumları incelendiğinde %34,4' ünün lisans düzeyinde ve %55,4' ünün de bekar oldukları belirlenmiştir. Mesleki kıdem ve şuanda çalıştıkları kurumlardaki çalışma süreleri incelendiğinde mesleki kıdem (%45,1) oranında 1-5 yıl arasında olduğu, buldukları kurum içerisinde çalışma sürelerinin ise (%38,8) oranında 1-5 yıl arası olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda (%38,8)' inin 159 kişinin mesleğe başladıkları kurumda devam ettikleri görülmektedir. Haftalık çalışma süreleri ele alındığında (%41,5)' inin 41-45 saat aralığında olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %64,1'inin özel sektörde, %35,9'unun ise kamuda çalıştığı görülmektedir. Çalışma pozisyonlarına göre %73,2'sinin iş gören/memur konumunda olduğu saptanmıştır. Son olarak da gelir ortalamaları incelendiğinde %25,9'unun 4600-5600 arasında gelire sahip oldukları, hemen ardından da %23,7 ile 2020-2500 tl arasında gelire sahip olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte değişkenlere yönelik yapılan varyans analizleri sonucunda da örgütsel sadakat ile kurumsal itibar arasındaki ilişkiyi belirlemek için kullanılan korelasyon analizinde iki değişken arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkiye rastlanmıştır. İki değişkenden herhangi biri arttığında diğer değişkende aynı yönde artmaktadır. Diğer varyans analizleri sonucunda ise karizmatik liderliğin örgütsel sadakat ve kurumsal itibar algısı üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan regresyon analizinde karizmatik liderliğin diğer iki değişken üzerinde olumlu etkisi olduğu saptanmıştır. Önem düzeylerine bakıldığında örgütsel sadakat davranışı için (,455) düzeyinde olduğu, kurumsal itibar algısının da (,695) düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Kurumsal itibar algısı düzeyinin örgütsel sadakat düzeyine oranla daha yüksek olmasının sebebi, örgütsel sadakat davranışının karizmatik liderlik haricindeki faktörlerden de yoğun

bir şekilde etkileniyor olması olarak düşünülmektedir. Son olarak karizmatik liderliğin diğer iki değişken arasındaki aracılık rolünü belirlemek amacıyla yapılan Hayes'in Process model 4 analizinde karizmatik liderliğin kurumsal itibar algısına, örgütsel sadakat davranışına oranla daha yüksek düzeyde etkisi olduğu saptanmıştır. Bu sonuca bağlı olarak karizmatik liderliğin diğer iki değişken arasındaki aracılık rolünün istatistiksel olarak ($p < .05$) önem düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bu sonuçlara dayanarak karizmatik liderliğin aracılık rolünün kısmi aracılık rolü olduğu saptanmıştır. Diğer analizler sonucunda ise örgütsel sadakat davranışında cinsiyet ve medeni halin anlamlılık ifade etmediği görülmüştür. ($p > .05$)'ten yüksek çıktığı için her hangi bir farklılık olmadığı görülmüştür. Ayrıca yaş ve gelir değişkenlerine göre örgütsel sadakat ve kurumsal itibar algısının yaş ve gelir grupları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. ($p < .05$) Farklılıkların örgütsel sadakat üzerinde 46-56 yaşları arasında örgüte bağlılık fazlalaşırken kurumsal itibar algısında ise bunun 31-40 yaşlarında kurumsal itibar algısının daha fazla önemsendiği görülmüştür. bunun sebebi ise daha genç yaşlardaki iş görenlerin kurum itibarına örgüte olan sadakat den daha çok önem vermesi ve kariyer planlarının etkili olduğu söylenebilir. Daha ileri yaşlarda örgütsel sadakatin yüksek çıkmasında ise iş görenlerin kariyer planlamalarındaki hedeflerine ulaşmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Gelirde oluşan farklılıklara bakıldığında iş görenlerin maaşları arttırıldığı iş görenlerin örgütsel sadakat davranışları ve kurumsal itibar algılarının da artış olduğu görülmüş bu bağlamda doğrusal olarak iş görenlerin gelirlerinde tatmin olduklarında kuruma olan bağlılıklarının ve kurumsal itibar algısının da arttığı görülmüştür. Öğrenim düzeyleri ile mesleki kıdem değişkenlerine göre örgütsel sadakat ile kurumsal itibar algısında gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre öğrenim düzeyleri ile mesleki kıdem grupları arasında örgütsel sadakat ve kurumsal itibar algısı üzerinde anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. ($p < .05$) Farklılıkların örgütsel sadakat üzerinde ön lisans düzeyinde en yüksek olduğu görülmüştür ardından sırasıyla lisans ve lisans üstü eğitim gören iş görenler gelmektedir. İş görenlerin öğrenim düzeyleri arttıkça örgüte olan sadakat ve bağlılıklarının arttığı görülmüştür. Aynı şekilde iş görenlerin örgüt içerisindeki bulunma süreleri arttıkça örgütsel sadakatlerinin de arttığı gözlemlenmiştir Fakat bu durum kurumsal itibar algısında aynı şekilde olmadığı görülmüş örgütsel sadakatin tam aksi bir sonuca ulaşmıştır. İlk okul ve lise düzeyindeki iş görenlerin kurumsal itibar algısının daha çok önemsendiği görülmüştür. Kurumsal itibar algısı ile mesleki kıdem arasında da doğrusal bir artış görülmektedir iş görenlerin kurumda çalışma süresi arttıkça kurumsal itibar algısının da arttığı görülmüştür. Tablo 9'da örgütsel sadakat ve kurumsal itibar algısının kurumlar arasında farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere t-testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda elde edilen verilere göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. ($p < .05$) Kamu kurumlarında örgütsel sadakat oranının daha fazla olduğu, özel sektörde daha düşük olduğu görülmüştür. Bu durumun sebebinin ise kamu kurumlarındaki liderlerin karizmatik liderlik özelliğinin daha fazla olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte kurumsal itibar algısının ise kamu kurumlarından ziyade özel sektör de daha fazla belirgin olması ve özel sektörde marka değeri gibi algıların daha fazla önemsenmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Bu araştırma Ankara ili sınırları içerisindeki kamu ve özel sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerde gerçekleştirilmiştir. Bu örneklem grubunda yapılan araştırmadan elde edilen veriler dahilinde kamu ve sözel sektör yöneticilerinin örgüt verimliliğini arttırmalarında karizmatik liderlik vasıflarının yüksek olması, iş görenlerin kuruma olan bağlılıkları ve sadakat davranışlarının arttırılmasını kolaylaştırabilmektedir.

KAYNAKÇA

Akman, Y. (2017). Örgütsel Çekicilik, Örgütsel İmaj ve Örgütsel Sadakat Arasındaki

İlişkilerin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara.

Almıaçık, E., Almıaçık, Ü., Genç, N. (2010). Kurumsal İtibar Bileşenlerinin Algılanan Önemi Demografik Özelliklerden Etkilenmekte midir? Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(23),94.

Aşkın, H.H. (2014). Mesleğe Adanmışlık, Örgütsel Sadakat ve İşte Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Sağlık Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Aykanat, Z., Yıldız, T. (2016). Karizmatik Liderlik ve Örgütsel Yenilikçilik İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 11(2), 202.

Başbekleyen, M. A. (2019). Okul Yöneticilerinin Dönüşümsel, Etkileşimsel Liderlik Davranışları ile İş Doyumu Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ortak Yüksek Lisans Programı, İstanbul.

Buldu, T. (2016), Karizmatik Liderlik ve Çalışan Performansı İlişkisi: Bir Örnek Olay Araştırması. Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Conger, Jay ve Kanungo Rabindra (1994). Charismatic leadership in organizations: Perceived behavioral attributes and their measurement. Journal of Organizational Behaviours, 15(5).

Çelik, M., Turunç, Ö. (2009). Aile- İş Çatışması, İş Stresi ve Örgütsel Sadakatin İş Performansına Etkisi: Savunma Sektöründe Ampirik Bir Çalışma. Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, 226.

Çınaroğlu, S., Öner İğici, S., Şahin, B. (2015). Hemşirelerin Örgütsel Sadakat Düzeylerinin Belirleyicileri. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 8(1), 27.

Demir, C. (2018). Okul Müdürlerinin Karizmatik Liderlik Özelliklerinin Okulların Kurumsal İtibarına Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Doğan, M. (2014). Karizmatik Liderlik Bağlamında Türk Siyasetçilerinin Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Durmaz, C. (2019). Babacan Liderlik – Örgütsel Sinizm İlişkisinde Yıldırma Değişkeninin Aracı, Bireycilik – Toplulukçuluk Değişkeninin Düzenleyici Rolü, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dülger, G., Acar, O.K. (2017). Özel Okullarda Kurumsal İtibar Algısı: Okul Paydaşları Üzerinde Bir Araştırma ve Model Önerisi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 9(22), 262.

Erdem, Y. (2018). Kamu Kurumlarında İtibar Yönetimi ve Sağlık Bakanlığı Çalışanlarının Kurumsal İtibar Algısına Yönelik Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Erhan, T., Çarıkçı, İ.H. (2016). Rus Paydaşların Türkiye’deki Oteller Hakkında Kurumsal İtibar Algısı: Antalya Bölgesindeki Beş Yıldızlı Rus Otel Müşterileri Üzerine Bir Araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (21)2, 356.

Karayel Bilbil, E., Güler, Ş. (2017). Dijital Ortamda Kurumsal İtibar Yönetimi ve Viral Uygulamalar İlişkisi. Global Media Journal TR Edition, 7(14), 381-382.

Kaya, E. (2019). Hizmetkâr Liderlik; Turizm Sektöründe Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kırca, C. (2015). Karizmatik Liderlik ve Örgüt Kültürü. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kızıl, M. (2018). Paydaş Perspektifinden Kurumsal İtibarın İncelenmesi: Türkiye GSM Operatörleri ile İlgili Müşteri ve Kamuoyu Araştırması. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Koç, H. (2009). Örgütsel Bağlılık ve Sadakat İlişkisi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 8(28), 201.

Koçoğlu, C.M. (2018). Yerli Turistlerin Kurumsal İtibar Algılarının Marka Denkliğine Etkisi: Türk Hava Yolları Örneği. Turizm Akademik Dergisi, 5(2), 110.

Kökçikaran, A. (2016). Liderlik Tipleri Perspektifinde Kazım Karabekir Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Kösele, M. (2018). Karizmatik Liderlik Davranışlarının Kadın ve Erkek İş Gücü Açısından Karşılaştırılması: Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Kocaeli.

Oktay, E., Gül, H. (2003). Çalışanların Duygusal Bağlılıklarının Sağlanması

Conger Kanungo'nun Karizmatik Lider Özelliklerinin Etkileri Üzerine Karaman ve Aksaray

Emniyet Müdürlüklerinde Yapılan Bir Araştırma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü Dergisi, 10,404.

Sancı, B. (2018). Kurumsal İtibarın Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisinin Araştırılması: Karabük Üniversitesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.

Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S., SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Detay Yayıncılık, 2004.

Yılmaz, M. (2018). Karizmatik Liderlik, İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık: Osmaniye

Araştırması. Yüksek Lisans Tezi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Osmaniye.

Konaklama İşletmelerinde Nepotizmin İşe Alımlara Ve

Kariyer Düzleşmesine Etkisi

Ankara İli Örneği

Hüseyin ÖZKAYA Arş. Gör. Seda ERKEKLİ Dr. Öğr. Üy. Ercan YAVUZ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

ÖZET

Bu çalışma, otellerde çalışan bireylere yönelik nepotizmin yani akraba kayırmacılığının işe alımlarda ve kayırmacılığın işletme içi yükselmelere olan etkisini belirlemek amacı ile yapılmıştır. Bu kapsamda nepotizm, işe alımlar ve işletme içi yükselmeleri kapsayan ölçekli bir anket formu oluşturulmuştur. Anket formları 05 Kasım 2018 ve 21 Aralık 2018 tarihleri arasında Ankara ilinde faaliyet gösteren 4 ve 5 yıldızlı konaklama işletmelerinde uygulanmıştır. Toplam 390 adet kullanılabilir anket formu toplanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, nepotizmin, işe alımlar ve kariyer düzleşmesi üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir etkisinin olduğu görülmüştür. Ayrıca, kariyer düzleşmesinin bu ilişki üzerinde aracı bir etkisinin olduğu bulunmuştur. Bu çalışmadaki en önemli kısıt, çalışmanın sadece Ankara ilindeki konaklama işletmelerinde yapılmış olmasından dolayı genellenememesidir. Araştırmanın daha geniş bir alanda yapılması ile daha fazla verimlilik ve fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelime: Nepotizm, Kariyer düzleşmesi, işe alım

*NEPOTISM RECOMMENDATIONS in ACCOMMODATION BUSINESSES and
EFFECT on CAREER STRAIGHTING
ANKARA CITY EXAMPLE*

ABSTRACT

In this study, nepotism in hotel employees was made in order to determine the effect on recruitment and intrabusiness promotions. In this context, a questionnaire form including nepotism, recruitment and intrabusiness promotions was formed. The surveys were implemented in the 4 and 5-star accommodation establishments operating in Ankara province between the dates of November 05, 2018 and December 21, 2018 via easy sampling method. A total of 390 utilisable questionnaires were collected. The results of the study showed that nepotism had a statistically significant and positive effect on recruitment and career flattening. It was also found that career flattening had a mediating effect on this relationship. The most important restraint in this study is that it is not generalized by virtue of the fact that the study was conducted only in the accommodation

establishments in Ankara. If there search is done in a larger area, it can provide more efficiency and benefit.

Keywords: Nepotism, career flattening, recruitment

GİRİŞ

Bir örgütün, yaşanan rekabet ortamına ayak uydurabilmesi, kendisini yenilemesi ve sürdürülebilirliğini devam ettirebilmesi noktasında insan kaynağı önemli bir etkidir. Benzer çalışma alanlarında bulunan örgütleri birbirlerinden ayıran en önemli şey; örgüt çalışanlarının niteliğidir. Nitelikli çalışanlar, örgütün amaç ve hedeflerine en kısa sürede ulaşmalarında, aynı zamanda iç ve dış çevreye karşı olumlu imaj yaratmada etkili olmaktadır.

Otel işletimlerinde insan kaynakları önemli bir faktördür. İşletmelerin stratejileri gereği çalışanlar ikame edilemez bir kaynak olarak görülmektedir. Bu bağlamda belirli kriterler çerçevesinde işlemlerin gereksinim duyduğu çalışanların istihdam edilmesi ve onların işletmeye bağlı verimli çalışanlar konumuna getirilmesi gerekmektedir.

İşletmelerin kendilerince belirlediği hedefleri olduğu gibi çalışanlarında belirledikleri hedefler bulunmaktadır. İşletmeler bu hedefleri gerçekleştirmek, çalışanlarını kaybetmemek adına sahip oldukları insan kaynaklarına gereken önemi vermeli ve çalışanlara hedeflerine ulaşması konusunda imkân sağlamalıdır. Sunulan imkanlar ile bireyler hedeflerine yaklaşmakta ve kendilerini kanıtlamaktadır. Çalışanlara kendilerini kanıtlayabilecekleri bir ortam sunmayan işletmelerde ise bireylerde performans düşüklüğü, verimlilikte azalma meydana gelmektedir. Bu davranışların oluşmasının sebeplerinden birisi de kariyer düzleşmesidir (Bolat vd.,2017:158). Kariyer düzleşmesi; bireylerin sahip oldukları kariyerlerinde bireysel ya da işletme kaynaklı meydana gelen nedenlerden ötürü, daha iyi işler başarma konusunda nitelik sahibi olmalarına rağmen, kendilerini yetersiz bulmaları olarak ifade edilmektedir (Uzunbacak,2006:32-33).

Kariyer düzleşmesine neden olan faktörler; kabiliyet ve eğitim eksikliği, başarıma arzusunda azalma, verilen sorumluluklarda duyulan karmaşıklık duygusu, tatmin etmeyen maaş olarak belirtilmektedir (Tunçer,2012:22).

Bireylerde meydana gelen kariyer düzleşmesi olarak ifade edilen durumun birçok sebebi bulunmaktadır. Bu sebeplerden biri de kayırmacılık olarak ifade edilmektedir. Kayırmacılık kavramı; bireyleri istihdam etmede, yükseltmelerde akraba, arkadaşlık, siyasi ve dini görüş ortaklığına dayanan ilişkilerde bireylerin tanıdıklarına ayrıcalık göstermesi olarak açıklanmaktadır (Yazıcı ve Seçer,2018:120).

Örgüt içi meydana gelen kayırmacılık davranışı, dayandığı ilişkilere göre farklı isimler almaktadır. Bireylerin aralarındaki kan bağına dayanan biçimi nepotizm, siyasi ve dini görüş yönüne dayanan

biçimi “patronaj”, eş,dost,hemşehri ilişkilerine dayanan biçimi “kronizm”,cinsiyet ayrımına dayanan biçimine ise cinsel kayırmacılık adı verilmektedir(Uncu ve Türeli,2017:526,528).

Örgütlerde genellikle kayırmacılığın aile bağlarına dayalı olan gerçekleştirilen “nepotizm” adı verilen türü karşımıza çıkmaktadır. Yönetim hastalığı olarak da ifade edilen ve örgütlerin varlığını tehdit altına sokan nepotizm kavramı, toplum içerisinde “torpil geçme “olarak bilinmektedir (Yücel ve Özkanan,2012:268). Nepotizm; örgüt içi istihdamlarda bireylerin yetenek, bilgi birikimi ve donanımlarına bakılmaksızın aralarında kan bağı bulunan kişiler tarafından belirli olanakların sunulması olarak ifade edilmektedir (Yücel ve Özkanan, 2012: 268).

Nepotizm kan bağı temelli uygulanan bir davranış olduğundan,çoğunlukla aile şirketlerinde görülmesinin yanı sıra kamu ve özel sektörlerde de kendini göstermektedir. Mevkii olarak üst konumda olan bireyler, güçlerini kullanarak akrabalarını örgüt içerisine yerleştirmektedir (Sariboğa,2017:7).

Nepotik uygulamalar, çalışanların istihdam süreçlerinde kan bağına dayalı seçimlerin yapılmasına olanak sunduğundan dolayı, örgüt yönetimi açısından bakıldığında hem örgütün hem de çalışanların bu durumdan olumsuz etkilendiği görülmektedir. Bireylerin sahip oldukları niteliklere değil, akrabaları arasındaki ilişkilere bakılarak örgüte istihdam edilen bireyler, beklenen performansı gösterme konusunda başarılı olamayacaklardır. Düşük performanslı bireylerle aynı şartlara sahip olduğunu gören örgüt çalışanlarının yapılan eşitsizlikler karşısında yönetime karşı olumsuz bir imaj yaratacakları söylenebilir (Bolat vd.,2017:161).

Nepotizm etkisi, birçok farklı işletmede var olduğu gibi konaklama işletmelerinde de kendisini belirgin bir şekilde göstermektedir. Konaklama hizmeti sunan işletmelerde emek faktörü önemli bir unsurdur. Emek yoğun işletmeler açısından insan kaynakları faaliyetleri önemimi gittikçe artırmaktadır. Fakat işletme içerisinde uygulanan nepotik davranışlar insan kaynaklarının işleyişinde olumsuz etki yaratmaktadır. Niteliksiz bireylerin istihdam edilmesi ile örgüt kurumsal kimliğinden uzaklaşmakta ve örgütün başarısı olumsuz etkilenmektedir (İşçi,Taştan,Kozal,2013:67).

Literatüre bakıldığında; nepotizm ve kariyer düzleşmesi kavramları ayrı bir şekilde sık sık incelendiği halde bu iki kavramın birlikte incelenmiş olduğu sınırlı sayıda çalışmanın olduğu görülmektedir. Yine literatürde nepotizm uygulamalarının işe alımlarda ve işletme içinde çalışan personelin kariyer düzleşmelerine olan etkisinin incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle araştırmanın belirtilen konulara açıklık getireceği ve dolayısıyla da literatüre bu yönde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Literatür Taraması

2.1.Nepotizm

21.yy. da ekonomik güç elde etme adına rekabet kavramı örgütler için önemli bir unsur haline gelmiştir. Örgütler birbirleri ile rekabet edebilmek, varlıklarını uzun dönem devam ettirebilmek adına çeşitli yollara başvurmaktadır. Kayırmacılık ta örgütlerin başvurduğu bu yollardan birisi olarak görülmektedir (Erdem,Çeribaş,Karataş,2013:52).Kayırmacılık kavramı; bireyleri istihdam etmede, yükseltmelerde akraba,arkadaşlık,siyasi ve dini görüş ortaklığına dayanan ilişkilerde bireylerin tanıdıklarına ayrıcalık göstermesi olarak açıklanmaktadır (Yazıcı ve Seçer,2018:120).

Örgüt içi meydana gelen kayırmacılık davranışı, dayandığı ilişkilere göre farklı isimler almaktadır. Bireylerin aralarındaki kan bağına dayanan biçimi nepotizm, siyasi ve dini görüş yönüne dayanan biçimi “patronaj”, eş,dost,hemşehri ilişkilerine dayanan biçimi “kronizm”,cinsiyet ayrımına dayanan biçimine ise cinsel kayırmacılık adı verilmektedir(Uncu ve Türeli,2017:526,528).

Kayırmacılık, birey ve gruplara yönelik uygulanan daha kapsamlı bir kavramdır. Nepotizm ise yalnızca akrabalara yönelik yapılan davranışları içerisine alan kayırmacılık şekli olarak karşımıza çıkmaktadır (Tunçbilek ve Akkuş,2017:170).

Nepotizm olgusu, Türkçe karşılığı “yeğen” olan bir sözcüğe karşılık gelmektedir ve etimolojisine bakıldığında ise bu kavramın Latince “nepos” sözcüğünden meydana geldiği ifade edilmektedir. Nepotizmin örneklerine tarihin eski dönemlerinde de rastlamak mümkündür. Dönemin Papaların aralarında kan bağı bulunan bireylere ayrıcalık tanınması bu örneği açıklar niteliktedir. (Büte ve Tekarslan,2010:3).

Özler vd. 'ne göre nepotizm kavramı “Kin Selection” veya akraba kayırma insanlarda (bazı biyologlara göre hayvanlarda da) var olan doğal bir içgüdüdür. Sosyal bilimlerde yer alan biyolojik/ekolojik yaklaşımlar ise, nepotizmin rasyonel davranışlar sınıfına girdiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda nepotizm davranışı isteğe bağlı, duygulara yönelik değil; akıl yolu ile bilinçli, belirli bir amaç doğrultusunda yerine getirilen bir davranış şekli olarak ifade edilmektedir (Özler vd.,2007:438).

Yönetim hastalığı olarak da ifade edilen ve örgütlerin varlığını tehdit altına sokan nepotizm kavramı, toplum içerisinde “torpil geçme “olarak bilinmektedir (Yücel ve Özkanan,2012:268). Nepotizm; örgüt içi istihdamlarda bireylerin yetenek, bilgi birikimi ve donanımlarına bakılmaksızın aralarında kan bağı bulunan kişiler tarafından belirli olanakların sunulması olarak ifade edilmektedir (Yücel ve Özkanan,268). Farklı ifade şekilleri bulunan nepotizm kavramı “bireylerin çalıştığı örgütlerde akrabalarına istihdam sağlaması şeklinde açıklanmaktadır (Demir,2014:18).

Büte (2011) e göre nepotizmde kan bağı odak nokta olduğundan dolayı yapılan davranışlarda genellikle duygusallık ön planda yer almaktadır (Sariboğa,2017:7). Bireylerin nepotizm davranışında bulunmaları, maddi çıkarlardan çok manevi çıkar üzerine kuruludur. Bireyler akrabalarına

duydıkları manevi sorumluluktan dolayı ayrımcılık uygulamakta ve bireylere belirli olanaklar sunmaktadır (Tunçbilek ve Akkuş,2017:173).

Nepotizm kavramını kimi yöneticiler çıkar elde etme yolu olarak görmezken, kimi yöneticiler ise itibar elde etme, çalışanların gözünde imaj yaratma, saygınlık kazanma gibi manevi çıkarlar elde edildiğini öne sürmektedir (Kaba,2018:7).

Hayajenh vd. (1991) ne göre; nepotizm davranışında belirli toplumsal nedenler etkili olmaktadır ve nepotizm kavramını analiz etmek için bu nedenlere bakılması gerekmektedir. Bahsi geçen araştırmacılara göre nepotizme yol açan toplumsal nedenler; sosyo kültürel yapı, ekonomik yapı, eğitim ve politik yapı olarak ifade edilmektedir (Yazıcı ve Seçer,2018:120).

Nepotizm davranışı, kültürden kültüre değişkenlik göstermektedir. Bu değişkenliğin ana sebeplerinde ise belirleyici etkenler; aile kavramına verilen önem, toplumsal ilişkiler ve dini değerler olarak ifade edilmektedir (Yücel ve Özkalan,2012:269).

Below (2003) bireylerin nepotizm davranışında bulunulmasının nedenini; örgüt içerisinde akrabaların yer almasının yönetimi güvende hissettirmesine bağlamaktadır (Polat,2016:8).

Nepotizm kan bağı temelli uygulanan bir davranış olduğundan dolayı çoğunlukla aile şirketlerinde görülmesinin yanı sıra kamu ve özel sektörlerde de kendini göstermektedir. Mevkii olarak üst konumda olan bireyler, güçlerini kullanarak akrabalarını örgüt içerisine yerleştirmektedir (Sarıboğa,2017:7).

Nepotizmin, sektör ayrımı(kamu-özel), işletme büyüklüğü vb. kriterlere bakılmaksızın örgütlerde gittikçe yaygınlaştığı söylenebilir (Uncu ve Türeli,2017:525). Nepotizm olgusu, temelinde aile ilişkilerinin bulunduğu ve ailevi değerlerin önemli olduğu toplumlarda, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha yoğun olarak görülmektedir (Özler, Özler, Gümüştekin, 2007: 438).

Nepotizm davranışı, örgüt yönetimini profesyonel bir yönetim anlayışından uzaklaştırmaktadır. Niteliksiz bireylerin örgüte dahil edilmesi örgütün kurumsallaşmasında olumsuz etki yaratmaktadır. Bu durum örgütün verimliliğinin düşmesine yol açmaktadır (İşçi, Taştan, Kozal,2013:67).

Nepotist davranışlar, örgütte bireyler arasında kutuplaşmalara zemin hazırlamaktadır. Yönetim ile kan bağı bulunan bireyler örgüte daha yakın, kan bağı olmayan bireyler örgüte daha uzak konumda yer almaktadır. Bu ortamın oluşması ise bireyler arasındaki takım ruhunu etkilemektedir. Bireylerin çalışma performansı ve örgüte duyulan güven azaltmaktadır (Sarıboğa,2017:12).

Kayırmacılık türlerinin meydana geldiği örgütlerde, bireylerin beceri ve bilgi birikimleri arka planda kalmaktadır. “İşe göre adam değil, adama göre iş” seçilmektedir. Çalışanların yapılan kayırmacılık davranışı karşısında örgüte olan güvenleri sarsılmaktadır. Bireylerin yaşanan eşitsizlik karşısında

motivasyon düşüklüğü, örgüte ve yöneticilere olan bağlılıkta azalma vb. gibi olumsuz davranışlar sergilediği görülmektedir (Erdem, Çeribaş, Karataş,2013:56).

Nepotizm, genel olarak olumsuz bir kavram olarak algılansa da bireyler üzerinde yarattığı olumlu etkileri de bulunmaktadır. Bu olumlu etkiler çoğunlukla aile şirketleri bünyesinde karşımıza çıkmaktadır. Örgüt yöneticileri ile aralarında kan bağı bulunan bireyler, verilen görevleri kendi işyerleri olduğu için daha istekli ve daha motive olmuş bir biçimde yerine getirmektedir (Karacaoğlu ve Yörük,2012:47).

Modern çağa ayak uydurabilme adına örgüt yönetimi, bireyleri istihdam ederken öncelikli kriter kan bağı yerine bireylerin bilgi birikimi ve yetenekleri olmalıdır. Örgüt yönetiminde aile bireylerinin söz sahibi olması kurumsallaşma noktasında olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu tarz uygulamalar sonucunda hem iç çevre hem de dış çevrenin gözünde örgütün imajı zarar görmekte ve örgüt yönetimine duyulan güven azalmaktadır (Karacaoğlu ve Yörük,2012:49). Bu bağlamda yaşanan olumsuzluklara engel olmak ve uzun dönemde örgütün varlığını sürdürebilmek adına yöneticiler bilinçli hareket etmelidir. İşe alımlarda öncelik akrabalara değil; örgüt için yararlı olacak yetenekli ve donanımlı bireylere verilmelidir.

2.2. İşletmelerde İşe Alım Süreci

21.yüzyılda evrenselleşme ile birlikte toplumsal ve ticari ilişkilerde çeşitli farklılıklar oluşmuştur. Sanayi Devriminden sonra yaşanan değişimler, işletmeleri kendilerini geliştirme ve yenilemeye mecbur kılmıştır. İşletmeler başarılı olmak ve uzun dönemli varlıklarını sürdürebilmek adına uzman kadroya sahip bir yönetim yaklaşımı sergilemelidir. İşletmenin kurumsallaşabilmesi adına doğru şekilde konumlandırılmış personel kadrosu, üzerinde durulması gereken bir konudur. Bunun sağlanabilmesi adına işletmenin ihtiyaç duyduğu nitelikteki iş görenlerin seçilmesi gerekmektedir (Koç-Topaloğlu,2012:253,274).

İşletmelerin ihtiyacı olan nitelikli iş görenler ilgi ve yeteneklerine göre farklı konumlarda istihdam edilmektedir. Bireyler hem işletme hem de yapacağı iş ile bir uyum halinde olmalıdır. Bu uyumu yakalayamayan bireyler, getirildikleri pozisyonun akışına ayak uydurmakta zorlanacaktır. Çalışma ortamında uyum eksikliği yaşayan ve iş yükünün vermiş olduğu sorumlulukları yerine getiremeyen bireyler yaşadıkları motivasyon eksikliği sonucunda düşük performans sergileyecektir. Tüm bunlar sonucunda ise işi bırakma yolunu tercih edeceklerdir.

İş gören seçimi, bir işletmenin ihtiyaç duyduğu konumlara uygun nitelikteki bireylerin yerleştirilmesi sürecini kapsamaktadır. İş gören seçimi, işletmenin sürdürülebilirliğini doğrudan etkilediği için seçimler büyük bir dikkatle yapılmalıdır. İş tanımına en uygun nitelikteki birey açılan pozisyona yerleştirilmelidir. İş görenlerin seçimi yapılırken işletmenin hedef ve politikalarının göz önüne

alınması gerekmektedir. Bu seçim işlemi yerine getirirken, işletmeye en uygun iş görenin temin edildiği kaynaklar doğru bir biçimde planlanması gerekmektedir (Çavdar ve Çavdar,2010:81-82).

İşletme, seçim planlamasında gerekli duyduğu iş gören ihtiyacını gidermek adına iç ve dış kaynaklardan yararlanmaktadır. İşletmenin iç kaynakları; işletmenin kendi çalışanlarını kapsamaktadır. Dış kaynaklar ise; işletme için gereken personelin örgütün iç kaynakları içerisinde bulunmaması durumunda dışarıdan uzman bir desteğin alınması olarak ifade edilmektedir. Dış kaynaklar içerisinde internet, işçi bulma kurumları, sendikalar vb. kuruluşlar yer almaktadır (Demirci,2009:335-336).

Yapılan planlamanın doğru bir şekilde işlemesi ve devamlılığın sağlanabilmesi adına yerine getirilmesi gereken ilk görev iş analizi yapmaktır. İşanalizi; bir örgütün görev dağılımı ile ilgili bilgilerin, örgütün niteliklerinin vb. gibi özelliklerin belirlenmesine yönelik olarak yapılan analiz olarak ifade edilmektedir.

Diğer görev ise iş analizini gerçekleştirdikten sonra istihdam edilecek bireyin tanımlanan pozisyon için hangi yetenek ve donanımlara sahip olması gerektiğini belirlemektir.

İşletme için en uygun olan bireyin bulunması ve seçiminin yapılması işinde uzman kişiler tarafından yapılması gerekmektedir. Seçimi yapacak olan kişi görüşmeye gelen bireyin iş yerine karşı olumlu ya da olumsuz izlenim yaratmasında etkili olmaktadır. Bu nedenden dolayı personel bulma sürecinin profesyonelce yerine getirilmesi gerekmektedir (Çavdar ve Çavdar,2010:81-82).

Gerekli özellikleri taşıyan personelin bulunması halinde birey işe başlama adına belirli aşamaları tamamlaması gerekmektedir. Bu aşamalar bireyin insan kaynakları bölümüne bildirilmesi ile başlamaktadır. Daha sonraki süreç ise ön mülakat, başvuru için gereken formların düzenlenmesi, işe alım için referansların sağlanması, sağlık kontrolü ve son değerlendirme gibi süreçleri kapsamaktadır. Bu aşamaları başarılı bir şekilde tamamlayan birey ile işletmenin yöneticisi arasında bir görüşme sağlanır. Görüşme aşamasını da geçen birey insan kaynaklarının son değerlendirmesi ile üst yönetimce alınan kararlar ile işe başlamış olur (Benli ve Şahin, 2004:118).

2.3 Personel Seçim Aşamaları

İşletme personel yönetimi, örgütün gereksinimi olan insan kaynağının seçimi aşamasında başvuru yapan bireyler içerisinde açılan pozisyon için gerekli nitelikleri taşıyan kişinin belirlenmesi ve işe alınmasını gerçekleştirmektedir. Seçim yaparken “açık olan işin gerekleri=adayın nitelikleri” göz önünde bulundurulmalıdır. Hangi seçim yöntemi izlenirse izlensin bu eşitliğin sağlanması önemlidir (Demirci,2009:337). Personel seçim sürecinde işletmenin sahip olduğu konum, büyüklük, başvuran aday sayısı vb. gibi özellikler değişiklik gösterebilmektedir. Bu bağlamda genel olarak yapılandırılan iş gören seçim aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Koç-Topaloğlu,2012:275).

- 1.Ön kabul
- 2.İşe Alma Testleri
- 3.Seçim Görüşmeleri
- 4.Referansların Kontrolü
- 5.Sağlık Kontrolü
- 6.Yönetici ile Görüşme
- 7.İşe Alma

2.3.1 Başvuru Kabul ve Ön Görüşme Süreci

Açılan pozisyon için uygun görülen adaylar, belirlenen kriterlere uygun bir biçimde ve yazılı olarak posta yoluyla işletmedeki pozisyona talip olmaktadır. Bu şekilde taleplerini bildiren adayların beyan etmiş oldukları bilgilere istinaden pozisyon için uygun olup olmadıkları belirlenmektedir. Bu aşamada öncelikli amaç, alım yapılacak pozisyonun gerektirdiği nitelikleri taşımayan adayların ön elemelerinin yapılmasıdır. Adayların niyet mektupları ve özgeçmiş belgelerinde ya da ilk görüşmede, iş tanımına uygun olan asgari eğitim, tecrübe ve fiziki niteliklere sahip olmadığı belirlenen adaylar elenmektedir. Bunların bir kısmı başvurdukları işin dışında ki işler için uygun görülebilir ve uygunluğu belirlenen iş için teklif yapılabilir. İşletmenin belirlediği ilan kriterlerine uygun olarak başvuruların şahsen yapıldığı koşullarda birey, işletme adına özeldüzenlenen bir başvuru formunu doldurarak işletmeye teslim etmelidir (Çavdar ve Çavdar,2010:86).

2.3.2 Testler

Örgütün ihtiyaç duyduğu pozisyonlara uygun nitelikteki bireyleri yerleştirmek adına, örgüt yönetimi tarafından uygulanan birtakım yöntemler bulunmaktadır. Bu yöntemler, her örgütün yapısına göre değişkenlik göstermektedir. İşe alımlarda genel olarak mülakat yöntemi tercih edilirken, adayların bireysel özelliklerini belirlemeye yönelik yapılan testlerde önemli bir belirleyici faktör olarak görülmektedir (Günay ve Çarıkçı,2019:179).

Testlerin önemi; örgüt için uygun olmayan kişilerin zaman ve para israfına yol açmasını önlemektir. Buna ek olarak bireyleri örgüt içi en doğru konuma yerleştirmektir. Yapılan testler örgüt yönetiminin karar verme sürecini hızlandırmakta ve personel seçim maliyeti üzerinde etkili olmaktadır.

Testler, yapılış biçimi ve belirlenmek istenilen özelliklere göre sınıflandırılmaktadır. Bireylerin niteliklerini ortaya çıkarmaya yarayan bu testler; iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar bilgi ölçüm testleri ve psikoanalitik testlerdir.

2.3.2.1 Bilgi Ölçüm Testleri

Meslek grupları ve yapılacak olan işler için ihtiyaç duyulan uzman bilgiyi belirlemek adına meydana getirilen testlerdir. Adayın verilen görevleri yerine getirmede ne ölçüde bilgi birikimine sahip olduğunu ve bireyin performansını ölçmeye yönelik yapılmaktadır (Sarılar,2006: 22). Uygulanan testler, iş için gerekli bilgileri ölçmeye yönelik, açık ve net olmalıdır.

2.3.2.2 Psikoteknik Testler

“Psikoteknik kavramı; insan davranışları ve psikolojisinin sayısal verilere dökülmesini sağlayan disiplindir.” Testin yapılma amacı; bireylerin göstermiş oldukları davranışların altında yatan psikolojik etkenleri sayısal veriler ile ifade etmektir (Günay ve Çarıkçı,2019:181).

Bireylerin soyut özelliklerinin ölçülmesi, somut özelliklerinin ölçülmesine kıyasla daha zordur. Psikoteknik testler aracılığı ile öğrenme, algılama ve zekâ düzeyi gibi özelliklerin ölçümü yapılmaktadır. Elde edilen sayısal bulgular sonucunda pozisyonlara doğru elemanların yerleştirilmesi sağlanmaktadır. (Gürer,2017:1008).

Psikoteknik testler, iş başvurusunun ardından adayın fiziksel ve bilişsel becerilerini, bireysel özelliklerini, bilgi birikimini ve ilgi duyduğu konuları belirlemek amacı ile yapılmaktadır. Testlerin ayırt edici özelliği ise adayların hem güncel hem de gelecekteki performansları hakkında bilgi sahibi olabilmektir. Testler genellikle kişiye özgü değerlendirmeleri hedef almaktadır. Testlerin değerlendirmelerine göre adaylara uygun pozisyonlar belirlenmektedir.

2.3.2.3 İş Görüşmesi

İş görüşmeleri açılan pozisyon için bireylerin uygun olup, olmadığını belirlemeye yönelik olarak birey ile örgüt yönetimi arasında meydana gelen görüşmedir. Kimi zaman problem çözme odaklı kimi zaman ise bilgi paylaşma amacı ile yapılmaktadır. Öncelik adayın işe alınma sebebini ve bireysel özelliklerini saptamaktır. Önemli olan iş görüşmelerinin hangi özellikleri ölçebildiği ve ne şekilde ölçtüğünü saptayabilmektir (Altun ve Kovancı,2004:55).

İş görüşmelerinin önemli bir tarafı; işe alım süreçlerinde adaylar ile yüz yüze görüşme sağlanmasıdır. Bu sayede adayın yazılı olarak ifade ettiklerinin dışında sahip olduğu özellikleri değerlendirme fırsatı elde edilmektedir. Bunlara ek olarak iş görüşmesi ile aday örgüt hakkında fikir edinmeleri ve örgütün kurumsal kimliğini öğrenmeleri hedeflenmektedir (Çavdar ve Çavdar,2010: 88).

2.3.2.3.1 Görüşme Yöntemleri

Görüşme yöntemlerinin adayların doğru seçimi yapmalarında önemli bir yeri bulunmaktadır. Örgütler bu yöntemlerin hangi biçimde uygulanacağı konusunda farklı modeller meydana getirmiştir (Kızıloğlu,2012:62-65). Adaylar ile yapılan görüşmelerde uygulanma şekli açısından değişken metotlar kullanılmaktadır. Görüşmeci, adaylara bu metotlar doğrultusunda farklı sorular yönelmektedir (Temiz, Cingöz,2015:534).

-Yapılandırılmamış Görüşme: Anlık gelişen durumlara göre sorular yöneltilmektedir. Sohbet edercesine bir görüşme gerçekleşmektedir.

-Yapılandırılmış Görüşme: Görüşmeye gelen adayların hepsine, aynı biçimde ve sırada sorular yöneltilmektedir.

-Karma Görüşme: Adaylar görüşmecinin isteğine bağlı olarak aynı formattaki soruları ya da format dışındaki soruları yöneltilmektedir.

-Stres Görüşmesi: Görüşme esnasında adayın göstermiş olduğu reaksiyonlara göre, adayların bireysel özellikleri hakkında tahminde bulunulan bir yöntemdir.

-Sorun Çözme Görüşmesi: Adayların, sorun çözme kabiliyetini belirlemek amacıyla oluşturulan soruları kapsamaktadır. Görüşmeciler, adayların almış oldukları kararlara göre değerlendirmede bulunmaktadır.

Adayları için hangi görüşme yönteminin seçileceğine; görüşme yapılacak aday ve görüşmeci sayısı, görüşmenin meydana geleceği alan, görüşme planı ve görüşmede adaya yöneltilen soru tipleri etkili olmaktadır.

İşe alma süreçlerinde adaylara uygulanan yöntemlerin hangisi kullanılırsa kullansın, görüşmeci; işin ve adayların niteliklerini görüşme öncesinden bir değerlendirmeye almalıdır. Görüşme zamanını doğru kullanmak ve gerekli bilgileri edinebilmek için planlama yapılmalıdır. Başarılı bir görüşmenin gerçekleşmesi adına açık ve net sorular sorulmalı, çelişkili ifadelerden kaçınılmalıdır (Tütüncü, Tarlan, Mamyrkulou,2003:123).

2.3.2.3.2 Görüşmedeki Soru Tipleri

Adaylara yöneltilen sorular, belirlenmiş amaçlar doğrultusunda oluşturulmaktadır. Adayların, görüşmecilerin yöneltecekleri soruların hepsini öngörme olasılıkları bulunmamaktadır. Sorular kişisel özellikleri, demografik faktörleri, yetenek ve adayın örgüte karşı olan beklentilerini belirlemeye yönelik oluşturulan bir formata sahiptir. Yöneltilen sorular, görüşme esnasında adaylara göre farklılık gösterebilmektedir. (Çavdar ve Çavdar,2010:81-82).

2.3.2.4 Referans Araştırması

Adayların önceki çalışma performansını, sosyal ilişkilerini, işi bırakma nedenlerini belirlemeye yönelik yapılan araştırmayı kapsamaktadır. Adayların seçmiş oldukları referanslar ile görüşme yapılarak bu konular hakkında bilgi alınmaktadır (Temiz, Cingöz,2015: 534).

Referans araştırmalarının amacı; adayların önceki çalışma alanlarında sergiledikleri hal ve hareketlerine, ilişkilerine bakarak ileriki dönemlerde adayların davranışları, verimlilikleri hakkında tahminde bulunmaktır.

2.3.2.5 İşe Alım Kararı

Personel belirleme sürecinde temel amaç; örgütün kriterlerine uygun adayları belirlemektir. Adayları istihdam etme konusunda seçenekler arasından en uygun olanına karar verilmesi sürecidir (avdar ve avdar,2010: 90).

Yapılan görüşmeler sonucunda, kriterlere uygun olan adaylar için işe alınma kararı verilmekte; uygun olmayan adaylar için ret kararı verilmektedir. Örgütün insan kaynakları yaptıkları araştırmalar doğrultusunda adaylar ile görüşmelerde bulunmakta, onları belirli testlere tabi tutmaktadır. Testlerden geçen adayların referansları ile görüşme yapmaktadır. Bu aşamalardan sonra açılan pozisyona uygun görülen adaylar değerlendirmeye alınmaktadır. Değerlendirmelerin tarafsız bir şekilde olması adına bir kurul tarafından yapılması gerekmektedir (Kızıloğlu,2012:73).

2.3.2.6 Sağlık Kontrolü

İşe alınacak olan adayların seçim kararlarının verilmesinin ardından gelen süreçtir. Amaç adayların işin gereği olan fiziksel yeterliliklere sahip olup, olmadıklarını ölçmektir. Sağlık kontrolü sayesinde işe başlayacak olan adayların, diğer elemanlar ve örgütün üzerinde zarara yol açmasının önüne geçilmektedir (Temiz ve Cingöz,2015:535).

2.3.2.7 İşe Başlama

Adaylar içerisinden seçilen en uygun adayın işe başlatılması önem arz etmektedir. İşe başlatma basamağı; istihdam edilen adayın gerekli evrakları insan kaynakları bölümüne vermesi ve göreve başlama zamanları ile ilgili bilgi edindikten sonra işletmede yerini alması ile başlayan bir süreci ifade etmektedir (avdar ve avdar,2010: 90).

2.4 Kariyer Düzleşmesi

rgtler i ve dış çevrelerine karşı başarılı olmak, varlıklarını uzun dönem devam ettirebilmek adına insan odaklı hareket etmeleri gerekmektedir. Verimli bir rgt performansı yaratmak adına; örgüte bağlı, nitelikli, motive olmuş çalışanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bundan hareketle rgt yöneticileri her çalışanın istek ve ihtiyaçlarının farklı olduğunu bilmeli ve kariyer planını buna göre sekillendirmelidir.

Kariyer kavramı; bireylerin belirlediği amaçlara ulaşmak adına aldığı eğitimlerle kendisini geliştirme süreci olarak ifade edilmektedir. Bireyler, kariyerlerini sekillendirme süreçlerinde bazı olumsuzluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bunun bir rneği ise kariyer düzleşmesi olarak kendini

göstermektedir. Kariyer düzleşmesi literatürde “kariyer platosu” veya “kariyer durağanlaşması” şeklinde adlandırılmaktadır (Bolat vd.,2017:162). Kariyer düzleşmesi;” Bireyin üst düzeydeki görevlere yükseltileme olanaklarının zayıf olduğu noktalar” şeklinde açıklanmaktadır (Aydın,2007:11).

Diğer bir tanımda ise; bireylerin sahip oldukları kariyerlerinde bireysel ya da işletme kaynaklı meydana gelen nedenlerden ötürü, daha iyi işler başarıma konusunda nitelik sahibi olmalarına rağmen, kendilerini yetersiz bulmaları olarak ifade edilmektedir (Uzunbacak,2006:32-33).

Feldman ve Weitz’ e göre bireylerde yaşanan kariyer düzleşmesinde altı ana etken bulunmaktadır (Yorulmaz,2007:50):

- 1.Bireysel Yetenekler ve Tükenmişlik
- 2.Bireysel İhtiyaçlar ve Değerler
- 3.Motivasyon Eksikliği
- 4.Ödüllendirme Eksikliği
- 5.Stres ve Tükenmişlik
- 6.Yavaş Büyüyen Organizasyon

Bireylerin çevreleri ile yaşadıkları ilişkiler, inandıkları değer yargıları, göstermiş oldukları tutumlar kariyerlerinde denge unsuru olarak yer almaktadır. Bireyler orta yaş dönemine geldiğinde ise bu dengeyi yakalayamadıklarında kariyerlerinde bir durgunluk yaşamaktadır. Yaşanılan bu durgunluğu ise “kariyer düzleşmesi” adı verilmektedir. Kariyerlerinin düzleşmeye başladığı bu dönemlerde bireylerde umutsuzluk, performans düşüklüğü, stresli ruh hali ve düşük motivasyon gibi davranışlar görülmektedir (Tunçer,2012:22-23).

Kariyer düzleşmesi olarak ifade edilen dönem, örgüt içerisinde çalışanların belirli bir zaman diliminde işinde uzmanlaştığı fakat; işinde yükselme olasılığının zayıf olduğu durumlarda meydana gelmektedir (Yorulmaz,2007:50).

Düzleşme, örgütlerde görülen önemli bir problemdir. Bu problem genellikle üst düzeydeki pozisyonlar için fazla sayıda çalışanın bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Çalışanlar, üst düzeydeki konumlar için yeterli donanıma sahip olsalar bile, yukarıdaki pozisyonlar kilitli olduğu için yükselmemektedir. Bu noktada yöneticilerin yapması gereken bu düzleşmeyi yaşayan bireyleri belirlemek ve onları bu probleminden kurtarmak adına gerekli imkanları sağlamaktır (Şimşek,Çelik,Akatay,2016:336).

Ference (1977) kariyer düzleşmesini örgüt ve kişi odaklı olmak üzere iki başlık altında ele almaktadır. Örgüt odaklı düzleşme; örgüt yönetiminde bulunan imkanların kısıtlı olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışanlar gereken nitelikleri taşımalarına rağmen bir üst pozisyona yükselememektedir. Kişi odaklı düzleşme; bireylerde görülen kabiliyet ve güdülenme eksikliğinden dolayı ortaya çıkmaktadır. Bu evrede ise çalışanlar, işyerinde uzman konuma geldiklerinde işlerini ilgi çekici bulmamakta ve kariyerlerinde durağanlaşma yaşamaktadır (Yorulmaz,2007:47-49).

Kariyer düzleşmesi evresine giren çalışanlar, bu evrenin getirmiş olduğu olumsuzluklardan etkilenerek işi bırakmayı tercih edebilir. Bu durumun yaşanmaması adına örgütler, insan kaynaklarına gereken özeni göstermelidir. Çalışanlara eski performanslarını kazandırmak, verimliliklerini tekrar yükseltmek amacıyla örgütler, onların istek ve ihtiyaçları en iyi şekilde anlamalı, çalışma planlarını bu yönde şekillendirmelidir.

3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Literatüre bakıldığında; nepotizm ile kariyer düzleşmesi kavramları farklı biçimlerde incelendiği görülmüş fakat bu iki kavramın birlikte incelenmiş olduğu sınırlı sayıda çalışmanın olduğu saptanmıştır. Ayrıca yapılan çalışmalarda çoğunlukla aile işletmelerini konu alındığı görülmektedir.

Nepotizm ile kariyer düzleşmesi arasındaki ilişkinin konaklama işletmelerindeki çalışanlar açısından değerlendirmektedir. Araştırmanın amacı nepotizmin işe alımlara olan etkisinin ne yönde olduğu ve işletmeye olan olumlu veya olumsuz yönlerini ortaya çıkarmaktır. Belirlenen bu amaçlar doğrultusunda aşağıdaki hipotezler kurulmuştur.

H₁ : Nepotizm algısı ile kişilerin yaşları arasında bir farklılık vardır

H₂: Nepotizmin kariyer düzleşmesi ve işe alımlar üzerinde bir etkisi vardır

H₃: Kişilerin kurum içi pozisyonlarına göre nepotizm algılarında farklılıklar vardır

H₄:Nepotizm algısı ile kariyer düzleşmesi arasında bir ilişki vardır.

4.Araştırmanın Yöntemi

4.1 Evren Örneklem

“Bir araştırmada örgüte, bireye, gruba ve duruma veya olguya ilişkin durumun ortaya konması tanımlayıcı araştırma yapıldığını, değişkenler arasındaki sebep-sonuç ilişkisinin ortaya konması ise açıklayıcı bir araştırma yapıldığını belirlemektedir (Altunışık vd.,2010: 69-70).“Araştırmanın evrenini Ankara ilinin merkezinde yer alan konaklama işletmelerinde çalışanlardan oluşmaktadır. Araştırmada zaman ve maliyet yönetiminin etkin kullanabilmek adına uygulama alanlarına kolay ulaşım sağlanması için Ankara belirlenmiştir. Ankara “İl Kùltür ve Turizm Müdürlüğü”den elde edilen 2018 verileri çerçevesinde 26 adet 5 Yıldızlı, 55 adet 4 yıldızlı konaklama işletmesi olduğu tespit edilmiştir.05 Kasım 2018- 21 Aralık 2018 tarihleri arasında, Ankara ilinde faaliyet gösteren 4 ve 5 yıldızlı otel çalışanlarına uygulanmıştır. Ankara İl Kùltür ve Turizm verilerine göre bu otellerde toplam oda sayısı 8.735 ve toplam yatak sayısı 18.692 olarak tespit edilmiş. Bu veriler neticesinde elde edilen oda rakamlarını O. Kemal Aęaoęlu, (1992), "İşgücünü Verimli Kullanma Tekniklerinin Turizm Sektörüne Uygulanması," dayanarak çalışan personel sayısını hesaplamak için 4 ve 5 yıldızlı otellerin oda sayılarını 1.18 ile çarpımı sonucunda ıkan10.307alışan sayısına ulaşılmaktadır. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmış ve veriler araştırmaya katılan iş görenlerden anket yöntemi ile elde edilmiştir. Ural ve Kılıç (2006)'da; 0,05 anlamlılık seviyesinde 10307 evren büyüklüğünde 385 anket formunun yeterli olduğu saptanmıştır. Çalışanlara 420 anket formu uygulanmıştır. Bu anketlerin 390'ı adet sağlıklı anket formu elde edilip, veri tabanının bulunduğu eksik bilgi içeren 30 anket formu analiz dışı bırakılmıştır.

4.2 Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Araştırmanın verileri için kullanılan anket formu üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, katılımcıların demografik bilgileri ile çalıştıkları örgüt bilgilerinin belirlemeye yönelik ifadeler yer almaktadır. Anket formunun ikinci bölümünde ise nepotizm ve kariyer düzleşmesini belirlemeye yönelik ifadeler yer almaktadır. Son bölümde ise nepotizm ve işe alımı tespit etmeye yönelik ifadeler yer almaktadır.

Verilerin toplanmış olduğu konaklama işletmelerinin nepotizm düzeyini belirleyebilmek için Asunakutlu ve Avcı (2010:) tarafından Türkçe'ye uyarlanan, üç boyuta sahip olan (terfide nepotizm, işlem nepotizmi ve işe almada nepotizm) ve 14 maddeden oluşan ölçek kullanılmıştır. Terfide nepotizm boyutuna yönelikörnek cümle, " Bu işletmede ne kadar başarılı olursam olayım, işletme yöneticilerinin tanıdıklarının önüne geçemem", ve işe almada nepotizme yönelik örnek ifade için ise, "Bu işletmeye eleman alımında tanıdığı olanlar seçim sürecinde zorlanmazlar", şeklinde belirlenmiştir.

Kariyer Düzleşmesi: örgütlerde, çalışanların kariyer düzleşmesi algısını belirleyebilmek için Milliman'ın(1992:226-227)tek boyutlu kariyer düzleşmesi ölçeği kullanılmıştır.Anket formunda nepotizm ölçeğine yönelik bütün ifadeler 5'li likert ölçeğine göre (nepotizm ölçeği, 1=kesinlikle katılmıyorum, 5= kesinlikle katılıyorum); şeklinde düzenlenmiştir.

Araştırma dahilinde ölçeklerin güvenilirlik analizi yapılmıştır. Nepotizm ölçeğinin Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı 0,78 olarak bulunmuştur.

BULGULAR

Tablo 1: Araştırmaya katılan bireylerin Demografik Özelliklerini Belirlemeye İstatistiksel Varyans Analizi:

Değişken	Grup	N	%
Yaş	18-22	51	13,1
	23-28	109	27,9
	29-33	91	23,3
	34-38	61	15,6
	39-45	50	12,8
	45 ve üzeri	28	7,2
Cinsiyet	Erkek	238	61,0
	Kadın	152	39,0
Medeni Durum	Evli	183	46,9
	Bekâr	142	36,4
	Diğer(boşanmış)	65	16,7
Eğitim Durumu	İlköğretim	24	6,2
	ortaöğretim	41	10,5
	Lise	140	35,9
	önlisans	70	17,9
	Lisans	100	25,6
	lisansüstü	15	3,8
Hizmet Süresi	1-6 ay	68	17,4
	6-12 ay	104	26,7
	1-5 yıl	120	30,8
	6-10 yıl	63	16,2
	10 yıl ve üzeri	35	9,0
Çalışılan Pozisyon Türü	İşgören	287	73,6
	Şef	57	14,6
	Müdür yardımcısı	26	6,7
	Müdür	17	4,4
	Genel müdür	3	0,8
TOPLAM		390	100,0

Araştırmaya katılan bireylerin demografik özellikleri incelendiğinde %27,9 (n=109)'inin 23-28 yaş aralığında, erkek katılımcıların %35,9 (n=140)'ile daha yoğunlukta olduğu görülmektedir. Eğitim ve medeni durumlarına bakıldığında ise, %34,4 (n=141)'inin lise eğitim düzeyinde, %25,6 (n=100)'ünün lisans eğitim düzeyinde, olduğu görülmüştür. Bunun nedeninin ise meslekte usta-çırak sisteminin daha ağırlıklı olması ve eğitime gereken önemin verilmediği düşüncesidir. Katılımcıların %46,9 (n=183) 'unun evli oldukları görülmektedir. Hizmet sürelerine bakıldığında ise %30,8 (n=120)'1-5 yıl üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Katılımcıların çalışma pozisyonuna bakıldığında %73,6 (n=287)'sinin iş gören konumunda olduğu saptanmıştır.

Tablo 2:Kariyer düzleşmesi İle İşe Alımlarda Nepotizm Etkisini Belirlemeye Yönelik Regresyon

Analizi;

	<i>n=390</i>	<i>Nepotizm algısı</i>
<i>İşe Alım</i>	<i>β</i> 2,054	, 357
	<i>R</i> 285	
	<i>P</i>	,000
	<i>S</i>	,000 ^b
<i>Kariyer düzleşmesi</i>	<i>β</i> ,368	,877
	<i>R</i> ,703	
	<i>P</i>	, 000
	<i>S</i>	,000 ^b

Tablo 2 de nepotizmin, işe alıma ve kariyer düzleşmesine olan etkilerine bakıldığında kariyer düzleşmesine olan etkisinin işe alımlara olan etkisinden daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun nedeninin ise kurum içerisindeki yükselmelerin araştırma kapsamındaki konaklama işletmelerinde çok az olması ve ihtiyaç duyulan personelin dış çevreden tedarik edilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Yapılan analiz sonucunda ise H₂hipotezi desteklenmektedir.

Tablo 3: Kişilerin Yaşları ile Nepotizm Algulamaları arasındaki farklılıkları Belirlemeye Yönelik Anova Analizi Sonuçları:

	<i>Yaş düzeyi/</i>	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>T</i>	<i>f</i>	<i>p</i>
1Nepotizm algısı	1) 18-22	51	3,2059	,038*		
	2) 23-28	109	3,2110	,013*		
	3)29-33	91	3,0934	,065	3,115	,009
	4) 34-38	61	2,7951	,691		
	5) 39-45	50	2,9300	,393		

6) 45 üzeri	28	2,4196
-------------	----	--------

Kurum içerisinde çalışan 45 yaş üzeri iş gören, kurumda uygulanan nepotizm davranışlarının daha az olduğunu söylerken, daha alt yaş gruplarındaki iş görenler ise nepotizm davranışlarının daha fazla gerçekleştiğini söylemektedir. Tukey testi sonuçlarına göre 45 yaş üzeri iş görenler ile 18-22 ve 23-28 yaş grupları arasında ise daha belirgin farklılaşmalar tespit edilmiştir. Analiz sonucunda H₁ hipotezi desteklenmektedir.

Tablo 4: Kişilerin Kurum İçi Pozisyonları ile Nepotizm Algılamaları arasındaki farklılıkları Belirlemeye Yönelik Anova Analizi Sonuçları:

	İşletmeçi pozisyon/	n	M	T	f	p
1Nepotizm algısı	1) işçi	287	3,2169			
	2) şef	57	2,8114			,029*
	3)müdür yrd.	26	2,0577		1,379	,000
	4) müdür	17	2,0735			,000*
	5)Genel müdür	3	2,5000			,787

376

Yukarıdaki tabloya bakıldığında kurum içerisindeki pozisyonlara bakılarak pozisyonlara bağlı nepotizm algısındaki farklılaşmalar incelenmiş ve yapılan ANOVA POSTHOG analizleri sonucunda iş görenlerde nepotik davranışlar daha yüksektir. Yönetimin üst kademelerine çıktıkça nepotik davranış algısı daha düşüktür. Posthog testi sonuçlarına bakıldığında ise iş görenler ile şef, müdür yrd. ve müdür pozisyonunda çalışanlar arasında belirgin ve anlamlı farklılıklar görülmüştür. Bu kapsamda kurulan H₃ hipotezi desteklenmektedir.

Tablo 5: Nepotizm Algısı ile Kariyer Düzleşmesi Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Basit Korelasyon Analizi;

	<i>n=390</i>	<i>NepotizmAlgısı</i>	<i>KariyerDüzleşmesi</i>
<i>NepotizmAlgısı</i>	<i>r</i>		,839**
	<i>p</i>		,000
<i>KariyerDüzleşmesi</i>	<i>r</i>	,839**	
	<i>p</i>	,000	

Tabloda görüldüğü üzere nepotizm algısı ile kariyer düzleşmesi arasında anlamlı ve doğrusal yönlü bir ilişki görülmektedir. Daha açık bir ifade ile işletme içerisindeki nepotik davranışlar artıkça veya azaldıkça iş görenlerin kariyer düzleşmeleri de buna bağlı olarak artacak veya azalacaktır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma işletmelerde nepotizm ile işe alımlar ve terfi düzleşmesi arasında ki ilişkiyi incelemektedir. Araştırma Ankara’ da yer alan 4 ve 5 yıldızlı konaklama işletmelerinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın amacı konaklama işletmelerinde nepotizm davranışının işe alımlarda ve kariyer düzleşmesine olan etkisini belirlemektir. Literatür incelendiğinde çalışma konusuna yönelik yapılan araştırmalar ele alınmış bu üç kavramında konaklama işletmelerinde görülen kayırmacılık davranışının işletmelerde verimliliğin düşmesine, nitelikli iş görenin işletmelerden ayrılmasına ve işletmelerin prestij- marka değeri kaybına uğramasına neden olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamında yapılan analizler sonucunda katılımcıların demografik durumları şu şekilde sıralanmıştır; iş görenlerin (%27,9) 109 kişi ile 23-28 yaş grubun da yoğunlaştığı görülmektedir. Cinsiyetlerine bakıldığında çoğunluğunu (%61,0) 238 kişi ile erkek katılımcılar oluşturmaktadır. Medeni durumlarına, öğrenim düzeylerine ve hizmet sürelerine bakıldığında ise (46,9) 183 kişinin evli, (%35,9) 142 kişinin lise düzeyinde, (%25,6) 100 kişinin de lisans düzeyinde bir eğitime sahip olduğu görülmektedir. Son olarak kurum içerisindeki çalışma pozisyonlarına bakıldığında ise çoğunluğu (%73,6) 287 kişi ile iş gören grubu oluşturmaktadır.

Konaklama işletmelerinin çalışanlarında nepotizm ve işe alımlarla, terfi düzleşmesi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Nepotizm, işletme için yeterli iş tecrübesine sahip olmayan kişilerin işe alınmasında, çalışanlar içerisinde taraflı muamele uygulanmasında, yeterliliğini kanıtlamayan kişilerin üst pozisyonlara terfi ettirilmesinde, diğer çalışanlar için olumsuz yönde etkide bulunmaktadır. Bu bağlamda nepotik davranışların artması sonucunda çalışan bireylerin işletmeye olan güvenlerinin azalması ve işletmeye olan sadakatlerinin de tükenmesi muhtemel görülmektedir. Bu durum içerisinde mevcut yönetime yakınlık gösteren çalışan personellerin yetersiz olabilecekleri, eğitilmiş ve belirlenen iş için yeterli bilgi ve tecrübeye sahip çalışanlara ihtiyaç olacağı aşikardır. Dolayısıyla sadece yönetim kademelerinde ki tanıdıkların değil, kalifiye iş görenlerin

tercih edilmesi ve bu iş görenlerin istihdam edilmesi gerekmektedir. Yönetim kadrolarına yakınlık içerisinde olmayan personelinde işletme içerisinde daha fazla istihdam sağlanması, işletmelerin içerisinde ki nepotizm uygulamalarının da azalmasına ve son bulmasına olanak sağlamaktadır. Bu yönde düşünüldüğünde böyle bir sonuca varılmış olunması anlamlılık ifade etmektedir.

Kayırmacılık uygulamalarının işe alım ve terfi düzleşmeleri üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle işletmelerin bu durum üzerinde birtakım önlemler almaları gerekmektedir. Bu nedenle de konaklama işletmelerinin, kayırmacılık uygulamalarından kaçınması gerekmektedir. Aksi takdirde kaçınmazlarsa bu uygulamaların işletmedeki çalışanlar üzerinde işletmeye karşı bir güvensizlik duygusuna neden olacaktır. Bunun sonucunda ise iş görenlerin işletmelerden uzaklaşmak durumunda kalacakları ve olumsuz bir örgüt kültürünün oluşacağı düşünülmektedir. Bu durumda işletme sahiplerine ve üst yönetim kadrolarında yer alan kişilere daha önemli görevler düşmektedir. İşe alımlar ve terfilerde yönetime yakın veya tanıdık referanslı kişilerin değil; konumu ve işi hak eden kişilerin istihdam edilmesi gerekmektedir. Çalışanlara fırsat verilmesive diğer çalışanlara da bu hakka sahip olduklarının gösterilmesi, bireylerin adalet algılarını ve sadakat duygularını arttıracaktır. Yetenekli çalışanların işletmeye bağlı çalışan konumuna getirmesinin de önemli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda konaklama işletmelerinin etkili bir gelişim sağlanması bakımından için insan kaynaklarının yönetsel planlamalarında nepotizm gibi kayırmacılık davranışlarından uzak durulması gerektiği düşünülmektedir. Örgüt içerisindeki iş görenlere uygulanan nepotizm davranışı bireylerde adaletsizlik algısına neden olmaktadır. “Arye vd. (2002) de yaptıkları çalışmada bu görüşü destekleyici sonuçlara ulaşmışlardır.” Bu çalışma Ankara ilinde faaliyet gösteren konaklama işletmelerinde gerçekleştirilmiştir. İşletmelerde, yönetim tarafından ayrıcalıklı tutumların çalışanların yönetim tarafından ayrıcalık tanınmayan çalışanlara göre yeterlilikleri ile ilgili konular üzerine çalışmalar yapılabilir. Bu bağlamda araştırma evreni genişletildiğinde elde edilen veriler ile daha kapsamlı sonuçlar elde edilebilecektir. Farklı sektörler araştırma kapsamına alınır ise sektörler arası kıyaslama ve karşılaştırmalar yapılabilecektir. Sektörler arasındaki kayırmacılık algılarındaki farklılıkların araştırma konusu olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Altun, A. Kovancı. (2004). “Personel seçiminde mülakat ve mülakat yöntemleri”, *Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi*,1(3),55-61.

Asunakutlu, T., Avcı, U. (2010). Aile işletmelerinde nepotizm algısı ve iş tatmini ilişkisiüzerine biraraştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 93-109.

Aydın, B. E. (2007). Örgütlerde kariyer yönetimi, kariyerplanlaması, kariyer geliştirmesi ve bir kariyer geliştirme programı olarak koçlukuygulamaları. Yüksek lisans tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Benli, A.,Şahin, L. (2004). İnsan kaynakları yönetiminde iş gören bulma ve seçme: Çınar hotel uygulaması. *Bilgi* (8),113-124.

Bolat,İ.O,Bolat,T.,Seymen, O.,Katı, Y. (2017).”Otelde nepotizm(Akraba kayırmacılığı) ve işten ayrılma niyeti ilişkisi: Kariyer düzleşmesinin aracılık etkileri”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*,6(3),158-180.

Büte, M., Tekarslan, E. (2010). Nepotizmin çalışanlar üzerine etkileri: Aile işletmelerine yönelik bir saha araştırması, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*,6(1),1-21.

Çavdar, H., Çavdar, M. (2010). İşletmelerde iş gören bulma ve seçme aşamaları,*Journal of Naval Science and Engineering*,6(1),79-93.

Çelik, A., Şimşek, Ş. M., Akatay, A. (2016). *İnsan kaynakları yönetimi ve kariyer uygulamaları*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Demir, F. (2014). Kamu yönetiminde etik: Tartışma ve birkaç örnek. *İnsan ve İnsan Dergisi*, (1),14-22.

Demirci, M.K. (2009). *İşletmecilik kuram ve uygulama*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Erdem, B., Çeribaş, S., Karataş, A. (2013). Otel işletmelerinde çalışan iş görenlerinkronizm (Eş – Dost Kayırmacılığı) algıları: İstanbul’ da faaliyet gösteren bir, iki, üç yıldızlı otel işletmelerinde bir araştırma. *C.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, (17),51-69.

Günay, A.,Çarıkçı, H. İ. (2019).”İnsan kaynakları işe alım süreçlerinde kullanılan psikoteknik testlere ilişkin bir inceleme”,*S.D.Ü. Vizyoner Dergisi*,10(23).178-194.

Gürer,A. (2017). Psikoteknik yöntemin personel seçiminde uygulanması: KİT’ler üzerine bir alan araştırması, *Sosyal Araştırmalar Dergisi*,10(51),1007-1020.

İşçi,D.,Taştan, B.S.,Kozal, A.M.(2013).Örgütlerde kurumsallaşma düzeyinin nepotizm üzerine etkisinin incelenmesi:Hastane çalışanları örneği.*Siyaset,Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*,1(3),61-83.

İyileşiroğlu, S.C. (2006). *Aile şirketleri: Adana ve çevresinde faaliyet gösteren aile şirketlerinde nepotizm uygulamasının tespitine yönelik bir araştırma*. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi S.B.E.,Adana.

Kaba, A. (2018). *Bireylerin nepotizm ve örgütsel adalet algılarının bireysel performanslarına etkisi: Türkiye ‘de özel okul zinciri çalışanları üzerinde bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Karacaoğlu, K., Yörük, D., (2012), “Çalışanların nepotizm ve örgütsel adalet algılamaları: Orta Anadolu bölgesinde bir aile işletmesi uygulaması”. *İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 14(3), 43-64.

Karacaoğlu, K., Yörük, D., (2012), “Çalışanların nepotizm ve örgütsel adalet algılamaları: Orta Anadolu bölgesinde bir aile işletmesi uygulaması”. *İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 14(3), 43-64.

Keleş, H.N., Özkan, T.K., Bezirci,M.(2011). A study on the effects of nepotism,favoritism and croniysm on organizational trust in the auditing process in family businesses in Turkey.*International Business and Economic Research Journal*,10(9),9-16.

Kızıloğlu, D. S. (2012). *İnsan kaynakları yönetiminde işe alım*, Yüksek lisans tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Koç, H., Topaloğlu M. (2012). *İşletmeler için yönetim bilimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık

Özler, H., Ergun, D., Ö., Gümüştekin, G. E. (2007). Aile işletmelerinde nepotizmin gelişim evreleri ve kurumsallaşma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 437-450.

Sarıboğa, M. (2017). *Nepotizmin örgütsel bağlılık ve iş doyumuna etkisi ve otel çalışanları üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sarılar, Ö. (2006). *Bankalarda uygulanan işe alım süreçleri: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası örneği*, İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, Yeterlilik Tezi, Ankara.

Temiz, N., Cingöz,K.(2015).İş gören seçim sürecindeki kritik faaliyetlerin analitik hiyerarşi süreci ile değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi S.B.E. Dergisi*,17(4),531-553.

Tunçbilek, M.M., Akkuş, A. (2017). Nepotizm (Akraba Kayırmacılığı) iş ve tatmini arasındaki ilişki, Safranbolu konaklama işletmelerinde bir araştırma. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*,169-197.

Tunçer, P. (2012).” Değişen insan kaynakları yönetimi anlayışında kariyer yönetimi,*Ondokuz Mayıs Üniversitesi E,F.D.*,31(1),203-233.

Tütüncü, Ö., Tarlan, D., Mamyrkulov, N. (2003). “Seyahat acentalarında çalışanların işe alma sürecini algılamaları ve İzmir ili örneği”, *Dokuz Eylül Sosyal Bilimler Üniversitesi*,5(1),113-140.

Uncu, F., Türelİ, Ş.N. (2017). Küçük ve orta büyüklükteki hizmet işletmelerinde kayırmacılık algısı: Isparta ili örneği. *M.A.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,9(22),524-541.

Uzunbacak, H. H. (2006). “Kariyer platosu (Mesleki durgunluk): Emniyet Teşkilatı’nda çalışan amir sınıfı personelin mesleki durgunluk boyutu üzerine bir araştırma”, *Polis Bilimleri Dergisi*,8(3-4),29-48.

Yazıcı, O. M., Seçer, B. (2018). İşe alma ve yerleştirmede nepotizm. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, (4),113-136.

Yorulmaz, H. (2007). *Kariyerde iş doyumunu ve plato: KKTC kamu sektöründe uygulamalı bir çalışma*. Yüksek lisans tezi, Sosyal bilimler enstitüsü, Lefkoşa.

Yücel, İ.,Özkalan, S.Ö. (2012). Aile işletmeleri, kurumsallaşma ve nepotizm. *Erzincan Üniversitesi S.B.E. Dergisi*,5(2),247-276.

İki Göçmen Kentinde Morfolojik Bir Karşılaştırma, Eskişehir Ve Edirne

Doç. Dr. Güler Koca 1

**1Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık Ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü,
Eskişehir, Türkiye**

gkoca@anadolu.edu.tr

İlksen Alveroğlu 2

Özet

Kentler, insan eliyle yapılmış çevrelerdir ve kentlerin biçimlenişleri insanlara bağlıdır. Kentlerin biçimlenişlerinde kültür, din ve göç gibi çeşitli etmenler rol oynamaktadır. Bu etkiler her kentte farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada çeşitli din ve kültürlerin etkisinde kalmış, Bulgaristan, Kafkasya, Romanya gibi Balkan ülkelerinden göç almış ve yerleşimi bu doğrultuda biçimlenmiş iki kentin tarihsel süreç içinde gösterdikleri fiziksel değişimler ele alınmıştır. Bu kentlerin kentsel dokuları arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konularak karşılaştırmalar yapılmıştır.

Benzer fiziksel biçimlenişler gösteren Eskişehir ve Edirne kentlerinde göçmenlerin oluşturduğu yerleşim alanları morfolojik analizlerle ele alınmış ve çalışma kapsamında karşılaştırılmıştır. Buralarda yıllara göre parsellerin nasıl değiştiğine yönelik diyagramlar oluşturulmuştur. Daha sonra göçmen mahallelerine ait dokular belirlenerek buralar analitik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Kentlerin incelemelerde yol alanı, yeşil alan ve yapılaşma alanı sayısal olarak analiz edilmiş ve karşılaştırılmıştır. Bu süreçte Eskişehir ve Edirne kentlerinin zaman içinde fiziksel değişimi dönemselsel olarak incelenmiş iki kentin ortak bir dönem içinde yapısal değişimi görsel olarak analiz edilerek daha sonra sonuçlar karşılaştırılmıştır.

Çalışmanın sonucunda tarih içinde benzer göçler alan ve benzer özellikler gösteren Eskişehir ve Edirne kentlerinde sayısal analizde farklılık olmasına rağmen görsel analizde mekânsal benzerlikler görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kent, Morfoloji, Göçmen, Edirne, Eskişehir,

Giriş

Yerleşmelerin mekânsal fiziksel formu ya da kent yapısı ile ilgilenen kentsel morfoloji, aynı zamanda kentlerin sosyal, ekonomik, kültürel geleneklerinin birbiriyle olan ilişkisini inceleyerek bunları analiz eden çalışmaları içermektedir. Kentsel bir alanda kat yükseklikleri, yeşil alanlar, yollar, yerleşim dokuları morfolojik özelliklerdeki değişimi doğrudan gözlenebilen olgulardır ve yapı adası-parsel ilişkisinde de somut bir gözlem olanağı sunar.

Çeşitli din ve kültürler etkisinde biçimlenmiş, zaman içinde çeşitli göçmenlere ev sahipliği yapmış iki kentin tarihsel süreç içindeki fiziksel değişimlerini incelemek ve bugünkü kentsel dokularını analiz ederek benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koyabilmek amacıyla, Eskişehir ve Edirne kentleri örnek alan olarak seçilmiştir. İki kentte de göçün ve göçmenlerin kentlerin gelişimine etkileri olmasına karşın fiziksel ve çevresel faktörler farklılık göstermektedir. Balkan göçmenlerinin yoğun olarak yaşadığı yerleşimlerden seçilen alanlarda yapılan incelemelerde yollar, yeşil alan, yapılaşma alanı, kat yüksekliği gibi temel göstergelerin analizinden sonra eski ve yeni dokuya ait yapı adaları seçilerek yapısal ve mekânsal değişimler incelenmiştir.

Eskişehir ve Edirne kentlerinin tarihçesi ile göçmenlerin bu kentlere gelişleri hakkında kısa bir değerlendirmeden sonra, örnek olarak seçilen yerleşim dokularının incelenmesi ve karşılaştırılmasına yer verilecektir.

Eskişehir'in Tarihçesi

İlk ve orta çağlarda Dorylaion (Doryleaum) ismi ile tanınan Eskişehir kentine ait ilk bilgiler Frigler dönemine aittir. Frigya devleti yıkıldıktan sonra sırasıyla ile Lidyalılar, Persler ve Büyük İskender'in eline geçmiştir. Helenistik dönemde Büyük İskender'in ölümünün ardından Romalıların eline geçen kentin antik dönemdeki en hızlı gelişimi bu dönemde olmuştur. 1094 yılında Selçuklular tarafından işgal edilen kent, 13. yüzyılın sonlarına doğru Selçuklu devleti zayıfladığı için Selçuklu sultanı tarafından Ertuğrul Bey'e verilmiştir. Kent daha sonra Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Osman Bey'in yönetimine girerek, merkezi Eskişehir olan Sultanönü Sancağı Osmanlı İmparatorluğunun ilk yerleşim alanı olmuştur (Yakut, Güneş,2007)

1860 yılında itibaren şehrin görünümü değişmeye başlamıştır. Bu değişimdeki başlıca etken 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra kente göçmenler gelmesi ve 1894 yılında Berlin-Bağdat demir yolunun işletmeye açılmasıdır (Albek,1991). 1925 yılında il merkezi olan Eskişehir, Cumhuriyet dönemi ile birlikte hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir. 1923-1950 yılları arasında kentin nüfusundaki artış yerleşim alanlarının yayılması ve gelişmesinde destekleyici olmuştur. Yine bu dönemde kentte oluşmaya başlayan modern görüntü, 1950-1960 yıllarında mevcut fonksiyonların çoğalması ile kuvvetlenmiştir.

1960-1970 döneminde alansal bakımdan günümüzedekine yakın bir biçimde büyüyen kent, 1980 yılı sonunda hemen hemen bu günkü görünümünü kazanmıştır(Ertin,1994).

Eskişehir'e Yapılan Göçler

1864 yılında Kafkasya'dan yoğun bir göç dalgası gelmiştir.

1877-1878 yılları, Osmanlı-Rus savaşından sonra gelen göçmenler

1880 yılından itibaren Balkan ve Kırım'dan gelen göçmenler, ilk kez Porsuk çayının karşı kıyılarında yeni yerleşimler oluşturmaya başlamıştır.

1881-1882 yılları arasında etnik-dini yapı üzerinde bir nüfus sayımı yapılmıştır. Bu sayım sonucunda kentte Müslümanların, Rumların, Bulgarların, Ermenilerin ve Katoliklerin olduğu görülür.

1884-1885 yıllarına gelindiğinde etnik ve dini çeşitlenme ile göçün devam ettiği görülür.

1890 yılından itibaren başlayan gelişme ile güneydeki yamaçlar üzerinde yerleşme ile birlikte çarşı ve Porsuk çayı çevresinde göçmenlerin kurduğu ilk mahalleler ortaya çıkmış ve bu dönemde yerleşim demiryolunun kuzeyine sıçramaya başlamıştır(Ertin,1994).

1900'lü yıllarda Kafkasya ve Rumeli'den göçmenler gelmiştir.

1912-1915 yılları arası Balkanlardan, Romanya ve Bulgaristan başta olmak üzere göçler olmuş(Yakut, Güneş,2007).

1950-1951 ve 1969 yıllarında Balkan ülkelerinden kent göç almaya devam etmiştir.

Edirne'nin Tarihçesi

Edirne'nin, ilkçağda Orta Asya'dan Trakya bölgesine göç eden Traklar tarafından kurulmuş olduğu, Makedon ve Romalıların geliştirdiği, M.Ö. IV. Yüzyılda Makedonya Kralı II. Filip tarafından Makedonya'ya katıldığı kaynaklarda yer almaktadır(Usal, A. 2006). Daha sonraları Trakya bütünüyle Roma'ya katılmış ve Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti olmuş, Hadrianus'un Şehri anlamına gelen Hadrianopolis adı vermiştir. M.S.1361 yılında Edirne Osmanlı İmparatorluğunun

idaresine geçmiştir (İnalçık, H. 1993). Rus işgali altında da kalan kent, son olarak 1920 yılında Yunan işgaline uğramış ve 1923 yılında Lozan anlaşmasıyla Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına dahil olmuştur (Özalp, İ.1999).

Edirne'ye Yapılan Göçler

1867-1869 yıllarında Kirişhane ve Kıyık'ta Bulgarlar ağırlıklı olarak yerleşmişken, Avrupalılar ise daha çok Kaleiçi ve Karağaç'ta ikamet ediyorlardı. Zamanla Katolik Bulgarlar Kaleiçi ve Karağaç semtlerine yönelmiştir (Macar, E. 2012).

1879 yılında Edirne vilâyetinde 140.000 göçmenin bulunduğu belgelerde yer almaktadır (Gençer, N. 2011).

1880 yılında Fransa'dan Yahudiler Edirne'ye göç etmiştir. Sönmez (Ö.A. 2011).

1883 yılında Doğu Rumeli'den ve Bulgaristan'dan 50.000 kadar Müslüman ahalinin göç ettiği belirtilmektedir.

1909 yılında ise Balkan Harbi'nden kısa süre önce Edirne'ye Bulgaristan'dan göçler yaşanmıştır. Watt, C. D Bourne, K., Stevenson, D. (1983),

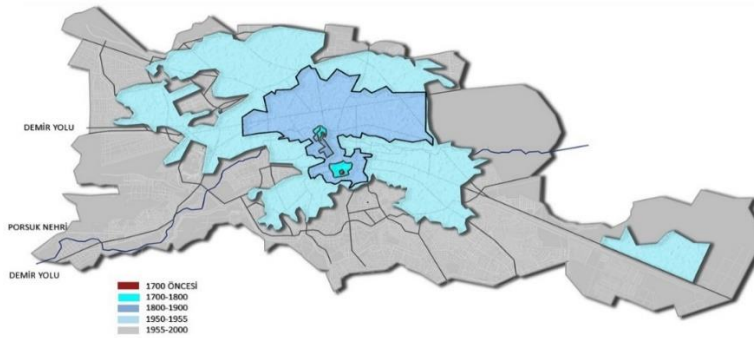
1912-1915 yılları arasında 95.267 göçmen gelmiştir.

1915-1920 yıllarında ise 37.233 göçmenin kente geldiği kayıtlarda yer almıştır. (Vatansever, E. 2008).

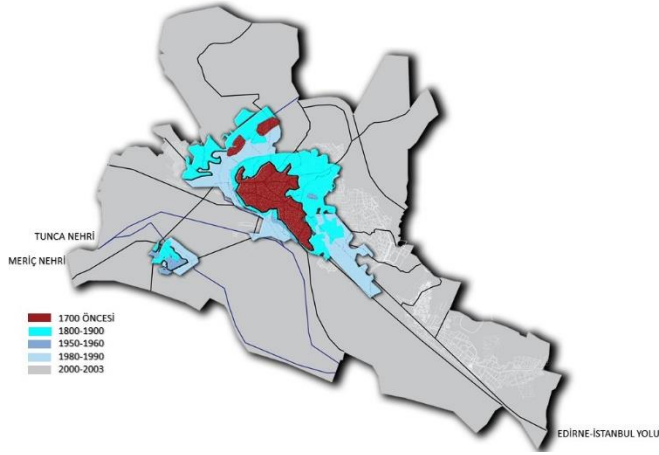
1950' li yıllara kadar göçler devam ederek göçmen sayısı 80 000'lere ulaşmıştır (Şimşek, H., Arslan. F. 2012).

1965-1970 döneminde ve 1989 yıllarında Bulgaristan'dan göçler sürmüştür (Sönmez, Ö.A. (2011).

Eskişehir'in Mekansal Gelişimi

Edirne'nin Mekansal Gelişimi

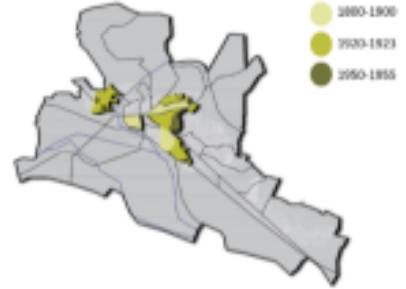
Eskişehir

Edirne

Eskişehir ve Edirne Kentlerinde Göçmen Yerleşimlerinin Gelişimi

Eskişehir'de göçmen yerleşimlerinin bir noktadan başlayarak yavaş yavaş yağ lekesi biçiminde yayıldığı görülmektedir.

Edirne'de göçmen yerleşimine bakıldığında ise, dağınık bir yerleşim olduğu görülmektedir hatta bulunduğu konumu nedeniyle göçmen yerleşimlerinde zaman zaman köçümler meydana gelmiştir.

Eskişehir Göçmen Mahallesi Yerleşim Dokusu

Eskibağlar mahallesi günümüz görünümü

Göçmen yerleşiminin günümüz görünümü

Edirne Göçmen Mahallesi Yerleşim Dokusu

Eskibağlar ve Güllük Mahalleleri Doluluk - Boşluk Analizi

Yapılan analiz sonucunda Eskişehir'in Eskibağlar ve Güllük Mahallelerini yoğun bir yerleşim dokusuna sahip olduğu çoğunlukla bitişik nizam arka bahçeli yapıların bulunduğu görülmektedir. Yerleşimin yaklaşık olarak doluluk oranı %49 dur.

Eskişehir

Abdurrahman Mahallesi'nin Doluluk-Boşluk Analizi

Yapılan analiz sonucunda Edirne'nin Abdurrahman mahallesi'nin ana cadde üzerinde daha yoğun bir yapılaşma mevcut olmasına rağmen iç kesimde bahçeli az yoğun bir dokunun yer aldığı görülmektedir. Yerleşimin doluluk oranı % 31'e yaklaşmıştır.

Edirne

Eskişehir'de yerleşimin eski dokusunun büyük oranda bozulduğu, Edirne'de ise eski dokunun korunduğu görülmektedir. Bunun sonucunda Eskişehir'de yoğunluk artarak yeşil alanlar ile diğer sosyal donatı alanları azalmıştır.

İki kentte de seçilen mahallelerin gerek üniversite kampüslerine gerekse merkeze yakınlığı sebebiyle alışveriş merkezi ile onun çevresinde restoran, kafe ve diğer ticari birimlerin geliştiği görülmektedir.

Eskibağlar ve Güllük Mahallesi'nin Yol Analizi

Göçmen yerleşimi olan mahallelerdeki ızgara düzende olan adalara uygun biçimde yollarla çevrelendiği görülmektedir. Yerleşimdeki yolların oranı yaklaşık olarak % 28 dir.

Eskişehir

Abdurrahman Mahallesi'nin Yol Analizi

Bu göçmen yerleşiminin de ızgara sistemde gelişen bir doku olduğu, farklı olarak çıkmaz sokakların bulunduğu görülmektedir.

Yollar yerleşimin yaklaşık olarak %18'ini kaplamaktadır.

Edirne

Eskibağlar ve Güllük Mahalleleri Yeşil Alan Analizi (Eskişehir)

Yerleşimin bitişik nizamda olması nedeniyle yapıların yalnızca arka bahçelerinde açık alan ve bahçe kullanımı olması, kamuya açık park alanının bulunmaması, özel ve ortak açık alan kullanım oranını oldukça düşürmektedir. Bu oran yaklaşık olarak %28 civarında kalmaktadır.

Abdurrahman Mahallesi'ni Yeşil Alan Analizi (Edirne)

Yerleşim dokusunu ayrıntılı nizam bahçeli evlerin oluşturması nedeniyle çoğunluğu konutlara ait bahçeler olsa da yerleşimin yaklaşık %51'i yeşil alan olarak görünmektedir.

Eskibağlar ve Güllük Mahallesi'nin Kat Analizi (Eskişehir)

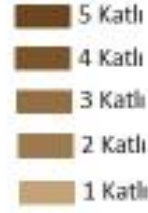
Yapılan kat analizi sonucunda, ana cadde üzerindeki yapıların 5, 6 ve 7 kat olurken, sokak aralarında 3 ve 4 katlı yapıların çoğunlukta olduğu görülmektedir.

- 7 Katlı
- 6 Katlı
- 5 Katlı
- 4 Katlı
- 3 Katlı
- 2 Katlı
- 1 Katlı

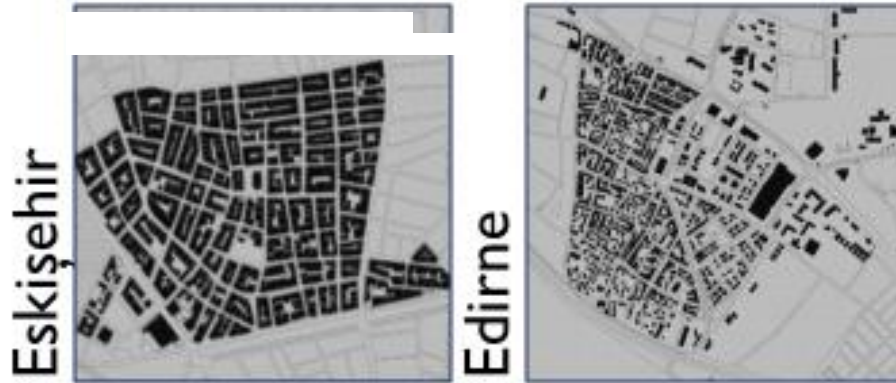

Abdurrahman Mahallesi'nin Kat Analizi (Edirne)

Yerleşimde yapılan kat analizi sonucunda yeni yapıların çoğunlukla 4 ve 5 katlı olduğu, öncekilerin ise 1, 2 ve 3 gibi az katlı yapılardan oluştuğu görülmektedir.

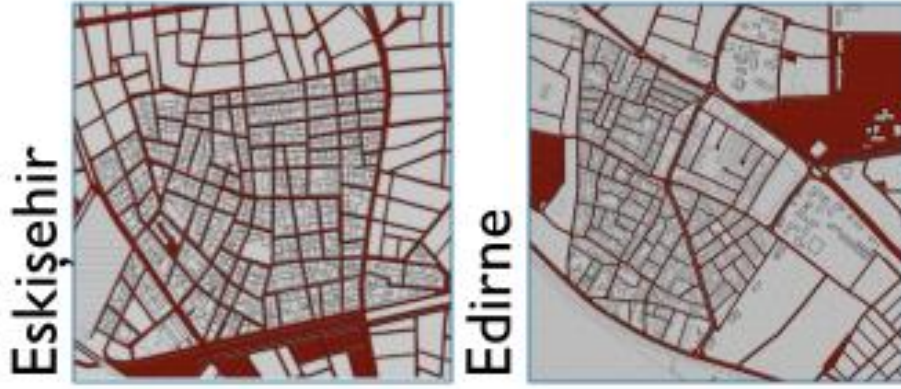

Mahallelerin Yapı Yoğunluklarının Karşılaştırılması

Eskişehir'de doluluk oranı yarıya yakinken, Edirne de bu oran üçte bire düşmektedir.

Yerleşimlerin Yol Oranlarının Karşılaştırılması

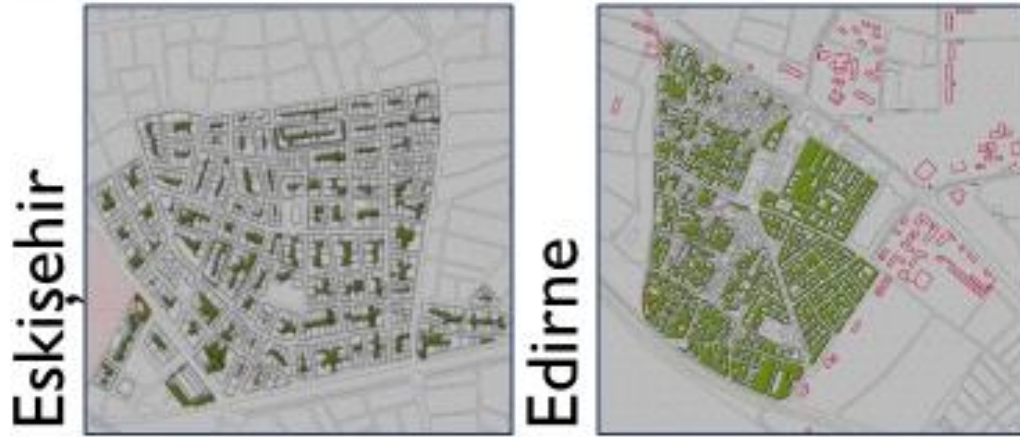

Her iki kentteki yerleşimin yol oranlarına bakıldığında, Eskişehir'de bu oran %28 olurken Edirne kentinde %18'e yakındır .

Eskişehir ve Edirne'nin Karşılaştırılması

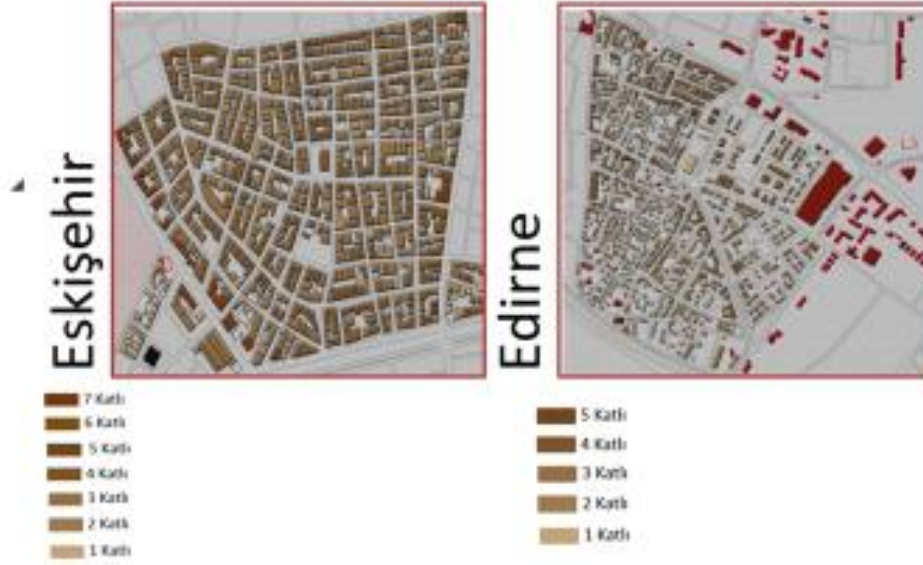
Her iki göçmen yerleşimi incelendiğinde başlangıçta benzer dokularda ve benzer biçimlerde oluşturulan yerleşimler zaman içerisinde gerek yoğunluk gerekse konut biçimlenişleri açısından farklılaşma göstermişlerdir.

Yerleşimlerin Yeşil Alan Durumunun Karşılaştırılması

+ Eskişehir kentinde özel ve ortak yeşil alanların oranı yerleşimin üçte birine bile ulaşamazken, Edirne kentinde yarısını geçmektedir.

Yerleşimlerin Kat Durumunun Karşılaştırılması

Yerleşimi Eskişehir’de ağırlıklı olarak 3 ve 4 katlı yapılar Edirne’de ise 1-2 ve 3 katlı yapılar oluşturmaktadır.

Çoğunluğunu Balkan göçmenlerinin oluşturduğu kentlerin ilk yerleşim alanlarında yapılarını tek veya iki katlı, yağma bahçeli olarak yaptıkları ancak zamanla kentlerin farklı nüfus artışı göstermesiyle yoğunluk oranlarını buna paralel olarak artırdığı görülmektedir.

Bu nedenle Edirne’de bahçeli, yağma ve az katlı doku çok fazla bozulmazken, Eskişehir’de yapıların betonarme sistemle inşa edilen çok katlı yapılara dönüştüğü yol kaplamalarının asfalt olduğu görülmektedir.

Bahçe ve yeşil alan oranlarının yapı yoğunluğunun artmasıyla bariz biçimde düştüğü de görülmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada farklı konumda bulunan ve zaman içinde çeşitli dinler ve kültürler etkisinde biçimlenmiş olan Eskişehir ve Edirne kentlerin de tarihsel süreç içinde göçmenlerin oluşturdukları yerleşimleri benzer ve farklı yönleriyle ele alarak değerlendirmek amaçlanmıştır.

Eskişehir, Anadolu’nun merkezi bir konumunda ve demiryollarının kavşak noktasında yer alırken Edirne’nin tren yolu ile Avrupa’ya açılan bir kapı konumunda olması ve her iki kentin Roma, Bizans ve Osmanlı’nın egemenliğinde kalmış olmaları benzer özellikler oluşturmaktadır.

Tarihsel süreçte bu iki kentin almış olduğu göçler hemen hemen aynı tarihlere rastlamakta ve bu süreçlerde göçmen yerleşimleri de benzer gelişme göstermektedir.

Her iki kentte incelenen göçmen yerleşimlerinin mümkün olduğu ölçülerde benzer özelliklere sahip olmalarına dikkat edilmiştir. Bu nedenle yaklaşık aynı tarihlerde kurulmuş olmaları, kent merkezine yakın konumda olmaları, yakınlarında bir üniversite kampüsü bulunması gibi özelliklerin yanı sıra, iki alanda da bir dini tesis ve alışveriş merkezi bulunması, seçilen bölgelerde yol, ada ve parsel büyüklükleri, yapı sistemlerinin benzer olması üzerinde durulmuştur.

Ancak iki kentin mekânsal gelişme hızı aynı olmamış, Eskişehir’de 1960-1980 yılları arasında nüfus artışı ve buna bağlı olarak hızlı bir mekânsal gelişme yaşanırken, Edirne bu gelişmenin gerisinde kaldığı için yerleşimlerde farklılaşmalar ortaya çıkmıştır.

İki kentte de ayrıık nizam bahçeli ve az katlı yapılar çoğunluktaiken Eskişehir’de yaşanan hızlı kentleşme sonucunda konut, yol, otopark gibi ihtiyaçların artmasıyla, burada yer alan göçmen yerleşimlerinin yapı yoğunluğu hızla artarken açık ve yeşil alan oranlarının azaldığı görülmüştür.

Edirne kentinde eski doku sadece alışveriş merkezi ve ana caddeye yakın yerlerde değişim göstermiş, onun dışında büyük oranda aynı kalmıştır.

Eskişehir’in kentsel gelişim sürecini daha hızlı yaşaması kentin ekonomik gelişmesinde olumlu katkılara yol açmış olsa da mekânsal gelişiminin çeşitli kentsel ve çevresel olumsuzluklara sebep olduğu ortaya çıkmaktadır.

Her iki kentin ölçekleri, benzer süreçleri yaşamaları ve benzer özellikler taşımalarına rağmen gerek kentlerin konumları, gerekse zaman içerisinde gösterdikleri farklı gelişmeler mekânsal olarak da farklılaşmalarına neden olmuştur.

Yaşanan farklı kentleşme hızının, benzer sosyal yapıdaki insanların oluşturduğu yerleşimlerin morfolojik yapısında değişimlere yol açtığı görülmektedir.

Kaynakça

Ertin, G. (1994), *Eskişehir Kentinde Yerleşmenin Evrimi*, Eskişehir : Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Yakut, K., Güneş, İ. (2007), *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Eskişehir (1840 1923)*, Eskişehir : Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fak. Yayınları.

Albek, S. (1991), *Dorylaion’dan Eskişehir’e*. Eskişehir : Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Vakfı Yayınları.

İnalçık, H. (1993), *Edirne’nin Fethi (1361)*, Edirne’nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı. Ankara : T.T.K Yayınları.

Özalp, İ.(1999), *Kısa Edirne ili Tarihi*. Edirne : Edirne Ticaret Borsası.

Macar, E. (2012), *Edirne’nin Katolik Bulgarların Tarihindeki Yeri* Edirne’nin 650. Fetih Yıldönümü Bildiriler Kitabı. Edirne : Trakya Üniversitesi Yayınları.

Usal, A. (2006),*Edirne Tarihi ve Kültürü*. Edirne : Edirne Vergi Dairesi Başkanlığı.

Sönmez, Ö.A. (2011), *Geçmişten Günümüze Edirne İlinin Sosyal Analizi* . Edirne : TÜ, Sosyal Bilimleri Enstitüsü Yüksek LisansTezi.

Gençer, N. (2011), *93 Harbi’nde Edirne Ve Çevresi*. Edirne : TÜ, Sosyal Bilimleri Enstitüsü Yüksek LisansTezi.

Watt, C. D Bourne, K., Stevenson, D. (1983), *British Documents on Foreign Affairs*. s. 140-141.

Vatansver, E. (2008), *Osmanlı İdaresinden Sonra Bulgaristan Türklerinin Sosyo-Kültürel Hayatı*. Edirne : TÜ, Sosyal Bilimleri Enstitüsü Yüksek LisansTezi.

Şimşek, H., Arslan. F. (2012), *Yeni Edirne Gazetesi 'ne Göre Bulgaristan 'dan Türkiye 'ye Göçler 1950-1951. Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Yıl: 10. 13.*

FÂRÂBÎ ve TEŞAHHUS MESELESİ

M. Fatih DEMİRCİ*

Özet:

Teşahhus meselesi küllîler meselesinin bir alt meselesidir. Küllîler meselesi akledilir nitelik ve niceliklerin insan zihni dışında mevcut olup olmadığı meselesidir. Bir filozofun bu konuda benimseyebileceği iki temel tavır söz konusudur: Realizm veya nominalizm. Bunların her ikisi de aşırı veya ılımlı iki kanada sahiptirler. Aşırı veya ılımlı realist bir tavır takınan filozofların bu mesele çerçevesinde cevap vermek zorunda oldukları sorulardan birisi, akledilir nitelikler ile tekil varlıklar arasındaki irtibatın keyfiyetidir. Aşırı realist Platon bu meseleyi pay almak, ılımlı realist Aristo ise tekilleşme veya teşahhus ile açıklamaktadır. Bu tür bir mesele nominalist bir filozof için ise söz konusu olamaz. Zira o, bunların insan zihni dışındaki varlığını kabul etmemektedir. Fârâbî, Meşşâî bir filozof olarak küllîler konusunda Aristo gibi ılımlı realist bir tavrı benimsemiştir. Fakat onun küllî nitelikler ile tekil varlıklar arasındaki ilişkiyi açıklamak konusunda tekilleşme veya teşahhus kavramına değil, tecevhür ve temeyyüz gibi kavramlara başvurduğu müşahede edilmektedir. Bu durumda Fârâbî'nin bu ilişki konusunda ne düşündüğü, bu meseleyi nasıl ele aldığı veya bu konuda söz konusu kavramların teşahhus yerine kullanılıp kullanılmayacağı veya teşahhus kavramının anlamını ne kadar karşılayabileceği bir mesele olarak önümüzde durmaktadır. Bu bildiride Fârâbî'de teşahhus meselesi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Fârâbî, Küllîler Meselesi, Realizm, Teşahhus Meselesi

Abstract:

The problem of individuation is a sub-problem of the universals. The problem of universals is the problem of whether intelligible qualities and quantities exist outside of the human mind or not. There are two basic attitudes that a philosopher can adopt in this issue: Realism or nominalism. Both attitudes have two wings as extreme or moderate. One of the questions that philosophers who take an extreme or moderate realist attitude must answer within the framework of this issue is the nature of the connection between intelligible qualities and singular beings. The extreme realist Plato explains this problem by participation whereas the moderate realist Aristotle with singularization or individuation. This kind of issue is out of the question for a nominalist philosopher. Because he does not accept their existence outside the human mind. As a peripatetic philosopher Al-Farabi followed a moderate realist way like Aristotle about the universals. However, it is observed that he does not refer to the concept of singularity or individuation in explaining the relationship between the universal qualities and the singular entities, but rather to concepts such as being the substance (tajavhur) and distinguishing (tamayyuz). In this case, questions like what Al-Farabi thinks about this relationship, how he handles this problem, or whether these concepts can be used instead of individuation, or how far he can meet the meaning of the concept of individuation stand as a matter in front of us. This paper addresses the problem of individuation in Al-Farabi.

Key Words: Al-Farabi, The Problem of Universals, Realism, The Problem of Individuation

GİRİŞ

Bu bildiride Fârâbî'nin (ö. 339/950), İlk ve Orta çağlardan bugüne kadar tartışılmalı felsefe konularından biri olan teşahhus meselesine dair düşünceleri ele alınmaya çalışılacaktır.

Teşahhus veya tekilleşme insan zihninde birçok tekil varlığa yüklem olan küllî bir akledilirin önce – İbn Sînâ'nın (ö. 428/1037), ifadesiyle– fizik âlemde insanın zihninde tasavvuru açısından ortaklık

* Dr. Öğr. Üyesi, BAİBÜ İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, İslam Felsefesi Anabilim Dalı, fatihdemirci@ibu.edu.tr

kabul etmeyecek hale gelmesi, bundan sonra da söz konusu âlemde tekil bir şekilde mevcudiyet kazanmasıdır.

Teşahhus meselesi ise küllîlerin ne ile ve nasıl tekil varlık kazandıkları meselesidir. Bu mesele de kendi içinde iki alt meseleden müteşekkildir: Birincisi, sayısal olarak farklı iki veya daha fazla tekil varlığı sayısal olarak birbirinden farklı kılanın ne olduğu veya iki tekil varlık arasındaki sayısal farkın hangi temele istinat ettiği. İkincisi ise tekil bir varlığı, genel varlık kategorilerinden biri değil de tekil varlık kılanın ne olduğudur (Demirci, 2012, s. 121-134).

Bu mesele, küllîler meselesi olarak isimlendirilen ana meseleden bağımsız olarak tek başına ele alınamaz. Zira bu mesele daha temel, asıl ve dolayısıyla daha genel olan küllîler meselesinin tâlî bir boyutunu meydana getirir. Binaenaleyh burada teşahhus meselesinden önce küllîler meselesi hatırlanmalıdır.

Küllîler meselesi ise –bilindiği üzere– akledilir küllî nitelik, nicelik ve değerlerin insan zihni dışında mevcut olup olmadığı; eğer mevcut iseler bunun keyfiyeti meselesidir. Filozoflar Antik Yunan’dan bugüne kadar bu meselede şu iki temel tavırdan birini benimsemişlerdir: Realizm veya nominalizm. Realizm kendilerine zihinde küllîlik arız olan akledilirlerin insan zihni dışında mevcut olduğunu kabul etmek; nominalizm de bunların mevcudiyetini reddetmek demektir (Demirci, 2012, s. 4). Bu iki tavrın her ikisinin de aşırı veya ılımlı kanatları bulunmaktadır. Aşırı veya ılımlı realist bir tavır takınan filozofların bu mesele çerçevesinde cevap vermek zorunda oldukları sorulardan birisi onların, akledilir nitelikler ile tekil varlıklar arasındaki irtibatı nasıl açıklayacaklarıdır. Aşırı realist bir filozof bu durumu pay almak, ılımlı realist bir filozof da tekilleşme veya teşahhus ile açıklamaktadır. Nominalist bir filozof için ise bu tür bir mesele söz konusu değildir. Zira o, bunların insan zihni dışındaki varlığını kabul etmemektedir.

Burada ilk olarak filozofumuzun bu konudaki görüşlerini tespit için temel kaynağın bizzat onun yazdığı eserler olduğu hatırlanmalıdır. İkinci Muallim’in *Kitâbü’l-Ḥurûf* ve *Arau ehli’l-Medîneti’l-fâzıla* gibi kitapları kendisinin yazdığı noktasında bir şüphe ileri sürülemez. Ancak ona isnat edilen *Fuşûşü’l-ḥikem*, *ed-Da’âva’l-ḳalbiyye*, *İşbâtü’l-müfâraḳât* (Aydınlı, 2008, s. 23), *‘Uyûnü’l-mesâ’il* (M. C. Kaya, 2012) ve *et-Ta’likât* (Terkan, 2014) gibi isimli eserleri onun bizzat kendisinin yazdığına dair bazı şüpheler söz konusudur. Dolayısıyla burada onun sübutu kesin eserlerinden faydalanılacak, diğer kitaplar ise kaynak olarak değerlendirilmeyecektir.

Fârâbî’nin Meşşâî bir filozof olarak küllîler konusunda ılımlı realist bir tavır (Demirci, 2019, s. 37) takındığı söylenebilir (Bayrakdar, 2016). Dolayısıyla filozofumuzun –onun ılımlı realist olduğu tezine dayanılırsa– tekil varlıklar ile küllî nitelikler arasındaki ilişkiyi teşahhus kavramıyla açıklaması beklenir. Fakat Fârâbî’nin, elimizde bulunan otantik eserlerinde, bu konuda tekilleşme veya teşahhus kavramını kullanmadığı; onun bu kavram yerine tecevhür (Fârâbî, 1968a, s. 44, 56 vb.) veya temeyyüz (Fârâbî, 1990, s. 181-194) gibi kavramlara başvurduğu müşahede edilmektedir.

Fârâbî tekillerin varoluş sürecinden tekilleşme veya teşahhus kelimesiyle bahsetmese de içinde bulunduğumuz fizik âlemde asıl varlığın söz konusu tekil varlıklar olduğunu, kevn ve fesadın bunlar için geçerlilik arz ettiğini kabul etmektedir. İkinci Muallim, tekil varlıklar yanında kendisine zihinde küllîlik işen akledilirlerin de insan zihni dışındaki mevcudiyetini kabul etmektedir (Hammond, 1994, s. 147-148). O, tekil varlıklar ile küllîler arasındaki ilişkide, söz konusu tekillerin varlık kazanmasını ifade için –yukarıda da belirtildiği gibi– teşahhus yerine tecevhür veya temeyyüz kavramlarını kullanmaktadır.

Acaba filozofumuz teşahhus konusunda ne düşünmektedir? Onun yukarıda ifade edilen tavrı bu mesele bağlamında ne ifade etmektedir? Bu bildiride söz konusu sorular çerçevesinde İkinci Muallim'in düşünceleri ele alınıp teşahhus meselesi konusunda ne düşündüğü ortaya konmaya çalışılacaktır.

Filozofumuzun bu meseleye dair tavrının ortaya konabilmesi adına önce onun küllînin ne olduğu, türleri ve mevcudiyeti hakkındaki düşünceleri hatırlanacak; daha sonra da onun teşahhus meselesine dair düşüncelerine geçilecektir.

1. KÜLLÎLER ve TÜRLERİ

Fârâbî'ye göre insan fizik âlemi meydana getiren tekil mevcudatta önce bazı anlamları algılar ve daha sonra bunları aklen idrak eder. İnsanın idrak ettiği bu manalar ya küllî veya şahsîdir. Eğer bu mananın kendisi bir (*vahid biaynihi*) olup iki veya daha fazla sayıda maddî varlıkta algılanıp akılda tasavvur ediliyorsa bu mana küllîdir. Çünkü bu manaya akılda küllîlik arız olur. Şahsî ise bunun tersidir. Zira şahsî olan iki veya daha fazla varlığa yüklem olmaz (Fârâbî, 1985b, s. 75 ve Fârâbî, 1990, s. 66).

Filozofumuza göre küllî ve şahsî niteliklerin her biri kendi içlerinde ikiye ayrılırlar: Küllî eğer konu ve zatının dışında başka bir şeyle değil, konu ve zatlari ile bilirse bu cevher olan küllîdir. Eğer küllî hem konu ve zatlariyle hem de bunlar dışındakilerle bilirse bu da araz olan küllîdir (Fârâbî, 1987, s. 110). Şahsî de küllîlerde olduğu gibi cevher ve araz olan olarak iki kısımdır (Fârâbî, 1985c, s. 89-90).

Fârâbî'ye göre şahıs olan cevherler küllîleriyle akledilirler; küllîleri de şahıslarla mevcut hale gelir. Şahıslar birinci, küllîler ise ikinci cevherlerdir. Zira şahıslar küllîlerden daha mükemmel bir varlığa sahiptirler. Dolayısıyla şahıslar cevher olmaya daha layıktırlar. Bunun sebebi de şahısların var olmak noktasında kendileriyle yetinmeleri ve mevcut olmak için sahip olmak zorunda oldukları ilave başka bir niteliğin bulunmamasıdır (Fârâbî, 1987, s. 110-111).

Filozofumuz yukarıda belirtilen küllî akledilirleri ilk önce tabî ve iradî küllîler olarak ikiye ayırmaktadır. Ona göre insan iradesinden bağımsız bir şekilde mevcut olanlar tabî; insan iradesiyle mevcudiyet kazananlar ise iradî küllîlerdir (Fârâbî, 1983, s. 65-67 ve Fârâbî, 1990, s. 67). Fârâbî küllî akledilir nitelikleri bir de sayısal ve türsel açılardan bir olanlar tarzında ikiye taksim etmektedir. Ona göre her bir akledilirin insan zihni dışında mevcudiyet kazanması durumunda bu akledilire bazı hal ve arazlar ilişir. Sayısal olarak bir mevcutta bulunan akledilirlere arız olan söz konusu hal ve arazlar, bu mevcut var olduğu müddetçe asla değişmezler. Ancak tür olarak bir mevcutta bulunan akledilirlere arız olan hal ve arazlar ise, devamlı olarak değişirler. Bu durumda, sayısal bir mevcuttan farklı olarak, türsel olarak bir mevcuda veya akledilir fizik âlemde mevcut olduğu esnada söz konusu hal ve arazlar onlara eklenmelidir. Bu zorunluluk hem tabî hem de iradî tür olarak bir tüm akledilirler için geçerlidir. Söz konusu akledilir ile arazları bir araya getiren kuvvet ise tabîde onun tabiatı, iradî olanda da o akledilir dışında bulunan bir iradedir (Fârâbî, 1983, s. 65). Filozofumuz bunlara bir de niceliksel küllîleri ekler. İkinci Muallim tabî küllîlerin tabî ilimlerin; iradî küllîlerin medenî ilimlerin; niceliklerin de matematiğin konusunu meydana getirdiğini belirtir (Fârâbî, 1990, s. 67-68).

O halde, özetle, küllî olarak adlandırılan veya kendisine zihinde küllîlik arız olan akledilirler üç türdür: Birincisi (1) fizik âlemi meydana getiren maddî varlıkların zatî veya arazî nitelikleridir. Bunlar da kendi içlerinde sayısal ve türsel açılardan bir olanlar şeklinde ikiye ayrılırlar. (2) Maddî varlıklara arız olan sürekli veya süreksiz nicelikler ikinci türü meydana getirirler. Son tür ise (3) insanların ve onların bir araya gelmesiyle teşekkül eden çeşitli toplulukların iradeleriyle kaim olan

söz konusu insan ve toplulukların sahip oldukları veya varlıklarını dayadıkları dinî, ahlâkî, hukukî vb. değerlerdir.

Bu bildiriye Fârâbî'nin sayısal olarak birlik kazanabilen ve kendileriyle fizik âlemin teşekkül ettiği maddî varlıkların zatî veya arazî niteliklerini meydana getiren küllîlerin teşahhusu meselesi üzerinde durulacak diğer küllîlerin teşahhusu meselesine ise değinilemeyecektir.

Fârâbî'nin söz konusu meseleye dair görüşleri de burada şu sorular çerçevesinde ele alınmaya çalışılacaktır: İkinci Muallim'e göre küllî niteliklerle tekil varlıklar arasında nasıl bir ilişki söz konusudur? O bu konuda ne düşünmektedir? Fârâbî bu meseleyi nasıl ele almaktadır veya ele almakta mıdır? Onun bu konuda teşahhus yerine söz konusu kavramları kullanması bu konuyu ifadede yeterli midir? Bu meseleyi ifadede söz konusu ifadeler kullanılabilir mi veya bu kavramlar teşahhus kavramının anlamını ne kadar karşılayabilmektedir?

Teşahhus –yukarıda da belirtildiği üzere– zihinde birçok varlığa yüklem olan küllî niteliğin tekil bir mevcut şeklinde varlık kazanması, küllî niteliğin tekil varlıklar içinde yerini bulması anlamına gelmektedir. O halde burada Fârâbî'nin bu meselede ne düşündüğünü ortaya koyabilmek adına öncelikle onun varlık anlayışı genel olarak hatırlanmalıdır.

2. KÜLLÎLER ve MEVCUDAT

Fârâbî'ye göre insanoğlu küllî niteliklerin insan zihni dışındaki mevcudiyetini kabul etmelidir. Zira insanın tekil varlıkların niteliklerine dair tasavvurları, küllî niteliklerin şahıslarıyla beraber zihin dışında mevcut olmamaları durumunda yalan ve var olmayan bir uydurma haline gelecektir (Fârâbî, 1985c, s. 92).

Küllî niteliklerin insan zihni dışında mevcut olması ise, filozofumuza göre, bunların varlıklar âleminin bir parçası olması anlamına gelir. Bu varlıklar âlemi de yukarıdan aşağıya doğru mertebeler halinde ve bir bütünlük teşkil eder tarzda sıralanmaktadır. Bu mertebelerin başında âlemin yaratıcısı ve en kâmil varlık olan Tanrı bulunmaktadır. O, kendi dışındaki mevcudatı mertebeler teşkil edecek şekilde var kılan ve bunları birbirleriyle birleştiren, bunların birbirleriyle irtibatını kuran ve böylece tüm mevcudatı bir bütün (*cümle*) halinde tek bir varlık gibi bir tanzim eden cevherdir. Dolayısıyla varlık kavramı da öncelikle bu ilk ve kâmil varlık olan Allah Teâlâ¹⁸ için, daha sonra diğer mevcudat için kullanılır. Zira O'nun varlığı biaynihi mahiyetidir veya mahiyeti ile varlığı ayrı değildir; çünkü O bizatihi zorunludur. Diğerlerinin mahiyetleri ile varlıkları ise birbirinden ayrıdır (Fârâbî, 1990, s. 61 ve Fârâbî, 1968a, s. 57-58).

Filozofumuz için, yukarıda türleri zikredilen tüm akledilir küllîlerin insan zihninde bulunabilmesi bunların fizik âlemdeki varlığına bağlıdır. Fakat küllîlerin fizik âlemde var olabilmesi için de Tanrı'nın küllîleri yaratması, bunun için de onların Allah Teâlâ'nın katında veya O'nun bilgisinde bulunması gerekir.¹⁹ Bu onların, yukarıda zikredildiği gibi, fizik öncesi mevcudiyetidir. Zira Allah

¹⁸ Allah Teâlâ varlığa en layık, Tek Hak, bütünü (*küll*) Mübdiidir. O'nun kendisi için kevn ve fesattan bahsedemeyiz. Fakat O'nun dışındaki diğer mevcudat için elbette kevn söz konusudur. Kendisine dair kevn söz konusu olan her mevcut için muhakkak fesat da söz konusudur (Fârâbî, 1987, s. 85).

¹⁹ Fârâbî'ye göre Allah Teâlâ diri ve bu âlemde var olan her şeyi var edendir; öyle ise –benzerden uzak olan– Allah Teâlâ'nın katında, var etmek istediklerinin suretlerinin bulunması gerekir. Aynı şekilde düşünülecek olursa, mademki O'nun zatî bakidir, O'nda değişme ve başkalaşma olamaz. Öyleyse O'nun mertebesinde bulunan idealar veya maddî varlıkların nitelikleri de aynı şekilde bakidir, eskimez ve bozulmaz. Eğer var eden, hayat ve irade sahibi olan Allah'ın zatında varlığın suretleri bulunmamış olsaydı, neyi var edecekti? Yaptığında ve yarattığında neyi örnek alacaktı? Bilmez misin ki fiil, hayat ve irade sahibi olan Allah'ta bu tasavvurların bulunduğunu inkâr eden kimsenin; Allah'ın, yarattıklarını tahmini, gelişigüzel,

Teâlâ kendini idrak etmekte, böylece mevcudatın tümü O'ndan sudur etmekte²⁰ veya O, bu âlemde var olan her şeyi var etmektedir.

Tanrı'dan sonra söz konusu varlık mertebelerinin ikincisi mufarık akıllardır. Cevherleri itibariyle akıl ve akledilir olan mufarık varlıklar on birinci akıl ile son bulurlar. Üçüncü mertebede ise Faal Akıl bulunmaktadır.²¹ Bunu da cisimler âlemi takip eder (Fârâbî, 1968a, s. 62 ve Fârâbî, 1993, s. 31).

Fârâbî'ye göre küllî nitelikler maddî varlıklardan önce –ve Tanrı'nın bilgisinden sonra– Faal Akıl'da (Fârâbî, 1938, s. 28-30) bulunmaktadır.²² Daha sonra bu küllî (*âmmî*) manaların başka bir şeyin varlığıyla beraber bilfiil varlığı gelir (Fârâbî, 1987, s. 85-86).

Filozofumuza göre bu küllî manalar fizik âlemde mevcut maddî varlıkların zatî veya arazî niteliklerini meydana getirirler. Maddî varlıklar –veya mahiyetleriyle mevcudiyetleri birbirinden ayrı mevcudat– dünyasında da varlık öncelikle cevher, daha sonra da arazlar için kullanılır. Cevher de ilk olarak kesinlikle bir konuda bulunmayan son konu veya tekil varlığı ifade eder. Zira kendilerine şahıs denen bu ilk cevherler varlıklarında kendilerinden başka bir şeye muhtaç değildirler. Cevher ikinci olarak bu duyulur varlıkların cins, tür ve fasıl gibi mahiyetini belirten niteliklerine işaret eder. Çünkü bu cevherler şahıslarıyla birlikte mevcut olabilirler. Cevher bir de bütün kategorilerin altına giren her bir türün mahiyetini meydana getirene, bu türün zatına veya manasına varlık kazandırana denir (Fârâbî, 1990, s. 100-101 ve 105 ve Fârâbî, 1987, s. 88-89).

Cevher tekil bir mevcudun sureti için de kullanılır. Zira her bir tekil mevcudun fiili onun suretinden sadır olur. Ama suretin bir fiilde bulunması için onun bir maddede veya duyulur bir varlıkta bulunması gerekir. Diğer bir ifadeyle tekil bir mevcudun varlık kazanması için onun suretinin madde ile birleşmesi gerekir (Fârâbî, 1968a, s. 64). Cevher sözüyle –yukarıdakilere ilave olarak– bir de tek tek insanların her birinin fitratları kastedilir. Zira insanın fitratı onun mahiyetidir ve o bununla bilfiil insan olur (Fârâbî, 1990, s. 99).

Filozofumuz Aristoteles gibi şahsî veya tekil cevherlere birinci, bunların mahiyetlerini meydana getiren küllî niteliklerine de ikinci cevherler demektedir. Zira şahıslar küllîlere nazaran daha kâmil bir varlığa sahiptirler. Bunun sebebi ise tekil varlıkların mevcudiyeti için başka bir duruma ihtiyaçları söz konusu değildir. Küllîler ise kendi varlıkları (*kıvam*) açısından şahsî cevherlere ihtiyaç duyarlar. Fakat bu ihtiyaç onların cevher olmasına zarar vermez (Fârâbî, 1985c, s. 91).

Küllî nitelikler fizik âlemden sonra da insanın zihninde bulunur.²³ Diğer bir ifadeyle bunlar cisimden sonra önce histe algılanır ve daha sonra da akılda idrak edilirler (Fârâbî, 1987, s. 103).

gayesiz, iradesiz ve belli bir maksadı olmaksızın yarattığını kabul etmesi gerekir. Oysa böyle bir iddia çirkinliklerin en çirkinidir (Fârâbî, 1968b, s. 106).

²⁰ Sudur nazariyesi için bkz. (M. Kaya, 2009).

²¹ Tanrı, mufarık akıllar ve elbette Faal Aklın her birinin teker teker 'birlik'leri bulunmaktadır. Onların bu birliklerinin keyfiyeti ve bunun teşahhus ile irtibatı, burada değindiğimiz meselenin önemli bir boyutudur. Fakat bu bildiride meselenin bu boyutuna girilemeyecektir.

²² İkinci Muallim beyazla beyazlığı ayırmakta, beyazlığın mücerret olduğunu söylemektedir (Fârâbî, 1985a, s. 70). Fârâbî mücerret olarak nitelediği bu tür küllîler ile –muhtemelen– Tanrı'nın bilgisinde veya Faal Akıl'da bulunan akledilirlere işaret ediyor olmalıdır.

²³ Küllîlerin insan zihninde bulunması insanın bunları aklın idrak etmesi demektir. İnsan da tür olarak bu bilgi ile diğer varlık türlerinden zatî olarak ayrılırlar. Ancak teşahhus meselesi çerçevesinde üzerinde durulması gereken türsel insanın değil, tek tek insanların kendi varlıklarını nasıl tahakkuk ettireceğidir. Bu çerçevede üzerinde durulması gereken bir konu da Fârâbî'nin gelişmemiş insan ruhunun ahirette tekrar diriltilmeyip yok olup gideceği düşüncesinin onun teşahhus meselesine dair düşünceleriyle irtibatı meselesidir. Fakat bu mesele ayrı bir inceleme konusu olup bu bildiride ele alınmayacaktır.

Suretin histe husulü, insanın bir şeyin suretini ondan etkilenmeksizin, madde ile ve diğer hallerle hissinde hasıl olmasıdır. Suretin akılda husulü ise onun tek başına (*müfred*), madde ve ona hariçten ilişen diğer hallerle birlikte olmaksızın tasavvurudur (Fârâbî, 1987, s. 103-104).

Filozofumuza göre akledilir insan idrakinde bilfiil olmadan önce –akıl için– bilkuvvedir ve bu ilk durumda o insan zihni dışında maddî bir varlığın sureti durumundadır. Akledilir zihinde bilfiil olunca onun artık bilfiil akledilir olarak insan zihni dışında varlığı söz konusu değildir. Onun maddede ve nefsinde varlığı onun bilfiil varlığı değildir. Zira onun nefsinde varlığı zamana, mekâna ve diğer kategorilere bağlıdır. O bilfiil akledilir olunca tüm bu kategoriler artık onun için söz konusu olmaz. Bu durumda o başka bir varlık kazanır (Fârâbî, 1938, s. 16-17). Böylece insan da birinci akledilirler aracılığıyla ikinci akledilirleri de idrak edince hem ilk akledilirleri hem de ikinci akledilirleri bilfiil akleden olmuş olur (Fârâbî, 1938, s. 18).

3. KÜLLİLERİN TEŞAHHUSU

Burada Fârâbî'nin –teşahhus meselesi²⁴ çerçevesinde– tekilleşme konusundaki düşünceleri ele alınacaktır. Fakat bu bildiride yukarıda da belirtildiği üzere niceliklerin türsel olarak bir akledilir niteliklerin, iradî küllîlerin, Tanrı'nın, mufarık akılların ve onlardan biri olan Faal Akıl'ın teşahhuslarına değinilemeyecek; burada sadece sayısal olarak bir akledilir küllî niteliklerin teşahhusları üzerinde durulacaktır.

Yukarıda da belirtildiği üzere sayısal olarak bir akledilir küllî niteliklerin 'teşahhus²⁵ meselesi' genellikle iki farklı meseleyi kapsamaktadır: (1) Tekil bir varlığın veya bireyin kimliğini ne oluşturmaktadır? (2) Aynı türden iki tekil varlık veya birey arasındaki farkı ne oluşturur?

Filozofumuza göre insan zihni dışında bulunan manalar veya akledilirler ya küllîdir veya tekil bir varlığın zatî veya arazî bir niteliğini meydana getirmektedir, dolayısıyla şahsîdir. Küllî manaların ise bazıları diğerlerine göre daha genel, bazıları da daha özeldir. Tüm bu küllî veya şahsî nitelikler kendi içlerinde en genelden başlayan ve şahsî varlığın zatî veya arazî niteliklerinde son bulan bir tertip altında, birbirlerine göre öncelik ve sonralıkla sıralanmışlardır.²⁶

Fârâbî'ye göre, bu öncelik ve sonralık bir açıdan yukarıdan aşağıya doğru sıralanır. Buna göre daha genel olan mahiyet daha yetkindir. Zira o, bir mahiyet olarak meydana gelmesinde başkalarına muhtaç olmayan, ama başkalarının bir mahiyet olarak meydana gelmesi ve düşünülmesinde kendisine muhtaç olunan anlam veya kategoridir. Dolayısıyla o, kendisi hakkında mevcut denilmeye diğerlerinden daha layıktır. Sonra bu kategoriden olup da mahiyet olarak meydana gelmek için bu kategoriden bir fasıl veya cinse muhtaç olan anlam, bu kategoriden olup da bir mahiyetin meydana gelmesinin sebebi olan manadan mahiyetçe daha eksiktir. Dolayısıyla kendi kategorisinden bir mananın mahiyetinin meydana gelmesinin sebebi olan mana, mahiyetçe daha yetkin ve mevcut denilmeye daha layıktır. Bu şekilde mahiyetler, kendisinden daha yetkin bir mahiyet bulunmayan en yetkin mahiyete ulaşmaya kadar yükselmeye devam eder. En yetkin mahiyet ise bir veya birden

²⁴ İslam düşüncesinde teşahhus konusunda kısa bir bilgi için bkz. (Bulut, 2017, s. 152-154).

²⁵ Burada İslam düşünürlerinin tekilerin tekil olarak varlık kazanması durumunu niçin teferrüt gibi birlik veya tekillik ifade eden kelime ile değil de tekil bir varlığının nihaî amacı olabilecek şekilde onun şahsiyetinin oluşmasını ifade eden teşahhus kelimesi ile karşıladıkları sorulabilir. Belki burada –cevap olarak– onların, tekil varlığın başlangıcını değil, onun amacını veya tahakkukun sonunda ulaşacağı durumu göz önünde bulundurdıkları söylenebilir.

²⁶ Fârâbî, Platon'a göre cevherlerin en değerlisinin ve önde geleninin akıl ve nefse yakın, duysal ve fizikî yapıdan uzak olanı; Aristoteles'e göreyse üstün tutulması ve önde gelmesi gereken cevherlerin ilk cevherleri teşkil eden şahıslar olduğunu söylemektedir (Fârâbî, 1968b, s. 86).

çoktur. Dolayısıyla söz konusu bir veya o şeyler, ‘o, mevcuttur’ denilmeye diğerlerinden daha layıktır. O halde kendisi hakkında ‘o, mevcuttur’ denildiğinde nefsin dışında bir mahiyetinin bulunduğu kastedilen mevcutlar, bu tertiple sıralanmıştır (Fârâbî, 1990, s. 118-119).

Filozofumuza göre söz konusu sıralama bir açıdan da şahsî varlıktan başlayıp en genel küllîde bitmektedir. Zira bu açıdan kendisiyle nefsin dışında bulunduğu kastedilen mevcudun bir mahiyetinin küllî olan kısmı bilkuvve, şahsî olan kısmı da bilfiildir. Bilfiil mevcudun iki tarzı bulunmaktadır. Birincisi herhangi bir vakitte bilfiil olmaması kesinlikle mümkün olmayandır. Bu, daima bilfiildir. İkincisi, daha önce bilfiil değilken şimdi bilfiil olandır. Bu, bilfiil olmadan önce bilkuvve idi. ‘Bilkuvve mevcut’ sözüyle bilfiil olmaya yönelmiş olan kastedilir (Fârâbî, 1990, s. 119).

Yukarıda da işaret edildiği üzere Fârâbî’nin tekil varlığın tekil olarak mevcudiyet kazanmasını teşahhus kelimesiyle değil de tecevhür (cevher olma, cevherleşme) veya temeyyüz (ayrılma, belirginleşme) kelimeleriyle ifade ettiği söylenebilir.

Fârâbî’ye göre türler tekilleşmeli veya böylece bir mekânda mevcut olur hale gelmelidir. Zira cinslerin türleri bir mekâna ihtiyaç duymaktadır (Fârâbî, 1990, s. 62). Bu da tekil varlığın tecevhürü veya onun türünün ya da suretinin maddeyle bir araya gelerek sayısal olarak birlik kazanması ile mümkündür. Küllî nitelikler bu tecevhür ile tekil veya şahsî bir mevcudiyet kazanmış, böylece suret de bir zamanda ve bir mekânda mevcut olmuş olur (Fârâbî, 1968a, s. 44, 56 vb.).

Fârâbî’nin teşahhus yerine kullandığı ikinci kelime de temeyyüzdür. Filozofumuz birden fazla varlık veya nitelik için ‘hangisi’ sorusuna verilen cevabın temeyyüzü gerçekleştiren olduğunu söylemektedir. Bunun diğer adı, ona göre fasıl, ayırım veya arazdır. Bu temeyyüz bir cins ile o cinsin türünü veya bir cinsin türlerini birbirinden ipeğin yünden ayrılması gibi zatî olarak ya da bir türün oluşturan tekil mevcutları kırmızı, kara ve sarı yünlerin bu halleriyle birbirinden ayrılması gibi arazî bir şekilde tefrik etmememizi mümkün kılmaktadır (Fârâbî, 1990, s. 182).

Fârâbî’ye göre insan bazen Zeyd gibi tekil bir varlık için ‘O, onlar içinden hangisidir?’ sorusunu sorar ve bununla o, bir mekânın, bir zamanın veya bir durumun birleştirdiği bir topluluğa işaret eder. Buna cevap da Zeyd’i o vakitte özel olarak işaret edilen kılan ve o topluluktan ayrışmasını sağlayan ne ise onunla verilir. Bu soruya sorulunun türü, cinsi veya türünün tanımıyla cevap verilmesi mümkün değildir. Bilakis bu sorunun cevabı Zeyd’i o vakitte içinde bulunduğu topluluğun geri kalanından farklı kılan ve ona özgü olan bir arazla verilebilir. Buna ‘o, tartışan şu şahıstır’ denmesi örnek olabilir. Fârâbî sorulunun yalnızca başka bir şeyden ve yalnızca o vakitte ayrışmasını sağlayan alametler olarak kullanılan böylesi arazları, o şeye ve o vakte izafetle ‘hassalar’ olarak adlandırmaktadır (Fârâbî, 1990, s. 189-190).

Burada üzerinde durulması gereken temel soru Fârâbî’nin bu mesele çerçevesinde kullandığı tecevhür ve temeyyüz kelimelerinin teşahhus kelimesinin manasını tam olarak karşılayıp karşılamadığıdır.

Fârâbî’ye göre tecevhür kelimesi cevher olmak anlamına gelmekte ve o cevherliği de hem küllî hem de şahsî varlıklar için kullanılmaktadır. Temeyyüzün de aynı şekilde sadece tekil varlık için kullanılabilir bir kavram olmadığı rahatlıkla tespit edilebilir. Diğer bir ifadeyle filozofumuzun söz konusu kavramlarının ikisinin de sadece sayısal olarak bir tekil varlığın tekil olarak mevcudiyet kazanmasını tam olarak ifade etmediği söylenebilir. Dolayısıyla burada söz konusu kavramların teşahhusun ifade ettiği anlamı karşılamasının imkânsız olduğu ifade edilebilir.

İkinci Muallim teşahhus kelimesini kullanmasa da bu mesele üzerinde kısa da olsa durmuş ve tekilin nasıl varlık kazandığı sorusuna cevap olarak bunun madde ile olduğuna işaret etmiştir. Ancak o, bu şekilde söz konusu meseleye cevap vermiş olmakta mıdır? Zira suret gibi madde de sayısal olarak birden fazla olan cisimler arasında ortaktır. Bu durumda cisimler arasında ortak olan maddenin de taayyün veya teşahhus etmesi, böylece tekil maddî cismin varlık kazanması gerekir. O vakit de maddenin temeyyüz veya teşahhusu ve bunun sebebi gündeme gelmektedir. Fakat filozofumuz bu soruya cevap vermemektedir.

Filozofumuz küllî niteliklerin –görebildiğimiz kadarıyla– tekilleşmesini temeyyüz ve tecevhür ile açıklamakta, bunun da mekân ve madde ile olacağını söylemektedir. Fakat o, bu açıklamanın ötesine geçmek suretiyle meseleyi daha fazla tartışmaya açmamaktadır. Dolayısıyla filozofumuz tekilleşmeyi teşahhus olarak isimlendirmemekte ve tartışmamakta, zira o bu konuyu kanaatimizce bir mesele olarak görmemektedir.

SONUÇ

Bu bildiriye İkinci Muallim Fârâbî'nin küllîler meselesinin bir alt problemi olan teşahhus meselesine veya küllîlerin tekil olarak varlık kazanması konusuna dair düşünceleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Teşahhus meselesi küllîler meselesinin alt meselelerinden biridir. Küllîler meselesi de akledilir nitelik, nicelik ve değerlerin insan zihni dışında mevcut olup olmadığı meselesidir. Bir filozof bu konuda ya realist veya nominalist olabilir. Bunların her ikisi biri aşırı diğeri ılımlı iki kanada sahiptirler. İlimli realist bir filozof da burada söz konusu edilen teşahhus meselesine cevap vermek durumundadır. Zira o, birincisi, sayısal olarak farklı iki veya daha fazla tekil varlığı sayısal olarak birbirinden farklı kılanın ne olduğuna; ikincisi ise tekil bir varlığı, genel varlık kategorilerinden biri değil de tekil varlık kılanın ne olduğuna cevap vermek durumundadır. Nominalist bir filozof için bu tür bir mesele bulunmamaktadır. Çünkü o, bunların insan zihni dışındaki mevcudiyetini kabul etmemektedir.

Teşahhusundan bahsedilebilecek küllîler de birincisi maddî varlıkların sayısal veya türsel olarak bir olan zatî veya arazî nitelikleri, ikincisi nicelikler ve üçüncüsü de insanların veya toplumların iradeleriyle kaim olan dinî, ahlâkî, hukukî vb. değerler olmak üzere üç türdür. Tüm bunların ayrı ayrı teşahhusları söz konusudur.

Küllî nitelikler düzenli bir bütünlük sergileyen bu varlıklar âleminin bir parçasıdır. Onların ilki Tanrı'dır, küllî nitelikler de O'nun bilgisindedir. Tanrı'dan sonra mufarık akıllar ve Faal Akıl gelir. Söz konusu akledilirler ikinci olarak son ayrık akıl olan Faal Akıl'da bulunurlar. Bunlar daha sonra da fizik âlemde maddî varlıkların zatî ve arazî nitelikleri olarak mevcuttur.

Tanrı, ayrık akıllar ve Faal Akıl, fizik âlemi meydana getiren maddî varlıklar gibi birlik sahibidirler. Dolayısıyla teşahhus bunlar için de geçerlidir. Fakat burada duyulur varlıkların sayısal olarak bir olan küllî niteliklerinin teşahhuslarına değinilmiş ne diğerk akledilirler ne de maddî olmayan varlıkların teşahhusları üzerinde durulmuştur.

Teşahhus bu tür küllî niteliklerin tekil varlıkların meydana gelebilmesi için söz konusu niteliklerin tekilleşmesini ifade etmektedir. Fârâbî bu tahakkuku teşahhus değil, tecevhür veya temeyyüz ile karşılamaktadır. Fakat cevher olmak veya temeyyüz etmek durumu sadece şahsî varlık ve nitelikler için değil, küllî nitelikler için de geçerlidir. Dolayısıyla söz konusu mesele çerçevesinde bu kavramların teşahhusun işaret ettiği tahakkuku karşılayabilecek kelimeler olarak görülemeyeceği söylenebilir.

Bu bildiride Fârâbî'nin teşahhus meselesi hakkındaki düşünceleri tam olarak ele alınamamış, sadece meselenin çerçevesi ortaya konmaya çalışılmıştır. Zira bu meselenin tam olarak ortaya konabilmesi için öncelikle İkinci Muallim'in bu konu ve onun temelini teşkil eden küllîler meselesi hakkındaki düşüncelerinin tüm yönleriyle ve dönemindeki filozoflarla karşılaştırmalı olarak ortaya konması bir gerekliliktir. Umulur ki bu bildiri bu tür çalışmalar için bir başlangıç olabilir.

KAYNAKLAR

Aydınlı, Y. (2008). *Fârâbî'de Tanrı İnsan İlişkisi* (2. bs). İstanbul: İz Yayıncılık.

Bayrakdar, M. (2016). Fârâbî'de tümellerin varlıkla öncelik, beraberlik ve sonralık ilişkisi. *Diyanet İlmî Dergi*, 52(1), 11-16.

Bulut, Z. (2017). *Felsefî Kelâmda Umûr-i Âmme*. Ankara: Fecr Yayınları.

Demirci, M. F. (2012). *İbn Sînâ Felsefesinde Küllîler Meselesi* [Doktora]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirci, M. F. (2019). Fârâbî'de küllîlerin mahiyeti ve varlığı: Bir giriş denemesi. *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(13), 34-60.

Fârâbî. (1938). *Risâle fi'l-'akl* (M. Bouyges, thk.). Beyrut: Dâru 'l-Meşrik.

Fârâbî. (1968a). *Arau ehli'l-Medîneti'l-fâzıla* (A. N. Nadir, thk.; 2. bs). Beyrut: Dârü'l-Meşrik.

Fârâbî. (1968b). *El-Cem' beyne re'yeyi'l-hakîmeyn* (A. N. Nadir, thk.; 2. bs). Beyrut: Dâru 'l-Meşrik.

Fârâbî. (1983). *Tahşîlü's-sa'âde* (C. Al-i Yasin, thk.; 2. bs). Beyrut: Dârü'l-Endelüs.

Fârâbî. (1985a). El-Fuşûlü'l-hamse. R. el-Acem (thk.), *El-Mantık inde'l-Farabi* (C. 1, s. 63-73). Beyrut: Dârü'l-Meşrik.

Fârâbî. (1985b). Îsâgüci. R. el-Acem (thk.), *El-Mantık inde'l-Farabi* (C. 1, s. 75-87). Beyrut: Dârü'l-Meşrik.

Fârâbî. (1985c). Kitâbü'l-Mağûlât. R. el-Acem (thk.), *El-Mantık inde'l-Farabi* (C. 1, s. 89-131). Beyrut: Dârü'l-Meşrik.

Fârâbî. (1987). Cevâbât li-Mesâ'il suile 'anhâ. C. Al-i Yasin (thk.), *Risâletân felsefiyyetan* (s. 77-116). Beyrut: Dârü'l-Menahil.

Fârâbî. (1990). *Kitâbü'l-Hurûf* (M. Mehdi, thk.; 2. bs). Beyrut: Dârü'l-Meşrik.

Fârâbî. (1993). *Kitâbü's-siyaseti'l-medeniyye* (F. M. Neccar, thk.; 2. bs). Beyrut: Dâru 'l-Meşrik.

Hammond, R. (1994). Farabi Felsefesi ve Ortaçağ Düşüncesine Etkisi (U. Nutku & G. Küken, Çev.). *Felsefe Arkivi*, 29, 125-191.

Kaya, M. (2009). Sudûr. *DİA* (C. 37, s. 467-468).

Kaya, M. C. (2012). Şukuk ala 'Uyunü'l-Mesail'in Farabi'ye aidiyeti üzerine. *İslam Araştırmaları Dergisi*, 27, 29-68.

Terkan, F. (2014). El- Fârâbî'ye atfedilen et-Ta'likât isimli eser hakkında bir not. *Diyanet İlmî Dergi*, 50(1), 213-227.

Yiyecek İçecek Sektöründe Faaliyet Gösteren Aile İşletmelerinin İşgücü Devir Hızı

Sorunları:

Kocaeli İlinde Bir Araştırma

Dr. Öğr. Üyesi Gülçin ÖZBAY¹

Koray Yunus ELLİDÖRT²

¹ Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları, Sakarya, gozbay@subu.edu.tr

² Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği, Sakarya, koray.yunus.ellidort@gmail.com

ÖZET

Hizmet sektöründe faaliyet gösteren yiyecek içecek işletmeleri emek yoğun işletmeler olmasından dolayı insan faktörü ön plandadır. Buna bağlı olarak müşteri memnuniyetinin insanlara bağlı olması yiyecek içecek işletmelerinde işgören devir hızını önemli bir konu haline getirmektedir. Yiyecek içecek işletmelerinde çalışanların uzun süreli çalışmaması ve daha iyi bir iş bulduğunda o işe geçme isteği bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin işgücü devir hızı oranını arttırmaktadır ve artan devir oranı işletmelerin stratejilerini değiştirecek kadar etkili bir hale gelmektedir. Bu çalışmada Kocaeli ilinde faaliyet gösterip, aile işletmesi niteliği taşıyan yiyecek içecek işletmelerinde araştırma yapılmış olup, bu işletmelerin işgücü devir hızı sorunlarını tespit etmek amacıyla işletmelerde bulunan üst düzey yöneticiler ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. İşletmelerin %67'sinde insan kaynakları planlaması yapılmadığını belirtirken, %80'inde işgücü devir hızının hesaplanmadığı tespit edilmiştir. Çalışanların işten ayrılma nedenlerinin başında iş yükünün fazlalığı yer almaktadır. Mutfak ve temizlik işlerinde çalışanların işten ayrılma oranlarının daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile İşletmeleri, İşgücü Devir Hızı, Yiyecek İçecek İşletmeleri, İşgücü Devir Hızı Sorunları

LABOR TURNOVER RATE PROBLEMS OF FAMILY BUSINESSES OPERATING IN THE FOOD AND BEVERAGE SECTOR:

A RESEARCH IN KOCAELİ PROVINCE

ABSTRACT

Since the food and beverage businesses operating in the service sector are labor intensive businesses, the human factor is at the forefront. Accordingly, the fact that customer satisfaction depends on people makes employee turnover rate an important issue in food and beverage businesses. When the employees in the food and beverage businesses do not work for a long time and find a better job, the desire to move to that job increases the turnover rate of the companies operating in this sector, and the increasing turnover rate becomes effective enough to change the strategies of the enterprises. In this study, research was conducted in the food and beverage businesses that operate in Kocaeli and have the characteristics of family businesses, and face-to-face interviews were held with the senior managers in the enterprises in order to identify labor turnover problems. It was determined that 67% of the enterprises did not plan

humanresources, while 80% of theenterprisesdid not calculatetheturnover rate. Excessiveworkload is one of thereasonsforemployeestoquit. It has beendeterminedthatthe rate of quittingtheworkers in kitchenandcleaningjobs is higher.

Keywords: FamilyBusinesses, LaborTurnover Rate, FoodandBeverage Business, LaborTurnover Rate Problems

Giriş

Gittikçe zorlaşan rekabet koşulları işletmeleri değişime itmektedir.Bu değişimle birlikte işletmelerin çalışanlarına karşı sorumlulukları artmaktadır.Özellikle yiyecek içecek işletmelerinde insan faktörünün ön planda bulunması ve çalışanların müşteriler ile birebir ilişkide bulunması çalışan faktörünü daha önemli bir hale getirmektedir.Günümüz dünyasında çalışanların beklentileri sadece maddi beklentiler olmamakla beraber manevi beklentileri de bulunmaktadır.İşletmelerin başarıya ulaşmak için çalışanlarını manevi olarak da desteklemesi gerekmektedir.İşgücü devir hızını arttıran nedenler incelendiğinde sadece maddi nedenlerin bulunmadığı ilgili araştırmalarda da aktarılmaktadır.İşgücünün bu denli önemli olduğu yiyecek içecek işletmelerinde işgücü devir hızı önemli bir konu haline gelmiştir.Özellikle aile işletmelerinde insan kaynakları planlamalarının zayıf kalması birçok probleme yol açmaktadır.Bu çalışmada Kocaeli ilinde yiyecek içecek sektöründe faaliyet gösteren aile işletmelerinin işgücü devir hızıyla ilgili sorunları saptanarak bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri sunulmuştur.

1.Literatür Taraması

1.1.Aile İşletmesi Kavramı

Aile işletmesi kavramının literatürde birçok tanımı bulunmaktadır.Bunun sebebi aile işletmesi kavramını anlamanın güç olmasıdır.Ayrıca işletmelerin bütün özelliklerini kapsayacak tanım yaratmak mümkün olmamaktadır.Genel bir tanım yapmak gerekirse, aileden bir bireyin girişime kalkışmasıyla ortaya çıkan ve ilerleyen yıllarda işletme büyüdükçe aileden diğer bireyleri de bu işletme bünyesine katan işletmelerin bütününe aile işletmesi denmektedir (Güngör Ak, 2010, s.46). En yalın haliyle ise aile işletmesi, aynı aileden en az iki kişinin bir işletmeyi finansal açıdan kontrol etme gücüne sahip olması şeklinde ifade edilmektedir (Zimmerer vd. 1996, s.12)

Bir başka tanımlamaya göre aile işletmesi, ailenin maddi gereksinimlerini karşılamak için ve mirasın farklı kişilere dağılmasını engellemek amacıyla kurulan, işletmenin önemli departmanlarında aile bireylerinin bulunduğu ve işletmede aileden en az iki neslin istihdam edildiği işletmelerdir (Alkara, 2006, s.8)

Aile işletmesinin kurulabilmesi için aileden bir bireyin güdülenmesi gerekmektedir.Bu konuda aile bireylerine işletme kurmaya teşvik eden sebepler;çalışmış olduğu işlerdeki mutsuzlukları ve yaşadığı olumsuzluklar, kendi işinin patronu olma isteği, başka kişilerin altında çalışma isteksizliği ve aile bireylerinin geleceğini garanti alma isteğidir (Akça, 2010, s. 20)

Aile işletmelerinde önemli departmanların başında aileden bir birey bulunmaktadır. Başında olmasa dahi işler aile bireyleri kontrolünde yapılmaktadır. Bu departmanlara örnek olarak; muhasebe, finansman, satın alma ve pazarlama verilebilir. Bu departmanlarda bulunan boş olan pozisyona, bilgi ve tecrübesine bakılmaksızın herhangi bir aile bireyi yerleştirilmektedir. İşletmenin başına ise ailenin babası veya en çok sözü geçen kişi geçmektedir (Miller ve diğerleri, 2003, s.513; Yazıcıoğlu ve Koç, 2009, s. 499).

1.2. İşgücü Devir Hızı

İlgili literatür incelendiğinde işgücü devir hızıyla alakalı bir çok tanıma rastlanmıştır. En yalın tanımıyla, iş pozisyonlarının boşalması sonucunda o pozisyona yeni bir elemanın alınmasıyla ortaya çıkan sirkülasyondur (Gustafson, 2002, s. 106). Aydın (2005)'in yapmış olduğu tanıma göre işgücü devir hızı; işletmede istihdam edilmiş bir çalışanın herhangi bir nedenden dolayı işi bırakması veya işten çıkarılması sonucunda oluşan durumdur (Aydın, 2005, s.266).

İş ve işçi bulma kurumu işgücü devir hızını, işçinin işletmeyi terk etmesi, işten çıkarılması veya istifa etmesi sonucunda işletmenin aynı iş koluna yeni bir işçi almasıyla ortaya çıkan değişiklik şeklinde tanımlamaktadır (Eronat, 2004, s. 22).

İşgücü devir oranı hesaplaması karmaşık bir yapıya sahip olduğu için tek formül ile hesaplamak zordur. İlgili alan taraması yapıldığında işletmelerin en çok, ayrılmalar formülü, girişler formülü ve net işgücü formülünü kullandıkları gözlemlenmiştir. Aşağıda bu üç formül paylaşılmıştır (Demir, 2002, s. 40):

Girişler yöntemine göre, işletmeden ayrılan personel değil işletmeye giren personel baz alınmaktadır. Aşağıdaki formülde girişler yöntemi belirtilmiştir.

$$\text{İşgücü devir oranı} = \frac{\text{İşe alınan ve ayrılan işgörenlerin toplamı}}{\text{Ortalama işgören sayısı}} \times 100$$

Ayrılmalar yöntemine göre belirli bir dönem içinde işgörenin işten ayrılması veya işten çıkarılması sonucunda meydana gelen işgören sayısındaki toplam düşüşün işletmedeki ortalama işgören sayısına oranlamasıdır. Ortalama işgören sayısını hesaplamak için belirlenen dönemin başındaki ve sonundaki işgören sayısının toplanıp ikiye bölünmesi gerekmektedir. Ayrılmalar yöntemi aşağıda formül ile belirtilmiştir (Demir, 2002, s. 40):

$$\text{İşgücü devir oranı} = \frac{\text{İşten ayrılanlar toplamı}}{\text{Ortalama işgören sayısı}} \times 100$$

Net işgücü yöntemine göre önceden belirlenmiş bir dönemde işe giren ve işten çıkan işgücü toplamının belirlenmiş dönemdeki ortalama çalışan sayısına bölünmesi baz alınmıştır. Aşağıdaki formülde net işgücü devri hesaplaması gösterilmiştir.

$$\text{İşgücü Devir Oranı} = \frac{\text{İşe giren İşgücü Sayısı} + \text{İşten Çıkan İşgücü Sayısı}}{\text{Ortalama İşgücü Sayısı}} \times 100$$

1.3. Yiyecek İçecek İşletmelerinde İşgücü Devir Hızı

Hizmet sektöründe faaliyet gösteren yiyecek içecek işletmelerinde insan faktörü ön plandadır. Buna bağlı olarak müşteri memnuniyetinde en etkili faktörün insan olması yiyecek içecek işletmeleri için işgücü devir hızının önemli bir konu haline gelmesine neden olmuştur. İşgören devir hızının düşük tutulması müşteri memnuniyetini artırarak işletmenin başarısını sürekli kılabilir (Akova, Tanrıverdi ve Kahraman, 2016, s. 88). Özellikle yiyecek içecek işletmelerinde en büyük problemlerden biri işgörenin yıllar boyu aynı işletmede çalışmamasıdır. İşgörenin daha iyi bir iş bulduğunda o işe geçmesi hem işletmeyi hemde müşterileri olumsuz olarak etkilemektedir (İnce, 2015, s. 37).

İşletmelerin en iyi elemanlarını elinde tutabilmesi ve bu elemanlarından verimlilik elde edebilmesi işletmede sürekliliği gerektirir. Bu durumdan dolayı işletmelerin işgören devir hızını düşük tutmaları önerilmektedir (Tütüncü ve Demir, 2003, s. 146). Yiyecek içecek işletmeleri için önemli bir konu olan işgören devir hızının yüksek olması durumunda birçok olumsuz durum yaşanmaktadır. Emekyoğun olan turizm sektöründe özellikle yüksek nitelik gerektiren iş kollarında çalışan bir işgörenin işten çıkması durumunda yerine bir işgören alınması bu elemanın eğitilmesi, oryantasyon süreci, elemanın hata yapma olasılığından dolayı işletmeleri stratejik değişiklikler yapmaya zorlamaktadır (Aydın, 2005, s. 35).

İşletmenin içindeki imajı kadar dışarıdaki imajı da önemlidir. İşletmeler bu imajlarını geliştirmek amacıyla çaba sarf etmektedir. Yüksek işgücü devir hızına sahip yiyecek içecek işletmelerinde oluşabilecek bir diğer sorun ise dışarıdaki çalışanlara karşı sahip olacağı kötü imajdır. Çünkü iş arayan veya iş değiştirmek isteyen çalışanlar tarafından güvensiz bir işletme olarak algılanıp çalışmaya uygun bir yer olmadığına dair kanaat getirilebilmektedir (Aydın, 2005, s. 35)

2. Metodoloji

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, yiyecek içecek sektöründe faaliyet gösteren aile işletmelerinin işgücü devir hızından dolayı kaynaklanan problemleri saptamak ve çözüm önerileri sunmaktır. Alanyazında bu konu hakkında çok az çalışma olduğu için ilgili alanda çalışan akademisyenlere ve alanyazına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, işgücü devir hızı gibi sosyal süreçlerde derinlemesine yansımaları bulunan bir olguyu incelemek amacıyla nitel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat soruları hazırlanmış ve katılımcılar ile yüz yüze görüşülerek veri elde edilmiştir. Kavramsal çerçeveyi ve

mülakat sorularını oluşturmak için derinlemesine bir literatür araştırması yapılmıştır. Mülakat soruları için ilgili alanda uzman akademisyenlerin önerileri ışığında literatürden yararlanılmıştır. Araştırmada Kocaeli ilinde yiyecek içecek sektöründe faaliyet gösteren 15 farklı aile işletmesinden 15 kişi ile görüşülmüştür. Görüşülen kişiler, ilgili konu gereği üst düzey yönetici olarak tercih edilmiştir. Elde edilen verilerle frekans tablosu oluşturularak betimsel analiz yöntemi aracılığıyla aktarılmıştır.

3. Bulgular

3.1. İşletme ve Katılımcıların Niteliklerine İlişkin Bulgular

Çalışmada Kocaeli ilinde yiyecek içecek sektöründe faaliyet gösteren aile işletmeleri hedef alınarak, daha çok sektör tecrübesi yüksek, çalışma yaşamını yiyecek içecek sektöründe geçirmiş üst kademe yöneticilerden veri toplanması hedeflenmiştir. Çalışmanın incelediği konu gereği her işletme ayrı ayrı değerlendirilmiş olup her işletmede konu hakkında en iyi bilgiye sahip üst düzey yöneticilerle görüşülmüştür.

Katılımcılara aitecinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni hali, toplam deneyim süresi, pozisyonu ve bulunduğu işletmede toplam çalışma süresi hakkında frekans dağılımları yapılarak Tablo 1’de verilmiştir. Araştırmaya katılan katılımcıların %53’ü erkek, %60’i bekar. Katılımcıların çoğunluğu (%73) 30 yaş ve altındadır. Araştırmada sektör deneyimi yüksek katılımcılar hedef alındığı için katılımcıların %67’si 6-10 yıl aralığında sektör tecrübesi bulunup %59’u bulunduğu işletmede 1-5 yıl aralığında çalışmaktadır. Katılımcıların %40’ı F&B müdüründen, %20’si genel müdür yardımcısından oluşmaktadır. Diğer katılımcılar ise genel müdür, ön büro sorumlusu, mutfak sorumlusu ve satış sorumlusu pozisyonunda çalışmaktadır.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Özellikler

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Medeni Hal	Eğitim Seviyesi	Toplam Deneyim Süresi	Bulunduğu İşletmede Toplam Çalışma Süresi	Pozisyonu
K1	Erkek	26	Bekar	Lisans	9 Yıl	1 Yıl	F&B Müd.
K2	Erkek	26	Evli	Lisans	10 Yıl	6 Yıl	F&B Müd.
K3	Erkek	26	Evli	Lisans	10 Yıl	2 Yıl	Ön Büro Müd.
K4	Erkek	25	Evli	Ön Lisans	4 Yıl	4 Yıl	Gen. Müd. Yrd.
K5	Erkek	26	Bekar	Lisansüstü	10 Yıl	3 Yıl	Gen. Müd. Yrd.
K6	Erkek	24	Bekar	Ön Lisans	7 Yıl	1 Yıl	Mutfak Şefi
K7	Kadın	26	Bekar	Lisans	6 Yıl	6 Ay	F&B Müd.
K8	Kadın	26	Bekar	Lisansüstü	8 Yıl	2 Yıl	Ön büro Müd.
K9	Kadın	30	Evli	Ön Lisans	10 Yıl	3 Yıl	F&B Müd.
K10	Kadın	34	Evli	Ön Lisans	15 Yıl	15 Yıl	Genel Müd.
K11	Erkek	43	Evli	Lisans	20 Yıl	8 Yıl	Gen. Müd. Yrd.
K12	Erkek	26	Bekar	Ön Lisans	10 Yıl	10 Yıl	Genel Müd.

K13	Kadın	25	Bekar	Ön Lisans	5 Yıl	5 Yıl	F&B Müd.
K14	Kadın	38	Bekar	Lisans	10 Yıl	1 Yıl	Satış Müd.
K15	Erkek	40	Evli	Ön Lisans	20 Yıl	10 Yıl	F&B Müd.

Tablo 2’de ise işletmelerin özelliklerine dair bilgiler verilmiştir. Görüşülen katılımcıların, %74’ü birinci sınıf restoranda çalışmaktadır. Bu işletmelerden %87’si bakanlık belgeli %13’ü belediye belgelidir. İşletmelerin tamamı 100 kuver ve üzeri kapasiteye sahiptir. İşletmelerin %87’si 11 yıl ve üzeri hizmet vermektedir. İşletmelerin %40’ı %71-%90 arasında, %34’ü %51-70 arasında doluluk oranıyla çalışmaktadır. Bu işletmelerin %54’ünde 20 kişiden az çalışmaktadır. Görüşülen işletmelerin tamamı 18-24 saat arası açıktır. Yiyecek içecek işletmelerinin %74’ü birinci sınıf restorandır. İşletmelerin %13’ü 3 yıldızlı, %13’ü ise 4 yıldızlı otel işletmesi bünyesindeki restorandır.

Tablo 2. İşletmelere Ait Özellikler

Özellik	Kategori	N	%
İşletme Türü	Otel	4	26
	Restoran	11	74
İşletme Belge Türü	Bakanlık	13	87
	Belediye	2	13
İşletmenin Hizmet Süresi	1 Yıldan az	-	-
	1-5 Yıl	2	13
	6-10 Yıl	-	-
	11 Yıl ve Üzeri	13	87
	%0-10	-	-
İşletmelerin Doluluk Oranı	%11-30	-	-
	%31-50	4	26
	%51-70	5	34
	%71-90	6	40
	%91-100	-	-
İşletmelerde Çalışan Sayısı	20 Kişiden Az	8	54
	21-40	4	26
	41-60	-	-
	60 ve Üzeri	3	20
İşletmelerin Sınıfları	1.Sınıf	11	74
	2.Sınıf	-	-
	3 Yıldızlı	2	13
	4 Yıldızlı	2	13

3.2.İşgücü Devir Hızı Sorunlarına Yönelik Elde Edilen Bulgular

Katılımcılara mülakatın 1. bölümünde araştırma konusu hakkında 9 adet soru sorulmuştur. Mülakatın 2. bölümünde ise işten ayrılan personelin demografik özellikleri ve işletmedeki konumlarına dair sorular yönlendirilmiştir. Verilen yanıtlar çerçevesinde yorumlar analiz edilmiştir. Değerlendirmeye alınan katılımcıların tamamı bütün soruları eksiksiz yanıtlamıştır.

İşletmenizde herhangi bir insan kaynakları planlaması yapılmakta mıdır? Katılımcılara işletmelerinde insan kaynakları planlaması yapılıp yapılmadığı sorulduğunda katılımcıların çoğu (%67) insan kaynakları planlaması yapılmadığını belirtmiştir. Bu katılımcıların tamamının birinci sınıf restoranda çalıştığı tespit edilmiştir. 5 katılımcı ise insan kaynakları planlaması yapıldığını belirtmiş ancak detaylı bir insan kaynakları planlaması yapılmadığını eklemiştir. İşe alımlarda ve çıkarımlarda birkaç kriter dışında diğer kriterlerin göz ardı edildiğini aktarmıştır.

İşletmenizde insan kaynakları planlaması yapılıyorsa işgücü devir hızı dikkate alınmakta mıdır? sorusuna işletmelerinde insan kaynakları planlaması yapıldığını belirten 2 katılımcı işgücü devir hızının dikkate alınmadığını belirtmiştir. 3 katılımcı ise işgücü devir hızının dikkate alındığını belirtmiştir. Üç katılımcının da ortak görüşü, işgücü devir hızının dikkate alındığını fakat düşürmeye yönelik uygulamaların yetersiz olduğu yönündedir.

İşletmenizde geçmiş yıllara ait işgücü devir hızı oranı hesaplandı mı? sorusuna katılımcıların 3'ü geçmiş yıllara ait işgücü devir hızı oranının hesaplandığını belirtmiştir. Katılımcıların %80'i ise işgücü devir hızının hesaplanmadığını aktarmıştır.

İşletmenizde geçmiş yıllara göre işgücü devir hızında artış veya azalış oldu mu? Olduysa nedenleri nelerdir? şeklinde yönlendirilen soruya işletmelerinde işgücü devir hızının hesaplandığını belirten 3 katılımcıda geçmiş yıllara göre işgücü devir hızının işletmelerinde yükseldiği yanıtını vermiştir. 3 katılımcının ortak olarak belirttiği nedenler; kriz ortamından dolayı işten çıkarılmaların artması, yüksek maaşlı elemanların yerine daha düşük maaşla çalışacak eleman arama isteği, iş gerekliliklerini karşılayamama ve eski elemanın işten çıkarılması yerine eleman alımı ve bu döngünün devam etmesi, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullardan dolayı çalışanların daha yüksek maaşlı işlerde çalışma isteği sonucu işten ayrılması şeklinde sıralanmıştır.

2019 yılında işten ayrılan personelin % kaç kendi isteği ile ayrıldı? sorusu yönlendirilmiş ve 15 katılımcının yanıtladığı bu soruda ortalama %20 - %30 arasında cevap alınmıştır. İşten ayrılmaların çoğunluğunun işletme tarafından işten çıkartmalar sonucunda oluştuğu kanaatine varılmıştır.

İşletmenizden kendi isteği ile ayrılan işgörenlerin performansları diğer işgörenlerle kıyaslandığında nasıldır? sorusuna katılımcıların %34'ü işten kendi isteği ile ayrılan işgörenlerin performanslarının diğer çalışanlarla aynı olduğunu, %66'sı ise diğer çalışanlara göre performanslarının kötü olduğunu belirtmiştir. Alınan cevaplarda dikkat çeken nokta işten kendi isteği ile ayrılan ve diğer personele göre kötü performans gösteren personelin işten ayrılmadan önceki son 3 aya kadar performanslarında bir değişim göstermediği fakat son 3 ay içerisinde isteksizlik, işe geç kalma, emirlere uymama gibi problemlerin baş gösterdiğini belirtmişlerdir.

2019 yılında işten kendi isteği ile ayrılan personelin ayrılma nedenleri nelerdir? sorusu yönlendirilmiş ve verilen yanıtlardan; işyükünün fazla olması ve ek iş verilmesi (%23), ücret tatminsizliği (%14), çalışma koşullarının ağır olması (%12), çalışma saatlerinin fazla olması (%14),

izin günü kullanamama, sigorta sorunu, başka işletmelerde daha iyi koşullarda iş bulma (%8), stres (%4), fazla mesai (%14), adaletsiz yönetim(%2), adaletsiz maaş sistemi (%2), medeni durumdaki değişiklik (%2), emeklilik (%2), izin günü kullanamama (%2) ve sigorta sorunu (%1) gibi faktörler belirlenmiştir. Sarıoğlan (2007) yapmış olduğu çalışmada stres faktörünün işten ayrılmada bazı çalışanlar için işten ayrılmaya sebep olduğunu belirtmiştir.

‘Personelinizin işletmenizden ayrılmalarını önlemek için önlem alınıyor mu?’ sorusuna katılımcıların çoğunluğu (10) herhangi bir önlem alınmadığı yanıtını vermiştir. 5 katılımcı ise ağırlıklı olarak, motivasyon artırıcı etkinlikler yaptıklarını, örgüt kültürünü arttırmak amacıyla planlamalar yapıldığını, fazla mesai ücretlerini arttırdıklarını ve çalışanlar için terfi imkanlarını arttırdıklarını belirtmiştir.

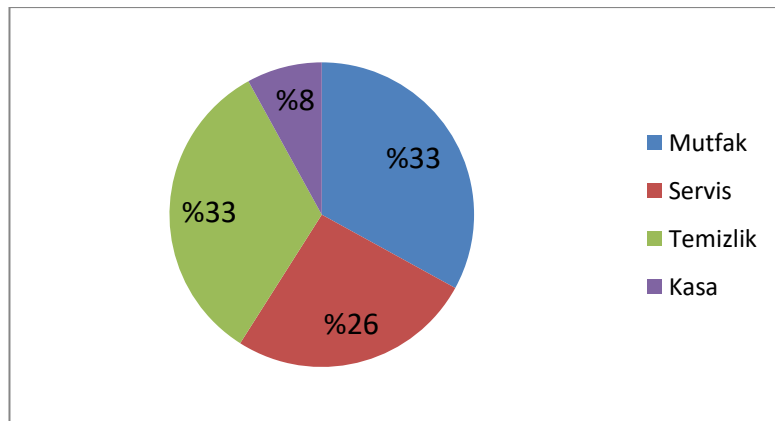
‘İşletme tarafından işten çıkartılan personelin işten çıkarılma nedenleri nelerdir?’ sorusuna ağırlıklı olarak, iş tanımını karşılayamama, işyeri kurallarına aykırı davranışlar sergileme, diğer çalışanlar ile kavga etme, performans düşüklüğü, verilen hedefin çok altında kalma ve devamlı olarak işe geç kalma cevapları alınmıştır.

İşletmeden Ayrılan İşgörenlere Ait Bilgiler

İşletmeden ayrılan işgörenlerindemografik özellikleri analiz edildiğinde işten ayrılmalarda 18-24 yaş aralığının %53 ile çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. İşten ayrılan çalışanların %61’i bekar olduğu saptanmıştır. İşten ayrılanların büyük bir kısmını, %66’lık oran oranla ilkökul mezunları oluşturmaktadır. Diğer işten ayrılan işgörenlerin %14 lisans mezunu, %13 ile lise mezunu, %7 ile ön lisans mezunu olduğu belirlenmiştir.

Grafik 1’de işten ayrılan çalışanların bulunduğu bölümler görülmektedir. Mutfak ve temizlik bölümlerinde işten ayrılmaların en yoğun şekilde yaşandığı belirlenmiştir. Servis kısmında çalışanların da işten ayrılma oranlarının yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Kasa ise en az işten ayrılmanın yaşandığı kısımdır.

Grafik 1. İşten Ayrılan Personelin Çalıştığı Bölümler

İşten ayrılan personelin %20'si departman şefi veya müdürü, %5'i üst yönetim pozisyonunda çalışmaktadır. Geri kalan %75'lik kısım ise diğer pozisyonlarda çalışan kişilerden oluşmaktadır. İşten ayrılan personelin büyük bir çoğunluğu (%70) 6 ay ve daha az süredir işletmede çalışmıştır. 6 ay-1 yıl aralığında %12, 1-3 yıl aralığında %8, 3-5 yıl aralığında %9, 5 yıl ve üzerinde ise %1 olarak işten ayrılmalar gerçekleşmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma sonucunda yiyecek içecek işletmelerinde insan kaynakları planlaması yapılsa dahi işgücü devir hızının göz ardı edildiği gözlemlenmiştir. İşgücü devir hızının işletmeler için önemi yüksektir. Özellikle hizmet sektöründe önemli bir yere sahip olan işgücü devir hızı planlaması yapılması gerekmektedir. Bazı işletmeler araştırma konusunun kendileri için tehlikeli olduğunu düşündüğü için araştırmaya katılmamıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların büyük bir kısmı geçmiş yıllara ait işgücü devir hızının hesaplanmadığını belirtmiştir. İşgücü devir hızının hesaplandığını söyleyen katılımcılar ise geçmiş yıllara göre 2019 yılında işgücü devir hızının arttığını belirtmiştir. Artışın sebepleri; kriz ortamından dolayı işten çıkarılmaların artması, yüksek maaşlı elemanların yerine daha düşük maaşla çalışacak eleman arama isteği, iş gerekliliklerini karşılayamama ve eski elemanın işten çıkarılması yerine eleman alımı ve bu döngünün devam etmesi, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullardan dolayı çalışanların daha yüksek maaşlı işlerde çalışma isteği sonucu işten ayrılması olarak belirtilmiştir. İşten ayrılan personelin çoğunluğu işletme tarafından işten çıkarılmıştır. İşten ayrılan personelin %66'sının işten ayrılmadan önceki süreçte diğer personele göre daha kötü performans gösterdiği belirtilmiştir.

İşten kendi isteği ile ayrılan işgörenler, iş yükünün fazla olması, ek iş verilmesi, ücret tatminsizliği, çalışma koşullarının ağır olması, çalışma saatlerinin fazla olması, izin günü kullanamama, sigorta sorunu, başka işletmelerde daha iyi koşullarda iş bulma, stres, fazla mesai, adaletsiz yönetim, adaletsiz maaş sistemi, medeni durumdaki değişiklik ve emeklilik nedenleriyle işten ayrılmıştır.

Araştırma sonucunda yiyecek içecek sektöründe faaliyet gösteren aile işletmelerinin büyük çoğunluğunda insan kaynakları planlaması yapılmadığı, planlama yapılan işletmelerde ise işgücü devir hızına ilişkin çalışmaların yürütülmediği belirlenmiştir. Bu bağlamda işletmeler ve araştırmacılar için aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Hizmet sektöründe yer alan yiyecek içecek işletmelerinde dış müşteri kadar iç müşterinin de önemli olduğu anlaşılmalı, işgören memnuniyeti ve işgören sadakati konularının üzerinde durulmalıdır.
- İnsan kaynakları planlaması yapılarak, işgücüne ilişkin kayıtların yanı sıra işgücü devir hızına ilişkin çalışma ve hesaplamalar yapılmalıdır.
- İşten çıkarılma ve işten ayrılma nedenleri tespit edilerek, işletme içinde konuyla ilgili çalışanlara yönelik düzenleme ve iyileştirmeler yapılmalıdır.

- Yiyecek içecek sektöründe faaliyet gösteren aile işletmeleri, kuvvetli rakipleri karşısında rekabet yeteneklerinin sadık işgörenlerle arttırılabileceği ve işletme sürdürülebilirliğinin ancak bu şekilde sağlanabileceğinin farkına varmalıdır.
- İşgücü devir hızı artışının işgören motivasyonu ve dolayısıyla hizmet kalitesi üzerindeki etkisi tüm işletmelerde olduğu gibi yiyecek içecek işletmelerinde de önem arz etmektedir. Konunun ciddiyeti kavranmalıdır.
- Çalışma sadece işverenlerin verdiği bilgiler ışığında gerçekleştirilmiştir. İşgörenlerden elde edilecek verileri temel alan bir araştırma tasarlanabilir.

KAYNAKÇA

- Akça, N.(2010). Aile İşletmelerinin Tanımı, Özellikleri Ve Aile İşletmelerinde Kurumsallaşma, Denizli İlinde Bir Araştırma. Denizli, Pamukkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi
- Akova, O., Tanrıverdi, H.ve, Kahraman, O. (2016). Otel İşletmelerinde İşgören Devir Hızına Etki Eden Risk Faktörlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi , 6 (12): 87-107.
- Alkara, İbrahim (2006)., Aile İşletmelerinde Kurumsallaşmaya Verilen Önem ve Turizm Sektöründeki Konaklama İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma : Alanya-Eskişehir Örneği, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aydın, Ş. (2005). Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi: İlkeler ve Uygulamalar, Ed. Cengiz Demir, Ankara: Nobel Yayın dağıtım.
- Demir,M.(2002). Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Kapsamında iş gücüİşgücü Devir Hızının Analizi; Muğla Bölgesi Örneği. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Eronat, Z. (2004)., İşletmelerde İş Tatmini ve İşgücü Devir Hızı Problemlerinin Çözümünde Bir Faktör olarak İletişim; KOBİ'lerde Ampirik Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gustafson, Catherine M. (2002)., "Employee turnover: a study of private clubs in the usa", c:14, sayı:3, pp:106-113.
- Güngör Ak, B. (2010). Aile İşletmelerinde Kurumsallaşmanın İşletme Başarısına Olan Etkileri Aydın İlinde Faaliyet Gösteren Aile İşletmeleri Örneği Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi

- İnce, C. (2015). Kırgızistan-Bişkek'teki Türk yiyecek içecek işletmelerinde işgören devir hızı. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (6), 35-51.
- Miller, D., Steier, L., and Miller, I.L.B. (2003). "Lost in Time: Intergenerational Succession, Change and Failure in Family Business", Journal of Business Venturing, No.18, s.513 – 531
- Sarioğlan, M. (2007). 4. ve 5 Yıldızlı Otel İşletmelerinin Yiyecek İçecek Departmanlarında İşgören Devir Hızı: Çeşme Yöresinde Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Şule A., (2005), Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi: İlkeler ve Uygulamalar, Nobel Yayın Dağıtım,
- Tütüncü, Ö. ve Demir, M. (2003). "Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Kapsamında İşgücü devir Hızının Analizi ve Muğla Bölgesi Örneği", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 2, İzmir
- Yazıcıoğlu, İ. ve Koç, H. (2009). "Aile İşletmelerinin Kurumsallaşma Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Karşılaştırmalı Bir Araştırma", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 21, s. 497 – 507
- Zimmerer T. W. ve Scarborough N. M. (1996). "Entrepreneurship and The New Venture Formation", Sayfa 12, New Jersey.

Kayseri'deki Cumhuriyet Dönemi Yapılarının Kentsel Dokudaki İzleri, Örnek Kayseri Tren İstasyonu ve İşçi Lojmanları

Doç. Dr. Güler Koca 1

1Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık Ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü,
Eskişehir, Türkiye

gkoca@anadolu.edu.tr

Gamze Şimşek 2

2Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık Ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü,
Eskişehir, Türkiye

Özet

20. yüzyıl kentlerinde sanayileşmenin getirdiği toplumsal ve işlevsel değişiklikler, kentleşme sürecini önemli ölçüde etkilemiştir. Sanayi devrimi ve aydınlanma ile ortaya çıkan modernleşme kentlerde yeni oluşum ve değişimlere neden olmuştur. Bu dönemin yansımalarını Türkiye'deki kent dokularında da izlemek mümkündür. Geleneksel kent merkezlerinin çevresinde şekillenen bu modern yapılar, yeni işlev ve mimari anlayışlarındaki yenilikler ile kentlere modern bir yüz kazandırmışlardır.

Sanayi kentlerinin ortaya çıkmasıyla konut sorununa çözüm niteliğinde geliştirilen işçi lojmanları kentlerin konut dokusuna sosyal ve kültürel anlamda yeni bir boyut katmıştır. Türkiye'deki bazı kentlerde bu dönemin etkilerini görmek mümkündür. Kayseri'deki tren istasyonu ile yakın çevresindeki işçi lojmanları da bunun bir örneğidir. Bu çalışmada istasyon binası ile yakınında yer alan demiryolu işçi lojmanları ve sosyal alanları incelenip kentin modernleşmesindeki katkıları ile kent hafızasındaki önemine vurgu yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kayseri Tren İstasyonu, İşçi Lojmanları, Modernleşme, Kentleşme

Giriş

Dünyada ve Türkiye'de sanayi kentlerinin ortaya çıkmasıyla konut sorununa çözüm olarak geliştirilen işçi lojmanlarının kentlerin konut dokusunu sosyal ve kültürel anlamda etkilediği bilinmektedir. Cumhuriyet döneminde ülkemizde önem kazanan sanayileşme hareketlerinin sonucunda birçok kentte kurulan fabrikalara ait konut yerleşimleri bunların ilk örneklerini oluşturmaktadır. (Cengizkan, 2009).

Kayseri'deki tren istasyonu ile yakın çevresindeki işçi lojmanları da bu planlı modernleşme hareketine öncü olmuş örneklerden birisidir. Bu çalışmada istasyon binası ile yakınında yer alan demiryolu işçi lojmanları ve sosyal alanları incelenip kentin modernleşmesine olan katkıları ile kent hafızasındaki önemine vurgu yapılarak, alanda yapılan anket sonuçları değerlendirilmektedir.

18. yüzyılın başında teknolojideki hızlı ilerlemeler endüstriyel üretimde büyük bir artışa sebep olmuş ve 19. yüzyılda hız kazanmıştır. Endüstrideki bu gelişmelerin istihdam alanı oluşturması ile

tarımsal bölgelerden endüstri alanlarına doğru göç başlamış ve kentlerde nüfus artışlarına bağlı konut ihtiyacı doğmuştur(Benevelo, 1982).

Sanayileşmenin ihtiyaç duyduğu işçilerin şehre göç etmesi ile kentleşme başlamış ve sanayi devriminin öncüsü olan İngiltere'den başlayarak tüm Avrupa'da yeni işçi mahalleleri oluşmaya başlamıştır. Önceleri şehir içindeki sanayi bölgelerine yakın alanlarda kurulan işçi yerleşimleri daha sonra sermaye sahipleri tarafından kent çeperlerine doğru yerleştirilmişlerdir(Bumin, 1986).

Türkiye’de Sanayi Devriminin Kente ve Konut Kültürüne Etkileri

Cumhuriyet’in ilk döneminde konut politikaları açısından önemli değişimler kamu eliyle sanayileşmede olmuştur. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Avrupa’da ortaya çıkan sanayi devrimi sonrasında Türkiye’nin tarım devletinden sanayi devletine dönüşümü yönünde ilk adımlar atılmıştır. Dönemin sanayileşme girişimleri beraberinde kendine özgü bir konut üretimi olan lojman yerleşimini de getirmiş, bu lojman örnekleri farklı tasarımlarla yurdun çeşitli yerlerinde uygulamaya konulmuştur (Bilgin, 1996). Devletin sanayileşme politikalarının sonucu olarak ortaya çıkan lojmanlar daha dengeli bir gelişmeyi gerçekleştirebilmek için orta büyüklükteki şehirlerde kurulmuş ve fabrikaların nitelikli personeli ve işçileri için devlet eliyle üretilmiştir. Gerek üretim biçimleri, gerek devlet eliyle uygulanması, ortaya çıkan mimari ürünlerde izi sürülebilecek bir takım ortak özellikler oluşturmuştur. (Bilgin, 1996). Dönemin önemli toplu konut üretim biçimi olan fabrika lojmanları, planları ve minimalist ölçüleri ile Osmanlı mimari üslubundan farklı bir tipolojiyi temsil etmiş ve konut problemine yönelik alternatif bir çözüm olarak uygulanmıştır.(Alexander, 2002).Türkiye’de lojmanlar, değişen hayat tarzına, dış dünya ile iletişime ve yeni ortaya çıkan işçi-memur sınıfının kentlerdeki mekansal karşılığına dair önemli ipuçları taşımaktadır. Türkiye için de modernleşme çalışmalarından biri olarak gösterilebilir. (Sey, 1984)

Kayseri Kentinin Modernleşmesine Sanayi Devriminin Etkileri

1933 yılında yapılan Kayseri Tren İstasyonu ve işçi lojmanlarının modern mimari özelliklerinin yanı sıra, mekânsal ve toplumsal anlamda bölgeye etkileri üzerinde durulacaktır. İlk tren Kayseri’ye 29 Mayıs 1927’de gelmiştir. Demiryolunun tamamlanmasının ardından inşaatına başlanan Tren İstasyonu, kullanılan yeni yapım teknolojisi ve yapı malzemeleriyle birlikte modern mimari bir dile sahiptir. (Başar, Erdoğan, 2009)” I. Ulusal Mimarlık Döneminin anıtsal nitelikli gar yapılarından olan Kayseri Tren İstasyonu ve yerleşkesinin tasarımcısı hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamasa da dönemin mimari anlayışı göz önüne alındığında yapının Mimar Kemalettin’in öğrencileri tarafından tasarlanmış olduğu tahmin edilmektedir. Kayseri’de de Erken Cumhuriyet Dönemi modern kent anlayışının, kent çeperlerinde Tren İstasyonu yerleşkesi, fabrikalar, işçi lojmanları ve beraberinde getirdiği sosyal donatılarla şekillendiğini söylemek mümkündür. Kayseri Tren İstasyonu, kentin kuzey bölgesinde, geleneksel kent merkezinin dışında yeni bir yapılaşma olarak vedonatılarıyla birlikte yeni bir merkez olacak biçimde planlanmıştır. Kentte bu yapılardan sonra yapılan yeni ulaşım akslarının demiryoluna ve tren istasyonuna bağlandığı görülmektedir. Kayseri kentinde, ilk olarak “İstasyon Caddesi aksı olarak tanımlanan cadde 1928 de demiryoluna ulaşımı sağlarken, daha sonra 1935 yılında yapılan düzenleme ile “Atatürk Caddesi,” günümüzde hastane caddesi adıyla anılan cadde istasyon ana binasına ulaşmıştır.

Yeni oluşan İstasyon Caddesi, dönemin kamu yapılarıyla birlikte yeni konutların inşa edildiği bir bölge haline gelmeye başlamıştır. İstasyon yapılarının modern konut alanlarıyla ve sosyal donatılarıyla kentin fiziksel gelişimine katkı sağladığı gibi lojmanların da geleneksel konut kültüründen farklı bir barınma kültürü oluşturduğu bilinmektedir. Kayseri için de bu yapılar modern görünümünün yanı sıra işlevsel oluşları ve çözüm odaklı plan tipleriyle de yeni bir konut kültürü oluşturmuşlardır. Özellikle vaziyet planındaki lineer yerleşimi, konutların mekânsal organizasyonu ve kütleli biçimlenişi ile geleneksel konutlardan ayrılmaktadırlar.

Dönemi itibariyle kentte ilk defa “toplu olarak” ve kısa sürede inşa edilen Kayseri Tren İstasyonu lojmanları kentsel ölçekte bir düzenleme olup aynı zamanda modern konutun ilk örnekleri olarak gösterilebilirler. Bu lojmanlarda işlevselliği ön planda tutan batılı plan şemalarının ve modern yapı malzemelerinin yanı sıra, karma taşıyıcı sistemleri ile yapım tekniklerinin kullanılması, kentte daha sonra yapılan diğer yapılara örnek oluşturmuştur. Batılı ülkelerin yaptığı istasyon binaları, yapı kültürü açısından da yeni ve modern tekniklerin yurda girmesi ve yerel ustaların bu teknikleri âdeta bir

pol
işç
değ

dönemi
eleri ve
plumsal

417

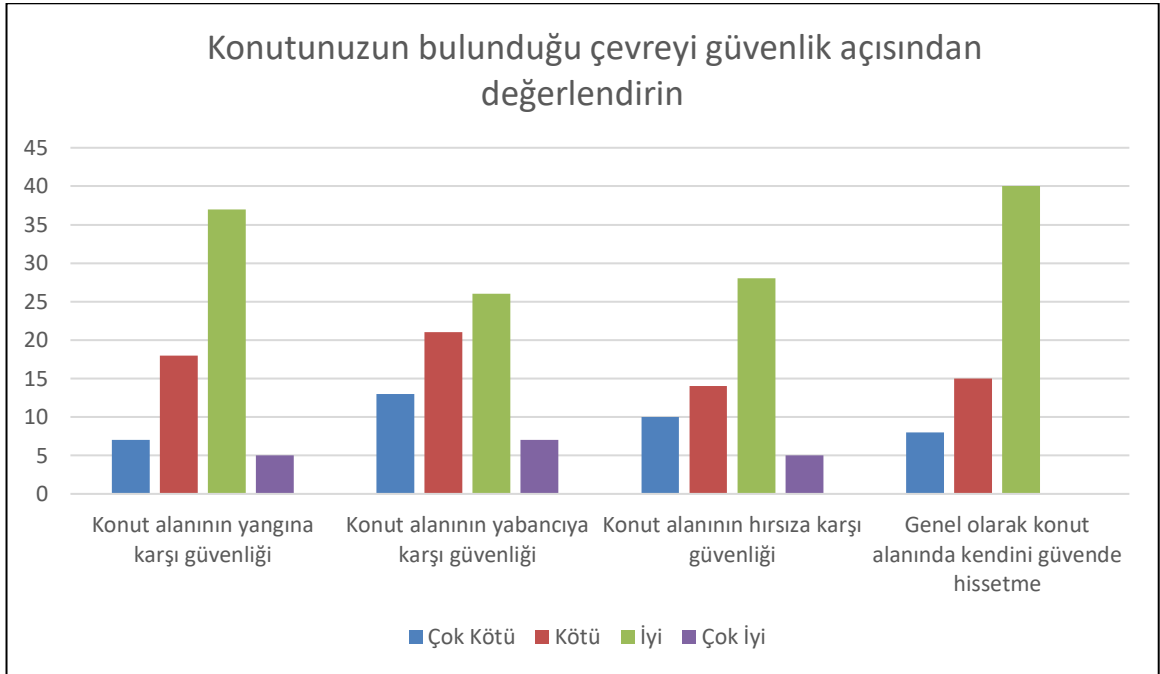
Anket Sonuçları ve Değerlendirmesi

Çalışmanın bu bölümünde Kayseri’de ikamet edenlerin kendi konut çevreleri ile İstasyon ve lojmanlarına ilişkin görüşlerine yer verilerek sonuçların değerlendirilmesi yapılmıştır.

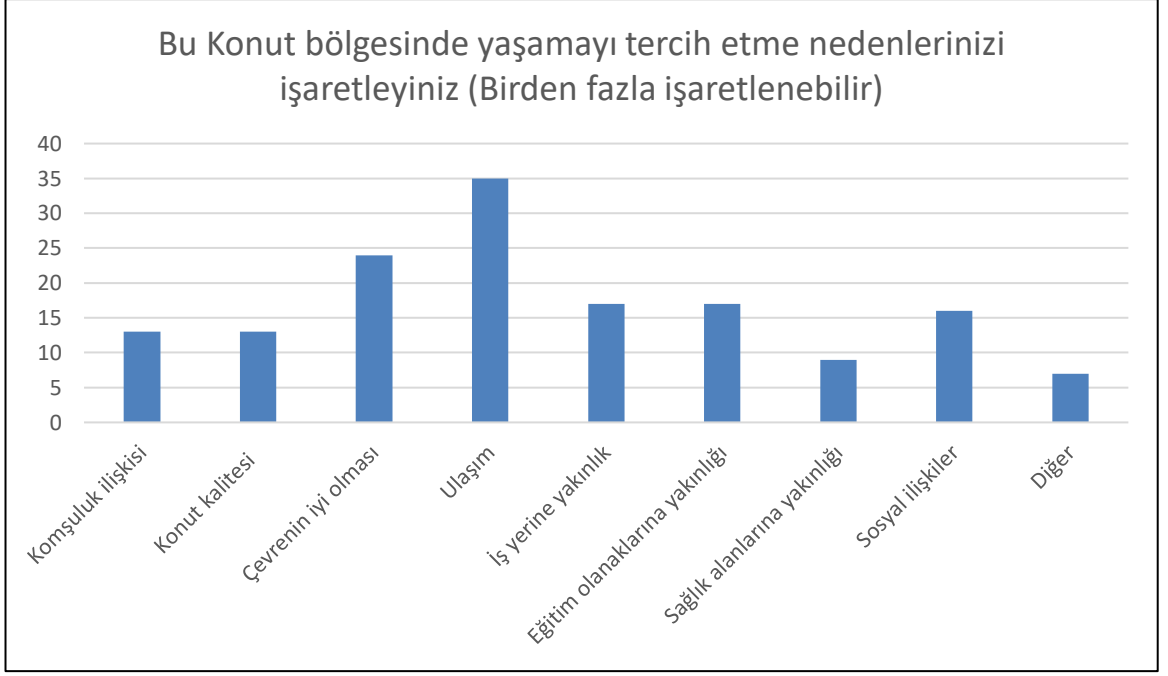
Soruları, %90’a yakını bu kentte 10 yıldan fazla süredir ikamet eden, dörtte üçü 25 yaş üstünde olan ve üçte ikisi kadınlardan oluşan 67 kişi cevaplamıştır.

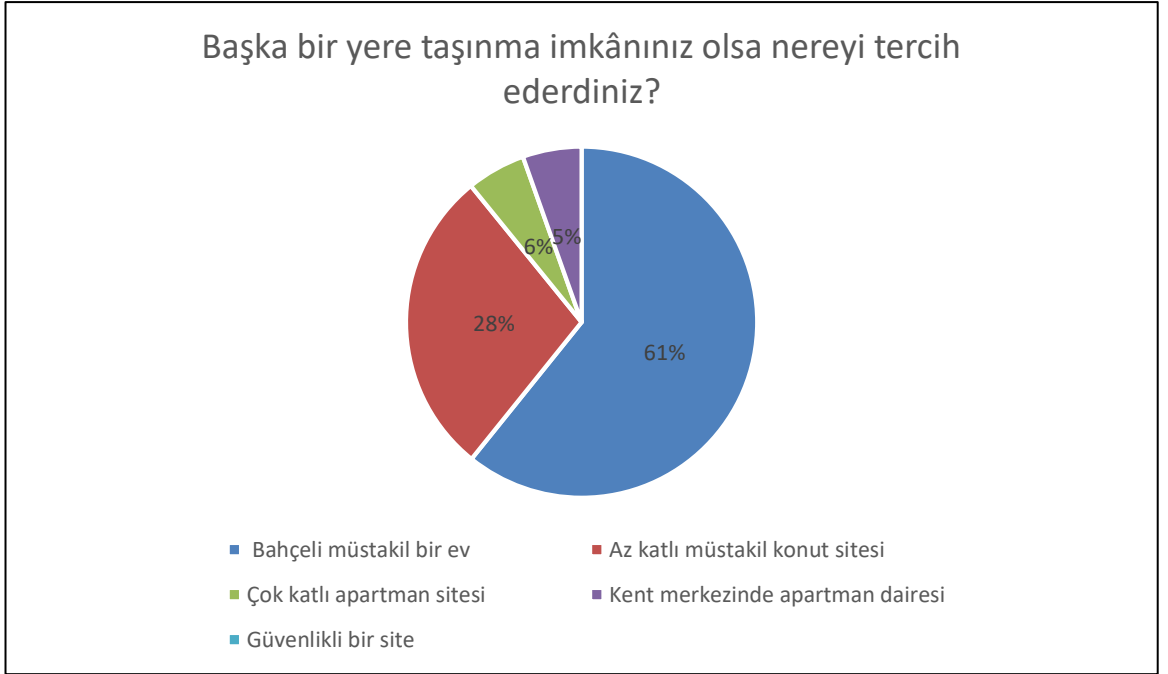
Kente yaşayanlara öncelikle yaşadıkları konutun çevresinden memnuniyet durumuna ilişkin sorular yöneltilmiş ve büyük ölçüde olumlu cevaplar alınmıştır. Yaşadıkları konut çevresinin kent merkezine, ticaret, spor, sağlık ve eğitim kurumlarına ulaşılabilirliği büyük oranda iyi bulunmaktadır. Ayrıca komşuluk ilişkileri, ulaşım ve altyapı olanakları konusunda çoğunluk olumlu yanıt verirken, sosyal etkinlikler için alanların çoğunluk tarafından yetersiz bulunduğu görülmektedir.

Katılımcıların konut alanlarını yabancıların girmesine ve hırsıza karşı yeterince güvenli bulmazken, yangın konusunda daha güvenli bulduklarını, çoğunluğun ise genel olarak konut alanında kendisini güvende hissettiğini söylemek mümkündür.

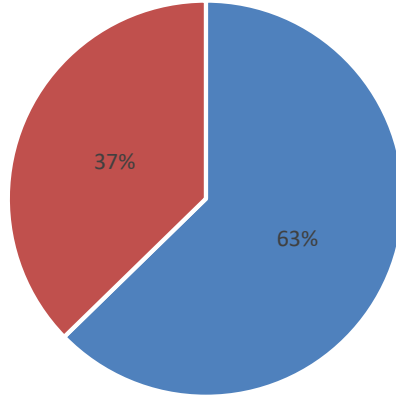

Oturdukları konut bölgesini tercih nedenleri sorulan katılımcıların ilk sırada ulaşımı, ikinci olarak çevreyi daha sonra ise sosyal ilişkiler ve komşuluk ile konut kalitesi gibi konuları ön plana almışlardır.

Kendilerine başka bir yere taşınmaları durumunda tercihlerinin neresi olacağı sorulan katılımcıların büyük oranda bahçeli müstakil evi tercih ettikleri, daha sonra güvenlikli site ve az katlı konutların geldiği görülmektedir.

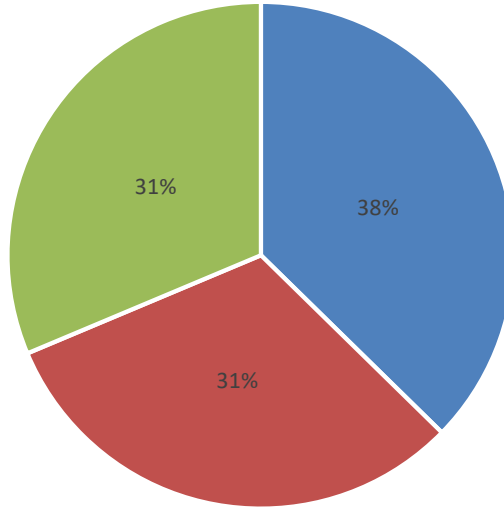
Fabrika lojmanlarının günümüzde de devam etmesini istermiydiniz?

- Evet, daha konforlu ve yaşanabilir mekanlar sunuyordu çalışanlara.
- Hayır, artık ihtiyaçlar farklı o yüzden günümüz konut ihtiyacına hitap etmiyor.

Katılımcıların yarısından fazlası fabrika lojmanlarının günümüzde de devam etmesinin mekânsal açıdan olumlu olacağı görüşündeyken, üçte ikisinden biraz fazlası ise günümüz ihtiyaçlarına cevap veremeyeceği için devam etmemesinin daha iyi olacağı görüşünü desteklemiştir.

Cumhuriyet Dönemi yapıları olan işçi lojmanlarının korunmasını istermisiniz?

- Evet, Korunarak kendi dönemini yansıtmalıdır.
- Farklı işlev verilerek korunmalıdır.
- İyileştirilerek konut olarak kullanımına devam etmelidir.

Katılımcıların üçte ikisinden fazlası buranın korunarak kendi dönemini yansıtmayı görüşündeyken, farklı işlev verilmesini ve sıhhileştirilerek konut kullanımının devam etmesini isteyenlerin oranı aynı olmuştur.

Kent halkının genel olarak sosyal ve kültürel donatı alanları ile ulaşım, spor ve her türlü altyapı olanaklarıyla, fiziksel konfora sahip modern, güvenli, yerleşim alanlarını tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Katılımcıların çoğunluğunun imkanı olduğu takdirde bahçeli müstakil bir yerleşim alanına ya da az katlı konut sitesine taşınmayı istemesi bu günün çok katlı, yoğun, yeşili daha az yerleşimlerinden memnuniyetsizliğini de açığa çıkarmaktadır. Güvenlik ve sosyo- kültürel olanakların bu yeni yaşam biçiminde ön plana çıktığı görülürken komşuluk ilişkileri gibi geleneksel değerlerin de önemini yitirmediği ve geçmişe referans veren bazı yapıların farklı işlevler verilerek de olsa korunması gerektiği görüşü çoğunluk tarafından desteklenmiştir.

Sonuç

Konut ihtiyacı günümüzde önemli sorunların başında gelmektedir. Özellikle büyük kentlerde endüstri yapılarının yakın çevresinde yer alan plansız yapılaşmalar bunun göstergesidir. Kendi konut ihtiyacını kendi koşulları ile sağlamaya çalışan kesimin geliştirdiği çözümler kent çeperlerinin plansız ve düzensiz yaşam alanlarıyla kaplanmasına yol açmıştır. Bir dönemin ürünü olan ve endüstri kentlerinin oluşumuyla başlayan lojman kavramı ise günümüzde yok olmaya yüz tutmuştur. Konut ihtiyacının planlı bir şekilde karşılanabilmesi için sosyal ve kültürel donatı alanları ile birlikte günümüz ihtiyaçlarına cevap verebilecek biçimde tasarlanması gerekmektedir. Ancak bunu yaparken kendi döneminin özelliklerini taşıyan yerleşimlerin günümüz planlamasına yapacağı katkılar göz ardı edilmemelidir.

Her dönemin barınma yapıları, kendi ekonomik ve sosyal yapısını göstermesi açısından önem taşımaktadır, bu nedenle lojmanlar da bir dönemi yansıtan önemli yapılar arasında yer almaktadır. Bu yerleşmeler içinde yaşayan insanlara farklı şekilde bir yaşam kültürü sunarken, buldukları şehirlerin yapılarını modern anlamda etkilemişlerdir. Kentlerin bir köşesinde atıl duran ve üretim yapmayan birçok fabrika ve lojman yerleşimi bulunmaktadır. Bu mekânlar geçmişin mimarlık anlayışını yansıtan önemli endüstri yapıları olmalarının yanı sıra kent hafızası için büyük önem taşımaktadırlar. Benzeri yerleşimler ve çevrelerinin korunup işlev verilerek kent hayatına katılmasıyla kentlere kültürel değerlerin yanı sıra önemli katma değer kazandırdığı yurt içi ve dışı pek çok örnek bulunmaktadır.

Kayseri tren istasyonu ile yakın çevresindeki işçi lojmanları da Kayseri kentine bu anlamda önemli katkılar sağlamıştır. Kentin modernleşmesini gerek yapılaşması, gerek sosyal alanları ile etkileyen, kültürel miras kapsamındaki bu yapıların korunması önem taşımaktadır. Dönemini yansıtan tren istasyonu ve demiryolu işçi lojmanlarına örnek teşkil etmesi açısından Türkiye için de kent hafızasından silinmeyecek önemli miraslardan birisini oluşturmaktadır.

Kaynakça

Cengizkan, A. (2009), *Fabrikada Barınmak,-Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye ‘de işçi Konutları: Yaşam, Mekân, Kent’*, Ankara, Arkadaş Yayınları.

Bilgin, İ. (1996), “*Tanzimat’tan Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşmenin Modernleşme Süreci*”, Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 472-490.

Benevolo, L. (1982) *History of modern architecture* – Cambridge, MIT.

Bumin, K. (1990) *Demokrasi Arayışında Kent*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Başar, M. E. , Erdoğan, H. A. (2009)“*Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Tren Garları*”, Konya, S.Ü. Müh.-Mim. Fak. Dergisi, Cilt 24, s. 3, s.30-43,

Keleş, R. (2004), (*Kentleşme Politikası*), İmge Kitabevi, Ankara.

Yiyecek İçecek Sektöründe Faaliyet Gösteren Aile İşletmelerinin İşgücü Devir Hızı

Sorunları:

Kocaeli İlinde Bir Araştırma

Dr. Öğr. Üyesi Gülçin ÖZBAY¹

Koray Yunus ELLİDÖRT²

¹ Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları, Sakarya, gozbay@subu.edu.tr

² Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği, Sakarya, koray.yunus.ellidort@gmail.com

ÖZET

Hizmet sektöründe faaliyet gösteren yiyecek içecek işletmeleri emek yoğun işletmeler olmasından dolayı insan faktörü ön plandadır. Buna bağlı olarak müşteri memnuniyetinin insanlara bağlı olması yiyecek içecek işletmelerinde işgören devir hızını önemli bir konu haline getirmektedir. Yiyecek içecek işletmelerinde çalışanların uzun süreli çalışmaması ve daha iyi bir iş bulduğunda o işe geçme isteği bu sektörde faaliyet gösteren işletmelerin işgücü devir hızı oranını arttırmaktadır ve artan devir oranı işletmelerin stratejilerini değiştirecek kadar etkili bir hale gelmektedir. Bu çalışmada Kocaeli ilinde faaliyet gösterip, aile işletmesi niteliği taşıyan yiyecek içecek işletmelerinde araştırma yapılmış olup, bu işletmelerin işgücü devir hızı sorunlarını tespit etmek amacıyla işletmelerde bulunan üst düzey yöneticiler ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. İşletmelerin %67'sinde insan kaynakları planlaması yapılmadığını belirtirken, %80'inde işgücü devir hızının hesaplanmadığı tespit edilmiştir. Çalışanların işten ayrılma nedenlerinin başında iş yükünün fazlalığı yer almaktadır. Mutfak ve temizlik işlerinde çalışanların işten ayrılma oranlarının daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aile İşletmeleri, İşgücü Devir Hızı, Yiyecek İçecek İşletmeleri, İşgücü Devir Hızı Sorunları

LABOR TURNOVER RATE PROBLEMS OF FAMILY BUSINESSES OPERATING IN THE FOOD AND BEVERAGE SECTOR:

A RESEARCH IN KOCAELİ PROVINCE

ABSTRACT

Since the food and beverage businesses operating in the service sector are labor intensive businesses, the human factor is at the forefront. Accordingly, the fact that customer satisfaction depends on people makes employee turnover rate an important issue in food and beverage businesses. When the employees in the food and beverage businesses do not work for a long time and find a better job, the desire to move to that job increases the turnover rate of the companies operating in this sector, and the increasing turnover rate becomes effective enough to change the strategies of the enterprises. In this study, research was conducted in the food and beverage businesses that operate in Kocaeli and have the characteristics of family businesses, and face-to-face interviews were held with the senior managers in the enterprises in order to identify labor turnover problems. It was determined that 67% of the enterprises did not plan

humanresources, while 80% of theenterprisesdid not calculatetheturnover rate. Excessiveworkload is one of thereasonsforemployeestoquit. It has beendeterminedthatthe rate of quittingtheworkers in kitchenandcleaningjobs is higher.

Keywords: FamilyBusinesses, LaborTurnover Rate, FoodandBeverage Business, LaborTurnover Rate Problems

Giriş

Gittikçe zorlaşan rekabet koşulları işletmeleri değişime itmektedir.Bu değişimle birlikte işletmelerin çalışanlarına karşı sorumlulukları artmaktadır.Özellikle yiyecek içecek işletmelerinde insan faktörünün ön planda bulunması ve çalışanların müşteriler ile birebir ilişkide bulunması çalışan faktörünü daha önemli bir hale getirmektedir.Günümüz dünyasında çalışanların beklentileri sadece maddi beklentiler olmamakla beraber manevi beklentileri de bulunmaktadır.İşletmelerin başarıya ulaşmak için çalışanlarını manevi olarak da desteklemesi gerekmektedir.İşgücü devir hızını arttıran nedenler incelendiğinde sadece maddi nedenlerin bulunmadığı ilgili araştırmalarda da aktarılmaktadır.İşgücünün bu denli önemli olduğu yiyecek içecek işletmelerinde işgücü devir hızı önemli bir konu haline gelmiştir.Özellikle aile işletmelerinde insan kaynakları planlamalarının zayıf kalması birçok probleme yol açmaktadır.Bu çalışmada Kocaeli ilinde yiyecek içecek sektöründe faaliyet gösteren aile işletmelerinin işgücü devir hızıyla ilgili sorunları saptanarak bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri sunulmuştur.

1.Literatür Taraması

1.1.Aile İşletmesi Kavramı

Aile işletmesi kavramının literatürde birçok tanımı bulunmaktadır.Bunun sebebi aile işletmesi kavramını anlamanın güç olmasıdır.Ayrıca işletmelerin bütün özelliklerini kapsayacak tanım yaratmak mümkün olmamaktadır.Genel bir tanım yapmak gerekirse, aileden bir bireyin girişime kalkışmasıyla ortaya çıkan ve ilerleyen yıllarda işletme büyüdükçe aileden diğer bireyleri de bu işletme bünyesine katan işletmelerin bütününe aile işletmesi denmektedir (Güngör Ak, 2010, s.46). En yalın haliyle ise aile işletmesi, aynı aileden en az iki kişinin bir işletmeyi finansal açıdan kontrol etme gücüne sahip olması şeklinde ifade edilmektedir (Zimmerer vd. 1996, s.12)

Bir başka tanımlamaya göre aile işletmesi, ailenin maddi gereksinimlerini karşılamak için ve mirasın farklı kişilere dağılmasını engellemek amacıyla kurulan, işletmenin önemli departmanlarında aile bireylerinin bulunduğu ve işletmede aileden en az iki neslin istihdam edildiği işletmelerdir (Alkara, 2006, s.8)

Aile işletmesinin kurulabilmesi için aileden bir bireyin güdülenmesi gerekmektedir.Bu konuda aile bireylerine işletme kurmaya teşvik eden sebepler;çalışmış olduğu işlerdeki mutsuzlukları ve yaşadığı olumsuzluklar, kendi işinin patronu olma isteği, başka kişilerin altında çalışma isteksizliği ve aile bireylerinin geleceğini garanti alma isteğidir (Akça, 2010, s. 20)

Aile işletmelerinde önemli departmanların başında aileden bir birey bulunmaktadır. Başında olmasa dahi işler aile bireyleri kontrolünde yapılmaktadır. Bu departmanlara örnek olarak; muhasebe, finansman, satın alma ve pazarlama verilebilir. Bu departmanlarda bulunan boş olan pozisyona, bilgi ve tecrübesine bakılmaksızın herhangi bir aile bireyi yerleştirilmektedir. İşletmenin başına ise ailenin babası veya en çok sözü geçen kişi geçmektedir (Miller ve diğerleri, 2003, s.513; Yazıcıoğlu ve Koç, 2009, s. 499).

1.2. İşgücü Devir Hızı

İlgili literatür incelendiğinde işgücü devir hızıyla alakalı bir çok tanıma rastlanmıştır. En yalın tanımıyla, iş pozisyonlarının boşalması sonucunda o pozisyona yeni bir elemanın alınmasıyla ortaya çıkan sirkülasyondur (Gustafson, 2002, s. 106). Aydın (2005)'in yapmış olduğu tanıma göre işgücü devir hızı; işletmede istihdam edilmiş bir çalışanın herhangi bir nedenden dolayı işi bırakması veya işten çıkarılması sonucunda oluşan durumdur (Aydın, 2005, s.266).

İş ve işçi bulma kurumu işgücü devir hızını, işçinin işletmeyi terk etmesi, işten çıkarılması veya istifa etmesi sonucunda işletmenin aynı iş koluna yeni bir işçi almasıyla ortaya çıkan değişiklik şeklinde tanımlamaktadır (Eronat, 2004, s. 22).

İşgücü devir oranı hesaplaması karmaşık bir yapıya sahip olduğu için tek formül ile hesaplamak zordur. İlgili alan taraması yapıldığında işletmelerin en çok, ayrılmalarda formülü, girişler formülü ve net işgücü formülünü kullandıkları gözlemlenmiştir. Aşağıda bu üç formül paylaşılmıştır (Demir, 2002, s. 40):

Girişler yöntemine göre, işletmeden ayrılan personel değil işletmeye giren personel baz alınmaktadır. Aşağıdaki formülde girişler yöntemi belirtilmiştir.

$$\text{İşgücü devir oranı} = \frac{\text{İşe alınan ve ayrılan işgörenlerin toplamı}}{\text{Ortalama işgören sayısı}} \times 100$$

Ayrılmalarda yöntemine göre belirli bir dönem içinde işgörenin işten ayrılması veya işten çıkarılması sonucunda meydana gelen işgören sayısındaki toplam düşüşün işletmedeki ortalama işgören sayısına oranlamasıdır. Ortalama işgören sayısını hesaplamak için belirlenen dönemin başındaki ve sonundaki işgören sayısının toplanıp ikiye bölünmesi gerekmektedir. Ayrılmalarda yöntemi aşağıda formül ile belirtilmiştir (Demir, 2002, s. 40):

$$\text{İşgücü devir oranı} = \frac{\text{İşten ayrılanlar toplamı}}{\text{Ortalama işgören sayısı}} \times 100$$

Net işgücü yöntemine göre önceden belirlenmiş bir dönemde işe giren ve işten çıkan işgücü toplamının belirlenmiş dönemdeki ortalama çalışan sayısına bölünmesi baz alınmıştır. Aşağıdaki formülde net işgücü devri hesaplaması gösterilmiştir.

$$\text{İşgücü Devir Oranı} = \frac{\text{İşe giren İşgücü Sayısı} + \text{İşten Çıkan İşgücü Sayısı}}{\text{Ortalama İşgücü Sayısı}} \times 100$$

1.3. Yiyecek İçecek İşletmelerinde İşgücü Devir Hızı

Hizmet sektöründe faaliyet gösteren yiyecek içecek işletmelerinde insan faktörü ön plandadır. Buna bağlı olarak müşteri memnuniyetinde en etkili faktörün insan olması yiyecek içecek işletmeleri için işgücü devir hızının önemli bir konu haline gelmesine neden olmuştur. İşgören devir hızının düşük tutulması müşteri memnuniyetini artırarak işletmenin başarısını sürekli kılabilir (Akova, Tanrıverdi ve Kahraman, 2016, s. 88). Özellikle yiyecek içecek işletmelerinde en büyük problemlerden biri işgörenin yıllar boyu aynı işletmede çalışmamasıdır. İşgörenin daha iyi bir iş bulduğunda o işe geçmesi hem işletmeyi hemde müşterileri olumsuz olarak etkilemektedir (İnce, 2015, s. 37).

İşletmelerin en iyi elemanlarını elinde tutabilmesi ve bu elemanlarından verimlilik elde edebilmesi işletmede sürekliliği gerektirir. Bu durumdan dolayı işletmelerin işgören devir hızını düşük tutmaları önerilmektedir (Tütüncü ve Demir, 2003, s. 146). Yiyecek içecek işletmeleri için önemli bir konu olan işgören devir hızının yüksek olması durumunda birçok olumsuz durum yaşanmaktadır. Emekyoğun olan turizm sektöründe özellikle yüksek nitelik gerektiren iş kollarında çalışan bir işgörenin işten çıkması durumunda yerine bir işgören alınması bu elemanın eğitilmesi, oryantasyon süreci, elemanın hata yapma olasılığından dolayı işletmeleri stratejik değişiklikler yapmaya zorlamaktadır (Aydın, 2005, s. 35).

İşletmenin içindeki imajı kadar dışarıdaki imajı da önemlidir. İşletmeler bu imajlarını geliştirmek amacıyla çaba sarf etmektedir. Yüksek işgücü devir hızına sahip yiyecek içecek işletmelerinde oluşabilecek bir diğer sorun ise dışarıdaki çalışanlara karşı sahip olacağı kötü imajdır. Çünkü iş arayan veya iş değiştirmek isteyen çalışanlar tarafından güvensiz bir işletme olarak algılanıp çalışmaya uygun bir yer olmadığına dair kanaat getirilebilmektedir (Aydın, 2005, s. 35)

2. Metodoloji

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, yiyecek içecek sektöründe faaliyet gösteren aile işletmelerinin işgücü devir hızından dolayı kaynaklanan problemleri saptamak ve çözüm önerileri sunmaktır. Alanyazında bu konu hakkında çok az çalışma olduğu için ilgili alanda çalışan akademisyenlere ve alanyazına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada, işgücü devir hızı gibi sosyal süreçlerde derinlemesine yansımaları bulunan bir olguyu incelemek amacıyla nitel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat soruları hazırlanmış ve katılımcılar ile yüz yüze görüşülerek veri elde edilmiştir. Kavramsal çerçeveyi ve

mülakat sorularını oluşturmak için derinlemesine bir literatür araştırması yapılmıştır. Mülakat soruları için ilgili alanda uzman akademisyenlerin önerileri ışığında literatürden yararlanılmıştır. Araştırmada Kocaeli ilinde yiyecek içecek sektöründe faaliyet gösteren 15 farklı aile işletmesinden 15 kişi ile görüşülmüştür. Görüşülen kişiler, ilgili konu gereği üst düzey yönetici olarak tercih edilmiştir. Elde edilen verilerle frekans tablosu oluşturularak betimsel analiz yöntemi aracılığıyla aktarılmıştır.

3. Bulgular

3.1. İşletme ve Katılımcıların Niteliklerine İlişkin Bulgular

Çalışmada Kocaeli ilinde yiyecek içecek sektöründe faaliyet gösteren aile işletmeleri hedef alınarak, daha çok sektör tecrübesi yüksek, çalışma yaşamını yiyecek içecek sektöründe geçirmiş üst kademe yöneticilerden veri toplanması hedeflenmiştir. Çalışmanın incelediği konu gereği her işletme ayrı ayrı değerlendirilmiş olup her işletmede konu hakkında en iyi bilgiye sahip üst düzey yöneticilerle görüşülmüştür.

Katılımcılara aitecinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni hali, toplam deneyim süresi, pozisyonu ve bulunduğu işletmede toplam çalışma süresi hakkında frekans dağılımları yapılarak Tablo 1’de verilmiştir. Araştırmaya katılan katılımcıların %53’ü erkek, %60’ı bekar. Katılımcıların çoğunluğu (%73) 30 yaş ve altındadır. Araştırmada sektör deneyimi yüksek katılımcılar hedef alındığı için katılımcıların %67’si 6-10 yıl aralığında sektör tecrübesi bulunup %59’u bulunduğu işletmede 1-5 yıl aralığında çalışmaktadır. Katılımcıların %40’ı F&B müdüründen, %20’si genel müdür yardımcısından oluşmaktadır. Diğer katılımcılar ise genel müdür, ön büro sorumlusu, mutfak sorumlusu ve satış sorumlusu pozisyonunda çalışmaktadır.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Özellikler

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Medeni Hal	Eğitim Seviyesi	Toplam Deneyim Süresi	Bulunduğu İşletmede Toplam Çalışma Süresi	Pozisyonu
K1	Erkek	26	Bekar	Lisans	9 Yıl	1 Yıl	F&B Müd.
K2	Erkek	26	Evli	Lisans	10 Yıl	6 Yıl	F&B Müd.
K3	Erkek	26	Evli	Lisans	10 Yıl	2 Yıl	Ön Büro Müd.
K4	Erkek	25	Evli	Ön Lisans	4 Yıl	4 Yıl	Gen. Müd. Yrd.
K5	Erkek	26	Bekar	Lisansüstü	10 Yıl	3 Yıl	Gen. Müd. Yrd.
K6	Erkek	24	Bekar	Ön Lisans	7 Yıl	1 Yıl	Mutfak Şefi
K7	Kadın	26	Bekar	Lisans	6 Yıl	6 Ay	F&B Müd.
K8	Kadın	26	Bekar	Lisansüstü	8 Yıl	2 Yıl	Ön büro Müd.
K9	Kadın	30	Evli	Ön Lisans	10 Yıl	3 Yıl	F&B Müd.
K10	Kadın	34	Evli	Ön Lisans	15 Yıl	15 Yıl	Genel Müd.
K11	Erkek	43	Evli	Lisans	20 Yıl	8 Yıl	Gen. Müd. Yrd.
K12	Erkek	26	Bekar	Ön Lisans	10 Yıl	10 Yıl	Genel Müd.

K13	Kadın	25	Bekar	Ön Lisans	5 Yıl	5 Yıl	F&B Müd.
K14	Kadın	38	Bekar	Lisans	10 Yıl	1 Yıl	Satış Müd.
K15	Erkek	40	Evli	Ön Lisans	20 Yıl	10 Yıl	F&B Müd.

Tablo 2’de ise işletmelerin özelliklerine dair bilgiler verilmiştir. Görüşülen katılımcıların, %74’ü birinci sınıf restoranda çalışmaktadır. Bu işletmelerden %87’si bakanlık belgeli %13’ü belediye belgelidir. İşletmelerin tamamı 100 kuver ve üzeri kapasiteye sahiptir. İşletmelerin %87’si 11 yıl ve üzeri hizmet vermektedir. İşletmelerin %40’ı %71-%90 arasında, %34’ü %51-70 arasında doluluk oranıyla çalışmaktadır. Bu işletmelerin %54’ünde 20 kişiden az çalışmaktadır. Görüşülen işletmelerin tamamı 18-24 saat arası açıktır. Yiyecek içecek işletmelerinin %74’ü birinci sınıf restorandır. İşletmelerin %13’ü 3 yıldızlı, %13’ü ise 4 yıldızlı otel işletmesi bünyesindeki restorandır.

Tablo 2. İşletmelere Ait Özellikler

Özellik	Kategori	N	%
İşletme Türü	Otel	4	26
	Restoran	11	74
İşletme Belge Türü	Bakanlık	13	87
	Belediye	2	13
İşletmenin Hizmet Süresi	1 Yıldan az	-	-
	1-5 Yıl	2	13
	6-10 Yıl	-	-
	11 Yıl ve Üzeri	13	87
	%0-10	-	-
İşletmelerin Doluluk Oranı	%11-30	-	-
	%31-50	4	26
	%51-70	5	34
	%71-90	6	40
	%91-100	-	-
	İşletmelerde Çalışan Sayısı	20 Kişiden Az	8
21-40		4	26
41-60		-	-
60 ve Üzeri		3	20
İşletmelerin Sınıfları	1.Sınıf	11	74
	2.Sınıf	-	-
	3 Yıldızlı	2	13
	4 Yıldızlı	2	13

3.2.İşgücü Devir Hızı Sorunlarına Yönelik Elde Edilen Bulgular

Katılımcılara mülakatın 1. bölümünde araştırma konusu hakkında 9 adet soru sorulmuştur. Mülakatın 2. bölümünde ise işten ayrılan personelin demografik özellikleri ve işletmedeki konumlarına dair sorular yönlendirilmiştir. Verilen yanıtlar çerçevesinde yorumlar analiz edilmiştir. Değerlendirmeye alınan katılımcıların tamamı bütün soruları eksiksiz yanıtlamıştır.

İşletmenizde herhangi bir insan kaynaklaması planlaması yapılmakta mıdır? Katılımcılara işletmelerinde insan kaynakları planlaması yapılıp yapılmadığı sorulduğunda katılımcıların çoğu (%67) insan kaynakları planlaması yapılmadığını belirtmiştir. Bu katılımcıların tamamının birinci sınıf restoranda çalıştığı tespit edilmiştir. 5 katılımcı ise insan kaynakları planlaması yapıldığını belirtmiş ancak detaylı bir insan kaynakları planlaması yapılmadığını eklemiştir. İşe alımlarda ve çıkarımlarda birkaç kriter dışında diğer kriterlerin göz ardı edildiğini aktarmıştır.

İşletmenizde insan kaynakları planlaması yapılıyorsa işgücü devir hızı dikkate alınmakta mıdır? sorusuna işletmelerinde insan kaynakları planlaması yapıldığını belirten 2 katılımcı işgücü devir hızının dikkate alınmadığını belirtmiştir. 3 katılımcı ise işgücü devir hızının dikkate alındığını belirtmiştir. Üç katılımcının da ortak görüşü, işgücü devir hızının dikkate alındığını fakat düşürmeye yönelik uygulamaların yetersiz olduğu yönündedir.

İşletmenizde geçmiş yıllara ait işgücü devir hızı oranı hesaplandı mı? sorusuna katılımcıların 3'ü geçmiş yıllara ait işgücü devir hızı oranının hesaplandığını belirtmiştir. Katılımcıların %80'i ise işgücü devir hızının hesaplanmadığını aktarmıştır.

İşletmenizde geçmiş yıllara göre işgücü devir hızında artış veya azalış oldu mu? Olduysa nedenleri nelerdir? şeklinde yönlendirilen soruya işletmelerinde işgücü devir hızının hesaplandığını belirten 3 katılımcıda geçmiş yıllara göre işgücü devir hızının işletmelerinde yükseldiği yanıtını vermiştir. 3 katılımcının ortak olarak belirttiği nedenler; kriz ortamından dolayı işten çıkarılmaların artması, yüksek maaşlı elemanların yerine daha düşük maaşla çalışacak eleman arama isteği, iş gerekliliklerini karşılayamama ve eski elemanın işten çıkarılması yerine eleman alımı ve bu döngünün devam etmesi, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullardan dolayı çalışanların daha yüksek maaşlı işlerde çalışma isteği sonucu işten ayrılması şeklinde sıralanmıştır.

2019 yılında işten ayrılan personelin % kaç kendi isteği ile ayrıldı? sorusu yönlendirilmiş ve 15 katılımcının yanıtladığı bu soruda ortalama %20 - %30 arasında cevap alınmıştır. İşten ayrılmaların çoğunluğunun işletme tarafından işten çıkartmalar sonucunda oluştuğu kanaatine varılmıştır.

İşletmenizden kendi isteği ile ayrılan işgörenlerin performansları diğer işgörenlerle kıyaslandığında nasıldır? sorusuna katılımcıların %34'ü işten kendi isteği ile ayrılan işgörenlerin performanslarının diğer çalışanlarla aynı olduğunu, %66'sı ise diğer çalışanlara göre performanslarının kötü olduğunu belirtmiştir. Alınan cevaplarda dikkat çeken nokta işten kendi isteği ile ayrılan ve diğer personele göre kötü performans gösteren personelin işten ayrılmadan önceki son 3 aya kadar performanslarında bir değişim göstermediği fakat son 3 ay içerisinde isteksizlik, işe geç kalma, emirlere uymama gibi problemlerin baş gösterdiğini belirtmişlerdir.

2019 yılında işten kendi isteği ile ayrılan personelin ayrılma nedenleri nelerdir? sorusu yönlendirilmiş ve verilen yanıtlardan; işyükünün fazla olması ve ek iş verilmesi (%23), ücret tatminsizliği (%14), çalışma koşullarının ağır olması (%12), çalışma saatlerinin fazla olması (%14),

izin günü kullanamama, sigorta sorunu, başka işletmelerde daha iyi koşullarda iş bulma (%8), stres (%4), fazla mesai (%14), adaletsiz yönetim(%2), adaletsiz maaş sistemi (%2), medeni durumdaki değişiklik (%2), emeklilik (%2), izin günü kullanamama (%2) ve sigorta sorunu (%1) gibi faktörler belirlenmiştir. Sarıoğlan (2007) yapmış olduğu çalışmada stres faktörünün işten ayrılmada bazı çalışanlar için işten ayrılmaya sebep olduğunu belirtmiştir.

‘Personelinizin işletmenizden ayrılmalarını önlemek için önlem alınıyor mu?’ sorusuna katılımcıların çoğunluğu (10) herhangi bir önlem alınmadığı yanıtını vermiştir. 5 katılımcı ise ağırlıklı olarak, motivasyon artırıcı etkinlikler yaptıklarını, örgüt kültürünü arttırmak amacıyla planlamalar yapıldığını, fazla mesai ücretlerini arttırdıklarını ve çalışanlar için terfi imkanlarını arttırdıklarını belirtmiştir.

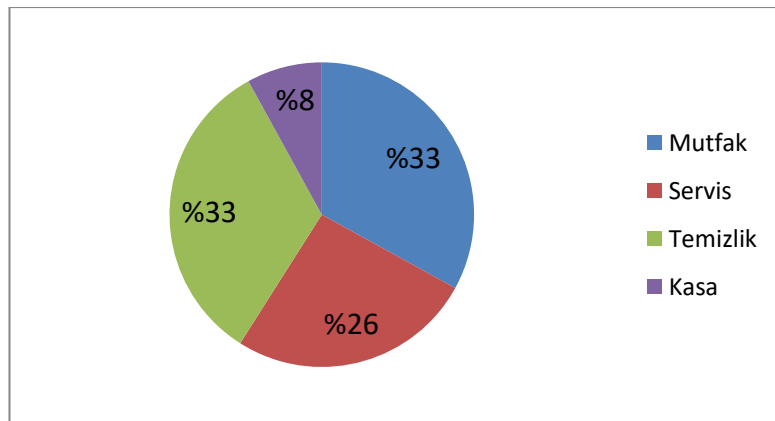
‘İşletme tarafından işten çıkartılan personelin işten çıkarılma nedenleri nelerdir?’ sorusuna ağırlıklı olarak, iş tanımını karşılayamama, işyeri kurallarına aykırı davranışlar sergileme, diğer çalışanlar ile kavga etme, performans düşüklüğü, verilen hedefin çok altında kalma ve devamlı olarak işe geç kalma cevapları alınmıştır.

İşletmeden Ayrılan İşgörenlere Ait Bilgiler

İşletmeden ayrılan işgörenlerindemografik özellikleri analiz edildiğinde işten ayrılmalarda 18-24 yaş aralığının %53 ile çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. İşten ayrılan çalışanların %61’i bekar olduğu saptanmıştır. İşten ayrılanların büyük bir kısmını, %66’lık oran oranla ilkökul mezunları oluşturmaktadır. Diğer işten ayrılan işgörenlerin %14 lisans mezunu, %13 ile lise mezunu, %7 ile ön lisans mezunu olduğu belirlenmiştir.

Grafik 1’de işten ayrılan çalışanların bulunduğu bölümler görülmektedir. Mutfak ve temizlik bölümlerinde işten ayrılmaların en yoğun şekilde yaşandığı belirlenmiştir. Servis kısmında çalışanların da işten ayrılma oranlarının yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Kasa ise en az işten ayrılmanın yaşandığı kısımdır.

Grafik 1. İşten Ayrılan Personelin Çalıştığı Bölümler

İşten ayrılan personelin %20'si departman şefi veya müdürü, %5'i üst yönetim pozisyonunda çalışmaktadır. Geri kalan %75'lik kısım ise diğer pozisyonlarda çalışan kişilerden oluşmaktadır. İşten ayrılan personelin büyük bir çoğunluğu (%70) 6 ay ve daha az süredir işletmede çalışmıştır. 6 ay-1 yıl aralığında %12, 1-3 yıl aralığında %8, 3-5 yıl aralığında %9, 5 yıl ve üzerinde ise %1 olarak işten ayrılmalar gerçekleşmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma sonucunda yiyecek içecek işletmelerinde insan kaynakları planlaması yapılsa dahi işgücü devir hızının göz ardı edildiği gözlemlenmiştir. İşgücü devir hızının işletmeler için önemi yüksektir. Özellikle hizmet sektöründe önemli bir yere sahip olan işgücü devir hızı planlaması yapılması gerekmektedir. Bazı işletmeler araştırma konusunun kendileri için tehlikeli olduğunu düşündüğü için araştırmaya katılmamıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların büyük bir kısmı geçmiş yıllara ait işgücü devir hızının hesaplanmadığını belirtmiştir. İşgücü devir hızının hesaplandığını söyleyen katılımcılar ise geçmiş yıllara göre 2019 yılında işgücü devir hızının arttığını belirtmiştir. Artışın sebepleri; kriz ortamından dolayı işten çıkarılmaların artması, yüksek maaşlı elemanların yerine daha düşük maaşla çalışacak eleman arama isteği, iş gerekliliklerini karşılayamama ve eski elemanın işten çıkarılması yerine eleman alımı ve bu döngünün devam etmesi, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullardan dolayı çalışanların daha yüksek maaşlı işlerde çalışma isteği sonucu işten ayrılması olarak belirtilmiştir. İşten ayrılan personelin çoğunluğu işletme tarafından işten çıkarılmıştır. İşten ayrılan personelin %66'sının işten ayrılmadan önceki süreçte diğer personele göre daha kötü performans gösterdiği belirtilmiştir.

İşten kendi isteği ile ayrılan işgörenler, iş yükünün fazla olması, ek iş verilmesi, ücret tatminsizliği, çalışma koşullarının ağır olması, çalışma saatlerinin fazla olması, izin günü kullanamama, sigorta sorunu, başka işletmelerde daha iyi koşullarda iş bulma, stres, fazla mesai, adaletsiz yönetim, adaletsiz maaş sistemi, medeni durumdaki değişiklik ve emeklilik nedenleriyle işten ayrılmıştır.

Araştırma sonucunda yiyecek içecek sektöründe faaliyet gösteren aile işletmelerinin büyük çoğunluğunda insan kaynakları planlaması yapılmadığı, planlama yapılan işletmelerde ise işgücü devir hızına ilişkin çalışmaların yürütülmediği belirlenmiştir. Bu bağlamda işletmeler ve araştırmacılar için aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Hizmet sektöründe yer alan yiyecek içecek işletmelerinde dış müşteri kadar iç müşterinin de önemli olduğu anlaşılmalı, işgören memnuniyeti ve işgören sadakati konularının üzerinde durulmalıdır.
- İnsan kaynakları planlaması yapılarak, işgücüne ilişkin kayıtların yanı sıra işgücü devir hızına ilişkin çalışma ve hesaplamalar yapılmalıdır.
- İşten çıkarılma ve işten ayrılma nedenleri tespit edilerek, işletme içinde konuyla ilgili çalışanlara yönelik düzenleme ve iyileştirmeler yapılmalıdır.

- Yiyecek içecek sektöründe faaliyet gösteren aile işletmeleri, kuvvetli rakipleri karşısında rekabet yeteneklerinin sadık işgörenlerle arttırılabileceği ve işletme sürdürülebilirliğinin ancak bu şekilde sağlanabileceğinin farkına varmalıdır.
- İşgücü devir hızı artışının işgören motivasyonu ve dolayısıyla hizmet kalitesi üzerindeki etkisi tüm işletmelerde olduğu gibi yiyecek içecek işletmelerinde de önem arz etmektedir. Konunun ciddiyeti kavranmalıdır.
- Çalışma sadece işverenlerin verdiği bilgiler ışığında gerçekleştirilmiştir. İşgörenlerden elde edilecek verileri temel alan bir araştırma tasarlanabilir.

KAYNAKÇA

- Akça, N.(2010). Aile İşletmelerinin Tanımı, Özellikleri Ve Aile İşletmelerinde Kurumsallaşma, Denizli İlinde Bir Araştırma. Denizli, Pamukkale Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi
- Akova, O., Tanrıverdi, H.ve, Kahraman, O. (2016). Otel İşletmelerinde İşgören Devir Hızına Etki Eden Risk Faktörlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi , 6 (12): 87-107.
- Alkara, İbrahim (2006)., Aile İşletmelerinde Kurumsallaşmaya Verilen Önem ve Turizm Sektöründeki Konaklama İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma : Alanya-Eskişehir Örneği, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aydın, Ş. (2005). Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi: İlkeler ve Uygulamalar, Ed. Cengiz Demir, Ankara: Nobel Yayın dağıtım.
- Demir,M.(2002). Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Kapsamında iş gücüİşgücü Devir Hızının Analizi; Muğla Bölgesi Örneği. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Eronat, Z. (2004)., İşletmelerde İş Tatmini ve İşgücü Devir Hızı Problemlerinin Çözümünde Bir Faktör olarak İletişim; KOBİ'lerde Ampirik Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gustafson, Catherine M. (2002)., "Employee turnover: a study of private clubs in the usa",c:14,sayı:3,pp:106-113.
- Güngör Ak, B. (2010). Aile İşletmelerinde Kurumsallaşmanın İşletme Başarısına Olan Etkileri Aydın İlinde Faaliyet Gösteren Aile İşletmeleri Örneği Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi

- İnce, C. (2015). Kırgızistan-Bişkek'teki Türk yiyecek içecek işletmelerinde işgören devir hızı. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (6), 35-51.
- Miller, D., Steier, L., and Miller, I.L.B. (2003). "Lost in Time: Intergenerational Succession, Change and Failure in Family Business", Journal of Business Venturing, No.18, s.513 – 531
- Sarioğlan, M. (2007). 4. ve 5 Yıldızlı Otel İşletmelerinin Yiyecek İçecek Departmanlarında İşgören Devir Hızı: Çeşme Yöresinde Bir Uygulama, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Şule A., (2005), Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi: İlkeler ve Uygulamalar, Nobel Yayın Dağıtım,
- Tütüncü, Ö. ve Demir, M. (2003). "Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Kapsamında İşgücü devir Hızının Analizi ve Muğla Bölgesi Örneği", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 2, İzmir
- Yazıcıoğlu, İ. ve Koç, H. (2009). "Aile İşletmelerinin Kurumsallaşma Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Karşılaştırmalı Bir Araştırma", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 21, s. 497 – 507
- Zimmerer T. W. ve, Scarborough N. M. (1996). "Entrepreneurship and The New Venture Formation", Sayfa 12, New Jersey.

İnşaat Sektöründeki Yüklenicilerin Nakit Akış Yönetimi Yaklaşımları

Dr. Öğr. Üyesi Nur Atakul

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

Özet

İnşaat sektörü diğer birçok sektörle güçlü bağlantılara sahip olması, yarattığı katma değer ve istihdam gücü nedeniyle dünya genelinde ülkelerde ekonomik büyümenin lokomotifi olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle inşaat sektöründe yer alan firmaların varlıklarını ve faaliyetlerini sürdürebilmeleri, dolayısıyla daha fazla sayıda proje gerçekleştirmeleri ülke ekonomilerine büyük oranda fayda sağlayacaktır. Yalnız inşaat endüstrisindeki firmaların değil, sektördeki tüm firmaların faaliyetlerini sürdürebilmelerini sağlayan en önemli kaynak "nakit"tir. Firmaların karlı olması, firmaların faaliyetlerini sürdürebilmeleri için gerekli nakde sahip oldukları anlamına gelmemektedir. Yani, firmalar iyi bir finansal tabloya sahip olsalar dahi, karşılaşılabilecek nakit yetersizliği firmaların faaliyetlerini artık sürdürememesine neden olabilir. Literatürde, diğer sektörlerle karşılaştırıldığında inşaat sektöründe iflas durumu ile daha fazla karşılaşıldığı ve bunun en önemli sebeplerinden birinin nakit akış yönetiminin doğru bir şekilde yapılmaması olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle firmaların nakit akışlarını dengeleyerek, ellerinde optimum seviyede nakit bulundurması hayati önem taşımaktadır. Bu çalışmada; inşaat firmalarının nakit akış yönetimi yaklaşımları, kullandıkları teknikler, bu tekniklerin avantajlarının ve dezavantajlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Literatür taraması ile gerçekleştirilecek bu incelemenin sonucundaki çıkarımların, farklı yönetim tekniklerin yaratacağı riskler ve avantajların daha iyi anlaşılabilmesini sağlayarak, sektörde faaliyet gösteren yüklenici firmalar için yol gösterici olması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nakit akış, Nakit akış yönetimi, Dengesiz teklif, Tedarikçi kredileri, Yüklenici, İnşaat sektörü, İnşaat firmaları, Finansal planlama.

1. Giriş

İnşaat sektörü diğer birçok sektörle güçlü bağlantılara sahip olması, yarattığı katma değer ve istihdam gücü nedeniyle dünya genelinde ülke ekonomileri için kaldıraç görevi görmektedir. İnşaat sektörü, öncelikli olarak diğer sektörlerin faaliyet gösterebilmesi için gereken tüm yapı ve altyapı hizmetlerini sağlamakta, bunun yanında sektörün 200'den fazla alt sektörün ürettiği mal ve hizmete talep oluşturmaktadır (INTES, 2019). Oldukça yoğun işgücü gerektiren bir sektör olması nedeniyle, inşaat sektörü ekonomideki istihdam seviyesine önemli derecede katkı sağlamaktadır (Gundes, 2011). Sonuç olarak; inşaat sektöründe yer alan firmaların varlıklarını ve faaliyetlerini

sürdürebilmeleri, dolayısıyla daha fazla sayıda proje gerçekleştirmeleri ülke endüstrisine ve ekonomisine büyük oranda fayda sağlayacaktır.

Literatürde; diğer sektörlerle oranla inşaat sektöründe daha fazla sayıda iflas durumuyla karşı karşıya kalındığı, en başta nakit akış yönetiminin yeterli ve etkili şekilde yapılmaması olmak üzere, zayıf finansal yönetimin bu duruma neden olduğu belirtilmektedir (Boussabaine ve Kaka, 1998; Harris ve McCaffer, 2001; Al-Issa ve Zayed, 2007). Ayrıca, Kangari (1988), Russel (1991), Arditi ve diğ. (2000), Schaufelberger (2003); Enshassi ve diğ. (2006), Mahamid (2012) ve Alaka ve diğ. (2017) yaptıkları araştırma sonuçları ile bu ifadeleri desteklemektedirler. Çalışma sonuçlarına göre finansal problemlerinin büyük çoğunluğunu yetersiz nakit kaynakları ve finansman bulma problemlerine bağlı olarak nakit akış problemleri oluşturmaktadır. Ali ve diğ. (2013)'nin Suudi Arabistan'daki inşaat firmaları üzerinden 47 temel performans göstergelerini değerlendirdiği çalışmada, firmaların nakit akışı beşinci derecede önemli gösterge olarak ortaya çıkmıştır.

İnşaat firmalarının faaliyetlerini sürdürebilmelerine imkân veren en önemli kaynakları ellerindeki nakit miktarıdır ve bu nakit durumunda meydana gelen değişimler yani firmanın bünyesine giren ve bünyesinden çıkan nakit miktarları firmanın nakit akışı olarak ifade edilmektedir. Nakit girdilerinin ve çıktılarının arasındaki zamanlama ve bu zamanlamanın yönetimi; firmaların iflas etmesi veya hayatta kalması arasındaki farkı belirlediğinden, yüklenici firmalar için nakit akışlarının doğru ve etkili şekilde planlanması ve kontrolü hayati öneme sahiptir (Peer, 1982; Singh ve Lakanathan, 1992; Gundes ve diğ., 2019). Burada temel amaç, firmaların inşaat aşamasında karşılaşılabileceği nakit yetersizliğinin önüne geçilerek ellerinde optimum seviyede nakit bulundurmasının sağlanmasıdır.

Literatürde; yüklenicilerin projenin erken safhalarından itibaren nakit akış planlamalarını ve yönetimini iyileştirmeye yönelik çalışmaların yapıldığı, çeşitli tekniklerin ve modellerin geliştirildiği görülmektedir (örn. Barbosa ve Pimentel, 2001; Park ve diğ., 2005; Görög, 2009; Liu ve Wang, 2010; Jiang, 2012; Lu ve diğ., 2016). Bunların yanında sınırlı sayıda da olsa, inşaat yüklenicilerinin projenin erken safhalarında ellerindeki nakit miktarını arttırmak ve finansal risklerini azaltmak için uyguladıkları çeşitli nakit akış yönetim stratejilerini ele alan çalışmalar da bulunmaktadır (Odeyinka ve diğ., 2003; Cui ve diğ., 2010; Oladimeji ve Aina, 2018). Çalışmalar incelendiğinde, araştırmacılar tarafından sadece belirli stratejilerin ele alınarak değerlendirme yapıldığı görülmektedir. Literatürde firmaların uyguladıkları yönetim stratejilerinin tamamının değerlendirildiği bir çalışmanın bulunmaması, bu stratejilerinin yaratacağı faydalar ve riskler açısından yükleniciler için bir farkındalık oluşturulmasının önünde problem olarak durmaktadır.

Bu çalışmada; inşaat firmalarının uyguladığı nakit akış yönetim stratejilerinin, bu stratejilerin avantajlarının ve dezavantajlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Literatür taraması ile gerçekleştirilecek bu incelemenin sonucundaki çıkarımların, farklı yönetim tekniklerin yaratacağı

riskler ve avantajların daha iyi anlaşılabilmesini sağlayarak, sektörde faaliyet gösteren yüklenici firmalar için yol gösterici olması beklenmektedir.

2. İnşaat Firmalarının Nakit Akış Yönetim Yaklaşımları

İnşaat sektörünün ülke ekonomisine ve endüstrisine sağladığı katkılar düşünüldüğünde, sektörde yer alan firmaların varlıklarını ve faaliyetlerini sürdürebilmeleri oldukça önemlidir. Yalnız inşaat endüstrisindeki firmaların değil, sektördeki tüm firmaların faaliyetlerini sürdürebilmelerini sağlayan en önemli kaynak "nakit"tir. Firmanın bünyesindeki nakit, yani net para miktarı, firmanın karı demek değildir. Firmaların karlı olması veya büyümelerinin hızlı olması, firmaların faaliyetlerini sürdürebilmeleri için gerekli nakde sahip oldukları anlamına gelmemektedir. Firmalar, herhangi bir kar elde etmeksizin ve hatta geçici bir zarar etme durumunda olsalar bile belirli bir süre faaliyetlerini sürdürebilirler ancak; iyi bir finansal tabloya sahip olsalar dahi, karşılaşılabilecek nakit yetersizliği firmaların başarısız olmasına ve faaliyetlerini artık sürdürememesine neden olabilir (Zayed ve Liu, 2014). Bu nedenle firmaların nakit akışlarını dengeleyerek, ellerinde optimum seviyede nakit bulundurması hayati önem taşımaktadır.

Bir firmanın nakit akışı, belirli bir zaman diliminde firmanın bünyesine giren ve çıkan net para miktarıdır. Hakediş ödemeleri, teminat kesintisi iadeleri, işveren avansları, krediler vb. nakit girdilerini oluştururken, maaşlar, malzeme & ekipman masrafları, altyüklenici ödemeleri, kredi geri ödemeleri & faizler, genel merkez giderleri vb. ise nakit çıktılarını oluşturur. Yüklenici tarafından projenin en başından itibaren hazırlanan, nakit girdilerinin ve çıktılarının zamanlamalarının gösterildiği nakit akış tabloları ile her aşamada gerekli finansmanın planlanması sağlanır. Projenin, firmanın temel finansman kaynakları olan işverenden alınan avans ve hakediş ödemeleri ile tamamlanması amaçlanmaktadır, ancak inşaat projelerinin uzun süreli olması, çok sayıda belirsizlik ve risk içermesi nedeniyle projeler çoğunlukla planlanan maliyette ve sürede tamamlanamamaktadır. Bu nedenle firmalar ortaya çıkacak ek maliyetlerin karşılanması için gerekli nakit ihtiyacını banka kredileri başta olmak üzere çeşitli finansman kaynaklarından sağlamak zorunda kalırlar. Alınacak borçların geri ödemeleri ve ilgili faizler yükleniciler için genel olarak finansal sıkıntı yaratmakta ve projenin tamamlanamamasına hatta firmanın tasfiyesine neden olabilmektedir. Ayrıca her firma kredibilite ve/veya teminat yetersizliği gibi nedenlerle ek finansman temin edemeyebilir. İnşaat firmalarının karşılaştığı nakit yetersizliğinin geçicidir ve borç temin etmeye çalışırken finansal kurum ve kuruluşları bu yetersizliğin geçici olduğuna ikna edemeyebilirler (Barbosa ve Pimentel, 2001; Odeyinka ve diğ., 2003). Bu durum inşaat sektöründe diğer sektörlere oranla daha fazla iflas ve tasfiye durumu ile karşı karşıya kalmasının nedenlerinden biri olarak görülmektedir (Kaka ve Price, 1993; Longford ve diğ., 1993). Dolayısıyla projenin en başından itibaren olası risklerin değerlendirilerek, çeşitli nakit akış yönetim stratejilerinin geliştirilmesi, nakit akış tahminlerinin ve planlamalarının en doğru şekilde yapılması yüklenicinin finansman ihtiyacının azalmasına ve/veya

karlılığının artmasına neden olacaktır. Bunun yanında bankalar veya diğer finansal kurum ve kuruluşlar periyodik olarak nakit akışlarını sunan firmalara kredi verme eğiliminde oldukları için inşaat firmaları için doğru ve etkili nakit akış yönetimi uygulamaları temin edebilecekleri kredi açısından da belirleyici olmaktadır (Navon, 1995).

Nakit akış yönetimi yapılırken yüklenici firmalar tarafından dikkate alınması gereken ve nakit akışları etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar sonucunda; enflasyona bağlı malzeme fiyatlarındaki değişiklikler (Bernold ve Treseler, 1991; Ashworth ve Perera, 2015), hakediş ödemelerindeki değişiklikler & gecikmeler (Odeyinka ve Lowe, 2000; Zayed ve Liu, 2014), işveren tarafından yapılan teminat kesintileri (Harris ve Mc Caffer, 2001; Al-Issa ve Zayed, 2007) ve uygulama aşamasındaki proje değişiklikleri (Odeyinka ve Lowe, 2000; Zainudeen ve diğ., 2010; Zayed ve Liu, 2014) en yaygın başlıca faktörler olarak ortaya çıkmıştır.

Oluşması muhtemelen tüm bu olumsuzlar nedeniyle, bu zamana kadar çok sayıda araştırmacı tarafından yapım öncesi ve yapım sırasındaki nakit akış tahminlerinin iyileştirilmesine yönelik çeşitli teknikler ve modeller geliştirilmiştir. Ancak bununla birlikte, yüklenici firmaların inşaat sürecinde gerekli çalışma sermayesinin ellerinde bulundurabilmesini sağlayacak nakit akış yönetim strateji uygulamalarının belirlenmesi ve değerlendirilmesi de eşit derecede öneme sahiptir (Oladimeji ve Aina, 2018).

Yüklenici firmalar nakit akışlarını yönetmek için ihale sürecinden itibaren farklı teknikler kullanmaktadırlar. Uygulanacak nakit akış yönetim teknikleri, sözleşme türü ve maddelerine bağlı olarak yani ana yüklenici ve diğer paydaşlar arasındaki anlaşmalara bağlı olarak belirlenir (Cui ve diğ., 2010). Tüm bu tekniklerin ortak ve temel amacı; ellerinde olabildiğince nakit bulunmasını sağlayarak, finansman ihtiyaçlarını, ilgili faizleri ve finansal risklerini azaltmak, ve karlılıklarını arttırmaktır. Bu bölümde yüklenici firmalar tarafından kullanılan nakit akış yönetim teknikleri ve bu tekniklerin yüklenici ve işveren için yarattığı riskler tartışılacaktır.

2.1 Elde nakit bulundurmak

İnşaat projelerinin kendi kendini finanse eden yapısı dikkate alındığında, en geleneksel nakit akış yönetimi tekniği yüklenici firmaların projenin en başında ellerinde nakit bulundurmasıdır. Bu nakit miktarının yaklaşık olarak işin toplam maliyetinin % 10 ila %15'i arasında olması, yeni bir inşaat projesine başlamak için yeterli görülmektedir (Chiang ve Cheng, 2010). Bu para ilk aylarda gerçekleştirilecek olan mobilizasyon, kesin teminat ve sigorta gibi işler için kullanılır ve proje ilerledikçe işveren tarafından hakediş ödemelerinin başlamasıyla yükleniciler çalışma sermayelerini kullanarak projeyi tamamlayabilir. Başka bir ifadeyle, proje artık kendi kendini finanse edebilecektir. Ayrıca, bu yöntem hem yüklenici hem de işveren için herhangi bir risk oluşturmamaktadır.

Yüklenici firma karlılığını arttırmak ve dış finansman kaynaklarına olabildiğince yönelmemek adına diğer nakit akış yönetim stratejilerini de birlikte uygulayabilir (Gundes ve diğ., 2019).

2.2 Dengesiz teklif yöntemleri

Dengesiz teklif yöntemleri, genel olarak birim fiyat usulü gerçekleştirilecek projelerin ihale sürecinde yüklenici firmalar tarafından iş kalemleri için sunulan birim fiyat miktarlarında yapılan fiyat farklılaştırma –arttırma veya azaltma- işlemlerini kapsamaktadır. Yüklenici firmanın bu yönteme başvurduğu durumda toplam ihale teklif bedeli değişmeyeceği için yüklenici rekabet edebilirliği koruyabilecektir. Dengesiz teklif üç farklı şekilde gerçekleştirilebilir.

Ön yükleme (front-end loading)

Ön yükleme yönteminde, yüklenici firma projenin erken safhalarında gerçekleştirilecek iş kalemlerinin (mobilizasyon, kazı, beton işleri vb.) birim fiyat değerlerini yüksek fiyatlandırırken, ileri safhalardaki iş kalemlerini (dış cephe boyası, peyzaj vb.) düşük fiyatlandırarak teklif verir (Hyari, 2016). Bu yöntemin kullanılmasının temel nedeni, yüklenicinin projenin en başından itibaren nakit akış avantajı sağlayarak çalışma sermayesi gereksinimlerini karşılamak ve elde edilecek kar miktarını arttırmak istemesidir. Ön yükleme teknikleri doğru şekilde uygulandığında, elinde daha fazla çalışma sermayesi bulunan yüklenicinin proje için gerekli finansman maliyetini azalacak, hatta proje tamamıyla hakediş ödemeleri ile finanse edilebilecektir (Chiang ve Cheng, 2010).

440

Arka Yükleme (back-end loading)

Arka yükleme; yüklenicilerin giderlerinde enflasyondan dolayı oluşabilecek artışları dengelemek amacıyla yapılan teklif dengesizleştirme işlemidir. Ön yükleme yönteminin tam aksine, daha sonraki safhalarda gerçekleştirilecek ve daha yüksek eskalasyon oranına sahip olacağı düşünülen iş kalemlerine ait birim fiyat değerleri arttırılır (Cattell ve diğ., 2007). Toplam teklif bedelini değiştirmemek ve rekabet edilebilirliği kaybetmemek adına erken safhalardaki iş kalemleri düşük fiyatlandırılır. Bu yöntemin uygulanmasının temel amacı, yüklenicinin enflasyondan kaynaklı üstlenmiş olduğu her türlü riski işveren tarafına transfer edebilme olanağı sağlamak istemesidir.

Metraja bağlı dengesiz teklif

Cattell ve diğ. (2007) tarafından “Metraj hatası istismarı” olarak da adlandırılan bu yöntemde yüklenici, ihaleye çıkan projenin metraj miktarlarında tespit ettiği hatalardan ve noksanlıklardan faydalanarak nakit akış avantajı sağlamaya ve karlılığını arttırmaya çalışır. Yüklenici tarafından, proje verilerine bağlı olarak planlanan metraj miktarlarından daha az miktarda gerçekleşeceği öngörülen iş kalemlerine ait birim fiyat değerleri azaltılırken, planlanan metraj miktarlarından daha fazla miktarda gerçekleşeceği öngörülen iş kalemlerine ait birim fiyat değerleri arttırılır (Polat ve diğ., 2019).

Dengesiz teklif yöntemlerinin yaratacağı riskler

İşverenin taşıdığı riskler:

Yüklenici firma tarafından uygulanan tüm dengesiz teklif yöntemlerinde işverenin finansal riski artacaktır. Ön yükleme uygulamalarında projenin bugünkü net değerinde artış sağlanırken, paranın zaman içindeki değeri düşünülduğünde yüklenici proje sonunda sözleşme bedelinden daha yüksek bedel ödemek zorunda kalabilme riskini taşımaktadır. Yine arka yükleme yönteminde de, daha önce belirtildiği gibi enflasyon riskini işveren üstlenmiş olmaktadır. Dengesiz teklif yöntemlerinde teklif bedeli değişmediği için ihale sürecinde işverenin en uygun teklifi veren yükleniciyi belirleyebilmesi zorlaşmaktadır.

Yüklenicinin taşıdığı riskler:

İşveren firma tarafından ihaleye çıkan projedeki iş kalemleri için tahmin edilen birim fiyat değerleri, isteklilerin sundukları birim fiyat değerleri ile kıyaslanarak dengesiz teklif tespit edilebilir. Dengesiz teklif yöntemleri yüklenici firmaya büyük oranda fayda sağlamakla beraber, tespit edilmesi halinde yüklenici ihale dışı bırakılabilir, en önemlisi itibar kaybı yaşayabilir. Dolayısıyla yüklenicilerin ön yükleme ve arka yükleme uygulamalarında kabul edilebilir sınırlar içinde optimum fiyatlandırma yapması önem arz etmektedir. Literatürde, matematiksel olarak optimum fiyatlandırmanın belirlenebilmesi için yapılmış çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Cattell ve diğ., 2007).

2.3 Yüksek değerlendirme (Overvaluation)

Yüksek değerlendirme uygulamaları aynı zamanda bir çeşit ön yükleme yöntemi olarak da kabul edilebilir. Bu yöntemde işveren ile yapılan anlaşmaya bağlı olarak, yüklenici inşaatta kullanılmak üzere şantiyeye getirilip depolanan malzemeleri faturalandırılarak hakedişe dahil eder ve ileriki zamanlarda düşük faturalandırma yapılır. İşveren yapılan yüksek değerlemeleri ancak; yüklenici tarafından bozulma, hırsızlık gibi malzemelere gelebilecek her türlü zarar için gerekli önlemlerin alınarak uygun şekilde muhafaza edilmesinin sağlanması karşılığında kabul edebilir (Cui ve diğ., 2010).

Yüksek değerlendirme yöntemi, diğer ön yükleme yöntemine göre (birim fiyat farklılaştırmaları) yüklenici için daha az risk taşır çünkü yüklenici malzemelerde oluşabilecek enflasyondan kaynaklı fiyat artışlarından kendini korumuş olacaktır, ayrıca bunu işverenin bilgisi ve rızası dahilinde gerçekleştirecektir. İşveren açısından bakıldığında ise; işveren hem projenin erken safhasında daha fazla para ödemiş olacak, hem de yükleniciye henüz projede kullanılmamış olan malzemelerin ödemelerini yapmış olacaktır.

2.4 Tedarikçi kredileri

Ticari kredi olarak da adlandırılan tedarikçi kredileri, çoğu yüklenici için bir finansman kaynağı olarak görülmektedir. Özellikle banka veya diğer finansman kuruluşlarından kredi temin edemeyen firmalar için zaruri olarak kullanılmaktadır (Ferrando ve Mulier, 2011). Tedarikçi ile yapılan anlaşma üzerine, yüklenici tarafından satın alınan malzemelerin ödemeleri geciktirilerek yüklenici firmanın kısa vadeli finansman ihtiyacı karşılanmış olur. Tedarikçi yükleniciye teslim ettiği ürünlerin ödemesini tipik olarak 30, 60 ya da 90 gün içinde alır. Chluddek (2011)'e göre gecikmelerden doğan faiz oranı yaklaşık % 4 - % 6 arasındadır ve yüklenici için diğer finansman kaynaklarına göre daha az maliyetlidir.

Yüklenici firmalar, ürünün ödemesini ileri bir tarihte yaptığı için peşin ödeme indirimlerinden faydalanamazlar. Ayrıca, tedarikçinin güvenini kaybetme riski olduğundan bu süreci dikkatli şekilde planlamalı ve yönetmelidirler (Nicholas ve diğ., 2000). Tedarikçi açısından ise ticari krediler satışlarını arttırmak için bir fırsattır. Banka kredilerinden faydalanacak kredibiliteye ve yeterli finansal güce sahip olmayan küçük ölçekli firmalar ticari kredilerin hedef kitesidir.

2.5 Altyüklenicilere ödemelerin geciktirilmesi

Ana yüklenici, kısa vadeli finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla proje için gereken alt yükleniciye ait işgücünü, malzeme ve ekipmanlarını, tesislerini kullanır ancak ödemeyi geciktirir. Sözleşme maddesi olarak da belirtilebildiği şekilde ana yüklenici işverenden ödemelerini alana kadar altyükleniciye ödeme yapmayabilir (pay-when-paid).

Ödemelerin geciktirilmesi yüklenici açısından önemli sorunlar yaratabilir. Örneğin altyüklenicinin ödemelerini geç alması; işin kalitesinin, veriminin düşmesi, hatta altyüklenici tarafından işin tamamlanmaması gibi sonuçlar doğurabilmektedir. Bu nedenle yüklenicilerin ekonomik yönden güçlü altyüklenici tercih etmesi gerekebilir.

3. Yüklenici firmalarının nakit akış yönetim yaklaşımları üzerine yapılan çalışmalar

Çalışmanın bu bölümünde farklı ölçeklerdeki yüklenici firmalarının nakit akış yönetim tekniklerine yaklaşımlarının değerlendirildiği ve vaka çalışması yaparak bu yönetim tekniklerinin uygulamada nasıl sonuçlar verdiğini tartışan çalışmalar üzerinde durulacaktır.

Cui ve diğ., (2010), örnek bir inşaat projesi üzerinde yüklenici firmalar tarafından kullanılan nakit akış yöntemlerinin yüklenicilerin borçlanma ihtiyaçlarını ve karlılığını nasıl etkilediği incelenmişlerdir. Örnek vaka olarak yaklaşık 14.000 m²'lik bir Antrepo inşaatı ele alınmıştır. Proje süresi 8 ay, projenin toplam bütçesi yaklaşık 5 milyon \$ olarak belirlenmiş ve projenin finansmanı için faiz oranı %12 / yıl olarak farz edilmiştir. Araştırmacıların değerlendirmeye aldığı nakit akış yönetim stratejileri; yüksek değerlendirme, tedarikçi kredileri ve erken ödeme indirimleridir.

Yapılan senaryo analizi sonucunda; herhangi bir nakit akış yönetim tekniği uygulanmadığı durumda maksimum nakit ihtiyacının 994.000\$ olduğu belirlenmiştir. İkinci senaryoda; projenin ilk yarısında yüksek değerlendirilerek henüz kullanılmamış olan ve depolanan malzemelerin maliyetleri faturalandırarak yaklaşık 10% oranında hakedişe eklenmiştir. Bu durumda nakit dengesinde % 11.4 oranında iyileşme sağlanarak maksimum nakit ihtiyacının 881.000\$'a düştüğü gözlemlenmiştir. Finansman ihtiyacındaki bu azalma faiz ödemelerine de yansiyacak ve proje tamamlandığında kümülatif proje karında 3500\$ artış elde edilmiş olacaktır. Üçüncü senaryoda ise, sadece tedarikçi kredileri kullanarak ödemeler 6 hafta ertelendiğinde maksimum finansman ihtiyacının 692.000\$ olduğu, nakit dengesinde % 30 iyileşme gerçekleştiği ortaya çıkmıştır. Dördüncü senaryoda ise tedarikçiye ödemeyi geciktirmek yerine malzeme faturalandırıldıktan iki hafta sonra ödemeyi gerçekleştirip malzeme indirimlerinden faydalanılmıştır. Buna göre nakit dengesinde % 26 oranında kötüleşme gerçekleşmiş ve maksimum finansman ihtiyacı 1.252.000\$'a kadar yükselmiştir. Buna rağmen faydalanılan malzeme indiriminden dolayı proje maliyetinde önemli ölçüde azalma olduğu ve projenin kümülatif karının arttığı görülmüştür. Öyle ki, tedarikçi kredisi ile karşılaştırıldığında 53.000\$ ek kazanç sağlanmıştır. Yazarlar, bunlardan farklı olarak dört ayrı altyüklenici senaryosunu değerlendirilmiş ve sonuç olarak altyüklenici kullanımı arttıkça finansman ihtiyacının azaldığını, ne kadar erken dönemde kullanılırsa nakit dengesinin o kadar iyileştiğini ortaya çıkarmışlardır.

Cui ve diğ., (2010)'nin araştırma sonuçlarından çıkarılabilecek en önemli sonuç; eğer yüklenici firmanın kredibilitesi ve/veya varlık değeri düşük ise tedarikçiye erken ödeme yaptığı takdirde yüksek oranlara ulaşan finansman ihtiyacını karşılayamayacak ve projeyi başarılı bir şekilde tamamlayamayacaktır. Böyle bir durumda, örnekte olduğu gibi en düşük finansman ihtiyacını yaratmış olan tedarikçi kredilerinin kullanılması daha iyi bir strateji olacaktır. Ancak, yüksek finansman ihtiyacını rahatlıkla karşılayabilecek bir yüklenici firması için en iyi yöntem erken ödeme ile malzeme indiriminden faydalanmak ve firmanın karlılığını büyük ölçüde arttırmaktır. Dolayısıyla, optimal nakit akış yönetim stratejisinin yüklenicinin finansman kapasitesine bağlı olduğu söylenebilir.

Odeyinka ve diğ., (2003)'nin yaptıkları çalışmada İngiltere'deki inşaat firmalarının nakit akış yönetim yaklaşımlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Anket yöntemi kullanılarak 100 kişi ile gerçekleştirilen çalışmada ayrıca firma büyüklüklerine göre kullanılan stratejilerde farklılık olup olmadığı değerlendirilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde en çok kullanılan yöntemin "yüksek değerlendirme" olduğu ortaya çıkmıştır (büyük, orta ve küçük ölçekli firmalar için). Bu yöntemin yüklenici için risk oluşturmaması nedeniyle ilk sırada yer alması şaşırtıcı değildir. İkinci sırada ise "eldeki nakit kaynakları" yer almaktadır (mikro firmalar için 1.seçenek). Eldeki paranın kullanılması da yüksek değerlendirme gibi yüklenici firmalar için risk yaratmamaktadır ancak, bu durumun yükleniciler için yaratacağı fırsat maliyeti düşünüldüğünde ikinci seçenek olarak tercih edilmiş

olması kabul edilebilir. Burada dikkat çeken bir diğer nokta, yüksek değerlendirme yönteminin mikro firmalar hariç diğer firmalar tarafından birinci sırada tercih edilmesi ve mikro firmaların öncelikli olarak ellerindeki nakit kaynaklarına yönelmesidir. Bunun başlıca nedeni olarak; mikro firmaların zaten küçük ölçekli ve kısa süreli projeler gerçekleştirmeleri, dolayısıyla proje tamamlanmadan önce çok fazla fiyat manevraları yapabilecek zamana sahip olmamaları gösterilebilir. Diğer bir ifadeyle etkili bir nakit akış yönetimi sağlayamayacaklardır, bu yüzden sıfır risk olarak ellerindeki nakit kaynaklarına yöneleceklerdir.

Ön yükleme uygulamaları ise en çok kullanılan üçüncü yöntemdir (büyük ve orta ölçekli firmalar için 2. seçenek). İlk iki sıradaki yöntemlerin aksine ihale aşamasında yapılacak birim fiyat farklılaşmalarının yüklenici için yaratacağı riskler düşünüldüğünde, daha az tercih edilmesi şaşırtıcı değildir. Bu riskleri minimuma indirmek için optimal seviyede ön yükleme uygulamaları, ancak bu yetkinliğe sahip firmalar tarafından yapılabilir. Buna göre ön yükleme yönteminin büyük ve orta ölçekli firmalar için ikinci sırada yer alması bu çıkarımı desteklemektedir. Son olarak, firmaların nakit açıklarını kapatmak için firma varlıklarını çok nadiren kullandıkları, borç/kredi olarak nakit açıklarını kapatmak ise en son tercih olarak ortaya çıkmıştır.

Ele alınacak son çalışma, Oladimeji ve Aina (2018) tarafından yürütülmüş olan ve Nijerya'da bulunan yüklenici firmaların kullandıkları nakit akış yönetim tekniklerinin değerlendirildiği çalışmadır. Yazarlar, anket yöntemi uygulayarak %86'sı küçük ve mikro ölçekli olan 65 yerel inşaat firmasından gelen yanıtları incelemişlerdir. Diğer çalışmalardan farklı olarak burada tamamen ayrı bir nakit akış yönetim stratejisi ön plana çıkmıştır. İncelenen firmaların büyük çoğunluğu (%65) inşaat hacimlerini arttırmak ve bunu sürdürmek için kar marjlarını minimumda tutarak, olabildiğince ihale kazanma yoluna gitmektedirler. Bu sayede çalışma sermayelerinin pozitif yönde etkileneceğini düşünmektedirler. Ancak, bu çeşit bir strateji proje yönetimi açısından iyi firmalar tarafından kullanıldığı takdirde işe yarayabilir. Firmaların yaklaşık yarısı (%51) nakit akış yönetim tekniği olarak tedarikçi kredilerini kullanmakta olup, bunu da ön yükleme ve alt yüklenicilere ödemelerin geciktirilmesi takip etmektedir.

4. Sonuçlar

İnşaat endüstrisinde firmaların hayatta kalabilmesi ve başarılı olabilmesi için nakit girdilerinin ve çıktılarının arasındaki zamanlamanın en iyi şekilde yönetilmesi; yüklenicilerin uygulama aşamasında nakit yetersizliği ile karşı karşıya kalmaması dolayısıyla projenin tamamlanabilmesi ve firmaların varlıklarını sürdürebilmesi için büyük önem taşımaktadır. Buna yönelik olarak yüklenici firmalar nakit akışlarının etkili şekilde yönetebilmek için çeşitli stratejiler uygulamaktadırlar. Bu çalışma kapsamında literatür taraması yöntemi kullanılarak uygulanan yöntemler incelenmiş, ayrıca yüklenici ve işveren açısından taşıdıkları riskler tartışılmıştır. Kullanılan nakit akış yönetim stratejileri; elde nakit bulundurmamak, dengesiz teklif yöntemleri (ön yükleme, arka yükleme, metraja

bağlı dengesiz teklif), yüksek değerlendirme, tedarikçi kredileri ve altyüklenicilere ödemelerin geciktirilmesi şeklindedir. Tüm bu stratejilerin ortak amacı; yüklenicilerin ellerinde olabildiğince nakit bulunmasını sağlayarak, finansman ihtiyaçlarını, ilgili faizleri ve finansal risklerini azaltmak, ve karlılıklarını arttırmaktır. Konu ile ilgili yapılmış olan çalışmalardan ortaya çıkan sonuçlar düşünüldüğünde, her firma için tek bir doğru nakit akış yönetim tekniğinin olmadığı anlaşılmaktadır. Firmanın kredibilitesi, elindeki çalışma sermayesi miktarı, firmanın büyüklüğü / deneyimi, projenin süresi ve büyüklüğü tercih edilmesi gereken nakit akış yönetimi stratejilerinde belirleyici olmaktadır. Ancak, bu sonuçlar konu ile ilgili bu zamana kadar yapılan kısıtlı çalışmalardan çıkarılmıştır. Bu kapsamda, araştırmacılar tarafından yüklenici firmaya ve ilgili projeye özgü karakteristiklerin dikkate alınarak; firmanın nakit akışlarını en doğru şekilde dengeleyebileceği stratejiler ile ilgili çalışmaların yapılması ve yüklenicilere uygulayabilecekleri stratejiler ve bunların sonuçları hakkında fikir vermesi amaçlanmalıdır.

Referanslar

Al-Issa, A. ve Zayed, T. (2007). Projects cash flow factors-contractor perspective. Construction Research Congress (CRC), Bahamalar, 5-8 Mayıs.

Alaka, H.A., Oyedele, L.O., Owolabi, H.A., Oyedele, A.A., Akinade, O.O., Bilal, M. ve Ajayi, S.O. (2017). Critical factors for insolvency prediction: towards a theoretical model for the construction industry. *International Journal of Construction Management*, 17(1), 25-49.

Ali, H.A.E.M., Al-Sulaihi, I.A. ve Al-Gahtani, K.S. (2013). Indicators for measuring performance of building construction companies in Kingdom of Saudi Arabia. *Journal of King Saud University-Engineering Sciences*, 25(2), 125-134.

Arditi, D., Koksall, A. ve Kale, S. (2000). Business failures in the construction industry. *Engineering, Construction and Architectural Management*, 7(2), 120-132.

Ashworth, A. ve Perera, S. (2015). *Cost of studies of buildings*. 6th edition, Oxon: Routledge.

Barbosa, P.S.F. ve Pimentel, P.R. (2001). A linear programming model for cash flow management in the Brazilian construction industry. *Construction Management and Economics*, 19(5): 469-479.

Bernold, L. ve Treseler, J. (1991). Vendor analysis for best buy in construction. *Journal of Construction Engineering and Management*, 117(4), 645-658.

Boussabaine, A.H. ve Kaka, A.P. (1998). A neural networks approach for cost flow forecasting. *Construction Management and Economics*, 16(4), 471-479.

Cattell, D.W., Bowen, P.A. ve Kaka, A.P. (2007). Review of unbalanced bidding models in construction. *Journal of Construction Engineering and Management*, 133(8), 562-573.

- Chiang, Y.H. ve Cheng, E.W.L. (2010). Construction loans and industry development: the case of Hong Kong. *Construction Management and Economics*, 28(9), 959-969.
- Chludek, A. (2011). A note on the price of trade credit. *Managerial Finance*, 37(6), 565-574.
- Cui, Q., Hastak, M. ve Halpin, D. (2010). Systems analysis of project cash flow management strategies. *Construction Management and Economics*, 28(4), 361-376.
- Enshassi, A., Al-Hallaq, K. ve Mohamed, S. (2006). Causes of contractor's business failure in developing countries: the case of Palestine. *Journal of Construction in Developing Countries*, 11(2), 1-14.
- Ferrando A. ve Mulier K. (2011). Do firms use the trade credit channel to finance growth? Capital Markets and Financial Structure Semineri [erişim 2020 Ocak]. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.671.4903&rep=rep1&type=pdf>
- Görög, M. (2009). A comprehensive model for planning and controlling contractor cash-flow. *International Journal of Project Management*, 27(5), 481-492.
- Gundes, S. (2011). Exploring the dynamics of the Turkish construction industry using input-output analysis. *Construction Management and Economics*, 29(1), 59-68.
- Gundes, S., Atakul, N. ve Buyukyoran, F. (2019). Financial issues in construction companies: bibliometric analysis and trends. *Canadian Journal of Civil Engineering*, 46(6), 329-337.
- Harris, F. ve McCaffer, R. (2001). *Modern Construction Management*, 5th Edition, Oxford: Blackwell Science.
- Hyari, K.H. (2016). The controversy around unbalanced bidding in construction: Seeking a fair balance. *Journal of Professional Issues in Engineering Education and Practice*, 143(1), 04016015.
- INTES (2019). İnşaat sektörü raporu. [erişim 2020 Ocak] https://intes.org.tr/wp-content/uploads/2019/04/insaat_raporu-nisan.pdf
- Jiang, A. (2012). Negotiating construction contracts through practical cash flow planning and analysis model. *International Journal of Construction Management*, 12(2), 23-33.
- Kaka, A.P. ve Price, A.D.F. (1993). Modelling standard cost commitment curves for contractors' cash flow forecasting. *Construction Management and Economics*, 11(4), 271-283.
- Kangari, R. (1988). Business failure in construction industry. *Journal of construction Engineering and Management*, 114(2), 172-190.
- Langford, D., Iyagba, R. ve Komba, D.M. (1993). Prediction of solvency in construction companies. *Construction Management and Economics*, 11(5), 317-325.

- Liu, S.S. ve Wang, C.J. (2010). Profit optimization for multiproject scheduling problems considering cash flow. *Journal of Construction Engineering and Management*, 136(12), 1268-1278.
- Lu, Q., Won, J. ve Cheng, J.C. (2016). A financial decision making framework for construction projects based on 5D Building Information Modeling (BIM). *International Journal of Project Management*, 34(1), 3-21.
- Mahamid, I. (2012). Factors affecting contractor's business failure: contractors' perspective. *Engineering, Construction and Architectural Management*, 19(3), 269–285.
- Navon, R. (1995). Resource-based model for automatic cash-flow forecasting. *Construction management and Economics*, 13(6), 501-510.
- Nicholas, J., Holt, G.D. ve Mihsein, M. (2000). Contractor financial credit limits: their derivation and implications for materials suppliers. *Construction Management and Economics*, 18(5), 535–45.
- Odeyinka, H.A. ve Lowe, J.G. (2000). An assessment of risk factors involved in modelling cash flow forecasting. *Proceedings of the 16 th Annual ARCOM Conference*, Glasgow, İskoçya, 6-8 Eylül, 557-565.
- Odeyinka, H.A., Kaka, A. ve Morledge, R. (2003). An evaluation of construction cash flow management approaches in contracting organizations. *Proceedings of 19th Annual ARCOM Conference*, Brighton, İngiltere, 3-5 Eylül, 33-41.
- Oladimeji, O. ve Aina, O.O. (2018). Cash flow management techniques practices of local firms in Nigeria. *International Journal of Construction Management*. DOI: 10.1080/15623599.2018.1541705.
- Park, H.K., Han, S.H. ve Russell, J.S. (2005). Cash flow forecasting model for general contractors using moving weights of cost categories. *Journal of Management in Engineering*, 21(4), 164-172.
- Peer, S. (1982). Application of cost-flow forecasting models. *Journal of the Construction Division*, 108(2), 226-232.
- Polat, G., Turkoglu, H. ve Damci, A. (2019). A Grading System-based Model for Detecting Unbalanced Bids during the Tendering Process. *Periodica Polytechnica Architecture*, 50(2), 139-147.
- Russell, J.S. (1991). Contractor failure: Analysis. *Journal of Performance of Constructed Facilities*, 5(3), 163-180.
- Schaufelberger, J.E. (2003). Causes of subcontractor business failure and strategies to prevent failure. Construction Research Congress, Honolulu, Hawaii, United States, 19-21 Mart.
- Singh, S. ve Lokanathan, G. (1992). Computer-based cash flow model. *Proceedings of the 36th Annual Transactions of the American Association of Cost Engineers*, 2, R-5.

Zayed, T. ve Liu, Y. (2014). Cash flow modeling for construction projects, *Engineering, Construction and Architectural Management*, 21(2), 170-189.

Zainudeen, M.N., Kumari, G.R.S.P. ve Seneviratne, T.K.K.S. (2010). Impact of design changes on contractors' cash flow. *Built-Environment Sri Lanka*, 8(1).

Üniversite Öğrencilerinin İngilizce Konuşma Ödevlerine Yönelik Görüşleri

Dr.Öğr.Üyesi Hümset SEÇKİN

Akdeniz Üniversitesi, hseckin@akdeniz.edu.tr

Öz

Bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin İngilizce öğretim programında yer alan konuşma ödevlerine (speaking portfolio tasks) yönelik görüşlerini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda bir devlet üniversitesinin yabancı diller yüksek okulunda öğrenim gören 90 öğrenciye araştırmacı tarafından geliştirilen bir anket uygulanmıştır. Anket iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde araştırma grubunu betimlemek amacıyla cinsiyet, yaş, dil düzeyi ve mezun olunan okul gibi demografik bilgilerin belirlenmesine yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde konuşma ödevlerinin öğrencilerin İngilizce konuşma becerisinin gelişimine olan katkısını belirlemeye yönelik açık uçlu sorular yer almaktadır. Ölçme aracının görünüş ve kapsam geçerliği alan uzmanları tarafından değerlendirilmiştir. Uzman görüşleri ve dönütleri doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin çözümlenmesinde nitel ve nicel veri analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İngilizce, İngilizce Konuşma Becerisi, Ürün Dosyası, Alternatif Değerlendirme, Konuşma Ödevi, Konuşma Ürün Dosyası

UNIVERSITY STUDENTS' VIEWS ON ENGLISH SPEAKING TASKS

449

Abstract

The aim of this study was to investigate university students' views on English speaking tasks (speaking portfolio tasks) in English Language Curriculum. In order to achieve this aim, a survey questionnaire designed by the researcher was administered to 90 students of foreign languages school in a state university. The questionnaire consisted of two parts. The first part included demographic questions about students' age, gender, English language level and type of school attended. The second part contained open-ended questions to identify students' views on English speaking tasks in terms of their contribution to the development of English speaking skill. Face validity and content validity of the survey was evaluated by experts. The survey was revised based on experts' opinions and feedback. Survey research method was used in the study. Qualitative and quantitative data analyses methods were used to analyze the data obtained from the study.

Keywords: English, English Speaking Skill, Portfolio, Alternative Assessment, Speaking Task, Speaking Portfolio

GİRİŞ

Portfolyo öğretim programlarında yer alan belli bir konuya yönelik öğrencilerin yaptığı çalışmaların sistematik olarak toplandığı öğrenme sürecinin kayıdır (Vavrus, 1990; Paulson, Paulson ve Meyer, 1991). Alternatif değerlendirme yöntemlerinden biri olan portfolyo diğer bazı alanlarda olduğu gibi yabancı dil öğretiminde de kullanılmaktadır. Üniversite düzeyinde yabancı dil hazırlık sınıflarında öğrenim gören öğrencilerin İngilizce konuşma becerisini değerlendirmek amacıyla öğretim programında çeşitli İngilizce konuşma portfolyosu ödevleri yer almaktadır. Bu kapsamda sunum, diyalog, haber ve hikaye anlatma ödevleri ile öğrencinin İngilizce konuşma becerisinin gelişimi öğrenme süreci içerisinde değerlendirilmektedir.

Konuşma portfolyosu ödevlerinin öğrencinin yabancı dilde konuşma becerisine olan katkısını belirlemeye yönelik araştırmalar yapılmıştır. Çağatay (2012) öğretim görevlileri ve yabancı dil hazırlık sınıfı öğrencilerinin yabancı dil sınıflarında konuşma portfolyosu kullanılmasına yönelik tutumunu araştırmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular konuşma portfolyosunun öğrencilerin topluluk önünde yabancı dil konuşma becerisini geliştirdiğini, telaffuzlarına katkı sağladığını ve yabancı dilde konuşma pratiği yapmalarına olanak verdiğini düşündüğünü göstermektedir. Katılımcılar konuşma portfolyosunun öğrencilerin endişe seviyesini artırdığını ancak öğrenen özerkliği ve motivasyonu çok fazla artırmadığını yönünde görüş bildirmiştir. Safari ve Koosha (2016) konuşma portfolyosu uygulamasının bir dil enstitüsünde öğrenim gören öğrencilerin yabancı dil konuşma becerisinin gelişimine ve tutumlarına olan etkisini araştırmıştır. Öğrencilerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular öğrencilerin konuşma portfolyosuna yönelik tutumlarının olumlu olduğunu ve kendi gelişimlerini gözlemleyerek öz değerlendirme yapabildiklerini göstermektedir. Öğrenciler toplum önünde yabancı dil konuşma ve yabancı dilde konuşma pratiği yapma fırsatı elde ettiklerini ifade etmiştir. Çelik (2018) yabancı dil öğretim görevlilerinin ve yabancı dil hazırlık sınıflarında öğrenim gören üniversite öğrencilerinin konuşma portfolyosuna ilişkin görüşlerini araştırmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular konuşma portfolyosunun öğrencilere yabancı dilde konuşma pratiği yapma olanağı sağladığını, başlangıç ve orta dil düzeyindeki öğrencilerin yabancı dil konuşma kaygısının azaldığını ve özgüvenin arttığını göstermektedir. Öğrenciler öğretim görevlilerinden gelen dönütlerle eksik ve hatalarını görerek düzeltmenin yarar sağladığı yönünde görüş bildirmiştir. Öğrenciler konuşma portfolyosunun kelimeleri doğru telaffuz etmeyi sağladığını ifade etmiştir. Kırmızı ve Kırarç (2019) bir devlet üniversitesinde yabancı dil hazırlık programında öğrenim gören öğrencilerin konuşma portfolyosuna yönelik görüşlerini öğrenen özerkliği, yabancı dil konuşma becerisini geliştirme, özgüven, uygulamada karşılaşılan güçlükler ve öz yeterlik bakımından araştırmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular konuşma portfolyosunun öğrencilerin yabancı dil konuşma becerisinin gelişimine katkı sağladığını göstermektedir. Öğrenciler kelime bilgileri ve dil bilgilerinin geliştiğini ifade etmiştir.

Bu araştırmanın amacı bir devlet üniversitesinin İngilizce hazırlık sınıfında öğrenim gören öğrencilerin konuşma portfolyosu ödevlerine yönelik görüşlerini belirlemektir. Öğrencilerin görüşleri ve önerileri doğrultusunda öğretim programında yer alan konuşma portfolyosu ödevlerine yönelik eksiklikler giderilebilir. Bu kapsamda araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. İngilizce konuşma ödevlerinin (Speaking Portfolio Tasks) İngilizce konuşma becerinizin gelişimine sağladığı katkıya yönelik görüşleriniz nelerdir?
2. İngilizce konuşma ödevlerini hazırlarken ve sunarken karşılaştığınız güçlükler nelerdir?

3. İngilizce konuşma ödevlerinin İngilizce konuşma becerinizin gelişime olan katkısını artırmak için önerileriniz nelerdir?

Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu bir devlet üniversitesinde Yabancı Diller Yüksekokulu İngilizce hazırlık sınıfında öğrenim gören 90 öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcılar kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Katılımcıların %38.8'i (n=35) kız ve %61.1'i (n=55) erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada betimsel tarama modelinden yararlanılmıştır. Tarama modelleri; geçmişte veya halen var olan bir durumu kendi koşulları içinde var olduğu şekli ile betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2005).

Veri Toplama Aracı

Araştırmada öğrencilerin öğretim programında yer alan konuşma ödevlerine (Speaking Portfolio Tasks) ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik kapalı ve açık uçlu sorulardan oluşan bir anket kullanılmıştır. Anket iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde araştırma grubunu betimlemek amacıyla cinsiyet, yaş, dil düzeyi ve mezun olunan okul gibi demografik bilgileri belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise öğrencilerin konuşma ödevlerine yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla açık uçlu sorulara yer verilmiştir. Anketin kapsam ve görünüş geçerliği için beş alan uzmanının görüşüne başvurulmuştur. Uzman görüşleri ve dönütleri doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Anket uygulaması öncesi öğrencilere gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra, anketin ilk bölümünde istenen demografik bilgileri belirlemeye yönelik soruları cevaplamaları istenmiştir. Daha sonra anketin ikinci bölümünde yer alan 'İngilizce konuşma ödevlerinin (Speaking Portfolio Tasks) İngilizce konuşma becerinizin gelişimine sağladığı katkıya yönelik görüşleriniz nelerdir?', 'İngilizce konuşma ödevlerini hazırlarken karşılaştığınız güçlükler nelerdir?' ve 'İngilizce konuşma ödevlerinin İngilizce konuşma becerinizin gelişime olan katkısını artırmak için önerileriniz nelerdir?' sorularına yazılı olarak cevap vermeleri istenmiştir.

Verilerin Analizi

Öğrencilerden yazılı olarak elde edilen görüşler içerik analizi ile analiz edilmiştir. Öğrencilerin açık uçlu sorulara verdikleri cevaplardan elde edilen veri iki ayrı alan uzmanı tarafından incelenmiş ve ayrı ayrı kodlanmıştır. Anketin ikinci bölümünde yer alan açık uçlu soruların her biri bir tema olarak düşünülmüştür. Bu sorulara verilen cevapların kodlanmasından alt temalar oluşturulmuştur. Belirlenen alt temaların güvenilirliğini saptamak amacıyla uzmanların görüş birliği ve görüş ayrılığında olduğu maddeler tespit edilmiştir. Temalar kapsamında ortaya çıkan görüşlerin frekans ve yüzde değerleri tablo olarak sunulmuştur. Öğrenciler konu ile ilgili birden çok görüş bildirdiklerinden bu görüşler farklı temalar içinde yer alabilmektedir. Ayrıca temalara ilişkin örnek katılımcı görüşlerine de yer verilmiştir.

Sınırlılıklar

Araştırma, 2019-2020 öğretim yılı güz döneminde bir devlet üniversitesinde Yabancı Diller Yüksekokulu hazırlık sınıfında İngilizce öğrenen 90 öğrenciyle sınırlıdır.

BULGULAR

Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

Katılımcıların cinsiyet, yaş, dil seviyesi ve mezun oldukları okula göre dağılımı Tablo 1 de sunulmuştur.

Tablo 1. Demografik Özellikler

Cinsiyet	N	%
Kadın	35	38.8
Erkek	55	61.1
TOPLAM	90	100
Yaş	N	%
17-20	67	74.4
21-25	18	20
26-30	5	5.5
Dil seviyesi	N	%
B1	90	100
Mezun olunan okul	N	%
Anadolu Lisesi	65	72.2
Temel Lise	9	10
Fen Lisesi	6	6.6
Meslek Lisesi	4	4.4
Lisans	4	4.4
Kolej	2	2.2
TOPLAM	90	100

Öğrencilerin İngilizce Konuşma Ödevlerinin İngilizce Konuşma Becerisinin Gelişimine Sağladığı Katkıya Yönelik Görüşleri

Öğrencilerin anketin ikinci bölümünde yöneltilen ‘İngilizce konuşma ödevlerinin İngilizce konuşma becerinize sağladığı katkıya yönelik görüşleriniz nelerdir?’ sorusuna verdiği cevapların analizinden elde edilen temalar Tablo 2 de sunulmuştur.

Tablo 2. Öğrencilerin İngilizce Konuşma Ödevlerinin İngilizce Konuşma Becerisinin Gelişimine Sağladığı Katkıya Yönelik Görüşleri

Konuşma Ödevlerinin Öğrencilerin İngilizce Konuşma Becerisinin Gelişimine Sağladığı Katkıya Yönelik Alt Temalar	N	%
Topluluk önünde İngilizce sunum yapma becerisini geliştirme	34	37.7

İngilizce konuşmaya yönelik özgüvenin artması	12	13.3
İngilizce’yi akıcı konuşmaya katkı sağlaması	8	8.8
TOPLAM	54	100

İngilizce konuşma ödevlerinin İngilizce konuşma becerisinin gelişimine sağladığı katkıya yönelik öğrenci görüşleri incelendiğinde, öğrencilerin %37.7’si (n=34) İngilizce konuşma ödevlerinin topluluk önünde İngilizce sunum yapma becerisini geliştirdiğini düşünmektedir. Bu bulgu ile ilgili olarak öğrencilerden ikisi görüşünü şu şekilde ifade etmektedir.

“İngilizce olarak belirli bir topluma hitap etme tecrübesi ile günlük konularda birileriyle konuşmamızı daha da kolaylaştırdığını düşünüyorum”

“Speaking portfolio task’in konuşma becerisini geliştirdiğini düşünüyorum. Artık bir topluluk önünde daha iyi sunum yapabilirim”

Öğrencilerin %13.3’ü (n=12) konuşma ödevlerinin İngilizce konuşmaya yönelik özgüveni arttırdığını düşünmektedir. Bu bulgu ile ilgili olarak öğrencilerden ikisi görüşünü şu şekilde ifade etmektedir.

“Daha çok sunum niteliğinde olduğu için özgüven eksikliği olan insanlar kendini bu yönde geliştiriyor”

“Toplumun karşısında konuşma fobisini azalttığını ve özgüvenimizin geliştiğini düşünüyorum”

Tablo 2 incelendiğinde öğrencilerin %8.8’i (n=8) İngilizce konuşma ödevlerinin akıcı İngilizce konuşmaya katkı sağladığını düşünmektedir. Bu bulgu ile ilgili olarak öğrencilerden ikisi görüşünü şu şekilde ifade etmektedir.

“İnsanlarla daha iyi iletişim kurmayı ve daha akıcı konuşmayı sağlıyor”

“Bize insanlara karşı rahat konuşabilme özelliği katmasıyla beraber sunum yaparken rahat ve akıcı İngilizce konuşmamızı sağlıyor”

Öğrencilerin İngilizce Konuşma Ödevlerini Hazırlarken ve Sunarken Karşılaştıkları Güçlüklere İlişkin Görüşleri

Öğrencilerin anketin ikinci bölümünde yöneltilen ‘İngilizce konuşma ödevlerini hazırlarken ve sunarken karşılaştığımız güçlükler nelerdir?’ sorusuna verdikleri cevapların analizinden elde edilen temalar Tablo 3 de sunulmuştur.

Tablo 3. Öğrencilerin İngilizce Konuşma Ödevlerini Hazırlarken ve Sunarken Karşılaştıkları Güçlüklere İlişkin Görüşleri

İngilizce Konuşma Ödevi Hazırlarken ve Sunarken Karşılaşılan Güçlüklere Yönelik Alt Temalar	N	%
İngilizce’yi akıcı konuşamama	17	18.8
Heyecanlanma	14	15.5
Kelimeleri telaffuz etmekte güçlük çekme	14	15.5
Sunacağı konuyu ezberlemekte güçlük çekme	12	13.3

TOPLAM	57	100
---------------	----	-----

Tablo 3 de öğrencilerin konuşma ödevini hazırlarken karşılaştığı en büyük güçlüğü akıcı konuşamama olduğu görülmektedir. Öğrencilerin %18.8'i (n=17) İngilizce'yi akıcı konuşma konusunda güçlük çektiğini ifade etmiştir. Bu bulgu ile ilgili olarak öğrencilerden ikisi görüşünü şu şekilde ifade etmektedir.

“Aksan ve akıcılıkta sıkıntı yaşıyabiliyorum”

“Çok akıcı bir şekilde konuşamadığım için konuşurken takıldığım, zorlandığım oluyor”

Öğrencilerin %15.5'inin (n=14) konuşma ödevlerini hazırlarken karşılaştığı diğer bir güçlük ise heyecanlanmadır. Bu bulgu ile ilgili olarak öğrencilerden ikisi görüşünü şu şekilde ifade etmektedir.

“Sunum sonuna kadar heyecan ve stres bitmiyor. Ezber yapıp konuşmaya çalıştığımda daha da zorlu oluyor”

“Çok heyecanlanıyorum ve bildiklerimi aktaramıyorum”

Öğrencilerin %15.5'i (n=14) sunum yaparken kelimeleri telaffuz etmekte güçlük çektikleri yönünde görüş bildirmiştir. Bu bulgu ile ilgili olarak öğrencilerden ikisi görüşünü şu şekilde ifade etmektedir.

“Sözcüklerin doğru bir şekilde telaffuzunu yapmakta güçlük çekiyorum”

“Kelimelerin telaffuzu konusunda sıkıntı yapabiliyoruz”

Öğrencilerin %13.3'ü (n=12) güçlük çektikleri diğer bir durumun sunacakları konuyu ezberlemek olduğunu düşünmektedir. Bu bulgu ile ilgili olarak öğrencilerden ikisi görüşünü şu şekilde ifade etmektedir.

“Konuşma ödevlerini yaparken ezberlemek zor oluyor”

“Ben bunları nasıl ezberleyeceğim diye düşünüyorum. Ezberliyorum, bu seferde sunarken heyecanlanıp unutuyorum”

Öğrencilerin İngilizce Konuşma Ödevlerinin İngilizce Konuşma Becerisinin Gelişimine Olan Katkısını Artırmak İçin Sunduğu Öneriler

Öğrencilere anketin ikinci bölümünde yöneltilen ‘İngilizce konuşma ödevlerinin İngilizce konuşma becerinizin gelişimine olan katkısını artırmak için önerileriniz nelerdir?’ sorusuna yönelik görüşlerinin analizinden ortaya çıkan bulgulardan elde edilen temalar frekansı yüksek olandan az olana doğru Tablo 4 te sunulmuştur.

Tablo 4. Öğrencilerin İngilizce Konuşma Ödevlerinin İngilizce Konuşma Becerisinin Gelişimine Olan Katkısını Artırmak İçin Sunduğu Öneriler

İngilizce Konuşma Ödevlerinin İngilizce Konuşma Becerisinin Gelişimine Olan Katkısını Artırmaya Yönelik Öneriler	Frekans (f)	Yüzde (%)
Konuşma alıştırmalarının/ödevlerinin artırılması	25	27.7
Yabancı uyruklu öğrencilerle/yabancılarla konuşma yapılması	11	12.2
Sunumların karşılıklı diyalog şeklinde olması	4	4.4
Öğrencilerin kendi seçtikleri konuları sunması	4	4.4

Konuşma dersi konulması	4	4.4
TOPLAM	48	100

SONUÇ

Araştırmadan elde edilen bulgular öğrencilerin İngilizce konuşma ödevlerinin konuşma becerisine olan katkısını artırmaya yönelik farklı görüşleri olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin %37.7'si (n=34) konuşma ödevlerinin topluluk önünde İngilizce sunum yapma becerisini geliştirdiğini düşünmektedir. Araştırmadan elde edilen bu bulgu literatürdeki benzer araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir (Çağatay, 2012; Safari ve Koosha, 2016). Öğrencilerin %13.3'ü ise konuşma ödevlerinin İngilizce konuşmaya yönelik özgüveni artırdığı yönünde görüş bildirmiştir. Araştırmadan elde edilen bu sonuç Çelik'in (2018) araştırmasından elde ettiği sonucu destekler niteliktedir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre öğrencilerin %8.8'i (n=8) konuşma ödevlerinin İngilizce'yi akıcı konuşmaya katkı sağladığını düşünmektedir. Öğrencilerin ankette yer alan ikinci soruya verdiği cevapların analizinden elde edilen bulgulara göre %18.8'i (n=17) konuşma ödevlerini hazırlarken ve sunarken karşılaştığı en büyük güçlüğü İngilizce'yi akıcı konuşmama olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin %15.5'i (n=14) ise heyecanlanmanın ödevlerini sunarken karşılaştıkları diğer bir güçlük olduğunu düşünmektedir. Öğrencilerin konuşma ödevlerinin İngilizce konuşma becerisinin gelişimini artırmaya yönelik ilk önerisi konuşma ödevlerinin/alıştırmalarının artırılmasıdır. Öğrencilerin %12.2'si (n=11) yabancılarla ve yabancı uyruklu öğrencilerle konuşmanın İngilizce konuşma becerisinin gelişimine katkı sağlayacağını düşünmektedir. Öğrencilerin %4.4'ü (n=4) sunumların karşılıklı diyalog şeklinde olması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir. Öğrencilerin %4.4'ü kendi seçtiği konuları sunması gerektiğini düşünmektedir. Öğrencilerden %4.4'ü (n=4) ise konuşma dersi konulması gerektiğini ifade etmiştir.

KAYNAKLAR

- Çağatay, Ö. S. (2012). *Speaking portfolios as an alternative way of assessment in an efl context*. Yüksek Lisans Tezi. Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- Çelik, B. (2018). *İngilizce konuşma portfolyolarına ilişkin öğrenci ve öğretim görevlisi görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kırmızı, Ö., ve Kıraç, K. (2019). An evaluation of speaking tasks at English preparatory level. *Curr Res Educ*, 5 (2), 55-69.
- Özdemir-Çağatay, S. (2012). *Speaking portfolios as an alternative way of assessment in an efl context*. Yüksek Lisans Tezi. Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- Paulson, F.L., Paulson, P.R., ve Meyer, C.A. (1991). What makes a portfolio a portfolio? *Educational Leadership*, 48 (5), 60-63.
- Safari, M., ve Koosha, M. (2016). Instructional efficacy of portfolio for assessing Iranian efl learners' speaking ability. *English Language Teaching*, 9 (3). doi: 10.5539/elt.v9n3p102
- Vavrus, L. (1990). Put portfolios to the test. *Instructor*, 100, 48-53.

Üniversite Öğrencilerinin İngilizce Yazma Ödevlerine Yönelik Görüşleri

Dr.Öğr.Üyesi Hümset SEÇKİN

Akdeniz Üniversitesi, hseckin@akdeniz.edu.tr

Öz

Bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinin İngilizce öğretim programında yer alan yazma ödevlerine (writing portfolio tasks) yönelik görüşlerini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda bir devlet üniversitesinin yabancı diller yüksekokulunda öğrenim gören 90 öğrenciye araştırmacı tarafından geliştirilen bir anket uygulanmıştır. Anket iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde araştırma grubunu betimlemek amacıyla cinsiyet, yaş, dil düzeyi ve mezun olunan okul gibi demografik bilgilerin belirlenmesine yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde yazma ödevlerinin öğrencilerin İngilizce yazma becerisinin gelişimine katkısı belirlemeye yönelik açık uçlu sorular yer almaktadır. Ölçme aracının görünüş ve kapsam geçerliği alan uzmanları tarafından değerlendirilmiştir. Uzman görüşleri ve dönütleri doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin çözümlenmesinde nitel ve nicel veri analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İngilizce, İngilizce Yazma Becerisi, Ürün Dosyası, Alternatif Değerlendirme, Yazma Ödevi, Yazma Ürün Dosyası

UNIVERSITY STUDENTS' VIEWS ON ENGLISH WRITING TASKS

457

Abstract

The aim of this study was to investigate university students' views on English writing tasks (writing portfolio tasks) in English Language Curriculum. In order to achieve this aim, a survey questionnaire designed by the researcher was administered to 90 students of foreign languages school in a state university. The questionnaire consisted of two parts. The first part included demographic questions about students' age, gender, English language level and type of school attended. The second part contained open-ended questions to identify students' views on English writing tasks in terms of their contribution to the development of English writing skill. Face validity and content validity of the survey was evaluated by experts. The survey was revised based on experts' opinions and feedback. Survey research method was used in the study. Qualitative and quantitative data analyses methods were used to analyze the data obtained from the study.

Keywords: English, English Writing Skill, Portfolio, Alternative Assessment, Writing Task, Writing Portfolio

GİRİŞ

Portfolyo en genel tanımıyla öğrencilerin öğrenme sürecinde belli bir konuya yönelik gelişimini ve başarılarını gösteren çalışmalarını içeren dosyadır. Bir başka tanıma göre portfolyo öğrencinin belli bir amaca yönelik yaptığı çalışmaların sistematik olarak toplandığı öğrenme sürecinin kaydıdır (Vavrus, 1990; Paulson, Paulson ve Meyer, 1991). Alternatif değerlendirme yöntemlerinden biri olan portfolyo yabancı dil öğretiminde etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Üniversite düzeyinde yabancı dil hazırlık sınıflarında öğrenim gören öğrencilerin İngilizce yazma becerisini değerlendirmek amacıyla öğretim programlarında çeşitli yazma portfolyosu ödevleri yer almaktadır. Bu kapsamda paragraf yazma, kompozisyon yazma, bir konuya yönelik görüş yazma, mektup ve eposta yazma ödevleri ile öğrencinin İngilizce yazma becerisinin gelişimi öğrenme süreci içerisinde değerlendirilmektedir.

Yazma portfolyosu ödevlerinin öğrencinin İngilizce yazma becerisine olan katkısını belirlemeye yönelik araştırmalar yapılmıştır. Qinghua (2010) yazma portfolyosu kullanımının yabancı dil öğrenen üniversite öğrencilerinin yabancı dilde yazma becerisinin gelişimine olan etkisini araştırmıştır. Araştırmada yazma portfolyosunun uygulandığı deney grubu ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin yazma ürünlerinin doğruluk ve tutarlık bakımından değerlendirilmesi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bir farka rastlanmıştır. Deney grubundaki öğrencilerin yazma ürünlerinin doğruluk ve tutarlık bakımından kontrol grubu öğrencilerine göre istatistiksel olarak daha yeterli olduğu saptanmıştır. Caner (2010) üniversite İngilizce hazırlık sınıflarında öğrenim gören öğrencilerin yazma portfolyosu kullanımına yönelik görüşlerini araştırmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular öğrencilerin yazma portfolyosunun İngilizce öğrenme sürecine katkı sağladığına inandığını ancak genellikle alışıl gelmiş kağıt-kalem türü sınav tiplerini tercih ettiklerini ortaya koymaktadır. Katılımcıların çoğunun yazma portfolyosu ile değerlendirme yapılmasına yönelik olumsuz tutum sergilediği görülmüştür. Taki ve Heidari (2011) yazma portfolyosu kullanımının bir yabancı dil merkezinde öğrenim gören öğrencilerin yabancı dilde yazma becerisinin gelişimine etkisini araştırmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular yazma portfolyosu uygulanan deney grubundaki öğrencilerin kontrol grubundaki öğrencilere göre istatistiksel olarak daha başarılı olduğunu göstermektedir. Assaggaf ve Bamahra (2016) üniversite öğrencilerinin yazma portfolyosuna yönelik görüşlerini araştırmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular öğrencilerin yazma portfolyosu kullanımına yönelik olumlu tutuma sahip olduğunu göstermektedir. Öğrenciler yazma portfolyosunun yabancı dilde cümle ve paragraf yazmayı geliştirdiğini, dil bilgisi kullanımına katkı sağladığını ve hatalarıyla ilgili öğretmenlerden gelen dönütlerin yararlı olduğunu ifade etmiştir. Efendi (2017) yazma portfolyosunun öğrencilerin İngilizce yazma becerisi gelişimine etkisini araştırmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular öğrencilerin yazma ürünlerinde dil bilgisi hatası olmasına karşın gelişme kaydettiklerini ve öğretmenlerin dönütleriyle hatalarını görmelerinin motivasyonu artırdığını ortaya koymaktadır.

Bu araştırmanın amacı bir devlet üniversitesinin İngilizce hazırlık sınıfında öğrenim gören öğrencilerin yazma portfolyosu ödevlerine yönelik görüşlerini belirlemektir. Öğrencilerin görüşleri ve önerileri doğrultusunda öğretim programında yer alan yazma portfolyosu ödevlerine yönelik eksiklikler giderilebilir. Bu kapsamda araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. İngilizce konuşma ödevlerinin (Writing Portfolio Tasks) İngilizce yazma becerinizin gelişimine sağladığı katkıya yönelik görüşleriniz nelerdir?
2. İngilizce yazma ödevlerini hazırlarken karşılaştığınız güçlükler nelerdir?

3. İngilizce yazma ödevlerinin İngilizce yazma becerinizin gelişime olan katkısını artırmak için önerileriniz nelerdir?

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada betimsel tarama modelinden yararlanılmıştır. Tarama modelleri; geçmişte veya halen var olan bir durumu kendi koşulları içinde var olduğu şekli ile betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2005).

Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu bir devlet üniversitesinde Yabancı Diller Yüksekokulu İngilizce hazırlık sınıfında öğrenim gören 90 öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcılar kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Katılımcıların %38.8'i (n=35) kadın ve %61.1'i (n=55) erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada öğrencilerin öğretim programında yer alan yazma ödevlerine (Writing Portfolio Tasks) ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik kapalı ve açık uçlu sorulardan oluşan bir anket kullanılmıştır. Anket iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde araştırma grubunu betimlemek amacıyla cinsiyet, yaş, dil düzeyi ve mezun olunan okul gibi demografik bilgileri belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise öğrencilerin yazma ödevlerine yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla açık uçlu sorulara yer verilmiştir. Anketin kapsam ve görünüş geçerliği için beş alan uzmanının görüşüne başvurulmuştur. Uzman görüşleri ve dönütleri doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Anket uygulaması öncesi öğrencilere gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra, anketin ilk bölümünde istenen demografik bilgileri belirlemeye yönelik soruları cevaplamaları istenmiştir. Daha sonra anketin ikinci bölümünde yer alan 'İngilizce yazma ödevlerinin (Writing Portfolio Tasks) İngilizce yazma becerinizin gelişimine sağladığı katkıya yönelik görüşleriniz nelerdir?', 'İngilizce yazma ödevlerini hazırlarken karşılaştığınız güçlükler nelerdir?' ve 'İngilizce yazma ödevlerinin İngilizce yazma becerinizin gelişime olan katkısını artırmak için önerileriniz nelerdir?' sorularına yazılı olarak cevap vermeleri istenmiştir.

Verilerin Analizi

Öğrencilerden yazılı olarak elde edilen görüşler içerik analizi ile analiz edilmiştir. Öğrencilerin açık uçlu sorulara verdikleri cevaplardan elde edilen veri iki ayrı alan uzmanı tarafından incelenmiş ve ayrı ayrı kodlamıştır. Anketin ikinci bölümünde yer alan açık uçlu soruların her biri bir tema olarak düşünülmüştür. Bu sorulara verilen cevapların kodlanmasından alt temalar oluşturulmuştur. Belirlenen alt temaların güvenilirliğini saptamak amacıyla uzmanların görüş birliği ve görüş ayrılığında olduğu alt temalar belirlenmiştir. Temalar kapsamında ortaya çıkan görüşlerin frekans ve yüzde değerleri tablo olarak sunulmuştur. Öğrenciler konu ile ilgili birden çok görüş bildirdiklerinden bu görüşler farklı temalar içinde yer alabilmektedir. Ayrıca temalara ilişkin örnek katılımcı görüşlerine de yer verilmiştir.

Sınırlılıklar

Araştırma, 2019-2020 öğretim yılı güz döneminde bir devlet üniversitesinde Yabancı Diller Yüksekokulu hazırlık sınıfında İngilizce öğrenen 90 öğrenciyle sınırlıdır.

BULGULAR

Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

Katılımcıların cinsiyet, yaş, dil seviyesi ve mezun oldukları okula göre dağılımı Tablo 1 de sunulmuştur.

Tablo 1. Demografik Özellikler

Cinsiyet	N	%
Kadın	35	38.8
Erkek	55	61.1
TOPLAM	90	100
Yaş	N	%
17-20	67	74.4
21-25	18	20
26-30	5	5.5
Dil seviyesi	N	%
B1	90	100
Mezun olunan okul	N	%
Anadolu Lisesi	65	72.2
Temel Lise	9	10
Fen Lisesi	6	6.6
Meslek Lisesi	4	4.4
Lisans	4	4.4
Kolej	2	2.2
TOPLAM	90	100

İngilizce Yazma Ödevlerinin İngilizce Yazma Becerisinin Gelişimine Sağladığı Katkıya Yönelik Öğrenci Görüşleri

Anketin ikinci bölümünde yer alan ‘İngilizce ödevlerinin İngilizce yazma becerinize sağladığı katkıya yönelik görüşleriniz nelerdir?’ sorusuna öğrencilerin verdikleri cevapların analizinden elde edilen temalar Tablo 2 de sunulmuştur.

Tablo 2. İngilizce Yazma Ödevlerinin İngilizce Yazma Becerisinin Gelişimine Sağladığı Katkıya Yönelik Öğrenci Görüşleri

Yazma Ödevlerinin İngilizce Yazma Becerisinin Gelişimine Sağladığı Katkıya Yönelik Alt Temalar	N	%
İngilizce kompozisyon yazma becerisini geliştirme	19	21.1
Dil bilgisi gelişimine katkı sağlama	17	18.8
Yapılan hataların düzeltilmesinin öğrenmeye katkı sağlaması	15	16.6
TOPLAM	51	100

İngilizce yazma ödevlerinin İngilizce yazma becerisinin gelişimine sağladığı katkıya yönelik öğrenci görüşleri incelendiğinde öğrencilerin %21.1'i (n=19) İngilizce yazma ödevlerinin İngilizce kompozisyon yazma becerisini geliştirdiğini düşünmektedir. Bu bulgu ile ilgili olarak öğrencilerden ikisi görüşünü şu şekilde ifade etmektedir.

“İngilizce yazma ödevlerinin yazma becerilerime katkı sağladığını düşünüyorum çünkü paragraf nasıl yazılır, nasıl organize edilir vb. bu sebeple öğrendim”

“Türkçe kompozisyon yazmakta zorluk çekerken artık kolaylıkla Türkçe ya da İngilizce bir konuyla ilgili kompozisyon yazabiliyorum”

Tablo 2 incelendiğinde öğrencilerin %18.8'i (n=17) yazma ödevlerinin dil bilgisi gelişimine katkı sağladığını düşünmektedir. Bu bulgu ile ilgili olarak öğrencilerden ikisi görüşünü şu şekilde ifade etmektedir.

“Gramer olarak doğru yazma becerisini geliştirdiğini ve yazarak daha çok aklımıza girdiğini düşünüyorum.”

“Bence yazma ödevleri İngilizce'mizi geliştiriyor. Örneğin kendi cümlemizi kurarken gramer ve kelimeleri daha iyi öğreniyoruz”

Öğrencilerin %16.6'sı (n=15) yazma ödevlerinde yaptıkları hataların düzeltilmesinin öğrenmeye katkı sağladığını düşünmektedir. Bu bulgu ile ilgili olarak öğrencilerden ikisi görüşünü şu şekilde ifade etmektedirler.

“İlk yazma ödevinde yazdığımız metinlerin noktalama, yazım gibi hatalarının bulunup bizlere düzeltmemiz için verildiğinde hatalarımızı gözlemleyip o hataların bizler tarafından yapılma ihtimalini azaltıyor”

“Yazdığımız yazılar yanlışları düzeltilerek geri verildiğinde, hatalarımı görüyorum. Bir dahakinde dikkat ediyorum. Bu katkı sağlıyor”

Öğrencilerin İngilizce Yazma Ödevlerini Hazırlarken Karşılaştıkları Güçlüklerle Yönelik Görüşleri

Anketin ikinci bölümünde yer alan ‘İngilizce yazma ödevlerini hazırlarken karşılaştığımız güçlükler nelerdir?’ sorusuna öğrencilerin verdikleri cevapların analizinden elde edilen temalar Tablo 3 de sunulmuştur.

Tablo 3. Öğrencilerin İngilizce Yazma Ödevlerini Hazırlarken Karşılaştıkları Güçlüklerle Yönelik Görüşleri

Öğrencilerin İngilizce Yazma Ödevlerini Hazırlarken Karşılaştıkları Güçlüklerle Yönelik Alt Temalar	N	%
Kelime bilgisi eksikliği	46	51.1
Dil bilgisi eksikliği	29	32.2
TOPLAM	75	100

Tablo 3 de öğrencilerin yazma ödevlerini hazırlarken karşılaştığı en büyük güçlüğü kelime bilgisi eksikliği olduğu görülmektedir. Öğrencilerin %51.1'i (n=46) en çok kelime bilgisi eksikliği konusunda

güçlük çektiğini düşünmektedir. Bu bulgu ile ilgili olarak öğrencilerden ikisi görüşünü şu şekilde ifade etmektedir.

“Kelime bilgim kısıtlı olduğu için yazarken anlatmak istediklerimi çok anlatamıyorum”

“Yazma ödevlerini hazırlarken karşılaştığım en büyük zorluk kelimeler. Öğrendiğim kelimelerin yeterli olmadığını düşünüyorum”

Öğrencilerin %32.2’sinin (n=29) yazma ödevlerini hazırlarken karşılaştığı diğer bir güçlük ise dil bilgisi eksikliğidir. Bu bulgu ile ilgili olarak öğrencilerden ikisi görüşünü şu şekilde ifade etmektedir.

“Yazma ödevlerindeki konuya hakim olsam bile gramer ile ilgili sorun yaşayabiliyorum. Cümleleri Türkçe düşünüp daha sonra yazdığım için kompleks bazı cümleleri kurmakta zorlanıyorum”

“Gramer tabanlı zorluklar yaşıyorum”

Öğrencilerin İngilizce Yazma Ödevlerinin İngilizce Yazma Becerisinin Gelişimine Olan Katkısını Artırmak İçin Sunduğu Öneriler

Öğrencilere anketin ikinci bölümünde yöneltilen ‘İngilizce yazma ödevlerinin yazma becerinizin gelişimine olan katkısını artırmak için önerileriniz nelerdir?’ sorusuna yönelik görüşlerinin analizinden ortaya çıkan bulgulardan elde edilen temalar frekansı yüksek olandan az olana doğru Tablo 4 te sunulmuştur.

Tablo 4. İngilizce Yazma Ödevlerinin İngilizce Yazma Becerisinin Gelişime Olan Katkısını Artırmaya Yönelik Öğrenci Önerileri

İngilizce Yazma Ödevlerinin İngilizce Yazma Becerisinin Gelişime Olan Katkısını Artırmaya Yönelik Öneriler	Frekans (f)	Yüzde (%)
İngilizce yazma alıştırmalarının/ödevlerinin artırılması	31	34.4
Kelime alıştırmaları yapılması	13	14.4
Konuların ilgi çekici olması	10	11.1
Yazılacak konuyla ilgili kelimelerin öğretilmesi	10	11.1
Ödev konularının öğrenci tarafından seçilmesi	5	5.5
İngilizce kitap okumak	5	5.5
İngilizce film izlemek	3	3.3
Öğretmenin öğrencilerle birlikte hata analizi yapması	2	2.2
TOPLAM	79	100

SONUÇ

Araştırmadan elde edilen bulgular öğrencilerin İngilizce yazma ödevlerinin İngilizce yazma becerisine olan katkısına yönelik farklı görüşleri olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma bulgularına göre öğrencilerin %21.1’i (n=19) İngilizce yazma ödevlerinin İngilizce kompozisyon yazma becerisini geliştirdiğini düşünmektedir. Bu bulgu Assaggaf ve Bamahra’nın (2016) üniversite öğrencilerinin yazma portfolyosuna yönelik görüşlerini araştıran çalışmasından elde ettiği sonucu destekler niteliktedir. Öğrencilerin %18.8’i (n=17) ise yazma ödevlerinin dil bilgisi gelişimine katkı sağladığı yönünde görüş bildirmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular öğrencilerin %16.6’sının (n=15) yazma ödevlerinde yaptıkları hataların düzeltilmesinin öğrenmeye katkı sağladığını düşündüğünü göstermektedir. Araştırmadan elde edilen bu bulgu literatürdeki benzer araştırma

sonuçlarını destekler niteliktedir (Efendi, 2017; Assaggaf ve Bamahra, 2016). Öğrencilerin ankette yer alan ikinci soruya verdiği cevaplardan elde edilen bulgular öğrencilerin %51.1'inin (n=46) yazma ödevlerini hazırlarken karşılaştığı en büyük güçlüğü kelime bilgisi eksikliği olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin %32.2'si (n=29) ise dil bilgisi eksikliğini ödevlerini hazırlarken karşılaştıkları diğer bir güçlük olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin %34.4'ünün (n=31) yazma becerisinin gelişimine yönelik ilk önerisi yazma ödevlerinin/alıştırmalarının artırılmasıdır. Öğrencilerin %14.4'ü (n=13) kelime alıştırma yapılmasının İngilizce yazma becerisi gelişimine katkı sağlayacağını düşünmektedir. Öğrencilerin %11.1'i (n=10) yazılacak konuyla ilgili kelimelerin öğretilmesi ve konuların ilgi çekici olması gerektiğini ifade etmiştir. Öğrencilerden gelen diğer öneriler ise ödev konularının öğrenci tarafından seçilmesi (%5.5), İngilizce kitap okumak (%5.5), İngilizce film izlemek (%3.3) ve öğretmenin öğrencilerle birlikte hata analizi yapması (%2.2) olarak sıralanmaktadır.

KAYNAKLAR

Assaggaf, H.T.,& Bamahra, Y.S. (2016). The effects of portfolio use in teaching report writing: Efl students perspective. *International Journal of Applied Linguistics& English Literature*, 5 (3), 26-33.doi:10.7575/aiac.ijalel.v.5n.3p.26

Caner, M. (2010). Students views on using portfolio assessment in efl writing courses. *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 10 (1), 223-236.

Efendi, Z. (2017). Improving students' ability in writing English teaching by using portfolio assessment (An experimental study at smkn 1 Blangpidie). *Getsempena English Education Journal*, 4 (2), 152-163.

Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Paulson, F.L., Paulson, P.R., & Meyer, C.A. (1991). What makes a portfolio a portfolio? *Educational Leadership*, 48 (5), 60-63.

Taki, S., & Heidari., M. (2010). The effect of using portfolio-based writing assessment on language learning: The case of young Iranian efl learners. *English Language Teaching*, 4 (3), 192-199. doi:10.5539/elt.v4n3p192

Qinghua, L. (2010). The impact of portfolio-based writing assessment on efl writing development of Chinese learners. *Chinese Journal of Applied Linguistics*, 33 (2), 109-116.

Vavrus, L. (1990). Put portfolios to the test. *Instructor*, 100, 48-53.

Troya Müzesi ve Ören Yerinin Çanakkale Destinasyonunun Markalaşmasına Etkisi
The Effects of Troy Museum and Archaeological Site of Troy on the Branding Effort
of Canakkale Destination

Dr. Emel CAN

ÇOMÜ Ezine Vocational School-Tourism and Travelling Services Programme

emelcan@comu.edu.tr

Özge BÜYÜK

ÇOMÜ Ezine Vocational School-Tourism and Travelling Services Programme

ozgebuyuk@comu.edu.tr

Özet

Çanakkale'nin marka imajı oluşturulurken hedef kitlesi tarafından nasıl algılanacağına ilişkin bir marka kimliği yaratmada; dünya çapında bilinen Troya Müzesi ve Ören Yeri'nin rolü büyük olacaktır. Troya, markalama stratejisi oluşturulurken, rakiplerden farklılaşmak için önemli bir rekabet üstünlüğüdür. Dolayısıyla şemsiye marka olarak kullanılabilen Troya, hem Çanakkale'nin destinasyon markalaşması çalışmalarının odak noktasını oluşturacak; hem de şehrin diğer tarihi, doğal ve kültürel değerlerinin dengelemesi ile kentteki turizm hareketini hızlandıracak ve geliştirecektir. Çanakkale destinasyonunun çekicilik unsuru olarak Troya Müzesi ve Ören Yeri'nin marka etkisinden faydalanılarak hazırlanması gereken pazarlama stratejileri bu çalışmanın temel konusudur.

Anahtar kelimeler: Destinasyon Markalaşması, Çanakkale, Troya Müzesi, Troya Ören Yeri

Abstract

The world-famous Troy Museum and Archaeological Site of Troy would play a large part while creating a brand image of Canakkale regarding the target audience's' perception while developing a brand identity. Troy would be an effective competitive advantage of Çanakkale to differentiate from competitors in this branding strategy. Therefore, Troy, used as an umbrella brand, would be the focal point of the destination of Çanakkale's branding efforts and by balancing the other historical, natural and cultural values, and also it would accelerate and improve the tourism movement of the city marketing strategies that should have developed by making use of the brand influences of Troy Museum and Archaeological Site of Troy as the attraction factors of Çanakkale destination are the main subjects of this study.

Keywords: Destination Branding, Çanakkale, Troy Museum, Archaeological Site of Troy

GİRİŞ

Tarihi ve kültürel varlıklar, şehirler ve ülkeler için önemli turistik çekicilik kaynakları arasında gösterilmektedir. Kültüre dayalı estetik, entelektüel, duygusal veya psikolojik deneyimleri araştırma ve bunlara katılma motivasyonu ile hareket eden günümüz turistlerinin tercihleri arasında bu unsurların yer aldığı destinasyonlar önde gelmektedir. Bir kentin sahip olduğu tüm doğal, kültürel, tarihi değerlerin ve toplumsal özelliklerin bir arada o kentin diğerlerinden ayırıcı özellikleri olarak ortaya konulması, kente dair kendine has işaretlerin oluşması, kent markasını ifade etmektedir.

1.Kavramsal Çerçeve

Dünya üzerinde en gelişmiş sektörlerden biri olarak söz edilen turizmin gelirlerinden pay alma hedefinde olan ülkeler, yeni stratejiler oluşturma mecburiyetinde kalmışlar ve bunun bir sonucu olarak da alternatif turizm kavramı ortaya atılmıştır. Alternatif turizmin çıkış sebepleri üzerinde çeşitli fikirler mevcuttur. Bunlar: kaynakların azalması ve niteliklerinin bozulması, sürdürülebilir turizm anlayışının ortaya çıkması, turizmin yılın bütününe yayılması arzusu, talebin değişime uğraması şeklinde sıralanabilmektedir. Dünyada ve Türkiye’de kültürel turizm uygulamaları çoğunlukla müze ve ören yeri ziyaretleriyle temsil edilmektedir (Emekli, 2003). Alternatif turizm türlerinden biri sayılan kültür turizmi, değişen seyahat eğilimleri ve turistlerin beklentileriyle birlikte, giderek büyümekte, çeşitlenmektedir. Kültür turizmi, estetik, entelektüel, duygusal veya psikolojik yeni ve derinlikli kültürel deneyimleri araştırmaya ve bunlara katılmaya dayalı bir özel ilgi turizmi türüdür. Müze ve ören yerlerinin pazarlanması ve tanıtımı, kültür turizminin çeşitlenmesi açısından önem taşımaktadır (Baykan, 2007; Stebbins, 1996; Korkmaz ve diğ., 2019). Bu bölümde: destinasyonların markalaşmasıyla müze ve ören yerlerine ve turizm sektöründeki önemlerine ilişkin literatür bilgisinin yanı sıra kavramsal olarak bu faaliyetler ışığında Çanakkale merkezinde yer alan Troya Ören Yeri ile Troya Müzesi’nin kentin markalaşması açısından taşıdığı değer üzerinde durulmuştur.

1.1. Destinasyon Markalaşması

Günümüzde işletmeler ve ürünlerde olduğu gibi destinasyonlar arasında da yoğun rekabet yaşanmaktadır. Turizm talebinin her geçen gün arttığı son dönemlerde, destinasyonlar daha fazla ziyaretçi çekebilmek ve pazar paylarını arttırabilmek için yoğun rekabet içindedirler. Destinasyonlar, turistlerin ilgisini çeken, kıtalardan köylere kadar uzanan tatil bölgeleri ve söz konusu yerlerin sahip olduğu tüm bileşenler şeklinde tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle, destinasyon günümüzde, tüketicilere bütünlük deneyimler sunan turizm ürünlerinin karışımı olarak tanımlanmaktadır (Buhalis, 2000).

Destinasyonlar döviz girdisi sağlamak, yerel halk için daha iyi yaşam şartları sunmak, yeni iş olanakları yaratmak gibi nedenlerle uluslararası turizm pazarında rekabet etmektedirler (Ön Esen ve Kılıç, 2017). Bu yoğun rekabet ortamında destinasyonların sahip oldukları kaynakları rekabet avantajına çevirecek pazarlama stratejileri geliştirme çabasında oldukları görülmektedir. Destinasyonlarda, rakiplerine göre kendilerini önemli bir noktaya taşıyacak olan fiziki, tarihi,

kültürel, doğal ve rekreatif kaynaklarının tamamı, tercih edilme oranlarını etkileyebilmektedir (Bahar ve Kozak, 2006). Tüketicilerin tercihlerini etkileyen söz konusu kaynaklar, aynı zamanda destinasyonların markalaşmasına da katkı sağlamaktadır.

Destinasyon markalaşması; yöreye özgü unsurların tutarlı bir karması oluşturularak ve farklılaştırılarak; kendisine kimlik kazandıran bir yapıyla olumlu imajın inşa edilmesidir (Özkul ve Demirer, 2012). Her destinasyonun kendine özgü özellikleri olduğunu ve bu özellikleri nedeniyle de bir marka olduğunu söylemek mümkündür.

Marka, malları ve hizmetleri tanıtmaya ve rakiplerinden farklılaştırmaya yarayan sözcük, isim, dizayn, resim ya da bunların bileşimidir (Kotler ve Armstrong, 1989). Bir anlam taşıyan ya da çağrışım yapan her şey aynı zamanda bir markadır (Kotler, 2016). Diğer bir ifadeyle marka, tüketicilerin ürünle ilişkilendirdikleri anlamların bütünüdür ve ürünün kimliğini tanımlamaktadır (Kapferer, 2008).

Turizm sektöründe artan rekabet nedeniyle tüm dünyada, destinasyon pazarlaması ve destinasyon markalarının geliştirilmesi stratejik araçlar haline gelmiştir. Destinasyon markası, sahip olunan doğal ve kültürel özelliklerin ve çekiciliklerin bir araya getirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Yerlitaş, 2013). Destinasyonların sahip oldukları özellikler ve çekiciliklerle rakiplerinden farklılaşarak rekabet üstünlüğü elde etmeleri mümkün olabilmektedir (Rainisto ve Kotler, 2007). Aaker (2018), markalamayı, bir marka kimliği yaratma süreci olarak tanımlamakta ve markalama sürecinde marka kimliğinin oluşturulmasının en önemli adım olduğunu ifade etmektedir. Kotler (2016), pazarlamanın, büyük ölçüde bir marka inşa etme sanatı olduğunu ifade etmektedir. Blain ve diğ. (2005), etkili destinasyon markalamasının ziyaretçilere kaliteli deneyimler yaşama konusunda güvence verdiğini, ziyaretçi arama maliyetlerini düşürdüğünü ve hedeflere benzersiz bir satış teklifi oluşturmaları için yöntem sunduğunu belirtmektedir.

Markalamanın temel amacı: öncelikle destinasyonun farkına varılmasını, rakiplerden farklılaşarak ve arzu edilen çağrışımların oluşmasını sağlayarak, rekabet üstünlüğü elde etmeyi olası kılmaktır (Rainisto ve Kotler, 2007). Bu bağlamda, destinasyon kimliği, ayırt edici bir rekabet üstünlüğünün yaratılmasına ve beslenmesine önemli katkıda bulunabilmektedir.

Bir destinasyon markası oluşturmak, turistik bölgeyi benzer turistik bölgelerden ayırt eden başlıca özellikleriyle ön plana çıkararak, kimlik yaratma sürecidir (Ateşoğlu, ve diğ., 2008). Destinasyonlar, miraslarını, kültürlerini, sanatlarını veya doğal kaynaklarını içerebilecek baskın ve çeşitli özelliklere sahiptir. Bu özellikler, coğrafi konumları birbirinden farklı kılan marka imajları oluşturmak için kullanılabilir. Bir destinasyonun tercih edilmesinde, o destinasyonun marka kimliğinin önemli rolü bulunmaktadır. Marka kimliği, marka stratejisine yön verirken onun hedef kitlesi tarafından nasıl algılanılmasının istendiğini göstermektedir. Ayrıca, Aaker (1996)'a göre, kimlik, stratejik planlama aracı olarak imajı oluşturma çabasını açıklamaktadır. Marka imajı, kişinin marka hakkındaki izlenim, duygu, düşünce, inanç ve çağrışımların bütünüdür. Destinasyonların sahip oldukları farklı tarihi, doğal kültürel kaynakları mevcut ve potansiyel tüm müşterileri kapsayan

bir markayı ifade edecek şekilde uyarlaması bütüncül bir algı yaratmasını sağlayabilecektir. Literatürde şemsiye markalama olarak adlandırılan bu yöntemin yerleşim yerleri için uygun olabileceği Anholt (2002) tarafından ifade edilmektedir. Şemsiye marka, destinasyonun güçlü alt markalarının dengelenmesi ve birlikte hareket etmesidir. Çanakkale sınırları içinde yer alan Assos, Alexandria-Troas, Neandria, Gökçeada ve Bozcaada'nın Troya ile mitolojik bağlantısı söz konusudur. Ayrıca, Gelibolu Yarımadası ve Tarihi Milli Parkı son yüzyılda dünya tarihinde önemli bir coğrafya olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2. Destinasyon Markalaşmasında Kentler ve Çanakkale

Bir kentin sahip olduğu tüm doğal, kültürel, tarihi değerlerin ve toplumsal özelliklerin birleşerek o kenti diğerlerinden ayırıcı özelliklerinin ortaya konulması, kente dair kendine has işaretlerin oluşması, kent markasını ifade etmektedir. Kent markası, kentin özgün nitelikteki değerlerin toplamıdır. Kent marka imajı ise; toplumların o kentle ilgili ne düşündüğünü ifade etmektedir (Temiz ve diğ. 2019).

Tarihsel süreç içerisinde barındırdığı toplumların birlikte yaşamalarından dolayı ortaya çıkan ihtiyaçları doğrultusunda bir araya gelerek oluşturdukları yeni alanlara kent ismi verilmektedir. Bu bir arada yaşama hali zaman içerisinde çeşitli kültürel birikimleri ortaya çıkarmış ve bu birikim de sonraki nesillere büyüterek aktarılmıştır. Kent yerleşimlerinin başlangıcına dair somut veriler olmasa da avcılıktan tarımsal faaliyete geçiş başlangıç olarak kabul edilmiş ve temel kriter, iktisadi faaliyetin niteliğinin değişmesi olarak gösterilmiştir. Kentleşme ise Sanayi Devrimi'nden sonra kültürel, sosyal ve ekonomik değişmelerin yanı sıra nüfus artışıyla birlikte kentlerin genişlemesiyle ortaya çıkmıştır (Davis, 1955; Mumford, 1956; Es ve Ateş, 2004; Güven, 2016).

Tarihte önemli bir yere sahip olan Çanakkale, M.Ö. 3000'den beri pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olmasıyla bilinmektedir. Dünyaca kabul edilmiş üne sahip tarihi değerlerinin yanı sıra, doğal ve kültürel zenginliği, tarımsal potansiyeli ve geleneksel değerleriyle ön plana çıkmaktadır. Bilinen eski isimleri Hellepontos veya Dardanel ile uluslararası açıdan, bilinen pek çok edebi ve sanatsal esere konu ve ilham kaynağı olmuş; dolayısıyla da kent, günümüzde dünyaca bilinen şehirlerden biri haline gelmiştir.

Çanakkale Boğazı sayesinde Anadolu ile Avrupa ve Akdeniz ile Karadeniz arasındaki bağlantıyı sağlayan iki geçit bölgesinden biri (KTB, 2020; canakkale.gov.tr) olan Çanakkale, aynı zamanda Marmara ve Ege Denizi'ni birbirine bağlamaktadır. Kurulmuş olduğu coğrafya üzerine cereyan etmiş pek çok tarihi hadise ve savaş, söz konusu ünün mitolojik hikâyelerin ötesine geçerek tarih literatürüne girmesine yol açmıştır. Bunların en bilinenleri Troya Savaşları ve Gelibolu Savaşları'dır. Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı, Troya, Assos, Alexandria Troas, Neandria gibi eski uygarlık merkezlerinin yer aldığı kent aynı zamanda Türkiye'nin en büyük adası olmasıyla bilinen Gökçeada ve son yıllarda turistler tarafından yoğun ilgi görmekte olan Bozcaada'yı da sınırları dâhilinde barındırmaktadır.

Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı:

Adını Gelibolu Yarımadası'ndan alan 33.000 hektarlık 1973 Milli Park ilan edilmiş olan saha, Çanakkale Eceabat ilçesi sınırları içerisinde. Dünyada eşine ender rastlanan savaş alanları turizmüne örnek olabilecek tipik çekiciliklere sahip olan Gelibolu Tarihi Milli Parkında çok şiddetli geçen savaşlarda İngiliz Milletler Topluluğu 36 bin ölü, Türkler ise 55 127 şehit vermiştir Yarımada Çanakkale Savaşları'nda hayatlarını kaybeden yabancı askerler için de anıt ve mezarlıklar bulunmaktadır. Mevcut bulunan 31 savaş mezarlığında 22 bin mezar vardır (Kelkit, 2003; Aliağaoğlu, 2004). Türkiye turizm istatistiklerinde milliyetlerine göre Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turist sayılarına baktığımızda, Avustralya ve Yeni Zelanda'dan, 2018'de, toplam 2.353 turistin geldiği görülmektedir. Son yıllarda, dünyanın çeşitli ülkelerinden de yabancı turistlerin Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı'nı ziyaret ettiği ve bu sayının 600 bini aştığı ifade edilmektedir (Cavlak ve Cop, 2019).

Troya:

Antik Troya kenti kalıntıları, Çanakkale'ye 32 km mesafedeki Hisarlık'ta yer almaktadır. Dünyaca ünlü İlyada ve Odysseia destanları Troya Savaşı'nı anlatmaktadır. Savaşın M.Ö. 1260-1180'de Çanakkale topraklarında gerçekleştiği varsayılmaktadır. Diğer yandan 2004'de Hollywood tarafından Dünyaca ünlü oyuncuların rol aldığı Troya Film, Homeros'un İlyada'sından uyarlanarak beyaz perdeyle buluşmuştur (Yanmaz, 2001; Akbulut ve Ekin, 2018). Hudson ve Ritchie (2006) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmaya göre 200 milyon dolarlık gişe rekorları kıran filmin vizyona girmesinden sonra İstanbul Arkeoloji Müzesi, turist talebine cevap vermek için 9 yıllık aradan sonra Ancient Troy sergisini yeniden açmış; Çanakkale'ye gelen turist sayısında ise %73 lük oranda artış görülmüştür.

Assos:

Çanakkale'de bulunan yüzlerce antik yerleşim merkezinden birisi olan Assos'un tarihi M.Ö.2000 yıllarına kadar dayanmaktadır. Büyük İskender'in Asya Seferi ile Makedonya hâkimiyetine giren kent, İskender'in ölümünden sonra sırayla; Bergama Krallığı, Roma İmparatorluğu ve Bizans hâkimiyetinde kalmış ve I. Murat döneminde Osmanlı toprakları içerisinde yerini almıştır. Çanakkale'ye 87 km uzaklıktaki Ayvacık ilçesinde bulunan Assos Antik Kenti, yer yer yüksekliği 20 m.ye ulaşan 8 kule ile 12 değişik kapının yer aldığı yaklaşık 3200 metrelik surlarla çevrelenmiştir. Athena Tapınağı, Gymnasium, Agora, Hamam ve Tiyatro'nun bulunduğu şehirle Antik Liman, Mendirek ve Antrepo benzeri yapılardan oluşmaktadır. Bölgede yapılan kazılardan çıkan eserlerin bir kısmı Louvre ve Boston Müzelerine ve İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir (Tiryaki ve diğ., 2008).

Alexandria-Troas:

Çanakkale'ye 55 km mesafede, Ezine ilçesi Dalyan köyünde bulunan Alexandria-Troas Hellenistik çağda (M.Ö.310) Büyük İskender'in komutanlarından Antigonos tarafından kurulmuştur. Etrafı surlarla çevrili olan Alexandria Troas kenti kalıntıları 2500x1700 m.lik bir alanı

kaplamaktadır. Günümüze kadar ulasan kalıntılar arasında; tiyatro, tapınak, stadion, su kemerleri, Herodes Atticus Hamamı ve sur duvarları bulunmaktadır.

Neandria:

Ezine ilçesinde Çığrı Dağı üzerinde eski Yunan yerleşimi bir kalıntıdır. 1400 metre uzunlukta ve 450 metre genişlikteki Akropol, yüksek bir tepe üzerinde 3200 metre uzunluğundaki surlarla çevrili bir antik kenttir ve merkezinde M.Ö. 530'da inşa edilmiş olan arkaik bir tapınak bulunmaktadır.

Gülpınar:

Ayvacık ilçesine bağlı Gülpınar Beldesi'nin kuzey-batısıyla, kuzey doğusu arasında kalan vadide Apollon Smintheus Tapınağı yer almaktadır. Helenistik Dönemde Anadolu'nun en önemli kutsal alanlarından biri olan ve mimari, tasarım ve heykeltıraşlık eserleri açısından oldukça zengin olan tapınak ve çevresinde 1980'den bu yana kazı, sondaj ve restorasyon çalışmaları sürdürülmektedir (<https://canakkale.ktb...>).

Gökçeada:

Bereket Tanrısı Imbrasos'un bolluk diyarı olarak bilinen ve ülkemizin en büyük adası olan Gökçeada, Kuzey Ege'de Gelibolu Yarımadası'nın 18 deniz mili batısında yer almaktadır. Çeşitli kültürlerin bulunduğu adada camiler, kiliseler, manastırlar, Eski Rum evleri, kumsallar, dalış merkezleri ve Türkiye'nin tek su altı mili parkı bir arada yer almaktadır.

Bozcaada:

Eski adı Tenedos olan ada, Çanakkale Boğazı Ege ağzının 18 deniz mili güneyinde bulunmaktadır. Bağcılık, şarapçılık ve balıkçılık ada ekonomisinin, aynı zamanda Bozcaada ilçesinin temel geçim kaynağını oluşturmaktadır. Ada, tarihi mimari dokusu, kendine has yapı tarzı, kamp alanları ve plajlarıyla özellikle son yıllarda turistlerin yoğun ilgisine maruz kalmaktadır (Kelkit, 2003).

1.3. Destinasyon Markalaşmasında Müzeler ve Ören Yerleri

Kentler ve ülkeler açısından önemli çekicilik kaynakları arasında yer alan tarihi ve kültürel varlıklar destinasyon markalaşmasında önemli unsurları arasında yer almaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü istatistiklerine göre Türkiye'de 2018 yılı sonu itibariyle tescilli 108.813 adet taşınmaz kültür varlığı bulunmaktadır. Bu taşınmaz kültür varlıkları arasında 201 müze ve 143 düzenlenmiş ören yeri yer almaktadır (KVMGM, 2018). Bu varlıklar arasında, Çanakkale'de bulunan Troya Müzesi ve Troya Ören Yeri'nin Türk turizminde önemli bir yeri vardır.

Uluslararası Müzeler Konseyi'nin hazırladığı stratejik planda tanımlandığına göre (ICOM, 2020) müzeler: kâr amacı gütmeksizin, eğitim, öğrenim ve eğlenme amacıyla insanlığın ve çevresinin maddi ve manevi mirasını koruyarak, araştırarak ve sergileyerek topluma hizmet eden kurumlar şeklinde tanımlanmaktadır. Goode (1896) tarafından koleksiyonlarına, bağlı olduğu idari birime, hizmet ettikleri bölgeye; hitap ettikleri kitleye ve koleksiyonlarını sergileme yöntemlerine

göre 5 başlık altında sınıflandırılmaktadır. İlgili sınıflamaya göre: Troya Müzesi, koleksiyonları açısından sınıflandırılan müzeler arasında, Troya Bölgesi'ne ait eserlerin sergilenmesini, korunmasını ve anlatılmasını hedeflediğinden “arkeoloji müzeleri” kategorisinde yer almaktadır.

Turizm literatürüne bakıldığında müze ve ören yerlerinin turizmin gelişimi üzerindeki yeri ve önemine dair pek çok çalışmaya rastlanmaktadır (Ashworth, 1994; Pine ve Gilmore, 1999; Jansen-Verbeke ve van Rekom, 1996; Chan, 2009; Prideaux ve Kininmont, 1999; Hand, 1983; Harrison,1997; Tian ve diğ., 1996). İlgili çalışmalarda müze ve ören yerlerinin tanıtımı ve pazarlamasına dair başlıklar ön plana çıkmakta, markalama ve pazarlama stratejileri oluşturulmasına dair vurgular yapılmaktadır. Ören yerleri ve bağlı müzeler, tarihsel nitelikleri itibarıyla bir kimlik taşımakta ve söz konusu kimlik markalaşmalarına katkı sağlamaktadır.

1.3.1 Troya Ören Yeri ve Troya Antik Kenti

Türkiye'nin tarih ve kültür turizmi açısından en önde gelen kentlerinden biri olan ve neolitik dönemden itibaren önemli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Çanakkale ili Merkez İlçesi'ne bağlı Tevfikiye Köyü sınırları içinde kalan ve 1996'da Bakanlar Kurulu tarafından Tarihi Milli Park ilan edilen, Troya Ören Yeri içerisinde bulunan Troya Antik Kenti, UNESCO tarafından 1998'de Dünya Kültür Mirası Listesi'ne alınmış dünyaca ünlü antik kentlerden biridir. İlgili listede 1092 kültürel ve doğal varlık bulunmaktadır. Bunların 845'i kültürel, 209'u doğal ve 38'i karma varlıktır. Listede Türkiye'den 18 kültürel ve doğal varlık yer almaktadır. Troya'nın UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesi'ne kabulünün 20. yıldönümü dolayısıyla 2018, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 'Troya Yılı' ilan edilmiştir. Antik kentin yüksek marka bilinirliği 2018 yılının Troya yılı ilan edilmesine önemli katkısı olmuştur. Diğer yandan Türkiye Halkla İlişkiler Derneği (TÜHİD) tarafından 2019'da 18.si düzenlenen Altın Pusula Halkla İlişkiler Ödülleri'nde, 21 ana ve 27 alt kategori olmak üzere 300 proje arasında 50. olurken; 2018 Troya Yılı için gerçekleştirilen iletişim çalışmalarıyla Çanakkale Valiliği ve Proje Geliştirme Merkezi (PGM), “Pazarlama İletişimi ve Bütünleşik Pazarlama” ödülünün yanı sıra “Büyük Ödül”e layık görüldü (2018 Troya Yılı Resmi Sitesi, 2020a). Diğer yandan Dünyaca ünlü Time Dergisi Troya Müzesi'ni 2019'da ziyaret edilebilecek en iyi 100 mekan arasında gösterdiği bir liste yayınlamış (<https://time.com...>); Tureks Uluslararası Fuarcılık tarafından düzenlenen “Attraction Star Awards” ödülünde, 80 müze arasından jürinin oylarıyla “En Başarılı Müze” seçilmiştir (<https://kvmgm.ktb...>).

Dünya Kültür Mirası Listesi'ni belirleyen “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme”, tüm insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen evrensel değerlere sahip kültürel ve doğal varlıkları dünyaya tanıtmak, toplumda söz konusu evrensel mirasa sahip çıkacak bilinci oluşturmak ve çeşitli sebeplerle bozulan, yok olan kültürel ve doğal değerlerin yaşatılması için gerekli işbirliğini sağlamak amacıyla UNESCO'nun 1972'de Paris'te düzenlemiş olduğu 17. Genel Konferansı kapsamında kabul edilmiştir.

Troya Antik Kenti'nde 3 bin yıldan daha fazla bir zaman kesitine işaret etmekte olan 9 ayrı katman bulunmaktadır. En erken yerleşim katı M.Ö. 3000-2500 ile erken Tunç Çağı'nda başlamakta;

M.Ö.85 – M.S.8. yy.a tarihlenen Roma Dönemi ile sona ermektedir. Antik kent, Ege ve Balkanlar bölgesinde yerleşmiş olan uygarlıkların izlenmesine imkân vermektedir. Sözü geçen 9 katman üzerinde sürekli bir yerleşimin olduğu kentte; coğrafi konum nedeniyle bölgede hüküm süren uygarlıkların diğerleriyle kurmuş oldukları kültürel ve ticari bağlar önemli bir role sahip olmuştur. Kazıların ilk olarak 1871’de H.Schliemann, tarafından daha sonra ise W. Dörpfeld, C.W Blegen’ce yapılmış olduğu arkeolojik şehirde çalışmalar halen sürdürülmektedir (UNESCO, 1998; 2020).

Troya savaşları ve Homeros'un İlyada eserinin önemli bir klasikler arasında yer alması dolayısıyla Türkiye'deki önemli turistik markalardan biri olan Troya Ören Yeri her yıl yerli ve yabancı birçok ziyaretçiye ev sahipliği yapmaktadır.

Tablo 2: Troya Ören Yeri Ziyaretçi Sayıları

Tarih	Ziyaretçi Sayısı
2008	297 bin 640
2009	315 bin 546
2010	386 bin 79
2011	515 bin 905
2012	506 bin 708
2013	462 bin 900
2014	471 bin 366
2015	491 bin 157
2016	242 bin 27
2017	329 bin 258
2018	531 bin 530

KAYNAK: KVGM, 2018; 2020

Yukarıdaki Tablo.1’de Troya Ören Yeri’ne son on yılda gelen ziyaretçi sayıları kronolojik olarak verilmiştir. Buna göre Troya Yılı olan 2018’de 531 bin 530 ziyaretçi sayısı ile son 10 yılın rekoru kırılmıştır (2018 Troya Yılı Resmi Sitesi, 2020b). Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Müze İstatistikleri’ne göre 2018’de En Çok Ziyaret Edilen 10 Örenyeri listesinde Çanakkale Troia Ören Yeri bu rakamla 4. sırada yer almaktadır (KVGM, 2020). Bu durum bütün dünyada bilinen Troya’nın bir marka şeklinde ele alınarak etkin tanıtımı yapıldığında ziyaretçi çekme açısından olumlu sonuç verdiğini istatistiksel olarak belgelemektedir.

1.3.2. Troya Müzesi

Troya Müzesi, Troya Antik Kenti girişinde yer almaktadır. 11.200m2 kapalı inşaat alanı ve 3.000 m2 sergi salonuna sahip olan müzenin inşası 2013’de başlamış, 2015’de ara verilen çalışmalara 2017’de devam edilmiş; 2018’de ise ziyarete açılmıştır. Müzede, Troas ve Troya antik kentlerinde çıkarılan taşınır taşınmaz kültür varlıkları sergilenmektedir.

Müze binasının yüksekliği antik kentin kazı öncesindeki yüksekliğine eşit olacak şekilde tasarlanmıştır. Müze mimarisi, Ulusal Mimari Tasarım Yarışması çerçevesinde oluşturulan uluslararası bir jüri tarafından 150’den fazla proje çalışması arasından seçilmiştir. Müze ziyareti, girişte yer alan duvarlarındaki nişlerde Troya’nın farklı katmanları; mezar taşları, büyük boy heykeller, sahne canlandırmaları ve büyük boy fotoğraflarla anlatılan rampadan itibaren başlamaktadır.

Troas ve çevresini konu alan ve aynı zamanda müzenin giriş alanı olan sirkülasyon bandında üst katlarda bulunan sergiler öncesinde ziyaretçilerin oryantasyonunu sağlamak amacıyla arkeoloji bilimi, tarihleme yöntem ve terimleri çizim, şema, metin ve interaktif yöntemler aracılığıyla aktarılmaktadır. Bu özellikleri nedeniyle müzenin, “karma gerçeklikli görsel müze” kriterlerine uygun olduğu tespit edilmiştir. Karma gerçeklikli görsellik: karma gerçeklik teknolojilerinin fiziksel alan içerisinde konumlandırılması, yapı estetiğini ve işlevselliğini bozmayacak ve görselliğin önüne geçmeyecek şekilde tasarlanması anlamına gelmektedir. Troya Müzesi’ndeki teknolojik alt yapı gerçek zamanlı interaktif görüntü imkânının yanı sıra farklı ses, görüntü ve ışık teknolojisiyle artırılmış gerçeklik ile eserlerin ve dönemin daha iyi anlaşılmasına imkân tanımaktadır. Bu imkanlarla müze içerisinde her vitrinde sergilenen değerlerin bütünü bir kompozisyon şeklinde etkin, interaktif öğrenmeyi mümkün kılmaktadır (Diker, 2019).

Müzedede bulunan varlıklar, Çanakkale Arkeoloji Müzesi’nde bulunan, Blegen kazılarında çıkan ve İstanbul Arkeoloji Müzesi’nde bulunan Troya eserleri, ABD Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nden getirilen Troya altınları, İzmir Arkeoloji Müzesi’nden getirilen Homeros ile ilgili sikkelerden oluşmaktadır. Müzedede bulunan eserler, görsel grafik tasarımlar, dokunmatik ekran ve animasyonlardan oluşan anlatımlarla anın veya hikâyenin ışık oyunlarının da yardımıyla üç boyutlu olarak modellenmesi anlamını taşıyan diorama sunumları dikkat çekmektedir (TKP, 2020).

2. Metod

Destinasyon markalaşmasında kentler ve kentlerde yer alan müzelerin konu edildiği bu çalışmanın paradigması teoriktir. Alanda konuyla ilgili olarak yapılmış tüm araştırmaların ve uygulamaların literatürüne ayrıntılı biçimde yer verilmiş; ilgili kavramlar açıklanmıştır. Çalışmada Çanakkale ili merkezinde yer alan Troya Ören Yeri ile Troya Müzesi’nin kentin markalaşması açısından taşıdığı değer üzerinde durulmuş; kentlerde markalaşma, Çanakkale’nin markalaşması, Troya müzesi ve ören yerinin bu markalaşmadaki yeri ve önemi tanımlanmış, eksikler tespit edilmiş ve bu alanda yapılacak yeni araştırmalarda kullanılacak yöntem ve modellerin saptanmasına dair çözüm önerileri geliştirilmiştir.

3. Tartışma Sonuç ve Öneriler

Kültür turizminin en önemli öğelerinden olan müzeler ve ören yerleri, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de önem kazanan alternatif turizm türlerinden birisi haline gelmiştir. Türkiye’de müzelerin ve ören yerlerinin turizm sektöründeki önemi anlaşıldıkça, müze turizmine olan yatırımlar da artmaktadır. Müzeler ve ören yerleri, kültür turizminin en önemli unsurlarından birisidir ve

karşılıklı olarak birbirini etkiledikleri saptanmıştır. Kervankıran ve Eryılmaz'a göre (2015): Türkiye'de müzelerin turizmde kullanımı son yıllarda artmaya başlasa da, ziyaretçi sayıları ve müze gelirlerine bakıldığında beklenen hedeflerin gerçekleşmediği görülmektedir. Turizmin gelişimi ile birlikte müzelere ve ören yerlerine talep artmaktadır. Dolayısı ile müze ve ören yerlerinin etkili biçimde kullanıldığı, doğru pazarlandığı ve marka haline geldiği destinasyonlarda; turist sayısı ve de ekonomik gelir artmakta, alternatif turizm olanakları oluşmaktadır. Bu nedenle dünyanın birçok ülkesinde müze ve ören yerleri kaynaklı alternatif turizm yatırımlarının sayısı artmakta ve ülkelerin turizm politikaları arasında yeni müzelerin oluşturularak turizme kazandırılması yer almaktadır. Türkiye'de özellikle 2000'li yıllardan sonra hem müze ziyaretçi sayısı hem de müze gelirlerinin nispeten artış gösterdiği görülmektedir. Bunun nedeni olarak alternatif turizmin alt dallarından biri olan kültür turizmine verilen önemin artması gösterilmektedir. Müzelere ve ören yerlerine ilginin arttırılması Türkiye'de müze ziyaretçi sayısı ve müze gelirlerinin artışı sağlayacaktır.

Özellikle ülkemizde bu ve benzeri destinasyonların kısa tur programları ile gezilmesi hem kültürel turizmin gelişimini engellemekte hem de müze ve ören yerlerindeki eserlerin yeterince tanıtılmasını, değerinin anlaşılmasını engellemektedir (Emekli, 2003).

Korkmaz ve diğ. (2019) tarafından Troya Müzesi'nin algılanan tanıtım faaliyetlerini ve müze ziyaretçilerin deneyim algılarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına göre: genel olarak ziyaretçilerin müze deneyimlerinden memnun oldukları; özellikle sunduğu görsel teknoloji ile ziyaretçilerin bilgi birikimine katkı sağlayarak verilen bilgilerin gayet anlaşılır ve akılda kalıcı olmasını sağladığı belirlenmiştir.

Diğer yandan yapılan görüşmelerin çözümlenmesi sonrasında ziyaretçiler tarafından Troya Müzesi'nin genel olarak yurtdışı tanıtım faaliyetlerinin yeterli olarak görüldüğü, fakat yurtiçinde gerçekleştirilen tanıtımlarda eksiklikler olduğu; müzenin konumunun Troya Antik Kenti'ne yakınlığı sebebiyle uygun olduğu ve yoldan geçerken mutlaka görünebilecek bir şekilde konumlandığı ancak kent merkezinde ulaşım imkanlarının yetersiz olduğu; Müzede satışa sunulan hediyelik eşyaların ise genel olarak kaliteli fakat pahalı bulunduğu ayrıca ürün çeşitliliği bakımından sınırlı olduğu da tespit edilmiştir.

Silberberg'in (1995) de belirtmiş olduğu gibi tanıtım kültürel aktivitelere katılımında müşteri motivasyonunu arttıran unsurlar arasında yer almaktadır dolayısı ile müze ve ören yerlerinin bağlı bulunduğu destinasyonlar için çekicilik unsuru olabilmesi için reklam ve tanıtım faaliyetleri özellikle planlanmalıdır.

Müzeler ve ören yerleri buldukları kentlerin markalaşmasında ve olumlu imaj oluşturmasında önemli katkısı olan unsurlar arasında yer almakta (Altınbaşak ve Yalçın, 2010; Koçyiğit, 2016); ilgili destinasyondaki ziyaretçi sayılarında ve geceleme sürelerinde artışa sebep olmaktadır (Carey ve diğ., 2013).

Troya Müzesi ve ören yerinin bulunduğu Troya Tarihi Milli parkı İstanbul-Çanakkale-İzmir devlet karayolunun üzerinde ve Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı ve Kazdağı Milli Parkı

güzergahı yer almakta, bu durum coğrafi açıdan kentin önemini arttırmaktadır. Ayrıca yine bölgede bulunan Assos, Alexandria-Troas ve Neandria'da bulunan tarihi, kültürel ve doğal değerlerin her birinin Troya dönemi ve mitolojisi ile bağlantılı olması dolayısıyla, bölgenin Troya şemsiyesi ve markası altında pazarlanması Çanakkale ilinin marka değerini arttıracak, bu da dolaylı olarak kentteki konaklama sürelerine artış olarak yansıtacaktır.

Öztürk ve Kelkit'e (2005) göre Milli park sınırları içerisinde gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin hemen hemen tamamı Troya Antik Kenti odaklıdır. Bu nedenle daha çok günü birlik ziyaretler gerçekleşmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı'nın Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Tesislere Geliş, Geceleme, Ortalama Kalış Süresi ve Doluluk Oranlarının İllere Göre Dağılımı (KTB, 2019) Kasım ayı istatistiklerine göre Çanakkale'de yerli turistlerin ortalama geceleme süresinin: 1,07, yabancı turistlerin ortalama kalış süresinin: 1,67, ortalama kalış süresinin ise 1,33 gece olduğu görülmektedir. Yukarıda sözü edilen Çanakkale ilinde yer alan Troya bağlantılı tarihi ve kültürel mekanların Troya kimliği ve şemsiyesi altında yorumlanarak yeni stratejik pazarlama planları oluşturulması ildeki konaklama sürelerinin artarak ilin turizm gelirlerinin artmasına olanak sağlayacaktır.

5.Kaynakça

- Aaker, D.A. (1996). Measuring Brand Equity Across Products and Markets. *California Management Review*, 38(3), 102-120.
- Aaker, D. (2018). *Markalama Başarıya Ulaştıran 20 Temel İlke*, Mediacat Kitapları: İstanbul.
- Aliağaoğlu, A. (2004). "Sosyo-kültürel Miras Turizmi ve Türkiye'den Örnekler." *Coğrafi Bilimler Dergisi* 2(2), 50-64.
- Akbulut, O ve Y. Ekin, (2018). Kültürel Miras Turizmi Olarak Savaş Alanları Turizmi: Türkiye'de Yer Alan Savaş Anıtlarının Coğrafi Bilgi Sistemleri Analizi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(1), 395-420.
- Altınbaşak, İ. ve E. Yalçın, (2010). City Image and Museums: The Case of İstanbul, *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 4(3), 241-251.
- Anholt, S. (2002). Foreword, *Journal of Brand Management*, Special Issue : Nation Branding, 9, 229-239.
- Ashworth, G. (1994). *Culture and Tourism: Conflict or Symbiosis in Europe?* Tourism in Europe, CAB International: London.
- Ateşoğlu, İ., İ. Güngör ve B. Doğanlı, (2008). "Destinasyon Markalaşması ve Bir uygulama".3. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi Bildiri Kitabı: Balıkesir, 11-19.
- Bahar, O. ve M. Kozak, (2006). *Turizm Ekonomisi*, Detay Yayıncılık: Ankara.
- Baykan, E. (2007). Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri, *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 30-49.
- Blain, C., S.E. Levy, ve J.R.B. Ritchie, (2005). Destination Branding: Insights and Practices From Destination Management Organizations, *Journal of Travel Research*, 43(4), 328-338.

- Buhalis, D. (2000). Marketing the Competitive Destination of the Future, *Tourism Management*, 21(1) , 97-116.
- Carey, S., L. Davidson, ve M. Sahli, (2013). Capital City Museums and Tourism Flows: An Empirical Study of The Museum of New Zealand Te Papa Tongarewa, *International Journal of Tourism Research*, 15, 554-569.
- Cavlak, N. ve R. Cop, (2019). Yerli ve Yabancı Turist Deneyimi: Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Milliyet Temelinde Bir Analiz, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 30(3), 163 - 173 2019.
- Chan, K.L. (2009). The Consumption of Museum Service Experiences: Benefits and Value of Museum Experiences, *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 18 (2/3), 173-196.
- Davis, K.(1955). "The Origin and Growth of Urbanization in the World." *American Journal of Sociology*, 60(5), 429-437.
- Diker, O. (2019). Karma Gerçeklikli Görsel Müze Olarak Troya Müzesinin Karma Görsellik Yöntemi ile İncelenmesi, *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 3(1), 197-224.
- Emekli, G. (2003), İzmir’de Kültürel Turizmin Geliştirilmesinde Müzelerin Önemi, 4. Ulusal Turizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Dokuz Eylül Ün. Türkiye Turizmini Araştırma Enstitüsü: İzmir, 112-131.
- Es, M. ve Ateş, H, (2004). “Kent Yönetimi, Kentleşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 48, 206-246.
- Hudson, S. ve Ritchie, J.R.B. (2006b). Promoting Destinations via Film Tourism: an Empirical Identification of Supporting Marketing Initiatives. *Journal of Travel Research*, 44(4), 387-396.
- ICOM. (2020). International Council of Museums, Strategic Plan 2016 -2022, http://icom.museum/wp-content/uploads/2018/06/ICOM_STRATEGIC_PLAN_2016-2022_ENG.pdf, (erişim tarihi, 21.01.2020).
- Goode, G.B. “On the Classification of Museums.”, *JSTOR American Association for the Advancement of Science*: 3(57), 154–161.
- Güven, A. (2016). Kent, Kentleşme ve Kentsel Yönetim İhtiyacı, *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives* 4(1), 21–30.
- Jansen, M. ve J. R. Verbeke, (1996). Scanning Museum Visitors, *Annals of Tourism Research*, 23(2), 364-375.
- Hand, P. L. (1983). Museums and Tourism, *The Local Museum*, 5: 19-22.
- Harrison, J. (1997). Museums and Touristic Expectations, *Annals of Tourism Research*, 24 (1): 23-40.
- <http://canakkale.gov.tr>. (erişim tarihi, 27.01.2020).

- <https://canakkale.ktb.gov.tr/TR-70514/apollon-smintheus-oren-yeri.html>. (erişim tarihi, 02.01.2020).
- <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-255351/attraction-star-awards-odul-toreni.html>. (erişim tarihi, 01.03.2020).
- <https://time.com/collection/worlds-greatest-places-2019/> (erişim tarihi, 28.02.2020).
- Kapferer, J.N. (2008). *The New Strategic Brand Management: Creating and Sustaining Brand Equity Long Term* 4th ed. Kogan Page: London.
- Kelkit, A. (2003). Çanakkale İlinin Turizm Potansiyeli ve Çeşitlendirilmesi, S. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi 17(31): (2003) 18-23.
- Kervankıran, İ. ve A.G. Eryılmaz, (2015). Müzelerin Türkiye Turizmindeki Yeri Nedir? Türkiye’de Müze Turizminin Mekânsal Dağılımına Genel Bir Bakış, I. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends, and Indicators (EITOC-2015), 602-614.
- Koçyiğit, M. (2016). The Role of Religious Tourism in Creating Destination Image: The Case of Konya Museum, *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage*, 4, 21-30.
- Korkmaz, H., U. Savaşçı ve B. Aydın. (2019), Müze Tanıtım Faaliyetleri ve Ziyaretçi Deneyiminin Değerlendirilmesi: Troya Müzesi Örneği, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(4), 3156-3173.
- Kotler, P. ve G. Armstrong, (1989). *Principles of Marketing*, 4th ed., Prentice-Hall: Englewood Cliffs, N.J.
- Kotler, P. (2016). *A’dan Z’ye Pazarlama*, (A.K. Baykal, Çev.), Mediacat Yayıncılık: İstanbul.
- KVGM. (2018). Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Türkiye Geneli Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı İstatistiği, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44798/turkiye-geneli-korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varlig-.html>, (erişim tarihi, 21.01.2020).
- KVGM. (2020). Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Müze İstatistikleri, <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-43336/muze-istatistikleri.html>, (erişim tarihi, 21.01.2020).
- KTB. (2019). Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Tesislere Geliş, Geceleme, Ortalama Kalış Süresi ve Doluluk Oranlarının İllere Göre Dağılımı, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201121/isletme-bakanlik-belgeli-tesis-konaklama-istatistikleri.html>, (erişim tarihi, 27.01.2020).
- KTB. (2020), Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, <https://canakkale.ktb.gov.tr/TR-70466/genel-bilgiler.html>, (erişim tarihi, 25.01.2020).
- Mumford, L. (1956). "The Natural History of Urbanization." *Man's Role in Changing the Face of the Earth* 1, 382-398.

- Ön Esen, F. ve B. Kılıç, (2017). Destinasyon Rekabetçiliğini Etkileyen Faktörler: Fethiye ve Marmaris Turizm Destinasyonlarında Karşılaştırmalı Bir Analiz, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research ,10(49), 645-660.
- Özkul, E. ve D. Demirer (2012), Şehirlerin Turistik Markalaşmasında Kalkınma Ajanslarının Rolü, Bölge Planları Üzerine Bir Doküman İncelemesi, İşletme Araştırmaları Dergisi, 4(4), 157-181.
- Öztürk, C. ve A. Kelkit, (2005). Troya Tarihi Milli Parkının Turizm Potansiyelinin Çeşitlendirilmesi, SDÜ Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 163-166.
- Pine, B.J. ve J.H. Gilmore, (1999). The Experience Economy: Work is Theatre and Every Business a Stage, Harvard Business School Press: Boston.
- Prideaux, B.R. ve L.J. Kinnmont, (1999). Tourism and Heritage Are Not Strangers a Study of Opportunities for Rural Heritage Museums to Maximize Tourism Visitation, Journal of Travel Research, 37, 299-303.
- Rainisto, S., ve P. Kotler, (2007). Success Factors of Place Branding: A Study of Place Marketing Practices. Study Report, <https://pdfs.semanticscholar.org/8be2/5b4146a0828da7dc6313a9abf6e48a0c1ebc.pdf>, (erişim tarihi, 23.01.2020).
- Silberberg, T. (1995). Cultural Tourism and Business Opportunities for Museums and Heritage Sites, Tourism Management, 16(5), 361-365.
- Stebbins, R.A. (1996). Cultural Tourism as Serious Leisure, Annals of Tourism Research, 23(4), 948-950.
- Temiz, M., A. Sağlık, E. Sağlık, A. Kelkit ve M.İ. Bayrak, (2019). Kent Turizminin Marka Kent Oluşumundaki Etkisi: Çanakkale Kent Turizminin Swot Analizi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Özel Sayı- ek 1, 257-273.
- Tian, S., J.L. Crompton, ve P.A. Witt (1996). Integrating Constraints and Benefits to Identify Responsive Target Markets for Museum Attractions, Journal of Travel Research, 34 (Fall): 34-45.
- Tiryaki, B.B., F. Gümüş ve Ö. Büyük, (2008). Kırsal Kalkınmada Turizmin Rolü: Assos Örneği, Ayvacık Değerleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 249-260.
- TKP, (2020). Türkiye Kültür Portalı, Troya Müzesi, <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/troyamuzesi>, (erişim tarihi, 21.01.2020).
- UNESCO. (1998), United Nations Educational Scientific and Cultural Organization, UNESCO World Heritage Committee Adds 30 Sites to World Heritage List, <http://whc.unesco.org/en/news/164/>, (erişim tarihi, 21.01.2020).
- UNESCO. (2020), United Nations Educational Scientific and Cultural Organization, Archaeological Site of Troy, <http://whc.unesco.org/en/list/849>, (erişim tarihi, 21.01.2020).

- Yanmaz, P. (2011), Turizm Tanıtımında Sinemanın Rolü, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 2, 112-139.
- Yerlitaş ,M. (2013). Destinasyon Yönetimi, AÖF Yayınları No:1719: Eskişehir.
- 2018 Troya Yılı Resmi Sitesi, (2020a). 18. Altın Pusula Büyük Ödülü Troya Yılı'na Verildi, <http://www.troya2018.com/18-altin-pusula-buyuk-odulu-troya-yilina-verildi/>, (erişim tarihi, 25.01.2020).
- 2018 Troya Yılı Resmi Sitesi, (2020b). Troya 531 Bin 530 Ziyaretçiyle Rekor Kırdı, <http://www.troya2018.com/troya-531-bin-530-ziyaretciyle-rekor-kirdi/>, (erişim tarihi, 21.01.2020).

A case referred for diagnostic screening with family history of a rare disease

Alagille Syndrome

Müjgan GÜRLER, Buket İÇİN

**Abant İzzet Baysal University, Faculty of Medicine, Department of Internal Medicine,
BOLU**

Corresponder and presentor author: Müjgan GÜRLER

ABSTRACT

Alagille Syndrome (ALGS) is a rare disease in which liver, heart, eye, vertebra, kidney, skeletal and vascular anomalies are seen showing autosomal dominant transition. It was described by Dr. Daniel ALAGILLE in 1969 hepatic ductular hypoplasia and presence of syndromic cholestasis. Estimated incidence reported as 1/100,000. In this case, after receiving the diagnosis of her son, the female patient who received the genetic diagnosis at an adult age as a result of screening was discussed. After genetic screening on the presence of biliary tract pathology of this syndrome in the son of a 32-year-old female patient with no known chronic disease diagnosis and no history of regular drug use had P.Trp774 *(and c:2321 G>A) located on the 18 th exon of JAG1 gene. It was seen to carry heterozygous variation and is considered to be ALGS. She had a history of 2 intrauterine excitus with unknown etiology. The patient who does not have diabetic symptoms, was followed up under insulin treatment because of gestational diabetes during a single pregnancy that resulted in a live birth. Transthoracic echocardiography on murmur detected in cardiologic system physical examination revealed no pathological findings except rare tricuspid insufficiency. Physical examination, laboratory tests and imaging of the other systems of the patient showed no pathological findings. Typical facial symptoms described for ALGS are prominent forehead, prominent and broad ears, deep-seated eyes, moderate hypertelorism, pointed and small chin, saddle nose. The face is considered to be among the major findings, but the phenotype may be variable depending on whether the eyes are deeply positioned or not. The patient had mild facial features of the syndrome (Image-1). The patient was informed and followed up on the potential for future findings of the syndrome and possible complications. It should be noted that even if family members of patients diagnosed with the syndrome who are asymptomatic and do not have the typical findings of the syndrome, it should be investigated.

479

Key words: Alagille Syndrome, Daniel Alagille, JAG1 Gene.

INTRODUCTION

Alagille syndrome (ALGS) is a genetic disorder that affects primarily the liver and the heart. Problems associated with the disorder generally become evident in infancy or early childhood. The

disorder is inherited in an autosomal dominant pattern, and the estimated prevalence of Alagille syndrome is 1 in every 100,000 live births (Figure-1). It is named after the French pediatrician Daniel Alagille, who first described the condition in 1969 (1,2).

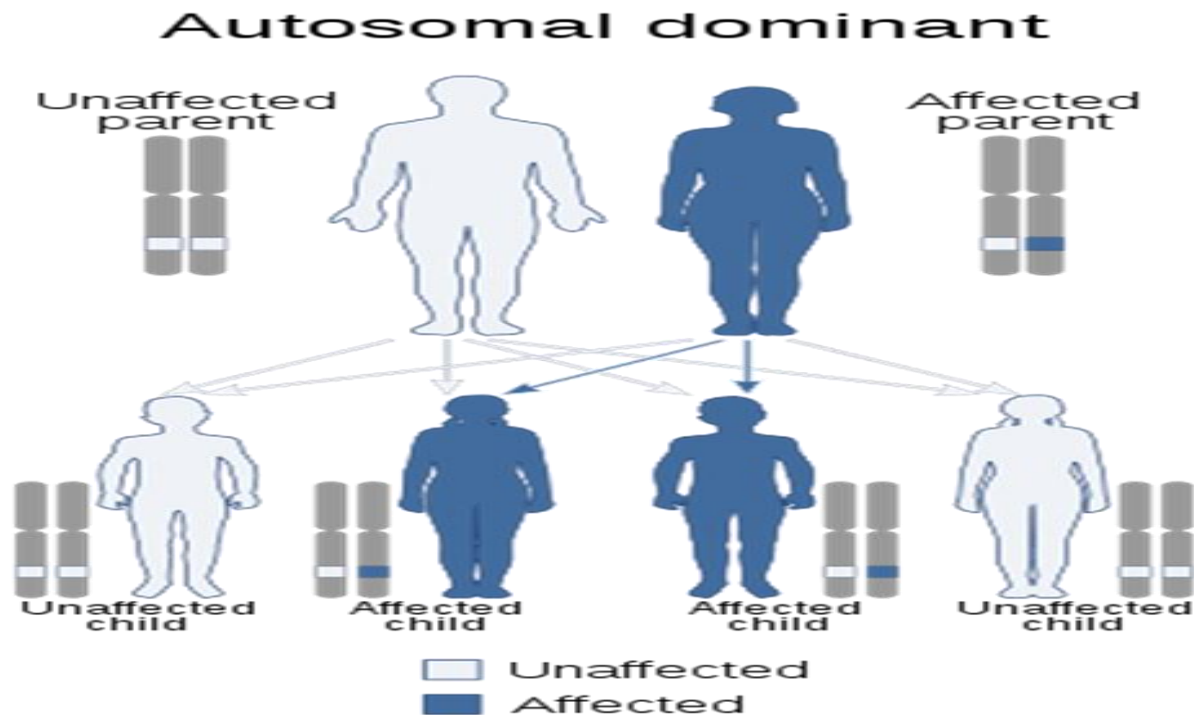

Figure-1: Alagille syndrome is inherited in an autosomal dominant manner.

Signs And Symptoms:

The severity of the disorder can vary within the same family, with symptoms ranging from so mild as to go unnoticed, to severe heart and/or liver disease that requires transplantation (3). It is uncommon, but Alagille Syndrome can be a life-threatening disease with a mortality rate of 10% (4). The majority of deaths from ALGS are typically due to heart complications or chronic liver failure.

Liver: Signs and symptoms arising from liver damage in Alagille syndrome may include a yellowish tinge in the skin and the whites of the eyes (jaundice), itching (pruritus), pale stools (acholia), an enlarged liver (hepatomegaly), an enlarged spleen (splenomegaly) and deposits of cholesterol in the skin (xanthomas) (5). A liver biopsy may indicate too few bile ducts (bile duct paucity) or, in some cases, the complete absence of bile ducts (biliary atresia). Bile duct paucity results in the reduced absorption of fat and fat-soluble vitamins (A, D, E and K), which may lead to rickets or a failure to thrive. Cirrhosis and eventual liver failure is fairly common among ALGS patients, and 15% of those with severe hepatic manifestations require a liver transplant (6). Hepatocellular cancer has been reported in a small number of cases, but it is extremely rare (7).

Heart: Common signs of Alagille syndrome include congenital heart problems varying from heart murmurs to significant structural abnormalities, such as Tetralogy of Fallot. Pulmonary Stenosis, overriding aorta, ventricular septal defect, and right ventricular hypertrophy are common amongst

Alagille patients (Figure-2). Patients may also present with Ventricular septal defect, Atrial septal defect, Patent ductus arteriosus, and Coarctation of the aorta. The mortality rate of Tetralogy of Fallot when untreated ranges from 70% by age 10 to 95% by age 40. However, complete surgical repair can significantly improve both longevity and quality of life in patients with Alagille syndrome.

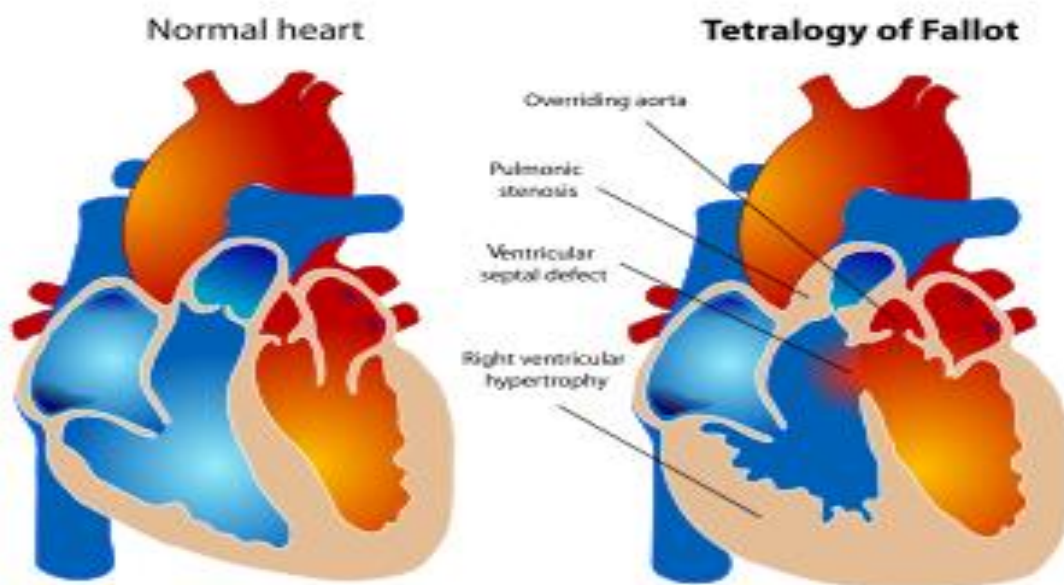

Figure-2: Tetralogy of Fallot

Other presentations include butterfly vertebrae, ophthalmology defects, and distinct facial structures. The butterfly vertebrae can be detected with an x-ray, but there typically are no symptoms from this abnormality. Other skeletal defects common in ALGS patients are spina bifida and the fusion of vertebrae (6). Most of the ophthalmological defects affect the anterior chamber of the eyeball, including Axenfeld's anomaly and Rieger anomaly, but retina pigment changes are also common (6). These anomalies can be beneficial in diagnosing Alagille syndrome. Many people with ALGS have similar facial features, including a broad, prominent forehead, deep-set eyes, and a small pointed chin. While these distinct facial features are often presented in ALGS patients, the features are presumably not due to Alagille syndrome, but they are characteristic of patients with intrahepatic cholestatic liver disease (8). So while these facial characteristics are extremely common in ALGS patients, it is because many patients experience extreme liver complications or liver failure, but it is not caused by the disease itself. The kidneys may also be affected because the mutations in JAG1 and NOTCH2 often lead to renal dysplasia, deformed proximal tubules, or lipidosis caused by the hindrance of lipid metabolism (9).

Genetics:

ALGS is caused by loss of function mutations in either JAG1 (Jagged1) or NOTCH2 (Notch homolog 2) (10,11). In the majority of people with ALGS, the gene mutation occurs in the JAG1 gene. The JAG1 mutation is either intragenic and found on chromosome 20p12, or it is a deletion of the entire

JAG1 gene (12). Mutations in NOTCH2 are much less likely to cause Alagille syndrome, but the primary type of ALGS-causing mutation in NOTCH2 is a missense mutation (13). A missense mutation is a point mutation that changes one nucleotide, which results in a codon that codes for the wrong amino acid. Alagille syndrome is inherited in an autosomal dominant pattern, which means one copy of the altered gene is sufficient to cause the disorder. The "autosomal" aspect of the disease means that the gene mutation occurs in an autosome, which is one of the 44 chromosomes in the human body that is not a sex chromosome (chromosome X or Y). Although the majority of cases are due to the autosomal dominant gene, there have been reports of a rare, autosomal recessive version of the disease (12). In the autosomal recessive case, the ALGS patient must inherit two mutated genes: one from each parent. Although about 40% of the mutations are inherited from affected parents, most cases result from new, acquired mutations. These are caused by environmental factors that mutate one copy of the gene (13). Environmental factors that can result in gene mutations may include radiation such as ultraviolet rays from the sun, or chemicals such as benzene, which is found in cigarette smoke (14). These cases occur in people with no familial history of the disorder.

Pathophysiology:

JAG1 and NOTCH2 encode for proteins that are crucial to the notch gene–signaling cascade. Specifically, JAG1 encodes for a surface-binding ligand that regulates the notch signaling pathway. It plays a crucial role in cell signaling during embryonic development. If the pathway is disrupted due to mutations, an infant will not develop properly (15). Alagille syndrome causes bile duct paucity, which is characterized by narrow and malformed bile ducts. Bile duct paucity causes bile to build up in the liver, resulting in scarring of the liver which hinders the liver's normal functions, like blood filtration and drug metabolism (15).

The notch gene–signaling cascade is also important for cell–cell recognition, which involves gene regulation mechanisms that control multiple cell differentiation processes during embryonic and adult life, and is specially important for:

- Atrioventricular (AV) canal development
- Ventricular development
- Ventricle (heart) outflow tract development
- Angiogenesis
- Pancreatic development
- Intestinal development
- Bone development
- Respiratory system development
- Neuron cell differentiation
- Neurite development
- Gliogenesis
- Adult brain function

Diagnosis:

Alagille syndrome can be extremely difficult to diagnose. While people are born with ALGS, it is almost always diagnosed later during childhood. The diagnosis can be difficult because the severity

of the disease varies widely among patients (16). Some common clinical tests that are run in order to diagnose the disease include vertebral x-rays, heart exams to detect any defects such as a heart murmur, and a liver biopsy to detect liver disease or any precursors. If a patient presents with multiple symptoms such as jaundice, heart murmur, and the characteristic facial features discussed above (deep set eyes, broad brow, etc.), they are likely to be diagnosed with Alagille syndrome (16). A more calculated and specific diagnosis can be done with genetic testing. Next-generation sequencing can be utilized to detect single nucleotide polymorphisms (SNPs) in the affected gene(s). Multiplex ligation-dependent probe amplification (MLPA) can detect large deletions and/or insertions and microarray comparative genomic hybridization is used to improve the accuracy of MLPA (17).

Treatment:

Early treatment is possible once the disease is diagnosed. Treatments of Alagille syndrome typically involve medications, therapies, and/or surgical procedures. All treatments aim to improve bile excretion from the liver, reduce pain caused by the disease, and help improve nutritional deficiencies (18). Diet can also be a crucial factor in improving quality of life when living with ALGS.

Medication: Several medications are used to improve bile flow, including Ursodeoxycholic acid (UDCA) (18). These medications differ in their rates of success. Certain drugs may be used to reduce itching (pruritus), such as cholestyramine and rifampin. While these medications can reduce pruritus, the itching often is reduced when bile flow is improved via Ursodeoxycholic acid (UDCA) or liver transplant (18). Many patients with Alagille syndrome have nutritional and/or malabsorption issues which often hinders normal growth. Patients benefit from vitamin A, D, E, and K supplements because the reduced bile flow makes it difficult to absorb and utilize these vitamins. A high-calorie diet is very important, and often requires a gastrostomy tube to maintain the high caloric intake.

Surgery is common in more severe cases on Alagille syndrome, especially for patients with liver disease or end-stage liver failure. Liver transplants can either be a complete liver transplant from a deceased organ donor, or a partial transplant from a living donor (19,20). Liver transplants can be difficult in ALGS patients because heart defects are common along with the liver failure, and such intense surgeries are dangerous for cardiac patients because they cannot handle the stress of surgery and general anesthesia. Partial biliary diversion has been used to significantly reduce pruritus, jaundice, and xanthoma caused by poor bile flow in patients with bile duct paucity. A portion of the bile produced by the liver is directed through a surgically created stoma into a plastic pouch on the patient's lower right abdomen. The pouch is periodically drained as it fills with bile. Patients with biliary atresia may require a Kasai procedure to improve bile drainage; however, later liver transplantation is still often necessary.

CASE

In our case, after receiving the diagnosis of her son, the female patient who received the genetic diagnosis at an adult age as a result of family screening was discussed. After genetic screening on the presence of biliary tract pathology of this syndrome in the son of a 32-year-old female patient with no known chronic disease diagnosis and no history of regular drug use had P.Trp774 *(and c:2321 G>A) located on the 18 th. exon of JAG1 gene. It was seen to carry heterozygous variation and is considered to be ALGS. She had a history of 2 intrauterine excitus with unknown etiology. The patient who does not have diabetic symptoms, was followed up under insulin treatment because of gestational diabetes during a single pregnancy that resulted in a live birth. Transthoracic

echocardiography on murmur detected in cardiologic system physical examination revealed no pathological findings except rare tricuspid insufficiency.

DISCUSSION

Physical examination, laboratory tests and imaging of the other systems of the patient showed no certain pathological findings. Typical facial symptoms described for ALGS are prominent forehead, prominent and broad ears, deep-seated eyes, moderate hypertelorism, pointed and small chin, saddle nose. The face is considered to be among the major findings, but the phenotype may be variable depending on whether the eyes are deeply positioned or not. The patient had mild facial features of the syndrome (Image-1). The patient was informed and followed up on the potential for future findings of the syndrome and possible complications.

Image-1

CONCLUSION

We want to present a rare disease due to the fact that our case was diagnosed late due to genetic diagnosis and the patient referred to us for screening due to the syndromic family history, as well as being asymptomatic and also genetically diagnosed despite the mild typical symptoms specific to the syndrome. It should not be forgotten that the family members of the patients diagnosed with the

syndrome should be investigated even if they are asymptomatic and do not have the typical findings of the syndrome.

REFERENCES

1. Synd/729 at Who Named It?
2. Alagille D, Odièvre M, Gautier M, Dommergues JP (January 1975). "Hepatic ductular hypoplasia associated with characteristic facies, vertebral malformations, retarded physical, mental, and sexual development, and cardiac murmur". *J. Pediatr.* 86 (1): 63–71. doi:10.1016/S0022-3476(75)80706-2. PMID 803282.
3. Reference. "Alagille syndrome". Genetics Home Reference. Retrieved 31 October 2016.
4. Diaz-Frias, Josue; Kondamudi, Noah P. (2019). "Alagille Syndrome". StatPearls.
5. "Symptoms & Causes for Alagille Syndrome". National Institute of Diabetes and Digestive and Kidney Diseases.
6. Jump up to:a b c Krantz, Ian D.; Piccoli, David A.; Spinner, Nancy B. (1997). "Alagille Syndrome". *Journal of Medical Genetics.* 34 (2): 152–157. doi:10.1136/jmg.34.2.152. PMC 1050871. PMID 9039994.
7. Sijmons RH (2008). "Encyclopaedia of tumour-associated familial disorders. Part I: from AIMAH to CHIME syndrome". *Hereditary Cancer in Clinical Practice.* 6 (1): 22–57. doi:10.1186/1897-4287-6-1-22. ISSN 1897-4287. PMC 2735164. PMID 19706204.
8. Sokol, R. J.; Heubi, J. E.; Balistreri, W. F. (1983). "Intrahepatic "cholestasis facies": is it specific for Alagille syndrome?". *Journal of Pediatrics.* 103 (2): 205–208. doi:10.1016/s0022-3476(83)80345-x. PMID 6875709.
9. Bissonnette, Mei Lin Z.; Lane, Jerome C.; Chang, Anthony (2016). "Extreme Renal Pathology in Alagille Syndrome". *Kidney International Reports.* 2 (3): 493–497. doi:10.1016/j.ekir.2016.11.002. PMC 5720621. PMID 29318215.
10. Oda T, Elkahloun AG, Pike BL, Okajima K, Krantz ID, Genin A, Piccoli DA, Meltzer PS, Spinner NB, Collins FS, Chandrasekharappa SC (July 1997). "Mutations in the human Jagged1 gene are responsible for Alagille syndrome". *Nat. Genet.* 16 (3): 235–42. doi:10.1038/ng0797-235. PMID 9207787.
11. Kamath BM, Bauer RC, Loomes KM, Chao G, Gerfen J, Hutchinson A, Hardikar W, Hirschfield G, Jara P, Krantz ID, Lapunzina P, Leonard L, Ling S, Ng VL, Hoang PL, Piccoli DA, Spinner NB (February 2012). "NOTCH2 mutations in Alagille syndrome". *J. Med. Genet.* 49 (2): 138–44. doi:10.1136/jmedgenet-2011-100544. PMC 3682659. PMID 22209762.
12. Jump up to:a b Vajro, Pietro; Ferrante, Lorenza; Paoletta, Giulia (June 2012). "Alagille syndrome: An overview". *Clinics and Research in Hepatology and Gastroenterology.* 36 (3): 275–277. doi:10.1016/j.clinre.2012.03.019. PMID 22521120.
13. Jump up to:a b Gilbert, Melissa A.; Spinner, Nancy B. (2018). *Alagille Syndrome*. Springer. pp. 33–48.

14. "What is a gene mutation and how do mutations occur?". U.S. National Library of Medicine.
15. Jump up to: a b Reference, Genetics Home. "Alagille syndrome". Genetics Home Reference. Retrieved 2016-12-23.
16. Jump up to: a b "Alagille Syndrome - Diagnosis & Treatment". Boston Children's Hospital.
17. Ohashi, Kei; Togawa, Takao; Saitoh, Shinji (2017). "Combined genetic analyses can achieve efficient diagnostic yields for subjects with Alagille syndrome and incomplete Alagille syndrome". *Acta Paediatrica*. 106(11): 1817–1824. doi:10.1111/apa.13981. PMID 28695677.
18. Jump up to: a b c "Department of Surgery - Alagille Syndrome". surgery.ucsf.edu. Retrieved 2019-10-08.
19. Doria, Cataldo Herausgeber. (2016). *Contemporary Liver Transplantation : The Successful Liver Transplant Program*. ISBN 9783319055435. OCLC 1111825084.
20. "Donor Requirements & Evaluation - Live Liver Transplant". Lahey Hospital & Medical Center, Burlington & Peabody. Retrieved 2019-10-08.

Hayat Boyu Öğrenmeye İlişkin Lisansüstü Tezlerin Anahtar Kelimelerinin Analizi

Hatice Kübra CEVİZ

Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Hayat Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi
Anabilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Bartın, Türkiye

cevizhaticekubra@gmail.com

Özet

Bu çalışmanın amacı; hayat boyu öğrenmeye ilişkin lisansüstü tezlerin anahtar kelimelerini analiz etmektir. Hayat boyu öğrenme ve yaşam boyu öğrenmeye yönelik olarak yapılmış 125 tez olduğu belirlenmiştir. Bunlardan Ulusal Tez Merkezinde izinli olan 116 teze ulaşılmıştır. Ulaşılan tezlerin 17'sinde anahtar kelimelerin olmadığı fark edilmiştir. Sonuç olarak ulaşılan ve anahtar kelimeleri olan 99 tez incelemeye dâhil edilmiştir. Bu tezlerde toplam 409 anahtar kelime belirlenmiştir, bu anahtar kelimeler 269 farklı kelimedenden oluşmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Anahtar kelimelere içerik analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda en sık kullanılan anahtar kelimelerin yaşam boyu öğrenme (f=65), hayat boyu öğrenme (f=17) ve yetişkin eğitimi (f=11) olduğu belirlenmiştir. Anahtar kelimelerin 13 farklı temada yoğunlaştığı görülmüştür. Bu temalar şunlardır: katkı sunan aracı unsurlar, politikalar, meslek grupları, kurumlar, bireysel gelişime katkılar, hayat boyu öğrenmeden yararlanma yolları, demografik değişkenler, hayat boyu öğrenmeyi destekleyen unsurlar, yetişkin eğitiminde karşılaşılan sorunlar, hayat boyu öğrenme alanları, yöntem-teknik, eğitim türleri, değişim programları. Bu temalar alanın farklı disiplinlere ne kadar açık olduğunu ve çok farklı konu alanlarında çalışmaların yapıldığını göstermektedir. Birçok tez hayat boyu öğrenmeye yönelik olduğu halde, anahtar kelimelerde hayat boyu öğrenmeye yer verilmemiştir. Anahtar kelimeler, belirli bir konuda araştırma yapanların literatüre kolayca erişmesini sağlar. Bu açıdan yazarların anahtar kelimeleri dikkatle seçmeleri önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hayat Boyu Öğrenme, Yaşam Boyu Öğrenme, Anahtar Kelimeler, Lisansüstü Tezler

Analysis of Keywords of Postgraduate Theses On Lifelong Learning

Abstract

In aim of this study is to determine keywords in master's and doctoral thesis published about lifelong learning and to present the frequency of usage by classifying thematically. It is defined that there are 125 theses on lifelong learning. 116 of them are approved by National Theses Center and it is noted that 17 of them do not include any keywords. As a result only 99 thesis which contain the keywords

are included in this study. In these theses a total of 409 keywords which consist of 269 different words are defined. In this study document reviewing is used as a qualitative research method. Content analysis method is used on the keywords. As a result of the analysis it is defined that the most used keywords are lifelong learning (f=82) and adult learning (f=11). It is seen that keywords are gathered under 13 different themes. These themes are contributing intermediary elements, policies, occupational groups, institutions, contributions to personal development, ways to utilize lifelong learning, demographic variables, elements that support lifelong learning, problems in adult education, lifelong learning domains, methods and techniques, types of education and student exchange programs. These themes show how this field is open to different disciplines and has wide subject area. Although many theses are about lifelong learning subject, keywords do not include lifelong learning words. Keywords allow those who do research on a particular subject to easily access the literature. In this aspect it is recommended that authors choose keywords carefully.

Keywords: Lifelong Learning, Keywords, Content Analysis, Master's and Doctoral Thesis

1. GİRİŞ

Toplumlar tarih boyunca insanlığı gelişime yöneltten bir değişim sürecindedirler. Bu değişim sürecinde; bireylerin yaşadıkları toplum, ait oldukları kültür, aldıkları eğitim, inandıkları din, vatandaşı oldukları devlet, geçerli teknolojiler, yaşam boyu öğrendikleri bilgiler ve benzeri özellikler etkili olmuştur. Toplumsal ve kültürel gelişimin farkına varılmasıyla eğitim, 19. Yüzyıl içinde devlet görevleri içine girmiş ve kitlesel bir kimlik kazanmıştır (Önal, 2010).

Günümüze kadar süregelen ve günümüzde de devamlılığını sürdüren teknolojideki, ekonomideki, kültürdeki gelişim ve değişimler göz önünde bulundurulduğunda; öğrenmenin istemli ve istemsiz davranışlar yoluyla anne karnından ölene kadar sürdüğü ve insanın doğası gereği, çevreden soyutlanamayacağı ve çevresiyle iletişim halinde olan bir varlık olduğu düşünülürse, sadece eğitimin formal ve örgün olarak verildiği kurumlardan çok daha öte de informal ve yaygın öğretim yoluyla da gerçekleştirilmesinin daha büyük kitleye ulaşmak yönünden öneminin büyük olduğu görülebilir.

İnsanlar hayatları boyunca doğayı anlamlandırabilmek ve hayatta kalabilmek için; bir takım çözümler yapmışlar, yaparak-yaşayarak ve bilişsel sorgulamalar ve çözümler yoluyla öğrendiklerini birbirlerine aktarmışlardır. İnsanların, hayatta kalabilmesi ve hayatlarının anlam kazanabilmesi için; üretmeleri ve değişime ayak uydurabilmeleri mecburidir. Bunun için zamanla meslek grupları ortaya çıkmış, bu meslekleri insanlar; mezuniyetlerine, eğitimlerine, ilgi ve yeteneklerine göre gerçekleştirmişlerdir. Değişen şartlara uyum için ise; mevcut şartlarda göz önünde bulundurulduğunda insanları hayatları boyunca sürekli formal ve örgün olan bir eğitime tabii tutulması mümkün değildir. Ancak; bunun yanında insanın dünya ile etkileşimi hayatı boyunca devam etmektedir. İnsanın, gelişim ve değişimlerden haberdar olabilmesi ve kendini gerçekleştirebilmesi için; eğitim ve öğrenmenin rolü büyüktür. Toplumun her kesiminin özellikle; göçmenler, kadınlar, herhangi bir engeli olan bireyler, çocuklar, fiziksel ve psikolojik şiddete, tacize maruz kalmış dezavantajlı gruplarında bu eğitim ve öğretimden faydalanması devletin sağlaması gereken; temel insan hakları ve özgürlüklerinde yer alan temel haklardan biridir.

Bu bağlamda ülkemizde hayat boyu öğrenmeyi destekleyen halkın ihtiyaç ve talepleri doğrultusunda kendi program, kurs ve projelerini yönlendiren bir takım müdürlükler kurulmuştur. Bunlar; 1960 yılında kurulan Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü, 1977 yılında kurulan Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü, 1978 yılında kurulan Çıraklık Eğitimi Genel Müdürlüğü, 1983 yılında kurulan Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü ve 2011 yılında kurulan Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'dür (İzleme ve Değerlendirme Raporu, 2017).

Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğünce hayat boyu öğrenmenin ve bireyin desteklenmesi kapsamında yürütülen çeşitli programlar, projeler ve bilişim ortamları vardır. Bu projeler, bilişim ortamları ve programlar toplumun öğrenme sürecinin içinde bulunmasını sağlamayı, ilgi, ihtiyaç ve

yeteneklerine karşılık verebilmeyi amaçlamaktadır. Hayat boyu öğrenme, örgün, yaygın ve serbest öğrenme olarak her türlü eğitim ve öğretimi kapsamaktadır. Hayat boyu öğrenme; kişisel, toplumsal, sosyal ve/veya istihdam ile ilişkili bir bakış açısı içinde bilgi, beceri ve yeterlilikleri geliştirmek amacıyla tüm hayat boyunca üstlenilen her türlü öğrenme etkinlikleri olarak da tanımlanabilir (Türkiye Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi, 2014-2018).

Hayat boyu öğrenebilmek için bireylerin sahip olmasının gerekli olduğu düşünülen, anahtar yeterlilikler vardır. Bu anahtar yeterlilikler, Avrupa Birliğinin Referans Çerçevesinde belirlenen; ana dilde iletişim, yabancı dillerde iletişim, matematiksel yetkinlik ve fen ve teknolojiye temel yetkinlikler, dijital yetkinlik, öğrenmeyi öğrenme, sosyal ve beşeri yetkinlikler, girişim ve girişimcilik anlayışı, kültürel bilinç ve ifade olmak üzere sekiz adettir. Bu becerilerin kazandırılması, küreselleşen dünya da ülkelerin ekonomik güç olarak yer edinebilmesi, bireylerin kişisel gelişimleri, sosyal katılımları ve istihdamları yönünden önemli bir hal almıştır (Türkiye Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi, 2014-2018).

Hayat Boyu Öğrenme kavramının önemi ve gerekliliğinin anlaşılması ile MEB'e bağlı olarak Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'nün kurulmasıyla konunun önemi ve yapılanların kapsamı daha da büyümüştür. Günümüzde Hayat Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi'nin yüksek lisans ve doktora programları bulunmakla birlikte, lisans programı bulunmamaktadır. Bu kadar toplumu, insan yaşamını kapsayan geniş ve önemli bir alanın lisans programının olması, topluma ışık tutabilecek bireylerin yetişmesi yönünden önemlidir (Koç vd. 2009). Yüksek lisans ve doktora programı bulunan Ankara Üniversitesi Hayat Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi programı Halk Eğitimi adıyla faaliyete geçen Türkiye'deki ilk kurumdur. Zamanla bölümün öneminin artmasıyla, Bartın Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Gaziantep Üniversitesinde hayat boyu öğrenme yüksek lisans programlarının açılmasıyla bu alandaki bilimsel çalışmaların sayısı artmıştır. Disiplinler arası etkileşimi yüksek bir bölüm olduğundan, konusu insan olan her bölümün ana konusu olabilmesinden dolayı, farklı ana bilim dallarında da konuyla ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Ayrıca; üniversitelerde sürekli eğitim merkezlerinin açılmasıyla, bu alandaki çalışmalar ve çalışmaların halka ulaşması ivme kazanmıştır.

1.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Teknolojinin her geçen gün geliştiği, sürekli değişim ve gelişimin olduğu günümüz dünyasında, sonsuz bilgi arasından aranan bilgiye ulaşım da aynı oranda zorlaşmakta ve konu ile alakalı ya da alakasız birçok bilginin karşımıza çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Araştırmacılar ve insanlar için zaman kavramının ne kadar önemli olduğu ve çalışılan konudan uzaklaşılmasının pekte istenilen bir durum olmadığı düşünüldüğünde, doğru aramalar yapabilmenin ve anahtar kelimelerin önemi büyüktür. Bu nedenle araştırmayı yapan kişinin ve ilgili araştırmaya ulaşacak kişilerin anahtar kelimeleri doğru tespit etmesi önem kazanmaktadır. Ayrıca, doğru anahtar sözcük kullanılmaması, araştırmacının bilimsel çalışmasına ulaşmayı zorlaştırmakla beraber, alıntılanma sayısını da aynı oranda azaltacaktır. Bilimsel

çalışmaların amacının, insanlara ve bilime katkı sağlamak olduğu düşünüldüğünde bu da istenilmeyen diğer bir sonuçtur.

Anahtar kelimeler, araştırmacıların bilimsel yayın tararken işlerini kolaylaştırdığı gibi alan yazında hangi konu başlıklarının çalışıldığına dair bilgi de vermektedir. Alan yazında hangi konuların daha fazla, hangilerinin daha az çalışıldığını fark ederek; hangi konular üzerinde çalışmalar yapılabileceği sonucuna ulaşılabilir. Anahtar kelimeler, hem aradığımız bilimsel bilginin kaynağı olan bilimsel çalışmaya ulaşmamızda kapı aralarken hem de bize bilimsel çalışma hakkında fikir vermektedir. Ülkemizde hayat boyu öğrenme ve yetişkin eğitimi kavramlarının öneminin yakın zamanda daha çok anlaşılması ve verilen değerin artmasıyla birlikte açılan yüksek lisans ve doktora programlarının akabinde bilimsel çalışmalar hız kazanmıştır. Alanın yeni olmasından dolayı anahtar kelimelerin içerik analizi hakkında yapılan bir çalışmaya rastlanılmaması, bu çalışmanın yapılma nedenlerinden biridir. Bu düşünce ile bu çalışma yapılmıştır. Çalışmanın problem cümlesi “Hayat boyu öğrenmeye yönelik lisansüstü tezlerin anahtar kelimelerinin görünümü nasıldır? şeklinde belirlenmiştir. Çalışmada aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır.

Alt Problemler:

1. Kaç farklı anahtar kelimeye ulaşılmıştır?
2. En sık kullanılan anahtar kelimeler nelerdir?
3. Hayat boyu öğrenmeye ilişkin tezlerin anahtar kelimelerinin tematik dağılımı nasıldır?

1.2. Yöntem

Araştırma hayat boyu öğrenmeye ilişkin tezlerin anahtar kelimelerini analiz etmeyi amaçladığı için nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi ile konu ele alınmıştır. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar.” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, 217).

1.2.1. Evren ve Örneklem

Ulusal Tez Merkezinde arama terimi olarak “yaşam boyu öğrenme, hayat boyu öğrenme” kelimeleri ile tezler aranmıştır. Arama dizin ve başlık sekmeleri üzerinden yapılmıştır. Arama sonucunda toplam 125 adet tez belirlenmiştir. Erişime kapalı olan 9 tez ve anahtar kelimeleri olmayan 17 adet tez araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Toplam 99 adet tez araştırma kapsamında incelenmiştir. Bunların dışındaki tezlerin tamamı araştırmaya dahil edilmiştir, örneklem alınmamıştır. Araştırma kapsamında incelenen tezlerin yıllara göre dağılımı şöyledir:

Tablo 1: Lisansüstü Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Yüksek lisans tezleri	f	Doktora tezleri	f
1. 2009	1	1. 2009	1
2. 2010	3	2. 2010	2
3. 2011	2	3. 2011	1
4. 2012	3	4. 2012	2
5. 2014	10	5. 2014	1
6. 2015	6	6. 2015	3
7. 2016	14	7. 2016	1
8. 2017	21	8. 2017	3
9. 2018	11	9. 2018	1
10. 2019	12	10. 2019	1

Anahtar kelimeleri olan ve incelenen lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı; yüksek lisans tezleri için; 2009 yılında 1, 2010 yılında 3, 2011 yılında 2, 2012 yılında 3, 2014 yılında 10, 2015 yılında 6, 2016 yılında 14 2017 yılında 21, 2018 yılında 11 ve 2019 yılında 12 tezdır. Doktora tezleri için; 2009 yılında 1, 2010 yılında 2, 2011 yılında 1, 2012 yılında 2, 2014 yılında 1, 2015 yılında 3, 2016 yılında 1, 2017 yılında 3, 2018 yılında 1 ve 2019 yılında 1 olmak üzere toplamda 99 teze ulaşılmıştır. Erişime açık ve anahtar kelimeleri olan tezlerden 2013 yılına ait teze rastlanmamıştır.

1.2.2. Verilerin Toplanması

Veriler internet üzerinden Ulusal Tez Merkezinde yapılan aramalarla toplanmıştır. Ulaşılan tezlerin anahtar kelimeleri Excel formuna işlenmiştir.

1.2.3. Verilerin Analizi

Veriler doküman analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Doküman analizi “analize konu olan veriden örneklem seçme, kategorileri geliştirme, analiz birimini saptama, sayısallaştırma” aşamaları ile yapılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Bu araştırmada veriden örneklem seçilmemiştir, tamamı analize dahil edilmiştir. Kategori geliştirme aşamasında alandaki kuramlardan yola çıkılabilir veya araştırmacı tarafından kategoriler geliştirilebilir. Konu hakkında daha önce yapılmış benzer bir çalışma olmadığından alandaki kuramlardan yola çıkarak kategorileri belirlemek mümkün olmamıştır. Bu nedenle kategoriler araştırmacı tarafından ortaya

çıkarılmıştır. Doküman incelemesinde “sözcük, tema, karakter, cümle, paragraf, madde ve içerik” analiz birimi olarak seçilebilmektedir. Bu araştırma tezlerin anahtar kelimeleri ile sınırlı olduğu için analiz birimi sözcüktür. Veri setinin kategorileri belirlendikten sonra bulgular sayısallaştırılarak tablolar halinde betimlenmiştir.

Verilerin analizi için “anahtar kelime analiz formu” oluşturulmuştur. Analiz formu, kodları ve temaları içermektedir. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için anahtar kelimeler listesi ve “anahtar kelime analiz formu” bir uzmana verilerek değerlendirmesi istenmiştir. Araştırmacı ve uzman tarafından yapılan değerlendirmelerin uyumlu olduğu görülmüştür.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Kuramsal Çerçeve

Hayat boyu eğitim, mevcut eğitim sistemini yeniden yapılandırarak; formal eğitimin ötesinde, eğitimle ilgili örgün ve yaygın her türlü düzenlemeyi kapsayan, önceleri sürekli eğitim kavramı olarak popülerleşen geniş bir kavramdır (Güleç, Çelik, & Demirhan, 2012).

Hayat boyu öğrenme, yaş, mekân, zaman özelliklerine bağlı kalmaksızın bireyin çevresiyle ve hayatı boyunca olan bütün öğrenmelerini kapsayan bir kavramdır. Yaşam boyu değişen dünya koşullarına adapte olabilmesini sağlayan, varlığındaki gizil gücü ortaya çıkarabilmesini destekleyen, öğrenmeyi sadece belli kurallarla, belirli çerçevelerle örgün bir çatı altında birleştirmeyen, insanın doğasına uygun olarak, onu bulunduğu çevreden soyutlamadan, onu mesleki açıdan da var etmeye, istihdam etmeye çalışan devlet politikalarının içerisinde de alınan anne karnında başlayıp, insanın ölümüyle son bulan geniş kapsamlı bir kavramdır.

Anahtar kelimeler, bir yazıda konuyu en açık bir biçimde yansıtan kelime veya kelime grubudur (TDK, 2019).

2.2. Konu İle İlgili Araştırmalar

Yapılan çalışma esnasında, hayat boyu öğrenme alanındaki tezlerin anahtar kelimelerinin içerik analizine rastlanmamıştır. Tezlerin içerik analizi bunların dışında, literatür tarama esnasında bilimsel çalışmalardaki anahtar kelimelere yönelik içerik analizi ve bilimsel çalışmaların içerik analizine rastlanmıştır; ancak hepsini almak çokta imkanı olmadığı ve konuyu dağıtacağından, sadece genel çerçevesi adına bazı örnek bilimsel çalışmalar verilmiştir.

Akyol, Akar Vural, Gündoğdu ve Yüksel (2016) tarafından yapılan Hayat Boyu Öğrenme konusunda yayımlanan tez ve makalelere yönelik içerik analizi adlı çalışmada; 2000-2015 yılları arasında ülkemizde ‘hayat boyu öğrenme’ konusunda yayınlanmış 19 makale ve 10 lisansüstü tezin betimsel olarak içerik analizi yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda ise; 2004 yılından önce yayınlanmış herhangi bir makale/tez bulunmadığı; genellikle 2013 yılından sonra bu alanda yapılan çalışmaların arttığı fark

edilmektedir. Araştırmalardan elde edilen bulgular dikkate alındığında ülkemizde hayat boyu öğrenme alanındaki çalışmaların büyük bir oranının nicel araştırmalar oluşturduğu, çoğunlukla algı ve tutum inceleme amacıyla yazıldığı görülmektedir. Yapılan araştırmalarda genel olarak deneysel olmayan desen kullanılmıştır. Bunların içinde tarama çalışmaları ağırlıklıdır. Araştırmalarda incelemenin ve konunun yapıldığı kısım, lisans öğrencileri ve öğretmenler ağırlıklı olmuştur.

Yenen, Kılınç ve Bulut (2016) tarafından yapılan yaşam boyu öğrenme ile ilgili lisansüstü tezlerin incelenmesi adlı bu çalışmada, yaşam boyu ya da hayat boyu öğrenmeyle ilgili genel eğilimlerin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda araştırmada, farklı enstitü ve fakülteler bünyesindeki anabilim dallarında yapılan yaşam boyu ve hayat boyu öğrenme ile ilgili 2007 ve 2014 arasındaki yüksek lisans ve doktora tezleri analiz edilmiştir. Çalışmanın, incelenen tezlerde çalışılan belirli alanları, değişkenleri, örneklemi ve yöntemleri belirterek, bu alanda yapılacak olan yeni araştırmalara ışık tutacağı düşünülmüş; araştırmada, tarama modeli çerçevesinde doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. İncelenen tezlerin, araştırma konuları, kullandıkları modeller, ölçme araçları, örneklem türleri ve tezlerde yapılan istatistiksel teknikler betimsel istatistik tekniklerinden frekans ve yüzdelerle analiz edilmiş ve genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Erdem Dursun, Gün, Şengül ve Özkan (2015) tarafından yapılan Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi alanında yazılmış bilimsel makalelerde geçen anahtar sözcüklere ilişkin bir içerik analizi adlı çalışma; Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi alan yazınında çalışılmış bilimsel makalelerde geçen anahtar sözcüklerin kullanım sıklığını ortaya koymak ve bu doğrultuda alan yazınında makale çalışmalarının hangi konularda yoğunlaştığını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın örneğini, 2000-2014 yılları arasında 56 ulusal ve uluslararası dergide yayımlanmış 160 bilimsel makale oluşturmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmış; veriler, içerik analizi tekniğiyle konularına göre gruplandırılmıştır. Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında yazılmış bilimsel makaleler, anahtar kelimelerine göre birçok tema altında gruplandırılmıştır.

Araştırma sonucunda, 2000-2014 yılları arasında en çok çalışılmış dil becerisinin yazma olduğu, dinlemeye hemen hemen hiç yer verilmediği tespit edilmiştir. Bazı temalarda anahtar sözcük sayı ve frekansının düşük olması belirtilen yıllarda konu ile ilgili çalışmaların yetersiz olduğunu göstermektedir. Güven, Hamalosmanoğlu, Kaplan ve Varinlioğlu (2014) tarafından yapılan Çevre Eğitimi araştırmalarında kullanılan anahtar kelimelerin analizi adlı çalışmada, 2007-2011 yılları arasında çevre eğitimi alanında yayımlanmış 48 makale ve 73 tez üzerinde yapılan çalışmanın verileri doküman incelemesi ile toplanmıştır. Toplanan bu veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir. Çalışmada, incelenen makalelerde ve tezlerde 192 farklı anahtar kelime kullanıldığı, en fazla kullanılan anahtar kelimelerin “çevre eğitimi”, “çevre”, “çevreye yönelik tutum” ve “çevre bilinci” olduğu görülmüştür. Ayrıca hemen hemen tüm anahtar kelimelerin frekansının düşük olduğu tespit edilmiştir.

Sevim ve İşcan (2012) tarafından yapılan; Türkçenin eğitimi ve öğretimi alanında yapılan yüksek lisans tezlerinde geçen anahtar kelimelere dönük bir içerik analizi adlı çalışmada, Türkçe eğitimi alanında yazılmış yüksek lisans tezlerinde geçen anahtar kelimeler incelenmiş ve tematik olarak

gruplandırılmıştır. Araştırmada olgu bilim deseni kullanılmıştır. Çalışma, 2005-2010 yılları arasında Türkçe Eğitimi alanında yazılmış 335 yüksek lisans tezi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri doküman incelemesi tekniğiyle toplanmıştır. Listelenen anahtar kelimeler, tematik olarak gruplandırılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda Türkçe eğitimi alanında yazılmış olan yüksek lisans tezlerinin yalnızca temel dil becerileriyle ilgili olmadığı; edebiyat, öğretmen yeterliliği, çocuk edebiyatı, ders kitabı incelemesi konularında da çalışıldığı anlaşılmıştır. Temel dil becerisiyle ilgili olan yüksek lisans tezlerine bakıldığında çalışmaların okuma ve yazma alanlarında yoğunlaştığı, konuşma ve dinleme alanlarının ise ihmal edildiği görülmüştür.

Tatar ve Tatar (2008) tarafından yapılan; Fen Bilimleri ve Matematik eğitimi araştırmalarının analizi-I: Anahtar kelimeler adlı çalışmada, Türkiye’de yayınlanan fen bilimleri ve matematik eğitimi makalelerinin betimsel bir analizinin yapılmıştır. Çalışma, 2000–2006 yılları arasındaki yedi yıllık süreçte 26 hakemli dergide yayınlanmış, toplam 680 makalenin anahtar kelimeleri esas alınarak dizayn edilmiştir. Elde edilen verilerin analizi sonucunda; anahtar kelime olarak neredeyse cümle biçimindeki yapıların kullanıldığı, fen ve matematik müfredatındaki konulara özgü anahtar kelimelerin hemen hemen tamamının frekansının düşük olduğu, ilköğretim düzeyinde fen ve matematik müfredatı konularının ortaöğretim ve üniversite düzeyindeki konulara nazaran daha az ele alındığı, araştırmacıların; fen eğitiminde kavram yanılması ve matematik eğitimde ise tutum çalışmalarına daha çok ağırlık verdiği tespit edilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde bulgular araştırmanın alt problemleri doğrultusunda sırasıyla ele alınmıştır.

3.1. Kaç farklı anahtar kelimeye ulaşılmıştır?

Anahtar kelimeleri olan 99 tezden toplam 409 anahtar kelime belirlenmiş olup; bu anahtar kelimeler 269 farklı kelimedenden oluşmaktadır.

3.2. En sık kullanılan anahtar kelimeler nelerdir?

Tablo 1: En Sık Kullanılan Anahtar Kelimeler

Anahtar kelimeler	f
1. Yaşam boyu öğrenme	64
2. Hayat boyu öğrenme	17
3. Yetişkin eğitimi	11

En sık kullanılan anahtar kelimeler; 64 frekans ile yaşam boyu öğrenme, 17 frekans ile hayat boyu öğrenme, 11 frekans ile de yetişkin eğitimi olmuştur.

3.3. Hayat boyu öğrenmeye ilişkin tezlerin anahtar kelimelerinin tematik dağılımı nasıldır?

Hayat boyu öğrenmeye ilişkin lisansüstü tezlerin anahtar kelimeleri incelendiğinde tematik dağılımı, Tablo 2’de ki gibi bulunmuştur. Her tema ayrı tablolar ile de sunulmuştur.

Tablo 2: Hayat Boyu Öğrenmeye İlişkin Tezlerin Anahtar Kelimelerinin Tematik Dağılımı

Anahtar kelimeler	f	Anahtar kelimeler	f
1. Bireysel gelişime katkılarında	167	8. Yöntem-teknikte	9
2. Meslek gruplarında		9. Demografik değişkenlerde	5
3. Hayat boyu öğrenme temalarında	29 18	10. Hayat boyu öğrenmeden yararlanma yollarında	4
4. Kurumlarda		11. Yetişkin eğitime karşı sorunlarda	3
5. Eğitim türlerinde	18	12. Politakalarda	8
6. Katkı sunan aracı unsurlarda	16 7	13. Hayat boyu öğrenmeyi destekleyen unsurlarda	2
7. Değişim programlarında	9		

Bireysel gelişime katkılarında 167, meslek gruplarında 29, hayat boyu öğrenme temalarında 18, kurumlarda 18, eğitim türlerinde 16, katkı sunan aracı unsurlarda 10, değişim programlarında 9, yöntem-teknikte 9, demografik değişkenlerde 5, hayat boyu öğrenmeden yararlanma yollarında 4, yetişkin eğitime karşı sorunlarda 3, politakalarda 3, hayat boyu öğrenmeyi destekleyen unsurlarda 2 olmak üzere; 293 anahtar kelime tematik olarak gruplandırılmıştır.

Tablo 3: Katkı Sunan Aracı Unsurlar İle İlgili Anahtar Kelimeler

Anahtar kelimeler	f	Anahtar kelimeler	f
1. Gazete	1	5. Tarihi diziler	1
2. Haber	1	6. Televizyon	1
3. Kamu spotu	1	7. Yerel gazete	1
4. Mobil öğrenme	1		

Tablo 3'e göre; katkı sunan aracı unsurlar teması ile ilgili frekansları 1 olan; 7 farklı anahtar kelime bulunmaktadır. Toplam frekans 7'dir.

Tablo 4: Politikalar İle İlgili Anahtar Kelimeler

Anahtar kelimeler	f	Anahtar kelimeler	f
1. Esnek istihdam	1	5. Örgüt kültürü	1
2. Kamusal tebliğ duyurusu	1	6. Yerel yönetim	2
3. Karma eğitim sistemi	1	7. Yerel yönetimler	1
4. Neoliberalizm	1		

Tablo 4'e göre; politikalar teması ile ilgili yerel yönetim 2 frekans, diğerleri 1 frekans olmak üzere; 7 farklı anahtar kelime bulunmaktadır. Toplam frekans 8'dir.

Tablo 5: Meslek Grupları İle İlgili Anahtar Kelimeler

Anahtar kelimeler	f	Anahtar kelimeler	f
1. Akademisyenler	1	9. Öğretmenler	3
2. Hasta hakları çalışanları	1	9. Öğretmenlik mesleği	1
3. Hbö kurum yöneticileri	1	10. Sanat eğitimcisi	1
4. Hemşirelik	1	11. Sınıf öğretmeni adayları	1
5. Okur	1	12. Sınıf öğretmenleri	3
6. Öğretim elemanları	2	13. Üniversite öğrencileri	2
7. Öğretmen	6	14. Yaşam boyu öğrenenler	1
8. Öğretmen adayları	4		

Tablo 5'e göre; meslek grupları temasıyla ilgili, 14 farklı anahtar kelime bulunmaktadır. Bunlardan öğretmen adayları ve öğretmen 6, öğretmen adayları 4, sınıf öğretmenleri, öğretmenler 3, üniversite öğrencileri diğerleri ise 1 frekansa sahiptir. Toplam frekans 29'dur.

Tablo 6: Kurumlar İle İlgili Anahtar Kelimeler

Anahtar kelimeler	f	Anahtar kelimeler	f
1. Avrupa birliği	3	8. Kur'an kursları	1
2. Ceza infaz kurumu	1	9. Milli Eğitim Bakanlığı	1
3. Halk eğitim merkezi	3	11. Okul	1
4. Halk kütüphaneleri	1	12. Sivil toplum kuruluşları	1
5. Hayat boyu öğrenme kurumları	1	13. Sürekli eğitim merkezleri	1
6. İSMEK	1	14. Ulusal ajans	1
7. İŞKUR	1	15. Uluslararası Knidos Kültür ve Sanat Akademisi	1

Tablo 6'a göre; kurumlar teması ile ilgili, 15 farklı anahtar kelime bulunmaktadır. Bunlardan Avrupa Birliği ve halk eğitim merkezi 3, diğerleri ise 1 frekansa sahiptir. Toplam frekans 18'dir.

Tablo 7: Bireysel Gelişime Katkıları ile ilgili Anahtar Kelimeler

Birey-Toplum İlişkilerini Geliştirme	Anahtar kelimeler	f	Anahtar kelimeler	f
	1. Bilgi toplumu	2	8. Sosyalleşme	1
	2. Hayat boyu öğrenme	17	9. Sosyal sağlık	1
	3. Hayat çapında öğrenme	1	10. Topluma kazandırma	1
	4. Kitle iletişim	1	11. Yabancı dillerde iletişim	1
	5. Okuma-yazma	1	12. Yaşam boyu öğrenme	64
	6. Okuryazarlık	1	13. Yetişkin eğitimi	11
	7. Öğrenme	1	14. Yetişkin okuryazarlığı	1
Bilişim Teknolojilerinde Gelişme	1. Bilgi okuryazarlığı	2	4. Mobil öğrenme	1
	2. Çevrimiçi öğrenme	1	5. Teknolojik liderlik	1
	3. Dinamik web teknolojileri	1		
Duyuşsal Gelişme	1. Algı	1	13. Öğrenilmiş çaresizlik	1
	2. Beceri	3	14. Öğrenmeyi düzenleme	3
	3. Bilgi okuryazarlığı becerileri	2	15. Öğrenmeyi öğrenme	2
	4. Bireysel yenilikçilik	1	16. Öz yeterlik algısı	1
	5. Değer	1	17. Özerk öğrenme	1
	6. Güdüsel yönelim	1	18. Öz yönetim	3
			19. Problem çözme becerileri	3
	7. Hayat boyu öğrenme eğilimi	1	20. Sebat	2
	8. Hizmet içi eğitim ihtiyacı	1	21. Teknolojiye yönelik tutum	1
	9. İletişim memnuniyeti	1	22. Yaşam boyu öğrenme becerileri	3
	10. Merak	4	23. Yaşam boyu öğrenme eğilimleri	6
	11. Metabiliş	2	24. Yaşam boyu öğrenme yeterliliği	3
	12. Motivasyon	3		
Mesleki Gelişme	1. İstihdam edilebilirlik	1	4. Kariyer geliştirme	2
	2. İş değeri	1	5. Liderlik	1
	3. İş motivasyonu	1	6. Sürekli mesleki gelişim	1

Tablo 7'e göre; bireysel gelişime katkılarında birey-toplum ilişkileri teması ile ilgili, 14 farklı anahtar kelime bulunmaktadır. Bunlardan yaşam boyu öğrenme 64, hayat boyu öğrenme 17, yetişkin eğitimi 11 frekansa sahiptir. Toplam frekans 167'dir.

Tablo 8: Hayat boyu öğrenmeden yararlanma yolları ile ilgili anahtar kelimeler

Anahtar kelimeler	f	Anahtar kelimeler	f
1. Açık ders malzemeleri	2	2. Açık eğitim kaynakları	2

Tablo 8'e göre; hayat boyu öğrenmeden yararlanma yolları teması ile ilgili, 2 farklı anahtar kelime bulunmaktadır. Bunların her biri 2 frekansa sahiptir. Toplam frekans 4'tür.

Tablo 9: Demografik değişkenler ile ilgili anahtar kelimeler

Anahtar kelimeler	f	Anahtar kelimeler	f
1. Demografik değişkenler	3	2. Sosyal dışlanma	1
3. Yoksulluk	1		

Tablo 9'a göre; demografik değişkenler teması ile ilgili, 3 farklı anahtar kelime bulunmaktadır. Bunlardan demografik değişkenler 3, yoksulluk, sosyal dışlanma 1 frekansa sahiptir. Toplam frekans 5'dir.

Tablo 10: Hayat boyu öğrenmeyi destekleyen unsurlar ile ilgili anahtar kelimeler

Anahtar kelimeler	f	Anahtar kelimeler	f
1. Hayat boyu öğrenme kültürü	1	2. Kültür	1

Tablo 10'a göre; yaşam boyu öğrenmeyi destekleyen unsurlar teması ile ilgili, frekansları 1 olan 2 farklı anahtar kelime bulunmaktadır. Toplam frekans 2'dir.

Tablo 11: Yetişkin eğitiminde karşılaşılan sorunlar ile ilgili anahtar kelimeler

Anahtar kelimeler	f	Anahtar kelimeler	f
1. AEK engeller ve teşvikler	1	2. AEK zorluklar ve stratejiler	1
3. Yönetimsel sorunlar	1		

Tablo 11'e göre; yetişkin eğitime karşı sorunlar teması ile ilgili, frekansları 1 olan 3 farklı anahtar kelime bulunmaktadır. Toplam frekans 3'dür.

Tablo 12: Hayat Boyu Öğrenme Alanları İle İlgili Anahtar Kelimeler

Anahtar kelimeler	f	Anahtar kelimeler	f
1. Afet eğitimi	3	6. Mimarlık eğitimi	1
2. Eğitim	1	7. Sanat eğitimi	1
3. Görsel sanatlar eğitimi	1	8. Spor	1
4. Matematik	3	9. Tarih	4
5. Mesleki eğitim	2	10. Tıp eğitimi	1

Tablo 12'e göre; hayat boyu öğrenme alanları temaları ile ilgili, 10 farklı anahtar kelime bulunmaktadır. Bunlardan, tarih 4, matematik, afet eğitimi 3, mesleki eğitim 2, diğerleri ise 1 frekansa sahiptir. Toplam frekans 18'dir.

Tablo 13: Yöntem-teknik ile ilgili anahtar kelimeler

Anahtar kelimeler	f	Anahtar kelimeler	f
1. Göstergebilim	1	6. Tabu araması	1
2. İçerik analizi	1	7. Tematik ağ analitik aracı	1
3. Metafor	1	8. Web tabanlı öğrenme	1
4. Odak grup	1	9. Yapılandırmacılık	1
5. Probleme dayalı öğrenme	1		

Tablo 13'e göre; yöntem-teknik teması ile ilgili, frekansı 1 olan 9 farklı anahtar kelime bulunmaktadır. Toplam frekans 9'dur.

Tablo 14: Eğitim Türleri İle İlgili Anahtar Kelimeler

Anahtar kelimeler	f	Anahtar kelimeler	f
1. Açık eğitim	1	5. Klasik eğitim	1
2. Algın (informal) eğitim	2	6. Mesleki ve teknik eğitim	1
3. Çevrimiçi eğitim	3	7. Uzaktan eğitim	4
4. Entegre eğitim	1	8. Yüksek öğretim	3

Tablo 14'e göre; eğitim türleri teması ile ilgili, 8 farklı anahtar kelime vardır. Bunlardan uzaktan eğitim 4, çevrimiçi eğitim, yüksek öğretim 3, informal eğitim 2, diğerleri 1 frekansa sahiptir. Toplam frekans 16'dır.

Tablo 15: Değişim Programları İle İlgili Anahtar Kelimelere İlişkin Betimsel Veriler

Anahtar kelimeler	f	Anahtar kelimeler	f
1. Avrupa Birliği eğitim ve gençlik programları	1	6. Grundtvig	1
2. Avrupa Birliği projeleri	1	7. Leonardo da vinci	1
3. Comenius	1	8. Leonardo da vinci projeleri	1
4. Ders verme hareketliği	1	9. Youth	1
5. Erasmus	1		

Tablo 15'e göre; değişim programları teması ile ilgili, frekansı 1 olan 9 farklı anahtar kelime vardır. Toplam frekans 9'dur.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuç

Bu verilerden yola çıkarak, araştırmacıların en fazla üzerinde çalışmayı tercih ettikleri temaların arasında, hayat boyu öğrenmenin bireysel gelişime katkıları, meslek grupları, kurumlar, hayat boyu öğrenme temaları ve eğitim türleri olduğu söylenebilir. En az tercih ettikleri temaların arasında ise; araştırmada kullanılan yöntemler, hayat boyu öğrenmeyi destekleyen unsurlar ve hayat boyu öğrenmeden yararlanma yolları olmuştur. Öğrenmenin temelinde insan ve iletişim vardır. Öğrenmeler, genellikle değişim ve gelişimi beraberinde getirir. İnsanın temelde olduğu hayat boyu öğrenmede araştırmacıların en fazla çalışmayı yaptıkları konunun insanın bireysel gelişimi ile ilgili olması bununla açıklanabilir. Ayrıca; insanların bireysel gelişimleri, farkındalıkları hayat boyu öğrenmeyi destekleyen birbirini karşılıklı olarak etkileyen kavramlardır. Hayat boyu öğrenmesini istediğimiz bir bireyin öncelikle bu konuda bir farkındalığının ve isteğinin olmasını sağlamalıyız. Bunun yolu da insanı, duyuşsal, bilişsel, mesleki açıdan destekleyici faaliyetler yapılmasından geçer. Bunun için kurumlarda yapılan kurs, program ve bu kapsamda Milli Eğitim Bakanlığının projelerine yönelik daha fazla çalışma yapılması, gerekmektedir. En fazla çalışmanın 24 tez ile 2017 yılında yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. O yıllarda, tezlerde çalışılan konuların bir bütün halinde görülmesi sağlanmıştır. Hayat boyu öğrenme alanındaki anahtar kelimelere bakılarak; konu dağılımlarının farklılıklar göstermesi ve geniş bir konu yelpazesinin olması, disiplinler arası çalışmaya ne kadar açık olduğunun bir göstergesidir. Bu çalışma sonucunda 17 tezin anahtar kelimesinin olmadığı görülmüştür. Birçok tez, yaşam boyu öğrenme ile ilişkili olduğu halde, anahtar kelimelerinde yaşam boyu öğrenme kelimesine rastlanmamıştır. Araştırma sonucunda, 269 tanesi farklı olmak üzere; toplam 409 anahtar kelimeye ulaşılmıştır.

4.2. Öneriler

1. Ülkemizde hayat boyu öğrenme alanı yakın zamanda gelişim gösteren ve giderek ivme kazanan bir alandır. Hayat boyu öğrenme alanındaki tezlerin içerik analizi yöntemiyle analizine yönelik çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Bu alanda çalışma yapacaklara ışık tutması ve konunun genel çerçevesinin

özetlenerek bu konudaki farkındalığın arttırılabilmesi bakımından, hayat boyu öğrenme alanında tez, makale hazırlamayı düşünen kişilere bu alanda çalışma yapması önerilir.

2. Hayat boyu öğrenme alanında daha önce az çalışılmış olan konu alanlarına (Araştırmada kullanılan yöntemler, hayat boyu öğrenmeyi destekleyen unsurlar ve hayat boyu öğrenmeden yararlanma yolları) daha fazla yer verilmesi, bu alanda çalışma yapmayı düşünen araştırmacılara önerilir.

3. Yapılan hayat boyu öğrenme konulu tezlerin hangi ana bilim dalından çıktığının da bir dahaki çalışmalarda yer verilmesi, alanın disiplinler arası etkileşime açık olduğunun daha net görülmesini sağlayacağı yönünden bir sonraki çalışmada bunun da dikkate alınabileceği konusu önerilir.

4. Yapılan hayat boyu öğrenme tezlerinde kullanılan hayat boyu öğrenme, yaşam boyu öğrenme kavramlarının yanında yetişkin eğitimi, sürekli eğitim, halk eğitimi gibi kavramlarla da tez aramaları yapılarak bunların sonucundaki çalışmalar üzerine de bir içerik analizi yapılabilir.

KAYNAKÇA

Bilasa, P., & Taşpınar, M. (2015). Hayat boyu öğrenme kapsamında anahtar yeterliklerin belirlenmesi: Türkiye için durum analizi. *Milli Eğitim Dergisi*, 46(215), 135-137.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Erdem, M. D., Gün, M., Şengül, M., & Özkan, E. (2015). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında yazılmış bilimsel makalelerde geçen anahtar sözcüklere ilişkin bir içerik analizi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(1), 213

Güleç, İ., Çelik, S., & Demirhan, B. (2012). Yaşam boyu öğrenme nedir? Kavram ve kapsamı üzerine bir değerlendirme. *Sakarya University Journal of Education*, 2(3), 34-48.

Güven, E., Hamalosmanoğlu, M., Kaplan, Z., & Varinlioğlu, S. (2014). Çevre eğitimi araştırmalarında kullanılan anahtar kelimelerin analizi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 4(3), 73.

Koç, M., Taş, S., Özkan, H. H., & Yılmaz, E. (2009). Türkiye’de yetişkin ve yaşam boyu eğitime yönelik lisans programı.

Kozikoğlu, İ., & Senemoğlu, N. (2016). Eğitim programları ve öğretim alanında yapılan doktora tezlerinin içerik analizi (2009-2014). *Eğitim ve Bilim*, 40(182).

MEB. (2017). *İzleme ve Değerlendirme Raporu* (2017), s.20
<http://hbogm.meb.gov.tr/dosyalar/izlemedegerlendirmerapor/2017/mobile/index.html#p=3>.

Erişim tarihi: 15.03.2020.

Önal, İ. (2010). Tarihsel değişim sürecinde yaşam boyu öğrenme ve okuryazarlık: Türkiye deneyimi. *Bilgi dünyası*, 11(1), 102.

Sevim, O., & İşcan, A. (2012). Türkçenin eğitimi ve öğretimi alanında yapılan yüksek lisans tezlerinde geçen anahtar kelimelere dönük bir içerik analizi. *Turkish Studies*, 7(1), 1863.

Tatar, E., & Tatar, E. (2008). Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Araştırmalarının Analizi I: Anahtar Kelimeler. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(16), 93.

TDK <https://sozluk.gov.tr/?kelime=>Erişim tarihi: 15.03.2020.

Türkiye Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi (2014-2018), s.3-16
<https://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/013.pdf> Erişim tarihi: 15.03.2020.

Yenen, E. T., Kılınç, H. H., & Bulut, A. (2016). Yaşam boyu öğrenme ile ilgili lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Researcher: Social Sciences Studies*, 85-93.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (9. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yüksel, S., Gündoğdu, K., Akyol, B., & Vural, R. A. (2016). Hayat boyu öğrenme konusunda yayımlanan tez ve makalelere ilişkin bir içerik analizi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1491-1508.

Özel Güvenlik Elemanı Adaylarının İletişim Becerileri İle Psikolojik Kırılganlıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Doç. Dr. SemraTETİK

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Salihli Meslek Yüksekokulu, Manisa, Türkiye

semratetik@hotmail.com

Öz

Güvenlik alanında çalışacak olan kişilerin insanlarla yoğun etkileşim içinde olmalarından dolayı etkili iletişim becerilerine sahip olmaları ve psikolojik kırılganlık düzeylerinin düşük olması oldukça önemlidir. Bu çalışmanın amacı özel güvenlik programında öğrenim gören öğrencilerin algılarına göre iletişim becerileri ile psikolojik kırılganlıkları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 öğretim yılı içinde Salihli Meslek Yüksekokulu özel güvenlik programında öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak “İletişim Becerileri Ölçeği” ve “Psikolojik Kırılganlık Ölçeği” kullanılmıştır. Elde edilen verilere korelasyon ve regresyon analizi uygulanmıştır. Bulgulara göre, iletişim becerileri ile psikolojik kırılganlık arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Bu bağlamda özel güvenlik elemanı adaylarının iletişim becerilerinin psikolojik kırılganlık düzeyleri üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır. Aynı zamanda iletişim becerilerinin psikolojik kırılganlığın anlamlı yordayıcısı olmadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İletişim Becerileri, Psikolojik Kırılganlık, Özel Güvenlik

Investigation of The Relationship Between Communication Skills and Psychological Vulnerability of Private Security Element Candidates

505

Abstract

Due to their intense interaction with people, it is very important that the people who will work in the field of security have effective communication skills and their psychological vulnerability level sare low. The aim of this study is to investigate the relationship between communication skill sand psychological vulnerabilities according to the perceptions of students studying in the private security program. The study group of the research consists of students studying at the Salihli Vocational School Private Security Program in the 2019-2020 academic year. Communication Skills Scale and Psychological Fragility Scale were used as data collection tools. Correlation and regression analysis were applied to the obtained data. According to the findings, there is a negative relationship between communication skill sand psychological fragility. In this context, communication skills of private security candidates have no effect on psychological vulnerability levels. It has also been seen that communication skills are not a significant predictor of psychological vulnerability.

Key Words:Communication Skills, Psychological Fragility, Private Security

GİRİŞ

İnsan, ancak diğer insanlarla ya da çevresiyle etkileşim kurarak sosyalleşip toplumda bir statü edinebilir (Eskiyörük, 2015: 24). Bu bağlamda iletişim, sosyal yaşamın içinde yer alan bütün insanlar için önemli olan bir konudur. Başka bir deyişle, iletişim, anne, baba, çocuk, akraba, arkadaş, öğrenci, işgören-işsiz ve yöneticiler açısından anlamı ve önemi fazla olan bir sosyal olgudur. İletişim öğrenme sürecinde de

önemli bir ögedir. Çünkü insan toplumsal yaşam için kendisine gereken bilgi, beceri ve tutumları iletişim yoluyla öğrenmektedir (Güney, 2001: 197). İletişim kavramına ilişkin birçok tanım bulunmaktadır. Bunlardan bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde (<http://tdk.gov.tr>) iletişim, 1. “duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme” ve 2. “telefon, telgraf, televizyon, radyo vb. araçlardan yararlanarak yürütülen bilgi alışverişi, bildirişim, haberleşme, muhabere” olarak tanımlanmaktadır. İletişim, kişiler arasında anlamları ortak kılma süreci olarak tanımlanabilir (Anık, 2002:104). İletişim, çeşitli amaçlar için insanların tutum ve davranışlarını etkilemek ve yönlendirmek amacıyla bilgi, duygu, düşünce, fikir, arzu ve isteklerin sözlü ya da sözsüz olarak alıcılara iletilme sürecidir (Barlı, 2008: 319). Bir başka tanıma göre iletişim, bir kişinin düşüncelerini ve duygularını diğerlerine iletmesi sürecidir (Yüksel, 2009:8). Munster (1987)’e göre ise iletişim, bireyin kendisini bir insan olarak gerçekleştirmesi ve sosyal süreçlere katılması açısından önem taşımaktadır. İletişim vasıtasıyla insanlar düşüncelerini ifade etme, paylaşma ve etkilenme, faydalanma, faydalı olma ve başarı gösterme gibi faaliyetler sergilerler (Pelit ve Karaçor, 2015:850). İletişim, bireyin diğerlerini etkilediği bir süreç olup, bu süreç konuşma, yazma, sanat, müzik ve tüm insan davranışlarını içermektedir (Usluata, 1994: 9). Sosyal bir varlık olan insan için yaşamsal önem taşıyan iletişim, duygunun, düşüncenin veya bilginin düşünülebilen her çeşit yolla başkalarına aktarılması olarak tanımlanabilir (Ceylan, 2019:1). İletişim sıradan kolay bir iş değildir, beceri gerektirir.

Beceri kavramı, belirli bir alana ilişkin yeterlilik, uzmanlık anlamına gelmekte, dolayısıyla iletişim becerisi de yeterlilik ve uzmanlık gerektirmektedir (Pelit ve Karaçor, 2015:854). Diğer bir deyişle “iletişim becerisi, kişinin duygu, düşünce, inanç ve tutumlarını anlaşılabilir ve amaca uygun bir şekilde aktarma becerisidir” (Ceylan, 2019: 9). İletişim becerisi süreci dinleme, konuşma, beden dili, saygı gösterme, kendini tanıma, özgüven, empati kurma, diğerlerini anlayabilme ve takdir edilme gibi becerileri kapsar. Bu beceriler kişilerin mesleki yaşamlarına da yansımaktadır. Bu bağlamda kişileri mesleki yaşama hazırlamanın temeli olan eğitim sürecinde iletişim becerilerinin geliştirilmesi için gösterilen çabalar önemlidir. Özellikle yapısı gereği insanlarla yoğun iletişim ve etkileşim gerektiren özel güvenlik sektöründe çalışacak olan ve bu alanda bir üniversite eğitimi gören öğrencilerin, insan ilişkileri açısından iletişim becerilerini geliştirmeleri mesleki başarıları açısından büyük önem taşımaktadır (Pelit ve Karaçor, 2015:854). Etkili iletişim becerileri, gerek insan ilişkilerinde gerekse mesleki ilişkilerde kolaylık sağlamaktadır. İletişim becerisi güçlü olan kişiler problemlere etkili çözümler üretebilirler, insanlarla sağlam ve sağlıklı ilişkiler kurabilirler (Ceylan, 2019:1) ve böylece psikolojik kırılma düzeyleri azalabilir.

Psikolojik, sosyal v fiziksel bir niteliğe sahip olan kırılma, çeşitli açılardan zararlı olan ve tehdit oluşturan etkilere karşı insanın hedef olarak açık ve duyarlı olması şeklinde tanımlanabilir (Scanlon ve Lee, 2007; Arslan, 2019:46). Başka bir tanıma göre kırılma, insanı kaçınmaya yönelten bir takım psikolojik problemlere yatkınlığı içeren bir kavramdır. Bu bağlamda insanlar özsaygılarını kaybetmemenin, geliştirmenin ve sürdürübilmenin yollarını aradığından kırılma, insanın öz değerini oluşturan, yükselten veya düşüren alanlar özsaygıda oluşan yükseliş ve düşüşlere yol açan başarı ya da başarısızlıklar olarak tanımlanmaktadır (Gewirth, 1981: 2). Dolayısıyla insanlar öz değerlerini düşürme riski olan durumlardan uzaklaşarak, başarılı olacakları durumlara yönelirler. Aynı zamanda insanın öz değerini oluşturan, azaltan ya da arttıran olgular psikolojik kırılmanın oluşmasına sebep olabilir (Akdeniz, 2018: 10).

Psikolojik kırılma, insanın özsaygı duygusunu oluşturmak açısından başarıya ve başkaları tarafından onaylanma bağımlılığını gösteren bilişsel inançlar kalıbı şeklinde ifade edilebilir. İnsanın başkalarının onaylanmasına olan bağımlılığı, başarı ihtiyacını, özsaygı algısını, kişilerin tutarsız davranışlarını ya da onların amaçlarına ulaşma yeteneğini ciddi boyutta etkileyen yaşam değişikliklerine karşı kırılma hale gelmesine yol açmaktadır (Sinclair ve Wallston, 1999; Akdeniz, 2018: 11). Bu bağlamda dışsal tepkilere duyarlılığı yüksek olan ve kendilerine yabancılaşan insanların psikolojik olarak daha kırılma hale gelecekleri söylenebilir (Sarıçalı ve Saticı, 2017: 657). Ayrıca psikolojik kırılma düzeyi yüksek olan insanlar sosyal olarak kendilerini toplum içinde değer görmediklerini, önemsenmediklerini ve yetersiz olduklarını hissedebilirler. Bu noktada sosyalleşmenin en temel aracı olan iletişim becerilerinin psikolojik kırılma düzeyini azaltmada etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu araştırma kapsamında

özel güvenlik elemanı adaylarının algısına göre iletişim becerilerinin psikolojik kırılabilirlik üzerindeki etkisi incelenmiştir.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı özel güvenlik elemanı adaylarının algılarına göre iletişim becerileri ile psikolojik kırılabilirlik arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu amaç doğrultusunda araştırma süresince aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır;

- Özel güvenlik elemanı adaylarının iletişim becerileri ne düzeydedir?
- Özel güvenlik elemanı adaylarının psikolojik kırılabilirlikleri ne düzeydedir?
- Özel güvenlik elemanı adaylarının iletişim becerileri ile psikolojik kırılabilirlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Özel güvenlik elemanı adaylarının iletişim becerilerinin psikolojik kırılabilirlik düzeylerine anlamlı bir etkisi var mıdır?

Araştırmanın Modeli

Özel güvenlik elemanı adaylarının iletişim becerileri ile psikolojik kırılabilirlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelendiği bu araştırma nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılarak desenlenmiştir. İlişkisel tarama modeli, iki ve daha çok değişken arasındaki değişimin olma durumu ve derecesini belirlemeyi amaçlayan çalışmalarda kullanılmaktadır (Karasar, 2008). Araştırmanın amacı doğrultusunda, Özel güvenlik elemanı adaylarının algıladıkları iletişim becerileri ile psikolojik kırılabilirlik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığının araştırıldığı bu çalışmada ilişkisel karşılaştırma yapılacaktır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma grubunu Salihli Meslek Yüksekokulu Özel Güvenlik bölümünde eğitim gören ikinci sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Evrenin tümüne anket uygulanmıştır. Bu aynı zamanda araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri 2019-2020 eğitim öğretim yılı güz döneminde toplanmıştır.

Veri Toplama Araçları

İletişim Becerileri Ölçeği: İletişim Becerileri Ölçeği Korkut (1996) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek 25 madde ve tek boyuttan oluşmaktadır. 5'li Likert tipinde (1= Hiçbir zaman, 5= Her zaman) hazırlanan bu ölçek lise öğrencilerine, üniversite öğrencilerine ve yetişkinlere uygulanabilmektedir. Ölçeğin Cronbach Alfa değeri .80 olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre, ölçeğin bireylerin iletişim becerilerini algılama düzeyini tespit etmek için veri toplamaya uygun olduğu ortaya konulmuştur. Ölçekten alınan yüksek puan kişinin iletişim becerilerinin yüksek olduğunu göstermektedir (Korkut, 1996). Araştırmamızda Cronbach Alfa değeri .94 olarak bulunmuştur.

Psikolojik Kırılabilirlik Ölçeği: Psikolojik Kırılabilirlik Ölçeği, Sinclair ve Wallston (1999) tarafından geliştirilmiş olup Türkçe'ye uyarlaması Akın ve Eker (2011) tarafından yapılmıştır. Uyarlama çalışmasına ilişkin doğrulayıcı faktör analizi bulgularına göre Psikolojik Kırılabilirlik Ölçeği'nin tek boyutlu yapısı üniversite öğrencilerinde doğrulandığı anlaşılmaktadır ($\chi^2/df= 0.87$, GFI= .99, CFI= 1.00 ve SRMR= .025). Dolayısıyla bu ölçek yetişkin kişilerin psikolojik kırılabilirlik düzeylerini belirlemeye yöneliktir. Bu ölçekte 6 soru yer almaktadır ve 5'li Likert tipidir (1= Bana hiç uygun değil, 5= Bana tamamen uygun). Psikolojik Kırılabilirlik Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması aşamasında hesaplanan iç tutarlılık katsayısı .75'dir (Sarıçam, 2015: 191). Alınan puanın yüksek olması yetişkin kişilerin psikolojik kırılabilirlik düzeyinin yüksek olduğunu, düşük olması ise psikolojik kırılabilirlik düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. Araştırmamızda Cronbach Alfa değeri .72 olarak bulunmuştur.

BULGULAR

Araştırmaya katılan 77 özel güvenlik elemanı adaylarına ait demografik özelliklere ilişkin frekans ve yüzde dağılımlar, iletişim becerileri ve psikolojik kırılabilirliğe ilişkin betimsel istatistikler, korelasyon analizi ve regresyon analizi aşağıda tablolar halinde sunulmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde (%)
Kadın	25	32,5
Erkek	52	67,5
Toplam	77	100,0

Tablo 1'e bakıldığında, araştırmaya katılan özel güvenlik elemanı adaylarının %32,5'i kadın, %67,5'i ise erkek olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı

Yaş	Frekans	Yüzde (%)
18-20 yaş	62	80,5
21-23 yaş	12	15,6
24 ve üzeri	3	3,9
Toplam	77	100,0

Tablo 2'ye bakıldığında, araştırmaya katılan özel güvenlik elemanı adaylarının %80,5'i 18-29 yaş aralığında, %15,6'sı 21-23 yaş aralığında, %3,9'unun ise 24 ve üzeri yaşta olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Kardeş Sayısına Göre Dağılımı

Kardeş Sayısı	Frekans	Yüzde (%)
Tek çocuk	8	10,4
2 -3 kardeş	57	74,0
4 ve üzeri	12	15,6
Total	77	100,0

Tablo 3'e bakıldığında, araştırmaya katılan özel güvenlik elemanı adaylarının %10,4'ünün tek çocuk olduğu, %74'ünün 2-3 kardeş, %15,6'sının ise 4 ve daha fazla kardeş oldukları görülmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların Kaçınıcı Çocuk Olduğuna Göre Dağılımı

Kaçınıcı Çocuk	Frekans	Yüzde (%)
1.	30	39,0
2.	28	36,4
3.	12	15,6
4. ve üzeri	7	9,1
Total	77	100,0

Tablo 3'e bakıldığında, araştırmaya katılan özel güvenlik elemanı adaylarının %39'u ailenin 1. çocuğu, %36,4'ü ailenin 2. çocuğu, %15,6'sı ailenin 3. çocuğu, %9,1' ise ailenin 4. ve üzeri çocuğu olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Katılımcıların Annelerinin Hayatta Olup Olmadığına Göre Dağılımı

Anne hayatta mı?	Frekans	Yüzde (%)
Evet	76	98,7
Hayır	1	1,3
Toplam	77	100,0

Tablo 1'e bakıldığında, araştırmaya katılan özel güvenlik elemanı adaylarının %98,7'inin annesinin hayatta olduğu, %1,3'ünün annesinin hayatta olmadığı görülmektedir.

Tablo 6. Katılımcıların Annelerinin Hayatta Olup Olmadığına Göre Dağılımı

Baba hayatta mı?	Frekans	Yüzde (%)
Evet	73	94,8
Hayır	4	5,2
Toplam	77	100,0

Tablo 6'ya bakıldığında, araştırmaya katılan özel güvenlik elemanı adaylarının %94,8'inin babasının hayatta olduğu, %5,2'sinin babasının hayatta olmadığı görülmektedir.

Tablo 7. Katılımcıların Anne Baba Tutumuna Göre Dağılımı

Anne-Baba Tutumu	Frekans	Yüzde (%)
İlgisiz	1	1,3
Otoriter	11	14,3
Korumacı	44	57,1
Demokratik	21	27,3
Total	77	100,0

Tablo 7'de araştırmaya katılan özel güvenlik elemanı adaylarının anne baba tutumuna bakıldığında, %57,1'inin korumacı, %27,3'ünün demokratik, %14,3'ünün otoriter, %1,3'ünün ise ilgisiz olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Katılımcıların Aile Gelirine Göre Dağılımı

Aile Geliri	Frekans	Yüzde (%)
Düşük	19	24,7
Orta	57	74,0
Yüksek	1	1,3
Total	77	100,0

Tablo 8'de araştırmaya katılan özel güvenlik elemanı adaylarının aile gelir düzeyine bakıldığında, %24,7'sinin düşük, %74'ünün orta, %1,3'ünün ise yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Katılımcıların İş Kaygısına Göre Dağılımı

İş Kaygısı	Frekans	Yüzde (%)
Evet	56	72,7
Hayır	21	27,3
Total	77	100,0

Tablo 9'a bakıldığında, araştırmaya katılan özel güvenlik elemanı adaylarının %72,7'sinin iş kaygısı taşıdığı, %27,3'ünün iş kaygısı taşımadığı görülmektedir.

Tablo 10. İletişim Becerileri ve Psikolojik Sermayenin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Ölçekler	N	Ortalama	Std. Sapma
İletişim Becerileri	77	3,82	,707
Psikolojik Kırılgnlık	77	2,94	,858

Araştırmaya katılan özel güvenlik elemanı adaylarının iletişim becerileri algıları ve psikolojik kırılgnlık düzeylerine ilişkin ortalamalar Tablo 10'da verilmiştir. Buna göre, iletişim becerileri ortalaması $x=3,82$, psikolojik kırılgnlık ortalaması ise $x=2,94$ olarak hesaplanmıştır.

Tablo 11. İletişim Becerileri ve Psikolojik Kırılgnlığa Ait Korelasyon Analizi Sonuçları

Ölçekler		İletişim Becerileri	Psikolojik Kırılgnlık
İletişim Becerileri	Pearson Korelasyon	1	-,190
	Sig. (2-tailed)		,099
	N	77	77
Psikolojik Kırılgnlık	Pearson Korelasyon	-,190	1
	Sig. (2-tailed)	,099	
	N	77	77

510

Tablo 11'deki korelasyon analizi sonuçlarına göre, iletişim becerileri ile psikolojik kırılgnlık arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($r=-,190$, $p=,099$). Bununla birlikte iletişim becerileri arttıkça, psikolojik kırılgnlığın azaldığı görülmektedir.

Tablo 12. İletişim Becerilerinin Psikolojik Kırılgnlığa Etkisine İlişkin Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	R	R ²	B	S.Hata	β	t	p
Sabit			4,28	,286		14,988	,000
Psikolojik Kırılgnlık	,190	,036	-,156	,093	,190	-1,672	,099

F= 2,794 * $p<0,05$

Tablo 12 incelendiğinde, iletişim becerisinin psikolojik kırılgnlık üzerindeki etkisini ölçen regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir ($F=2,794$; $p>0,05$). Bununla birlikte, iletişim becerileri ile psikolojik kırılgnlık arasında kurulan tahmin modelinin varyansı açıklama katsayısı $R^2=,036$ olarak hesaplanmıştır. Buna göre, istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte, iletişim becerileri psikolojik kırılgnlığın toplam varyansının %3,6'sını açıklamaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada iletişim becerileri ile psikolojik kırılgnlık arasındaki ilişki ve iletişim becerilerinin psikolojik kırılgnlık üzerindeki etkisi istatistiksel yöntemlerle analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular, özel güvenlik elemanı adaylarının algıladıkları iletişim becerilerinin ortalamasının üzerinde ($x= 3,82$), psikolojik kırılgnlık düzeyinin ise ortalamasının altında ($x=2,94$) olduğunu göstermektedir. Bu iki sonuç değerlendirildiğinde, özel güvenlik elemanı adaylarının iletişim becerileri konusunda yeterli oldukları ve psikolojik kırılgnlığa yönelik biraz kendilerini güçlendirmeleri gerektiği

söylenbilir. Dolayısıyla özel güvenlik elemanı adaylarının duygusal zekalarının (kendini tanıma, duygularını yönetebilme, özsaygı, motivasyon, sosyal ilişkiler, genel ruh hali) geliştirilmesi yararlı olabilir.

Yapılan korelasyon analizi sonucunda, iletişim becerileri ile psikolojik kırılabilirlik düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. İstatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte, özel güvenlik elemanı adaylarının iletişim becerileri algıları ile psikolojik kırılabilirlik düzeyleri arasından negatif yönlü bir ilişki olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca regresyon analizi sonucunda, özel güvenlik elemanı adaylarının iletişim becerileri algılarının psikolojik kırılabilirlikleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir. Bununla birlikte iletişim becerilerinin, psikolojik kırılabilirliğin %3,6'sını yordadığı görülmektedir.

Bu araştırma, iletişim becerileri ile psikolojik kırılabilirlik konusunda gelecekte yapılacak araştırmalar için kaynak niteliği taşıması açısından önemlidir. Ancak her araştırmada olduğu gibi bu araştırmanın da sınırlılıkları söz konusudur. Örneğin, araştırma verilerinin tek bir programdan ve sadece ikinci sınıfta öğrenim gören özel güvenlik elemanı adaylarından toplanmış olmasıdır. Bu bağlamda, araştırmanın daha geniş örneklem grubunda (farklı üniversitelerdeki özel güvenlik programı öğrencileri) tekrar yapılması farklı sonuçları ortaya koyabilir. Ayrıca bu araştırmada, psikolojik kırılabilirliğin öncülü olarak incelenen iletişim becerileri aynı zamanda psikolojik kırılabilirlikten etkilenen bir ardıl olarak da incelenebilir. Böylece psikolojik sermayenin iletişim becerilerine etkisi ile ilgili yapılacak araştırmalar literatüre yeni veriler kazandırarak katkı sağlayacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Anık, A. (2002). Varoluşçuluk ve İletişim, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 99(1), 99-120.
- Akdeniz, H. (2018). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Psikolojik Kırılabilirlik ve Öğrenilmiş Güçlülük Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Akm, S. ve Eker, H. (2011). Turkish Version of Psychological Vulnerability Scale: A Study of the Validity and Reliability. 32th International Conference of the Stress and Anxiety Research Society (TAR), Münster, Germany.
- Arslan, G. (2019). Psikoloji ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü Öğrencilerinin Erken Dönem Uyumsuz Şemaları ile Psikolojik Kırılabilirlik/İncinebilirlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Barlı, Ö. (2008). Davranış Bilimleri ve Örgütlerde Davranış. (3. Baskı), İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Ceylan, Ş. (2019). Sağlık Çalışanlarında Etkili İletişim Becerilerinin Değerlendirilmesi. Uzmanlık Tezi, T.C. Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Tepecik Uygulama ve Araştırma Merkezi Aile Hekimliği Kliniği, İzmir.
- Eskiyörük, D. (2015). Örgütsel İletişim. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Gewirth, A. (1981). Are there any Absolute Rights?. The Philosophical Quarterly, 31(122), 1-16.
- Güney, S. (2001). *Bireyler Arası İletişim*. Ed: Salih Güney, Yönetim ve Organizasyon, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karasar, N. (2008). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Korkut, F. (1996). İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Geçerlilik Çalışmaları. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2(7), 18-23.
- Pelit, E., ve Karaçor, M. (2015). Turizm Öğrencilerinin İletişim Becerileri Üzerine Bir Araştırma: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 14(4), 847-872.
- Scanlon, A. ve Lee, G. (2007). The Use of The Term Vulnerability, in Acute Care: Why does It Differ and What does It Mean?. Australian Journal of Advanced Nursing, 24(3), 54-59.

- Sarıçalı, M. ve Saticı, S. A. (2017). Bilinçli Farkındalık İle Psikolojik Kırılganlık İlişkisinde Utangaçlığın Aracı Rolü. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 655-670.
- Sarıçam, H. (2015). The Turkish Version of The Social Vulnerability Scale: Te Study of Validity and Reliability. *Interntional Online Journal of Educational Sciences*, 7(1), 190-202.
- Sinclair, V. G. ve Wallston, K. A. (1999). The Development and Validation of The Psychological Vulnerability Scale. *Cognitive Therapy and Research*, 23(2), 119-129.
- TDK, <http://tdk.gov.tr> (Erişim: 27.02.2020)
- Usluata, A. (1994). İletişim. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yüksel, A. H. (2009). İletişim Kavramı ve Tanımı. 3. Baskı, Ed: Uğur Demiray, Genel İletişim, Pegem Akademi.

Empatik Eğilim İle Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişki: Çocuk Gelişimi Programı Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma

Doç. Dr. SemraTETİK

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Salihli Meslek Yüksekokulu, Manisa, Türkiye

semratetik@hotmail.com

Öz

Çocuklarla yoğun etkileşim halinde çalışacak olan kişilerin empatik eğilimlerinin ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin yüksek olması oldukça önemlidir. Bu çalışmanın amacı çocuk gelişimi programında öğrenim gören öğrencilerin algılarına göre empatik eğilimleri ile psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 öğretim yılı içinde Salihli Meslek Yüksekokulu Çocuk Gelişimi Programında öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak “Empatik Eğilim Ölçeği” ve “Psikolojik İyi Oluş Ölçeği” kullanılmıştır. Elde edilen verilere korelasyon ve regresyon analizi uygulanmıştır. Bulgulara göre empatik eğilim ile psikolojik iyi oluş arasında pozitif yönde ilişki tespit edilmiştir. Bu bağlamda çocuk gelişimi programında öğrenim gören öğrencilerin empatik eğilimleri arttıkça psikolojik iyi oluş düzeyleri de artmaktadır. Ayrıca empatik eğilimin psikolojik iyi oluşu anlamlı düzeyde yordadığı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Empatik Eğilim, Psikolojik İyi Oluş, Çocuk Gelişimi Programı

513

The Relationship Between Empatic Tendency and Psychological Well-Being: A Study on Students of The Child Development Program

Abstract

It is very important to have high empathic tendencies and psychological well-being of people who will work intensely with children. The aim of this study is to investigate the relationship between empathic tendencies of students studying in child development program and their psychological well-being. The study group of the research consists of students studying at the Salihli Vocational School Child Development Program in the 2019-2020 academic year. Empathic Tendency Scale and Psychological Well-Being Scale were used as data collection tools in the study. Correlation and regression analysis were applied to the obtained data. According to the findings, a positive correlation was found between empathic tendency and psychological well-being. In this context, as the empathic tendencies of the students studying in the child development program increase, their psychological well-being levels increase. In addition, it has been revealed that empathic tendency predicts psychological well-being significantly.

Key Words: Empathic Tendency, Psychological Well-Being, Child Development Program

GİRİŞ

Empati kurabilme potansiyeli olan insanlar çevreleriyle sağlıklı iletişim kurabilirler. Başka insanlarla sağlıklı iletişim kurabilen kişilerin, yaşamda başarılı ve mutlu olma olasılıkları yüksektir. Empati sözcüğü köken itibarıyla Yunanca “empathia” sözcüğünden gelmektedir. Almancada “einführung”, Türkçede “empati” veya “duygudaşlık” olarak geçen ve iletişimin olmazsa olmaz bir unsuru olan empati kavramına ilişkin birçok tanım yapılmıştır (Arslan, 2016: 5). Empati, sosyal bir varlık olan insanın

çevresindeki kişilerle sağlıklı iletişim kurabilmesi için gerekli olan ve merhamet duygusunu içeren önemli bir beceridir.

Empati, bireyin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması şeklinde tanımlanabilir (Dökmen, 2002: 135). Diğer bir deyişle, empati, insanın kendisini karşısındaki kişinin yerine koymak suretiyle onun bakış açısıyla konuyu algılaması, değerlendirmesi, karşısındaki kişinin duygularını ve düşüncelerini anlayıp, bu durumu karşısındakine iletmesi olarak ifade edilebilir (Yüksel ve Adıgüzel, 2012: 289). Bir insanın empati kurabilmesi için gerekli koşullar şu şekilde sıralanabilir; empati kuracak kişi, kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onu bakış açısıyla bakmalı, empati kurabilmek için, insanın karşısındaki kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlamalı ve empati kuran kişinin zihninde oluşan empatik anlayışın, karşıdaki kişiye iletilmesi gerekmektedir. (Dökmen, 2002: 135). Kendisinin anlaşıldığını ve önem verildiğini hisseden kişi psikolojik olarak rahatlamakta ve kendisini iyi hissetmektedir (Salı, 2012: 65).

Kalliopuska (1992)'a göre empati, “insanların günlük yaşamda özellikle kişilerarası ilişkilerde birbirlerini daha kolay ve doğru bir şekilde anlamalarına yardımcı olan bir beceridir” (Dağda, 2017: 25). Dolayısıyla, bir insanın karşısındaki kişinin duygusunu anladığını ve hissettiğini karşısındakine aktarabilmesi empatik beceri; başkalarının yaşantılarını, duygularını, düşüncelerini anlama ve hissetme potansiyeli empatik eğilim olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir deyişle, empatik eğilim, insanların günlük yaşamda empatik düşünme ve düşünceyi davranışa aktarabilme potansiyelidir (Dökmen, 2002). Baston (2009)'a göre empatik eğilimin sekiz farklı göstergesi bulunmaktadır. Bunlar: Diğer insanların içsel durumları, düşünceleri ve duygularına ilişkin bilgi sahibi olmak; diğer insanlarla ilgili sahip olunan bilgiyi kabul etmek, başka bir kişi hissettiğinde onunla birlikte hissetmek; kendini başka bir insanın durumuna yansıtmak; diğer insanların nasıl düşündüğü veya hissettiğini düşünmek; diğer insanlarla aynı durumda olduğunda nasıl düşüneceğini ve hissedeceğini düşünmek; diğer insanların acı çekmesine şahit olmaktan üzüntü duymak; diğer insanlar acı çektiğinde, bu acıyı hissetmektir (Arslan, 2020: 60).

İnsanın başkalarını anlayabilmesi, empatik tepki verebilmesi için empatik eğilimin belirli bir düzeyde olması beklenmektedir. Empatik eğilimi yüksek olan insanların duyguları anlama, duygulardan etkilenme ve yardım etme eğilimi, empatik eğilimi düşük olanlardan daha yüksektir (Yaycı, 2018: 223). Empati öğrenilebilen ve geliştirilebilen bir beceri olduğundan, özellikle çocuklarla yoğun etkileşim gerektiren bir alan olarak çocuk gelişimi bölümünde öğrenim gören kişilerde bu beceriyi geliştirmek son derece önemlidir. Ayrıca empatik eğilimi yüksek olan insanların psikolojik olarak kendilerini iyi hissettikleri düşünülmektedir.

Psikolojik iyi oluş, “yaşamda karşı karşıya kalınan varoluşsal meydan okumaları (anlamli amaçları sürdürme, kişisel gelişim ve diğerleri ile nitelikli ilişkiler kurma gibi) yönetme” olarak tanımlanmaktadır (Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002; Telef, 2013: 375). Psikolojik iyi oluş, üstün ve zayıf yönlerinin farkında olmasını, hedeflerini ve diğer insanlarla ilişkisinin niteliğini ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, kişinin kendisine değer vermesini, potansiyelinin farkında olmasını, her yönüyle kendinden memnun olmasını, diğerleriyle güven temelinde samimi ilişkiler geliştirmesini, kişisel istek ve gereksinimleri doğrultusunda çevreyi düzenlemesini, anlamlı bir yaşam hedefinin olmasını, kendi iradesiyle hareket edebilmesini ve kendini geliştirerek kapasitesini genişletmesini yansıtmaktadır (Keyes, Shmotkin ve Ryff, 2002; Özen, 2010: 50).

Ryff (1989)'in ileri sürdüğü psikolojik iyi oluş modeli; diğerleriyle olumlu ilişkiler, özerklik, çevre hakimiyeti, yaşam amacı, kendini kabul ve kişisel gelişim olmak üzere altı boyuttan oluşmaktadır (Tuzgöl-Dost, 2005: 229). *Diğerleriyle olumlu ilişkiler*; kişinin çevresindeki diğer insanlarla iyi ilişkiler kurabilmesi ve sürdürebilmesi ile ilgili bir boyuttur. İnsanlarla iyi ilişkiler kurabilmek dürüstlük, doğruluk, samimiyet, iyi niyet, empati, güvenilirlik ve tutarlılık gerektirir. *Özerklik*; kişinin kendine özgü standartlar geliştirerek, bu standartlara göre yaşamını düzenlemesini içerir. Ayrıca özerklik, kişinin iç kontrol odaklı olmasını ve kendi kararlarını verebilmesini gerektirir (Demirci ve Şar, 2017: 2713). *Çevre hakimiyeti*; akıl sağlığı kuramcılarında göre akıl sağlığının en kritik özelliğini barındıran bu boyut, kişinin içinde bulunduğu ruh haline uygun çevre seçme veya oluşturma becerisini ifade etmektedir (Kuyumcu, 2012: 87). Diğer bir deyişle, kişinin gereksinimlerine, isteklerine, değerlerine ve yaşam felsefesine göre çevresini düzenlemesini, seçebilmesini, uyum sağlamasını, çevresindeki fırsatlardan

yararlanmasını ve tehditlerden korunmasını ifade etmektedir (Demirci ve Şar, 2017: 2713). *Yaşam amacı*; bireysellik ve özgürlükle ilgilidir. Bu boyut, kişinin anlamlı bir amacının olduğuna inanması ve amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik çaba göstermesini gerektirir. Kişinin akılcı hedefler belirleyerek yaşamını anlamlı hale getirmesi psikolojik iyi oluş açısından önemlidir (Tatlılıoğlu, 2012: 2862). *Kendini kabul*; psikolojik iyi oluşun en önemli ölçütü kabul edilen bu boyut, benlik saygısı ile ilgilidir. Kişinin kendisini olumlu değerlendirmesini ve kendisiyle barışık olmasını ifade etmektedir (Osmanoğlu ve Kaya, 2013: 51). *Kişisel gelişim*; kişinin büyüme ve gelişme becerisini sürdürerek potansiyelini geliştirmesini ifade etmektedir (Kuyumcu, 2012: 87). Bu boyut, yaşam boyu öğrenmeye açık olmayı ve kişinin kendini gerçekleştirmesini içerir (Ryff, 1989; Tangör ve Curun, 2016: 2).

Psikolojik iyi oluş düzeyleri yüksek olan kişilerin düşük olanlara kıyasla daha işlevsel bir yaşamları olduğu düşünülebilir. Diener vd. (2002) psikolojik iyi oluş düzeyi yüksek olan kişilerin daha sağlıklı ve mutlu olduğunu, diğer insanlarla daha etkili etkileşim kurduğunu, daha mutlu bir evlilik yaşamları olduğunu, daha nitelikli işler bulduğunu, daha çok başarılarla ulaştığını ve yaşam standardının daha yüksek olduğunu ifade etmektedir (Polatçı, 2011: 104).

Bu araştırmada, çocuk gelişimi bölümünde öğrenim gören öğrencilerin empatik eğilim ve psikolojik iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek ve empatik eğilim algılamalarının psikolojik iyi oluşa olan etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır:

1. Çocuk gelişimi bölümü öğrencilerinin empatik eğilim ve psikolojik iyi oluşları ne düzeydedir?
2. Çocuk gelişimi bölümü öğrencilerinin empatik eğilim ve psikolojik iyi oluş puanları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Çocuk gelişimi bölümü öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerinin psikolojik iyi oluş düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisi var mıdır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, “iki ya da daha fazla değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modeli” olarak tanımlanabilir (Karasar, 2008). Araştırma modeli kapsamında, çocuk gelişimi bölümünde öğrenim gören öğrencilerin algısına göre empatik eğilim ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişki ve empatik eğilimin psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2019- 2020 öğretim yılı içerisinde MCBÜ Salihli Meslek Yüksekokulu Çocuk Gelişimi Programı’nda öğrenimlerine devam eden 2. Sınıf öğrenciler temsil etmektedir. Evrenden örneklem alınmayıp, evrenin tümüne anket uygulanmıştır. Bu kapsamda çalışma, 122’si kız, 4’ü erkek olmak üzere 126 öğrenciden elde edilen veriler ile yürütülmüştür.

Veri Toplama Araçları

Empatik Eğilim Ölçeği: Araştırma kapsamında katılımcıların empatik eğilim düzeyini belirlemek için Dökmen (1988) tarafından geliştirilen “Empatik Eğilim Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek 20 ifadeden oluşan tek boyutlu bir yapıya sahiptir. 5’li Likert tipindeki (1:Tamamen Aykırı, 2:Oldukça Aykırı, 3:Kararsızım, 4:Oldukça Uygun, 5:Tamamen Uygun) ölçekten alınan yüksek puan empatik eğilimin yüksek olduğunu, düşük puan ise empatik eğilimin düşük olduğunu ifade etmektedir. Dökmen (1988) tarafından yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışması sonucunda ölçeğin test-tekrar test güvenirlik katsayısı .82, test-yarı test güvenirlik katsayısı .81 olarak bulunmuştur. Ayrıca yapılan geçerlik analizi sonucunda Empatik Eğilim Ölçeği ile Edwards Kişilik Tercih Envanteri’nin “Duyguları Anlama” bölümü arasındaki korelasyon değeri .68 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .76 olarak bulunmuştur.

Warwick-Edingburh Mental İyi Oluş Ölçeği: Katılımcıların psikolojik iyi oluş düzeylerini ölçmek için 14 ifade ve tek boyuttan oluşan “Warwick-Edingburh Mental İyi Oluş Ölçeği” kullanılmıştır. Tennant ve arkadaşları (2007) tarafından geliştirilen ve Türkçe’ye uyarlaması Keldal (2015) tarafından yapılan

ölçek, psikolojik iyi oluş ile öznel iyi oluşu kapsamaktadır. Kişilerin pozitif mental sağlığına odaklanan ölçek 5'li Likert tipinde (1:Hiç Katılmıyorum, 2:Katılıyorum, 3:Biraz Katılıyorum, 4:Katılıyorum, 5:Tamamen Katılıyorum) olup, ölçekten alınan yüksek puan psikolojik iyi oluş düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Keldal (2015) ölçeğin Cronbach Alfa katsayısını .82 olarak bulmuştur (Şık, 2019: 33). Bu araştırmada Cronbach Alfa .89 olarak bulunmuştur.

Verilerin Toplanma Yöntemi ve Analizi

Verilerin toplanmasında anket yöntemi kullanılmıştır. Anket uygulaması 2019-2020 güz döneminde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara araştırmanın amacı, verilerin hangi amaçla kullanılacağı, ölçekler ve gönüllülük esasları konusunda gerekli açıklamalar yapılarak, araştırmacı tarafından yüzyüze uygulanan anketler yoluyla elde edilen verilere betimsel istatistikle, korelasyon ve regresyon analizi uygulanmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın amacı kapsamında yapılan istatistiksel analizlerin bulguları ve yorumları aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1 Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Özellikler	Değişkenler	n	%
Cinsiyet	Kız	122	96,8
	Erkek	4	3,2
Yaş	18-20 yaş	82	65,1
	21-23 yaş	40	31,7
	24 ve üzeri yaş	4	3,2
Kardeş Sayısı	1	24	19
	2-3	86	68,3
	4 ve üzeri	16	12,7
Anne hayatta mı	Evet	126	100
Baba hayatta mı	Evet	120	95,2
	Hayır	6	4,8
Anne-Baba Tutumu	İlgisiz	6	4,8
	Otoriter	6	4,8
	Korumacı	60	47,6
	Demokratik	54	42,9
Ailenin Gelir Düzeyi	Düşük	22	17,5
	Orta	94	74,6
	Yüksek	10	7,9
İş Kaygısı	Evet	96	76,2
	Hayır	30	23,8

Tablo 1'de görüldüğü gibi, katılımcıların %96,8'i (n=122) kız, %3,2'si (n=4) erkektir. Çocuk gelişimi programı ikinci sınıfta sadece dört erkek öğrenci öğrenim görmektedir. Yaş dağılımına bakıldığında, katılımcıların %65,1'i (n=82) 18-20 yaş aralığında, %31,7'si (n=40) 21-23 yaş aralığında, %3,2'si (n=4) ise 24 yaş ve üzeri olduğu görülmektedir. Kardeş sayısına göre dağılıma bakıldığında, katılımcıların %19'u (n=24) tek çocuk, %68,3'ü (n=86) 2-3 kardeş, %12,7'si (n=16) 4 ve daha çok kardeş oldukları görülmektedir. Katılımcıların %100'ün (n=126) annesinin, 95,2'i (n=120) babasının hayatta olduğunu belirtmiştir. Anne-baba tutumuna göre dağılıma bakıldığında, katılımcıların %47,6'sı (n=60) korumacı, %42,9'u (n=54) demokratik, %4,8'i (n=6) otoriter, %4,8'i (n=6) ilgisiz tutum sergilediği görülmektedir. Ailenin gelir düzeyine göre dağılıma bakıldığında, katılımcıların %74,6'sı (n=94) orta, %17,5'i (n=22) düşük, %7,9'u (n=10) yüksek gelir düzeyinde olduğu görülmektedir. Katılımcıların %76,2'si (n=96) iş kaygısı taşırken, %23,8'i (n=30) iş kaygısı taşımamaktadır.

Tablo 2. Değişkenlere İlişkin Betimletici Bulgular

Değişkenler	N	Min.	Max.	X	SS
Empatik Eğilim	126	1,35	4,20	3,39	,502
Psikolojik İyi Oluş	126	1,00	5,00	3,76	,673

Tablo 2'deki bulgulara göre, empatik eğilim ($X=3,39$) ve psikolojik iyi oluş ($X=3,76$) ortalamaları bulunmuştur. Bu değerler ortalamanın üstünde olup, psikolojik iyi oluş puan ortalaması empatik eğilim puan ortalamasından daha yüksektir.

Tablo 3. Değişkenlere İlişkin Korelasyon Analizi Bulguları

Değişkenler		Empatik Eğilim	Psikolojik İyi Oluş
Empatik Eğilim	Pearson Korelasyon	1	,465**
	p		,000
	N	126	126
Psikolojik İyi Oluş	Pearson Korelasyon	,465**	1
	p	,000	
	N	126	126

**p< 0.01 düzeyinde anlamlıdır (2 yanlı).

Tablo 3 incelendiğinde, Pearson Korelasyon katsayısının $r=,465$, anlamlılık derecesinin $p=,000$ olduğu görülmektedir. Pearson Korelasyonun aldığı değerin $r=,465$ olması empatik eğilim ile psikolojik iyi oluş arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Bu sonuca göre, empatik eğilim düzeyi arttıkça psikolojik iyi oluş düzeyi de artmaktadır.

Tablo 4. Değişkenlere İlişkin Regresyon Analizi Bulguları

Model	Değişken	Standartlaştırılmış Katsayılar		Beta	t	p	F	Model (p)	R	R ²
		B	Std. Hata							
1	(Sabit)									
	Empatik Eğilim	1,652	,365	,465	4,525	,000	34,171	,000	,465	,216
		,623	,107		5,846	,000				

Empatik eğilim puanı ile psikolojik iyi oluş puanı arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan regresyon analizi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<001$). Empatik eğilimin, psikolojik iyi oluşu ($\beta=,465$, $p<001$) pozitif yönde, orta düzeyde etkilediği belirlenmiştir. Diğer bir deyişle empatik eğilimde görülen bir birimlik artışın, psikolojik iyi oluşta artışa neden olacağı söylenebilir. Psikolojik iyi oluş genel puanı düzeyinin belirleyicisi olarak empatik eğilim puanı değişkeni ile ilişkisinin açıklayıcılık gücünün $R^2=,216$ olduğu görülmüştür. Bunun anlamı, empatik eğilim, psikolojik iyi oluşun %21,6'sını yordamaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada empatik eğilim ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, çocuk gelişimi programı öğrencilerinin algıladıkları empatik eğilim düzeylerinin ($X=3,39$) ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin ($X=3,76$) ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Bu sonuç

değerlendirildiğinde, çocuk gelişimi programı öğrencilerinin empatik eğilim ve psikolojik iyi oluş konusunda yeterli oldukları söylenebilir. Bu bağlamda öğrencilerin ileride mesleğe atıldıklarında çocuklarla empatik bakış açısında sıcak, güvenilir ve olumlu ilişkiler kurabilecekleri, yaşamlarının anlamlı ve amaçlı olduğuna inandıkları, kişisel gelişime önem verdikleri ve kendileriyle barışık oldukları düşünülebilir.

Yapılan korelasyon analizi sonucunda, empatik eğilim ile psikolojik iyi oluş düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre, çocuk gelişimi programı öğrencilerinin empatik eğilim düzeyi arttıkça, psikolojik iyi oluş düzeylerinin de artacağı söylenebilir. Ayrıca regresyon analizi sonucunda, çocuk gelişimi programı öğrencilerinin empatik eğilim algılarının psikolojik iyi oluş üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulguya göre, empatik eğilim, psikolojik iyi oluşun %21,6'sını yordamaktadır.

Elde edilen bulgular, yapılan literatür taramasında empatik eğilim ve psikolojik iyi oluş kavramlarını birlikte inceleyen bir çalışmaya rastlanmadığı için başka bulgularla desteklenememiştir. Ancak bu çalışma, bu konuda yapılacak olan araştırmalara kaynak oluşturabileceği söylenebilir. Bu açıdan çalışmanın literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın sonuçları doğrultusunda şular önerilebilir: Özellikle üniversitelerin çocuk gelişimi bölümünde öğrenim gören öğrencilerin ön lisans, lisans eğitimi süresince empatik becerilerini geliştirmelerine katkı sağlayacak seminer, panel gibi etkinliklerin yapılması yararlı olabilir. Kreşlerde ve anasınıflarında çocukların yetiştirilmesinde önemli role sahip olan ve çocuklarla yoğun etkileşim içinde olacak eleman adaylarının psikolojik iyi oluş konusunda farkındalıklarını arttırmaya yönelik eğitim programları düzenlenebilir. Üniversitelerde bütün bölümler kapsamında empatik düşünmeye ve psikolojik iyi oluşu geliştirmeye yönelik dersler yaygınlaştırılabilir. Bu çalışma sadece bir meslek yüksekokulundaki çocuk gelişimi programında öğrenim gören ikinci sınıf öğrencilerine uygulandığından dolayı sonuçlar genellenemez. Dolayısıyla bu konudaki araştırmaların farklı üniversitelerdeki tüm çocuk gelişimi bölümlerine yönelik yapılması yararlı olabilir. Ayrıca empatik eğilim ve psikolojik iyi oluş her meslek alanı için önemlidir. Bu konuda diğer meslek alanlarına yönelik araştırmaların yapılması literatürü zenginleştirebilir ve sağlıklı ruh haline sahip bir toplum oluşmasında katkı sunabilir.

KAYNAKÇA

- Arslan, A. (2020). *Beliren Yetişkinlik Dönemlerindeki Bireylerin Ahlaki Gelişim Düzeylerinin Eleştirel Düşünme Becerisi, Empatik Eğilim ve Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Arslan, Y. (2016). Kim Daha İyi Empati Kuruyor-Empati Üzerine Mikro Bir Sosyolojik Araştırma. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 2(1), 51-64.
- Dağda, G. (2017). *Aday Psikolojik Danışmanların Empatik Eğilim ve Duygularını İfade Etme Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs.
- Demirci, İ. ve Şar, A. H. (2017). Kendini Bilme ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 2710-2728.
- Dökmen, Ü. (2002). *İletişim Çatışmaları ve Empati*. 20. Baskı, İstanbul : Sistem Yayıncılık.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel.
- Keldal, G. (2015). Warwick-Edinburgh Mental İyi Oluş Ölçeği'nin Türkçe Formu: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 103-115.
- Keyes, C. L. M., Shmotkin, D., Ryff, C. D. (2002). Optimizing Well-Being: The Empirical Encounter of Two Traditions. *Journal of Personality & Social Psychology*, 82(6), 1007-1023.

- Kuyumcu, B. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Benlik Kurguları İle Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi (USBED) International Social Science Education of Journal (ISSEJ)*, 2(1), 86-94.
- Osmanoğlu, D. E. ve Kaya, H. İ. (2013). Öğretmen Adaylarının Yükseköğretime Dair Memnuniyet Durumları İle Öznel İyi Oluş Durumlarının Değerlendirilmesi: Kafkas Üniversitesi Örneği. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 45-70.
- Özen, Y. (2010). Kişisel Sorumluluk Bağlamında Öznel Ve Psikolojik İyi Oluş (Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme). *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 2(4), 46-58.
- Polatçı, S. (2011). *Psikolojik Sermayenin Performans Üzerindeki Etkisinde İş Aile Yayılımı ve Psikolojik İyi Oluşun Rolü*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Salı, G. (2012). Erken Çocukluk Döneminde Empatinin Gelişimi ve Ailenin Rolü. *International Journal of Early Childhood Education Research*, 1(1), 63-92.
- Şık, T. (2019). *Yetişkinlerin Psikolojik Yardım Arama Tutumlarında Psikolojik İyi Oluş ve Damgalanmanın Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kars.
- Tangör, B. B. ve Curun, F. (2016). Psikolojik İyi Oluşun Yordayıcıları Olarak Bireysel Farklılıklar: Özgünlük, Benlik Saygısı ve Sürekli Kaygı, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 1-13.
- Tatlılıoğlu, K. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Kardeş Sayıları İle Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Turkish Studies*, 7(4), 2857-2872.
- Telef, B. B. (2013). Psikolojik İyi Oluş Ölçeği: Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)* 28(3), 374-384.
- Tennant, R., Hiller, L., Fishwick, R., Platt, S., Joseph, S., Weich, S., Parkinson, J., Secker, J. ve Steward-Brown, S. (2007). The Warwick-Edinburgh Mental Well-Being Scale (WEMWBS): Development and UK Validation. *Health Qual Life Outcomes*, 5(1), 50-63.
- Tuzgöl-Dost, M. (2005). Ruh Sağlığı ve Öznel İyi Oluş. *Eurasian Journal of Educational Research*, 20, 223-231.
- Yaycı, L. (2018). Üniversite Öğrencilerinde Empatik Eğilim ve Etkileşim Kaygısı Arasındaki İlişki. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi (KSBD)*, 10(18), 221-238.
- Yüksel, İ. ve Adıgüzel, A. (2012). Atanan ve Atanamayan Öğretmenlerin Eğilim Düzeylerinin Bazı Değişkenler Yönünden İncelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 287-293.

Mimarlık Öğrencilerinin Çevre Sorunları Farkındalığı Üzerine Bir Değerlendirme

Dr. Öğr. Üyesi Canan KOÇ¹

¹ Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehircilik ABD, Diyarbakır, Türkiye

canan.koca@dicle.edu.tr

Doç. Dr. D. Türkan KEJANLI²

² Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehircilik ABD, Diyarbakır, Türkiye

turkanak@dicle.edu.tr

Arş. Gör. Kübra SUNA³

³ Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehircilik ABD, Diyarbakır, Türkiye

kbsuna@gmail.com

Özet

Çevre geçmişten günümüze kadar dünyadaki bütün canlıların içinde yer aldığı, birbirleriyle etkileşimde oldukları bir ortamdır. Çevreyi genel olarak fiziki, biyolojik, sosyal ve kültürel çevre olarak sınıflandırmak mümkündür. 1960'lardan sonra Dünyanın gelişmiş ülkelerinde çevre kirliliği ön plana çıkmış ve bir sorun olarak görülmeye başlamıştır. Gittikçe artan nüfusla beraber insanı merkezine alan bir yaklaşım kabul görmeye başlamış ve çevrenin kirlenmesi önemli boyutlara ulaşmıştır. Günümüzde de küreselleşme ile birlikte birçok ülkede artan nüfus ve buna bağlı hızlı kentleşme, yoğun ve sağlıksız sanayileşme çevre sorunlarının ortaya çıkmasına, çevre kirliliğinin artmasına yol açmıştır. Artan nüfusla doğal kaynakların aşırı kullanımı ve biyoçeşitliliğin azalması çevre için en önemli sorunların başında gelirken doğal denge bozulmaya başlamış, suyun, toprağın ve havanın kirlenmesi önemli boyutlara ulaşmıştır. Çevre sorunlarının minimuma indirilmesi sağlıklı toplumların yetişmesinde önemli bir etkidir. Gerek çevre koruma kültürünün yerleşmemiş olması, gerekse ekonomik faydanın ekolojik faydanın önüne geçmesiyle çevre olumsuz etkilenmektedir. Çevre koruma bilincinin tam olarak yerleşmemiş olması ve çevre eğitimindeki yetersizlikler de sorunların artışı hızlandırmaktadır. Yapılan bu çalışmada, Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi 2. Sınıf öğrencilerinin çevre bilinci ve çevre sorunlarının farkındalığı ölçülmeye çalışılmış, çevre sorunları hakkındaki bakış açıları ortaya çıkarılmıştır. Bu öğrencilere çevre ile ilgili 55 soru sorulmuş ve çıkan sonuçlar SPSS Statistics 21.0 paket programında cinsiyete göre karşılaştırma ile elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Çevre Sorunları, Farkındalık, Ekolojik Denge

GİRİŞ

Diğer canlılar gibi doğayı kullanan insanoğlu, başlangıçta çevreye zarar vermezken makineleşme ve nüfus artışıyla birlikte çevreyi olumsuz olarak etkilemeye başlamıştır. “Özellikle sanayi devriminden itibaren, bilimin de verdiği olanaklarla, bu yararlanmanın boyutları oldukça genişlemiş, doğal kaynaklar ve çevre sınırsızca kullanılmaya başlanmıştır. Bu sınırsız kullanım sonucu oluşan zararlar, doğanın kendini yenileyebilme özelliği nedeniyle başlangıçta önemsizmiş, hatta çevrenin zamanla bu kirliliği yok edeceği düşünülmüştür. Zaman içinde çevreye bırakılan kirliliğin nicel ve nitel olarak artması,

çevrenin kendini yenileyebilme özelliğinin çok üstüne çıkmış ve ekolojik denge hızla bozulmaya başlamıştır.” (Can, 2016).

Çevre sorunları, çevrenin kontrolsüzce tüketilmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar; hava, su, toprak kirliliği, erozyon, orman kaybı, endüstriyel atıklar ve nüfus artışının getirdiği aşırı üretim ve tüketim sonucu çevresel tahribat ile çarpık kentleşme olarak belirtilebilir (ÇEKÜD, 2009). Yanı sıra, “dünyanın geleceğini tehdit eden en önemli çevre sorunları arasında, asit yağmurları, ozon tabakasındaki incelleme, küresel iklim değişikliği vb. yer almaktadır.” (Kaypak, 2013).

1960’lardan sonra Dünyanın gelişmiş ülkelerinde çevre kirliliği ön plana çıkmış ve bir sorun olarak görülmeye başlamıştır. Gittikçe artan nüfusla beraber insanı merkezine alan bir yaklaşım kabul görmeye başlamış ve çevrenin kirlenmesi önemli boyutlara ulaşmıştır. “Çevre ile ilgili tartışmalar ve farkındalık, 1972 yılında Stockholm’de toplanan Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı’ndan sonra hızla artmıştır. Ülkelerin kalkınma ve sanayileşme uğruna çevresel kaygıları göz ardı etmesi, Stockholm’de ortaya konan bu felsefi duruşun sonuç vermesini engellemiştir. 1992’de Rio da toplanan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda devletlerin çevre sorunları karşısında tek aktör olmadığı sivil toplum ve özel sektörün de sorumluluklarının olduğu düşüncesi de çevre sorunlarının kronikleşmesini engelleyememiştir.” (Şen ve Özer, 2018).

Günümüzde de küreselleşme ile birlikte birçok ülkede artan nüfus ve buna bağlı hızlı kentleşme, yoğun ve sağlıksız sanayileşme çevre sorunlarının ortaya çıkmasına, çevre kirliliğinin artmasına yol açmıştır. Artan nüfusla doğal kaynakların aşırı kullanımı ve biyoçeşitliliğin azalması çevre için en önemli sorunların başında gelirken doğal denge bozulmaya başlamış, suyun, toprağın ve havanın kirlenmesi önemli boyutlara ulaşmıştır.

Çevre sorunlarının minimuma indirilmesi sağlıklı toplumların yetişmesinde önemli bir etkidir. Gerek çevre koruma kültürünün yerleşmemiş olması, gerekse ekonomik faydanın ekolojik faydanın önüne geçmesiyle çevre olumsuz etkilenmektedir. Çevre koruma bilincinin tam olarak yerleşmemiş olması ve çevre eğitimindeki yetersizlikler de sorunların artışını hızlandırmaktadır. Son zamanlarda çevre sorunlarındaki artış ciddi boyutlara ulaşmış ve küresel iklim değişikliği konusunu gündeme getirmiştir. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de çevre sorunlarının çözümüne ilişkin çalışmalar giderek hız kazanmış, Yasa ve yönetmelikler çerçevesinde çözüm üretilmeye başlanmıştır. 1983 yılında çıkarılan 2872 Sayılı Çevre Kanunu ile çevrenin korunmasına yönelik çeşitli önlemler alınmıştır. Özellikle 2004 yılından sonra yasal düzenlemelerde önemli oranda artış olmuştur (Çizelge 1).

Çizelge 1. Türkiye’deki Çevre ile ilgili yasa ve yönetmelikler (<https://cygm.csb.gov.tr/yonetmelikler-i-440>, 10.02.2020)

Yasa/Yönetmelik adı	Tarih/sayı
<u>Hafriyat Toprağı, İnşaat ve Yıkıntı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği</u>	RG: 18.03.2004 - 25406
<u>Atık Pil ve Akümülatörlerin Kontrolü Yönetmeliği</u>	RG: 31.08.2004 - 25569
<u>Gemilerden Atık Alınması ve Atıkların Kontrolü Yönetmeliği</u>	RG: 26.12.2004 - 25682
<u>Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği</u>	RG: 31.12.2004 - 25687
5312 Sayılı Denizlerin Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Acil Durumlarda Müdahale ve Zararların Tazmini Esaslarına Dair Kanun - Ekler	RG: 11.03.2005 - 25752
<u>Tehlikeli Maddelerin Su ve Çevresinde Neden Olduğu Kirliliğin Kontrolü Yönetmeliği (76/464/ AB)</u>	RG: 26.11.2005 - 26005

<u>Kentsel Atıksu Arıtımı Yönetmeliği</u>	RG: 08.01.2006 - 26047
<u>Deniz Çevresinin Petrol ve Diğer Zararlı Maddelerle Kirlenmesinde Acil Durumlarda Müdahale ve Zararların Tazmini Esaslarına Dair Kanun Kapsamında Mal ve Hizmet Alımına İlişkin Yönetmelik</u>	RG: 26.04.2006 - 26150
<u>Ömrünü Tamamlamış Lastiklerin Kontrolü Yönetmeliği</u>	RG: 25.11.2006 - 26357
<u>Çevre Gelirlerinin Takip ve Tahsili ile Tahsilat Karşılığı Öngörülen Ödeneğin Kullanımı Hakkında Yönetmelik</u>	RG: 03.04.2007 - 26482
<u>Çevre Kanununa Göre Verilecek İdari Para Cezalarında İhlalin Tespiti ve Ceza Verilmesi ile Tahsili Hakkında Yönetmelik</u>	RG: 03.04.2007 - 26482
<u>Kum Çakıl ve Benzeri Maddelerin Alınması ve İşletilmesinin Kontrolü Yönetmeliği</u>	RG: 08.12.2007 - 26724
<u>Poliklorlu Bifenil ve Poliklorlu Terfenillerin Kontrolü Hakkındaki Yönetmelik - Ekler</u>	RG: 27.12.2007 - 26739
<u>Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği</u>	RG: 06.06.2008 - 26898
<u>Isınmadan Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği</u>	RG: 07.02.2009 - 27134
<u>Sanayi Kaynaklı Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği</u>	RG: 03.07.2009 - 27277
<u>Bazı Akaryakıt Türlerindeki Kükürt Oranının Azaltılmasına İlişkin Yönetmelik</u>	RG: 06.10.2009 - 27368
<u>Ömrünü Tamamlamış Araçların Kontrolü Hakkında Yönetmelik</u>	RG: 30.12.2009 - 27448
<u>Madencilik Faaliyetleri İle Bozulan Arazilerin Doğaya Yeniden Kazandırılması Yönetmeliği</u>	RG: 23.01.2010 - 27471
<u>Atıkların Düzenli Depolanmasına Dair Yönetmelik</u>	RG: 26.03.2010 - 27533
<u>Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği</u>	RG: 04.06.2010 - 27601
<u>İyonlaştırıcı Olmayan Radyasyonun Olumsuz Etkilerinden Çevre ve Halkın Sağlığının Korunmasına Yönelik Alınması Gereken Tedbirlere İlişkin Yönetmelik</u>	RG: 24.07.2010 - 27651
<u>Toprak Kirliliğinin Kontrolü ve Noktasal Kaynaklı Kirlenmiş Sahalara Dair Yönetmelik - (Ekler)</u>	RG: 08.06.2010 - 27605
<u>Evsel ve Kentsel Arıtma Çamurlarının Toprakta Kullanılmasına Dair Yönetmelik</u>	RG: 03.08.2010 - 27661
<u>Çevre Kanununun 29. Maddesi Uyarınca Atıksu Arıtma Tesislerinin Teşvik Tedbirlerinden Faydalanmasında Uyulacak Usul Ve Esaslara Dair Yönetmelik</u>	RG: 01.10.2010 - 27716
<u>Atıkların Yakılmasına İlişkin Yönetmelik</u>	RG: 06.10.2010 - 27721
<u>Atıksu Altyapı ve Evsel Katı Atık Bertaraf Tesisleri Tarifelerinin Belirlenmesinde Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönetmelik</u>	RG: 27.10.2010 - 27742
<u>Atık Elektikli ve Elektronik Eşyaların Kontrolü Yönetmeliği</u>	RG: 22.05.2012 - 28300
<u>Koku Oluşturan Emisyonların Kontrolü Yönetmeliği</u>	RG: 19.07.2013 - 28712
<u>Yüksek Çevre Kurulu ve Mahalli Çevre Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik</u>	RG: 03.08.2013 - 28727
<u>Maddelerin ve Karışımların Fiziko-kimyasal, Toksikolojik ve Ekotoksikolojik Özelliklerinin Belirlenmesinde Uygulanacak Test Yöntemleri Hakkında Yönetmelik – Ekler</u>	RG: 11.12.2013 - 28848

Maddelerin ve Karışımların Sınıflandırılması, Etiketlenmesi ve Ambalajlanması Hakkında Yönetmelik - Ekler	RG: 11.12.2013 - 28848
<u>Sera Gazı Emisyonlarının Takibi Hakkında Yönetmelik</u>	RG: 17.05.2014 - 29003
<u>Zararlı Maddeler ve Karışımlara İlişkin Güvenlik Bilgi Formları Hakkında Yönetmelik</u>	R.G: 13.12.2014 - 29204
<u>Atık Yönetimi Yönetmeliği</u>	RG: 02.04.2015 – 29314
<u>Bitkisel Atık Yağların Kontrolü Yönetmeliği</u>	RG: 06.06.2015 - 29378
<u>Maden Atıkları Yönetmeliği</u>	RG: 15.07.2015 - 29417
<u>Maden Atıkları Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik</u>	RG: 16.07.2016 - 29772
<u>Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmeliği</u>	RG: 25.01.2017 - 29959
<u>Egzoz Gazı Emisyonu Kontrolü Yönetmeliği</u>	RG:11.03.2017- 30004
<u>Ozon Tabakasını İncelten Maddelere İlişkin Yönetmelik</u>	RG: 07.04.2017 - 30031
<u>Kimyasalların Kaydı, Değerlendirilmesi, İzni ve Kısıtlanması Hakkında Yönetmelik</u>	R.G: 23.06.2017 - 30105
<u>Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği</u>	RG: 27.12.2017 - 30283
<u>Florlu Sera Gazlarına İlişkin Yönetmelik</u>	RG: 04.01.2018 - 30291
<u>Kalıcı Organik Kirleticiler Hakkında Yönetmelik</u>	R.G: 14.11.2018 - 30595
<u>Sıfır Atık Yönetmeliği</u>	RG: 12.07.2019 - 30829
<u>Yüzme Suyu Kalitesinin Yönetimine Dair Yönetmelik</u>	RG: 25.09.2019 - 30899
<u>Atık Yağların Yönetimi Yönetmeliği</u>	RG: 21.12.2019 - 30985
<u>Geri Kazanım Katılım Payına İlişkin Yönetmelik</u>	RG: 31.12.2019 - 30995
<u>Dip Tarama Malzemesinin Çevresel Yönetimi Yönetmeliği</u>	RG: 14.01.2020 - 31008

Bunun yanı sıra, yerel yönetimlerin geri dönüşüm uygulamalarında, STK ve bireysel çabalarda da artış görülmektedir. “Çevresel tutum ya da duyarlılıklar; bireylerin aldığı çevre eğitimi, okudukları bölümler, cinsiyet, yaşamını sürdürdüğü yer, teknoloji kullanımına açık olmak gibi değişkenlere göre farklılık göstermektedir” (Gül vd.,2018).

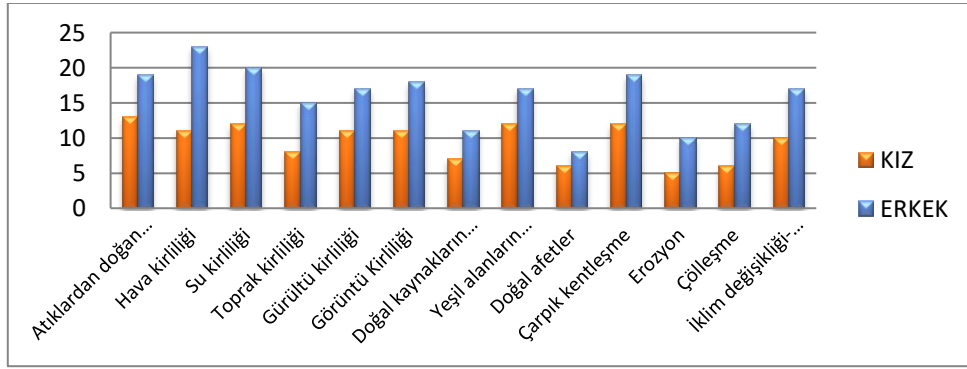
MATERYAL VE YÖNTEM

Yapılan bu çalışmada, Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi 2. Sınıf öğrencilerinin çevre bilinci ve çevre sorunlarının farkındalığı ölçülmeye çalışılmış, çevre sorunları hakkındaki bakış açıları ortaya çıkarılmıştır. Cinsiyete göre karşılaştırma yapmak amacıyla bu öğrencilere çevre ile ilgili 55 soru sorulmuş ve elde edilen sonuçlar SPSS Statistics 21.0 paket programında değerlendirilmiştir. 16 kız ve 24 erkek olmak üzere toplam 40 öğrenci ile anket yapılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

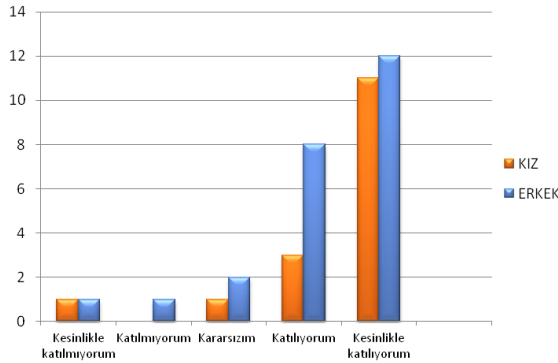
Ankette çevre sorunları, çevre sorunlarına yönelik önlemler, çevre duyarlılığı, geri dönüşüm, doğal kaynaklar ve ekolojik denge konularını içeren sorular sorulmuştur.

Mimarlık öğrencilerinin bakışıyla Türkiye’deki en önemli çevre sorunlarını ortaya çıkarmak için sorulan soruya erkek öğrenciler hava ve su kirliliği, kız öğrenciler ise atıklar ve su kirliliği şeklinde belirtmişlerdir (Grafik 1). En az sorun olarak görülen ise doğal afetler ve erozyon olmuştur. Genel olarak, öğrencilerin verdikleri cevaplara bakıldığında kendi çevrelerindeki sorunlar konusunda bilgi sahibi olduklarını göstermektedir.

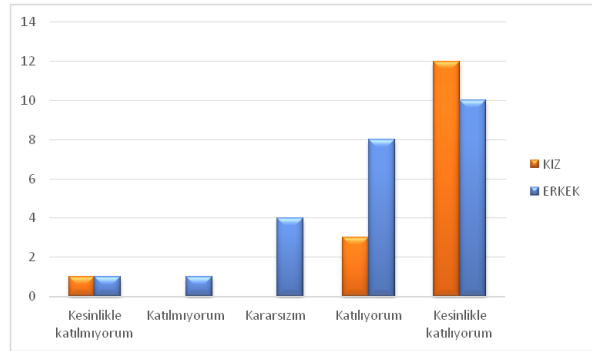
Grafik 1. Türkiye’deki en önemli çevre sorunları

Doğal kaynakların tükeneceği düşünüldüğünde, tasarruf yapmanın çevre sorunlarını önlemedeki yollardan biri olduğu açıktır. Bu nedenle öğrencilere tasarrufa yönelik sorular yöneltilmiştir. Kız ve erkek öğrencilerin çoğu “Enerji tasarrufu için ayarlı lamba kullanmak isterim.” fikrine kesinlikle katılıyorum cevabını vermişlerdir (Grafik 2). Benzer şekilde çoğunluk “Enerji tasarrufu için kullanılmadığı zaman evdeki ışıkları kapatırım.” fikrine de kesinlikle katılıyorum cevabını vermişlerdir (Grafik 3).

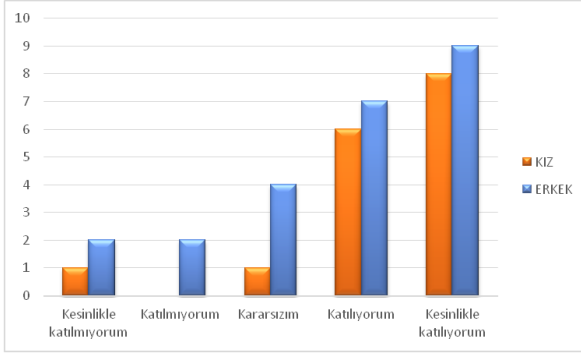

Grafik 2. Enerji tasarrufu için ayarlı lamba kullanmak isterim.

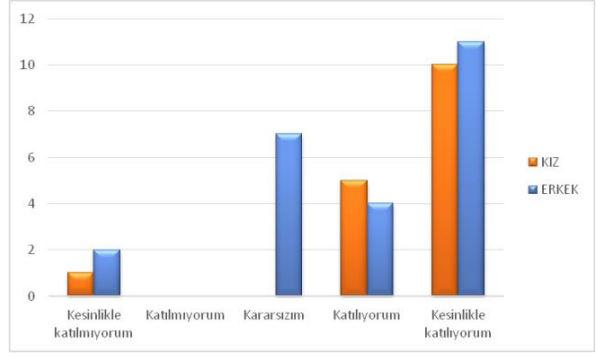
Özellikle evde aydınlatma amacıyla kullanılan ampuller ile elektrikli ev eşyalarının tasarruflu seçilmesi doğal kaynakların korunması açısından bireysel olarak yapılabilecek önlemlerden biri olmaktadır. Bu amaçla sorulan sorulara kız ve erkek öğrencilerin çoğu “Ampul ve elektrikli ev eşyaları alınırken az elektrik harcayanlarını tercih etmeleri için ailemi uyarırım.” ve “Enerjinin boşa harcadığını görmek beni endişelendirir” fikrine kesinlikle katılıyorum cevabını vermişlerdir (Grafik 4-5).

Grafik 3. Enerji tasarrufu için kullanılmadığı zaman evdeki ışıkları kapatırım.

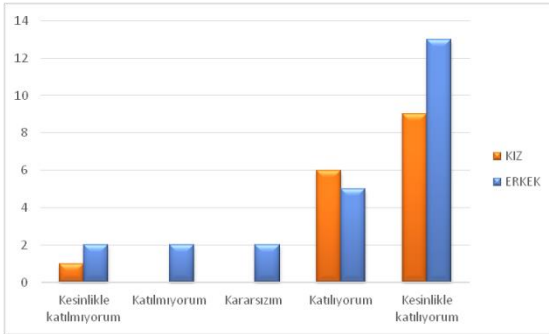

Grafik 4. Evimize ampul ve elektrikli ev eşyaları alınırken az elektrik harcayanları tercih etmeleri için ailemi uyarırım.

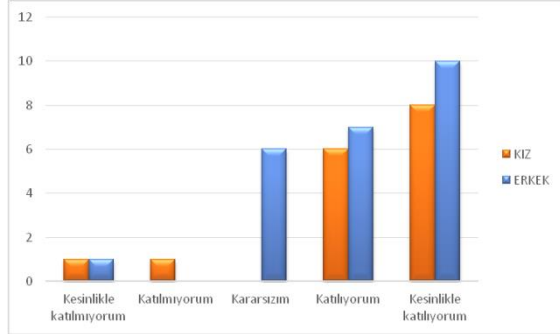

Grafik 5. Enerjinin boşa harcandığını görmek beni endişelendirir.

Dünyadaki su kaynaklarının zamanla artan nüfusa yetmeyeceği ve tükenme tehlikesi ile karşı karşıya kalınacağı bilinmektedir. Su kaynaklarının tükenmesi ile ilgili sorulan soruya kız ve erkek öğrencilerin çoğu “Su kaynaklarının tükeneceğinden endişe duyarım.” ve “Su tasarrufu için gerekli olmadığı sürece suyu musluktan boşa akıtmam.” fikrine kesinlikle katılıyorum cevabını vermişlerdir (Grafik 6-7).

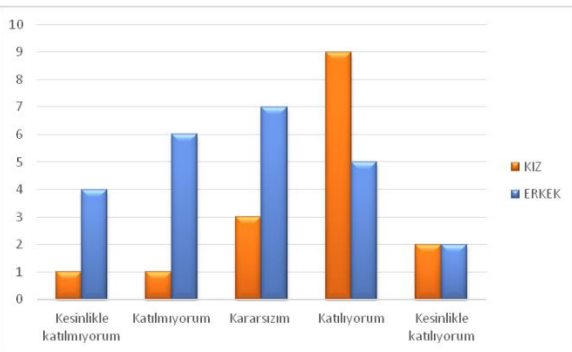
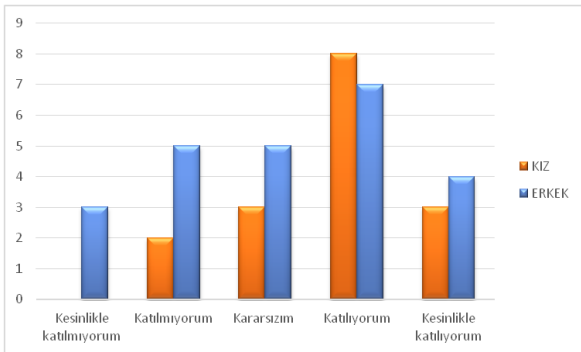

Grafik 6. Su kaynaklarının tükeneceğinden endişe duyarım.

Grafik 7. Su tasarrufu için gerekli olmadığı sürece suyu musluktan boşa akıtmam.

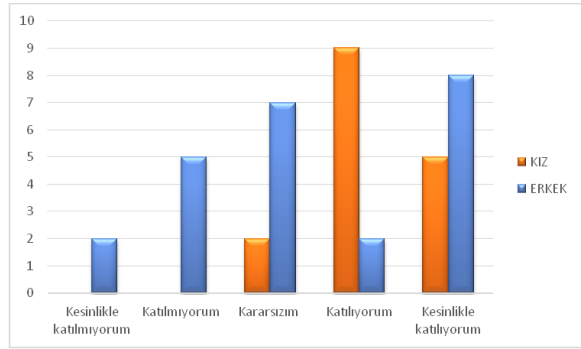
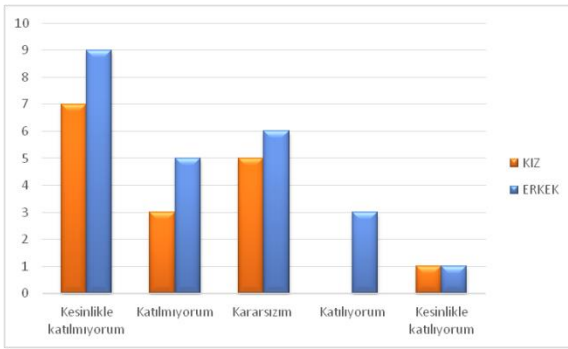
Günümüzde sosyal medya ve diğer iletişim kanalları kullanıcıların düşünceleri üzerinde önemli etkilere sahiptir. Kişiler bu tür ortamlarda gördüklerini kolayca benimseyebilmekte ve uygulayabilmektedir. Bu nedenle, öğrencilerin çevre ile ilgili programlara olan ilgileri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Kız ve erkek öğrencilerin çoğu “Televizyonda çıkan çevre ile ilgili programları veya belgeselleri izlerim.” fikrine katılıyorum cevabını vermişlerdir (Grafik 8). “Çevreyle ilgili gelişmeleri haberlerden, günlük gazetelerden, internette veya dergilerden takip ederim.” fikrine kız öğrencilerin çoğu katılıyorum, erkek öğrencilerin çoğu ise kararsızım cevabını vermişlerdir (Grafik 9).

Grafik 8. Televizyonda çıkan çevre ile ilgili programları veya belgeselleri izlerim.

Grafik 9. Çevreyle ilgili gelişmeleri haberlerden, günlük gazetelerden, internetten veya dergilerden takip ederim.

Atıkların geri kazanılması ekonomik ve ekolojik dengenin sağlanmasında önemli rol oynamaktadır. “Atık üretimi ve kaynak tüketimini azaltmanın en önemli yolu geri kazanım ve yeniden kullanımdır. Katı atıkların önemli bir kısmı (kağıt, teneke, cam gibi) geri dönüştürülebilir ürünlerdir” (Çimen ve Yılmaz, 2012). Atık ürünlerin geri dönüştürülmesi ile çevre kirliliği önlenilmekte ve tahribat azaltılabilmektedir. Çok sayıda yasa ve yönetmelik çerçevesinde de geri dönüşümün sağlanması amacıyla çalışmalar yürütülmektedir. Çalışmada, geri dönüşümle ilgili sorular yöneltilerek öğrencilerin farkındalıkları ölçülmüştür. Kız ve erkek öğrencilerin çoğu “Çevremizdeki geri dönüşüm imkânları yeterlidir.” fikrine kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir (Grafik 10). “Geri dönüşümü mümkün olan çöpleri, ayırarak geri dönüşüm kutusuna atarım.” fikrine kız öğrencilerin çoğu katılıyorum, erkek öğrencilerin çoğu ise kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir (Grafik 11).

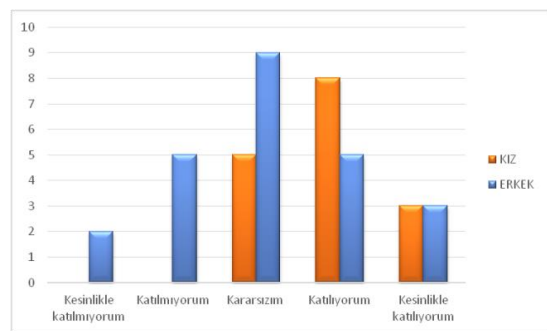
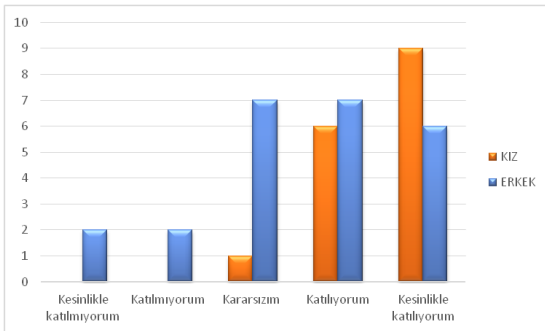

Grafik 10. Çevremizdeki geri dönüşüm imkânları yeterlidir.

Grafik 11. Geri dönüşümü mümkün olan çöpleri, ayırarak geri dönüşüm kutusuna atarım.

526

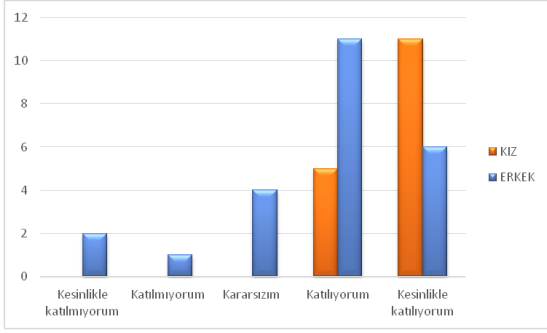
“Sokakta elimde bir çöp olsa atmak için geri dönüşüm kutusu ararım.” fikrine kız öğrencilerin çoğu kesinlikle katılıyorum, erkek öğrencilerin çoğu ise kararsızım ve katılıyorum cevabını vermiştir (Grafik 12). “Çevremde geri dönüşüm kampanyası başlatılması halinde aktif olarak katılırım.” fikrine kız öğrencilerin çoğu katılıyorum, erkek öğrencilerin çoğu ise kararsızım cevabını vermiştir (Grafik 13).

Grafik 12. Sokakta elimde bir çöp olsa atmak için geri dönüşüm kutusu ararım.

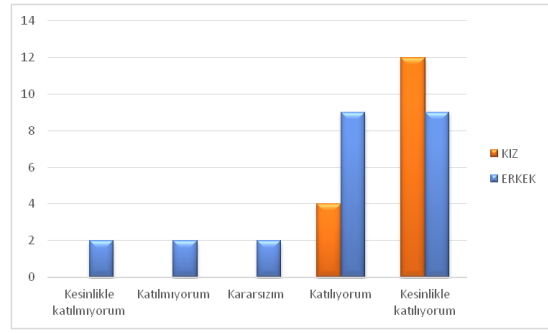
Grafik 13. Çevremde geri dönüşüm kampanyası başlatılması halinde aktif olarak katılırım.

“Geri dönüşüm, kaynakların sürdürülebilirliğini sağlayacaktır.” fikrine kız öğrencilerin çoğu kesinlikle katılıyorum, erkek öğrencilerin çoğu ise katılıyorum cevabını vermiştir (Grafik 14). “Geri dönüşüm ile ağaçların kesilmesi büyük oranda engellenecektir.” fikrine kız öğrencilerin çoğu kesinlikle katılıyorum, erkek öğrencilerin çoğu ise katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir (Grafik 15).

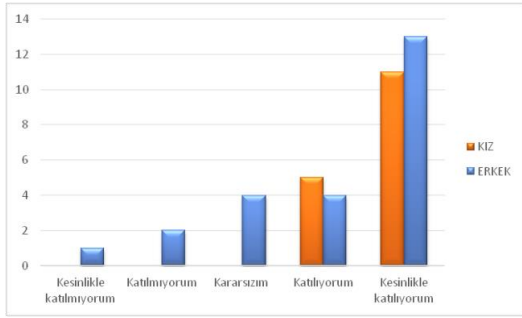

Grafik 14. Geri dönüşüm kaynakların sürdürülebilirliğini sağlayacaktır.

Son yıllarda küresel ısınmanın artması bu yönde tedbirler alınmasını da gündeme getirmiştir. Özellikle geri dönüşüm ile küresel ısınmanın azaltılabileceği ve tasarruf da sağlanabileceği bilinmektedir. Bu amaçla sorulan soruya kız ve erkek öğrencilerin çoğu geri dönüşüm ile enerjiden tasarruf edileceğini ve geri dönüşümün küresel ısınmayı engelleyeceğini düşünmektedir (Grafik 16-17).

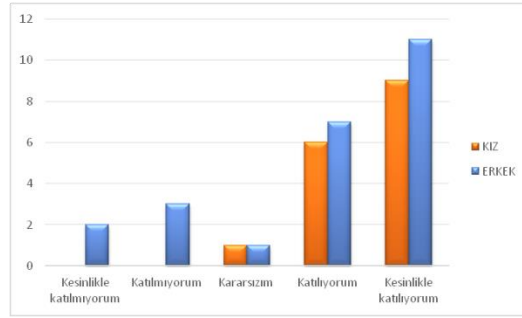

Grafik 15. Geri dönüşüm ile ağaçların kesilmesi büyük oranda engellenecektir.

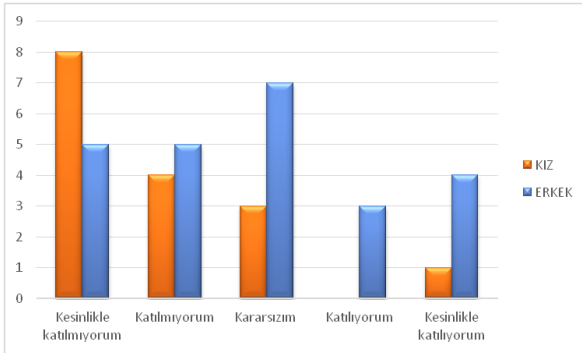

Grafik 16. Geri dönüşüm ile enerjiden tasarruf edileceğini düşünüyorum.

Ülkemizde geri dönüşüm ile ilgili birçok yöntem kullanılmaktadır. Çöplerin evde ya da çöp toplama alanlarında ayrıştırılması geri dönüşüme ilişkin uygulamalar arasındadır. Öğrencilerin bu konudaki görüşleri sorulduğunda “Çöpten ayrıştıran kişiler olduğu için geri dönüşüm kutularını kullanmıyorum.” ve “Geri dönüşümü başkası yapıyor, bu nedenle ben yapmıyorum.” fikrine kız öğrencilerin çoğu kesinlikle katılmıyorum, erkek öğrencilerin çoğu ise kararsızım cevabını vermiştir (Grafik 18-19).

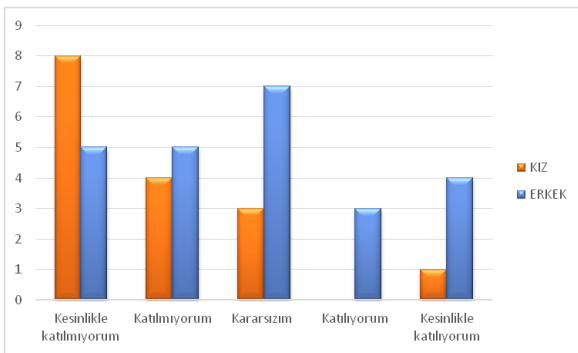

Grafik 17. Geri dönüşümün küresel ısınmayı engelleyeceğini düşünüyorum.

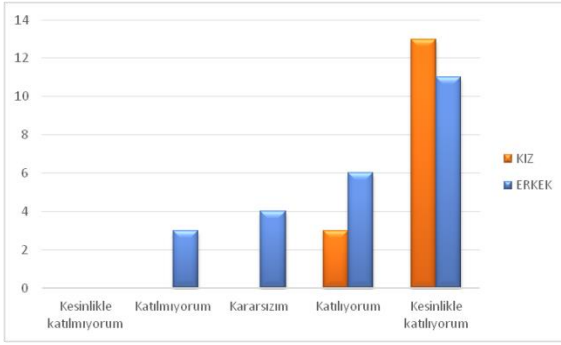

Grafik 18. Çöpten ayrıştıran kişiler olduğu için geri dönüşüm kutularını kullanmıyorum.

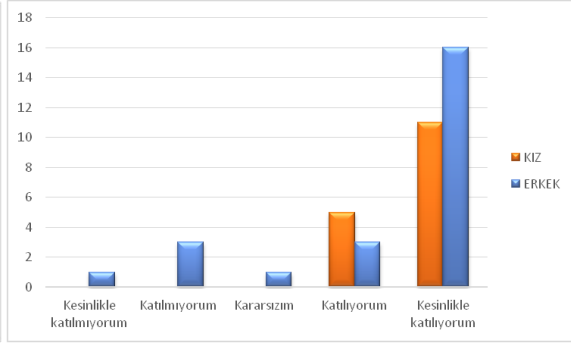
Geri dönüşüm konusunda eğitim ve bilgilendirme çalışmaları çevre açısından önemlidir. Kız ve erkek öğrencilerin çoğu geri dönüşüm konusunda eğitim/bilgilendirme eksikliği olduğunu ve geri dönüşümün çevre korumayı sağladığını düşünmektedir (Grafik 20-21).

Grafik 19. Geri dönüşümü başkası yapıyor, bu nedenle ben yapmıyorum.

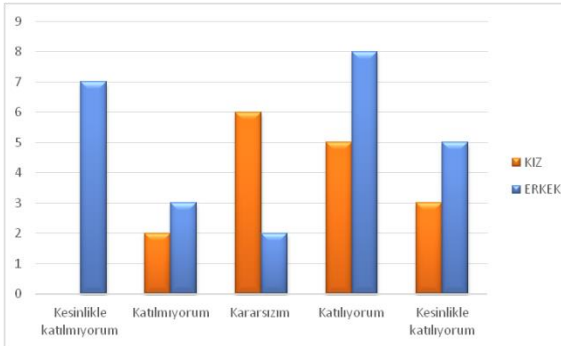

Grafik 20. Geri dönüşüm konusunda eğitim/bilgilendirme eksikliği vardır.

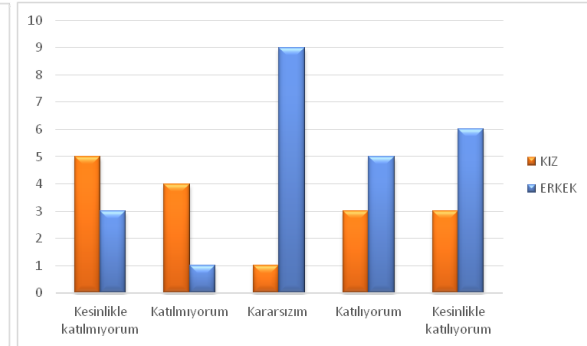

Grafik 21. Geri dönüşüm çevreyi korumayı sağlar.

Ekonomi ve ekoloji arasında önemli bir ilişki mevcuttur. Kimi zaman ekonomik değerler ekolojik değerlerin önüne geçmekte ve çevre tahribatını artırmaktadır. Kimi zaman ise çevrenin korunmasına yönelik olumlu bir davranış ekonomik değerlerin artışıyla sonuçlanabilmektedir. Çalışmada, ekonomi ve çevre arasındaki ilişki araştırılmıştır. “Alışveriş yaparken, daha pahalı da olsa çevreye en az zarar veren ürünleri tercih ederim.” fikrine kız öğrencilerin çoğu kararsızım, erkek öğrencilerin çoğu ise katılıyorum cevabını vermiştir (Grafik 22). “Ekonomik büyüme çevrenin korunmasından daha önemlidir.” fikrine kız öğrencilerin çoğu kesinlikle katılmıyorum, erkek öğrencilerin çoğu ise kararsızım cevabını vermiştir (Grafik 23).

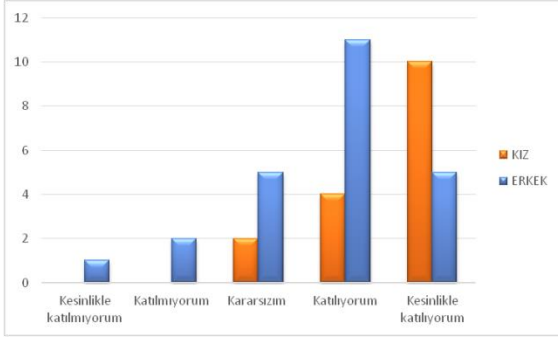

Grafik 22. Alışveriş yaparken, daha pahalı da olsa çevreye en az zarar veren ürünleri tercih ederim.

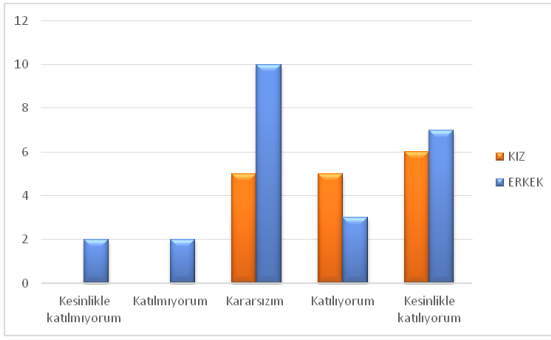
Grafik 23. Ekonomik büyüme çevrenin korunmasından daha önemlidir.

Geri dönüşümün milli ekonomiye katkıları yadsınamayacak ölçüdedir. “Geri dönüşümün milli ekonomiye katkı sağlayacağını düşünüyorum.” fikrine kız öğrencilerin çoğu kesinlikle katılıyorum, erkek öğrencilerin çoğu ise katılıyorum cevabını vermiştir (Grafik 24). Satın alınan ürünlerin ambalajlarının geri dönüştürülerek kullanılması çevre kirliliğinin önlenmesi ve dünya kaynaklarının korunması açısından önemlidir. Bu konuda “Ambalajında geri dönüşüm işareti olan ürünleri almayı tercih ederim.” fikrine kız öğrencilerin çoğu kesinlikle katılıyorum, erkek öğrencilerin çoğu ise kararsızım cevabını vermiştir (Grafik 25).

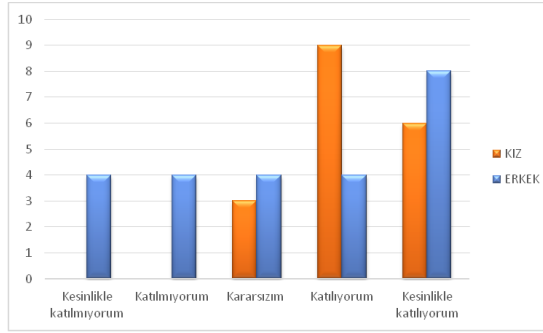

Grafik 24. Geri dönüşümün milli ekonomiye katkı sağlayacağını düşünüyorum.

“Cam, plastik, kâğıt ve organik çöpleri ayrı ayrı atarım.” fikrine kız öğrencilerin çoğu katılıyorum, erkek öğrencilerin çoğu ise kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir (Grafik 26). Erkek öğrencilerin bir kısmı ise kesinlikle katılmıyorum ve katılmıyorum cevabını vermiştir.

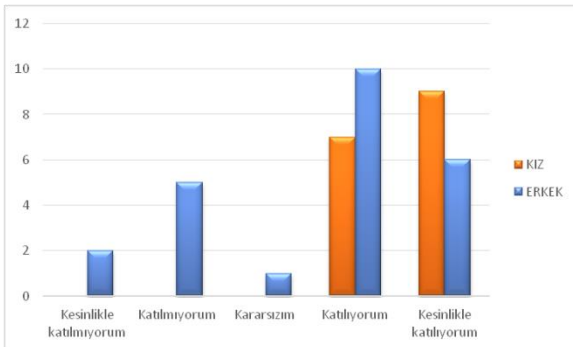

Grafik 25. Ambalajında geri dönüşüm işareti olan ürünleri almayı tercih ederim.

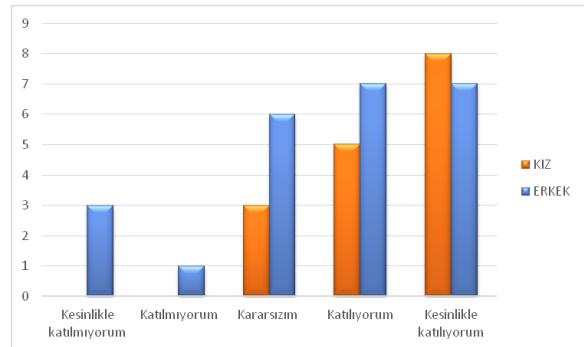
Grafik 26. Cam, plastik, kâğıt ve organik çöpleri ayrı ayrı atarım.

Bilinçli ya da bilinçsiz olarak ortaya çıkan orman yangınları geri dönüşü mümkün olmayan canlı tahribatı, çevre kirliliği, küresel ısınma gibi sonuçları getirmektedir. Bu nedenle öğrencilerin orman yangınları ve ağaçlandırmaya yönelik düşünceleri ortaya konulmuştur. “Herhangi bir yerde orman yangını çıktığını duyduğumda çok üzülürüm.” fikrine kız öğrencilerin çoğu kesinlikle katılıyorum, erkek öğrencilerin çoğu ise katılıyorum cevabını vermiştir (Grafik 27). “Ağaçlandırma çalışmalarına katılmaktan hoşlanırım.” fikrine ise kız ve erkek öğrencilerin çoğu kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir (Grafik 28).

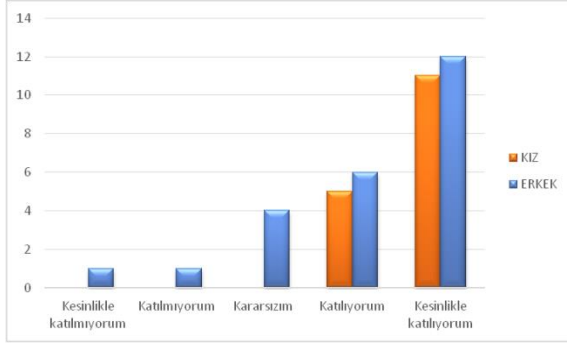
Grafik 27. Herhangi bir yerde orman yangını çıktığını duyduğumda çok üzülürüm.

Plastik maddeler geri dönüşümü mümkün olan materyaller arasındadır. Ancak günümüzde, çevre kirliliğinin temel nedenleri arasında yer almaktadır. Hava, su ve toprağı olumsuz yönde etkileyen plastikler aynı zamanda canlı sağlığı üzerinde de olumsuz etkilere sahiptir. Son yıllarda alışveriş

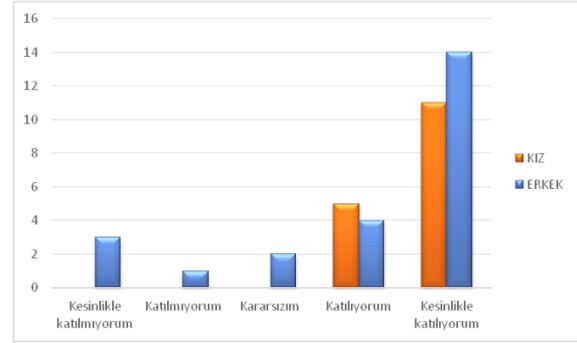
Grafik 28. Ağaçlandırma çalışmalarına katılmaktan hoşlanırım.

poşetlerinin ücretli hale getirilmesi ile plastik atıkların azaltılması için olumlu bir adım atılmıştır. Bu doğrultuda, çalışmada öğrencilerin plastik malzemeler ile ilgili düşünceleri araştırılmıştır. Kız ve erkek öğrencilerin çoğu etrafa saçılmış plastik maddeleri bir çevre sorunu olarak görmekte ve plastiklerin sağlığını olumsuz etkilediğini düşünmektedir (Grafik 29-30).

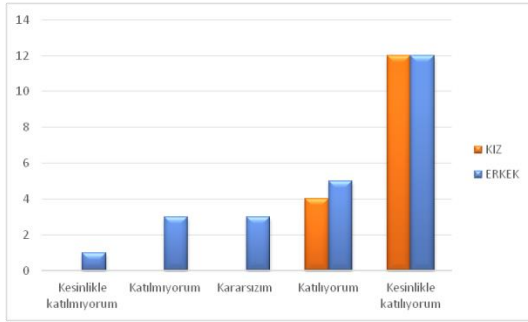

Grafik 29. Etrafa saçılmış plastik maddeler bir çevre sorunudur.

Plastik malzeme kullanımının sağlık açısından etkilerinin yanı sıra, kız ve erkek öğrenciler plastik maddelerin toprağı ve yandığında havayı kirlettiğini de düşünmektedir (Grafik 31-32).

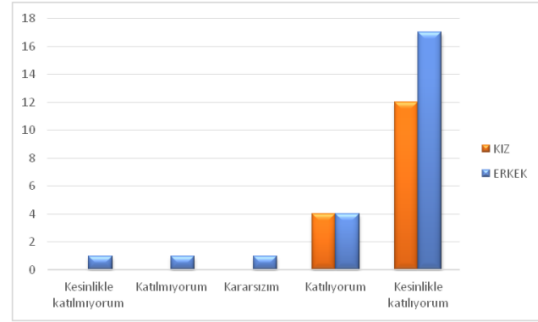

Grafik 30. Plastikler sağlığını olumsuz etkiler.

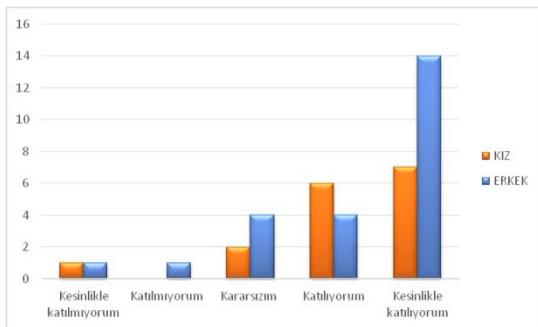

Grafik 31. Plastikler toprağı kirletirler.

Özellikle taşıt ve fosil yakıt kullanımına bağlı olarak hava kirliliğinin arttığı günümüzde insan sağlığını da olumsuz etkilediği görülmektedir. Kız ve erkek öğrencilerin çoğu doğalgaz kullanımının hava kirliliğini azaltacağını ve hava kirliliğinin solunum yolu hastalıklarını artırdığını düşünmektedir (Grafik 33-34).

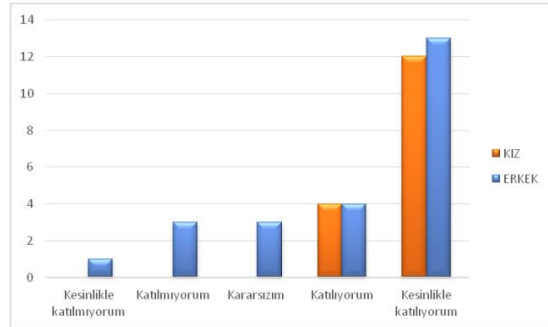

Grafik 32. Plastikler yandığında havayı kirletir.

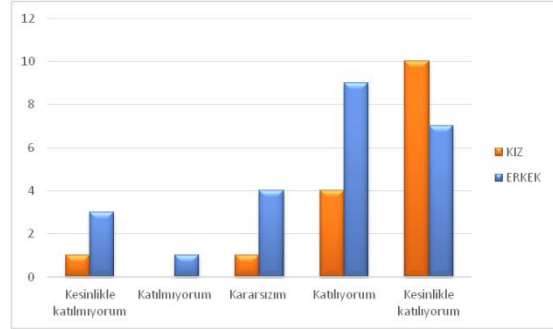
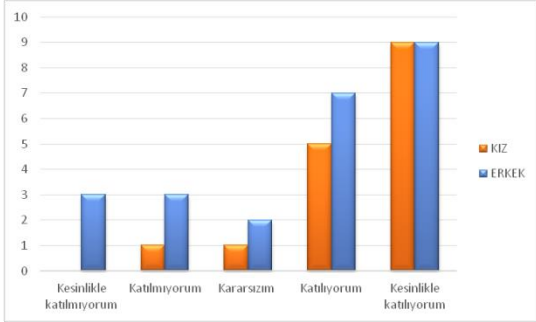
Grafik 33. Doğalgaz kullanımının yaygınlaştırılması hava kirliliğinin azalmasını sağlamaktadır.

“Plastik poşetlerin yeniden kullanıldığını görmek beni sevindiriyor.” ve “Alış-veriş sonucunda eve gelen plastik poşetleri tekrar kullanmak için saklarım.” fikrine kız ve erkek öğrencilerin çoğu kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir (Grafik 35).

Grafik 34. Hava kirliliği solunum yolu hastalıklarını artırır.

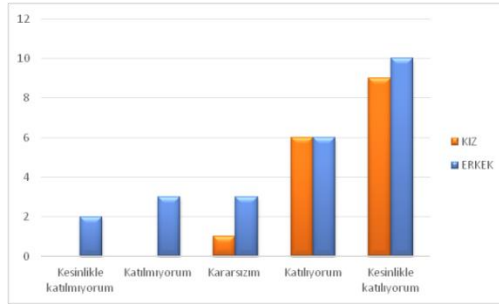
ürünleri yeniden kullanırım.” fikrine kız öğrencilerin çoğu kesinlikle katılıyorum, erkek öğrencilerin çoğu ise katılıyorum cevabını vermiştir (Grafik 36).

Grafik 35. Alış-veriş sonucunda eve gelen plastik poşetleri tekrar kullanmak için saklarım.

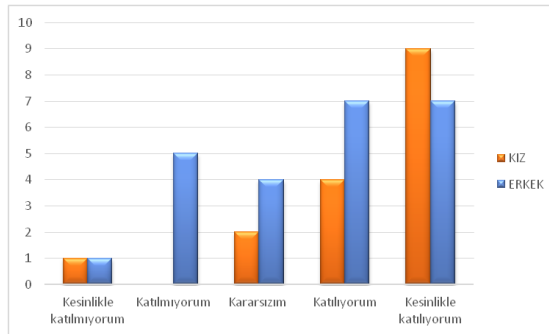
Grafik 36. Plastik poşet ve yiyecek kapları gibi plastik ürünleri yeniden kullanırım.

Kız ve erkek öğrencilerin çoğu plastik yerine cam kullandığını, şişe ve kavanoz gibi cam saklama ürünlerinin tekrar kullanma açısından uygun olduğunu ve bu nedenle daha çok tercih ettiğini belirtmektedir. Son yıllarda alışverişte plastik poşet kullanımının azaldığı görülmektedir. Özellikle alışverişlerde bez, file gibi plastik olmayan ürünlerin kullanımına kız öğrencilerin çoğu katılıyorum, erkek öğrencilerin çoğu ise kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Kız ve erkek öğrencilerin çoğu plastiklerin toplanıp satılmasıyla ekonomik fayda sağlanacağını belirtmiştir. Bu fikre katılmayan erkek öğrenci sayısı da oldukça fazladır (Grafik 37).

Grafik 37. Plastikler toplanıp satılsaydı ekonomik açıdan yararlı olurdu.

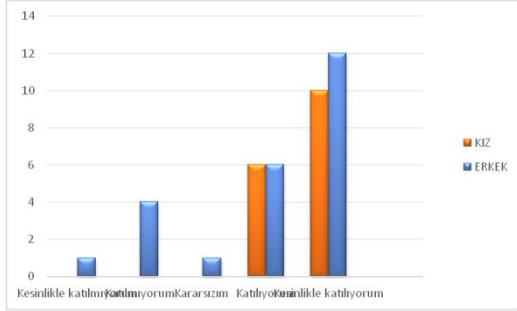
Ulaşım araçlarının yoğunluğu trafik sıkışıklığı başta olmak üzere, hava ve gürültü kirliliği gibi çevre sorunlarına sebep olmaktadır. Bireysel araç yerine toplu taşıma araçlarının kullanım sıklığı çevre sorunlarının azaltılmasında önemli rol oynamaktadır. Kız ve erkek öğrencilerin çoğu bir yere giderken toplu taşıma aracı kullanmayı tercih ettiğini belirtmiştir (Grafik 38).

Grafik 38. Bir yere giderken toplu taşıma aracı kullanmayı tercih ederim.

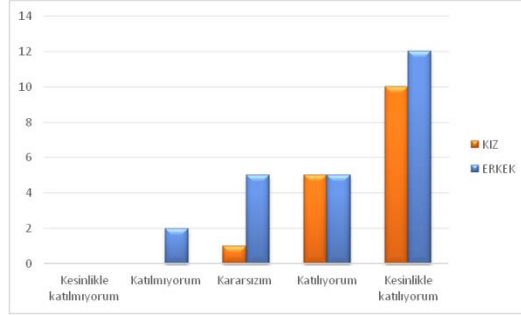
Kentlerimizdeki yapı yoğunluğuna bağlı olarak yeşil alan miktarı giderek azalmaktadır. Yeşil alan miktarının azalması canlı sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Yeşil alanların varlığı insan psikolojisi ve fizyolojisi üzerinde etkiler bırakmaktadır. Çalışmada öğrencilere yeşil alanların mevcudiyeti ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Kız ve erkek öğrencilerin çoğu yeşil alanların insan sağlığı açısından olumlu etkileri olduğunu düşünmekte ve yaşadıkları yerin yakınında yeşil alan bulunmasını tercih etmektedir.

Çalışmada, önemli çevre sorunları arasında yer alan gürültü ve görüntü kirliliği öğrencilerin bakış açısı ile değerlendirilmiştir. Kız ve erkek öğrencilerin çoğu kentlerdeki gürültü kirliliğinin insan sağlığını etkilediğine inanmaktadır (Grafik 39). Ayrıca görsel kirlilikten de rahatsızlık duymaktadır (Grafik 40).

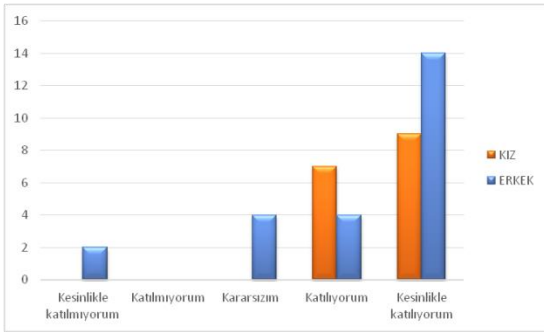

Grafik 39. Kentlerde gürültü kirliliğinin insan sağlığını etkilediğine inanıyorum.

Tarım ilaçlarının kullanımı toprak ve su kirliliğine sebep olmakta ve biyo-çeşitliliği olumsuz etkilemektedir. Kız ve erkek öğrencilerin çoğu tarım ilaçlarının bilinçsizce kullanıldığında toprağı kirlettiğini düşünmekte ve su kaynaklarının kirlenmesinin biyolojik çeşitliliği doğrudan etkilediğini bilmektedir (Grafik 41-42).

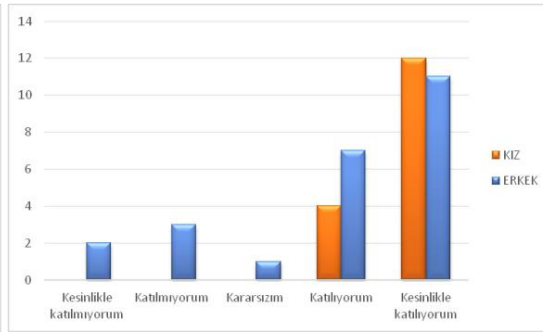

Grafik 40. Kentlerde görsel kirlilik beni rahatsız etmektedir.

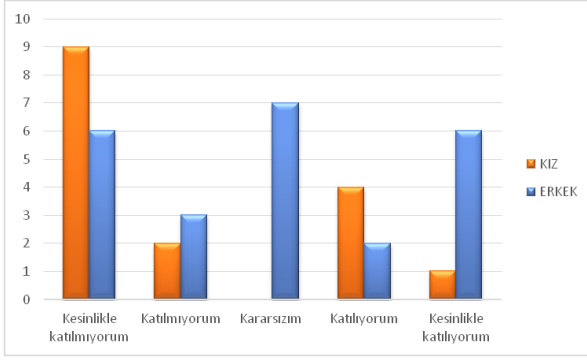

Grafik 41. Tarım ilaçları bilinçsizce kullanıldığında toprağı kirletmektedir.

Çevre kirliliği zamanla kaynakların tükenmesine yol açmaktadır. Kız öğrencilerin çoğu “Hava, su ve toprak tükenmeyen kaynaklardır.” fikrine kesinlikle katılmıyorum, erkek öğrencilerin çoğu ise kararsızım cevabını vermiştir (Grafik 43). Ayrıca, kız ve erkek öğrencilerin çoğu çevre kirliliği ile ilgili en büyük sorunun atıkların çok yer kaplaması olduğunu düşünmektedir (Grafik 44).

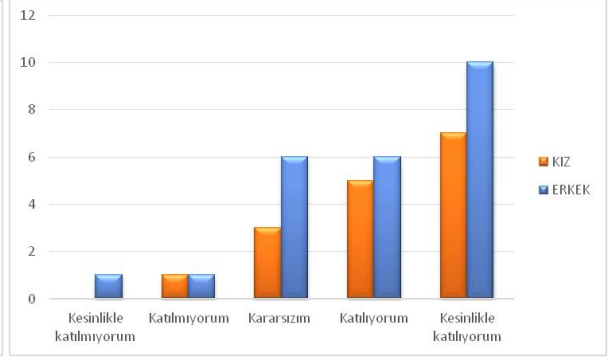

Grafik 42. Su kaynaklarının kirlenmesi, biyolojik çeşitliliği doğrudan etkilemektedir.

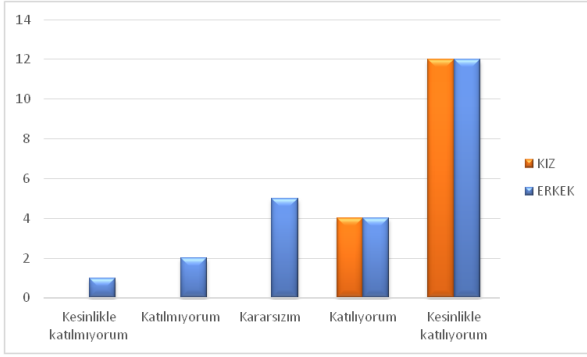

Grafik 43. Hava, su ve toprak tükenmeyen kaynaklardır.

Çevresel sorunların en aza indirilmesinde eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarının yeri büyüktür. Kız öğrencilerin çoğu “Çevreye zarar veren birini çekinmeden uyarırım.” fikrine katılıyorum, erkek öğrencilerin çoğu ise kararsızım cevabını vermiştir. Kız ve erkek öğrencilerin çoğu insanların çevreye karşı duyarlılığı için bilinçlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir (Grafik 45). Kız ve erkek öğrencilerin çoğu çevre ile ilgili düzenlenen etkinliklere katılma konusunda kararsız kalmıştır. Her iki öğrenci grubu ekolojik dengenin giderek bozulduğunun farkındadır ve temiz bir çevrede yaşamak istemektedir (Grafik 46).

Grafik 44. Çevre kirliliği ile ilgili en büyük sorun atıkların çok yer kaplamalarıdır.

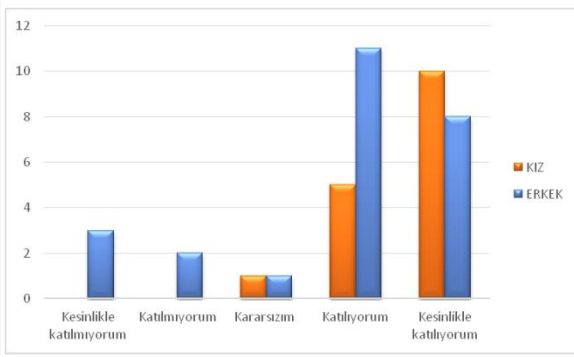

Grafik 45. İnsanların çevreye karşı duyarlılığı için bilinçlendirilmesi gerekir.

SONUÇ

Genel olarak kız ve erkek öğrenciler anket sorularına yakın cevaplar vermişlerdir. Kız ve erkek öğrenciler;

- Enerji tasarrufunun gerekli olduğu,
- Su kaynaklarının tükenme tehdidi altında olduğu,
- Televizyonlarda yayınlanan çevre ile ilgili belgesel programlarının bilgilendirmeyi arttırdığı,
- Geri dönüşümün küresel ısınmaya olumlu etkisi olduğu,
- Geri dönüşümle ilgili eğitim/bilgilendirme eksikliği olduğu,
- Geri dönüşümün çevreye, ekonomiye katkısı,
- Çöplerin ayrıştırılmasının kaynakların sürdürülebilirliğine ve tasarrufa katkısı olduğu,
- Orman yangınlarının çevreye zararları,
- Ağaçlandırma çalışmalarının yapılması,

Grafik 46. Ekolojik denge giderek bozulmaktadır.

- Plastik maddelerin çevreye, ekonomiye ve sağlığa zararları,
- Plastik malzemenin geri dönüşümünün çevreye, ekonomiye ve sağlığa katkısı,
- Ulaşımında toplu taşıma araçlarının kullanımının çevre korumaya etkisi,
- Yeşil alanların çevreye olan olumlu etkisi,
- Gürültü kirliliği ve görsel kirliliğin olumsuz etkisi,
- Atıkların hava, toprak ve su kirliliğine neden olduğu,
- Çevrenin kirlenmesiyle ekolojik dengenin bozulduğu,
- Çevre konusunda bilinçlendirmenin gerekliliği,
- Temiz çevrede yaşama isteği gibi konularda hemfikirdir.

Bunların yanı sıra, farklılaşan cevaplarda genelde “kararsızım” cevabı ön plana çıkmaktadır.

- Çevreyle ilgili gelişmeleri haberlerden, günlük gazetelerden, internetten veya dergilerden takip ederim.
 - Kız öğrencilerin çoğu katılıyorum,
 - Erkek öğrencilerin çoğu kararsızım ya da katılmıyorum,
- Çevreye zarar veren birini çekinmeden uyarırım.
 - Kız öğrencilerin çoğu katılıyorum,
 - Erkek öğrencilerin çoğu kararsızım,
- Sokakta elimde bir çöp olsa atmak için geri dönüşüm kutusu ararım.
 - Kız öğrencilerin çoğu kesinlikle katılıyorum,
 - Erkek öğrencilerin çoğu kararsızım ya da katılıyorum,
- Çevremde geri dönüşüm kampanyası başlatılması halinde aktif olarak katılırım.
 - Kız öğrencilerin çoğu katılıyorum,
 - Erkek öğrencilerin çoğu kararsızım,
- Geri dönüşümü başkası yapıyor, bu nedenle ben yapmıyorum.
 - Kız öğrencilerin çoğu kesinlikle katılmıyorum,
 - Erkek öğrencilerin çoğu kararsızım,
- Çöpten ayırıştırılan kişiler olduğu için geri dönüşüm kutularını kullanmıyorum.
 - Kız öğrencilerin çoğu kesinlikle katılmıyorum,
 - Erkek öğrencilerin çoğu kararsızım,
- Alışveriş yaparken, daha pahalı da olsa çevreye en az zarar veren ürünleri tercih ederim.

- Kız öğrencilerin çoğu kararsızım,
- Erkek öğrencilerin çoğu kesinlikle katılmıyorum ya da katılıyorum,
- Ekonomik büyüme çevrenin korunmasından daha önemlidir.
 - Kız öğrencilerin çoğu kesinlikle katılmıyorum,
 - Erkek öğrencilerin çoğu kararsızım,
- Ambalajında geri dönüşüm işareti olan ürünleri almayı tercih ederim.
 - Kız öğrencilerin çoğu kesinlikle katılıyorum,
 - Erkek öğrencilerin çoğu kararsızım,
- Hava, su ve toprak tükenmeyen kaynaklardır.
 - Kız öğrencilerin çoğu kesinlikle katılmıyorum,
 - Erkek öğrencilerin çoğu kararsızım cevabını vermişlerdir.

Sonuç olarak; çevre sorunlarına duyarsız kalmak çevre sorunlarının artmasına yol açmaktadır. Çevre sorunlarının çözümü için öncelikle bireysel ölçekte bilinç ve farkındalık düzeyi artırılmalıdır. Bu nedenle eğitim süreçlerinde çevre ile ilgili daha fazla bilgilendirme yapılması önem kazanmaktadır. Yanı sıra; enerji tasarrufunun sağlanması ve geri dönüşüm konusunda bilgilendirme yapılması, su kaynaklarının tükenme riskinin bulunduğu ve bunun için suyun kullanımının doğru yapılması, çevre ile ilgili belgesellerin daha fazla yayınlanması, geri dönüşüm konusunda bilgilendirme eksikliğinin giderilmesi, atıkların ayrıştırılmasına daha fazla önem verilmesi, ağaçlandırılmış ve yeşil alanların artırılması, plastik maddelerin kullanımının azaltılması ve çevreye zararlarına yönelik önlemler alınması, ekolojik dengenin önemi ve çevrenin korunması konusunda bilinçlendirmenin artırılması, kamu spotlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle eğitim kurumları ve kamusal alanlarda çevre bilinci ile ilgili etkinlikler, afiş, broşür, el kitapçıklarıyla gerekli bilgilendirmeler daha fazla yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Alkan, A. (2015). Bitlis Şehrinin Çevre Sorunları Ve Alınması Gereken Önlemler, Doğu Coğrafya Dergisi, 33:11-36.
- Can, F. (2016). Çevre Politikasının Ekonomik Araçları, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(3): 58-73.
- ÇEVKO. (2019). Çevko Vakfı'ndan Ekonomiye 3,6 Milyarlık Katkı, 24: 8.
- Çimen, O., Yılmaz, M. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Geri Dönüşümle İlgili Bilgileri ve Geri Dönüşüm Davranışları, Eğitim Fakültesi Dergisi, 25 (1): 63-74
- Gül, S., Aydoğmuş, M., Çobanoğlu, İ.H., Türk, H. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Çevre Bilinçlerinin İncelenmesi: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Örneği, Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi (GEBD), 4(3):13-28.

Kaypak, Ő. (2013). Çevre Sorunlarının Çözümünde Küresel Çevre Politikalarının Önemi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 31: 17-34.

Şen, G., Özer, Y.E. (2018). Üniversite Öğrencilerinin İklim Değişikliği ve Çevre Sorunları Konusundaki Farkındalıklarının Değerlendirilmesi: Dokuz Eylül Üniversitesi Kamu Yönetimi Örneği, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(2):667-688.

Göç Coğrafyası Bağlamında Suriye'den Kaynaklanan Göç Hareketleri Ve Etkileri

Beşşar SİTTİDDAR²⁷

Özet

Suriye'de 2011 yılının mart ayında iç savaşın başlamasıyla birlikte milyonlarca insan yaşadığı alanı terk ederek ülke içerisinde farklı alanlara veya ülke sınırlarını aşarak farklı ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. İnsanlar ülke dışına göçte yasal süreçlerin yanında yasa dışı süreçleri de takip etmişlerdir. 2011 yılında iç karşılık başlamasıyla birlikte 2012 ve sonrasında, Suriye'deki insan hakları ihlallerinden ortaya çıkan zorunlu kitlesel göç akımları, birçok komşu ülkeyi etkisi altında bırakmıştır. Türkiye başta olmak üzere Lübnan, Ürdün, Irak, Mısır ve Kuzey Afrika ülkeleri zorunlu kitlesel göç akımlarından etkilenmişlerdir. Özellikle, Türkiye, Lübnan ve Ürdün sınır komşusu ülkeler olarak bu kitlesel göç akımından diğer ülkelere göre daha çok etkilenmişlerdir. Bu çalışmada göç kavramı ile birlikte Suriye'den diğer ülkelere yapılan göçlerin dağılımı ülkelere olan etkileri açıklanmaktadır. Ayrıca çalışmada ileriye yönelik öngörüler ve önerilerde de bulunmaktadır.

Anahtar kelimeleri: Göç, Mülteci, Türkiye, Ürdün, Lübnan,

GİRİŞ

537

Göç, insanların yaşadığı alanı değiştirerek başka bir alana yeniden yerleşmesidir. Bu yer değiştirme olayı hem doğal (heyelen, deprem, vb) hem de beşeri (ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal ve savaşlar) ana faktörlerin etkisiyle gönüllülük veya zorunluluk boyutlarında bireysel veya kitlesel olarak gerçekleşmektedir (Sandal vb, 2016:462).

Tümertekin ve Özgüç'e (2011:289) göre göç, idari sınırı geçerek kalıcı veya uzun süreli olarak ikamet değişikliği olayına denir. Göç kıtalararası, uluslararası, bölgelerarası veya kırsal kesim ile şehir arasında olabilmektedir. "Sosyolojik açıdan baktığımızda insan ve grubun çeşitli faktörler nedeniyle zaman ve mekânda yer değiştirmesi ile eyleme dönüşen, eylemin bitmesinden sonra da etkileri devam eden bir süreçler bütünü olarak tanımlanabilir" (Çakır, 2011:131). Türk Dil Kurumu (TDK) Büyük Türkçe Sözlük'te, tanıma göre göç; "ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret" şeklinde tanımlanmaktadır. Göç terimleri sözlüğüne göre ise göç: insanların bireysel veya kitlesel olarak bulunduğu devletin içinde veya uluslararası sınırları geçerek yer değiştirme olayını ifade etmektedir. Göç olayına, mülteciler, yerinden edilmiş insanlar, ekonomik kaynaklı göçler, aile birleşimi ve farklı nedenler yüzünden hareket edenlerin göçünü de dahil edebilir (IOM, Göç Terimleri Sözlüğü).

Göç mesafesi, oluşum nedenleri, sürekliliğine, gerçekleştiği yere göre çeşitleri ayrıt edilebilir. Özellikle isteğe bağlı göçler ve zoraki göçler arasında önemli farklılık göçün nedenlerinden kaynaklanmaktadır (Tümertekin & Özgüç, 2011:289). Pek çok nedenler arasında, özellikle ekonomik ve güvenlik kaygıları, insanların buldukları alanı kitlesel olarak bırakmalarına neden olmuştur. Kuzey Afrika'da 2010 yılında Arap baharı başlamasıyla birlikte birçok yerin dolaylı veya doğrudan etkilenmiştir, özellikle

²⁷ Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Coğrafya Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş, Türkiye, bsittiddar.79@gmail.com

Türkiye bu göç akımlarından en çok etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır (Ekici & Tunceli, 2017:10). Türkiye 2011 yılından itibaren Suriye kaynaklı göçlerden etkilenmektedir. Bu çalışmada amaç, göç kavramı ile birlikte Suriye'den diğer ülkelere yapılan göçlerin ülkelere dağılımı ve etkilerini açıklamaktır.

MATERYAL VE METOT

Bu çalışmada çeşitli resmî kurumlardan elde edilen istatistiksel verilerden, ulusal ve uluslararası çeşitli kitap, makale ve raporlardan yararlanılmıştır. The UN Refugee Agency (UNHCR) 2019 ve 2020 verileri, T.C. İçişler Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verileri, YÖK Tez Merkezinde bulunan Suriyelilerle ilgili yapılan tezler, dergilerde yer alan konu ile ilgili makaleler ve bu konuda yapılan çeşitli raporlar, verilerinden yararlanılmıştır. ArcGIS programı kullanılarak çeşitli haritalar üretilmiştir. Elde edilen verilerden yararlanarak tablo ve grafikler oluşturulmuştur.

Göçle İlgili Kavramlar

28 Temmuz 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin Cenevre Sözleşmesi'ne ve 1967'deki Mültecilerin Hukuki Statüsü Protokolüne göre ülkesinde ırk, din, sosyal, siyasi düşünce veya ulusal kimlik nedeniyle zulüm görmekten korktuğu için ülkesinden ayrılan zorunluluk nedeniyle geçici olarak başka bir ülkeden sığınma talebinde bulunan kişiler mülteci olarak uluslararası anlaşmalar kapsamında kabul edilir ve korunur (Sandal vd., 2016:).

İnsanlar çatışma, saldırı veya toplum huzurunu ciddi şekilde bozan diğer durumların sonucunda bulunduğu ülkenin milli sınırlarından ayrılarak sınır dışına çıkarlar. İnsanların güvenlik arama amacıyla sığındıkları ülkelere koruma talebinde bulunan kişilere mülteci adı verilmektedir (UNHCR, Mart, 2016). Kendi ülkelerine geri dönmelerinin aşırı tehlikeli olması ile birlikte başka yere sığınmak zorunda olan bu kişiler, sığınma taleplerinin reddedilmesi halinde, büyük ihtimalle ölümcül sonuçlara maruz kalacak insanlar olarak ifade edebilir. Aynı zamanda mülteciler kaliteli bir yaşama kavuşmak amacıyla kendi ülkesini terk ederek, refah seviyesi daha yüksek bir ülkeye göç eden kişiler olarak tanımlanmaktadır. Mültecilere özgü olan şey uluslararası hukuk tarafından tanımlanmaları ve korunmalarıdır.

Birleşmiş Milletlere göre 2017 yılında doğdukları yerler dışındaki ülkelere yaşamak zorunda kalan insan sayısı 258 milyonu aşmıştır. Dünya nüfusu içindeki göçmenlerin oranı 2017 yılında %2,8'e ulaşmıştır (Tablo 1). Diğer yandan misafir (Sığınma Başvurusu Sahibi olan kişi) denilen kavram ise Sandal vd. (2016:466)'a göre, uluslararası göç çerçevesi açısından kalıcı olarak yerleşme amacı olmayan kişilerin buldukları ülkeden başka bir ülkeye geçici bir süreliğine göç etmesini ifade etmektedir. Günümüzde gördüğümüz geçici koruma politikasına benzetmektedir.

Geçici Koruma Politikası: Türkiye'nin Suriye'den kaynaklanan zorunlu kitlesel göç akımlarına karşı izlediği politikadır. Açık kapı politikası çerçevesinde Suriyeli mültecilere geçici koruma statüsü sağlanmıştır. 04/04/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancı ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci maddesine dayalı, Bakanlar Kurulu tarafından 13/10/2014 tarihinde kararlaştırılmış Resmî Gazetenin 22/10/2014 tarihinde yayımlayarak "Geçici Koruma Politikası" ortaya çıkartılmıştır. Türkiye 2020 yılı ocak ayı verilerine göre 3 milyon 576 bin 659 Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmaktadır.

T.C. İçişler Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne tabi, geçici korumanın üç temel unsuru bulunmaktadır (GİGM, 2016 Göç Raporu:75,76). Bunlar aşağıda sıralanmıştır.

- Açık sınır politikası ile ülke topraklarına kabul
- Geri göndermeme ilkesi
- Gelen kişilerin temel ve acil ihtiyaçlarının karşılanması

Kısaca, Cenevre sözleşmesine dair Türkiye Suriye'den gelen mültecilere Geçici Koruma Politikası uygulamaktadır.

BÜLGULAR VE TARTIŞMA

İnsanların daha çok ekonomik nedenlerle buldukları ülkeden gönüllü olarak ayrılarak başka bir ülkeye yerleşmek amacıyla gitmesine göç, bu olaya katılanlara ise göçmen adı verilmektedir (Sandal vb., 2016:466). Mülteciler ise eziyet, çatışma, saldırı veya toplum huzurunu ciddi şekilde bozan diğer durumlarda, yakın bölgelerdeki ülkelerde güvenlik arama amacıyla ülkelerinin milli sınırları dışına çıkarlar (UNHCR, Mart, 2016). Her iki göç olayı farklı yansımaları ve sonuçlara yol açabilmektedir. Dünya üzerinde milyonlarca insan bu göç hareketine katılmaktadır (Tablo 1).

Tablo: 1. 2000-2015 Yılların Arasında Dünyada Göçmen ve Mülteci Sayısı

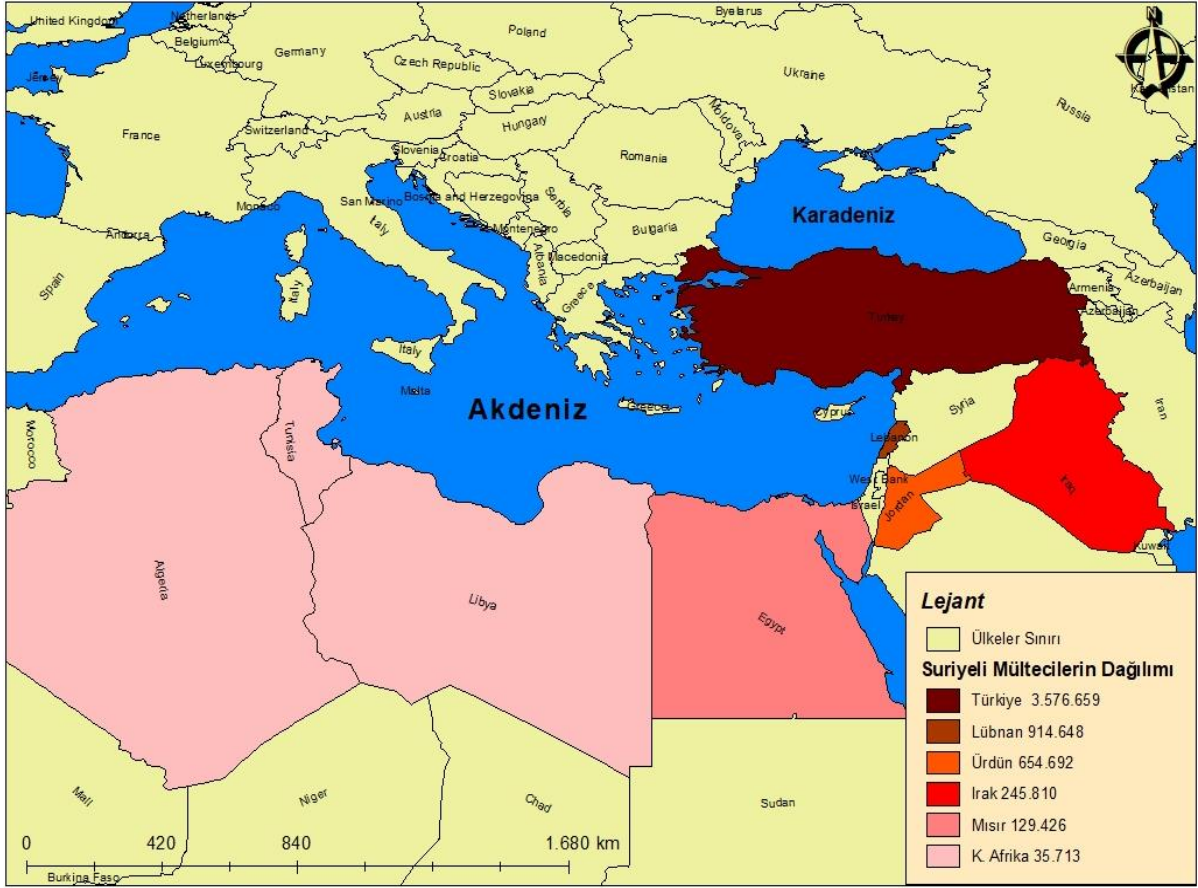
2000-2015 Yılların Arasında Dünyada Göçmen ve Mülteci Sayısı			
Mülteci Sayısı		Göçmen Sayısı	
2000	2015	2000	2015
16 Milyon	20 Milyon	173 Milyon	244 Milyon

Kaynak: United Nations (2019). Erişme Tarihi: 12.12.2019

Suriye'nin güneyinde Dara'da 15 Mart 2011'de, demokrasi yanlısı gösterilerin başlaması ve hükümetin muhalefeti bastırmak için ölümcül güç kullanması sonucu gösteriler tüm ülkeye yayılmıştır. Zaman içinde göstericiler kendilerini savunmak ve güvenlik güçlerini bölgelerinden atmak için silahlanmışlardır. Yönetim ise olayları "dış destekli terör" diye tanımlayarak Rusya, İran, Lübnan'daki Hizbullah örgütünden destek istemiştir. Bunun sonucunda çatışmalar olmuş ve bu çatışmalar tüm ülkeye yayılmıştır. Çatışmaların yayılması ile beraber milyonlarca insan ikamet ettikleri alanları terk ederek ülke içinde daha güvenli gördükleri alanlara veya ülke dışına göç etmek zorunda kalmıştır. Suriye'den ülke dışına yapılan göçlerden en çok etkilenen ülkeler başta Türkiye olmak üzere komşu ülkeler olmuştur.

539

Milyonlarca Suriyeli Türkiye başta olmak üzere Lübnan, Ürdün, Irak, Mısır, Libya ve K. Afrika ülkelere olarak dağılmıştır. Dağılımda coğrafi yakınlık faktörünün etkili olduğu görülmektedir (Şekil: 1).

Şekil 1. Ortadoğu Coğrafyası'nda Suriyeli Mültecilerin Dağılımı

Kaynak: (UNHCR, Ocak, 2020) UNHCR verilerinden hazırlanarak elde edilmiştir.

Yaklaşık, 5 milyon 664 bin 202 Suriyeli başta Türkiye olmak üzere birçok ülkeye göç etmek zorunda kalmıştır (Tablo: 2). Türkiye ve Lübnan en çok Suriyeli mülteci barındıran ülkelerdir. Bunları Ürdün ve Irak takip etmektedir. Mısır ve K. Afrika ülkeleri ise az sayıda Suriyeli mülteci barındırmaktadır.

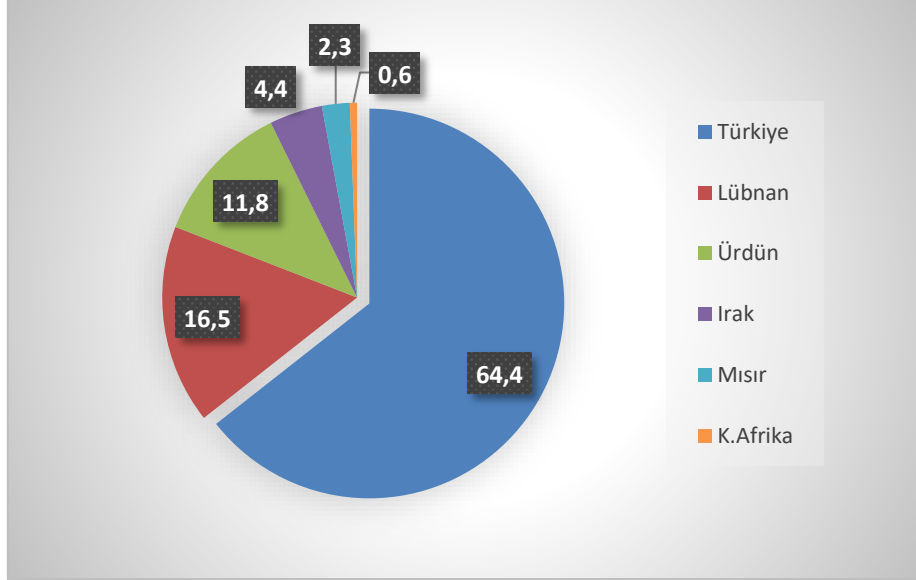
Tablo: 2. Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Ülkelere Göre Dağılımı

Ülke Adı	Suriyeli Mülteci Sayısı	%
Türkiye	3,576,659	% 64,4
Lübnan	914,648	% 16,5
Ürdün	654,692	% 11,8
Irak	245,810	% 4,4
Mısır	129,426	% 2,3
K. Afrika	35,713	% 0,6

Kaynak: (UNHCR, Ocak, 2020). Erişme Tarihi: 23.01.2020

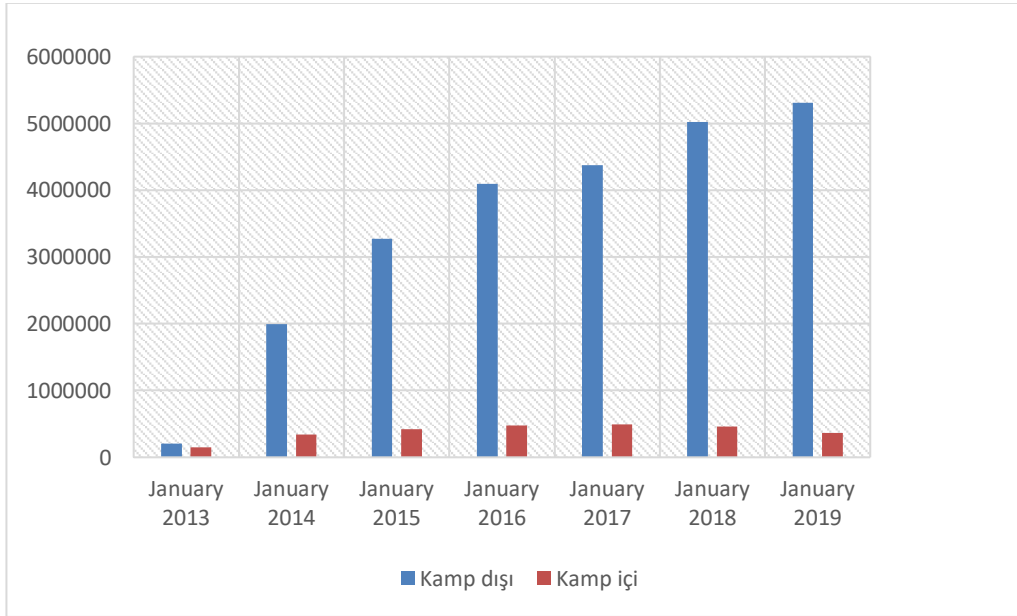
Türkiye bu iç karışıklıktan yoğun çatışmalardan etkilenen Suriye vatandaşlarına için “açık kapı” politikası izlediği için en çok göç alan ülkelerden biri olmuştur. Özellikle, savaşın ılık yıllarıdır, kamplara yerleştirmeler gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de çoğu ülkenin güneyinde olmak üzere 23 geçici barınma merkezi oluşturulmuştur. Göç verileri incelendiğinde ülke dışına yapılan göçlerin büyük bir

bölümü Türkiye'ye gerçekleşmiştir. İkinci sırada ise Lübnan (%16) yer almaktadır. Bu ülkeleri Ürdün (%12), Irak (%4), Mısır (%2) ve K. Afrika ülkeleri (%1) takip etmektedir (Şekil: 2). Suriye'ye olan uzaklık arttıkça ülkelerin göçten etkilenmeleri de en aza inmektedir.

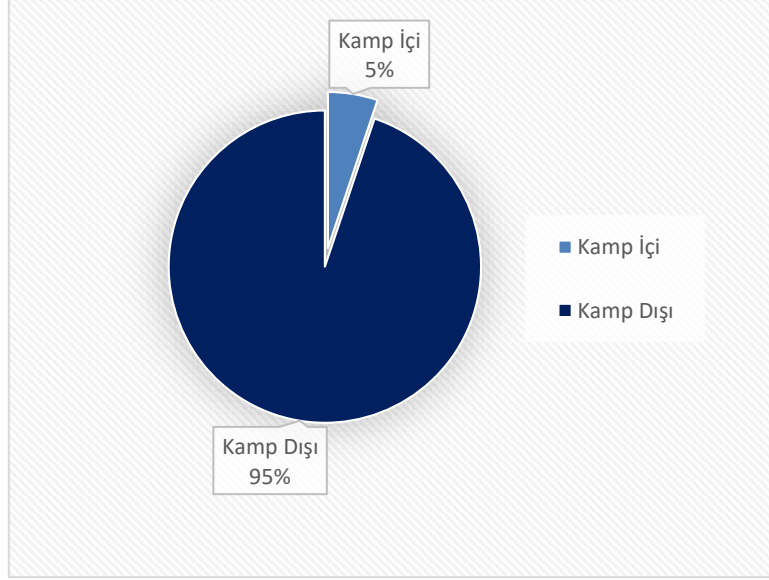
Şekil: 2. Suriyeli Mültecilerin Komşu Ülkelere Dağılımı
Kaynak: (UNHCR, Ocak, 2020). Erişme Tarihi: 23.01.2020

Bugün Suriyeli mültecilerin büyük bir bölümü kampların dışında kendi kurdukları ekonomik hayatın sağladığı imkanlar ile hayatlarını devam ettirmektedirler (Şekil: 3). Bugün ülkedeki savaş İdlip bölgesinde devam etmektedir. Suriye ve Rus birlikleri ayırım gözetmeksizin insanlara saldırarak bu bölgede tutunan insanları Türkiye'ye doğru göçe zorlamaktadırlar (UNHCR, Aralık, 2019).

Şekil: 3. Kayıtlı Suriyeli Mültecilerin Yıllara Göre Dağılım Grafiği
Kaynak: (UNHCR, Ocak, 2020). Erişme Tarihi: 23.01.2020

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Aralık 2019 verilerine göre Suriyeli mültecilerin %95 kamp dışında, %5'i ise kamp içinde yaşamlarını devam ettirmektedir (Şekil: 4).

Şekil: 4. Suriyelilerin Komşu Ülkelerde Kamp İçindeki ve Dışındaki Dağılımı
Kaynak: (UNHCR, Ocak, 2020). Erişme Tarihi: 23.01.2020

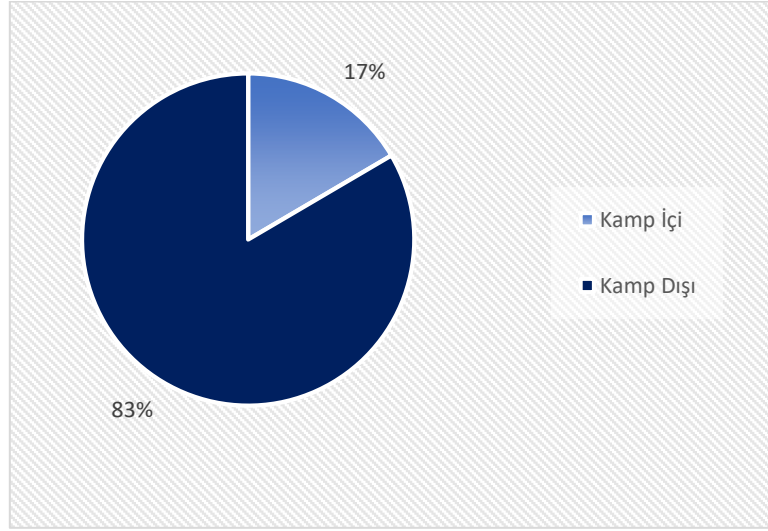
Lübnan Türkiye gibi savaştan etkilenen Suriyelilere “açık kapı” politikası izlemiştir. Suriye’den Lübnan’a sığınan Suriyeli mültecilerin kayıt işlemleri BMMYK tarafından gerçekleştirilmiştir. Lübnan yöntemi 2014 yazından itibaren Suriyelilerin sığınma amacıyla ülkesine gelişi dolaylı yollarla azaltmaya çalışmış ve 2014 Ekim ayında Lübnan’a sığınma amacıyla gelen Suriyeli mültecilerin kabul etmeyeceğini açıklamıştır (Pirinççi, 2018:39,60). Lübnan yönetimi Lübnan’da resmi kamplar sistemi uygulamamıştır. Açık kapı politikası yönetim ve Hizbullah örgütünün izlediği politikadan dolayı uzun sürmemiştir. Savaştan etkilenen Suriyeliler Bekaa Vadisi başta olmak üzere Kuzey Lübnan, Beyrut ve Güney Lübnan vilayetlerine dağılmışlardır. Mültecilerin yüzde 37,6’sı Bekaa vadisinde, diğer önemli alanlar ise 242 bin 354 kişi (%26,5) ile Kuzey Lübnan ve 244 bin 149 kişi (%24,5) ile Beyrut’tur. Güney Lübnan ise 103 bin 860 (%11,4) Suriyeli barındırmaktadır (Tablo: 3).

Tablo: 3. Lübnan’da Suriyeli Mülteciler Dağılımı

Alan Adı	Mülteci Nüfusu	%
Bekaa	244,285	%37,6
Kuzey Lübnan	242,354	%26,5
Beyrut	224,149	%24,5
Güney Lübnan	103,860	%11,4

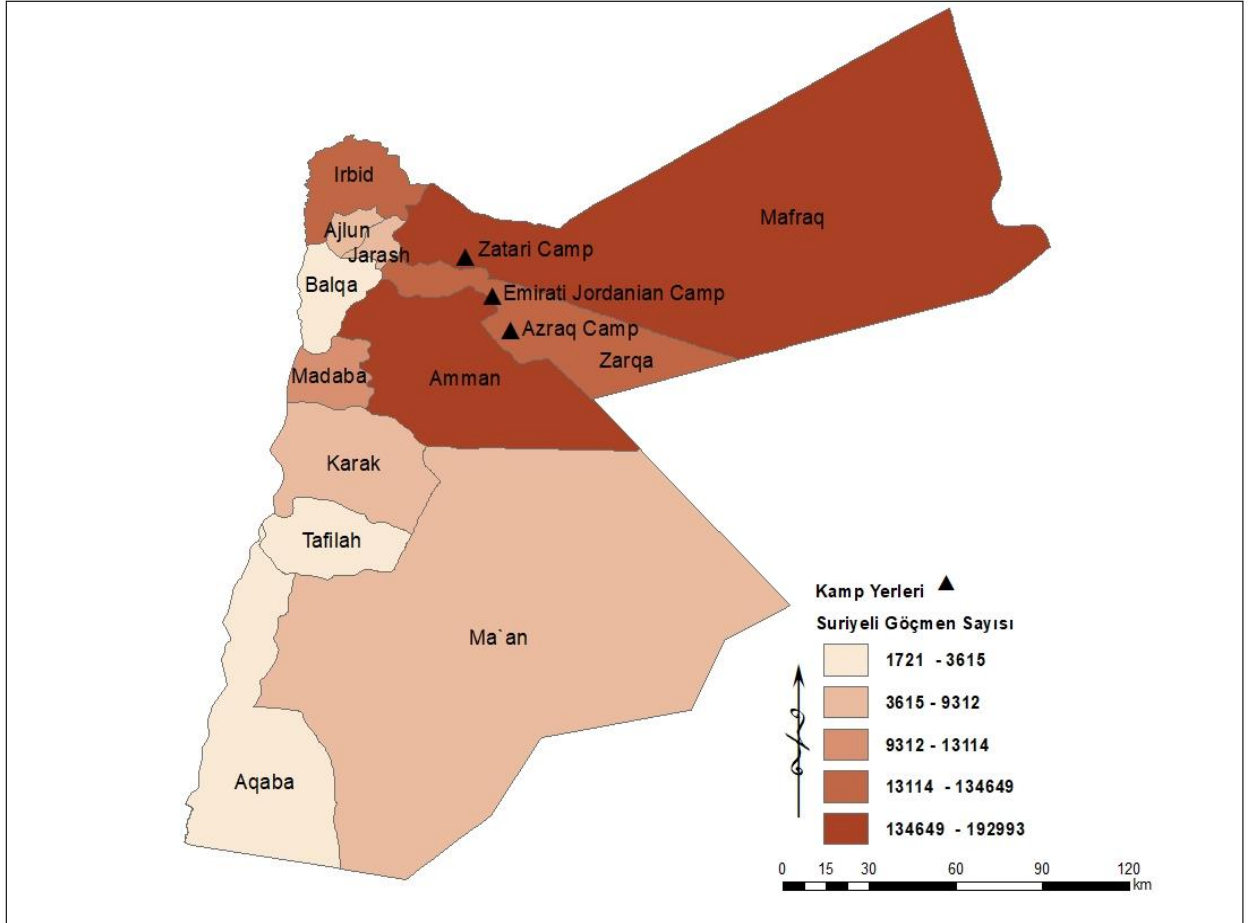
Kaynak: (UNHCR, Ocak, 2020). Erişme Tarihi: 23.01.2020

Ürdün, savaştan etkilenen Suriyelilere “açık kapı” politikası izlemiştir. Ürdün Türkiye sınırına kıyasla daha az çatışma bölgelere yakın olmasından dolayı göç olayından çok etkilenmemiştir. Göçlerin çoğu etkilenmiş insan krizi boyutunda gerçekleşmiştir. Ürdün, BMMYK ile iş birliği yapılarak gelen Suriyeli mültecilere kamp yerleşmeleri gerçekleştirilmiştir. BMMYK tarafından mültecilerin kayıt işlemleri yapılmaktadır. 2020 tarihi itibarıyla kamplarda kalan Suriyeli Mülteciler (%17) kamp dışındaki kalanlar ise (%83) olarak dağılmışlardır (Şekil: 5).

Şekil: 5. Suriyelilerin Ürdün’de Kamp İçindeki ve Dışındaki Dağılımı
Kaynak: (UNHCR, Ocak, 2020) Erişme Tarihi: 23.01.2020

Suriyeli Mülteciler Amman başta olmak üzere Mafraq, İrbid ve Zerka illerine dağılmıştır. Dağılımda coğrafi yakınlık faktörünün etkili olduğu görülmektedir (Şekil: 6).

Şekil: 6. Suriyeli Mültecilerin Ürdün’de kamp içindeki ve dışındaki dağılımı
Kaynak:(UNHCR, Ocak, 2020) UNHCR verilerinden hazırlanarak elde edilmiştir.

Amman'da 129,993(%29,59) mülteci bulunurken bunu Mafraq 161,977 (%24,8), İrbid 134,629 (%20,6) ve Zerka 94,664 (%14,5) illeri takip etmektedir. Bunun yanında Za'taari, Emirati Jordanian, Zarqa kampları bulunmaktadır (Şekil: 6, Tablo: 4.).

Tablo: 4. Ürdün'de Suriyeli Mültecilerin Dağılımı

İl Adı	Mültecilerin Nüfusu	%
Amman	192993	29,5
Mafraq	161977	24,8
İrbid	134629	20,6
Zerka	94664	14,5
Balga	18482	2,8
Madaba	13114	2,0
Jarash	9312	1,4
Karak	8553	1,3
Maan	8330	1,3
Ajlun	6575	1,0
Akabe	3615	0,6
Tafilah	1721	0,3

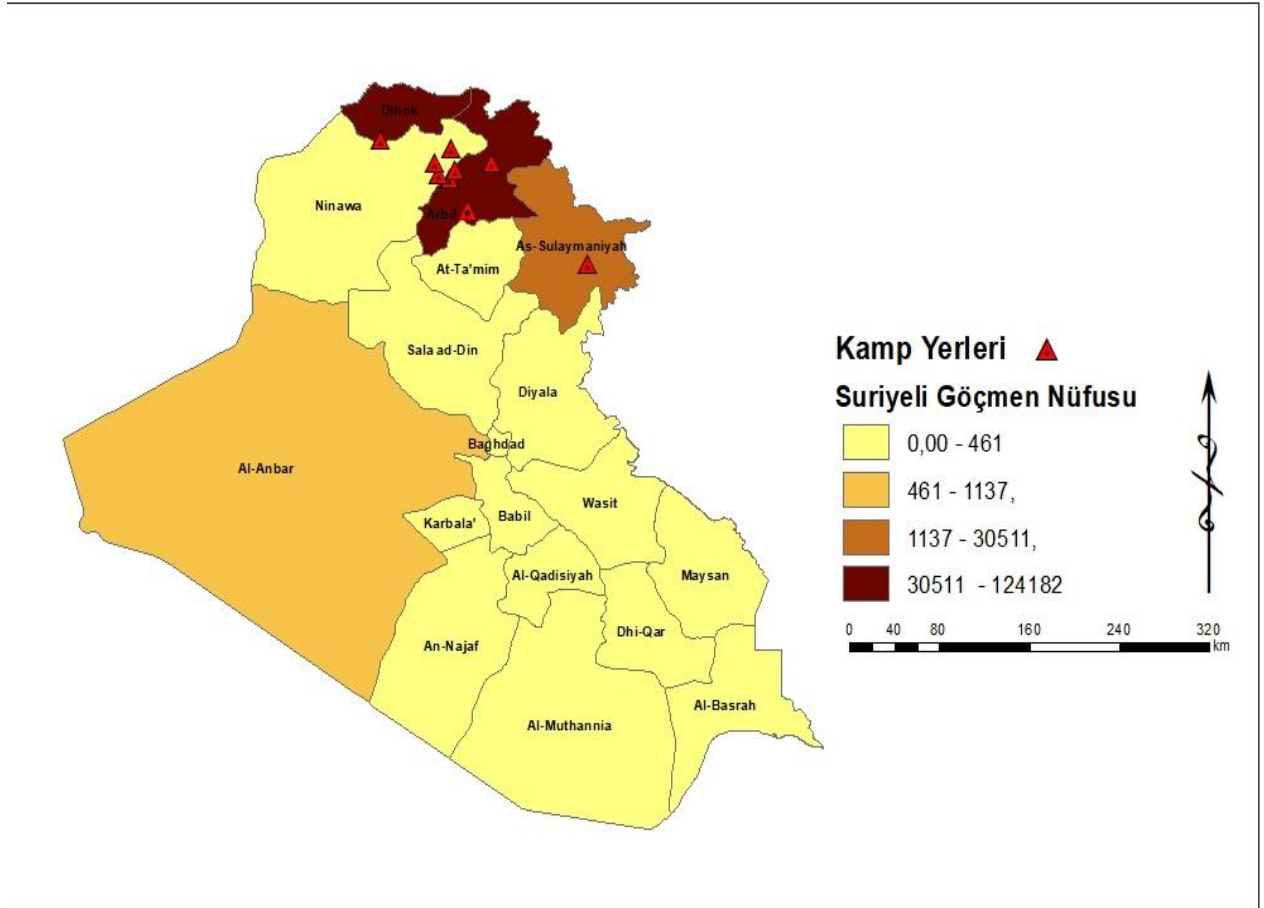
Kaynak:(UNHCR, Ocak, 2020) Erişme Tarihi: 23.01.2020

Irak'ta Suriyeli Mültecilerin Coğrafi Dağılımı

Suriye'den yapılan göç akımların çoğu Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi yerlerine doğru gerçekleşmiştir. Göçlerin büyük ölçüde Erbil, Duhok ve Süleymaniye illerine gerçekleşmiştir. Göçlerin çoğu Suriye'de Kürt nüfusu yoğun olduğu bölgelerden gerçekleşmiştir. Bunun yanında UNHCR 2019 verilerine göre göç akımların çoğu Al-Hasakeh, Halep, Şam Al-Raka, Dayr-i Zor illerine gerçekleşmiştir.

Irak'ta yaşayan istikrarsızlıktan dolayı Suriyelilere “açık kapı” politikası uygulanmamıştır. Bu bağlamda Irak'ta Suriyelilere farklı yöntemler uygulanmıştır. Bağdat yöntemi 2012 temmuz Suriye'den gelemeye başlayan ve giderek sayısı artan mültecilerin Rabia ve Al kaim sınır kapılarından Irak'a alınarak Irak'ta inşa edilen kamplara yerleştirmiştir. Yalnız bu durum uzun sürmemiş ve acil durumlar hacrinde sınırlar Suriyeli vatandaşlara kapatılmıştır. Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ise Suriyelilere yönelik istisnai durumlar dışında sınırları açık tutmuştur. Erbil yönetimi insanları kampta veya kamp dışında yaşamaya zorlamamıştır (Pirinççi, 2018, s. 53).

Suriyeli Mültecilerin Erbil başta olmak üzere Dohuk, Süleymaniye, Anbar, Ninewa ve Kerkük illerine dağılmıştır (Şekil: 7).

Şekil: 7. Suriyeli Mültecilerin Irak'ta kamp içindeki ve dışındaki dağılımı
Kaynak: (UNHCR, Ocak, 2020) UNHCR verilerinden hazırlanarak elde edilmiştir.

Mültecilerin (%49) Erbil'dedir. Diğer önemli yerler (%37) ile Dohuk ve (%12,3) ile Süleymaniye'dedir. Anbar ilinde ise (%0,5), Ninewa'da (%0,2,) Kerkük'te (%0,2) Suriyeli mülteci barındırmaktadır (Tablo: 5).

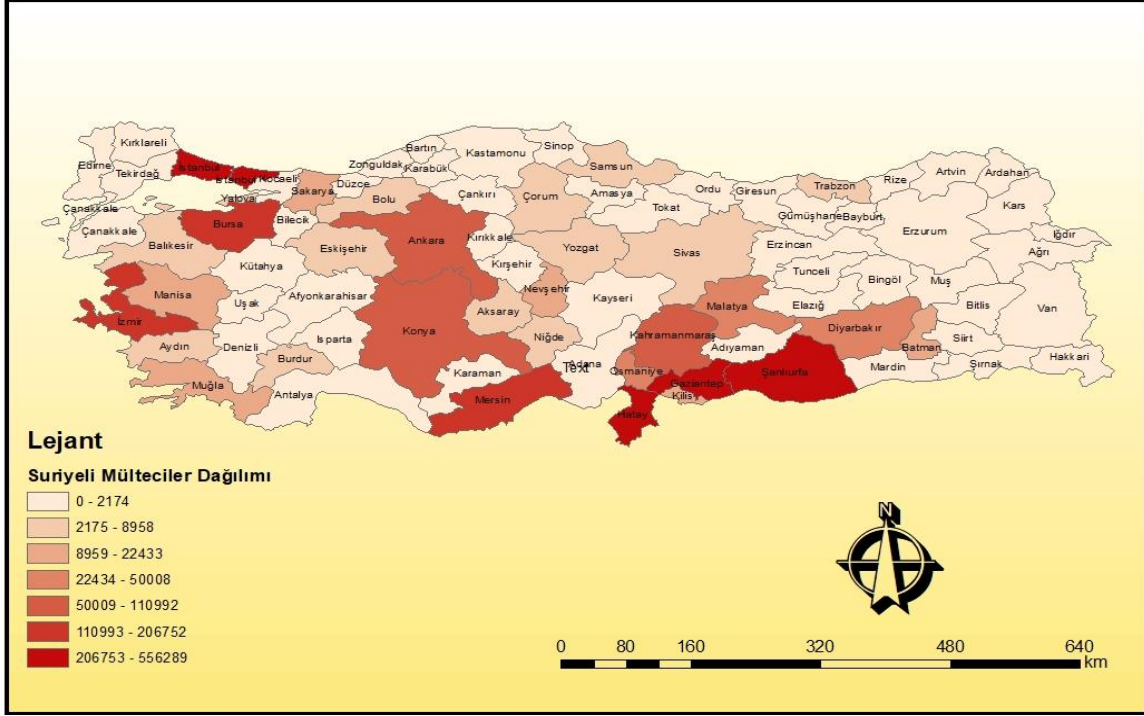
Tablo: 5. Irak'ta Suriyeli Mültecilerin Dağılımı

İl Adı	Mülteciler Nüfusu	%
Erbil	12391	49,6
Dohuk	90365	37,0
Süleymaniye	22963	12,3
Anbar	1108	0,5
Ninewa	477	0,2
Kerkük	390	0,2
Diğer	845	0,3

Kaynak:(UNHCR, Ocak 2020) Erişme Tarihi: 01.01.2020

Türkiye'de Suriyeli Mültecilerin Coğrafi Dağılımı

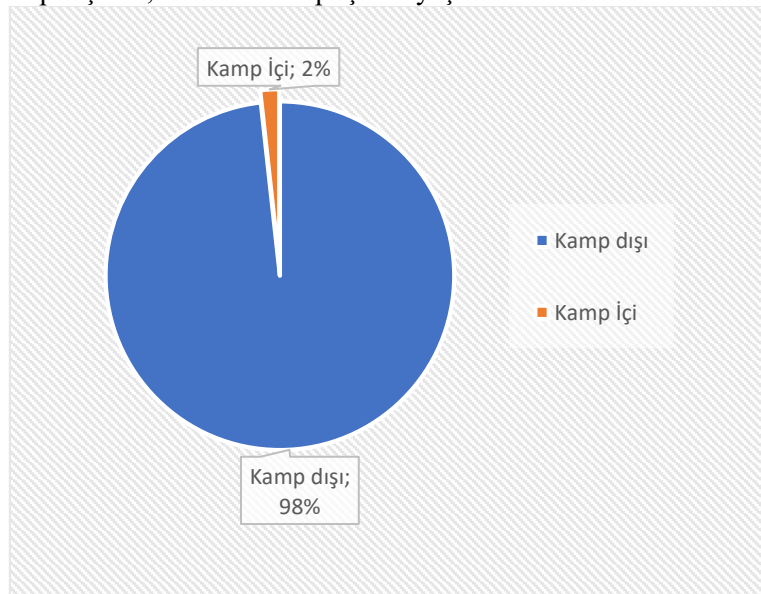
Türkiye, bu iç karışıklıktan etkilenen Suriyelilere “açık kapı” politikası izlemiştir. Ardında Türkiye etkilenen Suriyeli vatandaşlara geçici koruma politikası sağlamıştır. İçişler Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) verilerine göre 23.01.2020 tarihi itibariyle Türkiye’de geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeli Mülteciler sayısı 3 milyon 576 bin 659 kişidir. Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sığınmacılar en yoğun barındırdığı iller İstanbul başta olmak üzere Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Adana, Mersin, Bursa, İzmir, Konya Kilis belirtilmişti. Suriyeli mülteciler Türkiye’nin 81 iline de dağılmıştır (Şekil: 9).

Şekil: 9. Türkiye’de Suriyelilerin İllere Göre Coğrafi Dağılımı

Kaynak: (GİGM, Ocak, 2020) GİGM verilerinden hazırlanarak elde edilmiştir.

İçişler Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) Ocak 2020 verilerine göre Suriyeli mültecilerin %98 kamp dışında, %2’i ise kamp içinde yaşamlarını devam ettirmektedir (Şekil: 8).

Şekil: 8. Suriyelilerin Türkiye’de Kamp İçindeki ve Dışındaki Dağılımı

Kaynak:(GİGM, Ocak2020) Erişme Tarihi: 25.01.2020

Aralık 2019 tarihi itibarıyla çadır kent ve konteyner kent konaklama tesisleri 7 merkezden oluşmaktadır. Bu geçici barınma merkezleri ise Adana, Kilis, Kahramanmaraş, Hatay ve Osmaniye illere dağılmaktadır. Bu merkezlerinde kalanlar (62.420) kişiden oluşmaktadır Bunun dışında Suriyeli göçmenler (3,629,552) sayısı ile şehirlere dağılmışlardır. Adana'daki Sarıçam ilçesinde bulunan sarıçam geçici barınma merkezi 19 bin 591 Suriyeli mülteci barındırmaktadır. En kalabalık geçici barınma merkezi olarak gösterebilir. Diğer önemli geçici barınma merkezleri ise Hatay'da (Altınöz, Yayladağı ve Apaydın), Kilis'te Elbeyli, Kahramanmaraş'ta Merkez ve Osmaniye'de Cevdetiye Geçici Barınma Merkezleridir. (Tablo: 6.)

Tablo: 6.G.K. Kapsamında Suriyelilerin Geçici Barınma Merkezlerine Göre Dağılımı

İL ADI	GBM ADI	GBM MEVCUDU	TOPLAM MEVCUT
Adana (1)	Sarıçam	19.591	19.591
Kilis	Elbeyli	8.528	8.528
Kahramanmaraş	Merkez	10.842	10.842
Hatay (3)	Altınöz	2.665	10.774
	Yayladağı	4.071	
	Apaydın	4.038	
Osmaniye	Cevdetiye	12.685	12.685
Toplam		62.420	

Kaynak: (GİGM, Aralık 2019) Erişme Tarihi: 26.12.2019

SONUÇ

2011 yılının mart ayında Suriye'de Arap baharının estirdiği demokrasi rüzgârının başlamasıyla birlikte Cumhurbaşkanını demokratik reforma zorlayan halka karşı yönetim şiddet politikası izlemiş ve bu politika tüm ülkeye yayılmıştır. 2012 ve sonrası uluslararası güce sahip ülkelerin de çıkarları doğrultusunda Suriye ile ilgilenmesi sonucu Rusya ve İran gibi ülkeler Suriye yönetimine askeri ve ekonomik açıdan yardım ederken ABD ise muhalefeti ve diğer etnik grupları desteklemiştir. Çatışmaların şiddetlenmesi ve ortaya çıkarılan örgütlerin de sahaya inmesiyle ülkede kitlesel göçler yaşanmaya başlamıştır. 2011'de başlayan savaş, savaştan etkilenen Suriyelilerin güvenlik arayışı çerçevesinde ülke içinde veya sınırları aşarak komşu ülkelere göç etmesine neden olmuştur. Bu zorunlu kitlesel göç akımlarından Suriye'ye komşu ülkeler etkilenmiştir. Türkiye başta olmak üzere Lübnan, Ürdün göçten en çok etkilenen ülkelerdir.

Türkiye, Lübnan ve Ürdün Suriyelilere "açık kapı" politikası izlemiştir. Ürdün Türkiye'den sonra sistematik yanıt veren bir ülke olmuştur. Türkiye ve Ürdün'de savaşın ilk yıllarında kamplara yerleştirme eylemi uygulanmıştır. Etkilenen Suriyelilerin temel ihtiyaçları karşılanmaktadır. Ürdün yoğun çatışma bölgelerden uzak olmasından dolayı Türkiye kadar zorunlu kitlesel göç akımlarından etkilenmemiştir. Türkiye bu savaştan en çok etkilenen ülke olmuştur. Irak yönetimi ile Irak Kürdistan Bölge Yönetimi ile iş birliği yapmıştır. Savaşın başında Suriyeli mültecileri kabul eden Irak daha sonraları sadece acil durumlar için sınırlarını Suriyelilere açmıştır.

Türkiye'de Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün Ocak 2020 tarihi itibarıyla verilerine göre 3 milyon 576 bin 659 Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Bu rakamla Suriye'ye komşu ülkelerinden en çok etkilenen ülkenin Türkiye olduğunu göstermektedir. Lübnan, Türkiye'den sonra ikinci sırada takip etmektedir. UNHCR Ocak 2020 istatistiksel verilerine göre Lübnan 914 bin 646 kişi yüzde 16,5 Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmıştır; Ürdün 654 bin 692 yüzde 11,8 olarak Suriyeli mülteci barındırmaktadır. Irak ise 245 bin 810 kişiye ev sahipliği yapmış, Suriye sınır ülkesi olmasına rağmen sadece yüzde 4,4 olarak Suriyeli mülteci barındırmaktadır. Mısır 129,426 yüzde 2,3; K. Afrika Ülkeleri

35 bin 713 yüzde 0,6 en az olarak Suriyeli mülteci barındırmaktadır. Ortadoğu bölgesinde Suriyeli vatandaşların yüzde 5'i kamplarda yaşarken yüzde 95 şehir-kırsal yerleşkesi (kamp dışında) yaşamaktadır. Türkiye Suriyeli vatandaşları için geçici barınma merkezleri oluşturmuştur. Aralık 2019 tarihi itibarıyla 62 bin 420 kişi bu kamplarda barındırmaktadır. Geçici barınma merkezleri Adana, Kilis, Kahramanmaraş, Hatay ve Osmaniye'de oluşturulmuştur. Ürdün'de ise yüzde 17'si kamplarda hayatını devam ettirmektedirler. Za'tari kampı, Emirati Jordanian kampı, Zarqa kampı, Mafraq ve Zerka illerinde bulunmaktadır. Irak'ta 8 adet kamp bulunmaktadır. Savaşın ilk yıllarından sınırları kapamadan önce Suriyeli mültecileri bu kamplara yerleştirilmiştir. Lübnan'da resmi kampları bulunmamaktadır. Suriyelilerin çoğu kendi imkanlarıyla şehirlere yerleşmişler ve akrabalarının bulunduğu yerlere doğru göç etmişlerdir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Suriyeli mültecilere mülteci statüsü tanımakta ve bununla ilgili tüm hakları kabul etmektedir. Mültecilere temel ihtiyaçları dışında sağlık hakkı, eğitim hakkı, geri göndermeme ilkesi ve çalışma hakkı tanımaktadır. Suriyeli mülteciler savaşın bitmesini ve bir an önce ülkelerine geri dönmek eğilimindedirler. Ancak bunu sağlayacak siyasi bir yapının kurulamaması insanların yaşadığı sıkıntıları gün geçtikçe artırmaktadır.

KAYNAKÇA

Çakır, S., (2011) "Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme". Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

Çiçeksoğüt A., (2017) "Uluslararası Göç Hukuku Perspektifinde Yerinden Edilmiş Suriyeliler'in Türkiye'deki Statüsü" Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (ISSN: 2146-3417 / E-ISSN: 2587-2052), cilt:6 sayı:2.

Ekici, S., Tunceli, G. (2017). Göç ve İnsan. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 10.

Geçici Koruma Yönetmeliği (6230) <https://www.mevzuat.gov.tr>Erişme Tarihi: 01.01.2020

Pirinççi, F. (2018). Suriye'ye Komşu Ülkelerin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikaları. TESAM Akademi Dergisi-Turkish Journal of Tesam Academy, 39-60.

Sandal, E. K., Hançerkıran, M., Tıraş, M. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler ve Gaziantep İlindeki Yansımaları. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 15 (2), 461-483.

T.C. İçişler Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019). <http://www.goc.gov.tr> Erişme Tarihi: 26.12.2019

T.C. İçişler Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2020). <http://www.goc.gov.tr> Erişme Tarihi 23.01.2020

Tümertekin, E., Özgüç, N. (2011). Beşerî Coğrafya (İnsan, Kültür, Mekân) Çantay kitabevi, İstanbul

Türk Dil Kurumu (2020). <http://tdk.gov.tr/> Erişme Tarihi: 01.01.2020

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) (2009). Göç Terimleri Sözlüğü, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf, IOM

UNHCR (2016) Mülteci ve Göçmen, https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_TR.pdf

UNHCR (2020), Syria Regional Response, <http://www.unhcr.org/> Erişme Tarihi: 23.01.2020

United Nations (2019). <https://www.un.org/> Erişme Tarihi: 01.12.2019

Raporlar

İçişler Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2017) 2016 Göç Raporu, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın NO: 40, Ankara

ArcGIS Mekânsal Veri İndirme Siteleri:

DİVA-GİS (2020). <https://www.diva-gis.org/gdata> Erişme Tarihi: 23.01.2020

Global Administrative Areas (GADM) (2020).https://gadm.org/download_country_v3.html Erişme Tarihi: 03.01.2020

Mapcruzin (2020). <https://mapcruzin.com/download-free-maps.htm> Erişme Tarihi: 23.01.2020

Fizik Öğretmenlerinin İş Doyumu ve Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Demografik Değişkenler Bakımından İncelenmesi²⁸

Oğuzhan KANBUR¹

¹Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara, Türkiye
oguz.2008@hotmail.com

Prof. Dr. Yasin ÜNSAL²

²Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Fizik Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye,
yunsal@gazi.edu.tr

Özet

Bu çalışmada fizik öğretmenlerinin iş doyumları ve mesleki tükenmişlik durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi ve bazı değişkenler açısından farklılaşma durumlarının analiz edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Ankara İli, Altındağ İlçesinde görev yapan 64 fizik öğretmeni oluşturmuştur. Çalışmada kullanılan veriler, “Kişisel Bilgi Formu”, “Minnesota İş Doyum Ölçeği” ve “Maslach Tükenmişlik Ölçeği” kullanılarak elde edilmiştir. Verilerin çözümlenmesi istatistik yazılım programı yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda “Minnesota İş Doyum Ölçeği” ve “Maslach Tükenmişlik Envanteri” arasında negatif yönlü ve zayıf bir ilişki olduğu; iş doyumunun cinsiyet ve lisansüstü eğitim gibi bağımsız değişkenlere göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca araştırmaya katılan bireylerin mesleki tükenmişlik durumlarının kadınlarda erkeklere göre daha üst düzeyde olduğu, lisansüstü eğitim alan öğretmenlerin mesleki tükenmişlik durumlarının lisansüstü eğitim almayan öğretmenlere göre daha yüksek düzeyde olduğu sonuçları da elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İş doyum, Mesleki tükenmişlik düzeyi, Fizik, Fizik öğretmeni, Demografik değişken.

Investigation of Job Satisfaction and Burnout Levels of Physics Teachers in Terms of Demographic Variables

Abstract

In this study, it is aimed to analyze the relationship between job satisfaction and burnout levels of physics teachers and to evaluate differentiation situations in terms of some variables. The study group of the research is 64 physics teachers working in Altındağ in Ankara. The data used in the study were obtained by used “Personal Information Form”, “Minnesota Job Satisfaction Scale (MSQ)” and “Maslach Burnout Inventory (MBI)”. The analysis of the data was carried out with the help of statistical software program. The results obtained showed that, there is a negative and weak relationship between points of “Minnesota Job Satisfaction Scale” and “Maslach Burnout Inventory”. It has been concluded that there is no difference the points of job satisfaction in terms of independent variables such as gender and post-graduate education status. In addition, the burnout levels of the individuals participating in the study is

²⁸ Bu çalışma, Prof. Dr. Yasin ÜNSAL danışmanlığında, Oğuzhan KANBUR tarafından hazırlanan; “Fizik Öğretmenlerinin İş Doyumu ve Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi” adlı Yüksek Lisans Tezinden bir kesiti yansıtmaktadır. Burada yer verilmeyen diğer demografik değişkenlerle ilgili bulgu ve sonuçlar için tez yazarı ile iletişime geçilebilir.

higher than that of men, and the professional burnout status of the teachers who receive post-graduate education is higher than the teachers who do not receive postgraduate education.

Key Words: Job satisfaction, Burnout level, Physics, Physics teacher, Demographic variables.

1. GİRİŞ

Günümüzde, tüm çalışanların yaptıkları işlere yönelik olan olumlu duyguları ile zihinsel ve bedensel yönden korunmaları, çalışma hayatlarındaki performanslarından dolayı daha verimli olmalarının sağlanması amacıyla iş doyumunu ve tükenmişlik üzerinde önemli araştırmalar yapılmaktadır. Bununla beraber, iş doyumuna eğitim sistemi açısından bakıldığı zaman konu daha önemli hale gelmektedir. Çünkü herhangi bir eğitim kurumunda iş doyumsuzluğu ortaya çıktığında, işleyiş doğrudan etkilenerek bozulmakta ve üretilen ürünlere olumsuz olarak etki etmekte, ülkenin kalkınması ve geleceği bu açıdan etkilenmektedir. Bundan dolayı, ortaya çıkabilecek iş doyumunu sorunlarının sonucunda, toplum hayatında telafisi mümkün olmayan olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilir.

Öğretmenlik mesleği, belirli bir teknik ve bilimsel donanımın yanında farklı kesimlerle etkileşimi ve iletişimi gerektiren bir iştir. Öğretmenler, öğretim görevlerinin yanında veliler, öğrenciler ve yöneticilerle etkin bir iletişim ağı kurmayı gerektiren birçok fazla rolü de üstlenmiş olurlar. “Araştırmalar, öğretmenlerin yılın yaklaşık 200 gününü sınıflarında geçirdiklerini, günde 1000’den fazla bireyler arası etkileşim yaşadıklarını, günde ortalama olarak 348 ile 395 arası soru sorduklarını ve zamanlarının %70’ini düzen sağlama, %30’unu soru sormaya harcadıklarını ortaya koymaktadır” (Balay, 2003). Öğretmenlerdeki tükenmişliğin öğrenciler üzerinde olumsuz etkileri vardır. Bunlar arasında; öğretmenlerin çocuklarla az iletişim kurması, onlara olumsuz davranış sergilemesi, az oranda dönüt (feedback) sağlaması ve öğrencileri motive etme ve cesaretlendirmede yetersiz kalması gibi davranışlar sayılabilmektedir (Farber, 1984).

Alan yazında iş doyumunu ve mesleki tükenmişliği inceleyen birden fazla sayıda akademik çalışma bulunmasına karşın, fizik öğretmenleri için bu çalışmaların sayısı gereğinden daha azdır. Yapılan az sayıdaki araştırmalarda, çalışmalara katılanların iş tatminleri ve tükenmişlik düzeylerini karşılaştıran ve çeşitli değişkenler açısından inceleyen çok az akademik çalışma bulunmaktadır. Bu nedenle bu alana yönelik çalışmaların sayısının artırılmasına gereksinim duyulmuştur. Bu araştırmada, Ankara İli, Altındağ İlçesindeki resmi ortaöğretim okullarında çalışan Fizik Öğretmenlerinin iş doyumunu ve mesleki tükenmişlik düzeylerinin demografik değişkenlere göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek ve aralarındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır.

2.1. YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Modeli

Araştırma betimsel tarama modellerinden ilişkisel tarama desenine uygun olarak planlanıp gerçekleştirilmiştir.

2.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Ankara İli Altındağ İlçesindeki devlet okullarında görev yapan toplamda 70 fizik öğretmenin, aktif görevde olan ve ulaşılabilen 64’ü oluşturmuştur. Çalışma grubu olarak, öğretmenler tarafından dezavantajlı bir çalışma bölgesi olarak nitelendirilen Altındağ İlçesi özellikle seçilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın bağımlı değişkenleri olan iş doyumunu ve mesleki tükenmişlik durumunun belirlenebilmesi için “Minnesota İş Doyum Ölçeği (MSQ)” ve “Maslach Tükenmişlik Envanteri (MBI)” kullanılmıştır.

Araştırmanın bağımsız değişkenlerine ilişkin (cinsiyet, kıdem yılı, okul türü, vb.) bilgileri elde etmek için “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması aşamasında, araştırma kapsamında kullanılması planlanan ölçme araçları, çalışma grubunda yer alan bireylere gerekli yasal izin prosedürleri sonrasında bireylere yazılı olarak uygulanmıştır. Veriler toplanmadan önce katılımcılarla bir ön görüşme yapılarak, araştırmanın amacına yönelik kısa bir bilgi verilmiş ve çalışmaya gönüllülükle katılım sağlamalarına yönelik rızaları alınmıştır. Anket uygulamaları, katılımcıların uygun oldukları saat dilimlerinde, önceden planlanan zaman ve mekanlarda gerçekleştirilmiş ve uygulamalar ortalama 20 dakika sürmüştür.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizinde istatistik yazılım programı kullanılmıştır. Araştırma kapsamında öncelikle elde edilen verilerin belirlenen bağımsız değişkenlere göre normal dağılım gösterip göstermediği test edilmiş, bu normallik varsayımının testinde kullanılacak örneklem boyutunun 50’den küçük olması durumunda Shapiro-Wilk, 50’den büyük olması durumunda ise Kolmogorov-Smirnov testi kullanılmıştır. Bu kapsamda, verilerin normal dağılım gösterdiği durumlarda parametrik testler kategorisinde olan One-Way ANOVA ve Bağımsız Örneklem t-Testleri; normal dağılım göstermediği durumlarda ise parametrik olmayan testlerden Kruskal Wallis Testi, Mann Whitney U-Testi ve Spearman’s Rho Testleri kullanılmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Fizik Öğretmenlerinin İş Doymu ve Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Fizik öğretmenlerinin iş doymu ve mesleki tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulup bulunmadığını ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen Spearman’s Rho Testi sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. İş Doymu ve Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki Spearman's Rho Korelasyonu

Toplam Puan	N	r	p
MSQ	64	-,260*	.038
MBI			

* $p < .05$

Tablo 1’de verilen analiz sonuçlarına göre, “Spearman’s Rho” testinden elde edilen anlamlılık düzeyi katsayısı .038 olarak elde edilmiştir. Ayrıca, $p=.038<.05$ olduğundan dolayı iki ölçekten elde edilen sonuçların birbiriyle ilişkili olduğu söylenebilir. Elde edilen korelasyon katsayısının -.26 olması ise söz konusu ilişkinin negatif yönlü ve zayıf düzeyde olduğu ifade edilebilir. Buna göre, bireylerin iş doymu arttıkça mesleki tükenmişlik durumlarının azaldığı belirtilebilir.

3.2. Fizik öğretmenlerin İş Doymu ve Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Cinsiyete Göre Değişiminin İncelenmesi

Fizik öğretmenlerinin iş doymu ve mesleki tükenmişlik düzeyleri arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir ilişki bulunup bulunmadığını ortaya koymak için gerçekleştirilen, iş doymu için Mann Whitney U-Testi ve mesleki tükenmişlik için Bağımsız Örneklem t-Testi sonuçları sırasıyla Tablo 2 ve Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 2. Cinsiyet Değişkenine Göre İş Doymu Puanları Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	SO	ST	U	p
----------	---	----	----	---	---

Kadın	40	29.06	1162.50	342.50	.056
Erkek	24	38.23	917.50		

Tablo 3. *Cinsiyet Değişkenine Göre Mesleki Tükenmişlik Puanları Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları*

Cinsiyet	N	\bar{x}	ss	Sd	t	p
Kadın	40	61.90	8.18	62	2.87	.006
Erkek	24	55.29	10.03			

Tablo 2 ve Tablo 3'te görüleceği üzere, çalışmaya katılan fizik öğretmenlerinin iş doyumları, cinsiyet değişkeni açısından farklılık göstermemektedir ($p=.056>.05$). Diğer yandan söz konusu öğretmenlerin mesleki tükenmişlik durumları, cinsiyet değişkeni açısından farklılık göstermekte olup bu farklılık kadınlar lehinedir ($p=.006<.05$). Buna göre, kadın fizik öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik durumları, erkek fizik öğretmenlerine nazaran daha yüksektir. Söz konusu mesleki tükenmişlik kaynağının belirlenmesi için yapılan bağımsız örneklem t-testi sonucunda kadınlardaki mesleki tükenmişliğin duygusal tükenme alt boyutundan kaynaklandığı söylenebilir ($p=.001<.05$).

3.3. Fizik Öğretmenlerin İş Doyumu ve Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Lisansüstü Eğitim Alma Durumuna Göre Değişiminin İncelenmesi

Fizik öğretmenlerinin iş doyumunu ve mesleki tükenmişlik düzeyleri arasında lisansüstü eğitim alma değişkenine göre anlamlı bir ilişki bulunup bulunmadığını ortaya koymak için gerçekleştirilen, iş doyumunu ve mesleki tükenmişlik için Mann Whitney U-Testi sonuçları sırasıyla Tablo 4 ve Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 4. *Lisansüstü Eğitim Değişkenine Göre İş Doyumu Puanları Mann Whitney U-Testi Sonuçları*

Lisansüstü Eğitim	N	SO	ST	U	p
Var (Y. Lisans)	15	33.70	505.50	349.50	.775
Yok	49	32.13	1574.50		

Tablo 5. *Lisansüstü Eğitim Değişkenine Göre Mesleki Tükenmişlik Puanları Mann Whitney U-Testi Sonuçları*

Lisansüstü Eğitim	N	SO	ST	U	p
Var (Y. Lisans)	15	41.30	619.50	235.50	.036
Yok	49	29.81	1460.50		

Tablo 4 ve Tablo 5'te verilen analiz sonuçlarına göre, çalışmaya katılan fizik öğretmenlerinin iş doyumları, lisansüstü eğitim alma değişkeni açısından farklılık göstermemektedir ($p=.775>.05$). Diğer yandan çalışmaya katılan fizik öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik puanları, lisansüstü eğitim alma değişkeni açısından farklılık göstermekte ($p=.036<.05$) olup söz konusu bu farklılık yüksek lisans eğitimi alan öğretmenler lehinedir. Buna göre, fizik öğretmenlerinin iş doyumlarının, lisansüstü eğitim alma durumlarına göre farklılık göstermediği ve yüksek lisans eğitimi alan fizik öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinin, lisansüstü eğitim almayan öğretmenlere nazaran daha yüksek olduğu söylenebilir. Söz konusu mesleki tükenmişlik kaynağının belirlenmesi için yapılan Mann Whitney-U testi sonucunda lisansüstü eğitim alan öğretmenlerde mesleki tükenmişliğin duygusal tükenme alt boyutundan kaynaklandığı söylenebilir ($p=.001<.04$).

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Yapılan araştırma sonucunda, fizik öğretmenlerinin iş doyumları ile mesleki tükenmişlik düzeyleri arasında negatif yönlü ve zayıf düzeyde bir ilişki bulunduğu ifade edilebilir. Bu sonuca göre, fizik öğretmenlerinin iş doyumları arttıkça mesleki tükenmişlik düzeylerinin azaldığı ya da tam tersi durumun meydana gelebileceği söylenebilir. Araştırma sonucunda ulaşılan bu sonuç; Gencer (2002), Avşaroğlu ve arkadaşları (2005), Gençay (2007), Filiz (2014), Arı (2015) ile Diri ve Kıral (2016)'ın ortaya koyduğu sonuçlarla uyumluluk göstermektedir. Avşaroğlu ve arkadaşları (2005), öğretmenlerin yaşam doyumunu ile duygusal tükenme ve kişisel başarısızlık arasında negatif yönlü, yaşam doyumunu ile iş doyumunu arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca Gencer (2002), tarafından yapılan araştırmada da öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeyleri arttıkça iş doyumunun gerçekleşme düzeyinde azalma olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde Gençay (2007), beden eğitimi öğretmenlerinin iş doyumunu ve tükenmişlikleri arasında anlamlı bir fark olduğunu ortaya koymuştur. Filiz (2014) tarafından yapılan araştırmada da öğretmenlerin iş doyum seviyeleri ve tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Arı (2015) tarafından yapılan araştırma sonucunda da içsel ve dışsal iş doyumunun, tükenmişlik alt boyutları olan duygusal tükenme ve duyarsızlaşmayı negatif yönde etkilediği, kişisel başarı alt boyutunu ise pozitif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Diri ve Kıral (2016) tarafından yapılan araştırma sonucunda, öğretmenlerin tükenmişlik ve iş doyum düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ve en yüksek ilişkinin ise öğretmenlerin duygusal tükenme düzeyleri ile genel doyum düzeyleri arasında olduğu görülmüştür.

Araştırma sonucunda, fizik öğretmenlerinin iş doyumlarının cinsiyet değişkenine göre değişmediği sonucuna varılmıştır. Benzer şekilde Adıgüzel (2010) tarafından yapılan araştırmanın bulgularına göre örnekleme yer alan Fen ve Teknoloji öğretmenlerinin iş tatmini genel puanı ile alt boyut puanları cinsiyet bakımından anlamlı farklılık göstermemiştir. İnandık (2010) tarafından yapılan araştırma sonucunda, müzik öğretmenlerinin iş doyumunda cinsiyetler arasında bir farklılık olmadığı ortaya konulmuştur. Bu araştırmalara karşılık, Filiz (2014) ise öğretmenlerin cinsiyetlerine göre iş doyum seviyeleri arasında anlamlı bir fark olduğunu yapmış olduğu araştırma ile ortaya koymuştur. Bilgiç (1998)'e göre de genel iş tatmini puanlarının cinsiyete göre farklılık göstermediği; ancak Türkiye'de farklı kurumlarda çalışan kadın ve erkeklerin iş doyumunun alt boyutlarında cinsiyete göre bir farklılaşma olduğunu ortaya koymuştur. Brush, Moch ve Pooyan (1987) ile Kılıç (2008)'a çalışmalarında erkeklerin iş tatmin puanlarının yüksek olduğunu; Günbayı (1999), erkek öğretmenlerin yönetim ve denetim biçimi, çalışma koşulları ve ücret değişkenleri bakımından kadınlardan daha fazla iş tatminine sahip olduklarını ortaya koymuşlardır. Kılıç (2008)'a göre erkekler kadınlara oranla daha yüksek iş doyumuna sahiptir. Bunun sebebi olarak, kadınların erkeklere oranla düşük maaşlı ve niteliksiz işlerle çalışmaları gösterilmiştir. Başka bir araştırmada (Gezici, 2007) ise kadınlara toplum tarafından yüklenen sosyal ve kültürel misyonlar sebebiyle işlerine yönelik fazla bir beklenti içinde olmadıkları için iş doyum düzeylerinin yüksek olduğu düşünülmektedir. Sarpkaya'nın (2000), öğretmenlerin iş doyumuyla ilgili yaptığı araştırmasında, cinsiyet değişkenlerinin, iş doyumuna büyük etki sağladığı tespit edilmiştir. Cinsiyet değişkeni bakımından farklılık gösteren bu sonuçlar yorumlanırken, örneklem özellikleri, çalışılan okul özellikleri, branş farklılıkları gibi parametreler de dikkate alınmalıdır.

Yapılan araştırmayla, kadın fizik öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik durumlarının, erkek fizik öğretmenlerine göre daha yüksek bir noktada olduğu ortaya konulmuştur. Avşaroğlu ve arkadaşları (2005) tarafından yapılan çalışmada ise erkek öğretmenlerin Maslach Tükenmişlik Envanterinin alt boyutları olan duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt boyutları puanlarının kadın öğretmenlere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Diri ve Kıral (2016) tarafından yapılan araştırma sonucunda ise kadın öğretmenlerin kişisel başarı boyutundaki tükenmişlik düzeylerinin erkek öğretmenlerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu ortaya konulmuştur. Izgar (2001) da tükenmişliğin kişisel başarı alt boyutunda kadınlar aleyhinde olduğunu; ancak genel olarak cinsiyetlere göre farklılaşma olmadığını tespit etmiştir.

Bu sonuçlara göre cinsiyet değişkeninin öğretmenlerin iş tatmini ve mesleki tükenmişlik düzeyleri üzerinde etkisinin farklı gruplar ve desenler üzerinde araştırılması tavsiye edilebilir.

Yapılan araştırma sonucunda, fizik öğretmenlerinin iş doyumları, lisansüstü eğitim alma durumuna göre farklılık göstermemektedir. İncir'e (1990) göre, eğitim düzeyi iş doyumunun sağlanmasında önemli bir yere sahiptir. Demir'e (2001) göre, eğitim seviyesi yüksek olanların daha fazla iş doyumuna sahip olmalarının nedeni olarak; eğitim düzeyi yüksek olanların ücret, sosyal haklar gibi imkanlarının daha iyi olması gösterilebilir. Adıgüzel (2010)'e göre, lisansüstü eğitim yapan Fen ve Teknoloji öğretmenlerinin iş tatminlerinin, lisansüstü eğitim yapmayanlara göre anlamlı farklılık gösterdiği ortaya konulmuştur.

Araştırmanın bir diğer sonucu olarak, yüksek lisans eğitimi alan öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeylerinin, lisansüstü eğitim almayan öğretmenlere kıyasla daha yüksek olduğu ortaya konulmuştur. Öztürk ve Deniz (2008), yapmış oldukları araştırma sonucunda okul öncesi öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeylerinde, eğitim düzeyi bakımından anlamlı bir farklılık olduğunu ortaya koymuştur. Seçer'in (2011) aktardığına göre, duygusal tükenmişlik sorunlarının yüksek eğitim mezunlarında daha çok görüldüğü, buna karşın tükenmişliğin diğer alt boyutlarıyla mücadelede daha fazla başarı gösterdikleri görülmektedir. Filiz (2014) tarafından ilköğretim öğretmenleriyle yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre de öğretmenlerin öğrenim durumlarına göre iş doyum seviyeleri ve tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlara göre yüksek lisans eğitimi değişkeninin, öğretmenlerin iş tatmini ve mesleki tükenmişlik düzeyleri üzerinde etkisinin farklı gruplar ve desenler üzerinde araştırılması tavsiye edilebilir.

KAYNAKLAR

- Adıgüzel, Z. (2010). *İlköğretim okullarında çalışan fen ve teknoloji öğretmenlerinin iş tatmini*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Arı, E. (2015). Öğretmenlerin iş doyumlarının mesleki tükenmişlik üzerine etkisinin yapısal eşitlik modeli ile araştırılması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39), 549-565.
- Avşaroğlu, S., Deniz, M.E. & Kahraman, A. (2005). Teknik öğretmenlerde yaşam doyumunu iş doyumunu ve mesleki tükenmişliğin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 115-129.
- Balay, R. (2003). *2000'li yıllarda sınıf yönetimi*. Ankara: Sandal.
- Bilgiç, R. (1998). *The relationship between job satisfaction and personal characteristics of Turkish workers*. *Journal of Psychology*, 132(5), 549-558.
- Brush, D.H., Moch, M.K., & Pooyan, A. (1987). Individual demographic difference and job satisfaction. *Journal of Occupational Behaviour*, 8(2), 139-155.
- Demir, E. (2001). *Sınıf öğretmenlerinin iş doyumunu etkileyen olası faktörler ve bu faktörler kapsamında sınıf öğretmenlerinin iş doyumunu düzeylerinin ölçülmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Diri, M.S. & Kırıl, E. (2016). Ortaokul öğretmenlerinin iş doyumlarının mesleki tükenmişlik düzeylerine etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39, 125-149.
- Farber, A.B. (1984). Stress and burnout in suburban teachers. *Journal of Educational Research*, 77, 325-331.
- Filiz, Z. (2014). Öğretmenlerin iş doyumunu ve tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(23), 157-171.
- Gencer, A. (2002). *Öğretmenlerinin iş doyumunu ile mesleki tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

- Gençay, Ö. (2007). Beden eğitimi öğretmenlerinin iş doyumu ve mesleki tükenmişliklerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(2), 765-780.
- Gezici, A. (2007). *Yöneticilerin liderlik stillerinin çalışanların iş tatmini üzerindeki etkileri: özel eğitim kurumlarında öğretimsel liderlik ve bir uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Günbayı, Ş. (1999). *İlköğretim okulu öğretmenlerinin iş doyumu (Malatya ili örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Izgar, H. (2001). *Okul yöneticilerinde tükenmişlik (1.Basım)*. Ankara: Nobel.
- İnandık, Z. (2010). *Müzik öğretmenlerinin iş doyumu düzeylerinin farklı demografik özelliklere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- İncir, G. (1990). *İş tatmini üzerine bir inceleme*. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi.
- Kılıç, E. (2008). *İş tatmini ve iş rotasyonu arasındaki ilişkinin incelenmesine dair otomotiv sektöründe bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, A. & Deniz, M.E. (2008). Okul öncesi öğretmenlerin duygusal zekâ yetenekleri, iş doyumları ve tükenmişlik düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi, *İlköğretim-Online*, 7(3), 578-599.
- Sarpkaya, R. (2000). Liselerde çalışan öğretmenlerin iş doyumu (Manisa ili örneği). *Amme İdare Dergisi*. 33(3), 111-124.
- Seçer, İ. (2011). *Psikolojik danışmanların tükenmişlik düzenlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

4 - 6 Yaş a Yönelik Resimli Çocuk Kitaplarının Doğacı Zekâ Alanı Açısından İncelenmesi

4 - 6 Yaş a Yönelik Resimli Çocuk Kitaplarının Doğacı Zekâ Alanı Açısından İncelenmesi

Gülşen Oran

Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Okul Öncesi Eğitimi, Ankara, Türkiye.

Dr. Öğr. Üyesi Serap Demiriz

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Eğitimi, Ankara, Türkiye.

Özet

Çocuk kitapları ileti sunma, değer aşılama, bakış açısı geliştirme, hayal evrenini genişletme, karakter gelişimine katkı sunma gibi görevler üstlenir. Okul öncesi dönemde kazandırılan doğa farkındalığı ve çevre bilincinin ileriki yıllarda da çocuğun çevreye karşı olumlu tutum geliştirmesinde önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Doğa ve çevre temalarını temel alan bir programın amaçlarına ulaşmasında çocuk kitaplarında yer alan metinlerin ve görsel unsurların büyük etkisi vardır. Bu metinlerle çocukları buluşturmak, öğrenilenlerin içselleşmesini ve kalıcılığın oluşmasını sağlamada etkili olacaktır. Bu çalışmada 4-6 yaş a yönelik resimli çocuk kitaplarında yer alan doğa ile ilgili iletileri, doğacı zekâ alanı özelliklerine göre inceleme amaçlanmıştır. Araştırmada var olan bir durumu ortaya koymak amaçlandığı için betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Çalışma kapsamında 2018-2019 eğitim öğretim yılında Türkiye'nin beş farklı ilindeki okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan toplam 50 öğretmene kartopu örnekleme tekniği ile ulaşılmıştır. Öğretmenlerden sınıflarında bulunan çocuklara en sık okuduğu çocuk kitaplarından 5 tanesinin isimlerini yazmaları istenmiştir. İletilen 250 kitap içerisinde kırk iki (42) adet kitap isminin tekrarlandığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte 4-6 yaş dönemine uygun olmayan ve basımı olmadığı için temin edilemeyen yirmi üç (23) adet kitap olduğu belirlenmiştir. Bu sebeplerle toplam altmış beş (65) adet kitabın elenmesiyle kalan 4-6 yaş dönemine hitap eden yüz seksen beş (185) adet resimli çocuk kitabı araştırmanın çalışma materyalini oluşturmuştur. Çalışmada Canbay'ın (2011) "Kitap İçerik İnceleme Formu" temel alınmıştır. Çocuk kitaplarının incelenmesi sırasında kitap içerik inceleme formundaki maddelere eklemeler yapılarak ve işlevsel olmayan maddeler çıkarılarak dört alan uzmanının görüşleri doğrultusunda kitap içerik inceleme formuna son şekli verilmiştir. Çalışmaya dâhil edilen 185 adet kitap, doğacı zekâ alanı kitap içerik inceleme formuna göre; "Sınıflandırma", "Doğa Sevgisi" ve Farkında Olma" şeklinde üç farklı boyutta incelenmiştir. İnceleme sonucuna göre en fazla bulguya sırasıyla; "Sınıflandırma", "Doğa Sevgisi" ve "Farkında Olma" boyutlarında rastlanmıştır. İncelenen kitaplarda farkında olma boyutunda daha az örneğin yer aldığı belirlenmiştir. Buna karşın en az tekrar eden özelliğın, "doğa sevgisi" boyutundaki "Doğa ile ilgili kitaplara ve dergilere ilgi duyar" maddesi olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada doğacı zekâ alanı özelliklerinin her bir kitapta ne kadar yer verildiğini belirleme de amaçlanmıştır. İncelenen kitaplarda doğacı zekâ alanının pek çok özelliğine uygun örnekler bulunduğu için bu kitaplara eğitimde yer verilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler : doğacı zekâ, 4-6 yaş, resimli çocuk kitapları

A Research On Illustrated Children's Books, Oriented Towards 4 To 6 Year Olds, In Terms Of Naturalist Intelligence

Abstract

Children's books take on such tasks as delivering messages, engraining values, developing perspectives, expanding the imaginary universe, and contributing to character development. It is known that naturalist and environmental awareness gained in the pre-school period plays an important role in developing positive attitudes towards the environment in the long term. Texts and visual elements in children's books have a major impact on the achievement of the objectives of a program based on nature and environmental themes. Bringing children together with these texts will be effective in ensuring the internalization of learning and the formation of permanence. In this study, it is aimed to research the messages relevant to nature in the illustrated children's books oriented towards 4 to 6 year olds according to the characteristic features of naturalist intelligence. Descriptive survey model was used in the research, since it was aimed to reveal the existing situation. Within the scope of the study the total of fifty (50) teachers, working in different pre-school organizations in five different provinces of Turkey in the 2018-2019 academic year, took part by using the snowball sampling technique. The teachers were asked to choose five (5) books among the most frequently read to their students in class and write the titles of these books. It was noted that among the collected data of two hundred fifty (250) books, forty two (42) book titles had been repeated. Along with this, we determined twenty three (23) book titles that were either not suitable for the age of 4 to 6, or were not possible to access because they were not being published anymore. On this reason, by eliminating sixty five (65) books, the rest of one hundred eighty five (185) illustrated children's books comprised the research material for this study. The study was based on Canbay's (2011) "The Form of Book Content Analysis". During the analysis of the children's books, additions were made to the items of the form of book content analysis, non-functional elements were removed, and, according to the opinions of three experts of the field, the form of book content analysis was finally completed. One hundred eighty five books, included in the study, were reviewed, according to the form of book content analysis, from four different perspectives, such as "Classification", "Love of Nature", and "Awareness". According to the results of the research, the largest amount of facts was detected in the following categories: "Classification", "Love of Nature", and "Awareness". In the analysed books, less examples were detected in the "Awareness" dimension. As opposed to this, it was determined that the least repeated element is "Interested in the books and magazines about nature" in the "Love of Nature" dimension. In this research, we also aimed at identifying the amount of examples of characteristic features of the naturalist intelligence in each book under study. The books analysed can be recommended to use in education, as they include examples suitable for quite a lot of characteristic features of naturalist intelligence.

Key words : naturalist intelligence, 4-6 years old, illustrated children's books

GİRİŞ

1. Problem Durumu

Doğa kavramı, Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından kendi kuralları çerçevesinde sürekli gelişen, değişen canlı ve cansız varlıkların tümü veya insan eliyle büyük değişikliğe uğramamış, doğal yapısını koruyan çevre olarak tanımlanmaktadır (2019). Artan nüfusla birlikte ekosistemde yaşanan olumsuzluklar nedeniyle doğa ve çevre üzerine yapılan araştırmalar önem kazanmaya başlamıştır.

Çevre eğitimi ilk defa 1970 yılında Dünya Günü'nde planlanmaya başlamıştır. Çevre eğitimine ilişkin ilk araştırmalar doğa araştırmaları ve korumacılık yönünde olmuştur. Çevrenin korunmasına kapsamlı olarak uluslararası boyutta yaklaşan ilk kuruluş Birleşmiş Milletler (BM)'dir. Çevre eğitimi konusunda farklı araştırmacılar çoklu zekâ kuramlarından doğacı zekâ kuramının daha verimli olduğunu

düşünmektedir (Keskin, 2009). Çoklu Zekâ Teorisi, zekânın çok parçadan oluşan bir bütün olduğunu; öğrenenlerin öğrenme ortamına farklı stillerle geldiklerini ifade eden bir yaklaşımdır (Gardner, 2004). Gardner, beyin tahribatı yaşamış kişiler ve çocuklar üzerinden yürüttüğü çalışmasında; zekânın çok katmandan oluştuğunu ortaya koyar. Gardner, zekâyı dokuz alanda tasnif eder. Bu alanlar; Sözel-Dilbilimsel Zekâ, Matematiksel-Mantıksal Zekâ, Görsel- Uzamsal Zekâ, Müzikal-Ritmik Zekâ, Bedensel-Kinestetik Zekâ, Sosyal- Kişilerarası Zekâ, İçsel-Öze Dönük Zekâ, Varoluşsal Zekâ ve Doğacı Zekâ'dır. "Doğacı zekâ, Gardener'in zekâ alanlarına daha sonra ilave ettiği bir alandır" (Köksal, 2006, s. 475). Bu zekâ alanına sahip bireyler, nitelikli bir çevre bilincine sahiptir. Doğa olaylarına ve çevre sorunlarına karşı hassasiyetle yaklaşır. Doğadaki canlılara ilgilidir. "Doğacı zekâsı gelişmiş olan bir birey açık havada daha rahat çalışacak ya da öğreneceği şeylerin doğa ile bağdaştırılması onda daha kalıcı bir öğrenme sağlayacaktır" (Keskin, 2009, s. 4). Vural (2005) bu zekâ alanını "doğadaki tüm canlıları tanıma, araştırma ve canlıların yaratılışları üzerine düşünme becerisi" (s. 259) olarak tanımlar. MEB Okul Öncesi Eğitimi Programı (2013) çağdaş yaklaşımlara ve bireysel farklılıklara duyarlı şekilde hazırlanmıştır. Doğa ve çevre temalarını temel alan bir programın amaçlarına ulaşmasında çocuk kitaplarında yer alan metinlerin ve görsel unsurların büyük etkisi vardır. Bu metinlerle çocukları buluşturmak, öğrenilenlerin içselleşmesini ve kalıcılığın oluşmasını sağlamada etkili olacaktır (Sever, 2017). Atasoy (2005) doğa eğitiminin üç ile yedi yaş arasında aile ve anaokulunda kazandırıldığını, yedi ile on beş yaş arasında ise çevresel bilinçlenmenin temellerinin oluştuğunu belirtmiştir. Okul öncesi dönemde kazandırılan doğa farkındalığı ve çevre bilincinin ileriki yıllarda da çevreye karşı olumlu tutum geliştirmede önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Dört yaş itibariyle çevresi genişleyen çocuğun ilgi alanları da farklılaşır. Doğa olaylarına, diğer insanların yaşantılarına, hayvanlar ve uzay gibi birçok farklı konulara ilgi duymaya başlar. Bu sebeple çocuklara kitap sunacak olan yetişkinlerin gelişen ilgilerden haberdar olmaları gerekmektedir (Ersoy vd., 2006). Alan yazın tarandığında konuyla ilgili sadece bir adet çalışmanın yapıldığı görülmektedir (Canbay, 2011). Çalışmada bir yazarın çocuk kitapları yaş aralığı aranmaksızın doğacı zekâ alanı açısından incelenmiştir. Dolayısıyla 4-6 yaşa yönelik resimli çocuk kitaplarını doğacı zekâ alanı açısından incelendiği bir araştırmanın olmadığı görülmektedir. Alandaki bu eksikliği gidermek amacıyla bu araştırmanın yapılması tercih sebebi olmuştur. İncelenen kitapların okul öncesine hitap eden eserler olması, çocukların ilerleyen yaşamlarına katkı sağlayacağı varsayımı da bir diğer tercih sebebinin oluşturmaktadır.

2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, 4-6 yaşa yönelik resimli çocuk kitaplarında yer alan doğa ile ilgili durumları, doğacı zekâ alanının özellikleri açısından incelemektir. Bu temel amaca bağlı olarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1) 4-6 yaşa yönelik resimli çocuk kitaplarında doğacı zekâ alanının sınıflandırma alt boyutuna ilişkin hangi özellikler yer almaktadır?
- 2) 4-6 yaşa yönelik resimli çocuk kitaplarında doğacı zekâ alanının doğa sevgisi alt boyutuna ilişkin hangi özellikler yer almaktadır?
- 3) 4-6 yaşa yönelik resimli çocuk kitaplarında, doğacı zekâ alanının farkında olma alt boyutuna ilişkin hangi özellikler yer almaktadır?
- 4) Her bir kitapta, doğacı zekâ alanına ilişkin özelliklerden kaç tane vardır?

3. Araştırmanın Önemi

Çocukların çevreyi koruma, çevre bilinci, doğaya saygı duyma gibi duygusal boyuttaki davranış tutumlarını kazanmalarının en güzel yollarından biri nitelikli çocuk edebiyatı eserleriyle karşılaşmalarıdır. Love (1996, s. 226) aktardığı üzere; “bugün edebiyatın en önemli görevi, insan bilincini tehdit altındaki doğal dünya içindeki yerini düşünmesini sağlamaya yönlendirmesidir”. Bunu çocuk edebiyatı bağlamında da düşünmek mümkündür. Çocuklar yaşadıkları dünyaya karşı büyük bir merak duyarlar ve çevrelerinde olup biteni öğrenmek isterler. Çocukların merak duygularına ve öğrenme arzularına cevap vermek, yaşadıkları dünya hakkında yeni şeyler öğrenmelerini metinler aracılığıyla sağlamak mümkündür. Metinlerin çocuklarda doğa ve çevreye ilişkin farkındalıklar oluşturmada büyük etkisi vardır. Çünkü metinler kurgusal ürünler de olsa, çocuğu çevresinde olanları fark etmesine, merak ettiği konulara ilişkin sorular sormasına, araştırmasına, keşfetmesine ve oynayarak öğrenmesine teşvik eder. Wohlgemuth (1998) çocukların, resimli kitaplar aracılığıyla kendi yaşadıkları çevre ve dünya hakkında bilgi sahibi olabileceklerini savunmuştur. Jalongo (2004), resimli çocuk kitaplarının önemini şu şekilde belirtmektedir: Çocuklar, resimli çocuk kitapları deneyimleriyle sosyal, kişisel, entelektüel, kültürel ve estetik açıdan gelişebilirler. Kitaplar henüz sosyalleşmekte olan çocukların kişiler arası ilişkileri ve insan motiflerini keşfetmelerine olanak tanır.

Alan yazın tarandığında 4-6 yaş grubuna hitap eden resimli çocuk kitaplarının doğacı zekâ alanı açısından inceleyen bir araştırmanın olmaması sebebiyle bu araştırmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırma, gelecekte yayınlanacak kitaplarda yer alacak konulara yol göstermesi açısından önem taşımaktadır.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma materyali, veri toplama aracı ve verilerin analizine yer verilmiştir.

1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada var olan bir durumu ortaya koymak amaçlandığı için betimsel tarama modeli kullanılmıştır. "Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlamaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Bilmek istenen şey, vardır ve oradadır." (Karasar, 2012, s. 77).

2. Çalışma Materyali

Araştırma evreni, 4-6 yaşa yönelik resimli çocuk kitaplarıdır. Araştırmanın örnekleme ise iki aşamada belirlenmiştir. Tesadüfi olmayan örnekleme türlerinden kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Çalışma materyalinin belirlenmesinin ilk aşaması okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerden sınıflarında en sık kullandığı 4-6 yaşa yönelik resimli çocuk kitaplarından 5 tanesini yazmaları istenerek belirlenmiştir. Bilgileri edinmeye yönelik bir form hazırlanmıştır. Kartopu örnekleme tekniği ile bu öğretmenlerin de tanıdıkları diğer okul öncesi öğretmenlerine ulaşmaları istenmiştir. Kartopu örnekleme tekniği; araştırmacının bir örnekle başladığı sonrasında o örnekten aldığı bağlantılı ilişkilerle ilgili bilgilere dayanarak başka örnekler belirlediği ve süreci tekrarladığı rastlantısal olmayan bir örneklemedir (Neuman, 2010). Kartopu örneklemede öncelikle evrene ait birimlerden birisi ile temas kurulur. Temas kurulan birimin yardımıyla ikinci birime, ikinci birimin yardımıyla üçüncü birime gidilir. Bu şekilde, sanki bir kartopunun büyümesi gibi örnekleme büyüklüğü genişler (Yazıcıoğlu

ve Erdoğan, 2004, s. 45). Araştırma süreci ilerledikçe, ulaşılan kişilerin yardımıyla daha fazla kişi listeye dahil edilecek ve liste kartopu gibi büyüyecektir (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 112).

Araştırmada incelenecek kitapların belirlenmesine yönelik olarak farklı illerden toplamda elli (50) öğretmene ulaşılmıştır. Nevşehir ilinden yirmi (20), Şanlıurfa ilinden on bir (11), Kırıkkale ilinden sekiz (8), Sakarya ilinden altı (6) ve Kayseri ilinden beş (5) öğretmene ulaşılmış ve öğretmenlerden kitap isimleri öğrenilmiştir.

İkinci aşamada ise 2018-2019 eğitim öğretim yılında okul öncesi öğretmenlerinden alınan 250 kitap ismi arasında elemeler yapılmıştır. Öğretmenlerden alınan bilgiler doğrultusunda kırk iki (42) adet kitap isminin tekrarlandığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte 4-6 yaş dönemine uygun olmayan ve basımı olmadığı için temin edilemeyen yirmi üç (23) adet kitap olduğu belirlenmiştir. Bu sebeplerle toplam altmış beş (65) adet kitabın elenmesiyle kalan yüz seksen beş (185) adet 4-6 yaş dönemine hitap eden resimli çocuk kitabı araştırmanın çalışma materyalini oluşturmuştur. Belirlenen kitaplardan 85 tanesi satın alma ve 100 tanesi okul öncesi eğitim kurumlarının çocuk kütüphanelerinden ödünç alma yoluyla temin edilmiştir.

3. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Okul Öncesi eğitim kurumlarında kullanılan kitapların doğacı zekâ alanı açısından incelenmesinde Canbay'ın (2011) yüksek lisans tezinde geliştirdiği Kitap İçerik İnceleme Formu temel alınmıştır. Formun kullanımı için gerekli izinler alınmıştır.

Veri toplama süreci öncesinde 4-6 yaşa yönelik resimli çocuk kitaplarından rastgele seçilen 10 çocuk kitabı iki Türkçe Eğitimi uzmanı ve iki Okul Öncesi Eğitimi uzmanı olmak üzere toplam dört uzman tarafından doğacı zekâ alanı özellikleri açısından incelenmiş olup Canbay (2011) maddelerine eklemeler yapılarak ve işlevsel olmayan maddeler çıkarılarak kitap içerik inceleme formuna son şekli verilmiştir.

Araştırmanın veri toplama sürecinde incelemeye alınan toplam 185 adet 4-6 yaşa yönelik resimli çocuk kitabı araştırmacı tarafından incelenmiştir. İnceleme sırasında öncelikle her bir kitap için Kitap Künye Formu doldurulmuştur. Kitaplar genel fikir edinmek amacıyla bir kez tümüyle okunduktan sonra Kitap İçerik İnceleme Formu eşliğinde kitaplarda her bir cümle ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

4. Verilerin Analizi

Bu çalışmada verilerin analizinde klasik içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. “Klasik içerik analizi, mevcut olan metinlerin içeriklerinden hareketle mevcut olmayan yani bilinmeyen sosyal gerçeğin bazı boyut ve kesitlerine yönelik birtakım bulgular elde etmeyi amaçlamaktadır” (Gökçe, 2019: 36). Klasik içerik analizi, tek bir metni incelemekten ziyade sayıca çok metinleri (romanlar, tarihi eserler, dini ve ilahi metinler, yazıtlar, arşiv vb.) inceler. Bu bağlamda içerik analizinin temel amacı, metinlerde araştırma sorusu açısından önem arz eden ortak bilgileri araştırmanın sorusu doğrultusunda tespit etmek ve analiz etmektir (Gökçe, 2019: 36). Bu çalışma 4-6 yaşa yönelik resimli çocuk kitaplarında yer alan doğa ile ilgili durumları, doğacı zekâ alanının özellikleri açısından incelemeyi hedeflemektedir.

Klasik içerik analizi planlama, geliştirme, deneme, kodlama ve değerlendirme aşamalarından oluşur (Gökçe, 2019: 43-44). Planlama aşamasında, çalışmada ortaya konulmak istenen hedef belirlenmiştir. Geliştirme aşamasında, çalışmanın amacından ve çerçevesinden hareketle tümdengelimsel olarak kategori sistemi geliştirilir. Bu çalışmadaki kategoriler Canbay'ın (2011) tezinden alınmıştır. Deneme aşamasında, belli miktarda analiz uygulaması yapılmıştır. Bu çalışmada dört ayrı kodlayıcı yer aldığı için kodlayıcılar arasında verilerin anlamları üzerinde ortak bir uzlaşıya varılmıştır.

Araştırmada örnekleme alınan 4-6 yaşa yönelik resimli çocuk kitaplarından rastgele seçilen 10 kitap, iki Okul Öncesi Eğitimi uzmanı ve iki Türkçe Eğitimi Uzmanı olmak üzere toplam dört uzman tarafından doğacı zekâ alanı özellikleri açısından incelenmiş olup Canbay (2011) maddelerine eklemeler yapılarak ve işlevsel olmayan maddeler çıkarılarak kitap içerik inceleme formuna son şekli verilmiştir. Ardından araştırmacının değerlendirmesi ile fikir birlikleri ve ayrılıkları karşılaştırılmıştır. Değerlendirme sonucunda Miles Huberman'ın (1994) güvenilirlik formülü kullanılmış ve güvenilirlik %88 olarak bulunmuştur. [Güvenirlik=Görüş Birliği / (Görüş Birliği+Görüş Ayrılığı)] : [24 / (24+3)=24 / 27= 0.88 = %88].

Uzman görüşleri doğrultusunda kitap içerik inceleme formuna “Doğa “sevgisi” boyutuna 6 madde ve “Farkında Olma” boyutuna 1 madde olmak üzere toplamda 7 madde eklenmiş olup “Farkında Olma” boyutundan 2 madde “Doğa Sevgisi” boyutundan 1 madde olmak üzere toplamda 3 madde çıkarılmıştır. Doğa Sevgisi” boyutuna eklenen maddeler şu şekildedir:

“2.5. Hayvanları sever”

“2.6. Bitkileri sever (koklar, sarılır, bakar, izler)”

“2.7. Hayvanları tanımaya meraklıdır (soru sorar, gözlemler, ilgisini çeker, yaklaşır)”

“2.8. Bitkileri/Doğayı tanımaya meraklıdır (soru sorar, tatmak ister, gözlemler, yaklaşmak ister)”

“2.9. Cansız varlıkları tanımaya meraklıdır (soru sorar, düşünür, akıl yürütür)”

“2.10. Canlılara yardım etmek için isteklidir/meraklıdır”

“Doğa Sevgisi” boyutundan çıkarılan madde şu şekildedir:

“Doğa ile ilgili filmlere ve belgesellere ilgi duyar”

“Farkında Olma” boyutuna eklenen madde şu şekildedir:

“3.9. Doğal yaşamda iş birliğinin önemini kavrar”

“Farkında Olma” boyutundan çıkarılan maddeler şu şekildedir:

“İnsanın doğaya etkisini fark eder”

“İnsanın varoluşunun nedenlerini ve kendi varoluşunu düşünür”

Kodlama aşamasında, deneme aşamasındaki başarıdan sonra kesinleşen kategori sistemi çalışma grubunda yer alan tüm 4-6 yaşa yönelik çocuk kitaplarına uygulanmıştır.

Bu doğrultuda aşağıdaki kitap içerik inceleme formu oluşturulmuştur

1. Boyut: Sınıflandırma

1.1. Farklı doğa yapılarını -renk, ses, koku, şekil, tat gibi bilgileri- bilir.

1.2. Doğal yaşamın karakteristik özelliklerini bilir.

1.3. Doğadaki canlıları tanıır ve özelliklerini bilir.

1.4. Doğadaki canlıların benzerliklerini/farklılıklarını ayırt ederek onları sınıflar.

1.5. Doğadaki cansız nesnelere sınıflar.

2. Boyut: Doğa sevgisi.

2.1. Bitki (çiçek, sebze vs.) yetiştirir.

2.2. Hayvan besler.

2.3. Doğa gezilerini sever/yapar.

2.4. Doğa ile ilgili kitaplara ve dergilere ilgi duyar.

- 2.5. Hayvanları sever (ifade eder, sarılır, okşar, öper, seyrederek, ilgilenir).
- 2.6. Bitkileri sever (koklar, sarılır, bakar, izler).
- 2.7. Hayvanları tanımaya meraklıdır (soru sorar, gözlemler, ilgisini çeker, yaklaşır).
- 2.8. Bitkileri/Doğayı tanımaya meraklıdır (soru sorar, tatmak ister, gözlemler, yaklaşmak ister).
- 2.9. Cansız varlıkları tanımaya meraklıdır (soru sorar, düşünür, akıl yürütür).
- 2.10. Canlılara yardım etmek için isteklidir/meraklıdır.
3. Boyut: Farkında olma.

- 3.1. Doğal yaşamda meydana gelen olayları gözler.
- 3.2. İnsan vücuduna ilgi duyar.
- 3.3. Doğa olaylarına karşı hassas ve duyarlıdır.
- 3.4. Doğayla ilgili konulara meraklıdır.
- 3.5. Hayvanları koruma konusuyla ilgilenir.
- 3.6. Çevreyi koruma konusuyla ilgilenir.
- 3.7. Doğanın insan üzerindeki etkisini fark eder.
- 3.8. Doğal yaşamın geleceğine ilişkin çıkarımlarda bulunur.
- 3.9. Doğal yaşamda iş birliğinin önemini kavrar.

Yukarıda son şekli verilen kitap içerik inceleme formuna bağlı olarak belirlenen çocuk kitaplarındaki metinler, doğacı zekâ alanının özellikleri ile ilişkilendirilerek incelenmiştir. Son olarak değerlendirme aşamasında ise elde edilen verilerin frekans ve yüzde hesaplamaları verilmiştir (Tablo-1,2,3). Ayrıca doğacı zekâ alanı özelliklerinin her bir kitaba göre dağılımı da incelenmiş olup veriler sunulmuştur.

BULGULAR

Sınıflandırma Alt Boyutuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi, “4-6 yaşa yönelik resimli çocuk kitaplarında, doğacı zekâ alanının “Sınıflandırma” alt boyutuna ilişkin hangi özellikler yer almaktadır?” şeklindedir.

Bu probleme ilişkin elde edilen bulgular, Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 3

Doğacı Zekâ Alanıyla İlgili “Sınıflandırma” Boyutuna İlişkin Özelliklerin Kitaplara Göre Dağılımı

Md	Örnek Cümleler	Tekrar Sıklığı		
		f	f	%
1.1	Öykümüz bir çöldeydi. Çöllere sarı renkliydi. Çok kurak ve sıcak iklimlerde çöllere olurdu. Çöllere sapsarı kumlarla kaplıydı. Her taraf kum...(Çölü sevmeyen Minik Deve, s. 1-2).	44		12.75
1.2	Bu sıcak iklimlerde bir sürü deve yaşardı. (Çölü Sevmeyen Minik Deve, s. 4).	54		15.65
1.3	...Oysa kelebekler öyle mi? Rengarenk benekli... Üstelik de zarif kanatlarıyla kırlarda uçuyorlar. (Minik Tırtıl, s. 8-9).	193		55.94
1.4	İki tarlakuşu, “Ahlat ağacına çıkmak kolay diye sana kim söyledi?” dedi. “O koca bir ahlat ağacı, sense küçük bir ayıcıksın. Kolların gövdesini saramıyor bile. Kucaklayamıyorsun onu.” (Küçük Ayı İle Ahlat Ağacı, s. 13).	38		11.01

1.5	“-Biz yıldızlar bile güneş kadar ısı ve ışık veremiyoruz. Sen nasıl güneş olacaksın, diye sormuşlar.” (Güneşi Kıskanan Küçük Balon, s. 12-14).	16	4.63
-----	--	----	------

“Doğa Sevgisi” Alt Boyutuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi, “4-6 yaşa yönelik resimli çocuk kitaplarında, doğacı zekâ alanının “doğa sevgisi” alt boyutuna ilişkin hangi özellikler yer almaktadır?” şeklindedir.

Bu probleme ilişkin elde edilen bulgular, Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 4

Doğacı Zekâ Alanıyla İlgili “Doğa Sevgisi” Boyutuna İlişkin Özelliklerin Kitaplara Göre Dağılımı

Md	Örnek Cümleler	Tekrar Sıklığı		
		f	f	%
2.1	“Renk renk çiçekler açacak tohumlarım var. Bir elimde kürek. Çapa diğer elimde. Tohumlarımı ekeceğim bahçemde.” (Küçük Tohumlar Renk Renk Çiçekler, s. 5).	19		8.01
2.2	“Sonra da koyunları samanla besler.” (Kar Fırtınası, s. 7).	40		16.87
2.3	“Ağaç dallarında dolaştı, kırlarda papatya topladı.” (Küçük Sincabın Yardımsever Arkadaşları, s. 1).	46		19.40
2.4	“Çocuklar emin olamadıklarından, kitapların olduğu küçük odaya koştular. Tropikal kuşak, soğuk bölgeler, su ülkesi ve daha birçok yer hakkında kitaplar vardı. Yaşadıkları deneyimlerle bu yerlerin havasını solumuşlardı. Buralarla ilgili okumaksa onlara başka şeyler kazandıracaktı.” (Kaybolan Renkler, s. 27).	2		0.84
2.5	“Kırmızı file sarılıp hortumundan öptüm. Onu çok sevdiğimi söyledim.” (Kırmızı Fili Gördünüz Mü?, s. 18).	16		6.75
2.6	“Çiçekler çok güzeldi. Papatya, menekşe, lale, çeşit çeşit çiçek vardı. Pufi’nin kucağında şimdiden kocaman bir çiçek demeti olmuştu. Heyecanla elindeki çiçeklere baktı.” (Anneciğime Harika Sürpriz, s. 5).	13		5.48
2.7	Atlar niye kişner? Ata binenler hep deh mi der? Atlar arpa, buğday yer mi? (Maviye Boyanan Dana, s. 10).	30		12.65
2.8	Dedeee, ağaçlar devrilmeden nasıl ayakta duruyor? (Sütün Yolculuğu, s. 17).	16		6.75
2.9	Prens, “Mektubun mutlaka kanatları olmalı çünkü babam anneme onun uçarak geldiğini söyledi,” diye akıl yürütüyordu. “Tıpkı, salondaki kafeste yaşayan kuşları gibi!” (Pamuk Çocuk, s. 15).	10		4.21
2.10	“Küçük Nino yumurtaları usulca bıraktı, annelerinin koynuna... mutluydu hemen koştuğu için yardımlarına.” (Yavru Ahtapot Olmak Çok Zor, s. 10).	45		18.98

“Farkında Olma” Alt Boyutuna İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi, “4-6 yaşa yönelik resimli çocuk kitaplarında, doğacı zekâ alanının sınıflandırma alt boyutuna ilişkin hangi özellikler yer almaktadır?” şeklindedir.

Bu probleme ilişkin elde edilen bulgular, Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 5

Doğacı Zekâ Alanıyla İlgili “Farkında Olma” Boyutuna İlişkin Özelliklerin Kitaplara Göre Dağılımı

Md	Örnek Cümleler	Tekrar Sıklığı		
		f	f	%
3.1	Bu çekirdek toprağın altına doğru inmeye başlamış. Günler geçmiş, yağmurlar yağmış, Güneş toprağı ısıtmış... Çekirdeğin içinden bir filiz çıkmış... Kafasını yavaş yavaş toprağın üzerine doğru çıkarmış. Etrafına bakınmış. Tam yanında kocaman bir ağaç olduğunu görmüş. (Minik Kayısı Ağacı, s. 7).	34		20
3.2	Dedee, biz niye iki ayağımızın üstünde duruyoruz? (Sütün Yolculuğu, s. 17)	6		3.52
3.3	-Ama Ay kardeş, bak benim Güneş’e ihtiyacım var, yeryüzüm karanlık oldu. Tüm canlılarım Güneş’e ihtiyaç duyuyor. Bak çiçekler ve ağaçlar nasıl da solmaya başladılar, görmüyor musun, demiş. Bunları duyunca Ay da çok üzülmüş ve utanmış: -Benim kıskançlığım yüzünden bitkiler mi soluyor, demiş. Ama ben böyle olmasını hiç istemezdim. Sadece size bir ders vermek istemiştin, diyerek Dünya’dan özür dilemiş ve geri çekilmiş. (Kıskanç Ay, s. 15-16).	10		4.21
3.4	Minik karınca çok şaşırılmış. “Ama yağmur yağmadı ki! Bu yağmur damlaları üzerine nereden geldi?” diye sormuş. (Küçük Karınca İle Güzel Papatya, s. 13).	17		10
3.5	Güzel mi güzel bir papatya, yapraklarından birini uzatmış karıncaya... “Hey minik karınca... Lütfen korkma... Yaprığıma tutunsana...” demiş. (Küçük Karınca İle Güzel Papatya, s. 6).	34		20
3.6	Suyu tutumlu kullanalım. Korumalıyız tüm su kaynaklarımızı. (Su Yaşamdır, s. 15).	28		16.47
3.7	Gökyüzünden yağmur yağar yeryüzüne, denizlere. Hayat verir canlılara, sana bana, bizlere. (Su Yaşamdır, s. 5-6).	8		4.7
3.8	“Kocaman, koyu gri bulutlar güneşin önünü kapatıyor. Yağmurlu bir gün olacağına benziyor.” (Yağmurlu Bir Gün, s. 2).	21		12.35
3.9	Arkadaşlar birlikten kuvvet doğar. Sizden tek istediğim yarınki yarışta “birlik” içinde hareket etmemiz. Aslan ve tilkiye karşı çıkacağız. Gerisini bana bırakın, dedi ve uçarak gözden kayboldu... (Bilge Baykuş’un Planı, s. 16).	12		7.05

Araştırmada doğacı zekâ alanı özelliklerinin her bir kitapta ne kadar yer verildiğini belirleme de amaçlanmıştır. Doğacı zekâ alanına ilişkin özellikleri en az on kez barındıran kitapların sırasıyla; “Kar Fırtınası” (21), “Küçük Karınca İle Güzel Papatya” (17), “Bal Avcısı Küçük Piti” (15), “Denizin Altında” (14), “Minik Solucan” (14), “Yer Altında” (13), “Çevremize Özen Göstermek” (13), “Küçük

Ayının Uzun Yolculuğu” (13), “Benim Atım Farklı” (13), “Karlı Bir Gün” (12), “Garip Bir Kuyruk” (12), “İyi Geceler Bozi” (12), “Yolunu Kaybeden Pengüencik” (12), “Yağmurlu Bir Gün” (12) ve “Çölü Sevmeyen Minik Deve” (11) olduğu belirlenmiştir. Bu veriler doğrultusunda doğacı zekâ alanına ilişkin özellikleri en az on kez barındıran toplam kitap sayısının 15 olduğu tespit edilmiştir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

1. Sonuç ve Tartışma

Doğacı zekâ alanı; “sınıflandırma”, “doğa sevgisi” ve “farkında olma” boyutlarında incelenmiştir. 185 adet 4-6 yaş a yönelik resimli çocuk kitapları incelemelerine bağlı olarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Maddeler genel olarak değerlendirildiğinde incelenen kitaplarda en geniş boyutun “sınıflandırma” boyutu olduğu görülmektedir. Bu boyutta en çok “Doğadaki canlıları tanır ve özelliklerini bilir” (f=193) maddesi tekrarlanmıştır. Daha sonra sırasıyla en çok “Doğal yaşamın karakteristik özelliklerini bilir” (f=54), “Farklı doğa yapılarını –renk, ses, koku, şekil, tat gibi bilgileri- bilir” (f=44) ve “Doğadaki canlıların benzerliklerini/farklılıklarını ayırt ederek onları sınıflar” (f=38) maddelerinin tekrar ettiği görülmektedir.

Doğacı zekânın bitki ve hayvan türlerini fark etme ve türleri sınıflandırma şeklinde ortaya çıktığı belirtilmektedir (Belanca 1998: 19 akt. Bümen 2005: 18). Armstrong’a (2003) göre doğacı zekâyâ sahip insanlar, çevrelerindeki insanların, hayvanların, bitkilerin ve nesnelerin isimlerini öğrenirler ve sınıflandırırlar. Doğacı zekâ, doğal formlara ve dünyanın jeolojik özelliklerine duyarlılık olarak tanımlanır. Bir kentsel, banliyö veya kırsal çevrenin detaylarını ve unsurlarını ayırt etme ve sınıflandırma yeteneğini içerir (Morchio, 2004). Bu bilgilere bağlı olarak incelenen kitaplarda doğacı zekâ kuramının temel özelliklerine ağırlık verildiği ifade edilebilir. İncelenen kitaplarda canlıları tanıma ve özelliklerini bilme ön planda yer almaktadır. Ancak aynı boyutta yer alan “Doğadaki cansız nesnelere sınıflar” maddesine ise boyuttaki diğer maddelere göre daha düşük bir oranda (f=16) yer verildiği görülmektedir. Buna rağmen incelenen kitaplarda sınıflandırma boyutu özelliklerinin çok sayıda tekrar ettiği dolayısıyla zengin olarak yer aldığı söylenebilir.

Doğa sevgisi boyutunda en çok; “Doğa gezilerini sever/yapar” (f=46) maddesinin tekrar ettiği görülmektedir. Armstrong’a (2003) göre, doğacı zekâyâ sahip insanlar kamp yapma ve yürüyüşe çıkma zevklerine sahiptir. Selçuk (2004, s. 66) “Doğayla baş başa kalmayı sever” maddesini doğacı zekâyâ sahip bireylerin taşıdığı özellikler arasında göstermiştir. Demirel’in (2006, s. 46) belirttiği doğacı zekâ alanı göstergelerinde “yürüyüş yapma ve doğayla iç içe yapılan organizasyonlara katılma” maddeleri yer almaktadır.

“Doğa gezilerini sever/yapar” (f=46) maddesinin ardından sırasıyla en çok; “Canlılara yardım etmek için isteklidir/meraklıdır” (f=45), “Hayvan besler” (f=40) ve “Hayvanları tanımaya meraklıdır” (f=30) maddelerinin tekrar ettiği görülmektedir. Ardından sırasıyla en çok “Bitki (çiçek, sebze vs. yetiştirir)” (19), “Hayvanları sever (ifade eder, sarılır, okşar, öper, seyreder, ilgilenir)” (16), “Bitkileri/Doğayı tanımaya meraklıdır (soru sorar, tatmak ister, gözlemler, yaklaşmak ister) (16), “Bitkileri sever (koklar, sarılır, bakar, izler)” (13), “Cansız varlıkları tanımaya meraklıdır (soru sorar, düşünür, akıl yürütür) (10) ve “Doğa ile ilgili kitaplara ve dergilere ilgi duyar” (f=2) maddelerinin tekrar ettiği görülmektedir. Doğacı zekânın tanımına bakıldığında doğadaki tüm canlıları tanıma, araştırma ve canlıların yaratılışları üzerine düşünme becerisi şeklinde bir ifadenin bulunduğu görülmektedir (Vural 2005: 259).

Özkan’a (2008, s. 9) göre doğacı zekâ yapısına sahip insanlar, çevredeki doğal kaynaklara, hayvanlara, bitkilere ve cansız varlıklara karşı meraklıdırlar. Bitki yetiştirirler ve bireylerin hayvan sevgisi

gelişmiştir. Armstrong'a (2003) göre, doğacı zekâya sahip insanlar evcil hayvan besleme zevkine sahiptir.

Bu açıdan incelenen kitaplarda "Doğa Sevgisi" boyutu çerçevesinde pek çok örneğe yer verildiği belirlenmiştir. Her sevgi küçük yaşta başlar. Doğanın ve çevrenin korunması çocukken kazanılan doğa sevgisi ile mümkündür. Ancak değerlendirme sonucuna göre "doğa sevgisi" boyutunda yer alan "Doğa ile ilgili kitaplara ve dergilere ilgi duyar" maddesinin (f=2) en az tekrar eden özellik olduğu görülmektedir. Dolayısıyla incelenen çocuk kitaplarında doğa ile ilgili kitaplara ve dergilere yeterince yer verilmediği ifade edilebilir.

Farkında olma boyutunda "Doğal yaşamda meydana gelen olayları gözler" (f=34) ve "Hayvanları koruma konusuyla ilgilenir" (f=34) maddeleri en sık tekrar eden maddelerdir. Bu iki maddenin ardından frekans sayılarına göre; "Çevreyi koruma konusuyla ilgilenir" (f=28), "Doğal yaşamın geleceğine ilişkin çıkarımlarda bulunur" (f=21), "Doğayla ilgili konulara meraklıdır" (17), "Doğal yaşamda iş birliğinin önemini kavrar" (12), "Doğa olayların karşı hassas ve duyarlıdır" (10), "Doğanın insan üzerindeki etkisini fark eder" (8) maddeleri yer almaktadır.

Golemann (1995), doğacı zekâ alanına sahip bireylerin, nitelikli bir çevre bilincine sahip olduklarını, doğa olaylarına ve çevre sorunlarına karşı hassasiyetle yaklaştıklarını ve doğadaki canlılara ilgili olduklarını savunmuştur. Özkan'a (2008, s. 9) göre doğacı zekâ alanına sahip insanlar; doğada araştırma inceleme yapmayı severler. Sağlıklı bir çevre oluşturma bilincine sahiptirler. Doğayı incelerler ve doğanın tepkilerine duyarlıdırlar. Doğayı ve doğada olup bitenleri gözlemlerler. Canlılarla etkileşirler ve canlıları korurlar.

Gözlem, merak etme, fark etme, duyarlı olma, ilgi duyma gibi özellikler, araştırma konusunu oluşturan önemli unsurlardır. Bu özellikler, çocuklar üzerinde düşünme gücünü geliştirme, çıkarımda bulunma gibi özellikleri kazandırmayı sağlamaktadır. İncelenen kitaplarda bu özelliklere uygun örnek cümlelerin yer alması, kitaplarda doğacı zekâ tanımına uygun bir yaklaşım sergilendiğini gösterebilir.

Farkında olma boyutunda diğer maddelere göre az tekrar eden özellik; "İnsan vücuduna ilgi duyar" (f=6) maddesidir. İnsan, doğanın bir parçasıdır. Dolayısıyla kendi vücuduna ilgi duyması, kendisinin farkında olması ve bunun üzerine düşünerek sorgulamaya gitmesi bir kazanımdır. Bu açıdan incelenen kitaplarda bu özelliğin çok tekrar edilmediği söylenebilir.

İncelenen kitapların genel olarak değerlendirilmesi sonucunda toplam 752 bulguya rastlanılmış olup boyutların tekrar sıklığına göre sıralaması; "sınıflandırma" (f=345), "doğa sevgisi" (f=237) ve "farkında olma" (f=170) şeklindedir. "Farkında olma" boyutunun diğer boyutlara göre daha az ele alındığı ifade edilebilir. Buna karşın en az tekrar eden özellik, "doğa sevgisi" boyutundaki "Doğa ile ilgili kitaplara ve dergilere ilgi duyar" maddesidir. (f=2).

Araştırmada, doğacı zekâ alanına ilişkin özelliklerin her bir kitaba göre dağılımı da incelenmiştir. Bu inceleme doğrultusunda doğacı zekâ alanına ilişkin özellikleri en az on kez barındıran kitapların sırasıyla; "Kar Fırtınası" (21), "Küçük Karınca İle Güzel Papatya" (17), "Bal Avcısı Küçük Piti" (15), "Denizin Altında" (14), "Minik Solucan" (14), "Yer Altında" (13), "Çevremize Özen Göstermek" (13), "Küçük Ayının Uzun Yolculuğu" (13), "Benim Atım Farklı" (13), "Karlı Bir Gün" (12), "Garip Bir Kuyruk" (12), "İyi Geceler Bozi" (12), "Yolunu Kaybeden Penguençik" (12), "Yağmurlu Bir Gün" (12) ve "Çölü Sevmeyen Minik Deve" (11) olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmada kullanılan kitap içerik inceleme formuna göre doğacı zekâ alanı özellikleri açısından incelenen 185 adet 4-6 yaşa yönelik resimli çocuk kitabında toplam 752 bulgu tespit edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına bağlı olarak;

incelenen kitaplarda doğacı zekâ alanının pek çok özelliğine uygun örnekler bulunmuştur. Bu verilerden hareketle çalışma grubunda yer alan bu kitaplara eğitimde yer verilebileceğini söylemek mümkündür.

Alan yazın tarandığında ülkemizde çocuk kitapları ile doğacı zekâ özelliklerinin incelenmesinin bir arada bulunduğu çalışma Canbay (2011) ile sınırlıdır. Canbay (2011) yüksek lisans çalışmasında Behiç Ak'ın 21 kitabını doğacı zekâ alanı yönüyle incelemiştir. Kitaplar incelenirken doğacı zekâ alanıyla ilgili alan yazından hareketle, doğacı zekâ alanının özellikleri listelenmiştir. Canbay (2011) örnekleminde yer alan kitapları bu kriterlere göre incelenmiştir. Araştırma sonunda Behiç Ak'ın eserlerinde, arama ölçütlerinin hepsi bulunmuştur. Bu itibarla Behiç Ak'ın eserlerinin doğacı zekâ alanı yönüyle zengin olduğu görüşüne varılmıştır (Canbay, 2011, s. 46). Canbay'ın (2011) incelemesi sonunda canlıları tanıma ve sınıflandırma öne çıkmıştır. "Doğadaki canlıları tanıy ve özelliklerini bilir" (f=14) maddesi, araştırmamızda da en çok tekrar eden madde (f=193) olarak tespit edilmiştir. Canbay'ın (2011) incelemiş olduğu 21 çocuk kitabında en az tekrar eden boyut; doğa sevgisi (18) olarak bulunurken bu araştırmada incelenen 185 kitap için "farkında olma" boyutu incelenen diğer boyutlara göre daha az tekrar ettiği görülmektedir (f=170). Canbay (2011) çalışmasında "Farkında Olma" boyutunda yer alan; "Doğa ile ilgili kitaplara ve dergilere ilgi duyar" (f=1) en az rastlanan madde, bu araştırmada da en az rastlanan madde (f=2) olarak tespit edilmiştir.

2. Öneriler

Bu bölümde, araştırma sonuçları doğrultusunda geliştirilen öneriler açıklanmıştır.

- Araştırmada incelenen kitaplarda doğacı zekâ alanına yönelik en az tekrar eden özelliğin "Doğa ile ilgili kitaplara ve dergilere ilgi duyar (2)" maddesi olduğu tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak incelenen 4-6 yaşa yönelik resimli çocuk kitaplarında "doğa ile ilgili kitaplara ve dergilere ilgi duyma" özelliğini içeren temalara yeterince yer verilmediği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonuç doğrultusunda 4-6 yaşa yönelik resimli çocuk kitaplarında çocukların gelişim dönemi özelliklerine uygun olarak doğa ile ilgili kitaplara ve dergilere ilgi duyabileceği temalara daha çok ağırlık verilmesi önerilebilir. Böylelikle çocukların doğacı zeka alanının desteklenmesi sağlanabilir.
- Araştırmada doğacı zekâ alanı özelliklerinin kitaplara göre dağılımına bakıldığında, "Kar Fırtınası" (f=21), "Küçük Karınca İle Güzel Papatya" (f=17), "Bal Avcısı Küçük Piti" (f=15), "Denizin Altında" (f=14), "Minik Solucan" (f=14), "Yer Altında" (13), "Çevremize Özen Göstermek" (13), "Küçük Ayının Uzun Yolculuğu" (13), "Benim Atım Farklı" (13), "Karlı Bir Gün" (12), Garip Bir Kuyruk (12), İyi Geceler Bozi (12), Yolunu Kaybeden Penguencik (12), Yağmurlu Bir Gün (12) ve Çölü Sevmeyen Minik Deve (11) doğacı zekâ alanına ilişkin özellikleri en az on kez barındıran kitaplar olarak belirlenmiştir. Buna bağlı olarak bu kitapların okul öncesi eğitimde doğacı zekâ alanını destekleyici etkinliklerin gerçekleştirilmesinde okunması önerilebilir.
- "Doğacı zekâ alanı özellikleri içeren okul öncesi çocuk kitapları kullanılarak çocukların doğacı zekâ özelliklerine etkisi incelenebilir.

KAYNAKLAR

Armstrong, T. (2009). Multiple Intelligences in the Classroom. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

- Armstrong, T. (2003). *The Multiple Intelligences Of Reading And Writing*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Atasoy, E. (2005). *Çevre için eğitim: ilköğretim öğrencilerinin çevresel tutum ve çevre bilgisi üzerine bir çalışma*, Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı. Bursa.
- Bümen, N. T. (2005). *Okulda çoklu zekâ kuramı: Ders planları, uygulamada karşılaşılan güçlükler ve Türkiye'deki çoklu zekâ okulu köy enstitüleriyle birlikte*. Pegem A.
- Canbay, H. (2011). *Behiç Ak'ın çocuk kitaplarının doğacı zekâ alanı açısından incelenmesi*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale.
- Demirel, Ö., Başbay, A. ve Erdem, E. (2006). *Eğitimde çoklu zekâ: Kuram ve uygulama*. Pegem A.
- Gardner, H. (1995). *Zihnin Çerçevesi: Çoklu Zekâ Kuramı*. Fontana.
- Gardner, H. (2004). *Zihin çerçeveleri çoklu zekâ kuramı*. İstanbul: Alfa.
- Golemann, D. (1995). *Duygusal zekâ*. İstanbul: Varlık.
- Gökçe, O. (2019). *Klasik ve nitel içerik analizi felsefe, yöntem, uygulama*. Konya: Çizgi
- Jalongo, M.R. (2004). *Young Children and Picture Books (Second edition)*. Washington, DC: National Association for the Education of Young Children.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel.
- Köksal, M. S. (2006). Kavram Öğretimi ve Çoklu Zekâ Teorisi, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 14, 2, 473-480.
- Love, Glen A. (1996). Revaluing Nature: Toward an Ecological Criticism.” *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. Cheryl Glotfelty and Harold Fromm. Athens: The U of Georgia, 225-240.
- MEB (2013). *Okulöncesi eğitim programı*, Ankara: Temel Eğitimi Genel Müdürlüğü.
- Miles, M. B. ve A. M. (1994). *An Expanded sourcebook qualitative data analysis*. California: Sage.
- Morchio, M. (2004). *Enseñanza de una lengua extranjera desde las inteligencias múltiples*. Córdoba, España: Universidad Nacional de Córdoba, Programa Universitario de Adultos Mayores.
- Neuman, W. L. (2010). *Toplumsal araştırma yöntemleri nitel ve nicel yaklaşımlar*. İstanbul: Yayın.
- Özkan, H. H. (2008). Çoklu Zekâ Kuramı ve Eğitim Programı Öğeleri İlişkisi, ISSN:1306-3111 *e-Journal of New World Sciences Academy*, 3(2), Article Number: C0060.
- Saban, A. (2001). *Çoklu zekâ teorisi ve eğitimi*. Ankara: Nobel.
- Samur, İ., Özgül, A. (2016). *Okuma kültürü nasıl kazandırılır? (0-6 Yaş)*. Ankara: Anı.
- Selçuk, Z., Kayili, H., ve Okut, L. (2004). *Çoklu zekâ uygulamaları*. (dördüncü baskı). Ankara: Nobel.
- Sever, S. (2017). *Çocuk ve edebiyat*. Ankara: Tudem.

TDK (2019). <https://sozluk.gov.tr/>, erişim tarihi: 03.04.2019.

Vural, B. (2005). *Öğrenci merkezli eğitim ve çoklu zekâ*. İstanbul: Hayat.

Wohlgemuth, G.T. (1998). Children's Literature and its Translation. Unpublished master's thesis, University of Surrey, United Kingdom.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, S. ve Olgan, R. (2017). *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3): 1106-1129”
DOI: <http://dx.doi.org/10.17860/mersinefd.328340>.

Onarım Sonrası Gelişen Akciğer Embolisi ve İnfluenza ile Komplike Meme Kanseri Vakası

Özet:

Mastektomi nedeniyle gelişen defektlerin onarımında kullanılan derin inferior epigastrik arter perforatör (DİEP) flebi, meme onarımının en sık kullanılan yöntemi haline gelmiştir. Flep donör alanının alt epigastrik bölge olması nedeniyle vücut şekillendirmede etkili olması, rektus kasına zarar verilmemesi ve uzun pediküle sahip olması, DİEP flebinin bilinen avantajları arasındadır. Serbest flep olması nedeniyle mikrocerrahi gerektirmesi ve uzun ameliyat süresi ise dezavantajları arasında sayılabilir. Bilinen komplikasyonlar arasında akciğer embolisi olması dolayısıyla ameliyat öncesi, ameliyat sırasında ve sonrasında tedbirler alınmaktadır. Önlemlere rağmen literatürde %0-6 arasında akciğer emboli riski yer almaktadır. Vakamız, 38 yaşında bir kadındır. Üç yıl önce meme kanseri sebebiyle sol mastektomi geçirmiş ve bilinen radyoterapi öyküsü yoktur. Hastaya DİEP flebi ile onarım yapılmış ve derin ven trombozu için önlemler alınmıştır. Post-op ikinci gününde hastanın oksijen saturasyonunda ani düşme, tansiyon düşüklüğü ve genel durum bozukluğu gelişmiş ve yoğun bakıma alınmıştır. Çekilen akciğer tomografisinde minimal pulmoner emboli görülmüş fakat klinik durumu açıklayan büyüklükte bir emboliye rastlanmamıştır. Hastadan yapılan tetkiklerde influenzaya rastlanması sonucu gerekli tedavi başlanmış ve hastanın genel durumu 1 hafta içerisinde düzeltilmiştir. Fakat ani tansiyon düşüklüğünden yapılan flep etkilenmiş ve zon 4'te (memenin inferomedialinde) nekrozlar gelişmiş ve debride edilmiştir. Hasta post-op 3.haftasında taburcu edilmiştir. Özellikle kış aylarında influenzanın akılda tutulması, komplikasyonların önlenmesi açısından yardımcı olabilir.

Abstract:

Deep inferior epigastric artery perforator flap (DIEP) has become the most utilized method of breast reconstruction of mastectomy related defects. Lower abdominal donor area which results with body contouring, flap elevation without damage and having a long pedicle are the main advantages of DIEP flap. Being a free flap, DIEP flap necessitates microsurgical expertise and long operational times are the disadvantages. One of the complications is pulmonary embolism and pre-operative, operational and post-operative pre-cautions are mandatory. However, there is a known risk of 0-6% pulmonary embolism. Our case is a 38 years old woman. She received a left mastectomy operation 3 years ago and had no radiotherapy history. The patient was reconstructed with a DIEP flap and had pre-medications for deep venous thrombosis. After second day of operation, the patient presented fast decrease of oxygen saturation, low blood pressure and bad overall statement which ended up in transferring the patient to the intensive care unit. In the direct pulmonary x-ray, there were no obvious signs of massive emboli that explains the clinical condition. Further investigation showed influenza infection and required treatment was initiated immediately. General condition got better within one week. However, the flap was adversely affected due to rapid blood pressure decline and zone 4 (inferomedial side of the breast) seemed to have necrosis and got debrided. The patient was discharged on 3rd week postoperatively. It is essential to keep influenza in mind in order to prevent complications related to influenza infections.

Giriş:

Mastektomi nedeniyle gelişen defektlerin onarımında kullanılan derin inferior epigastrik arter perforatör (DİEP) flebi, meme onarımının implantlardan sonra en sık kullanılan yöntemi haline gelmiştir. Flep donör alanının alt epigastrik bölge olması nedeniyle vücut şekillendirmede etkili olması, rektus kasına zarar verilmemesi ve uzun pediküle sahip olması, DİEP flebinin bilinen avantajları arasındadır (de la Parra et al., 2016). Serbest flep olması nedeniyle mikrocerrahi gerektirmesi ve uzun ameliyat süresi ise dezavantajları arasında sayılabilir. Bilinen komplikasyonlar arasında akciğer embolisi olması dolayısıyla ameliyat öncesi, ameliyat sırasında ve sonrasında tedbirler alınmaktadır (Blondeel & Boeckx, 1994). Önlemlere rağmen literatürde %0-6 arasında akciğer emboli riski yer almaktadır (Enajat et al., 2013). Mevcut çalışmada DİEP flep ile onarım sonrasında gelişen genel durum bozukluğunun az rastlanan sebepleri ortaya konulmuştur.

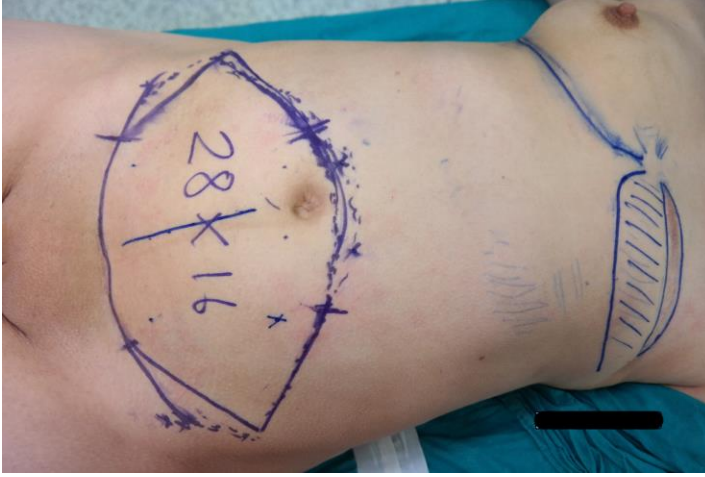
Materyal ve Metot:

Vakamız, 38 yaşında bir kadındır. Üç yıl önce meme kanseri sebebiyle sol mastektomi geçirmiş ve bilinen radyoterapi öyküsü yoktur (Resim 1). En son doğumu 8 ay önce olan iki doğumunu da sezaryen ile yapmıştır. Ameliyat öncesi planlamada hastanın perforatörleri renkli dopler ultrason ile çizildi ve 28x16cm boyutlarında flep planlandı (Resim 2). Ameliyat sırasında ve sonrasında hipovolemiden ve hipotermiden kaçınıldı. Ameliyat sırasında alt ekstremiteye derin ven trombozu riski nedeniyle elastik bandaj takıldı. Anostomoz öncesi heparinize edildi (5000 U Heparin). Ameliyat sonrasında düşük molekül ağırlıklı heparin verildi (günlük 0,4 subkutan enoksaparin sodyum). Ameliyat sonrasında karın bölgesine yürüme esnasında korse takıldı.

Resim 1. Sol mastektomi hikayesi olan 38 yaşındaki hasta

Hastaya DİEP flebi ile onarım yapılmıştır. Post-op ikinci gününde hastanın oksijen saturasyonunda ani düşme, tansiyon düşüklüğü ve genel durum bozukluğu gelişmiş ve yoğun bakıma alınmıştır. Çekilen akciğer tomografisinde minimal pulmoner emboli görülmüş fakat klinik durumu açıklayan büyüklükte bir emboliye rastlanmamıştır. D-dimer testinin tedricen arttığı görülmüştür. Hastadan yapılan tetkiklerde influenzaya rastlanması sonucu gerekli tedavi başlanmış ve hastanın genel durumu 1 hafta içerisinde düzeltilmiştir. Fakat ani tansiyon düşüklüğünden yapılan flep etkilenmiş ve zon 4'te (memenin inferomedialinde) nekrozlar gelişmiş ve debride edilmiştir. Hasta post-op 3.haftasında taburcu edilmiştir.

Resim 2. Perforatörler renkli dopler ile çizildi ve lateralize olduğu görüldü.

Bulgular:

Hastaya yapılan ameliyatlar aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- 1) DİEP flep ile meme onarımı (Resim 3)
- 2) Ameliyat sonrası (AS) 1.gün: Flepte venöz dolumun hızlı olması dolayısıyla pedikül eksplorasyonu
- 3) AS 6.gün: Donör alandan (alt epigastrik bölgeden) hematoma boşaltılması
- 4) AS 16.gün: Meme revizyonu (inferomedialdeki nekrotik alanların debridmanı) (Resim 4)

Resim 3. Ameliyattan hemen sonraki görünüm. Flep hafif venöz görünümde.

Pedikül eksplorasyonunda venöz trombus mevcuttu ve anastomoz yenilendi. İnternal mammarian venin retrograd dalına ikinci anastomoz yapıldı. Flep altında biriken yaklaşık 100ml'lik hematoma boşaltıldı. İlk ameliyat sonrasındaki ikinci gününde hastada tansiyon düşüklüğü, oksijen saturasyonunda düşüklük, düşük hemoglobin seviyesi ve yüksek ateş belirtileri vardı. Hasta genel durum bozukluğu nedeniyle yoğun bakım ünitesine alındı. Genel durumu düzelene kadar hasta yoğun bakımda takip edildi ve bu

süre zarfında birkaç kez tansiyon düşüklüğü yaşadı. İlk ameliyatından iki hafta sonra flepteki nekrotik alanların debride edilmesi sonrasında flep ve karın bölgesi diseke edilerek yaklaştırıldı ve yeni ve nihai flep ortaya konuldu (Resim 5).

Resim 4. Hastanın ilk ameliyatından sonraki ikinci hafta. Pediküle en uzak noktadaki zon 3 ve 4'teki nekrotik alanların görünümü.

Resim 5. Flebin debridman ve ilerletme fleplerinden hemen sonraki hali.

Tartışma:

Ameliyat öncesi ve sonrasında alınan önlemler ile flep yaşamını ve hasta sağlığını tehdit edebilecek komplikasyonlardan korunmak mümkündür. Yanlış perforatör seçimi, DİEP flebinin kaybına yol açabilir. Bunun için dopler ultrasonun ve/veya BT anjiyonun etkin kullanılması gerekmektedir. Vakada dopler ultrason cerrahımız tarafından yapılmış ve en uygun perforatör seçilmiştir. Rektus kasının diyastazına bağlı olarak perforatörünün lateralize olduğu dopler ultrason ile tespit edilmiştir. Böylece ameliyat süresinin kısaltılması amaçlanmıştır.

DİEP flebinin olası komplikasyonları arasında donör alanda hematoma, seroma, flep pedikülünün tromboze olması, flepte parsiyel/total nekroz ve yara iyileşme problemleri olarak sıralanmaktadır (Cubitt et al., 2012). DİEP flebi en sık internal mammarian damarlara anastomoz yapılarak transfer

edilir. Olası komplikasyonların önlenmesi açısından internal mammarian venin retrograd dalına ikinci anostomozun komplikasyonların önlenmesi açısından faydalı olabileceği bildirilmiştir

Serbest flep olması dolayısıyla DIEP flep, mikrocerrahide oluşabilecek tüm komplikasyonları içerebilmektedir. Ameliyatların uzun sürmesi nedeniyle genel durum bozukluğunda ilk akla gelecek problem embolidir. DIEP flep sonrasında semptomatik emboli görülme oranının %4 olduğu bildirilmiştir (Enajat et al., 2013). Beden kitle indeksinin yüksekliği ve ameliyat süresinin uzunluğu emboli riskini artırmaktadır. Fakat hastamızda genel durum bozukluğuna sebep olan durumun pulmoner emboliden ziyade influenza olduğu görülmektedir. Hastanın ameliyat öncesinde hastaneye yatış süresinin uzatılması muhtemel enfeksiyonun önceden görülmesi amacıyla faydalı olabilirdi. Anemnezde aile fertlerindeki enfeksiyonların sorgulanması yine kış aylarında uzun sürecek olan ameliyatlarda olası pnömoni vakalarının önlenmesi açısından faydalı olabilir.

DIEP flep kayıplarının %40'ı venöz tromboz, %28'i arteriyel ve %21'i mekanik (pedikülün katlanması, hematoma) nedenlerden dolayıdır (Lie et al., 2013). Kan akımını azaltacak faktörlerden kaçınmak, flep komplikasyonlarının önlenmesi açısından faydalı olabilir. Flep elevasyonunda ikinci ven hazırlığı yapılmış olmasına rağmen ikinci ven anostomozunu yapmadık. Bunun nedeni venlerdeki akımı azaltmak istemeyişimizdir. Fakat yapılan bir başka çalışmaya göre de retrograd olarak internal mammarian vene (IMV) yapılacak anostomozların faydalı olabileceği bildirilmiştir (Al-Dhamin et al., 2014). Belki de flebin ilk anostomoz aşamasında ikinci ven anostomozunun retrograd olarak IMV'e yapılması faydalı olacaktır.

Sonuç:

DIEP flebi gibi uzun süren ameliyatlarda aile fertlerinde enfeksiyon hikayesinin sorgulanması, flepte ikinci bir venin komplikasyon gelişmesini beklemeden anostomozunun yapılması ve hastanın genel durumu ameliyat sonrasında kötüleşirse akla influenza'nın getirilmesi, komplikasyonların önlenmesi açısından faydalı olabilir. Bunlar meme onarımlarında akılda bulundurulması gereken durumlardan bazılarıdır.

Referans:

- Al-Dhamin, A. ... Morris, S. F. (2014). The use of retrograde limb of internal mammary vein in autologous breast reconstruction with DIEAP flap: anatomical and clinical study. *Annals of Plastic Surgery*, 72(3), 281–284. <https://doi.org/10.1097/SAP.0b013e3182605674>
- Blondeel, P. N., & Boeckx, W. D. (1994). Refinements in free flap breast reconstruction: the free bilateral deep inferior epigastric perforator flap anastomosed to the internal mammary artery. *British Journal of Plastic Surgery*, 47(7), 495–501. [https://doi.org/10.1016/0007-1226\(94\)90033-7](https://doi.org/10.1016/0007-1226(94)90033-7)
- Cubitt, J. ... Tyler, M. (2012). Breast reconstruction with deep inferior epigastric perforator flaps. *The Annals of The Royal College of Surgeons of England*, 94(8), 552–558. <https://doi.org/10.1308/003588412X13373405386457>
- de la Parra, M. ... de la Garza, J. (2016). DIEP Flap for Breast Reconstruction Using Epidural Anesthesia with the Patient Awake. *Plastic and Reconstructive Surgery - Global Open*, 4(5), e724. <https://doi.org/10.1097/GOX.0000000000000737>
- Enajat, M. ... Mureau, M. A. M. (2013). Pulmonary embolism after abdominal flap breast reconstruction: Prediction and prevention. *Plastic and Reconstructive Surgery*, 131(6), 1213–1222. <https://doi.org/10.1097/PRS.0b013e31828bd35e>
- Lie, K. H. ... Ashton, M. W. (2013). A classification system for partial and complete diep flap necrosis based on a review of 17,096 DIEP flaps in 693 articles including analysis of 152 total

flap failures. *Plastic and Reconstructive Surgery*, 132(6), 1401–1408.
<https://doi.org/10.1097/01.prs.0000434402.06564.bd>

New Generation Technologies In Health System

Hızır

Müjgan GÜRLER¹, Can ÖZLÜ²

1 Abant İzzet Baysal University, Faculty of Medicine, Department of Internal Medicine, Bolu

2 Health Science University, Evliya Çelebi Education and Research Hospital, Department of Internal Medicine, Division of Hematology, Kütahya

Corresponder and presenter author: Müjgan GÜRLER

ABSTRACT

High technological developments firstly find application in the field of health, in all occupational groups, the priority of which is to protect and save human life. The use of drones and Unmanned Aerial Vehicles (UAV) in the field of health is one of the current technological issues in the world and one of the current technological issues. High technological developments firstly find application in the field of health, in all occupational groups, the priority of which is to protect and save human life. The use of drone in the medical field should be evaluated under many different subtitles such as aerial photography, search and rescue, express hookup and disease management, search and rescue operations, and air control traffic management. HIZIR is the first health drone in our country developed by a team of Turkish physicians and engineers who provide cold chain conditions from blood bank to delivery, with a portable solar energy panel charging station and track capable of vertical takeoff. HIZIR is in the form of quadrocopter with propeller and brush rotor and dry without load with a range of 25 kilometers in pain, it can stay in the air for more than 1 h. For the first time in our country, the transportation of blood and blood products approved by the ethical committee was initiated in Erzurum Regional Training and Research Hospital in December '18 with the HIZIR health drone. In this sense, it was a first for our country and the use of the HIZIR health drone has been started. HIZIR is the first domestic and National Health drone used in AFAD-UMKE practices, providing safe transport of the first officially registered blood and blood product developed in our country by providing cold chain transport conditions through the pneumatic tube adaptive system. With HIZIR health drone, an effective and advanced technology system is planned to be brought to our country. Above all, many lives can be saved thanks to the HIZIR health drone.

Key words: Health System, Hızır Drone, New Technologies, Unmanned Aerial Vehicles.

INTRODUCTION

High technological developments firstly find application in the field of health, in all occupational groups, the priority of which is to protect and save human life. The use of drones and Unmanned Aerial Vehicles (UAV) in the field of health is one of the current technological issues in the world and one of the current technological issues. With the widespread use of technological products in industry, public,

entertainment, agriculture, security and daily life, the rapidly increasing health use in the field of health in the last 5 years stands out. Drone usage is increasing rapidly in the field of health. The use of drone in the medical field should be evaluated under many different subtitles (Table-1). These include aerial photography, search and rescue, express shipping and disease management, search and rescue operations, air control traffic management.

Table-1: The Use of Drones in The Field of Health

1. Search and Rescue

- Epidemic Disease Care
- Missing People
- Flood management
- Protection and rescue from drowning
- Ambulance transport
- **Chemical Biologic Radiologic Nuclear**
- Nuclear and biological warfare

2. Medical Care

- Transfer between ships
- Telemedicine
- Health at home services

3. Transport/Transfer

- Blood and Blood Product
- Vaccines
- Medicines
- Antiserums and antitoxins
- Medical Support Products
- Laboratory Products

Drone Transport of Blood and Blood Products

Blood transfusions are an important part of modern health care. All patients requiring transfusion should have reliable access to blood components and plasma-derived medical blood products. Transport of blood and blood products requires special conditions. The golden rule in safe blood delivery is to follow the cold chain rules (4). In developed countries, drones carrying blood have begun to save human life. In an one study showing the blood transport by drone, it was used in Africa and then in Canada as a pilot continent (10). The transportation of blood and blood products in our country is carried out by the Turkish Ministry of Health and Turkish Red Crescent in the form of planes in the air between distant cities and land vehicles. Both the Turkish Ministry of Health and the Turkish Red Crescent's inventory do not use a drone capable of transporting blood and a related project (11). For the first time in our country, the transportation of blood and blood products approved by the ethics committee was initiated in Erzurum Regional Training and Research Hospital in December 2018 with the HIZIR health drone. In this sense, it was a first for our country and the use of the HIZIR health drone has started (12) (Picture-1-2).

21.12.2018 TARİHLİ TRT HABER YAYINI

HIZIR ŞARJ İSTASYONU ve HANGAR İMALATI

Picture-1: (21.12.2018) HIZIR Drone on TRT News and making process.

ULUSAL BASIN VE TEST UÇUŞLARI

Picture-2: The first official flight of the HIZIR Health Drone. The transportation by air of blood and blood products for the first time in Türkiye, Erzurum Regional Training and Research Hospital. (21.12.2018)

Drone Use in Emergency Health Services

In emergency management, the arrival of UAV images from the scene to the health center will save time and contribute to the creation of a better health care service in the health center. During and after the disaster, the first system that transfers crime scene information to the hospital, field hospital, related physicians and healthcare workers and transmits these images to healthcare workers without interfering with the event, has been used by the Taiwan Ministry of Health with a project supported by Taiwan Government (13). The use of a health drone without being registered in the inventory for the first time in our country was realized by using the HIZIR Health drone by the Antalya National Medical Rescue Team (UMKE), which provides services in the field of emergency health services (August-October 2019). After that, the HIZIR Health drone was held in Kütahya between 16-17 October in 2019 participated in the 15th National TAMP Regional Level Field and Desk Exercise with the support of the Kütahya Governorate, Kütahya Provincial Health Directorate and the Kütahya Application and

Research Center within the body of Kütahya Health Sciences University, and made the first registered drone in our country in this field. Another important feature of this use is that our country has joined with MEKUT, which is the first Medical Rescue Community among universities and established in Kütahya Health Sciences (Picture-3).

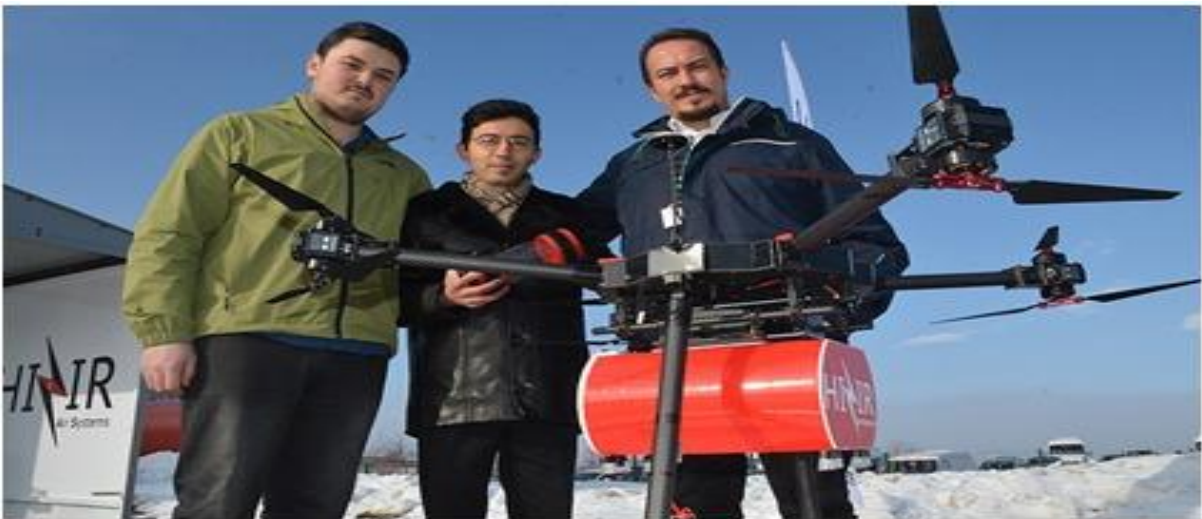
Picture-3: 15th National TAMP Regional Level Field and Desk Exercise held in Kütahya between 16-17 October 2019

What is HIZIR Health Drone?

HIZIR is the first health drone in our country, which is developed by a team of physicians and engineers who have a portable solar energy panel charging station and a departure track that can be carried out vertically to the touch charge and provides cold chain conditions from blood bank to delivery (Picture-4). HIZIR; it is in the form of quadcopter with propeller and brush rotor, and it can stay in the air for more than 1 hour, with a range of 25 kilometers in dry weight without load. 20 units of blood and blood products can be transported with HIZIR's lower transport chamber (Picture-5). HIZIR; It is the first domestic and national health drone used in AFAD-UMKE exercises, ensuring the safe transportation of the first officially registered blood and blood product developed in our country by providing cold chain transportation conditions with its pneumatic tube adaptive system (Picture-6).

Picture-4: HIZIR Health Drone

**Picture-5: HIZIR Health Drone Inventor Crew,
Assist. Prof. Can ÖZLÜ is chief of the crew (1st from the right)**

What is the Aim of HIZIR Health Drone?

It is planned to introduce an effective and advanced technology system to our country. HIZIR health drone, for the purpose of multi-functional use; surviving military personnel with bleeding in conflicts in terrorism areas, transportation of blood products in the field of health, intervention to CBRN incidents, search and rescue imaging, emergency disasters and social incidents, other transport and medical transportation operations such as emergency heart electroshock and other medical devices. Above all, many lives can be saved with the HIZIR health drone.

Picture-6: HIZIR Health Drone Crew,
Assist. Prof. Can ÖZLÜ (2nd from the right)

DISCUSSION

What about the costs? Although there is not enough information about the cost of using drone technologies in the field of health, it is a known fact that when we compare UAVs with manned aircraft (MAV), UAVs have a clear cost advantage. In addition, as the use of UAV-drone systems in the field of health increases, their proliferation will facilitate their production and lead to technological advances. However, the cost advantage is likely to grow more.

CONCLUSION

Drones that can provide blood transport in health services and can be used actively in emergency situations will save human lives. Drones in the health system; be placed on a national and hospital level basis to monitor and evaluate the clinical transfusion process and patient safety. In our country, HIZIR health drone, which is the new generation technology in the transfer of blood and blood products, vaccines, medicines and medical devices and materials in the field of emergency health services and disaster coordination, is ready to fill a huge gap. Pilot hospitals, pilot application centers and pilot

provinces have been selected for the use of drone in health services, and more field exercises, active practices will lead to a new era in the country's health services.

REFERENCES

1. Shafian, S., Rajan, N., Schnell, R, et al. (2018) Unmanned aerial systems-based remote sensing for monitoring sorghum growth and development. PLoS ONE, (13), e0196605.
2. Beretta F., Shibata H., Cordova R. et al.(2018) Topographic modelling using uavs compared with traditional survey methods in mining. REM Int. Eng. J. (71) 463–470.
3. Rangel, R.K., Terra, A.C. (2018) Development of a surveillance tool using UAV's. In Proceedings of the 2018 IEEE Aerospace Conference, Big Sky, MT, USA, pp. 1–11.
4. The blood cold chain : guide to the selection and procurement of equipment and accessories. Department of Blood Safety and Clinical Technology World Health Organization Geneva ISBN 92 4 154579 8 Printed: November 2002.
5. <https://www.technologyreview.com/s/608696/zipline-expands-drone-delivery-of-medical-supplies/> (accessed Oct 2019).
6. <https://www.technologyreview.com/s/608034/blood-from-the-sky-ziplines-ambitious-medical-drone-delivery-in-africa/> (accessed Oct 2019).
7. Amukele T, Ness PM, Tobian AA et al. Drone transportation of blood products. *Transfusion*. 2017 Mar;57(3):582-588. doi: 10.1111/trf.13900. Epub 2016 Nov 11.
8. Amukele TK, Street J, Carroll K et al. drone Transport of Microbes in Blood and Sputum Laboratory Specimens. *J Clin Microbiol*. 2016 Oct;54(10):2622-5. doi: 10.1128/JCM.01204-16. Epub 2016 Aug 17.
9. Amukele TK, Hernandez J, Snozek CLH et al., Drone Transport of Chemistry and Hematology Samples Over Long Distances. 2017 Nov 2;148(5):427-435. doi: 10.1093/ajcp/aqx090.
10. Glauser W. Blood-delivering drones saving lives in Africa and maybe soon in Canada. *CMAJ*. 2018 Jan 22;190(3):E88-E89. doi: 10.1503/cmaj.109-5541.
11. Hematolojide Güncel Yaklaşımlar Akademisyen Yayınevi 2019 ISBN 978-605-258-379-1.
12. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/kana-ihiyac-duyanlarin-imdadina-hizir-gibi-yetisecek/1345017> (accessed Oct 2019)
13. Chuang C.C., Rau J.Y., Lai M.K et al. (2018): Combining Unmanned Aerial Vehicles, and Internet Protocol Cameras to Reconstruct 3-D Disaster Scenes During Rescue Operations, *Prehospital Emergency Care*, DOI: 10.1080/10903127.2018.1528323.
14. Ministry of Defence. Strategic trends programme; the future operating environment 2035. 16, 2015.
15. McLean W. Drones are cheap, soldiers are not: a cost-benefit analysis of war. *The Conversation*, The Conversation US, Inc. 2014;25 [http:// theconversation.com/ drones- are- cheap- soldiers- are- not- a- cost- benefitanalysis-of- war- 27924](http://theconversation.com/drones-are-cheap-soldiers-are-not-a-cost-benefit-analysis-of-war-27924).

16. Unmanned military aircraft; attack of the drones. 2009 The Economist, Technology Quarterly.
<http://www.economist.com/node/14299496> (accessed Oct 2017).

Is Laparoscopic Entry With Veress Needle Superior To Open And Direct Trocar Entries?

Mustafa KURT¹,Fikri OZDEMIR²

¹Department of Gynecology and Obstetrics, Hitit University Faculty of Medicine, Corum.

dr_mustafa06@hotmail.com

²Department of Anatomy, Hitit University Faculty of Medicine, Corum.

fikriozdemir@hitit.edu.tr

OBJECTIVE: Laparoscopy is a universalized surgical procedure that has revolutionized gynecological surgeries in recent years, has reduced burden of operations on patients such as return to work, blood loss, and has gained acceleration in the past few decades. It is not clear whether it is necessary to close fascial defect in the entry site.

DISCUSSION: Hernias at the fascial entry point are much less common in laparoscopic surgeries than in open surgeries. In 2 laparoscopic surgeries, we created pneumoperitoneum using the veress needle as usual. Subsequently, we measured the length of the incision with the tape measure available in the operating room. Following hyperdistension, the incision was somewhat longer. It also shrank slightly after evacuating gas in the abdomen.

In the post-operative measurement, it was observed that the incision approached the first measurement, even if it is not so small. This gave us the idea that even if it is not exactly the same structure, the fascia may also behave similarly to the skin and the trauma to the fascia may expand following distention and the defect in the fascia may shrink after evacuation of the gas in the abdomen.

CONCLUSION: Many laparoscopic surgeons do not repair the defect in the fascia which they caused thrusting camera trocar through the abdominal wall, even if they do not write it on the surgery note. Considering that this type of surgeons prefer veress needle entry, which is more traditional method, it can be predicted that this elasticity effect may explain why there is no hernia in most entry sites where the fascia is not repaired. Veress needle entry seems superior other entry methods in terms of meeting the minimally invasive terminology.

Keywords: Veress; laparoscopy; trocar; hernia.

LAPAROSKOPİDE VERESS İĞNELİ GİRİŞ AÇIK GİRİŞ VE DİREK TROKAR GİRİŞİNE ÜSTÜN MÜ?

AMAÇ: Laparoskopisi son yıllarda jinekolojik ameliyatlarda çığır açmış, işe dönüş zamanı, kan kaybı gibi hasta üzerindeki yükü azaltarak son birkaç on yılda kendine has ivme yakalamış evrenselleşmiş bir ameliyat prosedürüdür. İlk batına giriş esnasında açılan fasial defektin onarılıp onarılmayacağı konusu net olarak açıklığa kavuşmamıştır.

TARTIŞMA: Fasiyal giriş noktasındaki fitiklar, laparoskopik ameliyatlarda açık ameliyatlardan çok daha az yaygındır. İki laparoskopik cerrahide veress iğnesini her zamanki gibi kullanarak pnömoperitoneum oluşturduk. Daha sonra, insizyonun uzunluğunu ameliyathanede mevcut mezura ile ölçtük. Hiperdistrazyondan sonra kesi biraz daha uzundu. Karındaki gazı boşalttıktan sonra da biraz küçüldü.

Ameliyat sonrası ölçümde, kesiğin çok küçük olmasa bile ilk ölçüme yaklaştığı gözlemlendi. Bu bize tam olarak aynı yapı olmasa bile, fasyanın cilde benzer şekilde davranabileceğini ve fasyaya travmanın distansiyondan sonra genişleyebileceğini ve fasyadaki kusurun gazın boşaltılmasından sonra küçüleceği fikrini verdi.

SONUÇ: Birçok laparoskopik cerrah, ameliyat notuna yazmasalar bile kamera trokarını iterken karın duvarında neden oldukları fasyadaki kusuru onarmazlar. Bu tür cerrahların daha geleneksel bir yöntem olan veress iğne girişini tercih ettikleri düşünüldüğünde, bu esneklik etkisi, fasyanın tamir edilmediği çoğu giriş yerinde neden fitik olmadığını açıklayabileceği öngörülebilir. Veress iğne girişi, minimal invaziv terminolojiyi karşılamak açısından diğer giriş yöntemlerinden daha üstün görünmektedir.

Anahtar kelimeler: Veress; laparoskopi; trokar; herni.

OBJECTIVE: Laparoscopy is a universalized surgical procedure that has revolutionized gynecological surgeries in recent years, has reduced its burden on the patient, such as time to return to work, blood loss, and has gained pace in the past few decades. The logic is based on the idea of extending the camera and tools of 35-40 cm length through holes that rarely pass 1 cm in width, rather than performing a surgery from a long wound. Thus, the patient will return to his normal life and work earlier. Complications such as wound site, surgical site infection will also decrease.

Advantages of laparoscopy to laparotomy in minor complications such as wound infection, fever and scar formation have been demonstrated. The wound is short, it heals quickly, the patient quickly returns to work. Its main feature is that the wound opened to the body to reach the target organ is smaller and accordingly, complications such as wound infection are reduced. However, although laparoscopy is the gold standard surgery technique in appropriate cases, it is not clear whether the facial defect opened during the first abdominal entry will be repaired or not.

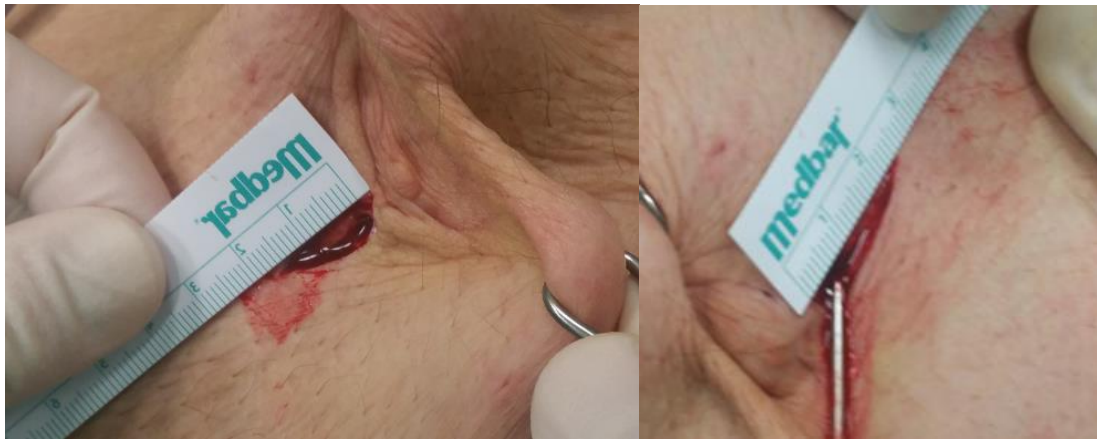

Figure 42 Skin incision before and after hyperdistention

Figure 2 Veress needle and trocar sizes

DISCUSSION: Veress needle was first developed by János Veress, who worked on patients with tuberculosis, to improve the disease by creating pneumothorax in tuberculosis patients. Dr. Veress made it known by publishing its invention in Germany in 1938. Raoul Palmer used Veress needle in order to form pneumoperitoneum for performing intraabdominal surgery. In classical practice, after the pneumoperitoneum is formed, the abdomen is entered through the trocar, the mandrel of the trocar is removed and the abdominal cavity is observed with the camera advanced through the sheath. In laparoscopic surgeries, hernias at the fascial access point are much less common than open surgeries. Nevertheless, 18% of hernias after laparoscopic procedures are seen despite fascial repair.

If we inflate a punctured balloon, we see that the diameter of the hole increases in proportion to the size of the balloon. Of course, the human body is not a balloon and it is not that flexible. However, many structures on the body have a flexibility, whether they are skin or fascia, so that we can make laparoscopic surgeries by inflating the abdominal cavity with gas. In our practice in order to avoid complications during laparoscopic entry, we first bring the abdomen to hyperdistention and then insert the camera trocar (11 millimeters). This gave us the following idea: 2 patients had a vertical incision into the skin for intraumbilical access and then we measured this incision with a surgical tape measure ready in the operating room.

In our first patient, the vertical incision increased from 1.5 centimeters (cm) to 2.7 cm following hyperdistention, and in our second patient it increased from 1.6 cm to 2.5 cm. Subsequently, the patient was entered with an 11 mm trocar and the operation was terminated as required. No complications occurred during the operation. In the post-operative measurement, it was observed that the incisions approached to their first sizes, even if they are not that small. This gave us the idea that the fascia may also behave similarly to the skin, even if it is not exactly the same structure, and that the trauma to the fascia may expand following distention and the defect in the fascia may shrink after evacuation of the gas in the abdomen.

On the other hand, after making the abdomen hyperdistended with the Verres needle with a diameter of 2 mm, thinning the fascia and other tissues, penetrating the thinner abdominal structures with trocars of 11 mm or other diameters (the areas where the needle and trocars pierce through are proportional to the square of their diameter) will result in piercing the thinner tissue, and will reduce the amount of traumatized tissue. Another advantage of hyperdistension is that the tissues through which the 11 mm trocar sheath pierces will be tense and allow a smooth punch. In this surgery, the principle of traction-countertraction is to be fulfilled through gas pressure. This should be considered as a second advantage.

As it is known, the surface of the camera trocars are manufactured with grooves. The destruction of the camera trocar, which passes through the abdominal structures stretched with gas pressure from the inside of the abdomen, will be lower than the damage done when passing through loose tissues. This appears to be a third advantage in favor of the entry with the Veress needle.

CONCLUSION: The sources do not give a clear information about the size of the defect in the fascia that needs to be repaired. Even if many laparoscopic surgeons do not repair the defect in the fascia that they enter through the umbilicus with 11 mm trocar, are not documenting this on the surgical files. Considering that this type of surgeons prefer veress needle entry, which is more traditional method, it can be predicted that this elasticity effect may explain why there is no hernia in most entry points where the fascia is not repaired. And in these conditions, veress needle entry, seems to be superior in terms of meeting the minimally invasive terminology. It should not be understood that Veress needle entry is highly recommended. Details that did not attract attention before were mentioned with this article. The last choice should be left to the surgeon, considering the cases that started with the Veress needle but had to create a pneumoperitoneum with other methods.

References:

- 1) Inan, A., Sen, M., Dener, C., & Bozer, M. (2005). Comparison of direct trocar and veress needle insertion in the performance of pneumoperitoneum in laparoscopic cholecystectomy. *Acta Chirurgica Belgica*, 105(5), 515-518.
- 2) Shea, J. A., Healey, M. J., Berlin, J. A., Clarke, J. R., Malet, P. F., Staroscik, R. N., ... & Williams, S. V. (1996). Mortality and complications associated with laparoscopic cholecystectomy. A meta-analysis. *Annals of surgery*, 224(5), 609.
- 3) Opilka, M., Starzewski, J., Lorenc, Z., Tarnowski, A., & Zawada, Z. (2009). Open versus closed laparoscopy entry--which are the evidences?. *Hepato-gastroenterology*, 56(89), 75-79.
- 4) Veress, J. (1938). Neues instrument zur Ausführung von Brust-oder Bauchpunktionen und Pneumothoraxbehandlung. *DMW-Deutsche Medizinische Wochenschrift*, 64(41), 1480-1481.
- 5) Ahmad, G., Baker, J., Finnerty, J., Phillips, K., & Watson, A. (2019). Laparoscopic entry techniques. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (1).
- 6) Montz, F. J., Holschneider, C. H., & Munro, M. G. (1994). Incisional hernia following laparoscopy: a survey of the American Association of Gynecologic Laparoscopists. *OBSTETRICS AND GYNECOLOGY-NEW YORK-*, 84, 881-881.
- 7) Ateş, O., Hakgüder, G., Olguner, M., & Akgür, F. M. (2007). Single-port laparoscopic appendectomy conducted intracorporeally with the aid of a transabdominal sling suture. *Journal of pediatric surgery*, 42(6), 1071-1074.
- 8) Park, J. M., Suh, S. W., Kwak, J. M., Kim, J., & Kim, S. H. (2011). Three-port laparoscopy-assisted colectomy for colorectal cancer using external traction with suspension suture. *Surgical Laparoscopy Endoscopy & Percutaneous Techniques*, 21(5), e249-e252.

Will Artificial Intelligence Affect Gynecology And Obstetrics?

Or Did It Affect?

Mustafa Kurt¹ Esin Eser² Yasemin Alan³

1Department of Gynecology and Obstetrics, Hitit University Faculty of Medicine, Çorum, Turkey. dr_mustafa06@hotmail.com

2 Hitit University Institute of Health Sciences, Obstetrics and Gynecology Nursing Çorum, Turkey. esineser01@gmail.com

3İzmir Metropolitan Municipality Eşrefpaşa Hospital, Clinic of Obstetrics and Gynecology, İzmir, Turkey. jasminimalann@hotmail.com

Abstract

Artificial Intelligence: It started as systems that process information and make it ready for use with technological methods in the historical process. It continued as systems that guide people in using new data. Today, they are systems that command or interfere with human beings according to the data. Gradually it took the form of direct intervention to the work that people should do, for example, the car noticing the pedestrian and braking.

Abacus, finding the zero number by Khwarizmi, finding the decimal system by Ghiath Al-Din Jamsheed, invention of first calculators by Schickard and Pascal respectively, first computers, social media applications are milestones of the artificial intelligence.

Obstetrics and gynecology is one of the branches of medicine that artificial intelligence first entered and affected fundamentally. This effect was largely due to the use of ultrasound in the obstetric field.

If you have noticed, although the tip of the probe used in obstetrics is convex, making the image as normal instead of oblique requires correcting the deficiencies related to the instrument with mathematical calculations. At present, we are using artificial intelligence extensively for ultrasound and as an assistant for decision making. Pregnancy date calculation, pregnancy date calculation according to the ultrasound report, fetal biometry 3.0, risk assessment for fetal down syndrome using ultrasound, Ballard score (gestational maturity index) are examples of artificial intelligence. Especially in diagnosing with magnetic resonance and tomography, artificial intelligence will gradually replace the human factor. Surgery training will be provided with 3-dimensional experience in simulators.

The last two branches of medicine, that artificial intelligence will replace, beside birth assistance, will be psychiatry, since personal communication seems indispensable, and plastic surgery, a kind of artistic activity that requires awareness rather than intelligence.

Keywords: *Artificial Intelligence; Gynecology; Obstetrics*

Özet:

Yapay Zeka: Tarihi süreçte bilgiyi işleyen ve teknolojik yöntemlerle kullanıma hazır hale getiren sistemler olarak başladı. İnsanları yeni veri kullanımında yönlendiren sistemler olarak devam etti.

Bugün, verilere göre insanlara emir veren veya onlara müdahale eden sistemlerdir. Önceleri insanlara tavsiyede bulunuyorken, insanların yapması gereken işe doğrudan müdahale şeklinde, örneğin yaya ve frenleme fark eden araba gibi şekil aldı.

Abaküs, Harizmi'nin sıfır sayısını bulması, Gıyaseddin Cemşid'in ondalık kesirleri bulması, sırasıyla Schickard ve Pascal'ın ilk hesap makinelerini icadı, ilk bilgisayarlar, sosyal medya uygulamaları yapay zekanın kilometre taşlarıdır. Kadın Hastalıkları ve Doğum, yapay zekanın ilk girdiği ve temelden etkilediği tıp dallarından biridir. Bu etki büyük ölçüde obstetrik alanda ultrason kullanımı nedeniyle olmuştur. Fark ettiyseniz, obstetrikte kullanılan probun ucu dışbükey olsa da, görüntüyü eğik yerine normal yapmak, enstrümanla ilgili eksikliklerin matematiksel hesaplamalar ile düzeltilmesini gerektirir. Şu anda, yapay zekayı yoğun olarak ultrason için ve karar vermede yardımcı olarak kullanıyoruz. Gebelik tarihi hesaplaması, ultrason raporuna göre gebelik tarihi hesaplaması, fetal biyometri 3.0, ultrason kullanarak fetal down sendromu için risk değerlendirmesi, Ballard skoru değerlendirmesi (gebelik olgunluk indeksi) yapay zekanın örnekleridir. Özellikle manyetik rezonans ve tomografi ile tanı koymada yapay zeka yavaş yavaş insan faktörünün yerini alacaktır. Cerrahi eğitimi simülasyonlarda 3 boyutlu deneyim ile sağlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Yapay Zeka, Jinekoloji, Obstetrik*

Introduction and Theoretical Framework

Artificial Intelligence(AI): When it is heard by people it is usually considered as if the topic of the future. But actually it already exists. And when we look around we see it everywhere. As the technology is advancing day by day we are encountering AI more than previous day. It started as systems that process information and make it ready for use with technological methods in the historical process. It continued as systems that guide people in using new data. Today, according to the data, they are systems that command or interfere with human beings. At the very beginnings, while giving advice to people, it has taken the form of direct intervention to the work that man has to do, such as the car noticing and braking the pedestrian. Concepts such as machine learning, deep learning, statistical learning (probability learning) are inclusive terms that make up AI.

The term AI was first described by John McCarthy in 1956 as "intelligent machines, especially the science and engineering of making intelligent computer programs".

Goal

The most important factor in artificial intelligence is the creation of systems that can do the work of people, trying to understand the computer models that execute the produced systems, first of all, it is an effort that people with curiosity, intuition and creativity will be interested in. In this study; It is aimed to interpret the reflections of artificial intelligence to gynecology and obstetrics and to present the innovations it brings.

Scope

It covers the work done with artificial intelligence and the level of service.

Method

In the service delivery in the field of gynecology and obstetrics, the services they need are effectively followed and all the activities performed are analyzed and shared.

Results

AI is a new concept, and it took millennia for humanity to get here.

The abacus was discovered by the Chinese and spread to the Mediterranean basin, (which is the first machine that can calculate with moving parts), demonstration of algebra and number 0 by Khwarizmi, finding decimal system by Ghiath Al-Din Jamsheed, invention of first calculators with moving parts by Schickard and Pascal respectively, were milestones of AI. Mobile phones, the development of social media applications has brought the AI perception in the society to a different dimension. The monitoring and evaluation of where people live, the people they can recognize, their interests, the products they can buy, whether there are holiday plans or not, via social media, are included in the scope of artificial intelligence. It is an example of this that commercial companies and advertising companies create consumer profiles using social media. It is good to mention Netflix here. It is a widely available service that uses predictive technology to provide recommendations based on consumers' responses, interests, choices, and behavior.

Technology reviews a series of recordings to suggest movies based on your previous tastes and reactions. And it is improving every year. Gynecology and childbirth is one of the branches of medicine that artificial intelligence first entered and affected it fundamentally. Although the tip of the probe used in obstetrics is convex, making the image normal instead of oblique requires correcting the deficiencies related to the instrument with mathematical calculations.

In fact, we now have a device that performs fetal measurements spontaneously when we bring the probe to the proper plan in most obstetrics clinics. The devices we call 4-dimensional can give profiles such as fetal facial extremities very close to 3-dimensional images after the appropriate probe has been circulated over the fetal structures for a while.

At present, we are using artificial intelligence extensively as an ultrasound and assistive enhancer in diagnosis. Currently, we use artificial intelligence extensively as an ultrasound and an assistant calculator for diagnosis. Thanks to calculators, artificial intelligence devices can make the decision of the clinician more easily than before. Pregnancy date calculation, pregnancy date calculation according to the ultrasound report, and their cell phone applications, calorie and insulin dose calculator, expected peak flow and systolic blood flow in MCA Hemoglobin A1C, fetal biometry, fetal biometry 3.0, risk assessment using Ultrasound for fetal down syndrome, the congenital pulmonary airway malformation volume ratio: CVR, Ballard score (gestational maturity index), weight equivalent calculation may be good examples for AI. SPSS (Statistical Packag for the Social Sciences), which we use in scientific studies, as well as making the calculations and interpreting the tables when we say the data; is an example of artificial intelligence with its new releases. In this context, we will also need to count ECG devices that report pathologies at the end of the shooting. Google translate is an example of artificial intelligence with its continuous renewal and the way it translates foreign languages better than most people.

Especially in diagnosing with MR and tomography, artificial intelligence will gradually replace the human factor. Surgery training can be given in simulators with 3-dimensional experience. In this context, robotic surgery using advanced computing technology should be included in the scope of artificial intelligence. Advantages of robotic surgery compared to laparoscopy include three-dimensional image, direct vision with optimal eye-hand axis, instruments that can move in 7 directions designed similar to human wrist, comfort in left hand use, easy suturing, ease in knotting, absence of tremor, reduced fatigue, short learning process, less transition to laparotomy, enabling complex

procedures, short operation time. Self-controlled machines can replace human beings if there are enough computing and databases.

The training of physicians and surgeons is also an evolution of artificial intelligence using virtual reality right now. It will not take too long for the artificial intelligence that designs the human anatomy to manage surgery at the desk.

Two of the branches that artificial intelligence will replace most recently will be psychiatry, where personal communication seems to be indispensable, and aesthetic operations of other branches, a kind of artistic activity that requires awareness rather than intelligence.

Conclusion:

Although AI has entered the medical sciences before, it has progressed faster in customer and user oriented issues. This is probably because it is a larger market, reaching billions of users at small costs. Siri, Tesla, Netflix, Cogito, Echo are examples of customer oriented AI.

In medicine, the rival of artificial intelligence is actually not human. SPSS, Google translate and android are examples of monopoly. This feature of artificial intelligence will be the biggest obstacle to countries' demands for fully autonomous artificial intelligence. Replacing doctors by robots will result in most countries on earth not being able to train their own physicians again. This will bring countries to be strategically dependent on countries that produce fully autonomous medical robots.

For this reason, we do not foresee that autonomous robots will replace human physicians in the short term. As a result of the study, a general evaluation is included with some results and suggestions. When this study is fully evaluated, one of the biggest effects of AI is to help patients maintain their health. The skills of AI are increasing day by day in terms of performing actions performed by people faster, more economically and more efficiently. AI technology is integrated in production, industry, education, transportation and almost every area you can think of. The main area of interest of medical AI is the creation of AI programs that can perform clinical diagnostic procedures and make treatment recommendations. AI has the skills to analyze complex medical data.

The ability of AI methods to reveal meaningful relationships within a data set is used in many clinical scenarios to diagnose, treat and predict outcome. Nothing happens unmanned. The power behind the AI is the human, and the human who will determine the roles after him. Just as cell phones, AI will be directly affected by the philosophical capacities and styles of people who make it up. And demand will be higher for machines which are stronger according to the software perfection.

References:

Allahverdi N. Uzman Sistemler, bir yapay zeka uygulaması, Atlas Yayın Dağıtım, İstanbul 2002
Siristatidis C, Pouliakis A, Chrelias C, et al. Artificial intelligence in IVF: a need. *Syst Biol Reprod Med.* 2011;57(4):179–85.

Lutowski JE, Meaney S, Greene RA, et al. Expert systems for fetal assessment in labour. *Cochrane Database Syst Rev.* 2015;4:CD010708.

Jauniaux E, Prefumo F. Fetal heart monitoring in labour: from pinard to artificial intelligence. *BJOG.* 2016;123(6):870.

Guijarro-Berdin˜as B, Alonso-Betanzos A. Empirical evaluation of a hybrid intelligent monitoring system using different measures of effectiveness. *Artif Intell Med.* 2002;24(1):71–96.

Brocklehurst P; INFANT Collaborative Group. A study of an intelligent system to support decision making in the management of labour using the cardiotocograph—the INFANT study protocol. *BMC Pregnancy Childbirth.* 2016;20(16):10.

Dawes GS, Moulden M, Redman CW. System 8000: computerized antenatal FHR analysis. *J Perinat Med.* 1991;19(1–2):47–51.

Elias KM, Fendler W, Stawiski K, et al. Diagnostic potential for a serum miRNA neural network for detection of ovarian cancer. *Elife.* 2017;6:1–28.

Idowu IO, Fergus P, Hussain A, et al. Artificial Intelligence for detecting preterm uterine activity in gynecology and obstetric care. In: 2015 IEEE international conference on computer and information technology.

Fergus P, Cheung P, Hussain A, et al. Prediction of preterm deliveries from EHG signals using machine learning. *PLoS ONE.* 2013;8(10):e77154.

Turing A. , *Mind* vol. LIX, no. 236, October 1950, pp. 433-460. Online version: <http://www.abelard.org/turpap/turpap.htm> 05.02.2020

http://en.wikipedia.org/wiki/Turing_test 09.02.2020

<https://www.pwc.com/gx/en/industries/healthcare/publications/ai-robotics-new-health/transforming-healthcare.html> 04.02.2020

<http://www.perinatology.com/> 05.02.2020

<https://www.iqvis.com/blog/9-powerful-examples-of-artificial-intelligence-in-use-today/>.05.02.2020

<https://www.matematiksaati.com/>05.02.2020

Ekonomik, Toplumsal ve Çevresel Sürdürülebilirliğe Liderlik Edecek

Yeni Bir Lider: Entelektüel Lider

Murat Güreşçi²⁹

ÖZET

1972 yılında Stockholm’de gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı sürdürülebilir kalkınma girişimlerinin başlangıcıdır. Konferans sonucunda yayınlanan Stockholm Bildirgesi’nde artan çevre sorunlarıyla ilgili çevrenin korunması ve çevre bilincinin güçlendirilmesi konusunda toplumu teşvik etmek ve yol göstermek için ortak bir bakış açısına ve ortak ilkelere ihtiyaç duyulduğu sonucuna varılmıştır. Birleşmiş Milletlerin 25 Eylül 2015 tarihinde New York’ta düzenlediği ‘Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’ne kadar geçen sürede birçok konferans düzenlenmiştir. Tüm bu çabalar sonucunda gelinen noktada 2030 yılına kadar dünyada yoksulluğun tüm boyutlarıyla ortadan kaldırılması ve insanlığın ortak refahının sağlanması için 17 hedef ve 169 alt başlıktan oluşan “Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri” kabul edilmiştir. Gerçekleştirilmesi planlanan hedefler arasında: yoksulluk, açlık, sağlıklı ve kaliteli yaşam, nitelikli eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği, temiz su ve sanitasyon, erişilebilir ve temiz enerji, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme, sanayi, yenilikçilik ve altyapı, eşitsizliklerin azaltılması, sürdürülebilir şehirler ve topluluklar, sorumlu üretim ve tüketim, iklim eylemi, sudaki yaşam, karasal yaşam, barış, adalet ve güçlü kadınlar, bu amaçlar için ortaklıklar yer almaktadır. Bu hedefleri gerçekleştirmek için toplumun tüm kesimleri; devletler, stk’lar, şirketler, tüketiciler ortak bir bilinçle dünyanın kaynaklarının sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi amacıyla, korunması ve geliştirilmesi için ortak hareket etmeye çağrılmıştır. Sürdürülebilirlik hedeflerini gerçekleştirme sürecinde tüm bu çalışmalara liderlik edecek bir lidere ihtiyaç vardır. Fakat bu lider ise, yeni tip bir lider olmalıdır. Kendi işinin dışında çevresinde olan bitenle ilgilenen entelektüel lider, sürdürülebilir kalkınmaya liderlik edebilir. Entelektüel lider; sürdürülebilir kalkınma konusunda anlayışa sahip, toplumsal ve çevresel sorunlarla ilgili tavır alıp eyleme geçen ve sorumluluk alan yeni bir liderlik türüdür. Bu çalışma; ekonomik, toplumsal ve çevresel alanlarda sürdürülebilirliği sağlamada entelektüel liderin rolünü ve sürdürülebilirlik çabalarına katkısını incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Liderlik, Entelektüel Liderlik

Leading Economic, Social and Environmental Sustainability A New Leader: Intellectual Leader

ABSTRACT

The United Nations Conference on Human Environment, held in Stockholm in 1972, is the beginning of sustainable development initiatives. In the Stockholm Declaration published as a result of the conference, it was concluded that a common perspective and common principles are needed to

²⁹ Doç.Dr., Giresun Üniversitesi; Tirebolu İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, murat_guresci@yahoo.com

encourage and guide the society in protecting the environment and strengthening environmental awareness related to increasing environmental problems. Many conferences were held until the "Sustainable Development Summit" organized by the United Nations in New York on September 25, 2015. At the point reached as a result of all these efforts, until 2030, "Sustainable Development Goals", consisting of 17 targets and 169 subtitles, have been adopted in order to eliminate poverty in all dimensions of the world and to ensure the common prosperity of humanity. "Sustainable Development Goals" that have been adopted have been adopted. Among the objectives planned to be achieved are: poverty, hunger, healthy and quality life, qualified education, gender equality, clean water and sanitation, accessible and clean energy, decent work and economic growth, industry, innovation and infrastructure, reduction of inequalities, sustainable cities and communities, responsible production and consumption, climate action, aquatic life, terrestrial life, peace, justice and powerful women, partnerships for these purposes are included. All segments of society to achieve these goals; States, NGOs, companies and consumers have been invited to act jointly to protect and develop the resources of the world in order to achieve sustainable development. In the process of achieving sustainability goals, a leader is needed to lead all these efforts. But this leader should be a new type of leader. The intellectual leader, who deals with what is happening around him outside his own business, can lead sustainable development. Intellectual leader; a new type of leadership that has an understanding of sustainable development, takes action and takes responsibility for social and environmental issues. This work; It aims to examine the role of the intellectual leader and his contribution to sustainability efforts in ensuring economic, social and environmental sustainability.

Key Words: Sustainability, Leadership, Intellectual Leadership

• GİRİŞ

Sürdürülebilirlik kavramının günümüzde gittikçe önemli hale gelmesinde ekonomik, toplumsal ve çevresel alanlarda yaşanan sorunlar etkili olmuştur. Bu sorunlar arasında birçok ekonomik, toplumsal ve çevresel sorunu saymak mümkündür:

Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede ekonomik büyümenin belirsizlikler nedeniyle istikrarsız seyretmesi,

Ülkeler arasında artan ekonomik eşitsizlikler ve dengesizlikler,

Ekonomik kalkınmaya rağmen toplumsal adalet ve refahın istenilen düzeyde artmamış olması,

Hem uluslararası hem de ulusal düzeyde toplumsal katmanlar arasında adaletli gelir dağılımının sağlanamaması,

Sınırsız sanılan doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı ve tüketimi,

Dünya nüfusunun artması,

Artan sanayileşmeyle çevrenin kirlenmesi ve doğanın tahrip edilmesidir

1972 yılında Stockholm’de başlayan sürdürülebilir kalkınmanın nasıl gerçekleştirileceğine yönelik arayışlar, günümüze kadar Birleşmiş Milletler tarafından uluslararası ölçekte; devletler ve tüm toplumsal tarafların katılımıyla düzenlenen konferanslarda ele alınmıştır. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nca (The World Commission on Environment and Development-WCED) hazırlanarak 1987 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’na sunulan “*Ortak Geleceğimiz (Brundtland) Raporu*”, günümüzde de hala ortak kabul gören sürdürülebilir kalkınma kavramını ilk kez tanımlamıştır. Rapor, sürdürülebilir kalkınmayı; “*bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma*” (Our Common Future, 1987: 29) olarak tanımlamıştır. Tanımda üç ana öge üzerinde durulmuştur. Mevcut durumun, bugünün ve geleceğin gereksinimlerini karşılama yeteneğini tehlikeye soktuğunu bu nedenle de bugünün ihtiyaçlarının karşılanması ve gelecek nesillerin yaşam kalitesinin ve refahının güvence altına alınmasına vurgu yapılmıştır.

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için buna liderlik edecek yeni bir lider tipine ihtiyaç vardır. Literatürdeki lider tanımlarına bakıldığında lider tanımlarının daha çok yönetim ve organizasyon konularını kapsamakta olduğu görülmektedir. Yönetim literatürüne günümüzde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi için önemi gittikçe artan ekonomik, toplumsal ve çevresel sorunlarla ilgili değer ve fayda üretmeyi işlerinin merkezine alan yeni bir lider tipini eklemek gerekmektedir. Entelektüel liderlik; ekonomik, toplumsal ve çevresel sorunların çözümüne liderlik edecek yeni bir liderlik yaklaşımı olarak değerlendirilebilir. Entelektüel insan; üstüne vazife olmayan işlerle de ilgilenen kişi olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak entelektüel liderlik; liderliğin kişiler arası etkileşim, insanları etkileme ve ikna etme temel özelliklerinin yanı sıra, üstüne vazife olmayan işlerle de uğraşan, tavır ve sorumluluk alan yani işi dışında toplumsal ve çevresel sorunlarla da ilgilenen liderlik olarak tanımlanabilir.

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; sürdürülebilir kalkınmanın nasıl gerçekleştirileceği üzerine yürütülen uluslararası faaliyetlerin tarihsel gelişimi kronolojik bir yaklaşımla ele alınmış, ikinci bölümde ise sürdürülebilir kalkınmaya öncülük edecek liderlik ve yeni lider tipi entelektüel liderlik kavramları teorik çerçevede ele alınarak entelektüel liderlik irdelenmiştir.

1. Sürdürülebilir Kalkınma Hareketlerine Bakış

Bilindik bir hikâyedir bu; küçük bir çocuğun denizyıldızlarını denize atan yaşlı bir adamla arasında geçen bir konuşmadır: Çocuk, gün batımında sahilde yürürken denizyıldızlarını toplayıp denize atan yaşlıca bir adam gördü. Adamın yanına yaklaştı ve neden böyle yaptığını sordu. Yaşlı adam, sahile vurmuş denizyıldızlarının güneş altında kalırlarsa öleceklerini söyledi. “Ama sahil kilometrelerce

uzunlukta ve milyonlarca deniz yıldızı var” dedi hayretle çocuk: “Neyi değiştirebilirsin ki?” Yaşlı adam elindeki denizyıldızına baktı ve onu güvenle denize geri atarken çocuğa şöyle dedi: “Onun için bir şeyleri değiştirdim.” (Kotler-Lee, 2009:157) Bu hikâyeye, günümüzün sürdürülebilirlik arayışlarına örnek olabilecek bir hikâyedir. Herkesin; küçük-büyük, önemli-önemsiz ya da değerli-değersiz gibi klişelerin engeline takılmadan bir katkı sunmasının nasıl olacağını göstermesi açısından da değerlidir. İş dünyasının herhangi bir klişeye takılmadan çevrenin korunması ile ilgili bu bilince sahip olması nasıl sağlanabilir? Temelinde toplumsal fayda ve değer yaratmak olan sürdürülebilirlik çalışmalarına şirketlerin şimdi ve gelecekte katılımı ve bunun devamlılığı nasıl sağlanabilir ve hangi alanlarda katkı sağlamaları istenebilir? İş dünyasının sürdürülebilirlikle ilgili yaptıkları küçük ya da büyük katkılar bu bilinç doğrultusunda ekonomik, toplumsal ve çevresel konularda katkı sağlamaktadır. 1972 yılında Stockholm’de başlayıp günümüzde de devam eden sürdürülebilir kalkınma için yürütülen uluslararası faaliyetlerin hangi noktadan başlayıp, nereye geldiğini bilmeden bu alanda fikir sahibi olmamız ve üzerine düşünmemiz mümkün değildir.

Sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmadaki arayışlara ilk defa 5-16 Haziran 1972 yılında Stockholm’de düzenlenen “*Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı*”nda bir diğer adıyla “*Stockholm Konferansı*”nda başlanmıştır. (The United Nations,1972) Konferansın sonunda yayımlanan sonuç bildirgesi özetle sürdürülebilir kalkınma için çevrenin korunması ve iyileştirilmesine vurgu yapmaktadır. Bildirgede öncelikle, ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşmada çevrenin korunmasının önemi ortaya konmaktadır.

“*Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu*”nca 1987 yılında hazırlanan “*Ortak Geleceğimiz (Brundtland) Raporu*”, bugün de hala kullanageldiğimiz sürdürülebilir kalkınma kavramını ilk kez tanımlamıştır:

"*Bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma*" (Our Common Future, 1987: 29)

Tanımda üç ana öğeye; mevcut durumunun bugünün ve geleceğin gereksinimlerini karşılama yeteneğini tehlikeye soktuğuna bu nedenle de bugünün ihtiyaçlarının karşılanması ve gelecek nesillerde yaşam kalitesinin ve refahının güvence altına alınmasına vurgu yapılmaktadır.

1992 yılında çevre ve sürdürülebilirlik arasındaki bağları güçlendirmek için yapılan girişimlerden biri de Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde, 172 ülkenin katılımıyla Birleşmiş Milletler’ce gerçekleştirilen “*Rio+20 Sürdürülebilir Kalkınma Yeryüzü Zirvesi*” konferansıdır. Rio sözleşmesi; biyolojik çeşitlilik, iklim değişikliği ve çölleşme ile mücadele başlıklarından oluşmaktadır. Hükümetler arası ilk çevre sözleşmesi özelliğini taşıyan sözleşme, iklim üzerinde tehlikeli etkileri olan insan kaynaklı çevresel kirliliği, atmosferdeki sera gazı oranlarını düşürmeyi ve belli bir seviyede tutmayı amaçlamaktadır.

(Birleşmiş Milletler, 1992a: 5). Zirve, ülkelerde çevre konularında sivil inisiyatiflerin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Türkiye’de de Hayrettin Karaca ve A.Nihat Gökyiğit’in kurucusu olduğu TEMA Vakfı’nın kurulmasında etkileri vardır.

Çevre ve sürdürülebilir kalkınma konusunda Rio’da düzenlenen “*Yeryüzü Zirvesi*”nden on yıl sonra, daha önceki toplantılarda belirlenen ortak hedeflerin ve konuların gündemde kalmasını sağlamak ve eylemlerin değerlendirmesini yapmak için 26 Ağustos-4 Eylül 2002 tarihleri arasında Johannesburg’ta “*Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi*” (Rio+10) düzenlenmiştir. Zirvenin sonucunda iki ayrı belge ortaya çıkmıştır. Uygulama planı ve hiç şüphesiz planın uygulamaya konabilmesi için gereken siyasi iradenin yansıtıldığı siyasi bildiridir. (Karabıçak ve Armağan, 2004:212) Uygulama planında öncelikle yoksulluğun ortadan kaldırılması hedeflenirken sürdürülebilir olmayan tüketim ve üretimin değiştirilmesi, doğal kaynakların korunarak sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için uygulama araçları ve kurumsal yapıların ana hatları yer almaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma çabalarının devamı niteliğinde 2015 yılında New York’da gerçekleşen başka bir Birleşmiş Milletler toplantısında, belirlenen amaçlar doğrultusunda kapsamlı evrensel eylem çağrısı yapılmıştır. “*Gündem: 2030 BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri*”, daha önce yapılan çalışmaların üzerine inşa edilmiş ve 17 başlık altında kapsamlı amaçlar belirlemiştir. İlk madde; 2030 yılına kadar dünyada yoksulluğun ve açlığın tüm boyutlarıyla ortadan kaldırılması ve insanlığın ortak refahının sağlanmasıdır (www.tr.undp.org., 2020). Yoksulluğun sürdürülebilir kalkınmanın önündeki büyük engellerden biri olduğunun kabulü önemlidir; çünkü diğer alanlarda belirlenen hedeflere ulaşmak, yoksulluğa ve açlığa son vermekle mümkün olacaktır.

Sürdürülebilirlik konusundaki önemli inisiyatiflerden biri de *Birleşmiş Milletler Global Compact* inisiyatifidir. “*Gündem: 2030 BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri*” kapsamında belirlenen *Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri*’nin, devletlerin ele alıp yürüteceği ilkelerin dışında iş dünyasının yürüteceği ilkeler de belirlenmiştir. 2000 yılında çalışmalarına başlayan inisiyatifin önemli özelliği 160’ın üzerinde ülkede 9000’in üzerinde şirket ve 3000’i aşkın şirket dışı katılımcısının olmasıdır (www.globalcompactturkiye.org., 2020). Birleşmiş Milletler tarafından desteklenen inisiyatif; şirketler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve belediyelere kadar çok paydaşlı üye yapısıyla tüm taraflar arasında gelişim, paylaşım ve işbirliği sunan bir platformdur.

Global Compact Türkiye’nin üyeleri de; şirketler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve belediyelerden oluşmaktadır. Yönetim kurulu başkanlığını; Akkök Holding, başkan yardımcılığını; TÜSİAD, WPP ve Eczacıbaşı şirketi, yönetim kurulu üyeliklerini; Shell, TİSK, Boyner Grup, AÇEV, Anadolu Efes, Zorlu Holding, Yeşim Tekstil, Garanti Bankası, Koç Holding, Sabancı Üniversitesi, Unilever Türkiye, Coca Cola İçecek, yedek üyelikleri ise; Eyüp Sabri Tuncer, ARGE Danışmanlık,

Polisan Holding, Kibar Holding'in temsilcileri yapmaktadır (www.tr.undp.org, 2020). Özellikle sürdürülebilirlik konusunda toplumsal aktörlerin kendi alanlarındaki çalışmalarını derinleştirmeleri ve katkılarını artırmaları ayrıca birçok şirketi özendirmesi açısından Global Compact inisiyatifi önemlidir. Vestel'in CEO'su Turan Erdoğan'ın Ocak 2020 Capital Dergisi'nin Sürdürülebilirlik ekindeki sözleri, şirketlerin sürdürülebilirlik inisiyatiflerine neden destek verdiklerini ve bu desteğin altındaki motivasyonun sebeplerini göstermektedir. "Bugün tüketiciler artık daha bilinçli. Kimse çevreye zarar veren, doğayı korumayan, hayvanları önemsemeyen bir markanın ürünlerini satın almak istemiyor"(Capital Dergisi, 2020: 40). Rekabet koşulları, değişen tüketici profili ve tercihler, şirketlerin çevre konusunda harekete geçmeleri için artan bir baskı yaratmaktadır. Global Compact dört ana başlık altında Gündem 2030 belirlenen on temel ilke çerçevesinde şirketlere rehberlik edip birçok alanda etkinlikler düzenleyerek, sunduğu kaynaklar ve araçlarla şirketlerin girişimlerini desteklemektedir.

Joe Kane, Amazon'u Koşmak kitabında "Jaguar adına kim konuşacaktır? diye sorar. "Şimdi jaguarların ve şempanzenin ve Hawaii sümüklü böceğinin ve benekli baykuşun ve başka pek çok dünyalının hayatta kalmasını önemsiyorum. Hatta çok önemsiyorum; o kadar ki, şayet jaguarlara ve pek çok insani ve insani olmayan yaşam biçimi yok olup giderse bundan bilhassa benim ve benim toplumsal gruplarımın sorumlu olacağını düşünüyorum." (Harraway, 2007:159). Toplumsal ve çevresel konularda liderlerin Hawaii sümüklü böceklerinin ya da benekli baykuşun hayatta kalması gibi üst seviyedeki bu tip sorunlara karşı birer aktivist gibi tavır ve sorumluluk almaları beklenmemektedir. Ancak liderlerin "biz zaten ülkemiz için katma değer ve istihdam yaratıyoruz" gibi yaklaşımlarla yaşadıkları toplumların artan toplumsal ve çevresel sorunlarına karşı duyarsız kalmaları da mümkün değildir. Liderlerden toplumsal beklenti; artan toplumsal ve çevresel sorunlara karşı duyarlı olmalarıdır. Entelektüel liderlik toplumdaki bu beklentilere yanıt olabilir. Entelektüel lider; kendi işlerinin dışında toplumsal ve çevresel sorunlarla için sorumluluk alıp, doğrudan tavır alarak bu konularda toplumu da hareket geçiren öncülük rolünü üstlenmesidir.

2. Entelektüel Lider

Günümüzde ekonomik, toplumsal ve çevresel konularda sürdürülebilirliğin önemini kavramak ve anlamak artan çevresel ve toplumsal sorunlar nedeniyle daha da önemli hale gelmiştir. Önceki yıllara kıyasla toplumsal ve çevresel sorunların daha da artması sürdürülebilir kalkınma üzerinde ciddi tehditler oluşturmaktadır. Belirsizliklerin daha fazla; yeni normun ve normalin belirsizlik olduğu bir dönemdeyiz. Bu da öngörülemezliği artırmaktadır. Artan değişimi, bu değişimlerin çeşitliliğini ve birçok değişkenin birbirini etkilediği bu karmaşık yapıyı anlamak, sorunlara çözüm üretmek ve karar almak liderler için eskiye kıyasla daha zorlaşmaktadır. Liderlerin değişkenler arasındaki ilişkiyi mukayese etmek, belirsizlikleri öngörmek ve sorunlara çözüm üretmek için tek alandaki uzmanlıkları ve donanımları da yeterli gelmemekte, birden fazla alanda uzmanlığa ve donanıma sahip olmaları gerekmektedir.

Literatürdeki lider tanımlarına bakıldığında liderliğin yönetim ve organizasyon konularını kapsadığı görülmektedir. Ancak, literatüre sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında önemi gittikçe artan ekonomik, toplumsal ve çevresel konularda değer ve fayda üretmeyi işlerinin merkezine alan yeni bir lider türünü de eklemek gerekmektedir. Var olan lider tanımları bu yeni ihtiyaca yanıt vermemektedir. Entelektüel kavramı; “üstüne vazife olmayan işlerle de ilgilenen kişi olarak” (Ortaylı, 2019;51) tanımlanmaktadır. Entelektüel tanımından yola çıkarak entelektüel liderlik; liderliğin kişilerarası etkileşim, insanları etkileme ve ikna etme gibi temel özelliklerinin yanında üstüne vazife olmayan işlerle de ilgilenen kişi olarak tanımlanabilir. Entelektüel liderlik; ekonomik, toplumsal ve çevresel sorunları sürdürülebilirlik yaklaşımıyla ele alan liderlik olarak değerlendirilmelidir.

Lider kavramının birçok tanımı vardır. Her ne kadar ortak kabul gören, nihai bir liderlik tanımı olmasa da yönetim literatüründe kavramın öne çıkan ana unsurları şunlardır: Lider; iletişimde bulunduğu kişi, grup ya da örgütlerde etkileşim halindedir ve yönetimi altındakileri etkileme ve ikna etme yeteneğiyle onları güdüleyip hedeflenen amaca yönlendiren güçlü karakterdeki kişidir. Başkalarının daha önce denemediği veya onların şu anda yapamadığını yapan, yenilikçi, eski şeyleri yeni şekillere sokan, geçmişten bir şeyler öğrenmiş ve gözü gelecekte olan kişidir (Bennis, 2003:161). Liderler geçmişle bağlarını koparmadan geleceğe odaklanırlar. Bunu da, yenilikçi yaklaşımlar sergileyerek yapmaktadırlar. Yenilikçi olmak ise yaratıcı olmayı gerektirmektedir. Bu, liderin önemli ayırt edici özelliğidir. Yenilikçi olmak risk de yaratabilmektedir. Ciddi eleştirilere ve yargılamalara, hatta iktidarın kaybedilmesine bile neden olabilmektedir. Lider olabilmek ise, tüm bu riskler ve zorluklara rağmen direnebilmektir. Günümüze kadar liderlik ile ilgili yapılan çalışmalardan birçok yaklaşım ve tanım ortaya çıkmıştır. Bu lider tanımlarının dönemin ekonomik ve toplumsal koşullarına ve şartlarına göre yapıldığı görülmektedir. Bu yaklaşımlar liderliğin kişisel özelliklerini merkeze alan *özellik yaklaşımından*, davranışlar üzerine odaklanan *davranışsal yaklaşıma*, duruma göre değişen liderlik yöntemlerinin var olduğunu açıklayan *durumsallık yaklaşımına* ve günümüzdeki çağdaş liderlik yaklaşımları; *koruyucu, dönüştürücü ve karizmatik liderlik* yaklaşımlarına kadar çok geniş bir alanda liderliği ele almışlardır. Bu yaklaşımlar; liderliği tüm yönleriyle tanımlayamamakla beraber, her bir yaklaşım bir öncekini tamamlar niteliktedir. Tüm bu yaklaşımlara bakıldığında tek ve en iyi liderlik tanımını yapmak mümkün değildir. Liderlik yaklaşımlarındaki liderlik tanımlarının ekonomik ve toplumsal koşullar ve şartlar sonucunda dönüşmekte, değişmekte ve yeni liderlik tiplerine evrildiği görülmektedir.

Entelektüel liderlik, bu yeni liderlik tiplerinden biridir. Sadece ekonomik başarıya odaklanmayan, toplumsal ve çevresel konularda duyarlı olan, toplumsal kalkınma olmadan ve çevre korunmadan ekonomik kalkınmanın olmayacağına inanan, bu düşüncesini eyleme geçiren, çevresini bu inanç etrafında güdüleyebilen, sorumluluk alan yeni lider tipi olarak entelektüel lider; geleceğe dair açık bir

vizyon yaratarak toplumu dönüştürmeye çalışmaktadır. Entelektüel lider, toplumsal ve çevresel konularda sadece kendisinin değil, toplumun da tutum ve tavır almasına öncülük ederek daha iyi bir geleceğin birlikte yaratabileceğine dair inanç ve güdülenme yaratmaktadır.

Literatürde entelektüel liderlik kavramı, ilk olarak 2002 yılında Hürriyet gazetesinde “Entelektüel Liderlik” başlıklı makalede Prof. Dr. Ali Akdemir tarafından ele alınmıştır. Ali Akdemir, makalesinde entelektüel tanımından yola çıkarak entelektüel kişiliği şöyle tanımlamaktadır; özgür düşünen, evrenselliğin dışında kural tanımayan, mücadeleci, direnen, korkusuz, muhalif, risk alan, motivasyonu güçlü, akılcı ve ilerici değerleri savunan, marjinal, ilkesel, yaratıcı, değer ve fayda ekseninde hareket eden, düşünce ve ifade özgürlüğüne inanan kişidir. Entelektüel insanın özelliklerinden bahsettikten sonra da, entelektüel lider kavramını ‘bilgi işçileri’ kavramıyla birlikte değerlendirmektedir. Akdemir’e göre; bilgi çağında yeni bir işgücü ortaya çıkmıştır ve bu yeni işçilere bilgi işçileri adını vermektedir. Bilgi işçilerini; tüm iş kollarında bilgi içeriğinin artması ve bilgi toplumuna geçişle birlikte bilgi, beceri ve entelektüel bilince sahip, vasıflı ve uzmanlaşmış çalışanlar olarak tanımlamaktadır. Bilgi işçileri, istihdam içerisindeki önemlerinin artması ve beden işçilerinden farklı olmaları nedeniyle, rutin işler yerine yaratıcılıklarını kullanabilecekleri esnek işlerde çalışmak istemektedir ve denetlenmek de istemektedirler. Prof. Dr. Ali Akdemir, entelektüel liderliğin böyle bir ortamda ortaya çıktığını söylemekte ve entelektüel liderliği şöyle tanımlamaktadır: “Bilgi toplumuna geçişle birlikte; bilgi, beceri ve entelektüel bilince sahip, vasıflı ve uzmanlaşmış çalışanların artmasıyla birlikte, düşünce gücü gelişmiş entelektüel lidere ihtiyaç duyulmaktadır” (Hürriyet, 2020). Ali Akdemir, entelektüel liderliği bilgi çağındaki bilgi işçilerini yönetmede yeni yönetim biçimlerini yani daha az ve yatay hiyerarşi uygulayan lider olarak ortaya koymaktadır.

Entelektüel liderlik kavramını dile getiren bir başka bilim insanı da İlber Ortaylı’dır. Ortaylı, entelektüeli “üstünü vazife olmayan şeylerle ilgilenen, tek bir alandaki uzmanlıkla yetinmeyen kendi alanı dışındaki konularla da uğraşan bu konularda da uzmanlık kazanan ve sanatla da uğraşan”(Ortaylı, 2019; 51) kişi olarak tanımlamaktadır. Ortaylı’nın entelektüel tanımı çok katmanlı, derin, üst bir ideal tanımdır. Ortaylı’ya göre, entelektüel olmak için tüm bunları yapmak da yetmez, ‘milletin haline bakarsın’(Ortaylı, 2019; 52) sözü ile kastettiği; entelektüel liderin toplumsal ve çevresel konularla da ilgilenmesi gerektiğidir.

Ortaylı, entelektüel lider olarak başta Mustafa Kemal Atatürk’ü anmaktadır. Atatürk’ün entelektüel liderliğinin temelinde, kurmay subaylıktan gelen iyi bir eğitim olduğunu söylemektedir. Bir başka entelektüel lider olarak Fatih Sultan Mehmed Han’ı göstermekte ve onu “*Rönesansın entelektüeli*”(Ortaylı, 2019; 53) olarak anmaktadır. Atatürk için birinci sınıf kurmay niteliğini yapan Ortaylı, iyi bir kurmay eğitimi alması nedeniyle Atatürk’ü hangi orduya koysan general olacağını söylemektedir. Kurmay eğitimi; coğrafya, tarih, teknik ve beşeri ilimlerle iç içe geçen bir eğitimidir.

Buradan anlaşılıyor ki, farklı alanlarda kazanılan iyi bir uzmanlık entelektüel liderlik için gereklidir. Entelektüel lider öncelikle kendi alanının en iyisi olmalıdır. Atatürk sadece kendi alanın en iyisi olmakla beraber sanatla da ilgilenen bir kişidir ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde sanatın gelişmesi için çalışmaların yürütülmesini de desteklemiştir. 1930'ların başında İran Şahı'nın ziyareti sırasında sahnelettirmek için "Özsoy Operası"nı bestelettiği bu çabalara gösterilebilecek örneklerdendir. Atatürk'ün, sanat dışında eğitim alanındaki görüşleri ve tavırlarında da entelektüel liderliği görmek mümkündür. Eğitim konusundaki ciddiyetini *Milli Mücadele*'nin en zor günlerinde "*Eğitim Kongresi*"ni toplayarak göstermiştir. Atatürk, Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitim alanında başka çalışmaların yürütülmesine de öncülük etmiştir. O dönemde, ülkenin kıt kaynaklarıyla acil olan teknik alanlarla birlikte arkeoloji, filoloji gibi hemen her alanda hatta Bizans konusunda çalışmalar yapılması için de yurtdışına öğrenciler göndermiştir.

Entelektüel lider; sadece yaptığı işi en iyi yapan değil, işinin dışında diğer alanlarda da faaliyet gösteren kişi olarak tanımladığına göre, iş dünyası liderlerinin de toplumsal ve çevresel konularda sorumlu davranmaları beklenmektedir. Elbette bir zorunluluk değildir; ancak toplumsal beklentilerin yüksek olması ve dünyanın içinde bulunduğu toplumsal ve çevresel sorunlar nedeniyle bu sorumluluktan kaçmak da mümkün değildir. Toplum, şirketler ve liderlerden artan toplumsal ve çevresel sorunlar karşısında sorumluluk üstlenmelerini ve öncülük etmelerini beklemektedir. Bu beklentileri oluşturan nedenler arasında; artan rekabet koşulları, tüketici beklentileri, tüketicilerin yeni iletişim araçları ve kanalları sayesinde hızlı ve kolay bilgi sahibi olması ve kamu otoritesinin yasal düzenlemeleri sayılabilir.

Bülent Eczacıbaşı "*İşim Gücüm Budur Benim*" kitabında, iş insanının en önemli sorumluluğunun, başında bulunduğu kurumları iyi yönetmek olduğunu söylemektedir (Eczacıbaşı, 2018; 10). İş insanlarının birinci sorumluluğu şüphesiz işlerini iyi yönetmeleridir. Başarısız şirketlerin ülke ekonomisi için kayıp olacağı açıktır. Sürdürülebilir kalkınma için ekonomik kalkınmaya bunun içinde verimli ve karlı şirketlere ihtiyaç vardır. Tüm dünyada aile şirketlerinin ağırlığı büyük; TÜİK ve İstanbul Ticaret Odası verilerine göre, Türkiye'de de şirketlerin yüzde 95'i aile şirketlerinden oluşmaktadır (www.itohaber.com, 2020). Ancak aile şirketlerinin ömürleri ise kısadır. Aynı araştırmanın verilerine göre, aile şirketlerinin ömürleri 25 yıldır. Sorunun nedeni; yönetimin ikinci ve üçüncü kuşaklara geçişinden kaynaklanmaktadır. Bu durumun iyi yönetilmesi, aile şirketlerinin uzun ömürlü olması için önemlidir. Entelektüel şirket; yönetimin ikinci ve üçüncü kuşağa geçişinin sağlıklı yönetildiği, yönetim ilkelerinin uygulandığı, yatay hiyerarşinin olduğu, bürokrasinin aza indirildiği, güçlü güdülenmeye sahip çalışanlara, güçlü girişimci özelliklere sahip yöneticilere, start-up şirketlerin atak ve yenilikçi özelliklerine sahip yeni bir şirket modelidir.

Entelektüel şirket tanımının bir yönü girişimcilik, yönetim ve organizasyonken, diğer yönü toplumsal ve çevresel konulardır. Nejat Eczacıbaşı'nın iş insanının sorumluluklarına dair tavsiyesi bu konuda rehber niteliğinde; *“iş insanı olmak demek, sadece para kazanmak değildir. Başarılı bir iş insanı, sahip olduğu olanakları, merakı ve tutkusu olan alanlarda girişimler başlatmak, katkıda bulunmak, hizmet etmek için kullanabilir.”*(Eczacıbaşı, 2018; 11). Müziğe çok meraklı Nejat Eczacıbaşı'nın müzik alanında İKSV ile başlattığı bu atılım günümüzde kültür-sanatın birçok alanında çeşitlenerek büyümeye ve toplumsal kalkınmaya katkı yapmaya devam etmektedir. Nejat Eczacıbaşı, iş dünyasında çok az sayıdaki entelektüel liderlerden biridir. Ölümünden sonra da kurduğu ve başkanlığını yaptığı İKSV çalışmalarına kesintisiz devam etmekte ve gelişip, büyüyerek toplumsal kalkınmaya katkı sağlamaktadır.

Türk iş dünyasının önemli bir başka entelektüel liderlerinden biri de şüphesiz Vehbi Koç'tur. *“Hatıralarım, Görüşlerim ve Öğütlerim”* kitabında; iş insanının profilini ortaya koyarken, itibarlı olmaktan ne anladığını, nasıl itibarlı olunacağını, ekonomik ve toplumsal alanlarda bugün için bile çok ileride sayılabilecek işleri yapmaktan ne anladığını, ekonomik ve toplumsal alanlarda yaptıklarını ne tür bir güdülenmeyle yaptığını anlatmaktadır. Vehbi Koç, liderlikten ne anladığını ve entelektüel lider profiline ilişkin rehber niteliği taşıyan şu saptamalarda bulunmaktadır:

...düşüncem, iş hayatını itibarlı olarak sürdürmek konusu üzerinde yoğunlaştı ve “Ben hayatım boyunca itibar sağlayacak, bana öncülük hissi verecek neler yaptım? diye bir nefis muhasebesinde bulundum. İşte bu iç hesaplaşmanın sonucunda meydana gelen liste. Onu, bu kitabı okuyacak genç nesillere sunuyorum. Onların da iş ve çalışma hayatlarında kendi sahalarında öncülükler yapmalarını diliyorum. Memlekette bütün ihtiyaçlar ithal malları ile karşılanıyordu. İlk ampul fabrikasından başlayarak otomotiv sanayiine kadar, imalat alanında kurduğum tesislerle büyük ölçüde deviz tasarrufu sağladım. Sanayiin yerleşmesine ve gelişmesine öncülük ettim. Müesseselerin şahıslarla kaim olmaması için kurumlaşma yolunu açtım. Anonim Şirket ve Holding dönemini başlattım. Halka açık şirketler kurdum. Organizasyona önem verdim. Satış teşkilatı, bayiler teşkilatı kurdum. Bayiler toplantısı sistemini getirdim. Ekonomik kuruluşların devlete ödedikleri vergileri açıklamalarını teşvik ettim. Özel sektörde Vakıf konusunda sağlam örnekler verdim. Türk Eğitim Vakfı, Vehbi Koç Vakfı, Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı gibi kuruluşlar meydana getirdim. Koç Holding Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı, jübileler, sevki idarecilerin sağlık kontrolü gibi kuruluş ve ananelerle, çalışanları daha güvenli iş şartlarına kavuşturdum. Sosyal yardım ve faaliyetleri kurumlaştırdım. İlk talebe yurdunu yaptım.

Teşkilatımız dahilinde dergi ve gazete çıkartarak, bütün camiamızın işlerimiz hakkında bilgi sahibi olmasını sağladım.

Yabancı sermaye ortaklığının iki tarafa da yararlı olabileceğini gösterdim.

İhracat şirketleri kurdum. Ekonominin ve sanayiın dışa açılabilmesinin ancak böyle mümkün olabileceğini anladım ve öncülük ettim.

Odalar Birliği Kanunu'nun çıkmasını sağladım.

Kendi tecrübemden başkalarının da yararlanması için "Hayat Hikâyem" adı otobiyografîyi yazdım.

Sadece oğluma değil, kızlarıma da işlerimle ilgilenme fırsatı vererek, zengin aile kızlarının çalışma hayatına girmesine ve üretici işler yapmasına zemin hazırladım, kızlarımın örnek olmasını sağladım.

İlk aile müzesini kurdum. Özel olarak toplanmış, sahip olunmuş Türk kültür ve sanat eserlerinin çeşitli uygarlık ürünlerinin aile vitrinlerinden halka açık özel müzelere intikaline öncülük ettim. Böylece onlardan istifade edilmesini sağladım.

Yaşlılığında da kendime yeni faaliyet alanları seçerek, insanların yaşadıkça ve sağlığı elverdikçe ülkesine ve halkına yararlı işler yapabileceklerini göstermek istedim. (Koç, 1987;95-96)

Entelektüel lider ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir kalkınma ve gelişmişlik için tek başına yeterli olmayacağını, toplumsal kalkınmanın ve çevrenin korunmasının sürdürülebilir kalkınmanın şartı olduğuna inanmaktadır. Elbette, toplumsal kalkınma sadece iş insanlarının çabasıyla gerçekleşemez. Sürdürülebilir kalkınma; ekonomik, toplumsal ve çevresel sorunların birlikte ele alındığı ve toplumun tüm kesimlerinin; merkezi ve yerel yönetimler, iş dünyası, sivil toplum liderlerinin entelektüel liderlik yaklaşımıyla; bütüncül, samimi, çok taraflı katılımlarıyla mümkün olabilmektedir. Sürdürülebilir kalkınma için yürütülen çalışmaların sonuç verebilmesi ise tarafların ortak anlayışla, uzun dönemli, istikrarlı, ciddi, kararlı irade göstermelerine bağlıdır.

Suna Kıraç, ciddiyeti, iradesi, kararlılığı, samimiyeti ve korkusuzluğu ile iş dünyasındaki önemli entelektüel liderlerden biridir. Kıraç, "Ömrümden Uzun İdeallerim Var" kitabında kurduğu ve başkanlığını yürüttüğü "Türk Eğitim Gönüllüleri Vakfı" ile ilgili bir anısını anlatmaktadır. Kıraç ve vakıf üyeleri, vakfın oyun parklarının Güneydoğu illerindeki açılışına gitmiştir. Türkiye'de o tarihte bölgede terör olayları yoğun yaşanmaktadır ve ciddi bir terör saldırısı riski de bulunmaktadır. Ancak Kıraç'ın terör tehlikesine rağmen oyun parklarının açılışlarında takındığı tavır ve çevresindekilere söylediği sözler; entelektüel bir liderin kararlılığını, risk alarak, korkusuzca, adanmışlık ruhuyla nasıl çalışılacağına dair çok çarpıcı bir örnektir. Bu örnek, entelektüel liderin toplumsal fayda ve değer üretme ilkesiyle harekete geçerek çevresindeki sorunları memleket meselesi anlayışıyla nasıl ele aldığını göstermektedir.

Vakıf, ilk oyun parkını Fındıkzade’de açtı. Ancak asıl hedeflenen çocukların en çok ihtiyacı bulunan bölgelere, illere gidilmesiydi. Suna Kırar’ın aklında Güneydoğu illeri vardı. Ancak yaşanan terör nedeniyle böylesi bir projeyi bölgede gerçekleştirmek ne kadar mümkündür?

Sonunda Güneydoğu Anadolu’da özellikle artan hızlı nüfus ve kalabalık sınıflarda kaybolan çocukların yeteneklerini ve eğitimlerin konusunda yaşanan dramları yerinde görmek ve oralarda eğitim birimleri ve parklar açmak üzere bir Haziran günü vakıf başkanı Prof. Yılmaz Büyükerşen, Suna Kırar, İbrahim Betil, emekli Orgeneral Doğan Beyazıt, Prof. Yavuz Alango, ve Cengiz Solakoğlu Diyarbakır’a gitti. O yıllarda Diyarbakır’da Asayiş Kolordu Komutanı olan Orgeneral Yaşar Büyükanıt da vakıf çalışmalarını destekliyordu. Yönetim kurulu üyelerine bir Skorsky helikopter tahsis etti. Bölgede terörün en yoğun yaşandığı yıldı.

Helikopterde silahlı subaylar vardı. Askerler gergindi. Helikopter yerden sadece 20-30 metre bazen 50-100 metre gibi son derece düşük bir irtifa ile uçuşuna devam ediyordu. Yönetim kurulu üyeleri bu tehlikeli irtifadan tedirgin sordu: “Neden bu kadar alçaktan uçuyoruz?” Verilen yayın havadaki gerginliği izah etmek için yeterliydi: “Füze tehdidi var. Terör örgütünün füze tehdidinden korunmak için bu şekilde gitmek zorundayız.”

Suna Kırar bu seyahatteki tek kadın olarak sükunette Lice’den Pervari ve Erüh’a kadar toplam 7 yerde eğitim birimlerinin açılışını gerçekleştirdi. Helikopterle tam 4.5 saat süren yolculuk boyunca Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin bütün çocuklarına umut dolu bir proje ya da hediye götürdü. Akşam misafir olarak kaldıkları orduevine döndüklerinde duş alırken üzerlerinden akan su tamamen toprak doluydu. Çünkü helikopterin inerken ve yükselirken kaldırdığı toz ve toprak üzerilerine yapışmış vaziyetteydi.

Ertesi sabah diğer yönetim kurulu üyeleri Suna Kırar’ı çok kızdıracak bir öneride bulundular: “Suna Hanım, tek hanım kişi olarak burada kalın, bakın generallerin hanımları var onlarla birlikte sohbet edersiniz,” dediklerinde, karşılarında iş dünyasının o ciddi ve otoriter sesini buldular. Kararlılıkla seyahate katılacağını söyledi. Aynı 4.5 saatlik yolculuk o pazar günü de tekrarlandı ve özel hareket timlerinin damlarda tam teçhizatlı nöbet tuttuğu bir atmosferde açılışlara devam edildi. o gezide Eğitim Gönülleri Vakfı tam 15 yerde birden açılış gerçekleştirdi.(Kırar, 2006; 201-202)

Suna Kırar’ın liderlik profilinde; sorunları anlayan, çözüm için yaklaşımlar geliştirip, sorumluluk alan entelektüel liderlik profiline rastlamak mümkündür. Ciddi riskler taşımaya rağmen Güneydoğu Anadolu’daki illerde kurucusu olduğu “*Türk Eğitim Gönülleri Vakfı*”nın oyun parklarının açılışlarını yapmıştır. Toplumda hiç kimse bir iş insanının ciddi riskler alarak böyle işler yapmasını beklemez. Böylesine örneklere iş dünyasında ne geçmişte ne de şimdi sık rastlamayı bir kenara koyalım, rastlamak dahi mümkün değildir. Buradaki duruş Suna Kırar’ın kişisel tercihidir. Ancak, bu kişisel tercihte geçmiş aile mirasının etkisi de vardır. Çünkü Kırar, babası Vehbi Koç’un “*Türk Eğitim Vakfı*”nı, “*Türkiye Aile Sağlığı ve Planlaması Vakfı*”nı kurmasına ve başkanlıklarını yürütmesine tanıklık etmiştir. Kırar’ın entelektüel liderliğinin temelinde babası Vehbi Koç’un felsefesi vardır. O da, Vehbi Koç gibi toplumsal

ve çevresel konulara “*memleket meselesi*” olarak bakmaktadır. Bu temel felsefe Suna Kıraç’ın entelektüel liderlik anlayışının temelini oluşturmaktadır. Entelektüel şirket ve liderin toplumsal ve çevresel konularda yürüttüğü çalışmalar fayda ve değer yaratmak ilkesi üzerine kuruludur. Bu çalışmaların sonucunda elbette bu işleri yapan entelektüel lider ve şirket için olumlu kurumsal imaj ve itibar oluşacaktır. Ancak bu çalışmalara başlarken ne entelektüel şirket ne de entelektüel lider için olumlu imaj ve itibar oluşturmak temel amaç değildir. Şirketlerin bugün toplumsal ve çevresel sorunlara karşı yürüttükleri kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) çalışmalarında ise durum farklıdır. KSS çalışmalarında birinci amaç olumlu kurumsal imaj ve itibar oluşturmaktır. Bu amaca ulaşmak için de, şirketler KSS çalışmalarını tanıtmak için, bu işlere harcadıkları paradan daha fazlasını tanıtım için harcamaktadırlar.

3. SONUÇ

Bu çalışmada, sürdürülebilirlik kavramının ve hareketlerinin tarihsel gelişimine odaklanılmıştır ve sürdürülebilir kalkınma için yürütülen ilk hareketlerde; çevresel sorunların sürdürülebilirliği tehdit ettiği ve önlem alınması gerekliliğine odaklanıldığı ayrıca, çevre sorunlarına yönelik yürütülecek çalışmalarda birinci sorumluluğun sadece hükümetlere yüklendiği görülmüştür. Daha sonraki sürdürülebilirlik hareketlerinde; çevresel faktörlerle beraber toplumsal faktörlerin de sürdürülebilir kalkınmayı tehdit ettiği anlaşılmış ve sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, çevresel ve toplumsal kalkınmayla beraber sağlanabileceği ve sorumluluğun da sadece hükümetlere değil, tüm toplumsal taraflara yüklendiği görülmektedir.

Günümüzde sürdürülebilir kalkınma için ekonomik, toplumsal ve çevresel sorunların çözümüne fayda ve değer yaratmak ilkesiyle bakacak ve buna liderlik edecek yeni lider tipine ihtiyaç vardır. Entelektüel liderlik bu ihtiyaca yanıt olarak önerilmektedir. Türk sanayisinin kurucu liderlerinden; Nejat Eczacıbaşı, Vehbi Koç, Suna Kıraç, Hayrettin Karaca, A.Nihat Gökyiğit’in ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu M.Kemal Atatürk’ün toplumsal ve çevresel konularda yaptıkları çalışmalar entelektüel liderliğe örnek gösterilebilir. Nejat Eczacıbaşı, Vehbi Koç, Suna Kıraç, Hayrettin Karaca A. Nihat Gökyiğit’in, Türk sanayisinin kurucu liderleri olarak kuruluşlarına öncülük ettiği ve uzun yıllar başkanlıklarını yaptığı İKSV, TEV, TEGV. TEMA vakfı vd. uzun yıllardan beri toplumsal ve çevresel sorunlara karşı yürüttükleri çalışmalarla topluma ve çevreye büyük katkılar sağlamaktadırlar. Tüm bu liderlerin hepsi temel liderlik özelliklerine (insanları harekete geçirerek potansiyellerinin ortaya çıkmasına yardımcı olan, güdüleyen, yönlendiren, yetkilendiren) sahiptir. Ayrıca bu liderler entelektüel lider olarak; değer ve fayda yaratma ilkesiyle toplumsal ve çevresel sorunlara karşı tavır alarak ve sorumluluk üstlenmektedirler

KAYNAKÇA

Bennis, W., (2003), Bir Lider Olabilmek, İstanbul: Sistem Yay.

- Birleşmiş Milletler (1992a), Çevre ve Kalkınma Konferansı: Rio Bildirgesi, İlke 1.
- Capital Dergisi, (Sayı Ocak 2020) Sürdürülebilirlik Eki., İstanbul: Doğan Burda Yay. ve Paz. A.Ş.
- Eczacıbaşı, B., (2018), İşim Gücüm Budur Benim, İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Harraway, D.J., (2007), Başka Yer, İstanbul: Metis Yay.
- Kotler P. & Lee, N.R., (2009). Yoksulluğa Karşı Sosyal Pazarlama, İstanbul: Mediacat Yay.
- Karabıçak, Mevlüt, Armağan, Ramazan (2004), “Çevre Sorunlarının Ortaya Çıkış Süreci, Çevre Yönetiminin Temelleri ve Ekonomik Etkileri”, SDÜ İİBF Dergisi, C.9, S.2.
- Kıraç, S., (2006), Ömrümden Uzun İdeallerim Var!, İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Vakfı Yay.
- Koç, V., (1987), Hatıralarım, Görüşlerim, Öğütlerim, İstanbul: Vehbi Koç Vakfı Yay.
- Ortaylı, İ., (2019), Bir Ömür Nasıl Yaşanır, İstanbul, Kronik Kitap
- Our Common Future, (1987), World Commission on Environment and Development, Oxford: Oxford University Press
- The United Nations (1972), The Documents of the United Nations Conference on Human Environment-1972: Declaration on the Human Environment, Declaration of Principles, Recommendations for Action, Stockholm.
- https://www.itohaber.com/haber/guncel/210108/turk_aile_sirketleri_kritik_virajda.html Erişim: 12.03.2020
- <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/entelektuel-liderlik-104785> Erişim: 12.03.2020
- <https://www.globalcompactturkiye.org/yonetim-kurulu/> Erişim: 12.03.2020
- <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html> Erişim: 12.03.2020
- <https://www.globalcompactturkiye.org/un-global-compact/> Erişim: 12.03.2020

Farklı Düzeylerdeki Ceviz (*Juglans Regia* L.) Yaprak Ekstraktının Yumurta Sarısı Antioksidan Düzeyi Üzerine Etkisi

Dr. Öğr. Üyesi Gözde KILINÇ¹, Araştırmacı Mustafa Akın², Doç. Dr. Neslihan ŞAKİ²

¹Amasya Üniversitesi,

²Kocaeli Üniversitesi

*Sorumlu yazar: Gözde KILINÇ

gozde.kilinc@amasya.edu.tr

Özet

Yumurtacı tavuk (Lohmann, 33 haftalık) rasyonlarına ilave edilen ceviz (*Juglans regia* L.) yaprak ekstraktının yumurta sarısı antioksidan düzeyi (% inhibisyon) üzerine etkisinin araştırıldığı bu çalışmada biri kontrol (K) ve diğer üçü deneme grubu (CYE-1, CYE-2, CYE-3) olmak üzere toplam 4 grup oluşturuldu. Her grupta 24 adet tavuk olacak şekilde 96 adet tavuk 4 katlı kafeslere bireysel olarak dağıtıldı. 10 hafta süren çalışmada K grubu bazal yem ile deneme grupları ise bazal yeme farklı düzeylerde (50, 100, 150 mg/kg) ilave edilen ceviz yaprak ekstraktı ilavesi ile beslendi. Deneme sonunda toplanan yumurtalar DPPH (1, 1 diphenyl-2-picrylhydrazyl) yöntemi ile 0. gün, 21. gün ve 42. gün analiz edilerek yumurta sarısı antioksidan düzeyleri (% inhibisyon) belirlendi. Yumurta sarısı antioksidan düzeyi bakımından 0. günde gruplar arasında önemli bir fark olmadı. 21. ve 42. gün ise en yüksek yumurta sarısı antioksidan düzeyinin CYE-3 grubunda olduğu tespit edildi ($p<0.01$). Sonuç olarak, 150 mg/kg ceviz yaprak ekstraktının yumurta sarısı antioksidan düzeyi üzerine etkili olduğu görüldü.

Anahtar Kelimeler: Yumurtacı Tavuk, Ceviz Yaprak Ekstraktı, Antioksidan, DPPH

Teşekkür: Bu çalışma, Amasya Üniversitesi BAP birimi tarafından FMB-BAP 17-0274 No'lu proje kapsamında desteklenmiştir.

The Effect of Walnut (*Juglans Regia* L.) Leaf Extract on Egg Yolk Antioxidant Level at Different Concentrations

Abstract

The effect of walnut (*Juglans regia* L.) leaf extract added to laying hen (Lohmann, 33 weeks old) diets on egg yolk antioxidant level (% inhibition) was investigated. In this study, a total of 4 groups were created, one being the control (K) and the other three being the treatment groups (CYE-1, CYE-2, CYE-3). 96 hens were distributed individually in 4-layer cages, with 24 hens in each group. In the study lasting 10 weeks, K group were fed with basal feed and treatment groups were fed with the addition of

walnut leaf extract to basal feed at different levels (50, 100, 150 mg/kg). Egg yolk antioxidant levels (% inhibition) were determined by DPPH (1, 1 diphenyl-2-picrylhydrazyl) method on the 0th day, 21st day and 42th day after the experiment. There was no significant difference between the groups on day 0 in terms of egg yolk antioxidant level. On the 21st and 42nd days, the highest yolk antioxidant level was determined in the CYE-3 group ($p<0.01$). As a result, 150 mg/kg walnut leaf extract was found to be effective on egg yolk antioxidant level.

Key words: Laying Hen, Walnut Leaf Extract, Antioxidant, DPPH

1. Giriş

Kanatlı yemlerine ilave edilen sentetik antioksidanların hayvansal ürünlerde kalıntı bırakarak insan sağlığı üzerinde olumsuz etkiler oluşturabileceği bilinmektedir. Bu durum sentetik antioksidanlara alternatif olabilecek ürünlere ilgiyi arttırmış (Karre ve ark., 2013) ve özellikle de bitkiler üzerine yoğunlaşmaya sebep olmuştur (Ukrainets ve ark., 2016). Bitkiler içermiş oldukları pek çok biyoaktif bileşen ile doğal antioksidanların önemli bir kaynağıdır (Cheng et al., 2014). Bu bitkilerden birisi de cevizdir. Ceviz (*Juglans regia* L), Juglandaceae familyasına dahil *Juglans* cinsinin bir üyesidir (Hu ve ark., 2016). Türkiye'nin çok büyük bir bölümünde yetişmekte olan bu bitki, içermiş olduğu protein ve çoklu doymamış yağ asitleriyle ekonomik bir öneme sahiptir (Özkan ve Koyuncu, 2005). Cevizin hemen hemen tüm kısımları tıbbi olarak önemlidir (Verma ve ark., 2013). Meyvesi yanında diğer pek çok bölümü (yeşil kabukları, ağaç kabuk ve yaprakları) kozmetik ve ilaç endüstrisinde kullanılmaktadır (Rather ve ark., 2012). Ceviz yapraklarının geleneksel ve tamamlayıcı tıpta antioksidan (Eidi ve ark., 2013) ve antimikrobiyal (Panth ve ark., 2016); olarak kullanımı yaygındır.

Mevcut çalışma ile yumurtacı tavuk rasyonlarına ilave edilen farklı düzeylerdeki (50, 100 ve 150 mg/kg) ceviz yaprak ekstraktının yumurta sarısı antioksidan kapasitesi (% inhibisyon) düzeyi üzerine etkisi belirlendi.

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Hayvan Materyali ve Deneme Ünitesi

Bu çalışmada, hayvan materyali olarak 33 haftalık yaşta Lohmann yumurtacı hibrit tavuk kullanıldı. Her gruptan 24 adet olmak üzere toplam 96 adet tavuk 4 katlı kafeslere bireysel olarak dağıtıldı.

Şekil 1. Deneme ünitesi

Çalışmada Kontrol (K) ve ceviz yaprak ekstraktının 3 farklı seviyesi (CYE-1, CYE-2 ve CYE-3) olmak üzere 4 farklı grup oluşturuldu. Bir haftası alıştırma periyodu olmak üzere toplam 10 hafta süren çalışmada deneme hayvanlarına yem ve su *ad-libitum* olarak verildi ve kümeste 16 saat/8 saat (aydınlık/karanlık) fotoperiyot uygulandı.

Çizelge 1. Deneme gruplarının oluşum şeması

Grup	Tekerrür Sayısı	Verilen Yem
K	24	Bazal yem (ekstraktsız) ile beslenen grup
CYE-1	24	50 mg/kg CYE ilaveli rasyon ile beslenen grup
CYE-2	24	100 mg/kg CYE ilaveli rasyon ile beslenen grup
CYE-3	24	150 mg/kg CYE ilaveli rasyon ile beslenen grup

K: Kontrol; **CYE:** Ceviz Yaprak Ekstraktı

2.2. Yem Materyali ve Bazal Yemin Kompozisyonu

Bu çalışmada, özel bir yem fabrikadan temin edilen 1. dönem kafes yumurtacı tavuk yemi bazal rasyon olarak kullanıldı. Kontrol grubu bazal yem, deneme grupları ise bazal yeme ceviz yaprak ekstraktının farklı düzeylerdeki (50, 100 ve 150 mg/kg) ilavesi ile oluşturulan yemlerle beslendi. Ekstraktın yeme homojen olarak ilave edilebilmesi için öncelikle daha küçük miktarlarda ön karmalar oluşturuldu ve hazırlanacak miktardaki yem ile karıştırıldı (Şekil 2).

Şekil 2. Ceviz Yaprak Ekstraktının Bazal Rasyona İlavesi

Araştırmada kullanılan bazal yemin besin madde kompozisyonu AOAC (1990)'da bildirilen yöntemle göre belirlendi (Çizelge 2).

Çizelge 2. Denemede kullanılan bazal yemin bileşimi ve kimyasal kompozisyonu

Yem Maddeleri	Ham	Miktarı (%)	Kimyasal Kompozisyon (%)	
Mısır		53,75	Ham Protein	16.56
Soya Küspesi	Fasulyesi	14,34	Ham Yağ	4.60
Ayçiçek Küspesi		12,00	Ham Kül	11.66
Mermer Tozu		8,69	Nişasta	34.05
D.D.G.S.		5,00	Metabolik Enerji*	2682 kcal/kg
Et Kemik Unu		2,87		
Soya Yağı		2,46		
Vit-Min Premiks		0,25		
Tuz		0,18		
Sodyum Bikarbonat		0,17		
L-Metiyonin		0,12		
Toksin Bağlayıcı		0,10		
L-Lizin		0,07		

*Carpenter ve Clegg (1956) yöntemine göre hesaplanarak bulunmuştur.

2.3. Yaprak Materyali

Çalışmada kullanılan ceviz yaprakları ilkbaharda (Bursa-Keles) toplandı, çeşme suyu ve ardından saf su ile yıkanıp oda sıcaklığında kurutulup laboratuvar tipi değirmen kullanılarak toz haline getirildi.

2.4. Ceviz Yaprak Ekstraktının Hazırlanması

Toz haline getirilen yaprakların üzerine solvent (etanol) ilave edildi ve oda sıcaklığında otomatik çalkalayıcı kullanılarak 4 saat süre ile ekstrakte edildi. Bu karışım filtre kağıdından 2 kere süzüldü. Rotary evaporatörde (50°C'de) solvent uçuruldu. Daha sonra liyofilize edildi deneyler yapılıncaya kadar ekstratlar +4°C de muhafaza edildi.

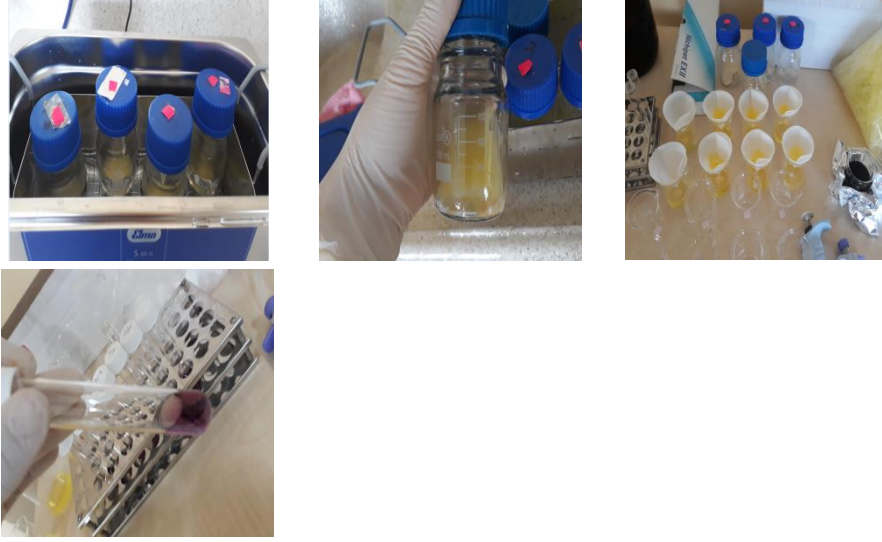
3. Yumurta Sarısı Antioksidan Kapasitenin (% İnhibisyon) Belirlenmesi

Bir haftası alıştırmaya periyodu olmak üzere toplam 10 hafta süren çalışmanın sonunda her gruptan rastgele seçilen 12'şer adet yumurtanın DPPH (1, 1 diphenyl-2-picrylhydrazyl) yöntemi ile yumurta sarısı antioksidan düzeyleri (% inhibisyon) belirlendi. 0. gün için yumurtalar deneme sonunda aynı gün; 21. ve 42. gün analizi için ise deneme sonunda toplanan yumurtalar +4°C'de sırasıyla 21 ve 42 gün süre ile depolandıktan sonra analiz edildi.

2'şer g yumurta sarısı alınarak üzerine metanol ilave edildi ve ultrasonik banyoda ekstrakte edildi. Yumurta sarısı/metanol karışımı filtre kağıdından süzüldü. Süzüntüden (0.1 ml) alınarak üzerine DPPH

çözültüsü (2.9 ml) ilave edildi. Vortex ile 15 saniye homojen hale getirildi ve karanlıkta 60 dakika bekletildi. Daha sonra spektrofotometrede 517 nm’de absorbanslar okundu ve aşağıdaki formülden yararlanılarak % inhibisyon değerleri hesaplandı (Farıvar, 2014).

Antioksidan Kapasite (% inhibisyon) = Kontrol Absorbansı-Örneğin Absorbansı/Kontrol Absorbansı x 100

Şekil 3. Yumurta Sarısı Antioksidan Kapasitesinin (% inhibisyon) Belirlenmesi

4. İstatistik Analiz

Araştırmadan elde edilen verilerin varyans analizi (One-way ANOVA) ve gruplar arasındaki karşılaştırmalar (Duncan testi) SPSS 20.0 paket programı kullanılarak yapılmıştır.

5. Bulgular ve Tartışma

Deneme gruplarına ait ortalama yumurta sarısı antioksidan kapasitesi (% inhibisyon) Çizelge 3’te verildi. % inhibisyon bakımından 0. günde gruplar arasında istatistiki olarak önemli bir fark olmadı ($p>0.05$). 21. günde ve 42. günde ise % inhibisyon bakımından gruplar arasında anlamlı bir fark oldu. Hem 21. gün hem de 42. günde en yüksek % inhibisyon değerinin rasyonda 150 mg/kg ceviz yaprak ekstraktı ilavesi beslenen grupta olduğu tespit edildi ($p<0.01$).

Çizelge 3. Yumurta sarısı antioksidan kapasitesi (% inhibisyon)

Gruplar	% İnhibisyon		
	0.Gün	21.Gün	42. Gün
K	15,592	12.677 ^b	4.129 ^c
CYE-1	15.126	9.271 ^c	4.587 ^c
CYE-2	15.193	10.264 ^c	5.734 ^b
CYE-3	14.627	15.403 ^a	6.843 ^a
P	0,294	0.000	0.000

a, b: Aynı sütunda farklı harflerle gösterilen ortalamalar arasındaki farklılıklar önemlidir ($p < 0.05$)

CYE: Ceviz Yaprak Ekstraktı

Yapılan pek çok çalışmada ceviz yaprak ekstraktının antioksidan özelliğinin yüksek olduğu belirlenmiştir (Almedia ve ark., 2008; Cosmulescu ve Trandafir, 2011; Akın ve ark., 2013; Zhao ve ark., 2014)

Sonuç olarak, ceviz yaprak ekstraktının yumurta sarısı antioksidan kapasitesini (% inhibisyon) artırdığı ve bu çalışmaya göre rasyonda 150 mg/kg düzeyinde kullanılabileceği söylenebilir. Ancak konu ile ilgili yeterli çalışma olmaması sebebi ile daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Akın, M., Arabacı, G., Saki, N. (2013). Total Phenols, antioxidant potential and tyrosinase inhibitory activity of walnut (*Juglans regia* L.) leaf, husk and seed. *Asian Journal of Chemistry*, 25(16), 9337-9340.
- Almedia, I. F., Fernandes, E., Lima, J. L., Costa, P. C., Bahia, M. F. (2008). Walnut (*Juglans regia*) leaf extracts are strong scavengers of pro-oxidant reactive species. *Food Chemistry*, 106(3), 1014-1020.
- AOAC, (1990). Official method of analysis. Association of Official Analytical Chemists 15th ed., 66-68, Washington, DC.
- Cheng, G., Hao, H., Xie, S., Wang, X., Dai, M., Huang, L., Yuan, Z. (2014). Antibiotic alternatives: the substitution of antibiotics in animal husbandry? *Frontiers in Microbiology*, 5: 217.
- Carpenter, K.J., Clegg, K.M. (1956). The metabolizable energy of poultry feeding stuffs in relation to their chemical composition. *Journal of the Science of Food and Agriculture*, 7(1): 45-51.
- Cosmulescu, S., Trandafir, I. (2011). Seasonal variation of total phenols in leaves of walnut (*Juglans regia* L.). *Journal of Medicinal Plants Research*, 5(19), 4938-4942.
- Eidi, A., Moghadam, J. Z., Mortazavi, P., Razazadeh, S., Olamafar, S. (2013). Hepatoprotective effects of *Juglans regia* extract against CCl₄-induced oxidative damage in rats. *Pharmaceutical Biology*, 51(5), 558-565.
- Farıvar, A. (2014). Düşük ve yüksek deasetilasyon derecesine sahip kitosanın, yumurtacı tavuk rasyonlarında kullanımının verim, kalite ve fonksiyonellik üzerine etkisi. Doktora Tezi, Çukurova Üniv. Fen Bil. Enst., Adana.
- Hu, Y., Woeste, K. E., Dang, M., Zhou, T., Feng, X., Zhao, G., Liu, Z., Li, Z., Zhao, P. (2016). The complete chloroplast genome of common walnut (*Juglans regia*). *Mitochondrial DNA Part B*, 1(1), 188-190.
- Karre, L., Lopez, K., Getty, K., J.K. (2013). Natural antioxidants in meat and poultry products. *Meat Science*, 94: 220-227.
- Özkan, G., Koyuncu, M. A. (2005). Physical and chemical composition of some walnut (*Juglans regia* L.) genotypes grown in Turkey. *Grasas y Aceites*, 56(2), 141-146.

- Panth, N., Paudel, K. R., Karki, R. (2016). Phytochemical profile and biological activity of *Juglans regia*. *Journal of Integrative Medicine*, 14(5), 359-373.
- Rather, M. A., Dar, B.A., Dar, M. Y., Wani, B. A., Shah, W. A., Bhat, B. A., Ganai, B. A., Bhat, K. A., Anand, K., Qurishi, M. A. (2012). Chemical composition, antioxidant and antibacterial activities of the leaf essential oil of *Juglans regia* L. and its constituents. *Phytomedicine*, 19, 1185-1190.
- Ukrainets, A.I., Pasichniy, V.M., Zheludenko, Y.V. (2016). Antioxidant plant extracts in the meat processing industry. *Biotechnologia Acta*, 9(2): 19-27.
- Verma, R. S., Padalia, R. C., Chauhan, A., Thul, S. T. (2013). Phytochemical analysis of the leaf volatile oil of walnut tree (*Juglans regia* L.) from western Himalaya. *Industrial Crops and Products*, 42, 195-201.
- Zhao, M. H., Jiang, Z. T., Liu, T., Li, R. (2014). Flavonoids in *Juglans regia* L. leaves and evaluation of in vitro antioxidant activity via intracellular and chemical methods. *The Scientific World Journal*, 2014.

İnşaat Sektöründe Proje Finansmanı Modeli: Riskler Ve Fırsatlar

Prof. Dr. Selin Gündeş

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Bölümü

Özet

Dünyada fiziksel altyapı ihtiyaçları gün geçtikçe artmakta ve devletler bu talebe karşılık verebilmek için farklı proje teslimat sistemleri ve finansman yöntemleri kullanmaktadırlar. Genellikle oldukça büyük çaplı olan bu tip projeleri geleneksel yöntemlerle gerçekleştirmek isteyen devletler, kamu kaynaklarının önemli bir kısmını inşaat yatırım harcaması olarak ayırmak zorunda kalmaktadırlar. Bir yandan nüfusla ve gelişen yaşam koşullarıyla birlikte artan fiziksel altyapı ihtiyaçları, diğer yandan da farklı sektörlere yapılması gereken yatırımlar, devletlerin sahip olduğu kısıtlı kaynakların paylaşılmasını daha da zor bir hale getirmektedir. İşte bu noktada proje finansmanı modelinin kullanılması devletlere doğrudan bir fiziksel altyapı yatırımı harcaması yapmadan sosyal ve fiziksel ihtiyaçlara cevap verebilme imkânı sağlamaktadır. Proje finansmanı, bir yatırım ihtiyacının esas olarak işletme safhasında elde edilecek gelirler bazında değerlendirilip, finanse edilmesi ve gerçekleştirilmesine dayanır. Türkiye’de bu model büyük altyapı projelerinin gerçekleştirilmesinde sıklıkla Yap-İşlet-Devret (YİD) modeli kapsamında uygulanmaktadır. Ancak, doğası gereği proje finansmanı modelinde organizasyon ve finansman yapıları geleneksel sistemlere göre oldukça karmaşık olmakta ve birçok farklı aktörü ana faaliyet alanlarında deneyimlemedikleri risklerle karşı karşıya bırakmaktadır. Dolayısıyla, bu modelin yapısının ve barındırdığı risklerin daha iyi anlaşılması altyapı ihtiyaçlarının başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi için büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada, proje finansmanının gelişiminde etkili olan faktörler, organizasyon yapıları, finansal özellikler ve riskler Türkiye’de yapılmış ve yapılmakta olan proje örnekleri üzerinden değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, özellikle çok tartışmalı bir konu olan risklerin kamu ve özel sektör arasındaki dağılımına dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Proje finansmanı, Yap işlet devret, Kamu özel sektör ortaklıkları, Mega projeler, İnşaat sektörü, Risk.

1. Giriş

Dünyadaki altyapı ihtiyacının artmakta olduğu ve önümüzdeki yıllarda daha da artacağı bir çok çalışmada dile getirilmektedir. Global Infrastructure Outlook adlı raporda, dünyadaki altyapı ihtiyacının 2016 ve 2040 yılları arasında 94 trilyon dolar olacağı tahmin edilmekte ve bu ihtiyacın yarısından fazlasının Asya’da ortaya çıkması beklenmektedir (Oxford Economics, 2017). 2013 yılında Çin hükümeti tarafından lanse edilen ‘Kuşak ve Yol’ projesi de Asya’dan başlayarak dünyadaki altyapı

yatırımlarını hızlandıran önemli bir gelişmedir. Bu kapsamda, İpek Yolu'ndan esinlenilerek oluşturulan ekonomik koridorlarda (6 kara, 3 deniz) ticaret akışını sağlamak amacıyla büyük altyapı yatırımları planlanmış ve hayata geçirilmeye başlanmıştır. Martínez-Galán (2020)'a göre 'Kuşak ve Yol' girişimi, Çin'de gittikçe azalan GSMH büyüme oranları karşısında, altyapı projeleri ile öncelikli olarak Asya ve daha sonra tüm dünya ile ticaret bağlantılarını kuvvetlendirmeyi amaçlamaktadır. Projenin diğer bir amacı da geçmiş yıllarda fabrika ve işgücü anlamında yüksek bir kapasiteye ulaşan ülkenin, GSMH'nin ve daha sonra da, altyapı ve inşaatla olan iç talebin azalması nedeniyle çelik, çimento gibi endüstrilerdeki fazla kapasite sorununa çözüm bulmaktır (Martínez-Galán, 2020).

Ülkeler artan fiziksel altyapı ihtiyaçlarını karşılayabilmek için farklı tipte birçok inşaat yatırımı (hastane, okul, belediye binaları, enerji santralleri, otoyol ve köprü gibi) gerçekleştirmek ve hizmete sunmak zorundadır. Çoğu oldukça büyük çaplı olan bu projeleri hayata geçirebilmek için kamu kaynaklarının önemli bir kısmı inşaat yatırım harcaması olarak ayrılmalıdır. Fakat kamu kaynakları kısıtlıdır ve birçok farklı alan arasında paylaşılmalıdır. Örneğin, devletler ekonomik ve sosyal kalkınmayı desteklemek için aynı zamanda sağlık, eğitim yatırımları yapmalı, sektörlere teknoloji desteği sağlamalı, araştırma-geliştirme faaliyetleri yürütmeli ve beşeri sermayeye yatırım yapmalıdır. Bahsedilen yatırımlar bir ülke için en az fiziksel altyapı kadar önemlidir.

Bir yandan nüfusla ve gelişen yaşam koşullarıyla birlikte artan fiziksel altyapı ihtiyaçları, diğer yandan da farklı sektörlerde yapılması gereken yatırımlar, devletlerin sahip olduğu kısıtlı kaynakların paylaşılmasını daha da zor bir hale getirmektedir. İşte bu noktada proje finansmanı sisteminin kullanılması devletler için doğrudan bir fiziksel altyapı yatırımı harcaması yapmadan sosyal ve fiziksel ihtiyaçlara cevap verebilme imkânı doğurmaktadır. Dolayısıyla, proje finansmanı kısıtlı kamu kaynakları karşısında fiziksel altyapı hizmetlerini geliştirmenin bir yolu olarak görülmektedir. 1990'lı yıllardan itibaren tüm dünyada gelişen özelleştirme akımları ve uluslararasılaşma, proje finansmanı sisteminin gelişmesinde rol oynayan diğer iki önemli faktördür.

Dünyada gittikçe artan altyapı ihtiyacının ve kısıtlı kamu kaynakları karşısında bu ihtiyacın finansmanında özel sektörün öneminin sıklıkla dile getirildiği bir ortamda, kamu özel sektör ortaklıkları ve proje finansmanı modelinin ülkeler ve şirketler için büyük fırsatlar sunabileceğini söylemek mümkündür. Ancak, proje finansmanında organizasyon ve finansman yapıları geleneksel sistemlere göre oldukça farklı ve karmaşıktır. Ayrıca, bu karmaşık yapıda birçok farklı aktör ana faaliyet alanlarında deneyimlemedikleri sorunlarla ve risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bahsedilen sorunlardan yola çıkılarak bu çalışmada, proje finansmanında organizasyon yapıları, finansal özellikler ve riskler Türkiye'de yapılmış ve yapılmakta olan proje örnekleri üzerinden değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, özellikle çok tartışmalı bir konu olan risklerin kamu ve özel sektör arasındaki dağılımına dikkat çekilmiştir.

2. Proje Finansmanı

Proje finansmanı, bir yatırım ihtiyacının birçok farklı girişimcinin oluşturduğu bir “proje şirketi” kurulup, projenin esas olarak işletme safhasında elde edilecek gelirler bazında değerlendirilip, finanse edilmesi ve gerçekleştirilmesine dayanan sistemler bütününe verilen addır. Proje finansmanın tanımı karmaşık gözükse de, aslında bu model ülkemizde yaygın olarak Yap-İşlet-Devret (YİD) alt tipi kapsamında kullanılmakta ve geniş kitleler tarafından bilinmektedir. Gebze-İzmir Otoyolu ve Körfez Geçiş Köprüsü, Yavuz Sultan Selim Köprüsü ve Kuzey Marmara Otoyolu, İstanbul üçüncü havalimanı, Avrasya Tüneli projesi, Çanakkale Köprüsü, bir çok enerji santrali projesi ve bazı kamu hastaneleri YİD modeli ile gerçekleştirilmiş ve halen gerçekleştirilmektedir. Proje finansmanı modeli tüm dünyada da yaygın olarak kullanılmakta ve birçok enerji santrali, sağlık yapıları, telekomünikasyon yapıları, petrol ve madencilik projeleri, havalimanları, köprüler, otoyollar ve hatta hapishaneler bu sistem ile gerçekleştirilmektedir.

YİD modelinde tamamen özel sektör şirketlerinden oluşan veya kamu özel sektör ortaklığı şeklinde kurulan bir şirket, bir yatırım projesi için finansman temin edilmesi, inşaatı ve belirli bir süre (örn.15-20 yıl) işletilmesi görevlerini üstlenir. İşletme süresi tamamlandığında tesis kamu sektörüne devredilir. Bu tip yatırım ihtiyaçlarının gerçekleştirildiği örgütsel yapının merkezinde yer alan “Proje Şirketi” (görevli şirket, sermaye şirketi) yükleniciler, tedarikçiler, tasarımcılar, bakım-onarım, işletme firmaları gibi birçok farklı ana faaliyet alanına sahip olan yatırımcı tarafından genellikle bir ortak girişim kurulmak suretiyle oluşturulur. Devlet veya proje kapsamında yetkili bir kamu kuruluşu tarafından proje şirketine bir tür imtiyaz sözleşmesi ile, -geleneksel olarak finansmanı, inşaatı ve işletmesi kamu sektörü tarafından üstlenilen- bir yatırımın gerçekleştirilmesi ve bir süre işletilmesi için gereken yetki verilir. Proje şirketi, öncelikle projenin yapımı için gerekli harcamaları karşılamak üzere finansman kuruluşlarından temin edilen krediler ve proje şirketinde yer alan ortakların ortaya koydukları öz sermaye ile inşaatı gerçekleştirir. Bu faaliyetlerin yürütülmesi süresince ortaya çıkmış olan ve proje şirketi tarafından üstlenilen organizasyon, finansman ve inşaat ile ilişkili maliyetler ve proje şirketinin beklediği kar, projenin inşaatı tamamlandıktan sonra geçilen işletme safhasında elde edilen gelirlerle karşılanır. Projede üretilen mal veya hizmet, idare veya hizmetten yararlanan kişiler tarafından satın alınır. Örneğin bir otoyol projesinde, gişelerden geçen araçlar; yani hizmet yararlanıcıları tarafından ödenen ücretler ile gelir sağlanır. İşletme süresinin başlamasına kadar proje şirketinde sürekli bir nakit çıkışı yaşanmaktadır. İşletme süresince elde edilen nakit girişleri ise, finansal kuruluşlardan alınan krediler ve ilgili faizlerin geri ödenmesi, işletme, bakım-onarım masrafları ve yatırımcılara temettü ödemeleri için kullanılacaktır.

Daha önce bahsedildiği gibi, bu gelirlerin elde edilebilmesi için kamu kuruluşu ile yapılan sözleşmede proje şirketi için bir işletme süresi belirlenmiştir. İşletme süresi hesaplanırken yıllar boyunca tüm gelir ve giderleri gösterecek nakit akış tabloları oluşturulur ve süre, yapılacak projenin özellikleri, beklenen nakit akışları ve yatırımcı ihtiyaçlarına göre belirlenir. Proje şirketi yatırımcıları açısından bakıldığında işletme süresince elde edilecek gelirler proje inşaatı, finansman masrafları, bakım, onarım

ve işletme giderleri ve belirli bir kar payını karşılamalıdır. Proje işletme süresi tüm bu kalemlerin karşılandığı süre olacaktır.

3. Proje Finansmanı Sisteminin Özellikleri

Proje finansmanı kapsamına giren sistemlerin bazı ortak özellikleri aşağıdaki gibidir.

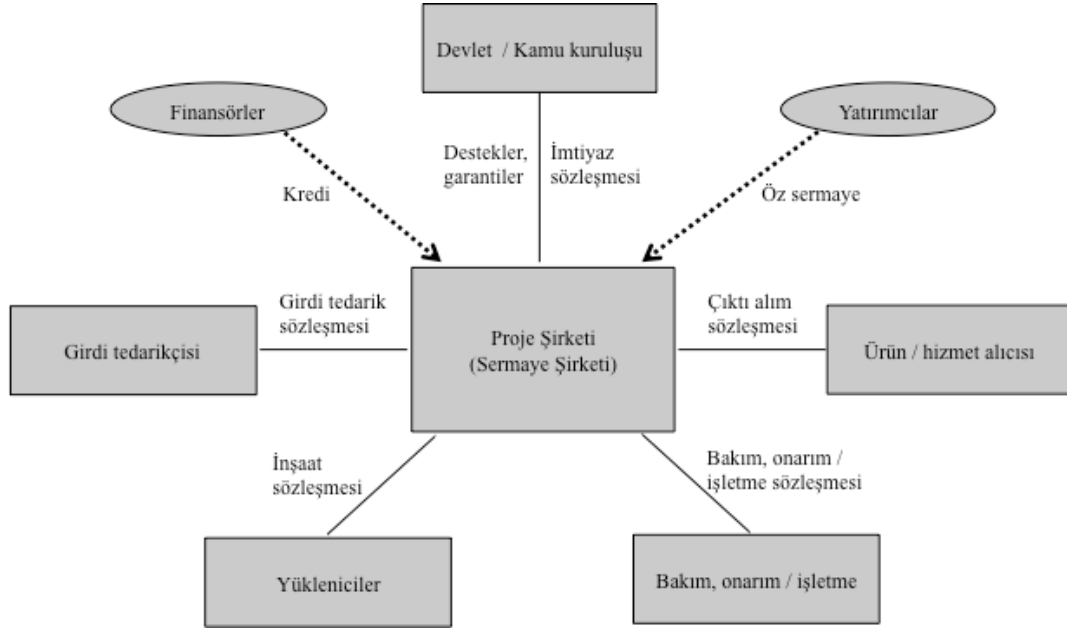
- Proje ile ilgili tüm riskler, yatırımcı firmaların tüm diğer faaliyetlerinden hukuki olarak ayrılmıştır. Proje şirketini oluşturan yatırımcıların riskleri, ortaya koydukları öz sermaye ile sınırlıdır. Finansal kuruluşlar, proje için finansman bulan şirketlerin diğer iş ve girişimlerinden ayrı olarak değerlendirme yapar. Yani; proje başarısız olup olumsuz bir gidişat söz konusu olduğunda, şirketlerin diğer faaliyetlerinden elde edilen gelirlerle bu açığı kapatmak mümkün değildir.
- Proje finansmanı sisteminin kendine has bir özelliği de, finansal kuruluşlardan borç alınan miktarın, yatırımcıların ortaya koydukları öz sermayeden çok daha yüksek olmasıdır. Kredi-öz sermaye oranı olarak adlandırılan bu oran tipik bir projede krediler toplam proje maliyetinin %70 i ile %90'ı arasında değişir. Geriye kalan %10 ila %30'luk miktar ise proje şirketi ortakları olan yatırımcı şirketler tarafından sağlanır. Bu oran; Birecik Barajı ve Hidroelektrik Santrali Projesinde %85 kredi, %15 öz sermaye (Propersi ve Gundes, 2006); Yavuz Sultan Selim Köprüsü ve Kuzey Marmara Otoyolu Projesinde %80 kredi, %20 öz sermaye (Buyukyoran ve Gundes, 2018a); Avrasya Projesinde %77 kredi, %23 öz sermaye; Çanakkale Köprü Projesinde ise % 67 kredi, %33 öz sermaye olarak gerçekleşmiştir.
- Proje finansmanı sisteminde finansörler için esas güvence proje şirketinin yaptığı sözleşmelerdir. Daha önce bahsedildiği gibi; finansörlerin verdikleri kredi ve faizinin geri ödenmesi sadece ve sadece proje nakit akışlarından sağlanır. Proje şirketinin girdi alım, çıktı alım, inşaat, işletme ve bakım onarım gibi birçok sözleşmeyi erken safhalarda yapması, projeden gelecek gelirlerin ve giderlerin yani nakit akış hesaplarının doğru yapılabilmesi için şarttır. Dolayısıyla, projeye finansman temin edilebilmesi ve yatırımın çekici bir hale gelebilmesi için sözleşmeler son derece önemlidir.

4. Proje Finansmanında Organizasyon Yapısı ve Sözleşmeler

Şekil 1, proje finansmanı sisteminde tipik bir örgütsel yapılanmayı göstermektedir. Daha önce bahsedildiği gibi, bu örgütsel yapının tam merkezinde bütün sözleşmeleri yapan proje şirketi yer alır. Proje şirketi ülkemizde sıklıkla sermaye şirketi olarak adlandırılmaktadır.

Proje şirketinde farklı firmalar, ortaya koydukları sermaye oranında bir hisseye sahiptirler. Proje şirketinde yükleniciler, işletme ve bakım firmaları, ürün alıcısı vb. firmalar yatırımcı olarak yer alabilir.

Genellikle tamamen özel sektör firmalarından oluşan proje şirketinde bazı vakalarda kamu sektör kuruluşları da yer almaktadır. Örneğin Birecik Barajı ve Hidroelektrik Santrali Projesinin gerçekleştirilmesinde Türkiye Elektrik Üretim-İletim A.Ş. (TEAŞ) proje şirketinde %30 hisseye sahip iken, geriye kalan %70 hisse Avrupalı ve bir Türk şirketine aittir (Propersi ve Gundes, 2006). Şekil 2’de bu projede yer alan aktörler ve başlıca anlaşmalar gösterilmektedir.

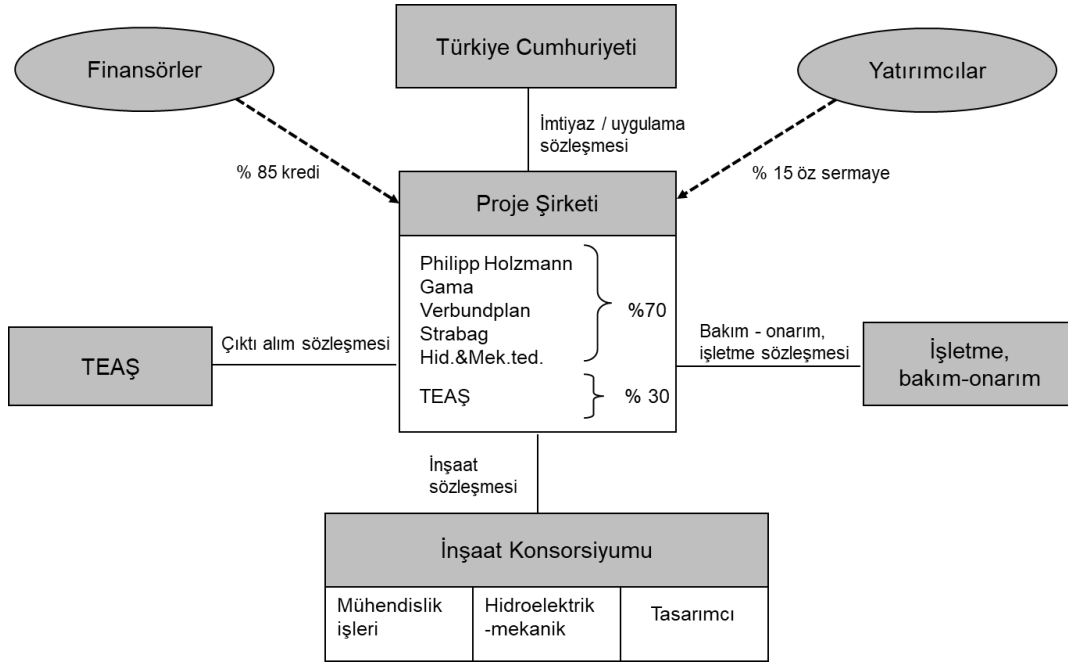

Şekil 1. Proje finansmanında örgütsel yapı.

Hukuki yapı olarak, proje şirketi genellikle bir ortak girişimdir. Ortak girişim, iki veya daha fazla şirketin belirli bir projeyi gerçekleştirmek amacıyla bir araya gelerek geçici bir ortaklık kurmasıdır. Proje sonlanınca doğal olarak bu ortaklık da sona ermektedir. Ancak, ortak girişim şeklinde bir araya gelerek proje finansmanı yatırımlarını gerçekleştiren şirketlerin, daha sonra tekrar ortak girişimler kurarak yeni yatırımlar gerçekleştirmeleri sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Örneğin, Yavuz Sultan Selim Köprüsü ve Kuzey Marmara Otoyolu projesini gerçekleştiren ICA ortak girişimi, aynı zamanda 2015 yılında tamamlanan St. Petersburg Pulkova Havalimanı genişletilmesi projesi ve 2016 yılında St. Petersburg Yüksek Hızlı Batı Çevreyolu projesinin yürütülmesinde yer almıştır.

Proje şirketi, finansmanın küçük bir kısmını (tipik olarak toplam proje maliyetinin %10 ile %30'u kadar bir miktarı) ortakları olan yatırımcıların ortaya koydukları öz sermaye ile, kalan kısmını ise finansal kuruluşlardan alınan borç ile karşılar. Proje şirketi finansman anlaşmaları dışında temel olarak imtiyaz sözleşmesi, girdi ve çıktı alım sözleşmeleri, inşaat sözleşmesi, işletme-bakım sözleşmesi ve çeşitli danışmanlık sözleşmeleri yapar.

Bu bölümün kalan kısmında, proje şirketinin yaptığı sözleşmelerden imtiyaz sözleşmesi, girdi tedarik sözleşmesi ve inşaat sözleşmelerine yer verilmiştir. Ancak, daha önce belirtildiği gibi proje şirketi bunlar dışında danışmanlık, bakım-onarım, sigortalar vb. bir çok farklı türde anlaşma yapmaktadır.

Şekil 2. Birecik Barajı ve HES Projesinde yer alan aktörler ve başlıca anlaşmalar. Kaynak: Gundes (2009)'dan uyarlanmıştır.

İmtiyaz sözleşmesi

Bir kamu kuruluşuna veya doğrudan halka hizmet verecek bir projenin inşa edilmesi ve işletilmesi için kamu kuruluşunun proje şirketi ile yaptığı anlaşmaya imtiyaz sözleşmesi denir. İmtiyaz sözleşmesi ile kamu kuruluşu yapım ve belirli bir süre işletme ile ilgili hakları proje şirketine vermiş olur.

Çıktı alım sözleşmesi

Projenin bir ürün ürettiği durumlarda, çıktı alım sözleşmesi yapılmaktadır. Erken safhalarda yapılan çıktı alım sözleşmesi ile gelir riskleri azaltılmış olmaktadır. Çıktı alım sözleşmelerinin birçok farklı tipi vardır. En çok kullanılanlarından bazıları şunlardır:

- Al ya da öde (take or pay): Al ya da öde en çok kullanılan çıktı alım sözleşmesidir. Alıcı firma tesiste üretilen ürünü proje şirketinden alsa da almasa da önceden anlaşılan miktara karşılık gelen ödemeyi yapar. Ürünün satış fiyatı da önceden belirlenir. Ancak, tesiste üretim yapılamıyorsa alıcı firma ödeme yapmak zorunda değildir; yani ödeme yapılması ancak proje şirketinin ürünü üretebilmesine bağlıdır. Bu şekilde proje şirketinin çıktılarının satılması; yani gelir garanti edilmiş olur. 'Al ya da öde' pratikte en çok karşılaşılan çıktı alım sözleşmesi tipidir. Şekil 2'de

organizasyon yapısı verilen projede de çıktı alım sözleşmesi kapsamında al ya da öde tipi bir anlaşma yapılmıştır.

- Al ve öde (take and pay): Alıcı sadece satın aldığı ürünün karşılığını öder. Ürün satış fiyatları önceden belirlenmiştir. Görüldüğü gibi, 'al ve öde' tipindeki alım sözleşmelerinde, 'al ya da öde' tipinin aksine, ürünün satılacağına bir garantisi yoktur.
- Uzun vadeli satış sözleşmesi (long term sales contract): Alıcı, üretilen miktarın önceden belirlenen bir kısmını satışın yapıldığı günkü piyasa fiyatlarından satın alır. Bu şekilde, proje şirketi talep riskini almamış, fakat piyasa fiyatları ile ilgili riski üstlenmiş olur (Yescombe, 2002).

Girdi tedarik sözleşmesi

Proje finansmanı sisteminde tesisin işletme aşamasına geçtikten sonra kesintisiz olarak üretim yapabilmesi; işletmeden gelir elde edilebilmesi, ve dolayısıyla da borçların ödenebilmesi için çok önemlidir. Bu kapsamda, üretim sürecinde gerekli olan girdilerin de ihtiyaç duyulan miktar, kalite ve uygun fiyatla temin edilebilmesi tesisin üretimde sorun yaşamaması için bir önkoşuldur.

Üretim girdilerinin ihtiyaç duyulan miktarda temin edilememesi ve/veya işletme süresi uzun olduğu için fiyatlarda oluşacak olası değişiklikler, üretim sürecini ve dolayısıyla karlılığı olumsuz yönde etkileyebilecek önemli risklerdendir. Finansal kuruluşlar ve proje şirketi bu tip risklere karşı önlem almak amacıyla üretimde kullanılacak anahtar girdilerin belirli miktar, kalite ve fiyatta temin edileceğinden emin olmak isterler. Bu sebeple, proje şirketi girdi tedarik sözleşmeleri yapar.

Örneğin, bir termik santral projesinde nihai ürün olan elektrik, fosil yakıtlar ile ısıtılarak buharlaştırılan su kullanılarak elde edilmektedir. Öyle ise, fosil yakıt elektrik üretiminin bir girdisidir. Kullanılan fosil yakıtın işletme süresince belirli bir miktar, kalite ve fiyatta elde edilmesi nihai ürün olan elektriğin üretilmesi ve daha sonra satılarak kar elde edilmesi için bir önkoşuldur. İşte bu nedenle; girdi tedarik sözleşmesi ile bahsedilen riskler bertaraf edilmiş olur.

İnşaat sözleşmesi

İnşaat safhasının proje şirketinin başarısında oynadığı rol tartışılmazdır. Bu safhada sergilenecek iyi bir performans, süre açısından bakıldığında projenin bir an evvel gelir sağlaması, kalite açısından işletme sürecinde sorun yaşanmaması, maliyet açısından da nakit akışların bozulmaması için önemlidir.

İnşaat sözleşmesi yapılan firmaların aynı zamanda proje şirketi içinde yer alması proje başarısı için önemli bir faktör olarak görülmektedir. Böyle bir durumda, inşaat firması sadece inşaat safhası ile değil, aynı zamanda işletme safhası ile de ilgili olacaktır. Bu da projeden elde edilecek toplam performansın yüksek olmasına sebep olmaktadır. Örneğin, inşaat ne kadar erken bitirilirse, işletme safhasına o kadar erken geçilecek ve projeden gelir elde edilmeye başlanacaktır. Dolayısıyla, projenin süre ve nakit akış performansı yüksek olacaktır. Benzer bir mantıkla düşünüldüğünde, inşaat kalitesinin yüksek olması,

uzun yıllar tesisi işletecek proje şirketi içinde yer alan inşaat firması için büyük avantajdır. Kalite yüksek olduğunda, proje sorunsuz bir şekilde uzun yıllar üretime/hizmet vermeye devam edebilecek ve dolayısıyla da gelir elde edilebilecektir. Şekil 2’de organizasyon şeması verilen Birecik Barajı ve HES projesinde inşaat konsorsiyumunda yer alan tüm firmalar aynı zamanda proje şirketinde ortaktır. Ancak, inşaatın proje şirketine ortak olmayan firmalar tarafından yapıldığı örnekler de bulunmaktadır. Yavuz Sultan Selim Köprüsü ve Kuzey Marmara Otoyolu Projesinde otoyollar ve bağlantı yollarının inşaatı proje şirketi ortakları olan şirketler tarafından gerçekleştirilmiş, köprü inşaatı ise proje şirketinde hissedar olmayan Koreli şirketler tarafından yapılmıştır.

5. Finansal Yapı

Daha önce bahsedildiği gibi, proje finansmanında toplam proje maliyetinin büyük bir kısmı borç ile karşılanmaktadır. Ancak, bu modelde finansörlerin sorumlulukları ve risklerinin de geleneksel sistemlerden bir çok açıdan farklı olması finansman sürecini karmaşık bir hale getirmektedir.

Bu noktada proje finansmanının kurumsal finansmandan farkına değinmek gereklidir. Kurumsal finansman olarak adlandırılan geleneksel finansmanda, şirketler kredi için finansal kuruluşlara başvurmakta; finansal kuruluşlar şirketin kredibilitesini değerlendirmek için o şirketin iş geçmişine, bilançosuna ve varlıklarına bakmaktadır. Kredinin faiziyle birlikte bankaya geri ödenmemesi riskine karşı genellikle şirketin varlıkları teminat olarak gösterilerek kredi alınmaktadır.

623

Proje finansmanında ise, proje şirketi sadece söz konusu projeyi gerçekleştirmek için oluşturulmuş bir ortak girişim formunda kurulduğu için, kredi talebi sırasında değerlendirme için finansörlere sunulabilecek bir iş geçmişi yoktur. Verilen kredinin geri ödenip ödenmeyeceği, sadece projenin işletme safhasında elde edilecek gelirlere ve proje varlıklarına bağlıdır. Yani, kredi ve faizinin geri ödenmemesi durumunda ortak şirketlerin varlıklarına el konulamaz. Bu durumda finansörler için kredinin geri ödenmesinin aşağıda yer alan şu koşullara bağlı olduğunu söylemek mümkündür.

- İnşaatın zamanında ve belirlenen bütçede tamamlanması. İnşaat aşamasında bir gecikme yaşanması durumunda, gelirlerin elde edileceği işletme safhası geciktiği için önceden belirlenmiş olan geri ödeme planı aksamaktadır. Yani bu modelde finansörler geleneksel iş akışlarında karşılaşmadıkları inşaat süre ve maliyet performansını değerlendirme görevini de üstlenmek zorunda kalmaktadır. Tamamlanma riskleri olarak adlandırılan bu risklerin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ve minimize edilmesi finansman temini için önemli bir kriterdir.
- Teknik performansın işletme safhasında aksaklıklara yol açmayacak düzeyde olması. Finansörler için, işletme safhasında yapının ve teknik sistemlerin beklenen işlevleri yerine getirebilmesi işletme sürecinin aksamaması ve vadedilen hizmetin sunulabilmesi/ürünün üretilebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü teknik bir aksaklık olması durumunda, örneğin bir enerji santralinde elektronik/mekanik sistemler arızalandığında elektrik üretilemeyecek ve

dolayısıyla gelirler ve ödemeler aksayacaktır. Teknik performans ile ilgili riskler de -aynı tamamlanma riskleri gibi- finansörlerin geleneksel iş akışlarında ele almadıkları, ancak proje finansmanı modelinde mutlaka dikkate alınması gereken bir risk türüdür.

- İşletme nakit akışlarının kredi geri ödemesi için yeterli olması. Proje finansmanında kredi anapara ve faizinin geri ödenebilmesi esas olarak işletme safhasında elde edilecek gelirlere bağlıdır. Bunun için projenin gelir/talep riskleri değerlendirilmektedir. Ancak erken bir safhada, bir projeden yıllar sonra elde edilecek gelirlerin tahmin edilmesi kolay olmamaktadır. Daha önce bahsedilen çıktı alım sözleşmeleri nihai olarak bir ürün ortaya koyan projelerde gelir risklerini azaltmak için bir çözümdür. Ana kapsamı hizmet olan projelerde, özellikle de YİD modeli ile gerçekleştirilen otoyol projelerinde ise bu konu daha sorunlu bir hale gelebilmektedir. Örneğin bir otoyol ve/veya köprü projesinde, öncelikle işletme süresince otoyoldan/köprüden geçecek araç sayısı tahmin edilmekte ve daha sonra bu sayı tarifelerle çarpılarak gelirler değerlendirilmektedir. Ancak tüm dünyada geçmişte yapılan projelere bakıldığında projeye başlanmadan önce yapılan trafik projeksiyonlarının işletme safhası geldiğinde gerçekleşen rakamları tam olarak yansıtamadığı görülmektedir. Bunun başlıca sebebi belirsizliklerin yüksek olmasıdır (Ashuri ve diğ., 2011). Projeye kredi sağlayan finansal kuruluşlar bu riskleri üstlenmek istememekte ve ev sahibi ülkeler gelir risklerine karşı garanti vermediği sürece projeye yeterli miktarda finansman sağlanamamaktadır. Bu sorun karşısında devletler otoyol projelerine minimum trafik garantisi veya minimum gelir garantisi adı altında garantiler sağlayarak gelir/trafik risklerini üstlenmektedirler. Örneğin, Yavuz Sultan Selim Köprüsü ve Kuzey Marmara Otoyolu Projesinin gerçekleştirilmesinde de bahsedilen sebeplerle ilk ihalede teklif çıkmamış, proje kapsamında yapılan bazı değişiklikler ve özellikle de devlet garantilerinin (minimum trafik garantileri) artırılması sonucunda proje ikinci ihalede yatırımcılar açısından çekici bir hale gelmiştir (Buyukyoran ve Gundes, 2018a).

Proje finansmanında gelir/talep risklerinin kamu sektörü tarafından büyük ölçüde üstlenilmesi, toplumsal muhalefete sebep olması açısından önemli bir sorun alanı olmaya devam etmektedir. Ancak, bu soruna çözüm bulmak amacı ile yeni modeller geliştirilmektedir (örn. Cheah ve Liu, 2006; Brandao ve Saraiva, 2008; Carbonara ve diğ., 2014; Gundes ve Buyukyoran, 2018).

6. Sonuçlar

Proje finansmanı modelinde genel yapının ve risklerin daha iyi anlaşılması, artan altyapı ihtiyaçlarının sağlıklı bir şekilde hayata geçirilebilmesi için önem taşımaktadır. Bu çalışmada, proje finansmanında organizasyon yapıları ve finansal özellikler Türkiye’de yapılmış ve yapılmakta olan proje örnekleri üzerinden tartışılmıştır. Bu kapsamda, projelerdeki bazı önemli risk gruplarına değinilmiş ve bu risklerin azaltılması için alınan önlemlere dikkat çekilmiştir. Ancak, çalışma kapsamının sınırlı olması nedeni ile proje finansmanında karşılaşılan risklerin tümü ele alınmamıştır.

Risk grupları ve bunların azaltılması için alınan önlemlere bakıldığında dikkat çeken bir konu, kamu ve özel sektör arasında risk paylaşımında yaşanan sorunlardır. Özellikle inşaat ve işletme ile ilgili risklerin kamu sektörü tarafından -kısmen de olsa- üstlenilmesinin proje finansmanı modelinin tercih edilme gerekçelerinde biri olan 'inşaat ve işletme risklerinin özel sektöre aktarılması' prensibi ile çelişmekte olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, proje finansmanı modelinde kamu özel sektör risk paylaşımının adil bir şekilde düzenlenebilmesi için çalışmalar yapılmalı ve risk paylaşım modelleri geliştirilmelidir.

Referanslar

- Ashuri, B., Lu, J. ve Kashani, H., (2011). A real options framework to evaluate investments in toll road projects delivered under the two-phase development strategy. *Built environment project and asset management*, 1 (1), 14–31.
- Brandao, L. ve Saraiva, E. 2008. The option value of government guarantees in infrastructure projects. *Construction management and economics*, 26 (11), 1171–1180.
- Buyukyoran F. ve Gundes, S. (2018a). The Third Bosphorus Bridge and the Northern Marmara Motorway Project. In Ricci, S ve Brebbia, C.A. (Ed.) *Transport and the City*, (s. 63-73) Southampton, Birleşik Krallık: WIT Press.
- Buyukyoran, F. ve Gundes, S. (2018b). Optimized real options-based approach for government guarantees in PPP toll road projects. *Construction Management and Economics*, 36(4), 203-216.
- Carbonara, N., Costantino, N. ve Pellegrino, R. (2014). Revenue guarantee in public-private partnerships: a fair risk allocation model. *Construction management and economics*, 32 (4), 403–415.
- Cheah, C. ve Liu, J. (2006). Valuing governmental support in infrastructure projects as real options using Monte Carlo simulation. *Construction management and economics*, 24 (5), 545–554.
- Gundes, S. (2009). La Diga di Birecik, un esempio di applicazione del modello BOT alla realizzazione di un'opera pubblica. Propersi, A. (Ed.) *La finanza di progetto: analisi e studio della pianificazione strategica, programmazione economica e realizzazione tecnica delle opere pubbliche infrastrutturali*. Milano, Italya: Il sole 24 Ore,.
- Gundes, S. ve Buyukyoran, F. (2018). A model to assess government guarantees in BOT toll road projects using optimized real options approach. In *Proceedings of the IPCMC International Project and Construction Management Conference*, KKTC, 16–18 Kasım 2018.

Martínez-Galán, E. (2020). The Financing of the Belt and Road Initiative: Blessings and Curses.

In Leandro, F.B.S.J. ve Duarte, P.A. (Eds.) *The Belt and Road Initiative: the old archetype of a new development model* (s. 111-147). Singapur: Palgrave Macmillan.

Oxford Economics (2017). *Global Infrastructure Outlook: infrastructure investment needs 50 countries, 7 sectors to 2040*. Oxford: Global Infrastructure Hub.

Propersi, A. ve Gundes, S. (2006). Project Finance and Hydropower Projects: Case Study of Birecik Dam and Hydroelectric Power Plant Project in Turkey. *Proceedings of the Joint International Symposium of CIB Working Commissions*, Roma, İtalya (s. 18-20).

Yescombe E.R. (2002). *Principles of Project Finance*. California: Academic Press.

DD11 ve DD13 Çeliklerinin Farklı Akım Türleri ile Kaynağında Isı Transferinin Sonlu Elemanlar Yöntemiyle Analizi

Mustafa ERKİN

Teknorot Otomotiv Ürünleri A.Ş., Düzce, Türkiye, mustafa.erkın@teknorot.com

Serkan APAY

Düzce Üniversitesi, Teknoloji Fakültesi, Makine ve İmalat Mühendisliği, Düzce, Türkiye,
serkanapay@duzce.edu.tr

Özet

Çeşitli çelik malzemelerin endüstri alanından günlük hayatımıza kadar birçok alanda kullanım yeri bulunmaktadır. Bu malzemeler kullanılırken birleştirme operasyonu ihtiyacı oluşabilmektedir. Kaynak yöntemi en çok tercih edilen birleştirme operasyonlarından biridir. Hammadde giderek değer kazandığı için çoğu sanayi kuruluşu hurda ürün sayısını minimum seviyeye indirmeyi hedeflemektedir. İlgili ürünlerin hurda olmasında çeşitli sebepler olabilmektedir. İmalata geçmeden önce yapılacak olan analiz çalışmaları ile sorunlar tespit edilerek, sorunlar çözüldüğünde ürün maliyetlerinde iyileştirme olacaktır. Bu analizler sayesinde kaliteli üretim hedeflenmektedir. Metal bazlı malzemelerin kaynaklı birleştirilmelerinde genel problem malzemeye yüksek ısı girdisi olması ve bununla birlikte malzemenin çarpılmaya uğraması olarak söylenebilir. Literatür taramalarında uygulanan kaynak yöntemleri ile elde edilen sonuçlar ışığında kaynak sırasında oluşan ısı transferinin malzemedeki mekanik ve mikro yapı özelliklerini olumsuz etkilediği bilinmektedir. Bu etkiler deneysel çalışmalar sonucunda da incelenebilmektedir fakat endüstride her zaman deneysel çalışma yapılabilecek imkân bulunmamaktadır. Bu nedenle kaynaklı imalat esnasında oluşacak olan distorsiyon ve artık gerilmelerin yön ve miktarlarının önceden tespit edilebilmesi sonlu elemanlar yöntemiyle tahmin edilebilmektedir. Bu çalışmada, 3 mm kalınlığındaki DD11 ve DD13 malzemesinin, birleştirilmeleri MAG kaynak yöntemiyle farklı akımlarda yapıldı ve malzemede oluşan ısı girdisi sonuçları sonlu elemanlar metoduyla analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: DD11 ve DD13 Çeliği, Gazaltı Kaynağı, Isı Transferi, Sonlu Elemanlar Analizi.

Abstract

Various steel materials are used in many areas from industry to daily life. The need for joining operation may occur when using these materials. The welding method is one of the most preferred joining operations. As raw materials are gradually gaining in value, most industrial enterprises aim to minimize the number of scrap products. There may be various reasons for the

scrap of related products. When the problems are identified and the problems are solved with the analysis studies to be carried out before the production, the product costs will be improved. Thanks to these analyses, quality production is targeted. The general problem with welded joining of metal-based materials is that there is a high heat input to the material and that the material undergoes distortion. In the light of the results obtained by welding methods

applied in literature searches, it is known that heat transfer during welding adversely affects the mechanical and microstructure properties of the material. These effects can also be examined as a result of experimental studies, but there is not always the possibility to make experimental studies in the industry. For this reason, it is possible to estimate the direction and amount of distortion and residual stresses that will occur during welded manufacturing by using finite element method. In this study, 3 mm thick DD11 and DD13 materials were bonded in different currents by MAG welding method and the heat input results of the material were analysed by finite element method.

Keywords: DD11 and DD13 steel, MIG welding, Heat transfer, Finite element analysis.

1. Giriş

Metal malzemelerin birleştirilmesi farklı metotlar ile yapılabilir. Bunlardan bir tanesi de kaynak yöntemidir. Kaynaklı birleştirme prosesinde birçok parametre vardır. Bu parametrelerden ilk olarak akla ısı girdisi gelmektedir. Kaynak yapılan bölge soğudukça kaynak işlemi sırasında uygulanan ısı girdisi, ısı iletim yolu ile parçanın geri kalan alanını da ısıtmaktadır. Dolayısı ile ısıya maruz kalan alanlarda da fiziksel özelliklerinde önemli ölçüde değişimler olacaktır.

Bu ısı girdisi metal malzemelerde üretim aşamasında birtakım sorunlar oluşturabiliyor; çarpılma, artık gerilme, distorsiyon, form bozuklukları gibi. Bu hatalar üretim sonrasında tespit edildiğinde düzeltilmesi hem pahalı hem de zaman alıcı olmaktadır. Kaynaklı birleştirmelerde ki bu değişikliklerin seri üretim öncesinde bilinmesi ciddi önem arz etmektedir. Sonlu elemanlar yöntemi ile prostedeki kaynak parametrelili girilerek simülasyon yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bu bilgiler ışığında prostedeki gerekli düzeltmeler yapılarak hurda sayısını minimum seviyelere çekmek; zaman ve maliyet açısından ciddi bir önem arz etmektedir.

Sonlu elemanlar yöntemi bilim insanlarının, mühendislerin daha iyi ürünler geliştirmesi için fiziksel prototip sayısını azaltmak amacı ile sayısal tekniğin kullanıldığı bir simülasyon programıdır. Sonlu elemanlar yöntemi, çalışılan alanı küçük küçük parçalara bölerek onlar üzerinde hesaplamalar yapar. Daha sonra bu hesaplamaları parçanın bütününe yayar. Sonlu elemanlar yönteminin tam anlamı ile ilk örnekleri 1943 yıllarında görülmüştür. Uçak ve uzay alanında bir süre kullanıldıktan sonra mühendislik problemlerinin çözümünde de kullanımı devam etmiştir [1].

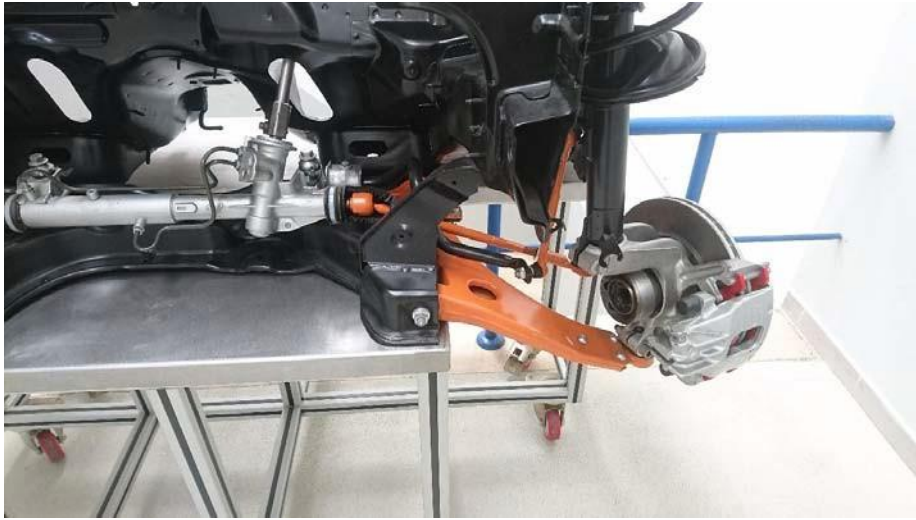
Son zamanlarda kaynak operasyonu sırasında ergime ve ITAB'daki makro ve mikroyapı değişimleri üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmaların yanında mikroyapı modellenmesi, kaynak havuzundaki alaşımların buharlaşması, kaynak metalindeki çözülme gazları konusunda da literatür çalışmaları mevcuttur [2-6]

Kaynak operasyonu sırasında gerçekleşen ısısal dalgalanmaları tahmin edebilmek için öncelikle ergime bölgesinin ve ısı transferinin detaylı olarak incelenmesi gerekmektedir. Birçok araştırmada kaynak havuzundaki ergime bölgesinin yapısı düzgün varsayılmaktadır. Fakat deneysel çalışmalar ışığında ergime bölgesinde düzensiz bir oluşum mevcuttur [7].

Kaynak operasyonu sırasında ITAB'da ve ergime bölgesinde çeşitli katı hal geçişi oluşmaktadır. Son yıllarda kullanılan programlar bu bölgelerdeki mikroyapısının tahminini yapabilmektedir [8-14].

Son zamanlarda birleştirme yöntemlerinden en çok tercih edilen kaynak yöntemidir dolayısı ile çeşitli kaynak yöntemleri keşfedilmiştir [15]. Bu noktada ilgili parçanın optimum seviyede çalışabileceği kaynak metodunu doğru bir şekilde belirlemek çok önemlidir. Kaynak yöntemi seçilirken malzemenin mekanik özellikleri korunmalı hatta mümkünse daha iyi hale getirilmelidir.

Otomotiv sanayisinde özellikle binek otomobillerde salıncak, aracın güvenli bir şekilde kullanılabilmesi için süspansiyon sistemi içerisinde yer alan ve ayrıca amortisörleri barındıran süspansiyon parçasıdır. Bu salıncaklar genellikle DD 11 veya DD 13 kalite çelik saclardan soğuk presle nihai şekilleri verildikten sonra kaynaklama ile birleştirilmektedirler. Şekil 1’de bir otomobil salıncığı görülmektedir.

Şekil 1. Araba salıncığı. (Turuncu parça)

Arabaların ön takımında bulunan salıncaklar, arabaların herhangi bir çukura aniden girmesi halinde her türlü zararı engelleyebilmektedir. Fakat bu çukurlara sert bir şekilde girilmesi halinde **araba salıncak arızası** ile karşı karşıya kalılabilmektedir. Salıncaklarda kullanılan kaynaklı birleştirme yöntemleri de bu salıncakların çalışma ömürlerini ve darbe dirençlerini büyük ölçüde karşılamaktadır. Kaynaklı birleştirmelerden meydana gelen distorsiyon, çarpılma, iç gerilmeler ve ısı girdisi kaynaklı oluşan mikro çatlaklar salıncaklarda kırılmaya ve parçalanmaya sebebiyet verebilmektedir.

Bu amaçla, DD 11 ve DD 13 kalite çeliklerinden standart bir kesit alınarak hazırlanan malzemelerin farklı akımlarda yapılan kaynak yöntemleri ile malzemenin mekanik özelliklerindeki değişikliği Simufact.Welding sonlu elemanlar yöntemi ile analiz edilmiştir.

2. Materyal ve Yöntem

DD 11 ve DD 13 kalite çeliklerinden 3 mm kalınlığında 100x200 mm genişliklerinde kesilmiş olan numuneler farklı akımlarda MAG kaynak yöntemi ile kaynatılmıştır. Numunelere ait kimyasal bileşim Tablo 1 ve 2’de, mekanik özelliklerine ait veriler ise Tablo 3 ve 4’de verilmiştir.

Tablo 1. DD11 Kalite Çelik Kimyasal Bileşim (Ağırlıkça %).

C%	Mn%	P%	S%	Si%
0,044	0,231	0,007	0,015	0.014

Tablo 2. DD13 Kalite Çelik Kimyasal Bileşim (Ağırlıkça %).

C%	Mn%	P%	S%	Si%
0,039	0,255	0,024	0,001	0.039

Tablo 3. DD11 Kalite Çelik Mekanik Özellikleri.

Akma Dayanımı (N/Mm ²)	Çekme Dayanımı (N/Mm ²)	Uzama (%)
232,4	345,2	43

Tablo 4. DD13 Kalite Çelik Mekanik Özellikleri.

Akma Dayanımı (N/Mm ²)	Çekme Dayanımı (N/Mm ²)	Uzama (%)
229,5	337,3	42

Çalışmada kaynak edilecek parçaların modellenmesinde sonlu elemanlar modelinden yararlanılmıştır. Kaynatılmış levhalar öncelikle bilgisayar destekli ortamda modellenmiş ve kaynak bölgelerinin termal analizi gerçekleştirilmiştir. Oluşan sıcaklık değerlerinin tayini için Simufact Welding sonlu elemanlar yazılım programında analiz sonuçlarından yararlanılmıştır.

Bu çalışmada CAD modelini oluşturabilmek için kullanılan program Solidworks olup üç boyutlu bir tasarım programıdır. Solidworks her türlü makine, tesis, ürün tasarımında kullanıcıya Windows'un kolaylıklarını kullanarak hızlı bir şekilde çizim yapmasını sağlar. Oluşturulan cad modelini analiz programında açabilmek için belirli bir formata getirmek gerekmektedir. Kullanılan analiz programı mesh tabanlı çalışan bir MSC Software yazılımı olduğu için CAD modeli Simlab programı aracılığı ile mesh yapıya getirilerek programa tanıtılmıştır.

Simufact welding analiz programı kaynak işlemi için özel olarak geliştirilmiş bir MSC Software ürünüdür. Geniş kütüphanesi sayesinde çok fazla malzemenin kaynak işlemi sonrası oluşan deformasyonlarının incelenmesine olanak sağlamaktadır.

Kaynatma işlemi gazaltı MAG kaynak yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Açılma çarpılma, distorsiyon oluşumunu görebilmek adına profiller farklı akımlarda, farklı voltajda ve farklı kaynak hızlarında kaynatılmıştır. Deneylerde kullanılan kaynak parametreleri Tablo 5'de verilmiştir. Numunelerin kaynatılması işleminde kullanılacak kaynak makinesine ve robot kola ait görüntü Şekil 2'de verilmiştir.

Tablo 5. Deneylerde kullanılacak kaynak parametreleri

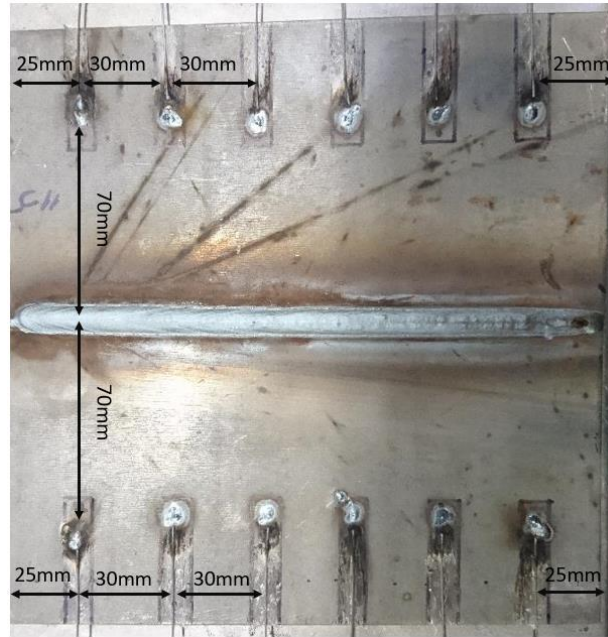
Kaynak Yöntemi	Tel Çapı (mm)	Akım Değeri (Amper)	Voltaj Değeri (V)	Kaynak Hızı (mm/sn)
Gazaltı Kaynak	1.2	257 - 287	28 - 30	6 - 8

Şekil 2. Kaynak makinesi ve robot kaynak kolu.

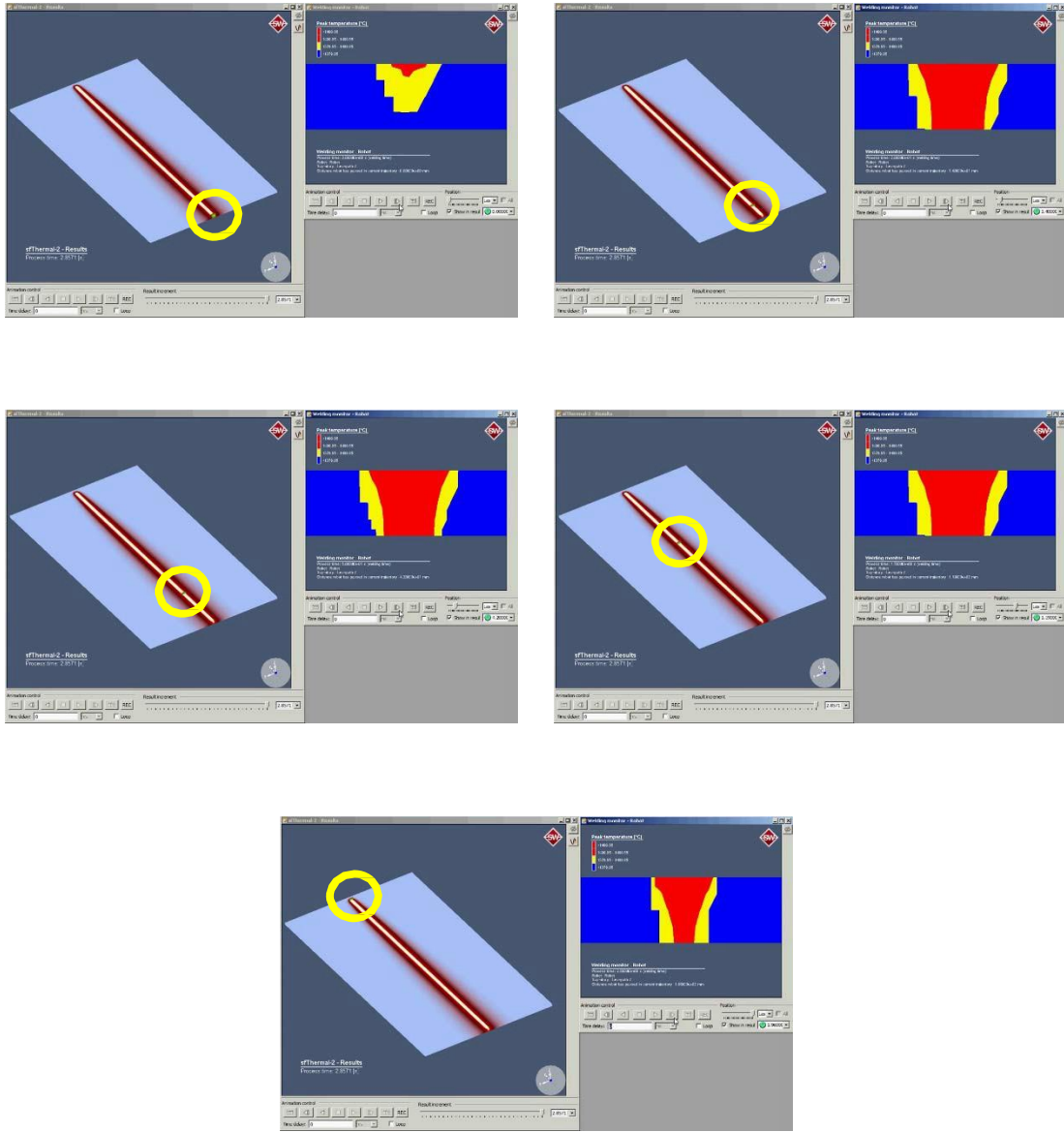
Birbirine alın alına kaynatılan numunelerde kaynak esnasında sıcaklık ölçümleri termal kamera, Termokopul teller ve lazerli infrared sıcaklık ölçüm cihazı ile yapılmış ve simülasyon yazılımına girilmiştir. Tellerin numunelere tutturulması ile ilgili örnek Şekil 3'te verilmiştir.

631

Şekil 3. Termokopul tellerin numunelere montaj örneği.

Kaynağı gerçekleştirilen numunelerden alınan sıcaklık girdisi bilgileri ile kaynakta ısı dağılımı analizlerini, termal gerilmeleri ve toplam çarpılma miktarlarını hesaplayan yazılım hizmeti ile verilerden modeller oluşturulup ve bu modeller üzerinden hesaplamalar yapılmıştır. Bilgileri girilen kaynak simülasyonu analizi yapım görüntüleri Şekil 4’de verilmiştir.

Şekil 4. Simufact.Welding yazılımı kaynak demosu.

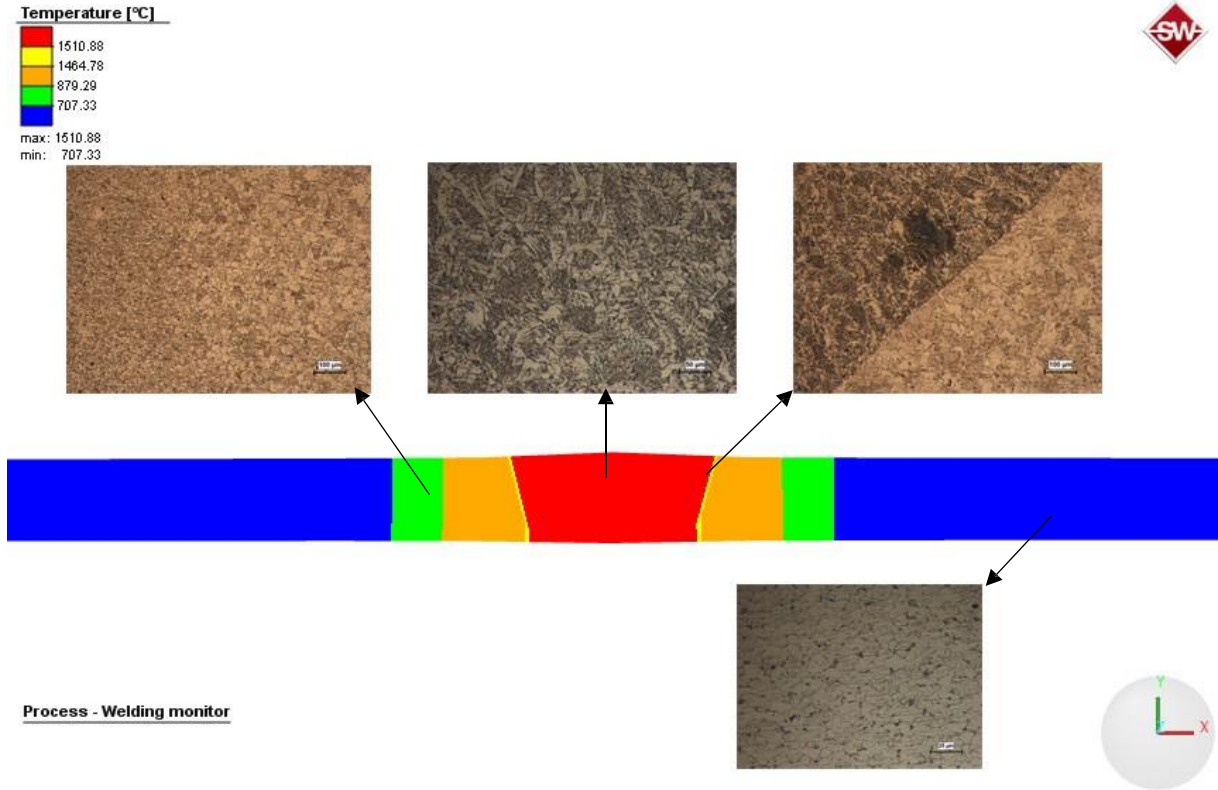
Optik incelemeler için farklı hızlarda kaynaklanan numunelerden metalografik inceleme için kaynağın orta bölgelerinden birer örnek alınmıştır. Numuneler önce 1200’lük SiC esaslı zımparada zımparalanmış ve daha sonra 6, 3 ve 1 μm ’luk parlaticı keçeler ve elmas pastalar kullanılarak parlatma işlemi yapılmıştır. Parlatılan numuneler laboratuvarında hazırlanan 2 ml HNO_3 ve 98 Metanol karışımından oluşan % 2’lik Nital dağlayıcı ile dağlanarak mikroyapı incelemeleri yapılmıştır.

3. Deneysel Sonuçlar ve Tartışma

Deneysel çalışmalarda kullanılan DD11 ve DD13 çelik malzemeler dört farklı kaynak hızında MAG kaynak yöntemi ile kaynaklanmış, mikroyapı özellikleri incelenmiş ve Simufact.Welding paket programında analizi yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda, kaynağın mikroyapı incelemeleri için

kaynaklanan malzemelerin uygun bölgelerinden numuneler kesilmiş ve standart metalografik işlemlerden sonra mikroyapı görüntüleri incelenmiştir.

Kaynak hızının mikroyapıya etkisini görmek amacı ile ana malzeme, geçiş ve kaynak metali mikroyapıları optik mikroskop kullanarak incelenmiştir. Şekil 5'te mikroyapı görüntüleri görülmektedir.

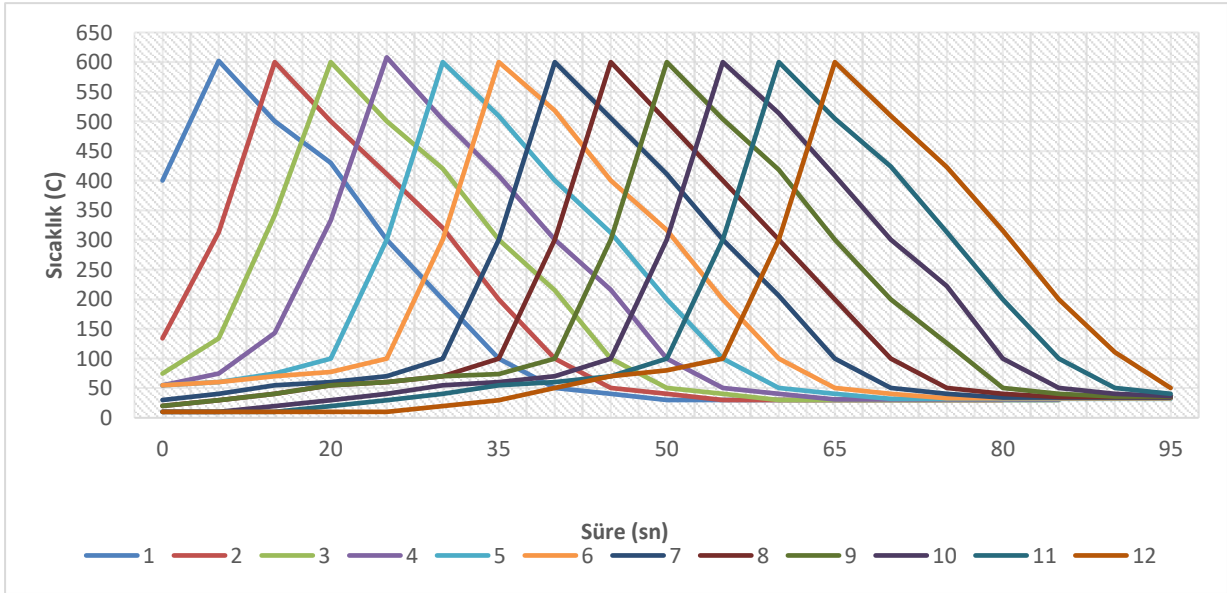
Şekil 5. Simufact.Welding ile yapılan kaynak dikişi simülasyon ve gerçek mikroyapı gösterimi.

Kaynak metalindeki mikroyapılar soğuma sürecindeki dönüşümün sonucu oluşan yapılardır. Kaynak metalindeki tane yönelmeleri ana metalden kaynak merkezine doğru olan yönelmelerdir. Kaynak hızı, ısı girdisini, ısı girdisi de soğuma sürecini etkilediğinden dolayı kaynak metali mikroyapıları da kaynak hızına bağlı olarak değişim göstermektedir. Isıdan etkilenen bölgenin dışında kalan ana malzeme yapısı ise tipik östenitik paslanmaz çelik mikroyapısıdır. Deneylerde kullanılan östenitik paslanmaz çelik malzemelerin ısı iletim katsayıları düşük olduğu için ısıdan etkilenen bölge genel yapı çeliklerine göre oldukça dardır ve mikroyapı incelemelerinde bu bölgeyi izlemek oldukça zor olmuştur.

Mikroyapı sonuçlarına genel olarak bakıldığında aynı şartlar ve ortamda yapılan birleştirme işlemlerinde kaynak hızının artması ile birleştirmelerin mikroyapıları ve ITAB genişliği belirgin bir şekilde değişiklikler göstermektedir. Kaynak hızının artması ile malzemeye gelen ısının az olması dolayısı ile buda kaynak metalinin hızlı soğumasını sağlamakta ve daha ince yapıli tanelerin meydana gelmesine neden olmaktadır. Kaynak hızının azalması ise uygulanan ısı girdisi miktarını arttırmakta ve sonuç olarak kaynak metali tanelerinin irileşmesine ve ITAB'ın geniş bir hal almasına neden olmaktadır.

Isı kaynağı ilerlerken eriyik oluşturur, geride bıraktığı eriyik alanı ise katılaştır ve soğumaya başlar. Dolayısı ile kaynak metalinin bir bütün olarak aynı anda ısındığını varsaymak modellemede bir hata oluşturacaktır. Bu nedenle bu çalışmada kaynak metali yaklaşık ergiyik hacmi kadar olduğu varsayılarak 100 mm'lik kaynak metali mesafesi 10'ar mm uzunluğundaki alanlara bölünerek adım adım modellenmiştir.

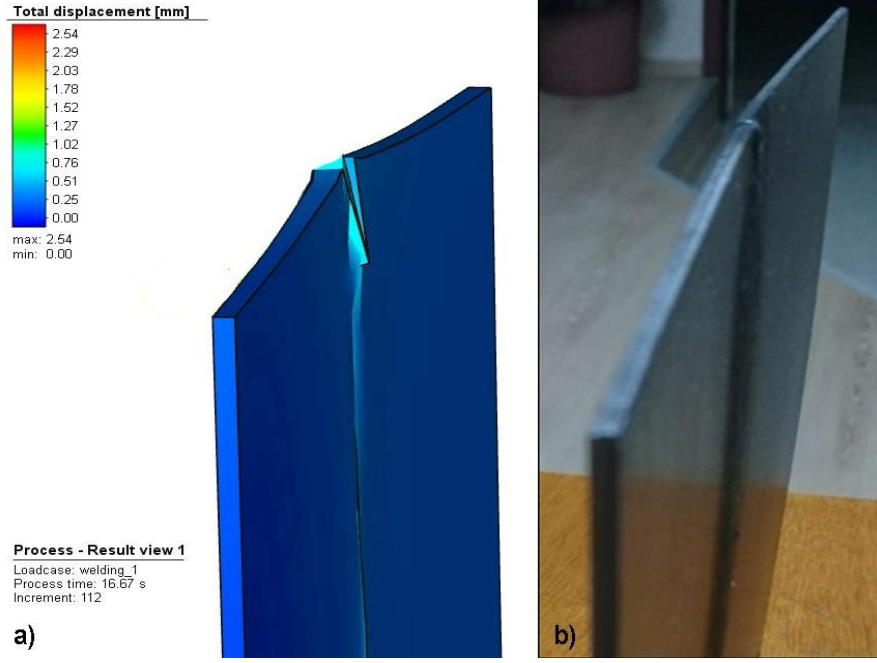
Ana malzeme üzerinden de aynı anda K tipi ısı çifti ile 6+6 ayrı noktadan sıcaklıklar ölçülmüş ve değerler veri kaydedici üzerinden kaydedilmiştir. ısı çifti yüksek sıcaklıklarda ölçüm yapmaya imkân vermediğinden kaynak metali sıcaklıkları ölçümünde kullanılmamıştır. Termokopullar kaynak metaline dik olacak şekilde 30 mm aralıklarla iki sıra şeklinde yerleştirilmiş ve sıcaklık değerleri şekil 6'da görüldüğü gibi alınmıştır.

Şekil 6. Termokopullar ile ölçülen sıcaklık değerleri.

Şekil 6'daki grafik incelendiğinde, genel olarak ısı kaynağının ulaştığı nokta en yüksek sıcaklık değerine sahip iken ısı kaynağını bölgeyi terk etmesi ile soğuma periyoduna girmektedir.

Şekil 7'de ise malzemede oluşan ısı girdisi ile meydana gelen çarpılma durumunun yazılım ile simüle edilmiş hali birlikte verilmiştir. Şekil incelendiğinde yapılan simülasyon ile gerçek kaynatılan numunenin benzer oranda distorsiyona uğradığı görülmektedir. Bu durum yapılan simülasyon çalışmasının da aynı zamanda doğru olduğunu göstermektedir.

Şekil 7. DD13 malzemesinin kaynak sonrası çarpılması a) Simufact.Welding yazılımı çarpılma simülasyonu, b) Gerçek çarpılma görüntüsü.

4. Sonuçlar

Yapılan deneysel çalışmalar neticesinde elde edilen sonuçlar şu şekilde sıralanabilir;

- Kaynak hızı artırıldığında kaynakta yeteri kadar ergime olamadığından dolayı kaynak nüfuziyetinin az olduğu görülmüştür.
- Kaynak hızı artırıldığında kaynak süreci daha hızlı tamamlandığından dolayı malzemeye giren ısı girdisinde azalma olduğu görülmüştür.
- Kaynak hızı azaltıldığında ilgili parçanın soğuması için geçen sürenin arttığı görülmüştür.
- Kaynak işlemi sonucunda oluşan çarpılmaların, sonlu elemanlar yöntemi ile analiz edilebildiği görülmüştür. Dolayısı ile bu yöntem ile zaman ve para kazancı sağlanabilir.
- Sonlu elemanlar yönteminde en doğru sonuca ulaşabilmek için geometrinin oluşturulması aşamasında, ağ oluşturulması aşamasında, sınır şartlarının belirlenmesi aşamasında, malzeme özelliklerin girilmesi aşamasında dikkatli olunmalıdır. Çünkü veriler ne kadar doğru bir şekilde belirlenip girilirse sonuç o kadar gerçeğe yakın çıkmaktadır.
- Kaynak sonrasında malzemede oluşan gerilmelerin kaynak metalinde, kaynak başlangıç ve bitiş noktalarında yoğun olduğu görülmüştür.

- Yapılan deneyler ışığında elde edilen veriler ile sonlu elemanlar yönteminde elde edilen veriler karşılaştırılmıştır. Sonuçların birbiri ile uyumlu olduğu görülmüştür.

Teşekkür

Bu çalışma Düzce Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Destek Programı kapsamında desteklenmiştir. Proje Numarası: BAP-2019.07.04.942. (This project is supported by Düzce University Research Fund Project Number: BAP-2019.07.04.942)

Yazarlar ayrıca, çalışmaya verdikleri destek dolayı, NETFORM Mühendislik Makine Metal'den Mert AYGEN'e ve TEKNOROT Otomotiv Ürünleri A.Ş.'ye teşekkürlerini sunarlar.

1. Kaynaklar

- [1] Vural, U. (2009). Kaynaklı İmalat Sonrası Oluşan Distorsiyonların Sonlu Elemanlar Yöntemi ile Analizi.
- [2] Mundra, K., DebRoy, T., Babu, S. S., and David, S. A., "Weld Metal Microstructure Calculations from Fundamentals of Transport Phenomena in the Arc Welding of Low Alloy Steels", *Welding Journal*, 76(4): 163-171 (1997).
- [3] Hong, T., Pitscheneder, W., and DebRoy, T., "Quantitative Modeling of Inclusion Growth in the Weld Pool by Considering their Motion and Temperature Gradients", *Science and Technology of Welding and Joining*, 3(1): 33-41 (1998).
- [4] Khan, P. A. A., and DebRoy, T., "Alloying Element Vaporization and Weld Pool Temperature During Laser Welding of AISI 202 Stainless Steel", *Metallurgical Transactions*, B, 15: 641-644 (1984).
- [5] Mundra, K., Blackburn, J., M. and DebRoy, T., "Absorption and Transport of Hydrogen during GMA Welding of Mild Steels", *Science and Technology of Welding and Joining*, 2(4): 174-184 (1997).
- [6] Palmer, T. A., and DebRoy, T., "Enhanced Dissolution of Nitrogen during GTA Welding of Steels", *Science and Technology of Welding and Joining*, 3(4): 190- 203 (1998).
- [7] Malinowski-Brodnicka, M., denQuaden, G. and Vink, W. J. P., *Welding Journal*, 69: 52 (1990).

- [8] Bhadeshia H. K. D. H and Svensson, L. E. "In Mathematical Modelling of Weld Phenomena" ed. by Cerjak, H. and Easterling, K. E., *Institute of Materials*, 109 (1993).
- [9] Bhadeshia H. K. D. H. "In Recent Trends in Welding Science and Technology" ed. by David, S. A. and Vitek, J. M., *ASTM International*, Materials Park OH, 189 (1990).
- [10] Bhadeshia H. K. D. H., Svensson, L. E. and Gretoft, B., "A Model for the Development of Microstructure in Low - Alloy Steel (Fe-Mn-Si-C) Weld Deposits" *Acta Metallurgica*, 33: 1271-1283 (1985).
- [11] Ashby, M. F. and Easterling, K. E., "A First Report on Diagrams for Grain Growth in Welds" *Acta Metallurgica*, 30: 1969-1978 (1982).
- [12] Ion, J. C., Easterling, K. E. and Ashby, M. F., "A Second Report on Diagrams of Microstructure and Hardness for Heat-Affected Zones in Welds", *Acta Metallurgica*, 32: 1949 (1984).
- [13] Watt, D. F., Coon, L., Bibby, M., Goldak, J., and Henwood, C., "An Algorithm for Modelling Microstructural Development in Weld Heat-Affected Zones (Part A Reaction Kinetics)" *Acta Metallurgica*, 36(11): 3029-3035 (1988).
- [14] Coon, L. and Watt, D. F., "In Computer Modeling of Fabrication Processes and Constitutive Behaviour of Materials", ed. by Too, J., *CANMET*, Ottawa, 467-472 (1987).
- [15] Fındık, T. (2008). 304 Tipi Paslanmaz Çeliklerin MIG Kaynağındaki Isı Transferinin Sonlu Elemanlar Yöntemiyle Analizi.

Matrakçı Nasuh; Topografik Manzaraları ve Kompozisyon Öğeleri Bağlamında Bir Değerlendirme

Dr.Öğrt.Üyesi GÜLSEREN BUDUMLU

gildes@sakarya.edu.tr

Sakarya Üniversitesi

Sanat Tasarım Ve Mimarlık Fakültesi

Özet

Ünlü minyatürcü, tarihçi, matematikçi, çok yönlü bir sanatçı ve bilgin olan Matrakçı Nasuh, 1537 ve 1545 yılları arasında yaptığı minyatürlerinde topografik manzaralara çok etkileyici bir soluk getirmiştir. Kelimelere dökemediği şehirlerin güzelliğini kendine has bir üslupla resmetmiş , aynı zamanda resmiyle tarih anlatmayı da başarmıştır. Sanatçı, Minyatür ve harita karışımı kendine has üslubuyla İslam sanatında manzara ressamlığında bir çığır açmıştır. Matrakçı Nasuh'un , eserlerinde yeryüzünün kuşbakışı görünümünü resmettiği görülmekte, buna karşın kompozisyonlarında şekilleri tepeden değil, karşıdan görüyormuş gibi çizdiği görülmektedir. Ayrıca iyi bir matematikçi ve bilim adamı olan sanatçının kent mimarisini resimlerken oldukça dikkat çekici geometrik şekiller kullandığı görülmektedir. Matrakçı Nasuh: Topografik manzaraları ve kompozisyon öğeleri bağlamında bir değerlendirme başlıklı bu bildiri: Nasuh'un birbirinden başarılı topografik kent minyatürlerinden çarpıcı örnekler ele alınarak , resim kompozisyon öğeleri bağlamında analizler yapılacak ve değerlendirilecektir. Araştırma için Matrakçı Nasuh ve Nasuh'un topografik minyatürleri üzerine sanat tarihinin önemli referans kaynaklarından ,kitaplardan, eser görselleri ,tez, dergi, makale, internet tabanlı diğer haber kaynaklarından da faydalanılacaktır.

Anahtar kelimeler: Topografik ,minyatür, kompozisyon, üslup, kent, mimari

Matrakçı Nasuh ;An evaluation in the context of topographic landscape and composition elements.

Abstract

Matrakçı Nasuh, a well-known miniaturist, historian, mathematician, versatile artist and scholar, brought a very impressive breath to the topographic landscapes in his miniatures between 1537 and 1545. He painted the beauty of the cities he could not put into words with his own style, and he also managed to tell history with his painting. The artist made a breakthrough in landscape painting in Islamic art with its unique style of miniature and map. It is seen that Matrakçı Nasuh painted the bird's eye view of the earth in his works, however, in his compositions, it is seen that he draws the figures as if they were looking from the top, but from the en face. In addition, it is seen that the artist, who is a good mathematician and scientist, uses quite remarkable geometric shapes while painting the city architecture. Matrakçı Nasuh: In this paper titled an evaluation in the context of topographic landscapes and composition elements: Striking examples of Nasuh's successful topographic city miniatures will be analyzed and evaluated in the context of painting composition items. For the research, the important reference sources of the history of art on the topographic miniatures of Matrakçı Nasuh and Nasuh, books, work visuals, thesis, journals, articles, and other internet-based news sources will be used.

1. GİRİŞ

Ünlü minyatürcü, tarihçi, matematikçi, çok yönlü bir sanatçı ve bilgin olan Matrakçı Nasuh, 1537 ve 1545 yılları arasında yaptığı minyatürleriyle topografik manzaraları ile çok etkileyici bir soluk getirmiştir. Kelimelere dökemediği şehirlerin güzelliğini kendine has bir üslupla resmetmiş , aynı zamanda resmiyle tarihi anlatmıştır. Sanatçı, Minyatür ve harita karışımı kendine has üslubuyla İslam sanatında manzara ressamlığında bir çığır açmıştır. Matrakçı Nasuh: Topografik manzaraları ve kompozisyon öğeleri bağlamında bir değerlendirme başlıklı bu çalışmada : Nasuh'un birbirinden başarılı topografik kent minyatürlerinden çarpıcı örnekler ele alınarak , resim kompozisyon öğeleri bağlamında analiz yapılacaktır.

2. MİNYATÜR NEDİR?

Minyatür geniş anlamıyla el yazmalarına metni aydınlatmak , açıklamak amacıyla yapılmış resimlerdir. Tarihsel süreç içerisinde minyatürlere bakıldığında farklı bölgelerde farklı ekoller halinde geliştikleri görülür. Batıda kökeni Antik çağa, Doğu'da ise İslam öncesi dönemlere kadar inen el yazması ressamlığı Orta çağ boyunca yaygın bir sanat olmuştur.

“Ortaçağ Avrupası’ nda yazma kitapların bölüm başlarına yapılan tezhiplerde (süslemelerde) baş harfleri vurgulamak amacıyla kullanılan kırmızı boya minium’ dan türetilen ve bu tezhipleri tanımlayan minyatür kelimesi daha sonraları Latince miniare kökünden türetilerek İtalyancaya miniatura, Fransızcaya miniature biçiminde geçmiş ve

zamanla yazma kitaplardaki resimleri ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır, ancak

Osmanlı dönemi kaynaklarında minyatür teriminin yerine tasvir ve nakış sözcükleri kullanılmaktadır (Mahir 2005: 15). Resimleme, tasvir kelimesi kendi kendine resmetme, düşünme, tasarlama ve zihninde canlandırma anlamlarına gelen tasavvur kelimesiyle aynı kökten türemiştir; sözcük düşünme ve tasarlamayı içermektedir ve bu anlamda da tekil bakış açısını vurgulayan perspektife karşın düşünceyi ön plana çıkarması bağlamında önem kazanmaktadır. Nakış kelimesi ise bezeme ve boyama, alacalı renklerle boyama anlamlarına gelmektedir.”³⁰

Minyatür geniş anlamıyla el yazmalarına metni aydınlatmak amacıyla yerleştirilen açıklayıcı amaçla yerleştirilen açıklayıcı amaçla yerleştirilen açıklayıcı resimlerdir. Batı'da kökeni Antik çağa kadar inmekte olan minyatür sanatı (tasvir ,el yazması ressamlığı) , Doğu'da da İslam öncesi dönemlere kadar inmektedir. Orta çağ boyunca da yaygın bir sanat dalı olmuştur.

Osmanlı minyatür ekolü, yüzyıllar içinde gelişen ifade ve anlatım ilkelerine İmparatorluk coğrafyasının kültürel çeşitlilik ve çoğulculuğunu da katarak farklı bir tasvir dili yaratmıştır. 19. yüzyıldan itibaren bu sanatın uygulandığı yerler çeşitlenmeye ve minyatürler duvarlara, tuvallere, ahşap, çini ve deri gibi materyaller üzerine daha yaygın bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır.

Nakkaşlar, resimlerini aherlenmiş yani yumurta akı ile cilalanmış ve resimler için boşluk bırakılmış kağıtlara yaparlar. Kullanılan malzemeler genellikle kuş teleklerinden elde edilen ve “kalem” denilen fırçalarla organik boyalarla renklendirilirler. Pamuktan yapılmış bir tabaka has kağıt üzerine yapılacak şekillerin boyutlarını belirlenir . Kağıt üzerine bunların taslağı çıkarılır. Çini mürekkebi ile de şekillerin kenar çizgilerinin üzerinden geçilir ve figürler canlılığını uzun süre koruyan kök boya ile renklendirilir.

Minyatürde işlenen konular arasında manzaralar, sarayda yapılan tahta çıkma, sünnet, düğün gibi törenler ile av sahneleri yer alır. Minyatürler, döneminin günlük yaşamı, kıyafetleri ve ritüellerine ilişkin

³⁰Gönül Eda Özgül, Farklı Bir Görme Biçimi Olarak Tasvir :Matrakçı Nasuh 'un Topografik Tasvirleri, millifolklor Uluslararası kültür dergisi ,S.96,s.170

bilgiler verir ve bu açıdan tarihi belge niteliği taşırlar.Bu sebeple Osmanlı minyatür sanatçıları Vakai-i nüst olarak adlandırılır.

Minyatürde resim sanatındaki gibi birebir perspektif- ışık –gölgelendirme teknikleri kullanılmaz. Gizli perspektif kullanılır. Manzaranın en uzak köşesindeki bir ayrıntı bile en ince detayına kadar çizilir. Figürler birbirini kapatmaz. Geride kalanlar yukarı doğru çizilerek ön ve arka oluşturulur. Konudaki anlatımda , kişiler önemine göre büyük resmedilir. Bir genelleme yapılırsa , orantısal olarak yerleştirme yapılmaz. Gene aynı şekilde manzara ve mimari yapılarda da önem sırasına göre büyük-küçük farklılıkları belirterek minyatürize edilmiştir.

3.MATRAKÇI NASUH KİMDİR?

Minyatürcü, tarihçi, ve matematikçi ,mühendis olan Matrakçı Nasuh ; tarih ve matematik konularında kitaplar da yazmış olan çok yönlü bir sanatçı ve bilgindir.

Tam adı “ üstad reis nasuh es silahi el matraki bin karagöz bin Abdullah el bosnavi” dir. Doğum tarihi tesbit edilemeyen , ancak adından dolayı Bosnalı olduğu düşünülmektedir. Yine Saraybosna yakınlarında doğmuş olabileceğine , dedesinin de devşirme olabileceği düşünülmektedir. Ölüm tarihi de kesin bilinmemekle beraber yaptığı çalışmalardan anlaşıldığı üzere Nisan 1564 olarak kabul edilmiştir. II. Beyazıt döneminde Enderuna giren(saray okulu) ve Sai Çelebi'nin öğrencisi olmuştur. Nasuh, kendisinin bulunduğu matrak oyunundan dolayı Matrakçı Nasuh adını almıştır. Yine, bazı kaynaklarda da Silahşör olarak adı geçmiştir. Tarihte kimilerince Osmanlı'nın Leonardo'su olarak addedilmiştir. Matrakçı Nasuh'un yazı hayatına girişi Yavuz Sultan Selim (1512-1520) dönemine rastlamakta olup, daha sonra da Kanuni Sultan Süleyman döneminde devam etmiştir.(1520-1566).

Matrakçı Nasuh özellikle matematik ve geometri de çeşitli incelemeler yapmış , uzunluk ölçülerini gösteren cetveller yapmıştır. Osmanlı sanatında “ topografik ressamlık “ diye adlandırılan , belgesel nitelikte kent tasvirleri yapmış önemli bir nakkaş ,padişahın yanında Irak seferine katılmış bir asker, matrak oyununu icat etmiş bir mucittir.”³¹

“Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde tarih yazmacılığıyla görevlendirilen ve yazdığı tarihleri bizzat resimleyen Matrakçı Nasuh'un önemi menzilleri, fethedilen kentleri, kale ve limanları resmederken farklı bir form dili kullanmasından kaynaklanır. Sanatçı bazı tasvirlerini Avrupa portolonlarındaki kent betimlemelerinden esinlenerek bazılarınıysa farklı bakış açılarından elde edilmiş görüntüleri yanyana getirerek figürsüz, şematik kent betimlemeleri şeklinde yapmıştır. “³² Matrakçı Nasuh'un bu şekilde yapmış olduğu tasvirler topografik manzaralar olarak karşımıza çıkmaktadır. Topoğrafya kısaca şu şekilde tanımlanabilir: “bir arazi yüzeyinin tabii veya suni ayrıntılarının meydana getirdiği şekil. Bu şeklin kâğıt üzerinde harita ve tablo şeklinde gösterilmesiyle ilgili ölçme, hesap ve çizim işlerinin hepsi.”³³

Matrakçı Nasuh bu topografik manzaralarını yapabilmek için bulunduğu yerde yüksek bir tepeye çıkmış , öncesinde kendi bulunduğu uzunluk ölçüleriyle ön çalışmalarda yapmış, gerçeğe birebir sadık kalarak çizimlerini yapmıştır.

³¹ Ahmet Toklucu, Matrakçı Nasuh'un Süleymannamesi ,Yüksek lisans Tezi, Marmara Üniversitesi,2010-İstanbul

³² Mahir.Banu,Osmanlı Minyatürü Sanatı, Kabalcı Yayıncılık,İstanbul-2018,s.176

³³ www.kentmuhendislik.com

Resim 1 – Kanuni'nin Irak Eyn Seferi Menzilleri

4.BEYANI MENAZİLİ SEFERİ İRAKEYN

“1534-1535 teki 1.İran- Irak Seferinin tarihidir. 1537 yılında hazırlanmıştır. Eserin adı, Beyanı Menazil-i Sefer-i İrakeyn'dir. (Resim 1)Matrakçı'nın bu eseri ; 9 sayfalık bir metin,107 minyatür ve 25 yaprak resimli metinden oluşmaktadır .Eserin tek nüshası İstanbul Üniversitesi kütüphanesindedir. Ordunun İstanbul'dan Tebrize gidişi ve Tebriz 'den İstanbul'a dönüşünde izlediği yolda konakladığı durakların her birinin minyatürlerini görüyoruz. En çok Anadolu'daki kentler yer almıştır. Onun dışında da Halep, Tebriz , Bağdat gibi kentlerin de minyatürleri yer almıştır. Bu yerlerin 47 si Türkiye'nin bugünkü sınırları içindedir. Matrakçının iki yazması daha bulunmaktadır. kısa adıyla Süleyman-name , tam adıyla Tarih-i feth-i Şikloş ve Eskişehir ve Üstünelgrad'dır. Topkapı sarayı kütüphanesindedir. İçinde 32 minyatür vardır.Bu eser ,iki bölümdür. Birinci bölüm ,Barbaros komutasında Osmanlı donanmasının 1543 yılında Kuzey Akdeniz kıyılarına dolaşarak Fransa'ya gidişini göstermektedir. Kuzey Akdeniz Kıyılarında Reggio, Antibes, Marsilya , Toulon , Cenova, Nice gibi kalelerin ve limanlarının ve bunların önünde demirlemiş Osmanlı donanmasının minyatürleri yer almıştır. İkinci bölümde ise,Macaristan seferleri ve bunlarla ilgili kalelerin minyatürleri yer almaktadır. Burada Nice, Toulon , Cenova ve Antibes minyatürleri yer almaktadır.”³⁴

Sanatında kendine has bir tarzıyla Matrakçı Nasuh'un eserleri minyatür ve haritanın karışımı şeklindedir. Yeryüzünün kuş bakışı görüntüsünü tasvir etmiş, şekiller tepeden değil sanki karşıdan bakılıyormuş gibi betimlenmiştir. Nasuh'un şehir minyatürlerinde cami, mescit, türbe , saray gibi belli başlı binaların resmedilmiş olması bu tür minyatürlerin mimari açıdan belge niteliğini artırmaktadır. Nasuh'un bu tasvirleri ; “Osmanlı dönemi şehir ve mimarlık tarihi incelemelerine yeni bir ışık getirecek kaynaktır. Çizilen tasvirler aynı tarihlerde şehirlerdeki önemli anıtları ve şehrin genel görüntüsünü vermektedir.”³⁵

Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde tarih yazımcılığıyla görevlendirilen ve yazdığı tarihleri bizzat resimleyen Matrakçı Nasuh'un önemi menzilleri , fethedilen kentleri ,kale ve limanları resmederken farklı bir form dili kullanmasından kaynaklanır.

³⁴ And, Metin, Bir Renaissance Hezar-Fenni Matrakçı Nasuh, Sanat Dünyamız, sayı:100 güz,2006 ISSN 1300-2740, s.233

³⁵ And, Metin, Bir Renaissance Hezar-Fenni Matrakçı Nasuh, Sanat Dünyamız, sayı:100 güz,2006 ISSN 1300-2740, s.233

Yine “Matrakçı Nasuh, Osmanlı’nın adeta fotoğraflı tarihi kabul edilen Süleymanname’yi içerisinde kaleme aldığı minyatürlerle , tarih yazımının eşsiz bir kaynak eseri haline gelir. Nasuh’un Süleymanname’ de çizdiği tasvirlerin gerçek ölçülerine oranının son derece yakın olması , Osmanlı tarihi açısından güçlü birer belge niteliği taşıdığı görüşünü destekler.”³⁶

5.MATRAKÇI NASUHUN TOPOGRAFIK TASVİRLERİ VE ÖZELLİKLERİ

“Yurtaydın Matrakçı’nın topoğrafik tasvirleri için şu ifadeleri kullanmıştır:Geçilen Şehirlerin ,cami, mescit , türbe ,saray gibi belli başlı binalarının resmedilmiş olması ,bu resimlerin İslam Mimarisi tarihi için belge değerini artırmaktadır. Bu resimlerde görülen kaleler , köprüler, kayalar, bitkiler ve hayvanlar, bir muayyen resmin adeta baştan sona tekrarı gibidir. Bununla beraber minyatüre hakim olan dışavurumculuğun (expresyonizm)eserleri monotonluktan kurtardığı görülür. Öte yandan keyfi bir perspektifle konunun en karakteristik cephelerini taktim etme imkanı elde edilmiştir . Bu minyatürlerin bir özelliği de mübalağasız ve gerçekçi oluşlarıdır.”³⁷

Matrakçı’nın tasvirlerinde : ağaçlar kompozisyonun bütünü için doğa tasviri içinde önemli bir yere sahiptir .Doğayı süslerken .kompozisyonu tamamlar. Yine onun topoğrafik tasvirlerinde yan yatmış binalar, pembeye yakın renkte tepeler, parlak renkteki bitkiler, çiçek açmış ağaçlar, ovalarada açmış çiçekler, koyulu açıkly boyanmış kahve tonlarında dağlar, yine akan suların iki üç ton maviyile boyanarak suyun derinliğini işaret eden maviler, renkli çiçeklerle bezenmiş tarlalar, geniş araziler göze çarpmaktadır.

Sanatçının kompozisyonlarında kullandığı renklere bakıldığında O coğrafyadaki iklim ve bitki örtüsünün yansımaları renklere sıcak renk kullanımları olarak karşımıza çıkıyor. Okr- sarılar , turuncular, kırmızılar, aralarda canlı yeşiller dikkat çekicidir.

Matrakçının topoğrafik tasvirlerinin gerisinde onun başarılı bir matematikçi oluşu da büyük katkı sağlamıştır . İçinde yaşadığı dönemde geometri üzerine çalışmış , uzunluk ölçüsü üzerine de buluşlar yapmıştır.Matematik,geometri ,mühendislik bilgilerini de kullanarak topoğrafik manzaralarında gerçeğe çok yakın sonuçlar elde etmiştir. Matrakçının bu eserleriyle bugün var olan yapılar ve şehirler karşılaştırıldığında şaşırtıcı bir benzerlik karşımıza çıkmaktadır.

Yine sanatçının tasvirlerinde kullandığı geometri, geometrik parçalanmalar, ve bu parçaların küçük, büyük dengelerinin kurulması, açık-koyu tonlamalar yapılması, kuş bakışı ama aynı zamanda karşıdan görüyor şeklinde kullanılarak kompozisyonlarını oluşturması matrakçının eserlerini dönemin eserlerinde farklı kılmaktadır.

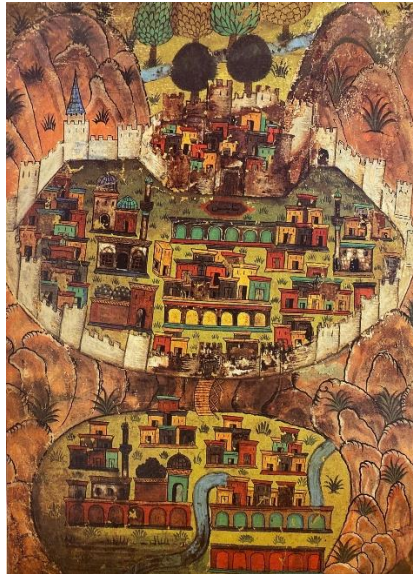
³⁶ Ergin.Rukiye,Matrakçı Nasuh,Tarih Araştırmaları topluluğu,,Tarih ve insan 63,s.3

³⁷Yurtaydın,Hüseyin.G.,Beyan-ı Menazili-i Sefer-i Irakeyn,s.15, Türk Tarih Kurumu basım evi,1976 Ankara

Resim 2-İstanbul Galata

Matrakçı Nasuh İstanbul-Galata (Resim 2)adlı eserde ;İstanbulu kuş bakışı ancak evleri ve gemileri karşıdan bakarak tasvir etmiştir. Yukarıda bir tepe üstünde Galata kulesini,orta bölümde Haliç 'e giden donanma gemileri, sağ tarafta Kız kulesi , alt yarıda ise Topkapı ,Ayasofya ,Sultan Ahmet Cami gibi önemli tarihi eserler bulunmaktadır. Günümüz mevcut yerleri ile kıyaslandığında oldukça şaşırtıcı bir ölçüde benzerlik olduğu eserde dikey görülmektedir. Matrakçı'nın bu eserinde dikey kompozisyonu ortaya yakın bir yerden denizle ikiye böldüğü görülür. Üst bölümde Galata kulesi evlerden oluşan bir yarım dairenin tepesinde resmedilmiştir.

Resim 3- Bitlis

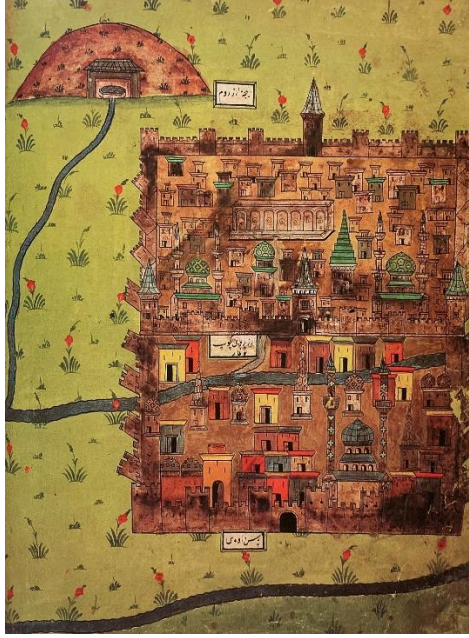
“Bitlis“(Resim 3) isimli tasvirde de geometrik olarak yine iki ana parça görülüyor. Tarihi yapıları iki ana parça halinde ve birbirini dengeleyecek şekilde , iki ayrı daire içerisinde resmetmiştir. Sıcak iklimi işaret eder şekilde sıcak renkler kullanılmıştır.

“Altun köprü –Bağdat’tan Tebriz’e dönüş yolu üzerinde (Resim 4) konaklamayı ve akarsu ile çevrelenmiş bir yerleşim yerini resmeden Matrakçı ,kuş bakışı ancak yine karşıdan bakar gibi tarihi binaları ,evleri , köprüleri resmetmiştir.

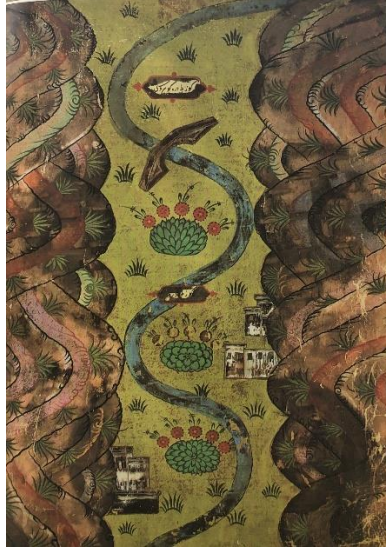
Resim 4- Altun Köprü-Bağdat'tan Tebrize dönüş yolu

“Ilıca-i Erzurum –Erzurum’geçüb Bogaz Pasin Ovası” (Resim 5) isimli eserde ise Büyük bir kare alan çevresinde surlar ,içerisinde evler, camiler, tarihi binalar tasvir edilmiştir.Üst kısmında ise yarım daire şeklinde bir dağ ve altında ılıca resmedilmiştir. Matrakçının bu eserinde kare ve yarım daire çeklinde iki ana geometrik parçalanma söz konusudur.

Resim 5 - Ilıca-i Erzurum-Erzurum' geçüb Boğaz-Pasin Ovası

“Güzelce dere köprüsü-Güzelcedere “(Resim 6) isimli eserinde yine dikey bir kompozisyon uygulanılmış; solda ve sağda simetrik uzanan sıra dağlar, ortada kıvrılarak uzanan bir dere ve üzerinde köprü ile dengeli bir kompozisyon oluşturulmuştur. Yine doğal bitki örtüsüne işaret eden bitki tasvirleri de mevcuttur.

Resim 6 - Güzelce dere Köprüsü -Güzelcedere

“ Tebriz “(Resim 7) isimli eserinde de yine iki sayfa üzerinde gösterdiği şehri duvarlarla çevrilmiş şekilde ağaçlarla çevrelenmiş olarak tasvir etmiştir.Büyük bir elips ve elipsi ortaya yakın yerinden geçen nehirle ikiye bölünmüştür.Şehir içindeki evlerin ,tarihi yapıların orijinal yapılarına bağlı kalındığı görülür.Yine detay çalışmada da (Resim 8) görüldüğü üzere ; dere üzerinde köprü yanında bulunan hayvan figürleri ve doğal çevreye ait bitki örtüsüne örnekler oluşturulmak istenmiştir.Derenin mavisinin içinde açık koyu tonların kullanımıyla suyun derinliğine ilişkin bilgi verilmiştir.Yine köprüler üzerinde açık koyu ton kullanımı ve karşıdan bakar şekilde çizimle derinlik etkisi verilmiştir.

Resim 7 - Tebriz

Resim 8 – Tebriz (Detay)

Matrakçı Nasuh'un topoğrafik manzaraları 500 yıl öncesinin tasvirleriyle zamana meydan okumuş, günümüzde de tarihe ışık tutan birer belge olmuştur. Değerli birer tarihi belge olmanın yanı sıra, her biri bir sanat eseri olarak müzelerimizin en değerli parçalarını oluşturmaktadır. Dünden bugüne , bu günden de yarına kültürel mirasımız olarak gelecekte de çok büyük değer taşıyacaktır. Bir diğer açıdan baktığımızda ,günümüz sanatçılarına ve tarihçilerine de Matrakçı Nasuh ve topografik manzaraları ilham kaynağı olmuştur.

Kaynaça

- 1) Farklı Bir Görme Biçimi Olarak Tasvir (Nakış) ve Matrakçı Nasuh
- 2) Ahmet Toklucu , Matrakçı Nasuh'un Süleymannamesi, Yüksek Lisans tezi
- 3) Banu Mahir, Osmanlı Minyatür Sanatı, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul-2018, s.176
- 4) Metin And, Bir Renaissance Hezar-fenni Matrakçı Nasuh, Sanat Dünyamız , sayı 100 güz 2006 ISSN 1300-2740,s.233
- 5) Metin And, Bir Renaissance Hezar-fenni Matrakçı Nasuh,Sanat Dünyamız, sayı 100 güz 2006 ISSN 1300-2740,s.233
- 6) Rukiye Ergin, Matrakçı Nasuh, Tarih Araştırmaları Topluluğu, tarih ve İnsan 63, s.3
- 7) Mine Çaha, 500 yıl öncesinden bugüne ilham veren çok yönlü sanatkar Matrakçı Nasuh,s.45

Motorlu Taşıtlar Sürücü Kursiyerleri Direksiyon Eğitimi Uygulama ve Değerlendirme Sınavının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

Dr. Öğr. Üyesi Seda HATİPOĞLU

Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trafik Planlaması ve Uygulaması Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye,

Öğr. Mehmet Ali İLHAN

Ahmet Yesevi Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Öğretmen, Ankara, Türkiye,

ÖZET

Motorlu taşıtlar sürücü kursiyerleri, Türkiye’de sürücü belgesi alabilmek için teorik sınavdan başarılı olduktan sonra direksiyon eğitimi uygulama ve değerlendirme sınavına girmeye hak kazanır. Bu sınavla ilgili olarak yapılan literatür taramasında, program değerlendirme ve trafik güvenliği alanlarına yönelik pek çok araştırmaya rastlanılmasına rağmen motorlu taşıtlar sürücü kursiyerleri direksiyon eğitimi uygulama ve değerlendirme sınavının çeşitli değişkenler açısından incelenmesine yönelik fazla çalışma bulunmamaktadır.

Bu çalışmanın amacı kursiyerlerin, tecrübeli sürücülerin ve şoförlüğü gerçekten severek ve saygı duyarak yapmak isteyenlerin, değerlendirildiği ideal ve gelişebilir şekilde yapılan bir sınav süreci olmasına yardımcı olmaktır. Bu çalışmanın amacı, motorlu taşıtlar sürücü kursiyerleri direksiyon eğitimi uygulama ve değerlendirme sınavının anket ve istatistik çalışmaları ile ülkemizdeki direksiyon eğitimi sınavlarına dikkat çekmektir. Kursiyerlerin, sürücülerin ve mesleği ne olursa olsun şoförlük yapacak herkesin düzenli aralıklarla değerlendirildiği ideal ve gelişebilir bir sistem kurgulanmasına yardımcı olmaktır.

Anahtar Kelimeler :sürücü kursları, direksiyon eğitimi, trafik, uygulama sınavı,

ABSTRACT

Motor vehicle driver trainees are entitled to enter the steering wheel training, implementation and evaluation exam after being successful in the theoretical exam to receive a driver's license in Turkey. Although there are many researches about the program evaluation and traffic safety in the literature review carried out for this exam, there is not much study to examine the motor vehicle driver trainees steering training application and evaluation exam in terms of various variables. The aim of this study is to help trainees, experienced drivers and

those who want to be a driver doing this job with love and respect, is an ideal and progressive examination process that is evaluated. The aim of this study is to draw attention to the questionnaire and statistics studies of the motor vehicle driver trainees steering training practice and evaluation exam and steering training exams in our country. It is to help build an ideal and developable system in which trainees, drivers and anyone who will be chauffeur, regardless of profession, is regularly evaluated.

Key Words :driving courses, steering training, traffic

GİRİŞ

Türkiye’de trafik kuralları, sürücü belgesi alma süreçleri, trafik güvenliği ve trafik hizmetlerine ilişkin ilgili Bakanlık ve kurumların görevleri, 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu’nda belirlenmiştir. Bu Kanun’un amacı, kara yollarında can ve mal güvenliği yönünden trafik düzenini sağlamak ve trafik güvenliğini ilgilendiren tüm konularda alınacak önlemleri belirlemektir. 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu gereği, Türkiye’de sürücü belgesi almak isteyen bir kursiyerin, 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu kapsamında açılmış özel motorlu taşıt sürücü kurslarına devam etmesi ve eğitimini tamamlayarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılacak teorik ve direksiyon eğitimi sınavlarında başarılı olması gerekmektedir [1]. 31 Temmuz 2012 tarihli ve 28370 sayılı Resmî Gazete ‘de yayımlanan 2012/16 numaralı Genelge eki “Karayolları Trafik Güvenliği Stratejisi ve Eylem Planı’nda 2012-2020 yılları arasında hedefler belirlenerek bu hedeflere ulaşmak amacı ile birtakım çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalardan birisi de sürücü kurslarında verilen eğitimler ile bu eğitimler sonunda yapılacak sınavlarla ilgili düzenlemelerdir. Yukarıda bildirilen Mevzuat gereğince 29 Mayıs 2013 tarihinde sürücü eğitim ve sınav süreçlerinde yeni yaklaşımlar tesis edilmiştir [2].

2013 yılı ağustos ayında ise 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu’nun ilgili maddeleri değiştirilerek AB’ye uyum ve sürücü belgelerinin karşılıklı tanınırlığı yolunda önemli bir adım atılmıştır. Kanun, özellikle sürücü belge sınıfları ve yeni tanımlamaların yönetmelikle belirlenmesi gerektiği yönünde hükümler getirmiştir. Bu yüzden Millî Eğitim Bakanlığının (MEB) 05 Aralık 2015 tarihli ve 29553 sayılı Resmî Gazete ‘de yayımlanarak yürürlüğe giren MEB Özel Motorlu Taşıt Sürücüleri Kursu Yönetmeliği’nde gerekli değişiklikler yapılmıştır. Direksiyon eğitimi dersi uygulama sınavlarında kursiyerlerin temel araç hâkimiyeti yanında, trafik kurallarına uygun ve trafik güvenliğini tehlikeye sokmayacak şekilde araç kullanmaları istenir. Direksiyon eğitimi dersi sınav değerlendirmesinde kursiyerlerin, birkaç manevra,

eğimli yolda kalkış, rampada kalkış, iki araç arasına geri park etme, 25 metre geri sürüş, ani fren yapma, geri giderken şeridini koruyarak köşeden sağa veya sola dönme gibi sürüş manevraları yapması istenir. Bu manevralar kursiyerlerin araç hâkimiyeti, trafikte karşılaşılan zorunlu manevra ve becerileri ile farklı yol durumlarında yapılması gereken doğru davranışların gözlemlenmesinde kilit öneme sahiptir. Direksiyon sınavı akan trafik içerisinde kursiyerin ortaya koyacağı veya ispatlayacağı trafik ve yol hâkimiyeti, kurallara ve işaretlere uyum, güvenli sürüş, tehlike ve riskleri ön görme ve önlem alma, yolu ve diğer trafik unsurlarını görme ve doğru yorumlama ile iletişim, saygı, sabır, duyarlılık gibi birçok açıdan kursiyerin gözlemlendiği ve değerlendirildiği bir süreçtir [3].

Türkiye’de direksiyon eğitimi sınavı değerlendirme sistemi aşamalı olarak gelişmeye devam etmektedir [4]. Bu gelişmeye katkı sağlamak amacı ile, bu çalışmada; direksiyon eğitimi dersi ve sürücü değerlendirilmesi çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Sistemin daha başarılı, etkin ve işlevsel olması yolunda öneriler geliştirilmiştir.

TÜRKİYE’DE SÜRÜCÜ EĞİTİMİ

2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu gereği, Türkiye’de sürücü belgesi almak isteyen bir Kursiyerin, 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu kapsamında açılmış “Özel Motorlu Taşıt Sürücüleri Kursu” na devam etmesi ve eğitimini tamamlayarak Millî Eğitim Bakanlığınca yapılacak teorik ve direksiyon eğitimi sınavlarında başarılı olması gerekmektedir [5]. Kursiyerin Direksiyon sınavına girebilmesi için teorik ve pratik eğitimi tamamlaması şarttır.

Teorik eğitim:

Türkiye’de sürücü belgesi sınıflarına göre ders saatleri bütün sertifika sınıflarında, Millî Eğitim Bakanlığı Özel Motorlu Taşıt Sürücüleri Kursu Yönetmeliğine göre, Trafik ve Çevre dersi 16 saat, İlk Yardım dersi 8 saat, Araç Tekniği dersi 6 saat, Trafik Adabı dersi 4 Saat’tir. Teorik sınavdan 70 ve üzeri not alan kursiyer pratik eğitime başlayabilir.

Pratik Eğitim

Türkiye’de en çok alınan B sınıfı sürücü belgesinin pratik eğitim ders saati sayısı 14’dür. Simülatör üzerinde 2 saatten az olmamak kaydıyla simülasyon dersi verilir. Zorunlu alınması gereken saatlerde kursiyere eğitim veren usta öğretici kursiyeri yeterli görmez ise eğitimlere devam eder. Direksiyon eğitimi dersleri şehir içi ve şehirlerarası karayollarında akan trafikte yapılır. Bu eğitim içinde pratik eğitime başlayabilmek için teorik eğitimi bitirmek zorunludur.[6]

Direksiyon eğitimi ile ilgili bilinmesi gereken mevzuatlar;

-Millî Eğitim Bakanlığı Özel Motorlu Taşıtlar Sürücülerini Kursu Yönetmeliği,

-Özel Motorlu Taşıtlar Sürücülerini Kursu ile ilgili hazırlanmış genelgeler ve materyalleridir.

Kursiyerlerin direksiyon eğitimi dersi uygulama sınavları sürücü kursunun bulunduğu il/ilçe millî eğitim müdürlükleri tarafından yapılmaktadır [7]. Motorlu taşıtlar sürücülerini kursu tarafından sınava girmesi uygun görülen kursiyerlerin sınav tarihi ve saatleri özel Motorlu Taşıtlar Sürücü Kursları modülüne girilerek ilçe milli eğitim müdürlüğü onayına sunulur. Bu modül internet ortamında tüm sürücü kurslarının ilçe milli eğitime bağlanmasını sağlayan bir programdır. İl/ilçe millî eğitim müdürlüklerince sınav yürütme komisyonu kurulur, sınav sürecini kontrol eder ve denetler [8]. Sınav değerlendirmesi yapacak direksiyon eğitimi dersi sınavı uygulama ve değerlendirme komisyonu üyeleri ile sınavda görev alacak diğer personelin görevlendirilmesini Millî Eğitim Bakanlığı, Özel Motorlu Taşıtlar Sürücülerini Kursu Yönetmelik hükümlerine göre yapılır. 35 dakikalık uygulama sınavı süresi içerisinde kursiyerin trafikte kural hatası yapması veya araç hâkimiyeti açısından sürücü belgesi alamayacak kanaatinin oluşması durumunda bu süre bitmeden kursiyerin sınavı sona erdirilir.

650

Ek.1 de verilen “Direksiyon eğitimi dersi sınav değerlendirme formu” genel anlamda 2 ye ayrılır. Birinci bölüm araç dururken sorulacak ve değerlendirilecek bilgiler, ikinci bölüm ise araç hareket halindeyken değerlendirilecek kısımlardır. Değerlendirme formu son iki yıldır elektronik olarak tablete yüklenmiştir. Sınav komisyonları tablet üzerinden hatayı işaretlemektedir.

Direksiyon eğitimi dersi sınav değerlendirme formunda mavi renkte gösterilen araç dururken sorulacak ve değerlendirilecek bilgiler kısmındaki sorulardan beş sorunun hatalı cevaplanması veya cevaplanamaması hâlinde kursiyer başarısız sayılır. Cevaplayamadığı soru sayısı beşin altında ise sınava devam edilir. Araç hareket halindeyken değerlendirilecek kısımlardan, Sarı renkle gösterilen maddelerden ikisini veya aynı maddeyi iki defa hatalı yapması durumunda yine kursiyer başarısız sayılır. Tek kusurda sınav devam ettirilir. Kırmızı renkle gösterilen maddelerden bir tanesini yapmak kursiyerin başarısız olduğu anlamına gelmekte olup sınavın sonlandırılmasını gerektirir. Genel olarak uygulamada tek kırmızı, iki sarı veya beş mavi hata yapılırsa kursiyer başarısız kabul edilerek sınavı bitirilir.

UYGULAMA VE DEĞERLENDİRME SINAVINA İLİŞKİN İSTATİSTİKSEL BULGULAR

Çalışma kapsamında; MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Trafik ve Sürücü Eğitimleri Daire Başkanlığına 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında kişisel olarak başvurulmuş kamu ve özel hayatı etkilemeyen ve kişisel bilgi edinme kanuna aykırı olmayacak “sürücü belgesi” ile ilgili veriler araştırmacıya elektronik ortamda verilmiştir. Excel programı ile analiz edilmiş ve elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir. Tüm veriler 2018 yılına aittir.

Değerlendirme sonuçları aşağıda özetlenmiştir.

- Türkiye’de 2018 yılı itibarı ile 3688 sürücü kursu bulunmaktadır. Sürücü kurslarından mezun olan sürücü adaylarının %71 i sürücü belgesi almaya hak kazanmıştır.
- Başkent Ankara’da sürücü kurslarından mezun olan adayların başarı oranı %70’dir. Bu oran Türkiye ortalaması ile örtüşmektedir. Ankara’nın en başarılı ilçesi olan Bala ilçesinin başarı oranı %91 ile Türkiye ortalamasının çok üzerinde iken, sosyo-ekonomik açıdan daha gelişmiş ilçesi olan Çankaya’da başarı ortalaması %70’dir.
- Türkiye’nin bölgelere göre başarı oranlarına bakıldığında; %78 başarı oranı ile Güney Doğu Anadolu Bölgesi ile Doğu Anadolu Bölgesi en başarılı bölgelerdir. En düşük başarı oranı ise %69 ile Ege Bölgesidir.
- Sürücü belgesi almaya hak kazanma oranlarına iller bazında bakıldığında En başarılı iller; Siirt (%91), Tunceli (%91) ve Muş (%88) iken, en başarısız iller; Antalya (%56), Yalova (%57) ve Bingöl (%57) dür.
- Türkiye genelinde sınava giren kursiyerlerin en çok yaptıkları hatalar Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. En fazla yapılan hatalar

Hata Sayısı	Hata Numarası	Hata Rengi	Hata Maddesi
192576	6/f	Sarı	Kalkış yaparken motoru stop ettiriyor. (İlk kalkış)
101071	19/c	Kırmızı	Park ederken veya park alanından çıkarken kaldırıma veya konilere çarpıyor.
61208	18/e	Sarı	Kalkış yaparken motoru stop ettiriyor. (Eğimli yolda)
45207	19/ç	Kırmızı	Kaldırıma 50 cm'den fazla açığa park ediyor.
44582	15/b	Sarı	Geri giderken konilere veya kaldırıma çarpıyor, şeridinin dışına çıkıyor.

- Türkiye genelinde sınava giren kursiyerlerin en az yaptıkları hatalar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. En az yapılan hatalar

Hata Sayısı	Hata Numarası	Hata Rengi	Hata Maddesi
308	16/f	Sarı	Kalkış yapmadan önce omuz üstü bakış ile kör nokta kontrolü yapmıyor.
325	10/e	Kırmızı	Sağa sola dönüşlerden önce aynaları ile trafiği kontrol etmiyor.
371	15/d	Kırmızı	Dönmeden önce veya dönüşü tamamlayıp tekrar yola çıkarken aynaları ile trafiği kontrol etmiyor.
379	20/b	Kırmızı	Duraklama veya park etmede sağ tarafa yanaşırken aynaları ile trafiği kontrol etmiyor.
467	19/f	Kırmızı	Park alanından çıkarken aynaları ile trafiği kontrol etmiyor.

- Başkent Ankara’da en fazla ve en az yapılan hatalar ve bu hataların sıralaması Türkiye geneli ile birebir örtüşmektedir.

Çalışma kapsamında; direksiyon sınavı sonrası Ankara’da 160 sürücü adayı ile anket yapmak suretiyle odak grup görüşmesi yapılmıştır. Bu görüşme sonucu;

- Bu adayların sınavda yaptıkları hataların yine Türkiye genelinde en fazla yapılan hatalarla örtüştüğü görülmektedir.
- Sürücü kursunda aldığı direksiyon dersine ek olarak özel direksiyon dersi de alan öğrencilerin daha başarılı oldukları görülmüştür.
- Görüşme kapsamında adaylara “direksiyon sınavında sizi en zor gelen madde nedir?” diye sorulmuş, en fazla verilen cevaplar aşağıda sıralanmıştır.
 - ✓ Park ederken veya park alanından çıkarken kaldırıma veya konilere çarpıyor.
 - ✓ Koniler arasına tek hamlede giremiyor.
 - ✓ Kalkış yaparken motoru stop ettiriyor. (Eğimli yolda)
 - ✓ Araç kullanımı sırasında araç hakimiyetini ve trafik güvenliğini tehlikeye düşürecek düzeyde heyecanlı ve telaşlı
 - ✓ Koniler arasında (İçeride) en fazla iki hamlede park edemiyor.
- Başarısız olan adaylar başarısız olmalarının sebebini, “heyecan”, “dikkatsizlik” ve tecrübesizlik” olarak tanımlamışlardır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu’nda belirlenmiştir 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu gereği, Türkiye’de sürücü belgesi almak isteyen bir kursiyerin, 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu kapsamında açılmış özel motorlu taşıt sürücü kurslarına devam etmesi ve eğitimini tamamlayarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılacak teorik ve direksiyon eğitimi sınavlarında başarılı olması gerekmektedir.

Çalışma kapsamında; MEB Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü Trafik ve Sürücü Eğitimleri Daire Başkanlığından sürücü değerlendirme sınavı ile ilgili istatistikler alınmış ve bu istatistikler analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucu aşağıdaki öneriler sunulmuştur.

Sınav başarı oranlarına bakıldığında; sosyo-ekonomik gelişmişlik sırası daha yüksek olan iller/bölgelerin daha düşük olan iller/bölgelere göre daha başarısız olduğu görülmektedir. Eldeki mevcut verilerle bu durumun sebebi hakkında kesin bir kanaat oluşturulması mümkün

olmamakla birlikte; başarı ortalaması Türkiye genelinin çok üstünde olan illerde/bölgelerde, sınav eğitim ve denetimlerinin artırılması önerilmektedir.

Yapılan hata analizi sonucu, direksiyon sınavında en fazla yapılmış olan hataların “beceriye” dayandığı, en az yapılan hataların ise “bilgiye” dayandığı görülmektedir. Bu duruma göre, sürücü kurslarında teorik bilginin yeterli olarak verildiği ancak direksiyon eğitiminde eksiklik olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Sürücü kurslarında verilen direksiyon eğitim saatinin ve bu eğitimin etkinliğinin artırılması önerilmektedir. Çalışma kapsamında yapılan alan çalışmasında özel direksiyon dersi alan öğrencilerin sınavda daha başarılı olduklarının görülmesi de bu öneriyi desteklemektedir.

Yine yapılan hata analizi sonucu; en fazla yapılan beş hatanın ikisinin park hatası olduğu görülmüştür. Bu hatalar, direksiyon eğitimi dersi sınav değerlendirme formuna göre “kırmızı” hata olarak nitelendirilen yani hata yapıldığında kişinin sınavdan direk başarısız olacağı maddelerdir. “Kör nokta kontrolü”, “aracı şeridinde kullanabilme” gibi trafik güvenliğini birincil derecede tehlikeye sokabilecek maddelerin aynı forma göre “sarı hata” olarak nitelendirilirken park etme hatasının bunların üstünde tutulmasının doğru olmadığı düşünülmektedir. Ayrıca günümüzde gelişen araç teknolojisi ile (araç kameraları, park sensörleri, vb.) park edebilme insan becerisinden daha çok araç teknolojisi ile yapılabilir olmuştur. Bu nedenle, direksiyon eğitimi dersi sınav değerlendirme formu değerlendirme kriterlerinin trafik güvenliği öncelikleri gözetilerek tekrar düzenlenmesi önerilmektedir.

Kaynaklar

1. Güleç, A. (2011). Ankara'daki Özel Sürücü Kurslarının Performans Değerlendirmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
2. Doğru, G. (2018). Motorlu taşıtlar sürücü kursiyerleri teorik sınavı ile elektronik sınavının çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Afyon.
3. Selbes, C. (2008). Türkiye’de Sürücü Eğitimi Müfredat Programı ile Sürücü Belgesi Alma Prosedürünün Avrupa Birliği Ülkeleri ile Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
4. SELVİ, H., Stufflebeam’in program değerlendirme modeliyle milli eğitim bakanlığı sürücü kurslarında kullanılan sürücü eğitim programının değerlendirilmesi. Yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

5. Vursavaş, F. (2004). Sürücü Eğitim Programının Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
6. Güleçen, (1998). Trafik Eğitiminde Sürücü Kurslarının Etkisi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
7. Aşıkkaya, İ. (1995). Ülkemizdeki Sürücü Kurslarındaki Eğitimin Yeterliliğinin İstatistiksel Analizi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
8. Şimşek, H., & Duman, K. (2002). Türkiye’de Sürücü Eğitiminin Sorunları ve Stajyer Sürücülük Sistemi. Uluslararası Trafik ve Yol Güvenliği Kongresi, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye

EKLER

EK-1. Direksiyon eğitimi dersi sınav değerlendirme formu

DİREKSİYON EĞİTİMİ DERSİ SINAV DEĞERLENDİRME FORMU
(“M”, “A1”, “A2”, “A” veya “B1” Sınıfları)

(EK ÖN YÜZÜ)

KODLU ÖZEL

MÜDÜRLÜĞÜ

MOTORLUTAŞIT SÜRÜCÜLERİ KURSU

KURSIYERİN

Adı Soyadı	İmza	İstediyi Sürücü Sertifikasının Cinsi	Sınav a Girdiyi Aracın Cinsi ve Plaka No:

(I) ARAC BİLGİSİ SORGULAMA BÖLÜMÜ

1	Lastiklerin havalarının yeterli olup olm adığını sözle veya avakda kontrol etmiyor.	MAVI
2	Akşının yerini gösteremiyor.	MAVI
3	Yağ göstermesini gösteremiyor, haneı durumda tehlike ifade ettiğini bilmiyor.	MAVI
4	Hararet göstermesini (<i>Arıza</i>) gösteremiyor, haneı durumda tehlike ifade ettiğini bilmiyor.	MAVI
5	Yakıt göstermesinin yerini gösteremiyor.	MAVI
6	Uzun kısa far veya korna kumandalarını gösteremiyor.	MAVI
7	Sirval kumandalarını gösteremiyor, sirval lambalarını çalıştıramıyor.	MAVI
8	Ön veya arka freni gösteremiyor.	MAVI
9	Debrivaj (<i>Otomatik vitesli araçlar hariç</i>) veya gazı gösteremiyor.	MAVI
10	Vitesi gösteremiyor veya aracın kaç vitesli olduğunu bilmiyor (<i>Otomatik vitesli araçlar hariç</i>).	MAVI
11	Aracı çalıştırıp stop ettiremiyor.	MAVI
12	Aracı van avak veya orta sehna üzerinde sabitlemiyor (<i>“B1” sertifika sınıfı araçlar hariç</i>).	MAVI

(II) BU YÖNETMELİĞİN EKI (EK-7) KROKİYE GÖRE DÜZENLENEN ALANDA DEĞERLENDİRİLECEK BÖLÜM

1	Alkol, uyarıcı veya uyarıcı maddelerin etkisinde olduğu sözlenildi.	KIRMIZI
2	Araca binmeden önce koruyucu baskılık dizlik vb. koruyucu ekipmanları takmıyor, veya takmıyor.	KIRMIZI
3	Araca bindiğinde avna avarlarını kontrol etmiyor.	SARI SARI
ARACI ÇALIŞTIRMA		
4	a) Aracı çalıştırmadan önce debrivaja basmıyor veya vitesi bosa almıyor (<i>Otomatik vitesli araçlar hariç</i>).	SARI SARI
	b) Aracı çalıştırırken halden marş düğmesine basmaya devam ediyor.	SARI SARI
ALANDA KALKIŞ YAPMA (ARACI HAREKETE GECİRME)		
	a) Kalkış doğru vitesle yapmıyor (<i>Otomatik vitesli araçlar hariç</i>).	SARI SARI
	b) Kalkış yaparken aracı sarıyor.	SARI SARI
	c) Kalkış yaparken oturu stop ettiriyor.	SARI SARI
5	d) Kalkış sırasında avaklarını toplarken aracın kontrolünü sağlayamıyor (<i>“B1” sertifika sınıfı araçlar hariç</i>).	KIRMIZI
	e) Kalkış yaparken ön, arka veya vandan gelen trafiği kontrol etmiyor.	KIRMIZI
	f) Aracı kullanırken avaklarını vere değiriyor.	KIRMIZI
	g) Aracı herhangi bir vane çarpmıyor veya deviriyor.	KIRMIZI
	h) Aracı kullanırken valeniyor, aracı denemeli kullanmıyor.	KIRMIZI
KONİLER ARASINDAN GEÇME		
	a) Konilere çarpmıyor.	KIRMIZI
	b) Koniler arasından sırasıyla geçmiyor, koni atıyor.	KIRMIZI
6	c) Koniler arasından geçerken avakları vere değiyor.	KIRMIZI
	d) Koniler arasından geçerken düşüyor.	KIRMIZI
	e) Motoru stop ettiriyor.	SARI SARI
SEKİZ ÇİZME (“B1” sertifika sınıfı araçlar hariç)		
	a) Aracın tekerleklerinden herhangi birisi veya ikisi de sekiz çizgisinin dışına çıkmıyor.	KIRMIZI
	b) Sekiz çizirken avakları vere değiyor.	KIRMIZI
	c) Sekiz çizirken düşüyor.	KIRMIZI
7	d) Motoru stop ettiriyor.	SARI SARI
DENGE ÇİZGİSİNDEN GEÇME (“B1” sertifika sınıfı araçlar hariç)		
	a) Denge çizisi üzerinden gidemiyor, çizginin dışına çıkmıyor.	KIRMIZI
	b) Denge çizisi üzerinden giderken avakları vere değiyor.	KIRMIZI
8	c) Motoru stop ettiriyor.	SARI SARI
HIZLANMA YAVASLAMAYA DURMA		
	a) Motorlu bisikletler (<i>“M”</i>) için azami 25 km/ve, motosikletler (<i>“A1”, “A2”, “A” ve “B1”</i>) için 40 km/ve çıkmıyor.	KIRMIZI
	b) Hızlanma sırasında aracı sarıyor.	KIRMIZI
	c) Hızlanma sırasında düşüyor.	KIRMIZI
9	d) Yavaşlama yaparken aracın hakimiyetini kaybediyor.	KIRMIZI
	e) Yavaşlama yaparken düşüyor.	KIRMIZI
	f) Ön ve arka frenleri denemeli kullanmıyor, düzenin duruş vaneıyor.	KIRMIZI
	g) Motoru stop ettiriyor.	SARI SARI
ENGELDEN KACMA		
	a) Saatte 20 km hız ulaşamıyor.	KIRMIZI
	b) Saatte 20 km hız ulaştıktan sonra engelden kaçamıyor, engelle çarpmıyor.	KIRMIZI
10	c) Engelden 100 santim etreden fazla uzaktan geçiyor.	KIRMIZI
	d) Engelden kaçarken avakları vere değiyor.	KIRMIZI
	e) Engeli geçtikten sonra tekrar geldiği yol seridine giremiyor.	KIRMIZI
	f) Motoru stop ettiriyor.	SARI SARI
ANTİ FREN YAPMA		
	a) Saatte 20 km hız ulaşamıyor.	KIRMIZI
11	b) Saatte 20 km hız ulaştıktan sonra anti fren yapıp aracı durduramıyor.	KIRMIZI
	c) Motoru stop ettiriyor.	SARI SARI

EK-1. (Devam)Direksiyon eğitimi dersi sınav değerlendirme formu

EK-3 (ARKA YÜZÜ)			
(III) AKAN TRAFİKTE SÜRÜŞ BECERİSİ VE TRAFİK ALGISINA YÖNELİK DAVRANIŞLAR BÖLÜMÜ			
AKAN TRAFİKTE KALKIŞ YAPMA (ARACI HAREKETE GEÇİRME)			
12	a) Kalkışı doğru vitesle yapmıyor (<i>Otomatik vitesli araçlar hariç</i>).	SARI	SARI
	b) Kalkış yaparken aracı sarsıyor.	SARI	SARI
	c) Kalkış yaparken motoru stop ettiriyor.	SARI	SARI
	d) Kalkış yaparken omuz üstü bakış ile kör nokta kontrolü yapmıyor.	SARI	SARI
	e) Kalkış yaparken aynaları ile trafiği kontrol etmiyor.	KIRMIZI	
	f) Kalkış yaparken sinyal vermiyor.	KIRMIZI	
	g) Trafiği tehlikeye düşürecek şekilde hızlı ve kontrolsüz çıkış yapıyor.	KIRMIZI	
ARAÇ KUMANDA PEDALLARINA İNTIBAK			
13	a) Vites değiştirirken debriyaja tam basmıyor (<i>Otomatik vitesli araçlar hariç</i>).	SARI	SARI
	b) Vites değiştirirken gazı doğru kullanmıyor (<i>Otomatik vitesli araçlar hariç</i>).	SARI	SARI
	c) Vites değiştirirken aracın kontrolünü kaybediyor (<i>Otomatik vitesli araçlar hariç</i>).	SARI	SARI
	d) Seyir halindeyken yola bakmayı bırakıp vites bakarak vites değiştiriyor (<i>Otomatik vitesli araçlar hariç</i>).	KIRMIZI	
SERİT İZLEME VE DEĞİŞTİRME			
14	a) Şerit değiştirmeden önce aynaları ile trafiği kontrol etmiyor.	KIRMIZI	
	b) Şerit değiştirmeden önce omuz üstü bakışı ile kör nokta kontrolü yapmıyor.	SARI	SARI
	c) Şerit değiştirmeden önce zamanında sinyal vermiyor.	KIRMIZI	
	d) Şeridini değiştirirken yoldaki kesik ve sürekli çizgilerin anlamlarına uygun hareket etmiyor.	SARI	SARI
	e) Şerit izleme kurallarına uymuyor, şerit çizgilerinin içinde araç kullanmıyor.	KIRMIZI	
	f) Emniyet şeridini ihlal ediyor.	KIRMIZI	
KAVŞAKLARA YAKLAŞMA VE KAVŞAKLARDA SAĞ A SOLA DÖNÜŞLER			
15	a) Kavşağa yaklaşırken yavaşlamıyor.	KIRMIZI	
	b) Kavşağa yaklaşırken döneceği yöne uygun şeride zamanında girmiyor.	KIRMIZI	
	c) Dönüş öncesinde zamanında sinyal vermiyor.	KIRMIZI	
	d) Kavşakta karşıdan veya yandan gelen araçları kontrol etmiyor.	KIRMIZI	
	e) Kavşakta geçiş hakkı kurallarına uymuyor.	KIRMIZI	
	f) Sağa sola dönüşlerden önce aynaları ile trafiği kontrol etmiyor.	KIRMIZI	
	g) Sağa sola dönüşlerden önce omuz üstü bakış ile kör nokta kontrolü yapmıyor.	SARI	SARI
ÖNÜNDEKİ ARACI GEÇME (SOLLAMA YAPMA)			
16	a) Sollamaya başlamadan önce aynaları ile trafiği kontrol etmiyor.	KIRMIZI	
	b) Sollamaya başlamadan önce omuz üstü bakışı ile kör nokta kontrolü yapmıyor.	SARI	SARI
	c) Sollamaya başlamadan önce zamanında sinyal vermiyor.	KIRMIZI	
	d) Sollama yaparken önündeki veya diğer şeritlerdeki araçları tehlikeye atıyor.	KIRMIZI	
	e) Sollama yaparken kendi hızını ve diğer araçların hızlarını dikkate almıyor.	KIRMIZI	
HIZ KURALLARI			
17	a) Hız levhalarına uymuyor, azami hız sınırını aşıyor.	KIRMIZI	
	b) Yaya, okul, bisiklet vb. geçitlere yaklaşırken hızını azaltmıyor.	KIRMIZI	
	c) Yol için belirlenen asgari hız sınırlarına uymuyor, çok yavaş araç kullanıyor.	SARI	SARI
	d) Sürekli aynı vitesle araç kullanıyor, zamanında vites değiştiriyor (<i>Otomatik vitesli araçlar hariç</i>).	SARI	SARI
ÇEVREYE DUYARLI VE EKONOMİK ARAÇ KULLANMA			
18	a) Aracı yüksek devirde kullanıyor. (<i>Otomatik vitesli araçlar hariç</i>).	SARI	SARI
	b) Kornayı gereksiz yere kullanıyor.	SARI	SARI
	c) Duruş ve kalkışları ani yapıyor, aracı ekonomik kullanmıyor.	SARI	SARI
ARAÇ SEYİR HALİNDEYKEN DEĞERLENDİRİLECEK DİĞER DAVRANIŞLAR			
19	a) Işıklı trafik cihazları, trafik levhaları veya diğer trafik işaretlerine uymuyor.	KIRMIZI	
	b) Araç kullanımı sırasında araç hakimiyetini veya trafik güvenliğini tehlikeye düşürecek düzeyde heyecanlanıyor ve telaşlanıyor.	KIRMIZI	
	c) Trafik polisini, yol ikaz ve değişikliklerini veya diğer yönlendirmeleri fark etmiyor.	KIRMIZI	
	d) Araç seyir halindeyken aynalardan trafiğin akışını kontrol etmiyor.	SARI	SARI
	e) Takip mesafesini kurallara uygun olarak ayarlayamıyor.	KIRMIZI	
	f) Geçiş üstünlüğüne sahip araçlara geçiş hakkı vermiyor.	KIRMIZI	
	g) Yaya ve okul geçitlerinde yayalara ve bisikletlilere geçiş hakkı vermiyor.	KIRMIZI	
	h) Hemzemin geçitlerde geçiş kurallarına uymuyor.	KIRMIZI	
	i) Komisyon başkanının telsizle verdiği talimatlara uymuyor.	KIRMIZI	
	j) Genel olarak araç kullanma becerisi zayıf.	KIRMIZI	
DURAKLAMA VE PARK ETME			
20	a) Duraklama veya park yasağına uymuyor.	KIRMIZI	
	b) Duraklama veya park etmede sağ tarafa yanaşırken sinyal vermiyor.	KIRMIZI	
	c) Duraklamadan veya park etmeden önce aynaları ile trafik kontrolü yapmıyor.	KIRMIZI	
	d) Park etme esnasında kaldırıma çarpıyor.	KIRMIZI	
	e) Duraklama veya park etmede şeridin sağına veya kaldırıma yeterince yanaşmıyor.	SARI	SARI
	f) Ani duruş yapıyor.	SARI	SARI
	g) Aracı terketmeden önce motoru stop etmiyor.	SARI	SARI
	h) Aracı terketirken yan ayak veya orta sehpa üzerinde sabitlemiyor ("B1" sertifika sınıfı araçlar hariç).	SARI	SARI
SINAV KOMİSYONU			
Başkan (Adı/Soyadı/İmza):		Üye (Adı/Soyadı/İmza):	
Sınav Tarihi:			
BAŞARILI		NEDENİ:	
BAŞARISIZ			
NOT: 1- Mavi renkle işaretlenmiş maddelerden beş tanesini ihlal eden kursiyerin sınavına son verilir.			
2- Sarı renkle işaretlenmiş maddelerden herhangi birini iki kere veya farklı maddelerden iki tanesini ihlal eden kursiyerin sınavına son verilir.			
3- Kırmızı renkle işaretlenmiş maddelerden birini ihlal eden kursiyerin sınavına son verilir.			

Kayıp Makamlar Bağlamında Üç Tarihî Makâmın Tanıtımı

Dr. Öğr. Üyesi Sedat TAMAY 1

1 Ardahan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Ardahan / Türkiye
sedattamay@hotmail.com

Öğr. Gör. Rahşan TAMAY 2

2 Ardahan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Ardahan / Türkiye
rahsantamay@ardahan.edu.tr

Özet

Türk Mûsikîsi Nazariyâtı Tarihi, yüzlerce yıllık icrâî bir süreci ifâde etmektedir.

Bu süreçte altı yüzü aşkın mûsikî makâmı îcât edilmişse de birçoğu günümüze ulaşamayıp kaybolmuştur. Diğer bir kısmının ise ancak isimlerine ulaşmak mümkün olmaktadır.

Çeşitli mûsikî risâleleri ve edvârlarında yapılan incelemeler zaman zaman birtakım makâmların isimlerine ve/veya tariflerine ulaşmayı mümkün kılmaktadır.

Bu çalışma; İsrail Millî Kütüphânesi'nde bulunan bir mûsikî risâlesinde tespit edilen üç adet makâmın tanıtımı amacıyla hazırlanmıştır.

Bu çalışma; detaylı tarifi verilmeyen söz konusu üç makâmın çeşitli tespitler ışığında yeniden canlandırma yöntemiyle porte üzerine aktarılması yönünden önemlidir.

Türk Mûsikîsi makâmı evreninden, kayıp üç makâmın örneklem olarak alındığı çalışmada arşiv tarama, kaynak tarama, yeniden canlandırma ve karşılaştırma yöntemleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Mûsikîsi Nazariyâtı Tarihi, Türk Mûsikîsi Makâmı, Mûsikî Risâleleri, Mûsikî Edvârları

The Introducing of the Three Historical Maqams in the Context of the Lost Maqams

Abstract

The History of Turkish Music Theory expresses a hundred years of performing process.

In this process, although more than six hundred music maqams were invented, many of them have not survived until today. However, it is possible to reach the names of another part only.

The examinations made in various musical tractates and musical theory books make it possible to access the names and / or descriptions of some maqams from time to time.

This work; it has been prepared for the promotion of three makams identified in a music book in the Israel National Library.

This work; it is important in terms of transferring to the port in the light of various determinations by means of the revival method the three makers that are not described in detail. In the study where three lost makams were taken as samples from the Turkish Music Maqams universe were used archive scanning, source scanning, revitalization and comparison methods. **Keywords:** Turkish Music Theory History, Turkish Music Maqams, Music Tractates, Musical Theory Books

Kayıp Makamlar Bağlamında Üç Tarihî Makâmın Tanıtımı

Giriş

Türk Mûsikîsi Nazariyâtı Tarihi, yüzlerce yıllık bir icrâî ve nazarî süreci ifâde etmektedir.

Bu süreçte altı yüzü aşkın mûsikî makâmı îcât edilmişse de birçoğu günümüze ulaşamayıp kaybolmuştur. Diğer bir kısmının ise; mûsikî risâleleri ve edvârlarında yapılan incelemeler neticesinde ancak isimlerine ulaşmak mümkün olmaktadır.

Edvâr ve risâlelerde makamların tariflerine de yer verilmesine rağmen makamsal özelliği açıkça veren bir seyir açıklaması bulunmamakta, sadece terkiib biçimi (hangi makamlardan oluştuğu) veya başlangıç ve bitiş perdesi verilmektedir.

Makam tarihi incelemesi sırasında İsrail Millî Kütüphânesi'nde tespit ettiğimiz bu müzik risalesi, farklı konularda yazılmış 9 adet bölümün 5. ve 6.'sı olup "1b-38a" olarak 39 varaktır (yapraktır). Diğer konular; tıp, din gibi alanlara aittir.

İsrail Millî Kütüphânesi'nden temin edilen bu risalenin künye bilgisi ve içeriğine ilişkin temel bilgiler, ilk olarak Recep Uslu'nun "Türkçe Müzik Teorisi Eserleri Nasıl Çalışılmalı" adlı makâlesinde görülmektedir. (Uslu; 2009, s. 55) Uslu'nun daha sonra yayınladığı Müzik Bibliyografyası adlı çalışmasında risâleye ilişkin aynı bilgiler yer almaktadır. (Uslu, 2016, s. 23)

Katalog bilgisinde 1650 tarihli olduğu belirtilmiş olmasına rağmen üzerinde hicrî 1060, yani mîlâdî 1644 yılına âit bir mûsikî risâlesinde bulunan "hicâzmâyecem, uşşakmâyecem, segâhmuhayyer" adlı üç adet makâm, bu sempozyum vesilesiyle müzikbilimcilerle paylaşılacak amacıyla hazırlanmıştır.

Söz konusu üç makam hakkında edinilen bilgi, İsrail Millî Kütüphânesi'nden alınan risalede verilen tarifin niteliğiyle kısıtlıdır. Çünkü bu üç makam, daha önceki ve sonraki mûsikî edvâr ve risâlelerinde görülmemektedir.

Söz konusu makâmlar; Yusuf Kırşehirî Edvârî (1410), Kadızâde Tirevî Edvârî (17. yy. 2. yarısı), Vahyîzâde Mehmet'in musiki risâlesi (1689), Kantemiroğlu Edvârî (1692) gibi kaynaklarda da bulunmamaktadır.

Üç Kayıp Makâm

Tarihî mûsikî makamlarının seyirlerini ifade edecek açık tariflerini ortaya koymak; makam bilgisi içeren tüm edvar risaleleri ayrıntılı olarak inceleyip dönemlerine göre tasniflemek ve yeniden canlandırma yoluyla notalandırmak suretiyle mümkün olabilir ki bu, ayrı bir titiz çalışmayı gerektirir.

İsrâil Millî Kütüphânesi arşivinden elde ettiğimiz risâleyi incelememiz sırasında eserin 7b varağında (yaprağında) bulunan “hicâzmâyecem, uşşakmâyecem” ile 30a varağında bulunan “segâhmuhayyer” makamları dikkatimizi çekmiştir.

Risâlede terkipler arasında sayılan “hicâzmâyecem, uşşakmâyecem, segâhmuhayyer” isimlerine risâle ile çağdaş veya önceki dönemlerde yazılan herhangi bir kaynakta tesâdüf edilmemiştir. Bu bakımdan bu terkiplerin, risâlenin yazarı tarafından bulunmuş olabileceği muhtemeldir.

Hicâzmâyecem terkibi, anlaşıldığı üzere hicaz seyri ile başlayıp mâye göstererek acem perdesiyle karar veren bir terkiptir olmalıdır. Nitekim isminde acem ifâdesi geçen hüseyñiacem (32a), nevrûzacem (9a), segâhacem (10a) gibi terkiplerin risâlede acem perdesiyle karar verdiği belirtilmiştir.

Risâlede hicâzmâyecem makamının sadece ismine yer verilmiş, terkipten olarak tarifi verilmemiştir. Bununla birlikte risâlede tarifi verilen hicazacem terkibi de “hicaz başlar, acem karar eder” (10a-10b) şeklinde tarif edilmiştir. Mâyeye ise avazeler arasında tarif edilmiş olup dizisi “evvel düğâh, yekgâh, düğâh, düğâh, segâh, düğâh, düğâh, yekgâh, tiz yandan çargâh” şeklinde (6b) verilmiştir. Bu itibarla hicâzmâyecem terkipten; mâye gösteren bir hicâzacem makâmı kabul etmek elimizdeki bilgiler çerçevesinde yerinde olacaktır.

İkinci tespitimiz uşşakmâyecem terkipten, risâlede müstakil olarak seyri açıklanmamış olup bu terkipten bir parçası olan uşşakmâyeye terkibi “uşşak göstererek inip mâye karar eder (8b)” şeklinde verilmiştir.

Risâledeki bilgiler ele alındığında uşşakmâyecem terkibi, yine acem perdesiyle karar veren bir uşşakmâyeye şeklinde kabul edilecektir.

Risâlede tarafımızca tespit edilen üçüncü terkipten olan segâhmuhayyer terkipten târifi de “segâh göstererek muhayyer karar eder (33a)” şeklindedir. O hâlde segâhmuhayyer terkibi için segâh ve muhayyer terkipten ayrı ayrı bakmak gerekir:

Risâlenin 8b varağında segâh terkibi “segâh göstererek inip mâye (dizisiyle) karar eder” şeklinde, muhayyer terkibi ise 9a-9b ve 32a varağında “tiz dügâh başlar, hüseyinî yaparak inip dügâhda karar eder” şeklinde verilmiştir.

Görülmektedir ki risâlenin yazıldığı dönemdeki segâh ve muhayyer terkiplerinin tarifleri bugünkü biçimiyle uyuşmaktadır. Ancak günümüzde segâhmuhayyer şeklinde bütün olarak bir makam kullanılmamaktadır.

Öyle ki bu üç terkinin herhangi bir kaynakta kullanılmayışı, risâlenin yazarı tarafından icâd edildiklerini veya risâlede müstakil bir makam anlayışı, ifade şekli kullanıldığını göstermektedir.

Sonuç

Sonuç olarak İsrail Millî Kütüphânesi Arşivi’nden tespit edilen mûsikî risâlesinde bulunan “hicâzmâyecem, uşşâkmâyecem, dügâhhicâz” adlı üç terkinin önceki ve sonraki kaynaklarda bulunmayışı, gerek bu üç terkinin gerekse risâlenin müzik literatürü için özgünlük ifade ettiğini göstermektedir.

Müzikologların hedeflerinden biri sağlıklı bir müzik teorisi tarihini ortaya koyacak bilgiyi üretmek ve bu bilgiye ilişkin verilere ulaşmaktır. Bu bilginin üretimi; müzik tarihi kaynaklarının günümüz müzikolojisinin ihtiyacına cevap verecek şekilde irdelenmesiyle mümkündür. XXI. yüzyılda bilgiye ulaşmanın ve araştırma yapmanın birçok teknolojik kolaylığı mevcutken bu konuda geç kalındığı veya yeterince ilgili davranılmadığı söylenebilir.

Bu bağlamda müzik teorisi tarihimizi aydınlatacak birçok kaynağın çeşitli arşivlerden tespiti, günümüze uygun olarak çevrilmesi ve değerlendirilmesi önemli olduğu gibi bu yöndeki çalışmalar, müzik tarihi ve teorisinde karşılaşılan birçok problemin aydınlanmasına katkıda bulunacaktır.

Kaynakça

Anonim, *Mûsikî Risâlesi*, NLI Jer Yah Ar 213

Uslu, R (2009), “Türkçe Müzik Teorisi Eserleri Nasıl Çalışılmalı”, *Folklor/Edebiyat*, Cilt.15, sy. 58, s. 45-62

Uslu, R (2016), *Müzik Bibliyografyası 1*, 1. Baskı, Cilt 1, İstanbul: Çengî Yayınları

Sosyal Tarih İçinde İstiklâl Marşının Kabûlü Meselesi ve Unutulan Bir İstiklâl Marşı

Dr. Öğr. Üyesi Sedat TAMAY 1

1 Ardahan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Ardahan / Türkiye

sedattamay@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sait Halim GENÇOĞLU 2

2 Ardahan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Ardahan / Türkiye

mshgencoglu@gmail.com

Özet

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulması, devlet varlığının gereği olarak bir İstiklâl Marşı'nın meydana getirilmesini gündeme getirmiştir. Bununla birlikte Türk İstiklâl Marşı'nın kabûlü ise belli bir süreç dahilinde gerçekleşmiş ve söz konusu süreç kendi içinde belli bir tarihsel kesit oluşturmuştur.

Bu çalışma; Türk İstiklâl Marşı'nın kabûlüne kadar ülkemizde icrâ edilmiş marşları müzikal ve tarihsel olarak ele almanın yanı sıra bu süreçte unutilan, büyük bestekâr Sadettin Kaynak'a âit bir İstiklâl Marşı'nı sunmak amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışma; günümüze ulaşmamış, ülkemizin Doğu Karadeniz Bölgesi'nde icrâ edilmiş ve gerek bestecisi gerekse üslûbu yönüyle özgün olan bu marşın ortaya çıkarılması yönüyle önemlidir.

Çalışmada; kaynak tarama, kişisel görüşme ve kritik yöntemleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk İstiklâl Marşı, Sadettin Kaynak, Marş Tarihi, Türk Eğitim Tarihi

The Acceptance of Turkish National Anthem in the Social History and a Forgotten National Anthem

Abstract

The establishment of the State of the Republic of Turkey, has raised the need to form a National Anthem as necessity of the existence of a state. However, the acceptance of the Turkish National Anthem took place in a certain period of time, and the process in question constituted a historical section within itself.

This study; it was prepared in order to present the anthem of the great composer Sadettin Kaynak, which was forgotten in this process, as well as handling the anthems performed in our country until the acceptance of the Turkish National Anthem.

The study; it is important in terms of revealing this anthem that has not reached until today, was performed in the Eastern Black Sea Region of our country and is unique both in its composer and style.

Methods used in the study are qualitative methods such as resource scanning, personal interview and critical.

Keywords: Turkish National Anthem, Sadettin Kaynak, Anthem History, Turkish Education History

Sosyal Tarih İçinde İstiklâl Marşının Kabûlü Meselesi ve Unutulan Bir İstiklâl Marşı

Giriş

23 Nisan 1920’de TBMM’nin kurulmasıyla yeni Cumhuriyet’in resmî olarak vücûda gelmesi, devlet olmanın diğer gereklerinin derhâl gerçekleştirilmesini gerektirmiştir.

“Bununla birlikte millî marşımızın olmayışı, zaman zaman bizi zor durumlara düşürmekteydi. İstiklâl Marşı’nın kabul edilmesinden önce Türk sporcuları Avrupa’da uluslararası bir karşılaşmaya gittiklerinde karşılaşma öncesi diğer takımların sporcuları kural gereğince sırayla millî marşlarını bir ağızdan söylemekteyken sıra Türk sporculara gelince, devlet ve milletçe kabul ettiğimiz bir millî marşımız olmadığı için zor durumda kaldığı da olmuştur.” (http://merglisihem.meb.k12.tr/icerikler/12-mart-istiklal-marsi-nin-kabulu-ile-ilgili-kurum-mudurumuz-snenver-terzi-nin-duyurusu_9368311.html, Erişim Tarihi: 15.03.2020)

Bu bağlamda ancak 20 Ocak 1921’de bir anayasaya kavuşan yeni Cumhuriyet meclisi, birkaç ay sonra bu anayasadan aldığı yetkiye dayanarak -o zamanki konjonktür nedeniyle ne kadar anayasa metnine dahil etmese de- sözleri Mehmet Akif Ersoy’a bestesi Osman Zeki Üngör’e âit olan marşı 12 Mart 1921 tarihinde “Türk İstiklâl Marşı” hüviyetiyle kabul etmiştir.

İstiklâl Marşı’nın Resmîleşmesi Süreci

Kurtuluş Savaşı’nın ardından yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti için onu temsil edecek bir millî marş yazılması adına Büyük Millet Meclisi’nce bir yarışma açılmış ve 25 Ekim 1920 tarihli Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde buna yönelik yapılacak olan yarışma ilan edilmiştir. Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde çıkan ilan üzerine yarışmaya gönderilen şiirler 724’ü bulmuştu. (Yaşar, 2018: 28-29)

Marşlar meclis onayına sunulmuş ancak Türk Milleti'nin tüm özelliklerini ve aynı zamanda Cumhuriyet'in rûhunu yansıtmaya yönüyle herkesi tatmin eden bir marş bulunamamıştı.

Dönemin Maarif Vekili Hamdullah Suphi Tanrıöver, Mehmet Âkif Ersoy'a bir mektup yazarak onun söz konusu millî marşın güftesinin yazmasını temin etmiştir. (Ayvazoğlu, 1986: 24)

İstiklâl Marşı'nın resmî bir nitelik kazanmasına dek yurdun çeşitli bölgelerinde farklı besteci ve/veya güftecilere âit marşlar, İstiklâl Marşı olarak okunmuştur.

“Edirne ve civarında Ahmet Yektâ'nın, İstanbul'un Rumeli yakasında Mehmet Zâtî'nin, Anadolu yakasında Ali Rifat'ın, İzmir ve Eskişehir'de İsmâil Zühtü'nün, Balıkesir ve yöresinde Hasan Basri'nin, Ankara ve civarında Osman Zeki'nin bestelerinin okunduğu bilinmektedir. (...) Bestekârlar arasında isimleri tesbit edilebilenler şunlardır: Ali Rifat (Çağatay), Ahmet Yektâ (Madran), İsmail Zühtü, Rauf Yektâ Bey, Mehmet Zâtî (Arca), Kâzım (Uz), Mehmet Baha (Pars), Mustafa (Sunar), Sadettin (Kaynak), Giriftzen Âsım Bey, Bedri Zabaç, Necati (Başara), Hüseyin Sadettin (Arel), Hasan Basri (Çantay), Muallim İsmail Hakkı Bey, Abdülkadir (Töre), Halit Lemi (Atlı), Ahmet Cemalettin (Çinkılıç), Mehmet Suphi (Ezgi), Osman Zeki (Üngör)”. (Özcan, 2001: 357)

Bugün Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin resmî millî marşının sözleri Mehmed Âkif Ersoy'a âittir.

Anadolu'nun çeşitli kasabalarında millî marş olarak söylenen birbirinden farklı eserler mevcut idiyse de bunların içerisinde zamanla unutulmuş da olmuştur.

Öyle ki bu marşların bazılarında güfte (söz) olarak yine Mehmet Âkif Ersoy'un yazdığı şiir dahi kullanılmıştır. Buradan anlaşıldığı üzere İstiklâl Marşı'nın resmîleşmesi süreci tüm ülkede aynı süratle gerçekleşmemiş, Mehmet Âkif Ersoy'un şiirinin yurtta duyulmasından sonra dahi farklı bestelerin kullanıldığı olmuştur.

Mehmet Âkif Ersoy'un şiirinin millî marş sözleri olarak kabûl edilmesinin ardından sözlerin bestelenmesi için yine bir yarışma tertip edilmiş ve yarışmaya yirmi dört besteci katılmıştır.

“Ülkenin içinde bulunduğu zor koşullar nedeniyle sonucu belirleyecek bir değerlendirme yapılamadı. Bu nedenle güfte, ülkenin çeşitli yerlerinde farklı bestelerle okunmaya başlandı. Edirne'de Ahmet Yekata Bey'in, İzmir'de İsmail Zühtü Bey'in, Ankara'da Osman Zeki Bey'in, İstanbul'da Ali Rifat Bey ve Zati Bey'in besteleri okunuyordu. 1924 yılında Ankara'da toplanan seçici kurul, Ali Rifat Çağatay'ın bestesini kabul etmiştir. Bu beste 1930 yılına kadar çalındıysa da 1930'da değiştirilerek, dönemin Cumhurbaşkanlığı Senfoni

Orkestrası Şefi Osman Zeki Üngör'ün 1922'de hazırladığı bugünkü beste yürürlüğe konmuş, toplamda dokuz dördlük ve bir beşlikten oluşan marşın armonilemesini Edgar Manas, bando düzenlemesini de İhsan Servet Künçer yapmıştır.” (<https://www.superhaber.tv/istiklal-marsinin-bestecisi-kimdir-haber-99296>, Erişim Tarihi: 19.01.2020)

Sâdeddin Kaynak’a Âit Unutulan Bir İstiklâl Marşı

Sâdeddin Kaynak (1895-1961) saz eserleri hariç Türk Müziği'nin hemen her türünde çok sayıda yüksek nitelikli eser bestelemiştir.

Kaynak'ın bestelediği eserler içerisinde marş türünde birçok eser de vardır.

Bunlar acemaşiran-nihâvend “sahid-i İran ra der gil ki taht (İran- Türk alyans marşı)”, gerdânîye “sende katıl bu türküye”, hicaz “deniz geçtim düz yürüdüm dağ aştım”, mâhûr “atlılar,erler yiğit askerler/ Selahaddin Eyyûbî ve Bozaslan”, mâhûr “babam bir askerdî,eşim de asker”, mâhûr “sevgi şefkat iki kardeş bu yuvada/güneş peşinde”, mâhûr “Türk ulusu olacak havasına egemen”, mâhûr-nihâvend-mâhûr “ben sizinle birlik olup taşırım kucağında cephaneyi”, nihâvend “toprak al kanlara boyandı”, rast “Ankara ne eski tarihin malı (Ankara marşı 1)”, rast “biz volkanız deryalarla çarpışır sönmeyiz / Çanakkale geçilmez”, rast “Cumhuriyet halkın yolu”, rast “çalışkan Türk ulusu”, rast “demiryolu demiryolu, nura boğdun sağı solu (demiryolu marşı)”, rast “doğdu Türk'ün başında cumhuriyet güneşi”, rast “ey milletimin lahzada halkettiği ordu”, rast “ordular ordular, koşuyor ordular”, rast “şimşek gibi kanatlı / Şam güzeli”, rast “türk atlısı açtı yeri, denizcisi denizleri”, rast “yaşa Ankara (Ankara marşı 2)”, rast “yaşatan ölmez yaşar, gönüllerdedir sesi / günah peşinde”, segâh “yelken açtık denizlere” olmak üzere 23 adet marştır. (Yılmaz, 2011: 52-65)

Tarafımızca, Sadeddin Kaynak'ın, Mehmet Âkif Ersoy'un İstiklâl Marşı sözlerini Nihâvend makâmında bestelediği marş formunda bir eseri tespit edilmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Trabzon'un Sürmene İlçesi'nde görev yapmış olan bölgenin meşhur eğitimcisi, Trabzon'da başlayıp Erzurum Dârû'lmualimin'nden (erkek öğretmen okulu) mezun olan Halim Gençoğlu (1905-2009) ile yaptığımız kişisel görüşme neticesinde; o dönemde Sürmene ve çevre ilçelerde millî marş olarak sözleri Mehmet Âkif Ersoy'a âit olup Sadeddin Kaynak tarafından bestelenen bir marşın seslendirildiği bilgisine ulaşılmıştır. Gençoğlu'nun ifâdesine göre; resmî ve millî günlerde, Sürmene'nin yanı sıra Araklı ve Of'un Sürmene'ye yakın okullarında bir yıl kadar sözleri bugünkü millî marşımızla aynı olup bestesi Rizeli Sadeddin Kaynak'a âit bir millî marş okunmuştur. (Halim Gençoğlu ile yapılan kişisel görüşme, Görüşme Tarihi: 20.07.2005)

Gençoğlu'dan aldığımız kayda göre Nihâvend makâmındaki bu marşın notası tarafımızca yazılmış olup aşağıdaki gibidir.

İstiklâl Marşı

Güfte: Mehmet Akif Ersoy
Beste: Sadeddin Kaynak

♩ = 120

Kork ma sön mez bu şa fak lar da yü zen al san cak
O be nim mil le ti min yıl dı zı dır par la ya cak

Sön me den yur du mun üs tün de tü ten en son o cak
O be nim dir o be nim mil le ti min dir an cak

Çatma kurban olayım çehreni ey nazlı hilâl
Kahraman ırkıma bir gül, ne bu şiddet bu celâl
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl
Hakkdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl

Sadeddin Kaynak'ın, millî duyguları işleyen çeşitli türlerde birçok eser bestelemiş bir bestekâr olmakla birlikte sözleri Mehmet Âkif Ersoy'a âit birkaç eseri bestelemiş olması da bir şâir olarak Mehmet Âkif Ersoy'a husûsî bir değer verdiğini göstermektedir.

Tarafımızca tespit edilerek notaya alınan bu İstiklâl Marşı,ezgi yapısı ve duyum bakımından modern marşlardan ziyâde Osmanlı marşlarını anımsatmaktadır. Sık sık asma karar gösteren kısa cümlecikler, makâmın genel seyir özelliğini gösteren ezgi yapısı ve dörtlüklerin aynı periyod ile tekrarlanması sürekli tekrarlanması; Sadeddin Kaynak'ın, Mehmed Âkif Ersoy'un yazdığı güfteye, Sürmene ve çevre yöreler insanının kolayca seslendirmesine uygun bir beste yaptığını göstermektedir.

Sonuç

Bir devletin varlığını ve hâkimiyetini ifâde eden resmî unsurlardan biri de bir millî marşının olmasıdır. Zirâ millî marşlar; devletin içinde yaşadığı ve onu kurup var eden ulusun geçmişini, mâneviyatını, devletleşme sürecindeki emeğini ve ayrıca karakteristik yapısını ifâde eder.

Bu bağlamda bağımsızlığını kazanmak ve varlığını temin etmek adına tüm dünya nezdinde destanlaşan Kurtuluş Savaşı'nı idrâk etmiş olan Türk Milleti'nin kurduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin "İstiklâl Marşı" adlı millî marşı 12 Mart 1921 yılında resmî olarak kabul edilmiştir. Sözleri Mehmet Âkif Ersoy'a ve bestesi Osman Zeki Üngör'e âit olan İstiklâl

Marşı'nın kabûlünden önce ülkenin hemen her köşesinde farklı bir millî marş seslendirilmiştir. Öyle ki Mehmet Âkif Ersoy'un yazdığı şiirin, Türkiye Cumhuriyeti millî marşına güfte olarak kabûl edilmesinden sonra bestesinin kesinleşmesine, yani 1930'a dek Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde farklı besteler kullanılmıştır.

Bu süreçte Trabzon Sürmene ilçesinde ve çevre ilçelerde okunan marşların biri de bugün bilinmeyen; sözleri Mehmet Âkif Ersoy'a bestesi Sadeddin Kaynak'a âit olan İstiklâl Marşı'dır. Bölgede uzun yıllar öğretmenlik yapmış olan Halim Gençoğlu (1905-2009) ile yaptığımız kişisel görüşme sâyesinde ulaştığımız söz konusu millî marş, Osmanlı marşlarını andırır özellikte, kısa müzik cümlecikleri ve temel makam seyri kullanılarak bestelenmiştir.

Bu yönüyle mezkûr marş, herhangi bir ses eğitimi almamış vatandaşların ve bilhassa çocukların seslendirilebilmesi açısından, ses aralığı geniş marşlara nispeten daha elverişlidir.

Kaynakça

Ayvazoğlu, B. (1986), *İstiklâl Marşı: Tarihi ve Mânâsı*, İstanbul: Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları

http://merglisihem.meb.k12.tr/icerikler/12-mart-istiklal-marsi-nin-kabulu-ile-ilgili-kurum-mudurumuz-snenver-terzi-nin-duyurusu_9368311.html, Erişim Tarihi: 15.03.2020

<https://www.superhaber.tv/istiklal-marsinin-bestecisi-kimdir-haber-99296>, Erişim Tarihi: 19.01.2020

Özcan, N. (2001), *İstiklâl Marşı*, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 23, s. 356-358, Ankara: TDV Yayınları

Yaşar, Y. (2018), *Türkiye'de Millî Marşın Kabûlünde Güfte ve Beste Tartışmaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi SBE

Yılmaz, M. Yalçın (2011), *Osmanlı'dan Cumhuriyet' Bir Müzik Adamı: Hâfız Sâdeddin Kaynak*, İstanbul: İBB Kültür Yayınları